

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Andolsun Asr'a.

Şüphesiz bütün insanlar hüsrandadır.

*Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirlerine
hakki ve sabrı tavsiye edenler müstesna.*

﴿**Asr Suresi**﴾

İMAM ALİ ANSİKLOPEDİSİ

Muhammed Reyşehrî

CİLT: 6

Çeviri
Mikâil Gürel

ASR Yayınları: 056

Kitabın Orijinal Adı

Mevsuatu'l-İmam Ali b. Ebi Talib (a.s)
Fi'l-Kitab ve's-Sunneh ve't-Tarih

Yazar

Muhammed Reyşehrî

Çeviri:

Mikâil Gürel

Tashih & Tatbik

Serdar Aytekin

Son Kontrol & Mizanpaj

Rahmi Onurşan Rahmani

Kapak

6. Cilt İlk Baskı / Mayıs 2014

İsteme Adresi

ASR Sesli ve Görsel Basın Yayın Ltd. Şti.
Merkez Mah. Zeynebiye Cad No:4 Kat:2
Halkalı-İSTANBUL

Tel: (0212) 693 75 51 / Fax: (0212) 495 23 69

www.asryayincilik.com

ÜÇÜNCÜ FASIL

ALİ SİYASETİ

3/1

MUAVİYE'Yİ AZLETMESİ

Daha önce de zikrettiğimiz gibi İmam Ali'nin (a.s), halkın kendisine biatından sonra yaptığı düzenlemelerin başında Osman'ın valilerini görevden almak vardı.¹ İmam'ın ashabından olan bazı siyasetçiler, iki kişinin görevden alınmasını maslahata uygun görmüyorlardı. Bunlardan biri Muaviye, diğeri ise Ebu Musa Eş'arî idi.

Sonunda birçok görüş alışverişi ve Malik el-Eşter'in aracılığı-nın ardından Emirülmümin'in (a.s), Ebu Musa Eşarî'nin görevde kalmasını onayladı. Ancak Muaviye hususunda yapılan tüm çabalar ve ısrarlar İmam'ı, onu görevde bırakması için ikna etmeye yetmedi. Zira İmam onun bir an bile vali olarak kalmasını caiz görmüyordu.

Muaviye de İmam'a biat etmediği gibi Şam halkının biat etmesine de engel oldu. İmam'ın hilafetinin ilk gününden itibaren onun hükümeti aleyhinde entrikalara başlayarak işin askeri çatışmaya varması ortamını hazırladı.

1-Bkz. 3. cild, s.563 (Osman'ın Valilerini Görevden Alması)

Burada sorulacak ilk soru şudur: İmam'ın bu hareketi siyasî bir bakış açısı ile nasıl izah edilebilir? Hilafetinin başında Muaviye'yi makamında bırakması; böylece hem Muaviye hem de Şam halkının kendisine biat etmelerini sağlaması; işler yoluna girdikten sonra da onu görevden alması; bu vesileyle Sıffin Savaşı'nın çıkmaması ve İmam'ın önderliğindeki İslamî hükümetin istikrarının sağlanması daha iyi olmaz mıydı? Acaba Muaviye'nin geçici bir süre için Şam valiliği görevinde bırakılması ile temin edilecek olan ümmetin söz birliği ve İslamî düzenin devamının sağlanması en önemli farzlardan değil miydi?

Muaviye'yi Neden Görevden Aldı?

Daha önce açıklanan¹ İmam'ın siyasetine ve İslamî düzeni idare anlayışının temel ilkelerine bakıldığında bu tür sorulara kolaylıkla yanıt verilebilir. Ancak özellikle buradaki siyasetinde işaret edilmesi gerekli önemli noktalar vardır.

İbn-i Ebi'l-Hadid, bu siyaseti geniş açıklama getirerek savunmuştur. Şimdi onun açıklamalarından bazı önemli noktaları zikrediyoruz:

İbn-i Ebi'l-Hadid, öncelikle tarihî belge ve kaynaklara dayanarak Muaviye'nin hiçbir şekilde İmam'a biat etmeyeceğini ispat ediyor. Daha sonra İmam'ın vali ve memurları göreve atama ve uzaklaştırma konusunda takip ettiği dini kriterlere işaret etmektedir. Sonuç bölümünde ise İbn-i Sinan ismindeki bir âlimin sağlam analizini naklederek Osman'ın öldürülmesinin ardından halkın Ali'ye (a.s) biat etmesi sonucunda oluşan ortamda İmam'ın, Muaviye'yi görevinde bırakmasının onu, daha hükümetinin başında Osman'ın, hükümetinin sonunda karşılaştığı durumlarla karşılaştıracağından böyle bir şey yapmasının mümkün ol-

1-Bkz. 3. cild, s.450 (Difaun Ammun an-Kifaeti'l-İmam es-Siyaset)

madığını açıklıyor.¹

1-Muaviye'yi makamında bırakması onun biati ile sonuçlanmayacaktı: İbn-i Ebi'l-Hadid, İmam'ın Muaviye'yi görevden alması konusundaki siyasetine yönelik eleştirileri şöyle naklediyor:

Eleştirilerinden biri şu söylemdi: Medine'de hilafet için ona biat edildiğinde hükümeti rayına oturup sağlamlaşınca kadar Muaviye'yi Şam üzerindeki görevinde bırakabilirdi. Bu durumda Muaviye ve Şam halkı kendisine biat edecekti. Hükümeti sağlamlaştıktan sonra da Muaviye'yi görevden aldığında ikisi arasında cereyan eden savaş çıkmamış olacaktı.

Cevap: Emirülmüminin (a.s), o günkü mevcut karinelere Muaviye'nin, onu Şam valiliği görevinde bırakması durumunda bile kendisine biat etmeyeceğini anlamıştı. Hatta onu hükümette bırakması, Muaviye'nin elini daha güçlü kılacak ve biatten kaçınmasını daha kuvvetli hale getirecekti. Zira yukarıdaki sorunun sahibi şu üç sözden birini söylemektedir: İmam, onu kendisine biat etmeye çağırdığında aynı zamanda Şam valiliğini de onaylamalıydı veya önce biat istemeliydi veya önce Şam valiliğini onaylamalı ve kendisine biat isteme işini ikinci bir zamana ertelemeliydi.

Birinci durumda Muaviye, İmam'ın kendisinin valiliği hakkındaki hükmü Şam halkına okur, böylece onların yanındaki konumunu daha çok güçlendirirdi. Zira halk kendi kendine şöyle diyecekti: "Eğer Muaviye bu işe layık olmasaydı Ali (a.s) ona güvenmezdi." Sonra da biat işini geciktirir ve ondan kaçınırdı.

Eğer sorunun sahibinin maksadı ikinci söz ise zaten Emirülmüminin (a.s) bunu yaptı.

Üçüncü durum da birinci durum gibidir. Hatta bu, Muavi-

1-Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.10, s.233.

ye'nin muhalefet ve başkaldırısı için birinci durumdan daha çok onun isteğini temin edecekti.

Tarihten azıcık bilgisi olan biri, Muaviye ile Ali (a.s) arasındaki geçmişe dayanan eski kinler ortadayken onun Şam valiliğini onaylandığı takdirde Ali'ye (a.s) biat edeceğine ihtimal verebilir mi? Zira Ali (a.s) yıllar önce bir savaşta Muaviye'nin kardeşi Hanzala'yı, dayısı Velid'i ve cediti Utbe'yi öldürmüştü! Osman'ın hilafet günlerinde de ikisi arasında geçen bir meselede birbirlerine karşı oldukça sert konuşmuşlardı. Hatta Muaviye, Ali'yi (a.s) tehdit etmiş ve ona şöyle demişti: Ben Şam'a gidiyorum ve şu ihtiyarı [Osman'ı kastediyordu] senin yanında bırakıyorum. Vallahi eğer onun başından bir tüy eksilecek olursa bin kılıçla sana vura-cağım!..

İbn-i Abbas'ın İmam'a söylediği "Onu bir ay hükümette tut, bir ömür görevden uzak tutarsın!" sözüne ve Muğayre b. Şu-be'nin öneride bulunduğu görüşe gelince; aslında o ikisi böyle sanmışlardı ve bir an için kalplerinden böyle geçmişti. Oysa Ali (a.s) kendisi ile Muaviye arasındaki durumu daha iyi biliyordu ve bu durumun düzelmesinin imkânsız olduğundan da haberdardı. Muaviye'nin halini, hile ve kurnazlığını, Osman'ın öldürülmesi olayında ve öncesinde Ali'ye (a.s) karşı içindeki kini iyi bilen biri, onun Ali (a.s) tarafından Şam hükümetini elinde bulundurma-kla yetinip buna aldanacağını ve ona biat eli uzatacağını nasıl zannedebilir ki?! Muaviye buna aldanmayacak kadar kurnazdı ve Ali (a.s) Muaviye'yi, onu görevinde bırakarak gönlünü aldığı takdirde kendisine biat edeceğini sananlardan daha iyi tanımak-taydı. Ali'ye (a.s) göre bu hastalığın kılıçtan başka ilacı yoktu. Zira işin sonunun dönüp oraya varacağı kaçınılmazdı. Bu yüzden sonda olacak işi başta yaptı.¹

1-İbn-i Ebi'l-Hadid bu sözün devamında diyor ki: Burada Zübeyr b. Bekkar'ın "el-Muveffekayat" kitabında naklettiği bir haberi zikretmek istiyorum. Bu habere vakıf olan biri Muaviye'nin Ali'ye (a.s) meyletmesinin ve ona biat

2-Muaviye'yi görevinde bırakmak merkezî hükümette sarsıntıya sebep olurdu: Muaviye'nin Şam valiliğinde bırakılması İmam'ın hükümetinin sütunlarını güçlendirmeyecek, tam aksine işin başlangıcında onu sarsıntıya uğratacaktı. Bu hususta İbn-i Sinan'ın tahlili şu şekilde gelmiştir:

Osman'a karşı duyulan nefretin, Müslümanların onu kuşatmasının ve neticede öldürülmesine yola açan olaylardan birinin de onun Muaviye'yi Şam'a vali olarak ataması olduğunu çok iyi biliyoruz. Özellikle de onun zulmü, haddini aşması ve hükümeti dâhilinde dinin hükümlerine muhalefeti aşikâr olduktan sonra bu atamayı yapması... Osman'a bu konuda itiraz edildiğinde kendisinden önce Ömer'in onu valiliğe atadığını söyledi. Fakat Müslümanlar onun bu özrünü kabul etmediler ve Muaviye'nin görevden alınmasından başka bir şeye razı olmadılar. Sonunda iş varacağı yere vardı.

Ali (a.s), Osman'ın bu hükmüne Müslümanlar arasından en fazla rahatsız olan, bunun dinde nasıl bir bozukluğa yol açacağını herkesten daha iyi bilen kişiydi. Eğer o, hilafetine Muaviye'yi Şam'a vali olarak atamakla, onu onaylamakla başlasaydı daha işin başında, Osman'ın sonunda başına gelen şeyle karşılaşmaz mıydı? Acaba bu hareketi, onun hilafetten uzaklaştırılmasına ve öldürülmesine yol açmaz mıydı?! Eğer bu, şer-i hüküm açısından caiz olsaydı ve günah sayılmasaydı bile siyaseten çirkin bir hata, muhalefet ve isyan için güçlü bir sebep olurdu. Artık Ali'nin (a.s) Müslümanlara şunu söylemesi mümkün olamazdı: "Doğrusu benim görüşüm, hükümet sağlamlaştıktan ve halkın desteğini aldıktan sonra Muaviye'yi görevden almaktır. Şimdi onun valiliği-

etmesinin mümkün olmayacağını bilmelidir. Muaviye'nin Ali'ye olan ziddiyet ve ayrılığı siyah ile beyaz arasındaki ziddiyet ve ayrılık gibidir. O ikisi asla bir araya gelmez. Olumsuzlukla olumluluk arasındaki ayrılık gibidir. Dolayısıyla bu ortadan kaldırılması mümkün olmayan bir ayrılıktır. (*Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.10, s.233)

ni onaylamaktaki kastım aslında kendisini kandırmak, itaatini çabuklaştırmak ve yanındaki askerlerinin biatını almaktır. Daha sonra onu görevden alacağım ve adaletin gerektirdiği şekilde davranacağım." Zira bu kararını açığa vurduğu takdirde haber Muaviye'ye ulaşacaktı ve İmam'ın onun hakkında düşündüğü tedbir bozulacak, dayandığı görüş nakzedilmiş olacaktı.¹

3-Muaviye'yi görevinde bırakmak İmam'ın siyasî ilkeleri ile çelişirdi: İbn-i Sinan Muaviye'yi görevden alma siyasetine yönelik eleştirilere başka bir cevap daha vermiş ve onda İmam'ın hükümet konusundaki siyasî ilkelerine işaret etmiştir.² Bunu aynı zamanda sorunun gerçek cevabı olarak nitelemiştir. İbn-i Sinan bu cevabında şöyle diyor: İyi bilmek gerekir ki gerçek cevap şundan ibarettir: Ali (a.s), ister dinî olsun ister dünyevî, siyaset için şeraita muhalefet etmeyi doğru görmüyordu. Dünyevî siyasete örnek olarak; Ali (a.s), onun hilafetini yıkma peşinde olduğunu zannettiği birinin kanını mubah saymaz veya onu hapsedemez; zan ile ve sabitlik kazanmamış bir sözle hareket etmez. Dinî siyasete örnek olarak; mesela hırsızlıkla itham edilmiş birini vurmak konusunda İmam siyasî hareket etmez, bilakis şöyle derdi: **"Eğer hakkında ikrar veya şahitle bu iş sabit olmuşsa, had uygularım; aksi takdirde ona dokunmam."**

Ali (a.s) dışındakilerden bu görüşün aksine inanmış bazı kişiler olmuştur. Malik b. Enes'in görüşü mesalih-i mürsele³ kaidesine amel etmek yönündedir. Ona göre İmam ümmetin üçte ikisinin ıslahı için üçte birini öldürebilir. Halkın da çoğuna göre bu görüşe ve baskın gelen zanna göre amel etmek caizdi. Fakat

1-Şerh-i Nehcü'l-Belağ, c.10, s.247.

2-İmam'ın siyasî ilkeleri hakkındaki geniş açıklama beşinci bölümün giriş kısmında gelecektir.

3-Mesalih-i Mürsele, Ehli Sünnetin fıkhi hükümleri elde etmede başvurdukları ictihadi kaidelerden biri sayılmaktadır. Fakih, bu kaideye göre genel maslahatları gözeterek hüküm verir. Çev.

bu, İmam'ın (a.s) yukarıda getirdiğimiz görüşüne ters olduğu için Muaviye onun nezdinde fasıktı. Hiç kuşkusuz bunun da kesin olan şöyle bir öncülü vardır: Fasık birine görev vermek caiz değildir. Ali (a.s) ise, hilafetinin temelini şeriata muhalefet ederek kuracak biri değildi. Dolayısıyla onu açıkça görevden almalıydı; hatta bu, savaşla sonuçlansa bile.¹

1-*Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.10, s.246. Ziyad'ın İmam (a.s) tarafından vali olduğu sorusuna cevaben şunu söylüyorum: O, İmam'ın valisi iken tamamen siyasî bir kimliğe sahipti ve Emirülmüminin'in (a.s) şehadetinden sonra saptı. Hatta İmam Hasan'ın (a.s) barışından bir yıl geçtikten sonra saptı. Dolayısıyla İmam Ali (a.s), hükümetinde Ziyad'a görev vermekle kendi siyasî ilkelere ile çelişkiye düşmemiştir.

رفض سياسة المداينة

2364 . مروج الذهب عن ابن عباس : قَدِمْتُ مِنْ مَكَّةَ بَعْدَ مَقْتَلِ عُثْمَانَ بِخَمْسِ لَيَالٍ ، فَجِئْتُ عَلِيًّا أَدْخُلُ عَلَيْهِ ، فَقِيلَ لِي : عِنْدَهُ الْمَغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ ، فَجَلَسْتُ بِالْبَابِ سَاعَةً ، فَخَرَجَ الْمَغِيرَةُ ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ ، وَقَالَ : مَتَى قَدِمْتَ ؟ قُلْتُ : السَّاعَةَ ، وَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ وَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ . . .

قُلْتُ : أَخْبِرْنِي عَنْ شَأْنِ الْمَغِيرَةِ ، وَلَمْ خَلَا بِكَ ؟

قَالَ : جَاءَنِي بَعْدَ مَقْتَلِ عُثْمَانَ بِيَوْمَيْنِ ، فَقَالَ : أَخْلِنِي ، فَقَعَلْتُ ، فَقَالَ : إِنَّ النَّصْحَ رَخِيسٌ ، وَأَنْتَ بَقِيَّةُ النَّاسِ ، وَأَنَا لَكَ نَاصِحٌ ، وَأَنَا أَشِيرُ عَلَيْكَ أَنْ لَا تَرُدَّ عُمَالَ عُثْمَانَ عَامَكَ هَذَا ، فَأَكْتُبْ إِلَيْهِمْ بِإِثْبَاتِهِمْ عَلَى أَعْمَالِهِمْ ، فَإِذَا بَايَعُوا لَكَ ، وَاطْمَأَنَّ أَمْرُكَ ، عَزَلْتَ مَنْ أَحْبَبْتَ ، وَأَقَرَّرْتَ مَنْ أَحْبَبْتَ .

فَقُلْتُ لَهُ : وَاللَّهِ ، لَا أَدَاهُنُ فِي دِينِي ، وَلَا أُعْطِي الرِّيَاءَ فِي أَمْرِي .

قَالَ : فَإِنْ كُنْتَ قَدْ أَبَيْتَ فَانْزِعْ مِنْ شَيْءٍ ، وَاتْرُكْ مُعَاوِيَةَ ؛ فَإِنَّ لَهُ جُرْأَةً وَهُوَ فِي أَهْلِ الشَّامِ مَسْمُوعٌ مِنْهُ ، وَلَكَ حُجَّةٌ فِي إِثْبَاتِهِ ، فَقَدْ كَانَ عُمَرُ وَلَاَهُ الشَّامَ كُلَّهَا .

فَقُلْتُ لَهُ : لَا وَاللَّهِ ، لَا أَسْتَعْمِلُ مُعَاوِيَةَ يَوْمَيْنِ أَبَدًا .

فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِي عَلَى مَا أَشَارَ بِهِ ، ثُمَّ عَادَ ، فَقَالَ : إِنِّي أَشَرْتُ عَلَيْكَ بِمَا أَشَرْتُ بِهِ وَأَبَيْتَ عَلَيَّ ، فَتَنَظَّرْتُ فِي الْأَمْرِ وَإِذَا أَنْتَ مُصِيبٌ لَا يَنْبَغِي أَنْ تَأْخُذَ أَمْرَكَ بِحُدْعَةٍ ، وَلَا يَكُونَ فِيهِ دُلْسَةٌ .

ÇİĞİRTKANLIKTAN UZAK DURMAK

2364-Murucu'z-Zehab [İbn-i Abbas'tan]: Osman'ın öldürülmesinden beş gece sonra Mekke'den [Medine'ye] geldim. Ali'ye doğru gittim; içeri girdiğimde bana, Muğayre b. Şube'nin onun yanında olduğu söylendi. Bir süre kapının önünde oturdum. Sonra Muğayre dışarı çıktı ve bana selam verip, "Ne zaman geldin?" diye sordu. "Biraz önce geldim" dedim. Sonra Ali'nin yanına varıp ona selam verdim...

Dedim ki: Bana Muğayre'den haber verin; niçin sizinle özel görüşüyordu?

İmam (a.s): Osman'ın öldürülmesinden iki gün sonra bana gelip "Seninle özel olarak görüşmek istiyorum" demişti. Ben de onu kabul ettim. Derken (bana) gelip dedi ki; "Nasihat ucuz da olsa, ben sana nasihatte bulunacağım; sen halk arasında (sahabeden) geriye kalan kimsesin. Bence sen, Osman'ın valilerini [hükümetinin] bu yılında uzaklaştırma. Onlara mektup yaz ve kendilerini görevlerinde bıraktığını ilet. Onlar sana biat edince ve işin sağlamlaştığında dilediğini azleder, dilediğini de yerinde bırakırsın." Ben de ona "Vallahi dinimde yaltaklık yapmam ve hükümetimde riyakârlığa yer vermem!" dedim. O, "Eğer önerimi kabul etmiyorsan istediğini görevden al, ama Muaviye'yi bırak. Zira o pervasızdır ve Şam halkından destek görmektedir. Senin, onu bırakma konusunda hüccetin de vardır. Çünkü Ömer onu Şam'ın tümüne vali yapmıştı" deyince "Vallahi hayır; ben Muaviye'yi iki günlüğüne bile olsa görevde tutmayacağım!" dedim. Bana olan önerisini söyledikten sonra yanımdan öylece çıktı. Sonra geri dönerek dedi ki: Ben sana görüşüm olarak söyleyeceğimi söyledim ve sen kabul etmedin. Sonra bu iş üzerinde düşündüm ve senin isabetli olduğunu anladım. İşine hile ve dolandırıcılık katman doğru değildir!

قال ابن عباس : فقلتُ له : أما أول ما أشار به عليك فقد نصحك ، وأما الآخر فقد عشتك¹ .

2365 . مروج الذهب عن ابن عباس . لعلِّي (عليه السلام) . : أنا أشيرُ عليك أن تُثبت معاويةَ ، فإن بايع لك فعلي أن أقلعه من منزله . قال : لا والله لا أعطيه إلا السيف ، ثم تمثَّل :

فَمَا مَيَّةٌ إِنْ مُتُّهَا غَيْرَ عَاجِزٍ بَعَارُ إِذَا مَا غَالَتِ النَّفْسَ غَوُّهَا
فَقُلْتُ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، أَنْتَ رَجُلٌ شُجَاعٌ ، أَمَا سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : الْحَرْبُ خُدْعَةٌ ؟ !
فَقَالَ عَلِيٌّ : بَلَى .

قُلْتُ : أَمَا وَاللَّهِ ، لَئِنْ أَطَعَنِي لَأَصْدُرَنَّ بِهِمْ بَعْدَ وُرُودِ ، وَلَا تَرَكْنَهُمْ يَنْظُرُونَ فِي أدبارِ الأمورِ ، وَلَا يَدْرُونَ مَا كَانَ وَجْهُهَا ، مِنْ غَيْرِ نَقْصٍ لَكَ ، وَلَا إِثْمٍ عَلَيْكَ .
فَقَالَ لِي : يَا بَنَ عَبَّاسَ ، لَسْتُ مِنْ هُنَيَاتِكَ وَلَا هُنَيَاتِ مُعَاوِيَةَ فِي شَيْءٍ ، تُشِيرُ بِهِ عَلَيَّ بِرَأْيٍ ، فَإِذَا عَصَيْتُكَ فَأَطِيعَنِي .
فَقُلْتُ : أَنَا أَفْعَلُ ، فَإِنَّ أَيْسَرَ مَا لَكَ عِنْدِي الطَّاعَةُ ، وَاللَّهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ² .

1 . مروج الذهب : ج 2 ص 364 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 440 وفيه «برد عمال» بدل «أن لا ترد عمال» و«الدين» بدل «الرياء» ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 306 نحوه وراجع الأخبار الطوال : ص 142 والإمامة والسياسة : ج 1 ص 67 والبداية والنهاية : ج 7 ص 229 .

2 . مروج الذهب : ج 2 ص 364 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 441 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 307 نحوه وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 229 .

İbn-i Abbas der ki: Ali'ye (a.s) dedim ki: O, getirdiği ilk önerisinde senin hayrını istedi, ama diğerinde sana ihanet etti!¹

2365-Murucu'z-Zeheb [İbn-i Abbas'tan]: Ali'ye (a.s) dedim ki: Sana Muaviye'yi yerinde bırakmanı öneriyorum. Eğer sana biat ederse onu yerinden sökmeyi ben üstleniyorum.

Ali (a.s): Vallahi hayır; ona kılıçtan başka bir şey bağışlamam.

Daha sonra şu şiiri örnek verdi:

Acziyetle ölmezsem eğer ölmüş sayılmam

Şeytan saptırmamışsa insanı eğer ar sayılmaz

Dedim ki: Ey Emirülmüminin! Sen kahraman bir kişisin. Ama Resulullah'ın (s.a.a) "Savaş hiledir" buyurduğunu duymadın mı?!

Ali (a.s): Evet, [duydum].

Dedim ki: Vallahi eğer kabul edersen onları, girişlerinden sonra çıkaracağım ve işlerin ardından düşünmelerine fırsat vermeksizin ve ne olduğunu anlayamadıkları bir halde öylece bırakacağım; bunda sana bir eksiklik ve günah da olmayacak!

Ali (a.s) bana dedi ki: Ey İbn-i Abbas! Ben, senin ve Muaviye'nin eleştirilerinden etkilenecek değilim; bana görüşünü söylüyorsun. Eğer senden kabul etmediysem o halde bana itaat et.

Dedim ki: Öyle yapacağım. Zira benim üzerimdeki en az hakkın itattır. Allah başarının sahibidir.²

1-Murucu'z-Zeheb, c.2, s.364; Tarih-i Taberi, c.4, s.440; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.306. Ayrıca bkz: el-Ahbaru't-Tival, s.142; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.67; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.229.

2-Murucu'z-Zeheb, c.2, s.364; Tarih-i Taberi, c.4, s.441; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.307. Ayrıca bkz. el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.229.

3 / 3

الإمام يدعو معاوية إلى البيعة

2366 . الإمام علي (عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية لما بويع (عليه السلام) بالخلافة . : من عبد الله علي أمير المؤمنين إلى معاوية بن أبي سفيان : أما بعد ، فقد علمت إعداري فيكم ، وإعراضي عنكم ، حتى كان ما لا بُدَّ منه ولا دفعَ له ، والحديث طویل ، والكلام كثير ، وقد أدبر ما أدبر ، وأقبل ما أقبل ، فبايع من قبلك ، وأقبل إلي في وفد من أصحابك . والسلام¹ .

2367 . شرح نهج البلاغة : لما بويع علي (عليه السلام) كتب إلى معاوية : أما بعد ، فإن الناس قتلوا عثمان عن غير مشورة مني ، وبايعوني عن مشورة منهم واجتماع ، فإذا أتاك كتابي فبايع لي ، وأوفد إلي أشراف أهل الشام قبلك² .

3 / 4

سياسة معاوية في جواب الإمام

2368 . تاريخ الطبري . في ذكر كتاب الإمام إلى معاوية وأبي موسى . : وكان رسول أمير المؤمنين إلى معاوية سيرة الجهنني ، فقدم عليه فلم يكتب معاوية بشيء ، ولم يجبه ، وردَّ رسوله ، وجعل كلما تنجز جوابه لم يرد على قوله :

أدم إدامة حصن أوخذنا بيدي حرباً ضروساً تشبُّ الجزل والضرمما
في جاركُم وابنكُم إذ كان مقتله شنعاء شيبَت الأصداع واللَمما
أعنى المسودُّ بها والسَّيدون فلم يوجد لها غيرنا مولى ولا حكما

1 . نهج البلاغة : الكتاب 75 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 365 ح 340 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 230 .

3/3

İMAM MUAVİYE'Yİ BİATE ÇAĞIRIYOR

2366- İmam Ali (a.s) [Kendisine biat edildikten sonra Muaviye'ye gönderdiği mektuptan]: Allah'ın kulu, Müminlerin Emiri Ali'den Ebu Süfyan oğlu Muaviye'ye: Sizler hakkında bir şey demişsem veya yüz çevirmişsem bu konuda mazur olduğumu biliyorsunuz. Nihayet olmasına çare bulunmayan ve olması gereken iş olup bitti. Söz uzun, kelimeler çoktur; dönen döndü, gelen geldi. O halde yanındakilerden bana biat al ve arkadaşlarından bir heyetle bana gel. Vesselam.¹

2367- Şerh-i Nehcü'l-Belağ: Ali'ye (a.s) biat edilince Muaviye'ye şöyle yazdı: Doğrusu halk bana danışmaksızın Osman'ı öldürdü ve kendi aralarında danışarak topluca bana biat etti. O halde mektubum sana ulaştığında bana biat et ve yanında bulunan Şam'ın büyüklerinden bir heyeti bana gönder.²

3/4

MUAVİYE'NİN İMAM'A CEVABINDAKİ SİYASET

2368- Tarih-i Taberi [İmam'ın Muaviye ve Ebu Musa'ya yazdığı mektuptan söz ederken]: Emirülmüminin'in (a.s) Muaviye'ye gönderdiği elçisi Sebere b. Cuheni idi. O, Muaviye'nin yanına gittiğinde Muaviye hiçbir şey yazmadığı gibi ona cevap bile vermedi. Ali'nin (a.s) elçisini kabul etmedi. Elçi ondan cevap istediğinde sadece şu şiiri okuyordu:

*Sağlam bir kale gibi kalmaya devam et veya
Yıkıp döken, ateş saçan bir savaşta elimi bağla
Komşularınız ve evlatlarınızla yapacağınız savaşta
Onların feci şekilde ölümü ak düşürür saçlara
Çırakları da ustaları da yoran bu savaşta
Bulunmaz bizden başka hakem ve mevla*

1-Nehcü'l-Belaga, 75. Mektup; Biharü'l-Envar, c.32, s.365, h.340.

2-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.1, s.230.

وَجَعَلَ الْجُهَنِيَّ كُلَّمَا تَنَجَّزَ الْكِتَابَ لَمْ يَرِدْهُ عَلَى هَذِهِ الْأَيَّاتِ ، حَتَّى إِذَا كَانَ الشَّهْرُ
الثَّالِثُ مِنْ مَقْتَلِ عُثْمَانَ فِي صَفَرٍ دَعَا مُعَاوِيَةَ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي عَبْسٍ ثُمَّ أَحَدِ بَنِي رَوَاحَةَ
يُدْعَى قَبِيصَةَ ، فَدَفَعَ إِلَيْهِ طُومَارًا مَخْتُومًا عَنْوَانُهُ : مِنْ مُعَاوِيَةَ إِلَى عَلِيٍّ .
فَقَالَ : إِذَا دَخَلْتَ الْمَدِينَةَ فَاقْبِضْ عَلَى أَسْفَلِ الطُّومَارِ ، ثُمَّ أَوْصَاهُ بِمَا يَقُولُ ،
وَسَرَّحَ رَسُولَ عَلِيٍّ .

وَخَرَجَا فَقَدِمَا الْمَدِينَةَ فِي رَبِيعِ الْأَوَّلِ لِعُرَّتِهِ ، فَلَمَّا دَخَلَا الْمَدِينَةَ رَفَعَ الْعَبْسِيُّ الطُّومَارَ
كَمَا أَمَرَهُ ، وَخَرَجَ النَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ ، فَتَفَرَّقُوا إِلَى مَنَازِلِهِمْ وَقَدْ عَلِمُوا أَنَّ مُعَاوِيَةَ
مُعْتَرِضٌ ، وَمَضَى يَدْخُلُ عَلَى عَلِيٍّ ، فَدَفَعَ إِلَيْهِ الطُّومَارَ فَقَضَّ خَاتَمَهُ فَلَمْ يَجِدْ فِي
جُوفِهِ كِتَابَةً ، فَقَالَ لِلرَّسُولِ : مَا وَرَاءَكَ ؟

قال : آمِنٌ أَنَا ؟

قال : نَعَمْ ؛ إِنَّ الرُّسُلَ أَمَنَةٌ لَا تُقْتَلُ .

قال : وَرَائِي أَيْ تَرَكْتُ قَوْمًا لَا يَرْضُونَ إِلَّا بِالْقَوْدِ .

قال : مِمَّنْ ؟

قال : مِنْ خِيَطِ نَفْسِكَ ، وَتَرَكْتُ سِتِّينَ أَلْفَ شَيْخٍ يَكِي تَحْتَ قَمِيصِ عُثْمَانَ وَهُوَ
مَنْصُوبٌ لَهُمْ قَدْ أَلْبَسُوهُ مِنْبَرِ دِمَشْقٍ .

فَقَالَ : مَتَى يَطْلُبُونَ دَمَ عُثْمَانَ ! أَلَسْتُ مَوْتُورًا كَثِيرَةً عُثْمَانَ ؟ ! اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ
مِنْ دَمِ عُثْمَانَ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 443 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 310 .

Cuhenî, ondan mektuba cevap yazmasını istediğinde bu beyitlere başka bir şey eklemiyordu. Osman'ın öldürülmesinden üç ay geçtiğinde, yani Safer ayı geldiğinde Muaviye Benî Abes kabilesinden bir kişiyi, sonra da Benî Revahe taifesinden Kabise adlı birini çağırttı. Ona mühürlenmiş bir tomar verdi. Tomarın başlığı "Muaviye'den Ali'ye" şeklindeydi.

Muaviye dedi ki: Medine'ye vardığında tomarın alt kısmından tut[up kaldır].

Sonra da ona ne söylemesi gerektiğini siparişte bulundu. İmam'ın elçisini de salıverdi.

Her ikisi de yola çıktılar ve rebiulevvel ayının başında Medine'ye vardılar. Medine'ye girdiklerinde Benî Abes kabilesinden olan kişi tomarı kendisine emrettiği gibi kaldırdı. İnsanlar çıkıp geliyorlardı; onu gördüklerinde ise evlerine gidiyorlardı ve Muaviye'nin muhalif olduğunu anlıyorlardı.

Benî Abes'den olan adam gidip İmam Ali'nin (a.s) huzuruna vardı ve tomarı ona verdi. İmam (a.s) onun mührünü kırıp açtığında içinde hiçbir yazı olmadığını gördü. Bunun üzerine elçiye, "Arkanda ne haberler var?" diye sordu.

Elçi, "Acaba güvende miyim?" diye sorunca İmam "Evet, elçiler güvende olur ve onlar öldürülmezler" buyurdu. Bunun üzerine elçi dedi ki: Arkamda intikamdan başka bir şeye razı olmayan bir topluluk bıraktım.

İmam, "Kimden [intikam istiyorlar]?" diye sorduğunda dedi ki: 'Bizzat senden. Ben Osman'ın gömleğinin altında ağlamakta olan altmış tane yaşlı adamı geride bıraktım. Onlar için kaldırılmış olan o gömleği Dımeşk minberine asmışlardı.

Bunun üzerine İmam dedi ki: Osman'ın kanını benden mi isitiyorlar?! Ben de Osman gibi mazlum [ve kan kaybetmiş] değil miyim?! Allah'ım, ben Osman'ın kanından sana sığınıyorum!¹

1-Tarih-i Taberi, c.4, s.443; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.310.

3 / 5

تعيين الوالي للشام وإرجاعه

2369 . تاريخ الطبري : قال [عليّ (عليه السلام)] لابن عباس : سر إلى الشام فقد وليتها . فقال ابن عباس : ما هذا برأي ; معاوية رجل من بني أمية ، وهو ابن عم عثمان وعامله على الشام ، ولست آمن أن يضرب عنقي لعثمان ، أو أدنى ما هو صانع أن يحبسني فيتحكم علي . فقال له عليّ : ولم ؟ قال : لقرابة ما بيني وبينك ، وإن كل ما حمل عليك حمل عليّ ، ولكن اكتب إلى معاوية فمعه وعده . فأبى عليّ وقال : والله لا كان هذا أبداً¹ .

2370 . تاريخ الطبري عن محمد وطلحة : بعث عليّ عماله على الأمصار فبعث . . . سهل بن حنيف على الشام ، فأما سهل فإنه خرج حتى إذا كان بتبوك² لقيته خيلاً ، فقالوا : من أنت ؟ قال : أمير .

قالوا : على أي شيء ؟

قال : على الشام ،

قالوا : إن كان عثمان بعثك فحيهاً بك ، وإن كان بعثك غيره فارجع !

قال : أو ما سمعتم بالذي كان ؟

قالوا : بلى ؛ فارجع إلى عليّ³ .

1 . تاريخ الطبري : ج4 ص440 ، الكامل في التاريخ : ج2 ص307 ، الإمامة والسياسة : ج1 ص67 .

2 . تبوك ، منطقة في وسط الطريق الرابط بين المدينة ودمشق ، شمال غربي المدينة ، وجنوب دمشق .

3 . تاريخ الطبري : ج4 ص442 ، الكامل في التاريخ : ج2 ص309 ، البداية والنهاية : ج7 ص229 .

3/5

ŞAM'A VALİ TAYİN EDİP GÖNDERMESİ

2369-Tarih-i Taberi: [Ali (a.s) İbn-i Abbas'a buyurdu]: 'Şam'a doğru hareket et. Zira seni oraya vali olarak atadım. İbn-i Abbas dedi ki: Bu doğru bir görüş değil. Muaviye, Ümeyye oğullarından bir kişidir; Osman'ın amcası oğlu ve aynı zamanda Şam'daki valisidir. Ben, onun Osman'a karşılık benim boynumu vurmayağından güvende değilim veya en azından beni hapsedecek, böylece üzerime baskı kuracaktır.' Ali (a.s), "Neden?" diye sorunca İbn-i Abbas şöyle dedi: 'Benimle senin aradaki akrabalık bağından dolayı senin aleyhinde verilecek her hüküm benim aleyhimde de geçerli olacaktır. Fakat Muaviye'ye bir mektup yaz; onu ümitlendir ve vaatte bulun.' Ali (a.s) bunu kabul etmedi ve şöyle buyurdu: 'Allah'a andolsun ki bu asla olmayacaktır.'¹

2370-Tarih-i Taberi [Muhammed ve Talha'dan]: Ali (a.s), valilerini şehirlere gönderdiğinde... Sehl b. Huneyf'i de Şam'a vali olarak atadı. Sehl yola çıkıp Tebük'e² vardığında kendisini bir kafilé karşıladı. Onlar "Sen kimsin?" diye sordular.

- Emirim, dedi.
- Nereye?
- Şam üzerine.
- Eğer seni Osman göndermişse hoş-sefa geldin ve eğer ondan başkası göndermişse geri dön!
- Olanları duymadınız mı?
- Elbette ki duyduk.

Bunun üzerine Sehl, Ali'nin (a.s) yanına geri döndü.³

1-Tarih-i Taberi, c.4, s.440; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.307; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.67.

2-Tebük: Medine ile Dımeşk'i birbirine bağlayan yolun ortasında bir bölge; Medine'nin kuzeybatısında ve Dımeşk'in güneyinde yer alır.

3-Tarih-i Taberi, c.4, s.442; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.309; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.229.

3 / 6

إشخاصُ جرير بن عبدِ الله إلى معاويةَ

2371 . تاريخ الطبري : وَجَّهَ عَلِيٌّ عِنْدَ مُنْصَرَفِهِ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى الْكُوفَةِ وَفَرَاغِهِ مِنَ الْجَمَلِ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيُّ إِلَى مُعَاوِيَةَ يَدْعُوهُ إِلَى بَيْعَتِهِ ، وَكَانَ جَرِيرٌ حِينَ خَرَجَ عَلِيٌّ إِلَى الْبَصْرَةِ لِقِتَالِ مَنْ قَاتَلَهُ بِهَا بِحَمْدَانٍ عَامِلًا عَلَيْهَا كَانَ عُثْمَانُ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْهَا ، وَكَانَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ عَلَى آذَرِيحَانَ عَامِلًا عَلَيْهَا كَانَ عُثْمَانُ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْهَا ، فَلَمَّا قَدِمَ عَلِيٌّ الْكُوفَةَ مُنْصَرِفًا إِلَيْهَا مِنَ الْبَصْرَةِ كَتَبَ إِلَيْهِمَا بِأَمْرِهِمَا بِأَخِذِ الْبَيْعَةِ لَهُ عَلَى مَنْ قَبْلَهُمَا مِنَ النَّاسِ وَالْإِنْصِرَافِ إِلَيْهِ . فَقَعَلَا ذَلِكَ ، وَانْصَرَفَا إِلَيْهِ . فَلَمَّا أَرَادَ عَلِيٌّ تَوْجِيهَ الرَّسُولِ إِلَى مُعَاوِيَةَ ، قَالَ جَرِيرٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ : . . . ابْعَثْنِي إِلَيْهِ فَإِنَّهُ لِي وَدٌّ حَتَّى آتِيَهُ فَأَدْعُوهُ إِلَى الدُّخُولِ فِي طَاعَتِكَ ، فَقَالَ الْأَشْثَرُ لِعَلِيٍّ : لَا تَبْعَثْهُ ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لَا أَظُنُّ هَوَاهُ مَعَهُ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : دَعُهُ حَتَّى نَنْظُرَ مَا الَّذِي يَرْجِعُ بِهِ إِلَيْنَا .

فَبَعَثَهُ إِلَيْهِ وَكَتَبَ مَعَهُ كِتَابًا يُعَلِّمُهُ فِيهِ بِاجْتِمَاعِ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ عَلَى بَيْعَتِهِ ، وَنَكْثِ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ وَمَا كَانَ مِنْ حَرْبِهِ إِيَّاهُمَا ، وَيَدْعُوهُ إِلَى الدُّخُولِ فِيهَا دَخَلَ فِيهِ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ مِنْ طَاعَتِهِ ، فَشَخَّصَ إِلَيْهِ جَرِيرٌ ، فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِ مَاطَلَّهُ وَاسْتَنْظَرَهُ ، وَدَعَا عَمراً فَاسْتَشَارَهُ فِيمَا كَتَبَ بِهِ إِلَيْهِ ، فَأَشَارَ عَلَيْهِ أَنْ يُرْسَلَ إِلَى وُجُوهِ الشَّامِ ، وَيُلْرَمَ عَلِيّاً دَمَ عُثْمَانَ ، وَيُقَاتِلَهُ بِهِمْ ، فَقَعَلَ ذَلِكَ مُعَاوِيَةُ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 561 ، مروج الذهب : ج 2 ص 381 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 359 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 254 ؛ وقعة صفين : ص 27 كلها نحوه وراجع الإمامة والسياسة : ج 1 ص 113 والأخبار الطوال : ص 156 .

3/6

CERİR B. ABDULLAH'I MUAVİYE'YE GÖNDERMESİ

2371- Tarih-i Taberi: Ali (a.s), Cemel Savaşı'nı tamamlayıp Basra'dan Küfe'ye döndüğü sırada Cerir b. Abdullah Beceli'yi kendisine biat alması için Muaviye'ye gönderdi. Ali (a.s) Haricilerle savaşmak için Basra'ya doğru yola çıktığında Cerir, Osman tarafından Hemedan valisi idi. Eş'as b. Kays da Osman'ın Azerbaycan'a atadığı vali idi. Ali (a.s) Basra'dan Küfe'ye döndüğünde her ikisine de mektup yazıp yanlarında bulunan halktan kendisi için biat almalarını ve onun yanına gelmelerini emretti. Onlar da halktan biat aldıktan sonra Ali'nin (a.s) yanına geldiler. Ali (a.s) Muaviye'nin yanına bir elçi göndermek istediğinde Cerir b. Abdullah dedi ki: '...Beni ona gönder; zira o beni sever. Gidip onu senin itaatine girmeye davet edeceğim.' Eşter, Ali'ye (a.s) şöyle dedi: Onu gönderme. Allah'a andolsun ki ben, onun gönlünün Muaviye'den yana olduğunu sanıyorum.'

Ali (a.s) buyurdu ki: Bırak da görelim, bakalım bizim yanımıza neyle dönecek.

Böylece Ali (a.s) onu Muaviye'ye gönderdi. Onunla birlikte Muhacirler ve Ensarın kendisine biatte birleştiklerini; Talha ile Zübeyr'in biatlerini bozduklarını ve kendisinin onlarla yaptığı savaşı duyurduğu; Muaviye'yi de Muhacirler ve Ensarın girdikleri itaate [yani kendisine itaate] girmeye davet ettiği bir mektup gönderdi. Cerir [bu mektupla birlikte] Muaviye'ye gitti.

Cerir, onun yanına vardığında Muaviye kendisini oyaladı ve ondan süre istedi. Sonra da Amr'ı çağırıp Ali'nin (a.s) kendisine yazdığı mektupla ilgili olarak ona danıştı. Amr, ona Şam'ın büyüklerine haber göndermesini; Osman'ın kanından Ali'yi (a.s) sorumlu tutmasını ve Şam halkının yardımıyla Ali'ye (a.s) karşı savaşmasını önerdi. Muaviye de öyle yaptı.¹

1-Tarih-i Taberi, c.4, s.561; Murucu'z-Zeheb, c.2, s.381; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.359; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.254; Vak'at-u Sıffin, s.27. Ayrıca bkz: el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.113; el-Ahbaru't-Tival, s.156.

2372 . الإمام عليّ (عليه السلام) . من كتاب له (عليه السلام) إلى معاوية . : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ بَيْعَتِي بِالْمَدِينَةِ لِرِمَّتِكَ وَأَنْتَ بِالشَّامِ ؛ لِأَنََّّهُ بَايَعَنِي الْقَوْمُ الَّذِينَ بَايَعُوا أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ عَلَى مَا بَوَّعُوا عَلَيْهِ ، فَلَمْ يَكُنْ لِلشَّاهِدِ أَنْ يَخْتَارَ ، وَلَا لِلْغَائِبِ أَنْ يَرُدَّ ، وَإِنَّمَا الشُّورَى لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، فَإِذَا اجْتَمَعُوا عَلَى رَجُلٍ فَسَمَوْهُ إِمَامًا ، كَانَ ذَلِكَ لِلَّهِ رِضًا ، فَإِنْ خَرَجَ مِنْ أَمْرِهِمْ خَارِجٌ بَطْعَنَ أَوْ رَغَبَ رَدَّوهُ إِلَى مَا خَرَجَ مِنْهُ ، فَإِنْ أَبِي قَاتَلُوهُ عَلَى اتِّبَاعِهِ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ، وَوَلَّاهُ اللَّهُ مَا تَوَلَّى وَيُصْلِيهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا .

وَإِنَّ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ بَايَعَانِي ، ثُمَّ نَقَضَا بَيْعَتِي ، وَكَانَ نَقْضُهُمَا كَرْدَهُمَا ، فَجَاهَدْتُهُمَا عَلَى ذَلِكَ حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ .

فَادْخُلْ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ الْمُسْلِمُونَ ؛ فَإِنَّ أَحَبَّ الْأُمُورِ إِلَيَّ فَيْكَ الْعَافِيَةُ ، إِلَّا أَنْ تَتَعَرَّضَ لِلْبَلَاءِ ، فَإِنْ تَعَرَّضْتَ لَهُ قَاتَلْتُكَ وَاسْتَعْنَتْ اللَّهُ عَلَيْكَ .

وَقَدْ أَكْثَرْتَ فِي قَتْلَةِ عُثْمَانَ فَادْخُلْ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ الْمُسْلِمُونَ ، ثُمَّ حَاكِمِ الْقَوْمَ إِلَيَّ أَحْمِلْكَ وَإِيَّاهُمْ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ . فَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُهَا فَخُذْهَا الصَّبْرَ عَنِ اللَّبَنِ ، وَلَعَمْرِي لَئِنْ نَظَرْتَ بِعَقْلِكَ دُونَ هَوَاكَ لَتَجِدَنِي أَبْرَأَ قُرَيْشٍ مِنْ دَمِ عُثْمَانَ .

وَاعْلَمْ أَنَّكَ مِنَ الطُّلُقَاءِ الَّذِينَ لَا تَحِلُّ لَهُمُ الْخِلَافَةُ ، وَلَا تَعْرِضُ فِيهِمُ الشُّورَى ، وَقَدْ أَرْسَلْتُ إِلَيْكَ وَإِلَى مَنْ قَبْلَكَ : جَرِيرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ وَالْهَجْرَةِ ، فَبَايِعْ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 29 ؛ تاريخ دمشق : ج 59 ص 128 كلاهما عن عامر الشعبي ، العقد الفريد : ج 3 ص 329 ، الأخبار الطوال : ص 157 نحوه إلى «عن الدين» ، شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 75 ، الفتوح : ج 2 ص 506 وفيه من «وإنما الشورى . . .» نحوه ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 113 .

2372-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hiç kuşkusuz bana Medine'de edilen biat Şam'da olduğun halde seni de bağlamaktadır. Zira Ebubekir, Ömer ve Osman'a biat eden topluluk onlara neyin üzerinde biat ettilerse bana da aynı şekilde biat ettiler. O biatte ne hazır olana seçme hakkı kaldı ne de hazır bulunmayana reddetme hakkı doğdu. Hiç şüphesiz şura Muhacirler ve Ensara aittir; onlar bir kişi üzerinde görüş birliğine varır da ona "imam" derlerse Allah'ın rızası da ondadır. Eğer biri itirazla veya rağbetle onların işinden çıkarsa onu çıktığı şeye geri çevirirler. Eğer buna da yanaşmazsa onunla savaşırlar. Çünkü o, müminlerin yolundan başka bir yol tutmuştur. Allah da onu sevdiği şeyle birlikte kılar; cehenneme atar ve orası ne de kötü bir varış yeridir.

Talha ile Zübeyr bana biat ettiler. Sonra da biatimi bozdular. O ikisinin biatlerini bozmaları reddetmeleri hükmündeydi. Bu yüzden hak gelip, Allah'ın emri galip oluncaya kadar onlarla savaştım; oysa onlar bundan hoşlanmıyorlardı.

Şimdi sen de Müslümanların girdiği şeye gir; zira senin hakkında işlerin bence en sevimlisi esenliktir. Ancak bela istemen hariç; eğer bela istersen seninle savaşağım ve Allah'tan sana karşı yardım isteyeceğim.

Osman'ın katilleri hakkında çok konuştun. Şimdi Müslümanların girdiği yola sen de gir. Sonra da onlarla birlikte muhakeme için benim yanıma gel, seni ve onları Allah'ın kitabına [uymaya] sevk edeyim. Ama senin şu anda istediğin şey çocukları sütten kesmek için yapılan hileye benzetmektedir. Canıma yemin olsun ki eğer nefsanî arzunla değil de aklınla bakacak olursan benim Kureyş arasından Osman'ın kanına en uzak kişi olduğumu görürsün.

Şunu iyi bil ki sen, kendilerine hilafet helal olmayan ve şuraya katılma hakkı bulunmayan "Tuleka"dansın. Ben sana ve yanındakilere Cerir b. Abdullah'ı gönderdim. O, iman ve hicret ehliindendir. O halde biat et. Allah ile olmayan hiçbir güç yoktur.¹

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.29; *Tarih-i Dimeşk*, c.59, s.128, her ikisi de Amir Şa'bi'den nakletmişlerdir; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.329; *el-Ahbaru't-Tival*, s.157; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.75; *el-Fütuh*, c.2, s.506, bu kaynakta "Hiç şüphesiz şura..."dan itibaren gelmiştir; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.113.

3/7

مُعَاوِيَةُ يُبَدِّدُ الْوَقْتَ اسْتِعْدَاداً لِلْحَرْبِ

2373 . وقعة صفين عن الجرجاني : كَانَ مُعَاوِيَةُ أَتَى جَرِيرًا فِي مَنْزِلِهِ فَقَالَ : يَا جَرِيرُ ! إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ رَأْيًا .
قَالَ : هَاتِهِ .

قَالَ : أَكْتُبُ إِلَى صَاحِبِكَ يَجْعَلُ لِي الشَّامَ وَمِصْرَ جَبَايَةً ، فَإِذَا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ لَمْ يَجْعَلْ لِأَحَدٍ بَعْدَهُ بَيْعَةً فِي عُتْقِي ، وَأُسَلِّمَ لَهُ هَذَا الْأَمْرَ ، وَأَكْتُبُ إِلَيْهِ بِالْخِلَافَةِ .
فَقَالَ جَرِيرٌ : أَكْتُبْ بِمَا أَرَدْتَ ، وَأَكْتُبْ مَعَكَ .
فَكَتَبَ مُعَاوِيَةُ بِذَلِكَ إِلَى عَلِيٍّ . فَكَتَبَ عَلِيٌّ إِلَى جَرِيرٍ :

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّمَا أَرَادَ مُعَاوِيَةُ أَلَّا يَكُونَ لِي فِي عُتْقِهِ بَيْعَةٌ ، وَأَنْ يَخْتَارَ مِنْ أَمْرِهِ مَا أَحَبَّ ، وَأَرَادَ أَنْ يُرِيئَكَ حَتَّى يَذُوقَ أَهْلَ الشَّامِ . وَإِنَّ الْمَغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ قَدْ كَانَ أَشَارَ عَلِيٍّ أَنْ أَسْتَعْمِلَ مُعَاوِيَةَ عَلَى الشَّامِ وَأَنَا بِالْمَدِينَةِ ، فَأَبَيْتُ ذَلِكَ عَلَيْهِ . وَلَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَرَانِي أَنْتُخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ، فَإِنْ بَايَعَكَ الرَّجُلُ ، وَإِلَّا فَأَقْبِلْ¹ .

3 / 8

أَصْحَابُ الْإِمَامِ يُشِيرُونَ عَلَيْهِ بِالْإِسْتِعْدَادِ لِلْحَرْبِ

2374 . الإمام علي (عليه السلام) . مِنْ كَلَامِ لَهُ وَقَدْ أَشَارَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ بِالْإِسْتِعْدَادِ لِلْحَرْبِ بَعْدَ إِسْرَائِهِ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْبَحْلِيِّ إِلَى مُعَاوِيَةَ . : إِنَّ اسْتِعْدَادِي لِحَرْبِ أَهْلِ الشَّامِ وَجَرِيرٍ عِنْدَهُمْ إِغْلَاقٌ لِلشَّامِ وَصَرْفٌ لَاهِلِهِ عَنْ خَيْرٍ إِنْ أَرَادُوهُ . وَلَكِنْ قَدْ وَقَّتُ لَجَرِيرٍ وَقْتًا لَا يُقِيمُ بَعْدَهُ إِلَّا مَخْدُوعًا أَوْ عَاصِيًا . وَالرَّأْيُ عِنْدِي مَعَ الْأَنَانَةِ ، فَأَرُودُوا وَلَا أَكْرَهُ لَكُمْ الْإِعْدَادَ .

1 . وقعة صفين : ص 52 ; تاريخ دمشق : ج 59 ص 131 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 115

و 116 كلاهما نحوه .

3/7

**MUAVİYE SAVAŞA HAZIRLIK İÇİN VAKİT
ÖLDÜRÜYOR**

2373- Vak'at-u Sıffin [Cürcani'den]: Muaviye Cerir'in evine geldi ve dedi ki: Ey Cerir! Ben bir görüşe vardım.

Cerir: Söyle.

Muaviye: Sahibine Şam ve Mısır'ın vergilerini bana bırakmasını, ölüm anı geldiğinde de üzerime hiç kimsenin biatini bırakmamasını yaz. Ben de bu işi ona teslim edeyim ve hilafeti onun adına yazayım.

Cerir: Ne istiyorsan yaz, ben de seninle birlikte yazacağım.

Muaviye, bunu yazıp Ali'ye (a.s) gönderdi. Ali (a.s) Cerir'e şöyle yazdı:

Muaviye, boynunda biatimin olmasını istemiyor; o, kendi işinde hoşuna giden şeyi seçmek istiyor. O, seni oyalayarak Şam halkını tartmak istiyor. Doğrusu Muğayre b. Şube bana Muaviye'yi Şam'a vali olarak atamamı, kendimin de Medine'de kalmamı önermişti. Ancak ben bundan kaçındım. Allah beni, sapkınları yardımcı edindiğim bir halde görmesin. Şimdi o adam sana biat ederse [ne âlâ]; aksi halde geri gel.¹

3/8

**İMAM'IN ASHABI SAVAŞ HAZIR OLDUKLARINI
DUYURUYORLAR**

2374- İmam Ali (a.s) [Cerir b. Abdullah Beceli'yi Muaviye'nin yanına gönderdikten sonra ashabına Şam ordusuyla savaşa hazırlanmalarını ifade ettiği konuşmasından]: Cerir daha onların yanındayken, benim Şam halkıyla savaşa hazırlanmam, onların yüzüne kapıları kapatmak ve şayet irade etmişlerse Şam ehlini hayırdan yüz çevirtmek olur. Üstelik ben Cerir için bir süre tayin etmişim ki o süreden sonra orada kalması ya aldandığı ya da isyan ettiği içindir. Benim görüşüm sükûnetten yanadır; siz de mühlet tanıyın. Tabii ki onlarla savaşa hazırlanmanızdan da rahatsız değilim.

1-Vak'at-u Sıffin, s.52; Tarih-i Dimeşk, c.59, s.13; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.115-116.

وَلَقَدْ ضَرَبْتُ أَنْفَ هَذَا الْأَمْرِ وَعَيْنَهُ ، وَقَلَّبْتُ ظَهْرَهُ وَبَطْنَهُ ، فَلَمْ أَرِ لِي فِيهِ إِلَّا الْقِتَالَ أَوْ الْكُفْرَ بِمَا جَاءَ مُحَمَّدٌ (صلى الله عليه وآله) . إِنَّهُ قَدْ كَانَ عَلَى الْأُمَّةِ وَالْأَحْدَثِ أَحْدَثًا وَأَوْجَدَ النَّاسَ مَقَالًا ، فَقَالُوا ثُمَّ نَقَمُوا فَعَيَّرُوا¹ .

2375 . تاريخ دمشق عن الكلبي : كَانَ عَلِيٌّ اسْتَشَارَ النَّاسَ ، فَأَشَارُوا عَلَيْهِ بِالْقِيَامِ بِالْكُوفَةِ غَيْرَ الْأَشْتَرِ ، وَعَدِيَّ بْنِ حَاتِمٍ ، وَشُرَيْحَ بْنَ هَانِئِ الْحَارِثِيِّ ، وَهَانِئِ بْنِ عُرْوَةَ الْمُرَادِيِّ ، فَأَعَانَهُمْ قَالُوا لِعَلِيٍّ : إِنَّ الَّذِينَ أَشَارُوا عَلَيْكَ بِالْمَقَامِ بِالْكُوفَةِ إِنَّمَا خَوَّفُوكَ حَرْبَ الشَّامِ ، وَلَيْسَ فِي حَرْبِهِمْ شَيْءٌ أَخَوْفُ مِنَ الْمَوْتِ ، وَإِيَّاهُ تُرِيدُ . فَدَعَا عَلِيٌّ الْأَشْتَرَ وَعَدِيًّا وَشُرَيْحًا وَهَانِئًا فَقَالَ :

إِنَّ اسْتِعْدَادِي لِحَرْبِ الشَّامِ وَجَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عِنْدَ الْقَوْمِ صَرَفُ هُمْ عَنْ عَيِّي إِنْ أَرَادُوهُ ، وَلَكِنِّي قَدْ أَرْسَلْتُ رَسُولًا ، فَوَقَّتُ لِرَسُولِي وَقْتًا لَا يُقِيمُ بَعْدَهُ ، وَالرَّأْيُ مَعَ الْأَنَانَةِ فَاتَّبِعُوا وَلَا أَكْرَهُ لَكُمْ الْإِعْذَارَ² .

3 / 9

اسْتِعْدَادُ الْإِمَامِ لِحَرْبِ مُعَاوِيَةَ قَبْلَ حَرْبِ الْجَمَلِ

2376 . تاريخ الطبري عن محمد وطلحة : اسْتَأْذَنَ طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ عَلِيًّا فِي الْعُمْرَةِ فَأَذِنَ لَهُمَا فَلَحِقَا بِمَكَّةَ وَأَحَبَّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ أَنْ يَعْلَمُوا مَا رَأَى عَلِيٌّ فِي مُعَاوِيَةَ وَانْتِقَاضِهِ ، لِيَعْرِفُوا بِذَلِكَ رَأْيَهُ فِي قِتَالِ أَهْلِ الْقِبْلَةِ أَوْ يَجْسُرُ عَلَيْهِ أَوْ يَنْكُلُ عَنْهُ فَدَسُّوا إِلَيْهِ زِيَادَ بْنَ حَنْظَلَةَ التَّمِيمِيَّ . وَكَانَ مُنْقَطِعًا إِلَى عَلِيٍّ . فَدَخَلَ عَلَيْهِ فَجَلَسَ إِلَيْهِ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ لَهُ عَلِيٌّ : يَا زِيَادُ تَيْسَّرَ .

1 . نهج البلاغة : الخطبة 43 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 393 ح 364 .

2 . تاريخ دمشق : ج 59 ص 130 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 114 نحوه وراجع الفتوح : ج 2 ص 505 .

Şüphesiz, ben, bu konuyu defalarca inceledim, içini dışını altüst ettim. Kendim için [Muaviye'yle] savaştan ya da Muhammed'in (s.a.a) getirdiklerini inkâr etmekten başka bir çare göremedim. Bu ümmetin başında bir vali (Osman) vardı ki birtakım şeyler çıkardı. Bu işiyle de halkın dile gelmesine sebep oldu. Sonra onlar da söyleyeceklerini söylediler, intikam aldılar ve (çarkı) değiştirdiler.¹

2375-Tarih-i Dimeşk [Kelbî'den]: Ali (a.s) halk ile istişare etti. Eşter, Adiy b. Hatem, Şureyh b. Hani el-Harisî ve Hani b. Urve el-Muradî dışındakiler onun Kufe'de kalmasını önerdiler. Ancak onlar Ali'ye (a.s) şöyle dediler: 'Sana Kufe'de kalmanı önerenler aslında seni Şam halkı ile savaştan korkuttular. Oysa onlarla savaşta ölümden daha korkunç bir şey yoktur ve bu da bizim istediğimiz şeydir.' Ali (a.s) Eşter, Adiy, Şureyh ve Hani'yi çağırdı ve onlara şöyle dedi: Cerir bu kavmin yanındayken, benim Şam'a karşı savaşa hazırlanmam, şayet irade etmişlerse onları hayırdan alıkoymak olur. Fakat ben onlara bir elçi gönderdim; elçim için de bir süre tayin ettim, ondan sonra orada kalamaz. Doğru görüş, sükûnet iledir. O halde acele etmeyin, mazaretinizi kabul etmekten de rahatsızlık duymam.²

3/9

İMAM'IN CEMEL SAVAŞI'NDAN ÖNCE MUAVİYE'YLE SAVAŞA HAZIRLANMASI

2376-Tarih-i Taberi [Muhammed ve Talha'dan]: Talha ile Zübeyr umre yapmak için Ali'den (a.s) izin istediler. İzin verince onlar da Mekke'ye gittiler. Medine halkı Ali'nin (a.s) Muaviye ve muhalefeti hakkındaki görüşünü bilmek, böylece onun kible ehline karşı savaş konusundaki düşüncesini (bu işe cesaret edecek mi yoksa ondan geri mi kalacak) tam olarak anlamak istiyorlardı... Bu yüzden [Ali'nin (a.s) has dostlarından olan] Ziyad b. Hanzala et-Temimî'yi onun yanına gönderdiler. Ziyad Ali'nin (a.s) yanına vardı ve bir süre oturdu. Daha sonra Ali (a.s) ona (dönerek) "Ey Ziyad, hazırlan!" dedi.

1-Nehcü'l-Belaga, 43. Hutbe; Biharü'l-Envar, c.32, s.393, h.364.

2-Tarih-i Dimeşk, c.59, s.130; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.114. Ayrıca bkz: el-Fütuh, c.2, s.505.

فَقَالَ : لِأَيِّ شَيْءٍ ؟

فَقَالَ : تَغْزُوا الشَّامَ .

فَقَالَ زِيَادٌ : الْأَنَا هُوَ الرَّفْقُ أَمْثَلُ . فَقَالَ :

وَمَنْ لَا يُصَانِعُ فِي أُمُورٍ كَثِيرَةٍ يُضَرِّسُ بِأَنْيَابٍ وَيُوطَأُ بِمَنْسِمٍ

فَتَمَثَّلَ عَلَيٌّ وَكَأَنَّهُ لَا يُرِيدُهُ :

مَتَى تَجْمَعُ الْقَلْبَ الذَّكِيَّ وَصَارِمًا وَأَنْفًا حَمِيًّا تَحْتَنِيكَ الْمِظَالُ

فَخَرَجَ زِيَادٌ عَلَى النَّاسِ وَالنَّاسُ يَنْتَظِرُونَهُ فَقَالُوا : مَا وَرَاؤُكَ ؟

فَقَالَ : السَّيْفُ يَاقُومُ ، فَعَرَفُوا مَا هُوَ فَاعِلٌ .

وَدَعَا عَلِيٌّ مُحَمَّدَ ابْنَ الْحَنْفِيَّةِ فَدَفَعَ إِلَيْهِ اللِّوَاءَ ، وَوَلَّى عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ مِيمَنَتَهُ ، وَعُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ . أَوْ عَمَرُو بْنُ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ الْأَسَدِ . وَلَا هُ مَيْسَرَتَهُ ، وَدَعَا أَبَا لَيْلَى بْنَ عَمَرَ بْنِ الْجَرَّاحِ ابْنَ أَخِي أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ فَجَعَلَهُ عَلَى مُقَدَّمَتِهِ ، وَاسْتَحْلَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ فُتُومَ بْنَ عَبَّاسٍ ، وَلَمْ يُؤَلِّ بِمَنْ خَرَجَ عَلَى عُثْمَانَ أَحَدًا ، وَكَتَبَ إِلَى قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ أَنْ يَنْدُبَ النَّاسَ إِلَى الشَّامِ ، وَإِلَى عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ وَإِلَى أَبِي مُوسَى مِثْلَ ذَلِكَ ، وَأَقْبَلَ عَلَى التَّهَيُّؤِ وَالتَّحْضُرِ ، وَخَطَبَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَدَعَاهُمْ إِلَى النُّهُوضِ فِي قِتَالِ أَهْلِ الْفُرْقَةِ وَقَالَ :

إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ بَعَثَ رَسُولًا هَادِيًا مَهْدِيًّا بِكِتَابٍ نَاطِقٍ وَأَمْرٍ قَائِمٍ وَاضِحٍ لَا يَهْلِكُ عَنْهُ إِلَّا هَالِكٌ ، وَإِنَّ الْمَبْتَدَعَاتِ وَالشُّبُهَاتِ هُنَّ الْمَهْلِكَاتُ إِلَّا مَنْ حَفِظَ اللَّهَ ، وَإِنَّ فِي سُلْطَانِ اللَّهِ عِصْمَةً أَمْرَكُمْ ، فَأَعْطُوهُ طَاعَتَكُمْ غَيْرَ مَلُوبَةٍ وَلَا مُسْتَكْرَهٍ بِهَا ، وَاللَّهُ لَتَفْعَلَنَّ أَوْ لَيَنْقَلَنَّ اللَّهُ عَنْكُمْ سُلْطَانَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ لَا يَنْقُلُهُ إِلَيْكُمْ أَبَدًا حَتَّى يَأْرِزَ الْأَمْرُ إِلَيْهَا ، ائْتَضُوا إِلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ يُفَرِّقُونَ جَمَاعَتَكُمْ ، لَعَلَّ اللَّهَ يُصْلِحَ بِكُمْ مَا أَفْسَدَ أَهْلُ الْآفَاقِ وَتَقْضُونَ الَّذِي عَلَيْكُمْ .

Ziyad: Ne için?

Ali (a.s): Şam'la savaşacaksın.

Bunun üzerine Ziyad, "Sükûnet ve yumuşaklık daha iyidir" deyip şu şiiri okudu:

İşlerin çoğunda geçimli davranmayan

Dişlerle parçalanır, pençeler altında ezilir

Ali de (a.s) ona karşı şu şiiri okudu:

Kalp uyanık, kılıç keskin ve moral yerinde oldukça

Zulümleri savar, uzaklaştırır senden

Bunun üzerine Ziyad dışarı çıkıp kendisini bekleyen halkın arasına girdi. Onlar "Geride ne haber bıraktın?" diye sorduklarında, "Kılıç var, ey kavmim!" dedi. Böylece onlar Ali'nin (a.s) ne yapacağını anladılar.

Ali (a.s), Muhammed b. Hanefiye'yi çağırıp sancağı ona verdi. Abdullah b. Abbas'ı ordunun sağ kanadına, Ömer b. Ebu Seleme'yi [veya Amr b. Süfyan b. Abdul Esed'i] sol kanada bıraktı. [Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın kardeşi oğlu] Ebu Leyla b. Ömer b. Cerrah'ı da ordunun öncü birliklerinin başına dikti. Kusem b. Abbas'ı ise Medine'de kendi yerine bıraktı. Osman'a karşı ayaklananlardan hiçbirine görev vermedi. Kays b. Sa'd'a bir mektup yazıp ondan halkı Şam'a doğru göndermesini istedi. Osman b. Huneyf ve Ebu Musa Eş'ari'ye de benzer mektup gönderdi. Kendisi de orduyu hazırlayıp teçhiz etmeye koyuldu. Medine halkına yaptığı bir konuşmada onları ayrılıkçılara karşı savaş için hareket etmeye çağırarak şöyle buyurdu: Yüce Allah, hidayet edici ve hidayete ermiş bir peygamberi konuşan bir kitapla, sağlam ve apaçık bir emirle gönderdi. Ondan ancak helak olan sapmıştır. Bidatler ve şüpheler helak edicilerdir, ancak Allah korursa o başka. Doğrusu işlerinizdeki korunmanız ancak ilahi hükümettedir. Hiçbir şüphe ve zorlanmaya kapılmaksızın O'nun itaatine girin. Allah'a yemin olsun ki böyle yapmalısınız veya [böyle yapmazsanız] Allah sizden İslam'ın gücünü götürecektir, sonra da iş olacağına varıncaya dek asla onu size geri getirmeyecektir. Cemaatinizi bölmek isteyen şu kavime karşı ayağa kalkın. Umulur ki Allah sizin vesilenizle diğer bölgelerdeki halkların bozduklarını düzeltsin ve üzerinizdeki sorumluluğunuzu yerine getirmiş olasınız.'

فَبَيْنَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ جَاءَ الْخَبْرُ عَنْ أَهْلِ مَكَّةَ بِنَحْوِ آخَرٍ وَتَمَامٍ عَلَى خِلَافٍ ، فَقَامَ فِيهِمْ بِذَلِكَ فَقَالَ : إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ جَعَلَ لِظَالِمِ هَذِهِ الْأُمَّةِ الْعَفْوَ وَالْمَغْفِرَةَ ، وَجَعَلَ لِمَنْ لَزِمَ الْأَمْرَ وَاسْتَقَامَ الْفُوزَ وَالنَّجَاةَ ، فَمَنْ لَمْ يَسْعَهُ الْحَقُّ أَخَذَ بِالْبَاطِلِ ، أَلَا وَإِنَّ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ وَأُمَّ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ تَمَالَّوْا عَلَى سُخْطِ إِمَارَتِي ، وَدَعَوْا النَّاسَ إِلَى الْإِصْلَاحِ ، وَسَأَصِيرُ مَا لَمْ أَخَفْ عَلَى جَمَاعَتِكُمْ ، وَأَكُفُّ إِنْ كَفُّوا ، وَأَقْتَصِرُ عَلَى مَا بَلَغَنِي عَنْهُمْ .

ثُمَّ أَتَاهُ أَنَّهُمْ يُرِيدُونَ الْبَصْرَةَ لِمُشَاهَدَةِ النَّاسِ وَالْإِصْلَاحِ ، فَتَعَبَّى لِلْخُرُوجِ إِلَيْهِمْ وَقَالَ : إِنْ فَعَلُوا هَذَا فَقَدْ انْقَطَعَ نِظَامُ الْمُسْلِمِينَ ، وَمَا كَانَ عَلَيْهِمْ فِي الْمَقَامِ فِينَا مَوْوَنَةٌ وَلَا إِكْرَاهٌ . فَاشْتَدَّ عَلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ الْأَمْرُ فَتَثَاقَلُوا¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 444 .

Durum böyle iken Mekke halkından başka şekilde bir haber geldi; tam bir aksilik oluştu. Bunun üzerine İmam Ali (a.s) yine konuşmak için ayağa kalkarak şunları söyledi: Allah, bu ümmetin zalimi için af ve mağfiret bırakmış, emre uyup istikamet gösteren için de kurtuluş ve başarı karar kılmıştır. Haktan daralan kişi batıla sarılır. Şunu iyi bilin ki Talha ile Zübeyr ve müminlerin annesi benim hükümetimden hoşnutsuzluk üzerine birleşmişler, halkı (sözde) ıslaha davet etmişlerdir. Sizin birliğiniz konusunda korkmadığım sürece sabredeceğim; el çektikleri sürece ben de el çekeceğim ve sadece onlar hakkında bana ulaşan habere yetineceğim.

Bu sırada Ali'ye (a.s), onların halkla görüşmek ve ıslahta bulunmak üzere Basra'ya doğru gitmek istedikleri haberi ulaşınca onların karşısına çıkmak için hazırlandı ve şöyle seslendi: Eğer bunu yapacak olurlarsa Müslümanların düzeni dağılacak. Halbuki aramızda kalmalarının bize bir masrafı ve zorluğu yoktu. Bu durum, Medine halkına pek zor geldi ve ağırlaştılar.¹

1-Tarih-i Taberi, c.4, s.444.

الفصل الرابع

حرب الدعاية

4 / 1

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَى مُعَاوِيَةَ يَعِظُهُ فِيهِ

2377 . شرح نهج البلاغة . في ذكر بعض ما دار بين علي (عليه السلام) ومعاوية من الكتب ، وأول هذا الكتاب . : من عبد الله علي أمير المؤمنين إلى معاوية بن أبي سفيان :
أما بعد ؛ فإن الدنيا دار تجارة ، وربحها أو خسرها الآخرة ؛ فالسعيد من كانت بضاعته فيها الأعمال الصالحة ، ومن رأى الدنيا بعينها وقدرها بقدرها . وإني لأعظك مع علمي بسابق العلم فيك مما لا مرد له دون نفاذه ؛ ولكن الله تعالى أخذ على العلماء أن يؤدوا الأمانة وأن ينصحوا الغوي والرشيذ ، فاتق الله ولا تكن ممن لا يرجو الله وقاراً ، ومن حقت عليه كلمته العذاب فإن الله بالمرصاد . وإن دنياك ستدبر عنك وستعود حسرة عليك ، فأقلع عما أنت عليه من الغي والضلال على كبر سنك وفناء عمرك ؛ فإن حالك اليوم كحال الثوب المهيل الذي لا يصلح من جانب إلا فسد من آخر ، وأرديت جيلاً من الناس كثيراً خدعتهم بعينك ، وألقيتهم في موج بحرك تغشاهم الظلمات وتلاطم بهم الشبهات ، فجاروا عن وجهتهم ، ونكصوا على أعقابهم ، وتولوا على أديبارهم ، وعولوا على أحسابهم ، إلا من فاء من أهل البصائر فإنهم فارقوك بعد معرفتك ، وهربوا إلى الله من موازرتك إذ حملتهم على الصعب وعدلت بهم عن القصد . فاتق الله يا معاوية في نفسك ، وجاذب الشيطان قيادك ، فإن الدنيا منقطع عنك والآخرة قريبة منك ، والسلام¹ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 133 ؛ نهج البلاغة : الكتاب 32 وفيه من «أرديت جيلاً . . .» ، بحار الأنوار : ج 33 ص 85 ح 400 .

DÖRDÜNCÜ FASIL

PROPAGANDA SAVAŞI

4/1

İmam'ın Muaviye'ye Gönderdiği Nasihatnamesi

2377-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [İmam Ali (a.s) ile Muaviye arasında gidip gelen mektuplardan biri hakkında]: Bu mektubun başlangıcı şöyledir:

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emiri Ali'den Ebu Süfyan oğlu Muaviye'ye: Doğrusu dünya ticaret yurdudur; onun kârı veya ziyânı ahirettir. Öyleyse asıl saadetli, dünyada sermayesi iyi işler olan, dünyayı olduğu gibi gören ve ona kadri kadar değer veren kimsedir. Ben sana öğütte bulunuyorum; oysa senin hakkında geçmişe dayalı kesin ve dakik bilgim vardır. Fakat Yüce Allah, âlimlerden emaneti yerine getirmeleri; sapkınlara da, hidayeti bulanlara da nasihat etmeleri konusunda söz almıştır. Artık Allah'tan kork; Allah'ın vakarını (izzet ve azametini) umursamayanlardan ve üzerine azap emri vacip olanlardan olma. Zira Allah pusudadır. Çok yakında dünya sana sırtını dönecek ve sana sadece [ondan] üzüntü kalacaktır. Kocamış olduğun ve ömrünün sonlarına yaklaştığın şu anda artık içinde bulunduğun azgınlık ve sapkınlıktan kurtar kendini. Senin bugünkü halin dökülmüş bir elbise gibidir; bir ucu düzeltilirken diğer tarafı bozulur. İnsanların birçoğunu azgınlığınla aldatıp helak ettin, daldığın fitne denizinin dalgalarına attın onları. Böylece zulüm karanlıklarına, şüphenin azgın dalgalarına daldılar. Onlar, kendi [doğru] rotalarından ayrılıp, [batıl olan] geçmişlerine ve arkalarına döndüler; atalarına yönelip, güvendiler. Ancak basiret sahipleri, seni tanıdıktan sonra senden ayrıldılar ve sana yardım etmekten Allah'a sığındılar. Çünkü sen onları meşakkatlere sürüklüyor, doğru yoldan ayırıyordun. Ey Muaviye! Kendin için Allah'tan kork; yularını şeytanın elinden kurtar. Dünya senden kopup gitmekte; ahiret ise git gide yaklaşmaktadır. Vesselam.¹

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.133; Nehcü'l-Belaga, 32. Kitapta "İnsanların birçoğunu azgınlığınla" cmls. itibaren gelmiştir; Biharu'l-Envar, c.33, s.85, h.400.

4 / 2

جَوَابُهُ بِكُلِّ وَقَاحَةٍ

2378 . شرح نهج البلاغة عن أبي الحسن علي بن محمد المدائني :

فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ :

من مُعَاوِيَةَ بن أَبِي سُفْيَانَ إلى عَلِيِّ بن أَبِي طَالِب :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ وَقَفْتُ عَلَى كِتَابِكَ ، وَقَدْ أُبَيِّتَ عَلَى الْفِتَنِ إِلَّا تَمَادِيًا ، وَإِنِّي لَعَالِمٌ أَنَّ
الَّذِي يَدْعُوكَ إِلَى ذَلِكَ مَصْرَعُكَ الَّذِي لَا بُدَّ لَكَ مِنْهُ ، وَإِنْ كُنْتُ مُوَائِلًا فَازِدَدَ غِيًّا إِلَى
غِيِّكَ ، فَطَالَمَا خَفَّ عَقْلُكَ ، وَمَنِّيتَ نَفْسَكَ مَا لَيْسَ لَكَ ، وَالتَّوَيْتَ عَلَى مَنْ هُوَ خَيْرٌ
مِنْكَ ، ثُمَّ كَانَتْ الْعَاقِبَةُ لِغَيْرِكَ ، وَاحْتَمَلْتَ الْوِزَرَ بِمَا أَحَاطَ بِكَ مِنْ خَطِيئَتِكَ ،
وَالسَّلَامُ¹ .

4 / 3

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَيْهِ يُحَذِّرُهُ مِنَ الْحَرْبِ

2379 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ عَلِيُّ (عليه السلام) إِلَيْهِ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ مَا أُتِيَتْ بِهِ مِنْ ضَلَالِكَ لَيْسَ بِبَعِيدِ الشَّبَهِ بِمَا أَتَى بِهِ أَهْلُكَ وَقَوْمُكَ
الَّذِينَ حَمَلَهُمُ الْكُفْرُ وَتَمَنَّى الْأَبَاطِيلُ عَلَى حَسَدِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) حَتَّى صُرِعُوا
مَصَارِعَهُمْ حَيْثُ عَلِمْتَ ؛ لَمْ يَمْنَعُوا حَرِمًا وَلَمْ يَدْفَعُوا عَظِيمًا ، وَأَنَا صَاحِبُهُمْ فِي تِلْكَ
الْمَوَاطِنِ ، الصَّالِي بِحَرَبِهِمْ ، وَالْقَاتِلُ لِرُؤُوسِهِمْ وَرُؤُوسِ الضَّلَالَةِ ، وَالْمَتَّبِعُ
إِنْ شَاءَ اللَّهُ خَلْفَهُمْ بِسَلْفِهِمْ ، فَيُنَسَّ الْحَلْفُ خَلْفُ أَتْبَعٍ سَلَفًا مَحَلُّهُ وَمَحَطُّهُ النَّارُ ،
وَالسَّلَامُ² .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 133 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 134 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 86 ح 401 .

4/2

MUAVİYE'NİN KÜSTAHAÇA CEVABI

2378-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed el-Medainî'den]:

Ebu Süfyan oğlu Muaviye'den Ebu Talib'in oğlu Ali'ye:

Mektubunu aldım. Doğrusu sen, sadece fitneleri devam ettirdin. Ben, seni bu işe sürükleyen şeyin ölümün olduğunu çok iyi biliyorum. Her ne kadar ondan kaçış yolu arasan bile o senin için kaçınılmazdır. O halde sapkınlığına sapkınlık ekle! Uzun süreden beri aklın hafiflemiş ve sana ait olmayan şeyi kendin için saymakta, senden üstün olan biriyle yüz-göz olmaktadır. Ancak sonuç senden başkasına aittir. Yüklendiğin şu günah, seni kuşatmış olan hatalarının sonucudur. Vesselam.¹

4/3

İMAM'IN MUAVİYE'Yİ SAVAŞTAN SAKINDIRDIĞI MEKTUBU

2379-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Ali (a.s) ona şöyle yazdı:

Şu getirdiğin sapkınlık, küfrün ve batıl kuruntuların, kendilerini Muhammed ve onun hanedanına haset etmeye yönlendirdiği ve nihayetinde [senin de bilidiğin gibi] helak çukurlarına düşen ailen ve kavminin getirdiği sapkınlıktan çok da uzak değil. Onlar hiçbir harimi korumadılar; hiçbir büyüğü [hadiseyi] de uzaklaştırmadılar. Ben o yerlerde hep rakibiydim onların. Şavaşlarının ateşinde hamle etmekteydim ve kılıçlarının keskinliğini köreltmekteydim; onların başkanları ve sapkınlığın elebaşlarıyla savaşıyordum. Allah'ın izniyle onların halefini (yani seni) de seleflerinin ardından göndereceğim. Yeri ve konağı ateş olan bir selefe tabi halef ne de kötü bir haleftir. Vesselam.²

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.133.

2-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.134; Biharu'l-Envar, c.33, s.86, h.401.

4 / 4

جَوَابُهُ بِكُلِّ وَقَاةٍ

2380 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ طَالَ فِي الْعَيِّ مَا اسْتَمَرَّتْ أَدْرَاجُكَ ، كَمَا طَالَمَا تَمَادَى عَنِ الْحَرْبِ نُكُوصُكَ وَإِبْطَاؤُكَ ، فَتَوَعَّدُ وَعِيدَ الْأَسَدِ وَتَرَوُّعُ رَوْغَانَ الثَّعْلَبِ ، فَحَتَّامَ تَحِيدُ عَنْ لِقَاءِ مُبَاشَرَةِ اللَّيْثِ الضَّارِيَةِ وَالْأَفَاعِي الْقَاتِلَةِ ، وَلَا تَسْتَبْعِدُهَا فَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ، وَالسَّلَامُ¹ .

4 / 5

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَيْهِ يُخْبِرُ فِيهِ بِمَا سَيَقَعُ فِي الْحَرْبِ

2381 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ (عليه السلام) :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَمَا أَعْجَبَ مَا يَأْتِينِي مِنْكَ ، وَمَا أَعْلَمَنِي بِمَا أَنْتَ إِلَيْهِ صَائِرٌ ! وَلَيْسَ إِبْطَائِي عَنْكَ إِلَّا تَرَقُّبًا لِمَا أَنْتَ لَهُ مُكَذِّبٌ وَأَنَا بِهِ مُصَدِّقٌ ، وَكَأَنِّي بِكَ غَدًا وَأَنْتَ تَضِجُ مِنَ الْحَرْبِ ضَجِيجَ الْجِمَالِ مِنَ الْأَثْقَالِ ، وَسَتَدْعُونِي أَنْتَ وَأَصْحَابُكَ إِلَى كِتَابِ تُعْظِمُونَهُ بِالسِّنِّتِكُمْ وَتُحَدِّدُونَهُ بِقُلُوبِكُمْ ، وَالسَّلَامُ² .

4 / 6

جَوَابُهُ بِكُلِّ وَقَاةٍ

2382 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ :

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 134 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 134 .

4/4

MUAVİYE'NİN VERDİĞİ KÜSTAHÇA CEVAP

2380-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Muaviye ona şöyle yazdı:

Uzun süredir sapkınlıkta ilerlemektesin. Nitekim uzun süreden beri de savaştan ayrılmış, yavaşlamışsın. Şimdi aslan gibi korkutuyor, tilki gibi kaçıyorsun. Ne zamana kadar yırtıcı aslanlar ve öldürücü yılanlarla karşılaşmaktan kaçınabilirsin ki? Böyle bir günü uzak sayma. Allah'ın izniyle gelecek olan her şey yakındır. Vesselam.¹

4/5

İMAM'IN ONA SAVAŞTA NE OLACAĞINI BİLDİRDİĞİ MEKTUBU

2381-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Ali (a.s) ona şöyle yazdı:

Bana senden gelen cevap ne kadar tuhaf ve senin varacağın yer ne kadar da ibret vericidir! Beni sana karşı savaşmakta yavaşlatan şey, sadece senin yalanladığın şeyi gözetiyor olmamdır ve ben onu tasdik etmekteyim. Sanki şimdiden yarını görür gibiyim, ağır yük altında gürültü çıkaran develer gibi savaştan dolayı gürültü koparmaktasın. Çok yakında sen ve arkadaşların beni, dillerinizle büyük saydığınız ve kalplerinizle inkâr ettiğiniz kитаba çağıracaksınız. Vesselam.²

4/6

MUAVİYE'NİN KÜSTAHÇA VERDİĞİ CEVAP

2382-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Muaviye ona şöyle yazdı:

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.134.

2-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.134.

أَمَّا بَعْدُ ; فَدَعْنِي مِنْ أَسَاطِيرِكَ وَاكْثُفْ عَنِّي مِنْ أَحَادِيثِكَ ، وَاقْصُرْ عَن تَقْوِيلِكَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَافْتِرَائِكَ مِنَ الْكَذِبِ مَا لَمْ يَقُلْ ، وَغُرُورٍ مِّنْ مَّعَكَ وَالْخِدَاعِ هُمْ فَقَدْ اسْتَغْوَيْتَهُمْ ، وَيُوشِكُ أَمْرُكَ أَنْ يَنْكَشِفَ هُمْ فَيَعْتَرِلُوكَ وَيَعْلَمُوا أَنَّ مَا جِئْتَ بِهِ بَاطِلٌ مُّضْمَحِلٌّ ، وَالسَّلَامُ¹ .

4 / 7

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَيْهِ يُخْبِرُ فِيهِ بِمَصِيرِهِ

2383 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ (عليه السلام) :
أَمَّا بَعْدُ ; فَطَالَمَا دَعَوْتَ أَنْتَ وَأَوْلِيَاؤُكَ أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ الْحَقِّ أَسَاطِيرَ الْأَوَّلِينَ ، وَتَبَذْتُمُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ، وَجَهَدْتُمْ بِإِطْفَاءِ نَوْرِ اللَّهِ بِأَيْدِيكُمْ وَأَفْوَاهِكُمْ ، وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ . وَلَعَمْرِي لَكَيْتَمَنَّ التَّوَرَّ عَلَى كُرْهِكَ ، وَلَيُنْفِذَنَّ الْعِلْمَ بِصَغَارِكَ ، وَلَيُجَازِيَنَّ بِعَمَلِكَ ، فَعَثَ فِي دُنْيَاكَ الْمُنْقَطِعَةَ عَنْكَ مَا طَابَ لَكَ ; فَكَأَنَّكَ بِبَاطِلِكَ وَقَدْ انْقَضَى وَبِعَمَلِكَ وَقَدْ هَوَى ثُمَّ تَصِيرُ إِلَى لَظِيٍّ ، لَمْ يَظْلِمَكَ اللَّهُ شَيْئاً ، وَمَا رُبُّكَ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ² .

4 / 8

جَوَابُهُ بِكُلِّ وَقَاحَةٍ يَدْعُو الْإِمَامَ لِلتَّشْمِيرِ لِلْحَرْبِ

2384 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ :
أَمَّا بَعْدُ ; فَمَا أَعْظَمَ الرَّيْنَ عَلَى قَلْبِكَ وَالْغَطَاءَ عَلَى بَصَرِكَ ! الشَّرُّهُ مِنْ شَيْمَتِكَ وَالْحَسَدُ مِنْ خَلِيقَتِكَ ، فَشَمَّرَ لِلْحَرْبِ وَاصْبِرْ لِلضَّرْبِ ، فَوَاللَّهِ ، لَيَرْجِعَنَّ الْأَمْرُ إِلَى مَا عَلِمْتَ ، وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 134 ; بحار الأنوار : ج 33 ص 86 ح 401 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 135 ; بحار الأنوار : ج 33 ص 86 ح 401 وراجع شرح نهج البلاغة : ج 15 ص 83 .

Bana efsanelerini anlatmayı bırak ve bana yönelik sözlerinden de vazgeç. Resulullah'a (s.a.a) söylemediği sözü isnad etmenden ve ona yalan iftira etmenden de vazgeç artık. Yanındakileri aldatmayı ve onları kandırmayı da bırak. Doğrusu onları sapkınlığa düşürmüşsün. Senin işin çok yakında onlara aşikâr olacaktır. İşte o zaman senden ayrılacaklar; getirdiğin şeyin batıl ve temelsiz olduğunu da anlayacaklar. Vesselam.¹

4/7

İMAM'IN MUAVİYE'YE AKİBETİNİ HABER VERDİĞİ MEKTUBU

2383-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Ali (a.s) ona şöyle yazdı: Çok eskiden beri sen ve kovulmuş şeytanın dostları olan yaverlerin, hakkı, öncekilerin efsaneleri olarak niteliyordunuz ve onu arkınıza atıyordunuz. Allah'ın nurunu elleriniz ve ağızlarınızla söndürmek için uğraşıp durdunuz. Ancak Allah kâfirler istemese de kendi nurunu tamamına erdirecektir. Canıma yemin olsun ki senin hoşnutsuzluğuna rağmen bu nur yayılacaktır. [İlahî] ilim senin en küçük işlerine bile nüfuz edecektir ve amelinin cezasına çarptırılacaksın. O halde senden ayrılacak olan dünyanda iyi işlerini bozuver. Sanki sonuna varmış olan batılında tutup seni alçaltmış olan ameline karşı serzeniş ediyorlar; sonra da ateşin alevine düşüyorsun. Allah sana hiçbir zulümde bulunmadı ve Rabbin, kullarına zulmedecek değildir.²

4/8

MUAVİYE'NİN İMAM'I SAVAŞA ÇAĞIRDIĞI KÜSTAHCİ MEKTUBU

2384-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [el-Medainî'den]: Kalbindeki pas ve gözündeki perde ne kadar da büyüktür! Tamah senin mizacından, haset etmekte huyundandır. Şimdi savaş için hazır ve darbeye karşı sabırlı ol. Vallahi iş bildiğin şeye geri dönecektir ve sonuç takvalılara aittir.

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.134; Biharul-Envar, c.33, s.86, h.401.

2-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.135; Biharul-Envar, c.33, s.86, h.401. Ayrıca bkz: Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.15, s.83.

هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ ! أَحْطَأْكَ مَا تَمَتَّى ، وَهَوَى قَلْبُكَ مَعَ مَنْ هَوَى ، فَارْبَعَ عَلَى ظَلْعِكَ ، وَقَسَ شِبْرَكَ بِفِتْرِكَ ؛ لِتَعْلَمَ أَيْنَ حَالُكَ مِنْ حَالِ مَنْ يَزِنُ الْجِبَالَ حِلْمُهُ ، وَيَفْصِلُ بَيْنَ أَهْلِ الشُّكِّ عِلْمُهُ ، وَالسَّلَامُ¹ .

4 / 9

كَيْدُ مُعَاوِيَةَ فِي حَرْبِ الدَّعَايَةِ

2385 . شرح نهج البلاغة عن النقيب أبي جعفر : كَانَ مُعَاوِيَةُ يَتَسَقَّطُ عَلَيَّاءَ وَيَتَعَيَّ عَلَيْهِ مَا عَسَاهُ يَذْكُرُهُ مِنْ حَالِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَأَنْهُمَا غَضَبَاهُ حَقَّهُ ، وَلَا يَزَالُ يَكِيدُهُ بِالْكِتَابِ يَكْتُبُهُ وَالرَّسَالَةَ يَبْعَثُهَا يَطْلُبُ غِرَّتَهُ ؛ لِيَنْفُثَ بِمَا فِي صَدْرِهِ مِنْ حَالِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ إِمَّا مُكَاتَبَةً أَوْ مُرَاسَلَةً ، فَيَجْعَلُ ذَلِكَ حُجَّةً عَلَيْهِ عِنْدَ أَهْلِ الشَّامِ ، وَيُضَيِّقُهُ إِلَى مَا قَرَّرَهُ فِي أَنْفُسِهِمْ مِنْ ذُنُوبِهِ كَمَا زَعَمَ ، فَقَدْ كَانَ غَمَصَهُ عِنْدَهُمْ بِأَنَّهُ قَتَلَ عُثْمَانَ وَمَالَاهُ عَلَى قَتْلِهِ ، وَأَنَّهُ قَتَلَ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ وَأَسَرَ عَائِشَةَ وَأَرَاقَ دِمَاءِ أَهْلِ الْبَصْرَةِ ، وَبَقِيَتْ خَصْلَةٌ وَاحِدَةٌ وَهُوَ أَنْ يَتَّبِعَ عَنْهُمْ أَنَّهُ يَتَّبِعُ مِنْ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ ، وَيَسُبُّهُمَا إِلَى الظُّلْمِ وَمُخَالَفَةِ الرَّسُولِ فِي أَمْرِ الْخِلَافَةِ ، وَأَنْهُمَا وَثَبَا عَلَيْهَا غَلَبَةً وَغَضَبَاهُ إِيَّاهَا .

فَكَانَتْ هَذِهِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى لَيْسَتْ مُقْتَصِرَةً عَلَى فُسَادِ أَهْلِ الشَّامِ عَلَيْهِ ، بَلْ وَأَهْلِ الْعِرَاقِ الَّذِينَ هُمْ جُنْدُهُ وَبَطَانَتُهُ وَأَنْصَارُهُ ؛ لِأَنََّّهُمْ كَانُوا يَعْتَقِدُونَ إِمَامَةَ الشَّيْخَيْنِ إِلَّا الْقَلِيلَ الشَّدَّادَ مِنْ خَوَاصِّ الشَّيْعَةِ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 135 .

Heyhat! Heyhat! Arzun seni hataya itmiş; kalbin düşkünlerle aşağı düşmüş. Öyleyse yerinde otur ve zamanını sükûnetle geçir ki kendi durumunu, hilmi dağlarla ölçülen, ilmi de şüphe ehlini inandıran birine mukayese edip anlayasın. Vesselam.¹

4/9

PROPAGANDA SAVAŞINDA MUAVİYE'NİN HİLESİ

2385-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [Nakib Ebu Cafer'den]: Muaviye, Ali'yi (a.s) hataya düşürme peşindeydi. Onun geçmişteki acı hatıralarına değiniyordu. Böylece Ebubekir ve Ömer'den söz etmesini, o ikisinin kendi hakkını gaspettiğini dile getirmesini umuyordu. Sürekli mektup ve elçi göndererek onu gafil avlamaya çalışıyordu. Bu vesileyle Ali'nin (a.s) Ebubekir ile Ömer'in durumu hakkında içindeki şeyleri, mektup veya elçi vasıtasıyla boşaltmasını bekliyordu. Sonra da Şam halkı nezdinde bunu onun aleyhine delil olarak kullanacaktı; kendi zannına göre Şam halkına inandırdığı Ali'nin (a.s) günahlarına bunu da ekleyecekti. Nitekim Muaviye, onların yanında Ali'yi (a.s) tahkir etmiş, küçümsemişti. Ali'nin (a.s) Osman'ı öldürdüğünü, öldürülmesine de yardımcı olduğunu iddia ederek bunu yapmıştı. Yine onun Talha ile Zübeyr'i öldürdüğünü, Ayşe'yi esir aldığını ve Basra halkının kanını döktüğünü de buna eklemişti. Şimdi tek bir hile kalmıştı. O da; Şam halkı yanında Ali'nin, (a.s) Ebubekir ve Ömer'den teberri ettiğini, hilafet konusunda bu ikisinin haksızlık yaparak Resulullah'a (s.a.a) muhalefet ettiklerini savunduğunu; onların kendisine baskı kurarak hakkını gaspettiklerini söylediğini ispat etmiş olmalıydı.

Bu büyük bela, sadece Şam halkını ona karşı bozmakla sınırlı kalmayacaktı. Hatta İmam'ın ordusu, sırdaşları ve yarenleri olan Irak halkını da tahrik edecekti. Zira onlardan çok az sayıdaki has Şiilerin dışındakiler, bu iki şeyhin (Ebubekir ile Ömer) imametine inanıyorlardı.

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.135.

فَلَمَّا كَتَبَ ذَلِكَ الْكِتَابَ مَعَ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيِّ قَصَدَ أَنْ يُغْضِبَ عَلِيًّا وَيُجْرِحَهُ وَيُجَوِّحَهُ إِذَا قَرَأَ ذَكَرَ أَبِي بَكْرٍ وَأَنَّهُ أَفْضَلُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى أَنْ يَخْلُطَ خَطُّهُ فِي الْجَوَابِ بِكَلِمَةٍ تَقْتَضِي طَعْنًا فِي أَبِي بَكْرٍ ، فَكَانَ الْجَوَابُ مُجْمَعًا غَيْرَ بَيِّنٍ لَيْسَ فِيهِ تَصْرِيحٌ بِالتَّظْلِيمِ لَهُمَا وَلَا التَّصْرِيحُ بِإِبْرَاءِهِمَا وَتَارَةً يَتَرَحَّمُ عَلَيْهِمَا وَتَارَةً يَقُولُ : أَخَذَا حَقِّي وَقَدْ تَرَكْتُهُ لَهُمَا .

فَأَشَارَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ عَلَى مُعَاوِيَةَ أَنْ يَكْتُبَ كِتَابًا ثَانِيًا مُنَاسِبًا لِلْكِتَابِ الْأَوَّلِ ؛ لِيَسْتَفِيزَا فِيهِ عَلِيًّا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَيَسْتَخَفَّاهُ ، وَيَحْمِلَهُ الْغَضَبُ مِنْهُ أَنْ يَكْتُبَ كَلَامًا يَتَعَاقَلَانِ بِهِ فِي تَقْبِيحِ حَالِهِ وَتَهْجِينِ مَذْهَبِهِ .

وَقَالَ لَهُ عَمْرُو : إِنَّ عَلِيًّا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) رَجُلٌ نَزَقَ تِيَّاهُ ، وَمَا اسْتَطَعَمَتْ مِنْهُ الْكَلَامَ بِمِثْلِ تَقْرِيطِ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ فَكْتُبْ . فَكَتَبَ كِتَابًا أَنْفَذَهُ إِلَيْهِ مَعَ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ وَهُوَ مِنَ الصَّحَابَةِ بَعْدَ أَنْ عَزَمَ عَلَى بَعِثَتِهِ مَعَ أَبِي الدَّرْدَاءِ وَنُسَخَهُ الْكِتَابَ :

مِنْ عَبْدِ اللَّهِ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَدُّهُ ، اصْطَفَى مُحَمَّدًا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) لِرِسَالَتِهِ وَاحْتَصَّه بِوَحْيِهِ وَتَأْدِيَةِ شَرِيعَتِهِ ، فَأَنْقَذَ بِهِ مِنَ الْعَمَايَةِ وَهَدَى بِهِ مِنَ الْغَوَايَةِ ، ثُمَّ قَبَضَهُ إِلَيْهِ رَشِيدًا حَمِيدًا قَدْ بَلَغَ الشَّرْعَ وَحَقَّقَ الشَّرْكَ وَأَخْمَدَ نَارَ الْإِفْكِ ، فَأَحْسَنَ اللَّهُ جَزَاءَهُ وَضَاعَفَ عَلَيْهِ نِعَمَهُ وَآلَاءَهُ ، ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ اخْتَصَّ مُحَمَّدًا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بِأَصْحَابٍ أَيْدُوهُ وَأَزْرُوهُ وَنَصَرُوهُ ، وَكَانُوا كَمَا قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ هُمْ : ﴿أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾¹ فَكَانَ أَفْضَلُهُمْ مَرْتَبَةً وَأَعْلَاهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَالْمُسْلِمِينَ مَنَزِلَةً الْخَلِيفَةُ الْأَوَّلُ ، الَّذِي جَمَعَ الْكَلِمَةَ وَلَمْ الدَّعْوَةَ وَقَاتَلَ أَهْلَ الرَّدَّةِ ، ثُمَّ الْخَلِيفَةُ الثَّانِي الَّذِي فَتَحَ الْفُتُوحَ وَمَصَّرَ الْأَمْصَارَ وَأَذَلَّ رِقَابَ الْمُشْرِكِينَ ، ثُمَّ الْخَلِيفَةُ الثَّالِثُ الْمَظْلُومُ الَّذِي نَشَرَ الْمِلَّةَ وَطَبَّقَ الْأَفَاقَ بِالْكَلِمَةِ الْحَنِيفِيَّةِ .

Muaviye bu mektubu yazıp Ebu Müslim el-Havlanî ile gönderirken Ali'yi (a.s) kızdırmak, daraltmak ve Ali'nin (a.s), mektubunu Ebubekir'den söz eden, özellikle de onu Müslümanların en üstünü olarak niteleyen bölümünü okuduğunda buna cevap yazmak zorunda kalmasını ve Ebubekir'i kötülemesini kastetmişti. Ancak cevap net değildi; ne o ikisinin zulmü açıkca ifade edilmişti ne de günahsız oldukları. Bazen onları rahmetle anmış, bazen de şöyle demişti: Hakkımı aldılar, ben de onlara bıraktım.

Amr b. As, Muaviye'ye birinci mektuba münasip şekilde ikinci bir mektup daha yazmasını önerdi. Bu mektupta Ali'yi (a.s) körükleyecek ve küçümseyeceklerdi. Böylece kızgınlığın Ali'ye (a.s) yazdıracağı bir sözü onun durumunu çirkin gösterme ve yolunu kötülemede kullanacaklardı.

Amr, Muaviye'ye "Ali aceleci ve kibirli biridir; ağzından laf almak istiyorsan Ebubekir ile Ömer'in övgüsünde yazabildiğini yaz!" dedi. Bunun üzerine o da bir mektup yazdı. Bu mektubu önce Ebu Derda ile göndermek istedi. Fakat daha sonra bundan vazgeçip [sahabeden olan] Ebu Uname el-Bahilî ile Ali'ye (a.s) gönderdi. Mektubun metni şöyleydi:

Allah'ın kulu Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Ali b. Ebu Talib'e:

Şanı yüce Allah Muhammed'i elçiliği için seçti; onu vahyi ile ve şeria-tini yerine getirmesiyle özel kıldı. Onun vasıtasıyla körlükten kurtardı ve sapkınlıktan hidayete çekti. Sonra da onu dosdoğru ve övülmüş olduğu halde katına aldı. O, şeriati tebliğ etmiş, şirki ortadan kaldırmış ve iftira ateşini söndürmüştü. Allah ona güzel mükafat versin, üzerine nimet ve lütuflarını artırsın. Sonra Yüce Allah Muhammed'e, onu tasdik edip destekleyen ve yardım eden ashabı ile ayrıcalık verdi. Onlar Yüce Allah'ın haklarında **"Kâfirlere karşı çetindirler"**¹ buyurduğu gibiydiler. Onların mertebe bakımından en faziletli, Allah ve Müslümanlar yanında en üstünü, ümmeti birleştiren, tevhid davetini geliştiren ve mürtedlerle savaşan birinci halifedir. Ondan sonra fetihler gerçekleştiren, şehirleri mamur eden ve müşrikleri ram eden ikinci halifedir. Ondan sonra da İslam'ı yay-yan, hak kelimesini her tarafa duyuran ve mazlum duruma düşen üçüncü halifedir.

1-Fetih, 29.

فَلَمَّا اسْتَوْثَقَ الْإِسْلَامُ وَضُرِبَ بِجُرَانِهِ عَدَوَاتٌ عَلَيْهِ فَبَغَيْتُهُ الْعَوَائِلَ وَنَصَبَتْ لَهُ الْمَكَائِدَ ، وَضُرِبَتْ لَهُ بَطْنُ الْأَمْرِ وَظَهَرَتْ وَدَسَسَتْ عَلَيْهِ وَأَغْرَيْتَ بِهِ ، وَقَعَدَتْ حَيْثُ اسْتَنْصَرَكَ عَنْ نَصْرِهِ وَسَأَلَكَ أَنْ تُدْرِكَهُ قَبْلَ أَنْ يُمَرِّقَ فَمَا أَدْرَكَتُهُ ، وَمَا يَوْمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْكَ بِوَاحِدٍ .

لَقَدْ حَسَدَتْ أبا بَكْرٍ وَالتَّوَيْتَ عَلَيْهِ وَرُمْتَ إِفْسَادَ أَمْرِهِ ، وَقَعَدْتَ فِي بَيْتِكَ ، وَاسْتَعْوَيْتَ عِصَابَةً مِنَ النَّاسِ حَتَّى تَأْخَرُوا عَنْ بَيْعَتِهِ ، ثُمَّ كَرِهْتَ خِلَافَةَ عُمَرَ وَحَسَدْتُهُ وَاسْتَطَلْتَ مُدَّتَهُ ، وَسُرِرْتَ بِقَتْلِهِ وَأَظْهَرْتَ الشَّمَاتَةَ بِمُصَابِهِ حَتَّى إِنَّكَ حَاوَلْتَ قَتْلَ وَلَدِهِ ؛ لِأَنَّهُ قَتَلَ قَاتِلَ أَبِيهِ ، ثُمَّ لَمْ تَكُنْ أَشَدَّ مِنْكَ حَسَدًا لِابْنِ عَمِّكَ عُثْمَانَ نَشَرْتَ مَقَابِحَهُ وَطَوَيْتَ مُحَاسِنَهُ ، وَطَعَنْتَ فِي فَقْهِهِ ثُمَّ فِي دِينِهِ ثُمَّ فِي سِيرَتِهِ ثُمَّ فِي عَقْلِهِ ، وَأَغْرَيْتَ بِهِ الشُّفْهَاءَ مِنْ أَصْحَابِكَ وَشِيعَتِكَ حَتَّى قَتَلُوهُ بِمَحْضَرِّكَ مِنْكَ لَا تَدْفَعُ عَنْهُ بِلِسَانٍ وَلَا يَدَ ، وَمَا مِنْ هَؤُلَاءِ إِلَّا مَنْ بَغَيْتَ عَلَيْهِ وَتَلَكَّاتٍ فِي بَيْعَتِهِ حَتَّى حُمِلَتْ إِلَيْهِ قَهْرًا تُسَاقُ بِخَزَائِمِ الْاِقْتِسَارِ كَمَا يُسَاقُ الْفَحْلُ الْمَخْشُوشُ ، ثُمَّ نَهَضْتَ الْآنَ تَطْلُبُ الْخِلَافَةَ ، وَقَتَلْتَهُ عُثْمَانَ خُلَصَاؤُكَ وَسُجْرَاؤُكَ وَالْمُحَدِّقُونَ بِكَ ، وَتِلْكَ مِنْ أَمَانِي النَّفُوسِ وَضَلَالَاتِ الْأَهْوَاءِ .

فَدَعَ اللَّجَاجَ وَالْعَبَثَ جَانِبًا وَادْفَعَ إِلَيْنَا قَتْلَهُ عُثْمَانَ ، وَأَعَدَّ الْأَمْرَ شُورَى بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ لِيَتَّفِقُوا عَلَى مَنْ هُوَ اللَّهُ رِضًا . فَلَا بَيْعَةَ لَكَ فِي أَعْنَاقِنَا وَلَا طَاعَةَ لَكَ عَلَيْنَا وَلَا عُتْبَى لَكَ عِنْدَنَا ، وَلَيْسَ لَكَ وَلَا لِأَصْحَابِكَ عِنْدِي إِلَّا السَّيْفُ ، وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا طَلَبَ قَتْلَهُ عُثْمَانَ أَيْنَ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا حَتَّى أَقْتُلَهُمْ أَوْ تَلْتَحِقَ رُوحِي بِاللَّهِ .

İslam sağlam bir şekilde yerine oturduğunda ve karşısında boyunlar eğildiğinde sen ona saldırdın, zulmünle felaketler getirdin; türlü türlü düzenler kurdun. Gizlide ve aşikârda ona vurup durdun; ona karşı planlar kurdun, ona karşı kışkırttın. Allah'ın dini senden yardım istediğinde ise ona yardımdan geri kaldın; parçalanmadan önce ona koşmanı istediğinde de kendi başına bıraktın. Evet, Müslümanların senden çektikleri bir değil ki...

Sen Ebubekir'e haset ettin; onunla yüz göz oldun ve işini bozmak için ileri atıldın. Evinde oturdun ve halktan bir grubu sapkınlığa çektin; böylece ona biatten geri kaldılar. Ondan sonra Ömer'in hilafetine haset ettin, süresini uzun saydın ve öldürülmesine sevindin. Musibetinde alay ettin. Hatta [babasının katilini öldürdü diye] oğlunun öldürülmesi için çabaladın. Sonra amcan oğlu Osman'a senden daha şiddetli haset eden olmadı. Onun çirkinliklerini yaydın ve güzelliğini örttün. Önce idrakini, ardından dinini, sonra davranışı ve aklını eleştirdin. Arkadaşlarından ve Şiilerinden cahil olanları ona karşı kışkırttın. Sonunda onu senin önünde öldürdüler ve sen, ne dilinle ne de elinle buna engel olmadın. Sen zorla ve baskıyla burnundan geçirilmiş halkalardan çekilen bir deve gibi ona biate götürülünceye bunların herbirine [üç halifeye] de sadece zulmettin; biatlerinde ağır davranırdın.. Osman'ın katilleri senin vefalı dostların, samimi yoldaşların ve etrafında pervanelerin oldukları halde şimdi sen kalkmış hilafet talep ediyorsun. Bu, nefislerin arzularından ve şehvetlerin sapkınlıklarındandır.

Artık inat ve oyalanmayı bir kenara bırak, Osman'ın katillerini bize teslim et. Hükümet işini de Müslümanlar arasındaki bir şuraya bırak ki Allah'ın razı olduğu biri üzerinde ittifak etsinler. Senin boynumuzda hiçbir biatin yoktur; üzerimizde hiçbir itaat hakkın da bulunmamaktadır. Bizim nezdimizde serzeniş hakkın da yoktur. Sana ve arkadaşlarına benim yanımda kılıçtan başka bir şey yoktur. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin olsun ki ben, Osman'ın katillerini, öldürülünceye veya [bu yolda] ruhum Allah'a kavuşuncaya kadar nerede ve ne şekilde olursa arayacağım.

فَأَمَّا مَا لَا تَزَالُ تَمُنُّ بِهِ مِنْ سَابِقَتِكَ وَجِهَادِكَ فَإِنِّي وَجَدْتُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ يَقُولُ : ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِلَّا سِلَاسُكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾¹ وَلَوْ نَظَرْتَ فِي حَالِ نَفْسِكَ لَوَجَدْتَهَا أَشَدَّ الْأَنْفُسِ امْتِنَانًا عَلَى اللَّهِ بِعَمَلِهَا ، وَإِذَا كَانَ الْإِمْتِنَانُ عَلَى السَّائِلِ يُبْطِلُ أَجْرَ الصَّدَقَةِ فَالْإِمْتِنَانُ عَلَى اللَّهِ يُبْطِلُ أَجْرَ الْجِهَادِ وَيَجْعَلُهُ كَصَفْوَانٍ عَلَيْهِ ثَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكُهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ²

قَالَ النَّقِيبُ أَبُو جَعْفَرٍ : فَلَمَّا وَصَلَ هَذَا الْكِتَابُ إِلَى عَلِيِّ (عَلَيْهِ السَّلَام) مَعَ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ، كَلَّمَ أَبَا أُمَامَةَ بِنَحْوِ مِمَّا كَلَّمَ بِهِ أَبَا مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيَّ وَكَتَبَ مَعَهُ هَذَا الْجَوَابَ .

قَالَ النَّقِيبُ : وَفِي كِتَابِ مُعَاوِيَةَ هَذَا ذِكْرُ لَفْظِ الْجَمَلِ الْمَخْشُوشِ أَوْ الْفَحْلِ الْمَخْشُوشِ ، لَا فِي الْكِتَابِ الْوَاصِلِ مَعَ أَبِي مُسْلِمٍ وَلَيْسَ فِي ذَلِكَ هَذِهِ اللَّفْظَةُ وَإِنَّمَا فِيهِ : «حَسَدَتِ الْخُلَفَاءُ وَبَغَيْتَ عَلَيْهِمْ عَرَفْنَا ذَلِكَ مِنْ نَظَرِكَ الشَّرِّ وَقَوْلِكَ الْمُجْرَوِّتِ نَفْسِكَ الصُّعْدَاءُ وَإِبْطَائِكَ عَنِ الْخُلَفَاءِ» .

قَالَ : وَإِنَّمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ لَا يَعْرِفُونَ الْكِتَابَيْنِ ، وَالْمَشْهُورُ عِنْدَهُمْ كِتَابُ أَبِي مُسْلِمٍ فَيَجْعَلُونَ هَذِهِ اللَّفْظَةَ فِيهِ ، وَالصَّحِيحُ أَنَّهَا فِي كِتَابِ أَبِي أُمَامَةَ ، أَلَا تَرَاهَا عَادَتْ فِي جَوَابِهِ ؟ وَلَوْ كَانَتْ فِي كِتَابِ أَبِي مُسْلِمٍ لَعَادَتْ فِي جَوَابِهِ³ .

1 . الحجرات : 17 .

2 . البقرة : 264 .

3 . شرح نهج البلاغة : ج 15 ص 184 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 60 .

Sürekli minnet ederek dem vurduğün sabıkan ve cihadına gelince, ben Allah'ın şöyle buyurduğunu gördüm: **"Müslüman oldular diye sana minnet etmektedirler. De ki: Müslümanlığınızı bana karşı minnet (konusu) etmeyin. Tam tersine, sizi imana yönelttiği için Allah size minnet etmektedir. Eğer doğru sözlüler iseniz."**¹ Eğer kendi nefsinin durumuna bakacak olursan onun, ameli ile Allah'a minnet etmede nefislerin en şiddetlisi olduğunu görürsün. Dilenciye minnet etmek sadakanın mükafatını yok ettiği gibi Allah'a minnet etmek de cihadın sevabını yok eder ve onun durumu **"Üzerinde toprak bulunan bir kayanın durumuna benzer; üzerine sağnak bir yağmur düştü mü, onu çırılçıplak bırakıverir. Onlar kazandıklarından hiçbir şeye güç yetiremez (elde edemez)ler. Allah, kâfirler topluluğuna hidayet vermez."**²

Nakib Ebu Cafer der ki: Bu mektup Ebu Umame el-Bahilî vasıtasıyla Ali'ye (a.s) ulaştığında, onunla Ebu Müslim el-Havlanî ile konuştuğu gibi konuştu. Sonra onunla [biraz sonra gelecek olan] cevabı gönderdi.

Nakib (devamla şöyle) der: Muaviye, "Burnundan kavranmış deve veya erkek hayvan" lafzını bu mektupta kullanmıştır, Ebu Müslim'le gönderdiği mektupta bu lafız yoktur. Onda şu ibaret vardır: "Halifelere haset ettin ve onlara zulümde bulundun. Bunu yan bakışından, sövmenden, soğuk derin nefes çekişinden ve halifelere biatte ağır davranmandan anladık." Gerçek şu ki insanların çoğu bu iki mektubu birbirinden ayırt etmezler ve onların yanında meşhur olan Ebu Müslim'in mektubudur. Bu ibareyi de ondan saymaktadırlar. Sahih olan ise bu ibarenin Ebu Umame'nin mektubunda olmasıdır. Mektubun cevabında da bunun tekrarlandığını görmüyor musun? Eğer Ebu Müslim'in mektubunda olsaydı onun cevabında tekrarlanırdı.³

1-Hucurat, 17.

2-Bakara, 264.

3-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.15, s.184; Biharü'l-Envar, c.33, s.60.

4 / 10

الأجوبة الواعية للإمام

2386 . الإمام علي (عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية جواباً ، وهو من محاسن الكتب . : أما بعد ؛ فقد أتاني كتابك تذكر فيه اصطفاء الله محمد (صلى الله عليه وآله) لدينه وتأييده إياه بمن أيده من أصحابه ، فلقد خبأ لنا الدهر منك عجباً ، إذ طفقت تحبنا بلاء الله تعالى عندنا ونعمته علينا في نبينا ، فكنت في ذلك كناقل التمر إلى هجر أو داعي مسدده إلى النضال .

وزعمت أن أفضل الناس في الإسلام فلان وفلان ، فذكرت أمراً إن تم اعتزلت كله ، وإن نقص لم يلحقك ثلثه . وما أنت والفاضل والمفضل ، والسائس والمسوس ؟ وما للطلقاء وأبناء الطلقاء والتميز بين المهاجرين الأولين ، وترتيب درجاتهم ، وتعريف طبقاتهم . هيهات لقد حن قدح ليس منها ، وطفق يحكم فيها من عليه الحكم لها .

ألا ترع . أيها الإنسان . على ظلعك ، وتعرف قصور ذرعك ؟ وتتأخر حيث أحرَكَ القدر ؟ فما عليك غلبه المغلوب ولا ظفر الظافر ، وإنك لذهاب في التيه ، رواج عن القصد .

ألا ترى . غير مخبر لك ولكن بنعمة الله أحدث . أن قوماً استشهدوا في سبيل الله تعالى من المهاجرين والأنصار . ولكل فضل . حتى إذا استشهد شهيدنا قيل : سيد الشهداء ، وخصه رسول الله (صلى الله عليه وآله) بسبعين تكبيراً عند صلاته عليه .

4/10

İMAM'IN AKILCI CEVAPLARI

2386-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye cevap olarak yazdığı mektubundan; bu, mektupların en iyilerindendir]: ...Allah'ın Muhammed'i (s.a.a), dinini tebliğ etmek için seçtiği ve ona tabi olan ashabının da kendisini desteklediğini anlattığın mektubun bana ulaştı. Allah'ın peygamberi vasıtasıyla verdiği nimetini ve içinde bulunduğumuz imtihanını bilmiyormuşuz gibi bize haber vermene şaştık doğrusu! Senin bu durumun; hurması bol olan Hecer'e¹ hurma götürmeye kalkan hurmacıya veya üstadına ok atmayı öğretmeye kalkan öğrencisine benzetmektedir.

İslam'da insanların en üstününün, falan ve filan olduğunu zannediyorsunuz. Zikrettiğin gibi olsa bile sana bir üstünlük gelmeyen, yokluğu seninle ilgili olmayan şeyi söylüyorsun. Üstün olanın ve üstün olmayanın, yöneten ve yönetilenin seninle ne alakası var? Esir edilip azat edilenlerin ve oğullarının; ilk muhacirlerin ayırt edilmesi, derecelerinin belirlenmesi, sınıflarının tanımıyla ne ilgisi olabilir? Ne kadar yazık! Vınlaması olmayan bir okun vınlaması duyuldu, kendisi hüküm altında olan biri, hüküm vermeye başladı.

Ey insan! Niye durduğun yerde durmuyor, kusurunu görmüyor ve kaderin seni attığı yerde kalmıyorsun. Mağlubun yenilmesinin ve muzaffer olanın zaferinin seninle ilgisi yoktur. Sen çok şiddetli bir şekilde şaşkınlığa düşüp, doğru yoldan sapmışsın.

Görmüyor musun [elbette sana bildirmek için değil, Allah'ın verdiği nimetlerini dile getirmek için diyorum] Muhacir ve Ensar'dan bir kısmı Allah yolunda şehit oldular ve her birinin bir fazileti vardır. Ama bizim şehidimiz, şehit olduğu zaman kendisine Seyyid'üş-Şüheda (Şehitlerin Efendisi) denildi ve Resulullah (s.a.a) onun namazını kılarken yetmiş tekbir aldı.

1-**Hecer**: Hurması bol olan ve diğer bölgelere hurma ihraç eden bir şehirdir. Bu deyim Türkçedeki karşılığı "Tereciye tere satmak" deyimidir. Çev.

أَولا تَرَى أَنَّ قَوْمًا قُطِّعَتْ أَيْدِيهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ . وَلِكُلِّ فَضْلٍ . حَتَّى إِذَا فُعِلَ
بِوَاحِدِنَا مَا فَعَلَ بِوَاحِدِهِمْ قِيلَ : الطَّيَّارُ فِي الْجَنَّةِ وَذُو الْجَنَاحَيْنِ ، وَلَوْلا مَا نَهَى اللَّهُ
عَنْهُ مِنْ تَرْكِيبَةِ الْمَرْءِ نَفْسَهُ لَذَكَرَ ذَاكِرٌ فَضَائِلَ جَمَّةٍ تَعْرِفُهَا قُلُوبُ الْمُؤْمِنِينَ ، وَلَا تَمُجُّهَا
آذَانُ السَّامِعِينَ ، قَدَعَ عَنْكَ مَنْ مَالَتْ بِهِ الرِّمِيَّةُ ؛ فَإِنَّا صَنَائِعُ رَبَّنَا ، وَالنَّاسُ بَعْدُ صَنَائِعُ
لَنَا . لَمْ يَمْنَعْنَا قَدِيمُ عِزِّنَا وَلَا عَادِيٌّ طَوْلُنَا عَلَى قَوْمِكَ أَنْ خَلَطْنَاكُمْ بِأَنْفُسِنَا ، فَتَكَحَّنَا
وَأَتَكَحَّنَا فِعْلَ الْأَكْفَاءِ ، وَلَسْتُمْ هُنَاكَ .

وَأَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَمِنَّا النَّبِيُّ وَمِنْكُمْ الْمَكْذِبُ ، وَمِنَّا أَسَدُ اللَّهِ وَمِنْكُمْ أَسَدُ
الْأَحْلَافِ ، وَمِنَّا سَيِّدُ شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمِنْكُمْ صَبِيَّةُ النَّارِ ، وَمِنَّا خَيْرُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ
وَمِنْكُمْ حَمَّالَةُ الْحَطَبِ فِي كَثِيرٍ مِمَّا لَنَا وَعَلَيْكُمْ ؛ فَإِسْلَامُنَا قَدْ شُمِعَ ، وَجَاهِلِيَّتُنَا لَا
تُدْفَعُ ، وَكِتَابُ اللَّهِ يَجْمَعُ لَنَا مَا شَدَّ عَنَّا وَهُوَ قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾¹ وَقَوْلُهُ تَعَالَى : ﴿إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ
وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاللَّهُ وَلىُّ الْمُؤْمِنِينَ﴾² فَتَحْنُ مَرَّةً أَوْلَى بِالْقَرَابَةِ ، وَتَارَةً أَوْلَى بِالطَّاعَةِ . وَلَمَّا
احْتَجَّ الْمُهَاجِرُونَ عَلَى الْأَنْصَارِ يَوْمَ السَّقِيفَةِ بِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فَلَجُوا
عَلَيْهِمْ ، فَإِنْ يَكُنِ الْقَلَجُ بِهِ فَالْحَقُّ لَنَا دُونَكُمْ ، وَإِنْ يَكُنْ بَعِيرُهُ فَالْأَنْصَارُ عَلَى
دَعْوَاهُمْ .

وَزَعَمَتْ أُنْثَى لِكُلِّ الْخُلَفَاءِ حَسَدَتْ وَعَلَى كُلِّهِمْ بَغِيْتُ ، فَإِنْ يَكُنْ ذَلِكَ كَذَلِكَ
فَلَيْسَتْ الْجِنَايَةُ عَلَيْكَ فَيَكُونُ الْعُذْرُ إِلَيْكَ :

وَتِلْكَ شَكَاةٌ ظَاهِرَةٌ عَنْكَ عَارُهَا

1 . الأنفال : 75 .

2 . آل عمران : 68 .

Yine görmüyor musun bir topluluğun Allah yolunda kollarının kesildiğini! Elbette her biri için bir fazilet vardır. Ama bizden de aynı şekilde kolu kesilen birisine "cennette uçan" ve "iki kanat sahibi" denildi. Eğer Allah, kişinin nefsini övmesini nehyetmeseydi, söyleyen kendisinin pek çok üstünlüklerini sayardı da mü'minlerin kalpleri onları sezinler ve duyanlar inkar edemezlerdi. Okunu ulaştıramadığın kimseyle uğraşmaktan vazgeç. Çünkü bizler Rabbimiz tarafından terbiye edilmiş kişileriz ve halk da bizim tarafımızdan terbiye edilmektedir. Eskiden beri olan izzetimiz, kavminize olan üstünlüğümüz; size karışmamıza, sizden kız alıp vermemize, sizi kendimizle bir tutmamıza mani olmadı. Halbuki siz o seviyede değildiniz, nasıl olur da bizimle bir seviyede olabilirsiniz ki?

Peygamber bizden, yalanlayan ise sizden; Allah'ın aslanı bizden, düşmanları toplayan ve savaşmak için yemin ettiren sizden; cennet gençlerinin iki efendisi bizden, cehennem çocukları sizden; alemlerdeki kadınların en hayırlısı bizden, odun hamalı kadın ise sizdendir. Ve daha bizim lehimize ve sizin aleyhinize olan birçok husus vardır. Bizim Müslümanlığımız meşhurdur, cahiliyedeki durumumuz da inkâr edilemez. Allah'ın kitabı, sadece bizde bulunan bazı özellikleri şu ayetlerde şöyle toplamaktadır: **"Allah'ın kitabına göre, aralarında akrabalık bağı bulunanların bir kısmı diğerlerinden üstündür."**¹ **"İnsanların İbrahim'e en yakın olanları ve ona uyanlar, bu peygamber ve iman eden kimselerdir, Allah mü'minlerin velisidir."**² Biz bir defa yakınlık bakımından ve bir defa da itaat bakımından üstünlüğe sahibiz. Sakife günü Muhacirler Ensar'a, Resulullah'a yakınlıklarını öne sürüp üstün geldiler. Eğer üstünlük yakınlıkla olursa, bu hak sizin için değil bizim içindir. Yok, eğer üstünlük başka bir şeyleyse, o zaman da Ensarın iddiası yerindedir. Bütün halifelere haset ettiğimi ve onlara isyan ettiğimi iddia ediyorsun. Eğer bu iş dediğin şekildeyse sana karşı bir hata olmadı ki senden özür dilensin.

Bu, utancı sana ait olmayan bir noksanlıktır

1-Enfal, 75.

2-Âl-i İmran, 68.

وَقُلْتُ إِنِّي كُنْتُ أَقَادُ كَمَا يُقَادُ الْجَمَلُ الْمَخْشُوشُ حَتَّى أَبَايَعُ ، وَلَعَمْرُ اللَّهِ لَقَدْ أَرَدْتُ أَنْ تُدَمَّ فَمَدَحْتُ ، وَأَنْ تَفْضَحَ فَافْتَضَحْتَ ! وما عَلَى الْمُسْلِمِ مِنْ غَضَاظَةٍ فِي أَنْ يَكُونَ مَظْلُومًا مَا لَمْ يَكُنْ شَاكًا فِي دِينِهِ ، وَلَا مُرْتَابًا بِبَيْعِيهِ . وَهَذِهِ حُجَّتِي إِلَى غَيْرِكَ قَصْدُهَا ، وَلِكَيْ أَطْلُقْتُ لَكَ مِنْهَا بِقَدْرِ مَا سَنَحَ مِنْ ذِكْرِهَا .

ثُمَّ ذَكَرْتُ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِي وَأَمْرِ عُثْمَانَ فَلَمَّا كَانَ أَنْ تُجَابَ عَنْ هَذِهِ لِرِجَالِكَ مِنْهُ ، فَأَيُّنَا كَانَ أَعْدَى لَهُ وَأَهْدَى إِلَى مَقَاتِلِهِ . أَمْ مَنْ بَدَّلَ لَهُ نُصْرَتَهُ فَاسْتَفْعَدَهُ وَاسْتَكْفَمَهُ ، أَمْ مَنْ اسْتَنْصَرَهُ فَتَرَاخَى عَنْهُ وَبَتَّ الْمُنُونَ إِلَيْهِ حَتَّى أَتَى قَدْرُهُ عَلَيْهِ ؟

كَأَنَّ اللَّهَ لَوْ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا¹ وما كُنْتُ لِإِعْتِدَارِ مَنْ أَيْ كُنْتُ أَنْقِمُ عَلَيْهِ أَحْدًا ، فَإِنْ كَانَ الذَّنْبُ إِلَيْهِ إِرْشَادِي وَهِدَايَتِي لَهُ فَرُبَّ مَلُومٍ لَا ذَنْبَ لَهُ :

وَقَدْ يَسْتَفِيدُ الظَّنَّةَ الْمُتَنَصِّحُ .

وما أَرَدْتُ إِلَّا الإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وما تَوَفَّقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ .

وَذَكَرْتُ أَنَّهُ لَيْسَ لِي وَلَا صَحَابِي عِنْدَكَ إِلَّا السَّيْفُ فَلَقَدْ أَضْحَكَتْ بَعْدَ اسْتِعْبَارِ ! مَتَى أَلْفَيْتَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عَنِ الْأَعْدَاءِ نَاكِيلِينَ ، وَبِالسَّيْفِ مُحَوِّفِينَ ؟ ! فَلَبَّثَ قَلِيلًا يَلْحَقُ الْهَيْجَا حَمَلٌ فَسَيَطْلُبُكَ مَنْ تَطْلُبُ ، وَيَقْرُبُ مِنْكَ مَا تَسْتَبْعِدُ ، وَأَنَا مُرْقِلٌ نَحْوَكَ فِي جَحْفَلٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالتَّابِعِينَ لَهُمْ بِإِحْسَانٍ .

Burnundaki halkadan tutulup sürüklenen deve gibi, biate sürüklen-diğimi söylüyorsun. Allah'a andolsun ki, beni kınamak isterken övdün, beni rezil etmek isterken kendin rezil oldun. Bir Müslümanın mazlum olması; dininde şüpheyne, yakınınde kuşkuya düşmediği müddetçe onun için bir noksanlık değildir. Bu söylediklerimle senden başkalarını kastediyorum. Fakat sana söylenmesi gereken kadarını söyledim.

Sonra, Osman'la aramızda geçen olayları dile getiriyorsun. Bunun, ona yakınlığından dolayı sana açıklanması uygun olur; hangimiz ona daha fazla düşmanlık ettik ve ölümüne sebep olduk? Acaba ona yardım edip, yerinde oturmasını ve bu olaylardan el çekmesini isteyen kişi mi, yoksa öldürülmesi için ortam hazırlayıp da başına gelecekler gelinceye kadar durup oyalanan kişi mi?

Vallahi hayır, **"Gerçekten Allah, içinizden alıkoyanları ve kardeşlerine 'Bize gelin' diyenleri bilir. Bunlar, pek azı dışında zorlu savaşlara gelmezler."**¹ Ona defalarca tekrarladığı bidatlerin kötülüğünü bildirmemden dolayı özür dilemiyorum. Eğer ona karşı kusurum onu irşat ve hidayet etmekse (bu kusur değildir) nice günahsızlar vardır ki günahla itham olunmuştur.

Bazen nasihat eden kimseden de edilir şüphe.

İsteğim ancak gücümün yettiği kadar ıslah etmektir. Muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımı ile. Ona tevekkül eder ve yalnız ona yönelirim.

Bana ve ashabıma ancak kılıçla cevap vereceğini söylemişsin. Doğrusu ağlamaktan sonra beni (kendine) güldürdün! Abdulmuttalip oğullarının kılıçtan korkup, düşmandan çekindiklerini ne zaman görmüşsün?!

Hele biraz dayan, rakibin gelecek..

İstedığın kişi, seni isteyecek; uzaklaşacağını sandığın kişiye yaklaşacaktır. Muhacir ve Ensar'dan ve iyilikle onlara uyanlardan toplanmış büyük bir orduyla çok yakında üzerine geleceğim.

1-Ahzab, 18.

شَدِيدَ زِحَامُهُمْ ، سَاطِعَ قَتَائِهِمْ ، مُتَسَرِّبِينَ سَرَائِلَ الْمَوْتِ ، أَحَبُّ اللَّقَاءِ إِلَيْهِمْ لِقَاءُ رَجُلٍ ، وَقَدْ صَحَبَتْهُمْ دُرِّيَّةٌ بَدْرِيَّةٌ وَسُيُوفٌ هَاشِمِيَّةٌ ، قَدْ عَرَفَتْ مَوَاقِعَ نِصَالِهَا فِي أَخِيكَ وَخَالِكَ وَجَدَّكَ وَأَهْلِكَ ﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ﴾^{1/2} .

4 / 11

رَسَائِلُ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْإِمَامِ فِي دَمِ عُثْمَانَ

2387 . الكامل للمبرّد : كَتَبَ [مُعَاوِيَةُ] إِلَى عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) :

مِنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَخْرٍ إِلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَلَعَمْرِي لَوْ بَايَعَكَ الْقَوْمُ الَّذِينَ بَايَعُوكَ وَأَنْتَ بَرِيءٌ مِنْ دَمِ عُثْمَانَ كُنْتُ كَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ ، وَلَكِنَّكَ أَغْرَيْتَ بِعُثْمَانَ الْمُهَاجِرِينَ ، وَخَذَلْتَ عَنْهُ الْأَنْصَارَ ، فَأَطَاعَكَ الْجَاهِلُ ، وَقَوَّيَ بِكَ الضَّعِيفَ . وَقَدْ أَبَى أَهْلُ الشَّامِ إِلَّا قِتَالَكَ حَتَّى تَدْفَعَ إِلَيْهِمْ قَتْلَةَ عُثْمَانَ ، فَإِنْ فَعَلْتَ كَانَتْ شُورَى بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ .

1 . هود : 83 .

2 . نَحْجُ الْبَلَاغَةَ : الْكِتَابُ 28 ، الْإِحْتِجَاجُ : ج 1 ص 417 ح 90 ، بَحَارُ الْأَنْوَارِ : ج 33 ص 57 ح 398 وَرَاجِعُ الْفَتْوحِ : ج 2 ص 534 . 537 .

قَالَ ابْنُ أَبِي الْحَدِيدِ : سَأَلْتُ النَّقِيبَ أَبَا جَعْفَرٍ يَحْيَى بْنَ أَبِي زَيْدٍ فَقُلْتُ : أَرَى هَذَا الْجَوَابَ مَنْطَبِقًا عَلَى كِتَابِ مُعَاوِيَةَ الَّذِي بَعَثَهُ مَعَ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِي إِلَى عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) ، فَإِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْجَوَابُ فَالْجَوَابُ الَّذِي ذَكَرَهُ أَرْيَابُ السَّيْرَةِ ، وَأُورِدَهُ نَصْرُ بْنُ مِزَاحٍ فِي وَقْعَةِ صَقَيْنَ إِذَا غَيْرَ صَحِيحٍ ، وَإِنْ كَانَ ذَلِكَ الْجَوَابُ فَهَذَا الْجَوَابُ إِذَا غَيْرَ صَحِيحٍ وَلَا ثَابِتٌ ؛ فَقَالَ لِي : بَلْ كِلَاهُمَا ثَابِتٌ مُرَوِّى (شَرَحَ نَحْجُ الْبَلَاغَةَ : ج 15 ص 184 وَرَاجِعُ وَقْعَةِ صَقَيْنَ : ص 88) .

Hepsi kefenlerini giymiş, kuvvetli, cesur, hareket ettiklerinde tozu dumana katan bir topluluktur onlar. Bu ordunun en çok sevdiği şey, Rablerine kavuşmalarıdır. Bedir ashabının evlatları onlarla beraberdir, Haşim oğullarının kılıçları yanlarındadır. Kardeşine, dayına, atana, soyuna karşı nasıl savaştıklarını da biliyorsun. **"Ve bu zalimlerden uzak değildir."**^{1/ 2}

4/11

MUAVİYE'NİN OSMAN'IN KANI HAKKINDA İMAM'A GÖNDERDİĞİ MEKTUPLARI

2387-el-Kamil, Muberrred: [Muaviye] Ali'ye (a.s) şöyle yazdı:

Muaviye b. Sahr'dan Ali b. Ebu Talib'e:

Canıma yemin olsun ki eğer sana biat eden topluluk, Osman'ın kanından uzak olduğun halde sana biat etseydiler o zaman sen de Ebubekir, Ömer ve Osman gibi olurdun. Ancak sen Muhacirleri Osman'a karşı kışkırttın; Ensar'ı da onun etrafından dağıttın. Böylece cahiller sana uydu, zayıflar da seninle güç buldu. Şimdi Şam halkı, Osman'ın katillerini onlara vereceğin ana kadar seninle savaşmaktan başka bir şeye razı gelmiyor. Eğer bunu yapacak olursan hükümet de Müslümanlar arasındaki bir şurada olacak.

1-Hud, 83.

2-Nehcü'l-Belaga, 28. Mektup; *el-İhticac*, c.1, s.417, h.90; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.57, h.398. Ayrıca bkz: *el-Fütuh*, c.2, s.534-537.

İbn-i Ebi'l-Hadid der ki: Nakib Ebu Cafer Yahya b. Ebu Zeyd'e şöyle sordum: Bu mektubun, Muaviye'nin Ebu Müslim Havlani ile Ali'ye (a.s) gönderdiği mektuba uygun olduğunu görmekteyim. Eğer cevap bu ise o zaman siyer yazarlarının zikrettikleri ve Nasr b. Müzahim'in de *Vak'at-u Sıffin*'da getirdiği cevap sahih değildir. Eğer cevap o ise o zaman da bu cevap sahih ve sabit değildir. O bana dedi ki: Her ikisi de sabittir ve rivayet edilmiştir. (*Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.15, s.184 ve bkz: *Vak'at-u Sıffin*, s.88).

وَلَعَمْرِي مَا حُجِّتُكَ عَلَيَّ كَحُجَّتِكَ عَلَى طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ ، لِإِنَّهُمَا بَايَعَاكَ وَلَمْ أَبَايَعَكَ . وَمَا حُجِّتُكَ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ كَحُجَّتِكَ عَلَى أَهْلِ الْبَصْرَةِ ؛ لِإِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ أَطَاعُوكَ وَلَمْ يُطِيعَكَ أَهْلُ الشَّامِ . وَأَمَّا شَرْفُكَ فِي الْإِسْلَامِ وَقَرَابَتُكَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَمَوْضِعُكَ مِنْ قُرَيْشٍ فَلَسْتُ أَدْفَعُهُ¹ .

2388 . وقعة صفين عن أبي روق : إِنَّ أَبَا مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيَّ قَدِمَ إِلَى مُعَاوِيَةَ فِي أَنْاسٍ مِنْ قُرَاءِ أَهْلِ الشَّامِ ، قَبْلَ مَسِيرِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) إِلَى صِفِّينَ ، فَقَالُوا لَهُ : يَا مُعَاوِيَةُ عَلَامَ تُقَاتِلُ عَلِيًّا ، وَلَيْسَ لَكَ مِثْلُ صُحْبَتِهِ وَلَا هِجْرَتِهِ وَلَا قَرَابَتِهِ وَلَا سَابِقَتِهِ ؟ قَالَ لَهُمْ : مَا أَقَاتِلُ عَلِيًّا وَأَنَا أَدْعِي أَنْ لِي فِي الْإِسْلَامِ مِثْلُ صُحْبَتِهِ وَلَا هِجْرَتِهِ وَلَا قَرَابَتِهِ وَلَا سَابِقَتِهِ ، وَلَكِنْ خَبَرُونِي عَنْكُمْ ؛ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّ عُثْمَانَ قُتِلَ مَظْلُومًا ؟ قَالُوا : بَلَى . قَالَ : فَلْيَدْعَ إِلَيْنَا فَتَلَتْهُ فَتَقَتْلَهُمْ بِهِ ، وَلَا قِتَالَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ . قَالُوا : فَكُتِبَ إِلَيْهِ كِتَابًا يَأْتِيهِ بِهِ بَعْضُنَا . فَكُتِبَ إِلَى عَلِيٍّ هَذَا الْكِتَابَ مَعَ أَبِي مُسْلِمٍ الْخَوْلَانِيَّ

مِنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ : سَلَامٌ عَلَيْكَ ، فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى مُحَمَّدًا بِعِلْمِهِ ، وَجَعَلَهُ الْأَمِينَ عَلَى وَحْيِهِ ، وَالرَّسُولَ إِلَى خَلْقِهِ ، وَاجْتَبَى لَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَعْوَانًا أَيْدَهُ اللَّهُ بِهِمْ ، فَكَانُوا فِي مَنَازِلِهِمْ عِنْدَهُ عَلَى قَدَرِ فَضَائِلِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ ؛ فَكَانَ أَفْضَلُهُمْ فِي إِسْلَامِهِ ، وَأَنْصَحَهُمُ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ الْخَلِيفَةُ مِنْ بَعْدِهِ ، وَخَلِيفَةُ خَلِيفَتِهِ ، وَالثَّالِثُ الْخَلِيفَةُ الْمَظْلُومُ عُثْمَانُ ، فَكُلُّهُمْ حَسَدَتْ ، وَعَلَى كُلِّهِمْ بَغِيَتْ .

1 . الكامل للمبرّد : ج 1 ص 423 ، شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 88 ، العقد الفريد : ج 3 ص 329 ، المناقب للخوارزمي : ص 203 ح 240 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 121 والثلاثة الأخيرة نحوه ؛ بحار الأنوار : ج 32 ص 394 ح 365 .

Canıma yemin olsun ki senin bana karşı delilin Talha ile Zübeyr karşısındaki delilin gibi olamaz. Çünkü o ikisi sana biat etmişlerdi ve ben sana biat etmedim. Senin Şam halkı karşısındaki delilin de Basra halkı karşısındaki delilin gibi olamaz. Zira Basra halkı sana itaat etti; oysa Şam halkı sana itaat etmedi. Ama İslam'daki üstünlüğün, Resulullah'a (s.a.a) olan yakınlığın ve Kureyş'teki konumunu inkâr edecek değilim.¹

2388-Vak'at-u Sıffin [Ebu Ravak'tan]: Ebu Müslim Havlani, Emirülmüminin'in (a.s) Sıffin'a hareketinden önce Şam kâhillerinden bir cemaatle birlikte Muaviye'nin yanına gitti. Ona dediler ki: Ey Muaviye! Neye dayanarak Ali'yle savaşıyorsun? Oysa onun sahabeliği, hicreti, yakınlığı ve sabıkasının benzeri sende bulunmamaktadır.

Muaviye onlara dedi ki: Ben, İslam'da Ali gibi bir sahabelik, hicret, yakınlık ve sabıka iddia ettiğim için onunla savaşmıyorum. Lakin bana haber verin, Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğünü bilmiyor musunuz?

"Evet" denilince Muaviye "Öyleyse onun katillerini bize bıraksın, Osman'a karşı onları öldürelim. Böylece bizimle onun arasında savaş olmayacaktır" diye cevap verdi. "Ona bir mektup yaz, birimiz götürsün" denilince de Ali'ye (a.s) şu mektubu yazarak Ebu Müslim el-Havlanî ile gönderdi....

Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Ali b. Ebu Talib'e: Selam sana. Senin huzurunda kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim.

Doğrusu Allah, Muhammed'i kendi ilmiyle seçti; onu vahyine emin, kullarına elçi kıldı. Müslümanlardan ona yardımcılar seçti, kendisini onlarla destekledi. Onların Peygamber (s.a.a) yanındaki dereceleri, İslam'daki faziletleri miktarındaydı. Onların İslam'da en üstün olanı, Allah ve Resulü için en çok hayır düşüneni Peygamberden sonraki halife idi; sonra halifesinin halifesi ve üçüncü halife Mazlum Osman'dı. Sen onların tümüne haset ettin, hepsine zulmettin.

1-el-Kamil, Muberrred, c.1, s.423; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.88; el-İkdu'l-Ferid, c.3, s.329; el-Menakib, Harezmi, s.203, h.240; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.121; Biharu'l-Envar, c.32, s.394, h.365.

عَرَفْنَا ذَلِكَ فِي نَظَرِكَ الشَّرِّ ، وَفِي قَوْلِكَ الْهَجْرِ ، وَفِي تَنَفُّسِكَ الصُّعْدَاءِ ، وَفِي
إِبْطَائِكَ عَنِ الْخُلَفَاءِ ، تُقَادُ إِلَى كُلِّ مِنْهُمْ كَمَا يُقَادُ الْفَحْلُ الْمَخْشُوشُ حَتَّى تُبَايِعَ وَأَنْتَ
كَارَةٌ .

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ لِأَحَدٍ مِنْهُمْ بِأَعْظَمَ حَسْداً مِنْكَ لِابْنِ عَمِّكَ عُثْمَانَ ، وَكَانَ أَحَقَّهُمْ أَلَّا
تَفْعَلَ بِهِ ذَلِكَ فِي قَرَابَتِهِ وَصِهْرِهِ ؛ فَقَطَّعْتَ رَجْمَهُ ، وَقَبَّحْتَ مُحَاسِنَهُ ، وَأَلْبَسْتَ النَّاسَ
عَلَيْهِ ، وَبَطَّنْتَ وَظَهَّرْتَ ، حَتَّى ضُرِبَتْ إِلَيْهِ آبَاطُ الْإِيلِ ، وَقِيدَتْ إِلَيْهِ الْحَيْلُ الْعِرَابُ ،
وَحُمِلَ عَلَيْهِ السَّلَاحُ فِي حَرَمِ رَسُولِ اللَّهِ ، فَقُتِلَ مَعَكَ فِي الْمِحْلَةِ وَأَنْتَ تَسْمَعُ فِي دَارِهِ
الْهَائِعَةَ ، لَا تَرْدُعُ الظَّنَّ وَالتُّهْمَةَ عَنْ نَفْسِكَ فِيهِ بِقَوْلٍ وَلَا فِعْلٍ .

فَأَقْسِمُ صَادِقاً أَنْ لَوْ قُتِمَتْ فِيمَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَقَاماً وَاحِداً تُنْهِنُهُ النَّاسَ عَنْهُ مَا
عَدَلَ بِكَ مَنْ قَبْلَنَا مِنَ النَّاسِ أَحَداً ، وَلَمَحَا ذَلِكَ عِنْدَهُمْ مَا كَانُوا يَعْرِفُونَكَ بِهِ مِنْ
الْمِجَانِبَةِ لِعُثْمَانَ وَالبَغْيِ عَلَيْهِ .

وَأُخْرَى أَنْتَ بِهَا عِنْدَ أَنْصَارِ عُثْمَانَ ظَنِينٌ : إِيوَاؤُكَ ؛ قَتَلَهُ عُثْمَانُ ، فَهُمْ عَضُدُكَ
وَأَنْصَارُكَ وَيَدُكَ وَبِطَانَتُكَ . وَقَدْ ذُكِرَ لِي أَنَّكَ تَنْصَلُّ مِنْ دَمِهِ ، فَإِنْ كُنْتَ صَادِقاً
فَأَمَكِنَّا مِنْ قَتَلَتِهِ نَقْتُلُهُمْ بِهِ ، وَنَحْنُ أَسْرَعُ النَّاسِ إِلَيْكَ . وَإِلَّا فَإِنَّهُ فَلَيْسَ لَكَ وَلَا
لِأَصْحَابِكَ إِلَّا السَّيْفُ .

وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَنْطَلُبَنَّ قَتْلَهُ عُثْمَانَ فِي الْجِبَالِ وَالرِّمَالِ ، وَالْبَرِّ وَالْبَحْرِ ، حَتَّى
يَقْتُلَهُمُ اللَّهُ ، أَوْ لَتَلْحَقَنَّ أَرْوَاحُنَا بِاللَّهِ . وَالسَّلَامُ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 85 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 108 ح 408 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 15
ص 73 ، المناقب للحوارزمي : ص 250 نحوه .

Bunu yan bakışından, kötü sözünden, derin ah çekişinden ve halifelere biatteki yavaşlığından anladık. Onlardan her birine biat etmen için burnundan kavranmış erkek deve gibi sürüklenerek götürüldün ve sen istemiyordun.

Sonra amcan oğlu Osman'a senden daha büyük bir haset duyan olmadı. Halbuki akrabalığı ve damatlığından dolayı bunu kendisine yapmaman gereken en layık kişiydi o. Ancak akrabalık bağını kopardın; iyiliklerini çirkin gösterdin, halkı onun aleyhine tahrik ettin, bunu gizlide ve açıkta yaptın. Sonunda halk develere binip ona doğru yola düştüler, Arap atları ile üzerine yürüdüler; Resulullah'ın (s.a.a) haremindedir ona silah çekildi. Sonra seninle aynı mahallede olduğu halde öldürüldü ve sen onun evinden feryadını işitiyordun. Ama hiçbir söz ve harekette bulunmayarak kendini zan ve töhmetten kurtarmadın.

Samimi olarak yemin ediyorum ki eğer onun işi için, halkı ondan uzaklaştıracak tek bir adım atmış olsaydın bizim yanımızdaki halktan hiç kimse senden yüz çevirmezdi ve bu, onların seninle ilgili Osman'dan uzaklaşman ve ona zulmetmen hakkında bildikleri geçmişini temizleyecekti.

Seni Osman'ın yardımcıları yanında zan altında bırakan bir diğer şey de onu öldürenlere sığınma vermemdir; onlar senin destekçin, yardımcıların, kolun ve sırdaşın olmuşlar. Bana söylendiğine göre sen, kendini Osman'ın kanından uzak biliyormuşsun. Eğer doğru söylüyorsan onun katillerini bize bırak ki Osman'a karşı onları öldürelim. Bu durumda biz sana yönelmede herkesten hızlı davranacağız. Aksi halde sana ve arkadaşlarına kılıçtan başka bir şey yoktur.

Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin olsun ki Allah onları öldürünceye veya bizim ruhlarımız Allah'a kavuşuncaya kadar Osman'ın katillerini dağlarda ve kumsallarda, karada ve denizde arayacağız. Vesselam.¹

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.85; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.108, h.408; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.15, s.73; *el-Menakib*, Harezmi, s.250.

2389 . شرح نهج البلاغة . في ذكر كتاب كتبه معاوية إلى الإمام (عليه السلام) . :

من معاوية ابن أبي سفيان إلى علي بن أبي طالب :

أما بعد ؛ فَإِنَّا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَمْ نَزَلْ نَنْزِعٌ مِنْ قَلِيبٍ وَاحِدٍ ، وَنَجْرِي فِي حَلَبَةٍ وَاحِدَةٍ لَيْسَ لِبَعْضِنَا عَلَى بَعْضٍ فَضْلٌ ، وَلَا لِقَائِمِنَا عَلَى قَاعِدِنَا فَخْرٌ ، كَلِمَتُنَا مُؤْتَلِفَةٌ ، وَأَلْفَتُنَا جَامِعَةٌ ، وَدَاوُنَا وَاحِدَةٌ ، يَجْمَعُنَا كَرَمُ الْعِرْقِ ، وَيَحْوِينَا شَرَفُ النَّجَارِ ، وَيَحْنُو قَوْبُنَا عَلَى ضَعِيفِنَا ، وَيُوَاسِي غَنِينَا فَقِيرِنَا ، قَدْ خَلَصَتْ قُلُوبُنَا مِنْ وَعَلِ الْحَسَدِ ، وَطَهَّرَتْ أَنْفُسُنَا مِنْ خُبْثِ النَّيَّةِ .

فَلَمْ نَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى كَانَ مِنْكَ مَا كَانَ مِنَ الْإِدْهَانِ فِي أَمْرِ ابْنِ عَمِّكَ وَالْحَسَدِ لَهُ وَنُصْرَةِ النَّاسِ عَلَيْهِ ، حَتَّى قُتِلَ بِمَشْهَدٍ مِنْكَ لَا تَدْفَعُ عَنْهُ بِلِسَانٍ وَلَا يَدٌ ، فَلَيْتَكَ أَظْهَرْتَ نُصْرَهُ حَيْثُ أَسْرَرْتَ خَبْرَهُ ، فَكُنْتَ كَالْمِتْعَلِّقِ بَيْنَ النَّاسِ بِعُذْرٍ وَإِنْ ضَعُفَ ، وَالْمِتَبَرِّئِ مِنْ دَمِهِ بِدَفْعٍ وَإِنْ وَهَنَ وَلَكِنَّكَ جَلَسْتَ فِي دَارِكَ تَدُسُّ إِلَيْهِ الدَّوَاهِي ، وَتُرْسِلُ إِلَيْهِ الْأَفَاعِي ، حَتَّى إِذَا قَضَيْتَ وَطَرَكَ مِنْهُ أَظْهَرْتَ شِمَاتَهُ ، وَأَبْدَيْتَ طَلَاقَهُ ، وَحَسَرْتَ لِلْأَمْرِ عَنْ سَاعِدِكَ ، وَشَتَرْتَ عَنْ سَاقِكَ ، وَدَعَوْتَ النَّاسَ إِلَى نَفْسِكَ ، وَأَكْرَهْتَ أَعْيَانَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى بَيْعَتِكَ .

ثُمَّ كَانَ مِنْكَ بَعْدَ مَا كَانَ مِنْ قَتْلِكَ شَيْخِي الْمُسْلِمِينَ أَبِي مُحَمَّدٍ طَلْحَةَ ، وَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ الرَّزْبِيزِ ، وَهُمَا مِنَ الْمَوْعُودِينَ بِالْجَنَّةِ وَالْمُبَشَّرِ قَاتِلِ أَحَدِهِمَا بِالنَّارِ فِي الْآخِرَةِ .

هذا إلى تشريدك بِأَمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ ، وَإِحْلَالِهَا مَحَلَّ الْهُونِ مُبْتَدَلَةً بَيْنَ أَيْدِي الْأَعْرَابِ وَفَسَقَةِ أَهْلِ الْكُوفَةِ ، فَمِنْ بَيْنِ مُشْهَرِّهَا ، وَبَيْنَ شَامِتِهَا ، وَبَيْنَ سَاحِرِهَا مِنْهَا ، تَرَى ابْنَ عَمِّكَ كَانَ يَهْدِيهِ لَوْ رَأَاهُ رَاضِيًا أَمْ كَانَ يَكُونُ عَلَيْكَ سَاحِطًا ، وَلَكَّ عَنْهُ زَاجِرًا ! أَنْ تُؤْذِيَ أَهْلَهُ ، وَتُشَرِّدَ بِحَلِيلَتِهِ ، وَتَسْفِكَ دِمَاءَ أَهْلِ مِلَّتِهِ .

2389-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [Muaviye'nin İmam'a (a.s) yazdığı bir mektuptan söz ederken]: Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Ali b. Ebu Talib'e:

'Biz Abdu Menaf oğulları hep aynı kuyudan su çekmişiz; aynı hat üzerinde koşmuşuz ve bizden birinin diğerine fazileti, ayakta bulunamamızın oturanımıza karşı üstünlüğü yoktur. Sözümüz uyumlu, bağımız, kapsayıcı ve evimiz birdir; yücelik kökü bizi birleştirmiş, asillik soyu bizi kuşatmıştır. Güçlümüz, zayıfımıza şefkat göstermiş, zenginimiz fakirimizle paylaşımda bulunmuştur; kalplerimiz ise haset kinden arınmış, canlarımız art niyetten temizlenmiştir.

Sen, amcan oğlunun işinde gevşeklik gösterdiğin, ona haset ederek halkı ona karşı desteklediğin ana kadar hep böyleydik biz. Nitekim o, gözünün önünde öldürüldü; ne dilinle ne de elinle buna engel olmadın. Keşke onun hakkında gizlice komplo kuracağına kendisini desteklediğini açıklasaydın; böylece halkın arasında zayıf da olsa bir özrün olsaydı ve onun kanından uzak olduğuna düşük de olsa bir gerekçen olsaydı. Fakat sen evinde oturup gizlice hazırladığın felaketleri ona taraf gönderdin, yılanları onun canına saldın. İstedğine ulaştığında ise aşikâra alay ettin ve mutluluğunu açığa vurdun; hilafet için kolunu sıvadın, kemer bağladın. Halkı kendine çağırdın; Müslümanların ileri gelenlerini de biatine zorladın.

Tüm bunların ardından sen Müslümanların iki büyüğünü, yani Ebu Muhammed Talha ve Ebu Abdullah Zübeyr'i öldürdün. Halbuki onların her ikisine de cennet ve birinin katiline ise ahirette ateş vaad edilmişti.

Bununla birlikte müminlerin annesi Ayşe'yi avare ettin; ona bedevilerin ve Küfe'nin fâsıklarının arasında aşağılayarak yer verdin; kimi onu kovuyor, kimi sövüyor, kimi de alay ediyordu onunla. Acaba amcan oğlu (Resulullah) onu bu halde görseydi razı mı olurdu yoksa sana gazap mı ederdi; senin ailesine eziyet etmene, eşini avare bırakmana ve dinine mensup olanların kanlarını dökmene engel mi olurdu?!

ثُمَّ تَرَكَّ دَارَ الْحِجْرَةِ الَّتِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَنْهَا : «إِنَّ الْمَدِينَةَ لَتَنْفِي خَبَثَهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ» فَلَعَمْرِي لَقَدْ صَحَّ وَعْدُهُ ، وَصَدَقَ قَوْلُهُ ، وَلَقَدْ نَفَتْ خَبَثَهَا ، وَطَرَدَتْ عَنْهَا مَنْ لَيْسَ بِأَهْلٍ أَنْ يَسْتَوِطِنَهَا ، فَأَقَامَتْ بَيْنَ الْمِصْرَيْنِ ، وَبَعُدَتْ عَنِ بَرَكَةِ الْحَرَمَيْنِ ، وَرَضِيَتْ بِالْكَوْفَةِ بَدَلًا مِنْ الْمَدِينَةِ ، وَمُجَاوَرَةَ الْحَوْرَنَقِ وَالْحَيْرَةِ عَوَضًا عَنْ مُجَاوَرَةِ خَاتَمِ النَّبُوَّةِ ، وَمِنْ قَبْلِ ذَلِكَ مَا عِبَتْ خَلِيفَتِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أَيَّامَ حَيَاتِهِمَا ، فَقَعَدَتْ عَنْهُمَا ، وَأَلْبَتَ عَلَيْهِمَا ، وَامْتَنَعَتْ مِنْ بَيْعَتِهِمَا ، وَزُمْتُ أَمْرًا لَمْ يَرْكُ اللَّهُ تَعَالَى لَهُ أَهْلًا ، وَرَقِيتُ سُلْمًا وَعَرًّا وَحَاوَلْتُ مَقَامًا دَحْضًا ، وَادَّعَيْتُ مَا لَمْ تَجِدْ عَلَيْهِ نَاصِرًا

وَلَعَمْرِي لَوْ وَلِيَّتَهَا حِينَئِذٍ لَمَا ازْدَادَتْ إِلَّا فُسَادًا وَاضْطِرَابًا ، وَلَا أَعْقَبَتْ وَلَا يَتَكُهَا إِلَّا انْتِشَارًا وَارْتِدَادًا ؛ لِإِنَّكَ الشَّامِخُ بِأَنْفِهِ ، الدَّاهِبُ بِنَفْسِهِ ، الْمُسْتَطِيلُ عَلَى النَّاسِ بِلِسَانِهِ وَيَدِهِ ، وَهِيَ أَنَا سَائِرٌ إِلَيْكَ فِي جَمْعٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ تَحْفُهُمْ سُيُوفٌ شَامِيَّةٌ ، وَرِمَاحٌ قَحْطَانِيَّةٌ ، حَتَّى يُحَاكِمُوكَ إِلَى اللَّهِ .

فَانْظُرْ لِنَفْسِكَ وَلِلْمُسْلِمِينَ ، وَادْفَعْ إِلَيَّ قَتْلَةَ عُثْمَانَ ؛ فَإِنَّهُمْ خَاصَّتُكَ وَخُلَصَاؤُكَ وَالْمُحَدِّقُونَ بِكَ ، فَإِنْ أُبَيَّتَ إِلَّا سُلُوكُ سَبِيلِ اللَّحَاجِ وَالْإِصْرَارَ عَلَى الْعَيِّ وَالضَّلَالِ فَاعْلَمْ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ إِنَّمَا نَزَلَتْ فِيكَ وَفِي أَهْلِ الْعِرَاقِ مَعَكَ : ﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ﴾^{1/2}

1 . النحل : 112 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 17 ص 251 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 89 ح 402 .

Sonra Resulullah'ın (s.a.a) hakkında: "**Fırın nasıl demirin pasını gideriyorsa Medine de pisliğini uzaklaştıracaktır.**" diye buyurduğu hicret yurdunu terkettiler. Canıma yemin olsun ki onun vaadi sahihti ve sözü doğru çıktı. Medine, pisliğini uzaklaştırdı; orada kalmaya liyakati olmayanı oradan kovdu. Sonra iki şehir [Kufe ile Basra] arasında ikamet ettin; iki harem [Mekke ile Medine] bereketinden uzaklaştın. Medine yerine Kufe'ye razı oldun; peygamberlerin sonuncusuna komşu olmak yerine Havernek¹ ve şaşkınlara komşu olmayı tercih ettin. Bundan önce de Resulullah'ın (s.a.a) iki halifesini onlar hayattayken kötülemiştin; onlara yardımdan geri kalmıştın, aleyhlerine tahrikte bulunmuştun ve biatlerinden kaçınmıştın. Yüce Allah'ın seni layık kılmadığı bir maksadı hedef almıştın; zor bir merdivene çıktın ve çürük bir makam için çabaladın. Üzerinde hiçbir yardımcı bulamadığın bir iddiaya kalkıştın.

Canıma yemin olsun ki eğer o gün hilafeti elde etmiş olsaydın fesat ve kargaşadan başka bir şey artırmazdın; onu elinde bulundurman sadece dağınıklık ve mürtedlik getirecekti. Çünkü senin burnun çok yüksektir (kibirlisin), kendini beğenmekte, elini ve dilini halkın üzerine salmaktasın. Şimdi ben, seni Allah katında muhakemeye çeksınler diye Şamlıların kılıçları ve Kahtanilerin mızrakları arasında bulunan bir grup Muhacir ve Ensarla birlikte sana doğru hareket ediyorum.

Kendin için de Müslümanlar için de düşün ve Osman'ın katillerini bana teslim et. Onlar, senin etrafında bulunan has dostların ve samimi yarenlerindir. Eğer sapkınlık ve dalalette inatla ısrar etmekten başka bir şeye yanaşmazsan şunu iyi bil ki şu ayet, sen ve yanında bulunan Irak halkı hakkında inmiştir: "**Allah bir şehri örnek verdi: (Halkı) Güvenlik ve huzur içindeydi, rızkı da her yerden bol bol gelmekteydi; fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük etti, böylece Allah yaptıklarına karşılık olarak, ona açlık ve korku elbisesini tattırdı.**"^{2/3}

1-**Havernek**: Necef'in doğusuna bir mil uzaklıkta bir bölgedir. Numan b. İmriu'l-Kays tarafından Sasan hükümdarı I. Yezdgird için yapılmış sarayıyla tanınır. Çev.

2-Nahl, 112.

3-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.17, s.251; Biharu'l-Envar, c.33, s.89, h.402.

4 / 12

أَجْوِبُهُ الْإِمَامَ عَنِ الرِّسَالِ بِمَا لَا مَزِيدَ عَلَيْهِ

2390 . الإمام علي (ع) - من كتاب له إلى معاوية - : من علي إلى معاوية

بن صخر:

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ أَتَانِي كِتَابُ امْرِئٍ لَيْسَ لَهُ نَظَرٌ يَهْدِيهِ ، وَلَا قَائِدٌ يُرْشِدُهُ ، دَعَاهُ
الْهُوَى فَأَجَابَهُ ، وَقَادَهُ فَاتَّبَعَهُ .

رَعِمْتَ أَنَّهُ أَفْسَدَ عَلَيْكَ بَيْعَتِي خَطِيبَتِي فِي عُثْمَانَ . وَلَعَمْرِي مَا كُنْتُ إِلَّا رَجُلًا مِّنَ
الْمُهَاجِرِينَ ؛ أوردت كما أوردوا ، وأصدرت كما أصدروا . وما كان الله ليجمعهم على
ضلالة ، ولا ليضربهم بالعمى ، وما أمرت فيلزمني خطيئته الأمر ، ولا قتلت فيجب
عليّ القصاص .

وَأَمَّا قَوْلُكَ إِنَّ أَهْلَ الشَّامِ هُمُ الْحُكَّامُ عَلَى أَهْلِ الْحِجَازِ ، فَهَاتِ رَجُلًا مِّنْ قُرَيْشٍ
الشَّامِ يُقْبَلُ فِي الشُّوَرَى أَوْ تَحِلُّ لَهُ الْخِلَافَةُ . فَإِنْ رَعِمْتَ ذَلِكَ كَذَبَكَ الْمُهَاجِرُونَ
وَالْأَنْصَارُ ، وَإِلَّا أَتَيْتَكَ بِهِ مِنْ قُرَيْشِ الْحِجَازِ .

وَأَمَّا قَوْلُكَ : اِدْفَعْ إِلَيْنَا قَتْلَةَ عُثْمَانَ ، فَمَا أَنْتَ وَعُثْمَانُ ؟ إِنَّمَا أَنْتَ رَجُلٌ مِّنْ بَنِي
أُمَيَّةَ ، وَبَنُو عُثْمَانَ أَوْلَى بِذَلِكَ مِنْكَ . فَإِنْ رَعِمْتَ أَنَّكَ أَقْوَى عَلَى دَمِ أَبِيهِمْ مِنْهُمْ
فَادْخُلْ فِي طَاعَتِي ، ثُمَّ حَاكِمِ الْقَوْمَ إِلَيَّ أَهْلَكَ وَإِيَّاهُمْ عَلَى الْمَحَجَّةِ .

وَأَمَّا تَمْيِيزُكَ بَيْنَ الشَّامِ وَالْبَصْرَةِ وَبَيْنَ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ فَلَعَمْرِي مَا الْأَمْرُ فِيمَا هُنَاكَ إِلَّا
وَاحِدٌ ؛ لِأَنَّهَا بَيْعَةٌ عَامَّةٌ لَا يُتَيَّ فِيهَا النَّظَرُ ، وَلَا يُسْتَأْنَفُ فِيهَا الْخِيَارُ .

وَأَمَّا وَلَوْعُكَ بِي فِي أَمْرِ عُثْمَانَ فَمَا قُلْتَ ذَلِكَ عَنْ حَقِّ الْعِيَانِ ، وَلَا يَقِينِ الْخُبَرِ .
وَأَمَّا فَضْلِي فِي الْإِسْلَامِ وَقَرَابَتِي مِنَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) وَشَرَفِي فِي قُرَيْشٍ فَلَعَمْرِي
لَوْ اسْتَطَعْتَ دَفَعَ ذَلِكَ لَدَفَعْتَهُ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 57 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 379 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 89 نحوه وراجع المناقب

للخوارزمي : ص 204 .

4/12

İMAM'IN BU MEKTUPLARA VERDİĞİ KAPSAMLI CEVAPLAR

2390-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Ali'den Muaviye b. Sahr'a:

Bana öyle bir kişinin mektubu geldi ki ne hidayet edecek bir görüşü var onun, ne de kendisini irşad edecek bir kılavuzu; arzusu onu çağırmış, icabet etmiş ona; arzusu ona rehber olmuş, o da uymuş ona.

Benim Osman hakkındaki hatamın, senin üzerindeki biatimi bozduğunu sanmışsın. Canıma yemin olsun ki ben sadece muhacirlerden biri gibiydim, yöneltildikleri gibi yöneltildim ve çıkarıldıkları gibi çıkarıldım. Allah onları sapkınlık üzerine toplayacak ve körlüğe atacak değildi. Ben emir vermemiş-tim ki amirin hatasından sorumlu tutulayım; kimseyi de öldürmedim ki kısas-a tabi tutulayım.

Şam halkının Hicaz halkı üzerine hakim oldukları sözüne gelince; [eğer bu sözün doğruysa] Şam'ın Kureys'inden tek bir kişi getir ki Şûra'da kabul edilmiş ve hilafete layık olsun. Bunu zannedecek olursan Muhacirler ve Ensar seni yalanlayacaklardır. Ama ben böyle birini Hicaz Kureys'inden getirebilirim.

"Osman'ın katillerini bize teslim et" sözüne gelince; Osman'dan sana ne? Sen sadece Ümeyye oğullarından bir kişisin. Osman'ın oğulları bu işe senden daha öndedirler. Şayet sen babalarının kanını alma hususunda kendini onlardan daha güçlü görüyorsan o halde itaatime gir; sonra da halkı muhakeme için yanıma getir ki seni de onları da gerçek yola sevkedeyim.

Şam halkı ile Basra halkı ve Talha ile Zübeyr arasındaki ayırt ediciliğine gelince; canıma yemin olsun ki bu konuda onlar arasında hiç fark yoktur. Zira o, umumi bir biatti; onda ikinci kez görüş verilmez, tercih değiştirilemezdi. Ama Osman'ın işinde benim hakkımdaki [itham edilmeme] hırslı tutumuna gelince; doğrusu sen, bunu hakikat ve yakine dayalı bir bilgiyle söylemedin. İslam'daki faziletim, Peygambere (s.a.a) olan yakınlığım ve Kureys arasındaki saygınlığıma gelince; canıma yemin olsun ki eğer bunu inkâr etmeye gücün yetseydi muhakkak inkâr ederdin.¹

1-*Vak'at-u Siffin*, s.57; *Biharu'l-Envar*; c.32, s.379; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.89. Ayrıca bkz: *el-Menakıb*, Harezmi, s.204.

2391 . عنه(عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية . : من عبد الله عليّ أمير المؤمنين إلى معاوية بن أبي سفيان :

أما بعد ؛ فإنّ أخوا خولان قدّم عليّ بكتاب منك تذكر فيه محمداً(ص) ، وما أنعم الله عليه به من الهدى والوحي . والحمد لله الذي صدّقه الوعد ، وتمّم له النصر ، ومكّن له في البلاد ، وأظهره على أهل العداء والشنآن من قومه الذين وثبوا به ، وشنفوا له ، وأظهروا له التكذيب ، وبارزوه بالعداوة ، وظاهروا على إخراجهم وعلى إخراج أصحابه وأهله ، وألبوا عليه العرب ، وجامعواهم على حربيه ، وجهدوا في أمره كلّ الجهد ، وقلّبوا له الأمور حتّى ظهر أمر الله وهم كارهون .

وكان أشدّ الناس عليه ألبّة أسرته ، والأدنى فالأدنى من قومه إلاّ من عصمه الله . يا بن هند ! فلقد خبّا لنا الدهر منك عجباً ! ولقد قدّمت فأفحشت ؛ إذ طفقت تُخبرنا عن بلاء الله تعالى في نبيّه محمداً(صلى الله عليه وآله) وفينا ، فكنت في ذلك كجالب التمر إلى هجر ، أو كداعي مُسدّده إلى النضال .

وذكرت أنّ الله اجتنى له من المسلمين أعواناً أيّده الله بهم ، فكانوا في منازلهم عنده على قدر فضائلهم في الإسلام ، فكان أفضلهم . زعمت . في الإسلام ، وأنصحهم لله ورسوله الخليفة ، وخليفة الخليفة . ولعمري إنّ مكانهما من الإسلام لعظيم ، وإنّ المصائب بهما لخرّج في الإسلام شديد . رحمهما الله وجزاهما بأحسن الجزاء .

وذكرت أنّ عثمان كان في الفضل ثالثاً ؛ فإنّ يكن عثمان محسناً فسيجزيه الله بإحسانه ، وإنّ يك مسيئاً فسيلقى ربّاً غفوراً لا يتعاطمه ذنبٌ أن يعفّره .

2391-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Allah kulu Müminlerin Emiri Ali'den Muaviye b. Ebu Süfyan'a:

Havlanlı adam, senden Muhammed'i zikrettiğin, Allah'ın ona verdiği hidayet ve vahiy nimetinden söz ettiğin mektubunu bana ulaştırdı. Allah'a hamd olsun ki vaadini doğru çıkardı, ona zaferini tamamladı ve şehirlerde onu güçlü kıldı. Kavminden ona saldıran, düşmanlıkta bulunan, açıktan onu yalanlayan, düşmanca savaşına çıkan; onu, ashabını ve ailesini [yurdundan] çıkarmak için birbiriyle yardımlaşan ve buna Arabı tahrik eden, onlarla birlik olup savaşına çıkan, onunla savaşta her türlü çabayı gösteren, işleri ona karşı değiştiren, ona kin ve düşmanlık besleyenlere karşı kendisini galip çıkardı. Böylece Allah'ın emri baskın geldi; oysa onlar bundan rahatsızdılar.

Elbette onun aleyhinde halkın en şiddetlisi kendi ailesi, sonra da kavminden en yakın kimseler oldu. Ancak Allah'ın koruduğu kimseler hariç. Ey Hind'in oğlu! Zaman, senden acayip bir şeyi bize gizlemişti! Bir işe giriştin ve harap ettin. Yüce Allah'ın, Peygamberine ve bize ihsan ettiği nimeti bize anlatarak söze başladın. Böylece hurması bol olan Hecer'e hurma götürmeye kalkan hurmacıya veya kendisine ok atmayı öğretmiş üstadını meydana davet eden öğrenciyi benzedin.

Allah'ın Müslümanlardan onu destekleyen yardımcıları seçtiğinden ve onların Peygamber yanındaki konumlarının İslam'daki faziletleri ölçüsünde olduğundan söz ettin. [Zannınca] Onların İslam'da en faziletlisi, Allah ve Resülü için en hayırlı düşüneni [birinci] halifedir ve halifenin halifesidir. Canıma yemin olsun ki o ikisinin İslam'daki yeri pek büyüktür; onların musibeti ile İslam'da açılmış yara da pek çetindir. Allah ikisine de rahmet etsin ve en iyi şekilde mükafatlandırsın onları.

Osman'ın da fazilette üçüncü olduğundan söz etmişsin. Eğer Osman iyi idiyse Allah, onu iyiliğine karşılık mükafatlandıracaktır; eğer kötüyse çok yakında affeden bir Rabbin karşısına çıkacak ki O'nun katında hiçbir günah affedilmeyecek kadar büyük değildir.

وَلَعَمْرُ اللَّهِ إِنِّي لَأَرْجُو . إِذَا أَعْطَى اللَّهُ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ فَضَائِلِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ
وَنَصِيحَتِهِمْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ . أَنْ يَكُونَ نَصِيبُنَا فِي ذَلِكَ الْأَوْفَرِ .

إِنَّ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وآله) لَمَّا دَعَا إِلَى الْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَالتَّوْحِيدِ كُنَّا . أَهْلَ الْبَيْتِ . أَوَّلَ
مَنْ آمَنَ بِهِ ، وَصَدَّقَ بِمَا جَاءَ بِهِ ، فَلَبِثْنَا أَحْوَالًا مُجَرَّمَةً ، وَمَا يَعْبُدُ اللَّهُ فِي رِيعِ سَاكِنِ
مِنَ الْعَرَبِ غَيْرُنَا ، فَأَرَادَ قَوْمُنَا قَتْلَ نَبِيِّنَا ، وَاجْتِيَاخَ أَصْلَانَا ، وَهَمُّوا بِنَا الْهُمُومَ ، وَفَعَلُوا بِنَا
الْأَفَاعِيلَ ؛ فَمَنَعُونَا الْمِيرَةَ ، وَأَمْسَكُوا عَنَّا الْعَذَبَ ، وَأَحْلَسُونَا الْخَوْفَ ، وَجَعَلُوا عَلَيْنَا
الْأَرْصَادَ وَالْعُيُونَ ، وَاضْطَرُّونَا إِلَى جَبَلٍ وَعِيرٍ ، وَأَوْقَدُوا لَنَا نَارَ الْحَرْبِ ، وَكَتَبُوا عَلَيْنَا
بَيْنَهُمْ كِتَابًا لَا يُؤَاكِلُونَا وَلَا يُشَارِبُونَا وَلَا يُنَاكِحُونَا وَلَا يُبَايِعُونَا وَلَا نَأْمَنُ فِيهِمْ حَتَّى
نُدْفَعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) فَيَقْتُلُوهُ وَيُمَثِّلُوا بِهِ .

فَلَمْ نَكُنْ نَأْمَنُ فِيهِمْ إِلَّا مِنْ مَوْسِمٍ إِلَى مَوْسِمٍ ، فَعَزَمَ اللَّهُ لَنَا عَلَى مَنَعِهِ ، وَالذَّبَّ
عَنْ حَوَازِيهِ ، وَالرَّمْيَ مِنْ وَرَاءِ حُرْمَتِهِ ، وَالْقِيَامَ بِأَسْيَافِنَا دُونَهُ ، فِي سَاعَاتِ الْخَوْفِ
بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، فَمُؤْمِنُنَا يَرْجُو بِذَلِكَ الثَّوَابَ ، وَكَافِرُنَا يُحَامِي بِهِ عَنِ الْأَصْلِ .

فَأَمَّا مَنْ أَسْلَمَ مِنْ قُرَيْشٍ بَعْدُ فَإِنَّهُمْ مِمَّا نَحْنُ فِيهِ أَحْلِيَاءُ ؛ فَمِنْهُمْ حَلِيفٌ مَمْنُوعٌ ، أَوْ
ذُو عَشِيرَةٍ تُدَافِعُ عَنْهُ ؛ فَلَا يَبْغِيهِ أَحَدٌ بِمِثْلِ مَا بَغَانَا بِهِ قَوْمُنَا مِنَ التَّلَفِ ، فَهُمْ مِنْ
الْقَتْلِ بِمَكَانِ نَجْوَةٍ وَأَمْنٍ . فَكَانَ ذَلِكَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكُونَ .

ثُمَّ أَمَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ بِالْهِجْرَةِ ، وَأَذِنَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ فِي قِتَالِ الْمُشْرِكِينَ ، فَكَانَ إِذَا احْمَرَّ
الْبَأْسُ وَدُعِيَتْ نِزَالُ أَهْلِ بَيْتِهِ فَاسْتَقْدَمُوا ، فَوَقَى بِهِمْ أَصْحَابَهُ حَرَّ الْأَسِنَّةِ
وَالسُّيُوفِ ، فَقُتِلَ عُبَيْدَةُ يَوْمَ بَدْرٍ ، وَحَمْزَةُ يَوْمَ أُحُدٍ ، وَجَعْفَرُ وَزَيْدٌ يَوْمَ مَوْثَنَةٍ .

Allah'a yemin olsun ki [eğer Allah insanlara İslam'daki faziletlerine, Allah ve Resulü için hayır düşünmelerine göre veriyorsa] bizim bunda nasibimiz daha fazla olacaktır.

Muhammed (s.a.a), Allah'a iman etmeye ve tevhide çağırdığında biz [Ehlibeyt] ona ilk iman edenler, getirdiğini ilk tasdik edenlerdik; yıllarca hep böyle kaldık, oysa yeryüzünde sakin olan Araplar arasından bizim dışımızda hiç kimse Allah'a ibadet etmiyordu. Sonra kavmimiz, Peygamberimizi öldürmek ve kökümüzü silmek istediler. Ciddiyetle üzerimize geldiler; bize yapacaklarını yaptılar. Bizi yiyecekten engellediler, tatlı sudan mahrum bıraktılar; korku elbisesini üzerimize giydirdiler. Üzerimize gözetleyici ve casuslar diktiler. Bizi engebeli bir dağın eteğinde kalmak zorunda bıraktılar. Bizim için savaş ateşini yaktılar. Kendi aralarında yazdıkları bir karara göre bizimle birlikte yemek yemeyecekler, su içmeyecekler, bizimle evlilik işine girişmeyecekler [kız alıp vermeyecekler], bizimle alışveriş yap-mayacaklar. Peygamberi (s.a.a) öldürmeleri ve müsle yapmaları [organlarını kesmeleri] için onlara teslim etmediğimiz sürece aralarında güvende olmayacaktık. Onların arasında sadece hac mevsiminde güvendedik. Fakat Allah, bize Peygamberi koruma, onun harimini savunma ve ok yayda, kılıç elde gece-gündüzün korkulu saatlerinde onun saygınlığını gözetme azmini verdi. Müminimiz bununla sevap ümit ediyor, kâfirimiz ise bu vesileyle kendi aslını savunuyordu.

Ama Kureys'ten daha sonraları Müslüman olan bir grup, bizim içinde bulunduğumuz durumdan serbesttiler. Zira onların müttefik oldukları veya kendisini savunacak bir aşireti olduğu için dokunulmazlıkları vardı. Bu yüzden hiç kimse bizim kendi kavmimizden gördüğümüz kadar zulüm ve zarar görmemişti. Oysa diğerleri kurtuluş ve güven içindeydiler. Bu durum Allah'ın olmasını dilediği ana kadar devam etti.

Daha sonra Allah, Resulüne hicreti emretti. Ondan sonra da kendisine müşriklere karşı savaş iznini verdi. Savaşın kızartısı gözüktüğünde ve cengaverler rakip istediklerinde onun Ehlibeyti öne atıldılar; onlar vasıtasıyla ashabını mızraklar ve kılıçların ateşinden koruyordu. Bedir Savaşı'nda Ubeyde, Uhud Savaşı'nda Hamza, Mute Savaşı'nda Cafer ve Zeyd öldürüldüler.

وَأَرَادَ اللَّهُ مَنْ لَوْ شِئْتُ ذَكَرْتُ اسْمَهُ مِثْلَ الَّذِي أَرَادُوا مِنَ الشَّهَادَةِ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) غَيْرَ مَرَّةٍ ، إِلَّا أَنَّ آجَاهُمْ عَجَّلَتْ ، وَمَنْيَتُهُ أُخِّرَتْ . وَاللَّهُ مُوَلِّيَ الْإِحْسَانِ إِلَيْهِمْ ، وَالْمِنَانُ عَلَيْهِمْ بِمَا قَدْ أَسْلَفُوا مِنَ الصَّالِحَاتِ . فَمَا سَمِعْتُ بِأَحَدٍ وَلَا رَأَيْتُ فِيهِمْ مَنْ هُوَ أَنْصَحُ لِلَّهِ فِي طَاعَةِ رَسُولِهِ ، وَلَا أَطْوَعُ لِرَسُولِهِ فِي طَاعَةِ رَبِّهِ ، وَلَا أَصْبِرُ عَلَى اللَّأْوَاءِ وَالضَّرَائِ وَحِينَ الْبَأْسِ وَمَوَاطِنِ الْمَكْرُوهِ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) مِنْ هَؤُلَاءِ النَّفَرِ الَّذِينَ سَمَّيْتُ لَكَ . وَفِي الْمُهَاجِرِينَ خَيْرٌ كَثِيرٌ نَعْرِفُهُ ، جَزَاهُمْ اللَّهُ بِأَحْسَنِ أَعْمَالِهِمْ !

وَذَكَرْتُ حَسَدِي الْخُلَفَاءَ ، وَإِبْطَائِي عَنْهُمْ ، وَبَغْيِي عَلَيْهِمْ ؛ فَأَمَّا الْبَغْيُ فَمَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ ، وَأَمَّا الْإِبْطَاءُ عَنْهُمْ وَالْكَرَاهَةُ لِإِمْرِهِمْ فَلَسْتُ أَعْتَذِرُ مِنْهُ إِلَى النَّاسِ ، لِأَنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ لَمَّا قَبَضَ نَبِيَّهُ (صلى الله عليه وآله) قَالَتْ قُرَيْشٌ : مَنَّا أَمِيرٌ ، وَقَالَتِ الْأَنْصَارُ : مَنَّا أَمِيرٌ . فَقَالَتْ قُرَيْشٌ : مَنَّا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، فَتَنَحْنُ أَحَقُّ بِذَلِكَ الْأَمْرِ ، فَعَرَفَتْ ذَلِكَ الْأَنْصَارُ ، فَسَلَّمَتْ لَهُمُ الْوِلَايَةَ وَالسُّلْطَانَ . فَإِذَا اسْتَحَقُّوهُا بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) دُونَ الْأَنْصَارِ فَإِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) عَلَيْهِ وَآلِهِ أَحَقُّ بِهَا مِنْهُمْ . وَإِلَّا فَإِنَّ الْأَنْصَارَ أَعْظَمُ الْعَرَبِ فِيهَا نَصِيبًا ، فَلَا أُدْرِي أَصْحَابِي سَلِمُوا مِنْ أَنْ يَكُونُوا حَقِّي أَخَذُوا ، أَوْ الْأَنْصَارُ ظَلَمُوا ، بَلْ عَرَفْتُ أَنَّ حَقِّي هُوَ الْمَأْخُودُ ، وَقَدْ تَرَكْتُهُ لَهُمْ ، تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُمْ !

وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَمْرِ عُثْمَانَ وَقَطِيعَتِي رَحْمَهُ ، وَتَأْلِيِي عَلَيْهِ ؛ فَإِنَّ عُثْمَانَ عَمِلَ مَا قَدْ بَلَغَكَ ، فَصَنَعَ النَّاسُ بِهِ مَا قَدْ رَأَيْتَ وَقَدْ عَلِمْتَ أَيُّ كُنْتُ فِي عُزْلَةٍ عَنْهُ ، إِلَّا أَنْ تَتَحَقَّى ، فَتَجَنَّ مَا بَدَا لَكَ .

İsteseysdim ismini zikredeceğim biri de vardı ki defalarca Peygamber'in (s.a.a) yanında diğerleri gibi şehadeti arzu ederek çarpıştı. Ancak Allah onların ecellerini çabuklaştırdı ve bunun ölümü geciktirildi. Allah onlara iyilikle muamele edecek ve geçmişte işledikleri salih amellerine karşılık onlara bol nimetler bağışlayacaktır. Onların içinde şu isimlerini zikrettiğim birkaç kişiden Allah için Resulüne itaat etmede daha hayırlı düşünen, Rabbine itaatte peygamberine daha itaatkâr, peygamberin yanındaki sıkıntı ve zorluklarda, korku anları ve nefsin hoşlanmadığı alanlarda daha sabırlı birini ne işittim ne de gördüm. Elbette Muhacirler arasında birçok hayırlı kişiler tanıyoruz; Allah hepsini en iyi amelleri ile mükafatlandırsın!

Halifelere haset ettiğimden, onlara biatte ağır davrandığımdan ve kendilerine zulmettiğimden söz etmişsin. Zulüm konusuna gelince, böyle bir şeyden Allah'a sığınırım. Ama onların hükümetini istemediğim için biatte ağır davrandığıma gelince, bundan dolayı halktan özür dileyecek değilim. Zira zikri yüce olan Allah, Peygamberinin (a.s) canını aldığında Kureyş "Emir bizden olmalı" derken Ensar da "Emir bizdendir" dedi. Bunun üzerine Kureyş, "Allah'ın Resulü Muhammed (s.a.a) bizdendir; öyleyse bu işi biz daha çok hak ediyoruz" dedi. Ensar da bu sözü kabul etti, yönetim ve gücü onlara teslim etti. Eğer Ensar değil de onlar Muhammed'den (s.a.a) dolayı hükümeti hak ettiyseler o zaman halkın arasından Muhammed'e (s.a.a) en yakın olan kişi hükümeti onlardan daha çok hak etmektedir. Aksi halde Ensar'ın hükümetteki nasibi tüm Arap'tan daha fazla olurdu. Bilmiyorum, acaba arkadaşlarım (Muhacirler) hakkımı kaptıklarında [dinleri konusunda] salim kaldılar mı yoksa [hakkımın alınmasına göz yumdukları için] Ensar mı zulüm etti. Fakat ben [her halükârda] hakkımın alındığını anladım ve onu kendilerine bıraktım; Allah onlardan geçsin!

Osman hakkındaki sözüne ve onunla akrabalık bağımı kopardığım, aleyhine tahrik ettiğim konusuna gelince; Osman'ın nasıl bir iş yaptığının haberi sana ulaşmıştır; o insanlara senin gördüğün şekilde davrandı. Sen de biliyorsun ki ben ondan ayrı idim. Ama suçlama peşinde isen o başkadır, o halde istediğin suçlamada bulun.

وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَمْرِ قَتْلَةِ عُثْمَانَ ؛ فَإِنِّي نَظَرْتُ فِي هَذَا الْأَمْرِ ، وَضَرَبْتُ أَنْفَهُ وَعَيْنَيْهِ ، فَلَمْ أَرِ دَفْعَهُمْ إِلَيْكَ وَلَا إِلَى غَيْرِكَ .

وَلَعَمْرِي لَئِنْ لَمْ تَنْزِعْ عَنْ غَيِّكَ وَشِقَاقِكَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ عَنْ قَلِيلٍ يَطْلُبُونَكَ ، وَلَا يُكَلِّفُونَكَ أَنْ تَطْلُبَهُمْ فِي بَرٍّ وَلَا بَحْرٍ ، وَلَا جَبَلٍ وَلَا سَهْلٍ .

وَقَدْ كَانَ أَبُوكَ أَتَانِي حِينَ وَلَّى النَّاسُ أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ : أَنْتَ أَحَقُّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) بِهَذَا الْأَمْرِ ، وَأَنَا زَعِيمٌ لَكَ بِذَلِكَ عَلَى مَنْ خَالَفَ عَلَيْكَ . أُبْسِطْ يَدَكَ أُبَايِعَكَ ، فَلَمْ أَفْعَلْ وَأَنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ أَبَاكَ قَدْ كَانَ قَالَ ذَلِكَ وَأَرَادَهُ حَتَّى كُنْتُ أَنَا الَّذِي أُبَيِّتُ ، لِثُرْبِ عَهْدِ النَّاسِ بِالْكَفْرِ ، مَخَافَةَ الْفُرْقَةِ بَيْنَ أَهْلِ الْإِسْلَامِ . فَأَبُوكَ كَانَ أَعْرَفَ بِحَقِّي مِنْكَ . فَإِنْ تَعْرِفَ مِنْ حَقِّي مَا كَانَ يَعْرِفُ أَبُوكَ تُصِيبَ رُشْدَكَ ، وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَسَيُغْنِي اللَّهُ عَنْكَ وَالسَّلَامُ¹ .

2392 . عنه (عليه السلام) . مِنْ كِتَابٍ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ جَوَاباً . : أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّا كُنَّا نَحْنُ وَأَنْتُمْ عَلَى مَا ذَكَرْتَ مِنَ الْأَلْفَةِ وَالْجَمَاعَةِ ، فَفَرَّقَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَمْسَ أَنَا آمَنَّا وَكَفَرْتُمْ ، وَالْيَوْمَ أَنَا اسْتَقَمْنَا وَفُتِنْتُمْ . وَمَا أَسْلَمَ مُسْلِمُكُمْ إِلَّا كَرَهَا ، وَبَعْدَ أَنْ كَانَ أَنْفُ الْإِسْلَامِ كُلُّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) حِزْباً .

وَذَكَرْتَ أَنِّي قَتَلْتُ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ ، وَشَرَّدْتُ بَعَائِشَةَ وَنَزَلْتُ بَيْنَ الْمَصْرَيْنِ ، وَذَلِكَ أَمْرٌ غِيبَتْ عَنْهُ فَلَا عَلَيْكَ ، وَلَا الْعُذْرُ فِيهِ إِلَيْكَ .

1 . وقعة صفين : ص 88 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 110 ح 408 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 15 ص 76 ، المناقب للخوارزمي : ص 252 نحوه وكلها عن أبي ورق وراجع نهج البلاغة : الكتاب 28 .

Osman'ın katilleri hakkındaki sözüne gelince; doğrusu ben bu iş üzerinde düşündüm, burnundan girip gözünden çıktım (üzerinde dik-katle düşündüm); onları ne sana ne de başka birine vermeyi uygun görmedim.

Canıma yemin olsun ki eğer sapkınlığından ve düşmanlığından vazgeçmezsen çok yakında senin de peşine düşecekler ve böylece seni, onları karada, denizde, dağda ve çölde aramak zahmetinden kurtaracaklar.

Halk Ebubekir'i hilafete getirdiğinde baban yanıma gelmişti ve demişti ki: "Muhammed'den (s.a.a) sonra hilafete en layık kişi sensin. Ben bu işte sana muhalefet edenlere karşı sana kefilim. Elini uzat sana biat edeyim." Ancak ben bunu yapmadım. Sen de biliyorsun ki baban böyle demişti ve böyle de istiyordu. Fakat bunu kabul etmeyen bendim. Zira insanlar küfür dönemine yakındılar [kâfir oldukları günlerden çok süre geçmemiştii] ve Müslümanlar arasına tefrika düşmesinden korktum. Baban senden daha iyi benim hakkımı tanımaktaydı. Şimdi babanın hakkımdan tanıdığı kadarını sen de tanırsan hidayete ermiş olursun. Eğer bunu yapmazsan, çok yakında Allah beni senden mustağni kılacaktır. Vesselam.¹

2392-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye cevap olarak gönderdiği mektubundan]: Senin de zikrettiğin gibi, biz ve siz [İslam'dan önce] uzlaşmış bir toplumduk. Fakat dün [İslam sebebiyle] sizinle bizim aramızda ayrılık ortaya çıktı. Biz iman ettik; siz inkâr ettiniz. Biz doğru yoldayık; siz aldandınız. Müslüman olanınız ancak, eşrafın hepsi Resulullah'a uyduktan sonra istemeyerek Müslüman oldu.

Talha'yı ve Zübeyr'i öldürdüğümü, Aişe'yi sürdüğümü ve iki şehrin (Basra ve Kufe) arasında konakladığımı söylüyorsun. Bu, sen yokken olan bir iştir; sana bir sorumluluk yoktur. Bu sebepten, sana mazeret bildirmeye de gerek yok.

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.88; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.110, h.408; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.15, s.76; *el-Menakib*, Harezmi, s.252, hepsi Ebu Varak'tan nakletmişlerdir. Ayrıca bkz: *Nehcü'l-Belaga*, 28. Mektup.

وَدَكَّرْتَ أَنَّكَ زَائِرِي فِي الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، وَقَدْ انْقَطَعَتِ الْهَجْرَةُ يَوْمَ أُسِرَ أَخُوكَ ، فَإِنْ كَانَ فِيكَ عَجَلٌ فَاسْتَرْفِهُ ؛ فَإِنِّي إِنْ أُرْزِكَ فَذَلِكَ جَدِيرٌ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ إِنَّمَا بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِلنَّقْمَةِ مِنْكَ ! وَإِنْ تَزُرُّنِي فَكَمَا قَالَ أَخُو بَنِي أَسَد :

مُسْتَقْبِلِينَ رِيَّاحَ الصَّيْفِ تَضْرِبُهُمْ بِحَاصِبِ بَيْنِ أَغْوَارٍ وَخُلُودٍ

وَعِنْدِي السَّيْفُ الَّذِي أَعْضَضْتُهُ بِجَدِّكَ وَخَالِكَ وَأَخِيكَ فِي مَقَامٍ وَاحِدٍ . وَإِنَّكَ وَاللَّهِ . مَا عَلِمْتُ . الْأَغْلَفُ الْقَلْبِ ، الْمُقَارِبُ الْعَقْلِ ، وَالْأَوَّلَى أَنْ يُقَالَ لَكَ : إِنَّكَ رَقِيتَ سُلْمًا أَطْلَعَكَ مَطْلَعٌ سَوْءٌ عَلَيْكَ لَا لَكَ ، لِإِنَّكَ نَشَدْتَ غَيْرَ ضَالَّتِكَ ، وَزَعَيْتَ غَيْرَ سَائِمَتِكَ ، وَطَلَبْتَ أَمْرًا لَسْتُ مِنْ أَهْلِهِ وَلَا فِي مَعْدِنِهِ ، فَمَا أَبْعَدَ قَوْلَكَ مِنْ فِعْلِكَ ! وَقَرِيبٌ مَا أَشْبَهْتَ مِنْ أَعْمَامٍ وَأُخُوَالٍ ! حَمَلْتَهُمُ الشَّقَاوَةَ وَتَمَكِّي الْبَاطِلَ عَلَى الْجُحُودِ بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) ، فَضُرِعُوا مَصَارِعَهُمْ حَيْثُ عَلِمْتَ ، لَمْ يَدْفَعُوا عَظِيمًا ، وَلَمْ يَمْنَعُوا حَرِيمًا ، يَوْعِ سَيْفٍ مَا خَلَا مِنْهَا الْوُغَى ، وَلَمْ تُمَاشِهَا الْهُوْنَى .

وَقَدْ أَكْثَرْتَ فِي قَتْلَةِ عُثْمَانَ ، فَادْخُلْ فِيهَا دَخَلَ فِيهِ النَّاسُ ، ثُمَّ حَاكِمِ الْقَوْمَ إِلَيَّ أَحْمِلَكَ وَإِيَّاهُمْ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى . وَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُ فَإِنَّهَا خُدَعَةُ الصَّيِّغِ عَنِ اللَّبَنِ فِي أَوَّلِ الْفِصَالِ ، وَالسَّلَامُ لِأَهْلِهِ¹ .

2393 . عنه (عليه السلام) . مِنْ كِتَابِ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ . : أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ الدُّنْيَا خُلُوءٌ خَضِرَةٌ ، ذَاتُ زِينَةٍ وَبَهْجَةٍ ، لَمْ يَصُبْ إِلَيْهَا أَحَدٌ إِلَّا وَشَعَلَتْهُ بِزِينَتِهَا عَمَّا هُوَ أَنْفَعُ لَهُ مِنْهَا ، وَبِالْآخِرَةِ أُمْرُنَا ، وَعَلَيْهَا حُشْنُنَا ؛ فَدَعِ يَا مُعَاوِيَةُ مَا يَفْنَى ، وَاعْمَلْ لِمَا يَبْقَى ، وَاحْذَرِ الْمَوْتَ الَّذِي إِلَيْهِ مَصِيرُكَ ، وَالْحِسَابَ الَّذِي إِلَيْهِ عَاقِبَتُكَ ، وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْرًا حَالَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مَا يَكْرَهُ ، وَوَفَّقَهُ لِمَا يَرْضَاهُ ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ سُوءًا أَغْرَاهُ بِالدُّنْيَا ، وَأَنْسَاهُ الْآخِرَةَ وَبَسَطَ لَهُ أَمَلَهُ ، وَعَاقَهُ عَمَّا فِيهِ صَلَاحُهُ .

1 . نَجْعُ الْبَلَاغَةِ : الْكِتَابُ 64 ، الْاِحْتِجَاجُ : ج 1 ص 426 ح 91 ، بَحَارُ الْأَنْوَارِ : ج 33 ص 91 ح 402 .

Muhacirler ve Ensar'dan oluşan bir orduyla üzerime geleceğini söylüyorsun; kardeşinin esir alındığı gün hicret bitmişti. Acele ediyorsan, az dur, sakın ol. Benim sana doğru hareket etmem daha iyidir, Allah beni, seni cezalandırmam için gönderdi. Eğer bana doğru hareket edersen, Benî Esed'li kardeşin söylediğini söylerim:

*Yaz rüzgârına karşı durdular ki yüzlerine çakıl savurur
Böyle iken onlar düz topraklara ve yassı kayalara tutunur*

Aynı yerde dedeni, dayını, kardeşini, öldürdüğüm kılıç yanımda duruyor. Vallahi, sen hala benim bildiğim kalbi kilitli, akli eksik ve zayıf kişiyken sana şöyle söylenmesi evladır: Sen merdivene tırmanıp yukarı çıktın, ama orada kötü manzaralar görüyorsun. Gördüklerin lehine değil, aleyhinedir. Çünkü sen kendine ait olmayan bir yitiği arıyorsun, başkasının hayvanını otlatıyorsun. Ehli olmadığın, madeninde olmadığın şeyi istiyorsun. Sözü, yaptığına ne kadar da uzak! Kötülük ve batıl arzuları sebebiyle Muhammed'in (s.a.a) risaletini inkar eden amca ve dayılarına ne kadar da benziyorsun! Bildiğin gibi, onlar nerede öldülerse oraya serildiler. Onlar savaş meydanlarını dolduran ve savaşta gevşeklik göstermeyen savaşçıların karşısında yer aldılar.

Osman'ı öldürenler hakkında çok laf ettin, önce halkın girdiği şeye sen de gir [bana biat et]. Sonra Allah'ın kitabı üzere senin de onların da hakkını vereyim. Ama senin istediğin, sütten yeni kesilen çocuğu ilk anda kandırmaya çalışmaktan başka bir şey değil. Selam ehlinedir.¹

2393-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Doğrusu dünya tatlı ve yeşilliktir; süslü ve görkemlidir. Hiç kimse ona meyletmemiştir ki dünya, zineti ile onu kendisine daha faydalı olan şeyden alıkoymamış olsun. Sadece ahirete emrolunduk ve ona teşvik edildik. Ey Muaviye! Yok olup gidecek şeyi bırak ve kalıcı olan için amel et. Varış yerin olan ölümden, âkibetin olan hesaptan kork. Şunu bil ki Allah bir kula hayır diledi mi onunla hoşuna gitmeyen şey arasında engel olur ve onu, kendi itaatine muvaffak kılar. Allah bir kula da kötülük diledi mi onu dünya ile aldattır, ona ahireti unutturur, arzusunun genişletir ve onu maslahatından alıkoyar.

¹-*Nehcü'l-Belaga*, 64. Mektup; *el-İhticac*, c.1, s.426, h.91; *Biharü'l-Envar*, c.33, s.91, h.402.

وَقَدْ وَصَلَنِي كِتَابُكَ ، فَوَجَدْتُكَ تَرْمِي غَيْرَ غَرَضِكَ ، وَتَشْدُ غَيْرَ ضَالَّتِكَ وَتَحْبِطُ فِي عَمَايَةِ ، وَتَتِيهُ فِي ضَلَالَةٍ ، وَتَعْتَصِمُ بِغَيْرِ حُجَّةٍ ، وَتَلَوْدُ بِأَضْعَفِ شُبْهَةٍ .
فَأَمَّا سُؤَالُكَ الْمِتَارَكَةَ وَالْإِقْرَارَ لَكَ عَلَى الشَّامِ ؛ فَلَوْ كُنْتُ فَاعِلًا ذَلِكَ الْيَوْمَ لَفَعَلْتُهُ أَمْسٍ .

وَأَمَّا قَوْلُكَ إِنَّ عُمَرَ وَلَاكُهُ فَقَدْ عَزَلَ مَنْ كَانَ وَلَاهُ صَاحِبُهُ ، وَعَزَلَ عُثْمَانُ مَنْ كَانَ عُمَرُ وَلَاهُ ، وَلَمْ يَنْصَبْ لِلنَّاسِ إِمَامًا إِلَّا لِيَرَى مِنْ صِلَاحِ الْأُمَّةِ مَا قَدْ كَانَ ظَهَرَ لِمَنْ قَبْلَهُ ، أَوْ أُخْفِيَ عَنْهُمْ عَيْيُهُ ، وَالْأَمْرُ يَحْدُثُ بَعْدَهُ الْأَمْرُ ، وَلِكُلِّ وَال رَأْيٍ وَاجْتِهَادٍ .

فَسُبْحَانَ اللَّهِ ! مَا أَشَدَّ لُزُومَكَ لِلْأَهْوَاءِ الْمُبْتَدَعَةِ ، وَالْحَيْرَةِ الْمُتَّبَعَةِ مَعَ تَضْيِيعِ الْحَقَائِقِ وَاطِّرَاحِ الْوَثَائِقِ الَّتِي هِيَ لِلَّهِ تَعَالَى طَلِبَةٌ ، وَعَلَى عِبَادِهِ حُجَّةٌ فَأَمَّا إِكْتِشَارُكَ الْحِجَاجَ عَلَى عُثْمَانَ وَقَتْلَتِهِ فَإِنَّكَ إِنَّمَا نَصَرْتَ عُثْمَانَ حَيْثُ كَانَ النَّصْرُ لَكَ ، وَخَذَلْتَهُ حَيْثُ كَانَ النَّصْرُ لَهُ ، وَالسَّلَامُ¹ .

2394 . عنه (عليه السلام) . مِنْ كِتَابِ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ . : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ بَيْعَتِي بِالْمَدِينَةِ لَزِمَتْكَ وَأَنْتَ بِالشَّامِ ؛ لِأَنََّّهُ بَايَعَنِي الْقَوْمُ الَّذِينَ بَايَعُوا أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ عَلَى مَا بَوَّعُوا عَلَيْهِ ، فَلَمْ يَكُنْ لِلشَّاهِدِ أَنْ يَخْتَارَ ، وَلَا لِلْغَائِبِ أَنْ يَرُدَّ ، وَإِنَّمَا الشُّورَى لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، فَإِذَا اجْتَمَعُوا عَلَى رَجُلٍ فَسَمَوْهُ إِمَامًا ، كَانَ ذَلِكَ لِلَّهِ رِضًى ، فَإِنْ خَرَجَ مِنْ أَمْرِهِمْ خَارِجٌ بَطَعَنَ أَوْ رَغَبَ رَدَّوهُ إِلَى مَا خَرَجَ مِنْهُ ، فَإِنْ أَبَى قَاتَلُوهُ عَلَى اتِّبَاعِهِ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ، وَوَلَاهُ اللَّهُ مَا تَوَلَّى وَيُصْلِيهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 153 ؛ نهج البلاغة : الكتاب 37 ، الاحتجاج : ج 1 ص 428 ح 92 وفيهما من «فسبحان الله . . . » ، بحار الأنوار : ج 33 ص 97 ح 403 .

Mektubun bana ulaştı; hedefin olmayan yöne ok attığını; yitiğinden başka bir şeyi aradığını, kendini körlüğe vurduğunu, sapkınlıkta avare olduğunu, delil olmayan şeye tutunduğunu ve en zayıf şüpheye sığındığını gördüm.

Seni bırakmam ve Şam üzerindeki hükümetini onaylamam isteğine gelince; eğer bugün böyle bir şey yapacak olsam dün bunu yapardım.

Ömer'in seni oraya vali olarak atadığı konusuna gelince; o, [seni atamakla] arkadaşının [Ebubekir'in] atadığını azletmiştir. Osman da Ömer'in atadığını azletmiştir. Hiçbir imam görevlendirilmemiştir ki ümmet hakkında kendisinden öncekilere aşikâr olan maslahatı veya onlara gizli kalan kusuru gözetmemiş olsun. Her işin ardından yeni bir iş ortaya çıkmaktadır ve her yöneticinin kendine özgü bir görüşü ve içtihiadı vardır.

Fesüphanallah! Nefsinin hevasıyla sonradan uyduğun asılsız şeylere bağlılığa ne kadar da şiddetle sarılmış, şaşkınlığa tabi olmuşsun! Hem de Allah'ın hesabını isteyeceği, kullarına delil kıldığı hakikatleri kaybedip ahitleri terk etmişsin. Osman'a ve katillerine dair haddinden fazla ve lüzumsuz sözlerine gelince; sen Osman'a, kendin için faydalı olduğu zaman yardım ettin; yardımın ona faydalı olacağı zaman ise onu horlayıp yardımsız bıraktın. Vesselam.¹

2394-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Hiç kuşkusuz bana Medine'de edilen biat Şam'da olduğun halde seni de bağlamaktadır. Zira Ebubekir, Ömer ve Osman'a biat eden topluluk onlara neyin üzerinde biat ettilerse bana da aynı şekilde biat ettiler. O biatte ne hazır olana seçme hakkı kaldı ne de hazır bulunmayana reddetme hakkı doğdu. Hiç şüphesiz şura Muhacirler ve Ensara aittir; onlar bir kişi üzerinde görüş birliğine varır da ona "imam" derlerse Allah'ın rızası da ondadır. Eğer biri itirazla veya rağbetle onların işinden çıkarsa onu çıktığı şeye geri çevirirler. Eğer buna da yanaşmazsa onunla savaşır; çünkü o, müminlerin yolundan başka bir yol tutmuştur. Allah da onu sevdiği şeyle birlikte kılar; cehenneme atar ve orası ne de kötü bir varış yeridir.

1-Nehcü's-Saade, c.4, s.168, h.68; Nehcü'l-Belaga, 37. Mektup; el-İhticac, c.1, s.428, h.92, bu iki kaynakta "Fesüphanallah!..."dan itibaren gelmiştir; Biharu'l-Envar, c.33, s.97, h.403; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.153.

وإنَّ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ بَايَعَانِي ، ثُمَّ نَقَضَا بَيْعَتِي ، وَكَانَ نَقْضُهُمَا كَرْدَهُمَا ، فَجَاهَدْتُهُمَا عَلَى ذَلِكَ ، حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ ، وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ .

فَادْخُلْ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ الْمُسْلِمُونَ ؛ فَإِنَّ أَحَبَّ الْأُمُورِ إِلَيَّ فَيْكَ الْعَافِيَةُ ، إِلَّا أَنْ تَتَعَرَّضَ لِلْبَلَاءِ ؛ فَإِنْ تَعَرَّضْتَ لَهُ قَاتَلْتُكَ ، وَاسْتَعْنَتْ اللَّهُ عَلَيْكَ .

وَقَدْ أَكْثَرْتَ فِي قَتْلَةِ عُثْمَانَ ، فَادْخُلْ فِيمَا دَخَلَ فِيهِ الْمُسْلِمُونَ ، ثُمَّ حَاكِمِ الْقَوْمَ إِلَيَّ أَحْمِلَكَ وَإِيَّاهُمْ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ .

فَأَمَّا تِلْكَ الَّتِي تُرِيدُهَا فَخُدَعَةُ الصَّبِيِّ عَنِ اللَّبَنِ ، وَلَعَمْرِي لئن نَظَرْتَ بِعَقْلِكَ دُونَ هَوَاكَ لَتَجِدَنِي أَبْرَأَ قُرَيْشٍ مِنْ دَمِ عُثْمَانَ .

وَاعْلَمْ أَنَّكَ مِنَ الطُّلُقَاءِ الَّذِينَ لَا تَحِلُّ لَهُمُ الْخِلَافَةُ ، وَلَا تُعْرَضُ فِيهِمُ الشُّورَى ، وَقَدْ أَرْسَلْتُ إِلَيْكَ وَإِلَى مَنْ قَبْلَكَ : جَرِيرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ؛ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ وَالْهِجْرَةِ فَبَايِعْ ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ¹ .

4 / 13

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَيْهِ يُحَذِّرُهُ مِنْ طَلَبِ مَا لَيْسَ لَهُ بِحَقٍّ

2395 . الْإِمَامُ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَام) . مِنْ كِتَابِ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ . : مِنْ عَبْدِ اللَّهِ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ : سَلَامٌ عَلَيَّ مِنْ اتَّبَعَ الْهُدَى ، فَإِنِّي أَحْمَدُ اللَّهَ إِلَيْكَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .

1 . وقعة صفين : ص 29 ؛ تاريخ دمشق : ج 59 ص 128 كلاهما عن عامر الشعبي ، العقد الفريد : ج 3 ص 329 ، الأخبار الطوال : ص 157 نحوه إلى «فخدعة الصبي عن اللبن» ، شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 75 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 113 وراجع نهج البلاغة : الكتاب 64 والفتوح : ج 2 ص 506 .

Talha ile Zübeyr bana biat ettiler. Sonra da biatimi bozdular. O ikisinin biatlerini bozmaları reddetmeleri hükmündeydi. Bu yüzden hak gelip, Allah'ın emri galip oluncaya kadar onlarla savaştım; oysa onlar bundan hoşlanmıyorlardı.

Şimdi sen de Müslümanların girdiği şeye gir; zira senin hakkında işlerin bence en sevimlisi esenliktir. Ancak bela istemen hariç; eğer bela istersen seninle savaşacağım ve Allah'tan sana karşı yardım isteyeceğim.

Osman'ın katilleri hakkında çok konuştun. Şimdi Müslümanların girdiği yola sen de gir. Sonra da onlarla birlikte muhakeme için benim yanıma gel, seni ve onları Allah'ın kitabına [uymaya] sevk edeyim. Ama senin şu anda istediğin şey çocukları sütten kesmek için yapılan hileye benzemektedir. Canıma yemin olsun ki eğer nefsanî arzulla değil de aklınla bakacak olursan benim Kureyş arasından Osman'ın kanına en uzak kişi olduğumu görürsün.

Şunu iyi bil ki sen, kendilerine hilafet helal olmayan ve şuraya katılma hakkı bulunmayan "Tulakâ"dansın. Ben sana ve yanındakilere Cerir b. Abdullah'ı gönderdim. O, iman ve hicret ehlindendir. O halde biat et. Güç yalnızca Allah'ındır.¹

4/13

İMAM'IN MUAVİYE'Yİ HAKKI OLMAYAN ŞEYİ İSTEMESİNDEN SAKINDIRDIĞI MEKTUBU

2395-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Allah kulu Müminlerin Emiri Ali'den Muaviye b. Ebu Süfyan'a: Hidayete tabi olana selam olsun. Sana doğru [gönderdiğim şu mektubumda] kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim.

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.29; *Tarih-i Dimeşk*, c.59, s.128, her ikisi de Amir eş-Şabi'den; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.329; *el-Ahbaru't-Tival*, s.157, "...çocukları sütten kesmek için yapılan hileye benzemektedir" ibaresine kadar; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.75; *el-İmame ve's-Siyase*, c.1, s.113. Ayrıca bkz: *Nehcü'l-Belaga*, 64. Mektup; *el-Fütuh*, c.2, s.506.

أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّكَ قَدْ رَأَيْتَ مِنَ الدُّنْيَا وَتَصَرُّفُهَا بِأَهْلِهَا وَإِلَى مَا مَضَى مِنْهَا ، وَخَيْرُ مَا بَقِيَ مِنَ الدُّنْيَا مَا أَصَابَ الْعِبَادُ الصَّادِقُونَ فِيهَا مَضَى . وَمَنْ نَسِيَ الدُّنْيَا نِسْيَانَ الْآخِرَةِ يَجِدُ بَيْنَهُمَا بَوْنًا بَعِيدًا .

وَأَعْلَمُ يَا مُعَاوِيَةُ أَنَّكَ قَدْ ادَّعَيْتَ أَمْرًا لَسْتَ مِنْ أَهْلِهِ لَا فِي الْقَدَمِ وَلَا فِي الْوِلَايَةِ ، وَلَسْتَ تَقُولُ فِيهِ بِأَمْرٍ يَبِينُ تُعَرِّفُ لَكَ بِهِ أَثَرَهُ ، وَلَا لَكَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ ، وَلَا عَهْدٌ تَدَّعِيهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ، فَكَيْفَ أَنْتَ صَانِعٌ إِذَا انْقَشَعَتْ عَنْكَ جَلَابِيبُ مَا أَنْتَ فِيهِ مِنْ دُنْيَا أُهْجِجَتْ بِزِينَتِهَا وَرَكَنتَ إِلَى لَذَّتِهَا ، وَخَلَّيَ فِيهَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ عَدُوِّ جَاهِدٍ مُلِحٍّ ، مَعَ مَا عَرَضَ فِي نَفْسِكَ مِنْ دُنْيَا قَدْ دَعَتْكَ فَأَجَبْتَهَا ، وَقَادَتَكَ فَاتَّبَعْتَهَا ، وَأَمَرْتَكَ فَأَطَعْتَهَا . فَاقْعَسَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ ، وَخُذْ أَهْبَةً الْحِسَابِ ; فَإِنَّهُ يَوْشِكُ أَنْ يَقْفَلَ وَاقِفٌ عَلَى مَا لَا يُحِثُّكَ مِنْهُ مِحْنٌ . وَمَتَى كُنْتُمْ يَا مُعَاوِيَةُ سَاسَةً لِلرَّعِيَّةِ ، أَوْ وُلَاةً لِأَمْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِغَيْرِ قَدَمٍ حَسَنٍ ، وَلَا شَرَفٍ سَابِقٍ عَلَى قَوْمِكُمْ . فَشَمَّرَ لِمَا قَدْ نَزَلَ بِكَ ، وَلَا تُمَكِّنِ الشَّيْطَانَ مِنْ بُغْيَتِهِ فِيكَ ، مَعَ أَيِّ أَعْرِفُ أَنَّ اللَّهَ وَرَسُولُهُ صَادِقَانِ . فَتَعَوَّذُ بِاللَّهِ مِنْ لُزُومِ سَابِقِ الشَّقَاءِ . وَإِلَّا تَفْعَلْ أَعْلَمَكَ مَا أَغْفَلَكَ مِنْ نَفْسِكَ ; فَإِنَّكَ مُتَرَفٌّ قَدْ أَخَذَ مِنْكَ الشَّيْطَانُ مَا أَخَذَهُ ، فَجَرَى مِنْكَ بِجَرَى الدَّمِّ فِي الْعُرُوقِ .

وَأَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ لَوْ كَانَ إِلَى النَّاسِ أَوْ بِأَيْدِيهِمْ لَحَسَدُونَا وَامْتَنَّا بِهِ عَلَيْنَا ، وَلَكِنَّهُ قَضَاءٌ مِمَّنْ امْتَنَّا بِهِ عَلَيْنَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ الصَّادِقِ الْمَصْدَقِ . لَا أَفْلَحَ مَنْ شَكَّ بَعْدَ الْعِرْفَانِ وَالْبَيِّنَةِ . اللَّهُمَّ احْكُم بَيْنَنَا وَبَيْنَ عَدُوِّنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 108 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 100 ح 405 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 86

نحوه وراجع تاريخ دمشق : ج 59 ص 132 .

Doğrusu sen dünyayı, ehlini çevirip durmasını ve onun geçmişini görmüşsün. Dünyadan kalan en hayırlı şey, geçmişte salih kulların ulaştığı şeydir. Her kim ahiretti unuttuğu gibi dünyayı da unutursa ikisi arasında çok uzak mesafe olduğunu görecektir.

Ey Muaviye! Şunu iyi bil ki sen ne [İslam'daki] geçmiş açısından ne de yönetimde ehliyetine sahip olmadığın bir işi iddia ettin. Bu konuda senin konumunu gösterecek açık bir delilden söz etmiyorsun. Kendi lehinde buna Allah'ın kitabından bir şahidin olmadığı gibi Resulullah'tan (s.a.a) iddia edeceğin verilmiş bir söz de yoktur. Ziyneti ile ferahladığın, lezzetine yaslandığın dünyaya bağlılık elbiseleri sende kopup dağıldığında ne yapacaksın? Orada ciddi ve ısrarlı düşmanınla baş başa kaldığında; dünya sadece kendisini sana sunmuş, seni kendisine çağırmıştır ve sen ona icabet etmişsin; seni sürmüş, sen de ona uymuşsun; sana emir vermiş, sen de itaat etmişsin. Şimdi bu işten vazgeç, hesap hazırlıklarına başla. Zira birinin [ilahi memurun] hiçbir kalkanın seni koruyamadığı bir azabın karşısında durdurması pek de yakındır. Ey Muaviye! Kavminize karşı hiçbir güzel geçmişiniz ve saygın bir sabikanız olmadığı halde siz ne zaman bu halkın idarecileri ve şu ümmetin işinin yöneticileri oldunuz? Öyleyse sana inecek olan şeye hazır ol ve şeytana, senin üzerindeki isteğine ulaşma imkânı verme. Elbette ben Allah ve Resulünün doğru söylediğini biliyorum. Geçmişteki bedbahtlığın [seninle] birlikteliğinden Allah'a sığınırız. Eğer bunu yapmazsan seni, nefsinin gafil bıraktıklarından haberdar edeceğim. Zira [bu durumda] sen savurgansın ve şeytan senden yolunu almıştır; damarda dolaşan kan gibi sana nüfuz etmiştir.

Şunu bil ki eğer bu iş halka bırakılmış olsaydı veya onların elinde bulunsaydı kesinlikle bize haset ederler, onunla üzerimize minnet bırakırlardı. Fakat bu, tasdik edilmiş doğru sözlü Peygamberinin diliyle bizim üzerimize minnet bırakan [Allah]'ın hükmüdür. Tanıdıktan sonra ve delilin ardından şüphe eden kimse iflah olmaz. Allahım! Bizimle düşmanımız arasında hakla hüküm ver. Doğrusu sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.¹

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.108; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.100, h.405; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.1, s.86. Ayrıca bkz: *Tarih-i Dimeşk*, c.59, s.132.

4 / 14

جَوَابُهُ بِكُلِّ وَقَاةٍ

2396 . وقعة صفين : كَتَبَ مُعَاوِيَةُ [إِلَى الْإِمَامِ (عَلَيْهِ السَّلَام)] : مِنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ : أَمَّا بَعْدُ ; فَدَعِ الْحَسَدَ ; فَإِنَّكَ طَالَمَا لَمْ تَنْتَفِعْ بِهِ ، وَلَا تُفْسِدَ سَابِقَةَ قَدَمِكَ بِشَرِّهِ نَحْوَتِكَ ; فَإِنَّ الْأَعْمَالَ بِخَوَاتِيمِهَا ، وَلَا تَمَحَقْ سَابِقَتَكَ فِي حَقِّ مَنْ لَا حَقَّ لَكَ فِي حَقِّهِ ، فَإِنَّكَ إِنْ تَفَعَّلَ لَا تَضُرَّ بِذَلِكَ إِلَّا نَفْسَكَ ، وَلَا تَمَحَقْ إِلَّا عَمَلَكَ ، وَلَا تُبْطِلْ إِلَّا حُجَّتَكَ . وَلَعَمْرِي مَا مَضَى لَكَ مِنَ السَّابِقَاتِ لَشَبِيهَةٍ أَنْ يَكُونَ مَمْحُوقاً ؛ لِمَا اجْتَرَأْتَ عَلَيْهِ مِنْ سَفْكِ الدِّمَاءِ ، وَخِلَافِ أَهْلِ الْحَقِّ . فَاقْرَأْ سُورَةَ الْقَلْقِ ، وَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ نَفْسِكَ ؛ فَإِنَّكَ الْحَاسِدُ إِذَا حَسَدَ !!¹

4 / 15

رَسَائِلُ أُخْرَى مِنَ الْإِمَامِ إِلَيْهِ

2397 . الْإِمَامُ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَام) . مِنْ كِتَابِ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ . : فَاتَّقِ اللَّهَ فِيمَا لَدَيْكَ ، وَانْظُرْ فِي حَقِّهِ عَلَيْكَ ، وَارْجِعْ إِلَى مَعْرِفَةِ مَا لَا تُعَذِّرُ بِجَهَالَتِهِ ؛ فَإِنَّ لِلطَّاعَةِ أَعْلَاماً وَاضِحَةً ، وَسُبُلًا نَبِيْرَةً ، وَمَحَجَّةً نَهْجَةً ، وَغَايَةً مُطْلَبَةً ، يَرُدُّهَا الْأَكْيَاسُ ، وَيُخَالِفُهَا الْأَنْكَاسُ ؛ مَنْ نَكَبَ عَنْهَا جَارَ عَنِ الْحَقِّ ، وَخَبِطَ فِي التَّيِّهِ ، وَغَيَّرَ اللَّهُ نِعَمَتَهُ ، وَأَحْلَلَ بِهِ نِقَمَتَهُ . فَتَنَفَسَكَ نَفْسَكَ ! فَقَدْ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكَ سَبِيلَكَ . وَحَيْثُ تَنَاهَتْ بِكَ أُمُورُكَ فَقَدْ أُجْرِيَتْ إِلَى غَايَةِ خُسْرٍ وَمَحَلَّةٍ كُفْرٍ ؛ فَإِنَّ نَفْسَكَ قَدْ أُولَجَتْكَ شَرًّا ، وَأَقْحَمَتْكَ غَيًّا ، وَأَوْرَدَتْكَ الْمَهَالِكَ ، وَأَوْعَرَتْ عَلَيْكَ الْمَسَالِكَ² .

1 . وقعة صفين : ص 110 ; شرح نهج البلاغة : ج 15 ص 87 .

2 . نهج البلاغة : الكتاب 30 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 83 ح 399 .

4/14

MUAVİYE'NİN KÜSTAHCA CEVABI

2396-Vak'at-u Sıffin: Muaviye [İmam'a (a.s)] şöyle yazdı: Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Ali b. Ebu Talib'e: Hasedi bırak artık; zira uzun zamandan beri ondan bir fayda görmedin. Kibirde aşırı giderek de [İslam'daki] uzun geçmişini bozma; çünkü ameller sonlarına bağlıdır. Hakkında hakkın bulunmayan birinin hakkında [tasarrufta bulunarak] sabıkanı mahvetme. Eğer sen bunu yapacak olursan ancak kendine zarar verirsin, kendi amelini yok edersin ve kendi delilini batıl kıalarsın. Canıma yemin olsun ki senin geçmişteki sabıkaların, döktüğün kanlar ve hak ehline muhalefetteki cüretinden dolayı yok olmuş gibidir. Öyleyse Felak suresini oku ve nefsinin şerrinden Allah'a sığın. Zira sen "haset ettiğinde haset edensin"!!!¹

4/15

İMAM'IN MUAVİYE'YE GÖNDERDİĞİ DİĞER MEKTUPLAR

2397-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Elinde olan şeylerden dolayı Allah'tan kork; O'nun senin üzerindeki hakkına bak. Hakkındaki bilgisizliğinin senin için özür kabul edilmeyeceği şeyleri tanımaya dön. Çünkü, itaat için belirgin alametler, aydınlık yollar, apaçık deliller ve arzu edilen bir sonuç vardır; akıllı olanlar o yoldan gider, kötü kişilerse ona muhalefet ederler. Kim o yoldan sarsarsa, haktan ayrılır ve şaşkınlığa düşer. Allah da onun nimetini elinden alır, ona azabını ulaştırır. Kendini kurtar, kendini! Allah sana doğru yolunu açıklamış, işinin nasıl sonuçlanacağını bildirmiştir; sen işlerini hüsrarla sonuçlandırıp küfür mahalline ulaştırmışsın. Çünkü nefsin seni şerre sokmakta, sapıklık ve helake sürüklemekte, bozguna uğratmakta ve sana yolları zorlaştırmaktadır.²

1-Vak'at-u Sıffin, s.110, Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.15, s.87.

2-Nehcü'l-Belaga, 30. Mektup; Biharü'l-Envar, c.33, s.83, h.399.

2398 . عنه(عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية . : أما بعد ، فإن الدنيا مشغلة عن غيرها ، ولم يُصِب صاحبها منها شيئاً إلا فتحت له حرصاً عليها ولهاجاً بها ، ولن يستغني صاحبها بما نال فيها عما لم يبلغه منها . ومن وراء ذلك فراق ما جمع ، ونقص ما أبرم ! ولو اعتبرت بما مضى حفظت ما بقي . والسلام¹ .

2399 . عنه(عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية . : أما بعد ؛ فإن الله سبحانه قد جعل الدنيا لما بعدها ، وابتلى فيها أهلها ؛ ليعلم أيهم أحسن عملاً . ولنا للدنيا خلقنا ، ولا بالسعي فيها أمرنا ، وإنما وضعنا فيها لنبتلى بها ، وقد ابتلاني الله بك ، وابتلاك بي ، فجعل ألدنا حجة على الآخر ، فعادت على الدنيا بتأويل القرآن ، فطلبتني بما لم تجن يدي ولا لساني ، وعصيته أنت وأهل الشام بي وألب عالمكم جاهلكم ، وقائكم قاعدكم ؛ فأتق الله في نفسك ، ونازع الشيطان قيادك ، وأصرف إلى الآخرة وجهك ؛ فمهي طريقنا وطريقك . واحذر أن يُصيبك الله منه بعاجل قارعة تمس الأصل وتقطع الدابر ؛ فإنني أولى لك بالله أليته غير فاجرة ، لأن جمعتني وإياك جوامع الأقدار لا أزال بإاحتك ﴿حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ﴾^{2/3}

2400 . عنه(عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية . : أما بعد ؛ فقد آن لك أن تنتفع باللمح الباصر من عيان الأمور ، فقد سلكت مدارج أسلافك بادعائك الأباطيل ، واقتحامك غرور المين والأكاذيب ، وبانتحالك ما قد علا عنك ، وابتزازك لما قد اخترت دونك ، فإرأ من الحق ، وجحوداً لما هو الزم لك من لحبك وذمك ، بما قد وعاه سمعك ، وملىء به صدرك ، فماذا بعد الحق إلا الضلال الميئ ، وبعد البيان إلا اللبس .

1 . نهج البلاغة : الكتاب 49 ، وقعة صفين : ص 498 نحوه وفي صدره « كتب علي إلى عمرو بن العاص » بدل « إلى معاوية » ، بحار الأنوار : ج 33 ص 483 ح 688 .
2 . الأعراف : 87 .
3 . نهج البلاغة : الكتاب 55 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 116 ح 409 وراجع المعيار والموازنة : ص 138 .

2398-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Dünya [insanı] başka şeylerden gafil kılacak şekilde oyalar. Dünya peşinde koşanlar, ona karşı daha hırslı olmaktan ve aşırı istekle yanıp tutuşmaktan başka bir şey elde edemediler. Dünya dostunun elde ettiği şeyler, onu, elde etmediği şeylerden asla ihtiyaçsız kılmaz. Tüm bunların ardından [günün birinde mutlaka] topladıklarıyla kendisi arasında ayrılık ve sağlam kılıp düzene soktuklarının dağılması vardır! Geçmiş şeylerden ibret alırsan, gelecek şeyleri korur gözetirsin. Vesselam.¹

2399-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Allah dünyayı, dünyadan sonrası için yarattı. Dünya ehlini de hangisinin güzel amel işleyeceğini bilmek için imtihan etti. Biz dünya için yaratılmadık ve dünya için çalışmakla da emrolunmadık. Biz, dünyaya imtihan edilmek için yerleştirildik. Allah, beni seninle, seni de benimle imtihan etti ve bizi birbirimize hüccet kıldı. Sen, Kur'ân'ı tevil ederek dünyayı istedin; beni elimle veya dilimle işlemediğim bir cinayet ile itham ettin. Sen ve Şam ehli bu iftirayı atarak, âlimleriniz cahilleri ve ayaktakileriniz oturanları aleyhime kışkırtmaya koyuldu. Kendin için Allah'tan kork da yularını şeytanın elinden al, yönünü ahirete çevir. Çünkü o, bizim de sizin de gideceğiniz tek yoldur. Allah katından ansızın gelerek kökünü kesip, soyunu yok edecek azaptan sakın. Allah'a gerçekten yemin ederim ki, kader benimle seni bir gün bir araya getirirse, "**Hükmedenlerin en hayırlısı olan Allah aramızda hükmedinceye kadar**"² karşında duracağım.³

2400-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Şimdi senin gözlerini açıp görülen şeylerden faydalanmanın zamanıdır. Fakat, sen batıl iddialara girişerek, yalanlarla aldatma girdabına kendini atarak; haktan kaçarak senden yüce olan bir makamı sahiplenmek ve yanında toplanmış malları gaspetmekle kendinden öncekilerin yolunu tuttu. Göğsüne dolana ve kulağının duyduğuna tabi olman, etinden ve kanından daha gerekliken inatla bu davaya giriştin. Haktan sonra dalaletten başka ne var! Apaçık beyandan sonra şüpheye düşmekten başka ne var!

1-*Nehcü'l-Belaga*, 49. Mektup; *Vak'at-u Sıffin*, s.498, "Muaviye'ye gönderdiği..." yerine "Ali (a.s) Amr b. As'a yazdı" şeklinde yer almıştır; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.483, h.688.

2-Âraf, 87.

3-*Nehcü'l-Belaga*, 55. Mektup; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.116, h.409. Ayrıca bkz: *el-Miyar ve'l-Muvazene*, s.138.

فَاحْذَرِ الشُّبْهَةَ وَاشْتِمَالَهَا عَلَى لُبْسِهَا ; فَإِنَّ الْفِتْنَةَ طَالَمَا أَغْدَقَتْ جَلَابِيهَا
وَأَغَشَتْ الْأَبْصَارَ ظُلُمَتُهَا . وَقَدْ أَتَانِي كِتَابٌ مِنْكَ ذُو أَفَانِينَ مِنَ الْقَوْلِ ، ضَعُفَتْ
قُوَاهَا عَنِ السَّلَامِ ، وَأَسَاطِيرُ لَمْ يَحْكُمِهَا مِنْكَ عِلْمٌ وَلَا حِلْمٌ ، أَصْبَحَتْ مِنْهَا
كَالْخَائِضِ فِي الدَّهَاسِ ، وَالْخَابِطِ فِي الدِّيمَاسِ ، وَتَرَقَّيْتَ إِلَى مَرْقَبَةٍ بَعِيدَةِ الْمَرَامِ ،
نَازِحَةِ الْأَعْلَامِ ، تَقْصُرُ دُونَهَا الْأَنْوُقُ ، وَيُجَادِي بِهَا الْعُيُوقُ .

وَحَاشَ لِلَّهِ أَنْ تَلِيَّ لِلْمُسْلِمِينَ بَعْدِي صَدْرًا أَوْ وَرَدًا ، أَوْ أُجْرِي لَكَ عَلَى أَحَدٍ
مِنْهُمْ عَقْدًا أَوْ عَهْدًا ، فَمَنْ الْآنَ فَتَدَارَكَ نَفْسَكَ وَانْظُرْ لَهَا ; فَإِنَّكَ إِنْ فَرَّطْتَ
حَتَّى يَنْهَدَ إِلَيْكَ عِبَادُ اللَّهِ أُرْتَحَتَ عَلَيْكَ الْأُمُورُ ، وَمُنِعَتْ أَمْرًا هُوَ مِنْكَ الْيَوْمَ
مَقْبُولٌ . وَالسَّلَامُ¹ .

2401 . الْأَمَالِي لِلطُّوسِيِّ عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ يَزِيدَ الْحَمَّانِيِّ : كَتَبَ

أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ :
أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْزَلَ إِلَيْنَا كِتَابَهُ ، وَلَمْ يَدْعُنَا فِي شُبْهَةٍ وَلَا عُذْرٍ لِمَنْ رَكِبَ
ذَنْبًا بِجَهَالَةٍ ، وَالتَّوْبَةُ مَبْسُوطَةٌ ﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى﴾² وَأَنْتَ مِمَّنْ شَرَعَ
الْخِلَافَ مُتَمَادِيًا فِي غَرَّةِ الْأَمَلِ مُخْتَلِفَ السَّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ ، رَغْبَةً فِي الْعَاجِلِ ، وَتَكْذِيبًا
بَعْدُ بِالْآجِلِ ، وَكَأَنَّكَ قَدْ تَذَكَّرْتَ مَا مَضَى مِنْكَ ، فَلَمْ تَجِدْ إِلَى الرُّجُوعِ سَبِيلًا³ .

1 . نهج البلاغة : الكتاب 65 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 118 ح 410 .

2 . الأنعام : 164 .

3 . الْأَمَالِي لِلطُّوسِيِّ : ص 217 ح 381 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 75 ح 399 ؛ المعيار والموازنة :
ص 102 نحوه .

Şüpheden ve şüpheyeye bürünmekten sakın! Nicedir bu fırsatı kollayan fitne, hakikati batılla gizlemek için perdelerini salmış, karanlığıyla gözleri örtmüştür. Bana, çeşitli üsluplara dolu, çeşitli manalara gelen, barışa yönelme gücü zayıf olan, ilme ve akla dayanmayan, senden başkasının anlatmadığı masallarla dolu mektubun geldi. Durmadan akan, çamura benzeyen cıvık ve kaygan bir yerde veya yolu tanımadan çöllerde yürüyen kimse gibisin. Sana çok uzak ve ulaşması zor olan yükseklerde uçan kartalın aciz kaldığı, gökteki en uzak parlak yıldızlar kadar yüksek bir zirveye yükselmeye çalışıyorsun, işareti olmayan yolda yürüyorsun.

Benden sonra gelip şu veya bu şekilde Müslümanların başına musallat olmandan, onlardan birinin işini sözle veya anlaşma ile sana yaptırmaktan Allah'a sığınırım. Şimdiden kendini hazırla da işine çözüm bul; yanlış yaparsan Allah'ın kulları, sana karşı harekete geçer, çözüm kapıları yüzüne kapanır ve bugün senden kabul edilecek şeyden [o gün] mahrum edilirsin. Vesselam.¹

2401-el-Emali, Tusi [Salebe b. Yezid Hemmani'den]: Emirül-müminin Ali b. Ebu Talib (a.s) Muaviye b. Ebu Süfyan'a şöyle yazdı:

Yüce Allah, kitabını bize indirdi ve bizi şüphede bırakmadı. O halde cehaletle günaha düşen birinin hiçbir özrü yoktur. Tövbe [kapısı] sürekli açıktır. "**Kendi (günâh) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günâh) yükünü taşımaz.**"² Sen, muhalefete başlayanlardansın; içi ile dışı bir olmadığı halde arzusunun aldatmasına ısrarla devam ederek dünyaya rağbet eden ve sonrasında ahireti yalanlayanlardansın. Sanki kendin, senden geçmiş olan şeyi hatırladın ama, dönüş için yol bulamadın.³

1-Nehcü'l-Belaga, 65. Mektup; Biharü'l-Envar, c.33, s.118, h.410.

2-Enam,164.

3-el-Emali, Tusi, s.217, h.381; Biharü'l-Envar, c.33, s.75, h.399; el-Miyar ve'l-Muvazene, s.102.

4 / 16

نقد الإمام رأيهِ وفراسته في مكاتبة معاوية

2402 . الإمام عليّ (عليه السلام) . من كتاب له إلى معاوية . : أما بعد ؛ فإني على التردد في جوابك ، والإستماع إلى كتابك ؛ لموهن رأيي ، ومخطئ فراستي . وإنك إذ تحاولني الأمور ، وتراجعني السطور ، كالمستقبل النائم ؛ تكذبهُ أحلامهُ . والمتخير القائم يهبطهُ مقامهُ . لا يدري أله ما يأتي أم عليه ، ولست به ، غير أنه بك شبيه .

وأقسم بالله إنه لولا بعض الإستیقاء ، لوصلت إليك مّي قوارع تفرغ العظم ، وهلس اللحم ! واعلم أن الشيطان قد ثبطك عن أن تراجع أحسن أمورك ، وتأذن لمقال نصيحتك ، والسلام لاهله¹ .

1 . نهج البلاغة : الكتاب 73 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 121 ح 411 .

4/16

İMAM'IN, MEKTUBUNDA MUAVİYE'Yİ VE GÖRÜŞÜNÜ TENKİT ETMESİ

2402-İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubundan]: Sürekli mektuplarını dinleyip cevap verdiğim için kendi görüşümü zayıf, feraset ve zekâmı da hatalı gösteriyorum. Mektup yazıp benden bir şey istediğinde tıpkı, karnı tıka basa dolu olarak yatıp derin uykuya dalan, hülyalar gören ve ne yapacağını şaşırان, işlerin lehine mi yoksa aleyhine mi çıkacağını bilmeyen şaşkın kişiye benziyorsun. Elbette sen, o değilsin, fakat o sana çok benziyor.

Allah'a yemin ederim ki eğer birazcık yaşamayı istemeseydim, benden sana, kemiklerini kırıp etlerini dökecek ağır bir saldırı gelirdi! Şunu bil ki Şeytan, iyi işlere dönmene ve söylenen nasihatleri dinlemene engel olmaktadır. Selam, ehlinedir.¹

1-Nehcü'l-Belaga, 73. Mektup; Biharü'l-Envar, c.33, s.121, h.411.

PROPAGANDA SAVAŞINDA MUAVİYE'NİN HEDEFLERİ VE İMAM'IN CEVAPLARININ HİKMETİ

Propaganda savaşı esnasında İmam ile Muaviye arasında karşılıklı gidip-gelen mektuplar ve Muaviye'nin cevaplarındaki küstahlık üzerinde düşünen bir araştırmacı doğal olarak şu soruyu sorabilir: Neden İmam, Muaviye gibi bir şahısla karşılıklı yazışma ve mektuplaşma kapısını açtı? İmam Muaviye'ye cevap vermeyi bıraksaydı, böylece tüm bu saygısızlık ve küstahlıktan uzak kalsaydı daha iyi olmaz mıydı?

İbn-i Ebi'l-Hadid, İmam ile Muaviye arasında gidip-gelen mektuplardan bir bölümünü naklettikten sonra şöyle yazıyor: "Tarihin en sarsıcı ve şaşırtıcı [gerçi onun şaşırtıcı ve ilginçlikleri çoktur] gerçeği şudur: Ali'nin işi öyle bir yere varmış ki o, Muaviye'ye karşı denk ve benzer duruma düşmüş; onunla karşılıklı mektuplar yazmaktadır. Her biri karşı tarafa hitap ederken ikisi de aynı seviyede hesap edilmektedir. Ali (a.s) ne söylüyorsa Muaviye de onun benzerini ve hatta daha kabasını söylüyordu. Keşke Muhammed (s.a.a) bunu görseydi! Savunduğu, uğrunda en ağır meşakatlere katlandığı, en korkulu anlarda canla-başla koruduğu, hâkim olması için kılıçlar savurduğu, temellerini sağlamlaştırdığı ve dört bir yana yaydığı davasının, kendisini dave-tinin başında yalanlayan düşmanlarının eline tümüyle düştüğünü haber olarak değil, gözüyle görseydi! Peygamber halkı davasına çağırdığında bunlar kendisini yurdundan çıkarmışlardı; yüzünü yaralamışlar, amcasını ve ailesini öldürmüşlerdi. Sanki o bunlar

için, rahat etmeleri için çalışıp didiniyordu. Nitekim Ebu Süfyan, Osman'ın hilafet günlerinde Hamza'nın kabrinin yanından geçtiğinde ayağı ile ona vurup şöyle demişti: 'Ey Ebu Umare! Uğrun-da kılıçla birbirimizi dövdüğümüz şey bugün bizim çocukların eline düşmüş ve onunla oynamaktadırlar!'

Sonra iş öyle bir boyuta ulaşmış ki birbirlerine denk ve benzer olanların kendi aralarında övündükleri gibi Muaviye de Ali'nin karşısında övünmektedir!!

Tai'nin cimrilikle suçlanması olur büyük ar

Sanki Bakil¹ Kussa'yt² kekelemekle suçlar

Suha yıldızı, güneşe, ışığın az dedi

Karanlık, sabaha, rengin bitkin dedi

Yer, gök karşısında ahmakca gururlandı

Çakıllarla kayalar göktaşlarına kibirlendi

Ey ölüm, gel artık, hayat kınanmıştır

Ey nefsim, ciddi ol bana, zaman seninle oynamaktadır!

Sonra kendi kendime ikinci kez diyorum ki: Keşke bilseydim, neden Emirülmüminin (a.s) kendisi ile Muaviye arasında mektuplaşma kapısını açtı?! Eğer zaruret bunu gerektirdiyse niçin mektubunda sadece nasihata yetinmedi; şeref yarışına girmekten ve didişmekten kaçınmadı?! Eğer bu ikisi de kaçınılmaz idiyse neden sadece bunlarla yetinmedi; mücadele ve muhalefete sebep olacak, hatta daha kötüsüne yol açacak şeyden söz etmeyi bırakmadı?! **"Allah'tan başka çağırıp duâ ettikleri şeylere sövmeyin ki sonra bilgisizlikle onlar da Allah'a söverler"**³ ...Belki de bugün bize gizli kalmış olan bir maslahat onun için aşikâr olmuş-

1-Bakil, konuşmada problem yaşayan kekeme olan biridir. Çev.

2-Kussa, düzgün konuşan, hitabeti güçlü biridir. Çev.

3-Enam, 108.

tu. Emir Allah'ındır, yerine ulaştırır!"¹

İşin gerçeği İbn-i Ebi'l-Hadid'in ihtimal kalıbında beyan ettiği son cümlesidir. İmam'ın (a.s) bu propaganda savaşı meydanına hikmetsiz girmediği kesindir. İmam'ın mektuplarının ardındaki hikmeti bulmak istiyorsak öncelikle Muaviye'nin İmam aleyhinde başlattığı propaganda savaşında ulaşmak istediği hedefleri bilmeliyiz.

Muaviye'nin Hedefleri

Muaviye'nin propaganda savaşındaki hedeflerine geçmeden önce şuna işaret etmek gerekir ki siyasi mektuplar o asırda psikolojik ve propaganda savaşının en önemli araçlarından sayılmaktaydı. O dönemde duyuru aletleri umumi hutbeler ve mektuplarla sınırlı idi. Doğal olarak mektupların kamuoyu oluşturmadaki rolü hutbelerden daha fazlaydı. Mektupların o gün bıraktığı tesiri günümüzdeki gazetelerin konumu ile mukayese edebiliriz.

Muaviye İmamla direkt askeri çatışmaya başlamadan önce onun aleyhinde geniş kapsamlı bir propaganda savaşına girişti. Muaviye'nin siyasi yönteminin temellerine istinaden bu propaganda savaşı ile daha sonra meydana çıkacak olan askeri çatışma için kamuoyu oluşturmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim bu savaşta hem hitabet hem de mektup araçlarını aynı anda kullanmıştır.

Muaviye propaganda savaşı ile şu hedefleri gerçekleştirmek istiyordu:

1-İmam'ı Osman'ı Öldürmekle İtham Etmek

Muaviye'nin İmam'a gönderdiği mektupların büyük bir bölümü bu konuya yoğunlaşmıştır. Muaviye'nin İmamı Osman'ın katli olayına karıştırmak istemesindeki etkenlere gelince; o, bu vesile-

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.16, s.136.

leyle bir taraftan İmam'ın hilafete geçme ehliyetine karşı çıkmak, diğer taraftan da Osman'ın kanının intikamı bahanesini ileri sürerek onunla askerî bir çatışmaya girmek için gerekli ortamı oluşturmak, sonra da bu yoldan kendisi için arzu ettiği kudrete ulaşmak istemekteydi.

Birçok tarihî belge de bu iddiayı ispat etmektedir.¹ Muaviye bu şeytani siyaseti [hatta Osman öldürülmeden önce ona yardım konusunda ağır davranarak] aşıkâra takip etmiştir. Osman, kendisini inkılâpçılardan koruması için Muaviye'den destek göndermesini ısrarla istediği halde onun işi ihmal ettiğini görünce açık ve net olarak: "Sen, "kan sahibi benim" diyebilmek için benim öldürülmemi istedin!" dedi²

2-İmamı Halifeler Aleyhinde Konuşmaya İtmek

Muaviye, Hz. Ali'nin (a.s) Peygamberden (s.a.a) sonra kendisini ilk halife olarak gördüğünü, bu konuda kendisine haksızlık edildiğine inandığını çok iyi bilmekteydi. Bu yüzden İmam, eşi olan Peygamberin (s.a.a) parçası Fatıma Zehra (s.a.) hayatta olduğu süre içinde direndi ve Ebubekir'e biat etmekten kaçındı. Bununla birlikte İmam, İslam ümmetinin tefrikaya düşmesine ve

1-Belaziri, *Ensabu'l-Eşraf* kitabında şöyle der: Muaviye, Ebu Müslim el-Havlani'den sonra Numan b. Beşir el-Ensari ile Ebu Hureyre ed-Dusi'yi Ali'ye (a.s) gönderdi. O ikisi Ali'den, Osman b. Affan'ın katillerini teslim etmesini ve böylece Osman'a karşılık onların öldürülmesini; toplumun barış içinde kalmasını ve savaş çıkmamasını istediler. Muaviye, Ali'nin (a.s) bunu yapmayacağını biliyordu. Ancak Şam halkına, Ali'nin onları teslim etmekten kaçındığına ve onlardan uzak durmadığına dair şahitlik edilmesini istiyordu. Sonra da onun hakkında 'Osman'ı o öldürmüştür!' diyordu. Bunun üzerine Şamlıların ona karşı öfkesi artıyor, karşısında savaşmaya can atıyorlardı. O ikisi İmam'ın yanına varıp Muaviye'nin isteklerini dile getirdiklerinde İmam, kendilerinin geliş amaçlarıyla ilgili hiçbir şeyi kabul etmedi. Sonra Ebu Hureyre Şam'a dönünce Muaviye ona, Ali ile arasında geçen diyalogu halka duyurmasını emretti. (*Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.205).

2-Tarih-i Yakubi, c.2, s.175.

Müslümanların siyasi düzenine zarar gelmesine sebep olabileceğinden bu görüşünü açığa vurmayı uygun görmüyordu.

Muaviye'nin propaganda savaşı alanındaki hedeflerinden birisi de İmam Emirülmüminin'i (a.s) birinci ve ikinci halife hakkında kötü konuşmaya itmekti. Böylece bunu, İmamı (a.s) kamuoyu nezdinde muhasara etmek, onu sıkıntıya sokmak için bir argüman olarak kullanacak, İmam'ın kendi yardımcıları ve takipçileri arasında da tefrika çıkaracaktı.

Nakib Ebu Cafer bu konuda şöyle söylemiştir: "Muaviye, Ali'yi (a.s) hataya düşürmek peşindeydi. Onun geçmişteki acı hatıralarına değiniyordu. Böylece Ebubekir ve Ömer'den söz etmesini o ikisinin kendi hakkını gaspettiğini dile getirmesini umuyordu. Sürekli mektup ve elçi göndererek onu gafil avlamaya çalışıyordu. Bu vesileyle Ali'nin (a.s) Ebubekir ile Ömer'in durumu hakkında içindeki şeyleri, mektup veya elçi vasıtasıyla boşaltmasını bekliyordu. Sonra da Şam halkı nezdinde bunu onun aleyhine delil olarak kullanacaktı...

Bu büyük bela, sadece Şam halkını ona karşı bozmakla sınırlı kalmayacaktı. Hatta İmam'ın ordusu, sırdaşları ve yarenleri olan Irak halkını da tahrik edecekti. Zira onlardan çok az sayıda has Şiaların dışındakiler o iki şeyhin (Ebubekir ve Ömer) imametini inanıyorlardı.¹

3-Ümmetin İmam'a Olan Biatının Kapsamını Yaralamak

Bu faslın mukaddimesinde de açıklandığı gibi halkın genelinin biatını kapsamış olması İmam'ın hükümetinin başlangıcındaki belirgin kuvvet noktalarından biriydi. Zira önceki halifelerin hiçbirinde böyle bir şümuliyet söz konusu olmamıştır. Muaviye propaganda savaşında bu kuvvet noktasını hedef almış ve onu bozmak peşindeydi; Şam halkının İmam'a biat etmeyişi onun

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.15, s.184.

hilafetinin meşru olmadığına delil olarak göstermek istiyordu.

4-İmam'ın Toplum Vicdanındaki Saygınlığını Yaralamak

Muaviye, Emirülmüminin'in (a.s) dindeki parlak geçmişi ve sahip olduğu büyük manevi sermayeden tam anlamıyla haberdardı; onun, ancak zihinlerdeki saygınlığını yıktığı ve toplumda içindeki sevgisini ortadan kaldırdığı takdirde karşısına çıkabileceğini de çok iyi biliyordu. Bunu saptırıcı ve aldatıcı unsurları kullandığı büyük çaplı bir propaganda ile gerçekleştirmeye başladı. Onun İmam'a gönderdiği mektuplar da sadece bu yönelişinde atılmış bir adımdır. Daha sonra bu yöntemini tamamına erdirmek için minberlerden sebbetmeye başladı.

İmam'ın Muaviye'ye Verdiği Cevapların Hikmeti

Şimdi kendimize soralım: İmam tüm bu propaganda savaşında geri kalsaydı ne olurdu? İbn-i Ebi'l-Hadid'in görüşüne göre eğer mektuplaşma kapısını açmasaydı ne olurdu? Eğer Muaviye'nin sözünü ve planını kendi haline bıraksaydı ve bunlara cevap vermeseydi ne olurdu? Acaba bu durumda Muaviye de sessizliği seçer miydi; İmam aleyhindeki yıkıcı propaganda savaşından vazgeçer miydi?

Sükût ve sessizliğin, Muaviye'nin yıkıcı dezenformasyon çalışmalarını İmam'ın aleyhine sonuçlandıracağında hiç şüphe yoktur. Zira İmam'ın sükûtu, onun ithamlarının tümünü kabul etmesi anlamına gelirdi.

İmam'ın Muaviye ile mektuplaşma kapısını açmadığı takdirde Muaviye'nin İmam aleyhinde propaganda savaşını başlatmayacağı veya bunu sürdürmekten vazgeçeceğini düşünmek sadelik olur. Hiç kuşkusuz eğer İmam sükût etseydi bu, savaşın sürecini ve işleyiş tarzını artıracak, ateşini daha fazla alevlendirecekti.

İmam'ın mektupları ve cevapları, sadece Muaviye'nin aldatıcı propagandasını etkisiz hale getirmekle de kalmamış, tarihte

İmam'ın hakkaniyetini ispatlayan bir belgeye dönüşmüştür. İmam, bu mektuplarla düşünceleri aydınlatmıştır; halkı bilinçlendirmiş ve uyarmıştır. Aynı zamanda kendi şahsiyetini de en güzel şekilde savunmuştur.¹ Muaviye ve ona tabi olan kandırılmış kimseler için de hücceti tamamlamıştır. Ayrıca kendisinden sonra gelecek olanlar için onunla Muaviye arasında geçenleri ihtiva eden tarihi bir belge bırakmıştır.

İmam bu davranışı ile ihtiyatın gereğini yaptı. Zira Muaviye'yi propaganda savaşında hedeflerini istediği gibi gerçekleştirmesi için kendi başına bırakmadı.

1-İmam'ın bu propaganda savaşındaki sözlerinin çoğu kendi faziletlerinin ispatı hakkındadır.

كِتَابُ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ

2403 . وقعة صفين عن عبد الله بن عوف بن الأحمر : كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ

أَبِي بَكْرٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . مِنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ إِلَى الْغَاوِيِّ ابْنِ صَخْر . سَلَامٌ
عَلَى أَهْلِ طَاعَةِ اللَّهِ يَمُنُّ هُوَ مُسْلِمٌ لِأَهْلِ وَلَايَةِ اللَّهِ .

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ بِجَلَالِهِ وَعَظَمَتِهِ وَسُلْطَانِهِ وَقُدْرَتِهِ خَلَقَ خَلْقًا بِلَا عَنَتٍ وَلَا ضَعْفٍ فِي قُوَّتِهِ ،
وَلَا حَاجَةَ بِهِ إِلَى خَلْقِهِمْ ، وَلَكِنَّهُ خَلَقَهُمْ عَبِيدًا ، وَجَعَلَ مِنْهُمْ شَقِيًّا وَسَعِيدًا ، وَعَوِيًّا وَرَشِيدًا ، ثُمَّ
اخْتَارَهُمْ عَلَى عِلْمِهِ ، فَاصْطَفَى وَانْتَخَبَ مِنْهُمْ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وآله) ؛ فَاخْتَصَّهُ بِرِسَالَتِهِ ،
وَاخْتَارَهُ لِوَحْيِهِ ، وَائْتَمَنَهُ عَلَى أَمْرِهِ ، وَبَعَثَهُ رَسُولًا مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكُتُبِ ، وَدَلِيلًا عَلَى
الشَّرَائِعِ ، فَدَعَا إِلَى سَبِيلِ رَبِّهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ ؛ فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ أَجَابَ وَأَنَابَ ، وَصَدَّقَ
وَوَافَقَ ، وَأَسْلَمَ وَسَلَّمْ أَخُوهُ وَابْنُ عَمِّهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (عليه السلام) ، فَصَدَّقَهُ بِالْغَيْبِ الْمَكْتُومِ ،
وَأَثَرُهُ عَلَى كُلِّ حَمِيمٍ ، فَوَقَاهُ كُلَّ هَوْلٍ ، وَوَسَّاهُ بِنَفْسِهِ فِي كُلِّ خَوْفٍ ، فَحَارَبَ حَرْبَهُ ، وَسَالَمَ
سَلَمَهُ ، فَلَمْ يَرْحَ مُبْتَدِلًا لِنَفْسِهِ فِي سَاعَاتِ الْأَزْلِ وَمَقَامَاتِ الرَّوْعِ ، حَتَّى بَرَزَ سَابِقًا لَا نَظِيرَ لَهُ فِي
جِهَادِهِ ، وَلَا مُقَارِبَ لَهُ فِي فِعْلِهِ .

وَقَدْ رَأَيْتُكَ تُسَامِيهِ وَأَنْتَ أَنْتَ ! ! وَهُوَ هُوَ الْمُبَرِّزُ السَّابِقُ فِي كُلِّ خَيْرٍ ، أَوَّلُ النَّاسِ إِسْلَامًا ،
وَأَصْدَقُ النَّاسِ نِيَّةً ، وَأَطْيَبُ النَّاسِ ذُرِّيَّةً ، وَأَفْضَلُ النَّاسِ زَوْجَةً ، وَخَيْرُ النَّاسِ ابْنَ عَمٍّ . وَأَنْتَ
اللَّعِينُ ابْنُ اللَّعِينِ .

ثُمَّ لَمْ تَزَلْ أَنْتَ وَأَبُوكَ تَبْغِيَانِ الْعَوَائِلَ لِدِينِ اللَّهِ ، وَتَجْهَدَانِ عَلَى إِطْفَاءِ نَوْرِ اللَّهِ ، وَتَجْمَعَانِ عَلَى
ذَلِكَ الْجُمُوعِ ، وَتُبْذَلَانِ فِيهِ الْمَالَ ، وَتُحَالِفَانِ فِيهِ الْقَبَائِلَ ؛ عَلَى ذَلِكَ مَاتَ أَبُوكَ ، وَعَلَى ذَلِكَ
خَلَفْتَهُ .

t.me/caferilikcom

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

MUHAMMED B. EBUBEKİR'İN MUAVİYE'YE MEKTUBU

2403-Vak'at-u Sıffin [Abdullah b. Avf b. Ahmer'den]: Muhammed b. Ebubekir Muaviye'ye şöyle yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Muhammed b. Ebubekir'den Sahr'ın sapkın oğluna: İlahî velayet ehline teslim olandan Allah'a itaat ehli olana selam olsun.

Allah yüceliği, azameti, hükümranlığı ve kudreti ile mahlukatı meşakkate düşmeksizin, kuvvetinde zaaf göstermeksizin ve yarattıklarına muhtaç olmaksızın yarattı. Ancak Allah onları kullar olarak yarattı. Onlardan bir kısmını şaki, bir kısmını ise saadetli ve bir kısmını sapkın, bir kısmını da doğru yolu izleyen kıldı. Sonra ilmi ile onlardan seçti. Onlardan Muhammed'i (s.a.a) seçti ve onu peygamberliğine has kıldı; onu vahyine muhatap etti, emrine emin saydı; onu, kendisinden önceki kitapları tasdik eden, şeraitlere kılavuz olan bir peygamber olarak gönderdi. O da [halkı] hikmetle ve güzel bir öğütle Rabbinin yoluna davet etti. Ona ilk icabet edip yönelen, tasdik edip uyan, İslam'ı kabul edip teslim olan, kardeşi ve amcasının oğlu Ali b. Ebu Talib'ti. Onu henüz açığa çıkmamış iken, gizlide tasdik etti; onu diğer dostlara tercih etti; her korkulu meydanda korudu, her korku anında canını onunla paylaştı. Savaşında savaştı, barışında barıştı. Şiddetli sıkıntılarda ve korkulu yerlerde canını ona hediye etti. Öyle ki peygamberin cihadında eşsiz bir öncü ve davranışında rakipsiz bir yakın oldu.

Şimdi onu geçmeye çalıştığını görüyorum. Oysa sen, sensin!! O ise odur; her hayırda açıkça öne çıkmıştır. İnsanların İslam'ı ilk kabul edeni odur; niyeti en doğru olan odur, soyu en temiz olan odur; eşi bakımından insanların en üstünü odur. Amca oğlu bakımından da halkın en üstünü odur. Halbuki sen, lanetli oğlu lanetlisin.

Sonra sen de baban da sürekli Allah'ın dininde felaketler çıkarmak peşindeydiniz; Allah'ın nurunu söndürmek için çabalıyordunuz. Bunun için cemaatler topluyordunuz, mallar harcıyordunuz, kabileler ile antlaşma sağlıyordunuz. Baban bu düşünce üzerinde öldü ve arkasından onun izini takip ettin.

وَالشَّاهِدُ عَلَيْكَ بِذَلِكَ مَنْ يَأْوِي وَيُلْجَأُ إِلَيْكَ مِنْ بَقِيَّةِ الْأَحْزَابِ ، وَرُؤُوسِ النِّفَاقِ
وَالشَّقَاقِ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) .

وَالشَّاهِدُ لِعَلِيِّ . مَعَ فَضْلِهِ الْمَبِينِ ، وَسَبْقِهِ الْقَدِيمِ . أَنْصَارُهُ الَّذِينَ ذُكِرُوا بِفَضْلِهِمْ فِي
الْقُرْآنِ ، فَأَتَتْهُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ، مِنْ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، فَهُمْ مَعَهُ عَصَائِبُ وَكَتَائِبُ
حَوْلَهُ ، يُجَالِدُونَ بِأَسْيَافِهِمْ ، وَيُهْرِيقُونَ دِمَاءَهُمْ دُونَهُ ، يَرَوْنَ الْفَضْلَ فِي اتِّبَاعِهِ ،
وَالشَّقَاءَ فِي خِلَافِهِ .

فَكَيْفَ . يَا لَكَ الْوَيْلُ !! . تَعْدِلُ نَفْسَكَ بِعَلِيٍّ ، وَهُوَ وَارِثُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله)
وَالْهَ ، وَوَصِيُّهُ ، وَأَبُو وَلَدِهِ ، وَأَوَّلُ النَّاسِ لَهُ اتِّبَاعاً ، وَآخِرُهُمْ بِهِ عَهْداً ، يُخَيِّرُهُ بِسِرِّهِ ،
وَيُشْرِكُهُ فِي أَمْرِهِ ، وَأَنْتَ عَدُوُّهُ وَابْنُ عَدُوِّهِ ؟ ! فَتَمَتَّعَ مَا اسْتَطَعْتَ بِبَاطِلِكَ ، وَلِيَمِدِدَ
لَكَ ابْنُ الْعَاصِ فِي غَوَايَتِكَ ، فَكَأَنَّ أَجَلَكَ قَدْ انْقَضَى ، وَكَيْدَكَ قَدْ وَهَى . وَسَوْفَ
يَسْتَبِينُ لِمَنْ تَكُونُ الْعَاقِبَةُ الْعُلْيَا .

وَاعْلَمْ أَنَّكَ إِنَّمَا تُكَادِي رَبَّكَ الَّذِي قَدْ أَمِنْتَ كَيْدَهُ ، وَأَيْسَتْ مِنْ رَوْحِهِ . وَهُوَ لَكَ
بِالْمِرْصَادِ ، وَأَنْتَ مِنْهُ فِي غُرُورٍ ، وَبِاللَّهِ وَأَهْلِ رَسُولِهِ عَنكَ الْعَنَاءُ ، وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ
اتَّبَعَ الْهُدَى¹ .

4 / 18

جَوَابُ مُعَاوِيَةَ عَنْهُ

2404 . وقعة صفين عن عبد الله بن عوف بن الأحمر : فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ :

1 . وقعة صفين : ص 118 ، الاحتجاج : ج 1 ص 434 ح 97 ، الاختصاص : ص 124 كلاهما
نحوه ، بحار الأنوار : ج 33 ص 575 ح 723 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 188 نحوه .

Sana karşı bunun şahidi, hiziplerden geriye kalanlarla nifak ve Resulullah'a (s.a.a) muhalefetin başını çekenlerin sana sığınıyor olmalarıdır.

Ali (a.s) lehindeki [apaçık fazileti ve uzun geçmişi ile birlikte] şahit ise Kur'ân'da faziletlerinden söz edilen ve Allah'ın kendilerini övdüğü Muhacirler ve Ensardan olan yarenleridir. Bunlar şimdi onun etrafında kümelenmiş birlikleri oluşturmaktadırlar; kılıçlarını kınlarından çıkarmışlar ve onun için kendi kanlarını dökmeye hazırdırlar; fazileti ona uymakta, bedbahtlığı ise ona muhalefette görüyorlar.

Vay olsun sana!! Kendini nasıl Ali'nin ayarında görebiliyorsun?! Halbuki o, Resulullah'ın (s.a.a) varisi, vâsîsi ve evlatlarının babasıdır. İnsanlardan Peygambere ilk uyan odur ve ondan son sözü alan da odur; Peygamber (s.a.a) onu, sırrına vakıf ve işinde ortak kılıyordu. Oysa sen, Peygamberin ve Peygamberin oğlunun düşmanısın! O halde gücün yettiği kadar batılından faydalan; As'ın oğlu da sapkınlığında yardım etsin. Sanki süren dolmuş ve hilen zayıf düşmüştür. Çok yakında yüce âkibetin kime ait olduğu ortaya çıkacaktır.

Şunu iyi bil ki sen, tuzağından kendini güvende hissettiğin, rahmetinden de ümitsizliğe düştüğün Rabbini kandırmaya çalışıyorsun. O, senin için pusudadır ve sen O'ndan taraf aldaniştasın. Allah ve Resulullah'ın hanedanı senden mustağnidir. Selam hidayete uyan kimsenin üzerine olsun.¹

4/18

MUAVİYE'NİN MUHAMMED B. EBUBEKİR'E CEVABI

2404- Vak'at-u Sıffin [Abdullah b. Avf b. Ahmer'den]: Muaviye ona şöyle yazdı:

¹-*Vak'at-u Sıffin*, s.118; *el-İhticac*, c.1, s.434, h.97; *el-İhtisas*, s.124; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.575, h.723; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.188.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . مِنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى الزَّارِيِّ عَلَى أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ . سَلَامٌ عَلَى أَهْلِ طَاعَةِ اللَّهِ .

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ أَتَانِي كِتَابُكَ ، تَذَكُّرٌ فِيهِ مَا اللَّهُ أَهْلُهُ فِي قُدْرَتِهِ وَسُلْطَانِهِ ، وَمَا أَصْفَى بِهِ نَبِيِّهِ ، مَعَ كَلَامِ أَلْفَتِهِ وَوَضْعَتِهِ ، لِزَايِكَ فِيهِ تَضْعِيفٌ ، وَلَا يَلِيكَ فِيهِ تَعْنِيفٌ .

ذَكَرْتُ حَقَّ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ ، وَقَدِمَ سَوَابِقِهِ وَقَرَابَتَهُ مِنْ نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ، وَنُصْرَتَهُ لَهُ ، وَمُؤَاسَاةَ إِيَّاهُ فِي كُلِّ خَوْفٍ وَهَوْلٍ ، وَاحْتِجَاجَكَ عَلَيَّ بِفَضْلٍ غَيْرِكَ لَا بِفَضْلِكَ . فَأَحْمَدُ إِلَهًا صَرَفَ الْفَضْلَ عَنْكَ ، وَجَعَلَهُ لِعَيْرِكَ .

وَقَدْ كُنَّا وَأَبُوكَ مَعَنَا فِي حَيَاةِ مَنْ نَبِيَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ نَرَى حَقَّ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ لَا زِمًا لَنَا ، وَفَضْلَهُ مُبَرَّرًا عَلَيْنَا ، فَلَمَّا اخْتَارَ اللَّهُ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا عِنْدَهُ ، وَأَتَمَّ لَهُ مَا وَعَدَهُ ، وَأَظْهَرَ دَعْوَتَهُ ، وَأَفْلَحَ حُجَّتَهُ . فَبَضَّهَ اللَّهُ إِلَيْهِ ، فَكَانَ أَبُوكَ وَفَارُوقُهُ أَوَّلَ مَنْ ابْتَرَّهَ وَخَالَفَهُ ؛ عَلَى ذَلِكَ اتَّفَقَا وَاتَّسَقَا ، ثُمَّ دَعَاوُهُ إِلَى أَنْفُسِهِمْ ؛ فَأَبْطَأَ عَنْهُمَا ، وَتَلَكَّأَ عَلَيْهِمَا ؛ فَهَمَّا بِهِ الْهُمُومَ ، وَأَرَادَا بِهِ الْعَظِيمَ ؛ فَبَايَعَ وَسَلَّمَ لهُمَا ؛ لَا يُشْرِكَا فِيهِ فِي أَمْرِهِمَا ، وَلَا يُطْلِعَا فِيهِ عَلَى سِرِّهِمَا ، حَتَّى قُبِضَا وَانْقَضَى أَمْرُهُمَا .

ثُمَّ قَامَ بَعْدَهُمَا ثَالِثُهُمَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ، يَهْتَدِي بِهَدْيِهِمَا ، وَيَسِيرُ بِسِيرَتِهِمَا ، فَعَبْتُهُ أَنْتَ وَصَاحِبُكَ ، حَتَّى طَمِعَ فِيهِ الْأَقَاصِي مِنْ أَهْلِ الْمَعَاصِي ، وَبَطَنْتُمَا لَهُ وَأَظْهَرْتُمَا ، وَكَشَفْتُمَا عَدَاوَتَكُمَا وَغِلَّتَكُمَا ، حَتَّى بَلَّغْتُمَا مِنْهُ مُنَاكُمَا .

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Muaviye b. Ebu Süfyan'dan babasını serzeniş eden Muhammed b. Ebubekir'e. Allah'a itaat ehline selam olsun.

Allah'ın kudreti ve hükümlanlığında layık olduğu vasfından söz ettiğın mektubun bana ulaştı. Mektubunda Allah'ın peygamberini seçmesinden de söz etmiş, buna basiretinin zayıflığını ve babana serzenışı gösteren kendi görüşünü de eklemiştir.

Ebu Talib'in oğlunun hakkından, onun uzun geçmişinden, Allah Resulüne (s.a.a) yakınlığından, ona yardımından, her sıkıntı ve korku anında yanında bulunmasından söz etmişsin; kendi faziletini değil de başkasının faziletini bana delil getirmişsin. Fazileti senden uzaklaştırıp başkasına veren Allah'a hamd ederim.

Ben babanla birlikte peygamberimizin (s.a.a) hayatı döneminde Ebu Talib'in oğlunun hakkından sorumlu olduğumuzu görüyorduk; onun fazileti bize aşikârdı. Allah, peygamberi için katındakini seçince, ona vaad ettiğı şeyi tamamına erdirdirince, davetini açığa vurunca ve delilini başarıya ulaştırınca onu kendi katına aldı. Sonra senin baban ve onun Faruk'u Ali'nin hakkını kapan ve ona muhalefet eden ilk kişiler oldular. O ikisi bunun için ittifak edip birleştiler. Sonra da onu kendilerine biate çağıldılar. Fakat Ali o ikisine biatte ağır davrandı ve bu işi geciktirdi. Bu yüzden onu sıkıştırdılar ve zor durumda bıraktılar. O da biat ederek o ikisine teslim oldu. O ikisi, Ali'yi işlerine ortak etmiyorlar ve sırlarına vakıf kılmıyorlardı. Nihayet ikisi de öldü ve işleri sona erdi.

Onların ardında üçüncüleri olan Osman iş başına geldi. Osman, o ikisinin yolundan gidiyor, onların yöntemini uyguluyordu. Sonra sen ve efendin onu kötülediniz; böylece uzak düşmüş günahkârlar ona tamah ettiler. Siz ikiniz de onun hakkında arzu-nuza ulaştıncaya kadar ona gizlide ve açıkta plan kurdunuz; düşmanlık ve kininizi de açığa vurdunuz.

فَخُذْ حِذْرَكَ يَا بَنَ أَبِي بَكْرٍ ! فَسَتَرَى وَبَالَ أَمْرِكَ . وَقَسِ شِبْرَكَ بِفِتْرِكَ تَقْصُرْ عَنْ أَنْ تُسَاوِيَ أَوْ تُوَازِيَ مَنْ يَزِنُ الْجِبَالَ حِلْمُهُ ، وَلَا تَلِينْ عَلَى قَسْرِ قَنَاطِهِ ، وَلَا يُدْرِكْ ذُو مَدَى أَنْتَاهُ . أَبُوكَ مَهْدَ مِهَادِهِ ، وَبَنَى مُلْكُهُ وَشَادَهُ ، فَإِنْ يَكُنْ مَا نَحْنُ فِيهِ صَوَابًا فَأَبُوكَ أَوَّلُهُ ، وَإِنْ يَكُنْ جَوْرًا فَأَبُوكَ أَسْسُهُ . وَنَحْنُ شُرَكَاءُهُ ، وَهَدْيِهِ أَخَذْنَا ، وَبِفِعْلِهِ اقْتَدَيْنَا . وَلَوْلَا مَا سَبَقْنَا إِلَيْهِ أَبُوكَ مَا خَالَفْنَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسْلَمْنَا لَهُ ، وَلَكِنَّا رَأَيْنَا أَبَاكَ فَعَلَّ ذَلِكَ فَاحْتَدَيْنَا بِمِثَالِهِ ، وَاقْتَدَيْنَا بِفِعَالِهِ . فَعَبَّ أَبَاكَ مَا بَدَا لَكَ أَوْ دَع ، وَالسَّلَامُ عَلَى مَنْ أَنْابَ ، وَرَجَعَ عَنْ غَوَايَتِهِ وَتَابَ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 119 ، الاحتجاج : ج 1 ص 436 ح 98 ، الاختصاص : ص 126 كلاهما نحوه ، بحار الأنوار : ج 3 ص 579 ح 724 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 189 .

Ey Ebubekir'in oğlu! Kendine gel! Çok yakında yaptığın işin vebalini göreceksin. Ayağını yorganına göre uzat. Sen, sabrı dağlarla tartılan, mızrağı hiçbir güçle eğilmeyen ve tahammülüne hiçbir sabırlının ulaşamadığı biriyle boy ölçüşmekten, onu geçmeye çalışmaktan çok aşağıdasın. Baban meydanı kendisine açtı, saltanatını kurdu ve sağlamlaştırdı. Şimdi bizim bulunduğumuz bu yol eğer doğru ise onun başlangıcı babandır; eğer haksızlık ve zulümse baban onun temelini atmıştır. Biz ise sadece onun ortaklarıyız; onun yolunu tutmuş, yöntemine uymuşuz. Eğer baban bizden önce bu yolu gitmeseydi biz de Ebu Talib'in oğluna muhalefet etmezdik ve ona teslim olurduk. Ancak babanın böyle yaptığını gördük; biz de onun izini takip ettik, yaptığına uyduk. Şimdi kendin için doğru düşündüğün konuda [önce] babanı kötüle ya da bu işi bırak. Selam geri dönene, sapkınlıklarından dönüp tövbe edene.¹

1-*Vak'at-u Sıffin*, s.119; *el-İhticac*, c.1, s.436, h.98; *el-İhtisas*, s.126; *Biharu'l-Envar*, c.3, s.579, h.724; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.189.

الفصل الخامس تهيؤ معاوية للحرب

5/1

إشارة عمرو بن العاص

2405 . شرح نهج البلاغة . في شرح كلامه (عليه السلام) في اليوم الثاني من بيعته بالمدينة ، حيث أمر (عليه السلام) برّد كلّ قطيعة أقطعها عثمان وكُلّ مال أعطاه من بيت المال : قال الكلبي : ثمّ أمر (عليه السلام) بكلّ سلاح وُجد لعثمان في داره بما تقوى به على المسلمين فقبض ، وأمر بقبض نجائب كانت في داره من إبل الصدقة فقبضت ، وأمر بقبض سيفه ودرعه ، وأمر ألاّ يعرض لسلاح وُجد له لم يُقاتل به المسلمون ، وبالكفّ عن جميع أمواله التي وُجدت في داره وفي غير داره ، وأمر أن تُرجع الأموال التي أجاز بها عثمان حيث أُصيبت أو أُصيب أصحابها .

فَبَلَغَ ذَلِكَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ وَكَانَ بِأَيْلَةَ مِنْ أَرْضِ الشَّامِ ، أَتَاهَا حَيْثُ وَثَبَ النَّاسُ عَلَى عُثْمَانَ فَتَنَزَّهَا فَكَتَبَ إِلَى مُعَاوِيَةَ : مَا كُنْتُ صَانِعًا فَاصِّنِع . إِذْ فَشَرَكَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ مِنْ كُلِّ مَالٍ تَمْلِكُهُ كَمَا تُقَشِّرُ عَنِ الْعَصَا لَهَا¹ .

5/2

الإستعانة بعمرو بن العاص

2406 . وقعة صفين عن عمر بن سعد ومحمد بن عبيد الله : كَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى عَمْرُو وَهُوَ بِالْبَيْعِ مِنْ فِلَسْطِينَ : أَمَا بَعْدُ ؛ فَإِنَّهُ كَانَ مِنْ أَمْرِ عَلِيٍّ وَطَلْحَةَ وَالزُّبَيْرِ مَا قَدْ بَلَغَكَ . وَقَدْ سَقَطَ إِلَيْنَا مِرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ فِي رَافِضَةِ أَهْلِ الْبَصْرَةِ ، وَقَدِمَ عَلَيْنَا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِي بَيْعَةِ عَلِيٍّ ، وَقَدْ حَبَسْتُ نَفْسِي عَلَيْكَ حَتَّى تَأْتِيَنِي . أَقْبِلْ أَذَاكَ أَمْرًا .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 270 .

BEŞİNCİ FASIL

MUAVİYE'NİN SAVAŞA HAZIRLANMASI

5/1

Amr b. As'ın Önerisi

2405-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [Kendisine biat edilmesinin ikinci günü yaptığı konuşmasında Osman'ın bağışladığı tüm kamu araziler ile beytûlmaldan hibe ettiği tüm malların geri döndürülmesini emretti.] Kelbî der ki: Ali (a.s) daha sonra Osman'ın evinde bulunan ve Müslümanlar aleyhinde kullanılan tüm silahların toplatılıp alınmasını emretti. Onun evinde bulunan zekât develeri gibi özel malların da alınmasını emretti. Onun kılıç ve kalkanını zaptedilmesi emrini verdi. Müslümanlara karşı kullanılmamış olan silahlara taarruz edilmemesini emretti. Ayrıca onun şahsına ait evinde veya başka yerde bulunan mallara dokunulmaması emrini verdi. Osman'ın kendi zimmetine geçirdiği malların nerede ve kimin yanında bulunursa geri çevirilmesi emrini verdi.

Bu haber Amr b. As'a ulaştı. Amr, Şam topraklarının Eyle bölgesindeydi. Halk Osman'a hücum ettiğinde oraya girmişti. Buradan Muaviye'ye şu mektubu yazdı: Artık ne yapacaksan yap. Zira Ebu Talib'in oğlu, sahip olduğun her şeyi bir ağacın kabuğunun soyulması gibi sende soyup aldı.¹

5/2

AMR B. AS'TAN YARDIM İSTEMESİ

2406-Vak'at-u Sıffin [Ömer b. Sâd ve Muhammed b. Ubeydullah'tan]: Muaviye, Filistin'in Bey' bölgesinde bulunan Amr'a şöyle yazdı: Ali, Talha ve Zübeyr hakkında olanlar muhakkak sana da ulaşmıştır. [Ali'ye] Muhalif Basralıların arasında yer alan Mervan, üzerimize yıkılmış ve Cerir b. Abdullah da Ali'nin biati konusunda bize gelmiştir. Ben kendimi tutmuş, senin gelmeni beklemekteyim; gel de seninle bir işi müzakere edeyim.

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.1, s.270.

فَلَمَّا قُرِئَ الْكِتَابُ عَلَى عَمْرٍو اسْتَشَارَ ابْنَهُ عَبْدَ اللَّهِ وَمُحَمَّدًا فَقَالَ : إِبْنِي ،
ما تَرَيَانِ ؟

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ : أَرَى أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) قُبِضَ وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ ،
وَالْخَلِيفَتَانِ مِنْ بَعْدِهِ ، وَقُتِلَ عُثْمَانُ وَأَنْتَ عَنْهُ غَائِبٌ . فَقَرَّرَ فِي مَنْزِلِكَ فَلَسْتَ مَجْعُولًا
خَلِيفَةً ، وَلَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ حَاشِيَةً لِمُعَاوِيَةَ عَلَى دُنْيَا قَلِيلَةٍ ، أَوْشَكَ أَنْ تَهْلِكَ فَتَشْقَى
فِيهَا .

وَقَالَ مُحَمَّدٌ : أَرَى أَنَّكَ شَيْخُ قُرَيْشٍ وَصَاحِبُ أَمْرِهَا ، وَإِنْ تَصَرَّمتَ هَذَا الْأَمْرَ وَأَنْتَ
فِيهِ خَامِلٌ تَصَاغَرَ أَمْرُكَ ، فَالْحَقَّ بِجَمَاعَةِ أَهْلِ الشَّامِ فَكُنْ يَدًا مِنْ أَيَادِيهَا ، وَاطْلُبْ
بِدَمِ عُثْمَانَ ، فَإِنَّكَ قَدْ اسْتَنْمَتَ فِيهِ إِلَى بَنِي أُمَيَّةَ .

فَقَالَ عَمْرٍو : أَمَّا أَنْتَ يَا عَبْدَ اللَّهِ فَأَمَرْتَنِي بِمَا هُوَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي ، وَأَمَّا أَنْتَ يَا
مُحَمَّدُ فَأَمَرْتَنِي بِمَا هُوَ خَيْرٌ لِي فِي دُنْيَايَ ، وَأَنَا نَاضِرٌ فِيهِ¹ .

5 / 3

وَعْدُ الْمُوَارَظَةِ الْمَشْرُوطَةِ

2407 . تاريخ الطبري : خَرَجَ عَمْرٍو بْنُ الْعَاصِ وَمَعَهُ ابْنَاهُ حَتَّى قَدِمَ عَلَى
مُعَاوِيَةَ ، فَوَجَدَ أَهْلَ الشَّامِ يَخْضُونَ مُعَاوِيَةَ عَلَى الطَّلَبِ بِدَمِ عُثْمَانَ ، فَقَالَ عَمْرٍو بْنُ
الْعَاصِ : أَنْتُمْ عَلَى الْحَقِّ ، اطْلُبُوا بِدَمِ الْخَلِيفَةِ الْمَظْلُومِ . وَمُعَاوِيَةُ لَا يَلْتَفِتُ إِلَى قَوْلِ
عَمْرٍو² .

1 . وقعة صفين : ص34 ، بحار الأنوار : ج32 ص370 ؛ شرح نهج البلاغة : ج2 ص61 .

2 . تاريخ الطبري : ج4 ص560 ، الكامل في التاريخ : ج2 ص358 .

Bu mektup Amr'a okunduğunda iki oğluyla [Abdullah ve Muhammed'le] istişare etti. Onlara dedi ki: 'Ey oğullarım! Sizin görüşünüz nedir?'

Abdullah dedi ki: 'Resulullah (s.a.a) vefat ettiğinde senden razı idi; ondan sonraki iki halife de [razıydılar]. Osman öldürüldüğünde ise sen onun yanında değildin. Öyleyse evinde otur; sen halife kılınacak değilsin; azıcık bir dünya için Muaviye'ye taraf-tar olmak da istemezsin ki bu durumda helak olur, bedbahtlığa düşersin.'

Muhammed ise şöyle dedi: 'Seni, Kureyş'in büyüğü ve işinin sahibi olarak görüyorum. Sen kenarda kaldığın halde bu iş geçerse zavallı durumuna düşersin. Hak Şam cemaatiyledir; o halde onların ellerinden biri de sen ol ve Osman'ın kanını iste. Zira bu durumda Ümeyye oğullarının yanında rahatça uyuyabilirsin.'

Amr şöyle dedi: Ey Abdullah, sen bana dinim için hayırlı olanı önerdin; ve sen ey Muhammed, beni dünyam için hayırlı olana çağırdın ve ben bunu düşüneceğim.¹

5/3

ŞARTLI VEZİRLİK VAADİ

2407-Tarih-i Taberi: Amr b. As iki oğlu ile birlikte yola çıkıp Muaviye'nin yanına geldi. O, Şam halkının Muaviye'yi Osman'ın kanını istemeye tahrik ettiklerini gördüğünde dedi ki: 'Sizler hak üzeresiniz; öyleyse mazlum halifenin kanının peşine düşün.' Muaviye Amr'ın sözünü dikkate almıyordu.²

1-Vak'at-u Sıffin, s.34; Biharu'l-Envar, c.32, s.370; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.2, s.61.

2-Tarih-i Taberi, c.4, s.560; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.358.

2408 . تاريخ اليعقوبي . في ذكرِ قُدم عمرو بن العاصِ على مُعاويةَ وَبِعْتِهِ لَهُ . : فَقَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ ، فَذَكَرَهُ أَمْرُهُ ، فَقَالَ لَهُ : أَمَّا عَلِيٌّ ، فَوَاللَّهِ ، لَا تُسَاوِي الْعَرَبُ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ ، وَإِنَّ لَهُ فِي الْحَرْبِ لَحُظًّا مَا هُوَ لِأَحَدٍ مِنَ قُرَيْشٍ إِلَّا أَنْ تَظْلِمَهُ .

قَالَ : صَدَقْتَ ، وَلَكِنَّا نُقَاتِلُهُ عَلَى مَا فِي أَيْدِينَا ، وَنُلْزِمُهُ قَتْلَ عُثْمَانَ .

قَالَ عَمْرُو : وَاسْوِءَ تَاه ! إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ أَلَّا يَذْكُرَ عُثْمَانَ لَأَنَا وَلَا أَنْتَ .

قَالَ : وَلَمْ وَجَحْكَ ؟

قَالَ : أَمَّا أَنْتَ فَخَذَلْتَهُ وَمَعَكَ أَهْلُ الشَّامِ حَتَّى اسْتَغَاثَ يَزِيدُ بْنُ أَسَدِ الْبَحْلِيِّ ، فَسَارَ إِلَيْهِ ؛ وَأَمَّا أَنَا فَتَرَكْتُهُ عِيَانًا ، وَهَرَيْتُ إِلَى فِلَسْطِينَ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : دَعْنِي مِنْ هَذَا مُدَّ يَدِكَ فَبَايَعَنِي !

قَالَ : لَا ، لَعَمْرُ اللَّهِ ، لَا أُعْطِيكَ دِينِي حَتَّى آخُذَ مِنْ دُنْيَاكَ .

قَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : لَكَ مِصْرُ طُعْمَةٍ ، فَعَضِبَ مَرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ ، وَقَالَ : مَا لِي لَا أُسْتَشَارُ ؟

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : أَسْكُتْ ، فَإِنَّمَا يُسْتَشَارُ بِكَ .

فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، بِتْ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ . وَكَرِهَ أَنْ يُفْسِدَ عَلَيْهِ النَّاسَ ، فَبَاتَ عَمْرُو ، وَهُوَ يَقُولُ :

مُعَاوِيَ لَا أُعْطِيكَ دِينِي ، وَلَمْ أَنْلِ بِهِ مِنْكَ دُنْيَا ، فَانْظُرْنَ كَيْفَ تَصْنَعُ

فَإِنْ تُعْطِنِي مِصْرًا فَأَرْبِحَ بِصَفْقَةٍ أَخَذْتَ بِهَا شَيْخًا يَضُرُّ وَيَنْفَعُ

وَمَا الدِّينُ وَالْدُنْيَا سَوَاءً ، وَإِنِّي لَأَخُذُ مَا أُعْطِيَ ، وَرَأْسِي مُقَنَّعٌ

2408-Tarih-i Yakubi [Amr b. As'ın Muaviye'ye gelip ona biat etmesinden söz ederken]: Amr, Muaviye'nin yanına gelerek onunla işini müzakere etti. O, Muaviye'ye dedi ki: '...Ali'ye gelince; Allah'a yemin olsun ki Arap seninle onun arasında hiçbir konuda eşitliğe inanmamaktadır. Onun savaşta sahip olduğu başarıya Kureys'ten hiç kimse sahip değildir; ama ona zulmetmen başka.' Muaviye dedi ki: Doğru söyledin, ama biz elimizde bulunan şeyi kullanarak kendisiyle savaşacağız ve onu Osman'ın öldürülmesinden sorumlu tutacağız.

Amr dedi ki: Ne de kötü [bir düşünce]! Osman'ı anmamaya en layık kişi benimle sensin.

Muaviye, 'Yazıklar olsun sana! Niçin?' diye sorunca Amr şöyle dedi: 'Sana gelince; Şam halkı seninle birlikte olduğu halde onu yalnız bıraktın. O da Yezid b. Esed el-Beceli'ye sığındı, ona gitti. Bana gelince; açıkça onu terk ettim ve Filistin'e kaçtım.'

Muaviye: Şimdi bunu bırak; elini uzat ve bana biat et!

Amr: Allah'a yemin olsun ki hayır! Dünyandan bir şey almadıkça dinimi sana verecek değilim.

Muaviye: Mısır senin olsun.

Bunun üzerine Mervan b. Hakem öfkelenerek: 'Bana ne olmuş ki görüşüm istenmiyor?' diye itiraz etti.

Muaviye: 'Sesini kes! Sana da danışılacaktır.' dedi.

Sonra Amr'a şöyle dedi: 'Ey Ebu Abdullah! Bu gece yanımızda kal.' [Muaviye, Amr'ın] halkı ona karşı bozmasından endişe etti. Amr da (şu şiiri) söylenerek geceyi orada geçirdi:

Verem ey Muaviye, azık vermezsen

Düşün ne yapsam acep ya da ne etsem

Mısır'ı verirsen eğer kâra geçersin

O pirle hem zarar hem kâr edersin

Dinle dünya bir değil, iyi bilirim

Ne verilse baş eğer, kabul ederim

ولكنني أعطيك هذا ، وإني لا خدع نفسي ، والمخادع يُخدع
أ أعطيك أمراً فيه للملك قُوَّة وأبقى له ، إن زلت النعل أصرع ؟
وتمنعي مصرًا ، وليست برغبة وإن ترى القنوع يوماً لمولع
فكتب له بمصر شرطاً ، وأشهد له شهوداً ، وختم الشرط ، وبايعه عمرو ،
وتعاهدا على الوفاء¹ .

2409 . سير أعلام النبلاء عن يزيد بن أبي حبيب وعبد الواحد بن أبي عون : لما صار الأمر في يد معاوية ، استكثر مصر طعمة لعمرو ما عاش ، ورأى عمرو أن الأمر كله قد صالح به ويتدبره ، وظن أن معاوية سيزيده الشام ، فلم يفعل ، فتناكر له عمرو . فاختلفا وتغالظا ، فأصلح بينهما معاوية بن حديج ، وكتب بينهما كتاباً بأن : لعمرو ولاية مصر سبع سنين ، وأشهد عليهما شهوداً ، وسار عمرو إلى مصر سنة تسع وثلاثين ، فمكث نحو ثلاث سنين ، ومات² .

2410 . الإمام علي (عليه السلام) . في ذكر عمرو بن العاص : إنه لم يبايع معاوية حتى شرط أن يؤتيه أتيّة ، ويرضخ له على ترك الدين رضيخة³ .

1 . تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 186 وراجع وقعة صفين : ص 38 وتاريخ دمشق : ج 46 ص 170 والعقد الفريد : ج 3 ص 339 .

2 . سير أعلام النبلاء : ج 3 ص 73 الرقم 15 .

3 . نفع البلاغة : الخطبة 84 ، الاحتجاج : ج 1 ص 434 ح 96 ، شرح المائة كلمة : ص 162 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 221 ح 509 .

*Dinimi sana verdim, amma bilirim
 Kandıran kandırılır, kendime ettim
 Güçlü bir saltanat ve beka için
 Sır veririm amma, ben devrilirim
 Mısır'dan etsen de yoktur rağbetim
 Vaktiyle kanaatkârdım, şimdi dervişim*

Daha sonra Muaviye, Amr için Mısır hükümeti şartını yazdı; buna şahitler tuttu ve şartı mühürledi. Amr da ona biat etti. İkisi de sözleşmeye sadık kalacaklarını taahhüt ettiler.¹

2409- Siyer-u A'lamu'n-Nubela [Yezid b. Habib ve Abdulvahid b. Ebu Avn]: Muaviye hükümeti elde edince Mısır'ın Amr yaşadığı sürece ona ait olmasını çok saydı. Amr ise hükümet işinin topyekün kendisi ve onun tedbiri sayesinde elde edildiğini düşündü. Muaviye'nin onun hükümetine Şam'ı da ekleyeceğini zannetti. Fakat Muaviye bunu yapmayınca Amr ondan rahatsız oldu. İkisi arasında ihtilaf ve kin oluştu. Bunun üzerine Muaviye b. Hudeyc ikisi arasında şu anlaşmayı yazarak onları barıştırdı: "Mısır hükümeti yedi yıl Amr'a ait olacak." Sonra da her ikisi üzerine şahitler tuttu. Amr Hicri otuz dokuz yılında Mısır'a gitti. Orada yaklaşık üç yıl kaldıktan sonra öldü.²

2410- İmam Ali (a.s) [Amr b. As'tan söz ederken]: O, ancak az bir ücret vermesini şart koşarak, kendisi için az bir bahşış karşılığında dinini terk etmek üzere Muaviye'ye biat etti.³

1-Tarih-i Yakubi, c.2, s.186. Ayrıca bkz: *Vak'at-u Sıffin*, s.38; *Tarih-i Dimeşk*, c.46, s.170; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.339.

2-Siyer-u A'lamu'n-Nubela, c.3, s.73, h.15.

3-Nehcü'l-Belaga, 84. Hutbe; *el-İhticac*, c.1, s.434, h.96; *Şerh-i Miet-ü Kelime*, s.162; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.221, h.509.

5 / 4

استِغْلَالُ قَمِيصِ عُثْمَانَ

2411 . تاريخ الطبري عن محمد وطلحة : كَانَ أَهْلُ الشَّامِ لَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِمُ التُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ بِقَمِيصِ عُثْمَانَ الَّذِي قُتِلَ فِيهِ مُحَضَّباً بِدَمِهِ ، وَبِأَصَابِعِ نَائِلَةٍ زَوْجَتِهِ مَقْطُوعَةً بِالْبِرَاجِمِ ؛ إصْبَعَانِ مِنْهَا ، وَشَيْءٌ مِنَ الْكَفِّ ، وَإِصْبَعَانِ مَقْطُوعَتَانِ مِنْ أَصُولِهِمَا ، وَنِصْفُ الْإِبْهَامِ ، وَضَعَّ مُعَاوِيَةُ الْقَمِيصَ عَلَى الْمِنْبَرِ ، وَكَتَبَ بِالْخَبَرِ إِلَى الْأَجْنَادِ .

وَنَابَ إِلَيْهِ النَّاسُ ، وَبَكَوْا سَنَةً ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْأَصَابِعُ مُعَلَّقَةٌ فِيهِ ، وَآلَى الرَّجَالُ مِنَ أَهْلِ الشَّامِ أَلَّا يَأْتُوا النِّسَاءَ ، وَلَا يَمَسُّهُمُ الْمَاءُ لِلْعُسْلِ إِلَّا مِنْ احْتِلَامٍ ، وَلَا يَنَامُوا عَلَى الْفُرْشِ حَتَّى يَقْتُلُوا قَتْلَةَ عُثْمَانَ ، وَمَنْ عَرَضَ دُونَهُمْ بِشَيْءٍ أَوْ تَفَنَّى أَرْوَاحُهُمْ . فَمَكَثُوا حَوْلَ الْقَمِيصِ سَنَةً ، وَالْقَمِيصُ يَوْضَعُ كُلَّ يَوْمٍ عَلَى الْمِنْبَرِ وَيُجَلَّلُهُ أَحْيَاناً فَيُلْبِسُهُ ، وَعُلِّقَ فِي أُرْدَانِهِ أَصَابِعُ نَائِلَةٍ¹ .

2412 . وقعة صفين عن عمر بن سعد : لَمَّا بَلَغَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ مَكَانَ عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بِالنُّخَيْلَةِ وَمُعَسَّكِرِهِ بِهَا . وَمُعَاوِيَةُ بِدِمَشْقَ قَدْ أَلْبَسَ مِنْبَرَ دِمَشْقَ قَمِيصَ عُثْمَانَ . وَهُوَ مُحَضَّبٌ بِالدَّمِ ، وَحَوْلَ الْمِنْبَرِ سَبْعُونَ أَلْفَ شَيْخٍ يَكُونُ حَوْلَهُ لَا يَجِئُ دُمُوعُهُمْ عَلَى عُثْمَانَ . خَطَبَ مُعَاوِيَةُ أَهْلَ الشَّامِ فَقَالَ :
يَا أَهْلَ الشَّامِ ! قَدْ كُنْتُمْ تُكَذِّبُونِي فِي عَلِيٍّ ، وَقَدْ اسْتَبَانَ لَكُمْ أَمْرُهُ ، وَاللَّهِ ، مَا قَتَلَ خَلِيفَتُكُمْ غَيْرُهُ ، وَهُوَ أَمَرٌ بِقَتْلِهِ ، وَأَلَّبَ النَّاسَ عَلَيْهِ ، وَأَوَى قَتَلَتُهُ ، وَهُمْ جُنْدُهُ وَأَنْصَارُهُ وَأَعْوَانُهُ ، وَقَدْ خَرَجَ بِهِمْ قَاصِداً بِلَادَكُمْ وَدِيَارَكُمْ لِإِبَادَتِكُمْ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 562 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 359 نحوه وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 228 .

5/4

OSMAN'IN GÖMLEĞİNİN İSTİSMARI

2411-Tarih-i Taberi [Muhammed ve Talha'dan]: Numan b. Beşir, Osman öldürüldüğünde onun kan izlerini taşıyan gömleğini Şam halkına getirdiğinde Muaviye bu gömleği minberin üzerine bıraktı ve mektup yazarak bu haberi tüm şehirlere duyurdu. Gömleğin yanında Osman'ın eşi Naile'nin parmakları da vardı; boğum yerinden kesilmiş iki parmak, el içinden bir parça, kökünden kesilmiş iki parmak ve baş parmağın yarısı vardı.

Halk gömleğe doğru akın ederek ona ağlıyordu; gömlek minberin üzerinde, parmaklar ise ona asılı idi. Şam halkının erkekleri, Osman'ın katillerini ve onlara yardım edenleri öldürmedikçe veya kendi canlarını vermedikçe yataklarına yatmayacaklarına, kadınları ile gusül gerektirecek bir şekilde birlikte olmayacaklarına [sadece uyku halinde cünüp olmaları haricinde] bedenlerine gusül suyu değıdirmeyeceklerine dair yemin ettiler. Bir süre gömleğin etrafında kaldılar. Gömlek her gün minberin üzerine bırakılıyordu; bazen onu yükseğe kaldırıyorlar, bazen de örtüyorlardı; Naile'nin parmakları ise gömleğin iplerine asılı idi.¹

2412-Vak'at-u Sıffin [Ömer b. Sa'd'dan]: Muaviye, Şam'da Dimeşk [mescidi] minberine Osman'ın kanı ile boyanmış gömleği giydirmişti. Minberin etrafında yetmiş bin yaşlı adam ağlamaktaydı. Osman için dökükleri gözyaşları kurumuyordu. Ali'nin (a.s) Nuhayle'ye yerleştiği ve orada ordusunun karargâhını kurduğu haberi Muaviye b. Ebu Süfyan'a ulaşınca Muaviye, Şam halkına hitaben bir konuşma yaptı:

'Ey Şam halkı! Ali konusunda hep beni yalanlıyordunuz; şimdi ise onun durumu sizler için aşikâr olmuştur. Vallahi halifenizi ondan başkası öldürmemiştir; öldürölmesini emretti, halkı ona karşı ayaklandırdı ve katillerini barındırdı. Halifenin katilleri onun askerleri, yaverleri ve yardımcılarıdır; kendisi de onlarla birlikte sizi yok etmek için şehirlerinize doğru yola çıkmıştır.

¹-Tarih-i Taberi, c.4, s.562; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.359. Ayrıca bkz: el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.228.

يا أهل الشام! الله الله في عثمان! فأننا وليُّ عثمان وأحقُّ من طلبِ بدمِهِ ، وقد جعلَ الله لوليِّ المظلوم سلطاناً ، فانصروا خليفَتُكم المظلومَ ؛ فقد صنعَ به القومُ ما تعلمونَ ، قتلوه ظلماً وبغياً ، وقد أمرَ الله بِقتالِ الفئةِ الباغيةِ حتَّى تَفِيءَ إلى أمرِ الله . ثُمَّ نَزَلَ¹ .

5 / 5

المُصَالَحَةُ مَعَ الرُّومِ

2413 . تاريخ الطبري عن حرمله بن عمران : أتى مُعاويةَ في ليلةٍ أن قيصَرَ قَصَدَ لَهُ فِي النَّاسِ ، وَأَنَّ نَاتِلَ بْنَ قَيْسِ الْجَذَامِيِّ غَلَبَ فَلَسْطِينَ وَأَخَذَ بَيْتَ مَالِهَا ، وَأَنَّ الْمَصْرِيِّينَ الَّذِينَ كَانَ سَجَنَهُمْ هَرَبُوا ، وَأَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَصَدَ لَهُ فِي النَّاسِ ، فَقَالَ لِمُؤَدِّهِ : أَذْنُ هَذِهِ السَّاعَةِ ، . وَذَلِكَ نِصْفُ اللَّيْلِ . فَجَاءَهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ فَقَالَ : لَمْ أُرْسَلْتُ إِلَيْكَ ؟ قَالَ : أَنَا مَا أُرْسَلْتُ إِلَيْكَ ، قَالَ : مَا أَذْنُ الْمُؤَدِّ هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا مِنْ أَجْلِي ، قَالَ : رُمِيتُ بِالْقِسِيِّ الْأَرْبَعِ ! قَالَ عَمْرُو : أَمَّا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ سِجْنِكَ ، فَإِنَّهُمْ إِنْ خَرَجُوا مِنْ سِجْنِكَ فَهُمْ فِي سِجْنِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَهُمْ قَوْمٌ شَرَاءُ لَا رَحْلَةَ بِهِمْ ، فَاجْعَلْ لِمَنْ أَتَاكَ بِرَجُلٍ مِنْهُمْ أَوْ بِرَأْسِهِ دِينَتهُ فَإِنَّكَ سَتُؤْتِي بِهِمْ ، وَانْظُرْ قَيْصَرَ فَوَادِعُهُ وَأَعْطِهِ مَالاً وَخُلَلاً مِنْ خُلَلِ مِصْرَ فَإِنَّهُ سَيَرْضَى مِنْكَ بِذَلِكَ ، وَانْظُرْ نَاتِلَ بْنَ قَيْسٍ فَلَعَمْرِي مَا أَغْضَبَهُ الدِّينُ وَلَا أَرَادَ إِلَّا مَا أَصَابَ ، فَاكْتُبْ إِلَيْهِ وَهَبْ لَهُ ذَلِكَ وَهَنَّتْهُ إِيَّاهُ ، فَإِنْ كَانَتْ لَكَ قُدْرَةٌ عَلَيْهِ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَكَ فَلَا تَأْسَ عَلَيْهِ ، وَاجْعَلْ حَدَّكَ وَحَدِيدَكَ لِهَذَا الَّذِي عِنْدَهُ دُمُ ابْنِ عَمِّكَ² .

2414 . مروج الذهب : قَدْ كَانَ مُعَاوِيَةُ صَالِحَ مَلِكِ الرُّومِ عَلَى مَا يَحْمِلُهُ إِلَيْهِ لِشُغْلِهِ بِعَلِيٍّ³ .

1 . وقعة صفين : ص 127 وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 230 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 333 .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 387 .

Ey Şam halkı! Osman hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan korkun! Ben Osman'ın velisiyim ve kanını istemeye en layık kişiyim. Allah mazlum olarak öldürülenin velisine yetki vermiştir. Şu kavmin ona ne yaptığını siz de biliyorsunuz; onu zulüm ve haksızlıkla öldürdüler. Allah, azgın bir gruha karşı, onlar Allah'ın emrine dönünceye kadar savaşı emretmiştir.'

Muaviye sonra [minberden] aşağı indi.¹

5/5

RUM İLE UZLAŞMAK

2413-Tarih-i Taberi [Hermele b. İmran'dan]: Muaviye'ye bir gece Kayser'in bir ordu ile onu kastettiği, Natil b. Kays Cuzami'nin Filistin'e galip geldiği ve oranın beytülmalını aldığı, hapse atmış olduğu Mısırlı mahkumların kaçtığı ve Ali b. Ebu Talib'in bir ordu ile kendisine doğru harekete geçtiği haberi ulaştı. Bunun üzerine müezzine [gece yarısı olduğu halde] "Şu an ezan oku" dedi. Sonra Amr b. As geldi ve "Neden peşimden adam gönderdin?" diye sordu. Muaviye, "Ben sana birini göndermedim"

Amr: Müezzin bu saatte ancak benim için ezan okumuştur.

Muaviye: Dört okla hedef alınmış bulunmaktayım!

Amr: Şu senin zindanından kaçanlara gelince; onlar senin hapsinden çıkmış olsalar da Allah'ın zindanındadırlar; harici bir topluluktur ve gidecek yerleri yoktur onların. Onlardan birinin dirisi veya ölüsünü getiren kişiye onun diyetini [ödül olarak] bırakırsan onlar sana getirilirler. Kayser hakkında iyi düşün; ona yumuşak davran, kendisine mallar ve Mısır elbiseleri ver. O, bu durumda senden razı olacaktır. Natil b. Kays hakkında da düşün. Canıma yemin olsun ki onu kızdıran şey din değildir; o sadece elde ettiğini istemektedir. Ona bir mektup yazarak bu malları ona bağışla ve kendisini kutla. Sonra ona karşı gücün olursa [ne âlâ]; eğer gücün olmazsa da ondan tedirgin olma. Sen kılıcının keskinliğini ve gücünü amcan oğlunun kanı yanında bulunan kişiye karşı kullan.²

2414-Murucu'z-Zeheb: Muaviye, Ali ile (a.s) meşgul olduğu için Rum padişahına mallar göndererek onunla sulh yaptı.³

1-Vakat-u Sıffin, s.127. Ayrıca bkz: el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.230.

2-Tarih-i Taberî, c.5, s.333.

3-Murucu'z-Zeheb, c.2, s.387.

5 / 6

الاستنصار من مكة والمدينة

2415 . وقعة صفين عن صالح بن صدقة : لما أراد معاوية السير إلى صفين قال لعمر بن العاص : إني قد رأيت أن تلقى إلى أهل مكة وأهل المدينة كتاباً نذكر لهم فيه أمر عثمان ، فإما أن نذكر حاجتنا ، وإما أن يكف القوم عنا . قال عمرو : إنما نكتب إلى ثلاثة نفر : راض بعلي فلا يزيد ذلك إلا بصيرة ، أو رجل يهوى عثمان فلن نزيده على ما هو عليه ، أو رجل معتزل فلست بأوثق في نفسه من علي . قال : علي ذلك . فكتبنا : أما بعد ؛ فإنه مهما غابت عنا من الأمور فلن يغيب عنا أن علياً قتل عثمان ، والدليل على ذلك مكان قتله منه . وإنما نطلب بدمه حتى يدفعوا إلينا قتله فنقتلهم بكتاب الله ، فإن دفعهم علي إلينا كفنا عنه ، وجعلناها شورى بين المسلمين على ما جعلها عليه عمر بن الخطاب . وأما الخلافة فلنسنا نطلبها ، فأعينونا على أمرنا هذا وانفضوا من ناحيتكم ، فإن أيدينا وأيديكم إذا اجتمعت على أمر واحد ، هاب علي ما هو فيه . فكتب إليهما عبد الله بن عمر : أما بعد فلعمري لقد أخطأنا موضع البصيرة ، وتناولناها من مكان بعيد ، وما زاد الله من شك في هذا الأمر بكتابكما إلا شكاً . وما أنتمما والخلافة ؟ وأما أنت يا معاوية فطليق ، وأما أنت يا عمرو فظنون . ألا فكفنا عني أنفسكما ، فليس لكما ولا لي نصير .

وكتب رجل من الأنصار مع كتاب عبد الله بن عمر :

معاوي إن الحق أبلغ واضح وليس بما رخصت أنت ولا عمرو¹ .

1 . وقعة صفين : ص 62 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 109 .

5/6

MEKKE VE MEDİNE'DEN YARDIM TALEBİ

2415-Vakat-u Sıffin [Salih b. Sadaka'dan]: Muaviye, Sıffin'e doğru yola çıkmak istediğinde Amr b. As'a dedi ki: Düşündüm de Mekke ve Medine halkına mektup yazıp onlara Osman'ın işini hatırlatırsak iyi olur. Böylece ya isteğimize ulaşmış oluruz veya bizden çekinerek yerlerinde otururlar.

Amr dedi ki: 'Biz ancak üç kişiye mektup yazacağız: Ali'den razı olana; mektubumuz ancak onun basiretini artıracak. Veya Osman'a meyilli olan kişiye; mektubumuzla onun durumunda bir şey artırmayacağız. Veya yahut kenara çekilmiş birine; onun görüşünde de sen Ali'den daha güvenilir değilsin.' Muaviye dedi ki: 'Bunu yapmalıyım.' Sonra oturup şöyle yazdılar: 'İşler her ne kadar bize gizli kalmışsa da Ali'nin Osman'ı öldürdüğü bize saklı değildir. Bunun delili ise Osman'ın katillerinin onun yanında bulunmasıdır. Biz onun kanını istiyoruz; katillerini bize teslim etsinler ve biz Allah'ın kitabına göre onları öldürelim. Eğer Ali onları bize teslim ederse kendisinden vazgeçeriz ve hilafeti Ömer b. Hattab'ın yaptığı gibi Müslümanlar arasındaki bir Şûraya bırakırız. Ancak biz hilafete talip değiliz. O halde işimizde bize yardım edin ve yörenizden hareket edin. Zira bizimle bir iş üzerinde elbirliği ederseniz Ali de içinde bulunduğu yoldan dönecektir.'

Abdullah b. Ömer onlara cevap olarak şöyle yazdı: 'Canıma yemin olsun ki siz ikiniz basiret mevkiinden saptınız ve çok uzak bir yerden hilafete uzandınız. Sizin bu mektubunuzla Allah, ancak şüphe içindekinin şüphesini artırır. Hilafetten size ne? Sana gelince ey Muaviye; azat edilmiş birisin. Sen ise ey Amr, kendin şüphelisin. Kendinize gelin ve benden uzak durun; ne siz ikinize ne de bana hiçbir yardımcı yoktur.'

Ensar'dan bir kişi de Abdullah b. Ömer'in mektubunun yanına şu şiiri yazdı:

Muaviye! Hak açıktır, hep ışık saçar

Ne sana ne de Amr'ın isteğine bakar¹

1-Vakat-u Sıffin, s.62; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.109.

2416 . وقعة صفين عن زياد بن رستم : كَتَبَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ خَاصَّةً ، وَإِلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، وَمُحَمَّدِ بْنِ مَسْلَمَةَ ، دُونَ كِتَابِهِ إِلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ ، فَكَانَ فِي كِتَابِهِ إِلَى ابْنِ عُمَرَ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ مِنْ قُرَيْشٍ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ يَجْتَمَعَ عَلَيْهِ الْأُمَّةُ بَعْدَ قَتْلِ عُثْمَانَ مِنْكَ . ثُمَّ ذَكَرْتُ خَذْلَكَ إِيَّاهُ وَطَعَنَكَ عَلَى أَنْصَارِهِ فَتَغَيَّرْتُ لَكَ ، وَقَدْ هَوَّنَ ذَلِكَ عَلَيَّ خِلَافُكَ عَلَى عَلِيٍّ ، وَمَا عَنْكَ بَعْضَ مَا كَانَ مِنْكَ ، فَأَعِنَّا . رَحِمَكَ اللَّهُ . عَلَى حَقِّ هَذَا الْخَلِيفَةِ الْمَظْلُومِ ، فَإِنِّي لَسْتُ أُرِيدُ الْإِمَارَةَ عَلَيْكَ ، وَلَكِنِّي أُرِيدُهَا لَكَ ، فَإِنْ أَبَيْتَ كَانَتْ شُورَى بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ¹ .

5 / 7

إِعْلَانُ الْحَرْبِ

2417 . وقعة صفين عن محمد وصالح بن صدقة : كَتَبَ عَلِيٌّ (عليه السلام) إِلَى جَرِيرٍ [رَسُولِهِ إِلَى مُعَاوِيَةَ] بَعْدَ ذَلِكَ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِذَا أَتَاكَ كِتَابِي هَذَا ، فَاحْمِلْ مُعَاوِيَةَ عَلَى الْفَصْلِ ، وَخُذْهُ بِالْأَمْرِ الْجَزْمِ ، ثُمَّ خَيِّرْهُ بَيْنَ حَرْبٍ مُجَلِّيَةٍ ، أَوْ سِلْمٍ مُحْظِيَةٍ ، فَإِنْ اخْتَارَ الْحَرْبَ فَأَنْبِذْ لَهُ ، وَإِنْ اخْتَارَ السَّلَامَ فَخُذْ بِيَعْتَهُ .

فَلَمَّا انْتَهَى الْكِتَابُ إِلَى جَرِيرٍ أَتَى مُعَاوِيَةَ فَأَقْرَأَهُ الْكِتَابَ ، فَقَالَ لَهُ : يَا مُعَاوِيَةُ ، إِنَّهُ لَا يُطْبَعُ عَلَى قَلْبٍ إِلَّا بِذَنْبٍ ، وَلَا يُشْرَحُ صَدْرٌ إِلَّا بِتَوْبَةٍ ، وَلَا أُظُنُّ قَلْبَكَ إِلَّا مَطْبُوعاً . أَرَأَيْكَ قَدْ وَفَّقْتَ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ كَأَنَّكَ تَنْتَظِرُ شَيْئاً فِي يَدَيَّ غَيْرِكَ . فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : أَلْقَاكَ بِالْفَيْصَلِ أَوَّلَ مَجْلِسٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ .

1 . وقعة صفين : ص71 ؛ شرح نهج البلاغة : ج3 ص113 .

2416-Vakat-u Sıffin [Ziyad b. Rüstem'den]: Muaviye b. Ebu Süfyan, Medine halkına yazdığı mektup haricinde özel olarak Abdullah b. Ömer b. Hattab'a, Sa'd b. Ebu Vakkas'a ve Muhammed b. Mesleme'ye de mektup yazdı. İbn-i Ömer'e yazdığı mektubunda şu ifadeler vardı:

Osman öldürüldükten sonra ümmetin, Kureş'ten üzerinde toplanacakları kişinin (halifenin) sen olmanı arzu ettiğim kadar hiç kimseyi istemedim. Sonra onu yalnız bıraktığını ve yardımcılarını kötülediğini hatırladım, sana karşı görüşüm değişti. Fakat Ali'ye olan muhalefetin bunu da bana kolaylaştırdı ve senin bazı hatalarını zihnimden silip götürdü. [Allah sana rahmet etsin.] Şimdi mazlum halifenin hakkı konusunda bize yardım et. Ben senin üzerinde hüküm yürütmek istemiyorum; ama hükümetin senin olmasını istiyorum. Eğer bunu kabul etmezsen o zaman da hükümet Müslümanlar arasındaki bir Şûraya bırakılır.¹

5/7

SAVAŞ İLANI

2417-Vakat-u Sıffin [Muhammed ve Salih b. Sadaka'dan]: Ondan sonra Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği elçisi] Cerir'e şöyle yazdı:

'Bu mektubum sana ulaştığında Muaviye'yi karara zorla; onu kesin bir emirle tut. Sonra da kendisini sürgün edici bir savaş ile saadet dolu bir barış arasında serbest bırak. Eğer savaşı seçerse onu savaşıa çağır; eğer barışı seçerse biatını aliver.'

Bu mektup Cerir'e ulaşınca Muaviye'nin yanına geldi ve mektubu ona okudu. Sonra dedi ki: 'Ey Muaviye! Kalp ancak günahla mühürlenir ve ancak tövbe ile göğüs açılır. Zannediyorum ki kalbin mühürlenmiş; senin hak ile batıl arasında durduğunu ve sanki kendinden başka birinden bir şey beklediğini görmekteyim.'

Muaviye dedi ki: 'İnşallah ilk oturumda sana kesin sözü söyleyeceğim.'

1-Vakat-u Sıffin, s.71; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.113.

فَلَمَّا بَايَعَ مُعَاوِيَةَ أَهْلُ الشَّامِ وَذَاقَهُمْ قَالُ : يَا حَرِيرُ ! الْحَقُّ بِصَاحِبِكَ . وَكَتَبَ إِلَيْهِ بِالْحَرْبِ ، وَكَتَبَ فِي أَسْفَلِ كِتَابِهِ يَقُولُ كَعْبُ بْنُ جُعَيْلٍ :

أَرَى الشَّامَ تَكَرَّهُ مُلْكُ الْعِرَاقِ وَأَهْلُ الْعِرَاقِ لَهَا كَارِهُونَا
وَكُلُّ لِصَاحِبِهِ مُبْغِضٌ يَرَى كُلَّ مَا كَانَ مِنْ ذَاكَ دِينًا¹

1 . وقعة صفين : ص55 ، نهج البلاغة : الكتاب 8 وفيه إلى «فخذ بيعته» وفيه «مخزية» بدل «محظية» ; تاريخ دمشق : ج59 ص135 ، شرح نهج البلاغة : ج3 ص87 كلاهما نحوه وراجع جواهر المطالب : ج1 ص371 .

Şam halkı Muaviye'ye biat edince, Muaviye de onları tartınca dedi ki: Ey Cerir! Sahibine katıl.

Sonra da Ali'ye (a.s) savaş ilanında bulunduğı mektubu yazdı; mektubunun alt tarafına da Ka'b b. Cueyl'in şu şiirini ekledi:

Görüyorum ki Şam sevmez Irak saltanatını
Irak halkı da Şam'a karşı gönülsüzdür.
Her biri herifine karşı olmuştur düşman
Her biri görmüştür bu düşmanlığı dinden¹

1-Vakat-u Sıffin, s.55; Nehcü'l-Belaga, 8. Mektup, bu kaynakta "...biatini aliver" cümlesine kadar; Tarih-i Dimeşk, c.59, s.135; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.87. Ayrıca bkz: Cevahiru'l-Metalib, c.1, s.371.

الفصل السادس

مسير الإمام إلى صفين

6 / 1

استشارة الإمام في المسير إلى صفين

2418 . تاريخ الطبري عن أبي بكر الهذلي : إِنَّ عَلِيًّا لَمَّا اسْتَخْلَفَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ عَلَى الْبَصْرَةِ سَارَ مِنْهَا إِلَى الْكُوفَةِ فَتَهَيَّأَ فِيهَا إِلَى صِفِّينَ ، فَاسْتَشَارَ النَّاسَ فِي ذَلِكَ فَأَشَارَ عَلَيْهِ قَوْمٌ أَنْ يَبْعَثَ الْجُنُودَ وَيُقِيمَ وَأَشَارَ آخَرُونَ بِالْمَسِيرِ ، فَأَبَى إِلَّا الْمِبَاشَرَةَ فَجَهَّزَ النَّاسَ . فَبَلَغَ ذَلِكَ مُعَاوِيَةَ فَدَعَا عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ فَاسْتَشَارَهُ فَقَالَ : أَمَّا إِذَا بَلَغَكَ أَنَّهُ يَسِيرُ فَيَسِرْ بِنَفْسِكَ وَلَا تَغِبْ عَنْهُ بِرَأْيِكَ وَمَكِيدَتِكَ . قَالَ : أَمَّا إِذَا يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَجَهَّزِ النَّاسَ . فَجَاءَ عَمْرُو فَخَضَّضَ النَّاسَ وَضَعَفَ عَلَيْهِ وَأَصْحَابَهُ وَقَالَ : إِنَّ أَهْلَ الْعِرَاقِ قَدْ فَرَّقُوا جَمْعَهُمْ وَأَوْهَنُوا شَوْكَتَهُمْ وَقَلَّوْا حَدَّهُمْ ، ثُمَّ إِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةِ مُخَالِفُونَ لِعَلِيِّ قَدْ وَتَرَهُمْ وَقَتَلَهُمْ ، وَقَدْ تَفَانَتْ صِنَادِيدُهُمْ وَصِنَادِيدُ أَهْلِ الْكُوفَةِ يَوْمَ الْجَمَلِ ، وَإِنَّمَا سَارَ فِي شِرْذِمَةٍ قَلِيلَةٍ ، وَمِنْهُمْ مَنْ قَدْ قَتَلَ خَلِيفَتَكُمْ ، فَاللَّهُ اللَّهُ فِي حَقِّكُمْ أَنْ تُضَيِّعُوهُ وَفِي دِمِكُمْ أَنْ تُبْطِلُوهُ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج4 ص563 ، تاريخ دمشق : ج22 ص429 .

ALTINCI FASIL

İMAM'IN SİFFİN'E DOĞRU HAREKETİ

6/1

İmam'ın Sıffin'e Hareketi Konusundaki İstişaresi

2418- Tarih-i Taberi [Ebubekir el-Huzelî'den]: Ali (a.s) Abdullah b. Abbas'ı Basra'da yerine bırakıp, oradan Kûfe'ye gitti ve Sıffin Savaşı için hazırlandı. Bu konuda halka danıştı. Onlardan bir kısmı sadece askerleri göndermesini ve kendisinin kalmasını önerdiler; bazıları ise kendisinin de hareket etmesini tavsiye ettiler. Ali (a.s) bizzat hareket etmeye karar verdi ve halkı hazırladı.

Bu haber Muaviye'ye ulaşınca Amr b. As'ı çağırıp onun görüşünü istedi.

Amr dedi ki: Onun hareket ettiğinden haberdar olduğuna göre şimdi sen de hareket et; görüşünle ve hilenle bir an bile ondan gafil olma.

Muaviye: Ey Ebu Abdullah! Öyleyse halkı hazırla.

Amr da halkın arasına gelerek onları tahrik etti; Ali ve ashabını zayıf sayıp şöyle dedi: Irak halkı birliğini bozmuş, güçlerini zayıflatmış ve keskinliklerini köreltmışlerdir. Sonra Basra halkı Ali'ye muhaliftirler. Çünkü onlardan can aldı, onları katletti. Basra ve Kûfe'nin kahramanları Cemel Savaşı'nda ortadan kalktı. O, çok az bir grupla yola çıkmıştır; aralarında halifenizi öldüren kimseler de vardır. Hakkınızı zayi ve kanınızı (Osman'ın kanını) heder etmekten sakının; Allah'tan korkun, Allah'tan korkun.¹

1-Tarih-i Taberî, c.4, s.563; Tarih-i Dimeşk, c.22, s.429.

2 / 6

خُطْبَةُ الْإِمَامِ قَبْلَ الشُّخُوصِ

2419 . وقعة صفين عن عبد الرحمن بن عبيد بن أبي الكنود : لَمَّا أَرَادَ عَلِيٌّ (عليه السلام) الشُّخُوصَ مِنَ النُّخَيْلَةِ ، قَامَ فِي النَّاسِ . لِحِمْسٍ مَضِيٍّ مِنْ شَوَّالِ يَوْمِ الْأَرْبَعَاءِ . فَقَالَ :

الْحَمْدُ لِلَّهِ غَيْرَ مَفْقُودِ النَّعَمِ ، وَلَا مُكَافٍ الْإِفْضَالِ ، وَأَشْهَدُ أَلَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَنَحْنُ عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ (صلى الله عليه وآله) .
أَمَّا بَعْدَ ذَلِكَ ؛ فَإِنِّي قَدْ بَعَثْتُ مُقَدِّمَاتِي ، وَأَمَرْتُهُمْ بِلُزُومِ هَذَا الْمِلْطَاطِ¹ ، حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرِي ، فَقَدْ أَرَدْتُ أَنْ أَقْطَعَ هَذِهِ النُّطْقَةَ إِلَى شِرْذِمَةٍ مِنْكُمْ مُوْطَنِينَ بِأَكْنَافِ دَجَلَةٍ ، فَأُخَضِّصَهُمْ مَعَكُمْ إِلَى أَعْدَاءِ اللَّهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ، وَقَدْ أَمَرْتُ عَلَى الْمِصْرِ عُقْبَةَ بْنَ عَمْرِو الْأَنْصَارِيِّ ، وَلَمْ أَلْكُمْ وَلَا نَفْسِي ، فَإِيَّاكُمْ وَالتَّخَلُّفَ وَالتَّرَبُّصَ ؛ فَإِنِّي قَدْ خَلَفْتُ مَالِكَ بْنَ حَبِيبِ الْيَرْبُوعِيِّ ، وَأَمَرْتُهُ أَلَّا يَتْرَكَ مُتَخَلِّفًا إِلَّا الْحَقَّةَ بِكُمْ عَاجِلًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ .

فَقَامَ إِلَيْهِ مَعْقِلُ بْنُ قَيْسِ الرِّيَّاحِيِّ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! وَاللَّهِ لَا يَتَخَلَّفُ عَنْكَ إِلَّا ظَنِيٌّ ، وَلَا يَتَرَبَّصُ بِكَ إِلَّا مُنَافِقٌ . فَأَمْرُ مَالِكَ بْنِ حَبِيبٍ أَنْ يَضْرِبَ أَعْنَاقَ الْمُتَخَلِّفِينَ .

قَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام) : قَدْ أَمَرْتُهُ بِأَمْرِي ، وَلَيْسَ مُقَصِّرًا فِي أَمْرِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ .

1 . قال الشريف الرضي : يعني (عليه السلام) بالملطاط هاهنا : السمت الذي أمرهم بلزومه ; وهو شاطئ الفرات ، ويقال ذلك أيضاً لشاطئ البحر ، وأصله ما استوى من الأرض (نحج البلاغة : ذيل الخطبة 48) .

6/2

İMAM'IN YOLA ÇIKMADAN ÖNCEKİ KONUŞMASI

2419-Vakat-u Sıffin [Abdurrahman b. Ubeyd b. Ebu Kenud'dan]: Ali (a.s) Nuheyle'den yola çıkmak istediğinde ayağa kalkarak halka [o gün Şevval ayının beşinci Çarşamba günüydü] şöyle seslendi: 'Hamd, nimetleri kaybolmayan ve ihsanının dengi bulunmayan Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah olmadığına şahitlik ederim; biz buna şahit olanlardanız. Muhammed'in (s.a.a) Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ederim.

Ben ordumun öncülerini gönderdim; kendilerine buyruğum gelinceye kadar Fırat kıyısında beklemelerini emrettim. Ben Fırat'tan geçerek Dicle etrafında oturan Müslümanların yanına gitmeyi, onları da sizinle birlikte Allah düşmanlarına karşı harekete geçirmeyi ve Allah'ın izniyle onları da sizlere destek kılma-yı düşünüyorum.¹ Ukba b. Amr el-Ensarî'yi Mısır üzerine emir olarak atadım. [Savaş için] Sizden ve kendimden hiçbir şeyi atlamadım. Geri kalmaktan ve şüpheyeye düşmekten sakının. Ben, Malik b. Habib el-Yerbuî'yi burada bıraktım; ona, [Allah'ın izniyle] geride kalan tek bir kişiyi dahi bırakmamasını, tez zamanda size katılmasını sağlamasını emrettim.'

Makil b. Kays er-Riyahî ayağa kalkarak dedi ki: 'Ey Emirül-müminin! Vallahi ancak suçlu biri senden geri kalabilir ve ancak münafık olan biri senden şüphe duyabilir. Malik b. Habib'e geri kalanların boyunlarını vurmasını emret.'

Ali (a.s) dedi ki: 'Ben ona emrimi söyledim; inşallah emrimi yerine getirmede kusur etmeyecektir.'

1-Şerif Razi'nin anlamını açıkladığı bazı kelimeleri biz de tercüme-yeyansittik.

وَأَرَادَ قَوْمٌ أَنْ يَتَكَلَّمُوا فَدَعَا بِدَائِيهِ فَجَاءَتْهُ ، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يَرْكَبَ وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ وَقَالَ : «بِسْمِ اللَّهِ» . فَلَمَّا جَلَسَ عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ : ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ • وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾¹ . ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ ، وَكَآبَةِ الْمِنْقَلَبِ ، وَالْحَيْرَةِ بَعْدَ الْيَقِينِ ، وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ وَالْوَلَدِ . اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ ، وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ ، وَلَا يَجْمَعُهُمَا غَيْرُكَ ؛ لِإِنَّ الْمِسْتَخْلَفَ لَا يَكُونُ مُسْتَصْحَبًا ، وَالْمِسْتَصْحَبَ لَا يَكُونُ مُسْتَخْلَفًا² .

2420 . الأخبار الطوال : لَمَّا أَجْمَعَ عَلِيٌّ (عليه السلام) عَلَى الْمَسِيرِ إِلَى أَهْلِ الشَّامِ ، وَحَضَرَتْ الْجُمُعَةُ ، صَعِدَ الْمِنْبَرَ ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) ، ثُمَّ قَالَ :

أَيُّهَا النَّاسُ ! سِيرُوا إِلَى أَعْدَاءِ الشُّنَنِ وَالْقُرَّانِ ، سِيرُوا إِلَى قَتَلَةِ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، سِيرُوا إِلَى الْجَفَاةِ الطَّغَامِ الَّذِينَ كَانَ إِسْلَامُهُمْ خَوْفًا وَكَرْهًا ، سِيرُوا إِلَى الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ لِيَكْفُوا عَنْ الْمُسْلِمِينَ بِأَسْهُمٍ³ .

2421 . الإمام علي (عليه السلام) : مِنْ خِطْبَةٍ لَهُ عِنْدَ الْمَسِيرِ إِلَى الشَّامِ ، وَقِيلَ : هُوَ بِالنُّخَيْلَةِ خَارِجًا مِنَ الْكُوفَةِ إِلَى صَقِّينَ . : الْحَمْدُ لِلَّهِ كُلَّمَا وَقَبَ لَيْلٌ وَغَسَقَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ كُلَّمَا لَاحَ نَجْمٌ وَخَفَقَ ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ غَيْرَ مَفْقُودِ الْإِنْعَامِ ، وَلَا مُكَافِ الْإِفْضَالِ .
أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ بَعَثْتُ مُقَدِّمِي ، وَأَمَرْتُهُمْ بِلُزُومِ هَذَا الْمِلْطَاطِ ، حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرِي ، وَقَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَقْطَعَ هَذِهِ النُّطْقَةَ إِلَى شِرْذِمَةٍ مِنْكُمْ ، مُوْطَنِينَ أَكْنَافَ دَجَلَةَ ، فَأُخْضِعَهُمْ مَعَكُمْ إِلَى عُدُوكُمْ ، وَأَجْعَلَهُمْ مِنْ أَمْدَادِ الْقُوَّةِ لَكُمْ⁴ .

1 . الزحرف : 13 و 14 .

2 . وقعة صَقِّين : ص 131 .

3 . الأخبار الطوال : ص 164 وراجع الفتوح : ج 2 ص 550 ووقعة صَقِّين : ص 94 .

4 . نهج البلاغة : الخطبة 48 وراجع وقعة صَقِّين : ص 134 .

Başkaları da konuşmak istediler, ama İmam merkebinin istedi. Merkebi ona geldi; ayağını üzengiye koyup binmek istediğinde "Bismillah" dedi. Merkebinin üzerine oturduğunda "**Münezzehtir noksan sıfatlardan o mâbut ki râm etmiştir bunu bize; yoksa biz, zaptedemedik onu ve şüphe yok ki biz, Rabbimize döneceğiz.**"¹ dedikten sonra şöyle dedi: Allah'ım! Yolculuğun sıkıntısından, üzüntülü dönüşten, yakın sonrası şaşkınlıktan; aile, mal ve evlat hakkında kötü bir manzaradan sana sığınırım. Allahım! Yolculukta yoldaş, ailede halef sensin ve senden başkası bu ikisine sahip olamaz. Zira halef, yoldaş olamaz ve yoldaş da halef olarak kalmaz.²

2420-el-Ahbaru't-Tival: Ali (a.s), Şam halkına doğru hareket etmeye karar verdiğinde Cuma [namazı] vakti geldi. İmam minbere çıktı; Allah'a hamd-ü senada bulundu, Peygambere (s.a.a) salât gönderdi, sonra şöyle buyurdu:

'Ey insanlar! Sünnetlerin ve Kur'ân'ın düşmanlarına doğru hareket edin; Muhacirler ve Ensarın katillerine doğru yola çıkın; korkudan ve istemeyerek İslam'ı kabul eden alçak zalimlere doğru hareket edin; Müslümanlardan şerlerini uzak tutsunlar diye kalpleri ısıdırılanlara karşı yola çıkın.³

2421-İmam Ali (a.s) [Şam'a doğru yola çıktığında yaptığı konuşmasında (*Kûfe'den Sıffin'a giderken Nuheyle'de bu hutbeyi okuduğu söylenmiştir*)]: Gece gelip çattıkça ve karanlığı battıkça hamd Allah'a mahsustur. Yıldız göründükçe ve battıkça hamd Allah'a özgüdür. Hamd Allah'a aittir ki nimetleri kaybolmaz, hiç bir şey fazlına keremine denk olamaz.

Öncü birlikleri gönderdim. Kendilerine buyruğum gelinceye kadar Fırat kıyısında beklemelerini emrettim. Ben Fırat'tan geçerek Dicle etrafında oturan Müslümanların yanına gitmeyi, onları da sizinle birlikte düşmana karşı harekete geçirmeyi ve sizlere destek olmalarını sağlamayı düşünüyorum.⁴

1-Zuhruf, 13-14.

2-Vakat-u Sıffin, s.131.

3-el-Ahbaru't-Tival, s.164. Ayrıca bkz: el-Futuh, c.2, s.550; Vakât-u Sıffin, s.94.

4-Nehcü'l-Belaga, 48. Hutbe. Ayrıca bkz: Vakât-u Sıffin, s.134.

6 / 3

رَدُّ الشَّمْسِ بِدُعَاءِ الْإِمَامِ

2422 . وقعة صفين عن ابن مخنف : إِنِّي لَأَنْظُرُ إِلَى أَبِي ، خَنْفِ بْنِ سُلَيْمٍ وَهُوَ يُسَافِرُ عَلَيَّ بِبَابِلَ ، وَهُوَ يَقُولُ : إِنَّ بَابِلَ أَرْضاً قَدْ خُسِفَ بِهَا ، فَحَرَّكَ دَابَّتَكَ لَعَلَّنَا أَنْ نُصَلِّيَ الْعَصَرَ خَارِجاً مِنْهَا .

فَحَرَّكَ دَابَّتَهُ وَحَرَّكَ النَّاسُ دَوَابَّهُمْ فِي أَثَرِهِ ، فَلَمَّا جَازَ جِسْرَ الصَّرَاةِ نَزَلَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ الْعَصَرَ .

[و] عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ : كُنْتُ مَعَ عَلِيٍّ أَسِيرُ فِي أَرْضِ بَابِلَ . وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ صَلَاةُ الْعَصْرِ . فَجَعَلْنَا لَا نَأْتِي مَكَاناً إِلَّا رَأَيْنَاهُ أَفِيحَ مِنَ الْآخِرِ ، حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى مَكَانٍ أَحْسَنَ مَا رَأَيْنَا ، وَقَدْ كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَغِيبَ . فَنَزَلَ عَلَيَّ وَنَزَلْتُ مَعَهُ ، فَدَعَا اللَّهَ فَرَجَعَتِ الشَّمْسُ كَمِقْدَارِهَا مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ ، فَصَلَّيْنَا الْعَصَرَ ، ثُمَّ غَابَتِ الشَّمْسُ¹ .

6 / 4

بُكَاءُ الْإِمَامِ لَمَّا وَصَلَ إِلَى كَرْبَلَاءَ

2423 . وقعة صفين عن الحسن بن كثير عن أبيه : إِنَّ عَلِيًّا أَتَى كَرْبَلَاءَ فَوَقَّفَ بِهَا ، فَقِيلَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، هَذِهِ كَرْبَلَاءُ . قَالَ : ذَاتُ كَرْبٍ وَبَلَاءٍ .

ثُمَّ أَوْمَأَ يَدِهِ إِلَى مَكَانٍ فَقَالَ : هَاهُنَا مَوْضِعُ رِحَالِهِمْ ، وَمُنَاحُ رِكَابِهِمْ . وَأَوْمَأَ يَدِهِ إِلَى مَوْضِعٍ آخَرَ فَقَالَ : هَاهُنَا مُهْرَاقُ دِمَائِهِمْ² .

1 . وقعة صفين : ص 135 وراجع تهذيب التهذيب : ج 3 ص 237 الرقم 4144 .

2 . وقعة صفين : ص 142 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 420 و ج 41 ص 339 ح 58 ؛ شرح نهج البلاغة :

ج 3 ص 171 وراجع الإرشاد : ج 1 ص 332 وخصائص الأئمة (عليهم السلام) : ص 47 .

3/6

İMAM'IN DUASI İLE GÜNEŞİN DÖNÜŞÜ

2422-Vakat-u Sıffin [İbn-i Mihnef'ten]: 'Ben gözümü Ali'yle birlikte Babil'e doğru gitmekte olan babam Mihnef b. Süleym'e dikmiştim. Ali (a.s) şöyle diyordu: 'Babil'de [İlahi azap olarak] yere batmış bir bölge vardır. Merkebinin hareket ettir de ikinci namazını oranın dışında kılalım.'

Sonra merkebinin sürdü; halk da onun peşinden merkeplerini sürdüler. Sarat köprüsünden geçince indi ve halkla birlikte ikinci namazını kıldı.'

Abdu Hayr'dan şöyle rivayet edilmiştir: 'Ali (a.s) ile birlikte Babil bölgesinde ilerliyorduk. İkinci namazının vakti girdi. Nereye varsak orayı önceki yerden daha geniş görüyorduk. Sonunda gördüklerimizin içinde en güzel bir yere vardık. Güneş batmak üzereydi. Ali (a.s) merkebinden indi, ben de onunla birlikte indim. Sonra Allah'a dua etti. Bunun üzerine güneş ikinci namazı kılınacak miktarda geri döndü. İkinci namazını kıldık. Sonra güneş battı.'¹

4/6

İMAM'IN KERBELA'YA VARDIĞINDA AĞLAMASI

2423-Vakat-u Sıffin [Hasan b. Kesir, babasından]: Ali (a.s) Kerbela'ya vardığında orada durdu. Ona denildi ki: Ey Emirülmüminin! Burası Kerbela'dır.

Buyurdu: Kerb ve bela (sıkıntı ve felaket) yeridir.

Sonra eliyle bir yere işaret edip şöyle buyurdu: Burası yüklerini bırakma ve develerini yatırma yeridir.

Bir başka yere de işaret edip: 'Burası kanlarının döküleceği yerdir.'² diye buyurdu.

1-Vakat-u Sıffin, s.135. Ayrıca bkz: Tehzibu't-Tehzib, c.3, s.237, h.4144.

2-Vakat-u Sıffin, s.142; Biharu'l-Envar, c.32, s.420 ve c.41, s.339, h.58; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.171. Ayrıca bkz: el-İrşad, c.1, s.332; Hasaisu'l-Eimme, s.47.

2424 . الفتوح : سَارَ [عَلِيٌّ(عليه السلام)] حَتَّى نَزَلَ بِدِيرِ كَعْبِ فَأَقَامَ هُنَالِكَ بَاقِيَ يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ . وَأَصْبَحَ سَائِرًا حَتَّى نَزَلَ بِكَرْبَلَاءَ ، ثُمَّ نَظَرَ إِلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ وَأَبْصَرَ هُنَالِكَ نَحِيلًا فَقَالَ : يَا بَنَ عَبَّاس ! أ تَعْرِفُ هَذَا الْمَوْضِعَ ؟

فَقَالَ : لَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! مَا أَعْرِفُهُ .

فَقَالَ : أَمَا إِنَّكَ لَوْ عَرَفْتَهُ كَمَعْرِفَتِي لَمْ تَكُنْ تُجَاوِزُهُ حَتَّى تَبْكِيَ لِبُكَائِي .

قَالَ : ثُمَّ بَكَى عَلِيٌّ(رضي الله عنه) بُكَاءً شَدِيدًا ، حَتَّى اخْضَلَّتْ لَحِيَّتُهُ بِدُمُوعِهِ وَسَالَتْ الدُّمُوعُ عَلَى صَدْرِهِ ، ثُمَّ جَعَلَ يَقُولُ :

أَوَاه ! مَالِي وَلَالِ أَبِي سُفْيَانَ ! ثُمَّ التَفَّتْ إِلَى الْحُسَيْنِ(رضي الله عنه) فَقَالَ : اصْبِرْ أبا عَبْدِ اللَّهِ ! فَلَقَدْ لَقِيَ أَبُوكَ مِنْهُمْ مِثْلَ الَّذِي تَلْقَى مِنْ بَعْدِي .

قَالَ : ثُمَّ جَعَلَ عَلِيٌّ(رضي الله عنه) يَجُولُ فِي أَرْضِ كَرْبَلَاءَ كَأَنَّهُ يَطْلُبُ شَيْئًا ، ثُمَّ نَزَلَ وَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَ الصَّلَاةِ ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى مَا شَاءَ أَنْ يُصَلِّيَ وَالنَّاسُ قَدْ نَزَلُوا هُنَالِكَ مِنْ قُرْبٍ يَنْتَوَى¹ إِلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ . قَالَ : ثُمَّ خَفَقَ بِرَأْسِهِ خَفَقَةً فَنَامَ وَانْتَبَهَ فَرَعَاً فَقَالَ :

يَا بَنَ عَبَّاس ! أ لَا أُحَدِّثُكَ بِمَا رَأَيْتُ السَّاعَةَ فِي مَنَامِي ؟

فَقَالَ : بَلَى يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ !

فَقَالَ : رَأَيْتُ رِجَالًا بَيَضَ الْوُجُوهَ ، فِي أَيْدِيهِمْ أَعْلَامٌ بَيَضٌ ، وَهُمْ مُتَقَلِّدُونَ بُسُيُوفَ لَهْمٍ ، فَخَطُّوا حَوْلَ هَذِهِ الْأَرْضِ خَطَّةً ، ثُمَّ رَأَيْتُ هَذِهِ النَّخِيلَ وَقَدْ ضَرَبَتْ بِسَعْفِهَا الْأَرْضَ ، وَرَأَيْتُ هَرًّا يَجْرِي بِالدِّمِ الْعَبِيطِ ، وَرَأَيْتُ ابْنِي الْحُسَيْنَ وَقَدْ غَرِقَ فِي ذَلِكَ الدِّمِ وَهُوَ يَسْتَعِيْثُ فَلَا يُعَاثُ ، ثُمَّ إِنِّي رَأَيْتُ أَوْلِيكَ الرَّجَالَ الْبَيَضَ الْوُجُوهَ الَّذِينَ نَزَلُوا مِنَ السَّمَاءِ وَهُمْ يُنَادُونَ : صَبِرًا آلَ الرَّسُولِ صَبِرًا ! فَإِنَّكُمْ تُقْتَلُونَ عَلَى أَيْدِي أَشْرَارِ النَّاسِ ، وَهَذِهِ الْجَنَّةُ مُشْتَاقَةٌ إِلَيْكَ يَا أبا عَبْدِ اللَّهِ !

1 . يَنْتَوَى : نَاحِيَةَ بِسَوَادِ الْكَوْفَةِ إِلَى جَانِبِ نَهْرِ دَجَلَةٍ ، مِنْهَا كَرْبَلَاءُ الَّتِي قُتِلَ بِهَا الْحُسَيْنُ(عليه السلام)

(راجع معجم البلدان : ج5 ص339) .

2424-el-Futuh: [Ali (a.s)] Deyr-i Kâb'a varınca günün geri kalan bölümü ve gecesini orada geçirdi. Sabah tekrar yola düştü ve Kerbela'ya varınca burada konakladı. Sonra Fırat kıyısına baktı; orada bir hurmalık gördü. "Ey İbn-i Abbas! Bu mekanı tanıyor musun?" diye sordu.

İbn-i Abbas: Hayır, ey Emirülmüminin, burayı bilmiyorum, dedi.

İmam (a.s): Eğer hakkında benim bildiğimi sen de bilseydin buradan benim ağladığım gibi sen de ağlamadan geçmezdin.' dedi ve şiddetli bir şekilde ağladı. Öyle ki sakalını ıslatan gözyaşları göğsüne kadar akıyordu. Sonra "Ah! Benimle Ebu Süfyan hanedanının ne işi var?!" dedi.

Sonra da Hüseyin'e (a.s) bakıp şöyle buyurdu: Sabret, ey Ebu Abdullah! Baban onlardan, benden sonra senin göreceklerini gördü.

Derken, Ali (a.s) Kerbela toprağında dolaşmaya başladı. Bir şey arıyor gibiydi. (Atından) indi; su istedi, namaz için abdest aldı. Kalktı ve istediği kadar namaz kıldı. Halk da orada Neyneva¹ yakınlarında Fırat kıyısında indiler. Sonra kafası ağırlaştı; [azıcık] uykuya daldı ve ansızın uyandı ve "Ey İbn-i Abbas! Şu an uykumda ne gördüğümü sana söyleyeyim mi?" diye sordu.

İbn-i Abbas: Evet, ey Emirülmüminin, dedi.

İmam (a.s): Beyaz yüzlü adamlar gördüm; ellerinde beyaz bayraklar vardı; kılıçlarını kuşanmışlardı. Bu yerin etrafına bir çizgi çizdiler. Sonra şu hurma ağaçlarının dallarını yere vurduklarını gördüm. Sonra içinde taze kan akan bir nehir gördüm; oğlum Hüseyin'in de bu kanda boğulmakta olduğunu, yardım istediği halde kendisine yardım edilmediğini gördüm. Sonra gökten inmiş o beyaz yüzlü adamların şöyle seslendiler: "Sabredin, ey Resul'ün hanedanı! Sabredin! Sizler insanların en kötülerini tarafından öldürüleceksiniz. Şu cennet seni arzulamaktadır ey Ebu Abdullah!"

1-Neyneva: Kûfe'nin uzantılarından. Dicle Nehri'nin kıyısında yer alır. Hüseyin'in (a.s) katledildiği Kerbela, bu toprakların bir bölümüdür. (Bkz: *Mucemu'l-Buldan*, c.5, s.339).

ثُمَّ تَقَدَّمُوا إِلَيَّ فَعَزَّوْنِي وَقَالُوا : أَبَشِّرْ يَا أَبَا الْحَسَنِ ! فَقَدَ أَقَرَّ اللَّهُ عَيْنَكَ بِابْنِكَ الْحُسَيْنِ عَدَاً يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ . ثُمَّ إِنِّي انْتَبَهْتُ ; فَهَذَا مَا رَأَيْتُ ، فَوَالَّذِي نَفْسُ عَلَيَّ بِيَدِهِ ! لَقَدْ حَدَّثَنِي الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ أَبُو الْقَاسِمِ (صلى الله عليه وآله) أَنِّي سَأَرَى هَذِهِ الرُّؤْيَا بِعَيْنَيْهَا فِي خُرُوجِي إِلَى قِتَالِ أَهْلِ الْبَغْيِ عَلَيْنَا ، وَهَذِهِ أَرْضُ كَرْبَلَاءَ الَّذِي يُدْفَنُ فِيهَا ابْنِي الْحُسَيْنُ وَشِيعَتُهُ وَجَمَاعَتُهُ مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) ، وَأَنَّ هَذِهِ الْبُقْعَةَ الْمَعْرُوفَةَ فِي أَهْلِ السَّمَاوَاتِ تُذَكَّرُ بِأَرْضِ كَرْبٍ وَبَلَاءٍ ، وَلِيُحْشَرَنَّ مِنْهَا قَوْمٌ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِلاَ حِسَابٍ¹ .

6 / 5

مُرُورُ الْجَيْشِ بِالْمَدَائِنِ

2425 . وقعة صفين عن عمر بن سعد : ثُمَّ مَضَى نَحْوَ سَابِاطٍ² حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَدِينَةِ بَهْرَسِيرٍ³ ، وَإِذَا رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ يُقَالُ لَهُ خُرُّ بْنُ سَهْمٍ بْنُ طَرِيفٍ مِنْ بَنِي رَيْبَعَةَ بْنِ مَالِكٍ ، يَنْظُرُ إِلَى آثَارِ كِسْرَى ، وَهُوَ يَتَمَثَّلُ قَوْلَ ابْنِ يَعْفَرَ التَّمِيمِيِّ :
جَرَّتِ الرِّبَاخُ عَلَى مَكَانِ دِيَارِهِمْ فَكَأَنَّمَا كَانُوا عَلَى مِيعَادٍ
فَقَالَ عَلِيٌّ : أَفَلَا قُلْتَ : ﴿ كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَ عُيُونٍ • وَ زُرُوعٍ وَ مَقَامٍ كَرِيمٍ •
وَ نِعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ • كَذَلِكَ وَ أَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا ءَاخِرِينَ • فَمَا يَكُثُ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ
وَ الْأَرْضُ وَ مَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴾⁴ ؟

1 . الفتوح : ج 2 ص 551 وراجع الأمالي للصدوق : ص 597 ح 5 ووقعة صفين : ص 140 .

2 . سَابِاط : موضع في العراق معروف قرب المدائن وبهرسير ، يعرف بساباط كسرى (راجع معجم البلدان : ج 3 ص 166) .

3 . بَهْرَسِير : من نواحي سواد بغداد قرب المدائن وهي غربي دجلة (معجم البلدان : ج 1 ص 515) .

4 . الدخان : 25 . 29 .

Sonra bana doğru gelerek tesliyette bulundular ve dediler ki: 'Ey Ebu'l Hasan! Müjde sana! Yarın insanlar âlemlerin Rabbi için ayağa kalktıklarında Allah, oğlun Hüseyin'le senin gözünü aydınlatacak.' Sonra uyandım; işte gördüğüm rüya böyleydi. Ali'nin canını elinde bulundurana yemin olsun ki tasdik edilmiş doğru sözlü Ebul Kasım [Peygamber] (s.a.a), bize zulmeden toplulukla savaşa çıkacağım sırada bu rüyayı aynı şekilde göreceğimi bana haber vermişti. Burası Kerbela toprağıdır. Oğlum Hüseyin, takipçileri ve Muhammed'in (s.a.a) kızı Fatıma'nın evlatlarından bir grup buraya defnedileceklerdir. Bu toprak parçası gökyüzü ehli nezdinde tanınmaktadır; Kerb ve Bela (sıkıntı ve felaket) yeri olarak anılmaktadır. Buradan bir topluluk mahşere getirecek ve hesapsız olarak cennete gireceklerdir.¹

6/5

ORDUNUN MEDAİN'DEN GEÇMESİ

2425-Vakat-u Sıffin [Ömer b. Sâd'dan]: İmam daha sonra Sabat'a² doğru harekete etti ve Behuresir³ şehrine vardı. Yarenlerinden Benî Rabîa b. Malik kabilesinden Hür b. Sehm b. Tarif ismindeki bir kişi Kisra'nın eserlerine bakıyordu. Derken o, İbn-i Yafur et-Temimî'nin şu sözünü misal getirdi:

Diyarlarına rüzgârlar aktığında

Sanki durmuşlardı Hak divanında

Bunun üzerine Ali (a.s) dedi ki: Neden şöyle söylemedin: "**Nice bahçeler terkettiler ve nice akarsular; tarlalar ve güzelim meclisler, bol bol yeyip geçindikleri nice nîmetler. Böyle işte ve onları mîras verdik bir başka topluluğa. Derken ne gök ağladı onlara ne yer ve mühlet de verilmedi onlara.**"⁴

1-*el-Futuh*, c.2, s.551. Ayrıca bkz: *el-Emali*, Saduk, s.597, h.5; *Vakat-u Sıffin*, s.140.

2-**Sabat**: Irak'ta Medain ve Behuresir yakınında bilinen bir yerdir. Sabat-ı Kisra olarak tanınır. (Bkz: *Mucemu'l-Buldan*, c.3, s.166).

3-**Behuresir**: Dicle'nin batısında, Medain yakınlarında, Bağdat'ın uzantılarından sayılan nahiyelerden biridir. (*Mucemu'l-Buldan*, c.1, s.515).

4-Duhan, 25-29.

إِنَّ هَؤُلَاءِ كَانُوا وَارِثِينَ فَأَصْبَحُوا مَمْرُوثِينَ ، إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَشْكُرُوا النِّعْمَةَ فَسَلَبُوا دُنْيَاهُمْ بِالْمَعْصِيَةِ . إِيَّاكُمْ وَكُفِّرَ النَّعَمَ لَا تَحُلَّ بِكُمْ النَّقْمُ . ثُمَّ قَالَ : إِنزِلُوا بِهَذِهِ النَّجْوَةَ ¹ .

2426 . وقعة صفين عن الأصمغ بن نباتة : إِنَّ رَجُلًا سَأَلَ عَلِيًّا بِالمَدَائِنِ عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ ، فَدَعَا بِمِخْضَبٍ مِنْ يَرَامٍ قَدْ نَصَفَهُ الْمَاءُ . قَالَ عَلِيٌّ : مَنْ السَّائِلُ عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ؟

فَقَامَ الرَّجُلُ ، فَتَوَضَّأَ عَلَيَّ ثَلَاثًا ثَلَاثًا ، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَاحِدَةً ، وَقَالَ : هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَتَوَضَّأُ ² .

2427 . وقعة صفين عن حبة الغرني : أَمَرَ عَلِيٌّ بَنُ أَبِي طَالِبٍ الْحَارِثَ الْأَعْوَرَ فُصَّاحَ فِي أَهْلِ الْمَدَائِنِ : مَنْ كَانَ مِنَ الْمُقَاتِلَةِ فَلْيُؤَافِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ صَلَاةَ الْعَصْرِ . فَوَافُوهُ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَشْعَلِيهِ وَقَالَ :

أَمَّا بَعْدُ فَإِنِّي قَدْ تَعَجَّبْتُ مِنْ تَخْلُفِكُمْ عَنْ دَعْوَتِكُمْ ، وَانْقِطَاعِكُمْ عَنْ أَهْلِ مِصْرِكُمْ فِي هَذِهِ الْمَسَاكِينِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا ، وَهَالِكِ أَكْثَرِ سُكَّانِهَا ، لَا مَعْرُوفًا تَأْمُرُونَ بِهِ ، وَلَا مُنْكَرًا تَنْهَوْنَ عَنْهُ .

قالوا : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّا كُنَّا نَنْتَظِرُ أَمْرَكَ وَرَأْيَكَ ، مُرْنَا بِمَا أَحَبَبْتَ .

فَسَارَ وَخَلَّفَ عَلَيْهِمْ عَدِيٌّ بْنُ حَاتِمٍ ، فَأَقَامَ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا ثُمَّ خَرَجَ فِي ثَمَانِيَةِ ، وَخَلَّفَ ابْنَهُ يَزِيدَ فَلَحِقَهُ فِي أَرْبَعِمِائَةِ رَجُلٍ مِنْهُمْ ، ثُمَّ لَحِقَ عَلِيًّا ³ .

1 . وقعة صفين : ص 142 ، كنز الفوائد : ج 1 ص 315 نحوه إلى نهاية الآية ، بحار الأنوار : ج 32 ص 422 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 202 ، المعيار والموازنة : ص 132 ، كنز العمال : ج 16 ص 204 ح 44228 نقلاً عن ابن أبي الدنيا وتاريخ بغداد وكلاهما نحوه .

2 . وقعة صفين : ص 146 .

3 . وقعة صفين : ص 143 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 423 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 203 وليس فيه «ثم لحق علياً» .

Onlar miras alan iken miras bırakan durumuna düştüler. Onlar nimete şükretmediler; sonra da günah yüzünden dünyaları onlardan alındı. Nimetlere nankörlükten sakının ki azap sizi kucaklamasın.' Ardından da "Şu yüksek yerden aşağı inin!" dedi.¹

2426-Vakat-u Sıffin [Esbağ b. Nebate]: Medain'de bir kişi Ali'ye (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) abdesti hakkında (nasıl abdest aldığı) sordu. İmam yarısına kadar su bulunan bir leğen istedi. Ali buyurdu: 'Resulullah'ın (s.a.a) abdestini soran kimdi?'

Adam ayağa kalktı. Bunun üzerine Ali (a.s) üç uzvunu (yüz ve iki eli) üç defa yıkadı; başına bir defa mesh etti ve buyurdu: Resulullah'ın (s.a.a) bu şekilde abdest aldığını gördüm.²

2427-Vakat-u Sıffin [Habbe el-Urenî'den]: Ali b. Ebu Talib (a.s), Haris E'ver'e Medain halkına 'Savaşçılardan kim varsa ikinci namazında Emirülmüminin'e (a.s) katılsın.' diye seslenmesini emretti: Bunun üzerine o saatte kendisine katıldılar. Ali de (a.s) Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: 'Ben, davetinizden geri kalmanıza ve halkı zalim olan şu yurtlarda yaşayan ahali-den ayrılmanıza şaşırdım doğrusu; buraları mesken edinenlerin çoğu helak olmuştur. Ne iyi olanı emrediyordunuz, ne de kötülükten engelliyordunuz.'

Dediler ki: Ey Emirülmüminin! Biz senin görüşünü ve emrini bekliyorduk; istediğin şeyi bize emret!

Ali (a.s), Adiy b. Hatem'i onların başında bırakarak yola çıktı. Adiy üç gün aralarında kaldı. Sonra oğlu Yezid'i yerine bırakıp sekiz yüz kişi ile yola çıktı. O da onlardan dört yüz kişi ile babasına katıldı; sonra da (hep birlikte) Ali'ye katıldılar.³

1-Vakat-u Sıffin, s.142; Kenzu'l-Fevaid, c.1, s.315; Biharul-Envar, c.32, s.422; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.202; el-Miyar ve'l-Muvazene, s.132; Kenzu'l-Ummal, c.16, s.204, h.44228, İbn-i Ebu'd-Dünya ve Tarih-i Bağdad'dan.

2-Vakat-u Sıffin, s.146.

3-Vakat-u Sıffin, s.143; Biharul-Envar, c.32, s.423; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.203.

6 / 6

مُرُورُ الْجَيْشِ بِالْأَنْبَارِ

2428 . وقعة صفين عن حبة العُرني : وجاء عليّ حتّى مرّ بالأنبار ، فاستقبله بنو خُشنوشك دهاقنتها . فلَمّا استقبلوه نزلوا ثمّ جاؤوا يشتدونّ معه قال : ما هذه الدوابّ التي معكم ؟ وما أردتم بهذا الذي صنعتم ؟ قالوا : أمّا هذا الذي صنعنا فهو خُلُقٌ مِنّا نُعْظِمُ بِهِ الْأَمْرَاءَ . وأمّا هذه البراذين فهدية لك . وقد صنعنا لك وللمسلمين طعاماً ، وهيئنا لدوابكم علفاً كثيراً . قال : أمّا هذا الذي زعمتم أنّه منكم خُلُقٌ تُعْظِمُونَ بِهِ الْأَمْرَاءَ فوالله ، ما ينفع هذا الأمراء ، وإنّكم لتشتقون به على أنفسكم وأبدانكم ، فلا تعودوا له . وأمّا دوابكم هذه فإن أحببتم أن تأخذها منكم فنحسبها من خراجكم أخذناها منكم . وأمّا طعامكم الذي صنعتم لنا فإنّا نكره أن نأكل من أموالكم شيئاً إلاّ بثمن . قالوا : يا أمير المؤمنين ، نحن نُقَوِّمُهُ ثُمَّ نَقْبَلُ ثَمَنَهُ . قال : إذا لا تُقَوِّمُونَهُ قِيَمَتَهُ ، نحن نكتفي بما دونه . قالوا : يا أمير المؤمنين ، فإنّ لنا من العرب موالٍ ومعارف ، فتمنعنا أن هديهم وتمنعهم أن يقبلوا مِنّا ؟ قال : كلُّ العرب لكم موال ، وليس ينبغي لأحد من المسلمين أن يقبل هديتكم . وإن غصبكم أحد فاعلمونا . قالوا : يا أمير المؤمنين ، إنّا نُحِبُّ أن تقبل هديتنا وكرامتنا . قال لهم : ويحكم ، نحن أغنى منكم . فتركهم ثمّ سار¹ .

1 . وقعة صفين : ص 143 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 424 .

6/6

ORDUNUN EL-ENBAR'DAN GEÇMESİ

2428-Vakat-u Sıffin [Habbe el-Urenî'den]: Ali (a.s), Enbar'dan geçtiğinde Benî Hoşnuşek köylüleri kendisini karşıladılar. Onu karşı-larken merkeplerinden indiler ve önünde koşmaya başladılar. Ali (a.s): 'Şu yanınızdaki hayvanlar da neyin nesi! Bu yaptığınız işle ne amaçlı-yorsunuz?' diye sordu.

Yerliler: 'Bizim yaptığımız bu iş, emirlere uyguladığımız gele-neksel bir saygı ifadesidir. Şu katırlar ise sana hediyedir. Sana ve Müslümanlara yemek yaptık ve hayvanlarınıza çok miktarda yem hazırladık.'

Ali (a.s): Emirlere saygı için sergilediğiniz geleneğinizin onlara bir yararı olmaz ve onunla [sadece] kendinizi ve bedenlerinizi meşakkate atmaktasınız. Artık bunu tekrarlamayın. Hayvanlarınıza gelince; eğer isterseniz onları verginiz olarak sizden alırım. Bizim için yaptığınız yemekleri de ancak ücretini ödeyeceksek yeriz; aksi takdirde sizin mallarınızdan bir şeyi yemek istemeyiz..

Yerliler: Ey Emirülmüminin! Biz onun kıymetini çıkarır sonra siz-den ücretini alırız.

Ali (a.s): Onun kıymetini çıkarmadığınız sürece biz onun haricin-dekilerle yetineceğiz.

Yerliler: Ey Emirülmüminin! Bizim Araplardan sözleşmeli oldu-ğumuz ve tanıdıklarımız var. Şimdi bizim onlara hediye vermemizi, onların da bizden bunu kabul etmelerini mi engelliyorsun?

Ali (a.s): Arabın tümü sizinle sözleşme halindedir ve Müslüman-lardan hiçbirine sizin hediyenizi kabul etmesi yakışmaz. Eğer biri de zorla sizden alırsa bize bildirin.

Yerliler: Ey Emirülmüminin! Biz hediyemizi ve ikramımızı kabul etmeni istiyoruz.

Ali (a.s): Yazıklar olsun size! Bizim size ihtiyacımız yok!'

Derken onlardan ayrıldı ve yola koyuldu.¹

1-Vakat-u Sıffin, s.143; Biharu'l-Envar, c.32, s.424.

6 / 7

خَبَرُ ماءِ الدَّيْرِ

2429 . الفتح : أَقامَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) بِالْأَنْبَارِ يَوْمَيْنِ ، فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ سَارَ بِالنَّاسِ فِي بَرِّيَّةٍ مَلْسَاءَ ، وَعَطِشَ النَّاسُ وَاحْتاجُوا إِلَى الْمَاءِ . قَالَ : وَإِذَا بُرَاهِبَ فِي صَوْمَعَتِهِ ، فَدَنَا مِنْهُ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) وصاحَ بِهِ فَأَشْرَفَ عَلَيْهِ ، فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) : هَلْ تَعْلَمُ بِالْقُرْبِ مِنْكَ مَاءٌ نَشْرَبُ مِنْهُ ؟

فَقَالَ : مَا أَعْلَمُ ذَلِكَ ، وَإِنَّ الْمَاءَ لَيَحْمَلُ إِلَيْنَا مِنْ قَرِيبٍ مِنْ فَرَسَخَيْنِ .

قَالَ : فَتَرَكَهُ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) وَأَقْبَلَ إِلَى مَوْضِعٍ مِنَ الْأَرْضِ فَطَافَ بِهِ ، ثُمَّ أَشَارَ إِلَى مَكَانٍ مِنْهُ فَقَالَ : احْفَرُوا هُنَا .

فَحَفَرُوا قَلِيلًا وَإِذَا هُمْ بِصَخْرَةٍ صَفْرَاءَ كَأَنَّهَا طُلِيَتْ بِالذَّهَبِ ، وَإِذَا هِيَ عَلَى سَبِيلِ الرِّحَى لَا يَنْتَقِلُهَا إِلَّا مِئَةُ رَجُلٍ .

فَقَالَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) : اِقْلِبُوهَا فَاَلْمَاءُ مِنْ تَحْتِهَا .

فَاجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَيْهَا فَلَمَّ يَقْدِرُوا عَلَى قَلْبِهَا .

قَالَ : فَتَزَلَّ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) عَنْ فَرَسِهِ ، ثُمَّ دَنَا مِنَ الصَّخْرَةِ وَحَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِشَيْءٍ لَمْ يُسْمَعْ ، ثُمَّ دَنَا مِنَ الصَّخْرَةِ وَقَالَ : بِاسْمِ اللَّهِ ، ثُمَّ حَرَّكَهَا وَرَفَعَهَا فَدَحَاها نَاجِيَةً .

قَالَ : فَإِذَا بَعَيْنِ مِنَ الْمَاءِ لَمْ تَرَ النَّاسَ أَعْدَبَ مِنْهَا وَلَا أَصْفَى وَلَا أَبْرَدَ ، فَنَادَى فِي النَّاسِ أَنْ «هَلُمُّوا إِلَى الْمَاءِ» .

قَالَ : فَوَرَدَ النَّاسُ فَشَرِبُوا وَسَقَوْا مَا مَعَهُمْ مِنَ الظَّهْرِ ، وَمَلَكُوا أَسْقِيَتَهُمْ ، وَحَمَلُوا مِنَ الْمَاءِ مَا أَرَادُوا . ثُمَّ حَمَلَ عَلَى الصَّخْرَةِ وَهُوَ يُحَرِّكُ شَفَتَيْهِ بِمِثْلِ كَلَامِهِ الْأَوَّلِ حَتَّى رَدَّ الصَّخْرَةَ إِلَى مَوْضِعِهَا .

6/7

"MANASTIRIN SUYU" HABERİ

2429-el-Futuh: Ali (a.s) el-Enbar'da iki gün kaldı. Üçüncü gün orduyu dümdüz bir sahradan geçiriyordu ki insanlar susadılar ve suya ihtiyaç duydular. Ansızın manastırda bulunan bir rahiple karşılaştılar. Ali (a.s) ona doğru yaklaştı ve kendisini sesledi. Rahip karşısına çıkınca Ali (a.s) ona dedi ki: Yakınında içebileceğimiz su bulunan bir yer biliyor musun?

Rahip dedi ki: Böyle bir yer bilmiyorum. Bize en yakın mesafeden getirilen su iki fersah ötededir.

Ali (a.s) ondan ayrılarak bölgenin bir noktasına yöneldi. Sonra oranın etrafında bir tur attı. Daha sonra orada bir yeri işaret ederek: 'Şurayı kazın.' diye buyurdu

Orayı azıcık kazdıklarında karşılarna sarı bir kaya çıktı; sanki altın ile kaplanmıştı. Değirmen taşı gibiydi ve ancak yüz kişi onu kaldırıbilirdi.

Ali (a.s): 'Onu çevirin; altında su vardır.' diye buyurdu.

Bir grup kayanın başına toplandı; ancak onu çevirmeye güçleri yetmedi.

Ali (a.s) atından inip kayanın yanına gitti. Dudaklarını kıpırdattı, öyle ki hiçbir şey duyulmadı. Daha sonra [biraz daha] kayaya yaklaştı ve "Bismillah" dedi. Sonra onu hareket ettirerek kaldırdı ve bir köşeye attı.

Ansızın bir su kaynağı ortaya çıktı; insanlar o güne kadar ondan daha tatlı, daha berrak ve daha serin bir su görmemişlerdi. Sonra halka: "Suya gelin!" diye seslendi.

Bunun üzerine insanlar merkeplerinden indiler; o sudan kana kana içtiler, yanlarındaki binek hayvanlarını suvardılar, kırbalarını doldurup kendilerine istedikleri kadar su aldılar. Sonra [Ali (a.s)] dudaklarını kıpırdattı, önceki sözünü söyledi ve kayayı kaldırıp yerine bıraktı.

ثُمَّ سَارَ حَتَّى نَزَلَ فِي الْمَاءِ الَّذِي أَرَادُوا وَإِذَا مَأْوُهُ مُتَغَيَّرٌ ، فَقَالَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِأَصْحَابِهِ :

أَفِيكُمْ مَنْ يَعْرِفُ مَكَانَ الْمَاءِ الَّذِي يُنْتَمِ عَلَيْهِ ؟

فَقَالُوا : نَعَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ .

قَالَ : فَانْطَلِقُوا إِلَيْهِ ، فَطَلَبُوا مَكَانَ الصَّخْرَةِ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ ؛ فَانْطَلَقُوا إِلَى الرَّاهِبِ فَصَاحُوا بِهِ : يَا رَاهِبُ ! فَأَشْرَفَ عَلَيْهِمْ ، فَقَالُوا : أَيْنَ هَذَا الْمَاءُ الَّذِي هُوَ بِالْقُرْبِ مِنْ دِيرِكَ ؟

فَقَالَ الرَّاهِبُ : إِنَّهُ مَا يُقْرِئُ شَيْءٌ مِنَ الْمَاءِ !

فَقَالُوا : بَلَى ! قَدْ شَرَبْنَا مِنْهُ . نَحْنُ وَصَاحِبُنَا ، وَهُوَ الَّذِي اسْتَخْرَجَ لَنَا الْمَاءَ وَقَدْ شَرَبْنَا مِنْهُ .

فَقَالَ الرَّاهِبُ : وَاللَّهِ مَا بُنِيَ هَذَا الدَّيْرُ إِلَّا بِذَلِكَ الْمَاءِ ، وَإِنَّ لِي فِي هَذِهِ الصَّوْمَعَةِ مِنْذُ كَذَا سَنَةٍ مَا عَلِمْتُ بِمَكَانِ هَذَا الْمَاءِ ، وَإِنَّمَا عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا عَيْنُ رَاحِمَا ، مَا اسْتَخْرَجَهَا إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ وَصِيٌّ نَبِيٍّ ، وَلَقَدْ شَرِبَ مِنْهَا سَبْعُونَ نَبِيًّا وَسَبْعُونَ وَصِيًّا .

قَالَ : فَارْجِعُوا إِلَى عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَأَخْبِرُوهُ بِذَلِكَ ، فَسَكَتَ وَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا¹ .

2430 . الإرشاد . فِي بَيَانِ قِصَّةِ عَطَشِ أَصْحَابِ الْإِمَامِ (عَلَيْهِ السَّلَام) لَمَّا تَوَجَّهَ إِلَى صِفِّينَ وَلِقَائِهِمْ مَعَ الرَّاهِبِ . : فَقَالَ (عَلَيْهِ السَّلَام) : اكْشِفُوا الْأَرْضَ فِي هَذَا الْمَكَانِ .

فَعَدَلَ جَمَاعَةٌ مِنْهُمْ إِلَى الْمَوْضِعِ فَكَشَفُوهُ بِالْمِسَاحِي ، فَظَهَرَتْ لَهُمْ صَخْرَةٌ عَظِيمَةٌ تَلْمَعُ ، فَقَالُوا : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، هُنَا صَخْرَةٌ لَا تَعْمَلُ فِيهَا الْمِسَاحِي .

فَقَالَ لَهُمْ : إِنَّ هَذِهِ الصَّخْرَةَ عَلَى الْمَاءِ فَإِنْ زَالَتْ عَنْ مَوْضِعِهَا وَجَدْتُمُ الْمَاءَ .

1 . الفتوح : ج 2 ص 555 وراجع وقعة صفين : ص 145 .

Sonra yola koyuldu; istedikleri suya ulaştıklarında indi. (Oranın) Suyu değişti. Ali (a.s) ashabına dedi ki: İçinizden daha önce üzerinden geçtiğimiz suyun yerini bilen var mıdır?

Dediler ki: Evet, ey Emirülmüminin!

Buyurdu: Öyleyse oraya gidin.

Sonra kayayı aramaya koyuldular; ancak bulamadılar. Rahibe gittiler ve ona "Ey Rahip!" diye seslediler. Rahip karşılarına çıkınca dediler ki: Senin manastırın yakınında bulunan su nerededir?

Rahip: Benim yakınımda hiç su yok ki! dedi

Dediler ki: Evet var; biz ve efendimiz ondan içtik! O, bizim için su çıkarmıştı, biz de ondan içmiştik.

Rahip dedi ki: Vallahi şu manastır sadece o suyla yapılmıştır. Ben falan yıldan beri bu manastırdayım ve o suyun yerini bilmiyorum. O, "Rahuma" denilen bir çeşmedir ki ancak peygamber veya peygamber vâsisi onu çıkarabilir. Ondan yetmiş peygamber ve yetmiş vâsi su içmiştir.

Bunun üzerine Ali'nin (a.s) yanına döndüler ve rahibin sözünü ona haber verdiler. Ali (a.s) sükût etti ve hiçbir şey söylemedi.¹

2430-el-İrşad [Sıffin'a doğru yolculuklarında İmam'ın ashabının susamalarından ve rahiple karşılaşmalarından söz ederken]: İmam (a.s) şöyle buyurdu: Şu noktada yeri açın [kazın].

Onlardan bir grup o noktaya yöneldiler ve kürekleriyle orayı [kazarak] açmaya başladılar. Sonra büyük ve parlak bir kaya ortaya çıktı. Dediler ki: Ey Emirülmüminin! Burada kaya var, kürekler işlemiyor.

Ali (a.s) onlara buyurdu ki: Bu kaya suyun üzerindedir; eğer onu yerinden kaldırırsanız suya ulaşmış olacaksınız.

1-el-Futuh, c.2, s.555. Ayrıca bkz: Vakât-u Sıffin, s.145.

فَاجْتَهَدُوا فِي قَلْبِهَا ، فَاجْتَمَعَ الْقَوْمُ وَرَامُوا تَحْرِيكَهَا فَلَمْ يَجِدُوا إِلَى ذَلِكَ سَبِيلًا وَاسْتَصْعَبَتْ عَلَيْهِمْ ، فَلَمَّا رَأَوْهُمْ (عليه السلام) قَدِ اجْتَمَعُوا وَبَدَّلُوا الْجُهْدَ فِي قَلْعِ الصَّخْرَةِ فَاسْتَصْعَبَتْ عَلَيْهِمْ ، لَوَى (عليه السلام) رِجْلَهُ عَنْ سَرْجِهِ حَتَّى صَارَ عَلَى الْأَرْضِ ، ثُمَّ حَسَرَ عَنْ ذِرَاعِيهِ وَوَضَعَ أَصَابِعَهُ تَحْتَ جَانِبِ الصَّخْرَةِ فَحَرَّكَهَا ، ثُمَّ قَلَعَهَا بِيَدِهِ وَدَحَا بِهَا أَذْرُعًا كَثِيرَةً ، فَلَمَّا زَالَتْ عَنْ مَكَانِهَا ظَهَرَ لَهُمْ بَيَاضُ الْمَاءِ ، فَتَبَادَرُوا إِلَيْهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ ، فَكَانَ أَعْدَبَ مَاءٍ شَرِبُوا مِنْهُ فِي سَفَرِهِمْ وَأَبْرَدَهُ وَأَصْفَاهُ .

فَقَالَ لَهُمْ : تَزَوَّدُوا وَارْتَوُوا .

فَفَعَلُوا ذَلِكَ . ثُمَّ جَاءَ إِلَى الصَّخْرَةِ فَتَنَاولَهَا بِيَدِهِ وَوَضَعَهَا حَيْثُ كَانَتْ ¹ .

2431 . شرح نهج البلاغة . في صِفَةِ قُوَّةِ الْإِمَامِ (عليه السلام) . : وَهُوَ الَّذِي قَلَعَ بَابَ خَيْبَرَ وَاجْتَمَعَ عَلَيْهِ غُصْبَةٌ مِنَ النَّاسِ لِيَقْلِبُوهُ فَلَمْ يَقْلِبُوهُ ، وَهُوَ الَّذِي اقْتَلَعَ هُبْلَ مِنْ أَعْلَى الْكَعْبَةِ ، وَكَانَ عَظِيمًا جَدًّا وَأَلْفَاهُ إِلَى الْأَرْضِ ، وَهُوَ الَّذِي اقْتَلَعَ الصَّخْرَةَ الْعَظِيمَةَ فِي أَيَّامِ خِلَافَتِهِ (عليه السلام) بِيَدِهِ بَعْدَ عَجْزِ الْجَيْشِ كُلِّهِ عَنْهَا وَأَنْبَطَ الْمَاءُ مِنْ تَحْتِهَا ² .

6 / 8

النُّزُولُ بِبَلِيخ ³

2432 . الفتح : وَنَظَرَ إِلَيْهِ [عَلِيٌّ (عليه السلام)] رَاهِبٌ قَدْ كَانَ هُنَالِكَ فِي صَوْمَعَةٍ لَهُ ، فَتَنَزَّلَ مِنَ الصَّوْمَعَةِ وَأَقْبَلَ إِلَى عَلِيٍّ (رضي الله عنه) ، فَأَسْلَمَ عَلَى يَدِهِ ؛ ثُمَّ قَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّ عِنْدَنَا كِتَابًا تَوَارَثَاهُ عَنْ آبَائِنَا ، يَذْكُرُونَ أَنَّ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ (عليه السلام) كَتَبَهُ ، أَفَأَعْرِضُهُ عَلَيْكَ ؟

قَالَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) : نَعَمْ فَهَاتِهِ .

1 . الإرشاد : ج 1 ص 335 ، إعلام الوري : ج 1 ص 346 نحوه وراجع خصائص الأئمة (عليهم السلام) : ص 50 والخرائج والجرائح : ج 1 ص 222 ح 67 والفضائل لابن شاذان : ص 89 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 21 .

3 . موضع في سوريا ، قرب الرقة على جانب الفرات .

Cemaat kayayı çevirmek için çabaladı; bir grup onu hareket ettirmek için uğraştı, ancak buna hiçbir şekilde güçleri yetmedi; bu iş kendilerine çok zor geldi. Ali (a.s), onların elbirliği ederek tüm çabalarını ortaya koydukları halde kayayı oynatamaya güçlerinin yetmediğini görünce ayağını üzengiden çekip yere indi. Sonra da kollarını sıvadı, ellerini kayanın altına bıraktıktan sonra onu yerinden oynattı. Onu yerinden sökerek birkaç adım öteye attı. Kaya yerinden kaldırılınca suyun beyazlığı kendisini onlara gösterdi. Hemen suya yöneldiler ve ondan içtiler. Böylece yolculukları esnasındaki en tatlı, en serin ve en berrak suyu içmiş oldular.

Ali (a.s) daha sonra onlara "Azık alın ve susuzluğunuzu giderin" dedi. Onlar da bunu yaptılar. Ardından [Ali (a.s)] kayayı alıp önceki yerine bıraktı.¹

2431-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [İmam'ın gücünden söz ederken]: Hayber kalesinin kapısını söken odur. O kapıyı çevirmek için bir cemaat etrafında toplanmışlar, ama çevirememişlerdi. Çok iri olan Hubel putunu Kâbe'nin üzerinden söküp yere atan odur. O, hilafeti döneminde tüm ordunun yerinden oynatmaktan aciz kaldığı büyük bir kayayı yerinden sökmüş ve altından su çıkarmıştı.²

6/8

BELİH'TE³ KONAKLAMA

2432-el-Futuh: Oradaki bir manastırda yaşayan rahip onu [Ali'yi (a.s)] görünce manastırdan aşağı indi. Ali'ye (a.s) doğru geldi ve onun eliyle Müslüman oldu. Sonra dedi ki: Ey Emirülmüminin! Yanımızda babalarımızdan bize miras kalmış bir kitap var; onu Meryem oğlu İsa'nın (a.s) yazdığını söylüyorlar. Onu sana takdim edeyim mi?

Ali (a.s): Evet, getir onu.

1-*el-İrşad*, c.1, s.335; *İlamu'l-Vera*, c.1, s.346. Ayrıca bkz: *Hasaisu'l-Eimme*, s.50; *el-Haraic ve'l-Cerai*, c.1, s.222, h.67; *el-Fezail-i İbn-i Şâzan*, s.89.

2-*Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.1, s.21.

3-**Belih:** Suriye'de, Fırat üzerindeki Rakka'ya yakın bir yerdir.

فَرَجَعَ الرَّاهِبُ إِلَى الصَّوْمَةِ وَأَقْبَلَ بِكِتَابٍ عَتِيقٍ قَدْ كَادَ أَنْ يَنْدَرِسَ ، فَأَخَذَهُ عَلِيٌّ وَقَبَّلَهُ ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى الرَّاهِبِ ، فَقَالَ : إِقْرَأْهُ عَلَيَّ !

فَقَرَأَهُ الرَّاهِبُ عَلَى عَلِيٍّ (رضي الله عنه) ، فَإِذَا فِيهِ : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، الَّذِي قَضَى فِيمَا قَضَى وَسَطَرَ فِيمَا سَطَرَ ، أَنَّهُ بَاعِثٌ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ، وَيُدْهِمُهُمْ عَلَى سَبِيلِ الرَّشَادِ ، لَا فَطْرٌ وَلَا غَلِيظٌ وَلَا صَخَابٌ فِي الْأَسْوَاقِ ، لَا يَجْزِي السَّيِّئَةَ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفُو وَيَصْفَحُ ، أَمَّتُهُ الْحَامِدُونَ الَّذِينَ يَحْمَدُونَ اللَّهَ عَلَى كُلِّ حَالٍ فِي هَبْوَطِ الْأَرْضِ وَصُعُودِ الْجِبَالِ ، أَلَسِنَتُهُمْ مُذَلَّلَةٌ بِالتَّسْيِيحِ وَالتَّقْدِيسِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّهْلِيلِ ، يَنْصُرُ اللَّهُ هَذَا النَّبِيَّ عَلَى مَنْ نَاوَاهُ ؛ فَإِذَا تَوَفَّاهُ اللَّهُ اخْتَلَفَتْ أُمَّتُهُ مِنْ بَعْدِهِ ، ثُمَّ يَلْبَثُونَ بِذَلِكَ مَا شَاءَ اللَّهُ ؛ فَيَمُرُّ رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِهِ بِشَاطِئِ هَذَا النَّهْرِ ، يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ ، يَقْضِي بِالْحَقِّ وَلَا يَرْتَشِي فِي الْحُكْمِ ، الدُّنْيَا عَلَيْهِ أَهْوَنُ مِنْ شُرْبِ الْمَاءِ عَلَى الظَّمَانِ¹ ، يَخَافُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي السِّرِّ وَيَبْصَحُ اللَّهَ فِي الْعَلَانِيَةِ ، وَلَا يَأْخُذُهُ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَا يَمُ ، فَمَنْ أَدْرَكَ ذَاكَ النَّبِيَّ فَلْيُؤْمِنْ بِهِ ، فَمَنْ آمَنَ بِهِ كَانَ لَهُ رِضَاؤُنَا اللَّهُ وَالْجَنَّةُ ، وَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ الْعَبْدَ الصَّالِحَ فَلْيَنْصُرْهُ فَإِنَّهُ وَصِيٌّ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ ، وَالْقَتْلُ مَعَهُ شَهَادَةٌ .

قَالَ : ثُمَّ إِنَّهُ أَقْبَلَ هَذَا الرَّاهِبَ عَلَى عَلِيٍّ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنِّي صَاحِبُكَ لَا أَفَارِقُكَ أَبَدًا حَتَّى يُصِيبَنِي مَا أَصَابَكَ .

قَالَ : فَبَكَى عَلِيٌّ (رضي الله عنه) ثُمَّ قَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي ذَكَرَنِي عِنْدَهُ فِي كُتُبِ الْأَبْرَارِ .

قَالَ : ثُمَّ سَارَ وَهَذَا الرَّاهِبُ مَعَهُ ، فَكَانَ يَتَعَدَّى وَيَتَعَشَّى مَعَ عَلِيٍّ ؛ حَتَّى صَارَ إِلَى صَفَيْنَ ، فَقَاتَلَ فَقُتِلَ ، فَقَالَ عَلِيٌّ لِأَصْحَابِهِ : أَطْلُبُوهُ ! فَطَلَبُوهُ فَوَجَدُوهُ ، فَصَلَّى عَلَيْهِ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) وَدَفَنَهُ وَاسْتَعْفَرَ لَهُ ، ثُمَّ قَالَ : هَذَا مِنَّا أَهْلُ الْبَيْتِ² .

1 . في وقعة صفين : «الدنيا أهون عليه من الرماد في يوم عصفت به الريح ، والموت أهون عليه من شرب الماء على الظماء» ؛ والظاهر وقوع السقط هنا في المصدر .

2 . الفتوح : ج 2 ص 556 ؛ وقعة صفين : ص 147 نحوه .

Rahip manastıra geri döndü; çok eski ve neredeyse silinecek duruma gelmiş o kitabı getirdi. Ali (a.s) onu alıp öptükten sonra rahibe vererek "Onu bana oku!" dedi. Rahip de kitabı Ali'ye (a.s) okumaya başladı. Kitapta şöyle yazıyordu:

Rahman ve Rahim olan, hükmünü böyle kılan ve yazdığını böyle yazan Allah'ın adıyla. O, ümmiler içinde onlara kitabı ve hikmeti öğretecek, kendilerine doğru yolu gösterecek bir elçi seçecek. O ne kötü huyludur, ne kabadır, ne de pazar yerlerinde bağırandır; kötülüğe kötülükle karşılık vermez. Ancak affeder ve bağışlar. Ümmeti ise sürekli Allah'a hamd etmektedir; yerin aşağılarına indiklerinde de, dağlara çıktıklarında da Allah'tan övgüyle söz ederler. Dilleri tesbih, takdis, tekbir ve tehlil (lâ ilâhe illallâh) ile teslim olmuştur. Allah bu peygamberi ona düşmanlık edenlere karşı galip getirecektir. Allah onu kendi katına aldığı anda ise ardından ümmeti ihtilafa düşecektir. Allah'ın dilediği ana kadar da böyle kalacaklar. Sonra onun ümmetinden bir kişi şu nehrin kıyısından geçecek. O, iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, hak ile hükmeder, hükümde rüşvet kabul etmez; dünya ona susamış birinin su içmesinden¹ daha basittir. Gizlide yüce Allah'tan korkar, aşikârda ise Allah için nasihat eder. Allah'a kullukta hiçbir kınayanın kınaması onu tutamaz. Kim bu peygamberi görürse ona iman etsin ve kim de ona iman ederse Allah'ın rızası ve cennet onundur ve kim o salih kula ulaşırsa ona yardım etsin; zira o, peygamberlerin sonuncusunun vâsisidir; onunla öldürülmek şehadettir.

Rahip daha sonra Ali'ye (a.s) dönerek "Ey Emirülmüminin! Ben artık hep yanındayım ve sana ulaşacak şey bana da ulaşmadıkça senden asla ayrılmayacağım!" dedi. Bunun üzerine Ali (a.s) ağladı. Sonra şöyle dedi: 'Beni iyilerin kitabında zikreden Allah'a hamd olsun.'

Sonra yola çıktı. Rahip de onun yanındaydı; Sıffin'a varıncaya kadar sabah akşam hep Ali'yle birlikte aynı sofrada oturuyordu. Sıffin de savaştı ve öldürüldü. Ali (a.s) ashabına: 'Onu arayın!' diye buyurdu. Yarenleri onu arayıp buldular. Ali (a.s) ona namaz kılarak naaşını defnetti, hakkında Allah'tan mağfîret diledi ve "Bu, biz Ehlibeyt'tendir" dedi.²

1-Vakat-u Sıffin'da "Dünya ona fırtınalı bir günde savrulan külden daha değersizdir ve ölüm ona susamış birinin su içmesinden daha kolaydır" şeklinde geçer.

2-el-Futuh, c.2, s.556; Vakât-u Sıffin, s.147.

6 / 9

الوصول إلى الرقة

2433 . وقعة صفين عن يزيد بن قيس الأرحبي : ثُمَّ سَارَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى أَتَى الرَّقَّةَ وَجُلُّ أَهْلِهَا الْعُثْمَانِيَّةُ ، الَّذِينَ قَرَّوْا مِنَ الْكُوفَةِ بِرَأْيِهِمْ وَأَهْوَائِهِمْ إِلَى مُعَاوِيَةَ ، فَعَلَّقُوا أَبْوَابَهَا وَخَصَّنُوا فِيهَا ، وَكَانَ أَمِيرُهُمْ سِمَاكُ بْنُ خَزْزَمَةَ الْأَسَدِيِّ فِي طَاعَةِ مُعَاوِيَةَ ، وَقَدْ كَانَ فَارَقَ عَلِيًّا فِي نَحْوِ مِئَةِ رَجُلٍ مِنْ بَنِي أَسَدٍ ، ثُمَّ أَخَذَ يُكَاتِبُ قَوْمَهُ حَتَّى لَحِقَ بِهِ مِنْهُمْ سَبْعُمِئَةِ رَجُلٍ¹ .

2434 . الفتوح : دَعَا عَلِيٌّ أَهْلَ الرَّقَّةِ فَقَالَ : إِعْقِدُوا لِي جِسْرًا عَلَى هَذَا الْفُرَاتِ حَتَّى أُعْبَرَ عَلَيْهِ أَنَا وَأَصْحَابِي إِلَى قِتَالِ مُعَاوِيَةَ . فَأَبَوْا ذَلِكَ ؛ وَعَلِمَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) هَوَى أَهْلِ الرَّقَّةِ فِي مُعَاوِيَةَ ، فَتَرَكَهُمْ وَنَادَى فِي أَصْحَابِهِ : تَمْضِي لِكَيْ نَعْبَرَ عَلَى جِسْرِ مَنبِجٍ² .

قَالَ : فَخَرَجَ الْأَشْتَرُ إِلَى أَهْلِ الرَّقَّةِ مُغْضِبًا وَقَالَ : وَاللَّهِ يَا أَهْلَ الرَّقَّةِ ! لَئِنْ لَمْ تَعْقِدُوا لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ جِسْرًا لَا تُجَرِّدَنَّ فِيكُمْ السَّيْفَ وَلَا تُقْتَلَ الرِّجَالُ وَلَا حَوَائِجُ الْأَمْوَالِ . فَلَمَّا سَمِعَ أَهْلُ الرَّقَّةِ ذَلِكَ قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : إِنَّ الْأَشْتَرَ وَاللَّهُ يُوَفِّي بِمَا يَقُولُ ؛ ثُمَّ إِنَّهُمْ رَكَبُوا خَلْفَ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَرَدَّوهُ وَقَالُوا : ارْجِعْ يَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ! فَإِنَّا عَاقِدُونَ لَكَ جِسْرًا .

قَالَ : فَارْجَعَ عَلِيٌّ إِلَى الرَّقَّةِ ، وَعَقَدُوا لَهُ جِسْرًا عَلَى الْفُرَاتِ ، وَنَادَى فِي أَصْحَابِهِ أَنْ ارْكَبُوا ! فَارْكَبَتِ النَّاسُ وَعَبَرَتِ الْأَثْقَالُ كُلُّهَا ، وَعَبَرَ النَّاسُ بِأَجْمَعِهِمْ ، وَعَلِيٌّ وَاقِفٌ فِي أَلْفِ فَارِسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ ، ثُمَّ عَبَرَ آخِرَ النَّاسِ³ .

1 . وقعة صفين : ص 146 .

2 . منبج : مدينة كبيرة في ناحية الشام فوق الرقة وحلب ، بينها وبين الفرات ثلاثة فراسخ ، وبينها وبين حلب عشرة فراسخ ، بناها أنوشيروان (راجع معجم البلدان : ج 5 ص 206) .

3 . الفتوح : ج 2 ص 564 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 565 ، شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 211 ؛ وقعة صفين : ص 151 كلها نحوه .

6/9

RAKKA'YA VARİŞ

2433-Vakat-u Sıffin [Yezid b. Kays el-Erhabî'den]: Sonra Emirülmüminin (a.s) yola çıktı ve Rakka'ya vardı. Oranın halkının çoğu Osman taraftarı idi; Muaviye'ye olan inanç ve ilgileri yüzünden Küfe'den oraya kaçmışlardı. Onlar şehrin kapılarını kapadılar ve oraya sığındılar. Komutanları, Muaviyenin emrinde olan Simak b. Mehrame Esedi idi. O, Benî Esed kabilesinden yaklaşık yüz kişiyle birlikte Ali'den ayrıldı. Sonra da kavmi ile mektuplaşmaya başladı; onlardan yedi yüz kişi kendisine katıldı.¹

2434-el-Futuh: Ali (a.s) Rakka halkını çağırarak onlara şöyle buyurdu: Şu Fırat nehri üzerine bir köprü bağlayın da Muaviye'ye karşı savaşa gitmek için ahabımla birlikte üzerinden geçeyim. Fakat onlar buna yanaşmadılar. Ali (a.s) bununla Rakka halkının gönlünün Muaviye'den yana olduğunu anladı. Sonra onlardan ayrıldı ve ahabına şöyle seslendi: 'Gidip Menbec² köprüsünden geçelim.'

Eşter, öfkeli bir halde Rakka halkına gidip dedi ki: 'Ey Rakka halkı! Allah'a yemin olsun ki eğer Emirülmüminin (a.s) için bir köprü yapmazsanız üzerinize kılıç çekeceğim; erkekleri öldüreceğim ve malları zapt edeceğim.' Rakka halkı bunu duyunca birbirlerine dediler ki: 'Vallahi Eşter söylediğini yapar!' Daha sonra bineklerine binerek Ali b. Ebu Talib'in (a.s) peşinden gittiler ve onu geri çevirerek dediler ki: Ey Emirülmüminin! Geri dön, zira biz senin için bir köprü yapacağız.

Bunun üzerine Ali (a.s) Rakka'ya geri döndü. Onun için Fırat üzerine bir köprü bağladıklarında ahabına "Binin!" diye seslendi. Onlar da köprünün üzerine çıktılar; bütün yükler geçirildi ve ordunun tümü ondan geçti. Ali (a.s) ahabından bin atlı ile birlikte durdu; böylece ordu, son neferine kadar köprüden geçti.³

1-Vakat-u Sıffin, s.146.

2-Menbec: Şam civarında büyük bir şehirdir. Fırat'a üç, Halep'e on fersah mesafededir. Enuşirvan tarafından kurulmuştur. (Bkz: *Mucemu'l-Buldan*, c.5, s.206).

3-el-Futuh, c.2, s.564; *Tarih-i Taberî*, c.4, s.565; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.211; *Vakat-u Sıffin*, s.151.

6 / 10

كِتَابُ الْإِمَامِ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَجَوَابُهُ

2435 . وقعة صفين عن أبي الوداك : إِنَّ طَائِفَةً مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ قَالُوا لَهُ : أَكُتِبَ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَإِلَى مَنْ قَبْلَهُ مِنْ قَوْمِكَ بِكِتَابٍ تَدْعُوهُمْ فِيهِ إِلَيْكَ وَتَأْمُرُهُمْ بِتَرْكِ مَا هُمْ فِيهِ مِنَ الْخَطِئِ فَإِنَّ الْحُجَّةَ لَنْ تَزْدَادَ عَلَيْهِمْ بِذَلِكَ إِلَّا عِظَمًا ، فَكَتَبَ إِلَيْهِمْ :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مِنْ عَبْدِ اللَّهِ عَلِيِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى مُعَاوِيَةَ وَإِلَى مَنْ قَبْلَهُ مِنْ قُرَيْشٍ .

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ فَإِنِّي أَحْمَدُ اللَّهَ إِلَيْكُمْ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ .

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا آمَنُوا بِالتَّنْزِيلِ ، وَعَرَفُوا التَّأْوِيلَ ، وَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ ، وَبَيَّنَّ اللَّهُ فَضْلَهُمْ فِي الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ، وَأَنْتُمْ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ أَعْدَاءُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ، تُكَذِّبُونَ بِالْكِتَابِ ، مُجْمِعُونَ عَلَى حَرْبِ الْمُسْلِمِينَ ، مَنْ تَقَفْتُمْ مِنْهُمْ حَبْسْتُمُوهُ أَوْ عَدَبْتُمُوهُ أَوْ قَتَلْتُمُوهُ ، حَتَّى أَرَادَ اللَّهُ إِعْزَازَ دِينِهِ وَإِظْهَارَ رَسُولِهِ ، وَدَخَلَتِ الْعَرَبُ فِي دِينِهِ أَفْوَاجًا ، وَأَسْلَمَتِ لَهُ هَذِهِ الْأُمَّةُ طَوْعًا وَكَرْهًا ، وَكُنْتُمْ مِمَّنْ دَخَلَ فِي هَذَا الدِّينِ إِمَّا رَغْبَةً وَإِمَّا رَهْبَةً ، عَلَى حَيْثُ فَازَ أَهْلُ السَّبْقِ بِسَبْقِهِمْ وَفَازَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوَّلُونَ بِفَضْلِهِمْ . فَلَا يَنْبَغِي لِمَنْ لَيْسَتْ لَهُ مِثْلُ سَوَابِقِهِمْ فِي الدِّينِ وَلَا فُضَائِلِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ ، أَنْ يُنَازِعَهُمُ الْأَمْرَ الَّذِي هُمْ أَهْلُهُ وَأُولَى بِهِ ، فَيَحُوبَ بِظُلْمٍ . وَلَا يَنْبَغِي لِمَنْ كَانَ لَهُ عَقْلٌ أَنْ يَجْهَلَ قَدْرَهُ ، وَلَا أَنْ يَعْدُوَ طَوْرَهُ ، وَلَا أَنْ يُشَقِيَ نَفْسَهُ بِالِتِمَاسِ مَا لَيْسَ لَهُ . ثُمَّ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِأَمْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ قَدِيمًا وَحَدِيثًا ، أَقْرَبُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ، وَأَعْلَمُهَا بِالْكِتَابِ وَأَفْقَهُهَا فِي الدِّينِ ، وَأَوْفَىهَا إِسْلَامًا وَأَفْضَلُهَا جِهَادًا وَأَشَدُّهَا بِمَا تُحْمَلُهُ الرَّعِيَّةُ مِنْ أُمُورِهَا اضْطِرَاعًا . فَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ، ﴿وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾¹

6/10

İMAM'IN MUAVİYE'YE MEKTUBU VE ONUN CEVABI

2435-Vakat-u Sıffin [Ebu'l Vedak'tan]: Ali'nin (a.s) ashabından bir grup ona dediler ki: Muaviye ve onun etrafındaki Kureyşlilere bir mektup yaz; onları kendine davet et ve içinde bulundukları hatayı bırakmalarını emret. Zira bu vesileyle onlar aleyhindeki hüccet daha da büyümüş olacaktır. Ali de (a.s) şöyle yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Allah'ın kulu ve Müminlerin Emiri Ali'den Muaviye ve etrafındaki Kureyşlilere.

Selamun aleyküm. Ben huzurunuzda kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a hamd ederim.

Muhakkak Allah'ın Kurân'a inanmış, onun tevilini tanımış ve dinde derinleşmiş kulları vardır. Allah onların faziletini hikmetli Kurân'da beyan etmiştir. O zaman sizler Resulullah'a düşmandınız; Kurân'ı yalanlıyor, Müslümanlara karşı savaşta birleşiyor, onlardan hangisini bulsanız hapsediyor, işkence ediyor ya da öldürüyordunuz. Derken Allah, dinine destek vermeyi ve Resulünü galip getirmeyi diledi. Araplar, gruplar hâlinde onun dinine girdiler. Bu ümmet isteyerek ve istemeyerek Müslüman oldu. Sizler bu dine arzu veya korku ile girenlerdendiniz. Oysa öncekiler [İslam'daki] öncülükleri ile ve Muhacirler faziletleri ile kurtuluşa erdiler. Öyleyse onların dindeki sabıkaları ve İslam'daki faziletlerinin benzerine sahip olmadığı halde birinin onlarla, layığı oldukları hilafet işinde kavga etmesi doğru değildir; eğer bunu yaparsa zulmetmiş, günaha düşmüş olur. Aklı olan birine de kendi değerine bilmemesi, haddini aşması ve kendisine ait olmayan bir şeyi talep ederek kendisini sıkıntıya düşürmesi yakışmaz. Sonra bu ümmetin işine [üşlenmeye] dün de bugün de onların Resulullah'a (s.a.a) en yakın olanı, Allah'ın kitabını en iyi bilen, dinde en fakih olanı; İslam'ı ilk kabul eden, cihadı en üstün olan ve ümmetin, işleri konusunda kendisine yüklediği sorumluluğu taşımada tahammülü en çok olanı layıktır. Kendisine döndürüleceğiniz Allah'tan korkun. **"Hakkı batıl ile örtmeyin ve hakkı gizlemeyin. Halbuki siz (gerçeği) biliyorsunuz."**¹

1-Bakara, 42.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ خِيَارَ عِبَادِ اللَّهِ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ بِمَا يَعْلَمُونَ ، وَأَنَّ شِرَارَهُمُ الْجُهَالُ الَّذِينَ يُنَازِعُونَ بِالْجَهْلِ أَهْلَ الْعِلْمِ ، فَإِنَّ لِلْعَالِمِ بِعِلْمِهِ فَضْلًا ، وَإِنَّ الْجَاهِلَ لَنْ يَزِدَّادَ بِمُنَازَعَةِ الْعَالِمِ إِلَّا جَهْلًا .

أَلَا وَإِنِّي أَدْعُوكُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ ، وَحَقَنِ دِمَاءِ هَذِهِ الْأُمَّةِ . فَإِنْ قَبِلْتُمْ أَصَبْتُمْ رُشْدَكُمْ ، وَاهْتَدَيْتُمْ لِحُطُّكُمْ . وَإِنْ أَبَيْتُمْ إِلَّا الْفُرْقَةَ وَشَقَّ عَصَا هَذِهِ الْأُمَّةِ فَلَنْ تَزِدَادُوا مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا ، وَلَنْ يَزِدَّادَ الرَّبُّ عَلَيْكُمْ إِلَّا سُحُطًا . وَالسَّلَامُ .

فَكَتَبَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ : أَمَا بَعْدُ ؛ فَإِنَّهُ :

لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَ قَيْسِ عِتَابٍ غَيْرُ طَعْنِ الْكُلَى وَضَرْبِ الرَّقَابِ

فَقَالَ عَلِيٌّ : ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾^{1/2} .

6 / 11

الْأَشْتَرُ عَلَى مُقَدِّمَةِ جَيْشِ الْإِمَامِ

2436 . تاريخ الطبري عن خالد بن قطن الحارثي : إِنَّ عَلِيًّا لَمَّا قَطَعَ الْفُرَاتَ دَعَا زِيَادَ بْنَ النَّضْرِ وَشُرَيْحَ بْنَ هَانِئٍ فَسَرَّحَهُمَا أَمَامَهُ نَحْوَ مُعَاوِيَةَ عَلَى حَالِهِمَا الَّتِي كَانَا خَرَجَا عَلَيْهَا مِنَ الْكُوفَةِ . قَالَ : وَقَدْ كَانَا حَيْثُ سَرَّحَهُمَا مِنَ الْكُوفَةِ أَخَذَا عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ مِنْ قِبَلِ الْبَرِّ مِمَّا يَلِي الْكُوفَةَ حَتَّى بَلَغَا عَانَاتِ³ .

1 . القصص : 56 .

2 . وقعة صفين : ص 149 ، الأماي للطوسي : ص 183 ح 308 عن جبر بن نوف نحوه وراجع أنساب الأشراف : ج 3 ص 80 والإمامة والسياسة : ج 1 ص 68 .

3 . عَانَات : عانة بلد في العراق مشهور بين الرِّقَّة وهيت ، وجاء في الشعر (عانات) كأنه جمع لما حوله ، وهي مشرفة على الفرات قرب حديثة (معجم البلدان : ج 4 ص 72) .

Şunu bilin ki Allah kullarının en hayırlıları bildiklerine amel edenlerdir; onların en kötülerini ise cehaletle ilim ehline karşı savaşa duran cahillerdir. Zira âlimin, ilminden dolayı fazileti vardır; cahil ise âlime karşı savaşıyla sadece cehlili artırır.

İyi bilin ki ben sizi Allah'ın kitabına, peygamberinin (s.a.a) sünnetine ve bu ümmetin kanlarının korunmasına çağırıyorum. Eğer kabul ederseniz doğru yolunuza kavuşmuş olursunuz ve hidayetden nasibinizi alırsınız. Eğer ayrılıktan ve bu ümmetin direğini kırmaktan başka bir şeye yanaşmazsanız ancak Allah'tan uzaklığınızı artırmış olacaksınız ve Rab, sadece üzerinizdeki gazabını artıracaktır. Vesselam.

Muaviye ona cevap olarak şöyle yazdı:

Kays'la benim aramda varsa serzeniş

Ya boyunlara kılıçtır ya da böbreğe şiş

Ali (a.s) [cevabında şu ayeti] buyurdu: "**Gerçek şu ki, sen, sevdiğini hidayete erdiremezsin, ancak Allah, dilediğini hidayete erdirir; O, hidayete erecek olanları daha iyi bilendir.**"¹⁻²

11/6

EŞTER, ORDUNUN ÖNCÜ BİRLİKLERİNİN KOMUTANI

2436- Tarih-i Taberi [Halid b. Kutn Harisi'den]: Ali (a.s) Fırat'tan geçince Ziyad b. Nazr ve Şureyh b. Hani'yi çağırdı. O ikisini Küfe'den çıktıkları halde Muaviye'ye doğru gönderdi. Onlar İmam tarafından Küfe'den [Muaviye'ye] gönderildiklerinde Fırat'ın kıyısını tutarak Küfe'ye yakın olan topraklardan geçip Anat'a³ vardılar.

1- Kasas, 56.

2-Vakat-ı Sıffin, s.149; el-Emali, Tusi, s.183, h.308, Cebr b. Nevften. Ayrıca bkz: Ensabu'l-Eşraf, c.3, s.80; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.68.

3-Ânât: Âne kast edilir; Irak'ta Rakka ile Heyt arasında meşhur bir şehirdir. Şiirde "Anat" olarak söz edilmişse de muhtemelen Âne ve etrafına işaret edilmiştir. Bu bölge, Fırat kenarında "Hadise" yakınlarında bulunmaktadır. (Mucemu'l-Buldan, c.4, s.72).

فَبَلَّغَهُمَا أَخَذُ عَلِيٍّ عَلَى طَرِيقِ الْجَزِيرَةِ ، وَبَلَّغَهُمَا أَنَّ مُعَاوِيَةَ قَدْ أَقْبَلَ مِنْ دِمَشْقٍ فِي جُنُودِ أَهْلِ الشَّامِ لِاسْتِقْبَالِ عَلِيٍّ فَقَالَا : لَا وَاللَّهِ ، مَا هَذَا لَنَا بِرَأْيٍ أَنْ نَسِيرَ وَبَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ هَذَا الْبَحْرُ ! وَمَا لَنَا خَيْرٌ فِي أَنْ نَلْقَى جُنُودَ أَهْلِ الشَّامِ بِقِلَّةٍ مِنْ مَعَنَا مُنْقَطِعِينَ مِنَ الْعَدَدِ وَالْمَدَدِ . فَذَهَبُوا لِيَعْبُرُوا مِنْ عَانَاتٍ ، فَمَنَعَهُمْ أَهْلُ عَانَاتٍ وَحَبَسُوا عَنْهُمْ السُّنُنَ ، فَأَقْبَلُوا رَاجِعِينَ حَتَّى عَبَرُوا مِنْ هَيْتٍ¹ ، ثُمَّ لَحِقُوا عَلِيًّا بِقَرْيَةٍ دُونَ قَرْيَسِيَاءَ² وَقَدْ أَرَادُوا أَهْلَ عَانَاتٍ فَتَحَصَّنُوا وَفَرُّوا ، وَلَمَّا لَحِقَتِ الْمَقْدَمَةُ عَلِيًّا قَالَ : مُقَدِّمَتِي تَأْتِينِي مِنْ وَرَائِي !

فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ زِيَادُ بْنُ النَّضْرِ الْحَارِثِيُّ وَشُرَيْحُ بْنُ هَانِيٍّ فَأَخْبَرَاهُ بِالَّذِي رَأَى حِينَ بَلَّغَهُمَا مِنَ الْأَمْرِ مَا بَلَّغَهُمَا . فَقَالَ : سَدَدْتُمَا . ثُمَّ مَضَى عَلِيٌّ فَلَمَّا عَبَرَ الْفُرَاتَ قَدَّمَهُمَا أَمَامَهُ نَحْوَ مُعَاوِيَةَ ، فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَى سَوْرِ الرُّومِ لَقِيَهُمَا أَبُو الْأَعْوَرِ السُّلَمِيُّ عَمَرُو بْنُ سُفْيَانَ فِي جُنْدٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ ، فَأَرْسَلَا إِلَى عَلِيٍّ : إِنَّا قَدْ لَقِينَا أَبَا الْأَعْوَرِ السُّلَمِيَّ فِي جُنْدٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ وَقَدْ دَعَوَانَاهُمْ فَلَمْ يُجِبْنَا مِنْهُمْ أَحَدٌ فَمُرْنَا بِأَمْرِكَ . فَأَرْسَلَ عَلِيٌّ إِلَى الْأَشْتَرِ فَقَالَ :

يَا مَالِكُ ، إِنَّ زِيَادًا وَشُرَيْحًا أَرْسَلَا إِلَيَّ يُعْلِمَانِي أَنَّهُمَا لَقِيَا أَبَا الْأَعْوَرِ السُّلَمِيَّ فِي جَمْعٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ ، وَأَنْبَأَنِي الرَّسُولُ أَنَّهُ تَرَكَهُمُ مُتَوَاقِفِينَ ، فَالْتَّجَاءَ إِلَى أَصْحَابِكَ النَّجَاءَ ، فِإِذَا قَدِمْتَ عَلَيْهِمْ فَأَنْتَ عَلَيْهِمْ وَإِيَّاكَ أَنْ تَبْدَأَ الْقَوْمَ بِقِتَالٍ إِلَّا أَنْ يَدُورُوكَ حَتَّى تَلْقَاهُمْ فَتَدْعُوهُمْ وَتَسْمَعَ ، وَلَا يَجْرِمَنَّكَ شَنَاؤُهُمْ عَلَى قِتَالِهِمْ قَبْلَ دُعَائِهِمْ وَالْإِعْذَارِ إِلَيْهِمْ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةٍ ، وَاجْعَلْ عَلَى مِيمَنَتِكَ زِيَادًا وَعَلَى مَيْسَرَتِكَ شُرَيْحًا وَقِفْ مِنْ أَصْحَابِكَ وَسَطًا ، وَلَا تَدُنْ مِنْهُمْ دُنُوًّا مَنْ يُرِيدُ أَنْ يُنْشِبَ الْحَرْبَ ، وَلَا تَبَاعِدْ مِنْهُمْ بُعْدًا مَنْ يَهَابُ الْبَأْسَ حَتَّى أَقْدَمَ عَلَيْكَ ، فَإِنِّي حَثِيْتُ السَّيْرَ فِي أَثَرِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ .

1 . هَيْتُ : بلدة في العراق على الفرات من نواحي بغداد فوق الأنبار (معجم البلدان : ج 5 ص 421) .

2 . قَرْيَسِيَاءَ : بلد على نهر الخابور قرب صَغَيْنَ والرَّقَّةَ ، وعندها مصبُ الخابور في الفرات ، وهي الآن في

العراق (راجع معجم البلدان : ج 4 ص 328) .

Onlara Ali'nin Cezire yolunu tuttuğu, Muaviye'nin de Şam halkından oluşan ordusuyla Dimeşk'ten yola çıktığı ve Ali'ye doğru hareket ettiği haberi ulaştı. Kendi kendilerine dediler ki: 'Allah'a andolsun ki bizimle Müslümanlar ve Emirülmüminin arasında şu deniz olduğu sürece yola devam etmemiz doğru değildir! Bize ulaşması gereken destekle aramız kopukken şu az kuvvetle Şam ordusunun karşısına çıkmamız da bizim için hayırlı olmaz.' Bu düşünceyle Anat'tan geçmek için yola düştüler. Fakat Anat halkı onlara engel oldu ve gemileri onlardan uzaklaştırdılar. Bunun üzerine geri dönüp Hit'ten¹ geçtiler. Karkisya'nın² aşağısında bulunan bir köyde Ali'ye (a.s) katıldılar. Sonra da Anat halkına yöneldiler; fakat onlar gizlendiler ve kaçtılar. Öncü birlikler Ali'ye katıldıklarında o şöyle buyurdu: 'Öncü birliklerim, arımdan bana geliyorlar!'

Ziyad b. Nazr Harisi ve Şureyh b. Hani onun yanına geldiler ve kendilerine ulaşan haberi duyduklarından böyle bir görüşe vardıklarını bildirdiler. Ali (a.s): 'Doğru düşündünüz.' diye buyurdu ve yola devam etti. Fırat'ı geçince o ikisini [tekrar] Muaviye'ye doğru gönderdi. Onlar Rum kalesine vardıklarında Ebu'l-A'ver Sulmi Amr b. Süfyan, Şam halkından bir ordu ile karşılarına çıktı. O ikisi, Ali'ye (a.s) şöyle bir haber gönderdiler: "Biz, Ebu'l-A'ver Sulmi komutasında Şam halkından bir ordu ile karşılaştık; onları [teslimiyete] çağırdık, fakat hiçbirini kabul etmedi. Şimdi bize emrini buyur." Ali (a.s), Eşter'e şu mesajı gönderdi:

'Ey Malik! Ziyad ile Şureyh, Ebu'l-A'ver Sulmi komutasındaki Şam halkından bir ordu ile karşı karşıya geldiklerini bana bildirdiler. Elçi, onların birbirleri karşısında saf tuttıkları halde kendilerinden ayrıldığını bana haber verdi. O halde çabuk koş arkadaşlarına, koş onlara! Onlara vardığında sen, üzerlerinde komutansın. Seninle savaşa başlamadıkları sürece sakın onlarla savaşı başlatma; [önce] kendileriyle görüş, onları [barışa] davet et ve [sözlerini] dinle. Kendileriyle olan düşmanlık, davet etmeden ve birkaç kez üzerlerine hücceti tamamlamadan onlarla savaşa itmesin seni. Ordunun sağ kanadına Ziyad'ı, sol kanadına Şureyh'i bırak; kendin de yarenlerinle birlikte ortada dur. Ben sana ulaşınca kadar savaş isteyen birinin yaklaşması gibi yaklaşma onlara; savaşın zorluğundan kaçan biri gibi de uzak durma onlardan.. Allah'ın izniyle arkandan hızla geleceğim.'

1-**Hit**: Irak'ta Bağdat'ın uzantılarından Fırat hattı üzerinde bir bölgedir. Enbar'ın kuzeyindedir. (*Mucemu'l-Buldan*, c.4, s.328).

2-**Karkisya**: Habur nehri üzerinde, Sıffin ve Rakka yakınlarında bulunan bir şehirdir. Habur nehri oradan Fırat'a dökülmektedir. Bu bölge bugün Irak içindedir. (Bkz: *Mucemu'l-Buldan*, c.4, s.328).

قال : وكان الرسول الحارث بن جُمهان الجعفي فكتب عليّ إلى زياد وشريح :
 أمّا بعد ، فإنّي قد أمرت عليكما مالكا فاسمعا له وأطيعا ، فإنّه بمن لا
 يخاف رهقه ولا سقاطه ولا بطؤه عما الإسراع إليه أحزم ، ولا الإسراع إلى ما
 الإبطاء عنه أمثل ، وقد أمرته بمثل الذي كنت أمرتكما به ألاّ يبدأ القوم حتى
 يلقاهم فيدعوهم ويعدّر إليهم¹ .

6 / 12

مواجهة مقدمة الجيشين

2437 . تاريخ الطبري عن خالد بن قطن الحارثي : خرج الأشتر حتى قدم
 على القوم ، فاتبع ما أمره عليّ وكف عن القتال ، فلم يزالوا متواقفين حتى إذا كان
 عند المساء حمل عليهم أبو الأعور السلمي ، فتبّتوا له واضطربوا ساعة ، ثم إن أهل
 الشام انصرفوا .

ثم خرج إليهم من الغد هاشم بن عتبة الزهري في خيل ورجال حسن عددها
 وعددها ، وخرج إليه أبو الأعور فاقتتلوا يومهم ذلك ، تحمل الخيل على الخيل والرجال
 على الرجال ، وصبر القوم بعضهم لبعض ثم انصرفوا ، وحمل عليهم الأشتر فقتل
 عبد الله بن المنذر التنوخي قتله يومئذ ظبيان بن عمار التميمي وما هو إلا فتى حدث
 وإن كان التنوخي لفارس أهل الشام ، وأخذ الأشتر يقول : ويحكم ! أروني
 أبا الأعور . ثم إن أبا الأعور دعا الناس فرجعوا نحوه ، فوقف من وراء المكان الذي
 كان فيه أول مرة ، وجاء الأشتر حتى صف أصحابه في المكان الذي كان فيه أبو الأعور .

1 . تاريخ الطبري : ج4 ص566 ؛ وقعة صفين : ص152 نحوه .

Bu mektubun elçisi Haris b. Cumhan Cufî idi. Ali (a.s) Ziyad ve Şureyh'e de şöyle yazdı:

'Ben, Malik'i siz ikinizin üzerine komutan atadım. Artık onu dinleyin ve itaat edin. O öyle biridir ki ne aklının zayıflığından korkulur ne de sürçmesinden endişe duyulur; ne hızlı yapılması gereken bir işte yavaş davranmasından ne de yavaş halledilmesi lazım bir işte hızlı hareket etmesinden korkulur. Siz ikinize emrettiğim şeyi, yani karşı tarafla görüşmeden, kendilerini davet etmeden ve bahanelerini gidermeden onlarla savaşı başlatmamasını emrettim.'¹

6/12

İKİ ORDU ÖNCÜLERİNİN KARŞILAŞMASI

2437-Tarih-i Taberî [Halid b. Kutn el-Harisî'den]: Eşter yola koyuldu ve Şamlılara ulaştı. O, Ali'nin (a.s) emrine uyarak savaştan sakındı. İki ordu karşılıklı saf tutmuş bir halde durmuşlardı. İkinci sularında Ebu'l-A'ver es-Sulmî üzerlerine hücum etti; onlar da karşılık verdiler ve [yaklaşık] bir saat kadar savaştılar. Sonra Şamlılar geri çekildiler.

Sonraki günün sabahı Haşim b. Utbe ez-Zuhrî kalabalık ve donanımlı bir süvari birliği ile onlara doğru harekete geçti. Ebu'l-A'ver onun karşısına çıktı. O günü savaşarak geçirdiler; süvariler süvarilerle, piyadeler de piyadelerle savaşa dalmışlardı. Birbirlerine karşı direnerek savaşı sürdürdüler. Sonra da geri çekildiler. [Ertesi gün] Eşter onlara hücum etti. O gün Şamlıların baş süvarisi Abdullah b. Munzir et-Tenuhî öldürüldü. Onu öldüren, çok genç yaşta olan Zabyan b. Ammar et-Temimî idi.

Eşter sürekli şöyle sesleniyordu: Yazıklar olsun size, bana Ebu'l-A'ver'i gösterin!

Ebu'l-A'ver ordusunu çağırdı; onlar da ona doğru geri döndüler. Ebu'l-A'ver daha önce ilk durduğu yerin ardında durdu. Eşter de Ebu'l-A'ver'in durduğu yere geldi ve yarenlerini saf düzenine geçirdi.

1-Tarih-i Taberî, c.4, s.566; Vakât-u Sıffin, s.152.

فَقَالَ الْأَشْتَرُ لِسِنَانِ بْنِ مَالِكٍ النَّخَعِيِّ : انْطَلِقْ إِلَى أَبِي الْأَعْوَرِ فَادْعُهُ إِلَى الْمِبَارَزَةِ .

فَقَالَ : إِلَى مُبَارَزَتِي أَوْ مُبَارَزَتِكَ ؟

فَقَالَ لَهُ الْأَشْتَرُ : لَوْ أَمَرْتُكَ بِمُبَارَزَتِهِ فَعَلْتَ ؟ قَالَ : نَعَمْ وَاللَّهِ ، لَوْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَعْتَرِضَ صَفَّهُمْ بِسَيْفِي مَا رَجَعْتُ أَبَدًا حَتَّى أَضْرِبَ بِسَيْفِي فِي صَفِّهِمْ ، قَالَ لَهُ الْأَشْتَرُ : يَا بَنَ أَخِي ، أَطَالَ اللَّهُ بَقَاءَكَ ! قَدْ وَاللَّهِ ، أَزِدْتُ رَغْبَةً فِيكَ لَا أَمْرُكَ بِمُبَارَزَتِهِ إِنَّمَا أَمَرْتُكَ أَنْ تَدْعُوهُ إِلَى مُبَارَزَتِي ، إِنَّهُ لَا يَبْرُؤُ إِنْ كَانَ ذَلِكَ مِنْ شَأْنِهِ إِلَّا لِدَوِي الْأَسْنَانِ وَالْكَفَاءَةِ وَالشَّرَفِ ، وَأَنْتَ . لِرَبِّكَ الْحَمْدُ . مِنْ أَهْلِ الْكَفَاءَةِ وَالشَّرَفِ غَيْرَ أَنَّكَ فَتَى حَدَثَ السِّنِّ ، فَلَيْسَ بِمُبَارِزِ الْأَحْدَاثِ وَلَكِنْ ادْعُهُ إِلَى مُبَارَزَتِي . فَأَتَاهُ فَنَادَى : آمِنُونِي فَإِنِّي رَسُولٌ فَأُؤْمِنُ ، فَجَاءَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى أَبِي الْأَعْوَرِ .

قَالَ أَبُو مَخْنَفٍ : فَحَدَّثَنِي النَّضْرُ بْنُ صَالِحٍ أَبُو زُهَيْرٍ الْعَبْسِيُّ قَالَ : حَدَّثَنِي سِنَانٌ قَالَ : فَدَنَوْتُ مِنْهُ فَقُلْتُ : إِنَّ الْأَشْتَرَ يَدْعُوكَ إِلَى مُبَارَزَتِهِ . قَالَ : فَسَكَتَ عَنِّي طَوِيلًا ثُمَّ قَالَ : إِنَّ خِفَّةَ الْأَشْتَرِ وَسُوءَ رَأْيِهِ هُوَ حَمَلُهُ عَلَى إِجْلَاءِ عُمَالِ ابْنِ عَفَّانَ مِنَ الْعِرَاقِ ، وَانْتِزَاؤُهُ عَلَيْهِ يُقَبِّحُ مُحَاسِنَهُ ، وَمِنْ خِفَّةِ الْأَشْتَرِ وَسُوءَ رَأْيِهِ أَنْ سَارَ إِلَى ابْنِ عَفَّانَ فِي دَارِهِ وَقَرَّارِهِ حَتَّى قَتَلَهُ ، فَيَمُنُ قَتْلُهُ فَأَصْبَحَ مُتَّبِعًا بِدَمِهِ ، أَلَا لَا حَاجَةَ لِي فِي مُبَارَزَتِهِ . قَالَ : قُلْتُ : إِنَّكَ قَدْ تَكَلَّمْتَ فَاسْمَعْ حَتَّى أُجِيبَكَ ، فَقَالَ : لَا ، لَا حَاجَةَ لِي فِي الْإِسْتِمَاعِ مِنْكَ وَلَا فِي الْجَوَابِ ، أَذْهَبَ عَنِّي . فَصَاحَ بِي أَصْحَابُهُ فَاَنْصَرَفْتُ عَنْهُ ، وَلَوْ سَمِعَ إِلَيَّ لَأَخْبَرْتُهُ بِعُذْرِ صَاحِبِي وَحُجَّتِهِ . فَارْجَعْتُ إِلَى الْأَشْتَرِ فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّهُ قَدْ أَبَى الْمِبَارَزَةَ ، فَقَالَ : لِنَفْسِهِ نَظَرٌ .

Eşter, Sinan b. Malik en-Nahaî'ye dedi ki: Ebu'l-A'ver'e git ve onu savaşa çağır.

Sinan b. Malik dedi ki: Benimle mi yoksa seninle mi savaşa çağırayım?

Eşter ondan: 'Eğer onunla savaşmanı emretsem yapar mısın?' diye sorduğunda, dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki evet; eğer bana onların saflarını kılıcım ile yarmamı emretsen, kılıcım ile saflarını dövmedikçe asla geri dönmem.'

Eşter dedi ki: 'Ey kardeşimin oğlu, Allah ömrünü uzun etsin! Vallahi sana olan rağbetim daha da arttı. Sana onunla savaşmayı emretmedim; onu benimle savaşmaya çağırmanı emrettim. Zira o, yaşı ilerlemiş, kendi denginde ve asilzade birinden başkasıyla savaşmaya yanaşmaz. Gerçi [Rabbine hamd olsun ki] sen yetenekli ve asilzadesin; ancak yaşın küçüktür ve o, yaşı küçüklerle savaşa çıkmaz. Ancak onu benimle savaşmaya davet et.' Sinan b. Malik gidip şöyle seslendi: 'Bana aman verin, çünkü ben elçiyim.' Kendisine aman verildi. O da doğruca Ebu'l-A'ver'in yanına geldi.

Ebu Mihnef der ki: Nazr b. Salih Ebu Zuheyr el-Abesi bana şöyle rivayet etti: Sinan bana dedi ki: Ona [Ebu'l-A'ver'e] yaklaşıp dedim ki: 'Eşter seni savaşmaya davet ediyor. Uzun süre bana cevap vermeyip sükût etti.' Sonra şöyle dedi: 'Eşter'in aklının hafifliği ve kötü görüşü, onu Osman b. Affan'ın memurlarını Irak'tan kovmaya, kendisine karşı serkeşliğe ve onun güzelliklerini çirkin göstermeye itti. Osman b. Affan'ın evine gitmesi ve onu öldürenlerin arasına katılarak katline iştirak etmesi ve Osman'ın kanı ile sorumlu tutulması Eşter'in aklının hafifliğinden, kötü görüşündendir. İyi bilin ki benim onunla savaşmaya ihtiyacım yok!'

Ben, "Sen konuştun, şimdi dinle de sana cevap vereyim" deyince, "Ne seni dinlemeye ne de cevabına ihtiyacım yok, çabuk benden uzaklaş!" dedi. Yarenleri de bana bağırdılar. Ben de yanından geri döndüm. Eğer beni dinleseydi ona efendimin (Eşter) özrü ve delilini söyleyecektim. Eşter'in yanına geri döndüm ve onun savaşa yanaşmadığını kendisine haber verdim. Eşter "O, sadece kendi canından korktu" dedi.

فَوَاقَفْنَاهُمْ حَتَّى حَجَزَ اللَّيْلُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ وَبِتْنَا مُتَحَارِسِينَ ، فَلَمَّا أَصْبَحْنَا نَظَرْنَا فَإِذَا
الْقَوْمُ قَدْ انصَرَفُوا مِنْ تَحْتِ لَيْلَتِهِمْ ، وَیُصَبِّحُنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ غُدُوَّةً . فَقَدِمَ
الْأَشْتَرُ فَيَمَنْ كَانَ مَعَهُ فِي تِلْكَ الْمَقْدَمَةِ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مُعَاوِيَةَ فَوَاقَفَهُ ، وَجَاءَ عَلِيُّ فِي
أَثَرِهِ فَلَحِقَ بِالْأَشْتَرِ سَرِيعاً فَوَقَفَ وَتَوَاقَفُوا طَوِيلًا ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج4 ص567 ; وقعة صفين : ص154 نحوه .

Onların karşısında öylece durduk; sonra gece bizimle onlar arasında perde oldu. Geceyi nöbet tutarak geçirdik. Sabaha çıktığımızda Şam ordusunun gecenin karanlığı altına saklanarak oradan gitmiş olduklarını gördük. Ertesi gün sabah Ali b. Ebu Talib (a.s) bize ulaştı. Bunun üzerine Eşter beraberindeki bu öncü birliği ile birlikte ilerledi; sonunda Muaviye'ye ulaştı ve onun karşısında durdu. Ali (a.s) da ardından süratle hareket edip Eşter'e vardı. Sonra uzun süre durdular.¹

1-Tarih-i Taberî, c.4, s.567; Vakât-u Sıffin, s.154.

YEDİNCİ FASIL

İKİ ORDUNUN KARŞI KARŞIYA GELMESİ

Giriş

İmam (a.s) Hicri 36 yılının Şevval ayında Küfe'den Şam'a doğru yola çıktı. Şam ile Küfe arasındaki direkt yol, suyun bulunmadığı kurak ve çıplak bir çölden geçmekteydi. İmam'ın (a.s) yüz bin kişilik ordusuna yetecek olanakları bulunmadığı için Fırat kıyısına paralel olan Cezire yolunu seçti. Böylece Kerbel'dan, Hit'ten... geçerek Sıffin yakınlarında bulunan Rakka'ya vardı.

İmam'ın (a.s) Malik Eşter komutasındaki öncü birlikleri, Muaviye ordusunun öncüleri ile karşı karşıya geldiler ve onları kaçmak zorunda bıraktılar. Bu aynı zamanda iki ordunun Sıffin'deki ilk defa karşı karşıya gelmesiydi. Savaşı Muaviye'nin ordusu başlatmıştı.

Zilkade ayının sonlarında İmam'ın ordusu Sıffin'e vardı. Daha önce Muaviye'nin ordusu oraya varmış ve bölgedeki kritik yerleri işgal etmişti. Zira Sıffin Şam'a daha yakındı.

Muaviye, askerlerini öyle bir şekilde yerleştirmişti ki İmam'ın ordusunun suya ulaşma imkânı yoktu. İmam onlara nasihatte bulundu ve bu hususta kendilerine bir elçi gönderdi; ancak fayda etmedi.

Bunun üzerine Eşter ve Eş'as İmam'ın onayını aldıktan sonra Muaviye'nin ordusuna hücum ederek suya hâkim oldular. İmam, askerlerini her iki ordunun da suya ulaşabileceği bir tarzda yerleştirdi. Bu, tarihin İmam (a.s) için altın harflerle kaydettiği manevi bir zafer olmuştur. Şöyle ki İmam, düşman karşısında zafere ulaşmak için insani olmayan yollara başvurmayı yasaklamıştır.

Daha sonra İmam, temsilcilerini kendisini teslimiyete çağırmaları, meselenin savaş çıkmadan ve kan dökülmeden halledilmesi için Muaviye'ye gönderdi. Ancak onlar karşısına çıktıklarında Muaviye kızarak onları kovdu.

Zilhicce ayında iki ordu arasında dağınık bazı çatışmalar meydana geldi. Aslında İmam bu konunun savaşa varmadan barışla sonuçlanmasının peşindeydi. Bu yüzden iki ordu arasında savaş henüz vuku bulmamıştı.

Bu dağınık çatışmalar Hicri 37 yılının Muharrem ayında kesildi ve daha ciddi şekilde barış görüşmelerine dönüştü. Ancak daha önce olduğu gibi bir sonuç vermedi.

Tüm çözüm yolları kapanınca İmam (a.s) savaş için hazırlandı. Savaş Hicri 37 yılının Sefer ayının başında Çarşamba günü başladı. Savaşın ilk haftası şu minvalde gerçekleşti:

Her sabah İmam'ın ordusundaki kahraman komutanlardan biri meydana çıkarak düşmanla ikindi sularına kadar savaşıyordu. Sonra da savaş ertesi güne bırakılmak üzere duruyordu. Bu süre içinde iki tarafta birbirine karşı zafer kazanamadı.

Bu süre içindeki ordu komutanları şunlardı: Malik Eşter, Ammar b. Yasir, Muhammed b. Hanefiye, Abdullah b. Abbas, Haşim b. Utbe ve Kays b. Sa'd.

Ancak Sefer ayının sekizinci Çarşamba günü savaş şiddetlenerek farklı bir boyut kazandı; artık her iki ordu topyekün savaşa iştirak etmişti. İmam (a.s) ordunun merkezinde ve bizzat komutanlığı üstlenmişti. O gün ve Perşembe günü ordunun büyüklerinden çok sayıda kişi şehit oldu.

İmam, işi tamamen bitirmek istediğinden savaş Perşembe günü günbatımında bile durmadı. Hatta Cuma gecesi de devam etti. Savaş boyunca en çetin gece olduğundan o geceye "Leyletu'l Herir/Gürültü Gecesi" denilmiştir.

İmam bizzat kendisi Perşembe günü ve Cuma gecesi savaş meydanında hazır bulundu ve kendi eliyle Şam ordusunun kahramanlarından 523 kişiyi öldürdü.

Savaşın şiddetinden dolayı İmam'ın yarenleri harp meydanında namazı işaretle kıldılar.

Cuma günü sabah güneş doğarken İmam'ın ordusu zafere ulaşmış, Şam ordusu da bozguna ve hezimete uğratılmıştı. Malik Eşter ve komutasındaki askerler Muaviye'nin komuta ettiği çadırının eşiğine kadar varmışlardı. Artık Muaviye aman isteyip teslim olmaya karar vermişti. Ancak kudret kalemi başka şekilde tecelli etti: Haricilerin cehaleti ile Amr b. As'ın hilesi Muaviye'ye kurtuluş yolunu açtı!

الإصطفاف للقتال

2438 . تاريخ الطبري عن أبي عبد الرحمن السلمي : سَمِعْتُ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ بِصِفَيْنَ وَهُوَ يَقُولُ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ : لَقَدْ قَاتَلْتُ صَاحِبَ هَذِهِ الرَّايَةِ ثَلَاثًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَهَذِهِ الرَّايَةُ ، مَا هِيَ بِأَبْرَ وَلَا أَتَقَى ¹ .

2439 . وقعة صفين عن أسماء بن الحكم الفزاري : كُنَّا بِصِفَيْنَ مَعَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ تَحْتَ رَايَةِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ ، ارْتِفَاعُ الضُّحَى . اسْتَظَلَّلْنَا بِرِدِّ أَحْمَرَ . إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ يَسْتَقْرِى الصَّفَّ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْنَا فَقَالَ : أَيُّكُمْ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ؟ فَقَالَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ : هَذَا عَمَّارُ .

قَالَ : أَبُو الْيَقْظَانِ ؟

قَالَ : نَعَمْ .

قَالَ : إِنَّ لِي حَاجَةً إِلَيْكَ فَأَنْطِقْ بِهَا عَلَانِيَةً أَوْ سِرًّا

قَالَ : اخْتَرْ لِنَفْسِكَ أَيَّ ذَلِكَ شِئْتَ .

قَالَ : لَا ، بَلْ عَلَانِيَةً .

قَالَ : فَانْطِقْ

قَالَ : إِنِّي خَرَجْتُ مِنْ أَهْلِي مُسْتَبْصِرًا فِي الْحَقِّ الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ لَا أَشْكُ فِي ضَلَالَةِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ وَأَنْتُمْ عَلَى الْبَاطِلِ ، فَلَمْ أَزَلْ عَلَى ذَلِكَ مُسْتَبْصِرًا حَتَّى كَانَ لَيْلَتِي هَذِهِ صَبَاحَ يَوْمِنَا هَذَا ؛ فَتَقَدَّمَ مُنَادِينَا فَشَهِدَ آلَ اللَّهِ إِلَّا اللَّهَ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، وَنَادَى بِالصَّلَاةِ ، فَنَادَى مُنَادِيهِمْ بِمِثْلِ ذَلِكَ ، ثُمَّ أَقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّيْنَا صَلَاةً وَاحِدَةً ، وَدَعَوْنَا دَعْوَةً وَاحِدَةً ، وَتَلَوْنَا كِتَابًا وَاحِدًا ، وَرَسُولُنَا وَاحِدٌ ، فَأَدْرَكَنِي الشُّكُّ فِي لَيْلَتِي هَذِهِ ، فَبِتُّ بَلِيلَةً لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ حَتَّى أَصْبَحْتُ ، فَأَتَيْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ : هَلْ لَقِيتَ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ ؟

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 40 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 381 .

SAVAŞ İÇİN SAF DÜZENİNE GEÇİLMESİ

2438-Tarih-i Taberî [Abdurrahman es-Sulmî'den]: Sıffin'da Ammar b. Yasir'in, Amr b. As'a şöyle dediğini duydum: Ben Resulullah'la (a.s) birlikte şu sancağın sahibine karşı üç kez savaştım; bu dördüncüsünde o daha iyi ve takvalı değildir.¹

2439-Vakat-u Sıffin [Esma b. Hakem el-Fezarî'den]: Sıffin'da Ali b. Ebu Talib'in (a.s) yanında ve Ammar b. Yasir'in sancağı altındaydık. Güneş yükselmişti ve biz kırmızı bir parçanın gölgesinde durmuştuk. Tam o sırada bir adam geldi; safı incelemeye başladı ve nihayetinde yanımıza varıp "Hanginiz Ammar b. Yasir?" diye sordu. Ammar b. Yasir (öne çıkarak) "İşte Ammar (benim)" dedi.

-Ebu Yakzan mı?

-Evet.

-Seninle bir işim var; açıkta mı söyleyeyim, gizli mi?

-İstedini seç.

-Hayır, açık olarak söylemeliyim.

-O halde söyle.

-Ben ailemden ayrılıp yola çıktığımda üzerinde bulunduğumuz yolun hak ve karşımızda duran şu kavmin batıl olduğu konusunda hiç şüphem yoktu; sabahında bulunduğumuz bugünün gecesine kadar hep bu basiret üzereydim. Sonra bizim müezzini ileri çıkıp Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun elçisi olduğuna şahitlik etti ve namaza çağırdı. Onların müezzini de aynısını yaptı. Sonra namaz için kamet getirildi ve hepimiz bir namaz kıldık, bir dua ettik, bir kitabı okuduk ve Peygamberimiz de birdir. Bunun üzerine bu gece bende bir şüphe oluştu; geceyi sabaha nasıl çıkardığımı ancak Allah bilir. Sabah Emirülmüminin'in (a.s) yanına vardım ve durumu ona açıkladım. O bana "Ammar b. Yasir'le görüştün mü?" diye sordu.

1-Tarih-i Taberî, c.5, s.40; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.381.

قُلْتُ : لا .

قَالَ : فَالْقَهْ فَانْظُرْ مَا يَقُولُ لَكَ فَاتَّبِعْهُ . فَجِئْتُكَ لِذَلِكَ .

قَالَ لَهُ عَمَّارٌ : هَلْ تَعْرِفُ صَاحِبَ الرَّايَةِ السُّودَاءِ الْمُقَابِلَتِي فَإِنَّهَا رَايَةُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، قَاتِلُهَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، وَهَذِهِ الرَّايَةُ مَا هِيَ بِخَيْرِهِنَّ وَلَا أَبْرَهُنَّ ، بَلْ هِيَ شَرُّهُنَّ وَأَفْجَرُهُنَّ .

أَشْهَدْتُ بَدْرًا وَأُحُدًا وَخُنَيْنًا أَوْ شَهِدَهَا لَكَ أَبُ فَيُخْبِرُكَ عَنْهَا ؟

قَالَ : لا .

قَالَ : فَإِنَّ مَرَائِزَنَا عَلَى مَرَائِزِ رَايَاتِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَوْمَ بَدْرٍ ، وَيَوْمَ أُحُدٍ ، وَيَوْمَ خُنَيْنٍ ، وَإِنَّ هَؤُلَاءِ عَلَى مَرَائِزِ رَايَاتِ الْمُشْرِكِينَ مِنَ الْأَحْزَابِ ، هَلْ تَرَى هَذَا الْعَسْكَرَ وَمَنْ فِيهِ ؟ فَوَاللَّهِ ، لَوَدِدْتُ أَنَّ جَمِيعَ مَنْ أَقْبَلَ مَعَ مُعَاوِيَةَ يَمُنُّ يُرِيدُ قِتَالَنَا مُفَارِقًا لِلَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ كَانُوا خَلْقًا وَاحِدًا فَقَطَّعْتُهُ وَذَبَحْتُهُ ، وَاللَّهِ ، لَدِيمَاؤُهُمْ جَمِيعًا أَخْلُ مِنْ دَمِ غُصْفُورٍ ، أَمْ فَتَرَى دَمَ غُصْفُورٍ حَرَامًا ؟

قَالَ : لا ، بَلْ حَلَالٌ .

قَالَ : فَإِنَّهُمْ كَذَلِكَ حَلَالٌ دِمَائُهُمْ .

أَتَرَانِي بَيَّنْتُ لَكَ ؟

قَالَ : قَدْ بَيَّنْتَ لِي .

قَالَ : فَاحْزَرْ أَيَّ ذَلِكَ أَحَبَبْتَ .

قَالَ : فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ ثُمَّ دَعَاهُ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ فَقَالَ : أَمَا إِنَّهُمْ سَيَضْرِبُونَنَا بِأَسْيَافِهِمْ حَتَّى يَرْتَابَ الْمِطْلُونَ مِنْكُمْ فَيَقُولُونَ : لَوْ لَمْ يَكُونُوا عَلَى حَقٍّ مَا ظَهَرُوا عَلَيْنَا . وَاللَّهِ ، مَا هُمْ مِنَ الْحَقِّ عَلَى مَا يُقْدِزِي عَيْنَ دُبابٍ ، وَاللَّهِ ، لَوْ ضَرَبُونَا بِأَسْيَافِهِمْ حَتَّى يُبْلِعُونَا سَعَفَاتِ هَجَرَ لَعَرَفْتُ أَنَا عَلَى حَقٍّ وَهُمْ عَلَى بَاطِلٍ .

"Hayır" dediğimde "Onunla görüş ve sana söyleyeceği söze uy!" dedi. Bu yüzden ben de sana geldim.

Ammar ona dedi ki: Karşımdaki siyah sancağın sahibini tanıyor musun? O, Amr b. As'ın sancağıdır; Resulullah'la (s.a.a) birlikte ona karşı üç defa savaştım ve bu dördüncüsü onlardan daha hayırlı ve daha iyi değildir. Aksine onların en kötüsü ve günahı en çok olanıdır. Acaba Bedir'de, Uhud'da ve Huneyn'de bulundun mu ya da baban bu savaşlarda hazır bulunup da onlardan sana haber verdi mi?

Adam: Hayır.

Ammar: Bedir, Uhud ve Huneyn savaşlarında birim karar-gâhımız Resulullah'ın sancağının altındaydı, onlar ise müşrik hiziplerin sancakları altındaydılar. Şu orduda kimler var görüyor musun? Allah'a andolsun ki Muaviye ile birlikte üzerinde bulunduğumuz yoldan ayrılarak bizimle savaşa gelmiş olanların tek bir vücut olmasını ve onu parçalamayı, boğazlamayı o kadar çok isterdim ki. Vallahi onların hepsinin kanı bir serçenin kanından daha helaldir. Acaba sen bir serçenin kanını [akıtmayı] haram sayar mısın?

Adam: Hayır, o helaldir.

Ammar: Onların da aynı şekilde kanları helaldir. Şimdi sana [gerçeği] açıkladığıma inanıyor musun?

Adam: Doğrusu beni aydınlattın.

Ammar: Şimdi istediğin yolu seç.

Adam geri dönüp gitti. Sonra Ammar onu çağırdı ve şöyle dedi: Şunu bil ki çok yakında onlar kılıçları ile bizi vuracaklar ve sizden batıla meyilli olanlar diyecekler ki: Eğer onlar hak üzere olmasalardı bize galip gelemezlerdi. Allah'a andolsun ki onlar bir sineğin gözüne düşecek çöp kadar bile haklı değildirler. Vallahi eğer onlar bizi Hecer hurmalıklarına kadar kılıçları ile döverek sürseler de yine bizim hak ve onların batıl olduğunu bilirim.

وَأَيْمُ اللَّهِ ، لَا يَكُونُ سَلَامًا سَالِمًا أَبَدًا حَتَّى يَبُوءَ أَحَدُ الْقَرِيقَيْنِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِأَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ، وَحَتَّى يَشْهَدُوا عَلَى الْقَرِيقِ الْآخَرِ بِأَنَّهُمْ عَلَى الْحَقِّ وَأَنَّ قَتْلَهُمْ فِي الْجَنَّةِ وَمَوْتُهُمْ ، وَلَا يَنْصَرِمُ أَيَّامُ الدُّنْيَا حَتَّى يَشْهَدُوا بِأَنَّ مَوْتَهُمْ وَقَتْلَهُمْ فِي الْجَنَّةِ ، وَأَنَّ مَوْتِي أَعْدَائِهِمْ وَقَتْلَهُمْ فِي النَّارِ ، وَكَانَ أَحْيَاؤُهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ¹ .

2440 . مسند ابن حنبل عن عبد الله بن سلمة : رَأَيْتُ عَمَارًا يَوْمَ صِفِّينَ شَيْخًا كَبِيرًا آدَمَ طَوَالًا آخِذَ الْحَرِيَّةَ بِيَدِهِ وَيَدُهُ تَرَعْدُ فَقَالَ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَقَدْ قَاتَلْتُ بِهَذِهِ الرَّايَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، وَهَذِهِ الرَّايَةُ ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ، لَوْ ضَرَبُونَا حَتَّى يَبْلُغُوا بِنَا شَعَفَاتِ هَجَرَ لَعَرَفْتُ أَنَّ مُصْلِحِينَ عَلَى الْحَقِّ وَأَنَّهُمْ عَلَى الضَّلَالَةِ² .

7 / 2

حِيلُولَةُ جَيْشِ مُعَاوِيَةَ دُونَ الْمَاءِ

2441 . الأخبار الطوال : أَقْبَلَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) حَتَّى وَافَى الْمَكَانَ ، فَصَادَفَ أَهْلَ الشَّامِ قَدْ احْتَوَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ وَالطَّرِيقِ ، فَأَمَرَ النَّاسَ ، فَنَزَلُوا بِالْقُرْبِ مِنْ عَسْكَرِ مُعَاوِيَةَ ، وَأَنْطَلَقَ السَّقَّاءُونَ وَالْعِلْمَانُ إِلَى طَرِيقِ الْمَاءِ ، فَحَالَ أَبُو الْأَعْوَرِ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَهُ .

1 . وقعة صفين : ص 321 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 491 ح 424 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 256 وليس فيه «وَأَيْمُ اللَّهِ ، لَا يَكُونُ . . .» .

2 . مسند ابن حنبل : ج 6 ص 480 ح 18906 ، مسند أبي يعلى : ج 2 ص 262 ح 1607 ، المستدرک علی الصحیحین : ج 3 ص 433 ح 5651 و ص 443 ح 5678 ، الطبقات الكبرى : ج 3 ص 256 ، أنساب الأشراف : ج 1 ص 195 ، سير أعلام النبلاء : ج 1 ص 408 ح 84 ، العقد الفريد : ج 3 ص 336 وفي الستة الأخيرة «شعفات» بدل «شعفات» ، المصنف لابن أبي شيبة : ج 8 ص 727 ح 36 نحوه ، البداية والنهاية : ج 7 ص 267 ؛ الخصال : ص 276 ح 18 عن حفص بن غياث عن الإمام الصادق (عليه السلام) نحوه .

Allah'a yemin olsun ki iki taraftan biri kendilerinin kâfir olduklarına can-u gönülden ikrar etmedikçe, diğer tarafın da hak üzere olduğuna, onlardan ölenler ve öldürülenlerin cennette olduklarına şahitlik etmedikçe doğru bir barış asla gerçekleşmeyecektir. Dünya günlerinden çok geçmeyecek ki onlar, kendilerinden ölen ve öldürülenlerin cennette olduklarına, düşmanlarından ölen ve öldürülenlerin ise ateşte olduklarına, hayatta kalanların da batıl üzere olduklarına şahitlik edecekler.¹

2440-Müsned-i İbn-i Hanbel [Abdullah b. Seleme'den]: Sıffin harbinde Ammar'ı uzun boylu ve çok yaşlı biri olarak gördüm; titreyen elinde bir mızrak vardı; o şöyle diyordu: 'Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki ben Resulullah'ın (s.a.a) yanında şu sancakla üç defa savaştım ve bu dördüncüsüdür. Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki eğer bizi Hecer tepelerine savuruncaya kadar vursalar da yine bizim ıslahçılarımız hak ve onların sapkınlık üzere olduklarını bilirim.'²

7/2

MUAVİYE ORDUSUNUN SUYU KESMESİ

2441- el-Ahbaru't-Tival: Ali (a.s) ilerleyip mekâna (savaş mahalline) vardığında Şamlıların köyü ve caddeyi tuttuklarını gördü. Ordusuna Muaviye'nin birliklerine yakın bir yerde konaklamalarını emretti. Daha sonra sucular ve hizmetçiler su getirmek için yola çıktılar. Ancak Ebu'l-A'ver onların suya ulaşmasını engelledi.

1-Vakat-u Sıffin, s.321; Biharul-Envar, c.32, s.491, h.424; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.5, s.256, bu kaynakta "Allah'a yemin olsun ki iki taraftan biri..." bölümü yer almamıştır.

2-Müsned-i İbn-i Hanbel, c.6, s.480, h.18906; Müsned-i Ebi Ya'la, c.2, s.262, h.1607; el-Müstedrek ala's-Sahihayn, c.3, s.433, h.5651 ve s.443, h.5678; et-Tabakatu'l Kubra, c.3, s.256; Ensabu'l-Eşraf, c.1, s.195; Siyer-i Âlamu'n-Nubela, c.1, s.408, h.84; el-İkdu'l-Ferid, c.3, s.336; el-Musannef, İbn-i Ebu Şeybe, c.8, s.727, h.36; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.267; el-Hisal, s.276, h.18, Hafs b. Giyas vasıtası ile İmam Sadık'tan (a.s).

وَأُخْبِرَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بِذَلِكَ ، فَقَالَ لِمُصَعَّصَةَ بْنِ صُوحَانَ : إِيَّتِ مُعَاوِيَةَ ، قُتِلَ لَهُ : إِنَّا سِرْنَا إِلَيْكُمْ لِنُعْذِرَ قَبْلَ الْقِتَالِ ، فَإِنْ قَبِلْتُمْ كَانَتْ الْعَافِيَةُ أَحَبَّ إِلَيْنَا ، وَأَرَاكَ قَدْ حُلْتَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمَاءِ ، فَإِنْ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْكَ أَنْ نَدْعَ مَا جِئْنَا لَهُ ، وَنَذَرَ النَّاسَ يَقْتَتِلُونَ عَلَى الْمَاءِ حَتَّى يَكُونَ الْغَالِبُ هُوَ الشَّارِبُ فَعَلْنَا .

فَقَالَ الْوَلِيدُ : إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ كَمَا مَنَعُوهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عُثْمَانَ ، اقْتُلْهُمْ عَطَشًا ، قَتَلَهُمُ اللَّهُ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ : مَا تَرَى ؟ .

قَالَ : أَرَى أَنْ تُخْلِيَ عَنِ الْمَاءِ ، فَإِنَّ الْقَوْمَ لَنْ يَعْطَشُوا وَأَنْتَ رَيَّانُ .

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَرْحٍ ، وَكَانَ أَخَا عُثْمَانَ لِأُمِّهِ : إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ إِلَى اللَّيْلِ ، لَعَلَّهُمْ أَنْ يَنْصَرِفُوا إِلَى طَرْفِ الْعِضَةِ ، فَيَكُونَ انْصِرَافُهُمْ هَزِيمَةً .

فَقَالَ مُصَعَّصَةُ لِمُعَاوِيَةَ : مَا الَّذِي تَرَى ؟ .

قَالَ مُعَاوِيَةُ : ارْجِعْ ، فَسَيَأْتِيَكُمْ رَأْيِي . فَانْصَرَفَ مُصَعَّصَةُ إِلَى عَلِيٍّ ، فَأُخْبِرَهُ بِذَلِكَ¹ .

2442 . تاريخ الطبري عن عبد الله بن عوف بن الأحمر : لَمَّا قَدِمْنَا عَلَى مُعَاوِيَةَ وَأَهْلِ الشَّامِ بِصَفِّينَ وَجَدْنَاهُمْ قَدْ نَزَلُوا مَنْزِلًا اخْتَارُوهُ مُسْتَوِيًّا بَسَاطًا وَاسِعًا ، أَخَذُوا الشَّرِيعَةَ ، فَهِيَ فِي أَيْدِيهِمْ ، وَقَدْ صَفَّ أَبُو الْأَعْوَرِ السُّلَمِيُّ عَلَيْهَا الْخَيْلَ وَالرِّجَالَ ، وَقَدْ قَدَّمَ الْمَرَامِيَّةَ أَمَامَ مَنْ مَعَهُ ، وَصَفَّ صَفًّا مَعَهُمُ مِنَ الرِّمَاحِ وَالْدَّرَقِ ، وَعَلَى رُؤُوسِهِمُ الْبَيْضُ ، وَقَدْ أَجْمَعُوا عَلَى أَنْ يَمْنَعُونَا الْمَاءَ .

1 . الأخبار الطوال : ص 168 .

Bu durum Ali'ye (a.s) bildirilince Sa'saa b. Suhan'a şöyle buyurdu: Muaviye'ye git ve ona de ki: Biz savaştan önce size hücceti tamamlamak için yola çıktık. Eğer kabul ederseniz afiyet bize daha sevimlidir. Bize suyu kesmiş olduğunuzu görüyorum. Eğer bizim geliş amacımızı terketmemiz senin daha çok hoşuna gidecekse bırakalım insanlar su üzerinde savaşsınlar ve onlardan ancak galip gelenler su içsinler.

Velid dedi ki: Emirülmüminin Osman'a suyu nasıl engelledilerse sen de onlara engelle ve onları susuz bırakarak öldür. Allah onları öldürsün!

Muaviye, Amr b. As'tan: Senin görüşün nedir? diye sordu.

Amr dedi ki: Suyu serbest bırakmanı uygun görüyorum. Zira sen sirab olduğun halde onlar susuz kalmayacaklardır.

Osman'ın anne yönünden kardeşi olan Abdullah b. Serh dedi ki: Geceye kadar onları sudan engelle. Böylece belki orman tarafına doğru geri dönerler ve dönüşleri hezimet sayılır.

Sa'saa Muaviye'ye dedi ki: Senin görüşün nedir?

Muaviye dedi ki: Geri dön, görüşüm size ulaşacaktır.

Bunun üzerine Sa'saa Ali'nin (a.s) yanına geri döndü ve bunu ona haber verdi.¹

2442-Tarih-i Taberî [Abdullah b. Avf b. Ahmer'den]: Sıffin'da Muaviye ve Şamlılarla karşılaştığımızda onların önceden gelerek istedikleri geniş ve düzgün alana yerleştiklerini ve su yolunu da tutmuş olduklarını gördük. Ebu'l-A'ver su alınacak nokta üzerine süvariler ve piyadeleri yerleştirmiş, beraberindeki güçlerin önüne okçuları geçirmişti; onların yanına da siper giyinmiş ve başlarında miğfer bulunan mızrakçıları dizmişti. Adeta suyu bize engellemek için toplanmışlardı.

1-el-Ahbaru't-Tival, s.168.

فَقَزَعْنَا إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ، فَخَبَّرَنَا بِذَلِكَ ، فَدَعَا صَعْصَعَةَ بْنَ صُوحَانَ فَقَالَ لَهُ : إِيَّتِ مُعَاوِيَةَ وَقُلْ لَهُ : إِنَّا سِرْنَا مَسِيرَنَا هَذَا إِلَيْكُمْ ، وَنَحْنُ نَكْرَهُ قِتَالَكُمْ قَبْلَ الْإِعْذَارِ إِلَيْكُمْ ، وَإِنَّكَ قَدَّمْتَ إِلَيْنَا خَيْلَكَ وَرِجَالَكَ فَقَاتَلْتَنَا قَبْلَ أَنْ تُقَاتِلَكَ ، وَبَدَأْنَا بِالْقِتَالِ ، وَنَحْنُ مَنْ رَأَيْنَا الْكَفَّ عَنْكَ حَتَّى نَدْعُوكَ وَنَحْتَجِّ عَلَيْكَ .

وهذه أخرى قَدْ فَعَلْتُمُوهَا ، قَدْ حُلْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ وَبَيْنَ الْمَاءِ ، وَالنَّاسُ غَيْرُ مُنْتَهِينَ أَوْ يَشْرِبُوا ، فَأَبْعَثْ إِلَى أَصْحَابِكَ فَلْيُخْلَوْا بَيْنَ النَّاسِ وَبَيْنَ الْمَاءِ ، وَيَكْفُوا حَتَّى نَنْظُرَ فِيمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ، وَفِيمَا قَدِمْنَا لَهُ وَقَدِمْتُمْ لَهُ ، وَإِنْ كَانَ أَعْجَبَ إِلَيْكَ أَنْ تَبْرُكَ مَا جِئْنَا لَهُ ، وَتَبْرُكَ النَّاسُ يَقْتَتِلُونَ عَلَى الْمَاءِ حَتَّى يَكُونَ الْغَالِبُ هُوَ الشَّارِبُ ، فَعَلْنَا .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِأَصْحَابِهِ : مَا تَرَوْنَ ؟

فَقَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ : إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ كَمَا مَنَعُوهُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ؛ حَصَرُوهُ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا يَمْنَعُونَهُ بَرْدَ الْمَاءِ ، وَلَيْنَ الطَّعَامِ . أَقْتُلْهُمْ عَطَشًا ، فَتَلْهُمُ اللَّهُ عَطَشًا !

فَقَالَ لَهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ : خَلَّ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمَاءِ ، فَإِنَّ الْقَوْمَ لَنْ يَعْطُشُوا وَأَنْتَ رَيَّانٌ ، وَلَكِنْ بَغَيْرِ الْمَاءِ ، فَانْظُرْ مَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ .

فَأَعَادَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ مَقَالَتَهُ . وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي سَرَحٍ : إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ إِلَى اللَّيْلِ ، فَإِنَّهُمْ إِنْ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ رَجَعُوا ، وَلَوْ قَدْ رَجَعُوا كَانَ رُجُوعُهُمْ فَلًا . إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ مَنَعَهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ !

فَقَالَ صَعْصَعَةُ : إِنَّمَا يَمْنَعُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْكَفَرَةَ الْفَسَقَةَ وَشَرِيَّةَ الْحَمْرِ ، ضَرْبَكَ وَضَرَبَ هَذَا الْفَاسِقِ . يَعْنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ . .

قَالَ : فَتَوَاتَبُوا إِلَيْهِ يَشْتُمُونَهُ وَيَتَهَدَّدُونَهُ ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : كُفُّوا عَنِ الرَّجُلِ فَإِنَّهُ رَسُولٌ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 571 ، شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 318 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 364 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 124 كلاهما نحوه وفيه «الأشعث» بدل «صعصعة بن صوحان» ; وقعة صفين : ص 160 .

Hemen Emirülmüminin'e (a.s) gittik ve durumu ona bildirdik. O da Sa'saa b. Suhan'ı çağırarak dedi ki: 'Muaviye'ye git ve de ki: Biz bu yolu size doğru geldik ve üzerinize hücceti tamamlamadan sizinle savaşmak istemiyoruz. Süvarilerini ve piyadelerini önümüze çıkararak biz daha seninle savaşmadan sen bizimle savaştın ve savaşı başlattın. Bizim görüşümüz davet edinceye ve üzerine hücceti tamamlayıncaya kadar seninle savaşmaktan kaçınmaktır. Bu da işlediğiniz başka bir halittir; suyu insanlara ulaşamasın ve ondan içemesinler diye kesmişsiniz. Yarenlerine birini gönder de halk ile suyun arasından çekilsinler, ondan vazgeçsinler ki kendimizle sizin aranızdaki iş üzerinde, sebebiyle geldiğimiz ve geldiğiniz konuda düşünelim. Eğer geliş amacımızı bırakmamız ve insanların su üzerinde savaşmalarına izin vermemiz, neticede ancak galip gelenlerin ondan içmesi daha çok hoşuna gidiyorsa bunu da yaparız.'

Muaviye yarenlerine "Görüşünüz nedir?" diye sorunca Velid b. Ukbe dedi ki: Osman b. Affan'a suyu nasıl engelledilerse sen de onlara engelle; onu kırk gün muhasara etmişler ve suyun serinliğinden, yemeğin yumuşağından mahrum bırakmışlardı. Sen de onları susuz bırakarak öldür. Allah onları susuz öldürsün!

Amr b. As dedi ki: Suyu onlara aç. Çünkü onlar sen sirab olduğun halde susuz durmayacaklardır. Öyleyse kendinle onlar arasında sudan başka bir şey üzerinde düşün.

Velid b. Ukbe önceki sözünü tekrarladı. Abdullah b. Serh dedi ki: 'Geceye kadar suyu onlara kes. Zira onlar suya ulaşamayınca geri döneceklerdir. Geri döndüklerinde ise dönüşleri yenilgi olacaktır. Suyu onlara kes, Allah kıyamet günü onları [sudan] mahrum bıraksın!'

Sa'saa: 'Yüce Allah kıyamet günü ancak kâfirler, günahkârlar ve şarap içenleri mahrum bırakacak; seni ve şu fasıkı [Velid b. Ukbe'yi kast ediyordu] vuracak.' deyince onun üzerine saldırdılar, sövdüler ve tehdit ettiler. Muaviye dedi ki: Bırakın bu adamı; o, elçidir.¹

1-Tarih-i Taberî, c.4, s.571; Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.3, s.318; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.364; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.124, "Sa'saa b. Suhan" yerine "Eş'as" gelmiştir; Vakât-u Sıffin, s.160.

2443 . الفتح : دَعَا عَلِيٌّ (رضي الله عنه) بِشَبَثِ¹ بْنِ رِبْعِيٍّ الرَّيَاحِيِّ وَصَعَصَعَةَ بْنِ صَوْحَانَ الْعَبْدِيِّ فَقَالَ لَهُمَا : انْطَلِقَا إِلَى مُعَاوِيَةَ فَقُولَا لَهُ : إِنَّ خَيْلَكَ قَدْ حَالَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمَاءِ ، وَلَوْ كُنَّا سَبَقْنَاكَ لَمْ نَحُلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ ، فَإِنْ شِئْتَ فَخَلِّ عَنِ الْمَاءِ حَتَّى نَسْتَوِيَ فِيهِ نَحْنُ وَأَنْتَ ، وَإِنْ شِئْتَ قَاتِلْنَاكَ عَلَيْهِ حَتَّى يَكُونَ لِمَنْ غَلَبَ ، وَتَرَكْنَا مَا جِئْنَا لَهُ مِنَ الْحَرْبِ .
قَالَ : فَأَقْبَلَ شَبَثٌ فَقَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنَّكَ لَسْتَ بِأَحَقَّ مِنْ هَذَا الْمَاءِ مِنَّا فَخَلِّ عَنِ الْمَاءِ ، فَإِنَّا لَا نَمُوتُ عَطَشًا وَسُيُوفُنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا .

ثُمَّ تَكَلَّمَ صَعَصَعَةُ بْنُ صَوْحَانَ فَقَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ يَقُولُ لَكَ : إِنَّا قَدْ سَرْنَا مَسِيرَنَا هَذَا وَإِنِّي أَكْرَهُ قِتَالَكُمْ قَبْلَ الْإِعْدَارِ إِلَيْكُمْ ، فَإِنَّكَ قَدَّمْتَ خَيْلَكَ فَقَاتَلْتَنَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تُقَاتِلَكَ وَبَدَأْنَا بِالْقِتَالِ ، وَنَحْنُ مَنْ رَأَيْنَا الْكَفَّ حَتَّى نُعْذِرَ إِلَيْكَ وَنَحْتَجَّ عَلَيْكَ ، وَهَذِهِ مَرَّةٌ أُخْرَى قَدْ فَعَلْتُمُوهَا ، حُلْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ وَالْمَاءِ ، وَابْتَدَأَ اللَّهُ لِنَشْرَبَ مِنْهُ شِئْتَ أَمْ أُبَيَّتْ ! فَاْمُنْ إِنْ قَدَرْتَ عَلَيْهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَغْلِبَ فَيَكُونَ الْغَالِبُ هُوَ الشَّارِبُ .

فَقَالَ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ : مَا تَرَى أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ؟ فَقَالَ : أَرَى أَنَّ عَلِيًّا لَا يَظْمَأُ فِي يَدِهِ أَعْنَةُ الْخَيْلِ وَهُوَ يَنْظُرُ إِلَى الْفُرَاتِ دُونَ أَنْ يَشْرَبَ مِنْهُ ، وَإِنَّمَا جَاءَ لِغَيْرِ الْمَاءِ فَخَلِّ عَنِ الْمَاءِ حَتَّى يَشْرَبَ وَنَشْرَبَ .

قَالَ : فَقَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنَّ هَؤُلَاءِ قَدْ مَنَعُوا عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ الْمَاءَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَحَصَرُوهُ ، فَاْمَنْعُهُمْ إِتَاءَهُ حَتَّى يَمُوتُوا عَطَشًا وَاقْتُلُهُمْ فَاتْلَهُمُ اللَّهُ أَلَى يُؤْفَكُونَ .
قَالَ : ثُمَّ تَكَلَّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ ، فَقَالَ : لَقَدْ صَدَّقَ الْوَلِيدُ فِي قَوْلِهِ : فَاْمَنْعُهُمُ الْمَاءَ ، مَنَعَهُمُ اللَّهُ إِتَاءَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ !

1 . كما في تاريخ الطبري : ج 5 ص 240 وبالأصل «شبيب» وهو خطأ .

2443-el-Futuh: Ali (a.s), Şebes¹ b. Rib'î er-Riyahî ve Sa'saa b. Suhan el-Abdî'yi çağırdı ve o ikisine dedi ki: 'Siz ikiniz Muaviye'ye gidin ve ona deyin ki: Senin süvarilerin suyu bize kesmişler. Eğer biz sizden önce gelmiş olsaydık suyu sana kesmezdik. Şimdi istersen suyu serbest bırak ve onun üzerinde seninle eşit hakka sahip olalım. İstersen de onun üzerinde savaşalım, galip olan ona ulaşsın ve savaşa geliş amacımızı bırakalım.'

Şebes ileri gelerek dedi ki: 'Ey Muaviye! Senin bu su üzerinde bizden daha fazla hakkın yoktur. Öyleyse suyu aç. Zira kılıçlarımız omuzlarımızda olduğu sürece biz susuzluktan ölecek değiliz.'

Sonra Sa'saa b. Suhan konuştu: 'Ey Muaviye! Emirülmüminin Ali b. Ebu Talib sana diyor ki: Biz bu yolu geldik ve ben, üzerinize hücceti tamamlamadan sizinle savaşmak istemiyorum. Sen süvarilerini önümüze çıkararak biz daha seninle savaşmadan sen bizimle savaşttın, bizimle savaşı başlattın. Bizim görüşümüz delil getirinceye ve üzerine hücceti tamamlayıncaya kadar seninle savaşmaktan kaçınmaktır. Bu da bir defa daha işlediğiniz başka bir halittir; suyu insanlara kesmişsiniz. Allah'a yemin olsun ki istesen de istemesen de ondan içeceğiz! Biz üzerinde galip gelmeden ve ondan sadece galip olan içmeden önce şimdi gücün varken suyu aç.'

Muaviye, Amr b. As'a "Ey Ebu Abdullah! Senin görüşün nedir?" diye sorunca Amr dedi ki: Ben, Ali'nin elinde atların dizginleri olduğu halde su içmeden sadece Fırat'a bakacağına ve susuz kalacağına inanmıyorum. O, sudan başka bir şey için gelmiştir. Öyleyse suyu aç; o da içsin, biz de içelim!

Velid b. Ukbe dedi ki: Ey Muaviye! Onlar kırk gün boyunca Osman b. Affan'a suyu kestiler ve onu muhasara ettiler. Şimdi sen de onları sudan mahrum bırak da susuzluktan ölsünler. Öldür onları, Allah onları kahretsin; nasıl da [haktan] çevriliyorlar.

Sonra Abdullah b. Sâd b. Ebu Serh söz alarak dedi ki: Velid, "Onları sudan mahrum bırak" derken doğru söyledi. Allah ondan kıyamet günü onları mahrum bıraksın!

1-Tarih-i Taberî'de de (c.5, s.240) böyle geçmişse de yanlıştır; aslı "Şebib"dir.

فَقَالَ صَعَصَعُهُ : إِنَّمَا يَمْنَعُهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْكَفَرَةَ الْفَسَقَةَ الْفَجَرَةَ مِثْلَكَ وَمِثْلَ نُظَرَائِكَ هَذَا الَّذِي سَمَّاهُ اللَّهُ فِي الْكِتَابِ فَاسِقًا الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ الَّذِي صَلَّى بِالنَّاسِ الْعِدَاةَ أَرْبَعًا وَهُوَ سَكْرَانٌ ثُمَّ قَالَ : أَزِيدُكُمْ ؟ فَجُلِدَ الْحَدَّ فِي الْإِسْلَامِ . قَالَ : فَتَارُوا إِلَيْهِ بِالسُّيُوفِ ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : كُفُّوا عَنْهُ فَإِنَّهُ رَسُولٌ¹ .

7 / 3

تَحْرِيزُ الْإِمَامِ أَصْحَابَهُ لِلِاسْتِيلَاءِ عَلَى الْمَاءِ

2444 . الإمام علي(عليه السلام) . مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ(عليه السلام) لَمَّا غَلَبَ أَصْحَابُ مُعَاوِيَةَ أَصْحَابَهُ(عليه السلام) عَلَى شَرِيعَةِ الْفُرَاتِ بِصَفَّيْنِ وَمَنَعُوهُمْ الْمَاءَ . :
قَدْ اسْتَطَعْمَوْكُمْ الْقِتَالَ ، فَأَقْرَبُوا عَلَى مَذَلَّةٍ ، وَتَأَخَّرَ مَحَلَّةٌ ، أَوْ رَوُّوا السُّيُوفَ مِنَ الدِّمَاءِ تَرَوُّوا مِنَ الْمَاءِ ، فَالْمَوْتُ فِي حَيَاتِكُمْ مَقْهُورِينَ ، وَالْحَيَاةُ فِي مَوْتِكُمْ قَاهِرِينَ .
أَلَا وَإِنَّ مُعَاوِيَةَ قَادَ لُמَّةً مِنَ الْعَوَاةِ ، وَعَمَّسَ عَلَيْهِمُ الْحَبَرَ ، حَتَّى جَعَلُوا تُحُورَهُمْ أَغْرَاضَ الْمِينَةِ² .

7 / 4

اسْتِيلَاءُ أَصْحَابِ الْإِمَامِ عَلَى الْمَاءِ

2445 . الأخبار الطوال : ظَلَّ أَهْلُ الْعِرَاقِ يَوْمَهُمْ ذَلِكَ وَلَيْلَتَهُمْ بِلَا مَاءٍ إِلَّا مَنْ كَانَ يَنْصَرِفُ مِنَ الْغِلْمَانِ إِلَى طَرْفِ الْعَيْضَةِ ، فَيَمْشِي مِقْدَارَ فَرَسَخَيْنِ فَيَسْتَقِي ، فَعَمَّ عَلِيًّا(رضي الله عنه)أَمْرُ النَّاسِ عَمًّا شَدِيدًا ، وَضَاقَ بِمَا أَصَابَهُمْ مِنَ الْعَطَشِ دَرَعًا ؛ فَأَتَاهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، أَيْمَنَعُنَا الْقَوْمَ الْمَاءَ وَأَنْتَ فِينَا وَمَعَنَا سُيُوفُنَا ؟ وَلَنِّي الرَّحْفَ إِلَيْهِ ، فَوَاللَّهِ لَا أَرْجِعُ أَوْ أَمُوتَ ، وَمُرِ الْأَشْتَرُ فَلْيَنْضَمَّ إِلَيَّ فِي خَيْلِهِ .

1 . الفتوح : ج 3 ص 5 وراجع المعيار والموازنة : ص 146 .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 51 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 442 نقلاً عن وقعة صفين وزاد فيه «حيث منعوكم الماء» بعد «القتال» .

Sa'saa b. Suhan dedi ki: 'Allah, kıyamet günü ancak senin gibi, emsalin olan kâfirleri ve günahkârları mahrum bırakacaktır. Allah'ın Kur'ân'da fasık olarak adlandırdığı kişi Velid b. Ukbe'dir; o sarhoş olduğu halde cemaate sabah namazını dört rekât kıldırmış, sonra da şöyle demişti: 'Sizin için artırayım mı?' Bu yüzden İslamî ceza gereği kırbaçlanmıştı.'

Bunun üzerine kılıçlarla üzerine döküldüler. Fakat Muaviye "Bırakın onu; o, elçidir" dedi.¹

7/3

İMAM'IN, ASHABINI SUYA HÂKİM OLMAYA TEŞVİKİ

2444-İmam Ali (a.s) [Muaviye'nin askerleri Sıffin'da Fırat'ın kıyısını ele geçirerek Ali'nin yarenlerinin su almasına engel olduklarında]: Bunlar sizi savaş sofrasına davet etmişlerdir. O halde siz ya zilleti kabul edip makamınızdan geri düşeceksiniz ya da kılıçları kanla sulayıp suya kanacaksınız. Ölüm mağlup düşerek yaşamınızda, hayat ise galip gelerek ölmenizdedir. Bilin ki Muaviye bir grup aldatılmış sapıği peşinden sürüklemiş ve işin gerçeğini onlardan gizlemiştir. Onlar da boğazlarını ölüme hedef kılmışlardır.²

7/4

İMAM'IN ASHABININ SUYA HÂKİM OLMASI

2445-el-Ahbaru't-Tival: Iraklılar o günü ve gecesini susuz olarak geçirdiler. Ancak bazı hizmetçiler iki fersah ötede bulunan yeşillik alana gidip su temin ettiler. Halkın durumu Ali'yi (a.s) şlidetli derecede üzdü, onların susuzluğundan daraldı. Eş'as b. Kays onun yanına gelerek dedi ki: Ey Emirülmüminin! Sen aramızda olduğun halde ve kılıçlarımız varken şu kavim bize suyu mu kesmektedir? Beni suya gitme konusunda görevlendir; vallahi [su almadan] sağ olarak geri dönmeyeceğim. Eşter'e de süvarileriyle birlikte bana katılmasını emret.

1-el-Futuh, c.3, s.5. Ayrıca bkz: el-Miyar ve'l-Muvazene, s.146.

2-Nehcü'l-Belaga, 51. Hutbe; Biharu'l-Envar, c.32, s.442, Vakatu Sıffin'dan.

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ : إِيَّتِ فِي ذَلِكَ مَا رَأَيْتَ .
 فَلَمَّا أَصْبَحَ زاحفَ أبا الأعورَ ، فَاقْتَتَلُوا ، وَصَدَقَهُمُ الْأَشْعَثُ وَالْأَشْعَثُ حَتَّى نَفَى الْأَعُورَ وَأَصْحَابَهُ عَنِ الشَّرِيعَةِ ، وَصَارَتْ فِي أَيْدِيهِمَا¹ .

2446 . وقعة صفين عن زيد بن حسين : نَادَى الْأَشْعَثُ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ قَالَ : وَيْحَكَ يَا بْنَ الْعَاصِ ! خَلَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْمَاءِ ، فَوَاللَّهِ ، لَئِنْ لَمْ تَفْعَلْ لَيَأْخُذَنَّ وَإِيَّاكُمْ السُّيُوفُ .

فَقَالَ عَمْرُو : وَاللَّهِ ، لَا تُخْلِي عَنْهُ حَتَّى تَأْخُذَنَا السُّيُوفُ وَإِيَّاكُمْ ، فَيَعْلَمَ رَبُّنَا أَيُّنَا الْيَوْمَ أَصْبَرُ .

فَتَرَجَّلَ الْأَشْعَثُ وَالْأَشْثَرُ وَذَوُو الْبَصَائِرِ مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ ، وَتَرَجَّلَ مَعَهُمَا اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا ، فَحَمَلُوا عَلَى عَمْرُو وَمَنْ مَعَهُ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ ، فَأَزَالُوهُمْ عَنِ الْمَاءِ حَتَّى غَمَسَتْ خَيْلُ عَلِيٍّ سَنَابِكُهَا فِي الْمَاءِ² .

2447 . الكامل في التاريخ . بَعْدَ ذِكْرِ إِرْسَالِ الْإِمَامِ (عَلَيْهِ السَّلَام) صَعَصَعَةَ لِمُعَاوِيَةَ كَيْ يُكَلِّمَهُ بِشَأْنِ الشَّرِيعَةِ . : فَرجَعَ صَعَصَعَةُ [حِينَ بَعَثَهُ الْإِمَامُ (عَلَيْهِ السَّلَام) إِلَى مُعَاوِيَةَ] فَأَخْبَرَهُ بِمَا كَانَ ، وَأَنَّ مُعَاوِيَةَ قَالَ : سَيَأْتِيكُمْ رَأْيِي ، فَسَرَبَ الْخَيْلَ إِلَى أَبِي الْأَعُورِ لِيَمْنَعَهُمُ الْمَاءَ .

فَلَمَّا سَمِعَ عَلِيٌّ ذَلِكَ قَالَ : قَاتِلُوهُمْ عَلَى الْمَاءِ .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسِ الْكِنْدِيِّ : أَنَا أَسِيرُ إِلَيْهِمْ . فَسَارَ إِلَيْهِمْ ، فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُمْ ثَارُوا فِي وُجُوهِهِمْ فَرَمَوْهُمْ بِالنَّبْلِ ، فَتَرَامَوْا سَاعَةً ثُمَّ تَطَاعَنُوا بِالرِّمَاحِ ، ثُمَّ صَارُوا إِلَى السُّيُوفِ فَاقْتَتَلُوا سَاعَةً .

1 . الأخبار الطوال : ص 168 .

2 . وقعة صفين : ص 167 و ص 170 وفيه «فلقي عمرو بن العاص بعد ذلك الأشعث بن قيس ، فقال : أي أcha كندة ! أما والله ، لقد أبصرت صواب قولك يوم الماء ولكي كنت مقهوراً على ذلك الرأي فكأيدتك بالتهدد ، والحرب خدعة» ، بحار الأنوار : ج 32 ص 442 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 3 ص 324 .

Ali (a.s) ona: 'Bu konuda öngördüğün şeyi yap.' diye buyurdu.

Sabah olunca Eş'as Ebu'l-A'ver'e doğru harekete geçti. Savaşa giriştiler. Eşter ve Eş'as yiğitçe onlara karşı savaştılar. Sonunda A'ver ve yarenlerini suyun kıyısından uzaklaştırarak su içme yerini ele geçirdiler.¹

2446-Vakat-u Sıffin [Zeyd b. Hüseyin'den]: Eş'as, Amr b. As'a şöyle seslendi: Vay olsun sana, ey As'ın oğlu! Suyu bizim aramızdan çekil [suyu bize aç]. Vallahi eğer bunu yapmazsan kılıçlar bizden de, sizden de alacaktır.

Amr dedi ki: Vallahi kılıçlar bizi de, sizi de almadıkça onu açmayacağız, Rabbimiz bugün kimin daha sabırlı olduğunu bilecektir.

Bunun üzerine Eş'as, Eşter ve Ali'nin (a.s) basiret sahibi yarenleri yiğitçe aşağı indiler. O ikisiyle birlikte on iki bin kişi harekete geçerek Amr ile beraberindeki Şamlılara saldırdılar. Onları sudan uzaklaştırdılar. Öyle ki Ali'nin ordusundaki atların tırnakları suya daldı.²

2447-el-Kamil fi't-Tarih [İmam'ın (a.s) Sa'saa'yı Muaviye ile su yolu hakkında konuşması için göndermesini anlattıktan sonra]: Sa'saa geri döndü ve olanları, Muaviye'nin "görüşüm size ulaşacaktır" dediği haberini İmam'a verdi. Muaviye daha sonra suyu İmam'ın ordusuna kesmeye devam edebilmesi için Ebu'l-A'ver'e bir süvari birliği gönderdi.

İmam bunu duyunca: Su için onlarla savaşın, diye buyurdu

Eş'as b. Kays Kindi: 'Ben onlara doğru hareket edeceğim.' dedi ve onlara doğru gitti. Onlara yaklaştıklarında üzerlerine saldırdılar ve ok yağmuruna tuttular. Bir müddet ok atışı yaptılar; sonra mızraklarla birbirlerine girdiler. Sonra da bir süre kılıçlarla savaştılar.

1-el-Ahbaru't-Tival, s.168.

2-Vakat-u Sıffin, s.167 ve 170, bu kaynakta şöyle geçmiştir: "Amr b. As daha sonra Eş'as b. Kays ile görüştüğünde dedi ki: Ey Kindeli kardeş! Allah'a yemin olsun ki su gününde senin sözünün doğru olduğunu biliyordum. Ancak ben bu görüşe mahkumdum; dolayısıyla çareyi seni tehdit etmede buldum. Savaş hiledir!"; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.442; *Şerh-i Nehcü'l-Belaga*, c.3, s.324.

وَأَرْسَلَ مُعَاوِيَةَ يُزِيدَ بَنَ أَسَدَ الْبَجَلِيِّ الْقَسْرِيِّ . جَدَّ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِيِّ . فِي الْحَيْلِ إِلَى أَبِي الْأَعْوَرِ ، فَأَقْبَلُوا .

فَأَرْسَلَ عَلِيٌّ شَبَّثَ بْنَ رِبْعِيِّ الرِّيَاحِيِّ ، فَازْدَادَ الْقِتَالُ .

فَأَرْسَلَ مُعَاوِيَةُ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ فِي جُنْدٍ كَثِيرٍ ، فَأَخَذَ يُمِدُّ أَبَا الْأَعْوَرِ وَيُزِيدَ بْنَ أَسَدٍ .

وَأَرْسَلَ عَلِيٌّ الْأَشْتَرُ فِي جَمْعٍ عَظِيمٍ ، وَجَعَلَ يُمِدُّ الْأَشْعَثَ وَشَبَّثًا ، فَاشْتَدَّ الْقِتَالُ .

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَوْفٍ الْأَزْدِيُّ الْأَحْمَرِيُّ :

خَلَّوْا لَنَا مَاءَ الْفُرَاتِ الْجَارِيِ أَوْ اثْبُتُوا لِحَقْلٍ جَرَّارِ

لِكُلِّ قَرْمٍ مُسْتَمِيتٍ شَارِي مُطَاعِينَ بِرُوحِهِ كَرَّارِ

ضَرَابِ هَامَاتِ الْعِدَى مِغْوَارِ لَمْ يَخْشَ غَيْرَ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

وَقَاتَلُوهُمْ حَتَّى خَلَّوْا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمَاءِ ، وَصَارَ فِي أَيْدِي أَصْحَابِ عَلِيٍّ¹ .

2448 . وَقَعَةُ صَفَّيْنِ عَنْ صَعْصَعَةِ بْنِ صَوْحَانَ : قَتَلَ الْأَشْتَرُ فِي تِلْكَ الْمَعْرَكَةِ سَبْعَةً . . .

فَأَوَّلُ قَتِيلِ الْأَشْتَرِ ذَلِكَ الْيَوْمَ بِيَدِهِ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ : صَالِحُ بْنُ فَيْرُوزَ . وَكَانَ مَشْهُورًا بِشِدَّةِ الْبَأْسِ فَبَرَزَ إِلَيْهِ الْأَشْتَرُ . . . ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ بِالرُّمَحِ فَقَتَلَهُ ، وَفَلَقَ ظَهْرَهُ ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَكَانِهِ .

ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِ فَارِسٌ آخَرُ يُقَالُ لَهُ : مَالِكُ بْنُ أَدَهَمَ السَّلْمَانِيُّ . وَكَانَ مِنْ فُرْسَانِ أَهْلِ الشَّامِ . . . ثُمَّ شَدَّ عَلَى الْأَشْتَرِ ، فَلَمَّا رَدَّ قَهَّ التَّوَى الْأَشْتَرُ عَلَى الْفَرَسِ ، وَمَارَ السَّنَانُ فَأَخْطَأَهُ ، ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى فَرَسِهِ وَشَدَّ عَلَيْهِ بِالرُّمَحِ . . . فَقَتَلَهُ .

1 . الكامل في التاريخ : ج2 ص364 ، تاريخ الطبري : ج4 ص569 نحوه وراجع الفتوح : ج3 ص9 .

13 ووقعة صفين : ص162 .

Muaviye, Yezid b. Esed Beceli el-Kasrî'yi [Halid b. Abdullah el-Kasrî'nin dedesi] bir süvari birlikle Ebu'l-A'ver'e gönderdi.

Ali de (a.s) Şebes b. Rib'î er-Riyahî'yi gönderdi. Böylece savaş şiddetlendi.

Ardından Muaviye Amr b. As'ı büyük bir ordu ile gönderdi; o da Ebu'l-A'ver ile Yezid b. Esed'e yardım etmeye başladı.

Bunn üzerine Ali de (a.s) Eşter'i büyük bir grupla gönderdi; o da Eş'as ile Şebes'e yardım etmeye koyuldu. Savaş iyice şiddetlenmişti. Abdullah b. Avf el-Ezdi el-Ahmerî dedi ki:

*Ya açın şu çağlayan Fırat suyunu
Ya da dayanın bizim büyük orduya
Ölüme meydan okuyan, canını satan
Yiğitlerin apansız mızrak saldırısına
Ve süratle baş kesen darbelerine
Çünkü onlar ancak Allah'tan korkar*

Şam ordusuyla savaştılar, nihayetinde su onlara açıldı; böylece su Ali'nin (a.s) ashabının eline geçti.¹

2448-Vakat-u Sıffin [Sa'saa b. Suhan]: Eşter bu savaşta yedi kişi öldürdü... Onun eliyle Şamlılardan öldürülen ilk kişi Salih b. Feyruz isminde savaşçılığı ile meşhur bir kahramandı... Eşter onunla savaştı... Mızrakla üzerine saldırıp onu öldürdü; sırtını parçaladı ve yerine geri döndü.

Sonra Şam'ın usta süvarilerinden Malik b. Edhem es-Selmanî isminde biri Eşter'in karşısına çıktı... O Eşter'in üzerine saldırdı. Ona yaklaştığında Eşter atının üzerinde kıvrıldı ve Şamlı adamın mızrağı onu iskaladı. Sonra Eşter atının üzerinde doğruldu ve mızrakla ona saldırdı... Ve onu öldürdü.

¹-el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.364; Tarih-i Taberî, c.4, s.569. Ayrıca bkz: el-Futuh, c.3, s.9-13; Vakât-u Sıffin, s.162.

ثُمَّ خَرَجَ فَارِسٌ آخَرُ يُقَالُ لَهُ : رِيَا حُ بْنُ عَتِيكَ . . . فَخَرَجَ إِلَيْهِ الْأَشْتَرُ . . . فَشَدَّ عَلَيْهِ
فَقَتَلَهُ .

ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِ فَارِسٌ آخَرُ يُقَالُ لَهُ : إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْوَضَّاحِ . . . فَخَرَجَ إِلَيْهِ الْأَشْتَرُ . . .
فَقَتَلَهُ .

ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِ فَارِسٌ آخَرُ يُقَالُ لَهُ : زَامِلُ بْنُ عَتِيكَ الْحِزَامِيُّ . وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْأَلْيُوبَةِ .
فَشَدَّ عَلَيْهِ . . . فَطَعَنَ الْأَشْتَرُ فِي مَوْضِعِ الْجَوْشَنِ فَصَرَعَهُ عَنْ فَرَسِهِ وَلَمْ يُصِيبْ مَقْتَلًا ، وَشَدَّ
عَلَيْهِ الْأَشْتَرُ رَاجِلًا فَكَسَفَ قَوَائِمَ الْفَرَسِ بِالسَّيْفِ . . . ثُمَّ ضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ وَهُمَا رَجُلَانِ .

ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِ فَارِسٌ يُقَالُ لَهُ : الْأَجْلَحُ . وَكَانَ مِنْ أَعْلَامِ الْعَرَبِ وَفُرْسَانِهَا ، وَكَانَ عَلَى
فَرَسٍ يُقَالُ لَهُ : لَاحِقٌ . فَلَمَّا اسْتَقْبَلَهُ الْأَشْتَرُ كَرِهَ لِقَاءَهُ وَاسْتَحْيَا أَنْ يَرْجِعَ ، فَخَرَجَ
إِلَيْهِ . . . فَشَدَّ عَلَيْهِ الْأَشْتَرُ . . . فَضَرَبَهُ .

ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْهِ مُحَمَّدُ بْنُ رَوْضَةَ وَهُوَ يَضْرِبُ فِي أَهْلِ الْعِرَاقِ ضَرْبًا مُنْكَرًا . . . فَشَدَّ عَلَيْهِ
الْأَشْتَرُ . . . ثُمَّ ضَرَبَهُ فَقَتَلَهُ

ثُمَّ أَقْبَلَ الْأَشْتَرُ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ جُمُهورَ النَّاسِ حَتَّى كَشَفَ أَهْلَ الشَّامِ عَنِ الْمَاءِ¹ .

2449 . شرح نهج البلاغة : لَمَّا مَلَكَ عَسْكَرُ مُعَاوِيَةَ عَلَيْهِ [عَلَى الْإِمَامِ
عَلِيٍّ(عليه السلام)] الْمَاءَ ، وَأَحَاطُوا بِشَرِيعَةِ الْفُرَاتِ ، وَقَالَتْ رُؤَسَاءُ الشَّامِ لَهُ : اقْتُلْهُمْ
بِالْعَطَشِ كَمَا قَتَلُوا عُثْمَانَ عَطَشًا ، سَأَلَهُمْ عَلِيٌّ(عليه السلام) وَأَصْحَابُهُ أَنْ يُشْرِعُوا لَهُمْ
شُرْبَ الْمَاءِ ، فَقَالُوا : لَا وَاللَّهِ ، وَلَا فَطَرَهُ حَتَّى تَمُوتَ ظَمًا كَمَا مَاتَ ابْنُ عَقَّانَ .

1 . وقعة صفين : ص 174 . 179 ؛ المناقب للخوارزمي : ص 216 . 218 عن أبي هاني بن معمر

السدوسي وفيه «رياح ابن عبيدة الغساني» بدل «رياح بن عتيك» .

Sonra Riyah b. Atik isminde bir başka süvari karşısına çıktı... Eşter ona da saldırıp öldürdü.

Ardından İbrahim b. Vezzah isminde başka bir atlı Eşter'le savaşmaya geldi... Eşter onu da karşısına geçip öldürdü.

Sonra ismi Zamil b. Atik Hizami olan başka bir süvari onun karşısına çıktı. O, aynı zamanda sancaktarlardan biriydi. İleri atıldı ve Eşter'in üzerine saldırdı... Eşter mızrağını onun zırhına sapladı ve kendisini atından aşağı attı. Ancak onu öldüremedi. Piyade olarak ona saldırdı ve kılıçla atının ayaklarını parçaladı... Her ikisi de piyade oldukları halde kılıçla onu vurdu.

Sonra Ecleh isminde bir atlı karşısına çıktı. O, Arabın ileri gelenlerinden ve kahraman süvarilerindendi. Lahik isminde bir ata binmişti. Eşter'i karşısında görmek hoşuna gitmedi, ama geri dönmekten de utandı. Ona doğru hareket etti... Eşter onun üzerine saldırdı... Sonra da onu vurdu.

Sonra [Iraklılara çok ağır darbeler vurmakta olan] Muhammed b. Ravza onun karşısına çıktı... Eşter onun üzerine hücum etti... Ona bir darbe indirip öldürdü...

Eşter daha sonra ileri atıldı ve kılıç darbeleri savurarak Şam ordusuna daldı; sonunda Şamlıları suyun etrafından uzaklaştırdı.¹

2449-Şerh-i Nehcü'l-Belaga: Muaviye'nin ordusu Ali'nin (a.s) karşısında suyu ele geçirdiler, Fırat'ın su içme yolunu kuşattılar. Şam'ın ileri gelenleri ona dediler ki: 'Onlar nasıl Osman'ı susuz öldürdüyseler aynı şekilde sen de onları susuz bırakarak öldür.' Ali (a.s) ve yarenleri onlardan suyu kendilerine açmalarını istediler. Ancak onlar dediler ki: 'Vallahi, hayır! Osman gibi sen de susuz olarak ölünceye dek tek bir damla bile [su vermeyeceğiz].'

1-Vakat-u Sıffin, s.174-179; el-Menakib, Harezmi, s.216-218, Hani b. Muammar es-Sedusi'den, bu kaynakta "Riyah b. Atik" yerine "Riyah b. Ubeyde el-Gassanî" olarak geçmiştir.

فَلَمَّا رَأَى (عليه السلام) أَنَّهُ الْمَوْتُ لَا مَحَالَةَ تَقَدَّمَ بِأَصْحَابِهِ ، وَحَمَلَ عَلَى عَسَاكِرِ مُعَاوِيَةَ حِمَالَتِ كَثِيفَةٍ ، حَتَّى أَزَالَهُمْ عَنْ مَرَائِجِهِمْ بَعْدَ قَتْلِ ذُرَيْعٍ ؛ سَقَطَتْ مِنْهُ الرُّؤُوسُ وَالْأَيْدِي ، وَمَلَكَوْا عَلَيْهِمُ الْمَاءَ ، وَصَارَ أَصْحَابُ مُعَاوِيَةَ فِي الْفَلَاةِ ، لَا مَاءَ لَهُمْ ¹ .

7 / 5

مُكَافَأَةُ الْإِسَاءَةِ بِالْإِحْسَانِ

2450 . الكامل في التاريخ . في ذِكْرِ الْقِتَالِ عَلَى الْمَاءِ . : قَاتَلُوهُمْ حَتَّى خَلَّوْا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْمَاءِ ، وَصَارَ فِي أَيْدِي أَصْحَابِ عَلِيٍّ ، فَقَالُوا : وَاللَّهِ ، لَا نُسْقِيهِ أَهْلَ الشَّامِ ! فَأَرْسَلَ عَلِيٌّ إِلَى أَصْحَابِهِ : أَنْ خُذُوا مِنَ الْمَاءِ حَاجَتَكُمْ ، وَخَلَّوْا عَنْهُمْ ، فَإِنَّ اللَّهَ نَصَرَكُمْ بَيْنَهُمْ وَظَلَمَهُمْ ² .

2451 . مروج الذهب . بَعْدَ أَنْ كَشَفَ جُنْدُ الْإِمَامِ عَلِيٍّ (عليه السلام) جُنْدَ مُعَاوِيَةَ عَنِ الْمَاءِ . : قَالَ مُعَاوِيَةُ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ : يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، مَا ظَنُّكَ بِالرَّجُلِ ، أَمْ تَرَاهُ يَمْنَعُنَا الْمَاءَ لِمَنْعِنَا إِيَّاهُ ؟ وَقَدْ كَانَ انْحَارَ بِأَهْلِ الشَّامِ إِلَى نَاحِيَةِ فِي الْبَرِّ نَائِيَةً عَنِ الْمَاءِ . فَقَالَ لَهُ عَمْرُو : لَا ، إِنَّ الرَّجُلَ جَاءَ لِعَيْرِ هَذَا ، وَإِنَّهُ لَا يَرْضَى حَتَّى تَدْخُلَ فِي طَاعَتِهِ ، أَوْ يَقَطَعَ حَبْلَ عَاتِقِكَ .

فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ يَسْتَأْذِنُهُ فِي وُرُودِهِ مَشْرِعَتَهُ ، وَاسْتِيقَاءِ النَّاسِ مِنْ طَرِيقِهِ ، وَدُخُولِ رُسُلِهِ فِي عَسْكَرِهِ . فَأَبَاحَهُ عَلِيٌّ كُلَّ مَا سَأَلَ وَطَلَبَ مِنْهُ ³ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 23 ، ينابيع المودة : ج 1 ص 450 ؛ بحار الأنوار : ج 41 ص 145 .

2 . الكامل في التاريخ : ج 2 ص 365 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 572 ؛ وقعة صفين : ص 162 كلاهما نحوه وراجع الفتوح : ج 7 و 8 .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 386 .

İmam (a.s) ashabının kesin ölümle karşı karşıya kaldıklarını görünce Muaviye'nin ordusuna çok ağır hamlelerde bulundu; başlar ve ellerin havada uçtuğu korkunç bir savaşın ardından suyu onlardan aldılar; Muaviye'nin yarenleri ise kendilerini çölde buldular. Artık sudan uzak kalmışlardı.¹

7/5

KÖTÜLÜĞE İYİLİKLE KARŞILIK VERMEK

2450-el-Kamil fi't-Tarih [Su hakkındaki savaştan söz ederken]: Onlarla savaştılar; sonunda Şamlıları sudan uzaklaştırdılar ve su Ali'nin (a.s) yarenlerinin eline geçmiş oldu. Bunun üzerine dediler ki: Vallahi Şamlılara su içirmeyeceğiz!

Ali (a.s) yarenlerine şu mesajı gönderdi: Sudan ihtiyacınızı giderin ve onlara da serbest bırakın. Allah, onların azgınlığı ve zulmü karşılığında size zafer verdi.²

2451-Murucu'z-Zeheb [İmam Ali'nin (a.s) ordusu Muaviye'nin askerlerini sudan uzaklaştırmalarının ardından]: Muaviye, Amr b. As'a dedi ki: "Ey Eba Abdullah! Bu adamın ne yapacağını düşünüyorsun; acaba kendisine suyu kestiğimiz için o da bizi sudan mahrum bırakır mı?" Şam halkı sahranın sudan uzak bir köşesine doğru geri püskürtülmüşlerdi.

Amr ona dedi ki: 'Hayır. Bu adam bundan başka bir şey için gelmiştir; senin onun itaatine girmenden veya boynunun damarını kesmekten başka bir şeye razı olmaz.'

Bunun üzerine Muaviye ona bir elçi gönderdi ve su yoluna girmek, bu vesileyle ordusunu suvarmak için izin istedi; kendi ordusunun elçilerinin (sucuların) İmam'ın karargâhına girebilmeleri için izin istedi. İmam Ali (a.s) Muaviye'nin tüm istek ve taleplerini kabul etti.³

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.1, s.23; Yenabiu'l-Mevedde, c.1, s.450; Biharul-Envar, c.41, s.145.

2-el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.365; Tarih-i Taberî, c.4, s.572; Vakatu Sıffin, s.162. Ayrıca bkz: el-Futuh, c.7 ve 8.

3-Murucu'z-Zeheb, c.2, s.386.

2452 . الأخبار الطوال . بَعَدَ مَنَعَ مُعَاوِيَةَ الْمَاءَ عَلَى جَيْشِ الْإِمَامِ عَلِيٍّ (عليه السلام) . : فَلَمَّا أَصْبَحَ زَاخَفَ أَبَا الْأَعْوَرِ ، فَاقْتَتَلُوا ، وَصَدَقَهُمُ الْأَشْتَرُ وَالْأَشْعَثُ حَتَّى نَفِيَ أَبَا الْأَعْوَرِ وَأَصْحَابَهُ عَنِ الشَّرِيعَةِ ، وَصَارَتْ فِي أَيْدِيهِمَا .

فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ لِمُعَاوِيَةَ : مَا ظَنُّكَ بِالْقَوْمِ الْيَوْمَ إِنْ مَنَعَكَ الْمَاءَ كَمَا مَنَعْتَهُمْ أَمْسِ ؟

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : دَعِ مَا مَضَى ، مَا ظَنُّكَ بِعَلِيٍّ ؟

قَالَ : ظَنِّي أَنَّهُ لَا يَسْتَحِلُّ مِنْكَ مَا اسْتَحَلَّتْ مِنْهُ ؛ لِأَنَّهُ أَتَاكَ فِي غَيْرِ أَمْرِ الْمَاءِ .

ثُمَّ تَوَادَعَ النَّاسُ ، وَكَفَّ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ ، وَأَمَرَ عَلِيٌّ أَلَّا يُنَمَعَ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْمَاءِ ، فَكَانُوا يُسْقَوْنَ جَمِيعاً¹ .

2453 . شرح نهج البلاغة . فِي ذِكْرِ الْقِتَالِ عَلَى الْمَاءِ وَاسْتِيلَاءِ أَصْحَابِ الْإِمَامِ عَلَيْهِ . : فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ وَشِيعَتُهُ : إِمْنَعُهُمُ الْمَاءَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! كَمَا مَنَعَكَ ، وَلَا تَسْقِهِمْ مِنْهُ قَطْرَةً ، وَاقْتُلْهُمْ بِسُيُوفِ الْعَطَشِ ، وَخُذْهُمْ قَبْضاً بِالْأَيْدِي فَلَا حَاجَةَ لَكَ إِلَى الْحَرْبِ .

فَقَالَ : لَا وَاللَّهِ ، لَا أَكْفِئُهُمْ بِمِثْلِ فِعْلِهِمْ ، افْسَحُوا لَهُمْ عَنْ بَعْضِ الشَّرِيعَةِ ، فَقِي حَدِّ السَّيْفِ مَا يُغْنِي عَنْ ذَلِكَ² .

1 . الأخبار الطوال : ص 169 ، الفتوح : ج 3 ص 11 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 126 ؛ وقعة صفين : ص 186 كلها نحوه .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 1 ص 24 وج 3 ص 331 نحوه ، ينابيع المودة : ج 1 ص 451 ؛ بحار الأنوار : ج 32 ص 443 .

2452-el-Ahbaru't-Tival [Muaviye, suyu İmam Ali'nin (a.s) ordusuna kestikten sonra]: Sabah olunca [İmam'ın ordusundan bir grup] Ebu'l-A'ver'in üzerine saldırıya geçti. Aralarında savaş çıktı. Eşter ve Eş'as, Ebu'l-A'ver ve yarenlerini suyun kıyısından uzaklaştırmaya kadar yiğitçe savaştılar; ve su o ikisinin eline geçti.

Amr b. As Muaviye'ye dedi ki: 'Bugün şu kavim hakkında ne düşünüyorsun; ya dün onlara suyu kestiğin gibi onlar da seni sudan mahrum bırakırlarsa?'

Muaviye dedi ki: 'Geçmişi bırak. Sen'in Ali hakkındaki zannın nedir?'

Amr şöyle dedi: 'Zannım şudur ki senin ona reva gördüğün şeyi o sana reva görmeyecektir. Çünkü o sudan [açmak veya kapamaktan] başka bir şey için gelmiştir.'

Sonra insanlar [iki ordunun askerleri] birbirini bıraktı, birbirlerinden vazgeçtiler. Ali (a.s), suyun Şamlılara kesilmemesini emretti. Onların hepsi o sudan içtiler.¹

2453-Şerh-i Nehcü'l-Belaga [Su hakkındaki savaştan ve İmam'ın yarenlerinin onu ele geçirmesinden söz ederken]: Yarenleri ve takipçileri ona dediler ki: 'Ey Emirülmüminin! Nasıl seni mahrum bıraktılarsa sen de onlara suyu kes; onlara ondan bir damla bile içirme; onları susuzluk kılıcıyla öldür. Böylece onları elleri bağlı olarak tut. Bu durumda savaşa da ihtiyaç kalmaz.'

Ancak Ali (a.s) şöyle buyurdu: 'Vallahi hayır! Onların yaptıkları gibi kendilerine karşılık vermeyeceğim. Su yolunun bir bölümünü açın. Zira kılıcın keskinliğinde bundan mustağni kılacak şey vardır [kılıcın keskinliği onlara yetecektir].'²

1-el-Ahbaru't-Tival, s.169; el-Futuh, c.3, s.11; el-İmame ve's-Siyase, c.1, s.126; Vakât-u Sıffin, s.186.

2-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.1, s.24 ve c.3, s.331; Yenabiu'l-Mevedde, c.1, s.451; Biharü'l-Envar, c.32, s.443.

7 / 6

إِقَامَةُ الْحُجَّةِ فِي سَاحَةِ الْقِتَالِ

2454 . تاريخ اليعقوبي : وَجَّهَ عَلِيٌّ إِلَى مُعَاوِيَةَ يَدْعُوهُ وَيَسْأَلُهُ الرُّجُوعَ ، وَأَلَّا يُفَرِّقَ الْأُمَّةَ بِسَفْكِ الدِّمَاءِ ، فَأَبَى إِلَّا الْحَرْبَ¹ .

2455 . تاريخ الطبري عن عبد الملك بن أبي حرة الحنفي . بَعَدَ ذِكْرَ الْقِتَالِ عَلَى الْمَاءِ . : مَكَثَ عَلِيٌّ يَوْمَيْنِ لَا يُرْسِلُ إِلَى مُعَاوِيَةَ أَحَدًا ، وَلَا يُرْسِلُ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ . ثُمَّ إِنَّ عَلِيًّا دَعَا بَشِيرَ بْنَ عَمْرٍو بْنَ مُحِصَنٍ الْأَنْصَارِيِّ ، وَسَعِيدَ بْنَ قَيْسِ الْهَمْدَانِيِّ ، وَشَبَّثَ بْنَ رِبْعِيِّ التَّمِيمِيِّ ، فَقَالَ : ائْتُوا هَذَا الرَّجُلَ ، فَادْعُوهُ إِلَى اللَّهِ ، وَإِلَى الطَّاعَةِ وَالْجَمَاعَةِ . فَقَالَ لَهُ شَبَّثُ بْنُ رِبْعِيٍّ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! أَلَا تُطْمَعُهُ فِي سُلْطَانِ تُوَلِّيهِ إِيَّاهُ ، وَمَنْزِلَةِ يَكُونُ لَهُ بِهَا أَثَرٌ عِنْدَكَ إِنْ هُوَ بَايَعَكَ ؟

فَقَالَ عَلِيٌّ : ائْتُوهُ فَالْقُوهُ وَاحْتَجُّوا عَلَيْهِ ، وَانظُرُوا مَا رَأَيْتُهُ . . وهذا في أوَّلِ ذِي الْحِجَّةِ . . فَأَتَوْهُ ، وَدَخَلُوا عَلَيْهِ ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ أَبُو عَمْرٍو بَشِيرُ بْنُ عَمْرٍو ، وَقَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنَّ الدُّنْيَا عَنْكَ زَائِلَةٌ ، وَإِنَّكَ رَاجِعٌ إِلَى الْآخِرَةِ ، وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مُحَاسِبُكَ بِعَمَلِكَ ، وَجَازِيكَ بِمَا قَدَّمْتَ يَدَاكَ ، وَإِنِّي أَنْشُدُكَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تُفَرِّقَ جَمَاعَةَ هَذِهِ الْأُمَّةِ ، وَأَنْ تَسْفِكَ دِمَاءَهَا بَيْنَهَا !

فَقَطَعَ عَلَيْهِ الْكَلَامَ ، وَقَالَ : هَلَا أَوْصَيْتَ بِذَلِكَ صَاحِبَكَ ؟

فَقَالَ أَبُو عَمْرٍو : إِنَّ صَاحِبِي لَيْسَ مِثْلَكَ ، صَاحِبِي أَحَقُّ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا بِهَذَا الْأَمْرِ فِي الْفَضْلِ وَالْدِّينِ وَالسَّابِقَةِ فِي الْإِسْلَامِ ، وَالْقَرَابَةِ مِنَ الرَّسُولِ (صلى الله عليه وآله) .

1 . تاريخ اليعقوبي : ج 2 ص 188 .

7/6

SAVAŞ MEYDANINDA HÜCCET GETİRMEK

2454-Tarih-i Yakubî: Ali (a.s), Muaviye'ye birini göndererek ondan geri dönmesini ve kanlar akıtarak ümmet arasında tefrika çıkarmamasını istedi. Ancak o, savaştan başka bir şeye yanaşmadı.¹

2455-Tarih-i Taberî [Abdülmelik b. Ebu Hurre el-Hanefî'den (su hakkındaki savaşı anlattıktan sonra)]: Ali (a.s) iki gün bekledi ve Muaviye'ye hiç elçi göndermedi; Muaviye de ona kimseyi göndermiyordu. Daha sonra Ali (a.s) Beşir b. Amr b. Mihsan el-Ensarî, Said b. Kays el-Hemdanî ve Şebes b. Rib'î et-Temimî'yi çağırarak dedi ki: "Bu adamın yanına gidin ve onu Allah'a davet edin; onu itaate ve cemaate katılmaya çağırın."

Şebes b. Rib'î: Ey Emirülmüminin! Acaba ona sana biat etmesi halinde hükümete atama ve yanında makam sahibi kılarak kendisini ödüllendireceğin ümidini vermeyecek misin?

Ali (a.s): Onun yanına gidin, kendisiyle görüşün ve ona hüccet getirin. Görüşünün ne olduğuna bakın.

Bu, Zilhicce ayının ilk gününde oldu. Bunun üzerine onlar Muaviye'nin yanına vardılar. Ebu Amere Beşir b. Amr Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: 'Ey Muaviye! Şu dünya senden ayrılacak ve hiç şüphesiz sen, ahirete döneceksin; Yüce Allah amelin ve elinle gönderdiklerinle seni hesaba çekip cezalandıracaktır. Seni Allah'a yemin veriyorum şu ümmetin cemaatini dağıtma ve onların kanlarını akıtma!'

Muaviye onun sözünü keserek şöyle dedi: 'Acaba bunu kendi efendine de tavsiye ettin mi?'

Ebu Amere dedi ki: 'Benim efendim senin gibi değil. Efendim fazileti, dini, İslam'daki geçmişi ve Resulullah'a (s.a.a) olan yakınlığı sebebiyle halkın hükümete en layık olanıdır.'

1-Tarih-i Yakubî, c.2, s.188.

قال : فَيَقُولُ ماذا ؟

قال : يَا مُرَّكَ بِتَقْوَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وإجابة ابنِ عَمِّكَ إلى ما يَدْعُوكَ إِلَيْهِ مِنَ الْحَقِّ ، فَإِنَّهُ أَسْلَمَ لَكَ فِي دُنْيَاكَ ، وَخَيْرٌ لَكَ فِي عَاقِبَةِ أَمْرِكَ .

قال مُعَاوِيَةُ : وَنُطِلُّ دَمَ عُثْمَانَ ! لا وَاللَّهِ ، لا أَفْعَلُ ذَلِكَ أَبَدًا .

فَدَهَبَ سَعِيدُ بْنُ قَيْسٍ يَتَكَلَّمُ ، فَبَادَرَهُ شَبِثُ بْنُ رَبِيعٍ فَتَكَلَّمَ ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، وَقَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنِّي قَدْ فَهِمْتُ مَا رَدَدْتَ عَلَى ابْنِ مُحِصَّنٍ ، إِنَّهُ وَاللَّهِ ، لا يَخْفَى عَلَيْنَا مَا تَغْزُو وَمَا تَطْلُبُ ، إِنَّكَ لَمْ تَجِدْ شَيْئًا تَسْتَغْوِي بِهِ النَّاسَ وَتَسْتَمِيلُ بِهِ أَهْوَاءَهُمْ ، وَتَسْتَخْلِصُ بِهِ طَاعَتَهُمْ ، إِلَّا قَوْلَكَ : «قُتِلَ إِمَامُكُمْ مَظْلُومًا ، فَنَحْنُ نَطْلُبُ بِدَمِهِ» ، فَاسْتَجَابَ لَكَ سُفْهَاءُ طِعَامٍ ، وَقَدْ عَلِمْنَا أَنْ قَدْ أَبْطَأَتْ عَنْهُ بِالنَّصْرِ ، وَأَحْبَبْتَ لَهُ الْقَتْلَ ، لَهُذِهِ الْمِنْزِلَةِ الَّتِي أَصْبَحْتَ تَطْلُبُ ، وَرُبَّ مُتَمَتِّي أَمْرٍ وَطَالِبِهِ ، اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَحُولُ دُونَهُ بِقُدْرَتِهِ ، وَرُبَّمَا أُوتِيَ الْمُتَمَتِّي أَمِينَتَهُ وَفَوْقَ أَمِينَتِهِ .

وَوَاللَّهِ ، مَا لَكَ فِي وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا خَيْرٌ ، لَئِنْ أَخْطَأْتَ مَا تَرْجُو إِنَّكَ لَشَرُّ الْعَرَبِ حَالًا فِي ذَلِكَ ، وَلَئِنْ أَصَبْتَ مَا تَمْتَنِي لَا تُصِيبُهُ حَتَّى تَسْتَحِقَّ مِنْ رَبِّكَ صُلْبِي النَّارِ ، فَاتَّقِ اللَّهَ يَا مُعَاوِيَةُ ، وَدَعْ مَا أَنْتَ عَلَيْهِ ، وَلَا تُنَازِعِ الْأَمْرَ أَهْلَهُ .

فَحَمِدَ اللَّهَ [مُعَاوِيَةُ] وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ : أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ أَوَّلَ مَا عَرَفْتُ فِيهِ سَفَهَكَ وَخِفَّةَ حِلْمِكَ ، فَطَعْنَكَ عَلَى هَذَا الْحُسَيْبِ الشَّرِيفِ سَيِّدِ قَوْمِهِ مِنْطَقَهُ ، ثُمَّ عَنَيْتَ بَعْدُ فِيمَا لَا عِلْمَ لَكَ بِهِ ، فَقَدْ كَذَبْتَ وَلَوَّمْتَ أُيُّهَا الْأَعْرَابِيُّ الْجَلْفُ الْجَانِي فِي كُلِّ مَا ذَكَرْتَ وَوَصَفْتَ . انصَرَفُوا مِنْ عِنْدِي ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِلَّا السَّيْفُ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 573 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 365 ؛ وقعة صفين : ص 187 وفيه

«شهر ربيع الآخر» بدل «أول ذي الحجة» وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 387 .

Muaviye: 'Peki o ne diyor?' diye sordu.

Dedi ki: 'Sana Allah'tan sakınmayı ve amcan oğlunun seni çağırdığı hakkı kabullenmeni emrediyor. Zira bu dünyanın için daha esenlik ve işinin sonu açısından sana daha hayırlıdır.'

Muaviye dedi ki: '[Yani] Osman'ın kanını heder (mi) edelim! Hayır, vallahi asla bunu yapmayacağım!'

Sonra Said b. Kays onunla konuşmak için ileri geldi. Ancak Şebes b. Rib'i ondan hızlı davranarak Allah'a hamd-ü sena ettikten sonra şöyle dedi: 'Ey Muaviye! İbn-i Mihsan'a verdiğin cevabı anladım. Allah'a yemin olsun ki kafanda bulunan ve peşinde olduğun şey bize gizli değildir. Halkı saptırmak, heveslerini coşturmak ve onların itaatlerini kazanmak için sadece şu sözü söylemekteisin: "İmam'ınız mazlumca öldürüldü ve biz onun kanını istiyoruz." Aşağılık ahmaklar da bunu kabul ettiler. Biz çok iyi biliyoruz ki şimdi istediğin konuma ulaşasın diye sen ona yardımı geciktirdin, öldürülmesini istedin. Nice arzu edenler ve isteyenler vardır ki Allah, kudreti ile onun arzusu ve isteğine engel olur. Nice arzu edenler de vardır ki arzusuna, hatta ondan daha fazlasına ulaşmıştır. Allah'a yemin olsun ki bu ikisinden hiçbirinde senin için hayır yoktur. Eğer arzu ettiğin şeye ulaşmazsan bu durumda Arabın en kötü hallisi olursun. Eğer arzu ettiğin şeye ulaşacak olursan Rabbin katından Cehennem ateşini hak etmiş olursun. Ey Muaviye! Allah'tan kork, üzerinde bulunduğun işi bırak ve hükümet işinde ona layık olanla kavgaya kalkışma.'

[Muaviye] Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra dedi ki: 'Senin ahmaklığın ve tahammülünün zayıflığı hakkında gördüğüm ilk şey, kavminin efendisi olan şu saygın ve soylu kişinin sözünü kesmendir. Sonra da hakkında hiç bilgin olmayan bir konuya girdin. Ey yontulmamış kuru bedevi! Söylediğin ve anlattıklarının tümünde yalan konuştun ve kınandın. Yanımdan defolun. Benimle sizin aranızda kılıçtan başka bir şey olamaz.'¹

1-Tarih-i Taberî, c.4, s.573; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.365; Vakât-u Sıffin, s.187, bu kaynakta "Zilhicce'nin ilk günü" yerine "Rebiyülahir ayı" geçmiştir. Ayrıca bkz: Murucu'z-Zeheb, c.2, s.387.

7 / 7

بداية القتال

2456 . تاريخ الطبري عن عبد الملك بن أبي حرة الحنفي . في بيان ابتداء الحرب في ذي الحجة . : أخذ عليّ يأمر الرجل ذا الشرف فيخرج معه جماعة ، ويخرج إليه من أصحاب معاوية آخر معه جماعة ، فيقتتلان في خيلهما ورجلتهما ثم ينصرفان ، وأخذوا يكرهون أن يلقوا بجمع أهل العراق أهل الشام لما يتخوفون أن يكون في ذلك من الإستئصال والهلاك ، فكان عليّ يخرج مرة الأشر ، ومرة حجر بن عدي الكندي ، ومرة شبيب بن ربعي ، ومرة خالد بن المعمر ، ومرة زياد بن النضر الحارثي ، ومرة زياد بن خصفة التيمي ، ومرة سعيد بن قيس ، ومرة معقل بن قيس الرياحي ، ومرة قيس بن سعد ، وكان أكثر القوم خروجاً إليهم الأشر ، وكان معاوية يخرج إليهم عبد الرحمن بن خالد المخزومي وأبا الأعور السلمي ، ومرة حبيب بن مسلمة الفهري ، ومرة ابن ذي الكلاع الحميري ، ومرة عبيد الله بن عمر بن الخطاب ، ومرة شرحبيل بن السمط الكندي ، ومرة حمزة بن مالك الهمداني ، فاقتلوا من ذي الحجة كلها وربما اقتتلوا في اليوم الواحد مرتين أوله وآخره .

قال أبو مخنف : حدثني عبد الله بن عاصم الفائشي قال : حدثني رجل من قومي أن الأشر خرج يوماً يقاتل بصفيين في رجال من الثراء ورجال من فُرسان العرب ، فاشتد قتالهم فخرج علينا رجل والله لقلما رأيت رجلاً قط هو أطول ولا أعظم منه ، فدعا إلى المبارزة فلم يخرج إليه أحد إلا الأشر ، فاختلفا ضربتين فضربه الأشر فقتله ، وإيم الله ، لقد كنا أشفقنا عليه ، وسألناه ألا يخرج إليه ، فلما قتله الأشر نادى مُناد من أصحابه :

7/7

SAVAŞIN BAŞLAMASI

2456-Tarih-i Taberî [Abdumelik b. Ebu Hurre el-Hanefî'den (Savaşın Zilhicce ayında başladığını açıklarken)]: Ali (a.s), her asalet sahibi kişiye [savaşı] emrediyordu; onunla birlikte bir grup da meydana çıkıyordu. Muaviye'nin yarenlerinden biri meydana çıktığında da onunla birlikte bir cemaat çıkıyordu. İki tarafın süvarileri ve piyadeleri birbirleriyle savaşıyorlar, sonra da geri çekiliyorlardı. Iraklılarla Şamlıların topyekün olarak karşı karşıya gelmelerini istemiyorlardı. Zira bunun işkence ve helakete yol açmasından korkuyorlardı. Ali (a.s) bazen Eşter'i meydana çıkarıyordu. Bazen Hucr b. Adiy el-Kindî'yi; bazen Şebes b. Rib'î, bazen Halid b. Muammer'i, Ziyad b. Nazr el-Haris'i, bazen Ziyad b. Hasefe et-Teymi'yi, bazen Said b. Kays'ı, Makil b. Kays er-Riyahî'yi, bazen de Kays b. Sâd'ı meydana gönderiyordu. Onlara karşı en çok meydana çıkan Eşter idi. Muaviye de İmam'ın ordusuna karşı bazen Abdurrahman b. Halid el-Mahzumi'yi meydana çıkarıyor, bazen Ebu'l-A'ver es-Sulemî'yi, bazen Habib b. Mesleme el-Fihri'yi, bazen İbn-i Zil Kela el-Himyârî'yi, bazen Ubeydullah b. Ömer b. Hattab'ı, Şurehbil b. Samt el-Kindî'yi, bazen de Hamza b. Malik el-Hemdanî'yi gönderiyordu. Zilhicce ayının tümünü savaşarak geçirdiler; bazen bir günde iki kere savaşıyorlardı: Günü başında ve sonunda.

Ebu Mihnef şöyle diyor: Abdullah b. Asım el-Faişî, kendi kabilesinden olan bir kişiden bana şöyle rivayet etti: 'Bir gün Eşter, Arap kâripleri ve süvarilerinden bir grupla birlikte Sıffin'da savaş için meydana çıktı. Savaş tam şiddetlendiği sırada bir kişi karşımıza çıktı; Allah'a yemin olsun ki o güne kadar ondan daha uzun ve daha cüsseli birini çok nadir görmüştüm. O, kendisiyle savaşacak rakip istedi. Eşter'den başka kimse onun karşısına çıkmadı. İkisi arasında karşılıklı iki darbe savruldu. Sonra Eşter bir darbe indirip onu öldürdü. Allah'a yemin olsun ki biz Eşter'e acımiştık ve kendisinden onun karşısına çıkmamasını istemiştik. Eşter onu öldürünce yarenlerinden biri şöyle seslendi:

يا سَهْم سَهْم بِنِ أَبِي الْعِزَارِ يا خَيْرَ مَنْ نَعْلَمُهُ مِنْ زَارِ

وزارته : حَيٍّ مِنَ الْأَزْدِ . وَقَالَ : أَقْسِمُ بِاللَّهِ لَا أَقْتُلَنَّ قَاتِلَكَ أَوْ لَيَقْتُلَنِي . فَخَرَجَ فَحَمَلَ عَلَى الْأَشْتَرِ وَعَطَفَ عَلَيْهِ الْأَشْتَرُ فَضَرَبَهُ ، فَإِذَا هُوَ بَيْنَ يَدَيْ فَرَسِهِ ، وَحَمَلَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ فَاسْتَنْقَذُوهُ جَرِيحاً . فَقَالَ أَبُو رُفَيْقَةَ الْفَهْمِيُّ : هَذَا كَانَ نَاراً فَصَادَفَ إِعْصَاراً . وَاقْتَتَلَ النَّاسُ ذَا الْحِجَّةِ كُلَّهُ ، فَلَمَّا انْقَضَى ذُو الْحِجَّةِ تَدَاعَى النَّاسُ إِلَى أَنْ يَكُفَّ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضِ الْمَحَرَّمِ ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُجَرِّيَ صُلْحاً أَوْ اجْتِماعاً ، فَكُفَّ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ¹ .

7 / 8

الْهُدْنَةُ رَجَاءُ الصُّلْحِ

2457 . تاريخ الطبري . في أخبار سنة 37 هجرية . : كَانَ فِي أَوَّلِ شَهْرِ مِنْهَا وَهُوَ الْمَحَرَّمُ مُوَادَعَةُ الْحَرْبِ بَيْنَ عَلِيٍّ وَمُعَاوِيَةَ ، قَدْ تَوَادَعَا عَلَى تَرْكِ الْحَرْبِ فِيهِ إِلَى انْقِضَائِهِ طَمَعاً فِي الصُّلْحِ² .

2458 . تاريخ الطبري عن المحلل بن خليفة الطائي : لَمَّا تَوَادَعَ عَلِيٌّ وَمُعَاوِيَةُ يَوْمَ صِفِّينَ اخْتَلَفَ فِيمَا بَيْنَهُمَا الرُّسُلُ رَجَاءُ الصُّلْحِ ، فَبَعَثَ عَلِيٌّ عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ وَيَزِيدَ بْنَ قَيْسِ الْأَرْحَبِيِّ وَشَبَّثَ بْنَ رَيْعِي وَزِيَادَ بْنَ خَصَفَةَ إِلَى مُعَاوِيَةَ .

فَلَمَّا دَخَلُوا حِمْدَ اللَّهِ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ ثُمَّ قَالَ : أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّا أَتَيْنَاكَ نَدْعُوكَ إِلَى أَمْرٍ يَجْمَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ كَلِمَتَنَا وَأَمْتَنَا ، وَيَحْقِرُ بِهِ الدِّمَاءَ وَيُؤْمِنُ بِهِ السُّبُلُ وَيُصْلِحُ بِهِ ذَاتَ الْبَيْنِ .

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 574 ; وقعة صفين : ص 195 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 5 .

Ey nasip, ey Ebu Ayzar'ın nasibi

Ey Zare'den¹ tanıdığımız en hayırlı kişi

Dedi ki: 'Allah'a yemin ederim ki ya ben senin katilini öldüreceğim ya da o beni öldürecektir.' Sonra meydana çıktı ve Eşter'in üzerine saldırdı. Eşter ona yöneldi ve üzerine bir darbe indirdi. Bunun etkisiyle atının önüne düştü. Yarenleri onun yanına koştular ve yaralı bedenini kurtardılar. Ebu Rufeyka Fehmi dedi ki: 'O ateşti, ancak kasırga ile karşılaştı.'

İnsanlar Zilhicce ayının tümünü savaşıarak geçirdiler. Zilhicce ayı sona erince Muharrem ayında birbirlerine dokunmayacaklarına dair anlaştılar ki şayet bu vesileyle Allah aralarında barış veya birlik oluşturacaktı. Böylece birbirlerinden el çektiler.²

7/8

SULH ÜMİDİ İLE ATEŞKES

2457-Tarih-i Taberî [Hicri 37 yılının olaylarından söz ederken]: O yılın ilk ayında yani Muharrem'de Ali (a.s) ile Muaviye arasında ateşkes yapıldı. Onlar barış ümidi ile Muharrem ayının sonuna kadar savaşı bırakmaya karar verdiler.³

2458-Tarih-i Taberî [Mahal b. Halife et-Taî'den]: Ali (a.s) ile Muaviye Sıffin'de ateşkes yaptıklarında barış ümidi ile ikisi arasında elçiler gidip geldi. Ali (a.s) Adiy b. Hatem, Yezid b. Kays el-Erhebi, Şebes b. Rib'i ve Ziyad b. Hasefe'yi Muaviye'ye gönderdi.

[Muaviye'nin yanına vardıkları zaman] Adiy b. Hatem Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: 'Biz seni yüce Allah'ın onun vesilesiyle dinimiz ve ümmetimizi birleştireceği, kanları koruyacağı, yolları güvenli hale getireceği ve araları düzelteceği bir emre çağırmak için geldik.'

1-Zare: Ezd kabilesinin bir boyudur.

2-Tarih-i Taberî, c.4, s.574; Vakât-u Sıffin, s.195.

3-Tarih-i Taberî, c.5, s.5.

Türkiye Caferileri Sitesi

www.caferilik.com

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

إِنَّ ابْنَ عَمِّكَ سَيِّدُ الْمُسْلِمِينَ أَفْضَلُهَا سَابِقَةً وَأَحْسَنُهَا فِي الْإِسْلَامِ أَثَرًا ، وَقَدْ اسْتَجْمَعَ لَهُ النَّاسُ ، وَقَدْ أَرْشَدَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالَّذِي رَأَوْا ، فَلَمْ يَبْقَ أَحَدٌ غَيْرَكَ وَغَيْرَ مَنْ مَعَكَ ، فَانْتَهَ يَا مُعَاوِيَةُ لَا يُصَبِّكَ اللَّهُ وَأَصْحَابُكَ يَوْمَ مِثْلِ يَوْمِ الْجَمَلِ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : كَأَنَّكَ إِذَا جِئْتَ مُتَهَدِّدًا لَمْ تَأْتِ مُصْلِحًا ، هَيْهَاتَ يَا عَدِيَّ ! كَلَّا وَاللَّهِ ، إِنِّي لَأَبْنُ حَرْبٍ مَا يُقَعِّعُ لِي بِالشَّنَانِ ، أَمَا وَاللَّهِ إِنَّكَ لَمِنْ الْمُجْلِبِينَ عَلَى ابْنِ عَقَّانَ ، وَإِنَّكَ لَمِنْ قَتَلْتِهِ ، وَإِنِّي لَا رَجُو أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَقْتُلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ ، هَيْهَاتَ يَا عَدِيَّ ابْنَ حَاتِمٍ ! قَدْ حَلَبْتَ بِالسَّاعِدِ الْأَشَدِّ .

فَقَالَ لَهُ شَبَثُ بْنُ رَبِيعٍ وَزِيَادُ بْنُ خَصَفَةَ . وَتَنَازَعَا جَوَابًا وَاحِدًا . : أَتَيْنَاكَ فِيمَا يُصْلِحُنَا وَإِيَّاكَ ، فَأَقْبَلْتَ تَضْرِبُ لَنَا الْأَمْثَالَ ، دَعِ مَا لَا يُنْتَفَعُ بِهِ مِنَ الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ ، وَأَجِبْنَا فِيمَا يَعْمُنَا وَإِيَّاكَ نَفْعُهُ .

وَتَكَلَّمَ يَزِيدُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ : إِنَّا لَمْ نَأْتِكَ إِلَّا لِنُبَلِّغَكَ مَا بُعِثْنَا بِهِ إِلَيْكَ ، وَلِنُؤَدِّيَ عَنْكَ مَا سَمِعْنَا مِنْكَ ، وَنَحْنُ عَلَى ذَلِكَ لَمْ نَدَعِ أَنْ نَنْصَحَ لَكَ ، وَأَنْ نَذْكُرَ مَا ظَنَّنَا أَنَّ لَنَا عَلَيْكَ بِهِ حُجَّةً ، وَأَنْتَ رَاجِعٌ بِهِ إِلَى الْأُلُفَةِ وَالْجَمَاعَةِ .

إِنَّ صَاحِبَنَا مَنْ قَدْ عَرَفَتْ وَعَرَفَ الْمُسْلِمُونَ فَضْلَهُ ، وَلَا أَظُنُّهُ يَخْفَى عَلَيْكَ ، إِنَّ أَهْلَ الدِّينِ وَالْفَضْلِ لَنْ يَعْدِلُوا بِعَلِيٍّ ، وَلَنْ يُمِيلُوا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ ، فَاتَّقِ اللَّهَ يَا مُعَاوِيَةُ وَلَا تُخَالِفْ عَلِيًّا ، فَإِنَّا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا رَجُلًا قَطُّ أَعْمَلَ بِالتَّقْوَى وَلَا أَزْهَدَ فِي الدُّنْيَا وَلَا أَجْمَعَ لِحِصَالِ الْخَيْرِ كُلِّهَا مِنْهُ .

فَحَمِدَ اللَّهُ مُعَاوِيَةَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

Senin amcan oğlu Müslümanların efendisi, geçmiş en üstün ve İslam'daki karnesi en güzel olandır. Halk onun etrafına toplanmıştır. Allah da görüşlerine karşılık onları doğru yola iletti. Sen ve yanındakilerden başka [onun hükmüne başkaldıran] kimse kalmamıştır. Ey Muaviye! Allah'ın sana ve yarenlerine Cemel günü gibi bir musibet göstermesini istemiyor isen artık vazgeç!"

Muaviye dedi ki: Görünen o ki sen tehdit etmek için gelmişsin, barış için değil. Asla, ey Adiy! Allah'a yemin olsun ki asla! Ben Harb'ın oğluyum; çürüyüp kurumuş bir kırba beni takırdatmaz. Kendine dikkat et, vallahi sen Affan'ın oğluna saldıranlardan ve onun katillerindensin. Ümit ediyorum ki Osman'a karşılık [kıyas olarak] Allah'ın öldüreceği kimselerden olursun. Heyhat ey Adiy b. Hatem! Sen çok çetin birine bulaştın.

Şebes b. Rib'i ve Ziyad b. Hasefe cevap olarak ikisi de aynı anda dediler ki: 'Biz, kendimiz ve senin maslahatına olan şey için geldik. Sen ise kalkmış bize misaller veriyorsun. Faydası olmayacak söz ve fiili bırak; faydası bizi ve seni kuşatacak şekilde cevabımızı ver.'

Yezid b. Kays ise şöyle dedi: 'Biz sadece sana duyurmakla ve senden işittiğimizi iletmekle görevlendirildik, onun için sana geldik. Durum böyle iken biz [yine de] sana nasihat etmekten vazgeçecek ve zannımızca sana karşı hüccet bildiğimiz şeyi zikretmekten kaçınacak değiliz. Olur ki ülfet ve cemaate dönersin. Bizim efendimizin faziletini sen de Müslümanlar da çok iyi bilmektedir. Onun sana gizli kaldığını hiç zannetmiyorum. Din ve fazilet ehli kişiler asla Ali'den sapmayacaklar ve seninle onun arasında tereddüt etmeyeceklerdir. Ey Muaviye! Artık Allah'tan kork ve Ali'ye muhalefet etme. Allah'a yemin olsun ki biz ondan daha takvalı, dünya konusunda daha zahid ve tüm iyi hasletleri kendisinde toplayan başka birini görmedik.'

Muaviye de Allah'a hamd-ü senada bulundu. Sonra şöyle konuştu:

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّكُمْ دَعَوْتُمْ إِلَى الطَّاعَةِ وَالْجَمَاعَةِ ، فَأَمَّا الْجَمَاعَةُ الَّتِي دَعَوْتُمْ إِلَيْهَا فَمَعَنَا هِيَ . وَأَمَّا الطَّاعَةُ لِصَاحِبِكُمْ فَإِنَّا لَا نَرَاهَا ، إِنَّ صَاحِبَكُمْ قَتَلَ خَلِيفَتَنَا وَفَرَّقَ جَمَاعَتَنَا وَأَوَى ثَأْرَنَا وَقَتَلَتْنَا ، وَصَاحِبَكُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ لَمْ يَقْتُلْهُ فَنَحْنُ لَا نَرُدُّ ذَلِكَ عَلَيْهِ ، أَرَأَيْتُمْ قَتَلَهُ صَاحِبِنَا ؟ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ صَاحِبِكُمْ ؟ فَلْيَدْفَعُهُمْ إِلَيْنَا فَلْنَقْتُلْهُمْ بِهِ ، ثُمَّ نَحْنُ نُجِيبُكُمْ إِلَى الطَّاعَةِ وَالْجَمَاعَةِ .

فَقَالَ لَهُ شَبِثٌ : أَيْسُرُكَ يَا مُعَاوِيَةُ أَنَّكَ أُمِكنتَ مِنْ عَمَّارٍ تَقْتُلُهُ ؟

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : وَمَا يَمْنَعُنِي مِنْ ذَلِكَ ؟ ! وَاللَّهِ لَوْ أُمِكنتُ مِنْ ابْنِ سُمَيَّةٍ مَا قَتَلْتُهُ بِعُثْمَانَ وَلَكِنْ كُنْتُ قَاتِلُهُ بِنَاتِلِ مَوْلَى عُثْمَانَ .

فَقَالَ لَهُ شَبِثٌ : وَإِلَهُ الْأَرْضِ وَإِلَهُ السَّمَاءِ مَا عَدَلْتَ مُعْتَدِلًا ، لَا وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَا تَصِلُ إِلَى عَمَّارٍ حَتَّى تُنْذِرَ الْهَامُ عَنْ كَوَادِلِ الْأَقْوَامِ ، وَتَضِيقَ الْأَرْضُ الْفَضَاءَ عَلَيْكَ بِرُحْبِهَا .

فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : إِنَّهُ لَوْ قَدْ كَانَ ذَلِكَ كَانَتْ الْأَرْضُ عَلَيْكَ أَضْيَقَ .

وَتَفَرَّقَ الْقَوْمُ عَنْ مُعَاوِيَةَ ، فَلَمَّا انصَرَفُوا بَعَثَ مُعَاوِيَةُ إِلَى زِيَادِ بْنِ خَصَفَةَ التَّيْمِيِّ فَخَلَا بِهِ ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ : أَمَّا بَعْدُ يَا أَخَا رَبِيعَةَ فَإِنَّ عَلِيًّا قَطَعَ أَرْحَامَنَا وَأَوَى قَتْلَهُ صَاحِبِنَا ، وَإِنِّي أَسْأَلُكَ النَّصْرَ عَلَيْهِ بِأُسْرَتِكَ وَعَشِيرَتِكَ ، ثُمَّ لَكَ عَهْدُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَمِيثَاقُهُ أَنْ أُولِيَّكَ إِذَا ظَهَرْتُ أَيُّ الْمَصْرِينَ أَحَبَبَتْ .

قَالَ أَبُو مَخْنَفٍ : فَحَدَّثَنِي سَعْدُ أَبُو الْمُجَاهِدِ عَنِ الْمِحَلِّ بْنِ خَلِيفَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ زِيَادَ بْنَ خَصَفَةَ يُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ .

'Beni itaat ve cemaate davet ettiniz. Beni çağırdığınız cemaat konusuna gelince; o, zaten bizimledir. Efendinize itaat etme konusuna gelince; doğrusu biz ona itaati doğru görmüyoruz. Zira efendiniz, bizim halifemizi öldürdü, cemaatimizi böldü, kanımızı [boynunda taşıyanları] ve katillerimizi barındırdı. Sahibiniz onu öldürmediğini sanıyor. Tamam, biz onun bu sözünü reddetmiyoruz. [Peki, soru-yorum:] Bizim sahibimizin katillerini gördünüz mü? Onların, sizin sahibinizin yarenleri olduklarını bilmiyor musunuz? Öyleyse onları bize teslim etsin de sahibimize karşı onları öldürelim. İşte o zaman itaat ve cemaate girme konusunda sizin sözünüzü kabul edeceğiz.'

Şebes ona dedi ki: 'Ey Muaviye! İmkân bulursan Ammar'ı öldürmen senin hoşuna gider mi?'

Muaviye dedi ki: 'Beni bundan alıkoyan nedir ki?! Allah'a yemin olsun ki eğer Sümeyye'nin oğlu elime düşerse onu Osman'a karşılık öldürmem (kisas etmem); fakat onu Osman'ın kölesi Natil'e karşılık kisas ederim.'

Şebes ona dedi ki: 'Yerin ve göğün ilahına yemin olsun ki mutediliktен saptın. Kendinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin olsun ki kabilelerin başları yere dökülmedikçe ve yeryüzü tüm genişliği ile sana dar gelmedikçe Ammar'a ulaşamayacaksınız!'

Muaviye ona dedi: 'Eğer böyle olarsa bu durumda yeryüzü sana daha dar gelecektir!'

Onlar Muaviye'nin yanından ayrıldılar. Geri döndükleri sırada Muaviye, birini Ziyad b. Hasefe Teymi'nin peşinden gönderip onu çağırttı ve onunla yalnız kaldı. Sonra Allah'a hamd-ü senada bulunarak dedi ki: 'Ey Rabialı kardeş! Ali, bizim akrabalık bağlarımızı kopardı, efendimizin katillerini barındırdı. Ben senden ailen ve kabilenle birlikte ona karşı bana yardım etmeni istiyorum. Ben de sana karşı Allah'ın ahdi ve sözü ile söz veriyorum; zafer elde ettiğim takdirde seni şu iki şehirden (Kufe ve Basra) istediğine vali kılacağım.'

Ebu Mihnef diyor ki: Sa'd b. Ebu'l-Mucahid, Muhil b. Halife'den bana şöyle nakletti: Ziyad b. Hafese'den şu sözü söylediğini duydum:

قَالَ : فَلَمَّا قَضَى مُعَاوِيَةُ كَلَامَهُ ، حَمِدْتُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَأَثْنَيْتُ عَلَيْهِ ، ثُمَّ قُلْتُ : أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَمَا أَنْعَمَ عَلَيَّ فَلَئِنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِلْمُجْرِمِينَ ، ثُمَّ قُمْتُ .
فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِعَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ . وَكَانَ إِلَى جَنْبِهِ جَالِسًا . : لَيْسَ يُكَلِّمُ رَجُلًا مِنَّا رَجُلًا مِنْهُمْ فَيُحْيِيهِ إِلَى خَيْرٍ ، مَا لَهُمْ غَضَبُهُمُ اللَّهُ بِشَرِّ ! مَا قُلُوبُهُمْ إِلَّا كَقَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ¹ .

7 / 9

مُنَاقَشَاتُ وَفْدِ مُعَاوِيَةَ

2459 . تاريخ الطبري عن عبد الرحمن بن عبيد أبي الكنود : إِنَّ مُعَاوِيَةَ بَعَثَ إِلَى عَلِيٍّ حَبِيبَ بْنِ مَسْلَمَةَ الْفَهْرِيِّ وَشُرَحْبِيلَ بْنَ السَّمْطِ وَمَعْنَ بْنَ يَزِيدَ بْنَ الْأَخْنَسِ ، فَدَخَلُوا عَلَيْهِ وَأَنَا عِنْدَهُ ، فَحَمِدَ اللَّهُ حَبِيبٌ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ كَانَ خَلِيفَةً مَهْدِيًّا يَعْمَلُ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيُنِيبُ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى ، فَاسْتَنْقَلْتُمْ حَيَاتَهُ وَاسْتَبَطَأْتُمْ وَفَاتَهُ فَعَدَوْتُمْ عَلَيْهِ فَفَتَلْتُمُوهُ ، فَادْفَعْ إِلَيْنَا قَتْلَهُ عُثْمَانَ . إِنْ زَعَمْتَ أَنَّكَ لَمْ تَقْتُلْهُ . نَقْتُلْهُمْ بِهِ ، ثُمَّ اعْتَزِلْ أَمْرَ النَّاسِ فَيَكُونَ أَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ، يُؤَلِّي النَّاسُ أَمْرَهُمْ مَنْ أَجْمَعَ عَلَيْهِ رَأْيُهُمْ .

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ : وَمَا أَنْتَ لَا أُمَّ لَكَ وَالْعَزَلَ وَهَذَا الْأَمْرُ ، اسْكُتْ فَإِنَّكَ لَسْتَ هُنَاكَ وَلَا بِأَهْلِ لَهُ .

فَقَامَ وَقَالَ لَهُ : وَاللَّهِ لَتَرَبِّيَ بِحَيْثُ تَكْرَهُ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : وَمَا أَنْتَ وَلَوْ أَجْلَبْتَ بِخَيْلِكَ وَرَجَلِكَ لَا أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ إِنْ أَبْقَيْتَ عَلَيَّ ، أَحْقَرَةً وَسُوءًا ؟ ! إِذْهَبْ فَصَوِّبْ وَصَعَّدْ مَا بَدَا لَكَ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 5 ; وقعة صفين : ص 197 .

Ziyad b. Hafese dedi ki: 'Muaviye'nin sözü bitince Allah'a hamd-ü senada bulundum. Sonra dedim ki: "Doğrusu ben Rabbimden bir delil üzereyim; O'nun bana verdiği nimetle günahkârlara destek olmayacağım." Sonra da kalktım.

Bunun üzerine Muaviye yanında oturmuş olan Amr b. As'a şöyle dedi: 'Bizden hiçbir kişi bunlardan biriyle konuşmamıştır ki ona hayırlı cevap versin; ne oluyor bunlara. Allah kötülükte bunların ellerini ve ayaklarını kessin! Bunların kalpleri tek bir kişinin kalbi gibidir.'¹

7/9

MUAVİYE'NİN TEMSİLCİLERİNİN TARTIŞMALARI

2459-Tarih-i Taberî [Abdurrahman b. Ubeyd Ebu Kenud'dan]: Muaviye, Habib b. Mesleme Fihri, Şurehbil b. Simt ve Yezid b. Ahnes'i Ali'ye (a.s) gönderdi. Ben Ali'nin yanında idim. Habib, Allah'a hamd-ü senada bulundu, sonra şöyle dedi: Osman b. Affan hidayet bulmuş bir halife idi; Allah'ın kitabına amel ediyordu, Yüce Allah'ın emrine yöneliyordu. Fakat siz onun hayatını ağır saydınız, vefatını uzak gördünüz de üzerine saldırdınız ve onu öldürdünüz. Şimdi [onu öldürmediğini sanıyor isen] Osman'ın katillerini bize ver, ona karşılık onları öldürelim. Sonra da halkın yönetiminden çekil ve hükümet işi, kendi aralarındaki bir şûraya kalsın. Üzerinde görüş birliğine vardıkları biri, halkın yönetimini üslensin.

Ali b. Ebu Talib (a.s) ona dedi ki: 'Ey annesiz, benim azledilmemden ve bu işten sana ne?! Kes sesini; zira sen ne bu sözü konuşacak konumdasın ne de buna liyakatin var!'

Habib ayağa kalktı ve ona şöyle dedi: 'Vallahi beni istemediğin şekilde göreceksin.'

Ali (a.s) dedi: 'Süvarilerin ve piyadelerini çekip getirsen bile sen kimsin ki?! Eğer beni sağ bırakırsan Allah seni sağ bırakmasın; şu küçüklüğün ve kötülüğünle benim için ne değer var ki?! Şimdi git ve istediğin gibi yukarısını-aşağısını ölçüp biç!'

1-Tarih-i Taberî, c.5, s.5; Vakât-u Sıffin, s.197.

و قَالَ شُرْحِبِيلُ بْنُ السَّمْطِ : إِنِّي إِنْ كَلَّمْتُكَ فَلَعَمْرِي مَا كَلَامِي إِلَّا مِثْلُ كَلَامِ صَاحِبِي قَبْلُ ، فَهَلْ عِنْدَكَ جَوَابٌ غَيْرَ الَّذِي أَجَبْتَهُ بِهِ ؟

فَقَالَ عَلِيٌّ : نَعَمْ لَكَ وَلِصَاحِبِكَ جَوَابٌ غَيْرَ الَّذِي أَجَبْتَهُ بِهِ .

فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاهُ بَعَثَ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وآله) بِالْحَقِّ فَأَنْقَذَ بِهِ مِنَ الضَّلَالَةِ وَانْتَشَرَ بِهِ مِنَ الْهَلَكَةِ وَجَمَعَ بِهِ مِنَ الْفُرْقَةِ ، ثُمَّ قَبَضَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَقَدْ أَدَّى مَا عَلَيْهِ (صلى الله عليه وآله) ثُمَّ اسْتَخْلَفَ النَّاسُ أَبَا بَكْرٍ وَاسْتَخْلَفَ أَبُو بَكْرٍ عُمَرَ فَأَحْسَنَا السِّيَرَةَ وَعَدَلَا فِي الْأُمَّةِ ، وَقَدْ وَجَدْنَا عَلَيْهِمَا أَنْ تَوَلَّيَا عَلَيْنَا وَنَحْنُ آلُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فَعَقَرْنَا ذَلِكَ لهُمَا ، وَوَلَّى عُثْمَانُ فَعَمِلَ بِأَشْيَاءَ عَابَهَا النَّاسُ عَلَيْهِ ، فَسَارُوا إِلَيْهِ فَقَتَلُوهُ ، ثُمَّ أَتَانِي النَّاسُ وَأَنَا مُعْتَزِلٌ أُمُورَهُمْ فَقَالُوا لِي : بَايِعْ فَأَبَيْتُ عَلَيْهِمْ ، فَقَالُوا لِي : بَايِعْ فَإِنَّ الْأُمَّةَ لَا تَرْضَى إِلَّا بِكَ وَإِنَّا نَخَافُ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ أَنْ يَفْتَرِقَ النَّاسُ ، فَبَايَعْتُهُمْ فَلَمْ يَرْضَعْنِي إِلَّا شِقَاقُ رَجُلَيْنِ قَدْ بَايَعَانِي ، وَخِلَافُ مُعَاوِيَةَ الَّذِي لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ سَابِقَةً فِي الدِّينِ وَلَا سَلَفَ صِدْقٍ فِي الْإِسْلَامِ ، طَلِيقُ ابْنِ طَلِيقٍ ، حَزْبٌ مِنْ هَذِهِ الْأَحْزَابِ ، لَمْ يَزَلِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ (صلى الله عليه وآله) وَلِلْمُسْلِمِينَ عَدُوًّا هُوَ وَأَبُوهُ حَتَّى دَخَلَا فِي الْإِسْلَامِ كَارِهَيْنِ .

فَلَا غَرَوْ إِلَّا خِلَافُكُمْ مَعَهُ وَانْقِيَادُكُمْ لَهُ وَتَدْعُونَ آلَ نَبِيِّكُمْ (صلى الله عليه وآله) الَّذِينَ لَا يَنْبَغِي لَكُمْ شِقَاقُهُمْ وَلَا خِلَافُهُمْ وَلَا أَنْ تَعْدِلُوا بِهِمْ مِنَ النَّاسِ أَحَدًا ، أَلَا إِنِّي أَدْعُوكُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ (صلى الله عليه وآله) وَإِمَانَةِ الْبَاطِلِ وَإِحْيَاءِ مَعَالِمِ الدِّينِ ، أَقُولُ قَوْلِي هَذَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ وَلِكُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ وَمُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ .

Şurehbil b. Simt ise dedi ki: 'Eğer ben konuşursam canıma yemin olsun ki benden önceki arkadaşımın sözünün aynısını söyleyeceğim. Acaba ona verdiği cevaptan başka bir cevabın var mı?'

Ali (a.s): 'Evet, dedi, sana ve arkadaşına söylediğimin dışında bir cevap daha var.'

Daha sonra Allah'a hamd-ü senada bulunarak şöyle konuştu: 'Şanı yüce Allah Muhammed'i (s.a.a) hak olarak gönderdi; onunla sapkınlıktan kurtardı, helaketten çıkardı ve dağınıklığı birleştirdi. Sonra Allah, onu katına aldı; o görevini yapmıştı. Sonra halk Ebubekir'i hilafete getirdi. Ebubekir de Ömer'i hilafete getirdi. Her ikisi de yöntemde iyi ve ümmet içinde adaletli davrandılar. Elbette o ikisine kızgınız. Zira onlar Resulullah'ın hanedanı olan bizim hakkımız olan yönetimi bizden aldılar. Ancak biz onlara bunu bağışladık. Sonra Osman yönetime geldi. Birtakım işler yaptı ki insanlar bunlarla kendisini ayıpladı. Sonra da üzerine yürüdüler ve onu öldürdüler. Sonra insanlar bana geldiler. İşlerinden uzaklaşmış olduğum halde bana dediler ki: 'Biatimizi kabul et.' Ben onlardan kaçındım. [Yine] Bana dediler: 'Biatimizi kabul et. Zira ümmet senden başkasına razı olmuyor. Eğer bunu yapmazsan ümmetin ayrılığa düşmesinden korkarsınız.' Ben de onların biatlerini kabul ettim. Sadece iki şey beni endişelendiriyordu: Bana biat etmiş iki kişinin ayrılışı [Talha ile Zübeyr] ve kendisine Allah'ın dinde bir sabıka kılmadığı, İslam'da doğru bir geçmişi bulunmayan, azat edilmiş oğlu azat; [İslam'ı ortadan kaldırmak için toplanmış] şu hiziplerden bir hizip olan; babası da kendisi de istemeyerek İslam'a girdikleri halde sürekli Allah'a, Resulüne ve Müslümanlara düşman olan Muaviye'nin muhalefeti.

Şu halde hiç mübalağasız onunla birlikte muhalefetiniz ve ona teslimiyetinizle Peygamberinizin (s.a.a) hanedanını bırakmaktasınız. Oysa onlardan ayrılmanız ve kendilerine muhalefet etmeniz, onları insanlardan biriyle değişmeniz sizin için caiz değildir. İyi bilin ki ben sizi Yüce Allah'ın kitabına, Peygamberinin (s.a.a) sünnetine, batılı öldürmeye ve dinin nişanelerini diriltmeye çağırırmaktayım. Bu sözümü söylerken Allah'tan kendim için, sizler için, kadın-erkek her mümin ve kadın-erkek her Müslüman için mağfiret diliyorum.'

فَقَالَا : إِشْهَد أَنَّ عُثْمَانَ قُتِلَ مَظْلُومًا .
 فَقَالَ هُمَا : لَا أَقُولُ : إِنَّهُ قُتِلَ مَظْلُومًا وَلَا إِنَّهُ قُتِلَ ظَالِمًا .
 قَالَا : فَمَنْ لَمْ يَزْعَمْ أَنَّ عُثْمَانَ قُتِلَ مَظْلُومًا فَنَحْنُ مِنْهُ بُرَاءٌ ، ثُمَّ قَامَا فَانصَرَفَا .
 فَقَالَ عَلِيٌّ : **هَإِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمُؤَيِّي وَلَا تَسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلُّوا مُذْبِرِينَ • وَمَا**
أَنْتَ بِهَدَى الْغَنِيِّ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تَسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ¹ .
 ثُمَّ أَقْبَلَ عَلِيٌّ عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَالَ : لَا يَكُنْ هَؤُلَاءِ أُولَى بِالْجِدِّ فِي ضَلَالِهِمْ مِنْكُمْ
 بِالْجِدِّ فِي حَقِّكُمْ وَطَاعَةِ رَبِّكُمْ ² .

7 / 10

الاستِئْثَاءُ رَجَاءُ الْإِهْتِدَاءِ

2460 . شرح نهج البلاغة : لَمَّا مَلَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) الْمَاءَ
بَصِيفَتَيْنِ ، ثُمَّ سَمَحَ لِأَهْلِ الشَّامِ بِالمِشَارَكَةِ فِيهِ وَالمِساهِمَةِ ، رَجَاءً أَنْ يَعْطِفُوا إِلَيْهِ ،
وَاسْتِمَالَةً لِقُلُوبِهِمْ وَإِظْهَارًا لِلْمَعْدَلَةِ وَحُسْنِ السَّيْرِ فِيهِمْ ، مَكَثَ أَيَّامًا لَا يُرْسِلُ إِلَى
مُعَاوِيَةَ ، وَلَا يَأْتِيهِ مِنْ عِنْدِ مُعَاوِيَةَ أَحَدٌ .
وَاسْتَبَطَّ أَهْلُ الْعِرَاقِ إِذْنَهُ لَهُمْ فِي الْقِتَالِ ، وَقَالُوا : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! خَلَّفْنَا ذُرَارِيَّنَا
وَنِسَاءَنَا بِالْكُوفَةِ ، وَجِئْنَا إِلَى أَطْرَافِ الشَّامِ لِنَتَّخِذَهَا وَطَنًا ؟ ! ائْذَنْ لَنَا فِي الْقِتَالِ ،
فَإِنَّ النَّاسَ قَدْ قَالُوا .

1 . النمل : 80 و 81 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 7 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 259 نحوه وليس فيه من «وقال شرحبيل» إلى
 «ومسلم ومسلمة» ؛ وقعة صفين : ص 200 وراجع تاريخ ابن خلدون : ج 2 ص 628 .

O ikisi "Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğüne şahitlik et" dediler.

Ali (a.s), "Osman için ne mazlum olarak ne de zalim olarak öldürüldü demem!" diye cevap verdi.

Onlar dediler ki: Bizler Osman'ın mazlum olarak öldürüldüğüne inanmayan kimseden uzağız!

Sonra da kalkıp geri döndüler.

Ali (a.s) dedi ki: *"Şüphe yok ki sen, ölümlere dinletemezsin ve arkasını dönüp kaçan sağırlara da çağırıp işittiremezsin ve sen körleri düştükleri sapıklıktan çekip hidayete erdirici değilsin; sen ancak, ayetlerimize iman edenlere (söz) dinletebilirsin, işte Müslüman olanlar bunlardır."*¹

Daha sonra yarenlerine dönerek dedi ki: Sakın bunların sapkınlıklarındaki ciddiyetleri, sizin hak yolunuzda ve Rabb'e itaatinizde sergilediğiniz ciddiyetinizden fazla olmasın!²

7/10

HİDAYET ÜMİDİYLE VAKİT GEÇİRMEK

2460-Şerh-i Nehcü'l-Belaga: Emirülmüminin (a.s) Sıffin'de suyu ele geçirdiğinde Şamlıları onda şerik kıldı, ondan paylarını almalarına müsaade etti. [Böyle yapmakla] Onların kendisine yönelmelerini ve kalplerini kazanmayı ümid ediyordu; onlara adaleti ve güzel yöntemi göstermek istiyordu. Birkaç gün Muaviye'ye hiç kimseyi göndermedi; Muaviye'den taraf da kimse gelmedi.

Irak halkı onun kendilerine savaş izni verme anını çok uzak saydıkları için şöyle dediler: 'Ey Emirülmüminin! Biz çocuklarımızı ve eşlerimizi Küfe'de bıraktık, Şam'ın etrafına buraları vatan edinelim diye mi geldik?! Savaş için bize izin ver. Çünkü insanlar konuşuyorlar.'

1-Neml, 80-81.

2-Tarih-i Taberî, c.5, s.7; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.259; Vakât-u Sıffin, s.200. Ayrıca bkz: Tarih-i İbn-i Haldun, c.2, s.628.

قال لُهم(عليه السلام) : ما قالوا ؟

فَقَالَ مِنْهُمْ قَائِلٌ : إِنَّ النَّاسَ يَظُنُّونَ أَنَّكَ تَكْرَهُ الْحَرْبَ كِرَاهِيَةً لِلْمَوْتِ ، وَإِنَّ
مِنَ النَّاسِ مَنْ يَظُنُّ أَنَّكَ فِي شَكٍّ مِنْ قِتَالِ أَهْلِ الشَّامِ .

فَقَالَ(عليه السلام) : وَمَتَى كُنْتُ كَارِهاً لِلْحَرْبِ قَطُّ ؟ إِنَّ مِنَ الْعَجَبِ حُبِّي لَهَا
غُلَاماً وَيَنْفَعاً ، وَكَرَاهِيَّتِي لَهَا شَيْخاً بَعْدَ نَفَادِ الْعُمُرِ وَقُرْبِ الْوَقْتِ !

وَأَمَّا شَكِّي فِي الْقَوْمِ فَلَوْ شَكَّكَتُ فِيهِمْ لَشَكَّكَتُ فِي أَهْلِ الْبَصْرَةِ ، وَاللَّهِ ،
لَقَدْ ضَرَبْتُ هَذَا الْأَمَرَ ظَهراً وَبَطْناً ، فَمَا وَجَدْتُ يَسْغُنِي إِلَّا الْقِتَالَ ، أَوْ أَنْ
أَعْصِيَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ، وَلَكِنِّي أَسْتَأْنِي بِالْقَوْمِ ، عَسَى أَنْ يَهْتَدُوا أَوْ تَهْتَدِيَ مِنْهُمْ
طَائِفَةٌ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ(صلى الله عليه وآله) قَالَ لِي يَوْمَ خَيْبَرَ : لَا تَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ
بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ¹ .

2461 . الإمام علي(عليه السلام) . مِنْ كَلَامِ لَهُ(عليه السلام) وَقَدْ
اسْتَبْطَأَ أَصْحَابُهُ إِذْنَهُ لَهُمْ فِي الْقِتَالِ بِصَفَيْنَ . : أَمَّا قَوْلُكُمْ : أَكُلَّ ذَلِكَ كِرَاهِيَةً
الْمَوْتِ ؟ فَوَاللَّهِ مَا أَبَالِي ، دَخَلْتُ إِلَى الْمَوْتِ أَوْ خَرَجَ الْمَوْتُ إِلَيَّ .

وَأَمَّا قَوْلُكُمْ : شَكَّا فِي أَهْلِ الشَّامِ ، فَوَاللَّهِ مَا دَفَعْتُ الْحَرْبَ يَوْمًا إِلَّا وَأَنَا
أَطْمَعُ أَنْ تَلْحَقَ بِي طَائِفَةٌ فَتَهْتَدِيَ بِي ، وَتَعُشُوا إِلَى ضَوْئِي ، وَذَلِكَ أَحَبُّ إِلَيَّ
مِنْ أَنْ أَقْتُلَهَا عَلَى ضَلَالِهَا ، وَإِنْ كَانَتْ تُبَوِّئُ بِآثَامِهَا² .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 4 ص 13 ؛ بحار الأنوار : ج 32 ص 447 .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 55 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 556 ح 464 .

Ali (a.s): 'Onlar ne diyorlar?' diye sorduğunda içlerinden biri dedi ki: 'İnsanlar senin ölümden hoşlanmadığın için savaş istemediğini zannediyorlar. Bazıları da senin Şamlılarla savaşmak konusunda şüphede olduğunu sanmaktadır.'

Bunun üzerine Ali (a.s) şöyle buyurdu: Bugüne kadar ne zaman savaşa isteksiz oldum ki? Ergenlikte ve gençlikte savaşı seveceğim de yaşlandığımda ve ömrümün bitimine yaklaştığımda ona isteksiz olacağım he; doğrusu bu, pek tuhaf (bir düşünce olurdu)!

Ama bunlar hakkında şüphede olduğum sözüne gelince; eğer bunlar hakkında şüphem olsaydı muhakkak Basra halkı hakkında da şüphede duyardım. Vallahi bu işin içini de dışını da araştırdım ve benim için savaştan başka bir yol kalmadığını gördüm; eğer bunu yapmazsam Allah ve Resulüne isyan etmiş olurum. Ancak bu kavimle vakit geçirmekteyim; şayet hidayet bulurlar veya içlerinden bir grup hidayet olur diye. Zira Resulullah (s.a.a) Hayber günü bana demişti ki: Allah'ın senin vasıtanla bir kişiyi hidayet etmesi senin için güneşin üzerine doğduğu her şeyden daha hayırlıdır.¹

2461-İmam Ali (a.s) [Yarenleri Sıffin'da onun savaş iznini uzak gördüklerinde yaptığı konuşmasından]: 'Bütün bunlar ölümden kaçınmak yüzünden mi, diyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki ölüme gidişime veya ölümün bana gelip çatmasına aldırış bile etmem. (Bazılarınıza gelince) "Şamlılar ile savaş hususunda şek-şüphe mi var?" diyorsunuz. Allah'a andolsun ki savaşı bir gün bile ertelemem-geciktirmem sadece onların bir grubunun bana katılarak hidayete ermesini ve ışığım sayesinde gözlerinin nurlanıp doğru yolu görmeleri içindir. Bu bana, onları sapıklık içinde oldukları halde öldürmemden daha sevimlidir. Gerçi sonunda onlar (muhalefetten vazgeçemedikleri için) günahlarıyla (Allah'a) döneceklerdir.'²

1-Şerh-i Nehcü'l-Belaga, c.4, s.13; Biharü'l-Envar, c.32, s.447.

2-Nehcü'l-Belaga, 55. Hutbe; Biharü'l-Envar, c.32, s.556, h.464.

الفصل الثامن

القتال

8 / 1

دُعَاءُ الْإِمَامِ قَبْلَ الْقِتَالِ

2462 . تاريخ الطبري عن زيد بن وهب الجهني : إِنَّ عَلِيًّا خَرَجَ إِلَيْهِمْ غَدَاةَ الْأَرْبَعَاءِ فَاسْتَقْبَلَهُمْ فَقَالَ : اللَّهُمَّ ! رَبَّ السَّقْفِ الْمَرْفُوعِ الْمَحْفُوظِ الْمَكْفُوفِ ، الَّذِي جَعَلْتَهُ مَغِيضًا لِلَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، وَجَعَلْتَ فِيهِ مَجْرَى الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَمَنَازِلَ النُّجُومِ ، وَجَعَلْتَ سُكَّانَهُ سِبْطًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ ، لَا يَسْأَمُونَ الْعِبَادَةَ . وَرَبَّ هَذِهِ الْأَرْضِ الَّتِي جَعَلْتَهَا قَرَارًا لِلْأَنَامِ وَالْهَوَامِّ وَالْأَنْعَامِ ، وَمَا لَا يُحْصَى بِمَا لَا يُرَى وَمِمَّا يُرَى مِنْ خَلْقِكَ الْعَظِيمِ . وَرَبَّ الْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ ، وَرَبَّ السَّحَابِ الْمَسْحُورِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ، وَرَبَّ الْبَحْرِ الْمَسْجُورِ بِالْمَحِيطِ بِالْعَالَمِ ، وَرَبَّ الْجِبَالِ الرَّوَاسِي الَّتِي جَعَلْتَهَا لِلْأَرْضِ أَوْتَادًا ، وَلِلْخَلْقِ مَتَاعًا ؛ إِنْ أَظْهَرْتَنَا عَلَى عَدُوِّنَا فَجَنَّبْنَا الْبَغْيَ ، وَسَدَّدْنَا لِلْحَقِّ ، وَإِنْ أَظْهَرْتَهُمْ عَلَيْنَا فَارْزُقْنِي الشَّهَادَةَ ، وَاعْصِمْ بَقِيَّةَ أَصْحَابِي مِنَ الْفِتْنَةِ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 14 ؛ نهج البلاغة : الخطبة 171 وليس فيه من «ورب الفلك» إلى «بالعالم» ، مهج الدعوات : ص 133 عن يعقوب بن شبيب ، المصباح للكفعمي : ص 403 كلاهما عن الإمام الصادق عنه (عليهما السلام) ، وقعة صفين : ص 232 ، بحار الأنوار : ج 94 ص 241 .

SEKİZİNCİ FASIL

SAVAŞ

8/1

İmam'ın Savaşın Önceki Duası

2462-Tarih-i Taberî [Zeyd b. Vahab el-Cehnnî'den]: Ali (a.s) Çarşamba sabahı onlara doğru hücumla geçti, aralarına daldı ve şöyle dedi: 'Ey yükseltilmiş tavanın ve korunmuş göğün Rabbi olan Allah'ım! Göğü, gece ve gündüzün eksilticisi, güneşle ayın mecrası, gezen yıldızların seyir yeri ve sana kullukta usanmayan bir grup meleğin meskeni kıldın. Ey yeryüzünün Rabbi! Onu insanlar, sürüngenler, otlayan hayvanlar ve görülen, görülmeyen sayısız canlıların karar yeri kıldın. Ey insanlara sağladığı faydası ile denizde akıp giden geminin Rabbi! Ey gökle yer arasında ram olan bulutun Rabbi! Ey âlemi kuşatmış coşan denizin Rabbi! Ey yeryüzüne çivi ve halka güven vesilesi kıldığın sabit dağların Rabbi! Düşmana galip getirirsen azıp zulmetmekten koru, hakka dayandır bizi. Onları bize galip getirirsen, bizi şahadetle rızıklandır ve geri kalan yarenlerimi fitneden koru.'¹

1-Tarih-i Taberî, c.5, s.14; *Nehcü'l-Belaga*, 171. Hutbe, bu kaynakta "Ey insanlara sağladığı faydası ile denizde akıp giden geminin Rabbi!.. Ey âlemi kuşatmış coşan denizin Rabbi!" bölümü yer almamıştır; *Mehcu'd-Daavât*, s.133, Yakub b. Şuayb'den; *el-Misbah*, Kef'amî, s.403, her ikisi de İmam Sadık (a.s) vasıtasıyla İmam Ali'den (a.s); *Vakat-u Sıffin*, s.232; *Biharu'l-Envar*, c.94, s.241.

وزاد في البداية والنهاية : ثُمَّ تَقَدَّمَ عَلَيٌّ وَهُوَ فِي الْقَلْبِ فِي أَهْلِ الْمَدِينَةِ ، وَعَلَى مَيْمَنَتِهِ يَوْمَئِذٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُدَيْلٍ ، وَعَلَى الْمَيْسَرَةِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ ، وَعَلَى الْقُرَاءِ عَمَّارُ ابْنُ يَاسِرٍ وَفَيْسُ بْنُ سَعْدٍ ، وَالنَّاسُ عَلَى رِايَاتِهِمْ فَزَحَفَ بِهِمْ إِلَى الْقَوْمِ¹ .

2463 . الإمام عليّ (عليه السلام) . يَوْمَ صِفِّينَ . : اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رُفِعَتِ الْأَبْصَارُ ، وَبُسِطَتِ الْأَيْدِي ، وَنُقِلَتِ الْأَقْدَامُ ، وَدَعَتِ الْأَلْسُنُ ، وَأَفْضَتِ الْقُلُوبُ ، وَتُحَوِّكُمُ إِلَيْكَ فِي الْأَعْمَالِ ، فَاحْكُم بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ . اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ غَيْبَةَ نَبِيِّنَا وَقِلَّةَ عَدَدِنَا وَكَثْرَةَ عَدُوِّنَا وَتَشْتُّ أَهْوَانِنَا وَشِدَّةَ الزَّمَانِ وَظُهُورَ الْفِتَنِ . أَعِنَّا عَلَيْهِمْ بِفَتْحٍ تُعَجِّلُهُ ، وَنَصْرٍ تُعِزُّ بِهِ سُلْطَانَ الْحَقِّ وَتُظْهِرُهُ² .

2464 . عنه (عليه السلام) . فِي دُعَائِهِ عِنْدَ ابْتِدَاءِ الْقِتَالِ يَوْمَ صِفِّينَ لَمَّا رَحَفُوا بِاللَّوَاءِ . :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ ، يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ يَا إِلَهَ مُحَمَّدٍ ، إِلَيْكَ نُقِلَتِ الْأَقْدَامُ ، وَأَفْضَتِ الْقُلُوبُ ، وَشَخَصَتِ الْأَبْصَارُ ، وَمُدَّتِ الْأَعْنَاقُ ، وَطُلِبَتِ الْحَوَائِجُ ، وَرُفِعَتِ الْأَيْدِي ، اللَّهُمَّ افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ .

1 . البداية والنهاية : ج 7 ص 263 .

2 . وقعة صفين : ص 231 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 461 ح 399 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 176 كلها عن عبد الواحد بن حسان العجلي عن حدّته .

El-Bidaye ve'n-Nihaye kitabında şu cümleler de geçmiştir: Sonra Ali (a.s) ilerledi. Kendisi Medine halkı ile birlikte ordunun kalbinde (merkezinde) idi. O gün Abdullah b. Budeyl ordunun sağ kanadına, Abdullah b. Abbas ise sol kanada komuta ediyordu. Kârielerin komutanı ise Ammar b. Yasir ve Kays b. Sa'd idi. İnsanlar onların sancakları altında idiler. Sonra [Ali (a.s)] onları o kavime (Muaviye ordusuna) doğru ilerletti.¹

2463-İmam Ali (a.s) [Sıffin gününde]: Allah'ım! Gözler sadece sana yükselmiş, eller açılmış, adımlar atılmış, diller çağırılmış, kalpler açılmış ve işlerin hakemliği sana bırakılmıştır. Öyleyse bizimle onlar arasında gerçek olanı hükmet ve sen, hükmedenlerin en hayırlısı. Allah'ım! Biz, Peygamberimizin hazır bulunmayışından, sayımızın azlığından, düşmanımızın çokluğundan, isteklerimizin farklılığından, zamanın çetinliğinden ve fitnelerin ortaya çıkışından sana şikâyetçiyiz. Acele vereceğin bir fetihle ve hak hükümetini destekleyip onu galip getireceğin bir zaferle bize onların karşısında yardım et.²

2464-İmam Ali (a.s) [Sıffin gününde sancaklarla karşılıklı hücumla geçildiği savaşın başlangıç anında]:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Yüce ve azametli Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Allahım! Sadece sana kulluk eder ve sadece senden yardım dileriz. Ey Allah! Ey Rahman! Ey Rahim! Ey Ehad [Tek]! Ey Samed [Her şeyden müstağni]! Ey Muhammed'in mabudu! Sadece sana doğru adımlar atılmış, kalpler açılmış, gözler odaklanmış, boyunlar uzatılmış, hacetler iletilmiş ve eller kaldırılmıştır. Allahım! Sen bizimle kavmimizin arasında gerçek olanı hükmet ve sen, hükmedenlerin en hayırlısı.

1-*el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.263.

2-*Vakat-u Sıffin*, s.231; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.461, h.399; *Şerh-i Neh-cü'l-Belaga*, c.5, s.176, bu kaynakların tümü Abdolvahid b. Hassan el-İclî vasıtası ile ona rivayet eden kimseden nakletmişlerdir.

ثُمَّ قَالَ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ . ثَلَاثًا .¹ .

8 / 2

الْأَمْرُ بِالْقِتَالِ

2465 . الأخبار الطوال : لَمَّا انْسَلَخَ الْمَحَرَّمُ بَعَثَ عَلِيٌّ مُنَادِيًا ، فَنَادَى فِي عَسْكَرِ مُعَاوِيَةَ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ : إِنَّا أَمْسَكْنَا لِتَنْصَرِمَ الْأَشْهُرُ الْحَرُمُ ، وَقَدْ تَصَرَّمَتْ ، وَإِنَّا نَنْبِذُ إِلَيْكُمْ عَلَى سَوَاءٍ ، إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ² .

2466 . تاريخ الطبري عن جعفر بن حذيفة : مَكَثَ النَّاسُ حَتَّى إِذَا دَنَا انْسِلَاخُ الْمَحَرَّمِ أَمَرَ عَلِيٌّ مَرْتَدَ بْنَ الْحَارِثِ الْجُشَمِيِّ ، فَنَادَى أَهْلَ الشَّامِ . عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ . : أَلَا إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَقُولُ لَكُمْ : إِنِّي قَدْ اسْتَدَمْتُكُمْ لِتُرَاجِعُوا الْحَقَّ وَتُنْشِئُوا إِلَيْهِ ، وَاحْتَجَجْتُ عَلَيْكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، فَدَعَوْتُكُمْ إِلَيْهِ ، فَلَمْ تَنَاهَوْا عَنْ طُغْيَانٍ ، وَلَمْ تُجِيبُوا إِلَى حَقٍّ ، وَإِنِّي قَدْ نَبَذْتُ إِلَيْكُمْ عَلَى سَوَاءٍ ، إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ .

فَفَزَعَ أَهْلَ الشَّامِ إِلَى أَمْرَائِهِمْ وَرُؤَسَائِهِمْ ، وَخَرَجَ مُعَاوِيَةُ وَعَمْرُو بْنُ الْعَاصِ فِي النَّاسِ يُكْتَبَانِ الْكِتَابَ وَيُعَيَّنَانِ النَّاسَ ، وَأَوْقَدُوا النَّيرانَ ، وَبَاتَ عَلِيٌّ لَيْلَتَهُ كُلَّهَا يُعَيِّي النَّاسَ ، وَيُكْتَبُ الْكِتَابُ ، وَيَدُورُ فِي النَّاسِ يُحَرِّضُهُمْ³ .

1 . مهج الدعوات : ص 127 ، وقعة صفين : ص 477 عن جابر بن عُمير الأنصاري ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 211 ، ينابيع المودة : ج 2 ص 11 وزاد فيها «اللهم إنا نشكو إليك غيبة نبينا ، وكثرة عدونا ، وتشتت أهواننا» قبل «اللهم افتح» وراجع كتاب سليم بن قيس : ج 2 ص 902 ح 59 .

2 . الأخبار الطوال : ص 171 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 10 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 370 ، مروج الذهب : ج 2 ص 387 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 260 وليس فيهما من «فزع . . .» وكلها نحوه ؛ وقعة صفين : ص 203 عن عمر بن سعد .

Sonra üç defa şöyle dedi: La ilahe illellahu Vallahu ekber (Allah'tan başka ilah yoktur. Allah her türlü vasıftan büyüktür.)¹

8/2

SAVAŞ EMRİ

2465-el-Ahbaru't-Tival: Muharrem ayı sona erince Ali'nin (a.s), gönderdiği bir tellal güneşin battığı sırada Muaviye'nin karargâhında şöyle seslendi: "Biz haram aylar çıksın diye savaştan el çektik. Artık haram aylar sona ermiştir ve biz hep birlikte size hücum edeceğiz. Doğrusu Allah hıyanet edenleri sevmez."²

2466-Tarih-i Taberî [Cafer b. Huzeife'den]: İnsanlar beklemeydi. Muharrem ayının sonu yaklaştığında Ali (a.s), Mersed b. Haris Cuşemi'ye Şam halkına [güneşin batış anında] şöyle seslenmesini emretti: İyi dinleyin; Emirülmüminin size diyor ki: "Hakka dönersiniz ve tövbe edersiniz diye şimdiye kadar sizi idare ettim. Allah'ın kitabıyla size delil getirdim, sizi ona çağırdım. Ancak azgınlıktan dönmediniz, hakkı kabul etmediniz. Şimdi topyekün üzerinize hücum edeceğim. Doğrusu Allah hıyanet edenleri sevmez."

Bunun üzerine Şam halkı telaşa komutanlarına ve başkanlarına sığındılar. Muaviye ile Amr b. As ordunun arasına çıkarak birlikleri düzenlemeye başlayıp, orduyu hazırlamaya koyuldular ve ateşler yaktılar. Ali (a.s) da o geceyi orduyu hazırlamakla ve birlikleri düzenlemekle geçirdi; askerler arasında dolaşarak onları [savaşa] teşvik ediyordu.³

1-Mehcu'd-Daavât, c.127; Vakât-u Sıffin, s.477, Cabir b. Umeyr el-Ensârî'den; Şerh-i Nehcü'l-Belâga, c.2, s.211; Yenabiu'l-Mevedde, c.2, s.11, bu kaynakta "Allah'ım! Sen bizimle kavmimizin arasında gerçek olanı hükmet..."den önce şöyle geçmiştir: "Allah'ım! Biz, Peygamberimizin hazır bulunmayışından, sayımızın azlığından, düşmanımızın çokluğundan ve isteklerimizin farklılığından sana şikâyetçiyiz." Ayrıca bkz: Kitab-ı Süleym b. Kays, c.2, s.902, h.59.

2-el-Ahbaru't-Tival, s.171.

3-Tarih-i Taberî, c.5, s.10; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.270; Murucu'z-Zeheb, c.2, s.387; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.260; son iki kaynakta "Bunun üzerine Şam halkı..." cümlesi yer almamıştır; Vakât-u Sıffin, s.203, Ömer b. Sâd'dan.

8 / 3

تَحْرِيزُ الْإِمَامِ أَصْحَابَهُ عَلَى الْقِتَالِ

2467 . تاريخ دمشق عن ابن عباس : عَقِمَ النَّسَاءُ أَنْ يَأْتِيَ بِمِثْلِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ، وَاللَّهُ مَا رَأَيْتُ وَلَا سَمِعْتُ رَئِيسًا يوزُنُ بِهِ ، لَرَأَيْتُهُ . يَوْمَ صِفِّينَ . وَعَلَى رَأْسِهِ عِمَامَةٌ قَدْ أَرْحَى طَرَفَيْهَا كَأَنَّ عَيْنَيْهِ سِرَاجَا سَلِيطَ وَهُوَ يَقِفُ عَلَى شِرْذِمَةٍ يُخَضُّهُمْ حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ وَأَنَا فِي كَنَفٍ مِنَ النَّاسِ فَقَالَ :

مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ ! اسْتَشْعِرُوا الْحَشِيَّةَ ، وَغَضُّوا الْأَصْوَاتَ ، وَتَحَلَّيْبُوا السَّكِينَةَ ، وَاعْمَلُوا الْأَسِنَّةَ ، وَأَقْلِقُوا السُّيُوفَ قَبْلَ السَّلَّةِ ، وَاطْعَنُوا الرِّخْرِ ، وَنَافِحُوا بِالطُّبَا ، وَصَلُّوا السُّيُوفَ بِالْحُطَا ، وَالنَّبَالَ بِالرِّمَاحِ ، فَإِنَّكُمْ بِعَيْنِ اللَّهِ وَمَعَ ابْنِ عَمِّ نَبِيِّهِ (صلى الله عليه وآله) .

عَاوِدُوا الْكَرَّ ، وَاسْتَحْيُوا مِنَ الْقَرِّ ؛ فَإِنَّهُ عَارٍ بَاقٍ فِي الْأَعْقَابِ وَالْأَعْنَاقِ ، وَنَارٌ يَوْمَ الْحِسَابِ ، وَطَيَّبُوا عَنْ أَنْفُسِكُمْ أَنْفُسًا ، وَامْشُوا إِلَى الْمَوْتِ أَسْحَحًا ، وَعَلَيْكُمْ بِهَذَا السَّوَادِ الْأَعْظَمِ ، وَالرِّوَاقِ الْمُطَنَّبِ ، فَاضْرِبُوا تَبَجَّهُ ؛ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ رَاكِبٌ صَعْبُهُ ، وَمُفْرِشُ ذِرَاعِيهِ ، قَدْ قَدَّمَ لِلْوَثْبَةِ يَدًا ، وَأَخَّرَ لِلنُّكُوصِ رِجْلًا ، فَصَمَدًا صَمَدًا حَتَّى يَتَحَلَّى لَكُمْ عَمُودُ الدِّينِ ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتَرَكَ أَعْمَالَكُمْ﴾^{1/2} .

2468 . الكافي عن مالك بن أعين : حَرَّضَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ النَّاسَ بِصِفِّينَ فَقَالَ :

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ دَلَّكُمْ عَلَى تِجَارَةِ تُنْجِيَكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ، وَتُشْفِي بِكُمْ عَلَى الْخَيْرِ : الْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ، وَجَعَلَ ثَوَابَهُ مَغْفِرَةً لِلذَّنْبِ ، وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ .

1 . محمد : 35 .

2 . تاريخ دمشق : ج 42 ص 460 ، مروج الذهب : ج 2 ص 389 ، عيون الأخبار لابن قتيبة : ج 1 ص 110 ؛ نهج البلاغة : الخطبة 66 وفيه من «معاشر المسلمين» ، خصائص الأئمة (عليهم السلام) : ص 75 ، بشارة المصطفى : ص 141 كلها نحوه .

8/3

İMAM'IN YARENLERİNİ SAVAŞA TEŞVİK ETMESİ

2467-Tarih-i Dimeşk [İbn-i Abbas'tan]: Kadınlar, Emirülmüminin Ali b. Ebu Talib gibi birini doğurmaktan acizdirler. Vallahi onun aya-
rında bir başkan ne gördüm ne de işittim. [Sıffin Savaşı'nda] onu gör-
düm; başında bulunan imamesinin iki tarafını sarkıtmıştı. Sert bakışı-
yla gözleri sanki bir meşale gibiydi. Bir grubun başında durmuş onları
[savaşa] teşvik ediyordu. Bu arada ben ordunun bir köşesinde durmuş-
tum; bana vardı ve buyurdu ki:

'Ey Müslümanlar! Haşyeti (Allah korkusunu) şiar edinin, ses-
leri[nizi] kısın, sükûnet libasını giyin, mızrakları işe koyun. Kılıçları
kınından çekmeden önce oynatın, sağa-sola mızrak vurup saldırın; kılı-
cın keskin ucu ile vurun, kılıçları adımlara ve okları mızraklara ulaş-
tırın. Bilin ki sizler Allah'ın huzurunda ve Peygamberinin (s.a.a) am-
casının oğlu ile birliktesiniz. Birbiri ardınca-sürekli saldırın ve kaç-
maktan utanın. Zira kaçmak geridekiler (çocuklarınız) için bir utanç
ve hesap günü için de bir ateştir. (Savaşta) Ruhunuzun bedenden ay-
rılmasından hoşlanın ve ölüme kolayca, sevinerek-gülerek yürüyün.
Bu büyük siyaha (Şam ordusuna) saldırın ve şu kurulmuş çadıra doğru
ilerleyin, ortasından vurun. Zira şeytan onun ram olmayan sırtına
binmiştir. Sıçrayıp saldırmak için ellerini önde, dönüp kaçmak için de
ayaklarını geride tutmuş bir haldedir. O halde direnin; direnin ki sizler
için hak direği açığa çıksın. **"Siz üstünsünüz; Allah sizinle birlikte-
dir, O amellerinizi asla eksiltmeyecektir."**^{1/2}

2468-el-Kafi [Malik b. Âyün'den]: Emirülmüminin (a.s) Sıffin'da as-
kerleri teşvik ederek şöyle diyordu: 'Doğrusu Allah, sizi acı azaptan kur-
taracak ticareti gösterdi; onunla sizi hayrın eşiğine getirir: (O), Allah'a
iman ve Allah yolunda cihad etmektir. Buna mükafat olarak günahın ba-
ğışlanmasını ve Adn cennetlerindeki tertemiz meskenleri kıldı.

1-Muhammed, 35.

2-Tarih-i Dimeşk, c.42, s.460; Murucu'z-Zeheb, c.2, s.389; İbn-i Kuteybe, Uyunu'l-
Ahbar, c.1, s.110; Nehcü'l-Belaga, 66. Hutbe, bu kaynakta "Ey Müslümanlar!" dan itiba-
ren geçmiştir; Hasaisu'l-Eimme, s.75; Bişaretu'l-Mustafa, s.141.

وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًا كَانَتْهُمْ بُيُوتًا مَرْضُوضًا﴾¹ .

فَسَوَّوْا صُفُوفَكُمْ كَالْبُنْيَانِ الْمَرْصُوصِ ، فَقَدِّمُوا الدَّارِعَ وَأَخِّرُوا الْحَاسِرَ ، وَعَضُّوا عَلَى النَّوَاجِدِ ؛ فَإِنَّهُ أُنْبَى لِلسُّيُوفِ عَنِ الْهَامِ ، وَالتَّوَوَّا عَلَى أَطْرَافِ الرِّمَاحِ ؛ فَإِنَّهُ أَمُورٌ لِلْأَسِنَّةِ ، وَغَضُّوا الْأَبْصَارَ ؛ فَإِنَّهُ أَرْبَطُ لِلْحَاشِي وَأَسْكَنُ لِلْقُلُوبِ ، وَأَمِيتُوا الْأَصْوَاتَ ؛ فَإِنَّهُ أَطْرُدُ لِلْعَشَلِ وَأُولَى بِالْوَقَارِ ، وَلَا تَمِيلُوا بِرَايَاتِكُمْ ، وَلَا تُزِيلُوهَا ، وَلَا تَجْعَلُوهَا إِلَّا مَعَ شُجْعَانِكُمْ ؛ فَإِنَّ الْمَانِعَ لِلدَّمَارِ ، وَالصَّابِرَ عِنْدَ نُزُولِ الْحَقَائِقِ ، هُمْ أَهْلُ الْحِفَاطِ . . .

وَاعْلَمُوا أَنَّ أَهْلَ الْحِفَاطِ هُمُ الَّذِينَ يَخْفُونَ بِرَايَتِهِمْ وَيَكْتَنِفُونَهَا وَيَصِيرُونَ حِفَافِيهَا وَوَرَاءَهَا وَأَمَامَهَا ، وَلَا يُضَيِّعُونَهَا ؛ لَا يَتَأَخَّرُونَ عَنْهَا فَيُسْلِمُوهَا ، وَلَا يَتَقَدَّمُونَ عَلَيْهَا فَيُفْرِدُوهَا .

رَحِمَ اللَّهُ امْرَأً وَاسَى أَخَاهُ بِنَفْسِهِ ، وَلَمْ يَكِلْ قِرْنَهُ إِلَى أَخِيهِ فَيَجْتَمِعَ قِرْنُهُ وَقِرْنُ أَخِيهِ ، فَيَكْتَسِبَ بِذَلِكَ اللَّائِمَةَ ، وَيَأْتِيَ بِدَنَاءَةٍ ، وَكَيْفَ لَا يَكُونُ كَذَلِكَ وَهُوَ يُقَاتِلُ الْإِثْنَيْنِ ؟ ! وَهَذَا مُمَسِّكٌ يَدَهُ قَدْ خَلَّى قِرْنَهُ عَلَى أَخِيهِ هَارِباً مِنْهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ ، وَهَذَا فَمَنْ يَفْعَلُهُ بِمَقْتِهِ اللَّهُ ، فَلَا تَعَرَّضُوا لِمَقْتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنَّمَا مَمْرُكُمْ إِلَى اللَّهِ ، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُثْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾² .

وَإِنَّمَا اللَّهُ ، لَئِنْ فَرَرْتُمْ مِنْ سُيُوفِ الْعَاجِلَةِ لَا تَسْلَمُونَ مِنْ سُيُوفِ الْآجِلَةِ ، فَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّدْقِ ؛ فَإِنَّمَا يَنْزِلُ النَّصْرُ بَعْدَ الصَّبْرِ ، فَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ³ .

1 . الصف : 4 .

2 . الأحزاب : 16 .

3 . الكافي : ج 5 ص 39 ح 4 ، تحج البلاغة : الخطبة 124 وفيه من «فقدّموا الدارع . . .» ، وقعة صفين : ص 235 عن عبد الرحيم بن عبد الرحمن عن أبيه ، بحار الأنوار : ج 32 ص 562 ح 468 ؛ تاريخ الطبري : ج 5 ص 16 عن أبي عمرة الأنصاري وكلها نحوه .

İzzet ve celal sahibi Allah şöyle buyurdu: "**Şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, yan yana, kurşunla kenetlenip bir duvar gibi saf kurarak savaşanları sever.**"¹

Öyleyse saflarınızı kurşunla kenetlenmiş bir duvar gibi düzeltin. Zırhsızları geriye, zırhlıları öne alın, dişinizi sıkın; çünkü bu, kılıcı insanın başından uzaklaştırır. Mızraklar karşısında zikzaklar çizin; böylesi düşman mızraklarından kurtuluş için daha tesirlidir. Gözlerinizi kısıyın; bu cesaret ve kalplerin sükuneti için daha etkilidir. Seslerinizi kısıyın, bu gevşekliği giderir ve vakarı artırır. Bayrağınızı diktiğiniz yerde sabit tutup, başıboş bırakmayın; onu ancak içinizdeki yiğitlere verin. Onlar, savunması gerekeni savunan, hakikatler (meşakkatler)'in iniş anında direnip sabreden koruyuculardır...

İyi bilin ki o koruyucular sancakların etrafında dönüp dururlar, onu çevreleyip önünde, arkasında ve çevresinde hareket ederler; ne geri kalarak sancakları düşmana teslim ederler ne de öne geçip onları yalnız bırakırlar.

Kendi canını ortaya koyarak kardeşine yardım edene ve rakibini kardeşine bırakmayana Allah rahmet etsin; [böyle yapmazsa] kendi rakibi ile kardeşinin rakibi bir araya gelir; böylece o serzeniş kazanmış ve zillete düşmüş olur. Nasıl böyle olmasın ki, kardeşi iki kişi ile savaşmaktadır?! O ise savaştan el çekmiş, kendi rakibini kardeşi ile yalnız bırakıp kaçmış ve ona bakmaktadır. Her kim böyle yaparsa Allah ona gazap eder. Öyleyse kendinizi Allah'ın gazabına hedef etmeyin. Hiç şüphesiz güzergâhınız Allah'a doğrudur. İzzet ve celal sahibi Allah buyuruyor: "**Ölümden, yahut öldürülmeden kaçmak, size hiçbir fayda vermez ve o zaman pek az bir müddet geçinir, yaşarsınız.**"²

Allah'a yemin olsun, dünya kılıcından kaçsanız da, ahiret kılıcından kaçamazsınız. Sabır ve doğruluktan destek alın. Zira ancak sabrın ardından zafer iner. Öyleyse Allah yolunda hakkıyla cihad edin. Allah'tan başka hiçbir güç yoktur.³

1-Saf, 4.

2-Ahzab, 16.

3-el-Kafi, c.5, s.39, h.4; *Nehcü'l-Belaga*, 124. Hutbe, "Zırhsızları geriye, zırhlıları öne alın..." cümlesinden itibaren; *Vakat-u Sıffin*, s.235, Abdurrahim b. Abdurrahman'dan o da babasından; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.562, h.468; *Tarih-i Taberî*, c.5, s.16, Ebu Umre el-Ensari'den.

4 / 8

اليَوْمُ الْأَوَّلُ مِنَ الْقِتَالِ

2469 . تاريخ الطبري عن القاسم مولى يزيد بن معاوية : يَخْرُجُ أَهْلُ الْعِرَاقِ أَحَدَ عَشَرَ صَفًّا ، فَخَرَجُوا أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ صَفَّيْنِ فَاقْتَتَلُوا ، وَعَلَى مَنْ خَرَجَ يَوْمَئِذٍ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ الْأَشْتَرُ ، وَعَلَى أَهْلِ الشَّامِ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ ، وَذَلِكَ يَوْمُ الْأَرْبَعَاءِ ، فَاقْتَتَلُوا قِتَالًا شَدِيدًا جُلَّ النَّهَارِ ، ثُمَّ تَرَجَعُوا وَقَدْ انْتَصَفَ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ ¹ .

2470 . مروج الذهب : وَأَصْبَحَ عَلِيُّ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ . وَكَانَ أَوَّلَ يَوْمٍ مِنْ صَفَرٍ . فَعَبَأَ الْجَيْشَ ، وَأَخْرَجَ الْأَشْتَرَ أَمَامَ النَّاسِ ، وَأَخْرَجَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةَ . وَقَدْ تَصَافَّ أَهْلُ الشَّامِ وَأَهْلُ الْعِرَاقِ . حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ الْفَهْرِيُّ ، وَكَانَ بَيْنَهُمْ قِتَالٌ شَدِيدٌ سَائِرَ يَوْمِهِمْ ، وَأُسْفِرَتْ عَنْ قَتْلَى مِنَ الْقَرِيقَيْنِ جَمِيعًا ، وَانْصَرَفُوا ² .

5 / 8

اليَوْمُ الثَّانِي مِنَ الْقِتَالِ

2471 . تاريخ الطبري عن القاسم مولى يزيد بن معاوية . فِي ذِكْرِ أَحْدَاثِ الْيَوْمِ الثَّانِي مِنَ الْحَرْبِ . : خَرَجَ هَاشِمُ بْنُ عُتْبَةَ فِي خَيْلٍ وَرِجَالٍ حَسَنَ عَدَدُهَا وَعُدَّتُهَا ، وَخَرَجَ إِلَيْهِ أَبُو الْأَعْوَرِ ، فَاقْتَتَلُوا يَوْمَهُمْ ذَلِكَ ، يَحْمِلُ الْحَيْلُ عَلَى الْحَيْلِ ، وَالرِّجَالُ عَلَى الرِّجَالِ ، ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَدْ كَانَ الْقَوْمُ صَبَرَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ³ .

2472 . مروج الذهب : فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ الْحَمِيسِ . وَهُوَ الْيَوْمُ الثَّانِي . أَخْرَجَ عَلِيُّ هَاشِمَ بْنَ عُتْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصِ الزُّهْرِيِّ الْمُرْقَالَ وَهُوَ ابْنُ أَخِي سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، وَإِنَّمَا سُمِّيَ الْمُرْقَالَ ؛ لِإِنَّهُ كَانَ يُرْقَلُ ⁴ فِي الْحَرْبِ ، وَكَانَ أَعْوَرَ ذَهَبَتْ عَيْنُهُ يَوْمَ الْيَرْمُوكِ وَكَانَ مِنْ شِيعَةِ عَلِيٍّ

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 12 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 371 ؛ وقعة صفين : ص 214 وفيهما «صفر»

بدل «صفين» .

2 . مروج الذهب : ج 2 ص 387 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 12 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 371 نحوه ؛ وقعة صفين : ص 214 .

4 . الإرقال : ضرب من الحَبَبِ ؛ من قولهم : ناقة مِرْقَال ؛ أي مُسرعة . وهو لقب هاشم بن عتبة الزهري ؛ سُمِّيَ به

لشدّة اتّصافه بهذا الوصف (مجمع البحرين : ج 2 ص 725) .

4/8

SAVAŞIN İLK GÜNÜ

2469-Tarih-i Taberî [Yezid b. Muaviye'nin azad ettiği kölesi Kasım'dan]: Iraklılar Sıffin'ın ilk gününde on bir saf halinde meydana çıkarak savaştılar. O gün Küfe halkından meydana çıkanların başında Eşter vardı. Şamlıların başındaki ise Habib b. Mesleme idi. Çarşamba günüydü. Günün büyük bir bölümünde şiddetli şekilde savaştılar. Taraflar birbirine eşit ölçüde zayıat verdikten sonra geri çekildiler.¹

2470-Murucu'z-Zeheb: Ali (a.s), Safer ayının başlangıcı olan Çarşamba günü sabah orduyu hazırladı. Eşter'i ordunun önüne geçirdi. Muaviye ona karşı Habib b. Mesleme Fihri'yi çıkardı. Şamlılar ile Iraklılar karşılıklı saf düzenine geçmişti. O gün aralarında çok şiddetli bir savaş oldu. Her iki taraftan çok sayıda kişi öldürüldü. Sonra geri çekildiler.²

5/8

SAVAŞIN İKİNCİ GÜNÜ

2471-Tarih-i Taberî [Savaşın ikinci günündeki olayları anlatırken Yezid b. Muaviye'nin azad ettiği kölesi Kasım'dan]: Haşim b. Utbe, sayı ve teçhizat bakımından iyi düzeyde süvariler ve piyadelerle savaş meydanına çıktı. Ebu'l-A'ver de ona karşı meydana çıktı. O günü savaşarak geçirdiler; süvariler süvarilere, piyadeler de piyadelere hücum ediyorlardı. Sonra geri çekildiler. Taraflar birbirleri karşısında sabır göstermişlerdi.³

2472-Murucu'z-Zeheb: [Savaşın ikinci günü] Perşembe günü olunca Ali (a.s), Haşim b. Utbe b. Ebu Vakkas Zuhri el-Mirkal'ı [Sa'd b. Ebu Vakkas'ın kardeşi oğlu] meydana çıkardı. Ona Mirkal ismi verilmiştir. Zira savaşta çok seri hareket ederdi. O, Ali'nin (a.s) takipçilerindendi ve Yermuk savaşında bir gözünü kaybetmişti...

1-Tarih-i Taberî, c.5, s.12; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.371; Vakât-u Sıffin, s.214, "Sıffin" yerine "Sefer" geçmiştir.

2-Murucu'z-Zeheb, c.2, s.387.

3-Tarih-i Taberî, c.5, s.12; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.371; Vakât-u Sıffin, s.214.

فَأَخْرَجَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةَ أَبَا الْأَعْوَرِ السُّلَمِيِّ وَهُوَ سُفْيَانُ بْنُ عَوْفٍ وَكَانَ مِنْ شِيعَةِ مُعَاوِيَةَ وَالْمُنْحَرِفِينَ عَنْ عَلِيٍّ ، فَكَانَتْ بَيْنَهُمُ الْحَرْبُ سِحَالًا ، وَانصَرَفُوا فِي آخِرِ يَوْمِهِمْ عَنْ قَتْلَى كَثِيرٍ¹ .

6 / 8

اليَوْمُ الثَّالِثُ مِنَ الْقِتَالِ

2473 . تاريخ الطبري عن القاسم مولى يزيد بن معاوية : خَرَجَ الْيَوْمَ الثَّالِثَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ، وَخَرَجَ إِلَيْهِ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ ، فَاقْتَتَلَ النَّاسُ كَأَشَدَّ الْقِتَالِ ، وَأَخَذَ عَمَّارٌ يَقُولُ : يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ ! أَتُرِيدُونَ أَنْ تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ عَادَى اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَجَاهَدَهُمَا ، وَبَغَى عَلَى الْمُسْلِمِينَ ، وَظَاهَرَ الْمَشْرِكِينَ ، فَلَمَّا رَأَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يُعِزُّ دِينَهُ وَيُظْهِرُ رَسُولَهُ أَتَى النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) فَأَسْلَمَ ، وَهُوَ فِيمَا نَرَى رَاهِبٌ غَيْرُ رَاغِبٍ ؟ ثُمَّ قَبَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ رَسُولَهُ (صلى الله عليه وآله) ! فَوَاللَّهِ ، إِنْ زَالَ بَعْدَهُ مَعْرُوفًا بِعَدَاوَةِ الْمُسْلِمِ ، وَهَوَادَةِ الْمُحَرِّمِ . فَاتَّبَعُوا لَهُ وَقَاتِلُوهُ فَإِنَّهُ يُطْفِئُ نَوْرَ اللَّهِ ، وَيُظَاهِرُ أَعْدَاءَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ .

فَكَانَ مَعَ عَمَّارٍ زِيَادُ بْنُ النَّضْرِ عَلَى الْخَيْلِ ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ فِي الْخَيْلِ ، فَحَمَلَ ، وَقَاتَلَهُ النَّاسُ وَصَبَرُوا لَهُ ، وَشَدَّ عَمَّارٌ فِي الرِّجَالِ ، فَأَزَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ عَنْ مَوْقِفِهِ² .

2474 . الأخبار الطوال : خَرَجَ يَوْمًا آخَرَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ فِي خَيْلٍ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ فِي ذَلِكَ ، وَمَعَهُ شَقَّةٌ سَوْدَاءُ عَلَى فَنَاءِ .

1 . موج الذهب : ج 2 ص 387 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 12 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 371 ؛ وقعة صفين : ص 214 وراجع موج الذهب : ج 2 ص 388 .

Muaviye, onun karşısına Ebu'l-A'ver Sulemi'yi [Süfyan b. Avfı] çıkardı. O, Muaviye'nin taraftarlarından ve Ali'den (a.s) yolunu ayrılanlardandı. Aralarında çok çetin bir savaş meydana geldi. Çok sayıda kişi öldürüldükten sonra günün sonunda geri çekildiler.¹

6/8

SAVAŞIN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ

2473- Tarih-i Taberi [Yezid b. Muaviye'nin azad ettiği kölesi Kasım'dan]: Savaşın üçüncü gününde Ammar b. Yasir meydana çıktı. Karşısına Amr b. As çıktı. Askerler çok şiddetli bir savaşa giriştiler. Ammar şöyle konuşmaya başladı: 'Ey Irak halkı! Allah ve Resulüne düşmanlık eden, onlara karşı savaşan, Müslümanlara zulmeden ve Müşrikleri destekleyen kimseyi görmek istiyor musunuz? O, Allah'ın dinini aziz kıldığını ve Resulünü desteklediğini gördüğünde Peygamberin (s.a.a) huzuruna gelip Müslüman oldu; oysa biz onun isteyerek değil korktuğu için Müslüman olduğunu görüyorduk! Sonra Yüce Allah, Resulünü [katına] aldı! Allah'a yemin olsun ki o günden beri hep Müslümanlara düşmanlık ve günahkârlara dostlukla tanınmıştır. Öyleyse karşısında durun, onunla savaşın. Zira o (kendi zannınca) Allah'ın nurunu söndürmekte, Allah'ın düşmanlarını desteklemektedir.'

Ammar'ın yanında Ziyad b. Nazr süvari birliklere komuta etmekteydi. Ammar, atlılarla hücumu geçmesini emretti, o da hamle etti. Askerler onunla savaşarak karşısında direndiler. Ammar da piyade birlikleri ile saldırıya geçerek Amr b. As'ı yerinden uzaklaştırdı.²

2474- el-Ahbaru't-Tival: Başka bir gün Ammar b. Yasir Iraklılardan bir grup süvari ile savaş meydanına çıktı. Amr b. As da süvari birliklerle onu karşıladı; yanında bulunan siyah bir parçayı mızrağın ucuna geçirmişti.

1 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.387.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.12; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.371; *Vak'at-u Sıffin*, s.214. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.388.

فَقَالَ النَّاسُ : هَذَا لِيَوَاءِ عَقْدَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) .
 فَقَالَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) : أَنَا مُخْبِرُكُمْ بِقِصَّةِ هَذَا اللَّوَاءِ : هَذَا لِيَوَاءِ عَقْدَةِ
 رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، وَقَالَ : مَنْ يَأْخُذْهُ بِحَقِّهِ ؟
 فَقَالَ عُمَرُو : وَمَا حَقُّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟
 فَقَالَ : لَا تَفَرُّ بِهِ مِنْ كَافِرٍ ، وَلَا تُقَاتِلُ بِهِ مُسْلِمًا .
 فَقَدْ فَرَّ بِهِ مِنَ الْكَافِرِينَ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، وَقَدْ قَاتَلَ بِهِ
 الْمُسْلِمِينَ الْيَوْمَ .
 فَاقْتَتَلَ عُمَرُو وَعَمَّارُ ذَلِكَ الْيَوْمَ كُلَّهُ ¹ .

7 / 8

اليَوْمُ الرَّابِعُ مِنَ الْقِتَالِ

2475 . تاريخ الطبري عن القاسم مولى يزيد بن معاوية - في ذكرِ أحداثِ اليومِ
 الرَّابِعِ مِنَ الْحَرْبِ - : خَرَجَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ فِي جَمْعَيْنِ عَظِيمَيْنِ ،
 فَاقْتَتَلُوا كَأَشَدِّ الْقِتَالِ . ثُمَّ إِنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ أَرْسَلَ إِلَى ابْنِ الْحَنْفِيَّةِ : أَنْ اخْرُجْ إِلَيَّ .
 فَقَالَ : نَعَمْ . ثُمَّ خَرَجَ يَمْشِي ، فَبَصُرَ بِهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ : مَنْ هَذَا
 الْمُتَبَارِزَانِ ؟
 فَقِيلَ : ابْنُ الْحَنْفِيَّةِ ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ، فَحَرَكَ دَابَّتَهُ ثُمَّ نَادَى مُحَمَّدًا ،
 فَوَقَّفَ لَهُ .

فَقَالَ : أَمْسِكْ دَابَّتِي ، فَأَمْسَكَهَا ، ثُمَّ مَشَى إِلَيْهِ عَلِيٌّ فَقَالَ : أَبْرُزْ لَكَ ، هَلُمَّ إِلَيَّ .
 فَقَالَ : لَيْسَتْ لِي فِي مُبَارَزَتِكَ حَاجَةٌ ، فَقَالَ : بَلَى ، فَقَالَ : لَا .

1 . الأخبار الطوال : ص 174 ؛ وقعة صفين : ص 215 عن يونس بن الأرقم عن شيخ من بكر بن وائل نحوه .

Halk[tan bir grup] dedi ki: 'Bu, Resulullahın (s.a.a) ona bağladığı sancaktır.'

Ali (a.s) buyurdu: 'Ben size şu sancağın hikâyesini anlatayım: Bu, Resulullahın (s.a.a) bağladığı sancaktır ve o şöyle buyurmuştu: Kim bunu hakkıyla alacaktır?

Amr demişti ki: 'Ey Resulullah, bunun hakkı nedir?'

Buyurmuştu: 'Bununla kâfirden kaçmayacaksın ve Müslümanla da savaşmayacaksın.'

Ancak o, Resulullah hayatta iken kâfirlerden kaçmıştı; bugün ise Müslümanlarla savaşmaktadır.'

Ammar ile Amr o günün tümünde savaştilar.¹

7/8

SAVAŞIN DÖRDÜNCÜ GÜNÜ

2475- Tarih-i Taberi [Savaşın dördüncü günündeki olaylardan söz ederken Yezid b. Muaviye'nin azad ettiği kölesi Kasım'dan]: Muhammed b. Ali ve Ubeydullah b. Ömer iki büyük grupla savaş meydanına çıktılar; şiddetli bir savaşa giriştiler. Daha sonra Ubeydullah b. Ömer, [Muhammed] İbn-i Hanefiyye'ye birini göndererek ona, [teke tek savaş teklif ederek] "karşıma çık" dedi.

Muhammed "Tamam, kabul ediyorum" dedi. Sonra da harekete geçti. Emirülmüminin onu görünce "Şu iki savaşçı kimdir?" diye sordu.

Dediler ki: 'İbn-i Hanefiyye ile Ubeydullah b. Ömer'dir.' Ali (a.s) merkebini sürdü; sonra Muhammed'e seslendi. O da itaat ederek durdu; Ali (a.s) şöyle buyurdu: 'Merkebimi tut!' Muhammed onu tuttu. Sonra Ali (a.s) Ubeydullah b. Ömer'e doğru yürüyerek ona "Seninle savaşmaya geliyorum, ileri gel" dedi.

O, "Seninle savaşmaya ihtiyacım yok" dedi. Ali (a.s) "Niye ki (gelsene!)" dedi. O, "Hayır" dedi.

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.174; *Vak'at-u Sıffin*, s.215.

فَرَجَعَ ابْنُ عُمَرَ . فَأَخَذَ ابْنُ الْحَنَفِيَّةِ يَقُولُ لِأَبِيهِ : يَا أَبَتِ ! لِمَ مَنَعْتَنِي مِنْ مُبَارَزَتِهِ ؟ فَوَاللَّهِ ، لَوْ تَرَكْتَنِي لَرَجَوْتُ أَنْ أَقْتُلَهُ .

فَقَالَ : لَوْ بَارَزْتَهُ لَرَجَوْتُ أَنْ تَقْتُلَهُ ، وَمَا كُنْتُ آمِنٌ أَنْ يَقْتُلَكَ¹ .

2476 . وقعة صفين عن عمر بن سعد : إِنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ تَقَدَّمَ فِي الْيَوْمِ

الرَّابِعِ ، وَلَمْ يَتْرُكْ فَارِسًا مَذْكُورًا ، وَجَمَعَ مِنْ اسْتَطَاعَ .

فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : إِنَّكَ تَلْقَى أَفَاعِي أَهْلِ الْعِرَاقِ فَارْفُقْ وَاتَّعِدْ .

فَلَقِيَهُ الْأَشْتَرُ أَمَامَ الْحَيْلِ مُزِيدًا - وَكَانَ الْأَشْتَرُ إِذَا أَرَادَ الْقِتَالَ أَزِيدَ - وَشَدَّ عَلَى الْحَيْلِ حَيْلَ الشَّامِ فَرَدَّهَا ، فَاسْتَحْيَا عُبَيْدُ اللَّهِ فَبَرَزَ أَمَامَ الْحَيْلِ - وَكَانَ فَارِسًا شُجَاعًا - . . . فَحَمَلَ عَلَيْهِ الْأَشْتَرُ فَطَعَنَهُ ، وَاشْتَدَّ الْأَمْرُ ، وَانْصَرَفَ الْقَوْمُ وَلِلْأَشْتَرِ الْفَضْلُ ، فَغَمَّ ذَلِكَ مُعَاوِيَةَ² .

2477 . الفتح - في ذكر وقائع صفين - : خَرَجَ الْأَشْتَرُ . . . فَخَرَجَ إِلَيْهِ عُبَيْدُ اللَّهِ

بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ . . . ثُمَّ دَنَا الْأَشْتَرُ وَلَيْسَ يَعْرِفُهُ .

فَقَالَ لَهُ : مَنْ أَنْتَ أَيُّهَا الْفَارِسُ ؟ ! فَإِنِّي لَا أَبَارِزُ إِلَّا كُفُوءًا .

قَالَ : أَنَا مَالِكُ بْنُ الْحَارِثِ النَّخَعِيُّ .

قَالَ : فَصَمَتَ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ سَاعَةً ثُمَّ قَالَ : يَا مَالِكُ ! وَاللَّهِ لَوْ عَلِمْتُ أَنَّكَ

الدَّاعِي إِلَى الْبِرَازِ لَمَا خَرَجْتُ إِلَيْكَ ، فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ أَرْجِعَ عَنْكَ فَعَلْتُ مُنْعِمًا .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 12 ، الأخبار الطوال : ص 174 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 371 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 262 كلاهما نحوه ؛ وقعة صفين : ص 221 عن عمرو بن شئير .

2 . وقعة صفين : ص 429 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 513 ح 436 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 71 .

Böylece İbn-i Ömer geri döndü. İbn-i Hanefiyye babasına şöyle diyordu: 'Ey babam! Niçin onunla savaşmamı engelledin? Allah'a yemin olsun ki eğer beni bıraksaydın onu öldüreceğimi ümit ediyordum.'

Ali (a.s) buyurdu ki: 'Karşısına çıksaydın onu öldüreceğini [ben de] ümit ediyordum; ancak onun seni öldürmesinden endişe duydum.'¹

2476- Vak'at-u Sıffin [Ömer b. Sa'd'dan]: Ubeydullah b. Ömer savaşın dördüncü gününde ileri atıldı. O, tanınmış hiçbir süvariye geride bırakmadı, toplayabildiği herkesi topladı.

Muaviye ona dedi ki: 'Sen Irak yılanlarının karşısına çıkıyorsun. Öyleyse sakın ol ve yavaş hareket et.'

Sonra Eşter kükreyerek süvarilerin karşısına çıktı. [Eşter savaşmak istediği zaman kükrerdi]... Şam ordusunun süvarilerine saldırıp onları geri püskürttü. Ubeydullah bu durum karşısında utandığı için süvarilerin önüne çıktı [o, kahraman bir biniciydi]... Eşter üzerine hücum ederek ona bir mızrak darbesi indirdi. İş şiddetlendi ve Şam ordusu geri çekildi; Eşter onlara karşı üstünlük kurmuştu. Bu durum Muaviye'yi endişelendirdi.²

2477- el-Futuh [Sıffin olaylarından söz ederken]: Eşter meydana çıktı... Ubeydullah b. Ömer b. Hattab onun karşısına çıktı... Sonra Eşter'e yaklaştı. Onu tanımıyordu.

Ona dedi ki: Ey süvari, kimsin?! Ben ancak kendi dengim olanla savaşırım.

(Malik) Dedi ki: Ben, Malik b. Haris Nahai'yim.

Ubeydullah b. Ömer bir süre sessiz kaldı. Sonra şöyle dedi: Ey Malik! Vallahi beni savaşa çağırının sen olduğunu bilseydim karşına çıkmazdım. Şimdi eğer geri çekilirsem bunu [sana] bir ihsan olarak yapmış sayılırım.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.12; *el-Ahbaru't-Tival*, s.174; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.371; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.262; *Vak'at-u Sıffin*, s.221, Amr b. Şemir'den rivayet etmiştir.

2 - *Vak'at-u Sıffin*, s.429; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.513, h.436; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.71.

فَقَالَ الْأَشْتَرُ : أَلَا تَخَافُ الْعَارَ أَنْ تَرْجِعَ عَنِّي وَأَنَا رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ وَأَنْتَ فَتَى مِنْ فُرَيْشٍ ؟ !

فَقَالَ : لَا وَاللَّهِ مَا أَخَافُ الْعَارَ إِذَا رَجَعْتُ عَنْ مِثْلِكَ .
فَقَالَ لَهُ الْأَشْتَرُ : فَارْجِعْ إِذَا وَلَا تَخْرُجْ إِلَّا إِلَى مَنْ تَعْرِفُهُ¹ .

8 / 8

اليوم الخامس من القتال

2478 . وقعة صفين عن الزهري - في ذكر أحداث اليوم الخامس من الحرب - :
خَرَجَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ شِمْرُ بْنُ أْبْرَهَةَ بْنِ الصَّبَّاحِ الْحِمِيرِيُّ ، فَلَحِقَ بِعَلِيٍّ (عليه السلام) فِي نَاسٍ مِنْ قُرَاءِ أَهْلِ الشَّامِ ، فَفَتَّ ذَلِكَ فِي عَصَدِ مُعَاوِيَةَ وَعَمْرُو بْنِ الْعَاصِ .
وَقَالَ عَمْرُو : يَا مُعَاوِيَةُ ! إِنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تُقَاتِلَ بِأَهْلِ الشَّامِ رَجُلًا لَهُ مِنْ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) قَرَابَةٌ قَرِيبَةٌ ، وَرَجُلٌ مِائَةٌ ، وَقَدَّمَ فِي الْإِسْلَامِ لَا يَبْتَغِي أَحَدٌ بِمِثْلِهِ ، وَنَجْدَةٌ² فِي الْحَرْبِ لَمْ تَكُنْ لِأَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) ، وَإِنَّهُ قَدْ سَارَ إِلَيْكَ بِأَصْحَابِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) الْمَعْدُودِينَ ، وَفُرْسَانِهِمْ وَقُرَائِهِمْ وَأَشْرَافِهِمْ وَقُدَمَائِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ ، وَلَهُمْ فِي النَّفُوسِ مَهَابَةٌ .

فَبَادَرَ بِأَهْلِ الشَّامِ مَخَاشِينَ الْوَعْرِ ، وَمَضَائِقَ الْغِيْضِ ، وَاحْمَلَهُمْ عَلَى الْجُهْدِ ، وَأَتَمَّهُمْ مِنْ بَابِ الطَّمَعِ قَبْلَ أَنْ تُرْقِيَهُمْ فَيُحْدِثَ عِنْدَهُمْ طَوْلُ الْمَقَامِ مَلَلًا ، فَيُظْهِرَ فِيهِمْ كَأَبَةً الْخِذْلَانِ . وَمَهْمَا نَسِيَتْ فَلَا تَنْسَ أَنَّكَ عَلَى بَاطِلٍ .

فَلَمَّا قَالَ عَمْرُو لِمُعَاوِيَةَ ذَلِكَ رَوَّقَ مُعَاوِيَةَ خُطْبَتَهُ ، وَأَمَرَ بِالْمِنْبَرِ فَأُخْرِجَ ، ثُمَّ أَمَرَ أَجْنَادَ أَهْلِ الشَّامِ فَحَضَرُوا خُطْبَتَهُ ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ :

أَيُّهَا النَّاسُ ! أَعْيَرُونَا أَنْفُسَكُمْ وَجَاهَكُمْ ، لَا تَفْشَلُوا وَلَا تَخَافُوا ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمٌ خِطَارٌ ، وَيَوْمٌ حَقِيقَةٌ وَحِفَافٌ

1 . الفتوح : ج 3 ص 45 .

2 . التَّجْدَةُ : الشَّدَّةُ وَالشَّجَاعَةُ ، وَرَجُلٌ نَجْدٌ وَنَجْدٌ : أَيُّ شَدِيدِ الْبَاسِ (النهاية : ج 5 ص 18) .

Eşter dedi ki: Ben Yemenli bir genç, sen ise Kureyşli biri olduğun halde karşımdan geri döndüğünde utanmayacak mısın?!

Dedi ki: Allah'a andolsun ki hayır; senin gibi birinin karşısından geri döndüğümde utanmam.

Bunun üzerine Eşter ona şöyle dedi: O halde geri dön ve ancak tanıdığın kimsenin karşısına çık.¹

8/8

SAVAŞIN BEŞİNCİ GÜNÜ

2478- Vak'at-u Sıffin [Savaşın beşinci günündeki olaylardan söz ederken Zuhri'den]: O gün Şimr b. Ebrehe b. Sabbah Himyeri dışarı çıktı ve Şam halkından bir grup kâri ile birlikte Ali'ye (a.s) katıldı. Bu olay, Muaviye ve Amr'ın gücünü eksiltti.

Amr dedi ki: 'Ey Muaviye! Sen Şam halkı ile Muhammed'e (s.a.a) çok yakın akrabılığı ve muhkem bağı olan, İslam'da benzersiz bir geçmiş bulunan; savaşta Muhammed'in (s.a.a) ashabından hiç kimse'nin sahip olmadığı güç ve cesarete sahip olan bir kişiye karşı savaşmak istiyorsun. Şimdi o, Muhammed'in (s.a.a) ashabından gönüllerde taht kuran bir grup süvari, kâri ve İslam'da uzun geçmişi olanlarla birlikte sana doğru gelmiştir.

Şam halkını çok sert savaşlara ve dar vadilere hazırla; onları ciddiye ve çabaya yönelt. Onlar rehavete düşmeden, uzun süren bekleyişten usanmadan ve böylece yenilgi belirtileri üzerlerinde aşikâr olmadan önce onlara tamah kapısından yaklaş. Neyi unutursan unut ama şunu unutma ki sen batıl üzeresin.'

Amr, bunları Muaviye'ye söyleyince Muaviye de konuşma yapmaya karar verdi; bir minber kurulmasını emretti. Sonra da Şam ordusundaki askerlerin topladı. Onlar da konuşmasını dinlemek için hazır oldular. O, Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: 'Ey Şam halkı! Canlarınızı ve kafalarınızı bize ödünç verin; sakın gevşemeyin ve zillate düşmeyin. Bugün tehlike günü, hakikat ve sebat günüdür.

1 - *el-Futuh*, c.3, s.45.

فَأَنكُمْ عَلَى حَقٍّ وَبِأَيْدِيكُمْ حُجَّةٌ ، وَإِنَّمَا تُقَاتِلُونَ مَنْ نَكَثَ الْبَيْعَةَ ، وَسَفَكَ الدَّمَ الْحَرَامَ ، فَلَيْسَ لَهُ فِي السَّمَاءِ عَازِرٌ .

ثُمَّ صَعِدَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ مِرْقَاتَيْنِ مِنَ الْمِنْبَرِ ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ :

أَيُّهَا النَّاسُ ! قَدِّمُوا الْمُسْتَلِئِمَةَ ، وَأَخْرِجُوا الْحَاسِرَ ، وَأَعِيرُوا جَمَاعَكُمْ سَاعَةً ؛ فَقَدْ بَلَغَ الْحَقُّ مَقْطَعَهُ ، وَإِنَّمَا هُوَ ظَالِمٌ وَمَظْلُومٌ¹ .

2479 . تاريخ الطبري : فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ الْخَامِسُ خَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ فَاقْتَتَلُوا قِتَالًا شَدِيدًا ، وَذَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ مِنَ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ ، فَأَخَذَ الْوَلِيدُ يَسُبُّ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، وَأَخَذَ يَقُولُ : يَا بَنَ عَبَّاسٍ ! قَطَّعْتُمْ أَرْحَامَكُمْ ، وَقَتَلْتُمْ إِمَامَكُمْ ، فَكَيْفَ رَأَيْتُمْ صُنْعَ اللَّهِ بِكُمْ ؟ ! لَمْ تُعْطُوا مَا طَلَبْتُمْ ، وَلَمْ تُدْرِكُوا مَا أَمَلْتُمْ ، وَاللَّهُ إِنْ شَاءَ مُهْلِكُكُمْ وَنَاصِرٌ عَلَيْكُمْ .

فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ : أَنْ ابْزُ لِي ، فَأَبَى . وَقَاتَلَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَوْمَئِذٍ قِتَالًا شَدِيدًا ، وَعَشِيَ النَّاسُ بِنَفْسِهِ² .

9 / 8

اليَوْمُ السَّادِسُ مِنَ الْقِتَالِ

2480 . تاريخ الطبري : خَرَجَ قَيْسُ بْنُ سَعْدِ الْأَنْصَارِيِّ ، وَابْنُ ذِي الْكَلَّاعِ الْحِمَيْرِيُّ فَاقْتَتَلُوا قِتَالًا شَدِيدًا ، ثُمَّ انْصَرَفَا . وَذَلِكَ فِي الْيَوْمِ السَّادِسِ³ .

1 . وقعة صفين : ص 222 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 463 ح 402 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 180 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 13 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 371 ، الأخبار الطوال : ص 175 كلاهما نحوه وفيه «عتبة» بدل «عقبة» ؛ وقعة صفين : ص 221 وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 388 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 13 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 372 نحوه .

Hiç şüphesiz sizler hak üzeresiniz ve elinizde delil vardır; biati bozan ve haram kanı döken, kendisi için gökte [Allah katında] hiçbir özrü bulunmayan kimseye karşı savaşmaktasınız.'

Sonra Amr b. As minberin ikinci basamağına çıktı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: 'Ey insanlar! Zırhlıları öne ve zırhsızları arkaya alın. Bir süreliğine kafalarınızı ödünç verin. Zira hak çok tehlikeli bir noktaya ulaşmıştır. Hiç şüphesiz bu zalimle mazlum arasında bir savaştır.'¹

2479- Tarih-i Taberi: Savaşın beşinci günü olunca Abdullah b. Abbas ve Velid b. Ukba meydana çıkarak şiddetli bir savaşa giriştiler. İbn-i Abbas, Velid b. Ukba'ya yaklaştığında Velid, Abdülmüttalib oğullarına sebbetmeye başladı. O şöyle diyordu: 'Ey İbn-i Abbas! Ak-rabalık bağlarını kopardınız ve imamınızı öldürdünüz. Şimdi Allah'ın size yaptığını nasıl gördünüz?! İsteddiğiniz şey size verilmedi ve arzu ettiğinize ulaşamadınız. Allah [inşallah] sizi helak edecek ve mağlup kılacaktır.'

İbn-i Abbas birini ona göndererek dedi ki: "Benimle savaşa çık." Ancak o bunu kabul etmedi. O gün İbn-i Abbas şiddetli bir savaşa girişti; o, tek başına ordunun arasına daldı.²

9/8

SAVAŞIN ALTINCI GÜNÜ

2480- Tarih-i Taberi: Savaşın altıncı gününde Kays b. Sa'd Ensari ve İbn-i Zu'l-Kela Himyeri meydana çıkıp şiddetli bir savaşa giriştiler. Sonra geri çekildiler.³

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.222; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.463, h.402; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.180.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.13; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.371; *el-Ahbaru't-Tival*, s.175, bu kaynakta "Ukba" yerine "Utbe" geçmiştir; *Vak'at-u Sıffin*, s.221; *Muru'cu'z-Zeheb*, c.2, s.388.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.13; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.372.

2481 . مروج الذهب : أَخْرَجَ عَلِيٌّ فِي الْيَوْمِ السَّادِسِ - وَهُوَ يَوْمُ الْإِثْنَيْنِ - سَعِيدَ بْنَ قَيْسِ الْهَمْدَانِيِّ ، وَهُوَ سَيِّدُ هَمْدَانَ يَوْمَئِذٍ ، فَأَخْرَجَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ ذَا الْكَلَاعِ ، وَكَانَتْ [الْحَرْبُ] بَيْنَهُمَا إِلَى آخِرِ النَّهَارِ ، وَأُسْفِرَتْ عَنْ قَتْلِ ، وَانصَرَفَ الْفَرِيقَانِ جَمِيعاً¹ .

10 / 8

اليَوْمُ السَّابِعُ مِنَ الْقِتَالِ

2482 . تاريخ الطبري - فِي ذِكْرِ أَحْدَاثِ الْيَوْمِ السَّابِعِ مِنَ الْحَرْبِ - : خَرَجَ الْأَشْثَرُ ، وَعَادَ إِلَيْهِ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ الْيَوْمِ السَّابِعِ ، فَاقْتَتَلَا قِتَالاً شَدِيداً ، ثُمَّ انصَرَفَا عِنْدَ الظُّهْرِ ، وَكُلُّ غَيْرُ غَالِبٍ . وَذَلِكَ يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ² .

2483 . مروج الذهب : وَأَخْرَجَ عَلِيٌّ فِي الْيَوْمِ السَّابِعِ - وَهُوَ يَوْمُ الثَّلَاثَاءِ - الْأَشْثَرَ فِي النَّخَعِ وَغَيْرِهِمْ ، فَأَخْرَجَ إِلَيْهِ مُعَاوِيَةُ حَبِيبَ بْنَ مَسْلَمَةَ الْفَهْرِيِّ ، فَكَانَتْ الْحَرْبُ بَيْنَهُمْ سِجَالاً ، وَصَبَرَ كِلَا الْفَرِيقَيْنِ وَتَكَافَوْا وَتَوَاقَفُوا لِلْمَوْتِ ثُمَّ انصَرَفَ الْفَرِيقَانِ وَأُسْفِرَتْ عَنْ قَتْلِ مِنْهُمَا ، وَالْجِرَاحُ فِي أَهْلِ الشَّامِ أَعْمُ³ .

1 . مروج الذهب : ج2 ص389 .

2 . تاريخ الطبري : ج5 ص13 ، الكامل في التاريخ : ج2 ص372 .

3 . مروج الذهب : ج2 ص389 .

2481- *Murucu'z-Zeheb*: Ali (a.s) altıncı günde [Pazertesi idi] Said b. Kays Hemdani'yi meydana çıkardı. O, Hemdan kabilesinin o günkü efendisiydi. Muaviye, onun karşısına Zu'l-Kela'yı çıkardı. İki arasında günün sonuna kadar devam eden savaş sonucu çok sayıda kişi öldürüldü. Sonra her iki tarftan sağ kalanlar geri çekildiler.¹

10/8

SAVAŞIN YEDİNCİ GÜNÜ

2482- *Tarih-i Taberi* [Savaşın yedinci günündeki olaylardan söz ederken]: Savaşın yedinci günü [Salı idi] Eşter meydana geldi. Habib b. Mesleme onun karşısına çıktı. İki arasında şiddetli bir savaş oldu. Öğlen vakti olunca hiçbirine galip olmaksızın geri çekildiler.²

2483- *Murucu'z-Zeheb*: Ali (a.s) yedinci günde [Salı günü] Eşter'i, Naha ve diğer kabilelerin komutanı olarak meydana çıkardı. Muaviye de onun karşısına Habib b. Mesleme Fihri'yi çıkardı. Aralarında şiddetli bir savaş meydana geldi. İki taraf da sabırla birbirine denklik göstererek ölümüne çarpıştılar. Geri çekildiklerinde ise her iki taraftan çok sayıda kişi öldürülmüştü. Şam ordusundaki yaralıların sayısı daha fazlaydı.³

1 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.389.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.13; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.372.

3 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.389.

الفصل التاسع : اشتداد القتال

1 / 9

القتالُ الجماعيُّ

2484 . تاريخ الطبري عن زيد بن وهب : أَنَّ عَلِيًّا قَالَ : حَتَّى مَتَى لَا نُنَهِضُ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ بِأَجْمَعِنَا ! فَقَامَ فِي النَّاسِ عَشِيَّةَ الثَّلَاثَاءِ لَيْلَةً الْأَرْبَعَاءِ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقَالَ :

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يُبْرِمُ مَا نَقَضَ ، وَمَا أُبْرِمَ لَا يَنْقُضُهُ النَّاقِضُونَ ، لَوْ شَاءَ مَا اخْتَلَفَ اثْنَانِ مِنْ خَلْقِهِ ، وَلَا تَنَارَعَتِ الْأُمَّةُ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِهِ ، وَلَا جَحَدَ الْمَفْضُولُ ذَا الْفَضْلِ فَضْلَهُ . وَقَدْ سَاقَتْنَا وَهَؤُلَاءِ الْقَوْمِ الْأَقْدَارُ ، فَلَقَّتْ بَيْنَنَا فِي هَذَا الْمَكَانِ ، فَتَحْنُ مِنْ رَبَّنَا بِمَرَأَى وَمَسْمَعٍ ، فَلَوْ شَاءَ عَجَّلَ النَّقِمَةَ ، وَكَانَ مِنْهُ التَّغْيِيرُ ، حَتَّى يُكَذِّبَ اللَّهُ الظَّالِمَ ، وَيُعْلِمَ الْحَقُّ أَيْنَ مَصِيرُهُ ، وَلَكِنَّهُ جَعَلَ الدُّنْيَا دَارَ الْأَعْمَالِ ، وَجَعَلَ الْآخِرَةَ عِنْدَهُ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ؛ ﴿لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسُؤُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى﴾¹ .

أَلَا إِنَّكُمْ لَا تَقْوُ الْقَوْمَ غَدًا ، فَأَطِيلُوا اللَّيْلَةَ الْقِيَامَ ، وَاکْثَرُوا تِلَاوَةَ الْقُرْآنِ ، وَسَلُّوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ النَّصَرَ وَالصَّبْرَ ، وَالْقَوَاهِمَ بِالْجِدِّ وَالْحَزَمِ ، وَكُونُوا صَادِقِينَ .

ثُمَّ انصَرَفَ ، وَوَتَّبَعَ النَّاسُ إِلَى سُيُوفِهِمْ وَرِمَاحِهِمْ وَنِبَالِهِمْ يُصْلِحُونَهَا ، وَمَرَّ بِهِمْ كَعْبُ بْنُ جُعَيْلٍ التَّغْلِبِيُّ وَهُوَ يَقُولُ :

Dokuzuncu Fasl

Savaşın şiddetlenmesi

1/9

TOPLU SAVAş

2484- Tarih-i Taberi [Zeyd b. Vahab'dan]: Ali (a.s) buyurdu ki: 'şu kavimle ne zamana kadar topyekün savaşmayacağız?!' Salı gününü Çarşambaya bağlayan gece ordusu arasında ayağa kalktı ve şöyle konuştu:

'Hamd Allah'a ki O'nun bozduğu kurulamaz ve O'nun kurduğunu da bozucular bozamazlar. Eđer dilemiş olsaydı yaratıklarından iki kiři [dahi] ihtilafa dūřmezdi; ümmet O'nun emrinin hiğbir konusunda tartışmazdı; hiğbir alt seviyedeki, üst seviyedekinin faziletini inkâr etmezdi. Takdir bizi ve řu kavmi buraya çekmiş, řu mekan bizi çevrelemiştir. Biz, Rabbimizin bizi gördüğu ve duyduğu yerdeyiz; eđer dileseydi intikamı çabuklaştırırdı, durumu değiştirirdi; böylece zalimi tekzip ederdi ve hakkın sonucunun nereye vardığı malum olurdu. Ancak o, dünyayı amel yurdu, ahireti de kendi katında karar yurdu kıldı. **"Öyle ki, kötölükte bulunanları, yaptıkları dolayısıyla cezalandırır, güzel davranışta bulunanları da daha güzeliliyle ödüllendirir."**¹

şunu iyi bilin ki sizler yarın şu kavimle karşılaşacaksınız. Öyleyse bu gecenin kıyamını (ibadetini) uzatın; Kur'ân tilavetini artırın; Allah'tan zafer ve sabır niyaz edin. Ciddiyet ve ihtiyatla onların karşısına çıkın. Doğru kişiler olun.'

Sonra geri döndü. Askerler de süratle kılıçları, mızrakları ve oklarına yöneldiler; onları [savaş için] düzeltmeye koyuldular. Ka'b b. Cueyl Tağlibi onların yanından geçerken şöyle diyordu:

1 - Necm/31.

أَصْبَحَتِ الْأُمَّةُ فِي أَمْرٍ مَجْبٍ *** وَالْمُلْكُ مَجْمُوعٌ غَدًا لِمَنْ غَلَبَ
فَقُلْتُ قَوْلًا صَادِقًا غَيْرُ كَذَبٍ *** إِنَّ غَدًا تَهْلِكُ أَعْلَامُ الْعَرَبِ¹

2485 . الأخبار الطوال : حَمَلَ حَبِيبُ بْنُ مَسْلَمَةَ - وَكَانَ عَلَى مَيْسِرَةِ مُعَاوِيَةَ - عَلَى مَيْمَنَةِ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) ، فَانْكَشَفُوا وَجَالُوا جَوْلَةً . وَنَظَرَ عَلِيٌّ إِلَى ذَلِكَ ، فَقَالَ لِسَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ : اِنْهَضْ فِيمَنْ مَعَكَ مِنْ أَهْلِ الْحِجَازِ حَتَّى تُعَيِّنَ أَهْلَ الْمَيْمَنَةِ .

فَمَضَى سَهْلٌ فِيمَنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ أَهْلِ الْحِجَازِ نَحْوَ الْمَيْمَنَةِ ، فَاسْتَقْبَلَهُمْ جُمُوعُ أَهْلِ الشَّامِ ، فَكَشَفُوهُ وَمَنْ مَعَهُ حَتَّى انْتَهَوْا إِلَى عَلِيٍّ - وَهُوَ فِي الْقَلْبِ - فَجَالَ الْقَلْبُ وَفِيهِ عَلِيٌّ جَوْلَةً ، فَلَمْ يَبْقَ مَعَ عَلِيٍّ إِلَّا أَهْلُ الْحِفَاطِ وَالنَّجْدَةِ . فَحَثَّ عَلِيٌّ فَرَسَهُ نَحْوَ مَيْسِرَتِهِ ، وَهُمْ وَقُوفٌ يُقَاتِلُونَ مَنْ يَأْزِئُهُمْ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ - وَكَانُوا رَبِيعَةً - .

قَالَ زَيْدُ بْنُ وَهَبٍ : فَإِنِّي لَا نَظُرُ إِلَى عَلِيٍّ وَهُوَ يَمُرُّ نَحْوَ رَبِيعَةٍ ، وَمَعَهُ بَنُوهُ : الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَمُحَمَّدٌ ، وَإِنَّ النَّبْلَ لَيَمُرُّ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَعَاتِقِهِ ، وَبَنُوهُ يَقُونَهُ بِأَنْفُسِهِمْ .

فَلَمَّا دَنَا عَلِيٌّ مِنَ الْمَيْسِرَةِ وَفِيهَا الْأَشْتَرُ ، وَقَدْ وَقَفُوا فِي وُجُوهِ أَهْلِ الشَّامِ يُجَالِدُونَهُمْ ، فَنَادَاهُ عَلِيٌّ ، وَقَالَ : آيَتِ هَؤُلَاءِ الْمُنْهَرِمِينَ ، فَقُلْتُ : أَيْنَ فِرَارُكُمْ مِنَ الْمَوْتِ الَّذِي لَمْ تُعْجِزُوهُ إِلَى الْحَيَاةِ الَّتِي لَا تَبْقَى لَكُمْ !

فَدَفَعَ الْأَشْتَرُ فَرَسَهُ ، فَعَارَضَ الْمُنْهَرِمِينَ ، فَنَادَاهُمْ : أَيُّهَا النَّاسُ ! إِلَيَّ إِلَيَّ ، أَنَا مَالِكُ بْنُ الْحَارِثِ ، فَلَمْ يَلْتَفِتُوا إِلَيْهِ ، فَظَنَّ أَنَّهُ بِالِاسْتِعْرَافِ ، فَقَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ ! أَنَا الْأَشْتَرُ ، فَثَابُوا² إِلَيْهِ ، فَزَحَفَ بِهِمْ نَحْوَ مَيْسِرَةِ أَهْلِ الشَّامِ

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 13 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 372 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 262 ؛ وقعة

صغين : ص 225 عن يزيد بن وهب .

2 . ثاب القوم : أتوا متواترين (لسان العرب : ج 1 ص 244) .

Ümmet ilginç bir işte sabahladı
 Yarın saltanat galip olana kaldı
 Doğru söyledim sözüm yalanlanmadı
 Helak olacak Arap büyükleri yarına kaldı¹

2485- el-Ahbaru't-Tival: Muaviye ordusunun sol kanadına komuta eden Habib b. Mesleme, Ali (a.s) ordusunun sağ kanadına saldırdı. Bunun üzerine onlar açıldılar ve bir ara dağıldılar. Ali (a.s) bunu görünce Sehl b. Huneyf'e buyurdu: 'Yanında bulunan Hicazlılarla birlikte hareket et ve sağ kanadı destekle.'

Sehl yanındaki Hicazlılarla birlikte sağ kanada doğru hareket etti. Şam ordusunun kalabalık birlikleri onun karşısına çıktılar; onu ve etrafındakileri yararak ordunun merkezinde savaşmakta olan Ali'ye (a.s) ulaştılar. Ali'nin (a.s) bulunduğu ordunun merkezinde de dağınıklık yaşandı. Öyle ki Ali'nin (a.s) yanında sadece sağlam ve kahraman kimseler kaldı. Ali (a.s) atını ordunun sol kanadına doğru sürdü. Orada Şamlıların karşısında savaşa duran Rabia kabilesi vardı.

Zeyd b. Vahab diyor ki: 'Ali'ye bakıyordum; o, yanında oğulları Hasan, Hüseyin ve Muhammed olduğu halde Rabia kabilesi askerlerine doğru gidiyordu; oklar kulakları ile omuzu arasından uçuşmaktaydı; oğulları kendi canları ile onu koruyorlardı.

Ali (a.s), sol kanada yaklaştı. Eşter oradaydı; o, yanındaki askerlerle Şam'ın büyüklerine karşı savaşıyordu. Ali (a.s) ona şöyle seslendi: 'Git şu kaçanlara de ki: Ne diye aciz bırakamayacağınız ölümden size kalmayacak olan hayata kaçıyorsunuz?!'

Bunun üzerine Eşter atını ileri sürerek kaçanların karşısına geçip şöyle seslendi: 'Ey insanlar! Bana gelin, bana gelin; ben Malik b. Haris'im.' Fakat kimse ona aldırmadı. O, kendisini [meşhur lakabı ile] tanıtmayı gerektiğini düşündü ve dedi ki: 'Ey insanlar! Ben Eşter'im.' Bunun üzerine halk ard arda ona doğru geldiler. Malik onlarla birlikte Şam ordusunun sol kanadına saldırdı.

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.13; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.372; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.262; Vak'at-u Sıffin, s.225, Yezid b. Vahab'dan rivayet etmiştir.

فَقَاتَلَ بِهِمْ قِتَالاً شَدِيداً حَتَّى انْكَشَفَ أَهْلُ الشَّامِ¹.

2486 . تاريخ الطبري عن زيد بن وهب : إِنَّ عَلِيّاً لَّمَّا رَأَى مِمَّتَهُ قَدْ عَادَتْ إِلَى مَوَاقِعِهَا وَمَصَافِهَا ، وَكَشِفَتْ مَنْ يَزَائِبُهَا مِنْ عَدُوِّهَا حَتَّى ضَارَبُوهُمْ فِي مَوَاقِفِهِمْ وَمَرَكَزِهِمْ ، أَقْبَلَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ ، فَقَالَ :

إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ جَوْلَتَكُمْ ، وَانْخِيزَكُمْ عَنْ صُفُوفِكُمْ ، يَحُوزُكُمْ الطُّغَاةُ الْجَفَاءُ وَأَعْرَابُ أَهْلِ الشَّامِ ، وَأَنْتُمْ لَهَا مِمْ² الْعَرَبِ ، وَالسَّنَامُ الْأَعْظَمُ ، وَعُمَارُ اللَّيْلِ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ ، وَأَهْلُ دَعْوَةِ الْحَقِّ إِذْ ضَلَّ الْخَاطِئُونَ .

فَلَوْلَا إِقْبَالُكُمْ بَعْدَ إِدْبَارِكُمْ ، وَكَرْكُكُمْ بَعْدَ انْخِيزِكُمْ ، وَجَبَ عَلَيْكُمْ مَا وَجَبَ عَلَى الْمُؤْتَى يَوْمَ الرَّحْفِ دُبْرُهُ ، وَكُنْتُمْ مِنَ الْهَالِكِينَ ، وَلَكِنْ هَوَّنَ وَجْدِي وَشَفَى بَعْضُ أَحَاح³ نَفْسِي أَنِّي رَأَيْتُكُمْ بِأَخْزَةِ خَزْمَتِهِمْ كَمَا حَارَوكُمْ ، وَأَزْلَمْتُمُوهُمْ عَنْ مَصَافِيهِمْ كَمَا أَزَلَّوْكُمْ ، تَحْتَسِنُهُم بِالسُّيُوفِ ، تَرْكَبُ أَوْلَاهُمْ أَخْرَاهُمْ كَالْإِبِلِ الْمُطْرَدَةِ الْهَيْمِ⁴ .

فَالآنَ فَاصْبِرُوا ، تَزَلَّتْ عَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ ، وَتَبَتَّكُمْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالْيَقِينِ لِيَعْلَمَ الْمُتَهَرِّمُ أَنَّهُ مُسْخِطُ رَبِّهِ ، وَمَوْبِقُ نَفْسِهِ ، إِنَّ فِي الْفِرَارِ مَوْجِدَةَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ ، وَالذَّلَّ اللَّازِمَ ، وَالْعَارَ الْبَاقِيَّ ، وَاعْتِصَارَ النَّيِّءِ مِنْ يَدِهِ ، وَفَسَادَ الْعَيْشِ عَلَيْهِ . وَإِنَّ الْفَارَّ مِنْهُ لَا يَزِيدُ فِي عَمْرِهِ ، وَلَا يُرْضِي رَبَّهُ ، فَمَوْتُ الْمَرْءِ مُحَقَّقٌ قَبْلَ إِتْيَانِ هَذِهِ الْخِصَالِ خَيْرٌ مِنَ الرِّضَا بِالتَّائِسِ⁵ لَهَا ، وَالْإِقْرَارِ عَلَيْهَا⁶ .

2487 . الإمام علي(عليه السلام) - حِينَ مَرَّ بِرَايَةِ لِأَهْلِ الشَّامِ أَصْحَابُهَا لَا يَزُولُونَ عَنْ مَوَاضِعِهِمْ - : إِنَّهُمْ لَنْ يَزُولُوا عَنْ مَوَاقِفِهِمْ دُونَ طَعْنِ دِرَاكٍ

1 . الأخبار الطوال : ص182 وراجع تاريخ الطبري : ج5 ص18 . 21 والكامل في التاريخ : ج2 ص373 والبداية والنهاية : ج7 ص265 ووقعة صفين : ص248 . 250 .

2 . هي جمع هُتْمُومٍ ؛ وهو الجواد من الناس والخيال (النهاية : ج4 ص282) .

3 . الأحاح : الغيظ (تاج العروس : ج4 ص3) .

4 . الهيم : الإبل العطاش (مجمع البحرين : ج3 ص1894) .

5 . الإيناس : خلاف الإيجاش ، وكذلك التائيس (لسان العرب : ج6 ص14) .

6 . تاريخ الطبري : ج5 ص25 ؛ وقعة صفين : ص256 ، الكافي : ج5 ص40 ح4 عن مالك بن أعين نحوه ف وراجع نهج البلاغة : الخطبة 107 .

Onlarla çok şiddetli bir savaşa girdi. Nihayetinde Şam ordusu parçalandı.¹

2486- Tarih-i Taberi [Zeyd b. Vahab'dan]: Ali (a.s) ordusunun sağ kanadının saflarına geri döndüklerini, düşman karşısında dağıldıklarını, onlarla çatışmayı kendi karargâhları ve merkezlerine çektiklerini görünce onların yanına gidip şöyle buyurdu:

'Saflarınızdan ayrılışınızı ve kaçışınızı gördüm; Şam'ın azgın ve zalim bedevileri sizi geri püskürtmektedir. Halbuki siz Arap'ın asilzadeleri, saygın büyükleri, geceleri Kur'ân tilavet edenleri; hatalılar saptığı anda hakka davet edenlerisiniz.

Arkanızı dönüp yüz çevirmenizden sonraki yönelişiniz, kaçışınızdan sonraki hamleniz olmasaydı savaşta sırtını dönüp kaçanların hak ettikleri şeye uğrardınız ve helak edilenlerden olurdunuz. Ancak sizi geri püskürttükleri gibi sizin de onları geri püskürtmenizi; sizi saflarınızdan uzaklaştırdıkları gibi sizin de onları saflarından uzaklaştırmanızı görünce biraz olsun kızgınlığım yatıştı. Onları kılıçlarınızla öyle bir dövüyordunuz ki susuz develer gibi öndekileri arkadakilere doğru koşuyordu.

Şimdi sabredin, üzerinize sükûnet inmiştir; Allah yakınle size sebat vermiştir. Kaçan kişi Rabbini gazaplandırıldığını ve kendisini helak ettiğini bilmelidir. Zira kaçış Allah'ın gazabına vesile olmakla birlikte kaçanın üzerine yapışan bir aşağılık ve kalıcı bir utanç, ganimetin elinden uçup gitmesi ve maişetin ona bozulmasıdır. Savaşta kaçan, ömrünü uzatamaz ve Rabbini razı edemez. O halde bir kişinin bu hasletlere düşmeden önce hak üzere ölmesi bunlara razı gelip alışması ve bu hasletleri kabullenmesinden daha hayırlıdır.²

2487- İmam Ali (a.s) [Şam ordusunun sebat gösteren bazı sancaktarlarının yanından geçerken]: 'Onlar art arda gelen, kafaları yaran ve kemikleri kıran, elleri bileklerden kesip düşüren,

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.182. Ayrıca bkz. *Tarih-i Taberi*, c.5, s.18-21; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.373; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.265; *Vak'at-u Sıffin*, s.248-250.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.25; *Vak'at-u Sıffin*, s.256; *el-Kafi*, c.5, s.40, h.4, bu kaynakta Malik b. A'yün'den rivayet edilmiştir. Ayrıca *Nehcü'l-Belağa*, 107. Hutbe.

يَخْرُجُ مِنْهُ النَّسِيمُ¹ ، وَضَرْبُ يَفْلِقُ الْهَامَ ، وَيُطَيِّخُ الْعِظَامَ ، وَيَسْقُطُ مِنْهُ الْمَاعِصِمُ وَالْأَكْثَفُ ، حَتَّى تُصَدَّعَ جِبَاهُهُمْ بِعَمَدِ الْحَدِيدِ ، وَتُنْتَرَّ حَوَاجِبُهُمْ عَلَى الصُّدُورِ وَالْأَذْقَانِ ! أَيْنَ أَهْلُ الصَّبْرِ وَطُلَّابُ الْأَجْرِ ؟ !
فَسَارَتْ إِلَيْهِ عَصَابَتُهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، فَعَادَتْ مَيْمَنَتُهُ إِلَى مَوْقِفِهَا وَمَصَاقِفِهَا ، وَكَشَفَتْ مَنْ يَأْزِإُهَا ، فَأَقْبَلَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ² .

2 / 9

إِسْتِشْهَادُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُدَيْلٍ

2488 . تاريخ الطبري عن أبي روق الهمداني : قَاتَلَهُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُدَيْلٍ فِي الْمَيْمَنَةِ قِتَالًا شَدِيدًا ، حَتَّى انْتَهَى إِلَى قُبَّةٍ مُعَاوِيَّةَ . ثُمَّ إِنَّ الَّذِينَ تَبَايَعُوا عَلَى الْمَوْتِ أَقْبَلُوا إِلَى مُعَاوِيَّةَ ، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَصْمُدُوا لِابْنِ بُدَيْلٍ فِي الْمَيْمَنَةِ ؛ وَبَعَثَ إِلَى حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ فِي الْمَيْسَرَةِ ، فَحَمَلَ بِهِمْ وَبِمَنْ كَانَ مَعَهُ عَلَى مَيْمَنَةِ النَّاسِ فَهَزَمَهُمْ ، وَانْكَشَفَ أَهْلُ الْعِرَاقِ مِنْ قِبَلِ الْمَيْمَنَةِ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا ابْنُ بُدَيْلٍ فِي مِئْتَيْنِ أَوْ ثَلَاثِمِئَةٍ مِنَ الْقُرَاءِ ، قَدْ أَسْنَدَ بَعْضُهُمْ ظَهْرَهُ إِلَى بَعْضٍ ، وَانْجَفَلَ³ النَّاسُ .
فَأَمَرَ عَلِيٌّ سَهْلَ بْنَ حَنْيَفٍ فَاسْتَقْدَمَ فِيمَنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ، فَاسْتَقْبَلَتْهُمْ جُمُوعٌ لِأَهْلِ الشَّامِ عَظِيمَةً ، فَاحْتَمَلَتْهُمْ حَتَّى أَلْحَقَتْهُمْ بِالْمَيْمَنَةِ ، وَكَانَ فِي الْمَيْمَنَةِ إِلَى مَوْقِفِ عَلِيٍّ فِي الْقَلْبِ أَهْلُ الْيَمَنِ ، فَلَمَّا كَشَفُوا انْتَهَبَتِ الْهَزِيمَةُ إِلَى عَلِيٍّ ، فَانْصَرَفَ يَتَمَشَّى نَحْوَ الْمَيْسَرَةِ ، فَانْكَشَفَتْ عَنْهُ مُضْرٌّ مِنَ الْمَيْسَرَةِ ، وَثَبَّتَتْ رِيبَعُهُ⁴ .

1 . النَّسِيمُ : العرق (لسان العرب : ج 12 ص 576) .

2 . الكافي : ج 5 ص 40 ح 4 عن مالك بن أعين ، الإرشاد : ج 1 ص 267 ، وقعة صفين : ص 391 عن عامر الشعبي وليس فيهما ذيله وراجع نصح البلاغة : الخطبة 123 .

3 . انْجَفَلَ الْقَوْمُ : إِذَا هَرَبُوا بِسُرْعَةٍ وَانْقَلَعُوا كُلَّهُمْ وَمَضُوا (لسان العرب : ج 11 ص 114) .

4 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 18 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 373 ؛ وقعة صفين : ص 248 .

demir topuzlarla alınlarını yaralayan, kaşlarını sinelerine yayan ve çenelerini darmadağın eden can alıcı darbeler almadıkça yerlerinden oynamıyorlar! Sabır erleri ve mükâfat talipleri nerede?!"

Bunun üzerine Müslümanlardan bir grup ona doğru hareket etti. Ordusunun sağ kanadı yerlerine ve saflarına geri döndüler; karşılarındaki düşmanları dağıttılar. Ali de (a.s) ilerleyip kendisini onlara ulaştırdı.¹

2/9

ABDULLAH B. BUDEYL'İN ŞEHADETI

2488- Tarih-i Taberi [Ebu Ravk Hemdani'den]: Sağ kanatta Abdullah b. Budeyl onlarla şiddetli bir savaşa girdi ve Muaviye'nin çadırına vardı. Sonra ölüm üzere antlaşmış kişiler Muaviye'nin yanına koştu. Muaviye onlara sağ kanattaki İbn-i Budeyl karşısında direnmelerini emretti. Sol kanattaki Habib b. Mesleme'ye de mesaj gönderdi; o da beraberindeki güçlerle birlikte Ali'nin (a.s) ordusunun sağ kanadına hamle edip onları hezimete uğrattı. Iraklılar sağ kanattan dağıldılar. İbn-i Budeyl ile birlikte sırtlarını birbirlerine dayayarak mücadele eden iki yüz veya üç yüz kâriden başka kimse kalmadı; diğerleri hızla kaçıyorlardı.

Ali (a.s), Sehl b. Huneyf'e yanındaki Medinelilerle birlikte ileri atılmasını emretti. Şam ordusundan büyük birlikler onun karşısına çıktı. Hamle edip onları sağ kanada doğru geri püskürttü. Sağ kanattan ordunun merkezinde bulunan Ali'ye (a.s) kadar olan yerde Yemenliler vardı. Sağ kanadın dağılmasıyla birlikte bu hezimet Ali'nin (a.s) karargâhına kadar uzadı. Bunun üzerine o, yavaş yavaş sol kanada doğru yürüdü. Sol kanattan Muzer kabilesi onun karşısında dağıldı, Rabia kabilesi ise sebat gösterdi.²

1 - *el-Kafi*, c.5, s.40, h.4, bu kaynakta Malik b. A'yün'den rivayet edilmiştir; *el-İrşad*, c.1, s.267; *Vak'at-u Sıffin*, s.391, Amir Şa'bi'den. Ayrıca bkz. *Nehcü'l-Belağa*, 123. Hutbe.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.18; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.373; *Vak'at-u Sıffin*, s.248.

2489 . تاريخ الطبري عن فضيل بن خديج عن مولى للأشتر - لَمَّا كَشَفَ الْأَشْتَرُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُدَيْلٍ وَأَصْحَابِهِ أَهْلَ الشَّامِ وَعَلِمُوا أَنَّ عَلِيًّا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حَيٌّ صَالِحٌ فِي الْمَيْسَرَةِ - : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُدَيْلٍ لِأَصْحَابِهِ : اسْتَقْدِمُوا بِنَا ، فَأَرْسَلَ الْأَشْتَرُ إِلَيْهِ : أَلَا تَفْعَلُ ، اثْبُتْ مَعَ النَّاسِ فَقَاتِلْ ؛ فَإِنَّهُ خَيْرٌ لَّهُمْ ، وَأَبْقَى لَكَ وَلَا أَصْحَابِكَ . فَأَبَى ، فَمَضَى كَمَا هُوَ نَحْوُ مُعَاوِيَةَ ، وَحَوْلَهُ كَأَمْثَالِ الْجِبَالِ ، وَفِي يَدِهِ سَيْفَانِ ، وَقَدْ خَرَجَ فَهُوَ أَمَامُ أَصْحَابِهِ ، فَأَخَذَ كُلُّمَا دَنَا مِنْهُ رَجُلٌ صَرِيحَةً فَقَتَلَهُ ، حَتَّى قَتَلَ سَبْعَةً .

وَدَنَا مِنْ مُعَاوِيَةَ ، فَتَهَضَّ إِلَى النَّاسِ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ، وَأُحِيطَ بِهِ وَبَطَائِفُهُ مِنْ أَصْحَابِهِ ، فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ ، وَقُتِلَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ ، وَرَجَعَتْ طَائِفَةٌ قَدْ جَرَحُوا مُنْهَرِمِينَ .

فَبَعَثَ الْأَشْتَرُ ابْنَ جُمَهَانَ الْجُعْفِيَّ فَحَمَلَ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَنْ نَجَا مِنْ أَصْحَابِ ابْنِ بُدَيْلٍ حَتَّى نَفَسُوا عَنْهُمْ وَانْتَهَوْا إِلَى الْأَشْتَرِ¹ .

2490 . وقعة صفين عن الشعبي : كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُدَيْلٍ الْخُزَاعِيُّ مَعَ عَلِيٍّ يَوْمَئِذٍ ، وَعَلَيْهِ سَيْفَانِ وَدِرْعَانِ ، فَجَعَلَ يَضْرِبُ النَّاسَ بِسَيْفِهِ قُدُمًا . . . فَلَمْ يَزَلْ يَحْمِلُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مُعَاوِيَةَ وَالَّذِينَ بَايَعُوهُ عَلَى الْمَوْتِ ، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَصْمُدُوا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُدَيْلٍ ، وَبَعَثَ إِلَى حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ الْفَهْرِيِّ - وَهُوَ فِي الْمَيْسَرَةِ - أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهِ بِجَمِيعِ مَنْ مَعَهُ ، وَاخْتَلَطَ النَّاسُ وَاضْطَرَمَّ الْفَيْلَقَانِ ؛ مِمَّنَّهُ أَهْلُ الْعِرَاقِ ، وَمَيْسَرَةُ أَهْلِ الشَّامِ ، وَأَقْبَلَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُدَيْلٍ يَضْرِبُ النَّاسَ بِسَيْفِهِ قُدُمًا حَتَّى أَزَالَ مُعَاوِيَةَ عَنْ مَوْقِفِهِ .

وَجَعَلَ يُنَادِي : يَا لَثَارَاتِ عُثْمَانَ ! يَعْنِي أَخَا كَانَ لَهُ قَدْ قُتِلَ وَطَلَّ مُعَاوِيَةُ وَأَصْحَابُهُ أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 23 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 375 .

2489- Tarih-i Taberi [Eşter'in azad ettiği kölesi Fuzeyl b. Hudeyc'den]: Eşter, Şamlıları Abdullah b. Budeyl ve arkadaşlarının etrafından dağıttı. Onlar da Ali'nin (a.s) sağ-salim ordunun sol kanadında bulunduğunu öğrendiklerinde, Abdullah b. Budeyl arkadaşlarına dedi ki: 'Bizimle ilerleyin.' Eşter birini göndererek ona: "Bunu yapma, askerlerin yanında kalarak savaş. Zira bu onlar için daha hayırlıdır. Senin ve arkadaşlarının selameti için daha iyidir." dedi. Fakat Abdullah bunu kabul etmeyerek Muaviye'ye doğru ilerlemeye devam etti. Etrafında sanki dağlar [gibi savaşçılar] vardı; elinde iki kılıç bulunmaktaydı. O, arkadaşlarının önünde hareket etmekteydi; kim kendisine yaklaşırsa indirdiği darbe ile onu öldürüyordu. Bu şekilde yedi kişiyi öldürdü.

Muaviye'ye yaklaştığında Şamlılar her taraftan onun üzerine saldırdı. O ve arkadaşlarından bir grup muhasara edildi. Bir süre savaştıktan sonra öldürüldü; yarenlerinden bir grup da öldürüldü. Onlardan bir grup da yaralı olarak kaçılar.

Eşter, İbn-i Cumhan b. Cufi'yi gönderdi. O, İbn-i Budeyl'in yarenlerinden kurtulmuş olanları takip eden Şamlılara saldırıp onları dağıttıktan sonra Eşter'in yanına geri döndü.¹

2490- Vak'at-u Sıffin [Şa'bi'den]: O gün Abdullah b. Budeyl Hü-zai, Ali (a.s) ile birlikteydi. Üzerinde iki kılıç ve iki zırh vardı. Kılıcıyla Muaviye ordusuna darbe indirerek ilerliyordu... Muaviye'ye ve ölümüne ona biat etmiş olan savaşçılara ulaşınca kadar hep hamle ediyordu. Muaviye, onlara Abdullah b. Budeyl karşısında direnmelerini emretti. Sol kanatta bulunan Habib b. Mesleme Fihri'ye yanındakilerle birlikte ona saldırmasını emretti. İnsanlar birbirine girdi; Irak ordusunun sağ kanadıyla Şam ordusunun sol kanadı çarpıştı. Abdullah b. Budeyl kılıcıyla düşmana darbeler indirerek ilerliyordu. Öyle ki Muaviye'yi yerinden uzaklaştırdı.

O, şöyle sesleniyordu: "Osman'ın intikamını alın!" O, bu sözü ile öldürülmüş olan kardeşini (Osman b. Budeyl) kastediyordu. Fakat Muaviye ve yarenleri onun Osman b. Affan'ı kastettiğini zannettiler.

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.23; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.375.

وتراجع معاوية عن مكانه القهري كثيراً ، وأشفق على نفسه ، وأرسل إلى حبيب بن مسلمة مرة ثانية وثالثة يستنجد به ويستصرخه . ويحمل حبيب حملاً شديدة بميسرة معاوية على ميمته العراق فكشفها ، حتى لم يبق مع ابن بديل إلا نحو مائة إنسان من القراء ، فاستند بعضهم إلى بعض يحمون أنفسهم ، ولجج ابن بديل في الناس وصمم على قتل معاوية ، وجعل يطلب موقفه ويصمد نحوه حتى انتهى إليه [ومع معاوية]¹ عبد الله بن عامر واقفاً .

فنادى معاوية بالناس : ويلكم ، الصخر والحجارة إذا عجزتم عن السلاح ! فأقبل أصحاب معاوية على عبد الله بن بديل يرضخونه بالصخر ، حتى أخنوه وقتل الرجل ، وأقبل إليه معاوية وعبد الله بن عامر حتى وقفا عليه ، فأما عبد الله بن عامر فألقى علامته على وجهه وترحم عليه ، وكان له من قبل أخاً وصديقاً ، فقال معاوية : اكشف عن وجهه . فقال : لا والله ، لا يمثل به وفي روح . فقال معاوية : اكشف عن وجهه ، فإننا لا نمثل به ، فقد وهبته لك . فكشف ابن عامر عن وجهه ، فقال معاوية : هذا كبش القوم² ورب الكعبة³ .

راجع : ج 7 ص 378 (عبد الله بن بديل) .

3 / 9

استشهاد أبي الهيثم بن النّيران

2491 . شرح نهج البلاغة عن نصر : أقبل أبو الهيثم بن النّيران - وكان من أصحاب رسول الله (صلى الله عليه وآله) ، بدرياً ، نقيباً عقيباً - يسوي صفوف أهل العراق ، ويقول :

1 . ما بين المعقوفين أثبتناه من شرح نهج البلاغة .

2 . كبش القوم : رئيسهم وسيدهم وقيل : حاميتهم والمنظور إليه فيهم (لسان العرب : ج 6 ص 338) .

3 . وقعة صفين : ص 245 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 196 وراجع الأخبار الطوال : ص 175 والاستيعاب :

ج 3 ص 9 الرقم 1489 وتاريخ الطبري : ج 5 ص 23 والكمال في التاريخ : ج 2 ص 375 وتاريخ الإسلام للذهبي : ج 3 ص 567 .

Muaviye canından korktuğu için yerinden epeyce geri çekilmek zorunda kaldı. Habib b. Mesleme'ye ikinci kez, üçüncü kez mesaj göndererek kendisine yardım etmesini ve feryadına yetişmesini istedi. Habib b. Mesleme, Muaviye ordusunun sol kanadıyla Irak ordusunun sağ kanadına şiddetli bir saldırıya geçti ve onları dağıttı. Öyle ki İbn-i Budeyl'in yanında sırt sırta dayanmış olarak kendilerini savunan yaklaşık yüz kâriden başka kimse kalmamıştı. İbn-i Budeyl, Muaviye'yi öldürmek istediği için zorla kendisini ordunun içine vurdu; onun yerini arıyordu ve kendisine ulaşmaya çalışıyordu. Nihayet ona ulaştı. Abdullah b. Amir [Muaviye'nin yanında] durmuştu.

Muaviye adamlarına şöyle seslendi: 'Vay olsun size! Eğer silah kullanmaktan acizseniz kaya ve taş atın!' Bunun üzerine Muaviye'nin yarenleri Abdullah b. Budeyl'e kayalarla saldırarak onu ağır şekilde yaralayıp, zayıf düşürdüler. Sonra o yiğit öldürüldü. Muaviye ile Abdullah b. Amir ona doğru gelip başının üzerinde durdular. Abdullah b. Amir ona acıdığından kendi sarığını onun yüzüne örttü. Zira daha önce onunla kardeş ve dosttu. Muaviye dedi ki: 'Onun yüzünü aç.' Abdullah dedi ki: 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki ben yaşadıkça o müsle¹ edilemez.' Muaviye dedi ki: 'Yüzünü aç, onu müsle edecek değiliz. Onu sana bağışladım.' İbn-i Amir onun yüzünü açınca Muaviye dedi: 'Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki o, bu kavminin koçuydu.'²

Bkz. c.7, s.378 (Abdullah b. Budeyl).

3/9

EBU HAYSEM B. TEYYİHAN'IN ŞEHADETİ

2491- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Nasr'dan]: Ebu Haysem b. Teyyihan ileri atıldı [o, Bedir savaşında yer almış, Akabe biatinde bulunmuş ve Peygamberin (s.a.a) temsilcisi olmuş ashabındandı]. Iraklıların saflarını düzene koyarken şöyle diyordu:

1 - Müsle etmek, ölünün uzuvlarını kesmek anlamına gelir (Mütercim).

2 - *Vak'at-u Sıffin*, s.245; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.196. Ayrıca bkz. *el-Ahbaru't-Tival*, s.175; *el-İsti'ab*, c.3, s.9, No:1489; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.23; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.375; *Tarih-i İslam* Zehebi, c.3, s.567.

يَا مَعْشَرَ أَهْلِ الْعِرَاقِ ! إِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الْفَتْحِ فِي الْعَاجِلِ وَالْجَنَّةِ فِي الْآجِلِ إِلَّا سَاعَةٌ مِنَ النَّهَارِ ، فَأَرْسُوا أَقْدَامَكُمْ ، وَسَوُّوا صُفُوفَكُمْ ، وَأَعِيرُوا رِجْلَكُمْ جَوَاجِمَكُمْ . اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ إِلَهُكُمْ ، وَجَاهِدُوا عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ ، وَاقْتُلُوهُمْ فَتَلَّهِمُ اللَّهُ وَأَبَادَهُمْ ، وَاصْبِرُوا فَإِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ ۖ يَوْمُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ^{1 2} .

2492 . المناقب لابن شهر آشوب - في ذكر حرب صفين - : قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ : فَمَا انتَظَرُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْجَنَّةَ ؟ ! فَبَرَزَ أَبُو الْهَيْثَمِ بْنُ التَّيَّهَانِ قَائِلًا :
أَحْمَدُ رَبِّي فَهُوَ الْحَمِيدُ *** ذَاكَ الَّذِي يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ
دِينٌ قَوِيٌّ وَهُوَ الرَّشِيدُ
فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ³ .

4 / 9

إِسْتِشْهَادُ أُوَيْسِ بْنِ عَامِرٍ الْقُرَنِيِّ

2493 . رجال الكشي عن الأصبع بن نباتة : كُنَّا مَعَ عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) بِصَفِينِ فَبَايَعَهُ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ رَجُلًا ،
ثُمَّ قَالَ : أَيْنَ تَأْمُ الْمِئَّةُ ؛ لَقَدْ عَاهَدَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) أَنْ يُبَايَعَنِي فِي هَذَا الْيَوْمِ مِئَّةَ رَجُلٍ !
قَالَ : إِذَا جَاءَ رَجُلٌ عَلَيْهِ قَبَاءٌ صَوْفٌ ، مُتَقَلِّدًا بِسَيْفَيْنِ ، فَقَالَ : أَبْسُطْ يَدَكَ أَبَايَعُكَ .
قَالَ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) : عَلَامَ تُبَايَعُنِي ؟
قَالَ : عَلَى بَذْلِ مُهْجَةٍ نَفْسِي دُونَكَ .
قَالَ : مَنْ أَنْتَ ؟
قَالَ : أَنَا أُوَيْسُ الْقُرَنِيُّ .

1 . إشارة إلى الآية 128 من سورة الأعراف .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 190 ؛ بحار الأنوار : ج 32 ص 467 ح 405 .

3 . المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 180 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 587 .

'Ey Irak ahalisi! Sizinle dünya zaferi ve ahiret cenneti arasında şu günün bir saatinden başka bir şey yoktur. Öyleyse adımlarınızı sağlamlaştırın, saflarınızı düzeltin; başlarınızı Rabbinize ödünç verin; mabudunuz olan Allah'tan yardım isteyin, Allah'ın düşmanına ve kendi düşmanınıza karşı cihad edin; onları öldürün; Allah öldürsün, yok etsin onları! Sabredin. Hiç şüphesiz yeryüzü Allah'a aittir, kullarından dilediği kimseyi ona varis kılacaktır ve âkibet takvalılarındır.'¹⁻²

2492- el-Menakib, İbn-i Şehraşub [Sıffin Savaşı'nı anlatırken]: Emirülmüminin (a.s) buyurdu ki: 'Eğer cenneti istiyorsanız niye bekliyorsunuz?!' Bunun üzerine Ebu Haysem b. Teyyihan şu recezi okuyarak savaş meydanına çıktı:

Hamdederim Rabbime ki övülendir
O irade ettiğini her zaman yapandır
Dini sapasağlam, hidayete gidendir.
Sonra savaştı ve öldürüldü.³

4/9

UVEYS (VEYSEL) B. AMİR KARANİ'NİN ŞEHADETİ

2493- Rical-i Keşşi [Esbağ b. Nebate'den]: Sıffin'de Ali ile (a.s) birlikte idik. Doksan dokuz kişi ona biat etti. Sonra şöyle buyurdu: 'Yüzüncü kişi nerededir? Resulullah (s.a.a) bugün yüz kişinin bana biat edeceği sözünü vermişti!'

Tam o sırada üzerinde yünden cübbe bulunan bir kişi çıkageldi. İki kılıç taşımaktaydı.

O [Ali'ye (a.s)] dedi ki: 'Elini uzat sana biat edeyim!'

Ali (a.s) buyurdu: 'Ne üzerine bana biat edeceksin?'

Dedi ki: 'Canımı senin yanında feda etmek üzere.'

Buyurdu: 'Sen kimsin?'

Dedi ki: 'Ben Uveys (Veysel) el-Karani'yim.'

1 - A'raf suresinin 128. ayetine işaret vardır.

2 - Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.5, s.190; Biharü'l-Envar, c.32, s.467, h.405.

3 - İbn-i Şehraşub, el-Menakib, c.3, s.180; Biharü'l-Envar, c.32, s.587.

فَبَايَعَهُ ، فَلَمْ يَزَلْ يُقَاتِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى قُتِلَ ، فَوُجِدَ فِي الرَّجَالَةِ¹ .

2494 . المستدرك على الصحيحين عن أبي مكيّن : رَأَيْتُ امْرَأَةً فِي مَسْجِدِ أُوَيْسِ الْقَرْنِيِّ قَالَتْ : كَانَ يَجْتَمِعُ هُوَ وَأَصْحَابُ لَهُ فِي مَسْجِدِهِمْ هَذَا يُصَلُّونَ ، وَيَقْرَأُونَ فِي مَصَاحِفِهِمْ ، فَأَتَى غَدَاءَهُمْ وَعَشَاءَهُمْ هَاهُنَا حَتَّى يُصَلُّوا الصَّلَاةَ .

قَالَتْ : وَكَانَ ذَلِكَ دَائِبَهُمْ مَا شَهِدُوا حَتَّى عَزَوْا ، فَاسْتَشْهَدَ أُوَيْسُ وَجَاعَةً مِنْ أَصْحَابِهِ فِي الرَّجَالَةِ بَيْنَ يَدَيْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَجْمَعِينَ² .

2495 . المستدرك على الصحيحين عن عليّ بن حكيم عن شريك : ذَكَرُوا فِي مَجْلِسِهِ أُوَيْسَ الْقَرْنِيَّ ، فَقَالَ : قُتِلَ مَعَ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي الرَّجَالَةِ³ .

2496 . تاريخ دمشق عن سعيد بن المسيّب - فِي ذِكْرِ أُوَيْسِ الْقَرْنِيِّ - : عَادَ فِي أَيَّامِ عَلِيٍّ فَقَاتَلَ بَيْنَ يَدَيْهِ ، فَاسْتَشْهَدَ فِي صَقَيْنِ أَمَامَهُ ، فَتَنَظَرُوا فَإِذَا عَلَيْهِ نَيْفٌ وَأَرْبَعُونَ جِرَاحَةً ، مِنْ طَعْنَةٍ ، وَضَرْبَةٍ ، وَرَمِيَةٍ⁴ .

5 / 9

قَتَالَ هَاشِمُ بْنُ عُتْبَةَ وَتَوْبَهُ شَابٌ

2497 . تاريخ الطبري عن أبي سلمة : إِنَّ هَاشِمَ بْنَ عُتْبَةَ الزُّهْرِيَّ دَعَا النَّاسَ عِنْدَ الْمَسَاءِ : أَلَا مَنْ كَانَ يُرِيدُ اللَّهَ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ فَلْيَلِي . فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ نَاسٌ كَثِيرٌ ، فَشَدَّ فِي عَصَابَةِ مَنْ أَصْحَابِهِ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ مِرَارًا ، فَلَيْسَ مِنْ وَجْهِ يَحْمِلُ عَلَيْهِ إِلَّا صَبَرَ لَهُ وَقَاتَلَ فِيهِ قِتَالًا شَدِيدًا .

فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ : لَا يَهْوِلَنَّكُمْ مَا تَرَوْنَ مِنْ صَبْرِهِمْ

-
- 1 . رجال الكشي : ج 1 ص 315 ح 156 ، خصائص الأئمة (عليهم السلام) : ص 53 وراجع المستدرك على الصحيحين : ج 3 ص 455 ح 5718 وشرح الأخبار : ج 2 ص 12 ح 400 .
 - 2 . المستدرك على الصحيحين : ج 3 ص 461 ح 5728 .
 - 3 . المستدرك على الصحيحين : ج 3 ص 460 ح 5727 .
 - 4 . تاريخ دمشق : ج 9 ص 434 ، سير أعلام النبلاء : ج 4 ص 32 الرقم 5 نحوه .

Sonra Ali'ye (a.s) biat etti. O, şehit oluncaya kadar hep Onun (a.s) huzurunda savaştı; cenazesi piyadelerin arasında bulundu.¹

2494- el-Mustedrek ala's-Sahihayn [Ebu Mekin'den]: Uveys (Veysel) el-Karani Mescidi'nde bir kadın gördüm. O dedi ki: Uveys (Veysel) ve yarenleri şu mescitte toplanıyor, namaz kılıyor ve Kur'ân okuyorlardı. Namaz kılsınlar diye onların kahvaltılarını ve akşam yemeklerini buraya getiriyordum. Burada bulundukları süre içinde hep bu minval üzere hareket ediyorlardı. Sonra savaşa gittiler. Uveys (Veysel) ve yarenlerinden bir grup piyadelerin arasında Ali b. Ebu Talib'in huzurunda şehit oldular. Allah hepsinden razı olsun.²

2495- el-Mustedrek ala's-Sahihayn [Ali b. Hekim vasıtasıyla Şerik'ten]: Şerik'in meclisinde Uveys'ten (Veysel) söz ettiklerinde dedi ki: Ali b. Ebu Talib'in (a.s) yanındaki piyadelerin arasında öldürüldü.³

2496- Tarih-i Dimeşk [Uveys (Veysel) el-Karani hakkında Said b. Museyyib'den]: Ali'nin (a.s) döneminde geri dönüp onun huzurunda savaştı. Sıffin'de Ali'nin (a.s) önünde şehit oldu. Ona baktıklarında bedeninde kırk küsur mızrak, kılıç ve ok yarası olduğunu gördüler.⁴

5/9

HAŞİM B. UTBE'NİN SAVAŞI VE BİR GENCİN TÖVBESİ

2497- Tarih-i Taberi [Ebu Seleme'den]: Haşım b. Utbe Zuhri akşam vakti halka şu çağrışı yaptı: 'Kim ahiret yurdunu istiyorsa bana gelsin.' Bunun üzerine birçok kişi ona doğru yöneldi. Yarenlerinden bir grupla birlikte Şam ordusuna defalarca şiddetli şekilde hamle etti. Hangi taraftan saldırıyorduyse güçlü bir direnişle karşılaşıyordu ve onlarla şiddetli bir savaşa girişiyordu.

O, yarenlerine dedi ki: 'Onların direnişleri sizi sakın korkutmasın.

1 - *Rical-i Keşşi*, c.1, s.315, h.156; *Hasaisu'l-Eimme*, s.53. Ayrıca bkz. *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.3, s.455, h.5718; *Şerhu'l-Ahbar*, c.2, s.12, h.400.

2 - *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.3, s.461, h.5728.

3 - *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.3, s.460, h.5727.

4 - *Tarih-i Dimeşk*, c.9, s.434; *Siyer-i A'lamu'n-Nubela*, c.4, s.32, no:5.

فَوَاللَّهِ مَا تَرَوْنَ فِيهِمْ إِلَّا حِمِيَّةَ الْعَرَبِ ، وَصَبْرًا تَحْتَ رَايَاتِهَا وَعِنْدَ مَرَكَزِهَا ،
وَأَنَّهُمْ لَعَلَى الضَّلَالِ وَأَنتُمْ لَعَلَى الْحَقِّ ، يَاقُومُ اصْبِرُوا ، وَصَابِرُوا ، وَاجْتَمِعُوا ،
وَامْشُوا بِنَا إِلَى عَدُوِّنَا عَلَى تُوْدَةٍ¹ رُوَيْدًا ، ثُمَّ اثْبُتُوا ، وَتَنَاصَرُوا ، وَادْكُرُوا اللَّهَ ،
وَلَا يَسْأَلُ رَجُلٌ أَخَاهُ ، وَلَا تُكْثِرُوا الِالْتِفَاتِ ، وَاصْمُدُوا صَمْدَهُمْ ، وَجَاهِدُوهُمْ
مُحْتَسِبِينَ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ .
ثُمَّ إِنَّهُ مَضَى فِي عِصَابَةِ مَعَهُ مِنَ الْقُرَاءِ فَقَاتَلَ قِتَالًا شَدِيدًا هُوَ وَأَصْحَابُهُ عِنْدَ
الْمَسَاءِ ، حَتَّى رَأَوْا بَعْضَ مَا يُسْرُونَ بِهِ . فَأَنَّهُمْ لَكَذَلِكَ إِذْ خَرَجَ عَلَيْهِمْ فَتَى شَابٌّ
وَهُوَ يَقُولُ :

أَنَا ابْنُ أَرْبَابِ الْمُلُوكِ عَسَانُ *** وَالْدَائِيُ الْيَوْمَ بِدِينِ عُثْمَانَ
إِنِّي أَتَانِي خَبْرٌ فَأَشْجَانُ *** أَنَّ عَلِيًّا قَتَلَ ابْنَ عَقَانَ
ثُمَّ يَشُدُّ فَلَا يَنْثَنِي حَتَّى يَضْرِبَ بِسَيْفِهِ ، ثُمَّ يَشْتُمُ وَيَلْعَنُ وَيُكْثِرُ الْكَلَامَ .
فَقَالَ لَهُ هَاشِمُ بْنُ عُتْبَةَ : يَا عَبْدَ اللَّهِ ، إِنَّ هَذَا الْكَلَامَ بَعْدَهُ الْخِصَامُ ، وَإِنَّ هَذَا
الْقِتَالَ بَعْدَهُ الْحِسَابُ ، فَاتَّقِ اللَّهَ فَإِنَّكَ رَاجِعٌ إِلَى اللَّهِ فَسَائِلُكَ عَنْ هَذَا الْمَوْقِفِ
وَمَا أَرَدْتَ بِهِ .
قَالَ : فَإِنِّي أَقَاتِلُكُمْ لِأَنَّ صَاحِبَكُمْ لَا يُصَلِّي - كَمَا ذَكَرَ لِي - وَأَنْتُمْ لَا تُصَلُّونَ أَيْضًا ،
وَأَقَاتِلُكُمْ لِأَنَّ صَاحِبَكُمْ قَتَلَ خَلِيفَتَنَا وَأَنْتُمْ أَرْدَنْتُمُوهُ عَلَى قَتْلِهِ .
فَقَالَ لَهُ هَاشِمٌ : وَمَا أَنْتَ وَابْنُ عَقَانَ ! إِنَّمَا قَتَلَهُ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ وَأَبْنَاءُ أَصْحَابِهِ
وَقُرَاءُ النَّاسِ حِينَ أَحْدَثَ الْأَحْدَاثَ وَخَالَفَ حُكْمَ الْكِتَابِ ، وَهُمْ أَهْلُ الدِّينِ وَأَوْلَى
بِالنَّظَرِ فِي أُمُورِ النَّاسِ مِنْكَ وَمِنْ أَصْحَابِكَ ، وَمَا أَظُنُّ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَأَمْرَ هَذَا
الدِّينِ أَهْمِلَ طَرَفَةً عَيْنٍ .

1 . التُوْدَةُ : التَّائِي (لسان العرب : ج 3 ص 443) .

Allah'a yemin olsun ki onlarda gördüğünüz sadece Arap taassubudur; bu yüzden sancakları altında ve karargâhlarında sabretmektedirler. Onlar sapkınlık üzeredirler ve siz hak üzeresiniz. Ey kavmim! Sabredin, sabırda yarışın ve toplanın. Sonra da hep birlikte bizimle düşmanın üzerine vakarla yürüyün. Sebat gösterin, birbirinize yardım edin, Allah'ı zikredin; kimse kardeşinden [yersiz] istekte bulunmasın, fazla [sağa-sola] bakınmayın, onlar gibi siz de direnin; ilahi mükâfata ulaşmak için onlarla savaşın ki Allah bizimle onlar arasında hüküm versin. Doğrusu o, hüküm verenlerin en iyisidir.'

Daha sonra kârilerden oluşan bir grupla birlikte harekete geçti. Akşam vakti o ve yarenleri şiddetli bir savaşa giriştiler. Bazı sevindirici sonuçlar gördüler. Onlar bu halde iken ansızın karşılarına çıkan bir genç şu şiiri okudu:

Gassan padişahları erbabının oğluyum ben
Bugün Osman'ın dini üzerindeyim ben
Ali'nin Affan oğlunu öldürdüğünü duydum
Doğrusu duyduğum bu habere pek üzüldüm.

Sonra şidetli bir saldırıya geçti; kılıcıyla darbe indirmedikçe geri dönmüyordu. Sonra [Ali'ye (a.s)] sövmeye, lanet okumaya başladı ve çok konuştu.

Haşim b. Utbe ona dedi ki: Ey Allah'ın kulu! Bu sözden sonra düşmanlık ve bu savaştan sonra hesap vardır. Allah'tan kork; çünkü sen ona döneceksin ve o, bu duruşunla irade ettiğin şeyden dolayı seni sorgulayacaktır.

Genç: Ben sizinle savaşacağım. Çünkü sizin efendiniz [bana söylendiğine göre] namaz kılmıyor. Siz de namaz kılmıyorsunuz. Sizinle savaşacağım. Zira sizin efendiniz halifemizi öldürdü. Sizler de onu öldürmek istemiştiniz.

Haşim: Affan'ın oğlundan sana ne?! Onu, Muhammed'in (s.a.a) ashabı, ashabının oğulları ve halkın kârieleri öldürdü. Zira o birtakım bidatler çıkarmış ve Kur'ân'ın hükmüne muhalefet etmişti. Onlar dindar kimselerdi; halkın işlerinde görüş vermeye senden ve arkadaşlarından daha layık insanlardı. Bu ümmetin ve şu dinin işinin bir göz kırpması süresi kadar dahi ihmal edilmiş olacağını sanmıyorum.'

فَقَالَ لَهُ : أَجَلٌ ، وَاللَّهِ لَا أُكَذِّبُ ؛ فَإِنَّ الْكَذِبَ يَضُرُّ وَلَا يَنْفَعُ
 قَالَ : فَإِنَّ أَهْلَ هَذَا الْأَمْرِ أَعْلَمُ بِهِ ، فَخَلَّاهُ وَأَهْلَ الْعِلْمِ بِهِ .
 قَالَ : مَا أُطِئْتُكَ وَاللَّهِ إِلَّا نَصَحْتُ لِي .

قَالَ : وَأَمَّا قَوْلُكَ : «إِنَّ صَاحِبَنَا لَا يُصَلِّي» فَهُوَ أَوَّلُ مَنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ،
 وَأَفْقَهُ خَلَقَ اللَّهُ فِي دِينِ اللَّهِ ، وَأَوَّلَى بِالرَّسُولِ . وَأَمَّا كُلُّ مَنْ تَرَى مَعِيَ فَكُلُّهُمْ قَارِئٌ
 لِكِتَابِ اللَّهِ ، لَا يَنَامُ اللَّيْلَ تَهْجُدًا ، فَلَا يُغْوِيَنَّكَ عَنْ دِينِكَ هَؤُلَاءِ الْأَشْقِيَاءُ
 الْمَغْرُورُونَ .

فَقَالَ الْفَتَى : يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنِّي أُطِئُكَ أَمْرًا صَالِحًا ، فَتُخْبِرُنِي هَلْ تَجِدُ لِي مِنْ تَوْبَةٍ ؟
 فَقَالَ : نَعَمْ يَا عَبْدَ اللَّهِ ، ثُبْ إِلَى اللَّهِ يَتُبْ عَلَيْكَ ؛ فَإِنَّهُ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ
 وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ .
 قَالَ : فَجَشَرَ وَاللَّهِ الْفَتَى النَّاسَ رَاجِعًا .
 فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ : حَدِّثْكَ الْعِرَاقِيُّ ، حَدِّثْكَ الْعِرَاقِيُّ .
 قَالَ : لَا ، وَلَكِنْ نَصَحَ لِي ¹ .

6 / 9

استشهاد هاشم بن عتبة

2498 . وقعة صفين عن حبيب بن أبي ثابت : لَمَّا كَانَ قِتَالُ صَفِينِ وَالرَّايَةِ مَعَ
 هَاشِمِ بْنِ عُتْبَةَ - قَالَ : - جَعَلَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ يَتَنَاوَلُهُ بِالرُّمَحِ وَيَقُولُ : أَقْدِمْ يَا أَعْوَرُ !
 لَا خَيْرَ فِي أَعْوَرَ لَا يَأْتِي الْفَرْعُ
 فَجَعَلَ يَسْتَحِي مِنْ عَمَّارٍ ، وَكَانَ عَالِمًا بِالْحَرْبِ ، فَيَتَقَدَّمُ فَيُرَكِّزُ الرَّايَةَ

1 . تاريخ الطبري : ج5 ص42 ؛ وقعة صفين : ص353 ، الدرجات الرفيعة : ص378 .

Genç: Evet. Allah'a yemin olsun ki bana yalan söylenmiyor. Zira yalan zarar verir, yarar sağlamaz.

Haşim: Bu işe ehil olanlar onu daha iyi bilirler. Öyleyse bu işi onu bilenlere bırak.

Genç: Allah'a yemin olsun ki, zannımca sen sadece hayrımı düşünüp öğüt verdin.

Haşim: "Bizim efendimizin namaz kılmadığı" sözüne gelince; doğrusu o Resulullah'la (s.a.a) birlikte ilk namaz kılan kişidir. Allah'ın dini konusunda en derin bilgisi olan kişi odur. Resulullah'a (s.a.a) en yakın olan da odur. Benim yanımda gördüğün şu insanların tümü Allah'ın kitabının kâhilleridir; teheccüd namazı kıldıkları için gecenin tümünü uyumazlar. Şu aldanmış eşkiyalar seni dininden saptırmassınlar.

Genç: Ey Allah'ın kulu! Senin salih biri olduğunu düşünüyorum. Acaba benim için tövbe yolu görüyor musun?

Haşim: Evet, ey Allah'ın kulu! Allah'a dönecek olursan tövbeni kabul eder. Zira o, kullarının tövbesini kabul eder, günahları affeder ve temizlenenleri sever.

Allah'a yemin olsun ki genç Şam ordusundan geri döndü. Şam halkından biri ona dedi ki: Iraklı seni kandırdı, Iraklı seni kandırdı.

Genç dedi ki: Hayır. O ancak bana nasihat etti.¹

6/9

HAŞİM B. UTBE

2498- Vak'at-u Sıffin [Habib b. Ebu Sabit'ten]: Sıffin Savaşı olunca ve sancak Haşim b. Utbe'nin elindeyken Ammar b. Yasir mızrağı almış şöyle diyordu: 'Ey tek gözlü, ileri atıl! Korkutmayan tek gözlüde hayır yoktur.'

Haşim, Ammar'dan utandı. Halbuki o savaşı iyi bilen biriydi. İleri atılıp sancağı açtı.

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.42; Vak'at-u Sıffin, s.353; ed-Derecatu'r-Rafia, s.378.

فَإِذَا تَنَامَتْ إِلَيْهِ الصُّفُوفُ قَالَ عَمَّارٌ : أَقْدِمِ يَا أَعْوَرُ !
 لَا خَيْرَ فِي أَعْوَرَ لَا يَأْتِي الْفَرْعُ
 فَجَعَلَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ يَقُولُ : إِنِّي لَا أَرَى لِصَاحِبِ الرِّايَةِ السُّودَاءِ عَمَلًا ، لَئِنْ
 دَامَ عَلَى هَذَا لَتُفَنِّينَ الْعَرَبُ الْيَوْمَ .
 فَاقْتَتَلُوا قِتَالًا شَدِيدًا ، وَجَعَلَ عَمَّارٌ يَقُولُ : صَبْرًا عِبَادَ اللَّهِ ! الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ
 الْبَيْضِ ، وَكَانَ لِهَوَاءِ الشَّامِ مَعَ أَبِي الْأَعْوَرِ السُّلَمِيُّ .
 وَلَمْ يَزَلْ عَمَّارٌ بِهَاشِمٍ يَنْخُسُهُ حَتَّى اشْتَدَّ الْقِتَالُ ، وَرَحَفَ هَاشِمٌ بِالرِّايَةِ يُرْقِلُ بِهَا
 إِرْقَالًا ، وَكَانَ يُسَمَّى : الْمِرْقَالُ¹ .

2499 . وقعة صفين : إِنَّ عَلِيًّا دَعَا فِي هَذَا الْيَوْمِ هَاشِمَ بْنَ عُتْبَةَ وَمَعَهُ لِهَوَاءُهُ -
 وَكَانَ أَعْوَرَ - فَقَالَ لَهُ : يَا هَاشِمُ ، حَتَّى مَتَى تَأْكُلُ الْخُبْزَ ، وَتَشْرَبُ الْمَاءَ ؟
 فَقَالَ هَاشِمٌ : لَا جَهْدَنِّي عَلَى إِلَّا أَرْجِعَ إِلَيْكَ أَبَدًا .

قَالَ عَلِيٌّ : إِنَّ يَارِثَكَ ذَا الْكَلَّاحِ ، وَعِنْدَهُ الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ ؟
 فَتَقَدَّمَ هَاشِمٌ ، فَلَمَّا أَقْبَلَ قَالَ مُعَاوِيَةُ : مَنْ هَذَا الْمُقْبِلُ ؟ فَقِيلَ : هَاشِمُ الْمِرْقَالُ .
 فَقَالَ : أَعْوَرُ بَنِي زُهْرَةَ ؟ قَاتَلَهُ اللَّهُ ! وَقَالَ : إِنَّ حُمَاةَ اللَّوَاءِ رَبِيعَةٌ ، فَأَجِيلُوا الْقِدَاحَ
 فَمَنْ خَرَجَ سَهْمُهُ عَبَّيْتُهُ لَهُمْ ، فَخَرَجَ سَهْمُ ذِي الْكَلَّاحِ لِبَكْرِ بْنِ وَاثِلٍ ، فَقَالَ :
 تَرَحَّلْ اللَّهُ مِنْ سَهْمِ كَرِهْتَ الضَّرَابَ .

وَإِنَّمَا كَانَ جُلُّ أَصْحَابِ عَلِيٍّ أَهْلَ اللَّوَاءِ مِنْ رَبِيعَةٍ ؛ لِأَنَّهُ أَمَرَ حُمَاةَ مِنْهُمْ أَنْ
 يُحَامُوا عَنِ اللَّوَاءِ .

1 . . وقعة صفين : ص328 ، الدرجات الرفيعة : ص378 ، بحار الأنوار : ج33 ص26 ح380 ؛ شرح

نسخ البلاغة : ج8 ص12 وليس فيه «يرقل بها إرقالاً...» .

Saflar tamamen yanında düzene girdiğinde Ammar [bir kere daha] dedi ki: 'Ey tek gözlü! İleri atıl! Korkutmayan tek gözlüde hayır yoktur.'

Amr b. As da şöyle diyordu: 'Şu siyah sancağın sahibinin büyük iş çıkardığını görüyorum. Eğer böyle devam ederse bugün Arabı yok edecektir.'

Taraflar şiddetli bir savaşa giriştiler. Ammar şöyle diyordu: 'Sabredin, ey Allah'ın kulları! Cennet kılıçların gölgesi altındadır.'

Şam ordusunun sancağı Ebu A'ver Sulemi'deydi.

Ammar sürekli Haşim'i tahrik ediyordu. Savaş iyice şiddetlendi. Haşim savaşıyor ve sancağı süratle hareket ettiriyordu. Bu yüzden o, çok seri anlamına gelen "Mirkal" ismi ile anılıyordu.¹

2499- Vak'at-u Sıffin: Ali (a.s) o gün Haşim b. Utbe'yi çağırdı. Sancak ondaydı [o, tek gözlüydü]. Ona buyurdu ki: 'Ey Haşim! Ne zamana kadar ekmek yiyecek, su içeceksin?'

Haşim dedi ki: 'Asla, (sağ olarak) sana dönmek için çok çaba sarf edeceğim.'

Ali (a.s) buyurdu ki: 'Karşında Zu'l-Kela var ve onun yanında kırmızı ölüm!'

Haşim hareket edip ileri atıldı. Onun ilerlediğini gören Muaviye, "Şu gelen kimdir?" diye sordu. "Haşim Mirkal'dir" dediler. Muaviye dedi ki: 'Benî Zuhre kabilesinin tek gözlüsü mü? Allah onu öldürsün!' Sonra şöyle dedi: 'Sancağı koruyanlar Rabia kabilesidir. Şimdi kura çekin; kimin ismi çıksa onu onların karşısına çıkaracağım.' Zu'l-Kela'nın çektiği kura Bekr b. Vail'in ismine çıktı. O dedi ki: 'Şu kötü çekişinden dolayı Allah seni üzsün.'

Ali'nin (a.s) yarenlerinden sancağı koruyanların çoğu Rabia kabilesinden olduğundan onlara sancağı korumalarını emretmişti.

1 - Vak'at-u Sıffin, s.328; ed-Derecatu'r-Rafia, s.378; Biharu'l-Envar, c.33, s.26, h.380; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.8, s.12.

فَأَقْبَلَ هَاشِمٌ... وَحَمَلَ صَاحِبُ لِوَاءِ ذِي الْكَلَّاعِ وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ عُذْرَةٍ...
فَاحْتَلَفَا طَعْنَتَيْنِ ، فَطَعَنَهُ هَاشِمٌ فَقَتَلَهُ ، وَكَثُرَتِ الْقَتْلَى ، وَحَمَلَ ذُو الْكَلَّاعِ فَاجْتَلَدَ
النَّاسُ ، فَقُتِلَا جَمِيعاً ، وَأَخَذَ ابْنُ هَاشِمٍ اللَّوَاءَ¹ .

2500 . مروج الذهب : صَمَدُ هَاشِمٍ بْنُ عُتْبَةَ الْمِرْقَالُ لِذِي الْكَلَّاعِ وَهُوَ فِي
جَمِيرٍ ، فَحَمَلَ عَلَيْهِ صَاحِبُ لِوَاءِ ذِي الْكَلَّاعِ... فَاحْتَلَفَا طَعْنَتَيْنِ ، فَطَعَنَهُ هَاشِمٌ
الْمِرْقَالُ فَقَتَلَهُ ، وَقَتَلَ بَعْدَهُ تِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا .

وَحَمَلَ هَاشِمُ الْمِرْقَالُ وَحَمَلَ ذُو الْكَلَّاعِ ، وَمَعَ الْمِرْقَالِ جَمَاعَةٌ مِنْ أَسْلَمَ قَدْ آلُوا إِلَّا
يَرْجِعُوا أَوْ يَفْتَحُوا أَوْ يُقْتَلُوا .

فَاجْتَلَدَ النَّاسُ ، فَقَتَلَ هَاشِمُ الْمِرْقَالُ ، وَقُتِلَ ذُو الْكَلَّاعِ جَمِيعاً ، فَتَنَاولَ ابْنُ الْمِرْقَالِ
اللَّوَاءَ حِينَ قُتِلَ أَبُوهُ فِي وَسْطِ الْمَعْرَكَةِ² .

2501 . مروج الذهب : إِنَّ هَاشِمًا الْمِرْقَالَ لَمَّا وَقَعَ إِلَى الْأَرْضِ وَهُوَ يَجُودُ بِنَفْسِهِ
رَفَعَ رَأْسَهُ ، فَإِذَا غَبِيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ مَطْرُوحًا إِلَى قُرْبِهِ جَرِيحًا ، فَحَبَا حَتَّى دَنَا مِنْهُ ، فَلَمْ
يَزَلْ يَعْصُ عَلَى تَدْيِيهِ حَتَّى ثَبَّتَتْ فِيهِ أَسْنَانُهُ لِعَدَمِ السِّلَاحِ وَالْقُوَّةِ³ .

2502 . الأخبار الطوال : دَفَعَ [عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ)] رَايَتَهُ الْعُظْمَى إِلَى هَاشِمِ بْنِ
عُتْبَةَ ، فَقَاتَلَ بِهَا نَهَارَهُ كُلَّهُ ، فَلَمَّا كَانَ الْعَشِيُّ انْكَشَفَ أَصْحَابُهُ انْكِشَافَةً ، وَثَبَّتَ هَاشِمٌ
فِي أَهْلِ الْحِفَاطِ مِنْهُمْ وَالنَّجْدَةِ ، فَحَمَلَ عَلَيْهِمُ الْحَارِثُ بْنُ الْمُنْذِرِ التَّنُوخِيُّ فَطَعَنَهُ طَعْنَةً
جَائِقَةً ، فَلَمْ يَنْتَهُ عَنِ الْقِتَالِ .

وَوَافَاهُ رَسُولُ عَلِيٍّ يَأْمُرُهُ أَنْ يُقَدِّمَ رَايَتَهُ ، فَقَالَ لِلرَّسُولِ :

1 . وقعة صفين : ص 346 ، الدرجات الرفيعة : ص 38 نحوه ، بحار الأنوار : ج 33 ص 34 ح 380 ؛ شرح
نهج البلاغة : ج 8 ص 28 .

2 . مروج الذهب : ج 2 ص 393 .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 397 ؛ وقعة صفين : ص 355 ، الدرجات الرفيعة : ص 381 كلاهما نحوه ،
بحار الأنوار : ج 33 ص 37 ح 380 .

Haşim ilerledi... Uzere kabilesinden Zu'l-Kela'nın sancağını taşı-makta olan kişinin üzerine hamle etti... İki si arasında karşılıklı darbe-ler savruldu. Sonra Haşim bir darbe vurarak onu öldürdü. Öldürülenle-rin sayısı çoğaldı. Zu'l-Kela saldırıya geçti. Taraflar kılıçla birbirlerine girdiler. Her ikisi de (Haşim ve Zu'l-Kela) öldürüldü. Sancağı Ha-şim'in oğlu aldı.¹

2500- Murucu'z-Zeheb: Haşim b. Utbe Mirkal, Himyer kabilesinin arasında bulunan Zu'l-Kela'nın karşısına çıktı. Zu'l-Kela'nın sancaktarı ona saldırdı... İki si arasında karşılıklı darbeler savruldu. Haşim Mirkal bir darbe vurarak onu öldürdü. Sonra da on dokuz kişi daha öldürdü.

Haşim Mirkal hücum edince Zu'l-Kela da hücum etti. Mirkal'ın ya-nında Eslem kabilesinden bir grup vardı. Onlar dönmeyeceklerine dair yemin etmişlerdi: Ya zafere ulaşacaklardı veya öldürüleceklerdi.

Taraflar kılıçla birbirlerine girdiler. Haşim Mirkal öldürüldü. Zu'l-Kela da öldürüldü. Haşim Mirkal savaş meydanında öldürölünce oğlu İbn-i Mirkal sancağı aldı.²

2501- Murucu'z-Zeheb: Haşim Mirkal yere düşüp canını vereceği sırada başını kaldırdı. Ubeydullah b. Ömer'in kendisine yakın bir yere yaralı olarak düşmüş olduğunu gördü. Sürünerek ona yaklaştı. Silahı ve takati olmadığı için onun göğsünü ısırdı. Öyle ki dişleri ona sap-landı.³

2502- el-Ahbaru't-Tival: Ali (a.s) büyük sancağını Haşim b. Ut-be'ye verdi. O, bu sancakla gün boyu savaştı. Gece olunca yarenleri zorla birbirlerinden ayrıldılar. Haşim, sabırlı ve yiğit yarenlerinden bir grupla sebat gösterdi. Haris b. Munzir Tenuhi onlara saldırdı; Haşim'e derin yara açan bir darbe indirdi. Ancak Haşim savaştan çekilmedi.

Ali'nin (a.s) elçisi onun yanına gelerek sancağı ileri götürmesini emretti. Bunun üzerine Haşim elçiye dedi ki:

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.346; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.38; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.34, h.380; *şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.28.

2 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.393.

3 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.397; *Vak'at-u Sıffin*, s.355; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.381; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.37, h.380.

أَنْظُرْ إِلَى مَا بِي ! فَتَنْظُرْ إِلَى بَطْنِهِ فَرَأَهُ مُنْشَقًّا ، فَرَجَعَ إِلَى عَلِيٍّ فَأَخْبَرَهُ ، وَلَمْ يَلْبَثْ هَاشِمٌ أَنْ سَقَطَ¹ .

2503 . مروج الذهب : وَقَفَّ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) عِنْدَ مَصْرَعِ الْمِرْقَالِ وَمَنْ صُرِعَ حَوْلَهُ مِنَ الْأَسْلَمِيِّينَ وَغَيْرِهِمْ ، فَدَعَا لَهُمْ ، وَتَرَحَّمَّ عَلَيْهِمْ ، وَقَالَ مِنْ آيَاتِ : جَزَى اللَّهُ خَيْرًا عُصْبَةً أَسْلَمِيَّةً *** صَبَاحَ الْوُجُوهِ صُرِعُوا حَوْلَ هَاشِمٍ يَزِيدُ وَعَبْدُ اللَّهِ بِشَرِّ بَنٍ مَعْبَدٍ *** وَسُفْيَانُ وَابْنَا هَاشِمٍ ذِي الْمَكَارِمِ وَغُرُورُهُ لَا يَنْقَدُ ثَنَاهُ وَذِكْرُهُ *** إِذَا اخْتَرَطْتَ يَوْمًا خِفَافُ الصَّوَارِمِ²

7 / 9

استشهادُ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ

كان عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ صحابياً ، حليف الحق ، مؤازراً لرسول الله (صلى الله عليه وآله) . وكان مهذب النفس ، طاهر النقيبة ، محمود السريرة ، سليم القلب ، مفعماً بحب الله تعالى .

إنَّ عَمَّاراً وما تحمله من مشاقِّ وجهود في سبيل الدين وإرساء دعائم المجتمع الإسلامي الفتى صفحة مشرقة تتألق في التاريخ الإسلامي ؛ فكان ذا بصيرة ثاقبة ، ورؤية نافذة ، وخطوات وطيدة ، فقد كان يرى الشرك على حقيقته من بين ركام المكر والخديعة والظواهر المموهة بالإسلام والتوحيد . وكان يقف وقفة محمبة أمام راية أهل الشام ويقول :

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ قَاتَلْتُ بِهَذِهِ الزَّايَةِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ، وَهَذِهِ الزَّايَةُ .

1 . الأخبار الطوال : ص183 ؛ وقعة صفين : ص355 نحوه .

2 . مروج الذهب : ج2 ص393 ، شرح نهج البلاغة : ج8 ص35 ؛ وقعة صفين : ص356 ، الدرجات الرفيعة : ص381 كلها نحوه .

"Nasıl olduğuma bir baksana!" Elçi Haşim'in karnına bakınca onun parçalanmış olduğunu gördü. Hemen Ali'nin (a.s) yanına geri dönerek bunu ona bildirdi. Çok geçmeden Haşim yere yığıldı.¹

2503- Murucu'z-Zeheb: Ali (a.s) Mirkal ile birlikte toprağa düşmüş olan Eslem kabilesinin yiğitleri ve diğer şehitlerin düştükleri yerde durdu; onlara dua etti, haklarında rahmet dileyip şu beyitleri okudu:

Allah Eslemlilere hayır mükâfatı versin
 Apaydın simalarla Haşim'in etrafında toprağa düştüler
 Yezid ve Abdullah b. Bişr Mabed,
 Süfyan ve Haşim'in iki kerem sahibi oğlu,
 Keskin kılıçlar kınlarından çıktığı günde
 Zikri ve övgüsü asla bitmeyecek Urve²

7/9

AMMAR B. YASİR'İN ŞEHADETİ

Ammar b. Yasir sahabi ve hak müttefiki idi; O, Resulullah'ın (s.a.a) destekçisiydi. Nefsi arınmış, mizacı temiz, gönlü övülmüş, kalbi salim ve Allah sevgisiyle dolu biriydi.

Ammar'ın din ve İslam'ın yeni kurulmuş binasını sağlamlaştırma yolunda katlandığı sıkıntı ve zorluklar İslam tarihinde parlak bir sayfa olarak kalmıştır. O keskin basireti, isabetli görüşü ve sağlam adımları olan biriydi. Katmerli sahtekârlık ve düzenbazlığın, İslam ve tevhidle karışmış gösterişlerin ardındaki şirkin gerçek yüzünü görmekteydi. O, Şam ordusunun sancağı önünde heybetli bir şekilde durmuş şöyle sesleniyordu:

'Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki ben Resulullah'ın (s.a.a) yanında şu sancakla üç defa savaştım ve bu, dördüncüsüdür.

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.183; *Vak'at-u Sıffin*, s.355.

2 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.393; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.35; *Vak'at-u Sıffin*, s.356; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.381.

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ ضَرَبُونَا حَتَّى يَبْلُغُوا بِنَا شَعَفَاتِ هَجَرٍ لَعَرَفْتُ أَنَّ مُصْلِحِينَ عَلَى الْحَقِّ ،
وَأَتَمُّهُمْ عَلَى الصَّلَاةِ¹ .

وهكذا كان وجود عمار في صفين باعثاً على زهو البعض ، ومولداً الذعر في نفوس البعض الآخر ، ومثيراً للتأمل عند آخرين .

ولمّا علم الزبير بحضوره في معركة الجمل ، طفق يتضعض² . وأرباب وجوده في صفين كثيراً من أصحاب معاوية ، وذلك أنّ رسول الله (صلى الله عليه وآله) كان قد قال له : «تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ»³ ، وقال : «يَلْتَقِي أَهْلُ الشَّامِ وَأَهْلُ الْعِرَاقِ ، وَعَمَّارٌ فِي أَهْلِ الْحَقِّ تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ»⁴ ، وقال : «لَيْسَ يَنْبَغِي لِعَمَّارٍ أَنْ يُفَارِقَ الْحَقَّ ، وَلَنْ تَأْكُلَ النَّارُ مِنْهُ شَيْئاً»⁵ ، وقال : «إِذَا اخْتَلَفَ النَّاسُ كَانَ ابْنُ سُمَيَّةَ مَعَ الْحَقِّ . . .»⁶ .

وحاول الكثيرون أن يروا عماراً ، ويسمعوا كلامه ؛ كي يستزيدوا من التعرف على حقائقه أمير المؤمنين (عليه السلام) من خلال كلام هذا الشيخ الجليل الفتي القلب . . . الذي ينبع حديثه من أعماق قلبه ، من أجل أن يتثبتوا من مواضع أقدامهم .

1 . مسند ابن حنبل : ج 6 ص 480 ح 18906 ، مسند أبي يعلى : ج 2 ص 262 ح 1607 ، العقد الفرید : ج 3 ص 336 وفيه «شعفات» بدل «شعفات» .

2 . الأخبار الطوال : ص 147 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 510 .

3 . نقل سبعة وعشرون صحابياً هذا الحديث بألفاظ مختلفة ، راجع : صحيح البخاري : ج 1 ص 172 ح 436 وج 3 ص 1035 ح 2657 ، صحيح مسلم : ج 4 ص 2235 ح 70 و ص 2236 ح 72 ، سنن الترمذي : ج 5 ص 669 ح 3800 ، مسند ابن حنبل : ج 2 ص 654 ح 6943 و ج 6 ص 229 ح 17781 ، المستدرک علی الصحیحین : ج 3 ص 435 ح 5657 و ص 436 ح 5659 و ص 5660 ح 442 ح 5676 ، مسند البزار : ج 4 ص 256 ح 1428 ، المعجم الكبير : ج 5 ص 221 ح 5146 و ج 23 ص 363 ح 852 . 857 ، مسند أبي يعلى : ج 6 ص 355 ح 7139 ، الطبقات الكبرى : ج 3 ص 251 . 253 ، تاريخ الإسلام للذهبي : ج 3 ص 571 و ص 577 . 579 ، الاستيعاب : ج 3 ص 231 الرقم 1883 ، الإصابة : ج 4 ص 474 الرقم 5720 وفيهما «تواترت الآثار عن النبي (صلى الله عليه وآله) أنه قال : تقتل عماراً الفتنة الباغية» ، الأزهار المتناثرة في الأخبار المتواترة : ص 76 ح 104 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 267 . 270 .

4 . وقعة صفين : ص 335 .

5 . وقعة صفين : ص 335 عن عمرو بن العاص .

6 . المعجم الكبير : ج 10 ص 96 ح 10071 ، دلائل النبوة للبيهقي : ج 6 ص 422 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 271 .

Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki eğer bizi Hecer tepelerine savuruncaya kadar vursalar bile bizim ıslahçılarımızın hak ve onların sapkınlık üzere olduklarını bilirim.¹

Ammar'ın Sıffin'deki varlığı bazılarının sevinip canlanmasına, bir kesimin ürküp korkmasına ve birilerinin de düşünceye dalmasına sebep olmaktadır.

Zübeyr, Cemel Savaşı'nda onun hazır bulunduğunu öğrenince kendisini dağıtmaya başladı. Onun Sıffin'de hazır bulunması Muaviye'nin yarenlerinden birçoğunu tereddüte düşürdü. Bunun sebebi Resulullah'ın (s.a.a) Ammar'a hitaben buyurmuş olduğu şu sözüydü: "Seni azgın bir guruh öldürecekler."² Ve şöyle buyurmuştu: "Irak halkı ile Şam halkı karşı karşıya gelecektir. Ammar hak ehlinin arasında olacak ve onu azgın bir guruh öldürecekler."³ Yine şöyle buyurmuştu: "Ammar'a haktan ayrılması yakışmaz ve ateş asla ondan bir şey yemeyecektir."⁴ Ve: "İnsanlar ihtilafa düştüklerinde Sümeyye'nin oğlu hakkın yanında olacaktır..." diye buyurmuştur.⁵

Birçokları Ammar'ı görmek, sözünü işitmek ve böylece o kalbi genç pirin kalbinin derinliklerinden kaynağını alan sözleri arasından Emirülmüminin'in (a.s) hakkaniyeti gerçeğine olan marifetlerini artırmak, adımlarını sağlamlaştırmak istiyorlardı.

1 - *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.6, s.480, h.18906; *Müsned-i Ebu Ya'la*, c.2, s.262, h.1607; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.336.

2 - Yirmi yedi sahabe bu hadisi farklı ibaretlerle nakletmiştir. Bkz. *Sahih-i Buhari*, c.1, s.172, h.436 ve c.3, s.1035, h.2657; *Sahih-i Müslim*, c.4, s.2235, h.70 ve s.2236, h.72; *Sünen-i Tirmizi*, c.5, s.669, h.3800; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.2, s.654, h. 6943 ve c.6, s.229, h.17781; *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.3, s.435, h.5657 ve s.436, h.5659 ve h.5660 ve s.442, h.5676; *Müsned-i Bezzar*, c.4, s.256, h.1428; *el-Mucemu'l-Kebir*, c.5, s.221, h.5146 ve c.23, s.363, h.852-857; *Müsned-i Ebi Ya'la*, c.6, s.355, h.7139; *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.251-253; Zehebi, *Tarih-i İslam*, c.3, s.571 ve s.577-579; *el-İstiab*, c.3, s.231, no:1883; *el-İsabe*, c.4, s.474, no:5720; *el-Ezharu'l Mutenasire fi'l-Ahbari'l-Mütevatiire*, s.76, h.104; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.267-270.

3 - *Vak'at-u Sıffin*, s.335.

4 - *Vak'at-u Sıffin*, s.335, Amr b. As'tan.

5 - *el-Mucemu'l-Kebir*, c.10, s.96, h.10071; Beyhaki, *Delailu'n-Nubuvvet*, c.6, s.422; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.271.

ولما تجندل ذلك الشيخ المتفاني ذو القَدِّ المشوق ، وتضمخ بدمه ، وشرب كأس المنون . . . كبر ذلك على كلا الجيشين . ورأى مثيرو الفتنة ومسغرو الحرب ما أخبر به رسول الله (صلى الله عليه وآله) بأَمِّ أعينهم ، وإذ شق عليهم وصمة «الفئة الباغية» فلا بدَّ أن يحتالوا بتنميق فتنة أخرى وخديعة ثانية ؛ ليحولوا دون تضعُّع جندهم ، وهذا ما فعله معاوية¹ .

فقد إمامنا العظيم - صلوات الله عليه - أخلص أصحابه وأفضلهم ، وقُطِعَ عضده المقتدر ، واغتمت نفسه المقدسة وضاق صدره ، فقال : رَحِمَ اللهُ عَمَّاراً يَوْمَ أَسْلَمَ ، وَرَحِمَ اللهُ عَمَّاراً يَوْمَ قُتِلَ ، وَرَحِمَ اللهُ عَمَّاراً يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا² .

2504 . تاريخ بغداد عن أبي أيوب : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ لِعَمَّارٍ : يَا عَمَّارُ ، تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ ، وَأَنْتَ إِذْ ذَاكَ مَعَ الْحَقِّ وَالْحَقُّ مَعَكَ ، يَا عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ، إِنْ رَأَيْتَ عَلِيًّا قَدْ سَلَكَ وَادِيًا وَسَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا غَيْرَهُ فَاسْلُكْ مَعَ عَلِيٍّ ؛ فَإِنَّهُ لَنْ يُدِيلِكَ فِي رَدًى ، وَلَنْ يُخْرِجَكَ مِنْ هُدًى . يَا عَمَّارُ ، مَنْ تَقَلَّدَ سَيْفًا أَعَانَ بِهِ عَلِيًّا عَلَى عَدُوِّهِ فَلَدَّهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشَاحِينَ³ مِنْ دُرٍّ ، وَمَنْ تَقَلَّدَ سَيْفًا أَعَانَ بِهِ عَدُوَّ عَلِيٍّ فَلَدَّهُ اللهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشَاحِينَ مِنْ نَارٍ⁴ .

2505 . الفتوح - فيما قَالَهُ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ - : لَقَدْ أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ (صلى الله عليه وآله) أَنْ أَقَاتِلَ التَّائِكِينَ ، فَقَدْ فَعَلْتُ ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَقَاتِلَ الْقَاسِطِينَ ، فَأَنْتُمْ هُمْ ، وَأَمَّا الْمَارِقُونَ فَلَا أَدْرِي أَدْرِكُهُمْ أَمْ لَا .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 41 ، العقد الفريد : ج 3 ص 337 ، الفتوح : ج 3 ص 159 ، شرح نهج البلاغة : ج 20 ص 334 ح 835 ؛ وقعة صفين : ص 343 .

2 . الطبقات الكبرى : ج 3 ص 262 ، تاريخ دمشق : ج 43 ص 476 كلاهما عن محمد بن عمر وغيره ، كنز العمال : ج 13 ص 539 ح 37411 .

3 . الوشاح : أصل الوشاح : شيء ينسج من أدم عريضاً ، ويرصع بالجواهر (جمع البحرين : ج 3 ص 1938) .

4 . تاريخ بغداد : ج 13 ص 187 ح 7165 ، تاريخ دمشق : ج 42 ص 472 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 307 .

İnce kameti eğilmiş olan bu pir-i faninin toprağa yuvarlanıp kanına bulanması ve ölüm şerbetini yudumlaması her iki orduya da ağır geldi. Fitne çıkaranlar ve savaş ateşini yakanlar Resulullah'ın (s.a.a) kendilerine "azgın güruh" mührünü vurduğunu gözleriyle gördüklerinde askerlerinin dağılmasını önlemek için başka bir fitne ve ikinci bir hileye başvurdular. Bu, Muaviye'nin yaptığı işti.¹

Yüce İmamımız (a.s) yarenlerinin en samimi ve üstün olanını kaybetmiş, güçlü pazusu kesilmişti; kutsi canı kederle dolmuş ve göğsü daralmış olduğu halde şöyle buyurdu: 'Allah İslam'a girdiği gün, öldürüldüğü gün ve diriltileceği gün Ammar'a rahmet etsin.'²

2504- Tarih-i Bağdat [Ebu Eyyup'ten]: Resulullah'ın (s.a.a) Ammar'a şöyle buyurduğunu duydum: "Ey Ammar! Seni azgın bir güruh öldürecektir. İşte o zaman sen hak ilesin ve hak seninledir. Ey Ammar b. Yasir! Eğer Ali'nin bir vadide, diğer insanların da başka bir vadide yürüdüklerini görürsen Ali ile birlikte yürü. Zira o seni helaka götürmez ve asla seni hidayetden çıkarmaz. Ey Ammar! Her kim bir kılıç taşır da onunla Ali'ye düşmanı aleyhinde yardım ederse Allah kıyamet günü ona inciden iki şal bağlar ve her kim bir kılıç taşır da onunla Ali'nin düşmanına yardım ederse Allah kıyamet günü ona ateşten iki şal bağlar."³

2505- el-Futuh [Ammar b. Yasir'in Amr b. As'a söylediği sözlerde]: Resulullah (s.a.a) bana Nakisun (ahdi bozanlar) güruhuna karşı savaşmamı emretti; bunu yaptım. Bana Kasitun (zalimler) güruhuna karşı savaşmamı emretti; siz onların ta kendisisiniz. Fakat Marikun (dinden çıkanlar) güruhuna gelince; onlarla karşılaşp karşılaşmayacağımı bilmiyorum.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.41; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.337; *el-Futuh*, c.3, s.159; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.20, s.334, h.835; *Vak'at-u Sıffin*, s.343. [Muaviye, "Onu öldüren, kendisini savaşa getirendir" dedi. (Mütercim)]

2 - *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.262; *Tarih-i Dimeşk*, c.43, s.476, her ikisi de Muhammed b. Ömer'den rivayet etmişlerdir; *Kenzu'l-Ummal*, c.13, s.539, h.37411.

3 - *Tarih-i Bağdat*, c.13, s.187, h.7165; *Tarih-i Dimeşk*, c.42, s.472; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.307.

أَيُّهَا الْأَبْتُرُّ ! أَلَسْتَ تَعْلَمُ أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) قَالَ : مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلَيْي مَوْلَاهُ ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ ، وَعَادِ مَنْ عَادَاهُ ، وَانْصُرْ مَنْ نَصَرَهُ ، وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ ! فَإِنَّا مَوْلَى اللَّهِ ۖ وَلِرَسُولِهِ ، وَعَلَيْي مَوْلَايَ مِنْ بَعْدِهِ ، وَأَنْتَ فَلَا مَوْلَى لَكَ ¹ .

2506 . تاريخ الطبري عن أبي عبد الرحمن السلمي : رَأَيْتُ عَمَّارًا لَا يَأْخُذُ وَادِيًا مِنْ أَوْدِيَةِ صِفِّينَ إِلَّا تَبِعَهُ مَنْ كَانَ هُنَاكَ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) ، وَرَأَيْتُهُ جَاءَ إِلَى الْمِرْقَالِ هَاشِمُ بْنُ عُتْبَةَ - وَهُوَ صَاحِبُ رَايَةِ عَلِيٍّ - فَقَالَ : يَا هَاشِمُ ، أَعَوْرًا وَجُبْنًا ! لَا خَيْرَ فِي أَعَوْرٍ لَا يَغْشَى الْبَأْسَ ، فَإِذَا رَجُلٌ بَيْنَ الصَّفِّينِ قَالَ : هَذَا وَاللَّهِ لَيُخْلَقَنَّ إِمَامُهُ ، وَلَيُخْذَلَنَّ جُنْدُهُ ، وَلَيَصِيرَنَّ مُحَمَّدُهُ ، أَرْكَبُ يَا هَاشِمُ ، فَرَكِبَ وَمَضَى هَاشِمٌ يَقُولُ :

أَعَوْرٌ يَبْغِي أَهْلَهُ مَحَلًّا *** قَدْ عَالَجَ الْحَيَاةَ حَتَّى مَلَأَ
لَا بُدَّ أَنْ يَقُلَّ أَوْ يَقْلَأَ

وَعَمَّارٌ يَقُولُ : تَقَدَّمَ يَا هَاشِمُ ؛ الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ ، وَالْمَوْتُ فِي أَطْرَافِ
الْأَسْلِ ، وَقَدْ فُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ ، وَتَرَبَّكَتِ الْحَوْرُ الْعَيْنُ
الْيَوْمَ أَلْقَى الْأَجَبَةَ *** مُحَمَّدًا وَجْزِيَهُ
فَلَمْ يَرْجِعَا وَفُتِلَا ² .

2507 . تاريخ الطبري عن حبة بن جوين العربي : انْطَلَقْتُ أَنَا وَأَبُو مَسْعُودٍ إِلَى
حُدَيْفَةَ - بِالْمَدَائِنِ ³ - فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ ، فَقَالَ :

1 . الفتوح : ج 3 ص 77 ، شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 21 ؛ وقعة صفين : ص 338 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 30 ح 380 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 40 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 270 وراجع شرح الأخبار : ج 1 ص 408 ح 360 .

3 . المدائن : أصل تسميتها هي : المدائن السبعة ، وكانت مقرّ ملوك الفرس . وهي تقع على نهر دجلة من شرفيها تحت بغداد على مرحلة منها . وفيها إيوان كسرى . فُتحت هذه المدينة في (14 هـ . ق) على يد المسلمين (راجع تقويم البلدان : ص 302) .

Ey soyu kesik! Peygamberin (s.a.a) "Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır. Allahım, ona dost olana dost ve ona düşman olana düşma ol; ona yardım edene yardım et ve onu yalnız bırakanı yalnız bırak!" buyurduğunu bilmiyor musun?! Ben, Allah ve Resulünün dostuyum. Ondan sonra Ali benim mevlamdır ve senin mevlan yoktur.¹

2506- Tarih-i Taberi [Ebu Abdurrahman Sulemi'den]: Sıffin'de Ammar'ı gördüm; o nereye gitse Muhammed'in (s.a.a) ashabı peşinden gidiyordu. Onun, Ali'nin sancaktarı olan Mirkal Haşim b. Utbe'nin yanına geldiğini gördüm. Ammar dedi ki: 'Ey Haşim! Tek gözlü olacaksın [ki bu savaşlarda gösterdiğin yiğitliğin göstergesidir ve bir gözünü Allah yolunda vermişsin] ve korkacaksın! Savaşa dalmayan tek gözlüde hayır yoktur.' Ansızın iki saf arasında bir kişi ortaya çıkarak dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki bu adam İmam'ına uyacaktır, karşısındaki orduyu zelil edecektir ve elinden gelen sabrı ortaya koyacaktır. Ey Haşim, [merkebine] bin!' Haşim bineğine bindi; o, hareket ederken şöyle diyordu:

Yandaşlarına iftihar olmak isteyen tek gözlü

O kadar yaşadı ki hayattan yoruldu

Artık ya yenmeli ya da öldürülmeli

Ammar şöyle diyordu: 'Ey Haşim! İleri atıl. Cennet kılıçların gölgesi altındadır ve ölüm mızrakların ucundadır. Göğün kapıları açılmış ve iri gözlü huriler süslenmiştir.

Bugün sevgililere kavuşacağım

Muhammed'e ve taraftarlarına.

O ikisi geri dönmediler; her ikisi de öldürüldüler.²

2507- Tarih-i Taberi [Habbe b. Cuveyn Areni'den]: Ebu Mesud ile birlikte Medain'de Huzeyfe'nin yanına gittim. Yanına vardığımızda dedi ki:

1 - *el-Futuh*, c.3, s.77; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.21; *Vak'at-u Sıffin*, s.338; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.30, h.380.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.40; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.270. Ayrıca bkz. *Şerhu'l-Ahbar*, c.1, s.408, h.360.

مَرْحَباً بِكُما ، ما حَلَفْتُمَا مِنْ قَبَائِلِ الْعَرَبِ أَحَدًا أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْكُما . فَأَسَدْتُهُ إِلَى أَبِي مَسْعُود ، فَقُلْنَا : يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، حَدِّثْنَا ؛ فَإِنَّا نَخَافُ الْفِتْنَ .

فَقَالَ : عَلَيْكُمَا بِالْفِتْنَةِ الَّتِي فِيهَا ابْنُ سُمَيَّةَ ؛ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ ، التَّاكِبَةُ عَنِ الطَّرِيقِ ، وَإِنَّ آخِرَ رِزْقِهِ ضِيَاخٌ مِنْ لَبَنٍ .

قَالَ حَبَّهٌ : فَشَهِدْتُهِ يَوْمَ صِفِّينَ وَهُوَ يَقُولُ : ائْتُونِي بِآخِرِ رِزْقِ لِي مِنَ الدُّنْيَا . فَأُتِيَ بِضِيَاخٍ مِنْ لَبَنٍ فِي قَدَحٍ أَرْوَحَ لَهُ حَلَقَةٌ حَمْرَاءُ ، فَمَا أَخْطَأَ حُدَيْفَةُ مِقْيَاسَ شَعْرَةٍ ، فَقَالَ :

الْيَوْمَ أَلْقَى الْأَحَبَّهَ *** مُحَمَّدًا وَحِزْبَهُ

وَاللَّهِ ، لَوْ ضَرَبُونَا حَتَّى يَبْلُغُوا بِنَا سَعَفَاتِ هَجَرَ لَعَلِمْنَا أَنَا عَلَى الْحَقِّ وَأَنَّهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ ، وَجَعَلَ يَقُولُ : الْمَوْتُ تَحْتَ الْأَسَلِ ، وَالْجَنَّةُ تَحْتَ الْبَارِقَةِ¹ .

8 / 9

اضطراب جيش معاوية بعد استشهاد عمار

2508 . شرح نهج البلاغة : قَالَ مُعَاوِيَةُ لَمَّا قُتِلَ عَمَّارٌ - وَاضْطَرَبَ أَهْلُ الشَّامِ لِرِوَايَةِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ كَانَتْ لَهُمْ : «تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ» - : إِنَّمَا قَتَلَهُ مَنْ أَخْرَجَهُ إِلَى الْحَرْبِ وَعَرَّضَهُ لِلْقَتْلِ !

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) : فَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) إِذْنُ قَاتِلِ حَمْرَةَ !²

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 38 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 381 ؛ كشف الغمة : ج 1 ص 259 كلاهما نحوه وراجع المناقب للخوارزمي : ص 233 ح 240 .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 20 ص 334 ح 835 ، العقد الفريد : ج 3 ص 337 وفيه «فلما بلغ علياً (عليه السلام) قال : ونحن قتلنا أيضاً حمزة لأننا أخرجناه» ، الفتوح : ج 3 ص 159 كلاهما نحوه وفيه «فقال عبد الله بن عمرو : وكذلك حمزة بن عبد المطلب يوم أحد إنما قتله النبي (صلى الله عليه وآله) ولم يقتله وحشي !؟» بدل «فقال أمير المؤمنين (عليه السلام) . . .» .

'Hoş geldiniz! Arap kabileleri arasında siz ikinizden daha çok sevdiğim biri yoktur.' Ben bu sözü [tevazu göstererek] Ebu Mesud'a dayandırdım. Sonra dedik ki: 'Ey Ebu Abdullah! Bizimle konuş, zira fitnelerden korkuyoruz.'

O şöyle dedi: Sümeyye'nin oğlunun bulunduğu gruba katılın. Zira ben Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: 'Onu, yoldan çıkmış azgın bir guruh öldürecek ve onun son rızkı suyla karışmış bir miktar süt olacak.'

Habbe diyor ki: Sıffin Savaşı'nda Ammar'ı gördüm, o şöyle diyordu: 'Benim dünyadaki son rızkımı getirin.' Ona, kırmızı kulplu ve geniş bir tas içinde suyla karışmış süt getirildi. Dolayısıyla Huzeyfe kılpayı kadar dahi hata yapmamıştı.

Ammar şöyle dedi: 'Bugün sevgililere kavuşacağım

Muhammed'e ve taraftarlarına

Allah'a yemin olsun ki bizi Hecer tepelerine ulaştırıncaya kadar vursalar bile bizim hak ve onların batıl üzere olduklarını biliriz.' O [yine] şöyle diyordu: 'Ölüm mızrakların, cennette kılıçların [gölgesi] altındadır.'¹

8/9

AMMAR'IN ŞEHADETİNDEN SONRA MUAVİYE ORDUSUNDA SARSINTI

2508- Şerh-i Nehcü'l-Belağ: Ammar öldürüldüğünde [Şam ordusu Amr b. As'ın "Onu azgın bir guruh öldürecek" rivayetini hatırlayarak sarsıldı] Muaviye dedi ki: Onu ancak savaşa getiren ve öldürülenin eşiğinde bırakan kimse öldürmüştür!'

Emirülmüminin (a.s) buyurdu: 'O zaman Hamza'nın katili Resulullah'tır (s.a.a)!!'²

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.38; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.381; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.259. Ayrıca bkz. *el-Menakib*, Harezmi, s.233, h.240.

2 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağ*, c.20, s.334, h.835; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.337, bu kaynakta şöyle yazılıdır: "Bu söz Ali'ye (a.s) ulaştığında buyurdu: "O zaman Hamza'yı biz öldürdük; zira onu da biz çıkarmıştık."; *el-Futuh*, c.3, s.159, bu kaynakta "Emiru'l-Müminin (a.s) buyurdu:..." yerine "Abdullah b. Amr dedi: Uhud savaşında Hamza b. Abdülmüttalib de aynı durumdaydı. Yani onu da Peygamber mi (s.a.a) öldürdü, Vahşi öldürmedi mi?!" şeklinde gelmiştir.

2509 . الكامل في التاريخ عن أبي عبد الرحمن السلمي : قَالَ عَبْدُ اللَّهِ لِأَبِيهِ [عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ] : يَا أَبَتِي ، قَتَلْتُمْ هَذَا الرَّجُلَ فِي يَوْمِكُمْ هَذَا ، وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) مَا قَالَ !

قَالَ : وَمَا قَالَ ؟

قَالَ : أَلَمْ يَكُنِ الْمُسْلِمُونَ وَالنَّاسُ يَنْقُلُونَ فِي بِنَاءِ مَسْجِدِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) لَبَنَةً لَبَنَةً ، وَعَمَّارٌ لَبَنَتَيْنِ لَبَنَتَيْنِ ، فَعُشِيَ عَلَيْهِ ، فَأَتَاهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فَجَعَلَ يَمْسَحُ التُّرَابَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ : وَيْحَكَ يَا بَنَ سُمَيَّةَ ! النَّاسُ يَنْقُلُونَ لَبَنَةً لَبَنَةً ، وَأَنْتَ تَنْقُلُ لَبَنَتَيْنِ لَبَنَتَيْنِ رَغْبَةً فِي الْأَجْرِ ! وَأَنْتَ مَعَ ذَلِكَ تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ .

فَقَالَ عَمْرُو لِمُعَاوِيَةَ : أَمَا تَسْمَعُ مَا يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ !

قَالَ : وَمَا يَقُولُ ؟ فَأَخْبَرَهُ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : أَمْ نَحْنُ قَتَلْنَاهُ ؟ إِنَّمَا قَتَلَهُ مَنْ جَاءَ بِهِ .

فَخَرَجَ النَّاسُ مِنْ فَسَاطِيطِهِمْ وَأَخْبَتَهُمْ يَقُولُونَ : إِنَّمَا قَتَلَ عَمَّارٌ مَنْ جَاءَ بِهِ . فَلَا أُدْرِي مَنْ كَانَ أَعْجَبَ ؟ أَهُوَ أَمْ هُمْ¹ .

2510 . الكامل في التاريخ : قَدْ كَانَ ذُو الْكَلَّاعِ سَمِعَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ يَقُولُ :

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) لِعَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ : «تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ ، وَآخِزُ شَرِّةٍ تَشْرِبُهَا ضَيَاحٌ مِنْ لَبَنٍ» ، فَكَانَ ذُو الْكَلَّاعِ يَقُولُ لِعَمْرُو : مَا هَذَا وَيْحَكَ يَا عَمْرُو ؟

فَيَقُولُ عَمْرُو : إِنَّهُ سَيَرْجِعُ إِلَيْنَا .

1 . الكامل في التاريخ : ج 2 ص 382 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 41 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 270 كلاهما

نحوه وزاد فيهما «فقال معاوية : إِنَّكَ شَيْخٌ أَحْرَقَ ، وَلَا تَزَالُ تَحَدِّثُ بِالْحَدِيثِ وَأَنْتَ تَدْحُضُ فِي بَوْلِكَ ؟» قَبْلَ «أَنْحَنُ قَتَلْنَاهُ؟» ، وَقَدْ وَرَدَتْ قِصَّةُ عَمَّارٍ وَبِنَاءِ الْمَسْجِدِ فِي صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ : ج 1 ص 172 ح 436 وَمُسْنَدِ ابْنِ حَنْبَلٍ : ج 4

ص 11 ح 11011 وَالْمُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحَيْنِ : ج 2 ص 162 ح 2653 .

2509- el-Kamil fi't-Tarih [Ebu Abdurrahman b. Sulemi'den]: Abdullah, babasına [Amr b. As'a] dedi ki: 'Ey baba! Bugün şu adamı öldürdünüz. Oysa Resulullah (s.a.a) onun hakkında söyleyeceğini söylemişti!'

Amr dedi ki: 'Ne söylemişti?'

Dedi ki: Bütün Müslümanlar Peygamber (s.a.a) mescidinin yapımında kerpiçleri birer birer taşırken Ammar ikişer ikişer taşıyordu. Resûlullah (s.a.a) onun yanına geldi; yüzünün tozunu silerken şöyle buyurdu: 'Vah sana ey Sümeyye'nin oğlu! Herkes kerpiçleri birer birer taşırken sen sevaba olan rağbetinden dolayı ikişer ikişer taşıyorsun! Buna rağmen azgın bir guruh seni öldürecektir.'

Amr, Muaviye'ye dedi ki: Abdullah'ın söylediklerini duyuyor musun?

Muaviye: 'Ne diyor?' diye sordu. Amr, [Abdullah'ın söylediklerini] ona anlattı.

Bunun üzerine Muaviye dedi ki: 'Onu biz mi öldürdük? Onu, ancak buraya getiren öldürmüştür.'

Daha sonra insanlar otaklarından ve çadırlarından çıkarken şöyle diyorlardı: Ammar'ı, buraya getiren öldürmüştür. Bilmiyorum onlardan hangisi daha şaşırtıcı idi? Muaviye mi yoksa onlar mı?!¹

2510- el-Kamil fi't-Tarih: Zu'l-Kela, Amr b. As'ın şöyle söylediğini duydu: Resulullah (s.a.a) Ammar b. Yasir'e hitaben şöyle buyurdu: "Seni azgın bir guruh öldürecektir. İçeceğin son şey bir miktar suyla karışık süttür." Zu'l-Kela, Amr'a dedi ki: 'Ey Amr! Vay olsun sana, bu söz de nedir?'

Amr dedi ki: 'Çok yakında [Ammar] bize dönecektir.'

1 - *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.382; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.41; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.270, bu iki kaynakta "Onu biz mi öldürdük?" cümlesinden önce şu cümle de gelmiştir: "Muaviye dedi ki: Sen ahmak bir ihtiyarsın; çişini bile tutamazken sürekli hadis mi söylüyorsun?"; Ammar ve mescid yapımı konusundaki hadis için bkz. *Sahih-i Buhari*, c.1, s.172, h.436; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.11, h.11011; *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, c.2, s.162, h.2653.

فَقُتِلَ ذُو الْكَلَّاعِ قَبْلَ عَمَّارٍ مَعَ مُعَاوِيَةَ ، وَأَصِيبَ عَمَّارٍ بَعْدَهُ مَعَ عَلِيٍّ . فَقَالَ عَمْرُو لِمُعَاوِيَةَ : مَا أَدْرِي بِقَتْلِ أَيِّمَا أَنَا أَشَدُّ فَرَحًا ؛ بِقَتْلِ عَمَّارٍ ، أَوْ بِقَتْلِ ذِي الْكَلَّاعِ ! وَاللَّهِ لَوْ بَقِيَ ذُو الْكَلَّاعِ بَعْدَ قَتْلِ عَمَّارٍ لَمَالَ بِعَامَّةِ أَهْلِ الشَّامِ إِلَى عَلِيٍّ ¹ .

9 / 9

اِسْتِشْهَادُ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ ذِي الشَّهَادَتَيْنِ

2511 . الطبقات الكبرى عن عمارة بن خزيمة بن ثابت : شَهِدَ خُزَيْمَةُ بْنُ ثَابِتٍ الْجَمَلَ وَهُوَ لَا يَسْلُ سَيْفًا ، وَشَهِدَ صَفَيْنَ وَقَالَ : أَنَا لَا أَصِلُ ² أَبَدًا حَتَّى يُقْتَلَ عَمَّارٌ ، فَأَنْظُرَ مَنْ يَقْتُلُهُ ؛ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : تَقْتُلُهُ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ . فَلَمَّا قُتِلَ عَمَّارٌ بْنُ يَاسِرٍ قَالَ خُزَيْمَةُ : قَدْ بَأَنْتَ لِي الضَّلَالَةَ ، وَاقْتَرَبَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ ³ .

10 / 9

قِتَالُ الْأَشْتَرِ وَدَوْرُهُ الْأَسَاسِيُّ فِي الْحَرْبِ

تؤدي الحوادث العصبية ومشقات الحياة وصروف الدهر دوراً مهماً في صقل الناس ، وتبلور رفعتهم وعزتهم .

1 . الكامل في التاريخ : ج 2 ص 381 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 268 عن الأحنف بن قيس ؛ وقعة صفين : ص 341 عن عمر بن سعد وراجع المناقب للخوارزمي : ص 233 ح 240 .
2 . كذا في المصدر ، والصحيح : « لا أصول » أي لا أقاتل كما في أسد الغابة .
3 . الطبقات الكبرى : ج 3 ص 259 ، أسد الغابة : ج 4 ص 127 الرقم 3804 ، العقد الفريد : ج 3 ص 336 ، ف
المناقب للخوارزمي : ص 191 ح 229 ؛ رجال الكشي : ج 1 ص 268 ح 101 كلها نحوه .

Ammar, Ali'nin tarafında öldürülmeden önce Zu'l-Kela Muaviye'nin tarafında öldürüldü. Amr, Muaviye'ye dedi ki: 'Bilmiyorum, şu ikisinden hangisinin öldürülmesine daha çok sevineyim; Ammar'ın öldürülmesine mi, Zu'l-Kela'nın öldürülüşüne mi?! Allah'a yemin olsun ki eğer Ammar öldürüldükten sonra Zu'l-Kela hayatta olsaydı tüm Şam halkını Ali'nin tarafına çekerti.'¹

9/9

ZÜ'Ş-ŞAHADETEYN (İKİ ŞAHADET SAHİBİ) HUZEYME B. SABİT'İN ŞEHADETİ

2511- et-Tabakatu'l-Kubra [Umare b. Huzeyme b. Sabit'ten]: Huzeyme b. Sabit Cemel Savaşı'nda hazır bulundu, fakat kılıç çekmedi. Sıffin Savaşı'na da şahit oldu ve şöyle dedi: 'Ammar öldürülünceye kadar savaşmayacağım; onu kimin öldüreceğini görmeliyim. Zira ben Resulullah'ın (s.a.a):

"Onu azgın bir güruh öldürecektir" diye buyurduğunu duydum.' Ammar b. Yasir öldürülünce Huzeyme dedi ki: "Şimdi sapkınlık aşikâr oldu." Sonra [savaş meydanına] daldı, savaştı ve sonunda öldürüldü.²

10/9

EŞTER'İN SAVAŞI VE HARPTEKİ TEMEL ROLÜ

Kritik olaylar, hayatın zorlukları ve zamanın değişimleri insanların parlamasında, yücelik ve izzetlerinin ortaya çıkmasında çok önemli rol oynamaktadır.

1 - *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.381; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.268, Ahnef b. Kays'tan; *Vak'at-u Sıffin*, s.341, bu kaynakta Ömer b. Sa'd'dan rivayet etmiştir. Ayrıca bkz. *el-Menakib*, Harezmi, s.233, h.240.

2 - *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.3, s.259; *Usdu'l-Ğabe*, c.4, s.127, No:3804; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.336; *el-Menakib*, Harezmi, s.191, h.229; *Ricalu'l-Keşşi*, c.1, s.268, h.101.

إنّ هذا النوع من الحوادث كما يُجَلِّي عظمة الروح الإنسانيّة بنحو بيّن ، فإنّه يترك أثره العميق في إيجاد الأرضيّة التي تتبلور فيها شخصيّة الإنسان في بعض الأحيان ، وبها تتجلّى بوطن الناس ؛ فإنّه في صروف الدهر وحدثانه تُعرف حقيقة الإنسان ، وقول الإمام أمير المؤمنين(عليه السلام) : «في تَقَلُّبِ الأحوالِ عِلْمُ جَواهرِ الرِّجالِ»¹ خير آية على هذه الحقيقة العميقة . وهكذا كانت معركة صفّين مرآة تجلّت فيها شخصيّة مالك المتألّقة في تاريخ التشيع ؛ فقد كان الوجه البارز ، والبطل الشجاع الباسل في هذه الحرب .

1- كان دور مالك واضحاً في تحفيز الكوفيين الذين كانوا يسمعون كلامه ، وفي إرسالهم إلى المعركة .

2- كان له دور أساسي في تنظيم الجيش .

3- كان مالك على مقدّمة الجيش ، وكانت هيمنته العظيمة ومواجهته البطوليّة لمقدّمة جيش معاوية - التي كان عليها أبو الأعور السلمي - قد أرغمتا هؤلاء على الفرار من الميدان .

4- كان أهل الرقة² من أنصار عثمان ، فدمّروا الجسور المنصوبة على نهر الفرات لخلق العقبات أمام الجيش العلوي الذي كان قوامه مئة ألف مقاتل . فعزم الإمام(عليه السلام) على الرجوع والبحث عن معبر آخر ؛ لأنّه لم يُرد أن يستخدم القوّة العسكريّة ويقسر الناس على القيام بعمل شاقّ ، وهنا عرّف مالك نفسه لأهل الرقة وهدّدهم ، فاضطّروا إلى نصب جسر للعبور ، وعبر الجيش بالفعل .

5- حال جيش معاوية دون وصول جيش الإمام(عليه السلام) إلى الماء ، فاستبسل ومعه الأشعث بن قيس حتى تمكّن الجيش من الحصول على الماء .

6- تولّى مالك قيادة الخيّالة عند نشوب الحرب .

1 . نَحْجُ البلاغة : الحكمة 217 .

2 . الرّقة : من مدن سوريا الحاليّة، وهي مدينة مشهورة على الفرات بينها وبين حرّان ثلاثة أيّام (راجع معجم البلدان : ج 3 ص 59) .

Bu tür olaylar, insan ruhunun azametini apaçık şekilde ortaya koyarken, insanın bazı özel durumlardaki karakterini sergileyeceği ortamı oluşturma noktasında da derin etki bırakmaktadır. Böylece kişilerin iç dünyaları dışa yansımaktadır. İnsanın gerçek yüzü ancak zamanın değişim ve olaylarında tanınabilir. Emirülmüminin'in (a.s) "İnsanların cevheri, durumların değişmesinde bilinir"¹ sözü de bu derin gerçeğin en güzel delilidir.

Sıffin Savaşı da Malik'in Şia tarihinde parlayan şahsiyetini ortaya çıkaran bir ayna olmuştur. O seçkin bir şahsiyetti ve bu savaşın korkusuz ve cesur bir kahramanıydı. [Malik'in Sıffin Savaşı'ndaki rolü şunlardan ibaretti]:

1- Malik'in, kendisini dinleyen Küfelileri harekete geçirme ve onları savaşa gönderme konusundaki etkisi çok açıktı.

2- Ordunun düzenlenmesinde esas rolü üslenmiştir.

3- Malik ordudaki öncü birliklerin komutanıydı; onun üstün komutası ve kahramanca savaşı, Muaviye ordusunun Ebu'l-A'ver Sulemi komutasındaki öncü birliğinin bozguna uğratarak, savaş meydanından kaçışına vesile oldu.

4- Rakka² halkı Osman'ın yarenlerindendi. Onlar İmam'ın yüz bin kişilik ordusunun ilerleyişi karşısında engeller oluşturabilmek için Fırat üzerindeki köprüleri yıktılar. Bunun üzerine İmam başka bir geçiş yolu bulmak için geri döndü. Zira o, askeri gücünü kullanmak ve halkı zor bir işe koşmak istemedi. İşte tam burada Malik, Rakka halkına kendisini tanıtırak onları tehdit etti. Onlar da geçiş için bir köprü yapmak zorunda kaldılar ve ordu bu köprüden geçti.

5- Muaviye ordusu, suyun İmam'ın ordusuna ulaşmasına engel olmuştu. Bunun üzerine Malik yiğitçe savaşa çıktı ve Eş'as b. Kays'la birlikte suyun orduya ulaşmasını sağladı.

6- Savaş çıktığı sırada süvari birliklerin komutanıydı.

1 - *Nehcü'l-Belağ*, 217. Hikmetli söz.

2 - Rakka, şu anki Suriye'nin Fırat nehri üzerindeki meşhur şehirlerinden biridir. Harran'a üç günlük mesafe uzaklığındadır. (bkz. *Mucemu'l-Buldan*, c.3, s.59).

- 7- كان له الدور الأكبر في صولات ذي الحجة . وحين بدأت الحرب في شهر صفر ودامت ثمانية أيام ، كان مالك في يومين منها قائداً عاماً لها على الإطلاق .
- 8- كان مقاتلاً لا نظير له في المواجهات الفردية ، ولم ينكص قطّ عند مواجهة أحد .
- 9 - في الأيام الأخيرة من المعركة ، كان حلالاً للمشاكل العويصة فيها ، وكان يحضر بأمر مولاه حيثما ظهرت مشكلة فيبادر إلى حلّها .
- 10 - تآلق مالك تآلقاً عظيماً في وقعة الخميس وليلة الهيرير .

11 - قاد مع أصحابه جولة مرعبة مهيبة من جولات صفّين ، فتقدّم حتى وصل خيمة معاوية فجر يوم الجمعة ، ولم يكن بينه وبين الانتصار الأخير وإخماد نار الفتنة الأموية إلا خطوة واحدة ، فتآمر الأشعث والخوارج وأجبروا الإمام(عليه السلام) على إرجاعه ، فابتعد عن خيمة معاوية بقلب ملؤه الأسى ؛ كي لا يصل إلى مولاه أذى . فبما عجباً لكلّ هذا الإيثار مع ذلك التحجّر ، واسوداد ضمائر المناوئين للإمام(عليه السلام) ، وقبح سرائرهم !!

إنّ أعظم ما تميّز به مالك هو معرفته العميقة للإمام(عليه السلام) وتواضعه أمام مولاه ، ذلك التواضع النابع من وعيه الفدّ ، ومعرفته العظيمة .

2512 . **الفتوح** : خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ عَلَى فَرَسٍ لَهُ كُمَيْتٌ - لَا يَرَى مِنْهُ إِلَّا حَمَالِيْقُ الْحَدَقِ ، وَفِي يَدِهِ رُمْحٌ لَهُ - فَجَعَلَ يَضْرِبُ بِالرُّمَحِ عَلَى رُؤُوسِ أَصْحَابِ عَلِيٍّ وَيَقُولُ : سَوَّوْا صُفُوفَكُمْ ! وَالنَّاسُ لَا يَعْرِفُونَهُ .

حَتَّى إِذَا اعْتَدَلَتِ الصُّفُوفُ وَالرَّايَاتُ ، اسْتَقْبَلَهُمْ بِوَجْهِهِ وَوَلَّى ظَهْرَهُ إِلَى أَهْلِ الشَّامِ ، ثُمَّ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : اِحْمَدُوا اللَّهَ عِبَادَ اللَّهِ ، وَاشْكُرُوهُ ؛ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ ابْنَ عَمِّ نَبِيِّهِ مُحَمَّدٌ (صلى الله عليه وآله) ، وَوَصِيُّهُ ، وَأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيْهِ ، أَفَدَمَهُمْ هِجْرَةً ، وَأَوَّلَهُمْ إِيمَانًا ، سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ صَبَّهُ عَلَى أَعْدَائِهِ .

7- Zilhicce ayındaki saldırılarda onun çok büyük rolü vardı. Sefer ayında başlayan ve sekiz gün süren savaşın iki gününde Malik ordunun tümüne komuta etmekteydi.

8- Teke tek savaşlarda eşsiz bir savaşçıydı; önüne çıkan hiçbir kişiye yenilmedi.

9- Savaşın son günlerinde karmaşık sorunların çözümleyicisi oldu. Mevlâsının emri ile nereden bir sorun çıksa onun çözümü için oraya koşuyordu.

10- Perşembe günü ve 'Herir/Gürültü gecesinde' Malik azametle parlamıştı.

11- Yarenleriyle birlikte Sıffin'deki ağır ve korkutucu hamlelerinden birini gerçekleştirdi; Cuma gününün sabahında Muaviye'nin çadırının önüne vardı. Kesin zafere ulaşmasına ve Emevi fitnesini söndürmesine sadece bir adım kalmıştı. Ancak Eş'as ve Hariciler sözbirliği ederek İmamı (a.s), onu geri döndürmeye mecbur ettiler. Malik, mevlâsına bir eziyet ulaşmasın diye üzüntü ve keder dolu bir kalp ile Muaviye'nin çadırından uzaklaştı. İmamım aleyhinde olan kararmış ve taşlaşmış kalplerin, entrikacı çirkin gönüllerin karşısındaki bu fedakarlığa hayret doğrusu!!

Malik'in en üstün özelliği onun İmam (a.s) hakkındaki derin marifeti, onun karşısındaki alçak gönüllülüğüdür. Bu alçak gönüllü oluşu onun üstün basireti ve yüce marifetinden kaynaklanmaktaydı.

2512- el-Futuh: Kestanerengli at üzerine binmiş bir kişi meydana çıktı. Sadece kiprikleri gözükmekteydi; elinde bir mızrak vardı. Mızrağını Ali'nin (a.s) yarenlerinin başlarının üzerine değdirerek şöyle diyordu: "Saflarınızı düzeltin!" Halk onu tanımıyordu.

Saflar ve sancaklar düzene girdiğinde yüzünü onlara [Ali'nin (a.s) ordusuna] ve arkasını Şam ordusuna çevirdi. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: 'Ey Allah'ın kulları! Allah'a hamd ve şükredin. Zira aranızda Peygamberi Muhammed'in (s.a.a) amcası oğlu, vâsisi, yaratılmışların ona en sevgilisi, hicreti en eski olanı ve ilk iman edenini, Allah'ın düşmanları üzerine saldırdığı kılıçlarından bir kılıcı karar kılmıştır.

فَانْظُرُوا إِذَا حَمِيَ الْوَطِيسُ ، وَثَارَ الْقَتَامُ ، وَتَكَسَّرَتِ الرِّمَاحُ ، وَتَنَلَّمَتِ
الْصَّفَاحُ ، وَجَالَتِ الْحَيْلُ بِالْأَبْطَالِ ، وَلَا أَسْمَعُ مِنْكُمْ إِلَّا غَمَمَةً أَوْ هَمَمَةً .
قَالَ : ثُمَّ حَمَلَ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ ، فَقَاتَلَ حَتَّى كُسِرَ رُحْمُهُ ، ثُمَّ رَجَعَ فَإِذَا هُوَ الْأَشْتَرُ¹
2513 . تاريخ الطبري عن الحر بن الصياح النخعي : إِنَّ الْأَشْتَرَ يَوْمَئِذٍ كَانَ
يُقَاتِلُ عَلَى فَرَسٍ لَهُ فِي يَدِهِ صَفِيحَةٌ يَمَانِيَّةٌ ؛ إِذَا طَاطَأَهَا خِلَتْ فِيهَا مَاءٌ مُنْصَبًّا ،
وَإِذَا رَفَعَهَا كَادَ يُعْشِيهِ الْبَصَرَ شِعَاعُهَا ، وَجَعَلَ يَضْرِبُ بِسَيْفِهِ وَيَقُولُ :
الْغَمَرَاتُ ثُمَّ يَنْجَلِينَا²

2514 . تاريخ الطبري عن عبد الله بن عاصم الفاشي : حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْ
قَوْمِي أَنَّ الْأَشْتَرَ خَرَجَ يَوْمًا يُقَاتِلُ بِصَفَيْنَ فِي رِجَالٍ مِنَ الْقُرَاءِ ، وَرِجَالٍ مِنْ فُرْسَانَ
الْعَرَبِ ، فَاشْتَدَّ قِتَالُهُمْ ، فَخَرَجَ عَلَيْنَا رَجُلٌ - وَاللَّهِ لَقَلَّمَا رَأَيْتُ رَجُلًا قَطُّ هُوَ أَطْوَلُ
وَلَا أَعْظَمُ مِنْهُ - فَدَعَا إِلَى الْمُبَارَزَةِ ، فَلَمْ يَخْرُجْ إِلَيْهِ أَحَدٌ إِلَّا الْأَشْتَرُ ، فَاخْتَلَفَا
ضَرْبَتَيْنِ ، فَضْرَبَهُ الْأَشْتَرُ ، فَقَتَلَهُ . وَابْنُ اللَّهِ ، لَقَدْ كُنَّا أَشْفَقْنَا عَلَيْهِ ، وَسَلَّانَاهُ أَنْ لَا
يَخْرُجَ إِلَيْهِ ، فَلَمَّا قَتَلَهُ الْأَشْتَرُ نَادَى مُنَادٌ مِنْ أَصْحَابِهِ :
يَا سَهْمَ سَهْمَ ابْنَ أَبِي الْعِزَارِ *** يَا خَيْرَ مَنْ نَعْلَمُهُ مِنْ زَارِ
- وَ«زَارَةٌ» حَيٌّ مِنَ الْأَزْدِ - وَقَالَ : أُقْسِمُ بِاللَّهِ ، لَا أَقْتُلَنَّ قَاتِلَكَ أَوْ لَيَقْتُلَنِي ،
فَخَرَجَ فَحَمَلَ عَلَى الْأَشْتَرِ ، وَعَطَفَ عَلَيْهِ الْأَشْتَرُ فَضْرَبَهُ ، فَإِذَا هُوَ بَيْنَ يَدَيْ
فَرَسِهِ ، وَحَمَلَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ فَاسْتَنْقَذُوهُ جَرِيحًا .
فَقَالَ أَبُو رُفَيْقَةَ الْفَهْمِيُّ : هَذَا كَانَ نَارًا ، فَصَادَفَ إِعْصَارًا³ .

1 . الفتوح : ج 3 ص 157 ، شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 207 ؛ وقعة صفين : ص 473 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 22 ؛ وقعة صفين : ص 254 .

3 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 575 ؛ وقعة صفين : ص 196 وفيه «أبو ربيعة السهمي» بدل «أبو ربيعة

الفهمي» .

Öyleyse savaşın kızıştığı, ortalığın toz-duman olduğu, mızrakların kırıldığı, kılıçların yarıldığı ve atların kahramanlarla harekete geçtiği ana dikkat edin! Sakın sizden homurtu ve söylenme duymayayım!'

Daha sonra Şam ordusuna saldırdı ve mızrağı kırılıncaya kadar savaştı. Sonra da geri döndü. İşte o zaman onun Eşter olduğu anlaşıldı.¹

2513- Tarih-i Taberi [Hür b. Sayyah Nahai'den]: Eşter o gün atı üzerinde elinde bir yemen kalkanı olduğu halde savaşıyordu. Onu hareket ettirdiğinde sanki üzerinde su dökülüyormuş gibi görünüyordu. Onu kaldırdığında ışığı göz kamaştırıyordu. Kılıcı ile darbe indirirken şöyle diyordu: 'Birtakım girdaplar var ki yakında açılacaktır.'²

2514- Tarih-i Taberi [Abdullah b. Asim Faişi'den]: Kavmimden bir kişinin bana naklettiğine göre bir gün Eşter, kârilerden ve Arap süvarilerinden bir grupla birlikte Sıffin'de meydana çıktı. Sonra savaşları şiddetlendi. Bu arada karşımıza bir kişi çıktı [vallahi ondan daha uzun boylu ve iri yapılı çok az kişi görmüştüm]. O savaşmak için rakip istedi. Karşısına Eşter'den başka kimse çıkmadı. Onlar karşılıklı iki darbe savurdular. Sonra Eşter bir darbe vurup onu öldürdü. Allah'a yemin olsun ki biz Eşter'e acımıştık ve onun karşısına çıkmamasını istemiştik. Eşter onu öldürünce ölenin yarenlerinden biri şöyle seslendi:

Ey ok! Ey Ebu Ayzar'ın oku!

Ey Zare'nin³ bildiğimiz en hayırlısı

Sonra şöyle dedi: 'Allah'a yemin olsun ki senin katilini öldüreceğim veya o beni öldürecektir.' Sonra Eşter'in üzerine hamle etti. Eşter döndü ve vurduğu bir darbe ile onu atının önüne düşürdü. Yarenleri gelip onu yaralı olarak kurtardılar.

Ebu Rufeyka Fehmi diyor ki: 'Bu ateşti, ancak kasırğa ile karşılaştı.'⁴

1 - *el-Futuh*, c.3, s.157; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.207; *Vak'at-u Sıffin*, s.473.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.22; *Vak'at-u Sıffin*, s.254.

3 - Zare, Ezd kabilesinden bir boy.

4 - *Tarih-i Taberi*, c.4, s.575; *Vak'at-u Sıffin*, s.196, bu kaynakta "Ebu Rufeyka Fehmi" yerine "Ebu Rakika Sehmi" geçmiştir.

2515 . تاريخ الطبري عن الحر بن الصياح النخعي - في الأُشتر - : رآه مُنقِذٌ
 وحميرُ ابنا قيس التاعيطيان ، فقال مُنقِذٌ لِحَميرَ : ما في العَرَبِ مثْلُ هذا إن كان ما
 أرى مِن قتالِهِ على يَتِيهِ .

فقال لَهُ حميرُ : وهلِ التَّيَّةُ إلّا ما تراه يَصْنَعُ !
 قال : إني أخافُ أن يكونَ يُحاولُ مُلكاً¹ .

2516 . وقعة صفين عن عمر بن سعد عن رجاله : إنَّ مُعاويةَ دعا مروانَ بنَ
 الحَكَمِ فقالَ : يا مروانُ ، إنَّ الأُشترَ قد غَمَّني وأقلَّقني ، فأخرجُ بِهِذه الحِيلِ في كِلاعٍ
 ويَحْضَبُ ، فالقَهُ فقاتِلَ بِها .

فقال لَهُ مروانُ : أدعُ لَهَا عَمراً فَإِنَّهُ شِعارُكَ دونَ دِثارِكَ .

... ودعا مُعاويةَ عَمراً ، وأمرَهُ بالخُروجِ إلى الأُشترِ . . . فخرَجَ عَمْرُو في تِلْكَ
 الحِيلِ فَلَقِيَهُ الأُشترُ أَمامَ الحِيلِ . . . فَعَرَفَ عَمْرُو أَنَّهُ الأُشترُ ، وَفَشِلَ حِيلُهُ وَجَبُنَ ،
 وَاسْتَحيا أن يَرجِعَ . . . فَلَمَّا غَشِيَهُ الأُشترُ بِالرُّمَحِ زاعَ عَنْهُ عَمْرُو ، فَطَعَنَهُ الأُشترُ في
 وَجْهِهِ فَلَم يَصْنَعِ الرُّمَحُ شَيْئاً ، وَثَقُلَ عَمْرُو فَأَمْسَكَ عِنانَ فَرَسِهِ ، وَجَعَلَ يَدُهُ على
 وَجْهِهِ ، وَرَجَعَ رَاكِضاً إلى العَسْكَرِ² .

راجع : ج 4 ص 95 (استشهاد مالك الأُشتر) .

و ج 7 ص 466 (مالك الأُشتر) .

11 / 9

قِتالُ الإمامِ بِتَفْصِيهِ

2517 . وقعة صفين عن جابر بن عمير الأنصاري - في بيانِ شِجَاعَةِ عَلِيٍّ (عليه
 السلام) في حَرَبِ صِفِّينَ - :

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 22 ; وقعة صفين : ص 255 .

2 . وقعة صفين : ص 439 ; شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 79 و 80 وراجع الإمامة والسياسة : ج 1 ص 132 .

2515- Tarih-i Taberi [Hür b. Sayyah Nahai'den Eşter hakkında]: Kays'ın iki oğlu Munkiz Naiti ve Himyer Naiti onu gördüklerinde Munkiz, Himyer'e dedi ki: 'Eğer onda gördüğüm bu savaş gücü (ilahi) niyetine bağlı ise Arap arasında onun gibi biri yoktur.'

Himyer ona dedi ki: 'Acaba niyeti şu yaptığını gördüğün şeyden başka bir şey midir?'

Munkiz dedi ki: 'Onun saltanat için çalışıyor olmasından korkuyorum.'¹

2516- Vak'at-u Sıffin [Ömer b. Sa'd'ın adamlarından]: Muaviye, Mervan b. Hakem'i çağırıp ona dedi ki: 'Ey Mervan! Eşter beni endişelendirdi ve kaygılandırdı. Sen şu Kela ve Yehsub kabilesinin atlılarıyla meydana çık; onunla karşılaş ve kendisiyle savaş.'

Mervan ona dedi ki: 'Bu iş için Amr'ı çağır. Zira o senin şiarındır; sadece yatağınız ayrıdır.'

...Muaviye Amr'ı çağırıp ona Eşter'in karşısına çıkmasını emretti... Amr atlılarla meydana çıktı. Eşter ise kendi süvarilerinin önünde onun karşısına çıktı... Amr, onun Eşter olduğunu anlayınca ümitsizliğe düşüp korktu; fakat geri dönmekten de utandı... Eşter mızrakla onun üzerine hamle edince Amr ondan kaçtı. Eşter onun yüzüne bir darbe indirdi; ancak mızrak (darbesi) bir şey yapmadı. Amr ağırlaştı. Sonra atının yularını çekti ve elini yüzüne koyarak kaçıp karargâha geri döndü.²

Bkz. c.4, s.95 (İstişad-u Malik el-Eşter) ve c.7, s.466 (Malik el-Eşter)

11/9

İMAM'IN BİZZAT SAVAŞMASI

2517- Vak'at-u Sıffin [Sıffin Savaşı'nda Ali'nin (a.s) şecaatinden söz ederken Cabir b. Umeyr Ensari'den]:

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.22; Vak'at-u Sıffin, s.255.

2 - Vak'at-u Sıffin, s.439; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.8, s.79 ve 80. Ayrıca bkz. el-İmamet ve's-Siyaset, c.1, s.132.

لَا وَاللَّهِ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وآله) بِالْحَقِّ نَبِيًّا ، مَا سَمِعْنَا بِرئيس قوم منذ خلق الله السماوات والأرض أصاب يده في يوم واحد ما أصاب ؛ إِنَّهُ قَتَلَ فِيما ذَكَرَ الْعَادُونَ زِيَادَةً عَلَى خَمْسِمِئَةٍ مِنْ أَعْلَامِ الْعَرَبِ ، يَخْرُجُ بِسَيْفِهِ مُنَحْنِيًّا فَيَقُولُ : مَعْدِرَةٌ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِلَيْكُمْ مِنْ هَذَا ، لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَصْقِلَهُ وَلَكِنْ حَجَزَنِي عَنْهُ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ كَثِيرًا : « لَا سَيْفٌ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ ، وَلَا فَتَى إِلَّا عَلِيٌّ » وَأَنَا أَقَاتِلُ بِهِ دُونَهُ .

قَالَ : فَكُنَّا نَأْخُذُهُ فَتَقْوِمُهُ ، ثُمَّ يَتَنَاوَلُهُ مِنْ أَيْدِينَا فَيَتَقَحَّمُ بِهِ فِي عُرْضِ الصَّيْفِ ، فَلَا وَاللَّهِ مَا لَيْثٌ بِأَشَدَّ نِكَايَةً فِي عَدُوِّهِ مِنْهُ ، رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ رَحْمَةً وَاسِعَةً¹ .

2518 . ذخائر العقبى عن ابن عباس - وَقَدْ سَأَلَهُ رَجُلٌ : أَكَانَ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) يُبَاشِرُ الْقِتَالَ بِنَفْسِهِ يَوْمَ صِفِّينَ ؟ - : وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ رَجُلًا أَطْرَحَ لِنَفْسِهِ فِي مَتَلَفٍ مِنْ عَلِيٍّ ، وَلَقَدْ رَأَيْتُهُ يَخْرُجُ حَاسِرَ الرَّأْسِ ، بِيَدِهِ السَّيْفُ إِلَى الرَّجُلِ الدَّارِعِ فَيَقْتُلُهُ² .

2519 . تاريخ الطبري عن أبي عبد الرحمن السلمي : كُنَّا مَعَ عَلِيٍّ بِصِفِّينَ ، فَكُنَّا قَدْ وَكَّلْنَا بِفَرَسِهِ رَجُلَيْنِ يَحْفَظَانِهِ وَيَمْنَعَانِهِ مِنْ أَنْ يَحْمِلَ ، فَكَانَ إِذَا حَانَتْ مِنْهَا عَقْلَةٌ يَحْمِلُ ، فَلَا يَرْجِعُ حَتَّى يَخْضِبَ سَيْفُهُ .

وَإِنَّهُ حَمَلَ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ يَرْجِعْ حَتَّى ائْتَنَى سَيْفُهُ ، فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ، وَقَالَ : لَوْلَا أَنَّهُ ائْتَنَى مَا رَجَعْتُ³ .

1 . وقعة صفين : ص 477 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 211 وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 264 .

2 . ذخائر العقبى : ص 176 ، حياة الحيوان الكبرى : ج 1 ص 53 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 40 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 383 ، الإصابة : ج 6 ص 405 الرقم 8934 وفيه إلى «يخضب سيفه» ، البداية والنهاية : ج 7 ص 270 ؛ شرح الأخبار : ج 2 ص 3 ح 379 .

'Hayır, Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin olsun ki Allah'ın gökleri ve yeryüzünü yarattığı günden beri hiçbir kavmin önderinin bir gün içinde onun kendi eliyle yaptığı gibi bir şeyi yaptığını duymadık. Sayıcılar onun Arap büyüklerinden beş yüzden fazla kişiyi öldürdüğünü zikretmişlerdir; o, eğilmiş kılıcı ile meydana çıkıyor ve şöyle diyordu: 'Bundan ötürü Allah'tan ve sizden mazeret diliyorum; onu parlatmaya bilemeğe karar vermiştim. Ancak Resulullah'ın (s.a.a) yanında savaştığım sırada ondan duyduğum çokça söylediği "Zülfikar gibi kılıç ve Ali gibi yiğit yoktur" sözü bundan beni alıkoydu.'

Biz kılıcını alıp düzeltiyorduk. Sonra o kılıcı elimizden alıp düşman saflarının arasına dalıyordu. Hayır, Allah'a yemin olsun ki hiçbir aslanın avına atılması onun düşmanına saldırmasından daha şiddetli değildi. Allah'ın geniş rahmeti onun üzerine olsun.¹

2518- Zehairu'l-Ukba [Bir kişi İbn-i Abbas'tan: 'Acaba Ali'nin (a.s) kendisi Sıffin Savaşı'nda bizzat savaşıyor muydu?' diye sorduğunda İbn-i Abbas dedi ki]: 'Allah'a yemin olsun ki Ali'den (a.s) daha çok kendisini yok olma tehlikesine atan bir kişi görmedim. Onun başı açık ve elinde kılıçla meydana çıktığını zırhlı bir kişiye saldırıp onu öldürdüğünü gördüm.'²

2519- Tarih-i Taberi [Ebu Abdurrahman Sulemi'den]: Sıffin'de Ali (a.s) ile birlikteydik. İki kişiyi onu korumaları ve hamle etmesine engel olmaları için atının yanında bırakmıştık. Ancak o, onların gaflet anında hamle ediyor, kılıcını kana boyamadan da geri dönmüyordu.

Bir gün hamle etti ve kılıcı eğilinceye kadar geri dönmedi. Sonra kılıcını onlara atarak şöyle dedi: 'Eğer bu (kılıç) eğilmeseydi geri dönmezdim.'³

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.477; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.211. Ayrıca bkz. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.264.

2 - *Zehairu'l-Ukba*, s.176; *Hayatu'l-Hayavanu'l-Kubra*, c.1, s.53.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.40; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.383; *el-İsabe*, c.6, s.405, No: 8934, bu kaynakta "kılıcını kana boyamadan da geri dönmüyordu" cümlesine kadar gelmiştir; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.270; *Şerhu'l-Ahbar*, c.2, s.3, h.379.

2520 . تاريخ الطبري عن أبي روق الهمداني - في شدة حرب صفين -
انتهت الهزيمة إلى علي ، فانصرف يمشي نحو الميسرة ، فانكشفت عنه مضر من
الميسرة ، وثبتت ربيعة .

قال أبو مخنف : حدثني مالك بن أعيان الجهني ، عن زيد بن وهب الجهني
قال : مر علي معه بنوه نحو الميسرة ومعهم ربيعة وحدها ، وإني لأرى النبل
يمر بين عاتقه ومنكبه ، وما من بنه أحد إلا يقيه بنفسه ، فيكره علي ذلك ،
فيتقدم عليه فيحول بين أهل الشام وبينه ، فيأخذه بيده إذا فعل ذلك فيلقيه
بين يديه أو من ورائه .

فبصر به أحمز - مولى أبي سفيان ، أو عثمان ، أو بعض بني أمية - فقال [أي
أحمز] : علي ورب الكعبة ! قتلتني الله إن لم أقتلك أو تقتلني ، فأقبل نحوه ، فخرج
إليه كيسان مولى علي ، فاختلفا ضربتين ، فقتله مولى بني أمية ، وينتزه علي ،
فيقع بيده في جيب درعه ، فيجذبه¹ ، ثم حملة على عاتقه ، فكأنني أنظر إلى
رجليتيه ، تحتلفان على عنق علي ، ثم ضرب به الأرض فكسر منكبه وعصديه ،
وشد ابنا علي عليه حسين ومحمد ، فصرباه بأسيا فيها حتى برد ، فكأنني أنظر إلى
علي قائماً ، وإلى شبلية يضربان الرجل
ثم إن أهل الشام دنوا منه ، والله ما يزيد فرهم منه سرعة في مشيه ،
فقال له الحسن : ما ضرك لو سعت حتى تنتهي إلى هؤلاء الذين قد صبروا
لعدوك من أصحابك ؟

فقال : يا بني ، إن لابيكَ يوماً لن يعدوه ، ولا يُبطئ به عنه² السعي ، ولا
يُعجل به إليه المشي ،

1 . جَبَذَ يَجِدُ : لغة في جَذَبَ (لسان العرب : ج 3 ص 478) .

2 . في المصدر : «عند» ، والتصحيح من وقعة صفين .

2520- Tarih-i Taberi [Sıffin Savaşı'nı şiddetinden söz ederken Ebu Ravk Hemdani'den]: ... Hezimet Ali'nin (a.s) tarafına kadar uzandı. Bunun üzerine o, sol kanada doğru yürümeye başladı. Sol kanattaki Muzar kabilesi onun etrafından dağıldılar; ancak Rabia kabilesi sebat gösterdi.

Ebu Mihnef diyor ki: Malik b. A'yen Cuheni, Zeyd b. Vahab Cuheni'den bana şöyle nakletti: Ali, yanındaki oğulları ile birlikte sol kanada doğru hareket etti; sadece Rabia kabilesi yanındaydı. Sanki şimdi görür gibiyim; oklar omuzları arasında uçuşmaktaydı ve oğullarından herbiri kendisini ona siper etmekteydi. Ali (a.s) bundan rahatsız oluyordu ve ileri atılarak oğlu ile Şam ordusu arasına geçiyordu. Hangisi ona siper olmaya çalışsa onu eliyle tutup ya önüne veya arkasına atıyordu.

[Ebu Süfyan'ın veya Osman'ın ya da Ümeyye oğullarından birinin kölesi olan] Ahmer onu görünce dedi ki: 'Ey Ali! Kabe'nin Rabbine yemin olsun! Eğer seni öldürmezsem ya da sen beni öldürmezsen Allah beni öldürsün.' Daha sonra ona doğru hamle etti. Onun karşısına Ali'nin (a.s) kölesi Keysan çıktı. İkisi arasında karşılıklı iki darbe savruldu. Ümeyye oğullarının kölesi Keysan'ı öldürdü. Ali (a.s) süratle Ahmer'e doğru koştu; eliyle zırhının oyuğundan tutarak çekti. Sonra onu kendi omzuna kadar kaldırdı. Ayaklarının Ali'nin boynu seviyesinde oynadığını sanki şimdi görür gibiyim. Daha sonra Ali (a.s) onu yere vurdu; onun omzu ve pazuları kırıldı. Ali'nin (a.s) iki oğlu, Hüseyin ve Muhammed o kölenin üzerine saldırdılar; kılıçlarıyla onu (öldürünceye ve cesedi) soğuyuncaya kadar vurdular. Sanki şimdi görür gibiyim; Ali ayakta durmuş ve onun iki aslan yavrusu o adama darbeler indiriyorlar...

Şam ordusu ona yaklaştı. Allah'a yemin olsun ki onların yaklaşıyor olmaları onun yürüyüşündeki hızı artırmadı. Hasan (a.s) ona dedi ki: 'Eğer koşsan ve kendini ashabından düşman karşısında direnenlere yetiştirsen bunun sana ne zararı olur ki?'

Buyurdu: 'Ey oğulcuğum! Baban için asla geçemeyeceği bir gün (ecel) vardır; koşması onu geciktirmez ve yürümesi de onu çabuklaştırmaz.

إِنَّ أَبَاكَ وَاللَّهِ مَا يُبَالِي أَوْقَعَ عَلَى الْمَوْتِ ، أَوْ وَقَعَ الْمَوْتُ عَلَيْهِ ¹ !
2521 . الأخبار الطوال : كَانَ فَارِسَ مُعَاوِيَةَ الَّذِي يَنْتَهِي ² بِهِ حُرَيْثٌ مَوْلَاهُ ،
 وَكَانَ يَلْبَسُ بَزَّةَ مُعَاوِيَةَ ، وَيَسْتَلِمُ سِلَاحَهُ ، وَيَرْكُبُ فَرَسَهُ ، وَيَحْمِلُ مُتَشَبِّهًا
 بِمُعَاوِيَةَ ، فَإِذَا حَمَلَ قَالَ النَّاسُ : هَذَا مُعَاوِيَةُ . وَقَدْ كَانَ مُعَاوِيَةُ نَهَاةً عَنْ عَلِيٍّ ،
 وَقَالَ : اجْتَنِبْهُ ، وَضَعْ رُحْمَكَ حَيْثُ شِئْتَ .

فَحَلَا بِهِ عَمْرُو ، وَقَالَ : مَا يَمْنَعُكَ مِنْ مُبَارَزَةِ عَلِيٍّ ، وَأَنْتَ لَهُ كُفءٌ ؟
 قَالَ : نَهَانِي مَوْلَايَ عَنْهُ .

قَالَ : وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَرْجُو أَنْ بَارَزْتَهُ أَنْ تَقْتُلَهُ ، فَتَذْهَبَ بِشَرَفِ ذَلِكَ .
 فَلَمْ يَزَلْ يُزَيِّنُ لَهُ ذَلِكَ حَتَّى وَقَعَ فِي قَلْبِ حُرَيْثٍ . فَلَمَّا أَصْبَحُوا خَرَجَ حُرَيْثٌ
 حَتَّى قَامَ بَيْنَ الصَّفَيْنِ ، وَقَالَ : يَا أَبَا الْحَسَنِ ، ابْرُزْ إِلَيَّ ! أَنَا حُرَيْثٌ . فَخَرَجَ إِلَيْهِ
 عَلِيٌّ (عليه السلام) ، فَضَرَبَهُ ، فَقَتَلَهُ ³ .

2522 . وقعة صفين عن صمصمة بن صوحان : إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ
 صَافَّ أَهْلَ الشَّامِ ، حَتَّى بَرَزَ رَجُلٌ مِنْ حِمِيرٍ مِنْ آلِ ذِي يَرْنَ ، اسْمُهُ : كُرَيْبُ بْنُ
 الصَّبَّاحِ ، لَيْسَ فِي أَهْلِ الشَّامِ يَوْمَئِذٍ رَجُلٌ أَشْهَرُ شِدَّةً بِالْبَأْسِ مِنْهُ ، ثُمَّ نَادَى :
 مَنْ يُبَارِزُ ؟ فَبَرَزَ إِلَيْهِ الْمُرتَفِعُ بْنُ الوَضَّاحِ الرُّبَيْدِيُّ ، فَقَتَلَ الْمُرتَفِعَ .
 ثُمَّ نَادَى : مَنْ يُبَارِزُ ؟ فَبَرَزَ إِلَيْهِ الْحَارِثُ بْنُ الْجَلَّاحِ ، فَقَتَلَ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 18 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 373 ، شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 198 كلاهما نحوه ؛ وقعة صفين : ص 248 وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 265 وكشف الغمّة : ج 1 ص 251 .
 2 . انتهأت بالشيء : أنست به وأحببت قربه (تاج العروس : ج 19 ص 232) .
 3 . الأخبار الطوال : ص 176 ، تاريخ دمشق : ج 12 ص 335 ، الفتوح : ج 3 ص 29 ، الفصول المهمة : ص 91 ، المناقب للحوارزمي : ص 223 ح 240 ؛ وقعة صفين : ص 272 كلاهما نحوه .

Allah'a yemin olsun ki baban, ölüme gitmesi ile ölümün ona gelmesi arasında hiç fark gözetmez!¹

2521- el-Ahbaru't-Tival: Muaviye'nin kendisine çok yakın tuttuğu Hureys ismindeki kölesi onun süvarisiydi. O, Muaviye'nin savaş elbisesini giyer, onun silahını alır ve onun atına binerdi; hamle ettiğinde Muaviye'ye benzerdi. O hamle edince insanlar, "Bu Muaviye'dir" diyorlardı. Muaviye, onu Ali'den men etmiş ve şöyle demişti: 'Ondan uzak dur, (sonra) mızrağını dilediğin yere daldır.'

Amr onunla yalnız kalınca dedi ki: 'Ali'yle savaşmaktan seni engelleyen şey nedir, halbûki sen onun dengindesin?'

Dedi ki: 'Efendim beni bundan men etmiştir.'

Amr dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki bence eğer savaşırsan onu öldürürsün ve bu işin şerefi sana nasip olur.'

Amr sürekli bu işi ona süsledi. Sonunda Hureys'in kalbine yattı. Sabah olduğunda Hureys meydana çıktı; iki ordunun safları arasında durup şöyle seslendi: 'Ey Ebul Hasan! Savaş için karşıma çık! Ben Hureys'im.' Ali (a.s) karşısına çıktı ve vurduğu bir darbe ile onu öldürdü.²

2522- Vak'at-u Sıffin [Sa'saa b. Suhan'dan]: Ali b. Ebu Talib (a.s) Şam ordusunun karşısına çıktı. Himyer kabilesinin Zu Yezen Hanedanı boyundan Kureyb b. Sabbah isminde bir kişi de meydana çıktı. Şam halkı arasında o gün ondan daha kuvvetli biri yoktu. Daha sonra "Kim benimle savaşacak?" diye seslendi. Murtefi b. Vezzah Zubeydi onun karşısına çıktı. Ali (a.s), Murtefi'yi öldürdü.

Yine: 'Kim benimle savaşacak?' diye seslendi. Karşısına Haris b. Culah çıktı; onu da öldürdü.

Tekrar seslendi: 'Kim benimle savaşacak?' Bu kez Aiz b. Mesruk Hemdani onun karşısına çıktı. Aiz'i de öldürdü.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.18; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.373; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.198; *Vak'at-u Sıffin*, s.248. Ayrıca bkz. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.265; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.251.

2 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.176; *Tarih-i Dimeşk*, c.12, s.335; *el-Futuh*, c.3, s.29; *el-Fusulu'l-Muhimme*, s.91; *el-Menakib*, Harezmi, s.223, h.240; *Vak'at-u Sıffin*, s.272.

ثُمَّ نادى : مَنْ يُبَارِزُ ؟ فَبَرَزَ إِلَيْهِ عَائِدُ بْنُ مَسْرُوقِ الْهَمْدَانِيِّ ، فَقَتَلَ عَائِدًا .
ثُمَّ رَمَى بِأَجْسَادِهِمْ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ، ثُمَّ قَامَ عَلَيْهَا بَغِيًّا وَاعْتِدَاءً . ثُمَّ نادى :
هَلْ بَقِيَ مِنْ مُبَارِزٍ ؟

فَبَرَزَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ ثُمَّ ناداهُ : وَيْحَكَ يَا كَرِيبُ ! إِنِّي أَحْذِرُكَ اللَّهَ وَبَأْسَهُ وَتَقِيمَتَهُ ،
وَأَدْعُوكَ إِلَى سُنَّةِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِهِ ، وَيْحَكَ ! لَا يُدْخِلُكَ ابْنُ آكَلَةِ الْأَكْبَادِ النَّارَ .
فَكَانَ جَوَابُهُ أَنْ قَالَ : مَا أَكْثَرَ مَا قَدْ سَمِعْنَا هَذِهِ الْمَقَالَةَ مِنْكَ ، فَلَا حَاجَةَ لَنَا
فِيهَا . أَقْدِمِ إِذَا شِئْتَ ، مَنْ يَشْتَرِي سَيْفِي وَهَذَا أَثَرُهُ ؟
فَقَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام) : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، ثُمَّ مَشَى إِلَيْهِ فَلَمْ يُمِهِلْهُ
أَنْ ضَرَبَهُ ضَرْبَةً خَرَّ مِنْهَا قَتِيلًا يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ .

ثُمَّ نادى : مَنْ يُبَارِزُ ؟ فَبَرَزَ إِلَيْهِ الْحَارِثُ بْنُ وَدَاعَةَ الْحِمَيْرِيِّ ، فَقَتَلَ الْحَارِثَ .
ثُمَّ نادى : مَنْ يُبَارِزُ ؟ فَبَرَزَ إِلَيْهِ الْمُطَاعُ بْنُ الْمُطَلِّبِ الْقَيْنِيِّ ، فَقَتَلَ مُطَاعًا .
ثُمَّ نادى : مَنْ يَبْرُزُ ؟ فَلَمْ يَبْرُزْ إِلَيْهِ أَحَدٌ .

ثُمَّ إِنَّ عَلِيًّا نادى : يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ ! ﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ
وَالْحَرُمَتُ قِصَاصُ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾¹ ، وَيْحَكَ يَا مُعَاوِيَةُ هَأُمُّ إِلَيَّ فَبَارِزِي ، وَلَا يَقْتُلَنَّ
النَّاسُ فِيمَا بَيْنَنَا !

فَقَالَ عَمْرُو : إِعْتَنِمَهُ مُنْتَهَرًا ، قَدْ قَتَلَ ثَلَاثَةً مِنْ أَبْطَالِ الْعَرَبِ ، وَإِنِّي أَطْمَعُ أَنْ
يُظْفِرَكَ اللَّهُ بِهِ .

Onların cesetlerini üst üste yığdıktan sonra daha fazlasını istercesine bir edayla ayakta durdu. Sonra şöyle seslendi: 'Acaba savaşacak kimse kaldı mı?'

Onun karşısına Ali (a.s) çıkarak şöyle seslendi: 'Vay olsun sana, ey Kureyb! Ben seni Allah'tan, azabından ve intikamından sakındırıyorum; seni Allah'ın ve Resulünün sünnetine davet ediyorum. Vay olsun sana! Ciğer yiyen kadının oğlu seni ateşe sokmasın.'

O, cevabında şöyle konuştu: 'Bu sözü senden çok işittik ve bizim ona ihtiyacımız yoktur. İstersen ileri gel; böyle bir etkisi olan kılıcımı kim satın alabilir ki?'

Ali (a.s): 'Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur.' dedikten sonra onun üzerine yürüdü. Hiç mühlet vermeden ona bir darbe indirdi, Kureyb bu darbe sonucu yere yuvarlandı ve kanında debelenerek öldü.

Ali (a.s) sonra şöyle seslendi: 'Kim (benimle) savaşacak?' Haris b. Vedae Himyeri onun karşısına çıktı. Ali (a.s) onu da öldürdü.

Sonra yine seslendi: 'Kim (benimle) savaşacak?' Karşısına Muta b. Muttalib Kayni çıktı. Muta'yı da öldürdü.

Yine: Savaşacak var mı? diye seslendi, ancak kimse karşısına çıkmadı.

Daha sonra Ali (a.s) şöyle seslendi: '***Ey Müslümanlar! Haram aydaki saldırıya haram aydaki saldırıyla karşılık verilir. Saygısı farz olan şeyleri çiğnemenin kisası vardır. O halde, size saldıran siz de saldırısının misliyle karşılık verin. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah takvalılarla beraberdir.***¹ Vay olsun sana ey Muaviye! Bana doğru gel ve benimle savaş; aramızdaki insanlar öldürülmesinler!'

Amr [Muaviye'ye]dedi ki: 'Bu fırsatı ganimet say. O, Arap kahramanlarından üçünü öldürdü. (Bu yüzden yorulmuştur) Ben, Allah'ın seni onun karşısında zafere ulaştıracağını umuyorum.'

1 - Bakara/194.

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : وَيَحْكُ يَا عَمْرُو ! وَاللَّهِ ، إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ أُقْتَلَ فَتُصِيبَ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ، اذْهَبْ إِلَيْكَ ، فَلَيْسَ مِثْلِي يُخَدَعُ¹ .

2523 . وقعة صفين عن صعصعة بن صوحان والحارث بن أدهم : بَرَزَ يَوْمَئِذٍ عُرْوَةُ بْنُ دَاوُدَ الدِّمَشْقِيُّ فَقَالَ : إِنْ كَانَ مُعَاوِيَةُ كَرِهَ مُبَارَزَتَكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ فَهَلُمَّ إِلَيَّ . فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ ، فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ : ذَرِ هَذَا الْكَلْبَ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكَ بِخَطَرٍ . فَقَالَ : وَاللَّهِ ، مَا مُعَاوِيَةُ الْيَوْمَ بِأَغْيَظَ لِي مِنْهُ ، دَعَوْنِي وَإِيَّاهُ ، ثُمَّ حَمَلَ عَلَيْهِ فَضَرَبَهُ فَطَعَنَهُ قِطْعَتَيْنِ ، سَقَطَتْ إِحْدَاهُمَا يَمَنَّهُ ، وَالْأُخْرَى يَسْرَهُ ، فَارْتَجَّ الْعَسْكَرَانِ لِهَوْلِ الضَّرْبَةِ .

ثُمَّ قَالَ : اذْهَبْ يَا عُرْوَةُ فَأَخْبِرِ قَوْمَكَ ، أَمَا وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ لَقَدْ عَايَنْتَ النَّارَ وَأَصْبَحْتَ مِنَ النَّادِمِينَ .

وَقَالَ ابْنُ عَمٍّ لِعُرْوَةَ : وَاسُوءَ صَبَاحَهُ ، فَبَحَّ اللَّهُ الْبَقَاءَ بَعْدَ أَبِي دَاوُدَ وَحَمَلَ ابْنُ عَمٍّ أَبِي دَاوُدَ عَلَى عَلِيٍّ فَطَعَنَهُ فَضَرَبَ الرُّمَحَ فَبَرَّاهُ ، ثُمَّ قَتَعَهُ ضَرْبَةً فَالْحَقَّهُ بِأَبِي دَاوُدَ ، وَمُعَاوِيَةُ وَاقِفٌ عَلَى الثَّلِّ يُبْصِرُ وَيُشَاهِدُ ، فَقَالَ : تَبًّا لِهَذِهِ الرِّجَالِ وَقُبْحًا ؛ أَمَا فِيهِمْ مَنْ يَقْتُلُ هَذَا مُبَارَزَةً أَوْ غِيلَةً ، أَوْ فِي اخْتِلَاطِ الْفِيلَقِ وَتَوَرَّانِ النَّتْعِ ! فَقَالَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ : أَبْرَزُ إِلَيْهِ أَنْتَ فَإِنَّكَ أَوْلَى النَّاسِ بِمُبَارَزَتِهِ .

فَقَالَ : وَاللَّهِ ، لَقَدْ دَعَانِي إِلَى الْبِرَازِ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْ قُرَيْشٍ ، وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَبْرُزُ إِلَيْهِ ، مَا جُعِلَ الْعَسْكَرُ بَيْنَ يَدَيِ الرَّئِيسِ إِلَّا وَقَايَةً لَهُ .

1 . وقعة صفين : ص 315 ; الفتوح : ج 3 ص 112 ، الفصول المهمة : ص 88 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 264 كلها نحوه وراجع جواهر المطالب : ج 1 ص 265 .

Muaviye dedi ki: 'Vay olsun sana ey Amr! Allah'a yemin olsun ki sen benim öldürülmemden başka bir şey istemiyorsun. Böylece ben-den sonra hilafete ulaşmak istemektesin. Git kendi işine, benim gibi biri aldatılacak değildir.'¹

2523- Vak'at-u Sıffin [Sa'saa b. Suhan ve Haris b. Edhem'den]: O gün Urve b. Davud Dimeşki meydana çıkıp dedi ki: 'Ey Ebul Hasan! Eğer Muaviye seninle savaşmak istemiyorsa bana doğru gel!' Ali (a.s) ona doğru yöneldiğinde yarenleri kendisine dediler ki: 'Şu köpeği bırak. Zira o senin seviyende değildir.' Ali (a.s) dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki bugün Muaviye'nin bana olan kini ondan fazla değildir. Beni onunla yalnız bırakın.' Daha sonra ona hamle etti. Bir darbe indirip onu iki parçaya ayırdı; bir parçası sağa, diğer parçası sol tarafa düştü. Her iki ordu bu darbenin ağırlığı karşısında ürperdiler.

Sonra buyurdu ki: 'Ey Urve! Git de kavmine haber ver; Muham-med'i hak olarak gönderene yemin olsun ki sen ateşi gördün ve şimdi pişman olanlardansın.'

Urve'nin amcası oğlu dedi ki: 'Ne kötü bir sabahtır! Ebu Davud'dan (Urve) sonra kalmayı Allah (bana) çirkin kılsın...'

Daha sonra Ebu Davud'un amcası oğlu Ali'ye (a.s) doğru hamle etti. Ali (a.s) ona bir darbe indirdi; vurduğu mızrak darbesi ile onu uzağa savurdu. Ardından bir darbe daha vurarak onu Ebu Davud'un peşinden gönderdi. Muaviye yüksek bir yerde durmuş olanlara şahit oluyordu. Dedi ki: 'Kahrolsun şu kişiler ve utanç duysunlar! Acaba içlerinde sava-şarak veya ansızın gafletten faydalanarak ya da iki ordu birbirine girip ortalık toz-duman olduğunda şunu öldürecek biri yok mudur?!'

Velid b. Ukba dedi ki: 'Sen, kendin onun karşısına çık. Zira onunla savaşmaya sen herkesten daha layıksın.'

Muaviye dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki o beni savaşa çağırdı. Hatta ben (onun karşısına çıkmadığım için) Kureyş'ten utandım. Val-lahi ben onun karşısına çıkacak değilim; ordu, başkanı karşısında sa-dece onu korumak için vardır.'

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.315; *el-Futuh*, c.3, s.112; *el-Fusulu'l-Muhimme*, s.88; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.264. Ayrıca bkz. *Cevahiru'l-Metalib*, c.1, s.265.

فَقَالَ عُتْبَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ : إلهو عن هذا ; كَأَنَّكُمْ لم تَسْمَعُوا نِدَاءَهُ ، فَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّهُ قَتَلَ حُرَيْثًا ، وَفَضَّحَ عَمْرًا ، وَلَا أَرَى أَحَدًا يَتَحَكَّكُ¹ بِهِ إِلَّا قَتَلَهُ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ لِبُسْرِ بْنِ أَرْطَاةَ : أَتَقُومُ لِمُبَارَزَتِهِ ؟

فَقَالَ : مَا أَحَدٌ أَحَقُّ بِهَا مِنْكَ ، وَإِذَا أَبَيْتُمُوهُ فَأَنَا لَهُ . . . فَاسْتَقْبَلَهُ بُسْرٌ قَرِيبًا مِنَ التَّلِّ وَهُوَ مُقَنَّعٌ فِي الْحَدِيدِ لَا يُعْرِفُ ، فَنَادَاهُ : أَبْرُزْ إِلَيَّ أَبَا حَسَن ! فَانْحَدَرَ إِلَيْهِ عَلَى ثَوْدَةٍ غَيْرِ مُكْتَرِثٍ ، حَتَّى إِذَا قَارَبَهُ طَعَنَهُ وَهُوَ دَارِعٌ ، فَأَلْقَاهُ عَلَى الْأَرْضِ ، وَمَنَعَ الدِّرْعُ السِّنَانَ أَنْ يَصِلَ إِلَيْهِ ، فَأَتَقَاهُ بُسْرٌ بِعَوْرَتِهِ وَقَصَدَ أَنْ يَكْشِفَهَا يَسْتَدْفِعُ بِأَسْنِهِ ، فَانْصَرَفَ عَنْهُ عِلِّيُّ (عليه السلام) مُسْتَدِيرًا لَهُ ، فَعَرَفَهُ الْأَشْتَرُ حِينَ سَقَطَ ، فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هَذَا بُسْرُ بْنُ أَرْطَاةَ ، عَدُوُّ اللَّهِ وَعَدُوُّكَ .

فَقَالَ : دَعُهُ عَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ ، أَبْعَدُ أَنْ فَعَلَهَا

وَقَامَ بُسْرٌ مِنْ طَعْنَةِ عَلِيِّ مَوْلِيًا ، وَوَلَّتْ خَيْلُهُ ، وَنَادَاهُ عَلِيٌّ : يَا بُسْرُ ، مُعَاوِيَةُ كَانَ أَحَقَّ بِهَذَا مِنْكَ .

فَرَجَعَ بُسْرٌ إِلَى مُعَاوِيَةَ ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : اِرْفَعْ طَرْفَكَ قَدْ أَدَالَ اللَّهُ عَمْرًا مِنْكَ فَكَانَ بُسْرٌ بَعْدَ ذَلِكَ إِذَا لَقِيَ الْحَيْلَ الَّتِي فِيهَا عَلِيٌّ تَنْحَى نَاحِيَةً . وَتَحَامَى فُرْسَانُ أَهْلِ الشَّامِ عَلِيًّا² .

2524 . الفتوح : خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاوِيَةَ يُقَالُ لَهُ : الْمُخَارِقُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ - وَكَانَ فَارِسًا بَطَلًا - حَتَّى وَقَفَ بَيْنَ الْجَمْعَيْنِ ، ثُمَّ سَأَلَ النَّزَالَ ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ الْمُؤَمِّلُ بْنُ عُبَيْدِ الْمُرَادِيِّ ، فَقَتَلَهُ الشَّامِيُّ . . . فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قَتَلَ أَرْبَعَةَ نَفَرٍ ، وَاحْتَرَزَ رُؤُوسَهُمْ ، وَكَشَفَ عَوْرَاتِهِمْ . قَالَ : فَتَحَامَاهُ النَّاسُ خَوْفًا مِنْهُ .

1 . التحكك : التحرش والتعرض (لسان العرب : ج 10 ص 414) .

2 . وقعة صفين : ص 458 ; شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 95 وراجع الفتوح : ج 3 ص 105 والمناقب

للخوارزمي : ص 240 ح 240 .

Utbe b. Ebu Süfyan dedi ki: 'Onu boş verin; sanki feryadını işitmiyormuşsunuz gibi davranın. Biliyorsunuz ki o, Hureys'i öldürdü ve Amr'ı rezil etti. Gördüğüm kadarıyla karşısına kim çıktıysa onu öldürmüştür.'

Muaviye, Busr b. Ertad'a dedi ki: 'Onunla savaşa kalkmaz mısın?'

Busr dedi ki: 'Buna senden daha layık biri yoktur ama eğer çekiniyorsan ben onunla savaşmaya giderim...'

Busr tepeye doğru ilerledi. O, demire bürünmüş olduğu için tanınmıyordu. Şöyle seslendi: 'Ey Ebul Hasan! Savaş için karşıma çık!' Ali (a.s) vakarla ve hiç önemsemeksizin ona doğru hareket etti. Yaklaştığında bir darbe vurup onu yere attı. Üzerindeki zırh mızrağın bedenine ulaşmasına engel oldu. Busr avretini kalkan edindi; onu açarak Ali'yi kendisinden uzaklaştırmak istedi. Ali (a.s) ona sırtını çevirip geri döndü. Eşter, yere düştüğü sırada onu tanımıştı. Bu yüzden dedi ki: 'Ey Emirülmüminin! Bu, Busr b. Ertad'dır. Allah'ın ve senin düşmanıdır.'

Ali (a.s) buyurdu: 'Bırak onu, Allah'ın laneti ona olsun. Şu yaptığından sonra....'

Busr, Ali'nin darbesinden sonra ayağa kalkıp süvarileri ile birlikte geri döndü. Ali (a.s) ona şöyle seslendi: 'Ey Busr! Muaviye bu işe senden daha layık idi.'

Busr Muaviye'nin yanına döndüğünde Muaviye ona dedi ki: 'Başını kaldır, Allah senden önce Amr'a böyle bir zafer kazandırdı...' Bu olaydan sonra Busr, Ali'nin (a.s) aralarında bulunduğu süvarileri gördüğünde bir köşeye çekiliyordu, Şam ordusunun süvarileri de Ali'den (a.s) uzak duruyorlardı.¹

2524- el-Futuh: Muaviye'nin yarenlerinden Muharik b. Abdurrahman denilen bir kişi meydana çıktı. O, kahraman bir süvari idi. İki ordunun arasında durdu; sonra da savaşmak için rakip istedi. Muemmil b. Ubeyd Muradi onun karşısına çıktı. Şamlı asker onu öldürdü... O, bu şekilde dört kişi öldürdü, onların başlarını bedenlerinden ayırdı; avret yerlerini de açtı. Herkes ondan korktuğu için uzak duruyordu.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.458; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.95. Ayrıca bkz. *el-Futuh*, c.3, s.105; *el-Menakib*, Harezmi, s.240, h.240.

قال : وَنَظَرَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) وَقَدْ فَعَلَ مَا فَعَلَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ مُتَنَكِّراً ، وَحَمَلَ عَلَيْهِ الشَّامِيُّ وَهُوَ لَمْ يَعْرِفْهُ ، فَبَدَرَهُ عَلِيٌّ بِضَرْبَةٍ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ فَرَمَى بِشِقِّهِ ، ثُمَّ نَزَلَ إِلَيْهِ فَاحْتَزَّ رَأْسَهُ ، وَقَلَّبَ وَجْهَهُ إِلَى السَّمَاءِ ، وَلَمْ يَكْشِفْ عَوْرَتَهُ . ثُمَّ نادى : هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ ؟

فَخَرَجَ إِلَيْهِ آخَرٌ ، فَقَتَلَهُ عَلِيٌّ (رضي الله عنه) ، وَفَعَلَ بِهِ كَمَا فَعَلَ بِالْأَوَّلِ . فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قَتَلَ مِنْهُمْ سَبْعَةً أَوْ ثَمَانِيَةً وَهُوَ يَفْعَلُ بِهِمْ كَمَا يَفْعَلُ بِالْأَوَّلِ ، وَلَا يَكْشِفُ عَوْرَاتِهِمْ .

فَأَجَمَّ النَّاسُ عَنْهُ وَتَحَامَتُهُ الْأَبْطَالُ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاوِيَةَ ، وَرَدَّهَا عَنْ مُعَاوِيَةَ عَبْدٌ لَهُ يُقَالُ لَهُ : حَرْبٌ ، فَكَانَ فَارِساً لَا يُصْطَلَى بِنَارِهِ . فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ : وَيْحَكَ يَا حَرْبُ ، اخْرُجْ إِلَى هَذَا الْفَارِسِ فَأَكْفِنِي أَمْرَهُ ، فَإِنَّهُ قَدْ قَتَلَ مِنْ أَصْحَابِي مَنْ قَدْ عَلِمْتَ !

قال : فَقَالَ حَرْبٌ : جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّي وَاللَّهِ أَرَى مَقَامَ فَارِسٍ بَطَلٌ لَوْ بَرَزَ إِلَيْهِ أَهْلُ عَسْكَرِكَ لَأَفْنَاهُمْ عَنْ آخِرِهِمْ ، فَإِنْ شِئْتَ بَرَزْتُ إِلَيْهِ وَأَنَا أَعْلَمُ أَنَّهُ قَاتِلِي ، وَإِنْ شِئْتَ فَأَبْقِنِي لِغَيْرِهِ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : لَا وَاللَّهِ ، مَا أُحِبُّ أَنْ تُقْتَلَ ، فَقِفْ مَكَانَكَ حَتَّى يَخْرُجَ إِلَيْهِ غَيْرُكَ قال : وَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ وَلَا يَخْرُجُ إِلَيْهِ وَاحِدٌ مِنْهُمْ ، فَرَفَعَ الْمَغْفَرَ عَنْ رَأْسِهِ ثُمَّ قَالَ : أَنَا أَبُو الْحَسَنِ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَسْكَرِهِ .

فَقَالَ حَرْبٌ لِمُعَاوِيَةَ : جُعِلْتُ فِدَاكَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنِّي أَعْرِفُ مَقَامَ الْفَارِسِ الْبَطَلِ¹ .
راجع : ص 493 (وقعة الخبيس) . و ج 5 ص 489 (الخصائص الحربية) .

1 . الفتوح : ج 3 ص 111 ; كشف الغمّة : ج 1 ص 246 نحوه وفيه «المخراق» بدل «المخارق» ، بحار الأنوار : ج 32 ص 596 ح 475 .

Ali (a.s) onun ne yaptığını görünce tanınmaksızın karşısına çıktı. Şamlı onun kim olduğunu bilmediği halde ona saldırdı. Ali (a.s) hızla onun boyun damarına bir darbe indirip boynundan bir parçayı düşürdü. Sonra da üzerine inerek başını kesip yüzünü göğe doğru çevirdi. Ancak avret yerini açmadı. Sonra da şöyle seslendi: 'Acaba savaşçı var mı?'

Başka biri onun karşısına çıktı. Ali (a.s) onu öldürüp birincisine yaptığını ona da yaptı. Bu şekilde onlardan yedi veya sekiz kişiyi öldürdü ve onların hepsine birincisine yaptığını yaptı. Onların avret yerlerini açmadı.

Herkes ondan çekiniyordu, Muaviye'nin yarenleri arasındaki kahramanlar ondan uzak duruyorlardı. Bu sırada Harb ismindeki kölesi Muaviye'nin yanına geldi. O iyi bir süvariye ve kimse karşısına çıkma cüretine sahip değildi. Muaviye ona dedi ki: 'Vay olsun sana ey Harb! Şu süvarinin karşısına çık, işini bitir de beni rahatlat. O benim yarenlerimden senin de bildiğin kişileri öldürdü!'

Harb dedi ki: 'Sana feda olayım! Allah'a yemin olsun ki ben bu kahraman süvarinin makamını görmekteyim. Eğer ordundaki askerlerin hepsi onunla savaşa çıkarsa son ferdine kadar hepsini öldürür. Eğer istersen onun karşısına çıkarım. Ancak biliyorum ki o beni öldürecek-tir. İstersen beni diğerleri (ile savaşmam) için sağ bırak.

Muaviye dedi ki: 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki senin öldürülmeni istemiyorum. Yerinde kal, başka biri onun karşısına çıksın.'

Ali (a.s) onlara seslendiği halde aralarından hiç kimse karşısına çıkmıyordu. Bunun üzerine başındaki miğferi kaldırdı ve: 'Ben Ebul Hasan'ım.' deyip ordusuna geri döndü.

Harb Muaviye'ye dedi ki: 'Sana feda olayım! Söylemedim mi ben bu kahraman süvarinin makamını biliyorum (diye).'¹

Bkz. s.493 (Vak'atu'l-Hamis) ve c.5, s.489 (el-Hasaisu'l-Harbiyye)

1 - *el-Futuh*, c.3, s.111; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.246, bu kaynakta "Muharik" yerine "Mihrak" geçmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.596, h.475.

12 / 9

طُمَأْنِينُهُ الْإِمَامُ فِي سَاحَةِ الْقِتَالِ

2525 . وقعة صفين عن أبي إسحاق : خَرَجَ عَلَيَّ يَوْمَ صِفِّينَ فِي يَدِهِ عَنَرَةٌ ، فَمَرَّ عَلَى سَعِيدِ بْنِ قَيْسِ الْهَمْدَانِيِّ ، فَقَالَ لَهُ سَعِيدٌ : أَمَا تَخْشَى يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَغْتَالِكَ أَحَدٌ وَأَنْتَ قُرْبَ عَدُوِّكَ ؟ فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ : إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ حَفَظَةٌ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَنْ يَتَرَدَّى فِي قَلْبٍ¹ ، أَوْ يَخْرَجَ عَلَيْهِ حَائِطٌ ، أَوْ تُصِيبَهُ آفَةٌ ، فَإِذَا جَاءَ الْقَدَرُ خَلَوْا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ² .

2526 . الكافي عن سعيد بن قيس الهمداني : نَظَرْتُ يَوْمًا فِي الْحَرْبِ إِلَى رَجُلٍ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ فَحَرَكْتُ فَرَسِي فَإِذَا هُوَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) ، فَقُلْتُ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْضِعِ ؟ !

فَقَالَ : نَعَمْ ، يَا سَعِيدَ بْنَ قَيْسٍ ، إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَلَهُ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَوَاقِيَةٌ ، مَعَهُ مَلَكَانِ يَحْفَظَانِهِ مِنْ أَنْ يَسْقُطَ مِنْ رَأْسِ جَبَلٍ ، أَوْ يَقَعَ فِي بئرٍ ، فَإِذَا نَزَلَ الْقَضَاءُ خَلَّيَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ كُلِّ شَيْءٍ³ .

2527 . الإمام علي (عليه السلام) - وَهُوَ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفِّينِ بِصَفِّينَ فِي غِلَالَةٍ⁴ لَمَّا قَالَ لَهُ الْحَسَنُ ابْنُهُ : مَا هَذَا زِيَّ الْحَرْبِ - : يَا بُنَيَّ إِنَّ أَبَاكَ لَا يُبَالِي وَقَعَ عَلَى الْمَوْتِ ، أَوْ وَقَعَ الْمَوْتُ عَلَيْهِ⁵ .

2528 . العقد الفريد : كَانَ عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (رضي الله عنه) يَخْرُجُ كُلَّ يَوْمٍ بِصَفِّينَ حَتَّى يَقِفَ بَيْنَ الصَّفِّينِ وَيَقُولُ :

1 . القليب : البئر التي لم تطلو (النهاية : ج 4 ص 98) .

2 . وقعة صفين : ص 250 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 470 ح 408 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 199 .

3 . الكافي : ج 2 ص 59 ح 8 ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 297 وفيه «قيس بن سعيد» بدل «سعيد بن قيس» في كلا الموضعين ، بحار الأنوار : ج 5 ص 105 ح 31 وراجع التوحيد : ص 368 ح 5 ونهج البلاغة : الحكمة 201 .

4 . الغلالة : شعار يلبس تحت الثوب (لسان العرب : ج 11 ص 502) .

5 . مجمع البيان : ج 1 ص 320 ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 2 ص 119 وراجع وقعة صفين : ص 250 وتاريخ الطبري : ج 5 ص 19 والكامل في التاريخ : ج 2 ص 374 والبداية والنهاية : ج 7 ص 265 .

12/9

SAVAŞ MEYDANINDA İMAM'IN SÜKÛNETİ

2525- Vak'at-u Sıffin [Ebu İshak'tan]: Ali (a.s) Sıffin Savaşı'nda elinde kısa bir mızrakla dışarı çıktı. Said b. Kays Hemdani'nin yanından geçtiğinde Said ona dedi ki: 'Ey Emirülmüminin! Sen düşmanın yakınındasın, birinin seni terör etmesinden korkmuyor musun?' Ali (a.s) ona dedi ki: 'Hiç kimse yoktur ki Allah katından onu kuyuya düşmekten veya üzerine duvar çökmesinden ya da başına bir afet gelmesinden koruyan koruyucular bulunmamış olsun. Kader geldiğinde ise onunla kaderi arasından çekilirler.'¹

2526- el-Kafi [Said b. Kays Hemdani'den]: Bir gün savaş halinde üzerinde iki parça elbise bulunan bir kişiyi gördüm. Atımı hareket ettirdim ve onun Emirülmüminin (a.s) olduğunu gördüm. Dedim ki: 'Ey Emirülmüminin! Böylesi bir yerde mi [böyle rahatsız]?!'

Buyurdu ki: 'Evet, ey Said b. Kays! Zira hiçbir kul yoktur ki Allah'tan koruyucu ve kollayıcısı bulunmamış olsun; onu dağın tepesinden yuvarlanmaktan veya kuyuya düşmekten koruyan yanında iki melek vardır. Kaza indiği vakit onu her bela ile baş başa bırakırlar.'²

2527- İmam Ali (a.s) [Sıffin'de iki saf arasında ince bir elbise ile dolaştığında oğlu Hasan ona "Bu savaş elbisesi değil" deyince buyurdu]: Ey oğulcuğum! Baban, ölüme gitmek ile ölümün ona gelmesi arasında hiç fark gözetmez!³

2528- el-İkdu'l-Ferid: Ali b. Ebu Talib (a.s) Sıffin Savaşı'nda her gün meydana çıkar, iki saf arasında durup şöyle derdi: 'İki gününden hangisinde ölümden kaçayım: Takdir edilmediği günde mi, takdir edildiği günde mi?

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.250; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.470, h.408; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.199.

2 - *el-Kafi*, c.2, s.59, h.8; İbn-i Şehraşub, *el-Menakib*, c.3, s.297, bu kaynakta "Said b. Kays" yerine "Kays b. Said" geçmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.5, s.105, h.31. Ayrıca bkz. et-Tevhid, s.368, h.5; *Nehcü'l-Belağa*, 201. Hikmetli Söz.

3- *Mecmeu'l-Beyan*, c.1, s.320; İbn-i Şehraşub, *el-Menakib*, c.2, s.119. Ayrıca bkz. *Vak'at-u Sıffin*, s.250; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.19; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.374; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.265.

أَيَّ يَوْمِي مِنَ الْمَوْتِ أَفْزُ *** يَوْمَ لَا يُقَدَّرُ أَوْ يَوْمَ قُدِّرُ
يَوْمَ لَا يُقَدَّرُ لَا أُرْهِبُهُ *** وَمِنَ الْمَقْدُورِ لَا يُنْجِي الْحَدَرُ¹
راجع : ص 219 (السكينة العلوية في الحرب) .

13 / 9

فَضِيحَةُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

2529 . الإمامة والسياسة : ذَكَّرُوا أَنَّ عَمْرًا قَالَ لِمُعَاوِيَةَ : أَتَجِبُنْ عَنْ عَلِيٍّ ،
وَتَهْتَمُّنِي فِي نَصِيحَتِي إِلَيْكَ ؟ ! وَاللَّهِ لَأُبَارِزَنَّ عَلِيًّا وَلَوْ مِتُّ أَلْفَ مَوْتَةٍ فِي أَوَّلِ لِقَائِهِ .
فَبَارِزُهُ عَمْرُو ، فَطَعَنَهُ عَلِيٌّ فَصَرَعَهُ ، فَاتَّقَاهُ بِعَوْرَتِهِ ، فَانْصَرَفَ عَنْهُ عَلِيٌّ ، وَوَلَّى بِوَجْهِهِ
دُونَهُ .

وَكَانَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَمْ يَنْظُرْ قَطُّ إِلَى عَوْرَةِ أَحَدٍ ؛ حَيَاءً وَتَكْرُمًا ، وَتَنَزُّهًا عَمَّا
لَا يَحِلُّ وَلَا يَجْمَلُ بِمِثْلِهِ² .

2530 . البداية والنهاية : ذَكَّرُوا أَنَّ عَلِيًّا حَمَلَ عَلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَوْمًا فَضَرَبَهُ
بِالرَّجْمِ ، فَأَلْقَاهُ إِلَى الْأَرْضِ ، فَبَدَتْ سَوْءَتُهُ ، فَرَجَعَ عَنْهُ . فَقَالَ لَهُ أَصْحَابُهُ : مَا لَكَ يَا
أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ رَجَعْتَ عَنْهُ ؟
فَقَالَ : أَتَدْرُونَ مَا هُوَ ؟
قَالُوا : لَا !

قَالَ : هَذَا عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ تَلَقَّانِي بِسَوْءَتِهِ ، فَذَكَّرَنِي بِالرَّجْمِ ، فَرَجَعْتُ عَنْهُ .
فَلَمَّا رَجَعَ عَمْرُو إِلَى مُعَاوِيَةَ قَالَ لَهُ : إْحْمِدِ اللَّهَ وَاحْمَدِ اسْتَكْ³ .

1 . العقد الفريد : ج 1 ص 100 وراجع شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 132 ووقعة صفين : ص 395 والمناقب لابن
شهر آشوب : ج 3 ص 298 .

2 . الإمامة والسياسة : ج 1 ص 127 .

3 . البداية والنهاية : ج 7 ص 264 ، الأخبار الطوال : ص 177 ، المناقب للخوارزمي : ص 236 ح 240 ،
الفصول المهمة : ص 89 كلُّها نحوه وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 397 .

Takdir edilmediği günde kaçmam ondan

Takdir edildiği gün kurtarmaz kaçış ondan¹

Bkz. s.219 (es-Sekinetu'l-Aleviyye)

13/9

AMR B. AS'IN REZALETİ

2529- el-İmamet ve's-Siyaset: Anlattıklarına göre Amr, Muaviye'ye şöyle dedi: 'Sen, kendin de Ali'den korktuğun halde sana olan nasihatimde beni (ondan korkmakla) itham ediyorsun?! Vallahi ben Ali'yle ilk karşılaştığımda bin defa ölsem de onunla savaşacağım.' Sonra Amr onunla savaşa çıktı. Ali vurduğu bir darbe ile onu yere serdi. Bunun üzerine Amr avretini kalkan edindi (avret yerini açtı). Bu durum karşısında Ali (a.s) ondan bıraktı ve arkasını dönüp gitti.

Ali (a.s) haya ve yüceliğinden dolayı asla hiç kimsenin avretine bakmamıştı. Bu, onun gibi birine yakışmayan bir işten kaçınmak içindi.²

2530- el-Bidaye ve'n-Nihaye: Naklettiklerine göre bir gün Ali (a.s) Amr b. As'a hamle etti. Onu mızrakla vurup yere attı. Avreti ortaya çıkınca Ali (a.s) onu bırakıp döndü. Yarenleri ona "Ey Emirülmüminin! Neden onu bıraktın?" diye sorduklarında buyurdu ki: "Onun kim olduğunu biliyor musunuz?"

Dediler ki: Hayır.

Buyurdu: O, Amr b. As'tır. Avretiyle karşıma çıktı ve benden merhamet diledi. Ben de döndüm.

Amr, Muaviye'nin yanına döndüğünde Muaviye ona dedi ki: 'Allah'a ve kışına hamdet.'³

1 - *el-İkdu'l-Ferid*, c.1, s.100. Ayrıca bkz. *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.132; *Vak'at-u Sıffin*, s.395; İbn-i Şehraşub, *el-Menakib* c.3, s.298.

2 - *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.127.

3 - *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.264; *el-Ahbaru't-Tival*, s.177; *el-Menakib*, Harezmi, s.236, h.240; *el-Fusulu'l-Muhimme*, s.89. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.397.

2531 . وقعة صفين : حمل عمرو بن العاص معلماً وهو يقول :

شَدُّوا عَلَيَّ شِكَّتِي لَا تَنكَشِفُ *** بَعْدَ طَلِيحِ وَالزَّيْبِ فَأَتْلُفْ

يَوْمَ لِهَمْدَانَ وَيَوْمَ لِلصِّدْفِ *** وَفِي تَمِيمِ نَخْوَةٌ لَا تَنحَرِفْ

أَضْرِبُهَا بِالسَّيْفِ حَتَّى تَنْصَرِفَ *** إِذَا مَشَيْتُ مِشْيَةَ الْعُودِ الصَّلَفِ

وَمِثْلُهَا لِحِمِيرٍ ، أَوْ تَنحَرِفَ *** وَالرَّبْعِيَّونَ لَهُمْ يَوْمٌ عَصِفَ

فَاعْتَرَضَهُ عَلَيٌّ وَهُوَ يَقُولُ :

قَدْ عَلِمْتَ ذَاتَ الْقُرُونِ الْمِيلِ *** وَالْحَصْرِ وَالْأَنَامِلِ الطُّفُولِ

أَنِّي بِنَصْلِ السَّيْفِ حَنْشَلِيلُ *** أَحْمِي وَأَرْمِي أَوَّلَ الرَّعِيلِ

بِصَارِمٍ لَيْسَ بِذِي فُلُولِ

ثُمَّ طَعَنَهُ فَصَرَعَهُ ، وَاتَّقَاهُ عَمْرُو بْنُ جُلَاجٍ ، فَبَدَتْ عَوْرَتُهُ ، فَصَرَفَ عَلَيٌّ وَجْهَهُ عَنْهُ وَارْتُثَّ ، فَقَالَ الْقَوْمُ : أَفَلَتَ الرَّجُلُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ .

قَالَ : وَهَلْ تَدْرُونَ مَنْ هُوَ ؟

قَالُوا : لَا .

قَالَ : فَإِنَّهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ تَلَقَّانِي بِعَوْرَتِهِ فَصَرَفْتُ وَجْهِي عَنْهُ .

وَرَجَعَ عَمْرُو إِلَى مُعَاوِيَةَ فَقَالَ لَهُ : مَا صَنَعْتَ يَا عَمْرُو ؟

قَالَ : لَقِيتَنِي عَلَيٌّ فَصَرَعَنِي .

2531- Vak'at-u Sıffin: Amr b. As elinde sancakla hamle ederken şöyle diyordu:

Zırhımı sağlam bağlayın ki açılmasın
Talha ile Zübeyr'den sonra yikalım
Birgün Hemdan'dan birgün Sadıf'ten
Temim'de de tekebbür var dönmezler
Hepsini kılıcımla vurup dönderirim ben
Kendim yaşlı bir deve gibi düştüm yola ben
Himyer'e de aynısını yaparım, dönseler başka
Ancak bugün Rabialılar için yok oluş günüdür
Ali (a.s) ise şu recezi okuyarak onun karşısına çıktı:
Tüm kuşaklar bilmekte başı dik ve aşağı olanları
Büyükler de bebekler de bilmektedir bunu
Doğrusu kılıç çalmakta nam salmışım ben
Yiğitçe savaşır düşman öncülerini vururum ben
Keskinliği asla körelmeyen kılıçla vururum ben

Daha sonra bir darbe savurup Amr'ı yere düşürdü. Amr ayağı ile (onu kaldırarak) kendisini korudu ve avreti ortaya çıktı. Ali (a.s) ondan yüzünü çevirdi. Amr yarım can olarak meydandan kaçtı.

Ashabı ona dediler ki: Ey Emirülmüminin! Adam kurtuldu!

Buyurdu: Onun kim olduğunu biliyor musunuz?

Dediler: Hayır.

Buyurdu: O, Amr b. As'tı; avreti ile karşıma çıktı. Ben de yüzümü ondan çevirdim.

Amr, Muaviye'nin yanına döndüğünde Muaviye ona "Ne yaptın ey Amr?" diye sordu.

Dedi ki: Ali karşıma çıktı ve beni yere vurdu.

قال : إحمّد الله وعوّرتك ، أما والله أن لو عرفتُهُ ما أحمّمت عليه¹ .

2532 . عيون الأخبار عن المدائني : رأى عمرو بن العاص معاوية يوماً يضحك ، فقال له : ممّ تضحك يا أمير المؤمنين ، أضحكك الله سنك ؟ قال : أضحكك من حضور ذهنيك عند إبدائك سوءتك يوم ابن أبي طالب ! أما والله لقد وافقته مئناً كريماً ، ولو شاء أن يقتلك لقتلك .

قال عمرو : يا أمير المؤمنين ، أما والله إنني لئن يمينك حين دعاك إلى البراز فاحولت عيناك ، ورباً سحرّك ، وبدا منك ما أكره ذكره لك ، فمن نفسك فاضحك أو دع !² .

14 / 9

كتاب معاوية إلى الإمام مهديّ بالقتال

2533 . كنز الفوائد : نسخة كتاب معاوية بن أبي سفيان إلى أمير المؤمنين عليّ بن أبي طالب (عليه السلام) : أمّا بعد ، فإنّ الهوى يضلّ من اتّبعه ، والحرص يُتعب الطالب المحروم ، وأحمدُ العاقبتين ما هُدي إلى سبيل الرّشاد . ومنّ العجب العجيب ذامّ ومادح ، وزاهدٌ وراغب ، ومُتوكّلٌ وحريص ، كلاماً ضربته لك مثلاً لتدبّر حكمته بجميع الفهم ، ومباينة الهوى ، ومناصحة النفس . فلعمري يابن أبي طالب ، لولا الرّحم التي عطفتني عليك ، والسّابقة التي سلّقت لك ،

1 . وقعة صفين : ص 406 و 407 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 60 عن ابن عباس وليس فيه الشعر .

2 . عيون الأخبار لابن قتيبة : ج 1 ص 169 ، العقد الفريد : ج 3 ص 334 عن أبي الحسن وفيه «ولولا ذلك لخرم رفغيك بالرمح» بدل «ولو شاء أن يقتلك لقتلك» ، شرح نهج البلاغة : ج 6 ص 107 ، المحاسن والمساوي : ص 53 عن الشعبي نحوه وراجع الأمالي للطوسي : ص 134 ح 217 .

Muaviye dedi ki: Allah'a ve avretine şükret. Allah'a yemin olsun ki eğer onu tanısaydın kendisiyle savaşa gitmezdin.¹

2532- Uyun'ul Ahbar [Medaini'den]: Bir gün Amr b. As, Muaviye'nin güldüğünü gördü. Amr dedi ki: 'Ey Emirülmüminin! Neye gülüyorsun? Allah seni daima güldürsün!'

Muaviye: 'Ebu Talib'in oğlu ile karşılaştığın günkü pratik zekana ve avretini açtığına gülüyorum! Allah'a yemin olsun ki sen yüce ve cömert biriyle karşılaştın. Seni öldürmek isteseydi muhakkak öldürürdü.'

Amr: 'Ey Emirülmüminin! Allah'a yemin olsun ki ben senin sağ yanında idim; o, seni savaşa çağırdığında gözün eğilmiş ve nefesin tutulmuştu; senden öyle bir şey ortaya çıkmıştı ki sana zikretmek istemiyorum. Öyleyse kendine gül ya da vazgeç!!'²

14/9

MUAVİYE'NİN İMAM'A GÖNDERDİĞİ MEKTUBU VE ONU SAVAŞLA TEHDİT ETMESİ

2533- Kenzü'l-Fevaid: Muaviye b. Ebu Süfyan'ın Emirülmüminin Ali b. Ebu Talib'e (a.s) gönderdiği mektubun nüshası: 'Nefsin arzusu, ona tabi olanı saptırır; hırs da mahrum olan talibini yorar. İki âkibetin (dünya ve ahiretin) en övülmüşü doğru yola ulaşanıdır. En tuhaf ve acayip olan şey, birinin hem serzeniş edici hem övgücü, hem zahit hem tamahkâr, hem tevekkül eden hem de hırslı olmasıdır. Tam bir kavrayışla hikmetini düşünmen, nefsin arzusundan kurtulman ve nefsin nasihat olması için sana mesel getirdim.

Ey Ebu Talib'in oğlu! Canıma yemin olsun ki eğer beni sana bağlayan akrabalık bağı ve geride bıraktığın geçmişin olmasaydı

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.406 ve 407; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.60, İbn-i Abbas'tan, bu kaynakta şiir yoktur.

2 - İbn-i Kuteybe, *Uyunu'l-Ahbar*, c.1, s.169; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.334, Ebul Hasan'dan, bu kaynakta "Seni öldürmek isteseydi muhakkak öldürürdü" yerine "Eğer bu özelliği olmasaydı kalçalarına oyuk açardı" geçmiştir; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.6, s.107; *el-Mahasin ve'l-Mesavi*, s.53, Şa'bi'den. Ayrıca bkz. *el-Emali*, Tusi, s.134, h.217.

لَقَدْ كَانَ اخْتَلَفْتِكَ بَعْضُ عُقْبَانِ أَهْلِ الشَّامِ ، فَصَعِدَ بِكَ فِي الْهَوَاءِ ثُمَّ قَذَفَكَ عَلَى دَكَدِكَ شَوَامِخِ الْأَبْصَارِ ، فَأُلْفَيْتَ كَسْحِيْقِ الْفَهْرِ¹ عَلَى صَنِ² الصَّلَابَةِ لَا يَجِدُ الذَّرَّ³ فِيكَ مَرْتَعًا . وَلَقَدْ عَزَمْتُ عَزْمَةً مَنْ لَا يُعْطِفُهُ رِقَّةُ الْإِنْدَارِ ، إِنْ لَمْ تُبَايِنَ مَا قَرَّبَتْ بِهِ أَمْلَكَ وَطَالَ لَهُ طَلَبُكَ ، لَا وَرَدَتْكَ⁴ مَوْرِدًا تَسْتَمِرُّ التَّدَامَةَ إِنْ فُسِّحَ لَكَ فِي الْحَيَاةِ ، بَلْ أَطْنُكَ قَبْلَ ذَلِكَ مِنَ الْهَالِكِينَ ، وَبُسَّ الرَّأْيِ رَأْيِي يَوْرُدُ أَهْلَهُ إِلَى الْمَهَالِكِ ، وَيُمْتَنِمُ الْعَطَبَ إِلَى حَيْنٍ لَا تَمْنَصُ . وَقَدْ قُذِفَ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ ، وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمُ كَارِهُونَ ، وَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ وَالْمِثَّةُ الظَّاهِرَةُ . وَالسَّلَامُ⁵ .

15 / 9

جَوَابُ الْإِمَامِ لِكِتَابِ مُعَاوِيَةَ

2534 . كنز الفوائد : مِنْ عَبْدِ اللَّهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ .
أَمَّا بَعْدُ ، فَقَدْ أَتَانَا كِتَابُكَ بِتَنْوِيقِ الْمَقَالِ ، وَضَرْبِ الْأَمْثَالِ ، وَاتِّحَالِ الْأَعْمَالِ ، تَصِفُ الْحِكْمَةَ وَلَسْتَ مِنْ أَهْلِهَا ، وَتَذَكُّرِ التَّقْوَى وَأَنْتَ عَلَى ضِدِّهَا ، قَدْ اتَّبَعْتَ هَوَاكَ فَحَادَ بِكَ عَنِ الْحُجَّةِ⁶ ، وَأَخْلَجَ⁷ بِكَ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ .
فَأَنْتَ تَسْحَبُ أَذْيَالَ لَذَاتِ الْفِتَنِ ، وَتُحِيطُ⁸ فِي زَهْرَةِ الدُّنْيَا ، كَأَنَّكَ لَسْتَ تَوْقِنُ بِأَوْتَةِ الْبَعْثِ ، وَلَا بِرَجْعَةِ الْمُنْقَلَبِ ، قَدْ عَقَدْتَ النَّجَاحَ ، وَلَسْتَ الْخَزَرَ ، وَافْتَرَشْتَ الدِّيَابَاجَ ، سُنَّةَ هِرْقَلِيَّةَ ، وَمُلْكاً فَارِسِيّاً ، ثُمَّ لَمْ يَتَنَعَكَ ذَلِكَ حَتَّى يَبْلُغَنِي أَنَّكَ تَعْقِدُ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِكَ لِغَيْرِكَ ، فَيَمْلِكُ⁹ دُونَكَ فَتُحَاسَبُ دُونَهُ . وَلَعَمْرِي لَئِنْ فَعَلْتَ ذَلِكَ فَمَا وَرَثَتِ الصَّلَاةُ عَنْ كَلَالَةٍ ، وَإِنَّكَ لِأَبْنٍ مَنْ كَانَ يَبْغِي عَلَى أَهْلِ الدِّينِ ، وَيَحْسُدُ الْمُسْلِمِينَ .

- 1 . الفهر : الحجر قدر ما يدق به الجوز ونحوه (لسان العرب : ج 5 ص 66) .
- 2 . كذا في المصدر ، وفي بحار الأنوار نقلاً عن المصدر : «مسن» .
- 3 . الذر : صغار النمل (لسان العرب : ج 4 ص 304) .
- 4 . في المصدر : «ولأوردتك» ، والتصحيح من بحار الأنوار نقلاً عن المصدر .
- 5 . كنز الفوائد : ج 2 ص 42 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 127 ح 415 .
- 6 . في بحار الأنوار : «الحجة» ، ولعله أنسب .
- 7 . اللُّحْج : الميل ، وألحجهم إليه : أمالهم (لسان العرب : ج 2 ص 356) .
- 8 . كذا في المصدر ، وفي بحار الأنوار : «تخبط» .
- 9 . في المصدر : «فيهلك» ، والتصحيح من بحار الأنوار نقلاً عن المصدر .

Şam'ın kartallarından biri seni kapıp havalandırdı; sonra da yüksek kayaların tepesinden aşağı bıraktı. Sonra da küçük karıncaların bile sende dolaşamayacağı kadar küçük parçalara ayrılır, un-ufak olurdun.

Öyle bir azimle karar verdin ki hiçbir atife, yumuşaklık ve uyarı seni engellemiyor. Şimdi eğer ümidini bağladığın ve uzun süredir peşinde olduğun şeyden vazgeçmezsen seni öyle bir nasib yerine süreceğim ki eğer hayatta kalırsan oradaki pişmanlığın sürekli devam edecektir. Gerçi bundan önce helak olacağını sanıyorum. Sahiplerini helaket vadilerine sürükleyen ve kaçış mecali kalmayacak ana kadar onları fesada düşüren görüş ne de kötü görüştür. Şimdi hak batıla galip gelmiş ve Allah'ın emri onlar istemeseler de zahir olmuştur. Apaçık delil ve aşikâr lütuf Allah'a aittir. Vesselam.¹

15/9

İMAM'IN MUAVİYE'NİN MEKTUBUNA CEVABI

2534- Kenzu'l-Fevaid: 'Allah'ın kulu ve Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib'den Muaviye b. Ebu Süfyan'a: Söz düzüp koştuğun, mesel getirdiğin, kendine isnad ettiğin amellerden ve ehli olmadığın hikmetten dem vurduğun, zıddı üzere olduğun takvayı hatırlattığın mektubun bize ulaştı. Doğrusu sen nefsin uydun; o da seni, açık delilden saptırdı ve dosdoğru yoldan uzaklaştırdı.

Sen fitnelerin lezzet kıyılarında yüzmektesin ve dünyanın parıltısına dalmaktasın. Güya kıyamete ve herkesin bir araya toplanacağı güne inanmıyorsun. Taç takmış, halis ipek giymiş ve ipek halı açıp yaymışsın. Bu, Rum ve İran padişahlarının geleneğidir. Hatta bununla da yetinmedin. Bana ulaşan bilgiye göre sen, kendinden sonra hükümeti başka biri için kararlaştırmışsın. Senin yerine o saltanat sürerken onun yerine de sen hesaba çekileceksin. Canıma yemin olsun ki bunu yapacak olursan hiç şüphesiz bu sapkınlığı soyundan miras almışsın. Zira sen dindarlara zulmeden ve Müslümanlara haset besleyen kimsenin oğlusun.

1 - Kenzu'l-Fevaid, c.2, s.42; Biharu'l-Envar, c.33, s.127, h.415.

وَذَكَرْتَ رَجَاءً عَطَفْتَكَ عَلَيَّ ، فَأَقْسِمُ بِاللَّهِ الْأَعَزِّ الْأَجَلِّ أَنْ لَوْ نَارَعَكَ هَذَا الْأَمْرَ فِي حَيَاتِكَ
مَنْ أَنْتَ تُمَهِّدُ لَهُ بَعْدَ وَفَاتِكَ لَقَطَعْتَ حَبْلَهُ ، وَأَبْنَتْ أَسْبَابَهُ .
وَأَمَّا تَهْدِيدُكَ لِي بِالْمَشَارِبِ الْوَبِيئَةِ¹ وَالْمَوَارِدِ الْمُهْلِكَةِ ، فَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ،
أَبْرَزُ إِلَيَّ صَفْحَتِكَ ، كَلَّا وَرَبِّ الْبَيْتِ مَا أَنْتَ بِأَبْيَ عُذْرٍ عِنْدَ الْقِتَالِ ، وَلَا عِنْدَ مُنَاطَحَةِ
الْأَبْطَالِ ، وَكَأَنِّي بِكَ لَوْ شَهِدْتَ الْحَرْبَ وَقَدْ قَامْتَ عَلَى سَاقٍ ، وَكَشَرْتَ عَنْ مَنْظَرِ كَرِيهِ ،
وَالْأَرْوَاحِ تُخْتَطَفُ اخْتِطَافَ الْبَازِي زُغْبُ² الْقَطَا ، لَصِرْتَ كَالْمَوْلَاهَةِ الْخَيْرَاتَةِ تَصْرِهَا³ الْعَبْرَةُ
بِالصَّدَمَةِ ، لَا تَعْرِفُ أَعْلَا الْوَادِي عَنْ أَسْفَلِهِ . فَدَعِ عَنْكَ مَا لَسْتَ أَهْلُهُ ؛ فَإِنَّ وَقَعَ الْحُسَامُ
غَيْرُ تَشْقِيقِ الْكَلَامِ ، فَكَمْ عَسْكَرٍ قَدْ شَهِدْتُهُ ، وَقُرْنٍ نَارَلْتُهُ ، [وَرَأَيْتُ] اصْطِلَاكَ فُرَيْشَ
بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، إِذْ أَنْتَ وَأَبُوكَ وَ[مَنْ] هُوَ [أَعْلَا مِنْكُمْ لِي]⁴
تَبْعٌ ، وَأَنْتَ الْيَوْمَ تُهْدِدُنِي !
فَأَقْسِمُ بِاللَّهِ أَنْ لَوْ تُبْدِي الْأَيَّامُ عَنْ صَفْحَتِكَ لَنَشَبَ فِيكَ مِخْلَبُ لَيْثٍ هَاصِرٍ⁵ ،
لَا يَفُوتُهُ فَرِيْسَةٌ بِالْمُرَاوَعَةِ ، كَيْفَ وَأَتَى لَكَ بِذَلِكَ وَأَنْتَ قَعِيدُهُ بِنْتِ الْبَكْرِ الْمُخْدَرَةِ ؛ يُفْرِعُهَا
صَوْتُ الرِّعْدِ ، وَأَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ الَّذِي لَا أَهْدَدُ بِالْقِتَالِ ، وَلَا أَخَوْفُ بِالْزَّلَالِ ، فَإِنْ
شِئْتَ يَا مُعَاوِيَةَ فَأَبْرَزْ . وَالسَّلَامُ .
فَلَمَّا وَصَلَ هَذَا الْجَوَابُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ جَمَعَ جَمَاعَةً مِنْ أَصْحَابِهِ وَفِيهِمْ عَمْرُو بْنُ
الْعَاصِ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ . فَقَالَ لَهُ عَمْرُو : قَدْ أَنْصَفَكَ الرَّجُلُ ، كَمْ رَجُلٌ أَحْسَنَ فِي اللَّهِ قَدْ قُتِلَ
بَيْنَكُمْ ، ابْرُزْ إِلَيْهِ .
فَقَالَ لَهُ : أَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْطَأَتْ اسْتِكَ الْخُفْرَةَ ، أَنَا أَبْرُزُ إِلَيْهِ مَعَ عِلْمِي أَنَّهُ مَا بَرَزَ إِلَيْهِ أَحَدٌ قَطُّ
إِلَّا وَقَتْلُهُ ! لَا وَاللَّهِ ، وَلَكِنِّي سَابِرُكَ إِلَيْهِ⁶ .

1 . في المصدر : «العريضة» ، والتصحيح من بحار الأنوار نقلاً عن المصدر .

2 . الزغب : الفِراخ (لسان العرب : ج 1 ص 450) .

3 . صَرَبَ بُولُهُ : إِذَا حَقَنَهُ (الصحاح : ج 1 ص 162) . والمراد أَنَّهُ يَصِيرُ مَلَاذِمًا لِلْعَبْرَةِ وَمُجْبِوسًا بِهَا بِسَبَبِ الصَّدَمَةِ
الَّتِي يُوَاجِهُهَا مِنْ مَشَاهِدَةِ الْحَرْبِ .

4 . مَا بَيْنَ الْمَعَاقِفِ سَقَطَ مِنَ الْمَصْدَرِ ، وَأُثْبِتْنَاهُ مِنْ بَحَارِ الْأَنْوَارِ نَقْلًا عَنِ الْمَصْدَرِ .

5 . أَسَدٌ هَاصِرٌ : يَكْسِرُ وَيَمِيلُ (لسان العرب : ج 5 ص 264) .

6 . كُنْزُ الْفَوَائِدِ : ج 2 ص 43 ، بَحَارِ الْأَنْوَارِ : ج 33 ص 128 ح 415 .

Seni bana bağlayan akrabalık bağından söz etmişsin. İzzet ve celal sahibi Allah'a yemin olsun ki vefatından sonra hükümeti kendisi için hazırladığın kişi eğer sen hayattayken hükümet konusunda seninle kav-gaya kalksa onun dahi hayat damarını koparır ve bağlarını keserdin.

Beni zehirli içme yerleri ve helak vadilerine düşmekle tehdit ediş-i-ne gelince; ben, Allah'ın kulu Ali b. Ebu Talib'im; yüzünü bana göster. Hayır, Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki savaş başladığında ve kahra-manlar birbirine girdiğinde senin hiçbir özrün olmaz. Sanki şimdi gö-rür gibiyim; sen savaşta hazır bulunmaktasın; savaş şiddetlenmiş, asık suratı ile dişlerini göstermiş; canlar bir atmacanın kaptığı civcivler gi-bi avlanmaktadır ve sen o anda savaşın şiddetinden derbeder olan, vadinin yukarısını aşağısından ayırt etmeden kendisini sağa sola vuran bir hayvan gibi hareket edersin. O halde herifi olmadığın şeyi bırak! Zira kılıç indirmek, edebiyat parçalamaktan farklı bir şeydir. Ben nice ordularda hazır bulundum ve nice rakiplerle savaş meydanına çıktım. Resulullah'ın (s.a.a) önünde Kureyş'in çatışmasını gördüm. Sen, baban ve ikinizden daha üstün olanlar o gün elimin altında idiniz; şimdi ise sen kalkmış beni tehdit ediyorsun!

Allah'a yemin ediyorum ki eğer devran, senin yüzünü ortaya çık-a-rırsa [karşıma savaş için çıkacak olursan] hiçbir oyunla avını bırak-mayan yırtıcı bir arslanın pençesine düşeceksin. Sen kim, savaşmak kim! Sen ancak şimşek sesinden korkan Bıkr'ın perde ardındaki kızıy-la oturursun! Ben ise savaşla tehdit edilemeyen ve savaşmakla korku-tulamayan Ali b. Ebu Talib'im. Ey Muaviye! İstiyorsan savaş için meydana çık. Vesselam.'

Bu cevap Muaviye b. Ebu Süfyan'a ulaştığında yarenlerinden arala-rında Amr b. As'ın da bulunduğu bir cemaati toplayarak mektubu on-lara okudu. Amr ona dedi ki: 'Bu adam sana insafli davranmıştır. İki-niz arasında Allah yolunda iyilik yapmış nice kişiler öldürüldü. Onun-la savaşa çık.'

Muaviye dedi ki: 'Ey Ebu Abdullah! Kışın tuvalet deliğini tut-madı! Karşısına kim çıktıysa öldürdüğünü bilmeme rağmen onunla savaşa mı çıkayım?! Yok vallahi! Lakin ben, seni onunla savaşa çı- karacağım.'¹

1 - *Kenzu'l-Fevaid*, c.2, s.43; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.128, h.415.

16 / 9

التَّكْيُدُ عَلَى الدَّعْوَةِ إِلَى الْبِرَارِ

2535 . شرح نهج البلاغة عن المدائني : كَتَبَ إِلَيْهِ [مُعَاوِيَةَ] عَلِيٌّ (عليه السلام) : أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ مَسَاوِيكَ مَعَ عِلْمِ اللَّهِ تَعَالَى فِيكَ حَالَتْ بَيْنَكَ وَبَيْنَ أَنْ يَصْلَحَ لَكَ أَمْرُكَ ، وَأَنْ يَرَعَوِيَ قَلْبُكَ ، يَا بَنَ الصَّخْرِ اللَّعِينِ ! زَعَمْتَ أَنْ يَزِنَ الْجِبَالَ حِلْمُكَ ، وَيَفْصَلَ بَيْنَ أَهْلِ الشُّكِّ عِلْمُكَ ، وَأَنْتَ الْجُلْفُ الْمُنَافِقُ ، الْأَغْلَفُ الْقَلْبُ ، الْقَلِيلُ الْعَقْلُ ، الْجَبَانُ الرَّذُلُ ، فَإِنْ كُنْتَ صَادِقًا فَمَا تَسْطُرُ وَيُعِينُكَ عَلَيْهِ أَخُو بَنِي سَهْمٍ ، فَدَعِ النَّاسَ جَانِبًا وَتَيَسَّرْ لِمَا دَعَوْتَنِي إِلَيْهِ مِنَ الْحَرْبِ وَالصَّبْرِ عَلَى الصَّرْبِ ، وَأَعِفِ الْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْقِتَالِ ؛ لِيُعْلَمَ أَيُّنَا الْمُرِيءُ عَلَى قَلْبِهِ ، الْمَغْطَى عَلَى بَصَرِهِ ، فَأَنَا أَبُو الْحَسَنِ قَاتِلُ جَدِّكَ وَأَخِيكَ وَخَالِكَ ، وَمَا أَنْتَ مِنْهُمْ بِبَعِيدٍ . وَالسَّلَامُ¹ .

2536 . الإمام علي (عليه السلام) - مِنْ كِتَابِ لَهُ (عليه السلام) إِلَى مُعَاوِيَةَ - : وَكَيْفَ أَنْتَ صَانِعٌ إِذَا تَكَشَّفَتْ عَنْكَ جَلَابِيدُ مَا أَنْتَ فِيهِ مِنْ دُنْيَا قَدْ تَهَيَّجَتْ بِزَيْنَتِهَا ، وَخَدَعَتْ ، بِلَذَّتِهَا ، دَعَتَكَ فَأَجَبْتَهَا ، وَقَادَتَكَ فَاتَّبَعْتَهَا ، وَأَمَرْتَكَ فَأَطَعْتَهَا . وَإِنَّهُ يَوْشِكُ أَنْ يَقْفَكَ وَاقِفٌ عَلَى مَا لَا يُنْجِيكَ مِنْهُ مِجَنٌّ ، فَاقْعَسْ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ ، وَخُذْ أَهْبَةً الْحِسَابِ ، وَشَمِّرْ لِمَا قَدْ نَزَلَ بِكَ ، وَلَا تُثَمِّكِنِ الْغَوَاةَ مِنْ سَمْعِكَ ، وَإِلَّا تَفْعَلْ أَعْلَمَكَ مَا أَغْفَلْتَ مِنْ نَفْسِكَ ؛ فَإِنَّكَ مُتَرَفٌّ قَدْ أَخَذَ الشَّيْطَانُ مِنْكَ مَا خَذَهُ ، وَبَلَغَ فِيكَ أَمَلُهُ ، وَجَرَى مِنْكَ مَجَرَى الرُّوحِ وَالْدَّمِ .

وَمَتَى كُنْتُمْ - يَا مُعَاوِيَةُ - سَاسَةَ الرَّعِيَّةِ ، وَوَلَاةَ أَمْرِ الْأُمَّةِ ، بَغَيْرِ قَدَمٍ سَابِقٍ ، وَلَا شَرَفٍ بَاسِقٍ ؟ ! وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ لُزُومِ سَوَابِقِ الشَّقَاءِ ، وَأُحَذِّرُكَ أَنْ تَكُونَ مُتَمَادِيًا فِي عِزَّةِ الْأُمْنِيَّةِ ، مُخْتَلِفٍ الْعَلَانِيَّةِ وَالسَّرِيرَةِ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 16 ص 135 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 87 ح 401 وراجع شرح نهج البلاغة : ج 15

16/9

SAVAŞ ÇAĞRISINA VURGU

2535- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Medaini'den]: Ali (a.s) Muaviye'ye şöyle yazdı: Kötülüklerin [ki Yüce Allah onlardan haberdardır] işinin düzene girmesi ve kalbinin doğrulmasına engel olmuştur. Ey lanetli Sahr'ın oğlu! Sabrının dağları tartacağı ve ilminin şüphe ehli arasında hakemlik edeceğini zannettin. Oysa alçak bir münafıksın; kaba kalpli, aklı az, korkak ve rezil birisin. Eğer Sehm Oğulları kabilisinin sana verdiği destekle yazdıklarında doğru söylüyor isen insanları bir kenara bırak da seni çağırdığım savaşa ve darbelere sabır göstermeye hazırlan. İki orduyu savaştan muaf tut; böylece hangimizin kalbinin kirli ve gözünün perdeli olduğu bilinsin. Ben Ebul Hasan'ım; senin ceddin, kardeşin ve dayının katiliyim. Sen de onlardan uzak değilsin. Vesselam.¹

2536- İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye gönderdiği mektubunda]: Ziyaretleriyle mutlu olduğun, lezzetlerine aldandığın dünyanın perdeleri önünden kalkınca halin nice olacak? Seni çağırmış, sen de kabul etmişsin; seni yönetmiş, sen de uymuşsun; emretmiş, itaat etmişsin. Yakında önün alındığında bir kurtarıcı da bulamayacaksın. Bu işi bırak da hesap gününü düşünmeye bak. Önüne gelen tehlikelere karşı tedbirini al ve azgınların sözüne uyma. Eğer bu sözlerime uymazsan, sana gaflete düştüğün şeyleri bildireceğim. Çünkü sen içinde bulunduğun nimetlere dalmışsın, şeytan boğazına sarılmış, seninle emeline ulaşmış, canına ve kanına girmiştir.

Ey Muaviye! Geçmişte bir hizmetin ve üstünlüğün olmadığı halde, nasıl halkın idaresini üstlenir, ümmetin hâkimiyetini ele geçirirsin?! Kötülüğe, isyana sevk eden hallerden Allah'a sığınırız. Arzularının aldatıcılığına kapılıp gitmekten, içinin ve dışının bir olmayışından seni sakındırırım.

1 - Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.16, s.135; Biharü'l-Envar, c.33, s.87, h.401. Ayrıca bkz. Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.15, s.82.

وَقَدْ دَعَوْتُ إِلَى الْحَرْبِ ، فَدَعِ النَّاسَ جَانِبًا ، وَاخْرُجْ إِلَيَّ وَأَعِيفِ الْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْقِتَالِ ؛ لِتَعْلَمَ أَيُّنَا الْمَرِيضُ عَلَى قَلْبِهِ ، وَالْمُعْطَى عَلَى بَصَرِهِ ، فَأَنَا أَبُو حَسَنٍ قَاتِلُ جَدِّكَ وَأَخِيكَ وَخَالِكَ شَدْخًا¹ يَوْمَ بَدْرٍ ، وَذَلِكَ السَّيْفُ مَعِي ، وَبِذَلِكَ الْقَلْبِ أَلْقَى عَدُوِّي ، مَا اسْتَبَدَلْتُ دِينًا ، وَلَا اسْتَحْدَثْتُ نَبِيًّا . وَإِنِّي لَعَلَى الْمِنْهَاجِ الَّذِي تَرَكَثُمُوهُ طَائِعِينَ ، وَدَخَلْتُمْ فِيهِ مَكْرَهِينَ .

وَزَعَمْتَ أَنَّكَ جِئْتَ ثَائِرًا بِدَمِ عُثْمَانَ ، وَلَقَدْ عَلِمْتَ حَيْثُ وَقَعَ دَمُ عُثْمَانَ فَاطْلُبْهُ مِنْ هُنَاكَ إِنْ كُنْتَ طَالِبًا ، فَكَأَنِّي قَدْ رَأَيْتُكَ تَضُجُّ مِنَ الْحَرْبِ إِذَا عَصَّتْكَ صَبِيحُ الْجَمَالِ بِالْأَثْقَالِ ، وَكَأَنِّي بِجَمَاعَتِكَ تَدْعُونِي - ؛ جَزَعًا مِنَ الضَّرْبِ الْمُتَتَابِعِ ، وَالْقَضَاءِ الْوَاقِعِ ، وَمَصَارِعَ بَعْدَ مَصَارِعَ - إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، وَهِيَ كَافِرَةٌ جَاهِدَةٌ ، أَوْ مُبَايَعَةٌ حَائِدَةٌ² .

2537 . وقعة صفين عن الشعبي : أَرْسَلَ عَلِيٌّ إِلَى مُعَاوِيَةَ : أَنْ ابْرُزْ لِي وَأَعِيفِ الْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْقِتَالِ ، فَأَيُّنَا قَتَلَ صَاحِبَهُ كَانَ الْأَمْرُ لَهُ .
قَالَ عَمْرُو : لَقَدْ أَنْصَفَكَ الرَّجُلُ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : إِنِّي لَا كَرَهَ أَنْ أَبَارِزَ الْأَهْوَجَ الشُّجَاعَ ، لَعَلَّكَ طَمِعْتَ فِيهَا يَا عَمْرُو .
فَلَمَّا لَمْ يُجِبْ قَالَ عَلِيٌّ : وَانْقَسَاهُ ، أَيُّطَاعُ مُعَاوِيَةَ وَأَعْصَى ؟ ! مَا قَاتَلْتَ أُمَّةً قَطُّ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّهَا وَهِيَ مُقَرَّرَةٌ بِنَبِيِّهَا إِلَّا هَذِهِ الْأُمَّةُ³ .

2538 . وقعة صفين عن عمرو بن شمر : قَامَ عَلِيٌّ بَيْنَ الصَّفَيْنِ ثُمَّ نَادَى : يَا مُعَاوِيَةُ ، يُكْرَرُهَا .

1 . الشدخ : كسر ك الشيء الأجوف كالرأس ونحوه (لسان العرب : ج3 ص28) .

2 . نهج البلاغة : الكتاب 10 ، بحار الأنوار : ج33 ص101 ح406 .

3 . وقعة صفين : ص387 وراجع تاريخ الطبري : ج5 ص42 والكامل في التاريخ : ج2 ص383 ومروج

الذهب : ج2 ص396 والأخبار الطوال : ص176 والمناقب للخوارزمي : ص237 ح240 والبداية والنهاية : ج7 ص272 .

Savaşa çağırдын; öyleyse halkı bir yana bırakıp tek başına karşıma çık. Böylece iki tarafı da savaş meşakkatinden kurtar. Hangimizin basireti körelmiş, hangimizin kalbi kararır mı belli olsun. Ben Ebu'l Hasan'ım; Bedir'de ceddinin, dayının, kardeşinin başlarını yararak öldüren benim; işte o kılıç hala yanımda ve yine aynı yürekle düşmanıyla karşılaşırım. Ben ne dinimi değiştirdim, ne de yeni bir peygamber çıkardım. Ben sizin isteyerek terk ettiğiniz, zorla ve istemeyerek girdiğiniz yol üzereyim.

Zannınca Osman'ın kanının alınmasının peşindesin. Halbuki sen Osman'ın kanının nerede döküldüğünü biliyorsun. İstiyorsan git de oradan iste.

Isırıldığını anlayınca, savaş korkusuyla ağır yükler altındaki develer gibi bağırıldığını ve kendi ordunla peş peşe yiyeceğiniz darbelerden, başınıza gelen musibetlerden, sürekli kayıp vermenizden sızlanarak beni Allah'ın kitabına davet ettiğinizi görür gibiyim. Hâlbuki o ordu, (Allah'ın kitabını inkâr eden) inatçı kâfirler veya biatinden el çeken hainlerdir.

2537- Vak'at-u Sıffin [Şa'bi'den]: Ali (a.s) Muaviye'ye şu mesajı gönderdi: 'Karşıma çık ve böylece iki orduyu da savaş zahmetinden kurtar. Sonra hangimiz rakibini öldürürse hilafet onun olsun.'

Amr dedi ki: 'Bu adam sana insaflı davrandı.'

Muaviye ise şöyle dedi: 'Ben şu çılgın kahramanın karşısına çıkmak istemiyorum. Ey Amr! Herhalde sen hilafete heveslendin.'

Muaviye cevap vermeyince Ali (a.s) buyurdu ki: 'Yazıklar olsun! Muaviye'ye itaat ediliyor da bana baş mı kaldırılıyor?! Şu ümmetten başka hiçbir ümmet, peygamberine ikrar ettiği halde onun ehlibeytine karşı savaşmamıştır.'¹

2538- Vak'at-u Sıffin [Amr b. Şimr'den]: Ali (a.s) iki saf arasında durup birkaç defa "Ey Muaviye!" diye seslendi.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.387. Ayrıca bkz. *Tarih-i Taberi*, c.5, s.42; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.383; *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.396; *el-Ahbaru't-Tival*, s.176; *el-Menakib*, Harezmi, s.237, h.240; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.272.

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : إِسْأَلُوهُ ، مَا شَأْنُهُ ؟ قَالَ : أَحِبُّ أَنْ يَظْهَرَ لِي فَأُكَلِّمَهُ كَلِمَةً وَاحِدَةً .

فَبَرَزَ مُعَاوِيَةُ وَمَعَهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ ، فَلَمَّا قَارَبَاهُ لَمْ يَلْتَفِتْ إِلَى عَمْرُو ، وَقَالَ لِمُعَاوِيَةَ : وَيْحَكَ ، عَلَامَ يَقْتَتِلُ النَّاسُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ، وَيَضْرِبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ؟ ! أُبْرَزَ إِلَيَّ ؛ فَأَيْنَا قَتَلَ صَاحِبَهُ فَأَلَامُرُ لَهُ .

فَالْتَفَتَ مُعَاوِيَةُ إِلَى عَمْرُو فَقَالَ : مَا تَرَى يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فِيهَا هُنَا ، أَبَارِزُهُ ؟ فَقَالَ عَمْرُو : لَقَدْ أَنْصَفَكَ الرَّجُلُ ، وَاعْلَمْ أَنَّهُ إِنْ نَكَلْتَ عَنْهُ لَمْ تَزَلْ سَبَّةً عَلَيْكَ وَعَلَى عَقِيكَ مَا بَقِيَ عَرِيٌّ .

فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : يَا عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ ، لَيْسَ مِثْلِي يُخَدَعُ عَنْ نَفْسِهِ ، وَاللَّهِ مَا بَارَزَ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ رَجُلًا قَطُّ إِلَّا سَقَى الْأَرْضَ مِنْ دَمِهِ ! ثُمَّ انْصَرَفَ رَاجِعًا حَتَّى انْتَهَى إِلَى آخِرِ الصُّفُوفِ ، وَعَمْرُو مَعَهُ . فَلَمَّا رَأَى عَلِيٍّ (عليه السلام) ذَلِكَ صَحِكَ ، وَعَادَ إِلَى مَوْقِفِهِ¹ .

2539 . تاريخ الطبري عن أبي جعفر : قَالَ عَلِيٌّ لِرَبِيعَةَ وَهْمَدَانَ : أَتُمُّ دِرْعِي وَرُمَحِي ، فَانْتَدَبَ لَهُ نَحْوُ مِائَتَيْنِ عَشَرَ أَلْفًا ، وَتَقَدَّمَهُمْ عَلِيٌّ عَلَى بَغْلَتِهِ ، فَحَمَلَ وَحَمَلُوا مَعَهُ حَمَلَةً رَجُلٍ وَاحِدٍ ، فَلَمْ يَبْقَ لِأَهْلِ الشَّامِ صَفٌّ إِلَّا انْتَقَصَ ، وَقَتَلُوا كُلَّ مَنْ انْتَهَوْا إِلَيْهِ ، حَتَّى بَلَغُوا مُعَاوِيَةَ ، وَعَلِيٌّ يَقُولُ :

أَضْرِبُهُمْ وَلَا أَرَى مُعَاوِيَةَ *** الْجَاحِظَ الْعَيْنِ الْعَظِيمَ الْحَاوِيَةَ

ثُمَّ نَادَى مُعَاوِيَةَ ، فَقَالَ عَلِيٌّ : عَلَامَ يَقْتَتِلُ النَّاسُ بَيْنَنَا ! هَلُمَّ أَحَاكِمْكَ إِلَى اللَّهِ ، فَأَيْنَا قَتَلَ صَاحِبَهُ اسْتَقَامَتْ لَهُ الْأُمُورُ .

1 . وقعة صفين : ص 274 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 5 ص 217 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 126 نحوه وراجع

أنساب الأشراف : ج 3 ص 85 والعقد الفريد : ج 3 ص 334 وجواهر المطالب : ج 2 ص 38 .

Muaviye (etrafındakilere) dedi ki: 'Ona sorun bakalım, ne istiyor?' Ali (a.s) dedi ki: 'Kendisini bana göstermesini istiyorum, ona bir sözüm olacaktır.'

Bunun üzerine Muaviye, Amr b. As'la birlikte ortaya çıktı. İkisi ona yaklaştığında Ali (a.s) Amr'a aldırış etmedi; Muaviye'ye hitaben dedi ki: 'Yazıklar olsun sana! Niçin şu insanlar benimle senin aranda savaşıyorlar, (kılıçla) birbirlerine vuruyorlar?! Karşıma çık, hangimiz rakibini öldürürse hilafet onun olsun.'

Muaviye Amr'a dönerek "Ey Ebu Abdullah! Burada senin görüşün nedir, onun karşısına çıkayım mı?" diye sordu.

Amr dedi ki: 'Bu kişi sana insafli davrandı. Şunu bil ki eğer bu tekliften kaçarsan tek bir Arap kalıncaya kadar sana ve soyuna sövülecektir.'

Muaviye dedi ki: "Ey Amr b. As! Benim gibi biri nefsi ile aldatılmaz. Allah'a yemin olsun ki Ebu Talib'in oğlunun karşısına kim çıkıtıysa yeri onun kanıyla suladı!" Sonra geri dönüp Amr ile birlikte saf- ların en sonuna gitti. Ali (a.s) bunu görünce güldü ve yerine döndü.¹

2539- Tarih-i Taberi [Ebu Cafer'den]: Ali (a.s), Rabia ve Hemdan kabilesi halkına dedi ki: "Sizler benim zırhım ve mızrağımsınız." Bunun üzerine on iki bin kişi etrafına toplandı. Ali (a.s) kırsağı üzerinde onların önünde harekete geçti. Hamle ettiğinde onlar da kendisiyle birlikte tek kişi gibi [topyekün] hamle ettiler. Şam ordusunun dağılmamış tek bir safı dahi kalmadı. Onlar önlerine çıkan herkesi öldürdüler ve sonunda Muaviye'ye ulaştılar. Ali (a.s) şöyle diyordu:

Vuruyorum onları ama görmüyorum Muaviye'yi

Gözü çanağından çıkmış o şişman ve iri göbekliyi

Daha sonra Muaviye'ye şöyle seslendi: 'Şu insanlar aramızda niçin öldürülünler ki?! İleri gel de seni Allah'ın hükmüne götürüyüm; hangimiz rakibini öldürürse bütün işler onun için sağlamlaşsın.'

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.274; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.217; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.126. Ayrıca bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.85; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.334; *Cevahiru'l-Metalib*, c.2, s.38.

فَقَالَ لَهُ عَمْرُو : أَنْصَفَكَ الرَّجُلُ .
 فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : مَا أَنْصَفَ ، وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ أَنَّهُ لَمْ يُبَارِزْهُ رَجُلٌ قَطُّ إِلَّا قَتَلَهُ .
 قَالَ لَهُ عَمْرُو : وَمَا يَجْمَلُ بِكَ إِلَّا مُبَارَزَتُهُ .
 فَقَالَ مُعَاوِيَةُ : طَمِعْتَ فِيهَا بَعْدِي ¹ .

17 / 9

ذِكْرَى دَعْوَةِ الْإِمَامِ إِلَى الْمُبَارَزَةِ

2540 . الْأَمَالِيُّ لِلصَّدُوقِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ أَرْطَاةَ : قَالَ مُعَاوِيَةُ يَوْمًا لِعَمْرِ بْنِ الْعَاصِ : يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، أَيُّنَا أَدهَى ؟ قَالَ عَمْرُو أَنَا لِلْبَدِيَّةِ ، وَأَنْتَ لِلرَّوِيَّةِ . قَالَ مُعَاوِيَةُ : قَضَيْتَ لِي عَلَى نَفْسِكَ ، وَأَنَا أَدهَى مِنْكَ فِي الْبَدِيَّةِ . قَالَ عَمْرُو : فَأَيُّ كَانَ دَهَاؤُكَ يَوْمَ رَفَعْتَ الْمَصَاحِفَ ؟ قَالَ : بِهَا غَلَبْتَنِي يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، فَلَا أَسْأَلُكَ عَنْ شَيْءٍ تَصَدَّقُنِي فِيهِ . قَالَ : وَاللَّهِ إِنَّ الْكَذِبَ لَقَبِيحٌ ، فَسَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ أَصْدُقَكَ .
 فَقَالَ : هَلْ غَشَشْتَنِي مُنْذُ نَصَحْتَنِي ؟
 قَالَ : لَا .

قَالَ : بَلَى وَاللَّهِ ، لَقَدْ غَشَشْتَنِي ، أَمَا إِنِّي لَا أَقُولُ فِي كُلِّ الْمَوَاطِنِ وَلَكِن فِي مَوْطِنٍ وَاحِدٍ . قَالَ : وَأَيُّ مَوْطِنٍ هَذَا ؟

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 41 ، مروج الذهب : ج 2 ص 396 نحوه ، البداية والنهاية : ج 7 ص 272 .

Amr dedi ki: 'Bu adam sana insafılı davrandı.'

Muaviye dedi ki: 'İnsafılı davranmadı! Sen de biliyorsun ki karşısına kim çıktıysa onu öldürdü.'

Amr ona: 'Sana ancak onun karşısına çıkmak yakışır.' deyince Muaviye şöyle dedi: 'Sen benden sonra hilafete heveslenmişsin.'¹

17/9

İMAM'IN SAVAŞA DAVETİNDEN BİR HATIRA

2540- el-Emali, Saduk [Adiy b. Ertad'dan]: Bir gün Muaviye ile Amr b. As arasında şöyle bir konuşma geçti:

Muaviye: Ey Eba Abdullah! Hangimiz daha kurnaz ve zekiyiz?

Amr: Ben çabuk düşünme, sen de ileriye düşünme konusunda [zekiyiz].

Muaviye: Benim lehime ve kendi aleyhine hükmettin. Oysa çabuk düşünme konusunda bile ben senden daha zekiyim.

Amr: Öyleyse ben Kur'ân'ları [mızrak uçlarında] kaldırdığım gün bu zekan neredeydi?

Muaviye: Ey Ebu Abdullah! Bu işle bana galip geldin. Ancak sana hiçbir şey sormuyorum ki o konuda bana doğru söylemiş olasın (sorduğum her şeye yanlış cevap veriyorsun).

Amr: Allah'a yemin olsun ki yalan çok çirkindir. Ne soracaksan sor, sana doğruyu söylerim.

Muaviye: Bana nasihate başladığın günden beri hiç hıyanet ettin mi?

Amr: Hayır.

Muaviye: Evet, Allah'a yemin olsun ki bana hıyanet ettin. Elbette bunu her yerde yaptığını söylemiyorum. Ancak bir yerde yaptın.

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.41; Murucu'z-Zeheb, c.2, s.396; el-Bidaye ve'n-Nihaye, c.7, s.272.

قَالَ : يَوْمَ دَعَانِي عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ لِلْمُبَارَزَةِ ، فَاسْتَشْرْتُكَ ، فَقُلْتُ : مَا تَرَى يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ، فَقُلْتُ : كَفُوْهُ كَرِيْمٌ ، فَأَشْرْتُ عَلِيَّ بِمُبَارَزَتِهِ ، وَأَنْتَ تَعْلَمُ مَنْ هُوَ ، فَعَلِمْتُ أَنَّكَ عَشَشْتَنِي .

قَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، دَعَاكَ رَجُلٌ إِلَى مُبَارَزَتِهِ ، عَظِيمُ الشَّرَفِ ، جَلِيلُ الْخَطَرِ ، فَكُنْتُ مِنْ مُبَارَزَتِهِ عَلَى إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ ؛ إِمَّا أَنْ تَقْتُلَهُ فَتَكُونَ قَدْ قَتَلْتَ قِتَالَ الْأَقْرَانِ ، وَتَزِدَادَ بِهِ شَرَفًا إِلَى شَرَفِكَ وَتَخْلُوَ بِمُلْكِكَ ، وَإِمَّا أَنْ تُعَجَّلَ إِلَى مُرَافَقَةِ الشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا .
قَالَ مُعَاوِيَةُ : هَذِهِ شَرٌّ مِنَ الْأَوَّلِ ، وَاللَّهُ إِنِّي لَا أَعْلَمُ أَيُّ لَوْ قَتَلْتُهُ دَخَلْتُ النَّارَ ، وَلَوْ قَتَلَنِي دَخَلْتُ النَّارَ .

قَالَ عَمْرُو : فَمَا حَمَلَكَ عَلَى قِتَالِهِ ؟

قَالَ : الْمَلِكُ عَقِيمٌ ، وَلَنْ يَسْمَعَهَا مِنِّي أَحَدٌ بَعْدَكَ ¹ .

18 / 9

هُجُومُ الْإِمَامِ عَلَى الْمَجْمُوعَةِ الَّتِي فِيهَا مُعَاوِيَةُ

2541 . الْأَخْبَارُ الطَّوَالُ : حَمَلَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَلَى الْجَمْعِ الَّذِي كَانَ فِيهِ مُعَاوِيَةُ فِي أَهْلِ الْحِجَازِ مِنْ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ وَغَيْرِهِمْ ، وَكَانُوا زُهَاءً أَتَتْهُ عَشْرَ أَلْفِ فَارِسٍ ، وَعَلِيٌّ أَمَامَهُمْ ، وَكَبَّرُوا وَكَبَّرَ النَّاسُ تَكْبِيرَةً ارْتَجَّتْ لَهَا الْأَرْضُ ، فَانْتَفَضَتْ صُفُوفُ أَهْلِ الشَّامِ ، وَاخْتَلَفَتْ رَايَاتُهُمْ ، وَاتَّهَوْا إِلَى مُعَاوِيَةَ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى مَنبَرِهِ مَعَهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ يَنْظُرَانِ إِلَى النَّاسِ ، فَدَعَا بِفَرَسٍ لِيَرْكَبَهُ .

1 . الْأُمَالِي لِلصَّدُوقِ : ص 132 ح 125 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 49 ح 393 .

Amr: Bu hangi yerdir?!

Muaviye: Ali b. Ebu Talib beni savaşa davet ettiği gün sana danışmış ve demiştin ki: Ey Ebu Abdullah! Senin görüşün nedir? Sen "Yüce bir rakiptir" demiştin ve onun karşısına çıkmamı tavsiye etmiştin. Oysa onun kim olduğunu çok iyi biliyordun. İşte orada bana hıyanet ettiğini anladım.

Amr: Ey Emirülmüminin! Seni yüce şeref ve üstün derecesi olan bir kişi savaşmaya davet etmişti. Sen onunla savaştığında iki güzelliğinden birine ulaşacaktın: Ya onu öldürecektin; böylece kahramanların katilini öldürmekle şerefin artmış ve saltanatın rakipsiz kalmış olacaktı. Ya da tez zamanda şehitler ve Salihlerin arasına katılmış olacaktın. Onlarla arkadaş olmak ne de güzeldir.

Muaviye: Bu birincisinden daha kötüdür. Vallahi ben çok iyi biliyorum ki eğer onu öldürseydim ateşe girecektim ve eğer o beni öldürseydi [yine] ateşe girecektim.

Amr: Öyleyse seni onula savaşmaya iten şey neydi?

Muaviye: Saltanat akimdir [hayırsız ve merhametsizdir]. Senden sonra hiç kimse bu sözü benden duymayacaktır.¹

18/9

İMAM'IN MUAVİYE'NİN DE ARALARINDA BULUNDUĞU TOPLULUĞA HÜCUMU

2541- *el-Ahbaru't-Tival*: Ali (a.s), yaklaşık on iki bin süvariden oluşan Kureyş, Ensar ve diğerlerinin yer aldığı öncü birliklere bağlı Muaviye'nin aralarında bulunduğu topluluğa hamle etti. Ali (a.s) ve önündeki insanlar öyle bir tekbir getirdiler ki yer sarsıldı. Şam ordusunun safları parçalandı, sancakları birbirine girdi; [o kadar geri çekildiler ki] Muaviye'ye vardılar. O minberi üzerinde oturmuştu, Amr b. As'ta yanındaydı. İkisi de orduyu izliyorlardı. Muaviye binmek için atını istedi.

1 - Saduk, *el-Emali*, s.132, h.125; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.49, h.393.

ثُمَّ إِنَّ أَهْلَ الشَّامِ تَدَاعَوْا بَعْدَ جَوْلَتِهِمْ ، وَثَابُوا¹ ، وَرَجَعُوا عَلَى أَهْلِ الْعِرَاقِ ، وَصَبَرَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ إِلَى أَنْ حَجَرَ بَيْنَهُمُ اللَّيْلُ² .

2542 . وقعة صفين : رَكِبَ عَلِيٌّ (عليه السلام) فَرَسَهُ الَّذِي كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ، وَكَانَ يُقَالُ لَهُ : الْمُرْتَجِرُ ، فَرَكِبَهُ ثُمَّ تَقَدَّمَ أَمَامَ الصُّفُوفِ ، ثُمَّ قَالَ : بَلِ الْبَغْلَةُ ، بَلِ الْبَغْلَةُ . فَقَدِمَتْ لَهُ بَغْلَةُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) الشَّهْبَاءُ ، فَرَكِبَهَا ، ثُمَّ تَعَصَّبَ بِعِمَامَةِ رَسُولِ اللَّهِ السَّودَاءِ ، ثُمَّ نَادَى : أَيُّهَا النَّاسُ ! مَنْ يَشِرْ نَفْسَهُ لِلَّهِ يَرْيَحَ ؛ هَذَا يَوْمٌ لَهُ مَا بَعْدَهُ ، إِنَّ عُدُوكُمْ قَدْ مَسَّهُ الْقَرْحُ كَمَا مَسَّكُمْ³ .

فَانْتَدَبَ لَهُ مَا بَيْنَ عَشْرَةِ آلَافٍ إِلَى اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا قَدْ وَضَعُوا سُيُوفَهُمْ عَلَى عَوَاتِقِهِمْ ، وَتَقَدَّمَهُمْ عَلِيٌّ مُنْقَطِعًا عَلَى بَغْلَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) . . . وَتَبِعَهُ ابْنُ عَدِيٍّ بْنِ حَاتِمٍ بِلَوَائِهِ . . . وَتَقَدَّمَ الْأَشْتَرُ . . . وَحَمَلَ النَّاسُ حَمَلَةً وَاحِدَةً ، فَلَمْ يَبْقَ لِأَهْلِ الشَّامِ صَفٌّ إِلَّا انْتَقَضَ ، وَأَهْمَدُوا مَا أَتُوا عَلَيْهِ ، حَتَّى أَفْضَى الْأَمْرُ إِلَى مُضْرَبِ مُعَاوِيَةَ ، وَعَلِيٌّ يَضْرِبُهُمْ بِسَيْفِهِ وَيَقُولُ :

أَضْرِبُهُمْ وَلَا أَرَى مُعَاوِيَةَ *** الْأَخْزَرَ الْعَيْنِ الْعَظِيمِ الْحَاوِيَةَ
هَوَتْ بِهِ فِي النَّارِ أُمُّ هَاوِيَةَ

فَدَعَا مُعَاوِيَةَ بِفَرَسِهِ لِيَنْجُوَ عَلَيْهِ ، فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرِّكَابِ تَمَثَّلَ بِأَيَّاتِ عَمْرِو بْنِ الْإِطْنَابَةِ :

أَبَتْ لِي عَفَّتِي وَأَبَى بِلَائِي *** وَأَخَذِي الْحَمْدَ بِالثَّمَنِ الرَّيِّحِ
وَاجْشَامِي عَلَى الْمَكْرُوهِ نَفْسِي *** وَضَرَبِي هَامَةَ الْبَطْلِ الْمَشِيحِ
وَقَوْلِي كُلَّمَا جَشَّتْ وَجَاشَتْ *** مَكَانَكَ تُحْمَدِي أَوْ تَسْتَرِيحِي

1 . ثَابَ النَّاسُ : اجتمعوا وجاهوا (لسان العرب : ج 1 ص 243) .

2 . الْأَخْبَارُ الطُّوَالُ : ص 181 .

3 . زَادَ فِي شَرْحِ نَحْجِ الْبَلَاغَةِ هُنَا : «فَانْتَدَبُوا لِنَصْرَةِ دِينِ اللَّهِ» .

Şamlılar bu kaçışlarının ardından toparlanıp Iraklılara hücum ettiler. Gece karanlığı bastırıp onlar arasına duvar ördüğü ana kadar taraflar birbirleri karşısında direndiler.¹

2542- Vak'at-u Sıffin: Ali (a.s), Resulullah'a (s.a.a) ait olan "Murtecez" isimli atına binip safların önüne doğru hareket etti. Sonra dedi ki: "Katırı getirin, katırı!" Bunun üzerine Resulullah'ın (s.a.a) "Şehba" ismindeki katırı ona getirildi. Ali (a.s) katıra bindi, Resulullah'ın (s.a.a) siyah sarığını başına bağlayıp şöyle seslendi: "Ey insanlar! Kim canını Allah'a satarsa kar etmiştir. Bugün öyle bir gündür ki sonrası da onundur. Hiç şüphesiz sizlere bir yara dokunduğu gibi düşmanınıza da yara dokunmuştur."² Bunun üzerine sayıları on bin ile on iki bin arasında olan bir topluluk onun etrafına toplandılar; hepsi de kılıçlarını [kınından çıkarmış] omuzlarında tutmuşlardı. Ali (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) katırı üzerinde olduğu halde onları yarıp önlerine geçti... İbn-i Adiy b. Hatem sancağı ile onu takip ediyordu... Eşter de ileri atıldı... Ordu tek parça [topyekûn] olarak hamle edince Şam ordusunun dağılmamış tek bir safı dahi kalmadı. Onlar önlerine ne çıksa darmadağın ederek ilerliyorlardı. Ve savaş Muaviye'nin çadırının kurulduğu yere vardı. Ali (a.s) kılıcıyla onlara vururken şöyle diyordu:

Vuruyorum onları ama göremiyorum Muaviye'yi

Ateşin bağına düşmüş o dar gözlü büyük karınlı herifi

Muaviye kaçıp kurtulmak için atını istedi. Ayağını üzengiye koyduğunda Amr b. İtnabe'nin şu beyitlerini okuyordu:

Namusum ve sınanmışlığım [kaçmaktan] engelledi beni

Övgüleri ve büyük kazancı almam için [savaşa kaldım]

Canımı hoş olmayan bir işe koşmaktayım

Hırslı kahramanların kafasına vurmaktayım

Kalbime tedirginlik ve titreme düştüğünde

Yerinde kal ki övülesin ya da rahata kavuşasın derim

Salih yadigârları savunayım diye

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.181.

2 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa* kitabında "O halde Allah dinine yardım için toplanın." cümlesi de gelmiştir.

لَادْفَعْ عَنْ مَآثِرِ صَالِحَاتٍ *** وَأَحْمِي بَعْدُ عَنْ عِرْضِ صَاحِبِ
بِذِي شُطْبِ كَلَوْنِ الْمِلْحِ صَافٍ *** وَنَفْسٍ مَا تَقَرُّ عَلَى الْقَبِيحِ
وَقَالَ: يَا بَنَ الْعَاصِ ، الْيَوْمَ صَبْرٌ ، وَغَدًا فَخْرٌ ، صَدَقْتَ ، إِنَّا وَمَا نَحْنُ فِيهِ كَمَا
قَالَ ابْنُ أَبِي الْأَقْلَحِ :

مَا عَلَيَّ وَأَنَا رَامٍ نَابِلٍ *** وَالْقَوْسُ فِيهَا وَتَرٌّ عُنَابِلُ
تَزِلُّ عَنْ صَفْحَتَيْهَا الْمَعَابِلُ *** الْمَوْتُ حَقٌّ وَالْحَيَاةُ بَاطِلُ
فَقَتْنِي مُعَاوِيَةُ رِجْلَهُ مِنَ الرِّكَابِ وَتَزَلَ ، وَاسْتَصْرَحَ بِعَلٍّ وَالْأَشْعَرِيَّيْنِ ، فَوَقَفُوا
دُونَهُ ، وَجَالَدُوا عَنْهُ ، حَتَّى كَرِهَ كُلُّ مِنَ الْفَرِيقَيْنِ صَاحِبَهُ ، وَتَحَاجَزَ النَّاسُ¹ .

2543 . الأخبار الطوال : إِنَّ عَلِيًّا (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَيَنْغَمِسُ فِي الْقَوْمِ
فَيَضْرِبُ بِسَيْفِهِ حَتَّى يَبْتَنِي ، ثُمَّ يَخْرُجُ مُتَخَضِّبًا بِالْدَمِ حَتَّى يُسَوِّيَ لَهُ سَيْفَهُ ، ثُمَّ
يَرْجِعُ ، فَيَنْغَمِسُ فِيهِمْ ، وَرَبِيعَةُ لَا تَتْرُكُ جُهْدًا فِي الْقِتَالِ مَعَهُ وَالصَّبْرَ ، وَغَابَتْ
الشَّمْسُ ، وَقَرَّبُوا مِنَ مُعَاوِيَةَ ، فَقَالَ لِعَمْرُو : مَا تَرَى ؟ قَالَ : أَنْ تُخْلِيَ سُرَادِقَكَ .
فَنَزَلَ مُعَاوِيَةُ عَنِ الْمَنْبَرِ الَّذِي كَانَ يَكُونُ عَلَيْهِ ، وَأَخْلَى السُّرَادِقَ ، وَأَقْبَلَتْ
رَبِيعَةُ ، وَأَمَامَهَا عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) حَتَّى عَشُوا السُّرَادِقَ ، فَقَطَعُوهُ ، ثُمَّ
انْصَرَفُوا . وَبَاتَ عَلِيٌّ تِلْكَ اللَّيْلَةَ فِي رَبِيعَةٍ² .

1 . وقعة صفين : ص 403 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 510 ح 436 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 58 وراجع
مروج الذهب : ج 2 ص 396 والأخبار الطوال : ص 186 والإمامة والسياسة : ج 1 ص 147 والفتوح : ج 3 ص 175 و
176 والمناقب للخوارزمي : ص 243 و 244 ح 240 .

2 . الأخبار الطوال : ص 183 .

Sahih namusları koruyayım diye
Saf tuz taşı gibi parlayan bir kılıçla
Ve çirkinliğe boyun eğmeyen bir canla

Sonra dedi ki: Ey As'ın oğlu! Bugün istikamet, yarın iftihar vardır. Doğru söyledin; biz ve içinde bulunduğumuz durum İbn-i Ebu Akleh'in şu sözü gibidir:

İyi okçu olduğum halde bu zaafim nedir?
Yoksa yayım aldatmakta mı beni?
Geniş ve uzun oklar önüne dökülürken
Ölüm hak ve hayat batıldır.

Sonra ayağını üzengiden çıkarıp aşağı indi. Feryad ederek Akkeli-ler ve Eş'arilerden yardım istedi. Onlar da karşısında durup savaşarak onu korudular; taraflardan her biri rakibinden bıkıncaya kadar savaşa devam etti. Sonra geri çekildiler.¹

2543- el-Ahbaru't-Tival: Ali (a.s) düşman ordusunun bağrına dalıyor, kılıcı eğilinceye kadar darbeler indiriyordu. Sonra da kanla renklenmiş ve eğilmiş olan kılıcını düzeltmek için geri dönüyordu. Sonra tekrar geri dönerek onların arasına dalıyordu. Rabia kabilesi de onun yanında savaşıp sebat göstermekte elinden gelen çabayı esirgemiyordu. Güneş battığında Muaviye'ye yaklaşmışlardı. Muaviye Amr'a dedi ki: 'Görüşün nedir?' Amr dedi ki: 'Çadırını terk etmelisin.'

Bunun üzerine Muaviye üzerinde bulunduğu minberden aşağı inerek çadırı terk etti. Rabia kabilesi önlerinde Ali (a.s) olduğu halde ilerlediler ve çadırı kuşattılar. Sonra da onu parçalayıp geri döndüler. Ali (a.s) o geceyi Rabia kabilesi arasında geçirdi.²

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.403; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.510, h.436; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.58. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.396; *el-Ahbaru't-Tival*, s.186; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.147; *el-Futuh*, c.3, s.175 ve 176.

2 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.183.

19 / 9

كِتَابُ مُعَاوِيَةَ إِلَى الْإِمَامِ فِي أَثْنَاءِ الْحَرْبِ

2544 . شرح نهج البلاغة : كِتَابُ كِتَبُهُ مُعَاوِيَةَ إِلَيْهِ [(عليه السلام)] فِي أَثْنَاءِ حَرْبِ صَقِينِ ، بَلْ فِي أَوَاخِرِهَا : مِنْ عَبْدِ اللَّهِ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ : ﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيُخْبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾¹ وَإِنِّي أُحَذِّرُكَ اللَّهَ أَنْ تُخْبِطَ عَمَلُكَ وَسَابِقَتَكَ بِشَقِّ عَصَا هَذِهِ الْأُمَّةِ ، وَتَفْرِيقِ جِبَاعَتِهَا ، فَاتَّقِ اللَّهَ ، وَادْكُرْ مَوْقِفَ الْقِيَامَةِ ، وَأَقْلِعْ عَمَّا أَسْرَفْتَ فِيهِ مِنَ الْخَوْصِ فِي دِمَاءِ الْمُسْلِمِينَ ، وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : «لَوْ تَمَالَأَ أَهْلُ صَنْعَاءَ وَعَدَنَ عَلَى قَتْلِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَأَكْبَهُمُ اللَّهُ عَلَى مَنَاجِرِهِمْ فِي النَّارِ» فَكَيْفَ يَكُونُ حَالُ مَنْ قَتَلَ أَعْلَامَ الْمُسْلِمِينَ وَسَادَاتِ الْمُهَاجِرِينَ ، بَلَّهَ² مَا طَحَنَتْ رَحَا حَرْبِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرْآنِ وَذِي الْعِبَادَةِ وَالْإِيمَانِ ؛ مِنْ شَيْخٍ كَبِيرٍ ، وَشَابِّ غَرِيرٍ³ ، كُلُّهُمْ بِاللَّهِ تَعَالَى مُؤْمِنٌ ، وَلَهُ مُخْلِصٌ ، وَرَسُولُهُ مُقَرَّرٌ عَارِفٌ ، فَإِنْ كُنْتُ أَبَا حَسَنٍ إِنَّمَا تُحَارِبُ عَلَى الْإِمْرَةِ وَالْخِلَافَةِ ، فَلَعَمْرِي لَوْ صَحَّتْ خِلَافَتُكَ لَكُنْتُ قَرِيباً مِنْ أَنْ تُعَذَّرَ فِي حَرْبِ الْمُسْلِمِينَ ، وَلَكِنَّهَا مَا صَحَّتْ لَكَ ، أَنَّى بَصَحَّتْهَا وَأَهْلُ الشَّامِ لَمْ يَدْخُلُوا فِيهَا ، وَلَمْ يَرْضَوْا بِهَا ؟ وَخَفِ اللَّهَ وَسَطَوَاتِهِ ، وَاتَّقِ بَأْسَهُ وَنِكَالَهُ ، وَاعْمِدْ سَيْفَكَ عَنِ النَّاسِ ، فَقَدْ وَاللَّهِ أَكَلَتْهُمْ الْحَرْبُ ، فَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا كَالثَّمَدِ⁴ فِي قَرَارَةِ الْغَدِيرِ ، وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ⁵ .

1 . الزمر : 65 .

2 . بَلَّهَ : مِنْ أَسْمَاءِ الْأَفْعَالِ بِمَعْنَى دَخَّ وَاتَّزَكَ (النهاية : ج 1 ص 155) .

3 . وَجْهٌ غَرِيرٌ : حَسَنٌ . وَالْغَرِيرُ : الشَّابُّ الَّذِي لَا تَجَرِبَةُ لَهُ (لسان العرب : ج 5 ص 16) .

4 . الثَّمَدُ : الْمَاءُ الْقَلِيلُ (النهاية : ج 1 ص 221) .

5 . شرح نهج البلاغة : ج 14 ص 42 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 80 .

19/9

Savaş Esnasında Muaviye'nin İmam'a Gönderdiği Mektup

2544- Şerh-i Nehcü'l-Belağa: Bu, Muaviye'nin Sıffin harbi sırasında, hatta savaşın sonlarında İmam'a (a.s) yazdığı mektuptur:

Allah'ın kulu Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Ali b. Ebu Talib'e,

Yüce Allah muhkem kitabında şöyle buyurmaktadır. **"Andolsun ki sana da, senden öncekilere de şu vahyedildi: Yemin olsun ki eğer şirk koşarsan amelini boşa gider ve mutlaka kendine yazık edenlerden olursun."**¹ Ben, şu ümmetin vahdetini parçalayıp cemaatini dağıtarak kendi amelini ve geçmişini boşa çıkarmaman için seni Allah'tan sakındırıyorum. Allah'tan ve kıyamet durağından kork; aşırıya gitmiş olduğun Müslümanların kanlarına dalmaktan da vazgeç artık! Çünkü ben Resulullah'tan (s.a.a) şöyle duydum:

"Eğer San'a ve Aden halkı Müslümanlardan bir kişiyi öldürmek üzerinde ittifak ederlerse Allah onları burunlarından tutarak ateşe atar." Öyleyse Müslümanların büyüklerini ve muhacirlerin efendilerini öldüren birinin hali nice olur?! Savaş çarkında Kur'ân, ibadet ve iman ehlinde gün geçirmiş yaşlı ve bıyığı terlememiş genci ezmiş olan işi (hilafeti) bırak artık; onların tümü Yüce Allah'a iman etmiş, ona samimi olarak bağlanmış, Resulüne de marifetle ikrar etmişlerdi.

Ey Ebul Hasan! Eğer hilafet ve hükümet için savaşıyorsan canıma yemin olsun ki eğer hilafetin sahih olsaydı Müslümanlarla savaşında mazur görülmeye yakın olurdun. Ancak hilafetin doğru değildi; Şam halkı ona girmedikten ve razı gelmedikten sonra nasıl sahih olabilirdi ki?! Allah'tan ve Onun kuvvetinden kork. Onun hışmından ve azabından sakın; kılıcını halkın üzerinden kaldır. Allah'a yemin olsun ki savaş onları yemiş bitirmiş, kendilerinden sadece bir testinin dibinde bulunan su miktarı gibi çok az bir şey kalmıştır. Allah yardım ulaştırandır.²

1 - Zümer/65.

2 - Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.14, s.42; Biharu'l-Envar, c.33, s.80.

20 / 9

جواب الإمام عنه

2545 . شرح نهج البلاغة - في ذكر كتاب الإمام (عليه السلام) إلى معاوية -
 : من عبد الله عليّ أمير المؤمنين إلى معاوية بن أبي سفيان : أما بعد ؛ فقد أتنني
 منك موعظة موصلة ورسالة محبرة ، تمقتها بصلا لك ، وأمضيتها بسوء رأيك ،
 وكتاب امرئ ليس له بصّر يهديه ، ولا قائد يرشده ، دعاه الهوى فأجابهُ ، وقاده
 الضلال فاتبعه ؛ فهجر لأعطاء ، وصلّ خاطباً ، فأما أمرُك لي بالتقوى فأرجو أن
 أكون من أهلها ، وأستعيد بالله من أن أكون من الذين إذا أمروا بها أخذتهم العزة
 بالإثم ، وأما تحذيرك إياي أن يُحبط عملي وسابقتي في الإسلام ، فلعمري لو
 كنتُ الباغي عليك لكان لك أن تُحذرنِي ذلك ، ولكيّي وجدتُ الله تعالى يقول :
 ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ تَبَغُّوا حَتَّى تَقَى إِلَى أَمْرِ اللَّهِ ﴾¹ فنظرنا إلى الفئتين ؛ أما الفئة
 الباغية فوجدناها الفئة التي أنت فيها ؛ لأنّ بيعتي بالمدينة لزمّتك وأنت بالشام ،
 كما لزمّتك بيعه عثمان بالمدينة وأنت أمير لعمر على الشام ، وكما لزمّت يزيد أخاك
 بيعه عمر وهو أمير لابي بكر على الشام . وأما شق عصا هذه الأمة فأنا أحق أن
 أنهك عنه ، فأما تخويفك لي من قتل أهل البغي فإنّ رسول الله (صلى الله عليه
 وآله) أمرني بقتالهم وقتلهم

20/9

İMAM'IN MUAVİYE'YE CEVABI

2545- Şerh-i Nehcü'l-Belağ [İmam'ın (a.s) Muaviye'ye gönderdiği mektubunun beyanında]:

Allah'ın kulu Emirülmüminin Ali'den Muaviye b. Ebu Süfyan'a,

Bana senden yama atılmış bir öğüt ve süslenmiş bir mektup geldi; onu sapkınlığınla bezemiş, kötü görüşünle imzalamışsın. Bir kişinin mektubu ki ne doğru yolu görüp onu sevk edecek gözü var, ne onu çekip gerçeğe götürecek kılavuzu var; sapıklık onu çağırmış, o da ona uymuş, gitmiş; dalalet rehberi olmuş, o da ona tabi olmuş; hezeyan ederek beyhude sesler çıkarır; hatalara düşerek adım atar, yol yitirir. Bana takvayı emretmene gelince; ona ehil olmayı ümit ediyorum; kendilerine takva emredildiğinde kendisini onuru (gururu) günah işlemeye sevk eden kimselerden olmaktan da Allah'a sığınıyorum. Benim amelim ve İslam'daki geçmişimin boşa çıkmasından sakındırmana gelince; canıma yemin olsun ki eğer ben sana zulmetmiş olsaydım o zaman sana düşen elbette ki beni bundan sakındırman olurdu.

Ancak ben Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu gördüm: "**Şayet biri ötekisine saldırırsa, Allah'ın emrine dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın.**"¹ Biz her iki gruba da baktığımızda azgın gürhün senin aralarında bulunduğun gürh olduğunu gördük. Zira Medine'de bana edilen biat Şam'da olduğun halde seni de sorumlu kılmıştır. Nasıl ki Osman'a Medine'de edilen biat Ömer'in Şam'daki valisi olduğun halde seni de kapsamıştı. Kardeşin Yezid, Ebubekir'in Şam üzerindeki memuru olduğu halde Ömer'e edilen biat onu da kapsamıştı. Bu ümmetin vahdetini parçalamak konusuna gelince; doğrusu bundan seni men etmeye ben daha layığım. Azgınları öldürmekten beni korkutman konusuna gelince; doğrusu Resulullah (s.a.a) bana onlarla savaşmayı ve onları öldürmeyi emretmiştir.

1 - Hucurat/9.

وقال لاصحابه : «إِنَّ فِيكُمْ مَنْ يُقَاتِلُ عَلَى تَأْوِيلِ الْقُرْآنِ كَمَا قَاتَلْتُ عَلَى تَنْزِيلِهِ» وأشار إليّ ، وأنا أولى مَنْ اتَّبَعَ أَمْرَهُ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِنَّ بَيْعَتِي لَمْ تَصَحَّ لِأَنَّ أَهْلَ الشَّامِ لَمْ يَدْخُلُوا فِيهَا ، كَيْفَ وَإِنَّمَا هِيَ بَيْعَةٌ وَاحِدَةٌ تَلَزُمُ الْحَاضِرَ وَالْغَائِبَ ، لَا يَنْتَقِي فِيهَا النَّظَرُ ، وَلَا يُسْتَأْنَفُ فِيهَا الْخِيَارُ ، الْخَارِجُ مِنْهَا طَاعِيٌّ ، وَالْمُرُويُّ فِيهَا مُدَاهِنٌ¹ ، فَارْبَعٌ عَلَى ظَلْعِكَ ، وَانْزِعْ سِرْبَالُ² عَيْتِكَ ، وَاتْرُكْ مَا لَا جَدْوَى لَهُ عَلَيْكَ ، فَلَيْسَ لَكَ عِنْدِي إِلَّا السَّيْفُ ، حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ صَاحِغًا ، وَتَدْخُلَ فِي الْبَيْعَةِ رَاغِمًا . وَالسَّلَامُ³ .

21 / 9

حِيلَةُ مُعَاوِيَةَ لِلنَّجَاةِ مِنَ الْحَرْبِ

2546 . **وقعة صفين** - في بيان ما قاله مُعَاوِيَةُ لِعَمْرُو بن العاص حين بلغه شعر الأُشْتَرِ - : قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أَكْتُبَ إِلَى عَلِيٍّ كِتَابًا أَسْأَلُهُ الشَّامَ - وَهُوَ الشَّيْءُ الْأَوَّلُ الَّذِي رَدَّنِي عَنْهُ - وَأَلْقِي فِي نَفْسِهِ الشَّكَّ وَالرَّيْبَةَ . فَضَحِكَ عَمْرُو بنُ العاصِ ، ثُمَّ قَالَ : أَيْنَ أَنْتَ يَا مُعَاوِيَةُ مِنْ خُدْعَةِ عَلِيٍّ ؟ ! فَقَالَ : أَلَسْنَا بَنِي عَبْدِ مَنْفٍ ؟ قَالَ : بَلَى ، وَلَكِنْ لَهُمُ النُّبُوَّةُ دُونَكَ ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تَكْتُبَ فَاكْتُبْ . فَكَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى عَلِيٍّ مَعَ رَجُلٍ مِنَ السَّكَاكِكِ ، يُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بنُ عُقْبَةَ ، وَكَانَ مِنْ نَاقِلَةِ⁴ أَهْلِ الْعِرَاقِ ، فَكَتَبَ :

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنِّي أَظُنُّكَ أَنْ لَوْ عَلِمْتَ أَنَّ الْحَرْبَ تَبْلُغُ بِنَا وَبِكَ مَا بَلَّغْتَ وَعَلِمْنَا ، لَمْ يَجْنِهَا بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ ، وَإِنَّا وَإِنْ كُنَّا قَدْ غُلِبْنَا عَلَى عُقُولِنَا فَقَدْ بَقِيَ لَنَا مِنْهَا مَا نَنْدُمُ بِهِ عَلَى مَا مَضَى ، وَنُصْلِحُ بِهِ مَا بَقِيَ .

1 . المُرُويُّ : الذي يرتقي ويُطِئ عن الطاعة ويُفَكِّر ، وأصله من الرواية . والمداهن : المنافق (شرح نهج البلاغة : ج14 ص44) .

2 . السَّرْبَال : القميص (النهاية : ج2 ص357) .

3 . شرح نهج البلاغة : ج14 ص43 ؛ بحار الأنوار : ج33 ص81 وراجع العقد الفريد : ج3 ص329 والإمامة والسياسة : ج1 ص113 ونهج البلاغة : الكتاب 7 ووقعة صفين : ص29 .

4 . الناقلة : ضد القاطنين (تاج العروس : ج15 ص753) .

Ashabına "İçinizde Kur'ân'ın tevili üzerinde savaşıacak biri vardır; aynen benim onun tenzili (inişi) üzerinde savaştığım gibi [o da tevili üzerinde savaşıacaktır]" buyurmuş ve bana işaret etmişti. Ben onun emrine uymaya herkesten daha çok layığım. Bir de demişsin ki; Benim biatim geçersizdir; çünkü Şam halkı ona katılmamış. Nasıl böyle bir şey olabilir?! Hâlbuki biat birdir, hazır olanı da olmayana da kapsar; onda görüş yenilenmez ve seçim baştan alınmaz; ondan çıkan dine uygun buyruğu kınamış olur; onda şüpheyeye düşüp ağır davranan ise münafıktır. Öyleyse yerinde otur ve azgınlık libasını üzerinden söküp at; sana faydası olmayacak şeyi bırak! [Aksi halde] Allah'ın buyruğuna küçülerek boyun eğeceğin ve mecburen biate gireceğin ana kadar senin için yanımda kılıçtan başka bir şey olmaz. Vesselam.¹

21/9

MUAVİYE'NİN SAVAŞTAN KURTULMAK İÇİN BAŞVURDUĞU HİLE

2546- Vak'at-u Sıffin [Eşter'in okuduğu şiir kendisine ulaştığında Muaviye'nin Amr b. As'a söylediği sözün beyanında]: Muaviye dedi ki: 'Ali'ye bir mektup yazıp ondan Şam'ı istemeyi düşünüyorum. [Bu, onun beni engellediği ilk şeydir]. Böylece içine şüphe ve tereddüt düşürmüş olurum.' Amr b. As buna gülerek şöyle dedi: 'Ey Muaviye! Sen nere, Ali'yi aldatmak nere?!' Muaviye dedi ki: 'Biz Abdu Menaf oğulları değil miyiz?' Amr: 'Evet, ama nübüvvet onlara aittir, sana değil. Ancak yazmak istiyorsan yaz.' diye karşılık verdi. Bunun üzerine Muaviye, Ali'ye (a.s) bir mektup yazıp onu Sekasik kabilesinden Abdullah b. Ukba isminde Iraklı bir çerçiye teslim etti. O şöyle yazıyordu:

'Ben zannediyorum ki eğer savaşın bizi ve seni şu anki noktaya getireceğini bilseydin ki çok iyi biliyoruz, asla birbirimizle savaşa girmezdik. Her ne kadar bundan önce akıllarımız [arzularımıza] mağlup olmuş idiyse de şimdi geçmişten pişmanlık duyacağımız ve geri kalan şey üzerinde sulh edebileceğimiz kadar aklımız kalmıştır.

1 - Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.14, s.43; Biharu'l-Envar, c.33, s.81. Ayrıca bkz. el-İkdu'l-Ferid, c.3, s.329; el-İmamet ve's-Siyaset, c.1, s.113; Nehcü'l-Belağa, 7. Mektup; Vak'at-u Sıffin, s.29.

وَقَدْ كُنْتُ سَأَلْتُكَ الشَّامَ عَلَى الْإِلَّا يَلْزَمَنِي لَكَ طَاعَةٌ وَلَا بَيْعَةٌ ، فَأَبَيْتَ ذَلِكَ عَلَيَّ ، فَأَعْطَانِي اللَّهُ مَا مَنَعْتَ ، وَأَنَا أَدْعُوكَ الْيَوْمَ إِلَى مَا دَعَوْتُكَ إِلَيْهِ أَمْسِ ، فَإِنِّي لَا أَرْجُو مِنَ الْبَقَاءِ إِلَّا مَا تَرْجُو ، وَلَا أَخَافُ مِنَ الْمَوْتِ إِلَّا مَا تَخَافُ . وَقَدْ وَاللَّهِ رَقَّتِ الْأَجْنَادُ ، وَذَهَبَتِ الرِّجَالُ ، وَنَحْنُ بَنُو عَبْدِ مَنَافٍ لَيْسَ لِبَعْضِنَا عَلَى بَعْضٍ فَضْلٌ إِلَّا فَضْلٌ لَا يُسْتَدَلُّ بِهِ عَزِيزٌ ، وَلَا يُسْتَرْقَى حُرٌّ بِهِ . وَالسَّلَامُ¹ .

22 / 9

جواب الإمام

2547 . وقعة صفين : فَلَمَّا انْتَهَى كِتَابُ مُعَاوِيَةَ إِلَى عَلِيٍّ قَرَأَهُ ، ثُمَّ قَالَ : الْعَجَبُ لِمُعَاوِيَةَ وَكِتَابِهِ ! ثُمَّ دَعَا عَلِيٌّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ كَاتِبَهُ ، فَقَالَ : أَكْتُبْ إِلَى مُعَاوِيَةَ :

أَمَّا بَعْدَ ; فَقَدْ جَاءَنِي كِتَابُكَ ، تَذَكَّرْتُ أَنَّكَ لَوْ عَلِمْتَ وَعَلِمْنَا أَنَّ الْحَرْبَ تَبْلُغُ بِنَا وَبِكَ مَا بَلَغَتْ لَمْ يَجْنِهَا بَعْضُنَا عَلَى بَعْضٍ ، فَإِنَّا وَإِيَّاكَ مِنْهَا فِي غَايَةِ لَمْ تَبْلُغْهَا ، وَإِنِّي لَوْ قُتِلْتُ فِي ذَاتِ اللَّهِ وَحْيِي ، ثُمَّ قُتِلْتُ ثُمَّ حَيِّيتُ سَبْعِينَ مَرَّةً ، لَمْ أَرْجِعْ عَنِ الشَّدَّةِ فِي ذَاتِ اللَّهِ ، وَالْجِهَادِ لِإِعْدَاءِ اللَّهِ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِنَّهُ قَدْ بَقِيَ مِنْ عُقُولِنَا مَا نَنْدَمُ بِهِ عَلَى مَا مَضَى ، فَإِنِّي مَا نَقَصْتُ عَقْلِي ، وَلَا نَدِمْتُ عَلَى فِعْلِي . فَأَمَّا طَلْبُكَ الشَّامَ ، فَإِنِّي لَمْ أَكُنْ لِأُعْطِيكَ الْيَوْمَ مَا مَنَعْتُكَ مِنْهَا أَمْسِ . وَأَمَّا اسْتِوَاؤُنَا فِي الْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ ; فَإِنَّكَ لَسْتَ أَمْضَى عَلَى الشَّكِّ مِنِّي عَلَى الْيَقِينِ ، وَلَيْسَ أَهْلُ الشَّامِ بِأَحْرَصَ عَلَى الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ عَلَى الْآخِرَةِ .

1 . وقعة صفين : ص 470 ، كنز الفوائد : ج 2 ص 44 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 129 ح 416 ؛ مروج الذهب : ج 3 ص 22 ، الأخبار الطوال : ص 187 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 137 ، المناقب للخوارزمي : ص 255 ح 240 كلها نحوه وفيها من «أما بعد . . .» .

Ben senden üzerimde biatin ve itaatin olmaması koşuluyla Şam hükümetini istemiştim. Ancak sen bunu kabul etmedin. Ama Allah, senin benden esirgediğin şeyi bana verdi. Bugün seni dün çağırdığım şeye çağırıyorum; ben ancak senin hayatta kalmayı ümit ettiğin ölçüde hayatta kalmayı ümit etmekteyim; ölümden de ancak senin korktuğun kadar korkuyorum. Allah'a yemin olsun ki ordular azalmış ve kahramanlar [ölüp] gitmişlerdir. Biz Abdu Menaf oğullarından hiçbirimizin diğeri üzerinde fazileti yoktur. Ancak şu fazilet [sulhta öncelik] başkadır ki bununla ne aziz zelil olacak, ne de hür köle edilmiş olacaktır. Vesselam.¹

22/9

İMAM'IN CEVABI

2547- Vak'at-u Sıffin: Muaviye'nin mektubu Ali'ye (a.s) ulaştı; onu okuduğunda dedi ki: 'Muaviye ve bu mektubuna hayret doğrusu!' O (a.s) kâtibi Abdullah b. Ebu Rafi'i çağırıp buyurdu ki: Muaviye'ye şöyle yaz:

'Mektubun bana geldi. Diyorsun ki; eğer savaşın bize ve sana ne yapacağını bilseydin ve bilseydik asla birbirimizle savaşa girmezdik. Oysa biz ve sen henüz savaşın sonuna varmış değiliz. Eğer ben Allah için öldürülüp diriltilesem, sonra yetmiş defa öldürülsem ve diriltilesem yine de Allah için zorluktan ve onun düşmanlarına karşı cihattan vazgeçmem. "Geçmiş üzerine pişmanlık duyacağımız kadar aklımız kalmış" sözüne gelince; [bilmelisin ki] ben ne aklımı azalttım ne de yaptığım işten pişmanlık duydum. Şam'ı istemene gelince; ben sana dün vermediğim şeyi bugün verecek değilim. İkimizin ümit ve korku konusundaki eşitliğine gelince; senin şüphedeki sebatın benim yakındaki sebatımdan çok değildir; Şamlıların dünya hayatına düşkünlükleri de Iraklıların ahirete olan düşkünlüklerinden çok değildir!

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.470; *Kenzu'l-Fevaid*, c.2, s.44; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.129, h.416; *Murucu'z-Zeheb*, c.3, s.22; *el-Ahbaru't-Tival*, s.187; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.137; *el-Menakib*, Harezmi, s.255, h.240.

وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِيَّا بَنُو عَبْدِ مَنَافٍ لَيْسَ لِبَعْضِنَا عَلَى بَعْضٍ فَضْلٌ ؛ فَلَعَمْرِي إِيَّا بَنُو أَبٍ وَاحِدٍ ، وَلَكِنْ لَيْسَ أُمِّيَّةُ كَهَاشِمٍ ، وَلَا حَرْبٌ كَعَبْدِ الْمُطَّلِبِ ، وَلَا أَبُو سُفْيَانَ كَأَبِي طَالِبٍ ، وَلَا الْمُهَاجِرُ كَالطَّلِيْقِ ، وَلَا الْمُحِقُّ كَالْمُبْطِلِ . وَفِي أَيْدِينَا بَعْدُ فَضْلُ الثُّبُوءِ الَّتِي أَذَلْنَا بِهَا الْعَزِيزَ ، وَأَعَزَّزْنَا بِهَا الدَّلِيلَ . وَالسَّلَامُ¹ .

2548 . الإمام علي (عليه السلام) . - مِنْ كِتَابٍ لَهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ جَوَاباً عَلَى كِتَابٍ مِنْهُ إِلَيْهِ - : أَمَّا طَلَبُكَ إِلَيَّ الشَّامَ ؛ فَإِنِّي لَمْ أَكُنْ لِأَعْطِيكَ الْيَوْمَ مَا مَنَعْتُكَ أَمْسٍ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِنَّ الْحَرْبَ قَدْ أَكَلَتْ الْعَرَبَ إِلَّا حُشَاشَاتِ أَنْفُسٍ بَقِيَتْ ؛ أَلَا وَمَنْ أَكَلَهُ الْحَقُّ فَإِلَى الْجَنَّةِ ، وَمَنْ أَكَلَهُ الْبَاطِلُ فَإِلَى النَّارِ . وَأَمَّا اسْتِوَاؤُنَا فِي الْحَرْبِ وَالرِّجَالِ ؛ فَلَسْتُ بِأَمْضَى عَلَى الشَّكِّ مِنِّي عَلَى الْيَقِينِ ، وَلَيْسَ أَهْلُ الشَّامِ بِأَحْرَصَ عَلَى الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ عَلَى الْآخِرَةِ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِيَّا بَنُو عَبْدِ مَنَافٍ ؛ فَكَذَلِكَ نَحْنُ . وَلَكِنْ لَيْسَ أُمِّيَّةُ كَهَاشِمٍ ، وَلَا حَرْبٌ كَعَبْدِ الْمُطَّلِبِ . وَلَا أَبُو سُفْيَانَ كَأَبِي طَالِبٍ . وَلَا الْمُهَاجِرُ كَالطَّلِيْقِ ، وَلَا الصَّرِيحُ كَالصَّبِيْقِ . وَلَا الْمُحِقُّ كَالْمُبْطِلِ ، وَلَا الْمُؤْمِنُ كَالْمُدْغِلِ² . وَلَيْسَ الْخَلْفُ خَلْفٌ يَتَّبِعُ سَلْفًا هَوَى فِي نَارٍ جَهَنَّمَ .

وَفِي أَيْدِينَا بَعْدُ فَضْلُ الثُّبُوءِ الَّتِي أَذَلْنَا بِهَا الْعَزِيزَ وَنَعَشْنَا بِهَا الدَّلِيلَ . وَلَمَّا أَدْخَلَ اللَّهُ الْعَرَبَ فِي دِينِهِ أَفْوَاجاً ، وَأَسْلَمَتْ لَهُ هَذِهِ الْأُمَّةُ طَوْعاً وَكَرْهاً ، كُنْتُمْ مِمَّنْ دَخَلَ فِي الدِّينِ إِقْمَا رَغْبَةً وَإِقْمَا رَهْبَةً ، عَلَى حِينٍ فَازَ أَهْلُ السَّبْقِ بِسَبْقِهِمْ ، وَذَهَبَ الْمُهَاجِرُونَ الْأَوَّلُونَ بِفَضْلِهِمْ ؛ فَلَا تَجْعَلَنَّ لِلشَّيْطَانِ فِيكَ نَصِيباً ، وَلَا عَلَى نَفْسِكَ سَبِيلًا³ .

1 . وقعة صفين : ص 471 ، كنز الفوائد : ج 2 ص 45 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 130 ح 416 ؛ مروج الذهب : ج 3 ص 22 ، الأخبار الطوال : ص 187 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 138 ، المناقب للخوارزمي : ص 256 ح 240 كلها نحوه .

2 . رجل مُدْغِلٌ : مخائبٌ مُفْسِدٌ ، وأدْغَلَ فِي الْأَمْرِ : أَدْخَلَ فِيهِ مَا يَفْسِدُهُ وَيُخَالِفُهُ (لسان العرب : ج 11 ص 244)

3 . نَحَجُ الْبَلَاغَةَ : الْكِتَابَ 17 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 104 ح 407 وراجع جواهر المطالب : ج 1 ص 36 .

"Biz Abdu Menaf oğullarıyız ve hiçbirimizin diğerine fazileti yoktur" sözüne gelince; canıma yemin olsun ki bizler bir babanın oğullarıyız. Ancak ne Ümeyye Haşim gibidir, ne de Harb Abdulmüttalib gibi; ne Ebu Süfyan Ebu Talib gibidir, ne muhacir azat edilmiş köle gibidir, ne de hak ehli batıl ehli gibidir. Bununla birlikte nübüvvet fazileti bizimledir; onunla [kafir olan] azizleri zelil ettik ve [müminlerden] zelil olanları aziz kıldık. Vesselam.¹

2548- İmam Ali (a.s) [Muaviye'nin kendisine gönderdiği mektuba cevaben]: Benden Şam'ı istemene gelince; dün seni men ettiğim şeyi bu gün sana verecek değilim. "Savaş, Arap'ı yedi bitirdi; ancak yarım canlılar (ihtiyarlar, çocuklar ve kadınlar) kaldı" diyorsun. Şunu bil ki hakkın aldığı cennete; batılın aldığı da cehenneme ulaşmıştır. "Savaş ve adam bakımından eşitiz" demene gelince; senin şüphe üzerindeki çaban, benim yakın üzerindeki çabamdan daha fazla değildir. Şam ehlinin dünya hırsı da, Irak ehlinin ahirete düşkünlüğünden daha fazla değildir. Şimdi "Biz Abdu Menaf oğullarıyız" sözüne gelelim; biz de öyleyiz! Fakat Ümeyye, Haşim gibi, Harb (Ümeyye'nin oğlu) da Abdulmüttalib gibi, Ebu Süfyan da Ebu Talib gibi değildir. Muhacir, azat edilene benzemez; soyu belli olan, soyu şüpheli olana benzemez; hakka uyan, batıla uyana; mümin de bozguncuya denk olamaz. Selefinin arzusuna uyup cehenneme düşen halef, ne kötü haleftir!

Elimizde nübüvvet üstünlüğü var ki, onunla aziz sayılanı zelil kıldık ve zelil sayılana da üstünlük verdik. Allah'ın, Arabı akın akın dine soktuğu ve bu ümmetin, isteyerek veya istemeyerek Müslüman olduğu zaman siz de isteyerek ya da korkarak bu dini kabul ettiniz. O zamanda ise İslam'a ilk girenler, ilk Müslümanlar olmalarıyla itibar kazanmış; ilk muhacirler de üstünlükleriyle geçip gitmişlerdi. O halde şeytanın seni azdırmasına, sana ulaşmaya yol bulmasına fırsat verme. Vesselam."²

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.471; *Kenzu'l-Fevaid*, c.2, s.45; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.130, h.416; *Murucu'z-Zeheb*, c.3, s.22; *el-Ahbaru't-Tival*, s.187; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.138; *el-Menakib*, Harezmi, s.256, h.240.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 17. Mektup; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.104, h.407. Ayrıca bkz. *Cevahiru'l-Metalib*, c.1, s.362.

23 / 9

مُعَاوِيَةُ يَتَوَسَّلُ بِابْنِ عَبَّاسٍ

2549 . أنساب الأشراف عن عيسى بن يزيد : لَمَّا قَامَتِ الْحَرْبُ بَيْنَ عَلِيٍّ وَمُعَاوِيَةَ بِصَقِينٍ ، فَتَحَارَبُوا أَيَّامًا قَالَ مُعَاوِيَةُ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِمْ : إِنَّ رَأْسَ النَّاسِ مَعَ عَلِيٍّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ ، فَلَوْ أَلْقَيْتَ إِلَيْهِ كِتَابًا تَعْطِفُهُ بِهِ ؛ فَإِنَّهُ إِنْ قَالَ قَوْلًا لَمْ يَخْرُجْ مِنْهُ عَلِيٌّ ، وَقَدْ أَكَلْتَنَا هَذِهِ الْحَرْبُ . فَقَالَ عَمْرُو : إِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَرِيْبٌ¹ لَا يُخَدَعُ وَلَوْ طَمِعْتَ فِيهِ لَطَمِعْتَ فِي عَلِيٍّ . قَالَ : صَدَقْتَ إِنَّهُ لَا رَيْبَ ، وَلَكِنْ أَكْتُبْ إِلَيْهِ عَلَى ذَلِكَ ، فَكُتِبَ إِلَيْهِ :

من عمرو بن العاص إلى عبد الله بن العباس .

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ الَّذِي نَحْنُ وَأَنْتُمْ فِيهِ ، لَيْسَ بِأَوَّلِ أَمْرٍ قَادَهُ الْبَلَاءُ ، وَسَاقَهُ سَفَهُ الْعَاقِبَةِ ، وَأَنْتَ رَأْسُ هَذَا الْأَمْرِ بَعْدَ عَلِيٍّ ، فَانْظُرْ فِيمَا بَقِيَ بِغَيْرِ مَا مَضَى ، فَوَاللَّهِ مَا أَبْقَتْ هَذِهِ الْحَرْبُ لَنَا وَلَا لَكُمْ حِيلَةً ، وَاعْلَمْ أَنَّ الشَّامَ لَا يُمْلِكُ إِلَّا بِهْلَاكِ الْعِرَاقِ ، وَأَنَّ الْعِرَاقَ لَا يُمْلِكُ إِلَّا بِهْلَاكِ الشَّامِ ، فَمَا خَيْرُنَا بَعْدَ إِسْرَاعِنَا فِيكُمْ ، وَمَا خَيْرُكُمْ بَعْدَ إِسْرَاعِكُمْ فِينَا ، وَلَسْتُ أَقُولُ : لَيْتَ الْحَرْبَ عَادَتْ ، وَلَكِنْ أَقُولُ : لَيْتَهَا لَمْ تَكُنْ ، وَإِنَّ فِينَا مَنْ يَكْرَهُ اللَّقَاءَ كَمَا أَنَّ فِيكُمْ مَنْ يَكْرَهُهُ ، وَإِنَّا هُوَ أَمِيرٌ مُطَاعٌ ، أَوْ مَأْمُورٌ مُطِيعٌ ، أَوْ مُشَاوِرٌ مَأْمُونٌ وَهُوَ أَنْتَ ، فَأَمَّا السَّفِينَةُ فَلَيْسَ بِأَهْلٍ أَنْ يُعَدَّ مِنْ ثِقَاتِ أَهْلِ الشُّوْرَى وَلَا خَوَاصِّ أَهْلِ النَّجْوَى . وَكُتِبَ فِي آخِرِ كِتَابِهِ :

طَالَ الْبَلَاءُ فَمَا يُرْجَى لَهُ آسٍ *** بَعْدَ الْإِلَهِ سِوَى رَفِيقِ ابْنِ عَبَّاسٍ

قَوْلًا لَهُ قَوْلَ مَسْرُورٍ بِحُطْوَتِهِ *** لَا تَنْسَ حَظَّكَ إِنَّ التَّارِكَ النَّاسِي

1 . من الإرب ; وهو الدهاء والبصر بالأمر ، وهو من العقل (لسان العرب : ج 1 ص 209) .

23/9

MUAVİYE İBN-İ ABBAS'A TEVESSÜL EDİYOR

2549- Ensabu'l-Eşraf [İsa b. Yezid'den]: Sıffin'de Ali ile (a.s) Muaviye arasında harp vuku bulunca taraflar birkaç gün savaştılar. Birgün Muaviye, Amr b. As'a dedi ki: 'Halkın başı Ali'nin yanında bulunan Abdullah b. Abbas'tır. Ona bir mektup yazıp gönlünü alsan iyi olur. Zira o, bir söz söylerse Ali ondan çıkmaz. Şu savaş bizi yedi bitirdi.' Amr dedi ki: 'İbn-i Abbas zekidir, aldatılmaz. Eğer ona tamah etmişsen muhakkak Ali'ye tamah etmişsindir.' Muaviye dedi ki: 'Doğru söyledin, o zekidir. Ancak yine de ona yaz.' Bunun üzerine Amr ona şöyle yazdı:

'Amr b. As'tan Abdullah b. Abbas'a,

Bizim ve sizin içine düştüğümüz durum belanın çekip ulaştırdığı ve âkıbeti düşünmemenin sürüp düşürdüğü ilk iş değildir. Sen, Ali'den sonra bu işin başısın. Öyleyse geleceğe dair geçmişteki gibi düşünme. Allah'a yemin olsun ki bu savaş ne bize ne de size bir çare bırakmıştır. Şunu bil ki Irak [halkı] yok edilmedikçe Şam elde edilmeyecek ve Şam [halkı] yok edilmedikçe Irak elde edilmeyecektir. Öyleyse süratle size [savaşa] girmemizden sonra bizim ve süratle bize [savaşa] girmenizden sonra sizin hayrınız ne olacaktır? Ben demiyorum: Keşke savaştan dönülse; ancak diyorum ki: Keşke savaş olmasaydı. Bizim aramızda savaş için karşılaşmaktan hoşlanmayanlar var; nitekim sizin içinizde de bundan hoşlanmayanlar var. İtaat edilecek tek bir komutan veya itaat eden memur ya da güvenilir bir müşavir varsa da o sensin! Ancak akılsız kimse, ne istişare edilmek için güvenilen kişilerden ne de gizli konuşmak için havastan sayılır.'

Amr mektubunun sonuna da şu şiiri yazdı:

Fitne uzadı da artık Allah'tan sonra

Ümit kalmış İbn-i Abbas'ın yumuşamasına

Menziletiyle hoşnut olunan birinin sözü bu

كُلُّ لِصَاحِبِهِ قِرْنٌ يُعَادِلُهُ *** أَسَدٌ ثُلَاثِي أُسُوداً بَيْنَ أَخْيَاسٍ¹
 أَنْظِرْ فِدْيَ لَكَ نَفْسِي قَبْلَ قَاصِمَةٍ *** لِلظَّهْرِ لَيْسَ لَهَا رَاقٌ وَلَا آسِي
 أَهْلُ الْعِرَاقِ وَأَهْلُ الشَّامِ لَنْ يَجِدُوا *** طَعْمَ الْحَيَاةِ لِحَرْبِ ذَاتِ أَنْفَاسٍ
 وَالسَّلَامُ فِيهِ بَقَاءٌ لَيْسَ يَجْهَلُهُ *** إِلَّا الْجَهْلُ وَمَا التَّوَكَّى² كَأَكْيَاسٍ
 فَاصْدَعْ بِأَمْرِكَ أَمْرَ الْقَوْمِ إِنَّهُمْ *** خَشَاشٌ طَيْرٌ رَأَتْ صَقْرًا بِحَسَّاسٍ³

24 / 9

جَوَابُ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْهُ

2550 . أنساب الأشراف عن عيسى بن يزيد : فَلَمَّا قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ الْكِتَابَ
 وَالشَّعْرَ أَقْرَأَهَا عَلِيًّا ، فَقَالَ عَلِيٌّ : قَاتَلَ اللَّهُ ابْنَ الْعَاصِ ! مَا أَعَزَّهُ بِكَ ؟ يَا بَنَ
 عَبَّاسٍ أَجِبْهُ ، وَلِيَرِدَّ عَلَيْهِ شِعْرُهُ فَضْلُ بَنِي عَبَّاسٍ بِنِ أَبِي لَهَبٍ . فَكَتَبَ إِلَيْهِ
 عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ :

أَمَّا بَعْدُ : فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ رَجُلًا مِنَ الْعَرَبِ أَقَلَّ حَيَاءً مِنْكَ ! إِنَّهُ مَالَ بِكَ إِلَى
 مُعَاوِيَةَ الْهَوَى ، وَبَعَثَهُ دِينَكَ بِالثَّمَنِ الْيَسِيرِ ، ثُمَّ خَبَطْتَ لِلنَّاسِ فِي عَشَوَاءِ طَخِيَاءِ
 طَمَعًا فِي هَذَا الْمُلْكِ ، فَلَمَّا لَمْ تَرَ شَيْئًا أَعْظَمْتَ الدِّمَاءَ إِعْظَامَ أَهْلِ الدِّينِ ،
 وَأَظْهَرْتَ فِيهَا زَهَادَةَ أَهْلِ الْوَرَعِ ، وَلَا تُرِيدُ بِذَلِكَ إِلَّا تَهْيِيبَ الْحَرْبِ وَكُسْرَ أَهْلِ
 الْعِرَاقِ ؛ فَإِنْ كُنْتَ أَرَدْتَ اللَّهُ بِذَلِكَ ، فَدَعْ مِصْرَ وَارْجِعْ إِلَى بَيْتِكَ ؛

1 . أحياس : جمع نجاسة ؛ وهي الشجر الكثير الملتف (لسان العرب : ج 6 ص 75) .

2 . التَّوَكَّى : الحَقَقَى (النهاية : ج 5 ص 129) .

3 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 87 ، شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 63 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 131 ؛ وقعة
 صفين : ص 410 ، الدرجات الرفيعة : ص 110 كلها نحوه وراجع المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 178 .

Nasibini unutma ki unutan hayrı terk edendir
[Biz ve siz] Herkes arkadaşıyla birdir müsavidir
Ormanlarda aslanlar aslanların karşısına çıkar
Beli kıran savaştan önce canım feda olsun sana
Ki ona hiçbir derman bulunmaz iyi düşünesin
Irak halkı da Şam halkı da bu uzun savaştan sonra
Asla hayatın lezzetini tatmayacaklardır
Sulh hayat garantisi, kimse inkâr edemez bunu
Cahil ve ahmak başka, zekilerle bir olmaz bunlar
Emrini patlatarak şu kavmin işini sonuçlandır artık
Onlar keskin uçuşlu şahin görmüş küçük kuşlar gibidirler¹

24/9

İbn-i Abbas'ın Amr'a Cevabı

2550- Ensabu'l-Eşraf [İsa b. Yezid'den]: İbn-i Abbas bu mektubu ve şiiri önce kendisi, sonra da Ali'ye (a.s) okudu. Ali (a.s) buyurdu: "Allah İbn-i As'ı öldürsün! Onu senin hakkında aldatan şey nedir? Ey İbn-i Abbas! Ona cevap ver. Şiirine de Fazl b. Abbas b. Ebu Leheb cevap versin." Bunun üzerine Abdullah b. Abbas ona şöyle yazdı:

'Doğrusu ben Arap içinde senden daha utanmaz, daha haya etmez birini tanımıyorum! Nefis arzusu seni Muaviye'ye taraf yöneltti ve dinini az bir paha karşılığında ona sattın. Sonra bu hükümetin arzusuyla halkı çok çetin bir karanlığa savurdun. Bir şeye ulaşamayınca da dindar kimseler gibi Müslümanların kanlarını savunuyor görünümüne girdin; bu konuda takva ehli kişilerin rağbetsizliğini izhar ettin. Sen bu davranışınla sadece savaşı korkunç göstermek ve Irak halkının azmini kırmak istiyorsun. Eğer bu işi Allah için yapıyorsan o halde Mısır hükümetini bırak ve evine dön.

1 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.87; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.63; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.131; *Vak'at-u Sıffin*, s.410; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.110. Ayrıca bkz. İbn-i Şehraşub, *el Menakib*, c.3, s.178.

فَإِنَّ هَذِهِ حَرْبٌ لَيْسَ مُعَاوِيَةُ فِيهَا كَعَلِيٍّ ; بَدَأَهَا عَلِيٌّ بِالْحَقِّ وَانْتَهَى فِيهَا إِلَى الْعُدْرِ ، وَابْتَدَأَهَا مُعَاوِيَةُ بِالْبَغْيِ فَانْتَهَى مِنْهَا إِلَى السَّرَفِ ، وَلَيْسَ أَهْلُ الشَّامِ فِيهَا كَأَهْلِ الْعِرَاقِ ; بَايَعَ عَلِيًّا أَهْلُ الْعِرَاقِ وَهُوَ خَيْرٌ مِنْهُمْ ، وَبَايَعَ أَهْلُ الشَّامِ مُعَاوِيَةَ وَهُمْ خَيْرٌ مِنْهُ ، وَلَسْتُ وَأَنَا فِيهَا سَوَاءً . أَرَدْتُ اللَّهَ ، وَأَرَدْتُ مِصْرَ ، فَإِنْ تُرِدْ شَرًّا لَا يَفُتُّنَا ، وَإِنْ تُرِدْ خَيْرًا لَا تَسِيقُنَا .

ثُمَّ دَعَا الْفَضْلَ بْنَ الْعَبَّاسِ بْنِ عُتْبَةَ فَقَالَ : يَا بَنَ عَمِّ أَجِبْ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ ، قَالَ :
يَا عَمْرُو حَسْبُكَ مِنْ خَدَعٍ وَوَسْوَاسٍ *** فَاذْهَبْ فَمَا لَكَ فِي تَرْكِ الْهُدَى آسٍ
إِلَّا بَوَادِرَ طَعْنٍ¹ فِي نُحُورِكُمْ *** وَوَشَكَ ضَرْبٌ يُغْزِي² جِلْدَةَ الرَّاسِ
هَذَا لَكُمْ عِنْدَنَا فِي كُلِّ مَعْرَكَةٍ *** حَتَّى تُطِيعُوا عَلِيًّا وَابْنَ عَبَّاسٍ
أَمَّا عَلِيٌّ فَإِنَّ اللَّهَ فَضَّلَهُ *** فَضْلًا لَهُ شَرَفٌ عَالٍ عَلَى النَّاسِ
لَا بَارَكَ اللَّهُ فِي مِصْرَ فَقَدْ جَلَبَتْ *** شَرًّا وَحَظُّكَ مِنْهَا حُسُوءُ الْحَاسِي³

25 / 9

كِتَابُ مُعَاوِيَةَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ

2551 . وقعة صفين : كَتَبَ مُعَاوِيَةُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ :

أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّكُمْ يَا مَعْشَرَ بَنِي هَاشِمٍ لَسْتُمْ إِلَى أَحَدٍ أَسْرَعَ بِالمَسَاءَةِ مِنْكُمْ إِلَى أَنْصَارِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ

1 . في المصدر : «يطعن» ، والصحيح ما أثبتناه كما في شرح نهج البلاغة .

2 . كذا في المصدر ، ولعله مصحف عن «يفري» .

3 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 88 ، شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 64 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 132 ; وقعة صفين : ص 412 ، الدرجات الرفيعة : ص 111 كلها نحوه .

Bu öyle bir savaş ki, onda Muaviye Ali gibi değildir; Ali savaşa haklı olarak başladı ve delille sonuçlandırdı. Ancak Muaviye ona zulümle başladı ve onda aşırıya gitti. Bu savaşta Şam halkı da Irak halkı gibi değildir; Iraklılar kendilerinden üstün olan Ali'ye biat ettiler. Ancak Şamlılar, Muaviye'den üstün oldukları halde ona biat ettiler. Ben ve sen de bu savaşta eşit değiliz; ben Allah'ı[n rızasını] istedim, sen ise Mısır'ı! O halde eğer şer peşinde isen biz zaman kaybetmeyeceğiz; eğer hayır peşinde isen bizden öne geçemeyeceksin.'

Daha sonra Fazl b. Abbas b. Utbe'yi çağırarak dedi ki: 'Ey amca oğlu! Amr b. As'a cevap ver.' O da şu şiiri yazdı:

Ey Amr bunca hile ve vesvese yeter git artık
Hidayeti terk edişine derman bulunmaz artık.
Ancak boğazlarınıza art arda inecek mızrak darbeleri
Ve kafa derilerini parçalayan hızlı darbeler
İşte budur her savaşta size hazırladıklarımız.
Ancak Ali'ye ve İbn-i Abbas'a itaat ederseniz başka
Ama Ali, Allah'ın kendisini faziletli kıldığı kişidir
Öyle faziletle ki tüm insanlar üzerinde yüce saygınlığı var
Allah Mısır'ı mübarek kılmasın, şer getirsin sana
Ondan nasibin bir damlacık olsun sana¹

25/9

MUAVİYE'NİN İBN-İ ABBAS'A MEKTUBU

2551- Vak'at-u Sıffin: Muaviye İbn-i Abbas'a şöyle yazdı:

Ey Haşimiler cemaati! Siz hiç kimseyi incitmede Osman b. Afan'ın yarenlerini incitmekten daha hızlı davranmadınız;

1 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.88; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.64; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.132; *Vak'at-u Sıffin*, s.412; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.111.

حَتَّى إِنَّكُمْ قَتَلْتُمْ طَلْحَةَ وَالزُّبَيْرَ لِطَلَبِهِمَا دَمَهُ ، وَاسْتَعْظَامِهِمَا مَا نِيلَ مِنْهُ ، فَإِنْ يَكُنْ ذَلِكَ لِسُلْطَانِ بَنِي أُمَيَّةَ فَقَدْ وَلِيَهَا عَدِيٌّ وَتَيْمٌ ، فَلَمْ تُنَافِسُوهُمْ ، وَأُظْهِرْتُمْ لَهُمُ الطَّاعَةَ . وَقَدْ وَقَعَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ تَرَى ، وَأَكَلَتْ هَذِهِ الْحُرُوبُ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ حَتَّى اسْتَوَيْنَا فِيهَا ، فَمَا أَطْمَعَكُمْ فِينَا أَطْمَعَنَا فِيكُمْ ، وَمَا آيَسَكُمْ مِنَّا آيَسَنَا مِنْكُمْ . وَقَدْ رَجَوْنَا غَيْرَ الَّذِي كَانَ ، وَخَشِينَا دُونَ مَا وَقَعَ ، وَلَسْتُمْ بِمُؤَلِّقِينَ الْيَوْمَ بِأَحَدٍ مِنْ حَدِّ أَمْسٍ ، وَلَا عَدَاً بِأَحَدٍ مِنْ حَدِّ الْيَوْمِ ، وَقَدْ قَنَعْنَا بِمَا كَانَ فِي أَيْدِينَا مِنْ مُلْكِ الشَّامِ فَاقْتَنَعُوا بِمَا فِي أَيْدِيكُمْ مِنْ مُلْكِ الْعِرَاقِ ، وَأَبْقُوا عَلَى قُرَيْشٍ ؛ فَإِنَّمَا بَقِيَ مِنْ رِجَالِهَا سِتَّةٌ ؛ رَجُلَانِ بِالشَّامِ ، وَرَجُلَانِ بِالْعِرَاقِ ، وَرَجُلَانِ بِالْحِجَازِ ؛ فَأَمَّا اللَّذَانِ بِالشَّامِ فَأَنَا وَعُمَرُ ، وَأَمَّا اللَّذَانِ بِالْعِرَاقِ فَأَنْتَ وَعَلِيٌّ ، وَأَمَّا اللَّذَانِ بِالْحِجَازِ فَسَعْدُ وَابْنُ عُمَرَ ، وَاثْنَانِ مِنَ السِّتَّةِ نَاصِبَانِ لَكَ ، وَاثْنَانِ وَاقِفَانِ فِيكَ ، وَأَنْتَ رَأْسُ هَذَا الْجَمْعِ الْيَوْمَ . وَلَوْ بَايَعَ لَكَ النَّاسُ بَعْدَ عُثْمَانَ كُنَّا إِلَيْكَ أَسْرَعَ مِنَّا إِلَى عَلِيٍّ¹ .

26 / 9

جَوَابُ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْهُ

2552 . وقعة صفين : لَمَّا انْتَهَى الْكِتَابُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَسْخَطَهُ ثُمَّ قَالَ :
حَتَّى مَتَى يَخْطُبُ ابْنُ هِنْدٍ إِلَيَّ عَقْلِي ، وَحَتَّى مَتَى أَجْمَعُ عَلَى مَا فِي نَفْسِي ؟ ! فَكُتِبَ إِلَيْهِ :

أَمَّا بَعْدُ ؛ فَقَدْ أَتَانِي كِتَابُكَ وَقَرَأْتُهُ ، فَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ سُرْعَتِنَا إِلَيْكَ بِالْمَسَاءَةِ فِي
أَنْصَارِ ابْنِ عَقَّانَ ، وَكَرَاهِيَّتِنَا لِسُلْطَانِ بَنِي أُمَيَّةَ

1 . وقعة صفين : ص 414 ، الدرجات الرفيعة : ص 112 ؛ الفتوح : ج 3 ص 152 ، شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 65 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 133 ، المناقب للخوارزمي : ص 256 ح 240 .

Talha ile Zübeyr'i onun kanını istedikleri, ona ulaşan musibeti büyük saydıkları için öldürdünüz. Eğer tüm bunlar Ümeyye Oğullarının hükümeti yüzünden ise daha önce onu Adiy ve Teym (Ebubekir ve Ömer) elde etmişti de hiç onlarla çatışmadınız; onlara itaatınızı gösterdiniz. Şimdi ise durum gördüğün gibidir; bu savaşlar tarafları içine çekip yemiş, bitirmiş ve böylece onda eşit seviyeye gelmişiz. Sizi bize heveslendiren şey bizi de size heveslendirmiş, sizi bizden ümitsiz kılan şey bizi de sizden ümitsiz kılmıştır. Biz vuku bulmuş olan şeyden başka bir şey ümit ediyorduk; ortaya çıkmış durumun daha azından bile korkuyorduk. Siz bugün bizimle karşılaşmanızda dünkünden daha keskin değilsiniz; yarın da bugünden keskin olmayacaktır.

Biz elimizde olan Şam hükümetine kanaat ettik; siz de elinizde bulunan Irak hükümetine kanaat edin. Kureys'e de acıyın; zira onların büyüklerinden sadece altı kişi kalmıştır. İki kişi Şam'da, iki kişi Irak'ta ve iki kişi de Hicaz'dadır. Şam'da olan iki kişi ben ve Amr, Irak'ta sen ve Ali, Hicaz'da ise Sa'd ve İbn-i Ömer'dir. Bu altı kişiden ikisi sana düşman, ikisi de sende durmuş bulunmaktadır. Sen bugün bu topluluğun başısın. Eğer halk Osman'dan sonra sana biat etmiş olsaydı sana yönelişimizde Ali'ye doğru hareketimizden daha hızlı olurduk.¹

26/9

İBN-İ ABBAS'IN MUAVİYE'YE CEVABI

2552- Vak'at-u Sıffin: Bu mektup İbn-i Abbas'a ulaştığında onu çok kızdırdı ve: 'Ne zamana kadar Hind'in oğlu aklımı kendine çağıracak ve ne zamana kadar içimde olanı açıkça söylemeyeceğim?' dedi ve şöyle yazdı:

'Mektubun bana ulaştı ve onu okudum. Bizim siz Osman'ın yarenlerini incitmede hızlı davrandığımızdan ve Ümeyye Oğullarının hükümetini istemediğimizden söz etmene gelince;

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.414; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.112; *el-Futuh*, c.3, s.152; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.65; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.133; *el-Menakib*, Harezmi, s.256, h.240.

فَلَعَمْرِي لَقَدْ أَدْرَكْتَ فِي عُثْمَانَ حَاجَتَكَ حِينَ اسْتَنْصَرَكَ فَلَمْ تَنْصُرْهُ ، حَتَّى صِرْتَ إِلَى مَا صِرْتَ إِلَيْهِ ، وَبَيْنِي وَبَيْنَكَ فِي ذَلِكَ ابْنُ عَمِّكَ وَأَخُو عُثْمَانَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ . وَأَمَّا طَلْحَةُ وَالزُّبَيْرُ ؛ فَإِنَّهُمَا أَجْلَبَا عَلَيْهِ ، وَضَيَّقَا خِنَاقَهُ ، ثُمَّ خَرَجَا يَنْقُضَانِ الْبَيْعَةَ وَيَطْلُبَانِ الْمُلْكَ ، فَقَاتَلْنَاهُمَا عَلَى النَّكَثِ ، وَقَاتَلْنَاكَ عَلَى الْبَغْيِ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنْ قُرَيْشٍ غَيْرُ سِتَّةَ ؛ فَمَا أَكْثَرَ رِجَالَهَا وَأَحْسَنَ بَقِيَّتِهَا ، وَقَدْ قَاتَلَكَ مِنْ خِيَارِهَا مَنْ قَاتَلَكَ ، لَمْ يَخْذُلْنَا إِلَّا مَنْ خَذَلَكَ . وَأَمَّا إِغْرَاؤُكَ إِيَّانَا بِعَدِيٍّ وَتَيْمٍ ؛ فَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ خَيْرٌ مِنْ عُثْمَانَ ، كَمَا أَنَّ عُثْمَانَ خَيْرٌ مِنْكَ ، وَقَدْ بَقِيَ لَكَ مِنْ يَوْمٍ يُنْسِيكَ مَا قَبْلَهُ ، وَيُخَافُ مَا بَعْدَهُ . وَأَمَّا قَوْلُكَ : إِنَّهُ لَوْ بَايَعَ النَّاسُ لِي لَأَسْتَقَامْتَ لِي ، فَقَدْ بَايَعَ النَّاسُ عَلِيًّا وَهُوَ خَيْرٌ مِنِّي فَلَمْ يَسْتَقِيمُوا لَهُ ، وَإِنَّمَا الْخِلَافَةُ لِمَنْ كَانَتْ لَهُ فِي الْمَشُورَةِ . وَمَا أَنْتَ يَا مُعَاوِيَةَ وَالْخِلَافَةَ ، وَأَنْتَ طَلِيقٌ ؟ ! وَابْنُ طَلِيقٍ ، وَالْخِلَافَةُ لِلْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ ، وَلَيْسَ الطُّلُقَاءُ مِنْهَا فِي شَيْءٍ . وَالسَّلَامُ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 415 ، الدرجات الرفيعة : ص 113 ؛ الفتوح : ج 3 ص 153 ، شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 66 ، المناقب للحوارزمي : ص 257 ح 240 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 133 نحوه .

canıma yemin olsun ki senden yardım istediğinde ona yardım etmemekle sen, Osman hakkında isteğine ulaştın; varmak istediğin yere vardın. Bu konuda benimle senin aranda amcan oğlu ve Osman'ın kardeşi olan Velid b. Ukba şahittir. Talha ile Zübeyr'e gelince; onlar halkı Osman aleyhinde topladılar ve onun boğazını sıktılar. Sonra da biatlerini bozarak çıktılar, hükümet istediler. Biz de ahdi bozmalarına karşı onlarla savaştık; seninle de azgınlığına karşı savaştık. Kureyş'ten altı kişi dışında kimsenin kalmadığı sözüne gelince; (bilmelisin ki) Kureyş erleri ne kadar çoktur ve geri kalanları ne kadar da iyidirler; onların en hayırlıları sana karşı savaştılar. Bizi yalnız bırakanlar ise ancak seni de yalnız bırakanlardır. Adiy ve Teym'in hükümeti ile bizi aldatmak istemene gelince; Ebubekir ve Ömer, Osman'dan üstündü; nitekim Osman da senden üstündü. Şimdi bizim için sana dünü unutturacak ve yarınından korkutacak bir gün kalmıştır! Eğer halk bana biat etseydi hükümet benim için sağlam olacaktı sözüne gelince; doğrusu halk Ali'ye biat etti ve o, benden üstün olduğu halde biatinde herkes doğru davranmadı; hilafetin sadece meşveretle kabul edilen birine ait olduğunu bahane getirdiler. Ey Muaviye! Hilafetten sana ne? Halbuki sen azat edilmişsin! Azat edilmişin oğlusun! Hilafet ilk hicret edenlere aittir; azat edilmişlerin onda hiçbir payı yoktur. Vesselam.¹

1- *Vak'at-u Sıffin*, s.415; *ed-Derecatu'r-Rafia*, s.113; *el-Futuh*, c.3, s.153; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.66; *el-Menakib*, Harezmi, s.257, h.240; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.133.

الفصل العاشر : أشدّ الأيام

1 / 10

وَقَعَةُ الْحَمِيرِ

كان يوم الخميس أشدّ أيام الحرب في صفين وأكثرها فرعاً ؛ فقد كان الإمام(عليه السلام) يقاتل قتالاً شديداً في خضمّ تلك المعركة مضافاً إلى قيادته للجيش . وكان يُبجّج الجيش للقتال بما صنعه من ملاحم عظيمة مثيرة تشجّع على خوض الحرب . ولم يهدأ القتال يومئذ لحظة واحدة ، حتى صلى الجند وهم يقاتلون .

وكثر القتلى حتى صاروا كالتلّ ، وجرح مالا يُحصى من الجيش ، وقتل الإمام(عليه السلام) آنذاك في يوم واحد (523) من مُنازلي الأقران ، ومن شجعان العرب . وكان كلّما قتل يكبر ، ومن تكبيرات الإمام(عليه السلام) كانوا يعرفون عدد من يُصرع من العدو .

وقد سُمّي ذلك اليوم «وَقَعَةُ الْحَمِيرِ» أو «يَوْمَ الْهَرِيرِ»¹ .

2553 . تاريخ الطبري عن زيد بن وهب : إزدلّف النَّاسُ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ ، فَاقْتَتَلُوا كَأَشَدِّ الْقِتَالِ يَوْمَهُمْ حَتَّى اللَّيْلِ ، لَا يَنْصَرِفُ بَعْضُهُمْ عَنْ بَعْضٍ إِلَّا لِلصَّلَاةِ .

وَكَثُرَتِ الْقَتْلَى بَيْنَهُمْ

1 . قال المجلسي(قدس سره) . في بيان وجه تسمية ليلة الهرير . : إنّما سمّيت الليلة بليلة الهرير لكثرة أصوات الناس فيها للقتال ، وقيل : لاضطرار معاوية وفرعه عند شدّة الحرب واستيلاء أهل العراق كالكلب ؛ فإنّ الهرير أنين الكلب عند شدّة البرد (مرآة العقول : ج 15 ص 427) .

ONUNCU FASIL

EN ÇETİN GÜNLER

1/10

Perşembe Günü Vakası

Perşembe günü Sıffin'deki en çetin ve korkulu günlerdi. İmam (a.s) hem ordunun komutanlığını yapmaktaydı hem de harp meydanında çok çetin bir savaşa girişmişti.

İmam (a.s) büyük kahramanlıkları ve cesaret verici savaşı ordusuna harbe dalması için moral veriyordu. O gün bir an olsun savaş dinmemiştir. Hatta askerler namazlarını savaş halinde kılmışlardı.

Öldürülenlerin sayısı o kadar çoktu ki ölümlerden nerdeyse bir tepe oluştu. Ordudan sayısız kişi yaralandı. İmam (a.s) sadece o gün içinde Arap kahramanlarından sayılan savaşçılardan 523 kişiyi öldürdü. İmam (a.s) ne zaman birini öldürse tekbir getiriyordu; bu tekbirlerinden onun düşman ordusundan kaç kişiyi öldürdüğünü anlaşıyordu.

O güne "Perşembe Vakası" veya "Yevm'ul Herir/Gürleme Günü"¹ ismi verilmiştir.

2553- Tarih-i Taberi [Zeyd b. Vahab'dan]: Çarşamba günü taraflar birbirine yaklaştı. O gün çok çetin bir savaşa giriştiler; çatışma geceye kadar devam etti. Sadece namaz [kılabilmek] için bir birleriyle savaştan vazgeçiyorlardı.

1 - Allame Meclisi "Leyletü'l Harir/Gürleme Gecesi" isminin sebebinin beyanında diyor ki: O gece, insanların savaştan dolayı sesleri çoğaldığı için gürleme gecesi olarak isimlendirilmiştir. Şöyle de söylenmiştir: Savaşın şiddetlenmesi ve Irak halkının galebesiyle Muaviye'nin zorlanması ve köpek gibi inlemesinden dolayıdır. Zira harir, şiddetli soğukta köpeğin ulumasına da denmektedir. (Mir'atu'l-Ukul, c.15, s.427).

وتَحَاجَزُوا عِنْدَ اللَّيْلِ ، وَكُلُّ غَيْرٍ غَالِبٌ ، فَأَصْبَحُوا مِنَ الْغَدِ ، فَصَلَّى بِهِمْ عَلَيَّ غَدَاةَ الْخَمِيسِ ، فَغَلَسَ¹ بِالصَّلَاةِ أَشَدَّ التَّغْلِيسِ² .

2554 . وقعة صفين عن جندب الأزدى : لَمَّا كَانَ غَدَاةَ الْخَمِيسِ لِسَبْعِ خَلَوْنَ مِنْ صَفَرٍ مِنْ سَنَةِ سَبْعٍ وَثَلَاثِينَ ، صَلَّى عَلَيَّ ، فَغَلَسَ بِالْغَدَاةِ ، مَا رَأَيْتُ عَلَيًّا غَلَسَ بِالْغَدَاةِ أَشَدَّ مِنْ تَغْلِيسِهِ يَوْمَئِذٍ .

ثُمَّ خَرَجَ بِالنَّاسِ إِلَى أَهْلِ الشَّامِ فَرَحَفَ إِلَيْهِمْ ، وَكَانَ هُوَ يَبْدُوهُمْ فَيَسِيرُ إِلَيْهِمْ ، فَإِذَا رَأَوْهُ وَقَدْ رَحَفَ اسْتَقْبَلُوهُ بِزُحُوفِهِمْ³ .

2555 . الفتوح - في ذكر وقعة الخميس - : دَعَا عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) بِدِرْعِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَلَبِسَهُ ، وَبَسِيفِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَتَقَلَّدَهُ ، وَبِعِمَامَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَاعْتَجَرَ بِهَا ، ثُمَّ دَعَا بِفَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) فَاسْتَوَى عَلَيْهِ وَجَعَلَ يَقُولُ :

أَيُّهَا النَّاسُ ! مَنْ يَبِيعُ نَفْسَهُ يَرِيحَ هَذَا الْيَوْمَ ؛ فَإِنَّهُ يَوْمٌ لَهُ مَا بَعْدَهُ مِنَ الْأَيَّامِ ، أَمَا وَاللَّهِ ! أَنْ لَوْلَا أَنْ تُعْطَلَ الْحُدُودُ ، وَتُبْطَلَ الْحَقُوقُ ، وَيُظْهَرَ الظَّالِمُونَ ، وَتَفُوزَ كَلِمَةُ الشَّيْطَانِ ، مَا اخْتَرْنَا وَرُودَ الْمَنَآيَا عَلَى خَفِضِ الْعِيشِ وَطَبِيبِهِ .

أَلَا إِنَّ خِضَابَ النِّسَاءِ الْحِثَاءِ ، وَخِضَابَ الرِّجَالِ الدِّمَاءِ ، وَالصَّبْرُ خَيْرُ عَوَاقِبِ الْأُمُورِ
أَلَا إِنَّهَا إِحْنٌ بِدَرِيَّةٍ ، وَضَغَائِنٌ أُحْدِيَّةٍ ، وَأَحْقَادٌ جَاهِلِيَّةٍ ، وَثَبَّ بِهَا مُعَاوِيَةُ حِينَ الْغَفْلَةِ
لِيَذْكُرَ بِهَا ثَارَاتِ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ : ﴿ فَاقْتُلُوا أَلَمَةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَنَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴾^{4 5} .

1 . من الغلس : ظلمة آخر الليل إذا اختلطت بضوء الصباح (النهاية : ج3 ص377) .

2 . تاريخ الطبري : ج5 ص15 .

3 . وقعة صفين : ج2 ص372 ؛ تاريخ الطبري : ج5 ص14 وفيه «بوجوههم» بدل «بزحوفهم» ، الكامل في التاريخ : ج2 ص372 وفيه «فلما كان يوم الخميس ، صلى عليّ (عليه السلام) بغلس ، وخرج بالناس إلى أهل الشام ، فزحف إليهم وزحفوا معه» .

4 . التوبة : 12 .

5 . الفتوح : ج3 ص174 ؛ المناقب لابن شهر آشوب : ج3 ص180 وفيه من «ألا إن خضاب . . .» .

İki taraf arasında öldürülenlerin sayısı çoğaldı;

gece olduğunda birbirlerinden ayrıldılar. Taraflardan hiçbirisi üstünlük sağlamamıştı. O günün sabahında Ali (a.s) onlara Perşembe gününün sabah namazını kıldırıldı. Namazda iken hava şiddetli ölçüde alacakaranlıktı.¹

2554- Vak'at-u Sıffin [Cundeb Ezdi'den]: Hicri otuz yedinci yılın Safer ayının yedisi Perşembe gününde Ali (a.s) alacakaranlıkta namaz kıldı. Ali'nin (a.s) sabah namazını daha önce böyle bir alacakaranlıkta kıldığını görmemiştim.

Sonra orduyla birlikte Şam halkına doğru harekete geçerek onlara hamle etti. Kendisi hamle eden ilk kişiydi. Şamlılar onun hamle ettiğini görünce onlarda birlikleriyle ona doğru hücumla geçtiler.²

2555- el-Futuh [Perşembe Vakasından söz ederken]: Ali (a.s) Resulullah'ın (s.a.a) zırhı, kılıcı ve sarığını istedi; zırhı üzerine giydi, kılıcı kuşandı ve sarığı başına bağladı. Daha sonra Resulullah'ın (s.a.a) atını istedi. Onun üzerine oturduktan sonra şöyle dedi: Ey insanlar! Kim bugün canını satarsa kâr eder. Zira bu öyle bir gündür ki sonrasında gelecek günler ona aittir. Allah'a yemin olsun ki eğer ilahi yasaların unutulması ve hakların zayi edilmesi, zalimlerin galip gelmesi ve şeytanın sözünün zafer sağlama endişesi olmasaydı ölümlere dalışı hayata ve onun güzelliğine tercih etmezdik. İyi bilin ki kadınların boyası kına, erkeklerin boyası ise kanlardır! Sabır da işlerin sonucundaki en hayırlı şeydir. İyi bilin ki bunlar, Bedir'deki öfkeler, Uhud'daki kinler ve cahiliye kalıntıları olan düşmanlıklardır! Muaviye şimdi bu unutulmuş olan duyguları hatırlatarak Abdüşşems oğullarının intikamını almak için saldırmaktadır. **'Artık küfrün önderleriyle savaştın. Çünkü onların yeminleri yoktur. Umulur ki vazgeçerler.'**^{3,4}

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.15.

2 - Vak'at-u Sıffin, s.232; Tarih-i Taberi, c.5, s.14; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.372, bu kaynakta "Perşembe günü olunca Ali (a.s) alacakaranlıkta namaz kıldı ve orduyuyla Şamlıların karşısına çıktı. Onlara doğru hücum etti, onlar da ona doğru hücumla geçtiler."

3 - Tövbe/12.

4 - el-Futuh, c.3, s.174; el-Menakib, İbn-i Şehraşub, c.3, s.180, bu kaynakta "İyi bilin ki kadınların boyası kına..." cümlesinden itibaren gelmiştir.

2556 . وقعة صفين عن القعقاع بن الأبرد الطهوي : وَاللَّهِ ، إِنِّي لَوَاقِفٌ قَرِيباً مِنْ عَلِيٍّ بِصَفِينَ يَوْمَ وَقْعَةِ الْحَمِيسِ ، وَقَدْ التَقْتُ مَدْحِجَ - وَكَانُوا فِي مِجَنَّةِ عَلِيٍّ - وَعَلَّ جُذَامٌ وَلَخَمٌ وَالْأَشْعَرِيُّونَ ، وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ فِي قِتَالِ عَلِيٍّ .
وَلَقَدْ - وَاللَّهِ - رَأَيْتُ ذَلِكَ الْيَوْمَ مِنْ قِتَالِهِمْ ، وَسَمِعْتُ مِنْ وَقْعِ السُّيُوفِ عَلَى الرُّؤُوسِ ، وَخَبَطِ الْخَيُْولِ بِخَوَافِهَا فِي الْأَرْضِ وَفِي الْقَتْلِ - مَا الْجِبَالُ تَهْدُ ، وَلَا الصَّوَاعِقُ تَصْعَقُ بِأَعْظَمَ هَوَلاً فِي الصُّدُورِ مِنْ ذَلِكَ الصَّوْتِ .
نَظَرْتُ إِلَى عَلِيٍّ وَهُوَ قَائِمٌ فَدَنَوْتُ مِنْهُ ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ : « لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، وَالْمُسْتَعَانُ اللَّهُ » .

ثُمَّ نَهَضَ حِينَ قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ ، وَهُوَ يَقُولُ : ﴿ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴾¹ .

وَحَمَلَ عَلَى التَّائِسِ بِنَفْسِهِ ، وَسَيْفُهُ مُجَرَّدٌ بِيَدِهِ ، فَلَا وَاللَّهِ مَا حَجَرَ بَيْنَنَا إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ، فِي قَرِيبٍ مِنْ ثُلُثِ اللَّيْلِ ، وَقُتِلَتْ يَوْمَئِذٍ أَعْلَامُ الْعَرَبِ ، وَكَانَ فِي رَأْسِ عَلِيٍّ ثَلَاثُ ضَرَبَاتٍ ، وَفِي وَجْهِهِ ضَرْبَانِ .
نَصْر : وَقَدْ قِيلَ : إِنَّ عَلِيًّا لَمْ يُجْرَحَ قَطُّ .
وَقُتِلَ فِي هَذَا الْيَوْمِ خُزَيْمَةُ بْنُ ثَابِتٍ ذُو الشَّهَادَتَيْنِ ، وَقُتِلَ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ ذِي الْكَلَّاعِ الْحِمَيْرِيُّ² .

2557 . الأخبار الطوال : حَمَلَ عَلِيٌّ بِنَفْسِهِ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ حَتَّى غَابَ فِيهِمْ ، فَانْصَرَفَ مُحْضَباً بِالدِّمَاءِ ، فَلَمْ يَزَالُوا كَذَلِكَ يَوْمَهُمْ كُلَّهُ وَاللَّيْلَ حَتَّى مَضَى ثُلُثُهُ ، وَجُرِحَ عَلِيٌّ خَمْسَ جِرَاحَاتٍ ، ثَلَاثٌ فِي رَأْسِهِ ، وَاثْنَتَانِ فِي وَجْهِهِ³ .

1 . الأعراف : 89 .

2 . وقعة صفين : ص 363 ; شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 41 وراجع الأخبار الطوال : ص 184 .

3 . الأخبار الطوال : ص 184 وراجع جواهر المطالب : ج 2 ص 64 .

2556- Vak'at-u Sıffin [Ka'kaa b. Ebred Tuhevi'den]: Allah'a yemin olsun ki Sıffin'de Perşembe vakasında Ali'ye (a.s) yakın bir yerde durmuştum. Mezhiçliler [Ali'nin sağ kanadında bulunmaktaydılar], Akk, Cuzam, Lahm halkı ve Eş'ariler karşı karşıya geldiler. Onlar Ali'nin savaşında basiret bulmuş kimselerdi. Allah'a yemin olsun ki o gün onların savaşından gördüğüm, kılıçların başlara inişinden, atların tırnaklarının ve öldürülenlerin yere çarpmasından duyduğum sestten sinelerde daha büyük bir ürperti oluşturacak, dağları yerinden sökecek ve şimşekleri bağtıracak ölçüde korkunç bir ses duymamıştım.

Ali'ye (a.s) baktım; ayakta idi. Ona yaklaştım, şöyle söylediğini duydum: "La Havle ve La Kuvvete İlla Billah ve'l-Musteanullah /Allah'tan başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur. Yardım edici Allah'tır."

Daha sonra öğlen vakti gelince kalktı ve dedi ki: "**Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen hükmedenlerin en iyisisin.**"¹

Ali'nin (a.s) bizzat kendisi elindeki kınından çıkmış kılıcıyla düşmana hamle etti. Allah'a yemin olsun ki gecenin üçte biri geçinceye kadar devam eden savaşta ancak âlemlerin Rabbi Allah bizi ayırdı. O gün Arabın büyükleri öldürüldü. Ali (a.s) başından üç ve yüzünden iki darbe aldı.

Nasr b. Müzahim'e dayanarak bazıları, Ali'nin asla yara almadığını söylemişlerdir.

Zü's-Şehadeteyn Huzeyme b. Sabit ve Şam ordusundan Abdullah b. Zi'l-Kela Himyeri o gün öldürüldü.²

2557- el-Ahbaru't-Tival: Ali'nin (a.s) kendisi Şam ordusuna hücum etti ve onların arasında kayıboldu. Sonra da kanlarla boyanmış bir halde geri döndü. O günün tümünü, hatta gecenin üçte birlik bölümünü hep böyle geçirdiler. Ali (a.s), üçü başından ve ikisi yüzünde olmak üzere beş yerinden yaralandı.³

1 - Araf/89.

2 - Vak'at-u Sıffin, s.363; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.8, s.41. Ayrıca bkz. el-Ahbaru't-Tival, s.184.

3 - el-Ahbaru't-Tival, s.184. Ayrıca bkz. Cevahiru'l-Metalib, c.2, s.64.

2 / 10

ليلة الهرير

2558 . مروج الذهب : كانت ليلة الجمعة - وهي ليلة الهرير - فكان جُمْلَةُ مَنْ قَتَلَ عَلِيٍّ بِكَفِّهِ فِي يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ خَمْسِمِئَةً وَثَلَاثَةً وَعِشْرِينَ رَجُلًا ، أَكْثَرُهُمْ فِي الْيَوْمِ ، وَذَلِكَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَتَلَ رَجُلًا كَبُرَ إِذَا ضَرَبَ ، وَلَمْ يَكُنْ يَضْرِبُ إِلَّا قَتَلَ . ذَكَرَ ذَلِكَ عَنْهُ مَنْ كَانَ يَلِيهِ فِي حَرْبِهِ وَلَا يُفَارِقُهُ مِنْ وَلَدِهِ وَغَيْرِهِمْ¹ .

2559 . الفتوح : قامتِ الفُرسانُ في الرُّكْبِ ، فَاصْطَفَقُوا بِالسُّيُوفِ ، وَارْتَفَعَ الرَّجُلُ وَثَارَ الْقِتَامُ² ، وَتَضَعَّضَتِ الرَّاياتُ ، وَحُطَّتِ الْأَلْوِيَّةُ ، وَغَابَتِ الشَّمْسُ ، وَذَهَبَتِ مَوَاقِيتُ الصَّلَاةِ ، حَتَّى مَكَانَ فِي الْفَرِيقَيْنِ أَحَدٌ يُصَلِّي ذَلِكَ الْيَوْمَ وَلَا سَجَدَ لِلَّهِ سَجْدَةً ، وَلَا كَانَتْ الصَّلَاةُ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ وَالْإِيْمَاءِ نَحْوَ الْقِبْلَةِ .

قَالَ : وَهَجَمَ عَلَيْهِمُ اللَّيْلُ ، وَاشْتَدَّتْ الْحَرْبُ ، وَهَذِهِ لَيْلَةُ الْهَرِيرِ ، فَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَهْرُ عَلَى بَعْضٍ ، وَيَعْتَنِقُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا ، وَيُكْرِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا³ .

قَالَ : وَجَعَلَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقِفُ سَاعَةً بَعْدَ سَاعَةٍ ، وَيَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَهُوَ يَقُولُ : «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَقَلَّتِ الْأَقْدَامُ ، وَإِلَيْكَ أَفْضَتِ الْقُلُوبُ ، وَرُفِعَتِ الْأَيْدِي ، وَمُئِدَّتِ الْأَعْنَاقُ ، وَطُلِبَتِ الْحَوَائِجُ ، وَشَخَّصَتِ الْأَبْصَارُ . اللَّهُمَّ (افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ) ثُمَّ إِنَّهُ حَمَلَ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ ، وَحَمَلَتِ النَّاسُ مَعَهُ ، فَكُلَّمَا قَتَلَ بِيَدِهِ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الشَّامِ كَبُرَ تَكْبِيرُهُ حَتَّى أَحْصِيَ لَهُ كَذَا كَذَا تَكْبِيرَةً .

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ (ابْنُ أَعْتَمٍ) : أَحْصِيَ لَهُ خَمْسِمِئَةً تَكْبِيرَةً وَثَلَاثَ وَعِشْرُونَ تَكْبِيرَةً ، فِي كُلِّ تَكْبِيرَةٍ لَهُ قَتِيلٌ .

1 . مروج الذهب : ج2 ص399 وراجع وقعة صفين : ص477 والبداية والنهاية : ج7 ص264 والمعيار والموازنة : ص150

2 . الرَّهَجُ وَالْقِتَامُ : العُبار (لسان العرب : ج2 ص284 وج13 ص461) .

3 . كذا في المصدر ، ولعله مصحف عن «يكرم» . يقال : كرم الشيء الصُّلب ؛ إِذَا عَضَّهُ عَضًّا شَدِيدًا (لسان ف

العرب : ج12 ص518) .

2/10

LEYLETÜ'L-HARİR/GÜRLEME GECESİ

2558- Murucu'z-Zeheb: Cuma gecesi ve gürleme gecesiydi. Sadece Ali'nin (a.s) o gün ve gecesinde kendi eliyle öldürdüklerinin sayısı beş yüz yirmi üç kişiydi; elbette bunların çoğunu gündüz öldürmüştü. Ali (a.s) birini öldürmek üzere darbe indirdiğinde tekbir getiriyordu. İndirdiği her darbe ölümle sonuçlanıyordu. Bunu savaşında sürekli onu takip edip kendisinden ayrılmayan evlatları ve diğerleri rivayet etmişlerdir.¹

2559- el-Futuh: Süvariler üzengiler üzerinde durarak kılıçları savurdular. Ortalık toz duman oldu, sancaklar dağıldı, bayraklar aşağı döküldü. Güneş battı, namaz vakitleri geçti. Öyle ki her iki taraftan tek bir kişi bile o gün namaz kılamadı, Allah'a secde edemedi. Namaz ancak tekbirle ve kibleye doğru işaret yoluyla gerçekleşti.

Gece üzerlerine çörelendi ve savaş şiddetlendi. O gece "gürleme gecesi" oldu; birbirleri karşısında gürlüyor, inliyorlardı; bazıları birbirleriyle boğazlaşıyor, bazıları da birbirini ısıırıyordu.

Ali (a.s) arada bir duruyor, başını göğze kaldırıyor ve şöyle diyor: "Allahım! Adımlar sadece sana doğru atılmış, kalpler sadece sana yönelip bağlanmış; eller yükselmiş, boyunlar sana uzanmış, hacetler istenmiş ve gözler dikilmiştir. Allahım! "Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen hükmedenlerin en iyisisin."

Daha sonra gecenin siyahlığında hücumla geçti, ordusu da onunla birlikte hamle etti. O, Şamlılardan kendi eliyle kimi öldürse bir tekbir getiriyordu. Nitekim onun için bu şekilde birçok tekbir sayıldı.

Ebu Muhammed İbn-i Asem diyor ki: 'Onun için beş yüz yirmi üç tekbir sayıldı ki her bir tekbirinde bir kişi öldürmüştü. Ne zaman uzun şekilde seslense (Şam ordusunu) uzunlamasına yarıyordu;

1 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.399; ve bkz. *Vak'at-u Sıffin*, s.477; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.264; *el-Mi'yar ve'l-Muvazene*, s.150.

قال : وكان إذا علا قَدٌّ ، وإذا وسط قَطٌّ^{1 2} .

2560 . تاريخ الطبري عن أبي مخنف : فاقْتَتَلَ النَّاسُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ كُلَّهَا حَتَّى الصَّبَاحِ ؛ وَهِيَ لَيْلَةُ الْهَرِيرِ ، حَتَّى تَقْصَفَ الرِّمَاحُ ، وَتَقْدَّ النَّبْلُ ، وَصَارَ النَّاسُ إِلَى السُّيُوفِ .

وَأَخَذَ عَلِيٌّ يَسِيرُ فِيهَا بَيْنَ الْمَيْمَنَةِ وَالْمِيسَرَةِ ، وَيَأْمُرُ كُلَّ كَنِيَّةٍ مِنَ الْفُرَاءِ أَنْ تَقْدَمَ عَلَى الَّتِي تَلِيهَا ، فَلَمْ يَزَلْ يَفْعَلُ ذَلِكَ بِالنَّاسِ ، وَيَقُومُ بِهِمْ حَتَّى أَصْبَحَ وَالْمَعْرَكَةُ كُلُّهَا خَلْفَ ظَهْرِهِ ، وَالْأَشْتَرُ فِي مَيْمَنَةِ النَّاسِ ، وَابْنُ عَبَّاسٍ فِي الْمِيسَرَةِ ، وَعَلِيٌّ فِي الْقَلْبِ ، وَالنَّاسُ يَقْتَتِلُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ، وَذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ، وَأَخَذَ الْأَشْتَرُ يَرْحُفُ بِالْمَيْمَنَةِ وَيُقَاتِلُ فِيهَا ، وَكَانَ قَدْ تَوَلَّاهَا عَشِيَّةَ الْخَمِيسِ وَلَيْلَةَ الْجُمُعَةِ إِلَى ارْتِفَاعِ الضُّحَى ، وَأَخَذَ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ : لِرُخْفَا قَيْدِ هَذَا الرُّمَحِ ، وَهُوَ يَرْحُفُ بِهِمْ نَحْوَ أَهْلِ الشَّامِ ، فَإِذَا فَعَلُوا قَالَ : لِرُخْفَا قَادَ هَذَا الْقَوْسِ ، فَإِذَا فَعَلُوا سَأَلَهُمْ مِثْلَ ذَلِكَ ، حَتَّى مَلَ أَكْثَرَ النَّاسِ الْإِقْدَامَ .

فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْأَشْتَرُ قَالَ : أُعِذُّكُمْ بِاللَّهِ أَنْ تَرْضَعُوا الْغَنَمَ سَائِرَ الْيَوْمِ ، ثُمَّ دَعَا بِفَرَسِهِ ، وَتَرَكَ رَايَتَهُ مَعَ حَيَّانَ بْنِ هُوْدَةَ النَّخَعِيِّ ، وَخَرَجَ يَسِيرُ فِي الْكُتَائِبِ وَيَقُولُ : مَنْ يَشْتَرِي نَفْسَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَيُقَاتِلُ مَعَ الْأَشْتَرِ حَتَّى يَظْهَرَ أَوْ يَلْحَقَ بِاللَّهِ ! فَلَا يَزَالُ رَجُلٌ مِنَ النَّاسِ قَدْ خَرَجَ إِلَيْهِ ، وَحَيَّانَ بْنُ هُوْدَةَ⁴ .

2561 . وقعة صفين عن زياد بن النضر الحارثي : شَهِدْتُ مَعَ عَلِيٍّ بِصَفَيْنَ ، فَاقْتَتَلْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَثَلَاثَ لَيَالٍ ، حَتَّى تَنَكَّسَتِ الرِّمَاحُ ، وَتَقَدَّتِ السِّهَامُ ، ثُمَّ صِرْنَا إِلَى الْمُسَائِفَةِ ؛ فَاجْتَلَدْنَا بِهَا إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ ، حَتَّى صِرْنَا نَحْنُ وَأَهْلُ الشَّامِ فِي الْيَوْمِ الثَّالِثِ يُعَانِقُ بَعْضُنَا بَعْضًا .

وَقَدْ فَاتَلْتُ لَيْلَتَيْدَ بِجَمِيعِ السِّلَاحِ ؛ فَلَمْ يَبْقَ شَيْءٌ مِنَ السِّلَاحِ إِلَّا قَاتَلْتُ بِهِ ، حَتَّى نَحْنَاثِنَا بِالْثَّرَابِ ، وَتَكَادَمْنَا بِالْأَفْوَاهِ

1 . قَدٌّ : قطع طولاً ، وَقَطٌّ : قطع عرضاً (النهاية : ج 4 ص 21) .

2 . الفتوح : ج 3 ص 180 وراجع شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 213 ووقعة صفين : ص 479 ونهج البلاغة : الكتاب 15

3 . نَيْدٌ وَقَادٌ : أَيُّ قَدَرٍ ، يُقَالُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ قَيْدٌ رُمَحٌ ، وَقَادُ رُمَحٍ : أَيُّ قَدَرٍ رُمَحٍ (النهاية : ج 4 ص 131) .

4 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 47 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 385 نحوه وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 272

ووقعة صفين : ص 475 .

ne zaman orta düzeyde seslense genişlemesine içlerine dalıyordu.¹

2560- Tarih-i Taberi [Ebu Mihnef'ten]: O gece taraflar sabaha kadar savaştılar. O gece gürleme gecesi idi; mızraklar kırıldı, oklar tükeni ve insanlar kılıçlara yöneldiler.

Ali (a.s) sağ ve sol kanat arasında hareket ediyor, kârilerden her bölüğe kendisini izleyen birliğin önüne geçmelerini emrediyordu. O, sabaha kadar hep bu şekilde safları düzene koymaktaydı ve savaş meydanının önündeydi. Eşter, ordunun sağ kanadında, İbn-i Abbas sol kanadında, Ali (a.s) ise ordunun merkezindeydi. Askerler her taraftan savaşa dalmışlardı ve o gün Cuma günüydü. Eşter ordunun sağ kanadıyla birlikte hamle ediyordu. O, Perşembe akşamından Cuma günü güneşin yükseldiği ana kadar bu kanadın komutanlığını üslendi. Yarınlarına "Şu mızrak kadar ileri atılın!" diyordu ve onlarla birlikte Şamlılara doğru ilerliyordu. Onlar, bunu yapınca da şöyle diyordu: "Şu yay kadar ilerleyin!" Bunu da yaptıklarında tekrar aynı şekilde ilerlemelerini istiyordu. Öyle ki askerler ileri atılmaktan yorulmuşlardı.

Eşter bu durumu görünce dedi ki: "Sizi günün geri kalan bölümünde koyun sütü emmenizden [gevşek davranmaktan] Allah'a sığındırıyorum." Daha sonra atını istedi. Sancağı Hayyan b. Havzete Nahai'ye teslim etti. Birlikler arasında hareket ederken şöyle diyordu: "Kim canını Yüce Allah'a satacak ve Eşter'le birlikte zafere ulaşınca ya da Allah'a kavuşuncaya kadar savaşacak?!" Bunun üzerine ordudaki herkes ona ve Hayyan b. Havzete'ye doğru hareket etti.²

2561- Vak'at-u Sıffin [Ziyad b. Nazr Harisi'den]: Sıffin'de Ali'yle (a.s) birlikte hazır bulundum. Üç gün, üç gece mızraklar kırılıncaya ve oklar tükeninceye kadar savaştık. Sonra kılıçla savaşa yöneldik; gece yarısına kadar kılıçlarla birbirimizi dövdük. Üçüncü gün artık Şamlılarla birbirimizin boğazını sıkıyorduk. O gece bütün silahlarla savaştım; savaşmadığım hiçbir silah kalmamıştı. Öyle ki düşmanla birbirimizin üzerine toprak bile attık; birbirimizi ısırdık.

1 - *el-Futuh*, c.3, s.180. Ayrıca bkz. *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.213; *Vak'at-u Sıffin*, s.479; *Nehcü'l-Belağa*, 15. Mektup.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.47; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.385. Ayrıca bkz. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.272; *Vak'at-u Sıffin*, s.475.

حَتَّى صِرْنَا قِيَاماً يَنْظُرُ بَعْضُنَا إِلَى بَعْضٍ ، مَا يَسْتَطِيعُ وَاحِدٌ مِنَ الْقَرِيقَيْنِ يَنْهَضُ إِلَى صَاحِبِهِ وَلَا يُقَاتِلُ .

فَلَمَّا كَانَ نِصْفُ اللَّيْلِ مِنَ اللَّيْلَةِ الثَّالِثَةِ انْحَارَ مُعَاوِيَةُ وَخِيْلُهُ مِنَ الصَّيْفِ ، وَغَلَبَ عَلِيٌّ (عليه السلام) عَلَى الْقَتْلِ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ ، وَأَقْبَلَ عَلَى أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) وَأَصْحَابِهِ فَدَفَنَهُمْ ، وَقَدْ قُتِلَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ ، وَقُتِلَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاوِيَةَ أَكْثَرُ¹ .

2562 . الصراط المستقيم عن عمرو بن العاص - يَوْمَ الْهَرِيرِ - : لِلَّهِ دَرُ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ ! مَا كَانَ أَكْثَرُهُ عِنْدَ الْحُرُوبِ ! مَا آتَسْتُ أَنْ أَسْمَعَ صَوْتَهُ فِي أَوَّلِ النَّاسِ إِلَّا وَسَمِعْتُهُ فِي آخِرِهِمْ ، وَلَا فِي الْمَيِّتَةِ إِلَّا وَسَمِعْتُهُ فِي الْمَيِّتَةِ² .

3 / 10

دُعَاءُ الْإِمَامِ لَيْلَةَ الْهَرِيرِ وَيَوْمَهُ

2563 . مُهْجَ الدَّعَوَاتِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : قُلْتُ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) لَيْلَةَ صَفَيْنَ : أَمَا تَرَى الْأَعْدَاءَ قَدْ أَحَدَقُوا بِنَا ؟ فَقَالَ : وَقَدْ رَاعَكَ هَذَا ؟ قُلْتُ : نَعَمْ . فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضَامَ فِي سُلْطَانِكَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَفْتَقَرَ فِي غِنَاكَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضَيَّعَ فِي سَلَامَتِكَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَغْلَبَ وَالْأَمْرُ إِلَيْكَ³ .

2564 . وَقَعَةُ صَفَيْنَ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَمِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ : وَاللَّهِ لَكَأَنِّي أَسْمَعُ عَلَيًّا يَوْمَ الْهَرِيرِ حِينَ سَارَ أَهْلَ الشَّامِ وَذَلِكَ بَعْدَ مَا طَحَنَتْ رَحَى مَذْجِجٍ فِيمَا بَيْنَهَا وَبَيْنَ عَاكِ وَلَحْمٍ وَجُذَامٍ وَالْأَشْعَرِيِّينَ بِأَمْرِ عَظِيمٍ

1 . وقعة صفين : ص 369 ; شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 45 .

2 . الصراط المستقيم : ج 2 ص 4 .

3 . مهج الدعوات : ص 134 ، الأمان : ص 126 ، بحار الأنوار : ج 94 ص 242 نقلاً عن كتاب دفع المموم والأحران .

Hatta yorgunluktan ayakta durup birbirimize baktık; hiçbirimizin rakibimize gitmeye ve onunla savaşmaya takati kalmamıştı. Üçüncü gece, gece yarısı olduğunda Muaviye ve ordusu saflardan geri çekildiler. Ali (a.s), o gece öldürülmüş olanların yanından geçiyordu. Muhammed'in (s.a.a) ashabına ve kendi yarenlerine yöneldi; onları defnetti. Onların çoğu öldürülmüştü. Muaviye'nin yarenlerinden öldürülmüş olanlar daha çoktu.¹

2562- *es-Sıratu'l-Mustakim* [Gürleme gününde Amr b. As'tan]: Allah Ebu Talib'in oğluna bereket versin! Savaşlarda ne kadar da çok hareketliydi! Ordunun önünde iken ondan duyduğum ses henüz kulağımdan gitmemişken ordunun sonundan sesini işitiyordum. Sağ kanatta ondan duyduğum ses henüz kulağımdan gitmemişken sol kanattan sesini duyuyordum.²

3/10

İMAM'IN GÜRLEME GECESİ VE GÜNÜNDEKİ DUASI

2563- *Mehecu'd-Daavat* [İbn-i Abbas'tan]: Sıffin gecesinde Emirülmüminin'e (a.s) dedim ki: Düşmanların bizi kuşatmış olduklarını görmüyor musun?

Buyurdu: Bu durum seni korkuttu mu?

Dedim ki: Evet.

Bunun üzerine şöyle dedi: Allahım! Senin hükümetinde haksızlık görmekten sana sığınırım. Allahım! Senin zenginliğinde fakirliğe düşmekten sana sığınırım! Allahım! Senin esenliğinde zayı edilmekten sana sığınırım. Allahım! Bütün işler senin elindeyken mağlup edilmekten sana sığınırım.³

2564- *Vak'at-u Sıffin* [Cabir b. Umeyr Ensari'den]: Mezhic kabilesi ile Akk, Lahm, Cuzam ve Eş'ariler arasındaki savaş değirmeni öğlen vaktine kadar öyle bir harekete geçti ki başlardaki saçları ağarttı.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.369; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.45.

2 - *es-Sıratu'l-Mustakim*, c.2, s.4.

3 - *Mehecu'd-Daavat*, s.134; *el-Eman*, s.126; *Biharu'l-Envar*, c.94, s.242, *Def'i'l-Humum* ve *'l-Ahzan* kitabından.

تَشَيْبُ مِنْهُ التَّوَاصِي مِنْ حِينَ اسْتَقَلَّتِ الشَّمْسُ حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ ، ثُمَّ إِنَّ عَلِيًّا قَالَ : حَتَّى مَتَى نُخَلِّي بَيْنَ هَذَيْنِ الْحَيَيْنِ وَقَدْ فَنِيَا وَأَنْتُمْ وَقُوفٌ تَنْظُرُونَ إِلَيْهِمْ ؟ أَمَا تَخَافُونَ مَقَتَ اللَّهِ ؟

ثُمَّ انْفَتَلَ إِلَى الْقِبْلَةِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ إِلَى اللَّهِ ، ثُمَّ نَادَى : يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا وَاحِدُ يَا أَحَدُ يَا صَمَدُ ، يَا اللَّهُ يَا إِلَهَ مُحَمَّدٍ ، اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تُقَلَّتِ الْأَقْدَامُ ، وَأَفْضَتِ الْقُلُوبُ ، وَرُفِعَتِ الْأَيْدِي ، وَامْتَدَّتِ الْأَعْنَاقُ ، وَشَخَصَتِ الْأَبْصَارُ ، وَطَلِبَتِ الْحَوَائِجُ ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ غَيْبَةَ نَبِيِّنَا (صلى الله عليه وآله) ، وَكَثْرَةَ عُدُونَا ، وَتَشَدُّتِ أَهْوَانُنَا ، ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾¹ سِيرُوا عَلَى بَرَكََةِ اللَّهِ ، ثُمَّ نَادَى : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ كَلِمَةُ التَّقْوَى² .

2565 . الإمام الصادق (عليه السلام) : دَعَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) يَوْمَ الْهَرِيرِ حِينَ اشْتَدَّ عَلَى أَوْلِيَائِهِ الْأَمْرُ دُعَاءَ الْكَرْبِ ؛ مَنْ دَعَا بِهِ وَهُوَ فِي أَمْرٍ قَدْ كَرِهَهُ وَغَمَّهُ نَجَّاهُ اللَّهُ مِنْهُ وَهُوَ : «اللَّهُمَّ لَا تُحِبِّ إِلَيَّ مَا أَبْغَضْتَ ، وَلَا تُبْغِضْ إِلَيَّ مَا أَحْبَبْتَ ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَرْضَى سَخَطَكَ ، أَوْ أَسْخَطَ رِضَاكَ ، أَوْ أَرُدَّ قَضَاءَكَ ، أَوْ أَعْدُو قَوْلَكَ ، أَوْ أُنَاصِحَ أَعْدَاءَكَ ، أَوْ أَعْدُو أَمْرَكَ فِيهِمْ .

اللَّهُمَّ مَا كَانَ مِنْ عَمَلٍ أَوْ قَوْلٍ يُقَرِّبُنِي مِنْ رِضْوَانِكَ ، وَيُبَاعِدُنِي مِنْ سَخَطِكَ ، فَصَبِّرْنِي لَهُ ، وَاحْمِلْنِي عَلَيْهِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لِسَانًا ذَاكِرًا ، وَقَلْبًا شَاكِرًا ، وَيَقِينًا صَادِقًا ، وَإِيمَانًا خَالِصًا وَجَسَدًا مُتَوَاضِعًا ، وَارْزُقْنِي مِنْكَ حُبًّا ، وَأَدْخِلْ قَلْبِي مِنْكَ رُعْبًا ، اللَّهُمَّ فَإِنْ تَرَحَّمْنِي فَقَدْ حَسَنَ ظَنِّي بِكَ ، وَإِنْ تُعَذِّبْنِي فَبُطْلَمِي وَجُورِي وَجُرْمِي وَإِسْرَافِي عَلَى نَفْسِي ؛ فَلَا عُذْرَ لِي إِنْ اعْتَدَرْتُ ، وَلَا مُكَافَأَةَ أَحْتَسِبُ بِهَا .

1 . الأعراف : 89 .

2 . وقعة صفين : ص 477 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 528 ح 445 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 210 ، ينابيع

المودة : ج 2 ص 11 .

Vallahi ondan sonra Ali'nin (a.s) Gürleme Günü Şamlılara doğru hareket ettiğinde yükselen sesini sanki şimdi duyar gibiyim. Ali (a.s) şöyle diyordu: 'Ne zamana kadar şu iki güruhu kendi hallerine bırakacağız? Onlar yok oldular ve sizler durmuş onları izlemektesiniz! Allah'ın hışmından korkmaz mısınız?'

Sonra kıbleye dönüp ellerini Allah'a açarak şöyle seslendi: 'Ya Allah! Ya Rahim! Ya Vahid! Ya Ehad! Ya Samed! Ya Allah! Ey Muhammed'in İlahı! Allahım! Adımlar sadece sana atılmış, kalpler sadece sana yönelmiştir; eller kaldırılmış, boyunlar sana uzamış, gözler dikilmiş ve hacetler istenmiştir. Allahım! Biz Peygamberimizin (s.a.a) hazır bulunmayışı, düşmanımızın çok oluşu ve arzularımızın dağınıklığından sana şikâyetçiyiz. **"Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında hak ile hükmet; sen hükmedenlerin en iyisisin."**¹ [Sonra dedi ki:] Allah'ın bereketi ile hareket edin.

Daha sonra şöyle seslendi: Takva kelimesi şudur: La İlahe İllellahu Vallahu Ekber/Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur ve Allah her türlü vasıftan yücedir.²

2565- İmam Sadık (a.s): Yevmü'l-Harir/Gürleme gününde dostlarının işi zorlaşınca Ali (a.s) "sıkıntı duasını" okudu. Her kim sıkıntı ve üzüntüye düştüğünde bu duayı okursa Allah onu bu durumdan kurtarır. Dua şudur: "Allahım! Gazabın olan şeyi bana sevdirme ve sevdiğin şeye beni gazaplandırma; Allahım! Gazabına razı gelmekten, rızana öfkelenmekten, kazana karşı gelmekten, sözünden çıkmaktan, düşmanına hayır dilemekten ve onlar hakkındaki buyruğundan çıkmaktan sana sığınırım. Allahım! Beni senin rızana yaklaştıracak ve gazabından uzaklaştıracak her türlü amel ve sözde sabırlı kıl, ona yönelt beni, ey merhametlilerin en merhametlisi! Allahım! Senden zikir söyleyen bir dil, şükreden bir kalp, doğru bir yakın, halis bir iman ve mütevazi bir beden istiyorum; muhabbetini ihsan et bana ve kalbimi korkunla doldur. Allahım! Eğer bana merhamet edersen, doğrusu sana zannım güzeldir ve eğer bana azap edersen bu zulmüme, gaddarlığıma, suçum ve nefsimе yönelik aşırı cılığıma karşılıktır.

1 - Araf/89.

2 - Vak'at-u Sıffin, s.477; Biharü'l-Envar, c.32, s.528, h.445; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.210; Yenabiu'l-Meveddet, c.2, s.11.

اللَّهُمَّ إِذَا حَضَرَتِ الْآجَالُ ، وَتَقَدَّتِ الْأَيَّامُ ؛ وَكَانَ لَا بُدَّ مِنْ لِقَائِكَ ؛ فَأَوْجِبْ لِي مِنْ الْجَنَّةِ مَنْزِلًا يَغِطُّنِي بِهِ الْأَوَّلُونَ وَالْآخِرُونَ ، لَا حَسْرَةَ بَعْدَهَا ، وَلَا رَفِيقَ بَعْدَ رَفِيقِهَا ، فِي أَكْرَمِهَا مَنْزِلًا . اللَّهُمَّ أَلْسِنِي خُشُوعَ الْإِيمَانِ بِالْعِزِّ ، قَبْلَ خُشُوعِ الدُّلِّ فِي النَّارِ ، أُثْنِي عَلَيْكَ رَبِّ أَحْسَنَ الثَّنَاءِ ؛ لِإِنَّ بَلَاءَكَ عِنْدِي أَحْسَنُ الْبَلَاءِ .

اللَّهُمَّ فَأَذِقْنِي مِنْ عَوْنِكَ وَتَأْيِيدِكَ وَتَوْفِيقِكَ وَرِفْدِكَ ، وَارْزُقْنِي شَوْقًا إِلَى لِقَائِكَ ، وَنَصْرًا فِي نَصْرِكَ حَتَّى أَجِدَ حَلَاوَةَ ذَلِكَ فِي قَلْبِي ، وَاعِزِّمْ لِي عَلَى أَرْشِدِ أُمُورِي ؛ فَقَدْ تَرَى مَوْقِفِي وَمَوْقِفَ أَصْحَابِي ، وَلَا يَخْفَى عَلَيْكَ شَيْءٌ مِنْ أُمُورِي . اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ النَّصْرَ الَّذِي نَصَرْتَ بِهِ رَسُولَكَ ، وَفَرَّقْتَ بِهِ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ ، حَتَّى أَقِمْتَ بِهِ دِينَكَ ، وَأَفْلَجْتَ بِهِ حُجَّتَكَ ، يَا مَنْ هُوَ لِي فِي كُلِّ مَقَامٍ¹ .

1 . مهج الدعوات : ص128 عن أبي جعفر محمد بن النعمان الأحول ، بحار الأنوار : ج94 ص237 نقلًا عن كتاب الدعاء لسعد بن عبد الله .

Bu durumda özür dilesem mazeretim olmaz; hesap edeceğim bir mükafatım da olmaz. Allahım! Eceller vardığında, günler tükendiğinde ve sana kavuşmak kaçınılmaz olduğunda bana cennetten, öncekilerin de sonrakilerin de imrenecekleri, menzilet bakımından en yüce bir konak muayyen et ki onun ardında üzüntü olmasın, arkadaşlığının üstünde bir arkadaşlık olmasın. Allahım! Zillete boyun eğerek ateşe düşmeden önce imana boyun eğdirerek izzet elbisesi giydir bana; Rabbim! Sana en güzel övgüyü sunuyorum. Zira senin imtihanın benim için en güzel imtihandır. Allahım! Bana yardımını, desteğini, tevfik ve bahşişini tattır; sana kavuşma arzusu ve zaferinde zafer ver bana; ki bunun şirinliğini kalbimde bulayım. En doğru işlerimde azim ver bana! Doğrusu sen, benim ve yarenlerimin yerini görmektesin; işimden hiçbir şey sana gizli değildir. Allahım! Ben senden Resulünü zafere ulaştırdığın, hak ile batılı ayırdığın, böylece dinini onunla ayakta tuttuğun, hüccetini onunla galip getirdiğin yardımı istiyorum! Ey her makamda benimle olan [Rabbim]!¹

1 - *Mehecu'd-Daavat*, s.128, Ebu Cafer Muhammed b. Numan Ahval'den rivayet etmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.94, s.237, Sa'd b. Abdullah'ın "ed-Dua" kitabından rivayet etmiştir.

الفصل الحادي عشر : توقف الحرب

1 / 11

مَكْرُ اللَّيْلِ

2566 . وقعة صفين عن عمار بن ربيعة : إِنَّ عَلِيًّا قَامَ خَطِيبًا ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ ! قَدْ بَلَغَ بِكُمْ الْأَمْرُ وَبَعْدُوكُمْ مَا قَدْ رَأَيْتُمْ ، وَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا آخِرُ نَفْسٍ ، وَإِنَّ الْأُمُورَ إِذَا أَقْبَلَتْ اعْتَبِرْ آخِرُهَا بِأَوَّلِهَا ، وَقَدْ صَبَرَ لَكُمْ الْقَوْمُ عَلَى غَيْرِ دِينٍ حَتَّى بَلَّغْنَا مِنْهُمْ مَا بَلَّغْنَا ، وَأَنَا غَادَ عَلَيْهِمُ بِالْعِدَاةِ أَحَاكِمُهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ .

فَبَلَغَ ذَلِكَ مُعَاوِيَةَ ، فَدَعَا عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ ، فَقَالَ : يَا عَمْرُو ! إِنَّمَا هِيَ اللَّيْلَةُ حَتَّى يَغْدُوَ عَلَيَّ عَلَيْنَا بِالْفَيْصَلِ ، فَمَا تَرَى ؟
قَالَ : إِنَّ رِجَالَكَ لَا يَقُومُونَ لِرِجَالِهِ ، وَلَسْتُ مِثْلَهُ ، هُوَ يُقَاتِلُكَ عَلَى أَمْرٍ ، وَأَنْتَ تُقَاتِلُهُ عَلَى غَيْرِهِ . أَنْتَ تُرِيدُ الْبَقَاءَ وَهُوَ يُرِيدُ الْفَنَاءَ ، وَأَهْلُ الْعِرَاقِ يُخَافُونَ مِنْكَ إِنْ ظَفِرْتَ بِهِمْ ، وَأَهْلُ الشَّامِ لَا يُخَافُونَ عَلِيًّا إِنْ ظَفِرَ بِهِمْ .
وَلَكِنْ أَلْقِ إِلَيْهِمْ أَمْرًا إِنْ قَبِلُوهُ اخْتَلَفُوا ، وَإِنْ رَدُّوهُ اخْتَلَفُوا ؛ أَدْعُهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ حَكَمًا فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ ؛ فَإِنَّكَ بِالْغَيْبِ حَاجَتُكَ فِي الْقَوْمِ ؛ فَإِنِّي لَمْ أَزَلْ أُؤَخِّرُ هَذَا الْأَمْرَ لَوْ قَتَلْتُ حَاجَتَكَ إِلَيْهِ .
فَعَرَفَ ذَلِكَ مُعَاوِيَةَ ، فَقَالَ : صَدَقْتَ¹ .

1 . وقعة صفين : ص 476 ؛ الإمامة والسياسة : ج 1 ص 143 ، الأخبار الطوال : ص 188 كلاهما نحوه .

ON BİRİNCİ FASIL

SAVAŞIN DURMASI

1/11

Gece Hilesi

2566- Vak'at-u Sıffin [Ammar b. Rabia'dan]: Ali (a.s) konuşmak üzere ayağa kalktı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: 'Ey insanlar! Sizin ve düşmanlarınızın işinin nereye vardığını gördünüz; onların artık sadece son nefesi kalmıştır. İşler ileri gelince başlangıcından sonucu ölçülebilir. Şu kavim dinden başka sebeple karşınızda direndiler. Böylece onlardan varacağımıza vardık; ben yarın üzerlerine gideceğim ve onları Yüce Allah'ın muhakemesine süreceğim.'

Bu haber Muaviye'ye ulaşınca Amr b. As'ı çağırıp dedi ki: Ey Amr! Sadece bu gece kalmıştır; yarın Ali üzerimize saldırıp bu işi bitirecek. Ne düşünüyorsun?

Amr şöyle dedi: Senin adamların onun adamlarının karşısında duramazlar, sen de onun gibi değilsin; o, bir şey için seninle savaşıyor, sen ise başka bir şey için onunla savaşıyorsun. Sen baki kalmak istiyorsun, o ise [Allah yolunda] fani olmak istiyor. Irak halkı senin onlara galip gelmeden korkuyor. Oysa Şam halkı Ali'nin onlara galip gelmesinden korkmuyor. Ancak onlara öyle bir öneride bulun ki onu kabul ettiklerinde de, reddettiklerinde de ihtilafa düşsünler. Onları seninle onlar arasında Allah'ın kitabının hakem kılınmasına davet et. Sen böylece bu kavim üzerindeki isteğine ulaşırısın. Ben hep bunu geciktirdim ve ona ihtiyaç duyacağın anı bekledim.

Muaviye bu görüşü beğenmişti, ona dedi ki: Doğru söyledin.¹

¹ - *Vak'at-u Sıffin*, s.476; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.143; *el-Ahbaru't-Tival*, s.188.

2567 . وقعة صفين عن صعصة : قام الأشعث بن قيس الكندي ليلة الهريز في أصحابه من كندة فقال : الحمد لله ، أحمدُهُ ، وأستعينُهُ ، وأؤمنُ بِهِ ، وأتوكلُ عَلَيْهِ ، وأستنصرُهُ ، وأستغفرُهُ ، وأستخيرُهُ ، وأشهدُهُ . . . قد رأيتم - يا معشر المسلمين - ما قد كان في يومكم هذا الماضي ، وما قد فني فيه من العرب ، فوالله لقد بلغت من السن ما شاء الله أن أبلغ ، فما رأيتم مثل هذا اليوم قط .
ألا فليبلغ الشاهد الغائب ، إنا إن نحن توافقنا عداءً إنه لفناء العرب ، وضيعة الحُرُمات ، أما والله ما أقول هذه المقالة جزعاً من الحنف ، ولكي رجُلٌ مُسرٌّ أخاف على النساء والذراري عداءً إذا فني .

اللهم ! إنك تعلم أنني قد نظرت لقومي ولاهل ديني فلم أَل ، وما توفيقي إلا بالله ، عليه توكلت وإليه أنيب ، والرأي يخطئ ويصيب ، وإذا قضى الله أمراً أمضاه على ما أحب العباد أو كرهوا ، أقول قولي هذا ، وأستغفر الله العظيم لي ولكم .

قال صعصة : فانطلقت غيوض معاوية إليه بخطبة الأشعث فقال : أصاب ورب الكعبة ! لئن نحن التقينا عداءً لتميلن الروم على ذراريينا ونسائنا ، ولتميلن أهل فارس على نساء أهل العراق وذراريهم ، وإنما يصير هذا ذوو الأحلام والنهي . اربطوا المصاحف على أطراف القنا .

قال صعصة : فتأز أهل الشام فنادوا في سواد الليل : يا أهل العراق ! من لذراريينا إن قتلتمونا ، ومن لذراريكم إن قتلناكم ؟ الله الله في البقية¹ .

2567- Vak'at-u Sıffin [Sa'saa'dan]: Eş'as b. Kays Kindi Gürleme Gecesinde [Leyletü'l-Herir] Kinde kabilesinden olan yarenlerinin arasında ayağa kalkıp şöyle konuştu: 'Hamd Allah'a mahsustur. Ona hamd ediyorum, ondan yardım diliyorum, ona iman ediyorum, ona dayanıyorum, ondan zafer istiyorum, ondan mağfiret, hayır ve hidayet istiyorum... Ey Müslümanlar cemaati! Şu geçen gününüzde neler olduğunu gördünüz; Araptan birçoğunun nasıl yok olduğunu gördünüz. Vallahi ben bu yaşıma gelinceye kadar hiç böyle bir gün görmemiştim. İyi dinleyin ve hazır olanlar olmayanlara bildirsın ki eğer biz yarın savaşa kalkışırsak, hiç şüphesiz bu, Arabın yok oluşu ve saygınlıkların kayboluşu demektir. Allah'a yemin olsun ki ben bu sözü ölümden korktuğum için söylemiyorum, zira ben yaşını almış (yeterince yaşamış) biriyim. Ancak yarın biz yok olduğumuzda [geride kalan] kadınlar ve çocukların durumundan korkuyorum. Allahım! Sen de biliyorsun ki ben kavmim ve dindaşlarımın durumu üzerinde düşündüm, hiçbir çabadan geri kalmadım. Başarım sadece Allah iledir. Sadece ona dayandım ve sadece ona yönelmekteyim. Görüş hatalı da olabilir isabetli de; Allah bir işin gerçekleşmesini diledi mi kullar istese de istemese de bunu oluşturur. Bunu söylüyorum ve Allah'tan hem kendim hem de sizler için mağfiret diliyorum.'

Sa'saa diyor ki: Muaviye'nin casusları Eş'as'ın bu konuşmasını ona iletiler. O dedi ki: 'Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki doğru söylemiştir. Eğer yarın birbirimize girecek olursak Rumlular bizim kadınlarımız ve çocuklarımıza yönelecekler; Farslar da Iraklıların kadınları ve çocuklarına meyledeceklerdir. Bunu ancak akıl ve basiret sahipleri idrak edebilir. Kur'ân'ları mızrakların uçlarına geçirin!'

Sa'saa şöyle devam etti: Şamlılar hareketlendiler; onlar gecenin karanlığında şöyle seslendiler: Ey Irak halkı! Eğer bizi öldürürseniz çocuklarımız kime kalacak ve eğer biz sizi öldürürsek sizin çocuklarınız kime kalacak? Geride kalanlar hakkında Allah'tan korkun! Allah'tan korkun!¹

1 - Vak'at-u Sıffin, s.480; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.214.

2 / 11

دُعَاءُ الْإِمَامِ قَبْلَ رَفْعِ الْمَصَاحِفِ

2568 . مهج الدعوات عن سعد بن عبد الله - : إِنَّ هَذَا الدُّعَاءُ دَعَا بِهِ عَلِيٌّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَبْلَ رَفْعِ الْمَصَاحِفِ الشَّرِيفَةِ - ، ثُمَّ قَالَ مَا مَعْنَاهُ : - إِنَّ إِبْلِيسَ صَرَخَ صَرْخَةً سَمِعَهَا بَعْضُ الْعَسْكَرِ يُشِيرُ عَلَى مُعَاوِيَةَ وَأَصْحَابِهِ بِرَفْعِ الْمَصَاحِفِ الْجَلِيلَةِ لِلْحِيلَةِ ، فَأَجَابَهُ الْخَوَارِجُ لِمُعَاوِيَةَ إِلَى شُبُهَاتِهِ ، فَرَفَعُوهَا فَاخْتَلَفَ أَصْحَابُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ (عليه السلام) كَمَا اخْتَلَفُوا فِي طَاعَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فِي حَيَاتِهِ ، فَدَعَا (عليه السلام) فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ مِنَ بَلَاءِ ، وَمِنْ شَمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ .

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي ، وَزَكِّ عَمَلِي ، وَاعْسِلْ خَطَايَايَ ؛ فَإِنِّي ضَعِيفٌ إِلَّا مَا قَوَّيْتُ ، وَأَقْسَمُ لِي جَلْمًا تَسُدُّ بِهِ بَابَ الْجَهْلِ ، وَعِلْمًا تُفَرِّجُ بِهِ الْجَهْلَاتِ ، وَبِقَيْنَا تَذْهَبُ بِهِ الشُّكُّ عَنِّي ، وَفَهْمًا تُخْرِجُنِي بِهِ مِنَ الْفِتَنِ الْمُعْضَلَاتِ ، وَنُورًا أَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ ، وَأَهْتَدِي بِهِ فِي الظُّلُمَاتِ .

اللَّهُمَّ اصْلَحْ لِي سَمْعِي وَبَصَرِي وَشَعْرِي وَقَلْبِي صَلَاحًا بَاقِيًا تَصْلُحْ بِهَا مَا بَقِيَ مِنْ جَسَدِي ، أَسْأَلُكَ الرَّاحَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ ، وَالْعَفْوَ عِنْدَ الْحِسَابِ .

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَيَّ عَمَلٍ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْكَ وَأَقْرَبَ لَدَيْكَ ، أَنْ تَسْتَعْمِلَنِي فِيهِ أَبَدًا ، ثُمَّ لَقْنِي أَشْرَفَ الْأَعْمَالِ عِنْدَكَ ، وَآتِنِي فِيهِ قُوَّةً وَصِدْقًا وَجِدًّا وَعَزْمًا مِنْكَ وَنَشَاطًا ، ثُمَّ اجْعَلْنِي أَعْمَلُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ ، وَمَعَاشَةً فِي مَا آتَيْتَ صَالِحِي عِبَادِكَ ، ثُمَّ اجْعَلْنِي لَا أَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ، وَلَا أَبْتَغِي بِهِ بَدَلًا ، وَلَا تُغَيِّرْهُ فِي سَرَّاءٍ وَلَا ضَرَّاءٍ وَلَا كَسَلًا وَلَا نِسْيَانًا ، وَلَا رِيَاءً ، وَلَا سُمْعَةً ، حَتَّى تَتَوَقَّانِي عَلَيْهِ ، وَارْزُقْنِي أَشْرَفَ الْقَتْلِ فِي سَبِيلِكَ ، أَنْصُرْكَ وَأَنْصُرْ رَسُولَكَ ، أَشْتَرِي الْحَيَاةَ الْبَاقِيَةَ بِالدُّنْيَا ، وَأَغْنِي بِمَرْضَاةٍ مِنْ عِنْدِكَ .¹

1 . مهج الدعوات : ص 129 ، بحار الأنوار : ج 94 ص 238 .

2/11

**İMAM'IN KUR'ÂN'LAR KALDIRILMADAN ÖNCEKİ
DUASI**

2568- Mehecu'd-Daavat [Sa'd b. Abdullah'tan]: Bu dua, Ali'nin (a.s) yüce mushafların havaya kaldırılmasından önce okuduğu duadır. [Ravi duayı nakletmeden önce şu manada demiştir:] İblis bir çığlık attı ve ordudan bazıları bunu duydu. O, Muaviye ve yarenlerine yüce mushafları hilekârlıkla havaya kaldırmalarını işaret ediyordu. Hariciler de Muaviye'nin lehine onun şüphelerine kanarak İblis'in bu çağrısına icabet ettiler. Bu şekilde Emirülmüminin Ali'nin (a.s) yarenleri ihtilafa düştüler. Aynen hayatında Resulullah'a (s.a.a) itaatte ihtilafa düştükleri gibi... Bunun üzerine İmam (a.s) şu duayı okudu:

'Allahım! Senden imtihanın zorluğu ve düşmanların alay etmesine karşılık afiyet istiyorum.

Allahım! Günahımı bağışla, amelimi temiz kıl ve hatalarımı yıka; doğrusu ben zayıfım, ancak senin güç vermen başka. Bana cehalet kapısını kapatacak bir hilim, bilgisizlikleri açacak bir ilim, şüpheyi giderecek bir yakın, zor fitnelerden çıkaracak bir kavrayış, yardımıyla insanlar arasında yürüyeceğim ve karanlıklarda yolumu gösterecek bir ışıık nasip et.

Allahım! Kulağımı, gözümü, tüyümü, derimi ve kalbimi düzelt ki bunlar vasıtasıyla bedenimin diğer uzuvları da düzene girsin. Senden ölüm anında rahatlık ve hesap zamanında bağış diliyorum.

Allahım! Senden beni sürekli en çok sevdiğin ve sana en çok yakınlaştıran işe meşgul etmeni istiyorum. Sonra bana katındaki en şerefli işleri ilham eyle, onda bana kuvvet, samimiyet, ciddiyet, azim ve neşat ver. Sonra senin hoşnutluğun için amel etmemi sağla ve salih kullarına ihsan ettiğin gibi bir yaşayış ver bana; bunu az bir paha karşılığında satmayayım, onun yerine başka bir şey aramayayım; genişlikte ve zorlukta, tembellik ve unutkanlıkta, gösteriş ve şöhrat talebinde onu değiştirme; onun üzerinde canımı alıver! Senin yolunda öldürülmenin en şerefliğini nasip et bana! Öyle ki sana (dinine) ve Resulüne yardım edeyim; dünyaya karşılık baki olan hayatı satın alayım ve beni hoşnutluğunla mustağni kıl...¹

1 - *Mehecu'd-Daavat*, s.129; *Biharu'l-Envar*, c.94, s.238.

3 / 11

رفع المصاحف

2569 . تاريخ الطبري عن أبي مخنف : لما رأى عمرو بن العاص أن أمر أهل العراق قد اشتد ، وخاف في ذلك الهلاك ، قال لمعاوية : هل لك في أمر أعرضه عليك لا يزيدنا إلا اجتماعاً ، ولا يزيدهم إلا فرقة ؟ قال : نعم . قال : نرفع المصاحف ثم نقول : ما فيها حكم بيننا وبينكم ، فإن أبي بعضهم أن يقبلها وجدث فيهم من يقول : بلى ينبغي أن تقبل ، فتكون فرقة تقع بينهم ، وإن قالوا : بلى تقبل ما فيها ، رفعنا هذا القتال عتاً وهذه الحرب إلى أجل أو إلى حين .

فرفعوا المصاحف بالرماح وقالوا : هذا كتاب الله عز وجل بيننا وبينكم ، من لثغور أهل الشام بعد أهل الشام ؟ ومن لثغور أهل العراق بعد أهل العراق ! فلما رأى الناس المصاحف قد رفعت ، قالوا : نجيئ إلى كتاب الله عز وجل ونؤيب إليه¹ .

2570 . تاريخ اليعقوبي : رحف أصحاب علي وظهروا على أصحاب معاوية ظهوراً شديداً ، حتى لصقوا به ، فدعا معاوية بفرسه لينجو عليه . فقال له عمرو بن العاص : إلى أين ؟ قال : قد نزل ما ترى ، فما عندك ؟ قال : لم يبق إلا حيلة واحدة ؛ أن نرفع المصاحف ، فتدعوهم إلى ما فيها ، فتستكفهم ، وتكسر من حديهم ، وتفت في أعضادهم .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 48 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 386 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 135 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 273 كلاهما نحوه .

3/11

KUR'ÂN'LARIN HAVAYA KALDIRILMASI

2569- Tarih-i Taberi [Ebu Mihnef'ten]: Amr b. As Iraklıların kendilerine işi zorlaştırdıklarını, böyle devam ederse Şam ordusunun yok olacağı tehlikesini görünce Muaviye'ye dedi ki: Sana bizi birleştirecek ve onları dağıtacak bir öneride bulunayım mı?

Muaviye: Evet [söyle]

Amr b. As: Kur'ân'ları havaya kaldıracağız, sonra da "Şu Kur'ân'da olanlar bizimle sizin aranızda hakem olsun" diyeceğiz. Eğer onlardan bir kısmı bunu kabul etmese de içlerinden bazılarının "Evet, bunu kabul etmemiz gerekir" diyeceklerini biliyorum. Böylece aralarında bölünme oluşacaktır. Sonuçta eğer "Tamam, Kur'ân'ın hükmünü kabul ediyoruz" diyecek olurlarsa bu durumda savaşı üzerimizden kaldırmış ve bu harbi muayyen veya belirsiz bir vakte atmış olacağız.

Böylece Kur'ân'ları mızrakların ucunda havaya kaldırarak dediler ki: Bu Yüce Allah'ın kitabı bizimle sizin aranızda hakem olsun. (Eğer bunu kabul etmezseniz ve taraflar savaşla yok olursa) Şam halkının ardından kim Şamlıların sınırlarını koruyacak ve Irak halkından sonra kim Iraklıların sınırlarına sahip olacak?!

Iraklılar Kur'ân'ların havaya kaldırılmış olduğunu gördüklerinde dediler ki: Yüce Allah'ın kitabını kabul edeceğiz ve ona döneceğiz.¹

2570- Tarih-i Yakubi: Ali'nin (a.s) yarenleri, Muaviye'nin yarenlerine karşı şiddetli bir üstünlük sağladılar; neredeyse Muaviye'nin burunun dibine vardılar. Muaviye kaçıp kurtulmak için atını istedi.

Amr b. As ona: Nereye? diye sordu.

Muaviye: Ne olduğunu görüyorsun, yanında çare var mı?

Amr: Tek bir çare kalmıştır; Kur'ân'ları havaya kaldıracaksın ve onları onun hükmüne çağıracaksın. Böylece onları engellersin; öfkelerini kırmış, kuvvetlerini parçalamış olursun.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.48; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.386; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.135; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.273.

قَالَ مُعَاوِيَةُ : فَشَأْنُكَ ! فَرَفَعُوا الْمَصَاحِفَ ، وَدَعَوْهُمْ إِلَى التَّحَكُّمِ بِهَا فِيهَا ،
وَقَالُوا : نَدْعُوكُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : إِنَّمَا مَكِيدَةٌ ، وَلَيْسُوا بِأَصْحَابِ قُرْآنٍ .

فَاعْتَرَضَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسِ الْكِنْدِيِّ - وَقَدْ كَانَ مُعَاوِيَةَ اسْتِمَالَهُ ، وَكَتَبَ إِلَيْهِ
وَدَعَاهُ إِلَى نَفْسِهِ - فَقَالَ : قَدْ دَعَا الْقَوْمُ إِلَى الْحَقِّ !

فَقَالَ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَام) : إِنَّهُمْ إِنَّمَا كَادُوكُمْ ، وَأَرَادُوا صَرْفَكُمْ عَنْهُمْ .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ : وَاللَّهِ ، لَئِنْ لَمْ تُجِيبْهُمْ انصَرَفْتُ عَنْكَ .

وَمَالَتِ الْيَمَانِيَّةُ مَعَ الْأَشْعَثِ ، فَقَالَ الْأَشْعَثُ : وَاللَّهِ ، لَتُجِيبَنَّهُمْ إِلَى مَا دَعَوْا
إِلَيْهِ ، أَوْ لَتُدْفَعَنَّكَ إِلَيْهِمْ بِرُمْتِكَ¹ .

2571 . مروج الذهب - فِي ذِكْرِ مَا جَرَى يَوْمَ الْهَرِيرِ - : وَكَانَ الْأَشْتَرُ فِي هَذَا

الْيَوْمِ - وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ - عَلَى مِيمَتِهِ عَلِيٌّ ، وَقَدْ أَشْرَفَ عَلَى الْفَتْحِ ، وَنَادَتْ
مَشِيخَةُ أَهْلِ الشَّامِ : يَا مَعْشَرَ الْعَرَبِ ! اللَّهُ اللَّهُ فِي الْحُرُمَاتِ وَالنِّسَاءِ وَالْبَنَاتِ .

وَقَالَ مُعَاوِيَةُ : هَلُمَّ مُحَبَّاتِكَ يَا بَنَ الْعَاصِ ؛ فَقَدْ هَلَكْنَا ، وَتَذَكَّرَ وِلَايَةَ مِصْرَ ،
فَقَالَ عَمْرُو : أَيُّهَا النَّاسُ ! مَنْ كَانَ مَعَهُ مُصْحَفٌ فَلْيَرْفَعْهُ عَلَى رُحْمِهِ .

فَكَثُرَ فِي الْجَيْشِ رَفْعُ الْمَصَاحِفِ ، وَارْتَفَعَتِ الصَّجَّةُ ، وَنَادَوْا : كِتَابُ اللَّهِ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ ؛ مَنْ لِنُغَوِّرَ الشَّامَ بَعْدَ أَهْلِ الشَّامِ ؟ وَمَنْ لِنُغَوِّرَ أَهْلَ الْعِرَاقِ بَعْدَ أَهْلِ

الْعِرَاقِ ؟ وَمَنْ لِحِجَاهِ الرُّومِ ؟ وَمَنْ لِلتُّرْكِ ؟ وَمَنْ لِلْكَفَّارِ ؟

وَرُفِعَ فِي عَسْكَرِ مُعَاوِيَةَ نَحْوُ مِنْ خَمْسِمِائَةِ مُصْحَفٍ .

1 . تاريخ اليعقوبي : ج 2 ص 188 وراجع أنساب الأشراف : ج 3 ص 98 والعقد الفريد : ج 3 ص 340

والفتوح : ج 3 ص 180 .

Muaviye: Ne yapacaksan yap [artık]!

Bunun üzerine Kur'ân'ları havaya kaldırdılar ve Iraklıları onun hükmüne çağırarak dediler ki: Sizi Allah'ın kitabına davet ediyoruz.

Ali (a.s) buyurdu: Bu bir hiledir, onlar Kur'ân ehli değiller.

Eş'as b. Kays Kindi [ki Muaviye daha önce yazdığı bir mektupla onu kendisine çağırılmış, gönlünü almıştı] itiraz etti ve dedi ki: Onlar bizi hakka davet etmişlerdir!

Ali (a.s) buyurdu: Onlar sadece hile yapmışlar ve sizi kendilerinden vazgeçirmek istemişlerdir.

Eş'as dedi ki: Allah'a yemin olsun ki eğer onların davetini kabul etmezsen senden uzaklaşacağım.

Yemenliler de Eş'asla birlikte hareket edince şöyle dedi: Vallahi ya davetlerini kabul edersen ya da seni tek başına onlara bırakırız.¹

2571- Murucu'z-Zehebi [Gürleme günündeki olaylardan söz ederken]: Eşter o gün [Cuma günü] Ali'nin (a.s) sağ kanadındaydı. O tam da zafere ulaşmak üzereydi ki Şamın yaşlıları şöyle seslendi: Ey Arap cemaati! Namuslarınız, kadınlarınız ve kızlarınız hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan korkun!

Muaviye dedi ki: Ey As'ın oğlu! Artık gizlediğin şeyi getir, helak olduk! Mısır hükümetini de düşün!

Amr dedi ki: Ey insanlar! Kimin yanında Kur'ân varsa mızrağının ucunda havaya kaldırsın.

Bunun üzerine ordu içinde havaya kaldırılmış Mushaflar çoğaldı, feryatlar yükseldi. Onlar şöyle bağırıyorlardı: Allah'ın kitabı bizimle sizin aranızda hakemdir. Şamlılardan sonra Şam'ın sınırlarını kim koruyacak? Iraklılardan sonra Irak sınırlarını kim koruyacak? Rumlarla kim savaşacak? Türklerle kim savaşacak? Kâfirlerle kim savaşacak?

Muaviye'nin ordusunda yaklaşık beş yüz Kur'ân havaya kaldırılmıştı.

1 - *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.188; ve bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.98; *el-İkdu'l-Ferid*, c.3, s.340; *el-Futuh*, c.3, s.180.

وفي ذلك يقول النجاشي بن الحارث :
 فَأَصْبَحَ أَهْلُ الشَّامِ قَدْ رَفَعُوا الْقَنَا *** عَلَيْهَا كِتَابُ اللَّهِ خَيْرُ قُرَانٍ
 وَنَادَوْا عَلِيًّا يَا ابْنَ عَمِّ مُحَمَّدٍ *** أَمَا تَتَّقِي أَنْ يَهْلِكَ الثَّقَلَانِ
 فَلَمَّا رَأَى كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ ذَلِكَ قَالُوا : نُجِيبُ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَنُيِّبُ إِلَيْهِ ،
 وَأَحَبُّ الْقَوْمِ الْمَوَادَعَةَ ، وَقِيلَ لِعَلِيٍّ : قَدْ أَعْطَاكَ مُعَاوِيَةُ الْحَقَّ ، وَدَعَاكَ إِلَى كِتَابِ
 اللَّهِ فَاقْبَلْ مِنْهُ ، وَكَانَ أَشَدَّهُمْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ¹ .

2572 . وقعة صفين عن تميم بن حذيم : لَمَّا أَصْبَحْنَا مِنْ لَيْلَةِ الْهَرِيرِ نَظَرْنَا ،
 فَإِذَا أَشْبَاهُ الرِّيَاضِ أَمَامَ صَفِّ أَهْلِ الشَّامِ وَسَطَ الْفَيْلَقِ مِنْ حِيَالِ مَوْقِفِ مُعَاوِيَةَ ،
 فَلَمَّا أَسْفَرْنَا إِذَا هِيَ الْمُصَاحِفُ قَدْ رُبِطَتْ عَلَى أَطْرَافِ الرِّمَاحِ ، وَهِيَ عِظَامُ
 مَصَاحِفِ الْعَسْكَرِ ، وَقَدْ شَدُّوا ثَلَاثَةَ أَرْمَاحَ جَمِيعاً وَقَدْ رَبَطُوا عَلَيْهَا مُصْحَفَ
 الْمَسْجِدِ الْأَعْظَمِ يُمَسِّكُهُ عَشْرَةُ رَهْطٍ .

وَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ وَأَبُو الطُّفَيْلِ : اسْتَقْبَلُوا عَلِيًّا بِمِئَةِ مُصْحَفٍ ، وَوَضَعُوا فِي كُلِّ
 مُجَنَّبَةٍ² مِئَتِي مُصْحَفٍ ، وَكَانَ جَمِيعُهَا خَمْسِمِئَةَ مُصْحَفٍ .

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ : ثُمَّ قَامَ الطُّفَيْلُ بْنُ أَدَهَمَ حِيَالَ عَلِيٍّ (عليه السلام) ، وَقَامَ
 أَبُو شُرَيْحٍ الْجُدَامِيُّ حِيَالَ الْمِئَنَةِ ، وَقَامَ وَرَقَاءُ بْنُ الْمُعَمَّرِ حِيَالَ الْمَيْسَرَةِ ، ثُمَّ نَادَوْا :
 يَا مَعْشَرَ الْعَرَبِ ! اللَّهُ اللَّهُ فِي نِسَائِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ ، فَمَنْ لِلرُّومِ وَالْأَتْرَافِ وَأَهْلِ فَارِسَ
 غَدًا إِذَا فَنَيْتُمْ ، اللَّهُ اللَّهُ فِي دِينِكُمْ ، هَذَا كِتَابُ اللَّهِ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُمْ مَا الْكِتَابَ يُرِيدُونَ ، فَاحْكُمْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ ، إِنَّكَ
 أَنْتَ الْحَكَمُ الْحَقُّ الْمُبِينُ .

1 . مروج الذهب : ج2 ص400 وراجع الفتوح : ج3 ص181 .

2 . مُجَنَّبَةُ الْجَيْش : هِيَ الَّتِي تَكُونُ فِي الْمِئَنَةِ وَالْمَيْسَرَةِ (النهاية : ج1 ص303) .

Bu hususta Necaşi b. Haris şöyle der:

Şamlılar bize doğru kaldırdılar mızrakları

Uçlarında Allah'ın kitabı üstün Kur'ân'ı

Ali'ye seslendiler; ey Muhammed'in amcazadesi

Şu iki büyük güruhun helak olmasından korkmaz mısın

Irak halkının çoğu bu durumu görünce dediler ki: 'Allah'ın kitabını kabul edeceğiz ve ona döneceğiz.' Zaten onlar savaşı bırakmakta istiyorlardı. Ali'ye (a.s) "Muaviye sana hakkı sundu ve seni Allah'ın kitabına davet etti. Öyleyse onun teklifini kabul et" denildi. O gün içlerinden bu konuda en fazla ısrar eden Eş'as b. Kays idi.¹

2572- Vak'at-u Sıffin [Temim b. Hezim'den]: Gürleme gecesinin ardından sabah olduğunda Şam ordusunun safları önünde, ordunun ortasında ve Muaviye'nin karargâhı karşısında sancaklara benzer şeyler gördük. Hava aydınlanınca onların mızrakların uçlarına bağlanmış karargâhtaki büyük Kur'ân'lar olduğu görüldü. Üç mızrağı birbirine sağlam şekilde bağlamışlar, (Şam'daki) Büyük Camiin Kur'ân'ını da onun ucuna geçirmişlerdi ve bunu on kişilik bir güruh taşımaktaydı.

Ebu Cafer ve Ebu Tufeyl diyorlar ki: Şam ordusu [ordunun merkezinde] yüz Kur'ân'la Ali'nin (a.s) karşısına çıktılar. Her kanatta da iki yüzer olmak üzere toplam beş yüz Kur'ân vardı.

Ebu Cafer şöyle diyor: Tufeyl b. Edhem Ali'nin (a.s) önünde, Ebu Şureyh Cuzami sağ kanadın önünde ve Verka b. Muammer sol kanadın önünde durarak şöyle seslendiler: 'Ey Arap cemaati! Kadınlarınız ve kızlarınız hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan korkun! Siz yok olunca yarın Rumlar, Türkler ve Farsların karşısında kim duracak?! Dininiz hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan korkun! Bu Allah'ın kitabıdır, bizimle sizin aranızda hakem olsun!'

Ali (a.s) dedi ki: 'Allahım! Onların Kur'ân'ı istemediklerini sen de biliyorsun. O halde bizimle onlar arasında sen hüküm ver. Doğrusu sen apaçık hak olan bir hakemsin.'

1 - *Murucu 'z-Zeheb*, c.2, s.400. Ayrıca bkz. *el-Futuh*, c.3, s.181.

فَاخْتَلَفَ أَصْحَابُ عَلِيٍّ فِي الرَّأْيِ ، فَطَائِفَةٌ قَالَتْ : الْقِتَالُ ، وَطَائِفَةٌ قَالَتْ :
الْمُحَاكَمَةُ إِلَى الْكِتَابِ ، وَلَا يَحِلُّ لَنَا الْحَرْبُ وَقَدْ دُعِينَا إِلَى حُكْمِ الْكِتَابِ¹ .

2573 . وقعة صفين عن صعصة : أَقْبَلَ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ فَقَالَ : يَا
أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنْ كَانَ أَهْلُ الْبَاطِلِ لَا يَقُومُونَ بِأَهْلِ الْحَقِّ ؛ فَإِنَّهُ لَمْ يُصَبِّ عَصْبَتُهُ
مِنَّا إِلَّا وَقَدْ أُصِيبَ مِثْلُهَا مِنْهُمْ ، وَكُلُّ مَقْرُوحٍ ، وَلَكِنَّا أَمِثْلُ بَقِيَّتِهِ مِنْهُمْ ، وَقَدْ جَزَعَ
الْقَوْمُ ، وَلَيْسَ بَعْدَ الْجَزَعِ إِلَّا مَا تُحِبُّ ، فَتَنَاجَزِ الْقَوْمَ .

فَقَامَ الْأَشْترُ النَّخَعِيُّ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّ مُعَاوِيَةَ لَا خَلْفَ لَهُ مِنْ
رِجَالِهِ ، وَلَكِنْ يَحْمَدُ اللَّهُ الْخَلْفَ ، وَلَوْ كَانَ لَهُ مِثْلُ رِجَالِكَ لَمْ يَكُنْ لَهُ مِثْلُ صَبْرِكَ
وَلَا بَصْرِكَ ، فَاقْرَعِ الْحَدِيدَ بِالْحَدِيدِ ، وَاسْتَعِنَ بِاللَّهِ الْحَمِيدِ .

ثُمَّ قَامَ عَمْرُو بْنُ الْحَمِقِ فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّا وَاللَّهِ مَا أَجَبْنَاكَ ، وَلَا
نَصَرْنَاكَ عَصْبَتُهُ عَلَى الْبَاطِلِ وَلَا أَجَبْنَا إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ، وَلَا طَلَبْنَا إِلَّا الْحَقَّ ،
وَلَوْ دَعَانَا غَيْرُكَ إِلَى مَا دَعَوْتَ إِلَيْهِ لَاسْتَشَرْنَا فِيهِ اللَّجَاجُ ، وَطَالَتْ فِيهِ النَّجْوَى ؛
وَقَدْ بَلَغَ الْحَقُّ مَقْطَعَهُ ، وَلَيْسَ لَنَا مَعَكَ رَأْيٌ .

فَقَامَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ مُغَضِباً فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّا لَكَ الْيَوْمَ عَلَى مَا
كُنَّا عَلَيْهِ أَمْسٍ ، وَلَيْسَ آخِرُ أَمْرِنَا كَأَوَّلِهِ ، وَمَا مِنَ الْقَوْمِ أَحَدٌ أَحْنَى عَلَى أَهْلِ
الْعِرَاقِ وَلَا أَوْثَرُ لِأَهْلِ الشَّامِ مِنِّي ؛ فَأَجِبِ الْقَوْمَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ؛ فَإِنَّكَ أَحَقُّ بِهِ
مِنْهُمْ ، وَقَدْ أَحَبَّ النَّاسُ الْبَقَاءَ ، وَكَرِهُوا الْقِتَالَ .

فَقَالَ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) : إِنَّ هَذَا أَمْرٌ يُنْظَرُ فِيهِ .

1 . وقعة صفين : ص 478 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 529 وص 530 ح 446 و 447 ؛ شرح نهج البلاغة :

ج 2 ص 211 ، ينابيع المودة : ج 2 ص 12 وراجع الأخبار الطوال : ص 188 . 190 .

Ali'nin (a.s) yarenleri görüş ayrılığına düştüler; bir grup "Savaşalım" derken diğer bir grupta "Allah'ın kitabının hakemliğini kabul edelim. Artık savaşmamız caiz değil; zira Kur'ân'ın hükmüne davet edildik" diyordu.¹

2573- Vak'at-u Sıffin [Sa'saa'dan]: Adiy b. Hatem ileri gelerek şöyle dedi: 'Ey Emirülmüminin! Batıl ehli hak ehlinin karşısında duramamaktadır. Doğrusu bize ulaşan musibetin benzeri onlara da ulaşmıştır ve her iki tarafın da yaralıları var. Ancak bizden geriye kalmış olanlar onlardan daha güçlüdür. Onlar sabırlarını kaybetmişler, inlemektedirler. Hiç kuşkusuz bu sabırsızlığın ardında senin istediğin [zafer] vardır. O halde şu kavimle savaş.'

Ardından Eşter Nahai ayağa kalkarak dedi ki: 'Ey Emirülmüminin! Muaviye'nin adamları arasında onun yerine geçecek kimse yoktur. Ama Allah'a hamd olsun ki senin halefin vardır. Onun senin adamların gibi adamları varsa bile senin sabrın ve basiretin gibi sabrı ve basireti yoktur. O halde demiri demire vur ve övülmüş Allah'tan yardım iste.

Daha sonra Amr b. Hamik kalkıp şöyle dedi: 'Ey Emirülmüminin! Allah'a yemin olsun ki biz batıla karşı taassuptan dolayı senin çağrına icabet etmedik ve yardımına koşmadık; biz sadece Yüce Allah için sana icabet ettik ve haktan başka bir şey istemedik. Eğer bizi senin çağırdığın şeye senden başkası çağırıyorsa onun üzerinde kötü şekilde tartışma çıkardı, kulağa fısıldamalar uzayıp giderdi. Ancak şimdi hak (batılla) kesişim noktasına varmıştır. Bizim de senin karşında görüşümüz olmaz.

Eş'as b. Kays (ise) öfkeli bir halde ayağa kalkarak şöyle dedi: 'Ey Emirülmüminin! Biz sana karşı dün üzerinde olduğumuz şeyin bugün de üzerindeyiz. Ancak işimizin sonu başlangıcı gibi olmayacak. Şu cemaat içinde Iraklılara benden daha çok şefkatli ve Şamlılara karşı da benden daha acımasız biri yoktur. O halde şunların Allah'ın kitabına çağrılarını kabul et. Zira sen bu işe onlardan daha layıksın. Halk hayatta kalmak istiyor ve savaştan bıkmıştır.'

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.478; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.529 ve s.530, h.446 ve 447; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.211; *Yenabiu'l-Meveddet*, c.2, s.12. Ayrıca bkz. *el-Ahbaru't-Tival*, s.188-190.

وَذَكَرُوا أَنَّ أَهْلَ الشَّامِ جَزَعُوا فَقَالُوا : يَا مُعَاوِيَةُ ! مَا نَرَى أَهْلَ الْعِرَاقِ أَجَابُوا
إِلَى مَا دَعَوْنَاهُمْ إِلَيْهِ ، فَأَعَدَّهَا جَذَعَةً ؛ فَإِنَّكَ قَدْ غَمَرْتَ بِدُعَائِكَ الْقَوْمَ ، وَأَطْمَعْتَهُمْ
فِيكَ¹ .

4 / 11

الإمام في حصار أصحاب الجباه السود

2574 . وقعة صفين عن صعصة : دَعَا مُعَاوِيَةُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ
الْعَاصِ ، وَأَمَرَهُ أَنْ يُكَلِّمَ أَهْلَ الْعِرَاقِ ، فَأَقْبَلَ حَتَّى إِذَا كَانَ بَيْنَ الصَّفَيْنِ نَادَى : يَا
أَهْلَ الْعِرَاقِ ! أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، إِنَّهَا قَدْ كَانَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أُمُورٌ
لِلدِّينِ وَالْدُّنْيَا ، فَإِنْ تَكُنْ لِلدِّينِ فَقَدْ وَاللَّهِ أَعَدَرْنَا وَأَعَدَرْتُمْ ، وَإِنْ تَكُنْ لِلدُّنْيَا فَقَدْ
وَاللَّهِ أَسْرَفْنَا وَأَسْرَفْتُمْ .

وَقَدْ دَعَوْنَاكُمْ إِلَى أَمْرٍ لَوْ دَعَوْتُمُونَا إِلَيْهِ لَأَجَبْنَاكُمْ ؛ فَإِنْ يَجْمَعُنَا وَإِيَّاكُمْ الرِّضَا فَذَلِكَ
مِنْ اللَّهِ ، فَاعْتَنِمُوا هَذِهِ الْفُرْجَةَ لَعَلَّه أَنْ يَعِيشَ فِيهَا الْمُحْتَرِفُ ، وَيُنْسَى فِيهَا الْقَتِيلُ ؛
فَإِنَّ بَقَاءَ الْمُهْلِكِ بَعْدَ الْهَالِكِ قَلِيلٌ .

فَفَرَّحَ سَعِيدُ بْنُ قَيْسٍ فَقَالَ : يَا أَهْلَ الشَّامِ ! إِنَّهُ قَدْ كَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أُمُورٌ
حَامِينَ فِيهَا عَلَى الدِّينِ وَالْدُّنْيَا ، سَمَّيْتُمُوهَا عَدْرًا وَسَرَفًا .

وَقَدْ دَعَوْتُمُونَا الْيَوْمَ إِلَى مَا قَاتَلْنَاكُمْ عَلَيْهِ بِالْأَمْسِ ، وَلَمْ يَكُنْ لِيَرْجِعْ أَهْلُ الْعِرَاقِ
إِلَى عِزِّهِمْ ، وَلَا أَهْلُ الشَّامِ إِلَى شَامِهِمْ بِأَمْرٍ أَجْمَلَ مِنْ أَنْ يُحْكَمَ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ ،
فَالْأَمْرُ فِي أَيْدِينَا دُونَكُمْ ، وَإِلَّا فَتَحْضُ نَحْنُ ، وَأَنْتُمْ أَنْتُمْ .

وَقَامَ النَّاسُ إِلَى عَلِيٍّ فَقَالُوا : أَجِبِ الْقَوْمَ إِلَى مَا دَعَوْكَ إِلَيْهِ ؛ فَإِنَّا قَدْ فُتِنَا

1 . وقعة صفين : ص 482 ؛ الإمامة والسياسة : ج 1 ص 144 وفيه إلى «أحب الناس البقاء» ، المعيار والموازنة :
ص 173 كلاهما نحوه وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 401 والأخبار الطوال : ص 190 .

Ali (a.s) buyurdu: 'Bu, üzerinde düşünülmesi gerekli bir konudur.'

Naklettiklerine göre Şamlılar sabırlarını kaybettiler; Muaviye'ye dediler ki: 'Ey Muaviye! Iraklıların kendilerine yaptığımız çağrıyla kabul etmiş olduklarını görmüyoruz. Bu davetini tekrar et. Zira sen bu çağrıyla içlerine nüfuz ettin ve onları kendin heveslendirdin.'¹

4/11

İMAM ALNİ LEKELİ YARENLERİNİN KUŞATMASINDA

2574- Vak'at-u Sıffin [Sa'saa'dan]: Muaviye, Abdullah b. Amr b. As'ı çağırıp ona Iraklılarla konuşmasını emretti. O da, ileri gelerek iki ordunun safları arasında durup şöyle seslendi: 'Ey Irak halkı! Ben Abdullah b. Amr b. As'ım. Bizimle sizin aranızda geçen hadiseler ya din içindi veya dünya için; eğer din için idiyse Allah'a yemin olsun ki biz de siz de [gerekeni yaparak] mazerete ulaştık; yok eğer dünya için idiyse Allah'a yemin olsun ki biz de siz de aşırı gittik. Sizi öyle bir şeye çağırdık ki eğer siz bizi ona çağırmış olsaydınız muhakkak kabul ederdik. Eğer rızamız bizi ve sizi bu iş üzerinde bir araya getirirse bu, Allah'tandır. Bu fırsatı ganimet sayın. Umulur ki bunda işi bilenler hayata başlasın, öldürülmüş olanlar da unutulsun. Doğrusu helak edici, helak edilenden sonra çok az yaşar.'

Said b. Kays ileri çıkıp şöyle dedi: 'Ey Şam halkı! Bizimle sizin aranızda geçen olaylarda bizler din ve dünya için birbirimizi savunduk. Ancak siz buna hıyanet ve aşırıcılık ismini verdiniz. Bugün bizi, dün üzerinde sizinle savaştığımız şeye davet etmektesiniz. Iraklılar Iraklarına ve Şamlılar da Şamlarına Allah'ın indirdiğinden daha güzel bir hükümle dönecek değillerdir. Şimdi emir bizim elimizdedir, sizin değil! Yoksa biz biziz ve siz sizsiniz.'

Halktan bir grup Ali'ye (a.s) karşı ayaklanarak dediler ki: 'Şu kavmin seni çağırdığı şeyi kabul et; biz yok olduk...

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.482; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.144, bu kaynakta "Halk hayatta kalmak istiyor" cümlesine kadar gelmiştir; *el-Mi'yar ve'l-Muvazene*, s.173. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.401; *el-Ahbaru't-Tival*, s.190.

وَقَالَ قَوْمٌ : نُقَاتِلُ الْقَوْمَ عَلَى مَا قَاتَلْنَاهُمْ عَلَيْهِ أَمْسٍ . وَلَمْ يَقُلْ هَذَا إِلَّا قَلِيلٌ مِنَ النَّاسِ ، ثُمَّ رَجَعُوا عَنْ قَوْلِهِمْ مَعَ الْجَمَاعَةِ ، وَثَارَتِ الْجَمَاعَةُ بِالْمُؤَادَعَةِ .
فَقَامَ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ : إِنَّهُ لَمْ يَزَلْ أَمْرِي مَعَكُمْ عَلَى مَا أُحِبُّ إِلَى أَنْ أَخَذْتُ مِنْكُمْ الْحَرْبَ ، وَقَدْ وَاللَّهِ أَخَذْتُ مِنْكُمْ وَتَرَكْتُ ، وَأَخَذْتُ مِنْ عَدُوِّكُمْ فَلَمْ تَتْرُكْ ، وَإِنِّهَا فِيهِمْ أَنْكِي¹ وَأَنْهَكَ .

أَلَا إِنِّي كُنْتُ أَمْسٍ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ، فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَأْمُورًا ، وَكُنْتُ نَاهِيًا فَأَصْبَحْتُ مَنْهِيًا ، وَقَدْ أَحْبَبْتُمُ الْبَقَاءَ وَلَيْسَ لِي أَنْ أَهْلِكُمْ عَلَى مَا تَكْرَهُونَ² .

2575 . مروج الذهب - بَعْدَ ذِكْرِ رَفْعِ الْمَصَاحِفِ - : فَلَمَّا رَأَى كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ ذَلِكَ ، قَالُوا : نُحِبُّ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَنُئِيبُ إِلَيْهِ ، وَأَحَبُّ الْقَوْمِ الْمُؤَادَعَةَ وَقِيلَ لِعَلِيِّ : قَدْ أَعْطَاكَ مُعَاوِيَةُ الْحَقَّ ، وَدَعَاكَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، فَأَقْبَلَ مِنْهُ ، وَكَانَ أَشَدَّهُمْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ ، فَقَالَ عَلِيٌّ :
أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّهُ لَمْ يَزَلْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَا أُحِبُّ حَتَّى قَرَحْتُكُمْ الْحَرْبَ ، وَقَدْ وَاللَّهِ أَخَذْتُ مِنْكُمْ وَتَرَكْتُ ، وَإِنِّي كُنْتُ بِالْأَمْسِ أَمِيرًا ، فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَأْمُورًا ، وَقَدْ أَحْبَبْتُمُ الْبَقَاءَ³ .

2576 . الإمام علي (عليه السلام) - مِنْ كَلَامِ لَهُ لَمَّا اضْطَرَبَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ فِي أَمْرِ الْحُكُومَةِ - : أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّهُ لَمْ يَزَلْ أَمْرِي مَعَكُمْ عَلَى مَا أُحِبُّ ، حَتَّى نَهَكْتُكُمْ الْحَرْبَ ، وَقَدْ وَاللَّهِ أَخَذْتُ مِنْكُمْ وَتَرَكْتُ ، وَهِيَ لِعَدُوِّكُمْ أَنْهَكَ ، لَقَدْ كُنْتُ أَمْسٍ أَمِيرًا ، فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَأْمُورًا

1 . يُقَالُ : نَكَيْتُ فِي الْعَدُوِّ : إِذَا أَكْثَرْتَ فِيهِمُ الْجِرَاحَ وَالْقَتْلَ ، فَوَهِنُوا لِذَلِكَ (النهاية : ج 5 ص 117) .

2 . وقعة صفين : ص 483 ؛ الإمامة والسياسة : ج 1 ص 136 نحوه ، شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 220 .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 400 .

...savaş bizi bitirdi ve yiğitler öldürüldüler.'

Diğer bir grup ise şöyle diyordu: 'Şu kavimle dün ne için savaştıysak yine aynı düşünceyle savaşağız.'

Bunu çok az sayıda kişi söyledi. Sonra onlar da bu sözlerinden dönüp önceki cemaatle birlikte hareket ettiler. Böylece hepsi de savaşı bırakmaya istekli oldu.

Bunun üzerine Emirülmüminin Ali (a.s) kalkıp şöyle buyurdu: 'Savaş sizden bir kısmınızı alıncaya kadar sizinle olan işim hep istediğim şekilde geçmekteydi. Allah'a yemin olsun ki savaş sizden bazınızı alıp bazınızı bıraktı; düşmanınızdan da bazısını aldı, ancak bazısını bırakmadı. Savaş onlarda daha fazla zayiata yol açmıştır. Şunu bilin ki ben dün müminlerin emiriydim, ancak bugün memur olmuşum; neyheden idim, bugün nehyedilen olmuşum. Sizler hayatta kalmayı sevdiniz ve ben sizi hoşlanmadığınız bir işe zorlayacak değilim.'¹

2575- Murucu'z-Zeheb [Mushafların havaya kaldırılmasından söz ettikten sonra]: Irak halkının birçoğu bunu görünce dediler ki: "Allah'ın kitabına icabet edeceğiz ve ona döneceğiz." Zaten onlar savaşı bırakmak istiyorlardı. Ali'ye (a.s) denildi ki: "Muaviye sana hakkı sunmuş, seni Allah'ın kitabına çağırıştır. Öyleyse ondan [bu teklifi] kabul et." O gün içlerinden bu konuda en çok ısrar eden Eş'as b. Kays idi. Bunun üzerine Ali (a.s) şöyle buyurdu: 'Ey insanlar! Savaş sizi yaralayınca kadar işiniz hep istediğim gibiydi. Allah'a yemin olsun ki savaş bir kısmınızı aldı ve bir kısmınızı bıraktı. Ben dün emirdim, ancak bugün memur durumuna düştüm. Zira siz hayatta kalmayı istediniz.'²

2576- İmam Ali (a.s) [Hakemlik olayından sonra bazı arkadaşlarının kendisi hakkında tereddüde düşmeleri üzerine yaptığı konuşmasından]: Ey insanlar! Savaş sizi zayıflatıncaya kadar da sizinle olan işim istediğim gibiydi. Allah'a yemin olsun ki savaş bazınızı alıp bazınızı bıraktı, ancak düşmanınızı daha çok zayıflatıcıydı. Şüphesiz dün emirinizdim, bugün emir altına girdim.

1 - *Vak'at-u Stffin*, s.483; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.136; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.220.

2 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.400.

وَكُنْتُ أَمْسٍ نَاهِيًا ، فَأَصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَنِيًّا ، وَقَدْ أَحْبَبْتُمُ الْبَقَاءَ ، وَلَيْسَ لِي أَنْ أَحْمَلَكُمْ عَلَى مَا تَكْرَهُونَ !¹

2577 . وقعة صفين عن عمر بن سعد : لَمَّا رَفَعَ أَهْلُ الشَّامِ الْمُصَاحِفَ عَلَى الرِّمَاحِ يَدْعُونَ إِلَى حُكْمِ الْقُرْآنِ قَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام) :

عِبَادَ اللَّهِ ! إِنِّي أَحَقُّ مَنْ أَجَابَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، وَلَكِنَّ مُعَاوِيَةَ ، وَعَمْرُو بْنَ الْعَاصِ ، وَابْنَ أَبِي مُعَيْطٍ ، وَحَبِيبَ بْنَ مَسْلَمَةَ ، وَابْنَ أَبِي سَرَحٍ لَيْسُوا بِأَصْحَابِ دِينٍ وَلَا قُرْآنٍ ، إِنِّي أَعْرِفُ بِهِمْ مِنْكُمْ ، صَحْبَتُهُمْ أَطْفَالًا ، وَصَحْبَتُهُمْ رِجَالًا ، فَكَانُوا شَرَّ أَطْفَالٍ ، وَشَرَّ رِجَالٍ . إِنَّهَا كَلِمَةٌ حَقٌّ يُرَادُ بِهَا بَاطِلٌ ، إِنَّهُمْ وَاللَّهِ مَا رَفَعُوهَا أَنَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا وَيَعْمَلُونَ بِهَا ، وَلَكِنَّهَا الْحَدِيثُ وَالْوَهْنُ وَالْمَكِيدَةُ .

أَعِيرُونِي سَوَاعِدَكُمْ وَجَاهَكُمْ سَاعَةً وَاحِدَةً ، فَقَدْ بَلَغَ الْحَقُّ مَقْطَعَهُ ، وَلَمْ يَبْقَ إِلَّا أَنْ يَقْطَعَ دَائِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا .

فَجَاءَهُ زُهَاءُ عَشْرِينَ أَلْفًا مُقْتَعِينَ فِي الْحَدِيدِ شَاكِي السِّلَاحِ ، سُيُوفُهُمْ عَلَى عَوَاتِقِهِمْ ، وَقَدْ اسْوَدَّتْ جِبَاهُهُمْ مِنَ السُّجُودِ ! ! يَتَقَدَّمُهُمْ مَسْعَرُ بْنُ فَذَكِّيٍّ ، وَزَيْدُ بْنُ حُصَيْنٍ ، وَعِصَابَةُ مِنَ الْقُرَاءِ الَّذِينَ صَارُوا خَوَارِجَ مِنْ بَعْدٍ ، فَنَادَوْهُ بِاسْمِهِ لَا يَأْمُرُ الْمُؤْمِنِينَ : يَا عَلِيٌّ ! أَحِبِّ الْقَوْمَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ إِذْ دُعِيتَ إِلَيْهِ ، وَالْأَقْتُلْنَاكَ كَمَا قَتَلْنَا ابْنَ عَقَّانَ ، فَوَاللَّهِ لَنَفْعَلَنَّهَا إِنْ لَمْ تُجِبْهُمْ .

فَقَالَ لَهُمْ : وَيْحَكُمْ ! أَنَا أَوَّلُ مَنْ دَعَا إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، وَأَوَّلُ مَنْ أَجَابَ إِلَيْهِ ، وَلَيْسَ يَجِلُّ لِي وَلَا يَسْغُنِي فِي دِينِي أَنْ أُدْعَى إِلَى كِتَابِ اللَّهِ فَلَا أَقْبَلُهُ ، إِنِّي إِنَّمَا أَقَاتِلُهُمْ لِيَدِينُوا بِحُكْمِ الْقُرْآنِ ; فَإِنَّهُمْ قَدْ عَصَوْا اللَّهَ فِيمَا أَمَرَهُمْ ، وَتَقَضَوْا عَهْدَهُ ، وَبَذَلُوا كِتَابَهُ ، وَلَكِنِّي قَدْ أَعْلَمْتُكُمْ أَنَّهُمْ قَدْ كَادُوكُمْ ، وَأَنَّهُمْ لَيْسُوا بِالْعَمَلِ بِالْقُرْآنِ يُرِيدُونَ .

1 . نهج البلاغة : الخطبة 208 ، وقعة صفين : ص 484 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 306 ح 556 ؛ المعيار والموازنة : ص 175 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 138 .

Dün ben sizi nehyediciydim, bugün ben nehyediliyorum. Gerçekten de yaşamayı, bekayı çok seviyorsunuz. Ben de istemediğiniz şeyi size zorla yükleyecek değilim!¹

2577- Vak'at-u Sıffin [Ömer b. Sad'dan]: Şamlılar Mushafları mızrakların ucunda kaldırarak Kur'an'ın hükmüne çağırdıklarında Ali (a.s) şöyle buyurdu: 'Ey Allah'ın kulları! Doğrusu Allah'ın kitabına icabet etmeye en layık kişi benim. Ancak Muaviye, Amr b. As, İbn-i Ebu Mui, Habib b. Mesleme ve İbn-i Ebu Serh ne din, ne de Kur'ân ehli-dirler! Ben onları sizden daha iyi tanırım. Çocukluk dönemlerinde de büyüklüklerinde de kendileriyle yoldaşlık ettim; onlar, çocukların da büyüklerin de en kötüsüydüler. Bu hak sözdür, (ama) onunla batıl istenmektedir. Allah'a yemin olsun ki onlar şu kaldırdıklarını tanımıyorlar ve ona amel etmiyorlar. Fakat bu bir hile, zaafiyet ve desisedir. Bileklerinizi ve kafalarınızı bir saatliğine bana ödünç verin; zira hak [batılla] kesişim noktasına varmıştır, zalimlerin kökünün kesilmesine bir şey kalmamıştır.'

O anda yaklaşık yirmi bin demir giysili ve eli silahlı kişi ileri geldi. Kılıçları omuzlarındaydı; yüzleri secdeden siyahlaşmıştı (nasırlaşmıştı)!! Önlerinde Mis'er b. Fedeki, Zeyd b. Husayn ve daha sonra Haricilerden olan kâriyelerden bir grup vardı. İmam'a "Müminlerin Emiri" ünvanıyla değil de ismiyle hitap ederek şöyle seslendiler: 'Ey Ali! Artık şu kavmin çağrısını kabul et, çünkü sen Allah'ın kitabın çağırılmışsın. Yoksa Affan'ın oğlunu (Osman'ı) öldürdüğümüz gibi seni de öldürürüz. Allah'a yemin olsun ki onlara icabet etmezsen bunu yapacağız.'

Ali (a.s) onlara dedi ki: Yazıklar olsun size! Allah'ın kitabına ilk çağırılan ve ona ilk icabet eden kişi benim. Allah'ın kitabına çağırıldığım halde bunu kabul etmemem bana helal olmadığı gibi dinime de reva değildir. Ben onlarla sadece Kur'ân'ın hükmüne teslim olsunlar diye savaşıyordum. Fakat onlar Allah'ın kendilerine verdiği emre isyan ettiler, onun ahdini bozdular, kitabını arkalarına attılar. Lakin ben size şunu duyurdum ki; onlar sizi aldattılar ve Kur'ân'a amel edilmesini de istemiyorlar.'

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 208. hutbe; *Vak'at-u Sıffin*, s.484; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.306, h.556; *el-Miyar ve'l- Muvazene*, s.175; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.138.

قالوا : فَأَبْعَثْ إِلَى الْأَشْتَرِ لِيَأْتِيَنَّكَ . وَقَدْ كَانَ الْأَشْتَرُ صَبِيحَةَ لَيْلَةِ الْهَرِيرِ قَدْ أَشْرَفَ عَلَى عَسْكَرٍ مُعَاوِيَةَ لِيَدْخُلَهُ ¹ .

5 / 11

رُجُوعُ الْأَشْتَرِ مِنَ الْمَعْرَكَةِ

2578 . تاريخ الطبري عن إبراهيم بن الأشتر : كُنْتُ عِنْدَ عَلِيٍّ حِينَ أَكْرَهَهُ النَّاسُ عَلَى الْحُكُومَةِ ، وَقَالُوا : اِبْعَثْ إِلَى الْأَشْتَرِ فَلْيَأْتِكَ .
قَالَ : فَأَرْسَلَ عَلِيٌّ إِلَى الْأَشْتَرِ يَزِيدُ بْنُ هَانِي السَّبِيحِيِّ أَنْ ائْتِنِي .
فَأَتَاهُ فَبَلَّغَهُ .

فَقَالَ : قُلْ لَهُ : لَيْسَ هَذِهِ السَّاعَةُ الَّتِي يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تُزِيلَنِي فِيهَا عَنْ مَوْفِي ،
إِنِّي قَدْ رَجَوْتُ أَنْ يُفْتَحَ لِي ؛ فَلَا تُعْجَلَنِي .
فَرَجَعَ يَزِيدُ بْنُ هَانِي إِلَى عَلِيٍّ فَأَخْبَرَهُ ، فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ انْتَهَى إِلَيْنَا ، فَارْتَفَعَ الرَّجُلُ ،
وَعَلَّتِ الْأَصْوَاتُ مِنْ قَبْلِ الْأَشْتَرِ ² ، فَقَالَ لَهُ الْقَوْمُ : وَاللَّهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا أَمَرْتَهُ أَنْ
يُقَاتِلَ .

قَالَ : مِنْ أَيْنَ يَنْبَغِي أَنْ تَرَوْا ذَلِكَ ! رَأَيْتُمُونِي سَارَرْتُهُ ؟ أَلَيْسَ إِنَّمَا كَلَّمْتُهُ عَلَى
رُؤُوسِكُمْ عَلَانِيَةً ، وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَنِي !
قالوا : فَأَبْعَثْ إِلَيْهِ فَلْيَأْتِكَ ، وَاللَّهِ اعْتَرَلْنَاكَ .

1 . وقعة صفين : ص 489 ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 183 وفيه إلى «صحبتم رجالاً» ،

بحار الأنوار : ف

ج 32 ص 532 ح 449 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 216 وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 401 وتاريخ
الطبري : ج 5 ص 48 والكامل في التاريخ : ج 2 ص 386 والبداية والنهاية : ج 7 ص 273 .

2 . زاد في وقعة صفين هنا : «وظهرت دلائل الفتح والنصر لأهل العراق ، ودلائل الخذلان والإدبار على

أهل الشام» .

Dediler ki: "Eşter'in sana gelmesi için birini gönder."

Eşter Leylet'ul Herir/Gürleme Gecesinde Muaviye'nin karargâhına iyice yaklaşmıştı ve oraya girmek üzereydi.¹

5/11

EŞTER'İN SAVAŞ MEYDANINDAN DÖNMESİ

2578- Tarih-i Taberi [İbrahim b. Eşter'den]: İnsanlar Ali'yi (a.s) hakemlik konusuna zorladıklarında ben onun yanındaydım. Onlar, "Yanına gelmesi için Eşter'in peşinden birini gönder" diyorlardı.

Bunun üzerine Ali (a.s), Yezid b. Hani Sebii'yi Eşter'in peşinden göndererek onu yanına çağırdı. Yezid b. Hani de gidip bu mesajı ona iletti.

Eşter dedi ki: Ona de ki: Şu anda beni yerimden uzaklaştırman reva değildir. Ben zafere ulaşacağımı ümit ediyorum. O halde beni geri çağırma konusunda acele etme.

Yezid b. Hani Ali'nin (a.s) yanına dönüp bunu haber verdi. O bizim yanımıza yeni varmıştı ki Eşter'in bulunduğu yerden toz-duman kalktı, sesler yükseldi.

Cemaat Ali'ye (a.s) dedi ki: Vallahi savaşması için ona emir vermiş olduğumu görmekteyiz.

Ali (a.s) dedi ki: Nasıl böyle bir şey görebilirsiniz?! Onunla gizli görüştüğümü gördünüz mü? Sizin karşınızda duyduğunuz şekilde açık olarak onunla konuşmadım mı?!

Dediler ki: O halde sana gelmesi için [tekrar] peşinden birini gönder. Aksi halde Allah'a yemin olsun ki senden uzaklaşacağız.

1 - *Vak'at-u Stffin*, s.489; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.3, s.183, bu kaynakta "Çocukluk dönemlerinde de büyüklüklerinde de kendileriyle yoldaşlık ettim" cümlesine kadar olan bölüm gelmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.532, h.449; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.216. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.401; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.48; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.386; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.273.

قَالَ لَهُ : وَيَحْكُ يَا يَزِيدُ ! قُلْ لَهُ : أَقْبِلْ إِلَيَّ ; فَإِنَّ الْفِتْنَةَ قَدْ وَقَعَتْ !

فَأَبْلَغَهُ ذَلِكَ ، فَقَالَ لَهُ : أَلِزِفِ الْمَصَاحِفَ ؟ قَالَ : نَعَمْ ، قَالَ : أَمَا وَاللَّهِ ، لَقَدْ طَنَنْتَ حِينَ رُفِعَتْ أَنَّهَا سَتَوْقَعُ اخْتِلَافاً وَفُرْقَةً ، إِنَّهَا مَشُورَةُ ابْنِ الْعَاهِرَةِ ، أَلَا تَرَى مَا صَنَعَ اللَّهُ لَنَا ! أَيْتَبَغِي أَنْ أَدَعَ هَؤُلَاءِ وَأَنْصَرِفَ عَنْهُمْ !

وَقَالَ يَزِيدُ بْنُ هَانِي : فَقُلْتُ لَهُ : أَتُحِبُّ أَنَّكَ ظَفِرْتَ هَاهُنَا ، وَأَنْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَكَانِهِ الَّذِي هُوَ بِهِ يُفْرَجُ عَنْهُ أَوْ يُسَلَّمَ ؟

قَالَ : لَا وَاللَّهِ ، سُبْحَانَ اللَّهِ !

قَالَ : فَإِنَّهُمْ قَدْ قَالُوا : لَتُرْسِلَنَّ إِلَى الْأَشْتَرِ فَلْيَأْتِيَنَّكَ أَوْ لَتَقْتُلَنَّكَ كَمَا قَتَلْنَا ابْنَ عَقَّانَ .

فَأَقْبَلَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ فَقَالَ : يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ ! يَا أَهْلَ الذُّلِّ وَالْوَهْنِ ! أَلَا حِينَ عَلَوْتُمْ الْقَوْمَ ظَهراً ، وَظَنُّوا أَنَّكُمْ لَهُمْ قَاهِرُونَ ، رَفَعُوا الْمَصَاحِفَ يَدْعُونَكُمْ إِلَى مَا فِيهَا ! وَقَدْ وَاللَّهِ تَرَكُوا مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ فِيهَا ، وَسُئِلَتْ عَنْهُ (صلى الله عليه وآله) ؟ فَلَا تُجِيبُوهُمْ ، أَمْحِلُونِي عَدُوَّ الْفَرَسِ ; فَإِنِّي قَدْ طَمِعْتُ فِي التَّصَرِّ .

قَالُوا : إِذْنِ نَدْخُلَ مَعَكَ فِي خَطِيئَتِكَ ، قَالَ : فَحَدِّثُونِي عَنْكُمْ ۖ وَقَدْ قُتِلَ أَمْثَلُكُمْ ، وَبَقِيَ أَرَادُكُمْ ، مَتَى كُنْتُمْ مُحِقِّينَ ؟ أَلَا حِينَ كُنْتُمْ تُقَاتِلُونَ وَخِيَارُكُمْ يُقْتَلُونَ ! فَأَنْتُمْ الْآنَ إِذْ أَمْسَكْتُمْ عَنِ الْقِتَالِ مُبْطِلُونَ ; أَمْ الْآنَ أَنْتُمْ مُحِقُّونَ ؟ فَقَتَلَاكُمْ الَّذِينَ لَا تُنْكِرُونَ فَضْلَهُمْ ، فَكَانُوا خَيْراً مِنْكُمْ ، فِي النَّارِ إِذَا !

قَالُوا : دَعْنَا مِنْكَ يَا أَشْتَرُ ، قَاتِلْنَا هُمْ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَنَدْعُ قِتَالَهُمْ لِلَّهِ ۖ سُبْحَانَهُ ، إِنَّا لَسْنَا مُطِيعِيكَ وَلَا صَاحِبِكَ ، فَاجْتَنِبْنَا .

Ali (a.s), Yezid'de dedi: Yazıklar olsun sana ey Yezid! Ona söyle; bana gelsin, zira [başka bir] fitne çıkmıştır!

Yezid bunu ona iletğinde Eşter dedi ki: 'Mushaflar havaya kaldırıldığı için mi?' Dedi ki: 'Evet.' Eşter dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki Mushafları havaya kaldırıldıklarında ihtilaf ve tefrika çıkacağını anlamıştım. Hiç şüphesiz bu, o kötü kadının oğlunun (Amr'ın) görüşüdür. Allah'ın bizim lehimize yaptığı işi görmez misin! Şimdi bunları bırakıp kendilerinden vazgeçerek geri dönmem reva mıdır?!'

Yezid b. Hani diyor ki: Ona dedim ki: İster misin sen burada zafer kazanırken Emirülmüminin (a.s) kendi yerinde yalnız bırakılsın ya da [düşmana] teslim edilsin?

Eşter dedi ki: Allah'a yemin olsun ki hayır, fesübanallah!

Yezid ona dedi ki: Cemaat [Ali'ye (a.s)] diyor ki: Ya Eşter'in sana gelmesi için birini gönderirsin veya Affan'ın oğlunu öldürdüğümüz gibi seni de öldürürüz.

Bunun üzerine Eşter Iraklılara doğru yöneldi. Onların yanına vardığında dedi ki: Ey Irak halkı! Ey zillet ve gevşeklik ahalisi! Şu kavme üstünlük kurduğunuzda ve onlara kesinlikle galip geleceğinizi andıkları anda Kur'ân'ları havaya kaldırıp sizi onun hükmüne mi davet ediyorlar! Allah'a yemin olsun ki onlar Yüce Allah'ın Kur'ân'daki emirlerini ve Peygamberin (s.a.a) sünnetini terk etmişlerdir. O halde onlara icabet etmeyin. Bana sadece bir kere atla baskın yapma fırsatı verin, doğrusu ben zaferi hedefledim.

Dediler ki: O zaman biz de senin hatana girmiş oluruz.

Eşter dedi ki: Bana kendinizden söz edin; iyileriniz öldürülmüş ve rezilleriniz geriye kalmış! Siz ne zaman haklı oldunuz ki?! Acaba savaştığımızda ve iyileriniz öldürüldüğünde mi?! Şimdi savaştan vazgeçtiğinizde batıl üzere misiniz yoksa şimdi haklı mısınız? Öyleyse faziletlerini inkâr etmediğiniz, sizden üstün olan öldürülmüşleriniz cehennemdedirler!

Dediler ki: Bırak bizi ey Eşter! Onlarla Allah yolunda savaştık; şimdi de Allah için onlarla savaşmayı bırakıyoruz. Biz sana ve efendine itaat edecek değiliz. Bizden uzak dur!

فَقَالَ : حُدِّعْتُمْ وَاللَّهِ فَأَخَذَعْتُمْ ، وَدُعِيتُمْ إِلَى وَضْعِ الْحَرْبِ فَأَجَبْتُمْ .
 يَا أَصْحَابَ الْجَبَاهِ السُّودِ ! كُنَّا نَظُنُّ صَلَوَاتِكُمْ زَهَادَةً فِي الدُّنْيَا ، وَشَوْقاً إِلَى لِقَاءِ اللَّهِ
 عَزَّ وَجَلَّ ، فَلَا أَرَى فِرَارَكُمْ إِلَّا إِلَى الدُّنْيَا مِنَ الْمَوْتِ . أَلَا قُبْحاً يَا أَشْبَاهَ النَّيِّبِ
 الْجَلَالَةِ¹ ! وَمَا أَنْتُمْ بِرَائِينَ بَعْدَهَا عِزّاً أَبَداً ، فَأَبْعَدُوا كَمَا بَعَدَ الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ !
 فَسَبَّوهُ ، فَسَبَّوْهُمْ ، فَضَرَبُوا وَجْهَ دَابَّتِهِ بِسَيَاطِهِمْ ، وَأَقْبَلَ يَضْرِبُ بِسَوْطِهِ وَجْهَ
 دَوَابِّهِمْ ، وَصَاحَ بِهِمْ عَلِيٌّ فَكَفَّوْا² .

2579 . وقعة صفين عن إبراهيم بن الأشتر - فِي بَيَانِ مَا جَرَى بَعْدَ رَفْعِ الْمَصَاحِفِ
 - : قَالَ الْأَشْتَرُ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! احْمِلِ الصَّفَّ عَلَى الصَّفِّ يُصْرَعِ الْقَوْمُ . فَتَصَايَحُوا :
 إِنَّ عَلِيّاً أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ قَبِلَ الْحُكْمَ ، وَرَضِيَ بِحُكْمِ الْقُرْآنِ ، وَلَمْ يَسْعَهُ إِلَّا ذَلِكَ .
 قَالَ الْأَشْتَرُ : إِنْ كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ قَبِلَ وَرَضِيَ بِحُكْمِ الْقُرْآنِ ، فَقَدْ رَضِيتُ بِمَا
 رَضِيَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ .

فَأَقْبَلَ النَّاسُ يَقُولُونَ : قَدْ رَضِيَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ، قَدْ قَبِلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ، وَهُوَ
 سَاكِتٌ ، لَا يَبِصُّ بِكَلِمَةٍ ، مُطَرِّقٌ إِلَى الْأَرْضِ³ .

6 / 11

فَرَحٌ مُعَاوِيَّةً

2580 . الفتوح : كَانَ مُعَاوِيَّةٌ بَعْدَ ذَلِكَ [أَيَّ بَعْدَ خِتَامِ الْحَرْبِ] يَقُولُ : وَاللَّهِ ،
 لَقَدْ رَجَعَ عَنِّي الْأَشْتَرُ يَوْمَ رَفْعِ الْمَصَاحِفِ ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ أَنْ يَأْخُذَ لِيَ الْأَمَانَ مِنْ
 عَلِيٍّ . وَقَدْ هَمَمْتُ ذَلِكَ الْيَوْمَ بِالْهَرَبِ

1 . النَّيِّبُ : جَمْعُ نَابٍ : وَهِيَ النَّاقَةُ الْمُسْتَنَّةُ ، سَمَّوْهَا بِذَلِكَ حِينَ طَالَ نَابُهَا وَعَظُمَ . وَالْجَلَالَةُ : الَّتِي تَتَّبِعُ النَّجَاسَاتِ
 (تَاجُ الْعُرُوسِ : ج 2 ص 458 و ج 14 ص 114) .

2 . تَارِيخُ الطَّبَرِيِّ : ج 5 ص 49 ، الْكَامِلُ فِي التَّارِيخِ : ج 2 ص 386 نَحْوَهُ ؛ وَقَعَةُ صَفِّينَ : ص 490 وَرَاجِعُ
 الْأَخْبَارِ الطُّوَلِ : ص 190 وَالْفَتْوحُ : ج 3 ص 186 .

3 . وَقَعَةُ صَفِّينَ : ص 492 ؛ الْفَتْوحُ : ج 3 ص 187 نَحْوَهُ .

Eşter dedi ki: Allah'a yemin olsun ki aldatıldınız ve aldandınız; savaş bırakmaya çağıldınız ve kabul ettiniz. Ey alınları siyah topluluk! Sizin namazlarınızın dünyada zahitlik ve Allah'a kavuşma özlemi olduğunu sanıyorduk. Ancak sizin ölümden dünyaya kaçtığınızı görüyorum. Bilmelisiniz ki işiniz necaset yiyen yaşlı develer gibi çirkindir! Sizler bundan sonra asla izzet görmeyeceksiniz. Zalimlerin uzaklaştıkları gibi sizler de uzaklaşın!

Bunun üzerine onlar Eşter'e sövdüler. O da onlara sövdü. Ellerindeki kamçılarla onun bineğinin yüzüne vurdular. O da kamçısıyla onların bineklerinin yüzlerine vurdu. Ali (a.s) onlara bağırınca durdular.¹

2579- Vak'at-u Sıffin [Kur'ân'ların havaya kaldırılmasından sonra vuku bulan olayları açıklarken İbrahim b. Eşter'den]: Eşter dedi ki: Ey Emirülmüminin! Bu saflarla karşı tarafın saflarına hamle edersen onlar yerle bir olacaklardır.

Bunun üzerine (hakemiyet taraftarları) şöyle bağırıldılar: "Emirülmüminin Ali hakemliği kabul etti, Kur'ân'ın hakemliğine razı oldu. Zaten onun bundan başka yolu da yoktur."

Eşter dedi ki: Eğer Emirülmüminin kabul etmiş ve Kur'ân'ın hakemliğine razı olmuşsa O'nun razı olduğu şeye ben de razı oldum.

Cemaat ileri gelerek şöyle demeye başladılar: 'Emirülmüminin razı oldu, Emirülmüminin kabul etti.'

Halbuki o suskundu, tek bir kelime söylemiyordu ve yere bakıyordu.²

6/11

MUAVİYE'NİN SEVİNCİ

2580- el-Futuh: Muaviye savaşın sona ermesinin ardından diyordu ki: Allah'a yemin olsun ki Kur'ân'lar havaya kalktığı gün tam kendisinden benim için Ali'den aman almasını isteyeceğim bir anda Eşter yanımdan geri döndü.

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.49; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.386; Vak'at-u Sıffin, s.490. Ayrıca bkz. el-Ahbaru't-Tival, s.190; el-Futuh, c.3, s.186.

2 - Vak'at-u Sıffin, s.492; el-Futuh, c.3, s.187.

ولكن ذكرت قول عمرو بن الإطنابة حيث يقول :

أبت لي عتي وأبي بلاني *** وأخذي الحمد بالثمن الرّيح¹

2581 . الفتوح : فعمد الناس أسياقهم ، ووضعوا أسلحتهم ، وعزموا على الحكم ، فقال عمرو لمعاوية : كيف رأيت رأيي ؟ لقد كنت غرقت في بحر العراق وأنقذتك .

فقال معاوية : صدقت أبا عبد الله ، ولمثلها كنت أرجوك² .

7 / 11

رسالة معاوية إلى الإمام

2582 . وقعة صفين عن إبراهيم بن الأشتر : بعث معاوية أبا الأعور السلمي على بردون أبيص ، فسار بين الصّفين ؛ صف أهل العراق وصف أهل الشام ، والمصحف على رأسه وهو يقول : كتاب الله بيننا وبينكم . فأرسل معاوية إلى عليّ : إن الأمر قد طال بيننا وبينك ، وكل واحد منا يرى أنّه على الحق فيما يطلب من صاحبه ، ولن يُعطي واحد منا الطاعة للآخر ، وقد قُتل فيما بيننا بشر كثير ، وأنا أتخوف أن يكون ما بقي أشدّ مما مضى ، وإنا سوف نسال عن ذلك الموطن ، ولا يُجاسب به غيري وغيرك ، فهل لك في أمر لنا ولك فيه حياة وعذر وبراءة ، وصلاخ للأمة ، وحقن للدماء ، وألفة للدين ، وذهاب للصّغائر والفتن

1 . الفتوح : ج 3 ص 188 وراجع عيون الأخبار لابن قتيبة : ج 1 ص 126 وتاريخ الطبري : ج 5 ص 24 والكمال في التاريخ : ج 2 ص 376 والبداية والنهاية : ج 7 ص 266 و ج 8 ص 283 ووقعة صفين : ص 404 .

2 . الفتوح : ج 3 ص 191 .

O gün kaçmaya karar vermiştim. Ancak Amr b. İtnabe'nin şu sözünü hatırladım:

İffetim bırakmadı tecrübem engelledi beni

Ağır kâr kazanıp övülmek hissi tuttu beni¹

2581- el-Futuh: İnsanlar kılıçlarını kınlarına soktular ve silahlarını bırakarak hakemiyete yöneldiler. Bunun üzerine Amr, Muaviye'ye dedi ki: Benim görüşümü nasıl buldun? Irak denizinde boğulmuşsun ve ben seni kurtardım.

Muaviye dedi ki: Doğru söyledin ey Eba Abdullah! İşte böyle işler için sana ümit bağlamıştım.²

7/11

MUAVİYE'NİN İMAM'A MEKTUBU

2582- Vak'at-u Sıffin [İbrahim b. Eşter'den]: Muaviye, Ebu'l-A'ver Selemi'yi beyaz bir beygir üzerinde meydana gönderdi. O, başının üzerinde Kur'ân olduğu halde Iraklılarla Şamlıların safları arasında hareket ediyor ve şöyle diyordu: 'Allah'ın kitabı bizimle sizin aranızda hakemdir!'

Muaviye Ali'ye (a.s) şu mesajı gönderdi: Bu iş bizimle senin aranda uzadı. Her iki taraf da rakibinden istediği şey konusunda kendisini haklı görmektedir; ikimizden hiçbiri diğerine asla itaat etmeyecektir. Aramızda birçok kişi öldürüldü ve ben geriye kalanların gidenlerden daha şiddetli olmalarından korkuyorum. Biz şu meydan hakkında sorulanacağız; bu konuda benden ve senden başkası hesaba çekilmeyecektir. İster misin ki seninle aramızda bir işi kabul edelim ki onda bizim ve senin için hayat, hüccet ve beraat; ümmet için maslahat ve kanların korunması; din için de kinlerin ve fitnelerin gidip dostluğun gelişsin.

1 - el-Futuh, c.3, s.188. Ayrıca bkz. *Uyunu'l-Ahbar*, İbn-i Kutaybe, c.1, s.126; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.24; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.376; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.266 ve c.8, s.283; *Vak'at-u Sıffin*, s.404.

2 - el-Futuh, c.3, s.191.

أَنْ يُحَكِّمَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ حَكَمَانِ رَضِيَانٍ ; أَحَدُهُمَا مِنْ أَصْحَابِي ، وَالْآخَرُ مِنْ أَصْحَابِكَ ; فَيَحْكُمَانِ بِنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ بَيْنَنَا ; فَإِنَّهُ خَيْرٌ لِي وَلَكَ ، وَأَقْطَعُ لِهَذِهِ الْفِتَنِ . فَاتَّقِ اللَّهَ فِيمَا دُعِيتَ لَهُ ، وَارْضَ بِحُكْمِ الْقُرْآنِ إِنْ كُنْتَ مِنْ أَهْلِهِ . وَالسَّلَامُ¹ .

8 / 11

جَوَابُ الْإِمَامِ عَنْهُ وَقَبُولُهُ التَّحْكِيمَ

2583 . وقعة صفين عن إبراهيم بن الأشتر - بعد ذكر كتاب معاوية للإمام (عليه السلام) - : فَكُتِبَ إِلَيْهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ :

مِنْ عَبْدِ اللَّهِ عَلِيِّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ .

أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّ أَفْضَلَ مَا شَغَلَ بِهِ الْمَرْءَ نَفْسَهُ اتِّبَاعُ مَا يَحْسُنُ بِهِ فِعْلُهُ ، وَيُسْتَوْجَبُ فَضْلُهُ ، وَيَسْلَمُ مِنْ عِيْبِهِ . وَإِنَّ الْبَغْيَ وَالزُّورَ يُزْرِيانِ بِالْمَرْءِ فِي دِينِهِ وَدُنْيَاهُ ، وَيُبدِيانِ مِنْ حَلَالِهِ عِنْدَ مَنْ يُغْنِيهِ مَا اسْتَرَعَاهُ اللَّهُ مَا لَا يُغْنِي عَنْهُ تَدْيِيرُهُ .

فَاحْذَرِ الدُّنْيَا ; فَإِنَّهُ لَا فَرْحَ فِي شَيْءٍ وَصَلَتْ إِلَيْهِ مِنْهَا . وَلَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّكَ غَيْرُ مُدْرِكٍ مَا قُضِيَ فَوَائِهِ . وَقَدْ رَامَ قَوْمٌ أَمْرًا بِغَيْرِ الْحَقِّ ; فَتَنَّاؤُلُوا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى ، فَأَكْذَبَهُمْ وَمَتَّعَهُمْ قَلِيلًا ، ثُمَّ اضْطَرَّ لَهُمْ إِلَى عَذَابٍ غَلِيظٍ . فَاحْذَرِ يَوْمًا يَغْتَبِطُ فِيهِ مَنْ أَحَمَدَ عَاقِبَةَ عَمَلِهِ ، وَيَنْدِمُ فِيهِ مَنْ أَمَكَّنَ الشَّيْطَانَ مِنْ قِيَادِهِ وَلَمْ يُجَادِدْهُ ، فَغَرَّتْهُ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّ إِلَيْهَا . ثُمَّ إِنَّكَ قَدْ دَعَوْتَنِي إِلَى حُكْمِ الْقُرْآنِ ; وَلَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ الْقُرْآنِ ، وَلَسْتَ حَكَمُهُ تُرِيدُ ، وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ . وَقَدْ أَجَبْنَا الْقُرْآنَ إِلَى حُكْمِهِ ، وَلَسْنَا إِيَّاكَ أَجَبْنَا . وَمَنْ لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ [الْقُرْآنِ]² فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا³ .

1 . وقعة صفين : ص 493 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 537 ; شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 225 وفيه من

«فأرسل معاوية . . .» .

2 . ما بين المعقوفين سقط من المصدر ، وأثبتناه من بحار الأنوار وشرح نهج البلاغة .

3 . وقعة صفين : ص 493 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 537 ; شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 225 .

Bizimle senin aranda beğenilmiş iki hakem olsun; biri benim yarenlerimden, diğeri de senin yarenlerinden! O ikisi aramızda Allah'ın kitabıyla hüküm versin. Bu hem benim için hem de senin için daha hayırlı, şu fitneleri kesmede ise daha etkilidir. Çağrıldığın şey konusunda Allah'tan kork; eğer Kur'ân ehliysen onun hükmüne de razı ol. Vesselam.¹

8/11

İMAM'IN MUAVİYE'YE CEVABI VE HAKEMLİĞİ KABUL ETMESİ

2583- Vak'at-u Sıffin [Muaviye'nin İmam'a (a.s) mektubunu zikrettikten sonra İbrahim b. Eşter'den]: Bunun üzerine Ali b. Ebu Talib (a.s) ona şöyle yazdı:

Allah'ın kulu ve müminlerin emiri Ali'den Muaviye b. Ebu Süfyan'a:

İnsanın kendisini meşgul edeceği en üstün iş, amelini güzelleştiren, faziletinden nasipleneceği ve çirkinliğinden güvende olacağı şeye uymasıdır. Doğrusu zulüm ve yalancılık, kişiyi dininde ve dünyasında alçaltır; Allah'ın, ihtiyacını gidermekle görevlendirdiği kimse nezdinde de onun ayıplarını öyle bir açığa çıkarır ki tedbiri onu mustağni kılamaz. Dünyadan çekin; zira ondan ulaşacağın hiçbir şeyde sevinç yoktur. Kaybettiğini geri getiremeyeceğini sen de biliyorsun. Bir kavim doğru olmayan bir şeye niyetlendi, sonra da bunu Yüce Allah'a nisbet verdi. Allah onları yalancı saydı ve azıcık nasiplendirdi; sonra da kendilerini şiddetli bir azaba düşür etti. Amelinin âkibetini övgüye layık hale getirenlere gıpta edileceği ve yularını şeytana teslim edenlerin, onunla savaşmayanların, dünyaya aldanıp ona bel bağlamışların da pişman olacağı günden çekin. Sonra sen beni Kur'ân'ın hakemliğine davet etmişsin. Çok iyi biliyorum ki sen Kur'ân ehli değilsin, onun hükmünü de istemezsin. Ancak Allah'tan yardım dilenir. Doğrusu biz Kur'ân'ın hükmüne icabet ettik, senin çağrına değil. Her kim Kur'ân'ın hükmüne razı olmazsa uzak bir sapkınlığa düşmüş olur.²

1 - Vak'at-u Sıffin, s.493; Biharu'l-Envar, c.32, s.537; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.225

2 - Vak'at-u Sıffin, s.493; Biharu'l-Envar, c.32, s.537; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.225.

2584 . الإمام علي (عليه السلام) - من كتاب له إلى معاوية - : وإن البغي والزور يوتغان¹
 المرء في دينه ودنياه ، ويديان خلله عند من يعيبه . وقد علمت أنك غير مدرك ما قضى فوائده .
 وقد رام أقواماً أمراً بغير الحق ، فتألوا على الله فأكذبهم . فاحذر يوماً يغتبط فيه من أحمد عاقبة
 عمله ، ويندم من أمكن الشيطان من قياده فلم يجاذبه . وقد دعوتنا إلى حكم القرآن ولست من
 أهله ، ولستنا إناك أجبن ، ولكننا أجبننا القرآن في حكمه . والسلام² .

9 / 11

كلام الإمام في ذم أصحابه

2585 . الإرشاد - من كلامه (عليه السلام) حين رجع أصحابه عن القتال بصقين ، لما
 اغترهم معاوية برفع المصاحف - : لقد فعلتم فعلة ضعفت من الإسلام فؤاه ، وأسقطت مئنته³ ،
 وأورثت وهناً وذلةً . لما كنتم الأعلى ، وخاف عدوكم الاجتياح ، واستحز بهم القتل ، ووجدوا
 ألم الجراح ؛ رفعوا المصاحف ودعوكم إلى ما فيها ليفتؤوكم⁴ عنهم ، ويقطعوا الحرب فيما بينكم
 وبينهم ، ويترصوا⁵ بكم ريب المنون خديعة ومكيده . فما أنتم إن جامعتموهم على ما أحبوا ،
 وأعطيتموهم الذي سألوا إلا مغرورون . وإيم الله ، ما أطعكم بعدها موافقي رُشد ، ولا مُصيبي
 حزم⁶ .

2586 . وقعة صفين : جاء عدي بن حاتم يلتبس علياً ، ما يطأ إلا على إنسان ميت أو
 قدم أو ساعد ، فوجده تحت رايات بكر بن وائل ، فقال : يا أمير المؤمنين ! لا تقوم حتى
 نموت ؟ فقال علي : ادنه ، فدنا حتى وضع أذنه عند أنفه ، فقال : ويحك ! إن عامّة من معي
 يعصيني ، وإن معاوية فيمن يطيعه ولا يعصيه⁷ .

1 . يُوتغه : يُهلكه (النهاية : ج 5 ص 149) .

2 . نصح البلاغة : الكتاب 48 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 308 ح 588 .

3 . المئنة : القوة (لسان العرب : ج 13 ص 415) .

4 . فتأ الرجل : كثر غضبه وسكنه بقول أو غيره (لسان العرب : ج 1 ص 120) .

5 . في المصدر : « يترص » ، والصواب ما أثبتناه كما في المصادر الأخرى .

6 . الإرشاد : ج 1 ص 268 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 509 ح 559 ؛ تاريخ الطبري : ج 5 ص 56 عن جندب

بن عبد الله ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 390 ، المعيار والموازنة : ص 84 كلها نحوه .

7 . وقعة صفين : ص 379 ، بحار الأنوار : ج 32 ص 503 ح 433 ؛ شرح نصح البلاغة : ج 8 ص 77 .

2584- İmam Ali (a.s) [Muaviye'ye yazdığı mektuptan]: Zulüm ve yalancılık, kişiyi hem dininde hem de dünyasında helakete götürür; ayıbını araştıranlar katında da böyle kişilerin ayıbını ortaya çıkarır. Kaybettiğini geri getiremeyeceğini sen de biliyorsun. Bazı kavimler doğru olmayan işleri yapmaya niyetlendiler, Allah'ın hükmünü tevil ettiler. Allah da onları yalancı saydı. Amelinin âkibetini övgüye layık hale getirenlere gıpta edileceği, yularını şeytanın eline vererek direnmeksizin onun sürdüğü yere giden kişinin de pişman olacağı günden sakın. Bizi, ehli olmadığın halde, Kur'an'ın hükmüne çağırdın. Senin çağrına değil, Kur'an'ın hükmüne uyduk. Vesselam.¹

9/11

İMAM'IN YARENLERİNİ SERZENİŞ ETMESİ

2585- el-İrşad [Sıffin'de Muaviye Kur'an'ları havaya kaldırdığında yarenlerinin aldanarak savaştan vazgeçtiği sırada yaptığı konuşmasından]: Öyle bir iş yaptınız ki [bu iş] İslam'ın kuvvetini yıktı, gücünü düşürdü, yerine gevşeklik ve zilleti bıraktı. Sizler üstünlük kurmuşken, düşmanınız yok olmaktan korkuyorken, öldürülmek onları kuşatmışken ve yaralanmanın acısını duydukları bir anda Mushafları yukarı kaldırdılar, sizi ona davet ettiler; böylece sizi gevşetip onlara yönelik hışmınızı dindirmek, sizinle aralarındaki savaşı kesmek, hile ve desiseyle size gelecek hadiseleri beklemek istediler. Sizler de onların istekleri üzerinde kendileriyle birleştiniz; onlara istedikleri şeyi verdiniz; aldatılmışlardan başka bir şey değildiniz! Allah'a yemin olsun ki bundan sonra hidayete tevafuk ve akla isabet edeceğinizi sanmıyorum.²

2586-Vak'at-u Sıffin: Adiy b. Hatem Ali'yi (a.s) arıyordu. Ayağını koyduğu her yerde insan cesedi, [kesik] ayak veya el vardı. Nihayet Ali'yi (a.s) Bekr b. Vail [kabilesinin] sancakları altında buldu. Dedi ki:

Ey Emirülmüminin! Acaba ölünceye kadar direnmeyecek miyiz?

Ali (a.s) buyurdu: Yaklaş! Adiy yaklaştı ve kulağını Ali'nin (a.s) burnunun yanına kadar getirdi. Ali (a.s) şöyle buyurdu: Yazıklar olsun! Yanımdakiler umumiyetle bana baş kaldırmaktadır; oysa Muaviye kendisine başkaldıranların değil, ona itaat edenlerin arasındadır.³

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 48. Mektup; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.308, h.588.

2 - el-İrşad, c.1, s.268; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.509, h.559; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.56, Cundeb b. Abdullah'tan rivayet etmiştir; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.390; *el-Mi'yar ve'l-Muvazene*, s.84.

3 - *Vak'at-u Sıffin*, s.379; *Biharu'l-Envar*, c.32, s.503, h.433; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.8, s.77.

الفصل الثاني عشر : تعيين الحكم

1 / 12

مخالفة الإمام في تعيين الحكم

2587 . الإمام الباقر (عليه السلام) : لَمَّا أَرَادَ النَّاسُ عَلِيًّا عَلَى أَنْ يَضَعَ

حَكَمَيْنِ قَالَ لَهُمْ عَلِيُّ :

إِنَّ مُعَاوِيَةَ لَمْ يَكُنْ لِيَضَعَ لِهَذَا الْأَمْرِ أَحَدًا هُوَ أَوْثَقُ بِرَأْيِهِ وَنَظَرِهِ مِنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ، وَإِنَّهُ لَا يَصْلُحُ لِلْقُرَشِيِّ إِلَّا مِثْلُهُ ، فَعَلَيْكُمْ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ فَرَمَوْهُ بِهِ ؛ فَإِنَّ عَمْرًا لَا يَعْقِدُ عُقْدَةً إِلَّا حَلَّهَا عَبْدُ اللَّهِ ، وَلَا يَحُلُّ عُقْدَةً إِلَّا عَقَدَهَا ، وَلَا يُبْرِمُ أَمْرًا إِلَّا تَقَضَّاهُ ، وَلَا يَنْقُضُ أَمْرًا إِلَّا أَبْرَمَهُ .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ : لَا وَاللَّهِ ، لَا يَحْكُمُ فِيهَا مُضَرِّيَّانِ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ ، وَلَكِنْ اجْعَلْهُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ إِذْ جَعَلُوا رَجُلًا مِنْ مُضَرَ .

فَقَالَ عَلِيُّ : إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُخْدَعَ يَمَنِيَّتُكُمْ ؛ فَإِنَّ عَمْرًا لَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِذَا كَانَ لَهُ فِي أَمْرٍ هَوًى .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ : وَاللَّهِ ، لَا أَنْ يَحْكُمَا بَعْضُ مَانِكِرَةٍ ، وَأَحَدُهُمَا مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ ، أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ أَنْ يَكُونَ بَعْضُ مَا نُحِبُّ فِي حُكْمِهَا وَهُمَا مُضَرِّيَّانِ¹ .

2588 . الإمام علي (عليه السلام) - مِنْ كَلَامِ لَهُ فِي شَأْنِ الْحَكَمَيْنِ وَذَمِّ أَهْلِ

الشَّامِ - : جُفَاءَ طَغَامٍ ، وَعَبِيدُ أَقْزَامٍ ، جُمِعُوا مِنْ كُلِّ أَوْبٍ ، وَتُلْقَطُوا مِنْ كُلِّ شَوْبٍ ، مِمَّنْ يَنْبَغِي أَنْ يُفَقَّهَ وَيُؤَدَّبَ ، وَيُعَلَّمَ وَيُدَرَّبَ ، وَيُوَلَّى عَلَيْهِ ، وَيُؤَخَذَ عَلَى يَدَيْهِ .

1 . وقعة صفين : ص 500 عن جابر ؛ الفتوح : ج 4 ص 198 نحوه .

ON İKİNCİ FASIL

HAKEM TAYİNİ

1/12

2587-İmam Bakır (a.s): Cemaat Ali'den (a.s) iki hakem seçmesini istediklerinde Ali (a.s) onlara şöyle buyurdu: 'Muaviye, bu işte görüşüne ve nazarına Amr b. As'tan daha çok güvенеceği biri bulunmadığı için ondan başkasını seçecek değildir. Kureyşli birine karşılık ancak onun gibi biri uygun olacaktır. O halde bu işte Abdullah b. Abbas'ı ona karşı ileri sürün. Zira Amr, Abdullah'ın açamayacağı hiçbir düğüm atamaz; Abdullah'ın düğümleyemeyeceği hiçbir düğümde bulunamaz; hiçbir işi sağlamlaştıramaz ki [Abdullah] onu bozamasın ve hiçbir işi bozamaz ki [Abdullah] onu sağlamlaştıramasın.'

Eş'as dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki, hayır! Kıyamete kadar bu işte iki Mudarlı hakemlik edemez. Ancak onu Yemen halkından seç. Zira onlar Mudar'dan bir kişi seçmişlerdir.'

Ali (a.s) buyurdu: 'Ben sizin Yemenlinizin aldatılmasından korkuyorum. Zira Amr'ın, bir işte arzusu olduğunda zerre kadar Allah'tan korkacak biri değildir.'

Eş'as dedi ki: 'Vallahi onlardan birinin Yemenli olması halinde bir miktar hoşumuza gitmeyecek şekilde hüküm vermeleri, bize, her ikisinin de Mudarlı olduğu halde hoşumuza gidecek şekilde hüküm vermelerinden daha sevimlidir.'¹

2588-İmam Ali (a.s) [Hakemeyn konusunda buyurduğu ve Şamlıları kınadığı konuşmasından]: Onlar (Şamlılar), her biri bir yerden toplanmış ve getirilmiş katı kalpli, rezil, aşağılık ve soysuz kimselerdir. Onlar anlatılması, edeplendirilmesi, öğretilmesi, terbiye edilmesi, idare edilmesi ve elinden tutulması gereken kişilerdir.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.500, Cabir'den rivayet etmiştir; *el-Futuh*, c.4, s.198.

. لَيْسُوا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ ، وَلَا مِنَ الَّذِينَ تَبَوَّؤُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ .
أَلَا وَإِنَّ الْقَوْمَ اخْتَارُوا لِأَنفُسِهِمْ أَقْرَبَ الْقَوْمِ مِمَّا يُحِبُّونَ¹ ، وَإِنَّكُمْ اخْتَرْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ
أَقْرَبَ الْقَوْمِ مِمَّا تَكْرَهُونَ .

وَإِنَّمَا عَهْدُكُمْ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ بِالْأَمْسِ يَقُولُ : «إِنَّهَا فِتْنَةٌ ، فَقَطَّعُوا أَوْتَارَكُمْ ، وَشِيمُوا
سُيُوفَكُمْ» . فَإِنْ كَانَ صَادِقًا فَقَدْ أَخْطَأَ بِمَسِيرِهِ غَيْرَ مُسْتَكْرَهٍ ، وَإِنْ كَانَ كَاذِبًا فَقَدْ لَزِمَتْهُ
التُّهْمَةُ .

فَادْفَعُوا فِي صَدْرِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ، وَخُذُوا مَهْلَ الْآثَامِ ، وَحُوطُوا
قَوَاصِي الْإِسْلَامِ . أَلَا تَرَوْنَ إِلَى بِلَادِكُمْ تُغْزَى ، وَإِلَى صَفَاتِكُمْ تُرْمَى ؟²

2589 . وقعة صفين : ذَكَرُوا أَنَّ ابْنَ الْكَوَّاءِ قَامَ إِلَى عَلِيٍّ فَقَالَ : هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
قَيْسٍ وَافِدٌ أَهْلِ الْيَمَنِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَصَاحِبُ مَقَاسِمِ أَبِي بَكْرٍ ،
وَعَامِلُ عَمْرٍ ، وَقَدْ رَضِيَ بِهِ الْقَوْمُ . وَعَرَضْنَا عَلَى الْقَوْمِ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ فَرَعَمُوا : أَنَّهُ
قَرِيبُ الْقَرَابَةِ مِنْكَ ، ظَنُّونَ فِي أَمْرِكَ³ .

2590 . الأخبار الطوال : اجْتَمَعَ قُرَاءُ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَقُرَاءُ أَهْلِ الشَّامِ ، فَقَعَدُوا بَيْنَ
الصَّفَيْنِ ، وَمَعَهُمُ الْمُصْحَفُ يَتَدَارَسُونَهُ ، فَاجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يُحْكَمُوا حَكَمَيْنِ ، وَأَنْصَرَفُوا .
فَقَالَ أَهْلُ الشَّامِ : قَدْ رَضِينَا بِعَمْرٍو .

وَقَالَ الْأَشْعَثُ وَمَنْ كَانَ مَعَهُ مِنْ قُرَاءِ أَهْلِ الْعِرَاقِ : قَدْ رَضِينَا نَحْنُ بِأَبِي مُوسَى .
فَقَالَ لَهُمْ عَلِيٌّ : لَسْتُ أَثِقُ بِرَأْيِ أَبِي مُوسَى ، وَلَا بِحُزْمِهِ ، وَلَكِنْ أَجْعَلُ ذَلِكَ لِعَبْدِ اللَّهِ
بْنِ عَبَّاسٍ .

قَالُوا : وَاللَّهِ ، مَا نُفَرِّقُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ ابْنِ عَبَّاسٍ ، وَكَأَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ أَنْتَ الْحَاكِمَ ، بَلِ
اجْعَلْهُ رَجُلًا هُوَ مِنْكَ وَمِنْ مُعَاوِيَةَ سَوَاءً ، لَيْسَ إِلَى أَحَدٍ مِنْكُمَا بِأَدْنَى مِنْهُ إِلَى الْآخَرِ .

1 . في المصدر : «تُحِبُّونَ» ، والتصحيح من شرح نهج البلاغة (ج 13 ص 309) .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 238 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 323 ح 569 .

3 . وقعة صفين : ص 502 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 231 .

Onlar ne Muhacirlerden, ne Ensar'dan ve ne de Medine'de olup imanında sebat gösterenlerdendir. Dikkatinizi çekerim! Onlar kendileri için sevdiklerine en yakın kişiyi seçtiler, siz ise kendiniz için sevmediklerinize en yakın kişiyi seçtiniz. Sizin işiniz dün "Bu, bir fitnedir, yaylarınızın ipini koparın, kılıçlarınızı kınına sokun" diyen Abdullah b. Kays'a (Ebu Musa Eş'ari) kaldı. Eğer doğru söylediyse, zorlanmadığı halde gelmekle hata etti. Eğer yalan söylediyse, töhmet altına girdi. Amr b. As'ı, Abdullah İbn-i Abbas ile defedin. Fırsattan faydalanın, İslam'ın uzak şehirlerini gözetip koruyun. Görmüyor musunuz şehirleriniz savaş meydanına dönmüş, evleriniz düşmanın oklarına hedef olmuştur!¹

2589-Vak'at-u Sıffin: Anlattıklarına göre İbn-i Kevva, Ali'nin (a.s) yanında ayağa kalkıp dedi ki: Bu, Abdullah b. Kays'tır; Yemenlilerin Resulullah'a (s.a.a) gönderdikleri temsilcisi, Ebubekir döneminde ganimetlerin taksim edicisi ve Ömer'in valisi idi. Halk ona razı olmuştur. Biz onlara Abdullah b. Abbas'ı sunduk; ancak onun sana akraba olduğunu ve sana taraftarlık konusunda zan altında bulunduğunu iddia ettiler.²

2590-el-Ahbaru't-Tival: Irak ve Şam halkının kârileri toplanarak iki ordunun safları arasında oturdular. Onların yanında birlikte okudukları bir Mushaf da vardı. Sonunda iki hakem seçmek üzerinde görüş birliğine varıp geri döndüler.

Şamlılar dediler ki: Biz Amr'a razı olduk.

Eş'as ve beraberindeki Irak halkının kârileri de "Biz Ebu Musa'ya razı olduk" dediler.

Ali (a.s) onlara dedi ki: Ebu Musa'nın görüşüne ve aklına güvenmiyorum. Ben bu iş için Abdullah b. Abbas'ı seçiyorum.

Dediler ki: Vallahi biz seninle İbn-i Abbas arasında fark görmüyoruz. Güya kendin hakem olmak istiyorsun. Hayır, öyle bir kişi seç ki sana ve Muaviye'ye eşit seviyede olsun; ikinizden birine diğerinden daha yakın olmasın.

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 238. hutbe; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.323, h.569.

2 - *Vak'at-u Sıffin*, s.502; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.231.

قَالَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) : فَلِمَ تَرْضَوْنَ لِأَهْلِ الشَّامِ بِابْنِ الْعَاصِ ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ ؟

قالوا : أُولَئِكَ أَعْلَمُ ، إِنَّمَا عَلَيْنَا أَنْفُسَنَا .

قَالَ : فَإِنِّي أَجْعَلُ ذَلِكَ إِلَى الْأَشْتَرِ .

قَالَ الْأَشْعَثُ : وَهَلْ سَعَّرَ هَذِهِ الْحَرْبَ إِلَّا الْأَشْتَرُ ؟ وَهَلْ نَحْنُ إِلَّا فِي حُكْمِ الْأَشْتَرِ ؟

قَالَ عَلِيٌّ : وَمَا حُكْمُهُ ؟

قَالَ : يَضْرِبُ بَعْضُ وُجُوهِ بَعْضٍ حَتَّى يَكُونَ مَا يُرِيدُ اللَّهُ .

قَالَ : فَقَدْ أَبَيْتُمْ إِلَّا أَنْ تَجْعَلُوا أَبَا مُوسَى ؟ !

قالوا : نَعَمْ .

قَالَ : فَاصْنَعُوا مَا أَحْبَبْتُمْ ¹ .

2591 . تاريخ الطبري عن أبي مخنف : جاء الأشعث بن قيس إلى عليٍّ

فَقَالَ لَهُ : مَا أَرَى النَّاسَ إِلَّا قَدْ رَضُوا ، وَسَرَّهْمُ أَنْ يُجِيبُوا الْقَوْمَ إِلَى مَا دَعَوْهُمْ إِلَيْهِ مِنْ حُكْمِ الْقُرْآنِ ، فَإِنْ شِئْتَ أَتَيْتُ مُعَاوِيَةَ فَسَأَلْتُهُ مَا يُرِيدُ ، فَتَظَرْتُ مَا يَسْأَلُ .

قَالَ : إِيَّتَهُ إِنْ شِئْتَ فَسَلَّهُ .

فَأَتَاهُ فَقَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ ! لَا يَبْقَى شَيْءٌ رَفَعْتُمْ هَذِهِ الْمَصَاحِفَ ؟

قَالَ : لِنَرْجِعَ نَحْنُ وَأَنْتُمْ إِلَى مَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ فِي كِتَابِهِ ، تَبْعَثُونَ مِنْكُمْ

رَجُلًا تَرْضَوْنَ بِهِ ، وَتَبْعَثُ مِثْلَ رَجُلًا ، ثُمَّ نَأْخُذُ عَلَيْهِمَا أَنْ يَعْمَلَا بِمَا فِي كِتَابِ اللَّهِ لَا يَعْدُوَانِهِ ، ثُمَّ تَتَّبِعُ مَا اتَّفَقَا عَلَيْهِ .

1 . الأخبار الطوال : ص192 وراجع مروج الذهب : ج2 ص401 .

Ali (a.s): O halde neden Şamlılar için İbn As'a razı oluyorsunuz. Halbuki o böyle değil.

Dediler ki: Onlar (kendi işlerini) daha iyi bilirler; biz sadece kendimize bakmalıyız.

Ali (a.s): O halde ben bu işe Eşter'i seçiyorum.

Eş'as: Acaba bu savaşı alevlendiren Eşter değil miydi? Acaba biz şimdiye kadar Eşter'in hükmünden başka bir şey üzere miydik?

Ali (a.s): Onun hükmü nedir?

Eş'as: Allah'ın istediği gerçekleşinceye kadar bazıları bazılarının yüzlerine darbe indirsın.

Ali (a.s): Ebu Musa'dan başka kimseyi seçmeyi kabul etmediniz, öyle mi?!

Dediler ki: Evet.

Ali (a.s) buyurdu: Öyleyse istediğinizi yapın.¹

2591-Tarih-i Taberi [Ebu Mihnef'ten]: Eş'as b. Kays, Ali'nin (a.s) yanına gelerek dedi ki: Görüyorum ki cemaat, Şam ordusunun kendilerini Kur'ân'ın hakemliğine davet etmesine razıdır ve bu onları memnun etmiştir. İstersen Muaviye'nin yanına gidip ne istediğini sorayım ve ne istediğine bakayım.

Ali (a.s) buyurdu: İstiyorsan onun yanına git ve sor.

Eş'as, onun yanına gitti; ona dedi ki: Ey Muaviye! Şu Mushafları niçin havaya kaldırdınız?

Muaviye dedi ki: Hem biz hem de siz Yüce Allah'ın, kitabında emrettiği hükme dönelim diye... Kendisine razı olacağınız bir kişi gönderin. Biz de aramızdan bir kişi gönderelim. Sonra da onlardan Allah'ın kitabına göre amel etmeleri ve onun dışına çıkmamaları üzerine söz alalım. Sonra da o ikisinin üzerinde görüş birliğine vardıkları şeye uyalım.

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.192. Ayrıca bkz. *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.401.

فَقَالَ لَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ : هَذَا الْحَقُّ . فَانصَرَفَ إِلَى عَلِيٍّ فَأَخْبَرَهُ بِالَّذِي قَالَ مُعَاوِيَةُ .

فَقَالَ النَّاسُ : فَإِنَّا قَدْ رَضِينَا وَقَبِلْنَا .

فَقَالَ أَهْلُ الشَّامِ : فَإِنَّا قَدْ اخْتَرْنَا عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ وَأُولَئِكَ الَّذِينَ صَارُوا خَوَارِجَ بَعْدُ : فَإِنَّا قَدْ رَضِينَا بِأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ .

قَالَ عَلِيٌّ : فَإِنَّكُمْ قَدْ عَصَيْتُمُونِي فِي أَوَّلِ الْأَمْرِ ، فَلَا تَعْصُونِي الْآنَ ، إِنِّي لَا أَرَى أَنْ أُولِيَ أَبَا مُوسَى .

فَقَالَ الْأَشْعَثُ ، وَزَيْدُ بْنُ حُصَيْنِ الطَّلَاطِي ، وَمِسْعَرُ بْنُ فَدَكِيٍّ : لَا نَرْضَى إِلَّا بِهِ ، فَإِنَّهُ مَا كَانَ يُحْدِثُنَا مِنْهُ وَقَعْنَا فِيهِ .

قَالَ عَلِيٌّ : فَإِنَّهُ لَيْسَ لِي بِثِقَةٍ ، قَدْ فَارَقَنِي ، وَحَدَّلَ النَّاسَ عَنِّي ، ثُمَّ هَرَبَ مِنِّي حَتَّى آمَنَتْهُ بَعْدَ أَشْهُرٍ ، وَلَكِنْ هَذَا ابْنُ عَبَّاسٍ يُؤَلِّيهِ ذَلِكَ .

قَالُوا : مَا بُبَالِي أَنْتَ كُنْتَ أُمُّ ابْنِ عَبَّاسٍ ! لَا تُرِيدُ إِلَّا رَجُلًا هُوَ مِنْكَ وَمِنْ مُعَاوِيَةَ سِوَاءٍ ، لَيْسَ إِلَى وَاحِدٍ مِنْكُمَا بِأَدْنَى مِنْهُ إِلَى الْآخِرِ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : فَإِنِّي أَجْعَلُ الْأَشْتَرِ .

قَالَ أَبُو مَخْتَفٍ : إِنَّ الْأَشْعَثَ قَالَ : وَهَلْ سَعَرَ الْأَرْضَ غَيْرُ الْأَشْتَرِ ؟ ! . . .

وَهَلْ نَحْنُ إِلَّا فِي حُكْمِ الْأَشْتَرِ ؟ !

قَالَ عَلِيٌّ : وَمَا حُكْمُهُ ؟

قَالَ : حُكْمُهُ أَنْ يَضْرِبَ بَعْضُنَا بَعْضًا بِالسُّيُوفِ حَتَّى يَكُونَ مَا أَرَدْتَ وَمَا أَرَادَ .

قَالَ : فَقَدْ أَبَيْتُمْ إِلَّا أَبَا مُوسَى ؟ !

قَالُوا : نَعَمْ .

قَالَ : فَاصْنَعُوا مَا أَرَدْتُمْ .

Eş'as b. Kays ona, "Bu haktır" dedi ve Ali'nin (a.s) yanına dönerek Muaviye'nin sözünü bildirdi.

Irak halkı dedi ki: Biz razı olduk ve kabul ettik.

Bunun üzerine Şam halkı da "Biz Amr b. As'ı seçtik" dediler.

Eş'as ve daha sonraları Haricilerden olan bir cemaat şöyle dedi: "Biz de Ebu Musa Eş'ari'ye razı olduk."

Ali (a.s) dedi ki: Doğrusu sizler bu işin başında bana isyan ettiniz, bari şimdi bana baş kaldırmayın; zira ben Ebu Musa'yı seçmeyi uygun görmüyorum.

Eş'as, Zeyd b. Husayn Tai ve Mis'ar b. Fedeki dediler ki: Biz ondan başkasına razı olmayacağız. Zira o, hep bizi sakındırdığı halde savaşa girdik.

Ali (a.s): Ben ona güvenmiyorum. Benden ayrıldı, halkı etrafımdan dağıttı, benden kaçtı ve ancak aylar sonra ona aman verdim. İşte Abdullah b. Abbas, bu işe onu seçelim!

Dediler ki: Seninle İbn-i Abbas arasına fark görmüyoruz! Biz ancak sana ve Muaviye'ye eşit seviyede duran, ikinizden birine diğerinden daha yakın olmayan bir kişi istiyoruz.

Ali (a.s): O halde ben Eşter'i seçiyorum.

Ebu Mihnef şöyle diyor: Eş'as dedi ki: Acaba yeryüzünü Eşter'den başkası mı (savaş ateşi ile) alevlendirdi?!... Biz şimdiye kadar sadece Eşter'in hükmü üzerinde değil miydik?!

Ali (a.s): Onun hükmü nedir? diye sordu.

Eş'as dedi ki: Onun hükmü, senin ve onun isteği gerçekleşene kadar birbirimizi kılıçlarla dövmektir.

Ali (a.s) buyurdu: Ebu Musa'dan başkasını kabul etmezsiniz öyle mi?!

Dediler ki: Evet.

Bunun üzerine Ali (a.s): O halde istediğinizi yapın! diye buyurdu.

فَبَعَثُوا إِلَيْهِ وَقَدْ اعْتَرَلَ الْقِتَالَ ، وَهُوَ بِغُرْضٍ¹ ، فَأَتَاهُ مَوْلَى لَهُ ، فَقَالَ :
 إِنَّ النَّاسَ قَدْ اصْطَلَحُوا .
 فَقَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ !
 قَالَ : قَدْ جَعَلُوكَ حَكَمًا .
 قَالَ : إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ !
 وجاء أبو موسى حَتَّى دَخَلَ الْعَسْكَرَ ، وجاء الأَشْترُ حَتَّى أَتَى عَلِيًّا فَقَالَ :
 أَلَرَّيْنِي بِعَمْرٍو بنِ العاصِ ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، لَئِنْ مَلَأْتُ عَيْنِي مِنْهُ
 لَا أَقْتُلُهُ .
 وجاء الأَحْنَفُ فَقَالَ :

يا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! إِنَّكَ قَدْ رُمِيتَ بِحَجَرٍ الْأَرْضِ ، وَبِمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أَنْفَ
 الْإِسْلَامِ ، وَإِنِّي قَدْ عَجَمْتُ² هَذَا الرَّجُلَ ، وَحَلَبْتُ أَشْطَرَهُ ، فَوَجَدْتُهُ كَلِيلَ الشَّفَرَةِ ، قَرِيبَ
 الْقَعْرِ ، وَإِنَّهُ لَا يَصْلُحُ لِهَؤُلَاءِ الْقَوْمِ إِلَّا رَجُلٌ يَدْنُو مِنْهُمْ حَتَّى يَصِيرَ فِي أَكْفِهِمْ ، وَيَبْعُدُ حَتَّى
 يَصِيرَ بِمَنْزِلَةِ النَّجْمِ مِنْهُمْ . فَإِنْ أَيْتَ أَنْ تَجْعَلَنِي حَكَمًا ، فَاجْعَلْنِي ثَانِيًا أَوْ ثَالِثًا ، فَإِنَّهُ لَنْ
 يَعْقِدَ عُقْدَةً إِلَّا حَلَلْتُهَا ، وَلَنْ يَحُلَّ عُقْدَةً أَعْقَدَهَا إِلَّا عَقَدْتُ لَكَ أُخْرَى أَحْكَمَ مِنْهَا .
 فَأَبَى النَّاسُ إِلَّا أَبَا مُوسَى وَالرِّضَا بِالْكِتَابِ³ .

2 / 12

وَيْقَةُ الْحَكِيمِ

2592 . الأُمَالِي لِلطُّوسِي عَنْ جَنْدَبٍ : لَمَّا وَقَعَ الْإِتِّفَاقُ عَلَى كِتَابِ الْقَضِيَّةِ بَيْنَ
 أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَبَيْنَ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ

1 . غُرْضُ : بَلِيدَةٌ فِي بَرِّيَّةِ الشَّامِ تَدْخُلُ فِي أَعْمَالِ حَلَبِ (مَعْجَمُ الْبُلْدَانِ : ج 4 ص 103) .

2 . يُقَالُ : عَجَمْتُ الرَّجُلَ : إِذَا خَبَرْتَهُ (لِسَانُ الْعَرَبِ : ج 12 ص 390) .

3 . تَارِيخُ الطَّبْرِيِّ : ج 5 ص 51 ، الْكَامِلُ فِي التَّارِيخِ : ج 2 ص 387 ، الْفَتْوحُ : ج 3 ص 193 . 199 ; وَقَعَةُ
 صَفَّيْنِ : ص 498 كِلَاهُمَا نَحْوُهُ .

Bunun üzerine savaştan çekilmiş ve Urz'da¹ ikamet etmekte olan Ebu Musa'ya birini gönderdiler. Kölesi yanına gelip dedi ki: Halk sulh etmiştir.

Ebu Musa: Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun!

Kölesi, "Seni hakem olarak seçmişler" dedi.

Ebu Musa: İnna lillah ve inna ileyhi raciun!/Kuşkusuz biz Allah'tanız ve kuşkusuz biz O'na döneceğiz!

Ebu Musa gelip karargâha girdi. Eşter Ali'nin (a.s) yanına geldi ve dedi ki: 'Amr b. As'ın yanına beni ver. Kendisinden başka ilah bulunmayan Allah'a yemin olsun ki gözüme göründüğü anda onu öldüreceğim.'

Ahnef gelip dedi ki: 'Ey Emirülmüminin! Doğrusu sen yeryüzünün taşıyla (çok zeki bir kişiyle), İslam'ın başlangıcından beri Allah ve Resulüne karşı savaştan biriyle atışmaktasın. Doğrusu ben bu adamı denedim; iyisini, kötüsünü ölçtüm; onu keskinlik ve derinlikten yoksun olarak gördüm. Onların karşısına çıkmak için yaklaştığında sanki ellerinin içine düşecek gibi yaklaşan ve uzaklaştığında da bir yıldız gibi uzaklaşan bir kişi uygundur. Eğer beni hakem seçemeyi kabul etmiyor isen, (hiç olmazsa) ikinci veya üçüncü sıraya bırak. Zira o, asla benim açamayacağım bir düğüm atamayacaktır; benim attığım hiçbir düğümü de çözmeyecek ki ondan daha sağlamını senin için bağlamamış olayım.'

Ancak cemaat Ebu Musa ve Kur'ân'ın hükmüne razı gelmekten başka bir şeye yanaşmadılar.²

2/12

HAKEMLİK BELGESİ

2592- el-Emali, Tusi [Cundeb'den]: Emirülmüminin (a.s) ile Muaviye b. Ebu Süfyan arasında karar yazılmasına dair ittifak sağlanınca

1 - Urz, Şam çölünde küçük bir şehirdir ve Halep bölgesine dahildir. (*Mucemu'l-Buldan*, c.4, s.103).

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.51; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.387; *el-Futuh*, c.3, s.193-199; *Vak'at-u Sıffin*, s.498.

حَضَرَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ فِي رِجَالٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ فِي رِجَالٍ مِنَ أَهْلِ الْعِرَاقِ .

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) لِلْكَاتِبِ : أَكْتُبْ : هَذَا مَا تَقَاضَى عَلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَمُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ .

فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ : أَكْتُبِ اسْمَهُ وَاسْمَ أَبِيهِ وَلَا تُسَمِّهِ بِأَمْرَةِ الْمُؤْمِنِينَ ، فَإِنَّمَا هُوَ أَمِيرُ هَؤُلَاءِ وَلَيْسَ بِأَمِيرِنَا .

فَقَالَ الْأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ : لَا تَمُحْ هَذَا الْإِسْمَ فَإِنِّي أَتَخَوَّفُ إِنْ مَحَوْتَهُ لَا يَرْجِعُ إِلَيْكَ أَبَدًا .

فَامْتَنَعَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) مِنْ مَحْوِهِ ، فَتَرَجَعَ الْخِطَابُ فِيهِ مَلِيًّا مِنَ النَّهَارِ ، فَقَالَ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ : أُمَحْ هَذَا الْإِسْمَ تَرَحُّهُ اللَّهُ .

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) : اللَّهُ أَكْبَرُ ! سُنَّةٌ بِسُنَّةٍ وَمَثَلٌ بِمَثَلٍ ، وَاللَّهِ ، إِنِّي لَكَاتِبُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ وَقَدْ أَمَلَى عَلَيَّ : هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ سَهِيلَ بْنَ عَمْرٍو ، فَقَالَ لَهُ سَهِيلٌ : أُمَحْ رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّا لَا نُفَرِّ لَكَ بِذَلِكَ ، وَلَا نَشْهَدُ لَكَ بِهِ ، أَكْتُبِ اسْمَكَ وَاسْمَ أَبِيكَ ، فَامْتَنَعَ مِنْ مَحْوِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وآله) :

أُمَحُّهُ يَا عَلِيُّ ! وَسَتُدْعَى إِلَى مِثْلِهَا فَتُجِيبُ ، وَأَنْتَ عَلَى مَضَضٍ .

فَقَالَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ : سُبْحَانَ اللَّهِ ! وَمِثْلُ هَذَا يُشَبَّهُ بِذَلِكَ وَنَحْنُ مُؤْمِنُونَ ، وَأُولَئِكَ كَانُوا كُفَّارًا !

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) : يَا بَنَ النَّبِغَةِ ! وَمَتَى لَمْ تَكُنْ لِلْفَاسِقِينَ وَلِيًّا وَلِلْمُسْلِمِينَ عَدُوًّا ، وَهَلْ تُشَبِّهُ إِلَّا أُمَّكَ الَّتِي دَفَعْتَ بِكَ ؟

فَقَالَ عَمْرُو : لَا جَرَمَ ، لَا يَجْمَعُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ مَجْلِسٌ أَبَدًا .

فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) : وَاللَّهِ ، إِنِّي لَا أَرْجُو أَنْ يُطَهَّرَ اللَّهُ مَجْلِسِي مِنْكَ وَمِنْ أَشْبَاهِكَ .

Amr b. As Şam halkından olan adamlarıyla ve Abdullah b. Abbas da Irak halkından olan adamlarıyla bir araya geldi.

Emirülmüminin (a.s), kâtibe dedi ki: 'Şöyle yaz; bu, Emirülmüminin Ali b. Ebu Talib'le Muaviye b. Ebu Süfyan arasındaki anlaşmadır.'

Amr b. As dedi ki: 'Sadece onun ve babasının ismini yaz, Emirülmüminin ünvanını getirme; zira o, bunların emiridir, bizim emirimiz değil!'

Ahnef b. Kays [Ali'ye (a.s)] dedi ki: 'Bu ismi kaldırma. Zira onu şimdi kaldıracak olursan bir daha asla sana geri dönmeyeceğinden korkarım.'

Emirülmüminin (a.s) onu kaldırmaktan imtina edince o günün büyük bölümü bunun üzerinde tartışmayla geçti.

Eş'as b. Kays dedi ki: 'Bu ismi kaldır, Allah onu üzüntüye boğsun!'

Emirülmüminin (a.s) dedi ki: 'Allahü Ekber! Sünnete karşı sünnet ve mesele karşı mesel! Allah'a yemin olsun ki Hudeybiye gününde Resulullah'ın kâtibiydim ve o bana şöyle yazdırdı: 'Bu, Allah'ın Resulü Muhammed ile Süheyl b. Amr arasındaki anlaşmadır.' Süheyl ona dedi ki: 'Allah Resulü'nü kaldır; zira biz senin hakkında bunu kabul etmiyor ve senin için buna şahitlik etmiyoruz. Sadece kendi ismini ve babanın ismini yaz.' dedi. Ben onu kaldırmaktan imtina ettiğimde Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: Kaldır ya Ali! Çok yakında sen de aynı şeye çağrılacaksın ve mecbur kalacağın için kabul edeceksin.'

Bunun üzerine Amr b. As şöyle dedi: 'Fesüphanallah! Bu, ona mı benziyor; bizler müminleriz, oysa onlar kâfirdiler!'

Emirülmüminin (a.s) buyurdu: Ey Nabîğa'nın oğlu! Sen ne zaman fasıklara dost ve Müslümanlara düşman olmadın ki; tıpkı seni doğan annene benzemiyor musun?!

Amr dedi ki: 'Çare yok, bundan sonra asla benimle seni bir araya getiren bir oturum olmayacaktır.'

Emirülmüminin (a.s) buyurdu: 'Allah'a andolsun ki ben de Allah'ın benim meclisimi senden ve senin gibilerden temizlemesini ümit ediyorum.'

ثُمَّ كُتِبَ الْكِتَابُ وَانْصَرَفَ النَّاسُ¹ .

2593 . تاريخ الطبري عن عبد الرحمن بن جندب عن أبيه - في ذكر ما احتوت عليه وثيقته التحكيم - : وثيقته التحكيم هي ما يلي :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا ما تقاضى عليه علي بن أبي طالب ومعاوية بن أبي سفيان ، قاضى علي على أهل الكوفة ومن معهم من شيعتهم من المؤمنين والمسلمين ، وقاضى معاوية على أهل الشام ومن كان معهم من المؤمنين والمسلمين ، إنا ننزل عند حكم الله عز وجل وكتابيه ، ولا يجمع بيننا غيره ، وإن كتاب الله عز وجل بيننا من فاتحته إلى خاتمته ، نحبي ما أحيا ، ونميت ما أمات .

فما وجد الحكمان في كتاب الله عز وجل - وهما أبو موسى الأشعري عبد الله بن قيس ، وعمرو بن العاص القرشي - عملا به ، وما لم يجد في كتاب الله عز وجل فالسنة العادلة الجامعة غير المفرقة .

وأخذ الحكمان من علي ومعاوية ومن الجندين من اليهود والميثاق ، والبيعة من الناس ، أنهما آمنان على أنفسهما وأهليهما ، والأمة لهما أنصار على الذي يتقاضيان عليه . وعلى المؤمنين والمسلمين من الطائفتين كتبهما عهد الله وميثاقه أنا على ما في هذه الصحيفة ، وأن قد وجبت قضيتهما على المؤمنين ، فإن الأمن والاستقامة ووضع السلاح بينهم أينما ساروا على أنفسهم وأهليهم وأموالهم ، وشاهدتهم وغائبهم .

وعلى عبد الله بن قيس وعمرو بن العاص عهد الله وميثاقه أن يحكما بين هذه الأمة ، ولا يرذاها في حرب ولا فرقة حتى يعصيا

1 . الأمالي للطوسي : ص 187 ح 315 ، وقعة صفين : ص 508 ؛ تاريخ الطبري : ج 5 ص 52 ، الكامل في

التاريخ : ج 2 ص 388 كلها نحوه وراجع الإمامة والسياسة : ج 1 ص 151 والأخبار الطوال : ص 194 والفتوح : ج 4 ص 201 .

Sonra anlaşma metni yazıldı ve halk dağıldı.¹

2593- Tarih-i Taberi [Hakemiyet anlaşmasının içeriğinden söz ederken Abdurrahman b. Cundeb, babasından]: Hakemiyet belgesi şöyle idi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Bu, Ali b. Ebu Talib'le Muaviye b. Ebu Süfyan arasındaki anlaşmadır; Ali, bunu Kufe halkı, yanındaki müminler ve Müslümanlar hakkında geçerli saymıştır. Muaviye de Şam ahalisi ve yanındaki müminler ve Müslümanlar hakkında geçerli kılmıştır. [Anlaşma şudur:] Biz Yüce Allah'ın hükmüne ve kitabına baş eğeceğiz; ondan başka hiçbir şey bizi birleştiremez. Hiç şüphesiz Allah'ın kitabı başından sonuna kadar aramızda hakimdir. Onun dirilttiğini dirilteceğiz ve onun öldürdüğünü öldüreceğiz.

Şu iki hakem [Ebu Musa Eş'ari Abdullah b. Kays ve Amr b. As Ku-reşî] Allah'ın kitabında ne bulurlarsa ona amel edecekler; Allah'ın kitabında hüküm bulamadıklarında ise üzerinde ihtilaf bulunmayan ve herkesin ittifak ettiği adil sünnete müracaat edeceklerdir.

Bu iki hakem, Ali ile Muaviye'den ve her iki ordudan sözler ve güvenceler almışlardır; kendileri ve aileleri emniyet içinde olacaklarına dair halktan güvence almışlardır. Ümmet, bu ikisinin varacağı kararda onların yardımcıları olacaktır.

Her iki taifeden olan müminler ve Müslümanlara Allah'ın ahdi ve misakı gereği bu sahifede bulunanlara bağlı kalmaları, hakemlerin müminler üzerindeki hükümlerine de uymaları vaciptir. Kuşkusuz emniyet, istikamet ve daima aralarında silahı bırakmaları onların kendi canları, aileleri, malları, hazırda bulunanları ve bulunmayanları üzerinde kabul ettikleri bir sorumluluktur.

Abdullah b. Kays ile Amr b. As üzerinde ilahi bir ahit ve misak olarak düşen görev ise bu ümmet arasında hakemlik etmeleri, ümmeti isyana sürükleyecek savaş ve tefrikaya düşürmemeleridir.

1 - *el-Emali*, Tusi, s.187, h.315; *Vak'at-u Sıffin*, s.508; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.52; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.388. Ayrıca bkz. *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.151; *el-Ahbaru't-Tival*, s.194; *el-Futuh*, c.4, s.201.

وَأَجَلَ الْقَضَاءِ إِلَى رَمَضَانَ . وَإِنْ أَحَبَّا أَنْ يُؤَخَّرَا ذَلِكَ أَخْرَاهُ عَلَى تَرَاضٍ مِنْهُمَا ،
وَإِنْ تَوَفَّى أَحَدُ الْحَكَمَيْنِ فَإِنَّ أَمِيرَ الشَّيْعَةِ يَخْتَارُ مَكَانَهُ ، وَلَا يَأْلُو مِنْ أَهْلِ الْمَعْدَلَةِ
وَالْقِسْطِ .

وَإِنَّ مَكَانَ قَضِيَّتَيْهِمَا الَّذِي يَقْضِيَانِ فِيهِ مَكَانٌ عَدْلٌ بَيْنَ أَهْلِ الْكُوفَةِ وَأَهْلِ
الشَّامِ ، وَإِنْ رَضِيَ أَحَبُّهُمَا فَلَا يَحْضُرُهُمَا فِيهِ إِلَّا مَنْ أَرَادَا ، وَيَأْخُذُ الْحَكَمَانِ مَنْ أَرَادَا
مِنَ الشُّهُودِ ، ثُمَّ يَكْتُبَانِ شَهَادَتَهُمَا عَلَى مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ ، وَهُمُ أَنْصَارٌ عَلَى مَنْ
تَرَكَ مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ ، وَأَرَادَ فِيهِ إِلْحَادًا وَظُلْمًا .
اللَّهُمَّ ! إِنَّا نَسْتَنْصِرُكَ عَلَى مَنْ تَرَكَ مَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ ¹ .

2594 . شرح نهج البلاغة عن أبي إسحاق الشيباني : قَرَأْتُ كِتَابَ الصُّلْحِ
عِنْدَ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ فِي صَحِيفَةِ صَفْرَاءَ عَلَيْهَا خَاتَمَانِ خَاتَمٌ مِنْ أَسْفَلِهَا وَخَاتَمٌ مِنْ
أَعْلَاهَا عَلَى خَاتَمِ عَلِيٍّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» وَعَلَى خَاتَمِ مُعَاوِيَةَ
«مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ» وَقِيلَ لِعَلِيِّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حِينَ أَرَادَ أَنْ يَكْتُبَ الْكِتَابَ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَأَهْلِ الشَّامِ : أَتَقْرَأُ أَنَّهُمْ مُؤْمِنُونَ مُسْلِمُونَ ؟
فَقَالَ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) : مَا أَقْرَأُ لِمُعَاوِيَةَ وَلَا لِأَصْحَابِهِ أَنَّهُمْ مُؤْمِنُونَ وَلَا
مُسْلِمُونَ ، وَلَكِنْ يَكْتُبُ مُعَاوِيَةُ مَا شَاءَ بِمَا شَاءَ وَيَقْرَأُ بِمَا شَاءَ لِنَفْسِهِ وَلَا لِأَصْحَابِهِ ،
وَيُسَمِّي نَفْسَهُ بِمَا شَاءَ وَأَصْحَابَهُ ² .

2595 . تاريخ الطبري عن فضيل بن خديج الكندي - فِي وَثِيقَةِ التَّحْكِيمِ - :
كَانَ الْكِتَابُ فِي صَفَرٍ وَالْأَجَلَ رَمَضَانُ إِلَى ثَلَاثِينَ أَشْهُرُ ، إِلَى أَنْ يَلْتَقِيَ الْحَكَمَانِ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 53 ، الأخبار الطوال : ص 194 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 388 ، الإمامة
والسياسة : ج 1 ص 152 ، الفتوح : ج 4 ص 204 ؛ وقعة صفين : ص 510 و ص 504 ، شرح الأخبار : ج 2
ص 135 كلها نحوه .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 233 ، ينابيع المودة : ج 2 ص 19 ؛ وقعة صفين : ص 509 .

Hakemliğin süresi Ramazan ayına kadardır. Eğer hakemler bu süreyi ertelemek isterlerse ikisinin de rızası ile erteleyebilirler. Eğer hakemlerden biri ölecek olursa gürhün emiri onun yerine adalet ve hakkaniyet ehlinde şaşmamak şartıyla birini seçecek.

Hakemlerin hüküm verme yeri Küfe halkı ile Şam halkına eşit mesafede bulunacak orta bir yer olacak. O ikisi razı olsalar ve isteseler ancak her ikisinin istediği kimse orada hazır olacak; hakemler istediklerini şahit olarak alabilecekler. Sonra da hakemler şahitliklerini şu sahifeye yazacaklar. Kim bu sahifedekilere uymazsa, inkar ederse ve onda zulüm yoluna sapmak isterse ümmet ona galip gelecektir.

Allahım! Bu sahifedekileri terk edecek olanlara karşı senden yardım diliyoruz.¹

2594-Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Ebu İshak Şeybani'den]: Said b. Ebu Burde'nin yanında bulunan sarı bir sahifeye yazılmış barış anlaşmasını okudum; ona alt kısmına ve üst tarafına olmak üzere iki mühür vurulmuştu;. Ali'nin mühründe "Muhammed Resulullah" yazılıydı. Muaviye'nin de mühründe "Muhammed Resulullah" yazılıydı. Kendisiyle Muaviye ve Şam halkı arasındaki bu mektubu yazmak istediğinde Ali'ye (a.s) şöyle denildi: "Acaba onların müminler ve Müslümanlar olduğunu ikrar ediyor musun?"

Ali (a.s) buyurdu: "Ben ne Muaviye'nin ne de yarenlerinin hakkında onların müminler ve Müslümanlar olduklarına ikrar etmiyorum. Ancak Muaviye istediğini dilediği şekilde yazıyor; kendisi ve yarenleri için istediği şeye ikrar ediyor; kendisine ve ashabına istediği ismi veriyor."²

2595-Tarih-i Taberi [Hakemiyet belgesi hakkında Fuzeyl b. Hu-deyc Kindi'den]: Bu mektup Safer ayında yazıldı. Hakemlerin görüşme süresi ise Ramazan ayından sekiz ay sonrasına kadardı.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.53; *el-Ahbaru't-Tival*, s.194; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.388; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.152; *el-Futuh*, c.4, s.204; *Vak'at-u Sıffin*, s.510 ve s.504; *Şerhu'l-Ahbar*, c.2, s.135.

2 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.233; *Yenabiu'l-Meveddet*, c.2, s.19; *Vak'at-u Sıffin*, s.509.

ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ دَفَنُوا قَتْلَهُمْ ، وَأَمَرَ عَلِيٌّ الْأَعْوَرَ فَنَادَى فِي النَّاسِ بِالرَّحِيلِ¹ .
2596 . تاريخ الطبري عن أبي جعفر : كُتِبَ كِتَابُ الْقَضِيَّةِ بَيْنَ عَلِيٍّ وَمُعَاوِيَةَ يَوْمَ
 الْأَرْبَعَاءِ لِثَلَاثِ عَشْرَةِ خَلَتْ مِنْ صَفَرٍ سَنَةِ سَبْعٍ وَثَلَاثِينَ مِنَ الْهِجْرَةِ عَلَى أَنْ يُوَافِيَ
 عَلِيٌّ وَمُعَاوِيَةُ مَوْضِعَ الْحَكَمَيْنِ بِدُومَةِ الْجَنْدَلِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ² .

3 / 12

عَدَمُ رِضَاءِ الْأَشْتَرِ بِمَا فِي الْوَثِيقَةِ

2597 . تاريخ الطبري عن عُمارة بن ربيعة الجرمي : لَمَّا كُتِبَتِ الصَّحِيفَةُ دُعِيَ لَهَا
 الْأَشْتَرُ فَقَالَ : لَا صَحِبْتَنِي يَمِينِي وَلَا نَفَعْتَنِي بَعْدَهَا شِمَالِي إِنْ خُطَّ لِي فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ
 اسْمٌ عَلَى ضَلَحٍ وَلَا مُوَادَعَةٍ ، أَوْ لَسْتُ عَلَى بَيْتَةٍ مِنْ رَبِّي وَمِنْ ضَلَالِ عَدُوِّي ؟
 أَوْ لَسْتُ قَدْ رَأَيْتُمُ الظَّفَرَ لَوْ لَمْ تُجْمِعُوا عَلَى الْجَوْرِ ؟
 فَقَالَ لَهُ الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ : إِنَّكَ وَاللَّهِ ، مَا رَأَيْتَ ظَفَرًا وَلَا جَوْرًا ، هَلُمَّ إِلَيْنَا
 فَإِنَّمَا رَغَبَتْ بِكَ عَنَّا .

فَقَالَ : بَلَى وَاللَّهِ ، لَرَغَبَتْ بِي عَنْكَ فِي الدُّنْيَا لِلدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لِلْآخِرَةِ ، وَلَقَدْ سَفَكَ اللَّهُ
 عَزَّ وَجَلَّ بِسَيْفِي هَذَا دِمَاءَ رِجَالٍ مَا أَنْتَ عِنْدِي خَيْرٌ مِنْهُمْ وَلَا أَحْزَمُ دَمًا .
 قَالَ عُمَارَةُ : فَتَنَطَّرْتُ إِلَى ذَلِكَ الرَّجُلِ وَكَأَنَّمَا فُصِّعَ عَلَى أَنْفِهِ الْحُمَمُ - يَعْنِي الْأَشْعَثُ -
 3

2598 . تاريخ الطبري عن فضيل بن خديج الكندي : قِيلَ لِعَلِيٍّ بَعْدَمَا كُتِبَتِ
 الصَّحِيفَةُ : إِنَّ الْأَشْتَرَ لَا يُقَرُّ بِمَا فِي الصَّحِيفَةِ ، وَلَا يَرَى إِلَّا قِتَالَ الْقَوْمِ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 59 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 111 وفيه إلى «قتلاهم» .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 56 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 389 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 277 وراجع
 وقعة صفين : ص 507 و ص 511 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 54 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 389 ؛ وقعة صفين : ص 511 نحوه .

Sonra insanlar ölülerini toprağa verdiler. Ali (a.s) A'ver'e halka yola çıkmaları çağrısında bulunmasını emretti.¹

2596-Tarih-i Taberi [Ebu Cafer'den]: Ali (a.s) ile Muaviye arasında hakemlik belgesi Hicri otuz yedinci yılın Safer ayının on üçüncü Çarşamba günü yazıldı. Bu kararname gereğince Ali ve Muaviye Ramazan ayında hakemlerin Dumetu'l-Cendel'deki yerine geleceklerdi.²

3/12

EŞTER'İN BELGENİN İÇERİĞİNDEN HOŞNUTSUZLUĞU

2597-Tarih-i Taberi [Ümare b. Rabia Cermi'den]: Bu anlaşma sahifesi yazıldığında Eşter ona nazır olmak üzere çağrıldı. Eşter dedi ki: 'Eğer bu sahifede barış ve mütareke için benim ismim yazılırsa bundan sonra ne sağımdan ne de solumdan saadet yüzü görmeyeyim. Acaba ben Rabbimden düşmanımın sapkınlığına dair delil üzere değil miydim? Eğer zulüm üzere birleşmemiş olsaydınız zafere kavuşmamış mıydık?'

Eş'as b. Kays ona dedi ki: 'Sen ne zafer gördün ne de zulüm; hadi, bize doğru gel. Zira sen bizden yüz çevirecek değilsin.'

Eşter dedi ki: 'Vallahi evet! Dünyada dünya[ya bağlı olduğun] için ve ahirette de ahiret[ten kaçtığın] için senden yüz çevireceğim. Yüce Allah'ın şu kılıcımla kanlarını döktüğü adamlar var ya, benim yanımda ne sen onlardan daha iyisin, ne de kanın daha saygındır!'

Ümare diyor ki: 'Ben o adama [Eş'as'ı kastediyordu] baktım; sanki burnuna ateş düşmüştü.'³

2598-Tarih-i Taberi [Fuzeyl b. Hudeyc Kindi'den]: Barış belgesi yazıldıktan sonra Ali'ye (a.s) denildi ki: Eşter bu belgenin içeriğine ikrar etmiyor ve sadece onlarla savaşmayı öngörüyor.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.59; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.111.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.56; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.389; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.277. Ayrıca bkz. *Vak'at-u Siffin*, s.507 ve s.511.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.54; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.389; *Vak'at-u Siffin*, s.511.

قَالَ عَلِيٌّ : وَأَنَا وَاللَّهِ ، مَا رَضَيْتُ وَلَا أَحْبَبْتُ أَنْ تَرْضَوْا ، فَإِذَا أَتَيْتُمْ إِلَّا أَنْ تَرْضَوْا فَقَدْ رَضَيْتُمْ ، فَإِذَا رَضَيْتُمْ فَلَا يَصْلُحُ الرُّجُوعُ بَعْدَ الرِّضَا ، وَلَا التَّبْدِيلُ بَعْدَ الْإِقْرَارِ ، إِلَّا أَنْ يُعْصِيَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَتَعَدَّى كِتَابَهُ ، فَقَاتِلُوا مَنْ تَرَكَ أَمْرَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ .

وَأَمَّا الَّذِي ذَكَرْتُمْ مِنْ تَرْكِهِ أَمْرِي وَمَا أَنَا عَلَيْهِ فَلَيْسَ مِنْ أَوْلِيكَ ، وَلَسْتُ أَخَافُهُ عَلَى ذَلِكَ ، يَا لَيْتَ فِيكُمْ مِثْلَهُ اثْنَيْنِ ! يَا لَيْتَ فِيكُمْ مِثْلَهُ وَاحِدًا ! يَرَى فِي عَدُوِّي مَا أَرَى ؛ إِذَا لَخَفْتُ عَلَيَّ مَوَوْتُكُمْ وَرَجَوْتُ أَنْ يَسْتَقِيمَ لِي بَعْضُ أَوْدِكُمْ ، وَقَدْ نَهَيْتُكُمْ عَمَّا أَتَيْتُمْ فَعَصَيْتُمُونِي ، وَكُنْتُ أَنَا وَأَنْتُمْ كَمَا قَالَ أَخُو هَوَازِنَ :
وَهَلْ أَنَا إِلَّا مِنْ غَزِيَّةٍ إِنْ غَوَتْ *** غَوِيْتُ وَإِنْ تَرَشَّدَ غَزِيَّةٌ أَرَشُدُ¹

4 / 12

اختلاف الكلمة في أصحاب الإمام

2599 . تاريخ الطبري عن أبي جناب : خَرَجَ الْأَشْعَثُ بِذَلِكَ الْكِتَابِ يَقْرُؤُهُ عَلَى النَّاسِ ، وَيَعْرِضُهُ عَلَيْهِمْ فَيَقْرُؤُونَهُ حَتَّى مَرَّ بِهِ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فِيهِمْ عُرْوَةُ بْنُ أُدَيَّةَ وَهُوَ أَخُو أَبِي بِلَالٍ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ فَقَالَ عُرْوَةُ بْنُ أُدَيَّةَ : تُحْكَمُونَ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الرِّجَالِ ؟ ! لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ، ثُمَّ شَدَّ بِسَيْفِهِ فَضَرَبَ بِهِ عَجَزَ دَابَّتِهِ ضَرْبَةً خَفِيفَةً وَانْدَفَعَتِ الدَّابَّةُ ، وَصَاحَ بِهِ أَصْحَابُهُ أَنْ أَمْلِكْ يَدَكَ فَارْجِعْ ، فَغَضِبَ لِلْأَشْعَثِ قَوْمُهُ وَنَاسٌ كَثِيرٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَمَشَى الْأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ السَّعْدِيُّ وَمَعْقِلُ بْنُ قَيْسٍ الرَّيَاحِيُّ وَمِسْعَرُ بْنُ فَدَكِيٍّ وَنَاسٌ كَثِيرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 59 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 389 ؛ الإرشاد : ج 1 ص 269 وفيه من «والله . . .» ، وقعة صفين : ص 521 كلاهما نحوه .

Ali (a.s) dedi ki: Allah'a yemin olsun ki ben de razı olmadım ve sizlerin razı olmanızı da istemedim. Ancak razı olmaktan başka bir şeye yanaşmadığınızdan ben de rıza gösterdim. Razı olmamdan sonra rızadan dönmek ve ikrar ettikten sonra değiştirmek reva değildir. Ancak Yüce Allah'a baş kaldırılması ve kitabının dışına çıkılması başkadır; her kim Allah'ın emrini terk ederse onunla savaşın. Onun emrimi ve görüşümü terk ettiğinden dem vurmanıza gelince; böylelerinden değildir o; bu hususta ondan endişem de yoktur. Keşke içinizde onun gibi iki kişi olsaydı! Keşke içinizde onun gibi bir kişi olsaydı! Düşmanım hakkında benim düşündüğüm gibi düşünmektedir. Bu durumda üzerimdeki (size komutanlık) yüküm hafiflerdi ve bazı eğriliklerinizin düzelmesine ümitli olurdum. Şu getirdiğiniz işten sizi men ettim, ancak bana baş kaldırdınız. Benimle sizin durumunuz Hevazinli kardeşin söylediği şu söze benzemektedir:

Ben Gaziye kabilesinden miyim ki saptığında sapayım

Gaziye kabilesi yol bulduğunda da yol bulayım¹

4/12

İMAM'IN ASHABI ARASINDA GÖRÜŞ İHTİLAFI

2599-Tarih-i Taberi [Ebu Cenab'dan]: Eş'as bu mektubu getirdi; onu halka okuyor, okumaları için onlara sunuyordu. Sonra Beni Temim kabilesine vardı; onların içinde Ebu Bilal'in kardeşi Urve b. Udeyye de vardı. Mektubu onlara okuduğunda Urve b. Udeyye dedi ki: "Yüce Allah'ın işinde kişileri mi hakem kılıyorsunuz?! Hüküm ancak Allah'a aittir." Daha sonra kılıcını çekip Eş'as'ın merkebinin kalçasına hafifçe vurdu; hayvan yerinden fırladı. Yarenleri Urve'ye "eline hakim ol!" diye bağırıyorlar; o da geri döndü. Eş'as'a yapılmış bu harekete kavmi ve Yemen halkının birçoğu öfkelenildi. Bunun üzerine Ahnef b. Kays Sadi, Makil b. Kays Riyahi, Mis'ar b. Fedeki ve Beni Temim kabilesinden birçok kişi Eş'as'ın yanına gittiler;

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.59; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.389; *el-İrşad*, c.1, s.269; *Vak'at-u Sıffin*, s.521.

فَتَنَصَّلُوا¹ إِلَيْهِ وَاعْتَذَرُوا فَقِيلَ وَصَفَحَ² .

2600 . الكامل للمبرد عن أبي العباس : أَمَّا أَوَّلُ سَيْفٍ سُئِلَ مِنْ سَيْوِفِ الْخَوَارِجِ فَسَيْفُ عُرْوَةَ بْنِ أَدِيَّةَ ، وَذَلِكَ أَنَّهُ أَقْبَلَ عَلَى الْأَشْعَثِ فَقَالَ : مَا هَذِهِ الدَّيْنَةُ يَا أَشْعَثُ ؟ وَمَا هَذَا التَّحْكِيمُ ؟ أَشَرَطْتُ أَوْثَقَ مِنْ شَرِطِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ؟ ! ثُمَّ شَهَرَ عَلَيْهِ السَّيْفَ وَالْأَشْعَثُ مُوَلِّ ، فَضَرَبَ بِهِ عَجْزَ الْبَغْلَةِ ، فَشَبَّتِ الْبَغْلَةُ فَتَفَرَّتِ الْيَمَانِيَّةُ ، وَكَانُوا جُلًّا أَصْحَابِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ .

فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ الْأَحْنَفُ قَصْدَهُ هُوَ وَجَارِيَتُهُ بَنُ قُدَامَةَ ، وَمَسْعُودُ بْنُ فَدَكِيٍّ بِنِ أَعْبَدَ ، وَشَبَّتْ بَنُ رُبَيْعِي الرِّيَاحِيُّ إِلَى الْأَشْعَثِ ، فَسَأَلُوهُ الصَّفَحَ ، فَفَعَلَ³ .

2601 . مروج الذهب : لَمَّا وَقَعَ التَّحْكِيمُ تَبَاغَضَ الْقَوْمُ جَمِيعًا ، وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ يَتَبَرَّأُ مِنْ بَعْضٍ : يَتَبَرَّأُ الْأَخُ مِنْ أَخِيهِ ، وَالْإِبْنُ مِنْ أَبِيهِ ، وَأَمَرَ عَلِيٌّ بِالرَّحِيلِ ، لِعِلْمِهِ بِاخْتِلَافِ الْكَلِمَةِ ، وَتَفَاوُتِ الرَّأْيِ ، وَعَدَمِ النِّظَامِ لِأُمُورِهِمْ ، وَمَا لِحَقِّهِ مِنَ الْخِلَافِ مِنْهُمْ ، وَكَثْرِ التَّحْكِيمِ فِي جَيْشِ أَهْلِ الْعِرَاقِ ، وَتَضَارُبِ الْقَوْمِ بِالْمُقَارَعِ وَنِعَالِ السَّيُوفِ ، وَتَسَابُؤِ ، وَلَا مَ كُلِّ فَرِيقٍ مِنْهُمْ الْآخَرُ فِي رَأْيِهِ .

وَسَارَ عَلِيٌّ يَوْمَ الْكُوفَةِ ، وَلَحِقَ مُعَاوِيَةُ بِدِمَشْقَ مِنْ أَرْضِ الشَّامِ وَفَرَّقَ عَسَاكِرَهُ ، فَلَحِقَ كُلُّ جُنْدٍ مِنْهُمْ بِبَلَدِهِ⁴ .

1 . تَنَصَّلَ إِلَيْهِ مِنَ الْجَنَابَةِ : خَرَجَ وَتَبَرَّأَ (لسان العرب : ج 11 ص 664) .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 55 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 389 ؛ وقعة صفين : ص 513 نحوه وراجع الأخبار الطوال : ص 197 .

3 . الكامل للمبرد : ج 3 ص 1098 وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 278 .

4 . مروج الذهب : ج 2 ص 405 .

onun gönlünü alıp özür dilediler. O da kabul edip bağışladı.¹

2600- *el-Kamil, Muberrid* [Ebu Abbas'tan]: Haricilerin kılıçları arasından ilk çekilen kılıç Urve b. Udeyye'nin kılıcıydı. O, Eş'as'a doğru gelip dedi ki: "Bu alçaklık da nedir ey Eş'as?! Bu hakemiyet de ne oluyormuş? Acaba izzet ve celal sahibi Allah'ın şartından daha güvenilir bir şart var mıdır?!" Sonra da onun üzerine kılıç çekti. Eş'as sırtını dönmüştü. Urve, onun kısırağının kalçasına bir darbe vurdu. Kısarak ürküp fırladı. Yemenliler rahatsız oldular. Onlar, Ali'nin (a.s) ordusunun çoğunluğunu oluşturmaktaydılar.

Ahnef bunu görünce yanına Cariyet İbn-i Kudame, Mesud b. Fedeki b. A'bud ve Şebes b. Rabii Riyahi'yi alarak birlikte Eş'as'ın yanına gittiler ve ondan af dilediler; Eş'as da kabul etti.²

2601-*Murucu'z-Zeheb*: Hakemiyet olayı vuku bulunca o kavmin (Iraklılar) tümü birbirlerine öfkeleniler; birbirlerinden uzaklaştılar: Kardeş kardeşinden ve oğul babasından kaçıyor. Ali (a.s), yola çıkma emrini verdi. Zira onların görüşlerinde ihtilaf oluştuğunu, işlemindeki düzenin bozulduğunu ve kendisine muhalif kesildiklerini biliyordu. Hakemiyet olayı Iraklıların ordusunda çok sesliliğe sebep olmuştu. Onlar kırbaçlar ve kılıçların kabzeleri ile birbirlerini vuruyor, birbirlerine sövüyorlardı; içlerinden her güruh, ötekini görüşünden dolayı kınıyordu.

Ali (a.s) Kufe'ye doğru yola çıktı. Muaviye de Şam topraklarından olan Dimeşk'e giderek askerlerini dağıttı; onlardan her biri kendi şehrine gitti.³

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.55; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.389; *Vak'at-u Stffin*, s.513. Ayrıca bkz. *el-Ahbaru't-Tival* s.197.

2 - *el-Kamil, Muberrid*, c.3, s.1098. Ayrıca bkz. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.278.

3 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.405.

الفصل الثالث عشر :

الإنصراف من صفين

1 / 13

خُطْبَةُ الْإِمَامِ عِنْدَ مُنْصَرَفِهِ مِنْ صِفِّينَ

2602 . نهج البلاغة - مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ (عَلَيْهِ السَّلَام) بَعْدَ انْصِرَافِهِ مِنْ صِفِّينَ - :
أَحْمَدُهُ اسْتِثْمَامًا لِنِعْمَتِهِ ، وَاسْتِسْلَامًا لِعِزَّتِهِ ، وَاسْتِعْصَامًا مِنْ مَعْصِيَتِهِ . وَأَسْتَعِينُهُ فَاقَهُ
إِلَى كِفَايَتِهِ ؛ إِنَّهُ لَا يَضِلُّ مَنْ هَدَاهُ ، وَلَا يَبْلُغُ مَنْ عَادَاهُ ، وَلَا يَفْتَقِرُ مَنْ كَفَاهُ ؛ فَإِنَّهُ
أَرْجَحُ مَا وُزِنَ وَأَفْضَلُ مَا خُزِنَ .

وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ، شَهَادَةً مُمْتَحَنًا إِخْلَاصُهَا ، مُعْتَقَدًا
مُصَاصُهَا ، تَتَمَسَّكُ بِهَا أَبَدًا مَا أَبْقَانَا . وَنَدْخُرُهَا لِأَهَاوِيلَ مَا يَلْقَانَا ، فَإِنَّهَا عَزِيمَةٌ
الْإِيمَانِ ، وَفَاتِحَةُ الْإِحْسَانِ ، وَمَرْضَاةُ الرَّحْمَنِ ، وَمَدْحَرَةُ الشَّيْطَانِ . وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، أَرْسَلَهُ بِالَّذِينَ الْمَشْهُورِ ، وَالْعَلَمِ الْمَأْثُورِ ، وَالْكِتَابِ الْمَسْطُورِ ، وَالتَّوْرِ
السَّاطِعِ ، وَالضِّيَاءِ اللَّامِعِ ، وَالْأَمْرِ الصَّادِعِ ، إِزَاحَةً لِلشُّبُهَاتِ ، وَاحْتِجَاجًا بِالْبَيِّنَاتِ .
وَتَحْذِيرًا بِالْآيَاتِ ، وَتَخْوِيفًا بِالْمَثَلَاتِ

ON ÜÇÜNCÜ FASIL

SIFFIN'DEN DÖNÜŞ

1/13

İMAM'IN SIFFIN DÖNÜŞÜNDEKİ HUTBESİ

2602- *Nehcü'l-Belağa* [Sıffin'den döndükten sonra okuduğu hutbesinden]: Nimetini tamamlaması, izzetine teslim olmayı ve Ona baş kaldırmaktan korunmayı istediğim için Allah'a hamd ederim. Yeterliliğine duyulan ihtiyaçtan dolayı O'ndan yardım dilerim. Onun hidayet ettiği sapmaz, kendisine düşmanlık eden kurtulmaz, kendisine yettiği kimse de yoksul olmaz. Ona hamd etmek ölçölüp tartılan ve saklanıp korunan her şeyden daha üstündür.

Şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, tektir, ortağı yoktur. Bu öyle bir şahadettir ki samimiyeti sınanmış ve halis olduğuna inanılmıştır. Bizleri sağ bıraktığı sürece sadece Ona sarılırız. Bu şahadeti, göreceğimiz korkulu anlar için saklarız. Şüphesiz ki bu şahadet imanının kararlılığı, ihsanın baş tacı, Rahman'ın rızası ve Şeytan'ın kovucusudur. Hakeza şahadet ederim ki Muhammed Onun kulu ve elçisidir. Onu meşhur bir din, aktarılmış bir sancak, yazılmış bir kitap, parıldayan bir nur, ışıldayan bir ışık ve insanlar arasında hükmeden bir emirle şüpheleri gidermek, apaçık deliller sunmak, mucizelerle sakındırmak ve cezalarla korkutmak için gönderdi.

وَالثَّالِثُ فِي فِتْنِ انْجَذَمَ فِيهَا حَبْلُ الدِّينِ ، وَتَزَعَزَعَتِ سَوَارِي الْيَقِينِ ، وَاخْتَلَفَ النَّجْرُ¹ وَتَشَتَّتَ الْأَمْرُ ، وَضَاقَ الْمَخْرَجُ وَغَمِيَ الْمَصْدَرُ ، فَالْهُدَى خَامِلٌ وَالْعَمَى شَامِلٌ . غُصِيَ الرَّحْمَنُ ، وَنُصِرَ الشَّيْطَانُ ، وَخُذِلَ الْإِيمَانُ ، فَانْهَارَتْ دَعَائِمُهُ ، وَتَنَكَّرَتْ مَعَالِمُهُ ، وَدَرَسَتْ سُبُلُهُ ، وَعَقَتْ شُرُكُهُ . أَطَاعُوا الشَّيْطَانَ فَسَلَكُوا مَسَالِكَهُ ، وَوَرَدُوا مَنَاهِلَهُ ، بِهِمْ سَارَتْ أَعْلَامُهُ وَقَامَ لَوَاؤُهُ فِي فِتْنِ دَاسَتِهِمْ بِأَخْفَافِهَا² ، وَوَطِئَتْهُمْ بِأُظْلَافِهَا³ ، وَقَامَتْ عَلَى سَنَابِكِهَا⁴ ، فَهُمْ فِيهَا تَائِهُونَ حَائِرُونَ جَاهِلُونَ مَفْتُونُونَ فِي خَيْرِ دَارٍ وَشَرِّ جِيرَانٍ . نَوْمُهُمْ سُهْوٌ وَكُحْلُهُمْ دُمُوعٌ ، بِأَرْضِ عَالَمِهَا مُلَجِّمٌ وَجَاهِلِهَا مُكْرَمٌ .

[قَالَ الشَّرِيفُ الرَّضِيُّ :] وَمِنْهَا يَعْنِي آلَ النَّبِيِّ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : هُمْ مَوْضِعُ سِرِّهِ ، وَلَجَأُ أَمْرِهِ ، وَغِيَّةُ⁵ عِلْمِهِ ، وَمَوْتِلُ⁶ حُكْمِهِ ، وَكُهُوفُ كُتُبِهِ ، وَجِبَالُ دِينِهِ ، بِهِمْ أَقَامَ انْحِنَاءَ ظَهْرِهِ وَأَذْهَبَ ارْتِعَادَ فَرَائِصِهِ .

[قَالَ الشَّرِيفُ الرَّضِيُّ :] وَمِنْهَا يَعْنِي قَوْمًا آخَرِينَ : زَرَعُوا الْفُجُورَ ، وَسَقَوْهُ الْغُرُورَ ، وَحَصَّدُوا الشُّبُورَ⁷ . لَا يُقَاسُ بِآلِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَحَدٌ ، وَلَا يُسَوَّى بِهِمْ مَنْ جَرَتْ نِعَمَتُهُمْ عَلَيْهِ أَبَدًا . هُمْ أَسَاسُ الدِّينِ ، وَعِمَادُ الْيَقِينِ . إِلَيْهِمْ يَنْفِيءُ الْغَالِي ، وَبِهِمْ يُلْحَقُ التَّالِي . وَلَهُمْ خَصَائِصُ حَقِّ الْوِلَايَةِ ، وَفِيهِمْ الْوَصِيَّةُ وَالْوِرَاثَةُ . الْآنَ إِذْ رَجَعَ الْحَقُّ إِلَى أَهْلِهِ ، وَنُقِلَ إِلَى مُنْتَقَلِهِ⁸ .

- 1 . النَّجْرُ : الطَّبْعُ ، وَالْأَصْلُ ، وَالسُّوْقُ الشَّدِيدُ (النهاية : ج 5 ص 21) .
- 2 . الْخُفُّ : وَاحِدُ أَخْفَافِ الْبَعِيرِ ، وَهُوَ كَالْقَدَمِ لِلْإِنْسَانِ (لسان العرب : ج 9 ص 81) .
- 3 . الظَّلْفُ وَالظَّلْفُ : ظَفَرُ كُلِّ مَا اجْتَرَّ وَهُوَ ظِلْفُ الْبَقَرَةِ وَالشَّاةِ وَالظِّي وَمَا أَشْبَهَهَا ، وَالْجَمْعُ أَظْلَافُ (لسان العرب : ج 9 ص 229) .
- 4 . السُّنْبُكُ : طَرَفُ الْخَافِرِ وَجَانِبَاهُ مِنْ قُدَمٍ ، وَجَمْعُهُ سَنَابِكُ (لسان العرب : ج 10 ص 444) .
- 5 . الْعِيَّةُ : مُسْتَوْدَعُ الثِّيَابِ ، أَوْ مُسْتَوْدَعُ أَفْضَلِ الثِّيَابِ . وَعِيَّةُ الْعِلْمِ عَلَى الْإِسْتِعَارَةِ (مجمع البحرين : ج 2 ص 1296) .
- 6 . الْمُؤْتَلُ : الْمَوْضِعُ الَّذِي يَسْتَقَرُّ فِيهِ السَّيْلُ (لسان العرب : ج 11 ص 716) .
- 7 . الثُّبُورُ : الْهَلَاكُ (النهاية : ج 1 ص 206) .
- 8 . نَحْجُ الْبَلَاغَةَ : الْخُطْبَةَ 2 ، بَحَارُ الْأَنْوَارِ : ج 18 ص 217 ح 49 ؛ مَطَالِبُ السُّؤُولِ : ص 58 . وَفِيهِ إِلَى «وَجَاهِلِهَا مُكْرَمٌ» .

O zaman insanlar din ipinin koptuğu fitnelere düşmüş, yakın direkleri şiddetle sarsılmış, temelde ihtilaf çıkmış, işler darmadağın olmuş, çıkış yeri (kurtuluş) daraldıkça daralmış ve giriş köreldikçe körelmiş; hidayet gizli kalmış, körlük her yanı kaplamış, Rahman'a isyan edilmiş, Şeytan'a yardım edilmiş, iman yarımsız kalmış, sütunları yıkılmış, işaretleri belirsizleşmiş, yolları viran olmuş, geçitleri silinip gitmişti. Şeytana itaat etmişler, onun yollarını tutmuşlar ve onun kaynaklarına girmişlerdi. Şeytanın işaretleri onlarla yürüyor, bayrağı dikilip dalgalanıyordu. İnsanlar kendilerini tabanlarıyla ezen, tırnaklarıyla kırıp geçiren fitnelere düşmüştü.

Fitneler tırnaklarının ucuna basmış, kalmıştı. İnsanlar bu fitneler içinde yollarını kaybetmiş, şaşırıp kalmış, bilgisiz hale gelmişlerdi. Fitneler içinde kıvranıyorlardı. En hayırlı evin en kötü komşuları idiler. Uykuları uykusuzluk ve sürmeleri gözyaşydı. Bilgi sahiplerinin ağzına gem vurulmuş, cahil insanlara ikram edilir olmuştu.

[Şerif Razi diyor ki:] Bu hutbesinde Peygamberin Ehlibeytinden söz ederken şöyle buyurmuştur:

'Allah'ın sırrının yeri, emrinin sığınağı, ilminin kaynağı, hükümlerinin merkezi, kitaplarının barınağı, dininin dağları Ehlibeyt'tir. Dinin bükülen beli onlar ile doğrulur ve titremesi onlar sayesinde giderilir.'

[Şerif Razi diyor ki:] Hutbesinden bir bölümde de başkalarını kastederk şöyle buyurmuştur:

'Kötülük tohumları ektiler, onu aldanışla suladılar, helak ve azap biçtiler. Bu ümmetten hiç kimse Muhammed'in (s.a.a) Ehlibeytiyle mukayese edilemez. Hiç bir zaman onların (Ehlibeytin) nimetlerinin üzerine aktığı kimseyle onlar (Ehlibeyt) bir sayılmaz. Onlar dinin esası, yakının direğidirler. İleri gidip aşırıya kaçanlar döner, onlara katılır. Geri kalan gelir onlara uyar. Velayet hakkının özellikleri sadece onlarındır. Vasiyet ve veraset de onlardadır. Hak şimdi ehline döndü ve intikal etmesi gereken yerine intikal etti.¹

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 2. Hutbe; *Biharu'l-Envar*, c.18, s.217, h.49; Metalibu's-Su'ul, s.58, bu kaynakta "...cahil insanlara ikram edilir olmuştu." cümlesine kadar olan bölüm gelmiştir.

2 / 13

1

رسالة الإمام لابنه الحسن في حاضرين

2603 . الإمام الباقر (عليه السلام) : لَمَّا أَقْبَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) مِنْ صَفِّينَ كَتَبَ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ (عليه السلام) :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مِنَ الْوَالِدِ الْفَانِ ، الْمُقَرَّرِ لِلزَّمَانِ ، الْمُدِيرِ الْعُمُرِ ، الْمُسْتَسْلِمِ لِلدَّهْرِ . الدَّامِ لِلدُّنْيَا ،
السَّاكِنِ مَسَاكِنَ الْمَوْتِ ، وَالطَّاعِنِ عَنْهَا عَدَاً .
إِلَى الْمَوْلُودِ الْمُؤَمَّلِ مَا لَا يُدْرِكُ ، السَّالِكِ سَبِيلَ مَنْ قَدْ هَلَكَ ، غَرَضِ الْأَسْقَامِ ،
وَرَهِيئَةِ الْأَيَّامِ ، وَرَمِيَّةِ الْمَصَائِبِ ، وَعَبْدِ الدُّنْيَا ، وَتَاجِرِ الْغُرُورِ ، وَغَرِيمِ الْمَنَايَا ،
وَأَسِيرِ الْمَوْتِ ، وَخَلِيفِ الْهُمُومِ ، وَقَرِينِ الْأَحْزَانِ ، وَنُصْبِ الْآفَاتِ ، وَصَرِيعِ
الشَّهَوَاتِ ، وَخَلِيفَةِ الْأَمْوَاتِ .

أَمَّا بَعْدُ ، فَإِنَّ فِيهَا تَبَيَّنَتْ مِنْ إِدْبَارِ الدُّنْيَا عَتِي ، وَجُمُوحِ الدَّهْرِ عَلَيَّ ، وَاقْبَالِ الْآخِرَةِ
إِلَيَّ ، مَا يَزْعُمُ² عَنْ ذِكْرِ مَنْ سِوَايَ ، وَالْإِهْتِمَامِ بِمَا وَرَائِي ، غَيْرَ أَنِّي حَيْثُ تَقَرَّدَ بِي
دُونَ هُمُومِ النَّاسِ هُمْ نَفْسِي ، فَصَدَفَنِي رَأْيِي ، وَصَرَفَنِي عَنْ هَوَايَ ،
وَصَرَّخَ لِي مَحْضُ أَمْرِي ، فَأَفْضَى بِي إِلَى جِدٍّ لَا يَكُونُ فِيهِ لَعِبٌ ، وَصِدَقَ لَا يَشُوبُهُ
كَذِبٌ .

1 . جاء في نصح البلاغة أَنَّ الإمام (عليه السلام) كتب هذا الكتاب في «حاضرين» ، وهي بالقرب من صفين في طريقها المؤدي إلى الكوفة . لكن في كشف المحجة . بعد أن ذكر طرق أهل السنة في رواية هذه الوصية . قال : إنه كتبها في «قنشرين» . وبما أَنَّ قنشرين قرب حلب وليست في طريق صفين إلى الكوفة بل هي في الطريق المعاكس له تماماً ؛ فالظاهر أَنَّ هذا النقل غير صحيح . وقال ابن أبي الحديد : أما قوله : «كتبها إليه بحاضرين» فالذي كنّا نقرؤه قديماً : «كتبها إليه بالحاضرين» على صيغة التثنية ؛ يعني : حاضر حلب وحاضر قنشرين ، وهي الأرباض والنواحي المحيطة بهذه البلاد ، ثم قرأناه بعد ذلك على جماعة من الشيوخ بغير لام ، ولم يفسروه . ومنهم من يذكره بصيغة الجمع لا بصيغة التثنية ، ومنهم من يقول : «بخناصرين» ؛ يظنونونه تثنية «خناصر» ، أو جمعها (شرح نصح البلاغة : ج 16 ص 52) .

2 . وَزَعَهُ يَزْعُهُ وَزَعَاً : إِذَا كَفَّهُ وَمَنَعَهُ (النهاية : ج 5 ص 180) .

2/13

İMAM'IN HAZİREYN'DE Kİ¹ OĞLU HASAN'A MEKTUBU

2603- İmam Bakır (a.s): Emirülmüminin (a.s) Sıffin'den döndüğü sırada oğlu Hasan'a (a.s) şöyle yazdı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Yok olma eşiğinde bulunan, zamanın geçtiğini itiraf eden, ömrünü geçiren, zamana teslim olan, dünyayı kınayan, ölümlerin mekanında yurt tutan, yarın da oradan göçüp gidecek olan fani babadan; ulaşılmayan şeylere ulaşmak isteyen, helakete uğrayanların yolundan giden, hastalıklara hedef, zamana rehin olan, üzerine musibetler ok gibi yağın, dünyanın kulu, aldanma taciri, ölümlere borçlu, ölüme esir, gamlarla sözleşen, hüznünlere kapılan, afetlere hedef olan, şehvetlere yenik düşen ve ölümlerin yerinde oturan evlada...

Dünyanın benden yüz çevirmesinden, zamanın bana başkaldırmasından ve ahiretin bana yönelmesinden başkalarını değil, kendimi düşünmem, geride bıraktıklarımdan yüz çevirmem ve halkın dertleriyle dertlendiğim gibi kendi derdimin de farkına varmam gerektiğini anladım. Görüşüm de beni doğruladı, arzumdan uzaklaştırdı beni; bana işimin gerçeğini gösterdi, böylece beni, içinde şaka olmayan bir ciddiyete ve yalanı olmayan bir doğruluğa sürükledi.

1 - *Nehcü'l-Belağa*'da İmam'ın bu mektubu "Hazireyn"de yazdığı belirtilmiş. Hazireyn Sıffin'den Küfe'ye doğru uzanan yoldur.

Ancak Keşfu'l-Muhacce kitabında [bu vasiyetin Ehl-i Sünnet kaynaklarını zikrettikten sonra] şöyle diyor: İmam (a.s) bu vasiyeti Kınnesrin de yazdı. Ancak Kınnesrin, Halep yakınındadır; Sıffin- Küfe yolu üzerinde değildir. Tam olarak onun aksi istikametinde bir yoldur, dolayısıyla galiba bu rivayet sahih değildir.

İbn-i Ebu'l-Hadid diyor ki: Onun "Bu vasiyeti ona Hazirin'de yazdı." sözünü biz eskiden beri "Bu vasiyeti ona Hazireyn'de yazdı" şeklinde okurduk. Yani "Hazirin" kelimesini "Hazireyn" olarak okurduk. Yani Haziru Halep ve Haziru Kınnesrin; bu da Erbaz ve etrafındaki şehirleri kapsar. Daha sonra bazı alimlerin yanında bu ismi (Hazirin) 'El' (ل) takısı olmadan okuduk, ancak onlar onu açıklamadılar. Bazıları onu çoğul kipiyle yani "Hazirin", bazıları da tesniye kipiyle yani Hazireyn" şeklinde zikretmişlerdir. Bazıları da "Hanasire"nin tesniye kipi olduğunu zannederek "Hanasireyn" şeklinde veya çoğul kalıbında "Hanasirin" olarak zikretmişlerdir. (*Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.16, s.52).

وَوَجَدْتُكَ بَعْضِي ، بَلْ وَجَدْتُكَ كُلِّي حَتَّى كَأَنَّ شَيْئاً لَوْ أَصَابَكَ أَصَابَنِي ، وَكَأَنَّ
الْمَوْتَ لَوْ أَتَاكَ أَتَانِي ، فَعَنَانِي مِنْ أَمْرِكَ مَا يَعْنِينِي مِنْ أَمْرِ نَفْسِي ، فَكَتَبْتُ إِلَيْكَ
مُسْتَظْهِراً بِهِ إِنْ أَنَا بَقِيتُ لَكَ أَوْ فَنَيْتُ .

فَإِنِّي أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ - أَيُّ بَنِي - وَلُزُومِ أَمْرِهِ ، وَعِمَارَةِ قَلْبِكَ بِذِكْرِهِ ، وَالِاعْتِصَامِ
بِحَبْلِهِ . وَأَيُّ سَبَبٍ أَوْثَقُ مِنْ سَبَبِ بَيْنِكَ وَبَيْنَ اللَّهِ إِنْ أَنْتَ أَخَذْتَ بِهِ ؟ !

أَحْيِ قَلْبَكَ بِالْمَوْعِظَةِ ، وَأَمْتَهُ بِالزَّهَادَةِ ، وَقَوِّهِ بِالْيَقِينِ ، وَتَوَرَّهُ بِالْحِكْمَةِ ، وَذَلِّلْهُ بِذِكْرِ
الْمَوْتِ ، وَقَرِّرْهُ بِالْفَنَاءِ ، وَبَصِّرْهُ فَجَائِعَ الدُّنْيَا ، وَحَذِّرْهُ صَوْلَةَ الدَّهْرِ وَفُحْشَ تَقَلُّبِ
الْيَبَالِي وَالْأَيَّامِ ، وَاعْرِضْ عَلَيْهِ أَخْبَارَ الْمَاضِيْنَ ، وَذَكِّرْهُ بِمَا أَصَابَ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ مِنْ
الْأَوَّلِينَ ، وَسِرْ فِي دِيَارِهِمْ وَآثَارِهِمْ ، فَانْظُرْ فِيمَا فَعَلُوا وَعَمَّا انْتَقَلُوا ، وَأَيْنَ حَلُّوا وَنَزَلُوا !
فَإِنَّكَ تَجِدُهُمْ قَدْ انْتَقَلُوا عَنِ الْأَحْبَةِ ، وَحَلُّوا دِيَارَ الْغُرْبَةِ ، وَكَأَنَّكَ عَنْ قَلِيلٍ قَدْ صُرْتَ
كَأَحَدِهِمْ . فَاصْلِحْ مَثْوَاكَ ، وَلَا تَبِعْ آخِرَتَكَ بِدُنْيَاكَ ، وَدَعْ الْقَوْلَ فِيمَا لَا تَعْرِفُ ،
وَالْخِطَابَ فِيمَا لَمْ تُكَلِّفْ . وَأَمْسِكْ عَنْ طَرِيقٍ إِذَا خِفْتَ ضَلَالَتَهُ فَإِنَّ الْكَفَّ عِنْدَ خَيْرَةٍ
الضَّلَالِ خَيْرٌ مِنْ رُكُوبِ الْأَهْوَالِ . وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ تَكُنْ مِنْ أَهْلِهِ ، وَأَنْكِرِ الْمُنْكَرَ يَتَبَذَّرْ
وَلِسَانِكَ ، وَبَايِنَ مَنْ فَعَلَهُ بِجَهْدِكَ . وَجَاهِدْ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ، وَلَا تَأْخُذْكَ فِي اللَّهِ
لَوْمَةُ لَائِمٍ . وَخُصَّ الْغَمَرَاتِ لِلْحَقِّ حَيْثُ كَانَ ، وَتَفَقَّهْ فِي الدِّينِ ، وَعَوِّدْ نَفْسَكَ التَّصَبُّرَ
عَلَى الْمَكْرُوهِ وَنِعَمَ الْخُلُقِ التَّصَبُّرُ ! وَالْجِيءْ نَفْسَكَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا إِلَى إِلَهِكَ ، فَإِنَّكَ تُلْجِئُهَا
إِلَى كَهْفِ حَرِيزٍ ، وَمَانِعِ عَزِيزٍ . وَأَخْلِصْ فِي الْمَسْأَلَةِ لِرَبِّكَ ، فَإِنَّ يَدَيْهِ الْعَطَاءُ
وَالْحِرْمَانُ ، وَكَثِيرُ الْإِسْتِخَارَةِ ، وَتَفَقَّهْ وَصِيَّتِي ، وَلَا تَذْهَبَنَّ عَنْهَا صَفْحاً ، فَإِنَّ خَيْرَ
الْقَوْلِ مَا نَفَعَ . وَاعْلَمْ أَنََّّهُ لَا خَيْرَ فِي عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ ، وَلَا يُنْتَفَعُ بِعِلْمٍ لَا يَحِقُّ تَعَلُّمُهُ .

Seni kendimden bir parça olarak, belki de bütünüm olarak gördüm; hatta başına bir musibet gelse bana gelmiş gibidir, ölüm sana gelmiş olsa, bana gelmiş gibidir. Senin durumunu, kendi durumum gibi bildim ve sana sağ olsam da, dünyadan göçsem de hayatında yardımcı olması için bu mektubu yazdım.

Ey oğulcuğum! Allah'tan korkup sakınmanı, onun emrine sürekli itaat etmeni, kalbini zikriyle imar etmeni, onun ipine sımsıkı sarılmanı tavsiye ederim. Eğer Allah'la arandaki bağa sımsıkı sarılacak olursan, bu bağdan daha sağlam bir bağ var mıdır?!

Kalbini öğütlerle dirilt, züht ile öldür, yakınle kuvvetlendir, hikmetle nurlandır; onu, ölümü zikrederek zelil kıl, yok olacağını ikrar ettir ona; onu dünyanın zorluklarına basiretli kıl ve onu zamanın saldırısından, günlerin ve gecelerin geçmesiyle oluşan kötülüklerden koru. Ona geçmişlerin haberlerini sun ve senden öncekilerin başına gelenleri hatırlat, onların diyarlarında ve bıraktıkları eserler arasında gez, dikkatle bak! Ne yapmışlar, nerden göçüp ayrılmışlar ve nereye yerleşip konaklamışlar! Muhakkak kendi dostlarından ayrıldıklarını, diyar-ı gurbete göçtüklerini göreceksin. Az bir zaman sonra, sen de aynı onlardan biri gibi olacaksın. Öyleyse yurdunu (ölümünden sonraki yerini) düzelt; ahiretini dünya karşılığında satma. Bilmediğin şey hakkında konuşmayı, üzerine düşmediği halde söz söylemeyi terk et. Sapıklık olacağından korktuğun bir yola girme. Çünkü sapma ihtimali olan yollardan kaçınmak, o korkunç yerlere girmekten daha iyidir. Marufu emret ve ona uyanlardan ol, münkeri elinle ve dilinle ortadan kaldır, tüm çabanla onu yapanlardan uzaklaş. Allah yolunda hakkıyla cihad et. Hiçbir kınayıcının kınaması, seni Onun yolundan alıkoymasın. Nerede olursa olsun Allah için zorluklara katlan, dinde derinleş, onu güzel öğren. Kendini zorluklara karşı sabretmeye alıştır! Bütün işlerinde rabbine sığın; böylece sağlam bir barınağa, güçlü bir koruyucuya sığınmış olursun. Bir şey istersen sadece Rabbinden iste; çünkü, vermek de vermemek de Onun elindedir. Hayır çok iste, vasiyetimi iyice anla ve sakın yüz çevirme. Çünkü sözün hayırlısı faydalı olanıdır. Fayda vermeyen ilimde hayır olmadığını bil. Faydalanılmayan bilgi öğrenilmeye layık değildir.

أَيُّ بَيْتٍ ، إِنِّي لَمَّا رَأَيْتُنِي قَدْ بَلَغْتُ سِتًّا ، وَرَأَيْتُنِي أَزْدَادُ وَهْنًا ، بَادَرْتُ بِوَصِيَّتِي إِلَيْكَ ، وَأُورَدْتُ خِصَالًا مِنْهَا قَبْلَ أَنْ يَعْجَلَ بِي أَجَلِي دُونَ أَنْ أَفْضِيَ إِلَيْكَ بِمَا فِي نَفْسِي ، وَأَنْ أَنْقِصَ فِي رَأْيِي كَمَا نُقِصْتُ فِي جِسْمِي ، أَوْ يَسِيقَنِي إِلَيْكَ بَعْضُ غَلَبَاتِ الْهَوَى وَفَنِّ الدُّنْيَا ، فَتَكُونَ كَالصَّعْبِ التَّفْوَرِ . وَإِنَّمَا قَلْبُ الْحَدِثِ كَالْأَرْضِ الْحَالِيَةِ مَا أَلْقَى فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَتْهُ . فَبَادَرْتُكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَقْسُ َو قَلْبُكَ وَيَشْتَغَلَ لُبُّكَ ؛ لِتَسْتَقْبَلَ بِحِدِّ رَأْيِكَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ كَفَاكَ أَهْلُ التَّجَارِبِ بُعِيَّتُهُ وَتَجَرِبَتُهُ ، فَتَكُونَ قَدْ كُنَيْتَ مَوْوَنَةَ الطَّلَبِ ، وَعُوفِيَتْ مِنْ عِلَاجِ التَّجَرِبَةِ ، فَأَتَاكَ مِنْ ذَلِكَ مَا قَدْ كُنَّا نَأْتِيهِ ، وَاسْتَبَانَ لَكَ مَا رُبَّمَا أَظْلَمَ عَلَيْنَا مِنْهُ .

أَيُّ بَيْتٍ ، إِنِّي وَإِنْ لَمْ أَكُنْ عُمِرْتُ عُمُرَ مَنْ كَانَ قَبْلِي ، فَقَدْ نَظَرْتُ فِي أَعْمَالِهِمْ ، وَفَكَّرْتُ فِي أَخْبَارِهِمْ ، وَسِرْتُ فِي آثَارِهِمْ حَتَّى عُدْتُ كَأَحَدِهِمْ ، بَلْ كَأَنِّي بِمَا انْتَهَى إِلَيَّ مِنْ أُمُورِهِمْ قَدْ عُمِرْتُ مَعَ أَوَّلِهِمْ إِلَى آخِرِهِمْ ، فَعَرَفْتُ صَفْوَ ذَلِكَ مِنْ كَدَرِهِ ، وَنَفَعَهُ مِنْ ضَرَرِهِ ، فَاسْتَخْلَصْتُ لَكَ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ خِيَلَهُ¹ وَتَوَخَّيْتُ لَكَ جَمِيلَهُ وَصَرَفْتُ عَنْكَ مَجْهُولَهُ ، وَرَأَيْتُ حَيْثُ عَنَانِي مِنْ أَمْرِكَ مَا يَعْنِي الْوَالِدَ الشَّفِيقَ ، وَأَجْمَعْتُ عَلَيْهِ مِنْ أَدَبِكَ أَنْ يَكُونَ ذَلِكَ وَأَنْتَ مُقْبِلُ الْعُمُرِ وَمُقْتَبِلُ الدَّهْرِ ، ذُو بَيَّةٍ سَلِيمَةٍ وَنَفْسٍ صَافِيَةٍ ، وَأَنْ أَبْتَدِيَنَّكَ بِتَعْلِيمِ كِتَابِ اللَّهِ وَتَأْوِيلِهِ ، وَشَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَأَحْكَامِهِ ، وَحَلَالِهِ وَحَرَامِهِ ، لَا أَجَاوِزُ ذَلِكَ بِكَ إِلَى غَيْرِهِ . ثُمَّ أَشْفَقْتُ أَنْ يَلْتَبَسَ عَلَيْكَ مَا اخْتَلَفَ النَّاسُ فِيهِ مِنْ أَهْوَائِهِمْ مِثْلَ الَّذِي التَّبَسَّ عَلَيْهِمْ ، فَكَانَ إِحْكَامُ ذَلِكَ عَلَى مَا كَرِهْتُ مِنْ تَنْبِيهِكَ لَهُ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ إِسْلَامِكَ إِلَى أَمْرٍ لَا آمَنُ عَلَيْكَ بِهِ الْهَلَكَةُ ، وَرَجَوْتُ أَنْ يُؤَفِّقَكَ اللَّهُ فِيهِ لِرُشْدِكَ ، وَأَنْ يَهْدِيَنَّكَ لِقَصْدِكَ ، فَعَهَدْتُ إِلَيْكَ وَصِيَّتِي هَذِهِ .

1 . نَحْلُ الشَّيْءِ : صَفَّاهُ وَاخْتَارَهُ (لسان العرب : ج 11 ص 651) .

Ey yavrum, yaşlandığımı, zaafımın arttığını gördükten hemen sonra sana vasiyetimi yazdım. Gönlümdekileri aktarmadan ecelim gelir, bedenimdeki gibi görüşümde de bir zayıflık olur, dünya seni kandırır yahut da heva ve heveslerine mağlup olur, buyruk dinlemez serkeş bir deveye dönersin ve öğütlerimin sende hiçbir etkisi olmaz korkusuyla önceden vasiyetimi anlatmaya koyuldum. Gencin kalbi ekilmemiş tarlaya benzer, oraya ne eksen tutar, yeşerir. Kalbin katılaşmadan, öğütleri reddetmeden ve aklın başka şeylere yönelmeden sana edepten bir şeyler öğretmek istedim ki ciddi bir kararla o işlerin peşine düşesin, tecrübe sahiplerinin istediği ve kendilerinde denediği şeylerden nasiplenesin ve yeniden denemeye ihtiyaç duymayasın. Böylece sana edepten sadece sıkıntılara katlanarak elde ettiklerimiz ulaşacak ve bizim için karanlıkta kalan birçok mesele senin için aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

Yavrucuğum, ben benden öncekiler gibi ömür sürmediysem de, onların yaptıklarına baktım, haberleri üzerinde düşündüm, bıraktıkları eserlerini gezdim, böylece, onlardan biri gibi oldum; belki de başlangıçtan sonuna kadar onlarla birlikte yaşamış, ömürleri benimle sona ermiş gibi oldu. Safını bulanığından, faydalısını zararlısından ayırdım. Her işin özünü ve mühim olanını senin için özetledim, en güzelini seçtim. Bilinmeyenlerini ve şaşkınlığına sebep olacakları da senden uzak tuttum. Oğlunun işlerine bakan şefkatli bir baba gibi senin işlerine baktım. Öğrenmen ve amel etmen için sana edepten bir şeyler biriktirdim. Çünkü sen henüz ömrünün baharındasın ve önünde uzun bir yol var, iyi niyetli, temiz, pak bir ruha sahipsin.

Her şeyden önce sana ilk olarak üstün ve yüce olan Allah'ın kitabını tefsir ve tevili ile İslam'ın şariat ve ahkâmını, helal ve haramı ile öğretmeyi kararlaştırdım. Başka şeylerle ilgilenmedim. İnsanların şimdi ihtilafa düşmesine ve görüşlerinin bulanmasına sebep olan şeylerin seni de hataya düşürmesinden korktum. İlk önce seni bu yola çekmek istemedim. Ama seni kurtuluşun olmadığı birtakım işlere teslim etmektense, inançlarını sağlam kılmak için çalışmayı daha uygun gördüm. Allah'tan doğru yolu bulmada, yöneldiğin hedefe ulaşmakta sana başarı vermesini dilerim. İşte bu, sana bıraktığım vasiyetimdir.

وَأَعْلَمَ يَا بُنَيَّ ، أَنَّ أَحَبَّ مَا أَنْتَ آخِذٌ بِهِ إِلَيَّ مِنْ وَصِيَّتِي تَقْوَى اللَّهِ وَالْإِقْتِسَارُ عَلَى مَا فَرَضَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ ، وَالْأَخْذُ بِمَا مَضَى عَلَيْهِ الْأَوَّلُونَ مِنْ آبَائِكَ ، وَالصَّالِحُونَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِكَ ، فَإِنَّهُمْ لَمْ يَدْعُوا أَنْ نَنْظُرُوا لِأَنفُسِهِمْ كَمَا أَنْتَ نَاطِرٌ ، وَفَكَّرُوا كَمَا أَنْتَ مُفَكِّرٌ ، ثُمَّ رَدُّهُمْ آخِرُ ذَلِكَ إِلَى الْأَخْذِ بِمَا عَرَفُوا وَالْإِمْسَاكِ عَمَّا لَمْ يَكْلَفُوا ، فَإِنْ أَبَتْ نَفْسُكَ أَنْ تَقْبَلَ ذَلِكَ دُونَ أَنْ تَعْلَمَ كَمَا عَلِمُوا فَلْيَكُنْ طَلَبُكَ ذَلِكَ بِتَفْهَمٍ وَتَعْلَمَ ، لَا بِتَوَرُّطِ الشُّبُهَاتِ وَعُلُوِّ الْخُصُومَاتِ¹ . وَابْدَأْ قَبْلَ نَظَرِكَ فِي ذَلِكَ بِالِاسْتِعَانَةِ بِالْهَيْكِ وَالرَّغْبَةِ إِلَيْهِ فِي تَوْفِيقِكَ ، وَتَرْكِ كُلِّ شَائِبَةٍ أَوْلَجَتْكَ فِي شُبُهَةٍ ، أَوْ أَسْلَمَتْكَ إِلَى ضَلَالَةٍ . فَإِذَا أَيقَنْتَ أَنْ قَدْ صَفَا قَلْبُكَ فَخَشَّعَ ، وَتَمَّ رَأْيُكَ فَاجْتَمَعَ ، وَكَانَ هَمُّكَ فِي ذَلِكَ هَمًّا وَاحِدًا فَانْظُرْ فِيمَا فَسَّرْتَ لَكَ ، وَإِنْ أَنْتَ لَمْ يَجْتَمِعْ لَكَ مَا تُحِبُّ مِنْ نَفْسِكَ ، وَفَرَاغَ نَظَرِكَ وَفَكْرِكَ ، فَاعْلَمْ أَنَّكَ إِنَّمَا تَخْطِئُ الْعَشْوَاءَ² ، وَتَوَرُّطُ الظُّلَمَاءِ . وَلَيْسَ طَالِبُ الدِّينِ مَنْ خَبَطَ أَوْ خَلَطَ ، وَالْإِمْسَاكِ عَنْ ذَلِكَ أَمَثَلُ .

فَتَفَهَّمْ يَا بُنَيَّ وَصِيَّتِي ، وَاعْلَمْ أَنَّ مَالِكَ الْمَوْتِ هُوَ مَالِكُ الْحَيَاةِ ، وَأَنَّ الْخَالِقَ هُوَ الْمُسَيِّئُ ، وَأَنَّ الْمُفْنِي هُوَ الْمُعِيدُ ، وَأَنَّ الْمُبْتَلِيَ هُوَ الْمُعَافِي ، وَأَنَّ الدُّنْيَا لَمْ تَكُنْ لِتَسْتَفِيرَ إِلَّا عَلَى مَا جَعَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ النِّعَمَاءِ ، وَالْإِبْتِلَاءِ ، وَالْجَزَاءِ فِي الْمَعَادِ أَوْ مَا شَاءَ مِمَّا لَا نَعْلَمُ ، فَإِنْ أَشْكَلَ عَلَيْكَ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ فَاجْمَلْهُ عَلَى جَهَالَتِكَ بِهِ ، فَإِنَّكَ أَوَّلُ مَا خُلِقْتَ خُلِقْتَ جَاهِلًا ثُمَّ عُلِّمْتَ . وَمَا أَكْثَرَ مَا تَجْهَلُ مِنَ الْأَمْرِ وَيَتَحَيَّرُ فِيهِ رَأْيُكَ ، وَيَضِلُّ فِيهِ بَصْرُكَ ! ثُمَّ تُبْصِرُهُ بَعْدَ ذَلِكَ ، فَاعْتَصِمِ بِالَّذِي خَلَقَكَ وَرَزَقَكَ وَسَوَّاكَ ، وَلْيَكُنْ لَهُ تَعَبُّدُكَ وَإِلَيْهِ رَغْبَتُكَ وَمِنْهُ شَفَقَتُكَ .

وَأَعْلَمَ يَا بُنَيَّ أَنَّ أَحَدًا لَمْ يُنَبِّ عَنْ اللَّهِ كَمَا أَنْبَأَ عَنْهُ الرَّسُولُ (صلى الله عليه وآله) فَارْضَ بِهِ رَائِدًا ، وَإِلَى النَّجَاةِ فَائِدًا ، فَإِنِّي لَمْ أَلِكْ نَصِيحَةً . وَإِنَّكَ لَنْ تَبْلُغَ فِي النَّظَرِ لِنَفْسِكَ - وَإِنْ اجْتَهَدْتَ - مَبْلَغَ نَظَرِي لَكَ .

1 . في نصح البلاغة وتحف العقول : «يُحْلَقُ الْخُصُومَاتُ» ، وفي بحار الأنوار : ج 1 ص 223 ح 12 و ج 77 ص 202 و ص 219 ووسائل الشيعة : ج 27 ص 170 ح 54 : «علو الخصومات» .

2 . عشنا عن الشيء : ضعف بصره عنه . وخبطه خبط عشواء : لم يتعمده (لسان العرب : ج 15 ص 57) .

Ey oğulcuğum! Şunu bil; vasiyetimden alacağın şeylerden benim için en sevimli olanı, Allah'tan korkman, sadece farz ettiği şeylerle yetinmen, senden önce gelip geçen atalarının ve hanedanından salih olanlarının yolundan gitmendir. Tıpkı senin kendi görüşlerini gözden geçirmen gerektiği gibi, onlar da kendi görüşlerini gözden geçirmişler ve senin düşündüğün gibi düşünmüşlerdir. Sonra iyi olarak bildikleri şeyleri yerine getirdiler, sorumlu olmadıkları şeylere sarılmaktan vazgeçtiler. O halde nefsin, onların bildiğine ulaşmadan bu işi, istemezse en azından her şeyi ilim ve anlayış üzere elde etmeye çalış; şüphelere dalarak, faydasız çekişmelerde aşırı giderek değil. Bu yola girmeden önce, Allah'ın yardımını iste; başarı elde etmek için O'na yönel; seni şüpheyi düşüren ve sapıklığa sürükleyen her şeyden sakın. Kalbinin saflığa ulaştığına iyice inanırsan, boyun bükerek ve bütün gücünle bu konuya odaklanırsan, sana açıklayıp anlattıklarımı bak. Sevdiğin şeylere erişemez ve görüşüne fikir esenliğine kavuşamazsan; gözü görmeyen biri gibi bilmeden adım attığını, karanlıklara dalıp gittiğini bil. Hataya düşen ve hak ile batılı karıştıran kimse, dini talep etmemektedir; bu gibi şeylerden de el çekmesi daha iyidir.

Oğulcuğum, vasiyetimi iyi anla. Şunu bil ki ölümün sahibi, hayatın da sahibidir. O yaratanın ve öldürenin ta kendisidir, yok eden, tekrar döndürendir, dertlerle imtihan edip derdi giderendir. Dünya fakat Allah'ın nimet ve imtihan yeri kıldığı, ahiret için sınanma yurduudur. Ya da O bilmediğimiz başka bir şey için dilemiştir. Bu işlerden biri seni aciz bırakırsa, bu durumu onu bilmediğine yor. Çünkü sen, önce cahil olarak yaratıldın, sonra bilgi sahibi kıldın. Bilemeyeceğin, ne yapacağın şaşıracağın nice iş vardır ki, ilk etapta onlarla görüşün şaşar, basiretin sapar; ama daha sonra görür tanırırsın. Seni yaratana, güzel şekillendirip rızıklandırana bağlan, kulluğunu ona has kıl, isteğin O'na yönelsin, korkun O'ndan olsun.

Ey oğulcuğum! Şunu bil ki hiç kimse, Allah'tan Resulünün (s.a.a) getirdiği gibi haber getirmemiştir. Onu, mutluluğu sağlayan rehber ve kurtuluşa götüren lider olarak kabul et. Ben sana öğüt vermekte kusurlu davranmadım. Muhakkak sen ne kadar çabalarsan çabala, benim seni düşündüğüm kadar sen kendini düşünemezsin.

وَأَعْلَمَ يَا بُنَيَّ أَنَّهُ لَوْ كَانَ لِرَبِّكَ شَرِيكٌ لَآتَتْكَ رُسُلُهُ ، وَلَرَأَيْتَ آثَارَ مُلْكِهِ
وَسُلْطَانِهِ ، وَلَعَرَفْتَ أَفْعَالَهُ وَصِفَاتِهِ ، وَلَكِنَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ كَمَا وَصَفَ نَفْسَهُ ، لَا يُضَادُّهُ فِي
مُلْكِهِ أَحَدٌ ، وَلَا يَزُولُ أَبَدًا وَلَمْ يَزَلْ . أَوَّلُ قَبْلِ الْأَشْيَاءِ بِلاَ أَوَّلِيَّةٍ ، وَآخِرُ بَعْدِ الْأَشْيَاءِ
بِلاَ نِهَآيَةٍ . عَظُمَ عَنْ أَنْ تَثْبُتَ رُبُوبِيَّتُهُ بِإِحَاطَةِ قَلْبٍ أَوْ بَصَرٍ . فَإِذَا عَرَفْتَ ذَلِكَ فَافْعَلْ
كَمَا يَنْبَغِي لِمِثْلِكَ أَنْ يَفْعَلَهُ فِي صِغَرِ خَطَرِهِ ، وَفَلَّةِ مَقْدِرَتِهِ ، وَكَثْرَةِ عَجْزِهِ ؛ وَعَظِيمِ حَاجَتِهِ
إِلَى رَبِّهِ فِي طَلَبِ طَاعَتِهِ ، وَالرَّهْبَةِ مِنْ عُقُوبَتِهِ ، وَالشَّقَقَةِ مِنْ سُخْطِهِ ؛ فَإِنَّهُ لَمْ يَأْمُرَكَ
إِلَّا بِحَسَنٍ ، وَلَمْ يَنْهَكَ إِلَّا عَنْ قَبِيحٍ .

يَا بُنَيَّ ، إِنِّي قَدْ أَنْبَأْتُكَ عَنِ الدُّنْيَا وَحَالِهَا وَزَوَالِهَا وَانْتِقَالِهَا ، وَأَنْبَأْتُكَ عَنِ الْآخِرَةِ وَمَا
أَعَدَّ لَاهِلِهَا فِيهَا ، وَضَرَبْتُ لَكَ فِيهِمَا الْأَمْثَالَ ؛ لِيَتَعَتَّرَ بِهَا وَتَحْذَوْ عَلَيْهَا . إِنَّمَا مَثَلُ مَنْ
خَبَرَ الدُّنْيَا كَمَثَلِ قَوْمٍ سَفَرُوا بَنَاءَ بَيْتٍ جَدِيدٍ ، فَأَمَّوْا مَنْزِلًا خَصِيصًا وَجَنَابًا مَرِيعًا ،
فَاحْتَمَلُوا وَعَثَاءَ الطَّرِيقِ وَفِرَاقَ الصَّدِيقِ ، وَخُشُونَةَ السَّفَرِ ، وَجُشُونَةَ الْمَطْعَمِ ؛ لِيَأْتُوا
سَعَةً دَارِهِمْ وَمَنْزِلَ قَرَارِهِمْ ، فَلَيْسَ يَجِدُونَ لَشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ أَلَمًا ، وَلَا يَرَوْنَ نَفَقَةً
مَغْرَمًا ، وَلَا شَيْءَ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا قَرَّبَهُمْ مِنْ مَنْزِلِهِمْ ، وَأَدْنَاهُمْ مِنْ مَحَلِّهِمْ .

وَمَثَلُ مَنْ اغْتَرَّ بِهَا كَمَثَلِ قَوْمٍ كَانُوا بِمَنْزِلٍ خَصِيبٍ فَنَبَأَ بِهِمْ إِلَى مَنْزِلٍ جَدِيدٍ ،
فَلَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَهَ إِلَيْهِمْ وَلَا أَفْطَحَ عِنْدَهُمْ مِنْ مُفَارَقَةٍ مَا كَانُوا فِيهِ إِلَى مَا يَهْجُمُونَ
عَلَيْهِ وَيَصِيرُونَ إِلَيْهِ .

يَا بُنَيَّ ، اجْعَلْ نَفْسَكَ مِيزَانًا فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ غَيْرِكَ ، فَأَحْبِبْ لِغَيْرِكَ مَا تُحِبُّ
لِنَفْسِكَ ، وَآكِرْ لَهُ مَا تَكْرَهُ لَهَا ، وَلَا تَظْلِمْ كَمَا لَا تُحِبُّ أَنْ تُظْلَمَ ، وَأَحْسِنْ كَمَا
تُحِبُّ أَنْ يُحْسَنَ إِلَيْكَ ، وَاسْتَقْبِحْ مِنْ نَفْسِكَ مَا تَسْتَقْبِحُ مِنْ غَيْرِكَ ، وَارْضَ مِنَ
النَّاسِ بِمَا تَرْضَاهُ لَهُمْ مِنْ نَفْسِكَ ، وَلَا تَقُلْ مَا لَا تَعْلَمُ وَإِنْ قَلَّ مَا تَعْلَمُ ، وَلَا تَقُلْ
مَا لَا تُحِبُّ أَنْ يُقَالَ لَكَ .

Ey oğulcuğum! Bil ki, eğer Rabbi'nin ortağı olsaydı, sana onun da elçileri gelirdi; onun tasarrufunun ve iktidarının izlerini görür, yaptıklarını, sıfatlarını tanırdın. Fakat O, kendini vafsettiği gibi, tek bir ilah-tır. Hiç kimse O'na mülkünde karşı çıkamaz. Ebediyen zeval bulmaz, sürekli olacaktır. İlki olmaksızın her şeyden evveldir; nihayeti olmaksızın her şeyden sonradır. Allah'ın rububiyeti, kalp ve göz tarafından kuşatılmaktan daha büyüktür. Bunu kavradığında senin gibi gücü az, değeri küçük, aczi çok, rabbine ihtiyacı büyük kişinin O'nun itaatini istemekte, azabından korkmakta ve öfkesinden çekinmekte nasıl davranması gerekiyorsa öyle davran. Çünkü O, sana ancak iyi şeyleri emreder; çirkin şeylerden de alıkoyar.

Ey oğulcuğum! Sana dünyaya, durumuna, zevalini ve elden ele geçişine dair haberleri bildirdim. Ahiretten ve ahiret ehli için orada hazırlanan şeylerden seni haberdar ettim. İbret alman, ona göre davranman için de ikisine -cennet ve cehenneme- dair misaller getirdim. Dünyayı deneyen kimsenin durumu; harap, kıtlık, darlık bir yerden, evi mamur ve geniş, otağı bol yere yolculuk edene benzer; yolun zahmetine, arkadaşlarından ayrılığına ve yolculuğun meşakkatlerine, yemeğin yabanlığına katlanır, sonra, genişlik ve bolluk diyarı yurtlarına, yerleşecekleri evlerine gelirler. Artık çektikleri zorlukları kolay ve yaptıkları harcamaları da zarar olarak görmezler. Onlar için kendilerini evlerine ve varacakları yurtlarına yaklaştıran şeyden daha sevimli bir şey yoktur.

Dünyada aldanan kimsenin durumu ise, nimeti bol, mamur bir konaktan; harap, kıtlıktan kupkuru kesilmiş bir yere göçen topluluğa benzer. Onlar için önce bulundukları yerden ayrılmak kadar kötü, an-sızın öyle bir yere gitmek kadar ikrah verici hiçbir şey yoktur.

Ey oğulcuğum! Nefsini kendinle başkaları arasında tartı haline getir; kendin için sevdiğin şeyleri başkası için de sev, kendin için hoş görmediğin şeyleri başkaları için de hoş görme. Zulme uğramayı sevmediğin gibi, kimseye de zulmetme. Nasıl, sana iyi davranmalarını istersen, sen de iyi davran. Başkalarında çirkin gördüğün şeyi, kendin için de çirkin gör; onlar yaptıklarıyla seni hoşnut ettikleri gibi, sen de onları razı et. Bildiğin az bile olsa, bilmediğini söyleme. Sana söylenmesinden hoşlanmadığın şeyi de başkalarına söyleme.

وَأَعْلَمَ أَنَّ الْإِعْجَابَ ضِدُّ الصَّوَابِ ، وَآفَةُ الْأَلْبَابِ . فَاسْعَ فِي كَدْحِكَ ، وَلَا تَكُنْ خَازِنًا لِعَيْرِكَ . وَإِذَا أَنْتَ هُدَيْتَ لِقَصْدِكَ فَكُنْ أَخْشَعَ مَا تَكُونُ لِرَبِّكَ .
وَأَعْلَمَ أَنَّ أَمَامَكَ طَرِيقًا ذَا مَسَافَةٍ بَعِيدَةٍ وَمَشَقَّةٍ شَدِيدَةٍ ، وَأَنْتَ لَا غِنَى لَكَ فِيهِ عَنْ حُسْنِ الْإِرْتِيَادِ وَقَدْرِ¹ بِلَاغِكَ مِنَ الزَّادِ مَعَ خِفَّةِ الظَّهِرِ ، فَلَا تَحْمِلَنَّ عَلَى ظَهْرِكَ فَوْقَ طَاقَتِكَ ، فَيَكُونُ ثِقَلُ ذَلِكَ وَبَالًا عَلَيْكَ . وَإِذَا وَجَدْتَ مِنْ أَهْلِ الْفَاقَةِ مَنْ يَحْمِلُ لَكَ زَادَكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَيُؤَافِيكَ بِهِ غَدًا حَيْثُ تَحْتَاجُ إِلَيْهِ فَاعْتَنِمُهُ وَحَمِّلْهُ إِنَاءَهُ ، وَأَكْثِرْ مِنْ تَرْوِيدِهِ وَأَنْتَ قَادِرٌ عَلَيْهِ ، فَلَعَلَّكَ تَطْلُبُهُ فَلَا تَجِدُهُ . وَاعْتَنِمِ مَنْ اسْتَقْرَضَكَ فِي حَالِ غِنَاكَ ؛ لِيَجْعَلَ قَضَاءَهُ لَكَ فِي يَوْمِ غُسْرَتِكَ .

وَأَعْلَمَ أَنَّ أَمَامَكَ عَقَبَةٌ كَوُودًا² ، الْمُخِيفُ فِيهَا أَحْسَنُ حَالًا مِنَ الْمُثْقِلِ ، وَالْمُبْطِئُ عَلَيْهَا أَقْبَحُ حَالًا مِنَ الْمُسْرِعِ ، وَأَنْتَ مَهْطُكَ بِهَا لَا مَحَالَةَ عَلَى جَنَّةٍ أَوْ عَلَى نَارٍ . فَارْتَدِّ لِنَفْسِكَ قَبْلَ نُزُولِكَ وَوِطِّي الْمَنْزِلَ قَبْلَ حُلُولِكَ ، فَلَيْسَ بَعْدَ الْمَوْتِ مُسْتَعْتَبٌ ، وَلَا إِلَى الدُّنْيَا مُنْصَرَفٌ .

وَأَعْلَمَ أَنَّ الَّذِي يَبْدِيهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ أُذِنَ لَكَ فِي الدُّعَاءِ وَتَكْفُلَ لَكَ بِالْإِجَابَةِ ، وَأَمَرَكَ أَنْ تَسْأَلَهُ لِيُعْطِيكَ وَتَسْتَزِجُهُ لِيَرْحَمَكَ ، وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ مَنْ يَحْجُبُهُ عَنْكَ ، وَلَمْ يُلْجِئَكَ إِلَى مَنْ يَشْفَعُ لَكَ إِلَيْهِ ، وَلَمْ يَمْنَعْكَ إِنْ أَسَأْتَ مِنَ التَّوْبَةِ ، وَلَمْ يُعَاجِلْكَ بِالتَّقْمَةِ ، وَلَمْ يُعَيِّرْكَ بِالْإِنَابَةِ ، وَلَمْ يَفْضَحْكَ حَيْثُ الْفُضِيحَةُ بِكَ أَوْلَى ، وَلَمْ يُشَدِّدْ عَلَيْكَ فِي قَبُولِ الْإِنَابَةِ ، وَلَمْ يُنَاقِشْكَ بِالْجَرِيمَةِ ، وَلَمْ يُؤْيِسْكَ مِنَ الرَّحْمَةِ . بَلْ جَعَلَ نُزُوعَكَ عَنِ الذَّنْبِ حَسَنَةً ، وَحَسَبَ سَيِّئَتِكَ وَاحِدَةً ، وَحَسَبَ حَسَنَتِكَ عَشْرًا ، وَفَتَحَ لَكَ بَابَ الْمُنَاقَبِ . فَإِذَا نَادَيْتُهُ سَمِعَ نِدَاءَكَ ، وَإِذَا نَاجَيْتُهُ عَلِمَ نَجْوَاكَ ، فَأَفْضَيْتَ إِلَيْهِ بِحَاجَتِكَ ، وَأَبْثَنَتْهُ ذَاتَ نَفْسِكَ ، وَشَكَّوَتْ إِلَيْهِ هُمُومَكَ ، وَاسْتَكْشَفَتْهُ كُرُوبَكَ ، وَاسْتَعْنَتْهُ عَلَى أُمُورِكَ ، وَسَأَلَتْهُ مِنْ خَزَائِنِ رَحْمَتِهِ مَا لَا يَقْدِرُ عَلَى إِعْطَائِهِ غَيْرُهُ مِنْ زِيَادَةِ الْأَعْمَارِ وَصِحَّةِ الْأَبْدَانِ وَسَعَةِ الْأَرْزَاقِ

1 . في المصدر : «قَدَّر» بدل «وقدر» ، والصواب ما أثبتناه كما في المصادر الأخرى .

2 . الْعَقَبَةُ الْكُودُودُ : أي الشاقة (النهاية : ج4 ص137) .

Şunu da bilesin ki, kendini beğenmek, gerçeğin düşmanı ve aklın afetidir. Bütün gayretinle çalış çabala; lakin başkaları için mal biriktiren kimselerden olma. Hedefine iletiltiğin zaman Rabbine şimdi olduğundan daha çok huşu içinde ol!

Önünde uzun ve aşılması zor bir yol olduğunu bil. Bu yolu kat etmek, güzel bir şekilde istekli olmayı gerektirir. O halde, gücünün yettiği kadar azık hazırla. Ama yükünün hafif olması gerek, sırtına da gücünü aşan yükü yükleme, yoksa ağırlığı altında ezilirsin. Yoksul kimselerden kıyamet gününe kadar azığını yüklenecek ve kıyamette ihtiyacın olacağı günde sana geri verecek birini bulduğun zaman bunu ganimet bil, ona yükle, çokça yardımda bulun. Belki, sonra yardım etmek istersin de bulamazsın. Sen zenginken borç isteyen ganimet sayıp ver ki, o da senin zorluk gününde karşılığını ödesin.

Önünde sarp, çıkılması zor bir geçit olduğunu bil. Burada hafif olanın durumu, ağır olaninkinden daha iyidir; yavaş gidenin durumu, çabucak göçenlerinkinden kötüdür. Oradan ya cennete ya da cehenneme varılır. O halde oraya inmeden önce azık edin, bir konak hazırla; zira ölümden sonra O'nun rızasını dilemenin faydası yoktur; dünyaya geri dönmek de mümkün değildir.

Yer ve göklerin tasarrufunu elinde bulunduran, af dileyip dua etmene izin vermiş, kabul etmeyi de üzerine almıştır. Vermesi için istemeni, merhamet etmesi için de merhamet dilemeni emretmiştir. Seninle arasına engel olacak bir kimseyi koymadı. Katında bir şefaatçiye muhtaç etmedi, kötü işlerinden sonra tövbe etmeni yasaklamadı. Ceza landırmada acele etmedi. Dönünce kınamadı, rezil-rüsvay olmayı hak ettiğinde rezil-rüsvay etmedi, tövbeyle yönelişinin kabulünde sana şiddetli davranmadı. Günahın sebebiyle zorluğa sokmadı, rahmetiyle seni ümitsizliğe düşürmedi. Aksine, suçundan yüz çevirmeni bir iyilik saydı; yaptığın kötülüğe misliyle, ettiğin iyiliğe de on misliyle karşılık verdi. Sana tövbe ve hoşnutluk kapısını açtı. Çağırdığın zaman seslenişini duyar; fısıltıyla yalvardığın zaman da fısıldadığını işitir. O halde ihtiyacını O'na söyle, gönlündekini aç, dertlerini şikayet et. Sıkıntılarını gidermesini iste, işlerinde O'ndan yardım dile. Rızkın bolluğu, bedeninin sıhhati, ömrün uzunluğu gibi O'ndan başkasının veremeyeceği şeyleri rahmet hazinlerinden ihsan etmesini iste.

ثُمَّ جَعَلَ فِي يَدَيْكَ مَفَاتِيحَ خَزَائِنِهِ بِمَا أَدْنَى لَكَ مِنْ مَسْأَلَتِهِ ، فَمَتَى شِئْتَ اسْتَفْتَحْتَ بِالْإِدْعَاءِ أَبْوَابَ نِعَمَتِهِ ، وَاسْتَمْطَرْتَ شَأْيِبَ¹ رَحْمَتِهِ . فَلَا يَقْطَعُكَ إِطْءَاءُ إِجَابَتِهِ ، فَإِنَّ الْعَطِيَّةَ عَلَى قَدْرِ النِّيَّةِ . وَرُبَّمَا أُخِزَتْ عَنْكَ الْإِجَابَةُ لِيَكُونَ ذَلِكَ أَعْظَمَ لَاجِرِ السَّائِلِ وَأَجْزَلَ لِعَاطِيهِ الْأَمَلِ . وَرُبَّمَا سَأَلْتَ الشَّيْءَ فَلَا تُؤْتَاهُ وَأُوتِيتَ خَيْرًا مِنْهُ عَاجِلًا أَوْ آجِلًا ، أَوْ صُرِفَ عَنْكَ لِمَا هُوَ خَيْرٌ لَكَ . فَلَزُبْ أَمْرَ قَدْ طَلَبْتَهُ فِيهِ هَلَاكُ دِينِكَ لَوْ أُوتِيتَهُ . فَلْتَكُنْ مَسْأَلَتُكَ فِيمَا يَبْقَى لَكَ جِهَالُهُ وَيُنْفِي عَنْكَ وَبَالُهُ ، فَالْمَالُ لَا يَبْقَى لَكَ وَلَا تَبْقَى لَهُ .

وَأَعْلَمُ أَنَّكَ إِنَّمَا خُلِقْتَ لِلْآخِرَةِ لَا لِلدُّنْيَا ، وَلِلْقَنَاءِ لَا لِلْبَقَاءِ ، وَلِلْمَوْتِ لَا لِلْحَيَاةِ ، وَأَنَّكَ فِي مَنْزِلِ قُلْعَةٍ² وَدَارِ بُلْعَةٍ³ وَطَرِيقٍ إِلَى الْآخِرَةِ ، وَأَنَّكَ طَرِيدُ الْمَوْتِ الَّذِي لَا يَنْجُو مِنْهُ هَارِبُهُ ، وَلَا يَبْذُ أَتَاهُ مُدْرِكُهُ ، فَكُنْ مِنْهُ عَلَى حَذَرٍ أَنْ يُدْرِكَكَ وَأَنْتَ عَلَى حَالِ سَيِّئَةٍ ، قَدْ كُنْتَ تُحَدِّثُ نَفْسَكَ مِنْهَا بِالتَّوْبَةِ فَيَحُولَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ ذَلِكَ ، فَإِذَا أَنْتَ قَدْ أَهْلَكْتَ نَفْسَكَ .

يَا بُنَيَّ ، أَكْثَرَ مِنْ ذِكْرِ الْمَوْتِ ، وَذِكْرِ مَا تَهْجُمُ عَلَيْهِ ، وَتُفْضِي بَعْدَ الْمَوْتِ إِلَيْهِ ، حَتَّى يَأْتِيَنَّكَ وَقَدْ أَخَذْتَ مِنْهُ حِذْرَكَ ، وَشَدَدْتَ لَهُ أَرْزَكَ ، وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بَعْتُهُ فَيَهْرَكَ . وَإِيَّاكَ أَنْ تَغْتَرَّ بِمَا تَرَى مِنْ إِخْلَادِ أَهْلِ الدُّنْيَا إِلَيْهَا ، وَتَكَاثُرِهِمْ عَلَيْهَا ، فَقَدْ تَبَاكَ اللَّهُ عَنْهَا ، وَنَعَتْ لَكَ نَفْسَهَا ، وَتَكَشَّفَتْ لَكَ عَنْ مَسَاوِيهَا ، فَإِنَّمَا أَهْلُهَا كِلَابٌ عَاوِيَةٌ ، وَسِبَاعٌ ضَارِيَةٌ ، يَهْرُ بَعْضُهَا بَعْضًا ، وَيَأْكُلُ غَزِيْرُهَا ذَلِيلَهَا ، وَيَقْهَرُ كَبِيرُهَا صَغِيرَهَا . نَعَمْ مُعَقَّلَةٌ ، وَأُخْرَى مُهْمَلَةٌ ، قَدْ أَضَلَّتْ عُقُولَهَا وَرَكِبَتْ مَجْهُولَهَا . سُرُوحٌ عَاهَةٌ بِوَادِ وَعْثٍ⁴ ، لَيْسَ لَهَا رَاعٌ يَقِيْمُهَا ، وَلَا يُسَيِّمُهَا . سَلَكَتْ بِهِمُ الدُّنْيَا طَرِيقَ الْعَمَى ، وَأَخَذَتْ بِأَبْصَارِهِمْ عَنْ مَنَارِ الْهُدَى ، فَتَاهُوا فِي حَيْرَتِهَا ، وَغَرِقُوا فِي نِعَمَتِهَا ، وَاتَّخَذُوهَا رَبًّا ، فَلَعَبَتْ بِهِمْ وَلَعَبُوا بِهَا وَنَسُوا مَاوَرَاءَهَا .

رُويْدًا يُسْفِرُ الظَّلَامَ ، كَانَ قَدْ وَرَدَتْ الْأَظْعَانُ ، يُوْشِكُ مَنْ أَسْرَعَ أَنْ يَلْحَقَ ! وَاعْلَمْ أَنَّ مَنْ كَانَتْ مَطِيئَتُهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ فَإِنَّهُ يُسَارِبُهُ وَإِنْ كَانَ وَاقِفًا ، وَيَقْطَعُ الْمَسَافَةَ وَإِنْ كَانَ مُقِيمًا وَادِعًا .

1 . شَأْيِبُ : جمع شُؤْبٍ ، وهو الدُّفْعَةُ مِنَ الْمَطَرِ وَغَيْرِهِ (النهاية : ج2 ص436) .

2 . قُلْعَةٌ : أي تَحْوُلُ وَارْتِحَالُ (النهاية : ج4 ص102) .

3 . بُلْعَةٌ : كِفَايَةُ (لسان العرب : ج8 ص419) .

4 . الْوَعْثُ : وهو الرَّمْلُ ، وَالْمَشْيُ فِيهِ يَشْتَدُّ عَلَى صَاحِبِهِ وَيَشْقُ (النهاية : ج5 ص206) .

İhtiyacını istemeye izin vererek hazinelerinin anahtarını eline vermiştir, istediğin zaman dua ile nimet kapılarını açar, kurak yerleri sulayıp hayat vermek için rahmetini istersin. İcabeti gecikti diye ümitsizliğe düşmemelisin. Çünkü ihsan, niyetle birdir. Pek çok kez, isteyenin ecri artsın, arzulayana daha çok verilsin diye icabet gecikir. Bazen de bir şey istersin verilmez; fakat bu dünyada ya da ahirette daha hayırlısı verilir. Veya verilmemesi senin yararına olmuştur. İstedığın pek çok şey vardır ki, eğer verilirse dinin helak olur. O halde güzelliği sana kalıp zorluğu senden uzaklaşanı isteyen kimse ol. Mal, sana kalmaz; sen de malına ebediyen sahip olmazsın.

Ey oğulcuğum! Dünya için değil, ahiret için yaratıldığını bil. Hayat için değil, ölüm için; beka için değil, yok olmak için var edildin. Ne kadar kalacağını bilmediğin bir evde, alınıp götürüleceğin bir durakta, ahirete varacağın bir yoldasın. Sen, korkan kimsenin kurtulamayacağı, isteyenin er geç kavuşacağı, sonunda mutlaka tadacağı ölümün avısın. Seni helak etmesinden kork; günah bir işle uğraşıp tövbe ederim ümidinde iken ölümün tövbe ile arana girmesinden ve böylece kendini helak etmekten sakın.

Ey oğulcuğum! Ölümü anmayı çoğalt, birden bire saldırıya geçişini ve ölümden sonraki olayları düşün. Ölümü hep önünde bil, gafil olma; ölüm, seni gitmeye hazır, güçlü bir halde bulsun; ansızın gelerek seni yenip helak etmesin. Dünya ehlinin dünya ile avunup, ona bağlanması sakın seni aldatmasın. Allah, sana dünyayı anlattı, dünya da kendini tanıttı, kötülüklerini açıp gösterdi. Dünya ehli, ancak havlayan köpekler, av peşinde koşan canavarlardır. Biri diğerini ısıtır; üstün olan zayıf olanı yer; büyüğü küçüğünü kahreder; ona galip gelir. Dünya ehli; bazıları ayakları bağlanmış, bazıları ise serbest bırakılmış develer gibidir. Akıllarını kaybetmiş, meçhule dalıp gitmişlerdir; başıboş sarp vadilerde yürümekte, afetlerde otlamaktadırlar. Ne onları gözetecek birisi, ne de yayıp otlatacak çobanları var. Dünya, onları körlük yoluna sürüp, hidayetin aydınlattığı gözlerini aldı da şaşkınlık içinde dünyaya daldılar, nimetine gark olup onu rab edindiler. Dünya onlarla, onlar da dünya ile oynarlar ve ahireti de unuturlar.

Biraz dikkatlice bak, karanlık perdesi kenara çekilmekte, sanki kafileler geldi gibi, koşanlar geçmişlerin kervanına mutlaka ulaşır. Şunu bile-sinki; bineği geceyle gündüz olan kişi, duruyor olsa bile gider, oturup dinleniyor olsa da mesafe kat eder.

وَأَعْلَمَ يَقِينًا أَنَّكَ لَنْ تَبْلُغَ أَمْلَكَ وَلَنْ تَعْدُوَ أَجَلَكَ ، وَأَنَّكَ فِي سَبِيلٍ مَنْ كَانَ قَبْلَكَ . فَخَفِّضْ فِي الطَّلَبِ ، وَأَجْمِلْ فِي الْمَكْتَسَبِ فَإِنَّهُ رَبُّ طَلَبٍ قَدْ جَزَّ إِلَى حَرْبٍ ، فَلَيْسَ كُلُّ طَالِبٍ بِمَرْزُوقٍ ، وَلَا كُلُّ مُجْمِلٍ بِمَحْرُومٍ . وَأَكْرَمَ نَفْسِكَ عَنْ كُلِّ دَنِيَّةٍ وَإِنْ سَاقَتَكَ إِلَى الرِّغَائِبِ ، فَإِنَّكَ لَنْ تَعْتَاضَ بِمَا تَبْذُلُ مِنْ نَفْسِكَ عَوْضًا . وَلَا تَكُنْ عَبْدَ غَيْرِكَ وَقَدْ جَعَلَكَ اللَّهُ حُرًّا . وَمَا خَيْرُ خَيْرٍ لَا يُنَالُ إِلَّا بِشَرٍّ ، وَيُسِرُّ لَا يُنَالُ إِلَّا بِعُسْرٍ .

وَإِيَّاكَ أَنْ تَوْجِفَ بِكَ مَطَايَا الطَّمَعِ ، فَتَوَرِّدَكَ مَنَاهِلَ الْهَلَكَةِ . وَإِنْ اسْتَطَعْتَ إِلَّا يَكُونُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ دُوْ نِعْمَةٍ فَافْعَلْ ، فَإِنَّكَ مُدْرِكُ قَسَمِكَ وَآخِذُ سَهْمِكَ . وَإِنَّ الِيسِيرَ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ أَعْظَمُ وَأَكْرَمُ مِنَ الْكَثِيرِ مِنْ خَلْقِهِ وَإِنْ كَانَ كُلُّ مَنْهُ . وَتَلَا فَيَكُ مَا فَرَطَ مِنْ صَمْتِكَ أَيْسَرُ مِنْ إِدْرَاكِكَ مَا فَاتَ مِنْ مَنْطِقِكَ ، وَحِفْظُ مَا فِي الْوَعَاءِ بِشَدِّ الْوَكَاءِ¹ ، وَحِفْظُ مَا فِي يَدَيْكَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ طَلَبِ مَا فِي يَدِ غَيْرِكَ .

وَمَرَارَةُ الْيَأْسِ خَيْرٌ مِنَ الطَّلَبِ إِلَى النَّاسِ . وَالْحِرْفَةُ مَعَ الْعِفَّةِ خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى مَعَ الْفُجُورِ . وَالْمَرْءُ أَحْفَظُ لِسِرِّهِ . وَرُبَّ سَاعٍ فِيمَا يُضُرُّهُ ! مَنْ أَكْثَرَ أَهْجَرَ . وَمَنْ تَفَكَّرَ أَبْصَرَ . قَارِنِ أَهْلَ الْخَيْرِ تَكُنْ مِنْهُمْ . وَبَايِنِ أَهْلَ الشَّرِّ تَبَيَّنْ عَنْهُمْ . بِئْسَ الطَّعَامُ الْحَرَامُ ! وَظُلْمُ الضَّعِيفِ أَفْشَى الظُّلْمِ ! إِذَا كَانَ الرَّفْقُ خُرْقًا كَانَ الْخُرْقُ رِفْقًا . رَبُّمَا كَانَ الدَّوَاءُ دَاءً . وَرَبُّمَا نَصَحَ غَيْرُ النَّاصِحِ ، وَغَشَّ الْمُسْتَنْصَحُ . وَإِيَّاكَ وَاتِّكَالَكَ عَلَى الْمُنَى فَإِنَّهَا بَضَائِعُ الْمَوْتِ ، وَالْعَقْلُ حِفْظُ التَّجَارِبِ . وَخَيْرُ مَا جَرَّبْتَ مَا وَعَظَكَ . بَادِرِ الْفُرْصَةَ قَبْلَ أَنْ تَكُونَ عُصَّةً . لَيْسَ كُلُّ طَالِبٍ يُصِيبُ ، وَلَا كُلُّ غَائِبٍ يَوُوبُ . وَمِنْ الْفَسَادِ إِضَاعَةُ الزَّادِ وَمَفْسَدَةُ الْمَعَادِ .

1 . الْوَكَاءُ : الْخَيْطُ الَّذِي تُشَدُّ بِهِ الصُّرَّةُ وَالْكَيْسُ وَغَيْرُهَا (النهاية : ج 5 ص 222) .

Emeline ulaşmayacağını, ecelinden kaçamayacağını, senden öncekilerin olduğu yolda olduğunu yakinen bil. İsteklerini azalt, rahat ol, geçimini isteme hususunda iyi çalış. Zira nice istekler insanı elinden eder. Her çok isteyen, rızıklanmaz; istediği ideal olan ve güzelce isteyen de mahrum kalmaz. Nefsin, seni isteklere yöneltse bile nefsinin bütün aşağılıklardan üstün tut. Zira kendinden verdiklerini bir daha elde edemezsin. Sakın başkalarına kul olma; çünkü, Allah seni hür olarak yarattı. Şerle ulaşılan hayır, hayır değildir. Güçlkle ulaşılan kolaylık da kolaylık değildir.

Tamah bineğiyle yola çıkmaktan sakın! Çünkü o, seni süratle helak suyunun başına götürür. Eğer güç yetirebilirsen, Allah'la aranda bir velinimetin olmamasını sağla. Çünkü sen, kısmetine ulaşacak, payını alacaksın. Hepsi de Allah katında olmakla beraber, Allah'tan gelen az şey halktan gelen çok şeyden daha büyük ve daha yücedir.

Sessiz kalışınla kaybettiklerini telafi etmen, konuşmanla kaybettiklerini telafi etmenden daha kolaydır. Kabin içindekini korumak, ağzını sıkı kapamakla mümkündür. Elinde bulunanı korumak, başkasının elindekini istemekten daha sevimlidir bana. Ümitsizliğin acısı, insanlardan bir şey istemekten; iffetli olarak çalışıp geçinmek de günahla dolu zenginlikten daha hayırlıdır. Kişi kendi sırrını, en iyi kendisi korur. Pek çok çalışan kimse nasıl bir zarara doğru koştuğunu bilmez. Çok konuşan saçmalar; düşünen kimse basiret kazanır. Hayırlılarla arkadaşlık et ki onlardan biri sayılasın. Şerlilerden sakın ki onlardan sayılmayasın.

Yiyeceklerin en kötüsü haram yemektir! Zulmün en kınanmış, zayıflara yapılandır. Yumuşaklık, sertlik sayıldığı zaman, sertlik de yumuşaklık sayılır. Bazen ilaç, ölüme sebep olur; bazen de hastalık ilaç olur. Bazen kendisinden nasihat beklenmeyen kimse güzel nasihat eder, bazen de nasihat eden kimse ihanet eder. Arzulara kapılıp bel bağlamaktan sakın; çünkü arzular, ahmakların sermayesidir. Akıl, tecrübeleri korumaktır. En hayırlı tecrübe, sana öğüt veren tecrübedir.

Sıkıntıya düşmeden fırsatları değerlendir. Her isteyen isteğine kavuşamaz, her giden de geri dönmez. Azığı yitirmek ve ahireti bozmak fesattandır.

. وَلِكُلِّ أَمْرٍ عَاقِبَةٌ . سَوْفَ يَأْتِيكَ مَا قُدِّرَ لَكَ . التَّاجِرُ مُخَاطِرٌ . وَرُبَّ يَسِيرٍ أُنْهِى مِنْ كَثِيرٍ ! لَا خَيْرَ فِي مُعِينٍ مَهِينٍ وَلَا فِي صَدِيقٍ ظَنِينٍ . سَاهِلِ الدَّهْرِ مَا ذَلَّ لَكَ قُودُهُ . وَلَا تُخَاطِرْ بِشَيْءٍ رَجَاءَ أَكْثَرٍ مِنْهُ . وَإِيَّاكَ أَنْ تَجْمَحَ بِكَ مَطِيئَةُ اللَّجَاجِ . إِحْمِلْ نَفْسَكَ مِنْ أَخِيكَ عِنْدَ صَرَمِهِ¹ عَلَى الصَّلَاةِ ، وَعِنْدَ صُدُودِهِ عَلَى اللَّطْفِ وَالْمُقَارَبَةِ ، وَعِنْدَ جُحُودِهِ عَلَى الْبَذْلِ ، وَعِنْدَ تَبَاعُدِهِ عَلَى الدُّنُوِّ ، وَعِنْدَ شِدَّتِهِ عَلَى اللَّيْنِ ، وَعِنْدَ جُرْمِهِ عَلَى الْعُذْرِ حَتَّى كَأَنَّكَ لَهُ عَبْدٌ وَكَأَنَّهُ ذُو نِعْمَةٍ عَلَيْكَ . وَإِيَّاكَ أَنْ تَضَعَ ذَلِكَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ ، أَوْ أَنْ تَفْعَلَهُ بِغَيْرِ أَهْلِهِ . لَا تَتَّخِذَنَّ عَدُوَّ صَدِيقِكَ صَدِيقًا فَتُعَادِيَّ صَدِيقَكَ . وَامْحُضْ أَخَاكَ النَّصِيحَةَ حَسَنَةً كَانَتْ أَوْ قَبِيحَةً . وَتَجَرَّعِ الْغَيْظَ² فَإِنِّي لَمْ أَرْ جُرْعَةً أَحْلَى مِنْهَا عَاقِبَةً وَلَا أَلَذَّ مَعَبَّةً ! وَلَنْ لِمَنْ غَالَطَكَ فَإِنَّهُ يُوْشِكُ أَنْ يَلِينَ لَكَ . وَخُذْ عَلَى عَدُوِّكَ بِالْفَضْلِ فَإِنَّهُ أَحْلَى الظَّفَرَيْنِ . وَإِنْ أَرَدْتَ قَطِيعَةَ أَخِيكَ فَاسْتَبِقْ لَهُ مِنْ نَفْسِكَ بَقِيَّةً تَرْجِعُ إِلَيْهَا إِنْ بَدَا لَهُ ذَلِكَ يَوْمًا مَا . وَمَنْ ظَنَّ بِكَ خَيْرًا فَصَدِّقْ ظَنَّهُ . وَلَا تُضِيعَنَّ حَقَّ أَخِيكَ اتِّكَالًا عَلَى مَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لَكَ بِأَخٍ مَنْ أَضَعْتَ حَقَّهُ . وَلَا يَكُنْ أَهْلُكَ أَشَقَى الْخَلْقِ بِكَ . وَلَا تَرَعَبَنَّ فِيمَنْ زَهَدَ فِيكَ . وَلَا يَكُونَنَّ أَخُوكَ أَقْوَى عَلَى قَطِيعَتِكَ مِنْكَ عَلَى صَلَاتِهِ . وَلَا تَكُونَنَّ عَلَى الْإِسَاءَةِ أَقْوَى مِنْكَ عَلَى الْإِحْسَانِ . وَلَا يَكْبُرَنَّ عَلَيْكَ ظُلْمٌ مَنْ ظَلَمَكَ فَإِنَّهُ يَسْعَى فِي مَضَرَّتِهِ وَتَفْعَلُكَ . وَلَيْسَ جَزَاءُ مَنْ سَرَكَ أَنْ تَسُوَّهُ .

وَأَعْلَمُ يَا بُنَيَّ ، أَنَّ الرِّزْقَ رِزْقَانِ : رِزْقٌ تَطْلُبُهُ ، وَرِزْقٌ يَطْلُبُكَ فَإِنْ أَنْتَ لَمْ تَأْتِهِ أُنَاكَ . مَا أَقْبَحَ الْخُضُوعَ عِنْدَ الْحَاجَةِ وَالْجَفَاءَ عِنْدَ الْغِنَى ! إِنَّ لَكَ مِنْ دُنْيَاكَ مَا أَصْلَحَتْ بِهِ مَثْوَاكَ . وَإِنْ جَزَعْتَ عَلَى مَا تَفَلَّتَ مِنْ يَدَيْكَ فَاجْزَعْ عَلَى كُلِّ مَا لَمْ يَصِلْ إِلَيْكَ . اسْتَدِلَّ عَلَى مَا لَمْ يَكُنْ بِمَا قَدْ كَانَ ، فَإِنَّ الْأُمُورَ أَشْبَاهُ . وَلَا تَكُونَنَّ مِمَّنْ لَا تَنْفَعُهُ الْعِظَةُ إِلَّا إِذَا بَالَغَتْ فِي إِيْلَامِهِ ، فَإِنَّ الْعَاقِلَ يَتَّعِظُ بِالْآدَابِ وَالْبَهَائِمَ لَا تَتَّعِظُ

1 . الصَّرْمُ : القَطْعُ البَائِنُ ، وَالْهَجْرَانُ (لسان العرب : ج 12 ص 334) .

2 . الْغَيْظُ : الْغَضَبُ ، وَقِيلَ : هُوَ أَشَدُّ مِنَ الْغَضَبِ (لسان العرب : ج 7 ص 450) .

Her işin bir sonucu vardır; senin için nasıl takdir edilmişse öyle gelecektir. Ticaretle uğraşan tehlikededir. Nice az şey, çok olan şeyden daha verimlidir. Aşağılık dostta ve itham edilen yardımcıda sana hayır yoktur. Zaman sana teslim oldukça sıkıcı olma, fazla kâr elde etmek için tehlikeli şeylere atılma. Sürekli inatçı bineğinin dizginlerini koparmasından sakın. Kardeşin senden ayrılınca ona bağlan, yüz çevirince lütuf ve yakınlık göster, cimrilik edince cömert davran, uzaklaşınca yaklaş, şiddetlenince yumuşa, suç işleyince özrünü kabul et. Böylece sen onun kölesi, o ise senin nimet sahibin gibi olsun. Bunu gerekmeyen yerlerde ve ehli olmayan kimselere yapma. Dostunun düşmanını dost sayma; dostunla düşman olmana sebep olur. Ona ister iyi gelsin, ister kötü, kardeşine öğüt ver, ihlâs ile söyle. Öfkeni yut; ben, onu yutmak kadar sonucu tatlı, akıbeti haz verici başka bir yudum görmedim. Sana sertlik gösterene karşı yumuşak davran, belki o da yumuşar. Düşmanına iyilik ve lütufla muamele et; bu, iki zaferin (intikam veya affın) en tatlısıdır. Dostundan ayrılmak istersen, barışmak için açık kapı bırak ki bir gün dönmek istediğinde dönebilsin, insanlar senin hakkında iyi zanda bulunursa sen de iyi işlerinle onların zannını doğrula. Zira bir hakkını zayi ettiğin kimse artık dostun olmayacaktır. Yakınların, senden en nasipsiz kalan kimseler olmasın, senden uzak duran kişiye rağbet etme. Dostunun dostluğu kesmesindeki delili, senin dostluğu sürdürmende delilinden daha güçlü olmasın. Kötülük düşüncen iyilik düşüncenden daha güçlü olmasın. Sana zulmedenin zulmünü gözünde büyütme; çünkü o kendisinin zararına, senin faydana çalışmaktadır. Seni sevindirenin mükafatı kötü davranman değildir.

Ey oğulcuğum! Bilesin ki rızık, senin aradığın ve seni arayan olmak üzere iki kısımdır. Sen ona gitmeden o sana gelir. İhtiyaç halindeyken alçalmak, zenginken de kabalık göstermek ne kötüdür. Dünyadan kazandığın, ahiretin için ıslah ettiğin kadardır. Elinden kaçırdığına hayıflanacaksan, sana ulaşamayan her şey için de hayıflan. Olmayanı olup bitenden çıkar da anla. Çünkü işler, birbirine benzer. Sakın musibete uğramadıkça nasihatten faydalanmayanlardan olma. Akıllı olan, nasihatten öğüt alır ve yola gelir; hayvanlar ise ancak dayakla uslanır.

إِلَّا بِالضَّرْبِ . إَطْرَحْ عَنْكَ وَارِدَاتِ الْهُمُومِ بِغَزَائِمِ الصَّبْرِ وَحُسْنِ الْيَقِينِ . مَنْ تَرَكَ الْقَصْدَ جَارَ . وَالصَّاحِبُ مَنَاسِبَ . وَالصَّدِيقُ مَنْ صَدَقَ غَيْبُهُ . وَالْهَوَى شَرِيكُ الْغِنَاءِ . رَبِّ قَرِيبَ أَبْعَدُ مِنْ بَعِيدَ ، وَرُبَّ بَعِيدٍ أَقْرَبُ مِنْ قَرِيبَ . وَالْغَرِيبُ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَبِيبٌ . مَنْ تَعَدَّى الْحَقَّ ضَاقَ مَذْهَبُهُ . وَمَنْ اقْتَصَرَ عَلَى قَدَرِهِ كَانَ أَبْقَى لَهُ . وَأَوْثَقُ سَبَبٍ أَخَذْتَ بِهِ سَبَبٌ بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللَّهِ ! وَمَنْ لَمْ يُبَالِكْ فَهُوَ عَدُوُّكَ . قَدْ يَكُونُ الْيَأْسُ إِدْرَاكًا إِذَا كَانَ الطَّمَعُ هَلَاكًا . لَيْسَ كُلُّ عَوْرَةٍ تَظْهَرُ وَلَا كُلُّ فُرْصَةٍ تُصَابُ . وَرُبَّمَا أَخْطَأَ الْبَصِيرُ قَصْدَهُ وَأَصَابَ الْأَعْمَى رُشْدَهُ . أَخِيرَ الشَّرِّ فَإِنَّكَ إِذَا شِئْتَ تَعَجَّلْتَهُ . وَقَطِيعَةُ الْجَاهِلِ تَعْدِلُ صَلَاةَ الْعَاقِلِ . مَنْ أَمِنَ الزَّمَانَ خَانَهُ ، وَمَنْ أَعْظَمَهُ أَهَانَهُ . لَيْسَ كُلُّ مَنْ رَمَى أَصَابَ . إِذَا تَغَيَّرَ السُّلْطَانُ تَغَيَّرَ الزَّمَانُ . سَلْ عَنِ الرَّفِيقِ قَبْلَ الطَّرِيقِ ، وَعَنِ الْجَارِ قَبْلَ الدَّارِ . إِيَّاكَ أَنْ تَذْكُرَ فِي الْكَلَامِ مَا يَكُونُ مُضْجَكًا وَإِنْ حَكَيْتَ ذَلِكَ عَنْ غَيْرِكَ . وَإِيَّاكَ وَمُشَاوَرَةَ النِّسَاءِ فَإِنَّ رَأْيَهُنَّ إِلَى أَفْنٍ¹ وَعَزْمُهُنَّ إِلَى وَهْنٍ . وَاكْفُفْ عَنِ مَنْ أَبْصَارُهُنَّ بِحِجَابِكَ إِيَّاهُنَّ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَى عَلَيْهِنَّ ، وَلَيْسَ خُرُوجُهُنَّ بِأَشَدَّ مِنْ إِدْخَالِكَ مَنْ لَا يُوثِقُ بِهِ عَلَيْهِنَّ ، وَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ لَا يَعْرِفَنَّ غَيْرَكَ فَافْعَلْ . وَلَا تُثْمَلِكِ الْمَرْأَةَ مِنْ أَمْرِهَا مَا جَاوَزَ نَفْسَهَا فَإِنَّ الْمَرْأَةَ رِيحَانَةٌ وَلَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ وَلَا تَعُدُّ بِكَرَامَتِهَا نَفْسَهَا ، وَلَا تُطْمِعْهَا فِي أَنْ تَشْفَعَ بِغَيْرِهَا . وَإِيَّاكَ وَالتَّغَايُرَ فِي غَيْرِ مَوْضِعٍ غَيْرَةٍ فَإِنَّ ذَلِكَ يَدْعُو الصَّحِيحَةَ إِلَى السَّقَمِ وَالْبَرِيئَةَ إِلَى الرِّيبِ . وَاجْعَلْ لِكُلِّ إِنْسَانٍ مِنْ خَدَمِكَ عَمَلًا تَأْخُذُهُ بِهِ فَإِنَّهُ أَحْرَى أَنْ لَا يَتَوَاكَلُوا فِي خِدْمَتِكَ . وَأَكْرَمَ عَشِيرَتِكَ فَإِنَّهُمْ جَنَاحُكَ الَّذِي بِهِ تَطِيرُ ، وَأَصْلُكَ الَّذِي إِلَيْهِ تَصِيرُ ، وَيَدُكَ الَّتِي بِهَا تَصُولُ . أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَدُنْيَاكَ ، وَأَسْأَلُهُ خَيْرَ الْقَضَاءِ لَكَ فِي الْعَاجِلَةِ وَالْآجِلَةِ وَالْآخِرَةِ ، وَالسَّلَامُ² .

1 . الأَفْنُ : النقص . ورجل أفين ومأفون ، أي ناقص العقل (النهاية : ج 1 ص 57) .

2 . كشف المحجّة : ص 220 عن عمر بن أبي المقدام ، نهج البلاغة : الكتاب 31 ، تحف العقول : ص 68 نحوه .

Sabrın gücü ve güzel yakın ile sana yönelen dertleri, belaları kendinden uzaklaştır. İtidali bırakan zulme sapmıştır. Arkadaş, sana akraba gibidir. Gerçek dost ise senin yokluğunda bile doğru dost olandır. Heva ve heves dert ve elemelerin ortağıdır. Akrabadan da yakın olan nice uzak kimse; uzaktan da uzak olan nice akraba vardır. Garip, dostu olmayan kişidir. Hakka karşı çıkıp düşmanlık edenin yolu daralır. Gücünün sınırını bilen kudreti baki kalır. Sarılacağı sebeplerin en sağlamı, seninle yüce Allah arasındaki sebeptir. Senin durumunu düşünmeyen, düşmanıdır. Özellikle tamahın insanı helak edeceği zamanlarda ümitsiz olmak hedefe ulaşmaktır. Her ayıp aşıkâr, her fırsat elde edilecek değildir. Nice gören kişi hata eder ve nice kör olan maksada ulaşır.

Kötü işler yapmayı erteleyin, zira istediğin zaman ona ulaşabilir, ulaşabilirsin. Cahille irtibatını kesmek, akıllıya katılmaktır. Kim zamandan emin olursa ona hıyanet eder; kim de ona değer verirse onu aşağılar. Her ok atan isabet ettiremez. Sultanın görüşü değiştiğinde zaman da değişir. Yolculuğa başlamadan arkadaşını, eve girmeden komşunu sor. Başkasının sana anlattığı olsa bile, güldürecek söz söylemekten sakın. Kadınlarla (kendilerini ilgilendirmeyen hususlarda) istişare etmekten kaçın. Çünkü, onların (bu konudaki) görüşleri eksik ve zayıf, azimleri gevşektir. Kadınları örtülü tut ki gözleri (yabancı) erkekleri görmesin. Zira örtü kadınları her türlü kötülükten korur. Yanlarına güvenmediğin birini göndermen, onları dışarıya salıvermenden daha kötüdür. Senden başkalarıyla görüşmemelerine güç yetirebilirsen, bunu yap. Kadınları güçlerini aşan işlere koşma; çünkü kadın zarif bir güldür; sert bir kahraman değil. Onları aşırı yüceltme ve başkasına şefaateçi olma hususunda tamahlandırma. Kıskanılacak yerden başka bir yerde kıskançlığa kalkışma; çünkü bu, doğru kadını eğrilige ve iffetli kadını şüpheye düşürür. Hizmetçilerinden her birine yapması için bir iş tayin et; o zaman hizmeti birbirlerine atıp, kaçınmazlar. Soyuna ikramda bulun; onlar, senin kanatlarındır, onlarla uçarsın, senin bağlı olduğun aslın, saldırıya geçtiğin ellerindir onlar. Dinini, dünyanı Allah'a emanet et. Ondan şu çabucak geçen dünyada da az zaman sonra gelecek ahirette de akıbetinin hayırlı olmasını dile. Vesselam.¹

1 - Keşfu'l-Muhacce, s.220, Ömer b. Ebu Mikdam; *Nehcü'l-Belağa*, 31. Mektup; Tuhefu'l-Ukul, s.68.

3 / 13

بدء تدفقي الاعتراض

2604 . تاريخ الطبري عن جندب الأزدی - فی بیان مسير الإمام (عليه السلام) من صقین إلى الكوفة - : ثُمَّ مَضَى عَلِيٌّ غَيْرَ بَعِيدٍ ، فَلَقِيَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَدِيعَةَ الْأَنْصَارِيِّ ، فَذَنَا مِنْهُ ، وَسَلَّمْ عَلَيْهِ وَسَايَرَهُ .
فَقَالَ لَهُ : مَا سَمِعْتَ النَّاسَ يَقُولُونَ فِي أَمْرِنَا ؟

قال : مِنْهُمْ الْمُعْجَبُ بِهِ ، وَمِنْهُمْ الْكَارِهُ لَهُ ، كَمَا قَالَ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ * إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ﴾¹ .

فَقَالَ لَهُ : فَمَا قَوْلُ ذَوِي الرَّأْيِ فِيهِ ؟

قال : أَمَّا قَوْلُهُمْ فِيهِ فَيَقُولُونَ : إِنَّ عَلِيًّا كَانَ لَهُ جَمْعٌ عَظِيمٌ فَفَرَّقَهُ ، وَكَانَ لَهُ حِصْنٌ خَصِينٌ فَهَدَمَهُ ، فَحَتَّى مَتَى يَبْنِي مَا هَدَمَ ، وَحَتَّى مَتَى يَجْمَعُ مَا فَرَّقَ !
فَلَوْ أَنَّهُ كَانَ مَضَى بِمَنْ أَطَاعَهُ - إِذْ عَصَاهُ مَنْ عَصَاهُ - فَقَاتَلَ حَتَّى يَظْفَرَ أَوْ يَهْلِكَ إِذَا كَانَ ذَلِكَ الْحَزَمَ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : أَنَا هَدَمْتُ أَمْ هُمْ هَدَمُوا ! أَنَا فَرَّقْتُ أَمْ هُمْ فَرَّقُوا ! أَمَّا قَوْلُهُمْ : إِنَّهُ لَوْ كَانَ مَضَى بِمَنْ أَطَاعَهُ إِذْ عَصَاهُ مَنْ عَصَاهُ فَقَاتَلَ حَتَّى يَظْفَرَ أَوْ يَهْلِكَ ، إِذَا كَانَ ذَلِكَ الْحَزَمَ ؛ فَوَاللَّهِ ، مَا عَنِي عَنْ رَأْيِي ذَلِكَ ، وَإِنْ كُنْتُ لَسَخِيًّا بِنَفْسِي عَنِ الدُّنْيَا ، طَيِّبَ النَّفْسِ بِالمَوْتِ ، وَلَقَدْ هَمَمْتُ بِالإِقْدَامِ عَلَى الْقَوْمِ ، فَتَظَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ قَدْ ابْتَدَرَانِي - يَعْنِي الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ - وَتَظَرْتُ إِلَى هَذَيْنِ قَدْ اسْتَقْدَمَانِي - يَعْنِي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ -

3/13

İTİRAZIN PATLAK VERMEYE BAŞLAMASI

2604- Tarih-i Taberi [İmam'ın (a.s) Sıffin'den Küfe'ye hareketini açıklarken Cündeb Ezdi'den]: Ali (a.s) çok uzaklaşmamıştı ki Abdullah b.Vedia Ensari ile karşılaştı. Ona yaklaştı, selam verdi ve kendisiyle yola devam etti.

Ona "Halktan bizim işimiz hakkında neler duydun?" diye sorduğunda dedi ki: Onlardan bazılarının hoşuna gitmiş, bazıları da bundan rahatsızdır. Nitekim izzet ve celal sahibi Allah şöyle buyurmuştur: *"Oysa birbiriyle tartışmaya devam edeceklerdir. Ancak Rabbinin merhamet ettiği kimseler müstesnâ."*¹

Ali (a.s) ondan: 'Bu konuda görüş sahiplerinin sözü nedir?' diye sorduğunda ise şöyle cevap verdi: 'Onların bu konudaki sözleri şudur: Ali'nin büyük bir cemaati vardı, ancak onu dağıttı; sağlam bir barınağı vardı, fakat onu yıktı. Artık yıktığını ne zamana kadar kurabilir ve dağıttığını ne zamana kadar toplayabilir ki?! Keşke o kendisine itaat edenlerle [ona baş kaldıranlara rağmen] devam etseydi, savaşsaydı da ya zafere ulaşsaydı ya da helak olsaydı. İşte o zaman sağlam görüş de bu olurdu.'

Ali (a.s) buyurdu: 'Ben mi yıktım yoksa onlar mı yıktılar?! Ben mi dağıttım yoksa onlar mı dağıttılar?! Onların "Keşke Ali kendisine itaat edenlerle [ona baş kaldıranlara rağmen] devam etseydi, savaşsaydı da ya zafere ulaşsaydı ya da helak olsaydı. İşte o zaman sağlam görüş de bu olurdu" sözlerine gelince; vallahi bu görüş bana gizli kalmadı. Ben canımı dünyadan koparmak konusunda cömert olmama, ölümü can-u gönülden istiyor olmama ve Şamlılarla savaşmaya kararlı olmama rağmen şu ikisine [Hasan ve Hüseyin'e] baktım, savaşta benden öne geçmişlerdi. Sonra şu ikisine [Abdullah b. Cafer ve Muhammed b. Ali] baktım, onlar da savaşta benden öne geçmişlerdi.

1 - Hud/118-119.

فَعَلِمْتُ أَنَّ هَذَيْنِ إِنْ هَلَكَمَا انْقَطَعَ نَسْلُ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ ، فَكَرِهْتُ ذَلِكَ ، وَأَشْفَقْتُ عَلَى هَذَيْنِ أَنْ يَهْلِكَ ، وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ لَوْلَا مَكَانِي لَمْ يَسْتَقْدِمَا - يَعْنِي مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ - وَائِمْ اللَّهُ ، لَئِنْ لَقِيتُهُمْ بَعْدَ يَوْمِي هَذَا لَأَلْقَيْتُهُمْ وَلَيْسُوا مَعِيَ فِي عَسْكَرٍ وَلَا دَارٍ¹ .

2605 . الإرشاد عن الإمام علي (عليه السلام) - في جواب الخوارج
المُعْتَرِضِينَ عَلَى التَّحْكِيمِ قَبْلَ دُخُولِ الْكُوفَةِ - : اللَّهُمَّ هَذَا مَقَامٌ مَنْ فَلَجَ² فِيهِ كَانَ أُولَى بِالْفَلَجِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ نَطَفَ³ فِيهِ أَوْ غَلَّ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا .

نَشَدْتُكُمْ بِاللَّهِ ! أَتَعْلَمُونَ أَنَّهُمْ حِينَ رَفَعُوا الْمَصَاحِفَ ، فَقُلْتُمْ : نُجِيبُهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، قُلْتُ لَكُمْ : إِنِّي أَعْلَمُ بِالْقَوْمِ مِنْكُمْ ، إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِأَصْحَابِ دِينٍ وَلَا قُرْآنٍ ، إِنِّي صَحْبُهُمْ وَعَرَفْتُهُمْ أَطْفَالًا وَرِجَالًا ؛ فَكَانُوا شَرَّ أَطْفَالٍ ، وَشَرَّ رِجَالٍ ، امْضُوا عَلَى حَقِّكُمْ وَصِدْقِكُمْ ، إِنَّمَا رَفَعَ الْقَوْمُ لَكُمْ هَذِهِ الْمَصَاحِفَ خَدِيعَةً وَوَهْنًا وَمَكِيدَةً . فَرَدَدْتُمْ عَلَيَّ رَأْيِي ، وَقُلْتُمْ : لَا ، بَلْ تَقْبَلُ مِنْهُمْ . فَقُلْتُ لَكُمْ : أَذْكُرُوا قَوْلِي لَكُمْ وَمَعْصِيَتَكُمْ إِيَّايَ ؟

فَلَمَّا أُبَيِّتُمْ إِلَّا الْكِتَابَ ، اشْتَرَطْتُ عَلَى الْحَكَمِيِّينَ أَنْ يُحْيُوا مَا أَحْيَاهُ الْقُرْآنُ ، وَأَنْ يُمِيتُوا مَا أَمَاتَ الْقُرْآنُ ؛ فَإِنْ حَكَمُوا بِحُكْمِ الْقُرْآنِ فَلَيْسَ لَنَا أَنْ نُخَالِفَ حُكْمَ مَنْ حَكَمَ بِمَا فِي الْكِتَابِ ، وَإِنْ أُبَيَّا فَتَحْنُ مِنْ حُكْمِهِمَا بُرَاءً .

فَقَالَ لَهُ بَعْضُ الْخَوَارِجِ : فَخَبِّرْنَا أَوْ تَرَاهُ عَدْلًا تَحْكِمُ الرِّجَالَ فِي الدِّمَاءِ ؟

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 60 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 390 ؛ وقعة صفين : ص 529 عن عبد الرحمن

بن جندب .

2 . الفلج : الظفر والفؤز (لسان العرب : ج 2 ص 347) .

3 . نطف الرجل : أحم برية ، والنطف : التلطف بالغيب (الصحاح : ج 4 ص 1434) .

Anladım ki eğer o ikisi [Hasan ile Hüseyin] ortadan kalkarsa Muhammed'in (s.a.a) bu ümmet arasındaki nesli kesilmiş olacaktır. Bunu istemedim. Şu ikisinin [Abdullah ile Muhammed] ortadan kalkmasına acıdım. Anladım ki eğer benim konumum olmasaydı o ikisi [Muhammed b. Ali ve Abdullah b. Cafer] öne geçmezlerdi. Allah'a yemin olsun ki eğer o günden sonra onlarla görüşseydim bu görüşmemde kendileri ne orduda ne de evde benimle olacaklardı. (Ancak ahirette onlarla görüşecektim).¹

2605- el-İrşad [İmam Ali'den (a.s)]: -Küfe'ye girmeden önce Haricilerin hakemiyet olayına itirazlarına verdiği cevabında- 'Allahım! Bu, öyle bir yer ki onda zafere ulaşacak kişi kıyamet gününde zafere daha layık olacak; kim de onda çirkinliğe saplanır veya hıyanet ederse ahirette daha kör ve daha sapkın olacaktır. Sizi Allah'a yemin veriyorum! Bilir misiniz, onlar Kur'ân'ları kaldırdıkları zaman, 'Allah'ın kitabına icabet edeceğiz.' demiştiniz Ben de size demiştim ki: "Ben onları sizden daha iyi tanırım. Onlar ne din, ne de Kur'ân ehlidirler. Çocukluk dönemlerinde de büyüklüklerinde de kendileriyle yoldaşlık ettim; onlar, çocukların da büyüklerin de en kötüsüydüler. Kendi hakkınıza ve doğruluğunuza doğru ilerleyin. Şu kavim sadece sizi aldatmak, gevşetmek ve kandırmak için Kur'ân'ları havaya kaldırmışlardır." Ancak sizler benim görüşümü reddettiniz ve dediniz ki: 'Hayır, onlardan [bu teklifi] kabul edeceğiz.' Ben de size dedim ki: Size söylediğim bu sözümü ve bana baş kaldırmanızı hatırlınızda tutun! Sizler Kur'ân'dan [onun hakemliğinden] başka bir şeyi kabul etmeyince ben de hakemlere Kur'ân'ın dirilttiğini diriltmeleri ve Kur'ân'ın öldürdüğünü öldürmeleri şartını koştum; eğer Kur'ân'ın hükmü ile hüküm verirlerse bize Allah'ın kitabının hükmüyle hakemlik etmiş birine muhalefet etmek düşmez; eğer hakemler bunu kabul etmezlerse bu durumda biz de onların hükmünden uzağız.'

Haricilerden biri dedi ki: 'Bize şunu söyle: Acaba insanların kanları konusunda kişilerin hakem kılınmasını adil görüyor musun?'

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.60; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.390; *Vak'at-u Sıffin*, s.529, Abdurrahman b. Cundeb'den rivayet etmiştir.

فَقَالَ : إِنَّا لَمْ نُحْكَمْ الرِّجَالَ ، إِنَّمَا حَكَمْنَا الْقُرْآنَ ، وَهَذَا الْقُرْآنُ إِنَّمَا هُوَ حَظٌّ مَسْطُورٌ بَيْنَ دَفْتَيْنِ لَا يَنْطِقُ ، وَإِنَّمَا يَتَكَلَّمُ بِهِ الرِّجَالُ .
 قَالُوا لَهُ : فَخَبِّرْنَا عَنِ الْأَجْلِ ؛ لِمَ جَعَلْتَهُ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ .
 قَالَ : لِيَتَعَلَّمَ الْجَاهِلُ ، وَيَتَنَبَّهَ الْعَالِمُ ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلِحَ فِي هَذِهِ الْهُدَّةِ هَذِهِ الْأُمَّةَ . أَدْخُلُوا مِصْرَكُمْ رَحِمَكُمُ اللَّهُ .
 وَدَخَلُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ¹ .

2606 . الإمام علي (عليه السلام) . لَمَّا قَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ : نَهَيْتَنَا عَنِ الْحُكُومَةِ ، ثُمَّ أَمَرْتَنَا بِهَا ، فَلَمْ نَدْرِ أَيُّ الْأَمْرَيْنِ أَرَشَدُ ؟ - : هَذَا جَزَاءُ مَنْ تَرَكَ الْعُقْدَةَ !
 أَمَا وَاللَّهِ لَوْ أَنِّي حِينَ أَمَرْتُكُمْ بِهِ حَمَلْتُكُمْ عَلَى الْمَكْرُوهِ الَّذِي يَجْعَلُ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا ، فَإِنْ اسْتَقَمْتُمْ هَدَيْتُكُمْ ، وَإِنْ اعْوَجَجْتُمْ قَوَّمْتُكُمْ ، وَإِنْ أَتَيْتُمْ تَدَارَكْتُكُمْ - لَكَانَتْ الْوُثْقَى .
 وَلَكِنْ بَمَنْ ، وَإِلَى مَنْ ؟ أُرِيدُ أَنْ أَدَاوِيَ بِكُمْ وَأَتُمَّ دَائِي ؛ كَنَاقِشِ الشُّوْكَةَ بِالشُّوْكَةِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّ ضَلْعَهَا² مَعَهَا ! اللَّهُمَّ قَدْ مَلَّتْ أَطْبَاءُ هَذَا الدَّاءِ الدَّوِيَّ ، وَكَلَّتِ الزَّرْعَةُ بِأَشْطَانِ الرَّكِيِّ !

أَيْنَ الْقَوْمُ الَّذِينَ دُعُوا إِلَى الْإِسْلَامِ فَقَبِلُوهُ ، وَقَرَأُوا الْقُرْآنَ فَأَحْكَمُوهُ ، وَهَيَّجُوا إِلَى الْجِهَادِ فَوَلَّوْهُا وَلَهُ اللَّقَاحُ إِلَى أَوْلَادِهَا ، وَسَلَبُوا السُّيُوفَ أَغْمَادَهَا ، وَأَخَذُوا بِأَطْرَافِ الْأَرْضِ رَحْفًا رَحْفًا ، وَصَفًّا صَفًّا . بَعْضُ هَلَاكَ ، وَبَعْضُ نَجَا . لَا يُبَشِّرُونَ بِالْأَحْيَاءِ ، وَلَا يُعَزِّوْنَ عَنِ الْمَوْتِ . مُرُّهُ الْعُيُونِ مِنَ الْبُكَاءِ ، خُمُصُ الْبُطُونِ مِنَ الصِّيَامِ ، ذُبُلُ الشِّفَاهِ مِنَ الدُّعَاءِ ، صُفْرُ الْأَلْوَانِ مِنَ السَّهَرِ ، عَلَى وُجُوهِهِمْ غَبَرَةٌ الْخَاشِعِينَ .

1 . الإرشاد : ج 1 ص 270 ؛ تاريخ الطبري : ج 5 ص 65 عن عمارة بن ربيعة ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 394 كلاهما نحوه .

2 . ضَلْعُهَا : أَي مِيلُهَا (النهاية : ج 3 ص 96) .

Ali (a.s) buyurdu: Biz kişileri hakem kılmadık, sadece Kur'ân'ı hakem kıldık. Bu Kur'ân iki cild arasında yazılı bir hattır, konuşmuyor; ancak kişiler onun diliyle konuşmaktadır.'

Ona: 'O halde bize şunu söyle; niçin kendinle onlar arasında bir süre belirledin?' diye sorduklarında şöyle buyurdu: 'Cahil öğrensin ve bilen sağlamlaşsın diye; umulur ki Allah şu sakinlik sırasında bu ümmetin işini ıslah etsin. Şehirlerinize girin, Allah'ın rahmeti üzerinize olsun!'

Onlar da son fertlerine kadar [şehirlerine] girdiler.¹

2606- İmam Ali (a.s) [Yarenlerinden biri kendisine "Önce bizi hakemlikten alıkoydunuz sonra da bunu bize emrettiniz. Bu iki işten hangisi daha doğrudur?" deyince şöyle buyurdu]:

Biatini terk edip ahdini bozanların cezası budur! Bilin ki Allah'a andolsun size (savaşa devamı) emrettiğim zaman, Allah'ın hayır kıldığı, ama istemediğiniz bir işe zorluyordum sizi. İstikamet gösterseydiniz sizi doğru yola sevk ederdim, eğrilseydiniz sizleri doğrulturdum, itaat etmeseydiniz sizi mecbur ederdim. Bu da doğru bir şey olurdu. Fakat bu işi kimin için, kiminle yapayım? Siz benim derdimsiniz, sizi tedavi etmek istiyorum. Ayağındaki dikenle dikenle çıkarmaya çalışan kişiye benziyorum. O da biliyor ki bu diken o dikenin yerinde kırılacak kalacaktır. Ey Allah'ım, bu dermansız derdin hekimleri ilaç bulmaktan bıktı, bu derin kuyudan su çekenler usandı, çaresiz kaldı!

İslam'a davet edildiğinde kabul eden, Kur'ân'ı okuyup onu güzel anlayan, cihada çağrıldıklarında yavrusuna koşan dişi deve gibi süt emen çocuklarını bile bırakıp koşan, kılıçlarını kınlarından sıyrıp yalın kılıç saldıran, bölük bölük ve saflar halinde arzın her tarafına yayılan topluluk nerede? Bir kısmı yok oldu, bir kısmı kurtuldu. Hayatta kalanlardan dolayı sevinmiyor, ölenler için başsağlığı dilemiyorlardı. (Allah korkusundan) Ağlamaktan gözleri dünyayı göremez olmuş, oruçtan karınları çekilmiş, dua etmekten dudakları kurumuş, uykusuzluktan benizleri solmuş, simalarına Allah'a boyun eğenlerin tozu konmuştu.

1 - el-İrşad, c.1, s.270; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.65, Ümare b. Rabia'dan rivayet etmiştir; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.394.

أُولَئِكَ إِخْوَانِي الدَّاهِبُونَ . فَحَقُّ لَنَا أَنْ نَظْمًا إِلَيْهِمْ ، وَنَعَضَّ الْأَيْدِيَ عَلَى فِرَاقِهِمْ . إِنَّ الشَّيْطَانَ يُسَيِّئُ لَكُمْ طُرْقَهُ ، وَيُرِيدُ أَنْ يَحُلَّ دَيْنَكُمْ عُقْدَةً عُقْدَةً ، وَيُعْطِيَكُمْ بِالْجَاعَةِ الْفُرْقَةَ ، وَبِالْفُرْقَةِ الْفِتْنَةَ ، فَاصْدِفُوا عَنْ تَزَاغِيهِ وَنَفَثَاتِهِ ، وَاقْبَلُوا التَّصِيحَةَ مِمَّنْ أَهْدَاهَا إِلَيْهِمْ ، وَاعْقِلُوهَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ^{1 2} .

4 / 13

دُخُولُ الْكُوفَةِ وَبَدْءُ فِتْنَةِ أُخْرَى

2607 . تاريخ الطبري عن عمارة بن ربيعة - في صِفَةِ أَصْحَابِ الْإِمَامِ (عليه السلام) - : خَرَجُوا مَعَ عَلِيٍّ إِلَى صِفِّينَ وَهُمْ مُتَوَادُونَ أَحِبَّاءُ ، فَرَجَعُوا مُتْبَاعِضِينَ أَعْدَاءُ ، مَا بَرَحُوا مِنْ عَسْكَرِهِمْ بِصِفِّينَ حَتَّى فَشَا فِيهِمُ التَّحْكِيمُ ، وَلَقَدْ أَقْبَلُوا يَتَدَافِعُونَ الطَّرِيقَ كُلَّهُ وَيَتَشَاتَمُونَ وَيَضْطَرِبُونَ بِالتَّسْيِاطِ . يَقُولُ الْخَوَارِجُ : يَا أَعْدَاءَ اللَّهِ ! أَدَهَنْتُمْ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَحَكَمْتُمْ ! وَقَالَ الْآخَرُونَ : فَارَقْتُمْ إِمَامَنَا ، وَفَرَقْتُمْ جَمَاعَتَنَا .

فَلَمَّا دَخَلَ عَلِيٌّ الْكُوفَةَ لَمْ يَدْخُلُوا مَعَهُ حَتَّى أَتَوْا خَزْرَاءَ³ ، فَتَزَلَّ بِهَا مِنْهُمْ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا ، وَنَادَى مُنَادِيهِمْ : إِنَّ أَمِيرَ الْقِتَالِ شَبَثُ بْنُ رِيعِي التَّمِيمِي ، وَأَمِيرَ الصَّلَاةِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْكُوءِ الْيَشْكُرِيُّ ، وَالْأَمْرُ شُورَى بَعْدَ الْفَتْحِ ، وَالْبَيْعَةُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ . . . وَلَمَّا قَدِمَ عَلِيٌّ الْكُوفَةَ وَفَارَقْتَهُ الْخَوَارِجُ وَثَبَّتَ إِلَيْهِ الشَّيْعَةُ فَقَالُوا :

1 . قال ابن أبي الحديد ما ملخصه : العقدة : الرأي الوثيق . الدوي : الشديد . التزعة : جمع نازع ; وهو الذي يستقي الماء . الأشطان : جمع شطن ; وهو الحبل . الركي : الآبار ; جمع ركية . الولة : شدة الحب حتى يذهب العقل . اللقاح : الإبل ، والواحدة لقوح ; وهي الحلوب . أخذوا بأطراف الأرض : أي أخذوا على الناس بأطراف الأرض ; أي حصروهم . لا يبشرون بالأحياء . . . : أي إذا ولد لأحدهم مولود لم يبشروا به . مريقت عين فلان : إذا فسدت لترك الكحل . يسئ : يسهل . صدف عن الأمر : انصرف عنه . اعقلوها على أنفسكم : أي اربطوها والزموها (شرح نهج البلاغة : ج 7 ص 292-296) .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 121 ، الاحتجاج : ج 1 ص 438 ح 99 وفيه إلى «الركي» ، بحار الأنوار : ج 33 ص 362 ح 597 وراجع الاختصاص : ص 156 .

3 . خزرء : قرية بظاهر الكوفة، وقيل : موضع على ميلين منها، نزل به الخوارج الذين خالفوا علي بن أبي طالب (رضي الله عنه) فنسبوا إليها (معجم البلدان : ج 2 ص 245) .

İşte onlar, benim giden kardeşlerimdir. Onları görmeye müştak olup hasretleriyle, ayrılıklarının acısıyla ellerimizi ısırmayı hak ettik. Şeytan, yollarını güzel gösteriyor, dininizi düğüm düğüm çözmek istiyor. Sizleri birlik yerine ayrılığa ve ayrılıkla da fitneye düşürmeye çalışıyor. O halde onun vesvese ve büyüünden yüz çevirin; size nasihat armağan edenin nasihatini tutun, ona bağlanın.¹

4/13

KÜFE'YE GİRİŞLE BAŞKA BİR FİTNENİN BAŞLAMASI

2607- Tarih-i Taberi [İmam'ın (a.s) yarenlerinin özellikleri hakkında Ümare b. Rabia'dan]: Ali'yle (a.s) birlikte Sıffin'e doğru yola çıktıklarında birbirlerine sevgi ve muhabbet beslemekteydiler; ancak döndüklerinde birbirlerine kin besleyen düşmanlara dönüvermişlerdi. Henüz Sıffin'deki karargâhlarında iken hakemiyet olayı aralarına ayrılık düşürdü. Onlar dönüş yolu boyunca birbirleriyle itişip kalkıştılar, birbirlerine sövüp duruyorlar, kamçılarla birbirlerine vuruyorlardı. Hariciler diyorlardı ki: 'Ey Allah'ın düşmanları! Allah'ın işinde uzlaşmaya gittiniz ve hakem tayin ettiniz!' Diğerleri de şöyle diyorlardı: 'İmamımızdan ayrıldınız ve cemaatimizi böldünüz.'

Ali (a.s) Küfe'ye girdiğinde onunla birlikte giriş yapmadılar, Haravra² köyüne gittiler. Onlardan on iki bin kişi bu köyde konakladıktan sonra çağrıcıları şöyle seslendiler: 'Savaş emiri Şebes b. Ribî Temimi ve namaz emiri (cemaat imamı) Abdullah b. Kevva Yeşkuri'dir. Zaferden sonra iş Şûraya bırakılacak. Biat, izzet ve celal sahibi Allah'ındır. [Aramızda] İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek [olacaktır]...'

Ali (a.s) Küfe'ye vardığında ve Hariciler ondan ayrıldıklarında yanında sebat gösteren Şiaları dediler ki:

1 - *Nehcü'l-Belağ*, 121.hutbe; *el-İhticac*, c.1, s.438, h.99; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.362, h.597. Ayrıca bkz. *el-İhtisas*, s.156.

2 - Haravra, Küfe sırtlarında bulunan bir köydür; oraya iki mil uzaklıkta olduğu söylenmiştir. Ali b. Ebu Talib'e muhalefet eden Hariciler oraya konuşlandılar. Sonra da orayla adlandırıldılar. (*Mucemu'l-Buladan*, c.2, s.245).

في أعناقنا بيعةً ثانيةً ؛ نحنُ أولياءُ من واليت ، وأعداءُ من عاديت . فقالتِ الخوارجُ : استَبَقْتُمْ أَتَمُّ وأهلُ الشَّامِ إلى الكُفْرِ كَفَرَسِي رِهَان ؛ بايَعِ أَهْلُ الشَّامِ مُعَاوِيَةَ على ما أَحَبُّوا وَكَرِهُوا ، وبايَعْتُمْ أَتَمُّ عَلِيًّا على أَتَمِّكُمْ أولياءُ من والى وأعداءُ من عادى ! فقالَ لَهُمُ زِيَادُ بْنُ النَّضْرِ : وَاللَّهِ ما بَسَطَ عَلَيَّ يَدَهُ فَبَايَعَنَاهُ قَطُّ إِلَّا على كِتَابِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ (صلى الله عليه وآله) وَلَكِنَّكُمْ لَمَّا خَالَفْتُمُوهُ جَاءَتْهُ شِيعَتُهُ فَقَالُوا : نحنُ أولياءُ من واليت ، وأعداءُ من عاديت ، ونحنُ كَذَلِكَ وَهُوَ على الْحَقِّ وَالْهُدَى ، وَمَنْ خَالَفَهُ ضَالٌّ مُضِلٌّ¹ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 63 و 64 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 393 وفيه من «فلما دخل . . . » ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 114 وفيه إلى «المنكر» .

'Boynumuzda ikinci bir biat daha var; bizler senin dost olduklarınla dostuz ve düşman olduğun kimselerin de düşmanlarıyız.'

Hariciler dediler ki: 'Sizler Şam halkıyla birlikte yarış atları gibi küfre girmek konusunda yarıştınız. Şamlılar hoşlarına giden ve gitmeyen her işte Muaviye'ye biat ettiler. Sizler de dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere Ali'ye biat ettiniz!'

Bunun üzerine Ziyad b. Nazre onlara şöyle dedi: 'Allah'a yemin olsun ki ne zaman kendisine biat etmemiz için Ali elini açıtıysa ona Allah'ın kitabı ve Peygamberinin (s.a.a) sünneti üzerine biat ettik. Ancak sizler Ali'ye muhalefet ettiğinizde Şiaları ona gelerek dediler ki: "Biz, senin dostlarının dostu, düşmanlarının da düşmanlarıyız." Biz de böyleyiz. O hak ve hidayet üzeredir. Ona muhalefet eden ise sapkındır, saptırıcıdır.¹

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.63 ve 64; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.393, bu kaynakta "Ali (a.s) Küfe'ye girdiğinde..." cümlesinden itibaren gelmiştir; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.114, bu kaynakta "...kötülükten men etmek [olacaktır]" cümlesine kada gelmiştir.

الفصل الرابع عشر : خيمة التحكيم

1 / 14

تَقْيِيمُ الْحَكَمَيْنِ

2608 . الطرائف عن أبي رافع : لَمَّا أَحْضَرَنِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) وَقَدْ وَجَّهَ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ فَقَالَ لَهُ : أَحْكُمْ بَكِتَابِ اللَّهِ وَلَا تُجَاوِزْهُ ، فَلَمَّا أَدْبَرَ قَالَ : كَأَنِّي بِهِ وَقَدْ خُدِعَ . قُلْتُ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! فَلِمَ تُوجِّهُهُ وَأَنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ مَخْدُوعٌ ؟ فَقَالَ : يَا بُنَيَّ ، لَوْ عَمِلَ اللَّهُ فِي خَلْقِهِ بِعِلْمِهِ مَا احْتَجَّ عَلَيْهِمُ بِالرُّسُلِ ¹ .

2609 . وقعة صفين : بَعَثَ [مُعَاوِيَةُ] إِلَى رِجَالٍ مِنْ قُرَيْشٍ مِنَ الَّذِينَ كَرِهُوا أَنْ يُعِينُوهُ فِي حَرْبِهِ : إِنَّ الْحَرْبَ قَدْ وَضَعْتَ أَوْزَارَهَا ، وَالتَّقَى هَذَانِ الرَّجُلَانِ بِدُومَةِ الْجَنْدَلِ ² ، فَاقْدَمُوا عَلَيَّ . فَأَتَاهُمُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ، وَأَبُو الْجَهْمِ ابْنُ حُذَيْفَةَ ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ بْنُ عَبْدِ يَغُوثَ الزُّهْرِيُّ ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَفْوَانَ الْجُمَحِيُّ ، وَرِجَالٌ مِنْ قُرَيْشٍ . وَأَتَاهُ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ ؛ وَكَانَ مُقِيمًا بِالطَّائِفِ لَمْ يَشْهَدْ صِفَيْنَ .

فَقَالَ : يَا مُغِيرَةُ مَا تَرَى ؟ قَالَ : يَا مُعَاوِيَةُ لَوْ وَسَّعَنِي أَنْ أَنْصُرَكَ لَتَصَرْتُكَ ، وَلَكِنْ عَلَيَّ أَنْ آتِيكَ بِأَمْرِ الرَّجُلَيْنِ ، فَركَبَ حَتَّى أَتَى دُومَةَ الْجَنْدَلِ ، فَدَخَلَ عَلَى أَبِي مُوسَى كَأَنَّهُ زَائِرٌ لَهُ فَقَالَ

1 . الطرائف : ص 511 ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 2 ص 261 ، بحار الأنوار : ج 41 ص 310 .

2 . دُومَةُ الْجَنْدَلِ : موضع على سبع مراحل من دمشق بينها وبين مدينة الرسول (صلى الله عليه وآله) ، ويطلق عليها اليوم «الجوف» . وقد جرت فيها قضية التحكيم (راجع معجم البلدان : ج 2 ص 487) .

ON DÖRDÜNCÜ FASIL

HAKEMİYET ÇADIRI

1/14

Hakemlerin Değerlendirmesi

2608- et Taraif [Ebu Rafi'den]: Emirülmüminin (a.s) beni huzuruna çağırmıştı. Ebu Musa Eş'ari'yi [hakemlik için] gönderirken ona şöyle buyurdu: "Allah'ın kitabıyla hüküm ver ve onu aşma!" Ebu Musa arkasını dönüp gittiğinde Ali (a.s) şöyle buyurdu: "Onun kandırıldığını görür gibiyim." Dedim ki: 'Ey Emirülmüminin! Onun kandırılacağını bildiğin halde neden kendisini gönderiyorsun?' Buyurdu: 'Ey oğulcuğum! Eğer Allah yarattıkları hakkında ilmiyle amel etseydi peygamberler vasıtasıyla onlara delil getirmezdi.'¹

2609- Vak'at-u Sıffin: Muaviye, Kureyş'ten kendisine savaşta yardım etmek istemeyen bir grup kişiye şu mesajı gönderdi: 'Savaş, ağırlıklarımı atmış ve şu iki kişi Dumetu'l-Cendel'de² [hakemlik için] bir araya gelmiştir. Öyleyse yanıma gelin.' Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer, Ebul Cehm b. Huzeyfe, Abdurrahman b. Esved b. Abdu Yeğus Zuhri, Abdullah b. Cumehi ve bir grup Kureyşli onun yanına geldiler. Taif'te ikamet etmekte olan Muğayre b. Şube'de onun yanına geldi. O, Sıffin'de yer almamıştı. Muaviye, "Ey Muğayre! Senin görüşün nedir?" diye sorduğunda dedi ki: "Ey Muaviye! Eğer yardım etmek genişliğine sahip olsaydım muhakkak sana yardım ederdim. Ancak şimdi bana düşen şu iki kişiden sana haber getirmemdir.' Daha sonra merkebine binip Dumetu'l-Cendel'e gitti. Sanki sırf kendisini ziyaret etmek için gelmiş gibi Ebu Musa'nın yanına girdi ve dedi ki:

1 - et-Taraif, s.511; *el-Menakib* İbn-i, Şehraşub, c.2, s.261; *Biharu'l-Envar*, c.41, s.310.

2 - Dumetu'l-Cendel, Dimeşk'e yedi menzil uzaklıkta bir yerdir. Dimeşk'le Medine arasındadır. "Hakemiyet" olayının gerçekleştiği bu mekâna bugün "Cuf" denilmektedir. (Bkz. *Mucemu'l-Buladan*, c.2, s.487).

يا أبا موسى ، ما تقولُ فيمنِ اعتزلَ هذا الأمرَ وكَرِهَ الدِّماءَ ؟ قالَ : أولئك خيارُ النَّاسِ ، خَفَّتْ ظُهُورُهُمْ مِنْ دِمَائِهِمْ ، وَخَمَصَتْ بُطُونُهُمْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ ، ثُمَّ أَتَى عَمراً فَقَالَ : يا أبا عبدِ اللَّهِ ، ما تقولُ فيمنِ اعتزلَ هذا الأمرَ ، وكَرِهَ هذهِ الدِّماءَ ؟ قالَ : أولئك شرارُ النَّاسِ ؛ لَمْ يَعْرِفُوا حَقّاً ، وَلَمْ يُنْكِرُوا باطلاً ، فَرجَعَ الْمُغِيرَةُ إلى مُعاويةَ فَقَالَ لَهُ : قد دُفْتُ¹ الرُّجُلَيْنِ ؛ أَمَّا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ فَخَالِجٌ صَاحِبُهُ وَجَاعِلُهَا لِرَجُلٍ لَمْ يَشْهَدْ هَذَا الْأَمْرَ ، وَهَوَاهُ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ، وَأَمَّا عَمْرُو فَهُوَ صَاحِبُ الَّذِي تَعْرِفُ ، وَقَدْ ظَنَّ النَّاسُ أَنَّهُ يَرُومُهَا لِنَفْسِهِ ، وَأَنَّهُ لَا يَرَى أَنَّكَ أَحَقُّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْهُ² .

2 / 14

وَصِيَّةُ ابْنِ عَبَّاسٍ لِابْنِ مُوسَى

2610 . مروج الذهب : وفي سنة ثمان وثلاثين كان التقاء الحكمين بدومة الجندل وقيل بغيرها ، على ما قدّمنا من وصف التنازع في ذلك ، وبعث عليّ بن عبد الله بن العباس ، وشريح ابن هانئ الهمداني في أربعين رجل فيهم أبو موسى الأشعري ، وبعث معاوية بن عمرو بن العاص ومعه شرحبيل بن السمط في أربعين ، فلما تدارى القوم من الموضع الذي كان فيه الاجتماع قال ابن عباس لابن موسى :
 إِنَّ عَليّاً لَمْ يَرْضَ بِكَ حَكْماً لِفَضْلٍ عِنْدَكَ ، وَالْمُتَقَدِّمُونَ عَلَيْكَ كَثِيرٌ ، وَإِنَّ النَّاسَ أَبَوْا غَيْرَكَ ، وَإِنِّي لَا أَظُنُّ ذَلِكَ لِشَرِّ يُرَادُ بِهِمْ ، وَقَدْ ضَمَّ دَاهِيَةُ الْعَرَبِ مَعَكَ .
 إن نُسيت فلا تنس أن عليّاً بايعه الذين بايعوا أبا بكر وعمر وعثمان ، وليس فيه خصلة تباعده من الخلافة ، وليس في معاوية خصلة تُقربُه من الخلافة³ .

1 . دُفْتُ ما عنده : أي خَبَرْتَهُ (لسان العرب : ج 10 ص 111) .

2 . وقعة صفين : ص 539 ؛ شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 251 .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 406 .

"Ey Ebu Musa! Bu işten (savaştan) uzak duran ve dökülen kanlardan rahatsız olan biri hakkında ne dersin?" Ebu Musa dedi ki: "Onlar, insanların en hayırlısıdır; sırtları Müslümanların kanlarının ağırlığından hafif ve karınları onların mallarından boştur." Daha sonra Amr'ın yanına varıp dedi ki: "Ey Amr! Bu işten (savaştan) uzak duran ve şu kanlardan rahatsız olan biri hakkında ne dersin?" Amr dedi ki: "Onlar insanların en kötüsüdür; hakkı tanımadılar, batılı da inkâr etmediler." Bunun üzerine Muğayre Muaviye'nin yanına döndü ve ona dedi ki: "Ben her ikisini de denedim. Abdullah b. Kays (Ebu Musa) kendi sahibini (Ali'yi) azledecek ve hilafet için savaşa katılmamış birini seçecek. Onun gönlü Abdullah b. Ömer'den yanadır. Ancak Amr'a gelince; o, senin de tanıdığın kimsenin arkadaşısıdır. Halk onun, hilafeti kendisi için istediğini zannetmektedir. O da seni, hilafete kendisinden daha layık görmemektedir."¹

2/14

İBN-İ ABBAS'IN EBU MUSA'YA TELKİNİ

2610- Murucu'z-Zeheb: Hicri otuz sekizinci yılda iki hakem Dumetu'l-Cendel'de [başka bir yerde olduğu da söylenmiştir; nitekim bu konudaki ihtilafı daha önce belirttik] buluştular. Ali (a.s), Abdullah b. Abbas ve Şureyh b. Hani Hemdani'yi dört yüz kişiyle gönderdi. Ebu Musa Eş'ari de onların arasındaydı. Muaviye ise Amr b. As'ı gönderdi; Şüreyhbil b. Simt'i de dörtyüz kişiyle onun yanında yola çıkardı.

Cemaat toplantının kararlaştırıldığı yere vardıklarında İbn-i Abbas Ebu Musa'ya dedi ki: 'Ali'nin (a.s) senin hakemliğine razı olması, sendeki bir fazileten dolayı değildir. Senden önde olanların sayısı çoktur. Ancak halk senden başkasını kabul etmedi ve ben bunun, sırf bir kötülük isteğinden kaynaklandığını zannediyorum. [Bilmen gerekir ki] Arap'ın dahisi senin müzakere tarafın kılınmış. Neyi unutursan unut, ancak şunu unutma ki; Ebubekir'e, Ömer'e ve Osman'a biat edenler Ali'ye de biat etmişlerdir; onda, kendisini hilafetten uzaklaştıracak bir haslet yoktur; Muaviye'de de onu hilafete yaklaştıracak bir haslet yoktur."²

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.539; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.251.

2 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.406.

2611 . شرح نهج البلاغة : لَمَّا أَجَمَعَ أَهْلُ الْعِرَاقِ عَلَى طَلَبِ أَبِي مُوسَى ، وَأَحْضَرُوهُ لِلتَّحْكِيمِ عَلَى كُرْهِهِ (عليه السلام) ، أَتَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ ، وَعِنْدَهُ وُجُوهُ النَّاسِ وَأَشْرَافُهُمْ ، فَقَالَ لَهُ :

يَا أَبَا مُوسَى ! إِنَّ النَّاسَ لَمْ يَرْضَوْا بِكَ ، وَلَمْ يَجْتَمِعُوا عَلَيْكَ لِفَضْلِ لَا تُشَارِكُ فِيهِ ، وَمَا أَكْثَرَ أَشْبَاهَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالْمُتَقَدِّمِينَ قَبْلَكَ ، وَلَكِنَّ أَهْلَ الْعِرَاقِ أَبَوْا إِلَّا أَنْ يَكُونَ الْحَكْمُ يَأْتِيًا ، وَرَأَوْا أَنَّ مُعْظَمَ أَهْلِ الشَّامِ يَمَانُ ، وَائِمُّ اللَّهِ إِنِّي لَا أَظُنُّ ذَلِكَ شَرًّا لَكَ وَلَنَا ؛ فَإِنَّهُ قَدْ ضَمَّ إِلَيْكَ دَاهِيَةَ الْعَرَبِ ، وَلَيْسَ فِي مُعَاوِيَةَ حَلَّةٌ يَسْتَحِقُّ بِهَا الْخِلَافَةَ ، فَإِنْ تَقَذَّفَ بِحَقِّكَ عَلَى بَاطِلِهِ تُدْرِكُ حَاجَتَكَ مِنْهُ ، وَإِنْ يَطْمَعَ بِاطِلِهِ فِي حَقِّكَ يُدْرِكُ حَاجَتَهُ مِنْكَ .

وَأَعْلَمَ يَا أَبَا مُوسَى أَنَّ مُعَاوِيَةَ طَلَبُ الْقِيَامِ الْإِسْلَامِ ، وَأَنَّ أَبَاهُ رَأْسُ الْأَحْزَابِ ، وَأَنَّهُ يَدَّعِي الْخِلَافَةَ مِنْ غَيْرِ مَشُورَةٍ وَلَا بَيْعَةٍ ؛ فَإِنْ زَعَمَ لَكَ أَنَّ عُمَرَ وَعُثْمَانَ اسْتَعْمَلَاهُ فَلَقَدْ صَدَقَ ؛ اسْتَعْمَلَهُ عُمَرُ ؛ وَهُوَ الْوَالِي عَلَيْهِ بِمَنْزِلَةِ الطَّبِيبِ يَحْمِيهِ مَا يَشْتَبِي ، وَيُوجِزُهُ مَا يَكْرَهُ ، ثُمَّ اسْتَعْمَلَهُ عُثْمَانُ بِرَأْيِ عُمَرَ ، وَمَا أَكْثَرَ مَنْ اسْتَعْمَلَا مِمَّنْ لَمْ يَدَّعِ الْخِلَافَةَ .

وَأَعْلَمَ أَنَّ لِعَمْرٍو مَعَ كُلِّ شَيْءٍ يَسُرُّكَ حَبِيبًا يَسُوؤُكَ وَمَهْمَا نَسِيتَ فَلَا تَنْسَ أَنَّ عَلِيًّا بَايَعَهُ الْقَوْمُ الَّذِينَ بَايَعُوا أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ ، وَأَنَّهَا بَيْعُهُ هُدًى وَأَنَّهُ لَمْ يُقَاتِلْ إِلَّا الْعَاصِينَ وَالنَّاكِثِينَ¹ .

1 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 246 ، ينابيع المودة : ج 2 ص 22 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 298 ح 553 .

2611- Şerh-i Nehcü'l-Belağa : Iraklılar, Ebu Musa üzerinde ittifak edip Ali'nin (a.s) hoşnutsuzluğuna rağmen hakemiyet için onu hazırladıklarında Abdullah b. Abbas, yanında halkın ileri gelenleri ve büyükleri olduğu halde Ebu Musa'nın yanına geldi ve Ona dedi ki: 'Ey Ebu Musa! Halkın sana razı olması ve üzerinde ittifak etmeleri, sana ait olan bir faziletten dolayı değildir; Muhacirler ve Ensar arasından senin gibi ve senden önce gelen birçok kişi vardır. Ancak Iraklılar, Şam halkının çoğunun Yemenli olduklarına baktılar ve hakemin Yemenli olmasından başka bir şeye razı gelmediler. Allah'a yemin olsun ki ben, bu tercihin senin için de, bizim için de kötü olduğuna inanıyorum. Zira Arap'ın dâhisi senin karşına sürülmüştür. Muaviye'de, onu hilafete layık kılacak hiçbir haslet yoktur. Eğer kendi hakkını onun batılına vuracak olursan ondan istediğine ulaşırsın; eğer onun batılı senin hakkına tamah ederse bu durumda o, senden istediğine ulaşır.

Ey Ebu Musa! Şunu bilmelisin ki Muaviye, İslam'ın azat ettiği[köle]dir; babası [İslam'la savaşı]n hiziplerin başıdır. O, meşveretsiz ve biat olmaksızın hilafet iddiasında bulunmaktadır. Eğer seni şu düşünceye düşürürse ki Ömer ve Osman onu görevlendirmişlerdi, doğru söylemiştir. Evet, Ömer onu memur kılmıştı; o, kendisinin valisiydi ve bir doktor gibi onu arzu ettiği şey[yemek]den men ediyordu, hoşuna gitmeyen işte onu görevlendiriyordu. Sonra Osman da Ömer'in görüşüne binaen onu memur edindi. O ikisinin memur kıldığı nice kişiler vardır, ama hilafet iddia etmemektedirler. Şunu iyi bil ki Amr, (senin) hoşuna gidecek ne yaparsa yapsın sana karşı gizlediği bir kötülük vardır. Neyi unutursan unut, ancak şunu unutma; Ebubekir, Ömer ve Osman'a biat edenler Ali'ye de biat etmişlerdir. Hiç şüphesiz bu da hidayet biatidir; o, sadece azgınlarla ve ahdini bozanlarla savaşmıştır.¹

1 - Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.246; Yenabiu'l-Mevedde, c.2, s.22; Biharu'l-Envar, c.33, s.298, h.553.

3 / 14

وَصِيَّةُ شَرِيحِ بْنِ هَانِئٍ لِأَبِي مُوسَى

2612 . وقعة صفين عن الجرجاني : لَمَّا أَرَادَ أَبُو مُوسَى الْمَسِيرَ قَامَ شَرِيحٌ ، فَأَخَذَ بِيَدِ أَبِي مُوسَى فَقَالَ :

يَا أَبَا مُوسَى ! إِنَّكَ قَدْ نُصِبْتَ لِأَمْرِ عَظِيمٍ لَا يُجْبَرُ صَدْعُهُ ، وَلَا يُسْتَقَالُ فَتَقُّهُ ، وَمَهْمَا ثَقُلَ شَيْئاً لَكَ أَوْ عَلَيْكَ يَثْبُتْ حَقُّهُ وَيُرْ صِحَّتُهُ وَإِنْ كَانَ بَاطِلاً .
وَإِنَّهُ لَا بَقَاءَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ إِنْ مَلَكَهَا مُعَاوِيَةُ ، وَلَا بَأْسَ عَلَى أَهْلِ الشَّامِ إِنْ مَلَكَهَا عَلِيٌّ .

وَقَدْ كَانَتْ مِنْكَ تَثْبِيْطَةُ أَيَّامٍ قَدِمَتْ الْكُوفَةُ ؛ فَإِنْ تَشَفَّعَهَا بِمِثْلِهَا يَكُنِ الظَّنُّ بِكَ يَقِيناً ، وَالرَّجَاءُ مِنْكَ يَأْساً ، وَقَالَ شَرِيحٌ فِي ذَلِكَ :

أَبَا مُوسَى زُمِيتَ بِشَرِّ خَصْمٍ *** فَلَا تُضِعِ الْعِرَاقَ فَدَتَكَ نَفْسِي !
وَأَعْطِ الْحَقَّ شَأْمَهُمْ وَخُذْهُ *** فَإِنَّ الْيَوْمَ فِي مَهَلٍ كَأَمْسٍ
وَإِنَّ عَدَاً يَجِيءُ بِمَا عَلَيْهِ *** يَدُورُ الْأَمْرُ مِنْ سَعْدٍ وَنَحْسٍ
وَلَا يُخْدِعُكَ عَمْرُو إِنَّ عَمراً *** عَدُوُّ اللَّهِ مَطْلَعُ كُلِّ شَمْسٍ
لَهُ خُدْعٌ يَحَاوِرُ الْعَقْلُ فِيهَا *** مُمَوَّهَةٌ مُزَخْرَفَةٌ بِلَبْسٍ
فَلَا تَجْعَلْ مُعَاوِيَةَ بَنَ حَرْبٍ *** كَشَيْخٍ فِي الْحَوَادِثِ غَيْرِ نِكْسٍ
هَذَا اللَّهُ لِلْإِسْلَامِ فَرْداً *** سِوَى بِنْتِ النَّبِيِّ ، وَأَيُّ عَرِسٍ

3/14

ŞUREYH B. HANİ'NİN EBU MUSA'YA TELKİNİ

2612- Vak'at-u Sıffin [Cürcani'den]: Ebu Musa yola çıkmak istediğinde Şureyh ayağa kalktı ve Ebu Musa'nın elinden tutarak şöyle dedi: 'Ey Ebu Musa! Doğrusu sen çok büyük bir işe atandın; [eğer gevşeklik gösterirsen] onun dağınıklığı telafi edilemez ve yarığı kapatılamaz. Kendi lehine ya da aleyhine söyleyeceğin her şey [batıl bile olsa] hak olarak telakki edilecek ve doğru sayılacaktır. Eğer Muaviye Irak halkının yönetimini eline geçirirse Iraklılar helak olmuştur; ancak Ali Şam'a hâkim olursa Şamlıların hiçbir korkusu yoktur. Küfe'ye geldiğin günlerde dosyana halkı [cihattan] engelleme geçmişti. Eğer şimdi onun benzeri bir iş yapacak olursan, senin hakkındaki kötü zan, yakine ve sana bağlanan ümit de ümitsizliğe dönüşecektir.'

Şureyh bu hususta şöyle dedi:

Ey Ebu Musa, atıldın kötü hasmın karşısına
 Irak'ı zayi etme de, canım feda olsun sana!
 Hakkı alasın, sakın vermeyesin Şamlarına
 Dün olduğu gibi bugün de mühlet var sana
 Yarın gelecek elbet, ama kendi sıkıntılarıyla
 Dönecek bu iş saadete yahut da uğursuzluğa
 Sakın ola ki Amr seni kandırmaya, aldatmaya
 Amr, her an düşmandır Allah'a
 Onda öyle hileler var ki akıl çaresiz kalır onlara
 Altın suyuna dalmış, süslenmiş hep karmaşalarla
 Bırakmayasın sakın meydanı Muaviye b. Harb'a
 Rakipsiz bir büyük gibi kalmaya o, bu olaylarda
 Allah hidayet etsin onu, İslam için götürsün ona
 Peygamber kızının kocasına, o eşsiz yüce damada

فَقَالَ أَبُو مُوسَى : مَا يَنْبَغِي لِقَوْمِ اتَّهَمُونِي أَنْ يُرْسِلُونِي لِأَدْفَعَهُ عَنْهُمْ بَاطِلًا أَوْ أُجَرَّ إِلَيْهِمْ حَقًّا . . . وَ سَارَ مَعَ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ شَرْحِبِيلُ بْنُ السِّمَطِ الْكِنْدِيُّ فِي خَيْلٍ عَظِيمَةٍ ، حَتَّى إِذَا أَمِنَ عَلَيْهِ خَيْلُ أَهْلِ الْعِرَاقِ وَدَّعَهُ ، ثُمَّ قَالَ : يَا عَمْرُؤُ ! إِنَّكَ رَجُلٌ قُرَيْشِي ، وَإِنَّ مُعَاوِيَةَ لَمْ يَبْعَثْكَ إِلَّا ثِقَةً بِكَ ، وَإِنَّكَ لَنْ تُؤْتِيَ مِنْ عَجَزٍ وَلَا مَكِيدَةٍ ، وَقَدْ عَرَفْتَ أَنَّ وَطْأَتُ هَذَا الْأَمْرِ لَكَ وَلِصَاحِبِكَ ، فَكُنْ عِنْدَ ظَنِّنَا بِكَ .
ثُمَّ انصَرَفَ ، وَانصَرَفَ شُرَيْحُ بْنُ هَانِيٍّ حِينَ أَمِنَ أَهْلَ الشَّامِ عَلَى أَبِي مُوسَى ، وَوَدَّعَهُ هُوَ وَوُجُوهُ النَّاسِ¹ .

4 / 14

وَصِيَّةُ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ لِأَبِي مُوسَى

2613 . وقعة صفين عن الجرجاني : كَانَ آخِرُ مَنْ وَدَّعَ أَبَا مُوسَى الْأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ ، أَخَذَ يَبِيدُهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ : يَا أَبَا مُوسَى ! إَعْرِفْ خَطْبَ هَذَا الْأَمْرِ ، وَاعْلَمْ أَنَّ لَهُ مَا بَعْدَهُ ، وَأَنَّكَ إِنْ أَضَعْتَ الْعِرَاقَ فَلَا عِرَاقَ . فَاتَّقِ اللَّهَ ؛ فَإِنَّهَا تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ ، وَإِذَا لَقِيتَ عَمْرًا غَدًا فَلَا تَبْدَأْهُ بِالسَّلَامِ ؛ فَإِنَّهَا وَإِنْ كَانَتْ سُنَّةً إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِهَا ، وَلَا تُعْطِيهِ يَدَكَ ؛ فَإِنَّهَا أَمَانَةٌ ، وَإِيَّاكَ أَنْ يَقْعِدَكَ عَلَى صَدْرِ الْفِرَاشِ ؛ فَإِنَّهَا خُدْعَةٌ ، وَلَا تَلْقَهُ وَحْدَهُ ، وَاحْذَرِ أَنْ يَكَلِّمَكَ فِي بَيْتٍ فِيهِ مُخَدَعٌ تُخَبِّئُ فِيهِ الرِّجَالَ وَالشُّهُودَ .

ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَبُورَ² مَا فِي نَفْسِهِ لِغَلِيٍّ فَقَالَ لَهُ : فَإِنْ لَمْ يَسْتَقِمْ لَكَ عَمْرُؤُ عَلَى الرِّضَا بِغَلِيٍّ فَخَيَّرْهُ أَنْ يَخْتَارَ أَهْلُ الْعِرَاقِ مِنْ قُرَيْشِ الشَّامِ مَنْ شَاؤُوا

1 . وقعة صفين : ص 534 . 536 ؛ الفتوح : ج 4 ص 207 نحوه وراجع الإمامة والسياسة : ج 1 ص 153 . 155

2 . يبور : أي يختبر ويمتحن (النهاية : ج 1 ص 161) .

Ebu Musa dedi ki: 'Beni itham eden bir topluluğun onlardan batılı uzaklaştırmam veya hakkı kendilerine çekip getirmem için beni görevlendirmeleri doğru değildir...'

Amr b. As'ın yanında Şürehbil b. Simt Kindi büyük bir süvari topluluğu ile yola çıktı. Şürehbil, Irak ordusunun süvarilerinin ona bir zarar vermeyeceğinden emin olunca kendisiyle vedalaştı ve şöyle dedi: Ey Amr! Sen Kureyşli bir kişisin. Muaviye, ancak sana güvendiği için seni gönderdi. Sen asla aciz kalmayacak ve kandırılmayacaksın. Sen de biliyorsun ki bu ortamı sana ve arkadaşına ben hazırladım. O halde sana olan zannımızı gerçekleştir.' Sonra Şürehbil geri döndü.

Şüreyh b. Hani de Şamlılardan Ebu Musa'ya bir zarar gelmeyeceğinden emin olunca cemaatin ileri gelenleriyle birlikte ona veda edip geri döndü.¹

4/14

AHNEF B. KAYS'IN EBU MUSA'YA TELKİNİ

2613- Vak'at-u Sıffin [Cürcani'den]: Ebu Musa ile vedalaşan son kişi Ahnef b. Kays idi. O, Ebu Musa'nın elinden tutarak dedi ki: 'Ey Ebu Musa! Bu işin önemini anla ve şunu bil ki gelecek, ona bağlıdır. Eğer Irak'ı zayi edersen artık bir daha Irak olmayacaktır. O halde Allah'a karşı takvalı ol; zira takva, senin dünyanı da ahretini de temin eder. Yarın Amr'ın karşısına çıktığında ona, ilk olarak sen selam verme. Her ne kadar selamda öncelik sünnet olsa da Amr sünnet ehli değildir. Ona elini verme; zira bu el, emanettir. Sakın onu meclisin baş köşesine oturtmayasın. Çünkü bu hiledir. Onunla tek başına da görüşme; hile ile birtakım kişi ve şahitleri saklamış olabileceği bir odada seni konuşturmasından kaçın.'

Sonra onun Ali (a.s) hakkında içini yoklamak için kendisine şöyle dedi: 'Eğer Amr, Ali'ye (a.s) razı gelmezse ona şu teklifi getir; Iraklılar Şam'ın Kureyşlilerinden dilediklerini halife olarak seçsinler.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.534-536; *el-Futuh*, c.4, s.207. Ayrıca bkz. *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.153-155.

فَأَيُّهُمْ يُؤَلِّقُونَ الْخِيَارَ ; فَتَخْتَارُ مَنْ تُرِيدُ ، وَإِنْ أَبَوْا فَلْيَخْتَرِ أَهْلُ الشَّامِ مِنْ قُرَيْشِ
الْعِرَاقِ مَنْ شَاؤُوا ، فَإِنْ فَعَلُوا كَانَ الْأَمْرُ فِينَا .
قَالَ أَبُو مُوسَى : قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ . وَلَمْ يَتَحَاشَ لِقَوْلِ الْأَحْنَفِ .
قَالَ : فَرَجَعَ الْأَحْنَفُ فَأَتَى عَلِيًّا فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ! أَخْرَجَ وَاللَّهِ أَبُو مُوسَى
زُبْدَةً سِقَائِهِ فِي أَوَّلِ مَخْضِهِ ، لَا أَرَانَا إِلَّا بَعَثْنَا رَجُلًا لَا يُنْكِرُ خَلْعَكَ .
فَقَالَ عَلِيٌّ : يَا أَحْنَفُ ! إِنَّ اللَّهَ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ . قَالَ : فَمِنْ ذَلِكَ نَجْرَعُ يَا
أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ .
وَفَشَا أَمْرُ الْأَحْنَفِ وَأَبَى مُوسَى فِي النَّاسِ ¹ .

5 / 14

وَصِيَّةُ مُعَاوِيَةَ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

2614 . الْبَيَانُ وَالتَّبْيِينُ : قَالَ مُعَاوِيَةُ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ : يَا عَمْرُو ! إِنَّ أَهْلَ
الْعِرَاقِ قَدْ أَكْرَهُوا عَلِيًّا عَلَى أَبِي مُوسَى ، وَأَنَا وَأَهْلُ الشَّامِ رَاضُونَ بِكَ .
وَقَدْ ضَمَّ إِلَيْكَ رَجُلٌ طَوِيلُ اللِّسَانِ ، قَصِيرُ الرَّأْيِ ; فَأَجِدِ الْحَزَّ ، وَطَبِّقِ الْمَفْصَلَ ،
وَلَا تَلْقَهُ بِرَأْيِكَ كُلِّهِ ² .

6 / 14

نَصِيحَةُ الْإِمَامِ لِعَمْرِو بْنِ الْعَاصِ

2615 . وَقْعَةُ صَفِّينَ عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ : كَتَبَ عَلِيٌّ إِلَى عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ
يُعِظُهُ وَيُرْشِدُهُ :

1 . وَقْعَةُ صَفِّينَ : ص 536 ; الْفَتْوح : ج 4 ص 208 ، الْإِمَامَةُ وَالسِّيَاسَةُ : ج 1 ص 154 وفيه إلى «الأمر فينا»
وكلاهما نحوه .

2 . الْبَيَانُ وَالتَّبْيِينُ : ج 1 ص 172 ، مَرُوجُ الذَّهَبِ : ج 2 ص 406 ، الْإِمَامَةُ وَالسِّيَاسَةُ : ج 1 ص 154 نحوه
وراجع العقد الفريد : ج 3 ص 340 .

Böylece onlar seçim işini bizim uhdemize bıraksınlar; biz de dileğimizi seçelim. Eğer bunu kabul etmezlerse o zaman Şamlılar Irak Kureyşlilerinden istedikleri kişiyi seçsinler; bunu yaptıkları takdirde hilafet bizde olacaktır.'

Ebu Musa, "Söylediklerini işittim." diyerek Ahnef'in bu sözüne itiraz etmedi.

Bunun üzerine Ahnef, Ali'nin (a.s) yanına gelerek şöyle dedi: 'Ey Emirülmüminin! Ebu Musa dilinin altındaki ilk baklayı çıkardı (kendisini açığa vurdu). Doğrusu ben, seni azletmetmeyi kötü saymayan bir kişiyi göndermiş olduğumuzu gördüm.'

Ali (a.s): "Ey Ahnef! Allah, kendi işine galiptir."

Ahnef: "Ey Emirülmüminin! Ancak biz bundan endişeliyiz."

Ahnef ile Ebu Musa arasındaki bu konuşma halkın arasında yayıldı.¹

5/14

MUAVİYE'NİN AMR B. AS'A TELKİNİ

2614- *el-Beyan ve't-Tebyin*: Muaviye Amr b. As'a dedi ki: 'Ey Amr! Irak halkı Ali'yi Ebu Musa'yı seçmeye zorladılar. Ancak ben de, Şam halkı da senden razıyız. Senin karşına dili uzun, görüşü kısa bir kişi sürülmüştür. Öyleyse onu gafil avla; dizinin bağını çöz ve görüşünün tümünü ona gösterme.'²

6/14

İMAM'IN AMR B. AS'A NASİHATİ

2615- *Vak'at-u Sıffin* [Şakik b. Seleme'den]: Ali (a.s), Amr b. As'a yazdığı bir mektupta ona nasihatta bulunarak şöyle irşad ediyordu:

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.536; *el-Futuh*, c.4, s.208; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.154, bu kaynakta "...hilafet bizde olacaktır" cümlesine kadar gelmiştir. İki rivayette birbirinin benzeridir.

2 - *el-Beyan ve't-Tebyin*, c.1, s.172; *Murucu 'z-Zeheb*, c.2, s.406; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.154; *el-İkdu 'l-Ferid*, c.3, s.340.

أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّ الدُّنْيَا مَشْغَلَةٌ عَنْ غَيْرِهَا ، وَلَمْ يُصَبِّ صَاحِبُهَا مِنْهَا شَيْئاً إِلَّا فَتَحَتْ لَهُ حِرْصاً يَزِيدُهُ فِيهَا رَغْبَةً ، وَلَنْ يَسْتَغْنِيَ صَاحِبُهَا بِمَا نَالَ عَمَّا لَمْ يَبْلُغْهُ ، وَمِنْ وَرَاءِ ذَلِكَ فِرَاقُ مَا جَمَعَ . وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ ; فَلَا تُحِيطُ - أبا عَبْدِ اللَّهِ - أَجْرَكَ ، وَلَا تُجَارِ مُعَاوِيَةَ فِي بَاطِلِهِ .

فَأَجَابَهُ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ : أَمَّا بَعْدُ ; فَإِنَّ مَا فِيهِ صَلَاحُنَا وَالْفَنَاءُ الْإِنَابَةُ إِلَى الْحَقِّ ، وَقَدْ جَعَلَنَا الْقُرْآنَ حَكْماً بَيْنَنَا ، فَأَجَبْنَا إِلَيْهِ . وَصَبَرَ الرَّجُلُ مِثْلَ نَفْسِهِ عَلَى مَا حَكَمَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ ، وَعَذَرَهُ النَّاسُ بَعْدَ الْمُحَاجَزَةِ . وَالسَّلَامُ .

فَكَتَبَ إِلَيْهِ عَلِيٌّ : أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ الَّذِي أَعْجَبَكَ مِنَ الدُّنْيَا مِمَّا نَارَعَتَكَ إِلَيْهِ نَفْسُكَ وَوُثِقَتْ بِهِ مِنْهَا لَمُنْقَلِبٍ عَنْكَ ، وَمُفَارِقُ لَكَ ; فَلَا تَطْمَئِنَّ إِلَى الدُّنْيَا ; فَإِنَّهَا غَرَارَةٌ . وَلَوْ اعْتَبَرْتَ بِمَا مَضَى لَحَفِظْتَ مَا بَقِيَ ، وَانْتَفَعْتَ بِمَا وُعِظْتَ بِهِ . وَالسَّلَامُ .

فَأَجَابَهُ عَمْرُو : أَمَّا بَعْدُ ; فَقَدْ أَنْصَفَ مَنْ جَعَلَ الْقُرْآنَ إِمَاماً ، وَدَعَا النَّاسَ إِلَى أَحْكَامِهِ . فَاصْبِرْ أبا حَسَنَ ، وَأَنَا غَيْرُ مُنِيلِكَ إِلَّا مَا أَنْالَكَ الْقُرْآنُ ¹ .

7 / 14

مُفَاوَضَاتُ الْحَكَمِينَ

2616 . شرح نهج البلاغة عن أبي جناب الكلبي : إِنَّ عَمراً وأبا موسى لَمَّا التَقِيَا بِدُومَةِ الْجَنْدَلِ أَخَذَ عَمْرُو يُقَدِّمُ أبا موسى فِي الْكَلَامِ ، وَيَقُولُ : إِنَّكَ صَحِبْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) قَبْلِي ، وَأَنْتَ أَكْبَرُ مِنِّي سِنّاً ، فَتَكَلَّمْ أَنْتَ ، ثُمَّ أَتَكَلَّمُ أَنَا ، فَجَعَلَ ذَلِكَ سُنَّةً وَعَادَةً بَيْنَهُمَا ، وَإِنَّمَا كَانَ مَكْراً وَخَدِيعَةً وَاعْتِرَافاً لَهُ أَنْ يُقَدِّمَهُ ; فَيَبْدَأُ بِجَلْعِ عَلِيٍّ ، ثُمَّ يَرَى رَأْيَهُ .

1 . وقعة صفين : ص 498 ; شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 227 .

'Doğrusu dünya [insanı] kendisi dışındakinden alıkoyar; ona sahip olan ondan hiçbir nasip elde edemez; sadece ona, sürekli dünya isteğini artıran bir hırs [kapısı] açılır. Dünyaya sahip olan asla ulaştıklarıyla ulaşamadıklarından mustağni olmayacaktır; tüm bunların ardından da topladıklarından ayrılmak vardır. Saadetli, başkalarından öğüt alan kişidir. Öyleyse ey Ebu Abdullah! Mükafatını zayi etme ve Muaviye'yle onun batıl yolunda işbirliği yapma!'

Amr b. As, ona şöyle cevap verdi: 'Hiç şüphesiz bizim maslahat ve kaynaşmamız, hakka dönüştedir ve biz, Kur'ân'ı aramızda hakem kıldık. O halde bu konuda bizi kabul et. Bizden her biri Kur'ân'ın vereceği hükme sabır gösterecek ve bu keşmekeşin ardından halk onun özrünü kabul edecektir. Vesselam.'

Bunun üzerine Ali (a.s) ona şöyle yazdı: 'Seni senden söküp kendisine bağlamış ve güvenini çalmış şu dünyadan hoşuna giden şey, sana sırtını dönecek, senden ayrılacaktır. O halde dünyaya güvenme, çünkü o, çok aldatıcıdır. Eğer geçmişten ibret alırsan geleceği korumuş ve sana verilen öğütten faydalanmış olursun. Vesselam.'

Amr ona şu cevabı verdi: 'Doğrusu Kur'ân'ı imam kılıp halkı onun hükümlerine çağıran kişi insafli davranmıştır. Öyleyse ey Ebu Hasan! Sabırlı ol! Ben seni, Kur'ân'ın ulaştıracağından başka bir şeye ulaştıracak değilim.'¹

7/14

HAKEMLERİN MÜZAKERELERİ

2616- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Ebu Cenab Kelbi'den]: Amr ile Ebu Musa Dumetu'l-Cendel'de bir araya geldiler. Amr, Ebu Musa'yı konuşmada öne geçirmek istediğinden şöyle dedi: 'Sen benden önce Resulullah'a (s.a.a) sahabe oldun, yaş olarak da benden büyüksün. O halde önce sen konuş, sonra da ben konuşayım.'

Amr belli bir süre sonra bunu ikisi arasında bir gelenek haline getirdi. Aslında bu, sadece bir hile ve aldatmacaydı; onu hep öne geçirerek konuşmaya başlatmakla Ali'yi azletmesini, daha sonra da istediği görüşü ortaya koymak istiyordu.

1- *Vak'at-u Sıffin*, s.498; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.227.

وقال ابن ديزيل في كتاب «صفين» :
 أعطاه عمرو صدر المجلس ، وكان لا يتكلم قبله ، وأعطاه التقدّم في الصلاة ،
 وفي الطعام لا يأكل حتى يأكل ، وإذا خاطبه فإنما يخاطبه بأجل الأسماء ويقول له :
 يا صاحب رسول الله ، حتى اطمأن إليه وظن أنه لا يغشاه¹ .

2617 . تاريخ الطبري عن الزهري - في بيان ما جرى بين الحكمين - : قال
 عمرو : يا أبا موسى ، أأنت على أن نُسبني رجلاً يلي أمر هذه الأمة ؟ فسّمه
 لي ؛ فإن أقدر على أن أتابعك فلك علي أن أتابعك ، وإلا فلي عليك أن تتابعني !
 قال أبو موسى : أَسْمِي لَكَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ . وكان ابنُ عُمَرَ فِيمَنِ اعْتَرَلَ .
 قال عمرو : إِنِّي أَسْمِي لَكَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ ، فَلَمْ يَبْرَحَا مَجْلِسَهُمَا حَتَّى
 اسْتَبَّأ² .

2618 . تاريخ الطبري عن أبي جناب الكلبي - في ذكر خبر اجتماع الحكمين -
 : قال أبو موسى : أَمَا وَاللَّهِ ، لَئِنْ اسْتَطَعْتُ لَأُحْيِيَنَّ اسْمَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ .
 فَقَالَ لَهُ عَمْرُو : إِنْ كُنْتَ تُحِبُّ بَيْعَةَ ابْنِ عُمَرَ ، فَمَا يَمْنَعُكَ مِنْ ابْنِي وَأَنْتَ
 تَعْرِفُ فَضْلَهُ وَصَلَاةَهُ !
 فَقَالَ : إِنَّ ابْنَكَ رَجُلٌ صَدَقَ ، وَلَكِنَّكَ قَدْ غَمَسْتَهُ فِي هَذِهِ الْفِتْنَةِ³ .

2619 . مروج الذهب : دَعَا عَمْرُو بِصَحِيفَةٍ وَكَاتَبَ ، وَكَانَ الْكَاتِبُ غُلَامًا
 لِعَمْرُو ، فَتَقَدَّمَ إِلَيْهِ لِيَبْدَأَ بِهِ أَوَّلًا دُونَ أَبِي مُوسَى ؛

1 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 254 ، ينابيع المودة : ج 2 ص 24 ؛ وقعة صفين : ص 544 نحوه ، بحار الأنوار :
 ج 33 ص 300 .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 58 وراجع وقعة صفين : ص 540 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 68 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 396 ، الأخبار الطوال : ص 199 نحوه ؛ وقعة
 صفين : ص 541 .

İbn-i Deyzel "Sıffin" kitabında diyor ki: Amr, meclisin başını ona verdi; ondan önce konuşmuyordu. Namazda onu öne geçiriyordu; yemekte önceliği ona veriyordu ve o yemeğe başlamadan yemiyordu. Ona hitap ettiğinde en yüce isimlerle hitap ediyor ve diyordu ki: 'Ey Resulullah'ın sohbet arkadaşı!' Böylece Ebu Musa ona güvendi ve kendisine hıyanet etmeyeceğini zannetti.¹

2617- Tarih-i Taberi [Hakemler arasında geçenleri açıklarken Zuhri'den]: Amr dedi ki: 'Ey Ebu Musa! Acaba seninle bu ümmetin üzerine halife olacak kişinin ismini getirelim mi? Sen onun ismini bana söyle; eğer sana tabi olabilirsem sana uymam bana vacip olacaktır. Aksi halde senin bana uyman vacip olacaktır!'

Ebu Musa dedi: 'Sana Abdullah b. Ömer'in ismini sunuyorum. İbn-i Ömer savaştan uzak duranların arasındaydı.'

Amr dedi ki: 'Ben de sana Muaviye b. Ebu Süfyan'ın ismini sunuyorum.'

Bunun üzerine henüz o oturumdan ayrılmamışlardı ki birbirlerine sövmeye başladılar.²

2618- Tarih-i Taberi [Hakemlerin bir araya gelişinden söz ederken Ebu Cenab Kelbi'den]: Ebu Musa dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki elimden gelse Ömer b. Hattab'ın ismini yaşatacağım.'

Amr ona dedi ki: 'Eğer Ömer'in oğluna biat etmek istiyorsan, peki seni benim oğluma biatten alıkoyan şey nedir, sen de onun faziletini ve liyakatini biliyorsun?!'

Ebu Musa dedi ki: 'Oğlun dürüst kişidir, ancak sen onu da bu fitneye bulaştırdın.'³

2619- Murucu'z-Zeheb: Amr, kağıt ve kâtip istedi. Kâtip, Amr'ın kölesiydi. O, Amr'a doğru ilerledi ve Ebu Musa'dan önce onun sözünü yazmak istedi.

1 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağ*, c.2, s.254; *Yenabiu'l-Meveddet*, c.2, s.24; *Vak'at-u Sıffin*, s.544; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.300.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.58; ve bkz. *Vak'at-u Sıffin*, s.540.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.68; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.396; *el-Ahbaru't-Tival*, s.199; *Vak'at-u Sıffin*, s.541.

؛ لَمَا أَرَادَ مِنَ الْمَكْرِ بِهِ ، ثُمَّ قَالَ لَهُ بِحَضْرَةِ الْجَمَاعَةِ :
 أَكْتُبْ ؛ فَإِنَّكَ شَاهِدٌ عَلَيْنَا ، وَلَا تَكْتُبْ شَيْئاً يَأْمُرُكَ بِهِ أَحَدُنَا حَتَّى تَسْتَأْمَرَ
 الْآخَرَ فِيهِ ، فَإِذَا أَمَرَكَ فَاكْتُبْ ، وَإِذَا نَهَاكَ فَانْتَهُ حَتَّى يَجْتَمَعَ رَأْيُنَا ، أَكْتُبْ : بِسْمِ
 اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، هَذَا مَا تَقَاضَى عَلَيْهِ فُلَانٌ وَفُلَانٌ ، فَكُتِبَ وَبَدَأَ بِعَمْرٍو ،
 فَقَالَ لَهُ عَمْرٍو : لَا أُمَّ لَكَ ! أُنْقِدْ مِنِّي قَبْلَهُ كَأَنَّكَ جَاهِلٌ بِحَقِّهِ ؟ ! فَبَدَأَ بِاسْمِ
 عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ ، وَكُتِبَ : تَقَاضَا عَلَى أَنَّهُمَا يَشْهَدَانِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ، وَحْدَهُ
 لَا شَرِيكَ لَهُ ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى
 الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ .

ثُمَّ قَالَ عَمْرٍو : وَنَشْهَدُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ خَلِيفَةُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَمِلَ
 بِكِتَابِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ، وَقَدْ أَدَّى الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْهِ ،
 قَالَ أَبُو مُوسَى : أَكْتُبْ ، ثُمَّ قَالَ فِي عَمْرٍو مِثْلَ ذَلِكَ ،
 فَقَالَ أَبُو مُوسَى : أَكْتُبْ .

ثُمَّ قَالَ عَمْرٍو : وَاكْتُبْ : وَأَنَّ عُثْمَانَ وَلِيَّ هَذَا الْأَمْرِ بَعْدَ عَمْرٍو عَلَى إِجْمَاعٍ مِنَ
 الْمُسْلِمِينَ وَشُورَى مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَرَضَى مِنْهُمْ ،
 وَأَنَّهُ كَانَ مُؤْمِنًا ،

فَقَالَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ : لَيْسَ هَذَا مِمَّا قَعَدْنَا لَهُ ،
 قَالَ عَمْرٍو : وَاللَّهِ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ يَكُونَ مُؤْمِنًا أَوْ كَافِرًا ،
 فَقَالَ أَبُو مُوسَى : كَانَ مُؤْمِنًا ، قَالَ عَمْرٍو : فَمُرْهُ يَكْتُبْ قَالَ أَبُو مُوسَى :
 أَكْتُبْ ،

قَالَ عَمْرٍو : فَظَالِمًا قُتِلَ عُثْمَانُ أَوْ مَظْلُومًا ، قَالَ أَبُو مُوسَى : بَلْ قُتِلَ مَظْلُومًا

Amr bu şekilde Ebu Musa'yı aldatmak istiyordu. O, cemaatin huzurunda kâtibe dedi ki: 'Yaz! Hiç şüphesiz sen bize şahitsin. Hiçbirimizin emrini diğerinin de emrini almadan yazmayacaksın, eğer o da emrederse yazarsın ve eğer men ederse görüşümüz birleşinceye kadar yazmaktan vazgeçersin. Şimdi yaz: Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, falan ve filanın üzerinde anlaşma sağladıkları belgedir.'

Kâtib de yazdı, ancak önce Amr'ın ismiyle başladı. Bunun üzerine Amr ona dedi ki: 'Ey annesiz! Beni onun önüne mi geçiriyorsun? San ki onun hakkına cahilsin!'

Bunun üzerine "Abdullah b. Kays (Ebu Musa)" ismiyle başlayarak şöyle yazdı: 'Hakemler Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Onun şeriki olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna, Allah'ın onu, müşrikler istemese de tüm dinlere galip getirmek için hidayetle gönderdiğine şahitlik etmektedirler.'

Daha sonra Amr şöyle dedi: 'Şahitlik ederiz ki Ebubekir, Resulullah'ın (s.a.a) halifesiydi; Allah canını alıncaya kadar o, Allah'ın kitabına ve Resulullah'ın sünnetine amel etti, üzerindeki hakkı yerine getirdi.'

Ebu Musa da bunu onaylayarak katibe, 'Yaz.' dedi. Amr, daha sonra bunun benzerini Ömer hakkında dedi. Ebu Musa yine "Yaz" dedi.

Amr sonra şöyle dedi: 'Yaz; Ömer'den sonra Osman, Müslümanların icması ve Resulullah (s.a.a) ashabından olan şûranın rızası ile hilafete geldi. O, mümindir.' Bunun üzerine Ebu Musa Eş'ari dedi ki: 'Biz burada bunun için oturmadık.' Amr dedi ki: 'Vallahi o, ya mümindir ya da kâfir!'

Ebu Musa dedi ki: 'Mümindir.'

Amr dedi ki: O halde yazmasını emret.'

Ebu Musa dedi ki: 'Yaz.'

Amr dedi ki: 'O halde Osman zalim olarak mı yoksa mazlum olarak mı öldürüldü?'

Ebu Musa dedi ki: 'Elbette mazlum olarak öldürüldü.'

قال عمرو : أفلَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَوْلِيِ الْمَظْلُومِ سُلْطَاناً يَطْلُبُ بِدَمِهِ ؟
قال أبو موسى : نَعَمْ ،
قال عمرو : فَهَلْ تَعْلَمُ لِعُثْمَانَ وَلِيّاً أَوْلى مِنْ مُعَاوِيَةَ ؟
قال أبو موسى : لا ،
قال عمرو : أفلَيْسَ لِمُعَاوِيَةَ أَنْ يَطْلُبَ قَاتِلَهُ حَيْثُما كَانَ حَتَّى يَقْتُلَهُ أَوْ يَعِجِزَ عَنْهُ ؟
قال أبو موسى : بلى ، قال عمرو لِلْكَاتِبِ : اكْتُبْ ، وَأَمْرُهُ أَبُو مُوسَى فَكُتِبَ ،
قال عمرو : فَإِنَّا نُقِيمُ الْبَيْتَةَ أَنَّ عَلِيّاً قَتَلَ عُثْمَانَ ،
قال أبو موسى : هذا أَمْرٌ قَدْ حَدَثَ فِي الْإِسْلَامِ ، وَإِنَّمَا اجْتَمَعْنَا لِغَيْرِهِ ، فَهَلُمَّ إِلَى أَمْرِ يُصْلِحُ اللَّهُ بِهِ أَمْرَ أُمَّةٍ مُحَمَّدٌ ،
قال عمرو : وما هُوَ ؟
قال أبو موسى : قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ أَهْلَ الْعِرَاقِ لَا يُحِبُّونَ مُعَاوِيَةَ أَبَداً ، وَأَنَّ أَهْلَ الشَّامِ لَا يُحِبُّونَ عَلِيّاً أَبَداً ؛ فَهَلُمَّ نَخْلَعُهَا جَمِيعاً وَنَسْتَخْلِفُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ! وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَلَى بِنْتِ أَبِي مُوسَى ¹ .

2620 . العقد الفريد عن أبي الحسن - في ذكر اجتماع الحكمين - : أخلي لهما [عمرو بن العاص وأبي موسى] مكاناً يجتمعان فيه ، فأَمَلَهُ عمرو بنُ العاص ثلاثة أيام ، ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَيْهِ بِأَنْوَاعٍ مِنَ الطَّعَامِ يُشَهِّيه بِهَا ، حَتَّى إِذَا اسْتَبْطَنَ أَبُو مُوسَى نَاجَاهُ عَمْرُو ، فَقَالَ لَهُ : يَا أَبَا مُوسَى ! إِنَّكَ شَيْخُ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) ، وَذُو فَضْلٍهَا ، وَذُو سَابِقَتِهَا ،

1 . مروج الذهب : ج 2 ص 407 .

Amr dedi ki: 'Acaba Allah, mazlumun velisine, kanının intikamını alması için kudret vermemiş midir?

Ebu Musa: 'Evet.' diye cevap verdi.

Amr dedi ki: Acaba Osman'a Muaviye'den daha yakın bir veli biliyor musun?

Ebu Musa dedi ki: Hayır.

Amr dedi ki: Muaviye'nin, Osman'ın katilini [bulup öldürünceye veya ondan aciz kalıncaya kadar] her yerde arama hakkı yok mudur?

Ebu Musa dedi ki: Tabi ki evet.

Amr kâtibe "Yaz" dedi ve Ebu Musa da ona yazmasını emretti. O da yazdı.

Amr şöyle dedi: Biz, Osman'ı Ali'nin öldürdüğüne dair delil getireceğiz.

Ebu Musa dedi: Bu, İslam'da vuku bulmuş bir olaydır. Ancak biz başka bir şey için toplanmışız. Şimdi bir şey getir ki Allah onunla Muhammed (s.a.a) ümmetinin işini ıslah etsin.

Amr dedi ki: O nedir?

Ebu Musa dedi: Sen de biliyorsun ki Irak halkı Muaviye'yi asla sevmez; Şam halkı da Ali'yi kesinlikle sevmez. Gel, her ikisini de azledelim ve Abdullah b. Ömer'i halife seçelim!

Abdullah b. Ömer Ebu Musa'nın damadı idi.¹

2620- el-İkdu'l-Ferid [Hakemlerin buluşmasından söz ederken Ebul Hasan'dan]: İkisi [Amr b. As ve Ebu Musa] için buluştukları mekân boşaltıldı, yalnız kaldılar. Daha sonra Amr b. As ona üç gün süre verdi. Sonra onun hoşuna giden türlü-türlü yemeklerle yanına geldi. Ebu Musa doyuncaya kadar yemeğini yiyince Amr onun kulağına şöyle fısıldadı: 'Ey Ebu Musa! Hiç şüphesiz sen, Muhammed (s.a.a) ashabının büyüğün; onların faziletlisi ve geçmişi olanısın.

1 - *Murucu 'z-Zeheb*, c.2, s.407.

وَقَدْ تَرَى مَا وَقَعَتْ فِيهِ هَذِهِ الْأُمَّةُ مِنَ الْفِتْنَةِ الْعَمِيَاءِ الَّتِي لَا بَقَاءَ مَعَهَا ، فَهَلْ لَكَ أَنْ تَكُونَ مَمِيونَ هَذِهِ الْأُمَّةِ ؛ فَيَحْقُقُ اللَّهُ بِكَ دِمَاءَهَا ؛ فَإِنَّهُ يَقُولُ فِي نَفْسٍ وَاحِدَةٍ : ﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾¹ ، فَكَيْفَ يَمُنُّ أَحْيَا أَنْفُسَ هَذَا الْخَلْقِ كُلِّهِ ! قَالَ لَهُ : وَكَيْفَ ذَلِكَ ؟ قَالَ : تَخْلَعُ أَنْتَ عَلَيَّ بَنَ أَبِي طَالِبٍ ، وَأَخْلَعُ أَنَا مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ ، وَنَخْتَارُ لِهَذِهِ الْأُمَّةِ رَجُلًا لَمْ يَحْضُرْ فِي شَيْءٍ مِنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَمْ يَغْمِسْ يَدَهُ فِيهَا .

قَالَ لَهُ : وَمَنْ يَكُونُ ذَلِكَ ؟ - وَكَانَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ قَدْ فَهِمَ رَأْيَ أَبِي مُوسَى فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - فَقَالَ لَهُ : عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ . فَقَالَ : إِنَّهُ لَكَمَا ذَكَرْتَ ، وَلَكِنْ كَيْفَ لِي بِالْوَثِيقَةِ مِنْكَ ؟

فَقَالَ لَهُ : يَا أَبَا مُوسَى ، ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾² ، خُذْ مِنَ الْيَهُودِ وَالْمَوَانِئِ حَتَّى تَرْضَى .

ثُمَّ لَمْ يُبْقِ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ عَهْدًا وَلَا مَوْثِقًا وَلَا يَمِينًا مُؤَكَّدَةً حَتَّى حَلَفَ بِهَا ، حَتَّى بَقِيَ الشَّيْخُ مَبْهُوتًا ، وَقَالَ لَهُ : قَدْ أَحْبَبْتُ³ .

8 / 14

رَأْيُ الْحَكَمِيِّينَ

2621 . تاريخ الطبري عن أبي جناب الكلبي : إِنَّ عَمْرًا وَأَبَا مُوسَى حَيْثُ التَّقْيَا بِدُومَةِ الْجَنْدَلِ ، أَخَذَ عَمْرُو يُقَدِّمُ أَبَا مُوسَى فِي الْكَلَامِ ، يَقُولُ : إِنَّكَ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَأَنْتَ أَسَنُّ مِنِّي ، فَتَكَلَّمْ وَأَتَكَلَّمْ ؛ فَكَانَ عَمْرُو قَدْ عَوَّدَ أَبَا مُوسَى أَنْ يُقَدِّمَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ ، اغْتَرَى بِذَلِكَ كُلُّهُ أَنْ يُقَدِّمَهُ ، فَيَبْدَأَ بِخَلْعِ عَلِيٍّ .

1 . المائدة : 32 .

2 . الرعد : 28 .

3 . العقد الفريد : ج 3 ص 340 .

Şu ümmetin içine düşmüş olduğu kör fitneyi görmektesin; öyle bir fitne ki onunla ümmetin bekası mümkün değil! Bu ümmet için bir bereket kaynağı olmayı ve senin vesilenle Allah'ın onların kanlarını korumasını ister misin? Allah, sadece bir can hakkında şöyle buyuruyor: **"Kim birine hayat verirse bütün insanlara hayat vermiş gibi olur."**¹ (Düşünsene) Acaba şu halkın hepsine hayat veren birinin durumu nasıldır?!

Ebu Musa ondan "Bu nasıl olacak?" diye sorunca Amr dedi ki: 'Sen Ali b. Ebu Talib'i azlet, ben de Muaviye b. Ebu Süfyan'ı azledeyim. Sonra da bu ümmet için fitnede hazır bulunmamış ve ona eli bulaşmamış bir kişiyi seçelim.'

Ebu Musa "Bu kişi kim olacak?" diye sorunca Amr b. As, onun görüşünün Abdullah b. Ömer'den yana olduğunu daha önceden anladığı için dedi ki: "Abdullah b. Ömer!" Ebu Musa dedi ki: "O, söylediğin gibi birisidir. Fakat sana nasıl güveneyim?"

Amr ona dedi ki: **'Ey Ebu Musa! "İyi bil ki kalpler ancak Allah'ın zikri ile yatıştır."**² Rız oluncaya kadar istediğin ahitler ve güvenceleri al.'

Daha sonra Amr, vermediği hiçbir söz ve güvence, etmediği hiçbir kuvvetli yemin bırakmadı, her türlü yemini etti. Sonunda o yaşlı adam şaşkınlık içinde kaldı ve ona "Kabul ettim" dedi.³

8/14

HAKEMLERİN GÖRÜŞÜ

2621- Tarih-i Taberi [Ebu Cenab Kelbi'den]: Amr ile Ebu Musa Dumetu'l-Cendel'de buluştuklarında Amr, konuşmada Ebu Musa'ya öncelik tanımaya başladı. Ona şöyle diyordu: 'Sen Resulullah'ın (s.a.a) sohbet arkadaşısın, yaşça da benden büyüksün. O halde önce sen konuş, sonra ben konuşayım.' Amr, Ebu Musa'ya öncelik tanıyarak onu her konuda öne geçmeye alıştıırıyordu; böylece Ali'nin azledilmesini onunla başlatmayı planlıyordu.

1 - Maide/32.

2 - Ra'd/28.

3 - el-İkdu'l-Ferid, c.3, s.340.

قال : فَتَظَرَّ فِي أَمْرِهَا وَمَا اجْتَمَعَا عَلَيْهِ ، فَأَرَادَهُ عَمَرُو عَلَى مُعَاوِيَةَ فَأَبَى ، وَأَرَادَهُ عَلَى ابْنِهِ فَأَبَى ، وَأَرَادَ مُوسَى عَمَرًا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ فَأَبَى عَلَيْهِ ، فَقَالَ لَهُ عَمَرُو : خَبِّرْنِي مَا رَأَيْكَ ؟ قَالَ : رَأَيْي أَنْ نَخْلَعَ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ ، وَنَجْعَلَ الْأَمْرَ شُورَى بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ ، فَيَخْتَارَ الْمُسْلِمُونَ لِأَنْفُسِهِمْ مَنْ أَحَبُّوا . فَقَالَ لَهُ عَمَرُو : فَإِنَّ الرَّأْيَ مَا رَأَيْتَ .

فَأَقْبَلَا إِلَى النَّاسِ وَهُمْ مُجْتَمِعُونَ ، فَقَالَ : يَا أَبَا مُوسَى ، أَعْلِمُهُمْ بِأَنَّ رَأْيَنَا قَدْ اجْتَمَعَ وَاتَّفَقَ ، فَتَكَلَّمْ أَبُو مُوسَى فَقَالَ : إِنَّ رَأْيِي وَرَأْيَ عَمَرُو قَدْ اتَّفَقَ عَلَى أَمْرٍ نَرْجُو أَنْ يُصْلِحَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ . فَقَالَ عَمَرُو : صَدَقَ وَبَرَّ ، يَا أَبَا مُوسَى ! تَقْدَمُ فَتَكَلَّمْ ، فَتَقْدَمَ أَبُو مُوسَى لِيَتَكَلَّمَ ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَيْحَكَ ! وَاللَّهِ إِنِّي لَأَظُنُّهُ قَدْ خَدَعَكَ . إِنْ كُنْتُمْ قَدْ اتَّفَقْتُمَا عَلَى أَمْرٍ ؛ فَقَدِّمُهُ فَلْيَتَكَلَّمْ بِذَلِكَ الْأَمْرِ قَبْلَكَ ، ثُمَّ تَكَلَّمْ أَنْتَ بَعْدَهُ ؛ فَإِنَّ عَمَرًا رَجُلٌ غَادِرٌ ، وَلَا أَمْنُ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَعْطَاكَ الرِّضَا فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ ، فَإِذَا قُضِيَ فِي النَّاسِ خَالِفَكَ - وَكَانَ أَبُو مُوسَى مُعَقَّلًا - فَقَالَ لَهُ : إِنَّا قَدْ اتَّفَقْنَا . فَتَقْدَمَ أَبُو مُوسَى فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَاثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ :

أَيُّهَا النَّاسُ ! إِنَّا قَدْ نَظَرْنَا فِي أَمْرِ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَلَمْ نَرِ أَصْلَحَ لِأَمْرِهَا ، وَلَا أَلَمَ لِسَعَتِهَا مِنْ أَمْرٍ قَدْ أَجْمَعَ رَأْيِي وَرَأْيُ عَمَرُو عَلَيْهِ ؛ وَهُوَ أَنْ نَخْلَعَ عَلَيْنَا وَمُعَاوِيَةَ ، وَتَسْتَقْبِلَ هَذِهِ الْأُمَّةُ هَذَا الْأَمْرَ ؛ فَيُؤَلُّوا مِنْهُمْ مَنْ أَحَبُّوا عَلَيْهِمْ ، وَإِنِّي قَدْ خَلَعْتُ عَلَيْنَا وَمُعَاوِيَةَ ، فَاسْتَقْبِلُوا أَمْرَكُمْ ، وَوَلُّوا عَلَيْكُمْ مَنْ رَأَيْتُمُوهُ لِهَذَا الْأَمْرِ أَهْلًا . ثُمَّ تَنَحَّى .

وَأَقْبَلَ عَمَرُو بْنُ الْعَاصِ فَقَامَ مَقَامَهُ ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَاثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ : إِنَّ هَذَا قَدْ قَالَ مَا سَمِعْتُمْ وَخَلَعَ صَاحِبَهُ ، وَأَنَا أَخْلَعُ صَاحِبَهُ كَمَا خَلَعَهُ ، وَأُثْبِتُ صَاحِبِي مُعَاوِيَةَ ؛ فَإِنَّهُ وَلِيُّ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ، وَالطَّالِبُ بِدَمِهِ ، وَأَحَقُّ النَّاسِ بِمَقَامِهِ .

Ebu Musa ikisinin ne üzerinde ittifak etmelerine dair düşündü. Amr, ona Muaviye'yi kabul etmesini önerdi; Ebu Musa kabul etmedi. Sonra oğlunu önerdi, onu da kabul etmedi. Ebu Musa, Amr'a Abdullah b. Ömer'i önerdi, o bunu da kabul etmedi. Amr ona dedi ki: 'Şimdi görüşün nedir, bana söyle?' Ebu Musa dedi ki: 'Benim görüşüm, her ikisini de [Ali (a.s) ve Muaviye] azledelim ve bu işi Müslümanlar arasındaki bir Şûraya bırakalım. Müslümanlar, kendileri için istedikleri kişiyi seçsinler.' Amr ona dedi ki: 'Doğru görüş, düşündüğün görüştür.'

Sonra da her ikisi toplanmış olan halkın karşısına çıktılar. Amr dedi ki: 'Ey Ebu Musa! Görüşümüzün birleştiğini ve aynı görüşe vardığımızı onlara duyur.' Ebu Musa da konuşmaya başladı ve dedi ki: "Benimle Amr'ın görüşü bir konuda birleşti; ümit ediyoruz ki izzet ve celal sahibi Allah, onunla bu ümmetin işini düzeltecektir." Amr dedi ki: "Doğru söyledi ve iyilik yaptı. Ey Ebu Musa! Şimdi ileri geç ve önce sen konuş." Ebu Musa konuşmak için ileri çıktığında İbn-i Abbas ona dedi ki: "Yazıklar olsun sana! Allah'a yemin olsun ki onun seni aldattığını zannediyorum. Eğer siz ikiniz bir iş üzerinde ittifak ettiyseniz o halde onu öne geçir, bunu senden önce o açıklasın. O konuştuktan sonra sen konuş. Zira Amr hilekâr biridir; ikiniz arasında geçen konuda seni hoşnut edeceğine güvenmiyorum. Sen halkın arasında ayağa kalktıktan [ve konuştuktan] sonra sana muhalefet edecektir." [Ebu Musa ahmak biriydi.] Ebu Musa ona "Biz ittifak ettik" dedi ve ileri çıktı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle dedi: "Ey insanlar! Biz bu ümmetin işi üzerinde düşündük. Ümmetin işinin ıslahı ve dağınıklığının toparlanması için benim görüşümle Amr'ın görüşünün üzerinde birleştiği görüşten daha uygun bir şey göremedik. O da şudur; Biz Ali'yi ve Muaviye'yi azledelim, bu ümmet hükümet işine yönelsin; Müslümanların arasından istedikleri kişiyi kendilerine halife kılınlar. Ben Ali'yi ve Muaviye'yi azlettim. O halde kendi işinize yönelin ve hükümete layık gördüğünüz kişiyi getirin." Daha sonra yerine geri döndü.

Sonra Amr b. As ilerledi ve onun yerinde durdu. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra dedi ki: 'Bu adam, duyduğunuz gibi kendi sahibini azletti. Ben de sahibini, onun azlettiği gibi azlettim ve kendi sahibim Muaviye'yi sabit kılıyorum. Zira o, Osman b. Affân'ın velisidir; kanının intikamına taliptir ve onun makamına insanların en layık olanıdır.'

فَقَالَ أَبُو مُوسَى : مَا لَكَ لَا وَقَّكَ اللَّهُ ! عَدَرْتَ وَفَجَرْتَ ! إِنَّمَا مَثَلُكَ ﴿كَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرَكَ يَلْهَثُ﴾¹ . قَالَ عَمْرُو : إِنَّمَا مَثَلُكَ ﴿كَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَشْقَارًا﴾² . وَحَمَلَ شُرَيْحُ بْنُ هَانِئٍ عَلَى عَمْرٍو فَقَتَعَهُ بِالسَّوِطِ ، وَحَمَلَ عَلَى شُرَيْحِ بْنِ لَعْمَرٍ فَضَرَبَهُ بِالسَّوِطِ ، وَقَامَ النَّاسُ فَحَجَزُوا بَيْنَهُمْ . وَكَانَ شُرَيْحٌ بَعْدَ ذَلِكَ يَقُولُ : مَا تُدِمُّثُ عَلَى شَيْءٍ نَدَامَتِي عَلَى ضَرْبِ عَمْرٍو بِالسَّوِطِ أَلَّا أَكُونَ ضَرْبَتُهُ بِالسَّيْفِ آتِيًا بِهِ الدَّهْرُ مَا أَتَى . وَالتَّمَسَّ أَهْلُ الشَّامِ أَبَا مُوسَى ، فَزَكَبَ رَاحِلَتُهُ وَلَحِقَ بِمَكَّةَ .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَبَّحَ اللَّهُ رَأْيَ أَبِي مُوسَى ! حَذَرْتُهُ وَأَمَرْتُهُ بِالرَّأْيِ فَمَا عَقَلَ . فَكَانَ أَبُو مُوسَى يَقُولُ : حَذَرَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ عَدْرَةَ الْفَاسِقِ ، وَلَكِنِّي اطمَئِنَّتُ إِلَيْهِ ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُ لَنْ يُؤْثِرَ شَيْئًا عَلَى نَصِيحَةِ الْأُمَّةِ . ثُمَّ انْصَرَفَ عَمْرُو وَأَهْلُ الشَّامِ إِلَى مُعَاوِيَةَ ، وَسَلَّمُوا عَلَيْهِ بِالْخِلَافَةِ ، وَرَجَعَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَشُرَيْحُ بْنُ هَانِئٍ إِلَى عَلِيٍّ³ .

2622 . تاريخ يعقوبي : تَنَادَى النَّاسُ : حَكَمَ وَاللَّهِ الْحَكَمَانِ بِغَيْرِ مَا فِي الْكِتَابِ وَالشَّرْطُ عَلَيْهَا غَيْرُ هَذَا . وَتَضَارَبَ الْقَوْمُ بِالسِّيَاطِ ، وَأَخَذَ قَوْمٌ بِشُعُورِ بَعْضٍ ، وَافْتَرَقَ النَّاسُ .

1 . الأعراف : 176 .

2 . الجمعة : 5 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 70 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 396 ، الأخبار الطوال : ص 199 . 201 كلاهما نحوه ؛ وقعة صفين : ص 544 . 546 وراجع الفتوح : ج 4 ص 214 والإمامة والسياسة : ج 1 ص 156 وتاريخ يعقوبي : ج 2 ص 190 .

Ebu Musa ona dedi ki: 'Sana ne oluyor?! Allah tadını bozsun! Hıyanet ettin ve günah işledin! Doğrusu senin misalin *“tıpkı köpeğe benzemekte; üstüne varıp kovsan da dilini çıkarıp solur, kendi hali-ne bıraksan da dilini çıkarıp solur.”*¹

Amr dedi ki: *'Senin misalin de koskoca kitap yükü taşıyan eşeğin durumu gibidir.'*²

Şüreyh b. Hani Amr'a hücum etti ve yüzüne kabaçla vurdu. Amr'ın oğlu da Şüreyh'e saldırıp kırbaçla onu vurdu. Halk ayağa kalkarak onlara engel oldu. Şüreyh bu olaydan sonra hep şöyle diyordu: 'Amr'a kırbaçla vurmak yerine kılıçla vurmadığım için duyduğum pişmanlık kadar hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum; böylece zamane ona yapacağını yapacaktı.' Şam halkı da Ebu Musa'yı aradı; ancak o merkebine binip Mekke'ye gitti.

İbn-i Abbas dedi ki: 'Allah Ebu Musa'nın görüşünü çirkinleştirsin (kahretsin)! Onu uyardım ve kendisine doğru görüşü emrettim; ancak o akletmedi.'

Ebu Musa da diyordu ki: 'İbn-i Abbas beni o günahkârın hıyaneti konusunda uyardı; ancak ben ona güvendim, ümmetin hayrını hiçbir şeye tercih etmeyeceğini zannettim.'

Daha sonra Amr ve Şamlılar Muaviye'nin yanına döndüler ve ona "halife" ünvanıyla selam verdiler. İbn-i Abbas ve Şüreyh b. Hani de Ali'nin (a.s) yanına döndüler.³

2622- Tarih-i Yakubi: İnsanlar şöyle seslendiler: 'Allah'a yemin olsun ki hakemler Kur'ân'ın dışındaki bir şeye hükmettiler. Oysa ikisine şart koşulan şey bundan başka bir şeydi.'

Daha sonra insanlar kırbaçlarla birbirlerini dövdüler, birbirlerinin saçlarını- sakallarını yoldular. Sonra da dağılıp gittiler.

1 - Araf/176.

2 - Cuma/5.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.70; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.396; *el-Ahbaru't-Tival*, s.199-201; *Vak'at-u Sıffin*, s.544-546. Ayrıca bkz. *el-Futuh*, c.4, s.214; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.156; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.190.

وَنَادَتْ الْخَوَارِجُ : كَفَرَ الْحَكَمَانِ ، لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ¹ .

9 / 14

كَلَامُ الْإِمَامِ لَمَّا بَلَغَهُ أَمْرُ الْحَكَمَيْنِ

2623 . الإمام علي (عليه السلام) - مِنْ كَلَامٍ لَهُ بَعْدَ التَّحْكِيمِ وَمَا بَلَغَهُ مِنْ أَمْرِ الْحَكَمَيْنِ - : أَمَّا بَعْدُ ؛ فَإِنَّ مَعْصِيَةَ النَّاصِحِ الشَّفِيقِ الْعَالِمِ الْمُجَرَّبِ ، تَوَرَّثَ الْحَسْرَةَ ، وَتُعَقَّبُ النَّدَامَةُ .

وَقَدْ كُنْتُ أَمَرْتُكُمْ فِي هَذِهِ الْحُكُومَةِ أَمْرِي ، وَنَخَلْتُ لَكُمْ مَخْزُونَ رَأْيِي ، لَوْ كَانَ يُطَاعُ لِقَصِيرٍ أَمْرٌ² ! فَأَبَيْتُمْ عَلَيَّ إِبَاءَ الْمُخَالِفِينَ الْجُفَاةِ ، وَالْمُنَابِذِينَ الْعَصَاةِ .
حَتَّى ارْتَابَ النَّاصِحُ بِنُصْحِهِ ، وَضَنَّ الزَّيْدُ بِقُدْحِهِ ، فَكُنْتُ أَنَا وَإِيَّاكُمْ كَمَا قَالَ
أَخُو هَوَازِنَ :

أَمَرْتُكُمْ أَمْرِي بِمُنْعَرَجِ اللَّوَى *** فَلَمْ تَسْتَبِينُوا النَّصْحَ إِلَّا ضُحَى الْعَدِ³

1 . تاريخ اليعقوبي : ج 2 ص 190 .

2 . هو مثل يضرب لمن خالف ناصحه ، وأصل المثل : أَنَّ قَصِيرًا كَانَ مَوْلَى لِحَنِيمَةَ بْنِ الْأَبْرَشِ . بَعْضُ مُلُوكِ الْعَرَبِ .
وَقَدْ كَانَ جَذِيمَةً قَتَلَ أَبَا الزُّبَايْنَةَ مَلِكَةَ الْجَزِيرَةِ ، فَبِعِثَتْ إِلَيْهِ لِيَتَزَوَّجَ بِهَا خَدْعَةً وَسَأَلَتْهُ الْقُدُومَ عَلَيْهَا ، فَأَجَابَهَا إِلَى ذَلِكَ وَخَرَجَ فِي أَلْفِ فَارِسٍ وَخَلَّفَ بَاقِي جُنُودَهُ مَعَ ابْنِ أُخْتِهِ وَقَدْ كَانَ قَصِيرٌ أَشَارَ عَلَيْهِ بِأَنْ لَا يَتَوَجَّهَ إِلَيْهَا فَلَمْ يَقْبَلْ ، فَلَمَّا قَرَّبَ الْجَزِيرَةَ اسْتَقْبَلَتْهُ جُنُودُ الزُّبَايْنَةَ بِالْعَدَّةِ وَلَمْ يَرِ مِنْهُمْ إِكْرَامًا لَهُ ، فَأَشَارَ عَلَيْهِ قَصِيرٌ بِالرَّجُوعِ وَقَالَ : مِنْ شَأْنِ النِّسَاءِ الْغَدَرُ ، فَلَمْ يَقْبَلْ ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهَا قَتَلَتْهُ . فَعِنْدَهَا قَالَ قَصِيرٌ : لَا يُطَاعُ لِقَصِيرٍ أَمْرٌ . فَصَارَ مَثَلًا لِكُلِّ نَاصِحٍ عَصَى (بحار الأنوار : ج 33 ص 322) .

3 . نهج البلاغة : الخطبة 35 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 322 ح 568 ؛ أنساب الأشراف : ج 3 ص 140 عن عامر الشعبي وجبر بن نوف ، جواهر المطالب : ج 1 ص 317 كلاهما نحوه وراجع مروج الذهب : ج 2 ص 412 والإمامة والسياسة : ج 1 ص 163 .

Hariciler de şöyle bağırıyorlar: 'Hakemler kâfir olmuşlardır. La hükme illa lillah/Hüküm ancak Allah'a aittir.'¹

9/14

HAKEMLERİN HABERİ İMAM'A ULAŞTIĞINDAKİ YAPTIĞI KONUŞMA

2623- İmam Ali (a.s) [Hz. Ali, A.mr b. As'ın hakemeyn olayında Ebu Musa el-Eş'ariyi kandırarak hileyle Muaviye'yi halife seçtiği haberini alınca Sıffin'den dönerken Nehrevan olayından önce üzgün bir halde halka şöyle hitap etti]: Zaman büyük ve çok zor belalar indirse de hamd sadece Allah'a mahsustur. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur, tektir ve ortağı yoktur. O'ndan başka, O'nunla birlikte olan ilah yoktur ve şahadet ederim ki Muhammed (s.a.a) Allah'ın kulu ve elçisidir. Şüphesiz ki tecrübeli, her şeyi bilen, şefkatli bir nasihatçiye isyan etmenin sonu hasret ve pişmanlıktır. Ben bu hakem tayin etmek hususunda görüşümü sizlere söyledim. "Keşke Kasir'in sözü dinlenseydi!"² (Ama ne yazık ki) isyancı-cefakâr muhalifler gibi emrime itaat etmediniz. Öyle ki sonunda öğüt veren bile öğüdünden şüpheye düştü, ocakçı, ateş vermekten imtina etti. Ben ve sizler Hevazin kabilesinden olan Dureyd b. Simme'nin ifade ettiği şu sözü gibiyiz:

Mün'arici'1-Liva denilen yerde (mola vermeyelim diye) reyimi beyan ettim size

Ancak siz ertesi günün kuşluk vaktinden sonra haklılığımı gördünüz. (ki o zaman iş iştin geçmiş Hevazin kabilesi saldırarak, Abdullah'ı öldürmüş ve Dureyd b. Simme yaralı bir halde canını zor kurtarmıştı.)

1 - *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.190.

2 - Bu Arapça bir deyim olup söz dinlemeyen kimseler için kullanılmaktadır. Deyimde adı geçen Kasir, Arap padişahlarından biri olan Cüzeyme b. Ebreş'in akıllı bir kölesiydi. Cüzeyme, Cezire'nin melekesi olan Zuba'nın babasını öldürmüştü. Zuba, Cüzeyme'nin yanına gelmesi için bir plan kurguladı. Planı da kendisiyle evlenmek bahanesiyle onu yanına çekmekti. Cüzeyme onun davetini kabul etti. Kasir onu Zuba ile evlenmekten men etti, ama o dinlemedi ve Zuba'nın yanına gitti. Zuba da onu öldürdü. İşte Kasir o meşhur sözünü burada söyledi: 'Kasir'in sözünü dinleyen olmaz.' Ondan sonra bu deyim söz dinlemeyenler için kullanıldı. (*Biharul-Envar*, c.33, s.322.)

بَحْثٌ حَوْلَ التَّحْكِيمِ

إنَّ قضيةَ التحكيم في معركة صفّين تُعدّ واحدة من أكثر الوقائع الباعثة على الأسف والأسى في عهد حكومة الإمام عليّ (عليه السلام)؛ حيث جاءت هذه الحادثة المبررة في وقت شارف فيه جيش الإمام على إحراز النصر النهائي، فحال قبول التحكيم دون تحقيق ذلك الانتصار الساحق، وليس هذا فحسب، بل إنّه أفضى أيضاً إلى وقوع خلافات في جيشه (عليه السلام) وانهماكه في صراعات مع كوكبة واسعة من خيرة مقاتليه. ولغرض تسليط الأضواء على هذا الموضوع لابدّ أولاً من مناقشة عدّة أمور:

1 - سبب قبول التحكيم

السؤال الأوّل الذي يتبادر إلى الأذهان هو: لماذا وافق الإمام على فكرة التحكيم؟ فهل إنّه كان في شكّ من أمره ومواقفه؟ بل ما معنى التحكيم بين الحقّ والباطل؟ أو لم تكن الحكمة والسياسة تقضيان أن يقاوم الإمام ضغوط رهط من جيشه، ولا ينصاع لفكرة التحكيم؟

وفي معرض الإجابة عن هذه التساؤلات نقول: بلى، إنّ مقتضى الحكمة والسياسة ألاّ يقبل الإمام بالتحكيم، إلّا أنّه (عليه السلام) - كما تفيد الوثائق التاريخية القطعية - لم يقبل التحكيم بإرادته وإنّما فرض عليه فرضاً، ولم تكن مقاومته أمام ذلك الرأي الساذج تُجديه نفعاً، بل كانت تؤدّي إلى وقوع معركة النهروان في صفّين، وسيضطرّ الإمام إلى محاربة قسم كبير من جيشه في ذات الميدان الذي كان يقاتل فيه جيش الشام.

عندما أدرك معاوية بأنّه لا طاقة له على الصمود أمام جيش الإمام، وأنّ الحرب لو استمرت لكان الانتصار الحاسم حليف الإمام، لجأ - بما لديه من معرفة بفريق واسع من جيش الإمام، وبناءً على اقتراح من عمرو بن العاص - إلى حيلتين شيطانتين خطيرتين: الأولى هدفها إيقاف القتال مؤقتاً، بينما ترمي الثانية إلى تمزيق أو إضعاف جيش الإمام. وقد آتت كلتا الحيلتين أكلهما بمعاودة العناصر المتغلغلة في جيش الإمام.

HAKEMİYET OLAYI HAKKINDA BİRKAÇ MESELE

Sıffin Savaşı'nda "Hakemiyet olayı", İmam Ali (a.s) hükümeti döneminin üzüntü verici hadiselerinden biridir. Bu acı olay, İmam'ın ordusunun zafere ulaştığı son anda vuku buldu. Hakemiye-tin İmam (a.s) tarafından kabul edilmesi, sadece çok yaklaşmış ol-duğu zaferi engellemekle kalmadı; ordusu içinde ihtilafa da yol aç-tı. İmamı (a.s), ordusunun büyük bir bölümünü oluşturan askerle-riyle karşı karşıya getirdi. Bu konunun daha iyi anlaşılması için birkaç mesele incelenmelidir:

1- Hakemiyetin Kabul Edilme Sebebi

Birinci mesele şudur: Neden İmam (a.s) hakemiyeti kabul etti? Kendi icraatının hak olduğu konusunda şüphesi mi vardı? Esasen hak ile batıl arasında hakemliğin ne anlamı olabilirdi ki? Acaba İmam'ın, ordusunun bir bölümünün baskısına direnmesi ve hakemiyeti kabul etmemesi, hikmet ve siyasetin gereği değil miydi?

Cevap şudur: Evet, hikmet ve siyaset, hakemiyeti kabul etmemeyi gerektiriyordu. Ancak sağlam tarihi belgeler, şu gerçeği ortaya koy-maktadır ki İmam (a.s), kendi isteği ile hakemiyeti kabul etmedi; onu hakemliği kabul etmek zorunda bıraktılar. Onların bu cahilce önerileri karşısında direnmesi hiçbir fayda vermeyecekti; hatta Nehrevan sava-şının Sıffin'de gerçekleşmesine yol açacaktı. Oracıkta Şamlılarla savaş halindeyken ordusunun önemli bir bölümüyle de savaşmak zorunda kalacaktı.

Muaviye, İmam'ın (a.s) ordusu karşısında direnme gücü kalmadığı-nı ve savaşa devam etmesi halinde İmam'ın kesin zafere ulaşacağını anlayınca; İmam Ali'nin (a.s) ordusundaki askerlerin önemli bir bölü-münü de iyi tanıdığı için Amr b. As'ın iki şeytani ve tehlikeli planını uygulamaya koydu. Birincisi, ateşkes ve geçici olarak savaşın durdu-rulması, ikincisi ise İmam'ın kuvvetlerini dağıtmak veya en azından onları zayıflatmaktı. Onun her iki hilesi de İmam'ın ordusu içindeki etkili unsurların da yardımıyla sonuç verdi.

كانت الحيلة الأولى رفع القرآن على الرماح ، ودعوة الإمام إلى تحكيم القرآن ، حتى أوقف القتال ، أما الحيلة الثانية فكانت قضية التحكيم التي تم حبكها على نحو أكثر تعقيداً ، مما أدى في خاتمة المطاف إلى وقوف قطاع من خيرة جيشه في وجهه . وهذا هو السبب الذي دفع الإمام لاحقاً إلى مقاتلة أنصاره في معركة النهروان . ولم يكن أمامه مناص في معركة صفين سوى الانصياع لضغوطهم وقبول التحكيم . وهناك قول مشهور للإمام في وصف حالته أثناء قبول التحكيم : «لقد كنت أمس أميراً ، فأصبحت اليوم مأموراً ! وكنت أمس ناهياً ، فأصبحت اليوم منهياً !» . وهو يعبر بكل وضوح عن هذا الواقع المرير .

2 - لماذا أبو موسى ؟

تفيد بعض الوثائق التاريخية أنّ أبا موسى الأشعري كان رجلاً منافقاً ؛ فقد نُسب إلى حذيفة وعمار بن ياسر القول بذلك¹ . وهذا الادّعاء حتى لو افترضناه غير صحيح ، إلّا أنّ من المسلم به أنّه كان رجلاً ساذجاً ومغفلاً وكان مناهضاً لسياسة الإمام في التصدي الحاسم لمثيري الفتنة الداخلية . وموقفه هذا هو الذي جعله يثبّط الناس عن أمير المؤمنين عند قدومه البصرة ، ويحثّهم على لزوم بيوتهم ، وفي نهاية الأمر أرغمه مالك الأشر على مغادرة قصر الإمارة .

وهنا يتبادر إلى الأذهان هذا السؤال وهو : لماذا عيّن الإمام شخصاً ساذجاً له كهذا ، مندوباً عنه في أمر التحكيم ؟ ألم يعلم بما ستكون عليه نتيجة التحكيم فيما لو دخل أبو موسى فيه ؟

والجواب هو : بلى ، إنّ الإمام كان يعلم بالنتيجة ؛ فقد ذكر عبد الله بن أبي رافع كاتب الإمام عليّ (عليه السلام) بأنّ أبا موسى عندما أراد المسير إلى التحكيم ، قال أمير المؤمنين (عليه السلام) : «كأنّي به وقد خُدِعَ !» ، غير أنّ الضغوط التي أرغمت الإمام على قبول التحكيم هي نفسها التي أرغمته على إرسال أبي موسى ممثلاً عنه .

1 . راجع : ج 7 ص 244 (أبو موسى الأشعري) .

Birinci hile, Kur'ân'ı mızrakların ucunda havaya kaldırmak ve İmamı Kur'ân'ın hakemliğine davet etmek suretiyle savaşı durdurmaktır. İkinci hile ise hakemiyet olayı idi ki çok karmaşık bir şekilde gerçekleştirildi. Sonunda İmam'ın etkin kuvvetlerinden bir bölümünü onunla karşı karşıya getirdi.

Tam da bu delil ileri sürülerek daha sonraları Nehrevan vakası meydana geldi ve İmam kendi yarenlerine karşı savaştı. Sıffin Savaşı'nda da onların baskılarına boyun eğmekten ve hakemiyeti kabul etmekten başka çaresi yoktu. İmam'ın (a.s), hakemiyeti kabul ettiğinde buyurduğu "Dün emir verendim, bugün emir alan oldum! Dün nehy edendim, bugün nehy edilen oldum!" meşhur sözü de bu gerçeği ortaya koymaktadır.

2- Neden Ebu Musa?

Bazı tarihi belgeler, Ebu Musa Eş'ari'nin münafık olduğunu göstermektedir. Bu görüş, Huzeyfe ve Ammar b. Yasir'e isnad edilmiştir.¹ Bunu doğru olmayan bir iddia farz etsek bile şu kesindir ki o, basiretsiz ve ahmak biriydi; İmam'ın (a.s) içindeki fitne unsurlarına karşı sert tutumuna da muhalifti. Nitekim İmam (a.s) Basra savaşına doğru yola çıktığında o Küfe'nin valisi idi ve halktan evlerinde oturmalarını, Ali'ye yardıma gitmemelerini istemişti. Sonrasında ise Malik Eşter'in sert tepkisiyle hükümet sarayından kovulmuştu.

Şimdi akıllara şu soru gelmektedir: İmam (a.s), neden böylesine basiretsiz birini hakemiyet için kendisine temsilci olarak belirledi? Acaba Ebu Musa'nın hakemiyet olayına girmesi halinde ortaya çıkacak sonucu bilmiyor muydu?

Cevap şudur: Evet, İmam sonucu bilmekteydi. İmam Ali'nin (a.s) kâatibi Abdullah b. Ebu Rafi'nin söylediğine göre Ebu Musa hakemiyet için hareket etmek istediğinde Emirülmüminin (a.s) şöyle buyurdu: "Ben onun aldatıldığını görür gibiyim!" Ancak İmam (a.s) hakemiyet konusunu kabullenmeye mecbur edildiği gibi Ebu Musa'yı kendisinden taraf temsilci olarak göndermeye de aynı şekilde mecbur kılındı.

1 - Bkz. c7, s.244 (Ebu Musa Eş'ari).

ومع أنَّ الإمام أمير المؤمنين (عليه السلام) حاول أن يبعث عبد الله بن عباس أو مالكاَ الأشر حكماً ، إلّا أنَّ محاولاته لم تُجدْ نفعاَ !
فقال (عليه السلام) : «إِنَّكُمْ عَصَيْتُمُونِي فِي أَوَّلِ الْأَمْرِ ؛ فَلَا تَعَصُونِي الْآنَ ! إِنْني لَا أَرى أَن أَوَّلِيَّ أَبَا مُوسَى » .
فقال الأشعث وزيد بن الحصين الطائي ومسعر بن فديك : لَا نَرْضَى إِلَّا بِهِ ؛ فَإِنَّهُ مَا كَانَ يَحْذَرُنَا مِنْهُ وَقَعْنَا فِيهِ !
قال علي (عليه السلام) : «فَإِنَّهُ لَيْسَ لِي بِثِقَةٍ ؛ قَدْ فَارَقَنِي وَخَذَلَ النَّاسَ عَنِّي ، ثُمَّ هَرَبَ مِنِّي حَتَّى آمَنَتْهُ بَعْدَ أَشْهُرٍ . . . » .
ولم يستطع الإمام أن يثنيهم عن رأيهم ، فقال لهم في نهاية الأمر : «فَاصْنَعُوا مَا أَرَدْتُمْ !» .

3 - موضوع التحكيم

لنتطَّلَع الآن في موضوع الحكمة ، وما الذي يجب أن يحكم فيه الحكمان ؟
لا يلاحظ في وثيقة التحكيم ما يشير إلى موضوع التحكيم ، ولا واجبات وصلاحيات الحكّمين ، وإثما اشتملت على واجب عامٍّ للحكّمين وهو «أن ينزل الحكّمان عند حكم القرآن ، وما لم يجدها مسمّى في الكتاب ردّاه إلى سنّة رسول الله» .
لم يرد في نص الوثيقة ما يشير إلى موضوع التحكيم قطّ ، أو أنّه يُعنى بالنظر في أمر قتلة عثمان ؛ كما أشار البعض إلى «أنّ الذي يُستشَفّ من كتب وكلمات معاوية أنّ ما فُوض إلى الحكّمين هو النظر في أمر قتلة عثمان ، وهل كانوا محقّين في عملهم أم لا ؟»¹ .
أوهل كان موضوع التحكيم واضحاً بحيث لم تكن هناك ضرورة لإدراجه في نص الوثيقة ؟ أم يحتمل أنّ موضوع التحكيم كان موجوداً في الوثيقة ، إلّا أنّه حُذف أو حُرّف لاحقاً ؟

1 . راجع : ج 4 ص 515 (عليّ عن لسان عليّ) .

Emirülmüminin (a.s), Abdullah b. Abbas'ı veya Malik Eşter'i göndermek için her ne kadar çaba sarf ettiyse de fayda vermedi!

Hatta şöyle buyurdu: "Siz bu işin başında bana isyan ettiniz, bari şimdi isyan etmeyin! Ben Ebu Musa'yı görevlendirmek istemiyorum."

Bunun üzerine Eş'as, Zeyd b. Husayn Tai ve Mis'er b. Fedeki dediler ki: "Biz ondan başkasına razı olmayız. Zira o, bizi içine düştüğümüz şu savaştan sakındırmıştı!"

Ali (a.s) buyurdu ki: "Ben ona güvenmiyorum, zira benden ayrıldı; halkı etrafımdan uzaklaştırdı. Sonra da benden kaçtı. Ve ben aylar sonra ona güvence verdim..."

İmam (a.s), bir türlü onları bu görüşlerinden vazgeçiremedi. İşin sonunda da şöyle buyurdu: "O halde istediğinizi yapın!"

3- Hakemliğin Konusu

Şimdi hakemliğin konusuna bakalım; acaba hakemlerin üzerinde hüküm vermeleri gereken şey nedir?

Hakemiyet anlaşması metninde hakemliğin konusuna işaret edilmemiş, hakemlerin görev ve inisiyatifleri belirlenmemiştir. Sadece hakemler için şöyle bir genel vazife belirtilmişti: 'Hakemler Kur'an'ın hükmüne gidecekler, aradıklarını Kur'an'da bulamazlarsa Resulullah'ın (s.a.a) sünnetine döneceklerdi."

Hakemiyet anlaşması metninde hakemliğin konusuna değinen hiçbir açık ifade yer almamıştır. Acaba onun konusu, Osman'ın katillerine yönelik tepkinin belirlenmesi miydi? Nitekim bazıları, Muaviye'nin mektupları ve sözleriyle hakemlere "Osman'ın katillerinin durumunu görüşmeleri ve onların haklı mı haksız mı olduklarının tespiti konusunu" tevdi ettiğine değinmişlerdir.

Acaba hakemlik konusu çok mu belirgindi ki bu yüzden onu hakemiyet anlaşmasının metninde zikretmeye gerek kalmamıştı? Veya hakemlik konusu anlaşma metninde vardı ama daha sonra silindi ya da tahrif mi edildi?

الذي يبدو أنّ تحريف نصّ الوثيقة كان أمراً مستبعداً ، وكذلك لو كان موضوع التحكيم يختصّ بقتلة عثمان لأشير إليه في نصّ الوثيقة . وما جاء في كلام الإمام أو في رسائله إلى معاوية لا يكشف عن أنّ مسألة قتل عثمان كان أحد مواضيع التحكيم .

ويظهر أنّ موضوع التحكيم يختصّ بحلّ اختلافات الجانبين ، ولا توجد حاجة لتعيينه ؛ فقد يكون الاختلاف تارة حول مسائل الزواج ، كما جاء في الآية (35) من سورة النساء ، أو مسائل سياسيّة ، كما وقع في معركة صفّين ، أو مسائل أخرى . وفي كلّ الحالات يجب على الحكّمين البتّ في جميع المسائل المختلف عليها بين الفريقين المتنازعين ، وتوفير أجواء المصالحة بينهما .

ومعنى هذا الكلام عدم تخصيص موضوع الحكميّة في معركة صفّين بمسألة قتل عثمان ، وإنّما كان يشمل جميع الأمور المتنازع عليها بين عليّ (عليه السلام) ومعاوية . وهذا هو السبب الذي جعل الوثيقة خالية من ذكر أيّ موضوع خاصّ ، إلّا أنّ هذا المعنى لم يكن يشمل تعيين الخليفة ، وإنّما كان واجب الحكّمين البتّ في تنازع جيش الكوفة والشام ووضع حدّ لحالة الحرب وسفك الدماء . والحقيقة هي أنّ ما أعلن بوصفه رأياً نهائياً على أثر الخديعة التي حاكما عمرو بن العاص ، جاء خارج موضوع التحكيم وفوق الصلاحيّات المفوّضة إلى الحكّمين .

4 - سبب انخداع جيش الإمام

والآن نُجِيل النظر في أسباب انخداع جيش الإمام عليّ (عليه السلام) ؛ ولماذا لم يدركوا أو لم يريدوا أن يدركوا بأنّ رفع المصاحف على الرماح لم يكن إلّا مكيدة أراد بها الشاميون إيقاف القتال ؟ ولماذا لم يُصغوا لكلام إمامهم ، وأرغموه على قبول التحكيم ؟

ينبغي الإجابة عن هذا السؤال بالقول : إنّّه وإن كان ثمة أفراد في جيش الإمام كانوا طوعاً أمراً ، وأرادوا أن تستمرّ المعركة حتّى انتصار جيش الكوفة ،

Elbette anlaşma metninin tahrif edilmesi oldukça uzak bir ihtimaldir. Aynı şekilde eğer hakemlik konusu sadece Osman'ın katillerinin durumu olsaydı anlaşma metninde buna işaret edilirdi. İmam'ın (a.s) konuşmasında veya Muaviye'nin mektuplarında geçen cümleler ise Osman'ın katilleri meselesinin hakemliğin konularından biri olmadığını ortaya koymaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla hakemliğin konusu iki taraf arasındaki ihtilaf-
ların çözümü hususu olduğundan bunları tek tek belirlemeye gerek görülmemişti. İhtilaf bazen Nisa suresinin 35. ayetinde olduğu gibi evlilikle ilgili meseleler hakkında olabileceği gibi, bazen de Sıffin Savaşı'nda olduğu gibi siyasi meseleler hakkında olabilirdi. Ya da diğer meseleler hakkında... Her halükarda hakemlerin görevi çatışma halinde bulunan bu iki grup arasında üzerinde ihtilaf edilen tüm konularda hakemlik etmek ve uzlaşma zemini oluşturmaktır.

Dolayısıyla Sıffin Savaşı'ndaki hakemliğin konusunu Osman'ın katilleri meselesiyle sınırlamak doğru değildir. Aksine İmam Ali ile (a.s) Muaviye arasında ihtilaf konusu olan tüm meseleleri kapsamaktaydı. Anlaşma metninde herhangi bir konudan söz edilmemesinin sebebi de budur. Elbette bu, halife tayin etme konusunu kapsamıyordu. Hakemlerin görevi halife tayin etmek değil Küfe ve Şam orduları arasındaki ihtilafı çözmek, böylece savaşa ve kan dökülmesine son vermektir; Aslında Amr'ın hilesi ile nihai olarak açıklanan görüş, hakemliyet konusu ve hakemlerin yetkilerinin dışındaydı.

4- İmam'ın Ordusunun Aldanma Sebebi

Şimdi İmam'ın (a.s) askerlerinin neden aldandıklarına bakalım. Niçin Şamlıların Kur'ân'ı mızrak ucunda kaldırmalarının aslında bir hile olduğunu; bu vesileyle kendilerini savaştan vazgeçirmek istediklerini bilmediler ya da bilmek istemediler?!

Bu sorunun cevabı şudur: Elbette İmam'ın (a.s) ordusunda onun emrini dinleyen ve Küfe ordusunun kesin zafere ulaşacağı ana kadar savaşın devam etmesini isteyenler vardı.

إلا أن الوثائق التاريخية تثبت أن الأثرية العظمى من جيش الإمام كانت قد سُمّت الحرب أولاً ، وكانوا يعلمون أنهم حتى لو انتصروا فلن يحصلوا على أية غنائم - مثلما حدث في معركة الجمل - ثانياً ؛ ومن هنا فهم كانوا يفتقدون الدوافع المحفزة على مواصلة القتال . وعندما عرض عدي بن حاتم على الإمام (عليه السلام) مواصلة الحرب قائلاً : يا أمير المؤمنين ، ألا نقوم حتى نموت ؟

فقال علي (عليه السلام) : «أدنه» ، فدنا حتى وَّضَعَ أَدْنُهُ عِنْدَ أَنْفِهِ ، فَقَالَ : «وَيْحَاكَ ! إِنَّ عَامَّةَ مَنْ مَعِيَ يَعَصِينِي ، وَإِنَّ مُعَاوِيَةَ فِيمَنْ يُطِيعُهُ وَلَا يَعِصِيهِ» .

نعم ، فقد كان قراء الكوفة - الذين كان لهم دور أساسي في جيش الإمام - من جملة هذه الشُرذمة ، ونظراً لمكانتهم بين أهل الكوفة ، فقد أصبح لهم الدور الأكبر في صياغة هذا المشهد الأليم ، وكان حملهم وغرورهم بمثابة الغشاء الذي حال بينهم وبين إدراك الخدعة التي لجأ إليها الشاميون برفع المصاحف على الرماح لغرض إيقاف الحرب والحيلولة دون هزيمتهم المتوقعة ، وقد أدّى التطرف الديني¹ - المقرون بالجهل والحماقة - بهؤلاء العباد الجُهلة إلى إرغام إمامهم على قبول التحكيم .

وتما دعم الموقف الأحق للقراء في تلك الأثناء وساهم في نجاح مكيدة معاوية لإيقاف الحرب وبث الفرقة في جيش الإمام - كما سبقت الإشارة إليه - هو موقف أولئك الذين كانوا يتعاملون مع الإمام تعاملاً منافقاً ، ومن كانوا يمتنون أنفسهم بوعود معاوية ، وعلى رأسهم الأشعث بن قيس .

فالأشعث بن قيس من قبيلة كندة التي كانت تقطن جنوب الجزيرة العربية ، وقد وفد على الرسول (صلى الله عليه وآله) مع جماعة من قومه في السنة العاشرة للهجرة ، وأسلم ، ثم ارتد بعد وفاة الرسول (صلى الله عليه وآله) ، فبعث أبو بكر جيشاً لقتاله ، وأسر واقتيد مكبلاً بالأغلال إلى المدينة ، فعفا عنه أبو بكر وزوجه أخته !!

وبعد مقتل عثمان بايع علياً (عليه السلام) ، بيد أنه لم يكن يتعامل معه بإخلاص

1 . راجع : ص 571 (دراسة حول المارقين وجذور انحرافهم) .

Ancak tarihi belgeler gösteriyor ki İmam'ın (a.s) ordusundaki askerlerin çoğu savaştan yorulmuştu. Ayrıca onlar, savaşı kazanacak olsalar bile Basra harbinde olduğu gibi hiçbir ganimet elde edemeyeceklerini de biliyorlardı. Bu açıdan da savaşı sürdürmek için gerekçe görmüyorlardı. Adiy b. Hatem, İmam'a (a.s) savaşı sürdürmeyi önerirken "Ey Emirülmüminin! Acaba canımızı verinceye kadar direnmeyelim mi?" diye sorunca Ali (a.s) ona, "Yaklaş!" diye buyurdu. Adiy yaklaştığında Ali de (a.s) onun kulağına yaklaşarak şöyle buyurdu: "Vah sana! Benimle birlikte olanlar umumiyetle bana baş kaldırmaktadır; oysa Muaviye, kendisine başkaldıranların değil, ona itaat edenlerin arasındadır!"

İmam'ın ordusunda önemli rolü olan kâiler, bu grubun (yorulmuş olan) çoğunluğunu oluşturmaktaydılar. Onlar Küfe halkı arasındaki güçlü konumlarından da faydalanarak o kritik fezada sahnenin yönetimini ellerine aldılar. Ancak onlar cehalet, bencillik ve kendilerini beğenmişlikleri yüzünden mızrak ucunda kaldırılmış Kur'ân'ın, Şamlıların kaybetmek üzere oldukları savaşı durdurmak için kurguladıkları bir hile olduğunu anlayamadılar. O cahil abidlerde "dini fanatizm", "cehalet" ve "ahmaklık" bir araya toplanınca, kendi İmamlarını hake-miyeti kabul etmek zorunda bıraktılar.

Kâilerin bu ahmakça kararlarını güçlü kılan, Muaviye'yi de savaşı durdurmak ve İmam'ın ordusunda ihtilaf çıkarmak yönünde amacına ulaştıran bir diğer husus daha vardı. Daha önce de değindiğimiz gibi Küfe ordusunda İmamlarına karşı münafıkça davranan, hatta Muaviye'nin bazı vaatlerine gönlünü kaptırmış olan kişiler bu konuda etkin rol oynadılar. Bu gürhün başını Eş'as b. Kays çekmekteydi. O, Kinde kabilesinden ve Güney Arabistan (Yemen) ahalisindendi. Hicretin onuncu yılında kabilesinden birkaç kişiyle Peygamberin (s.a.a) huzuruna varıp Müslüman oldu. Peygamberin (s.a.a) vefatından sonra İslam'dan döndü. Ebubekir, onunla savaşması için bir ordu gönderdi. Eş'as esir düştü ve onu eli bağlı olarak Medine'ye getirdiler. Ebubekir Eş'as'ı affetti ve hatta kız kardeşini de onunla evlendirdi!!

Osman öldürüldükten sonra Eş'as, Ali'ye (a.s) biat etti. Ancak ona karşı samimi davranmıyordu.

فمواقفه إزاء الإمام وخاصة فيما يتعلق بالتحكيم ، وبثّ الفرقة بين صفوف جيش الإمام ، تشير إلى أنّه تحوّل إلى واحد من العناصر المندسّة في جيش الإمام لصالح معاوية . إلّا أنّ الإمام عليّ (عليه السلام) لم يكن قادراً على البتّ في أمره ؛ بسبب مكانته الاجتماعية وضخامة قبيلته التي كان لها دور مؤثّر في جيش الكوفة .

5- الحكمة من عدم اغتنام الفرصة بعد توبة الخوارج

وتوقّفت المعركة على أثر المكيدة التي ابتكرها عمرو بن العاص . ولكن ما لبث قراء الكوفة أن انتبهوا إلى أنّهم قد انطلت عليهم الخدعة ، وأنّهم قد أخطؤوا في حمل الإمام على قبول التحكيم . فجأؤوا إليه وأعربوا عن خطأ موقفهم ، وتوبّتهم بما كان منهم ، وأنّه هو الآخر قد أخطأ في قبول رأيهم ، ويجب أن يتوب أيضاً ! واعتبروا الوثيقة التي صيغت على أساس المكيدة فاقدة لأية قيمة ، ولا بدّ من نقضها واستئناف الحرب . إلّا أنّ الإمام رفض قبول هذه الاقتراحات ، وانتهى ذلك الرفض إلى انشقاق القراء عن الإمام ووقوع معركة النهروان .

والسؤال الأساسي الأخير فيما يخصّ أمر التحكيم هو : لماذا رفض الإمام اقتراح القراء بنقض الوثيقة ومعاودة القتال ؟ ألم يكن يعلم بما سيؤول إليه رفض تلك المقترحات ؟ وما هي الحكمة الكامنة وراء عدم اغتنام الإمام لتلك الفرصة الذهبية لإنهاء فتنة القاسطين ، وتوقيّ وقوع فتنة المارقين ؟

وجواب هذا السؤال : هو أنّ استجابة الإمام لتلك المقترحات تنطوي على ثلاثة أخطاء سياسية ودينية كبرى لم يكن الإمام على استعداد لاقترافها ، وهي :

أ- الاعتراف بخطأ القيادة

كان الطلب الأوّل للخوارج أن يعترف بأنّه قد أخطأ فيما يخصّ القبول بأمر التحكيم ، غير أنّ الإمام لم يكن على استعداد للإعلان عن ارتكابه لأيّ خطأ ؛ وذلك لأنّ القبول بالتحكيم لحلّ الاختلافات لا يُعدّ تصرّفاً خاطئاً ، بل هو أمر محبذ يؤيّد القرآن

Onun İmam karşısındaki tutumları, özellikle de hakemiyet olayındaki tavrı; İmam'ın ordusunda çıkardığı ihtilaf, Eş'as'ın, İmam'ın ordusu içinde Muaviye'nin amacına hizmet eden etkin unsurlardan birine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Ancak İmam (a.s) onu, toplumsal konumu ve Küfe ordusunun etkili bir bölümünü oluşturan kabilesi yüzünden silip atamıyordu.

5- Haricilerin Tövbesinin Ardından İmam'ın Bu Fırsatı Değerlendirmeme Hikmeti

Amr b. As'ın hilesi ile savaş durdu. Ancak çok geçmeden Küfe kâripleri aldatıldıklarını ve İmamı, hakemiyeti kabul etmek zorunda bırakmakla hata işlediklerini anladılar. Bu yüzden İmam'ın (a.s) yanına varıp hakemliği ona yüklemekle hata işlediklerini ve bundan dolayı tövbe ettiklerini; onların görüşünü kabul etmekle İmam'ın da hata işlemiş olduğunu ve tövbe etmesi gerektiğini söylediler! Hile esasına dayalı olarak düzenlenmiş olan anlaşmanın da hiçbir değer taşımadığını, dolayısıyla onu bozarak savaşa dönülmesi gerektiğini ısrarla vurguladılar. Ancak İmam (a.s) onların bu önerilerini kabul etmemekte direndi. Nitekim bu direniş kâriplerin İmamdan ayrılmaları ve Nehrevan savaşının vuku bulmasıyla sonuçlandı.

Hakemiyet konusundaki temel sorulardan sonuncusu ise şudur: Neden İmam (a.s) kâriplerin anlaşmayı bozup savaşa dönme yönündeki önerilerini kabul etmedi? Bu önerileri reddetmesinin nereye varacağını bilmiyor muydu? İmam'ın, Kasitin fitnessini sona erdirmesi ve Marikin fitnessinin vuku bulmasını engel olabilmesi için önüne gelmiş olan bu altın fırsatı değerlendirmemesinin ardındaki hikmet neydi?

Bu sorunun cevabı şudur: Bu önerileri kabul etmesi çok büyük üç siyasi ve dini hata meydana getirecekti ki İmam bunları taşıyamazdı.

a) Rehberlikte Hata Olduğunu İtiraf Etmek

Haricilerin birinci talebi, İmam'ın hakemiyeti kabul etmekle hata işlediğini itiraf etmesiydi. Oysa İmam (a.s), hiçbir şekilde hata işlediğini duyuramazdı. Zira ihtilafların çözümü için hakem kabul etmek hata sayılmamanın ötesinde Kur'ân'ın kabul ettiği bir gerçektir.

. والمؤاخذة الوحيدة في هذا السياق هي أنّ التحكيم في هذه الواقعة جاء خلافاً للحكمة والسياسة التي أعلنها الإمام صراحة ، لكنهم هم الذين استنكروا منه ذلك الموقف وأملوا عليه وعلى جيش الكوفة الرضوخ للتحكيم .
وفضلاً عن ذلك ، فإنّ الإمام كان يميل إلى الاستقالة على نحو يُرضي الخوارج ، غير أنّ الأشعث لم يقبل وأصرّ على أن يعترف الإمام بالخطأ على نحو يسيء إلى مكانته بوصفه قائداً .

ب - نقض العهد

ولو افترضنا أنّ الإمام قد اعترف بخطأ ؛ فإنّ الخوارج كان لديهم طلب آخر ؛ وهو نقض الوثيقة بين جيش الشام والكوفة . بينما كان الإمام يرى أنّ التمسك بالمواثيق يعدّ واحداً من المبادئ الدولية في الإسلام ، ولا ينبغي أن ينقض المواثيق تحت أية ذريعة كانت . ومن هنا فقد كتب في عهده إلى مالك الأشتر :

«وإن عَقَدْتَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ عَدُوِّكَ عَقْدَةً أَوْ أَلْبَسْتَهُ مِنْكَ ذِمَّةً ، فَحُطَّ عَنْكَ بِالْوَفَاءِ ، وَارَعَ ذِمَّتَكَ بِالْأَمَانَةِ ، وَاجْعَلْ نَفْسَكَ جُنَّةً دُونَ مَا أُعْطِيََتْ ؛ فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ شَيْءٌ النَّاسُ أَشَدُّ عَلَيْهِ اجْتِنَاعاً ، مَعَ تَقَرُّقِ أَهْوَائِهِمْ وَتَشْتُّبِ آرَائِهِمْ ، مِنْ تَعْظِيمِ الْوَفَاءِ بِالْعُهُودِ . وَقَدْ لَزِمَ ذَلِكَ الْمُشْرِكُونَ فِيمَا بَيْنَهُمْ دُونَ الْمُسْلِمِينَ لَمَّا اسْتَوْبَلُوا مِنْ عَوَاقِبِ الْعَدْرِ ؛ فَلَا تَغْدِرَنَّ بِذِمَّتِكَ ، وَلَا تَخْيِسَنَّ بِعَهْدِكَ ، وَلَا تَخْتَلَنَّ عَدُوَّكَ ؛ فَإِنَّهُ لَا يَجْتَرِئُ عَلَى اللَّهِ إِلَّا جَاهِلٌ شَقِيٌّ . وَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ عَهْدَهُ وَذِمَّتَهُ أَمْنًا أَفْضَاهُ بَيْنَ الْعِبَادِ بِرَحْمَتِهِ ، وَحَرِيماً يَسْكُنُونَ إِلَى مَنَعَتِهِ ، وَيَسْتَفِيضُونَ إِلَى جَوَارِهِ ؛ فَلَا إِدْغَالَ وَلَا مُدَالَسَةَ وَلَا خِدَاعَ فِيهِ»¹ .

فإذا كان الإمام عليّ (عليه السلام) ينقض هذا المبدأ الإسلامي الأساسي ، فما عسانا أن نتوقع من غيره !

1 . نهج البلاغة : الكتاب 53 .

Bu alanda getirilecek tek eleştiri, söz konusu vakada hakemiyetin hikmet ve siyasete aykırı olduğu idi. Nitekim İmam da bunu açıkça duyurmuştu. Ancak onların kendisi bunu kabul etmediler; hakemiyeti İmam'a ve Kufe ordusuna dayattılar.

Bunun da ötesinde, İmam (a.s) Haricileri razı edecek şekilde özür getirmeye meyilliydi. Fakat Eş'as bunu kabul etmedi. Israrla İmam'ın hata işlediğine dair itirafta bulunmasını istedi. Oysa bu, onun rehberlik konumuna ve itibarına bir leke olacaktı.

b) Ahdi Bozma

Faraza, İmam (a.s) hata yaptığını itiraf etmiş olsaydı dahi, Haricilerin başka bir istekleri daha vardı; Küfe ordusu ile Şam ordusu arasında yapılmış olan anlaşmanın bozulmasını istiyorlardı. Ancak İmam'ın (a.s) bakış açısına göre anlaşmaya bağlı kalmak İslam'ın evrensel temel ilkelerinden biridir ve hiçbir bahaneyle bozulmamalıdır. Nitekim bu konuda Malik Eşter'e şöyle yazmıştır:

"Düşmanıyla bir anlaşma yaptığın veya onu zimmetin altına aldığın zaman ahdine vefalı ol; eminliğinle verdiğin zimmete riayet et. Verdiğin sözlere, haklara kendini kalkan yap. Çünkü arzularının farklılığına, görüşlerinin kopukluğuna, bölük pörçük oluşuna rağmen insanların, Allah'ın farz kıldığı şeylerden ahitlere vefalı olmak gibi saygı gösterdikleri, üzerinde şiddetle birleştikleri başka bir şey yoktur. Hatta müşrikler bile kendi aralarında buna riayet etmişler, sözünde durmamanın kötü sonuçlarını görmüşlerdi. O halde zimmetine ihanet etme, ahdine vefasızlık etme, düşmanını sözle kandırma. Çünkü cahil ve asi olandan başkası, Allah'a karşı böyle bir cürette bulunmaz. Allah, ahdini ve zimmetini rahmetiyle kulları arasında bir güvenlik; dokunulmasını yasakladığı, herkesin yerleşeceği ve herkesin civarına koştuğu haremi kılmıştır. Onu bozmak, ona ihanet etmek, ona hile katmak olmaz."

Eğer İmam Ali de (a.s), bu temel İslami ilkeyi ihlal edecek olursa diğerlerinden ne beklenebilir ki?

ج - خطورة تسلط الجهلة المتنسكين

إنّ خطر تسلط الجهلة المتنسكين - في منظار الإمام(عليه السلام) - لا يقلّ عن خطر العلماء الفاسقين ؛ فالاعتراف بخطأ ، ونقض العهد في أمر التحكيم ، كان يعني انصياع علي(عليه السلام) لتسلط الجهلة المتنسكين - المصابين بمرض العجب وحبّ الدنيا والتطرّف الديني لدى من اشتهروا باسم «القرّاء» - على نفسه وعلى الأمة الإسلاميّة ، وأنّه قد فوّض إليهم القرارات الأساسيّة في الحرب والسلام ، ومن بعدهما في جميع الأمور المهمّة والحسّاسة . وهذا ليس بالأمر الذي يمكن أن يتقبّله أو يستسيغه قائد الأمة الإسلاميّة . وهذا ما جعل الإمام يقاوم طلباتهم بكلّ قوّة ، ويقول :

«فَإِنِّي فَقَاتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَمْ يَكُنْ لِيَجْتَرِئَ عَلَيْهَا أَحَدٌ غَيْرِي» .

c) Cahil Abidlerin Sultası

İmam Ali'ye (a.s) göre kendisini ibadete adanmış olan cahillerin tehlikesi, fasık alimlerden az değildir. Hakemiyet olayında hatayı itiraf ve ahdi bozmak şu anlama gelirdi: Ali (a.s) kendini beğenmişlik, dünyaya tutkunluk ve dini fanatiklik hastalığına müptela olan "kâri" ünvanlı cahil abidleri kendisi ve İslam ümmeti üzerinde yetki sahibi kılacaktı; savaşta, barışta ve tüm kritik konularda önemli kararları onlara bırakacaktı. Bu, İslam camiasının rehberinin kabul edebileceği bir şey değildi. İşte bu yüzden İmam (a.s), onların istekleri karşısında tam gücüyle direndi. O şöyle buyuruyordu: "Ben fitnenin gözünü çıkardım. Benim dışımda kimse buna cüret etmemiştir."

الحرب الثالثة

وقعة النهروان

ÜÇÜNCÜ SAVAŞ NEHREVAN SAVAŞI

Birinci Fasl: Genel Bakış

İkinci Fasl: Savaşın Özellikleri

Üçüncü Fasl: Haricilerin Nehrevan'a Hareketi

**Dördüncü Fasl: İmam'ın Muaviye'ye Karşı İkinci Kez Savaş-
ma Kararı**

Beşinci Fasl: İmam'ın Ordusunun Nehrevan'a Hareketi

Altıncı Fasl: Savaş Meydanında Delil Sunumu

Yedinci Fasl: Savaş

Sekizinci Fasl: Haricilerden Geri Kalanların Ayaklanması

Dokuzuncu Fasl: Hirrit b. Raşid'in Ayaklanması

Giriş

المدخل

دراسة حول المارقين وجذور انحرافهم

إنّ ظهور حركة الخوارج وبالتالي قيام معركة النهروان يُعَدّ من الحوادث المليئة بالعبر في التاريخ الإسلامي وعصر حكومة الإمام أمير المؤمنين عليّ بن أبي طالب (عليه السلام)؛ ذلك أنّ طبيعة سلوكهم، وسابقتهم الدينية، وتمسّكهم القشري بالإسلام، ثمّ مواجهتهم للإمام (عليه السلام)، كلّ ذلك يعتبر من الأمور المهمة الحساسة في السيرة العلوية. ويمكننا أن نقف على المخاطر والمحاذير إزاء مواجهة تيّارهم ومحاربتهم، من خلال كلام رفيع للإمام (عليه السلام) قال فيه: «... إني فُتِّتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ؛ وَلَمْ يَكُنْ لِيَجْتَرِئَ عَلَيَّ أَحَدٌ غَيْرِي»¹.

أجل، كيف يتسوّى أن تُسلّ السيوف على وجوه قرآنية الظاهر، وجباه تَفَنّة من كثرة السجود، ومن ثمّ قهرها وإبادتها؟!

نحن في هذا الموضوع سوف نتوفر - وقبل كلّ شيء - على دراسة الوضع النفسي والاجتماعي للخوارج اعتماداً على الوثائق التاريخية والحديثية، ونستعرض كيفية تبلور أفكارهم، وما كان لهم من موقف متشدّد مشوّب بالجاجة والجهل في قبال الإمام (عليه السلام).

الدين والاعتدال

الإسلام دينٌ وَسَطٌ²، وتعاليمه زاخرة بالتأكيد على الاعتدال، وبالنظرة الشمولية المستوعبة، وبضرورة الابتعاد عن الإفراط، والنظرة الضيقة الأحادية الجانب إلى الأمور. ورسول الله (صلى الله عليه وآله) - الذي كان يعرض الإسلام بوصفه منهجاً للتكامل المادّي والمعنوي ويؤكد شموليته وكمالته في استيعابه المصالح الفردية والاجتماعية - كان يرى الإفراط والنظرة الأحادية الجانب أكبر خطر على أُمّته ودينه. ولم يزل ينبّه على هذه الحقيقة طيلة عمره المبارك، فقد كان (صلى الله عليه وآله) يقول:

«لَا يَقُومُ بِدِينِ اللَّهِ إِلَّا مَنْ حَاطَهُ مِنْ جَمِيعِ جَوَانِبِهِ»³.

1 . سيوافيك تفصيل النصوص التي أفاد منها هذا التحليل خلال البحوث القادمة، ما عدا بعض الموارد الخاصة

حيث لم يرد لها ذكر هناك؛ فعمدنا إلى تخرجها من مصادرها وذكرها هنا في الهامش.

2 . قال تبارك وتعالى: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا) (البقرة: 143).

3 . كنز العمال: ج3 ص84 ح5612 نقلاً عن أبي نعيم؛ شرح الأخبار: ج2 ص389.

Marikin (Hariciler) ve Sapkınlıklarının Kökleri Hakkında Bir Araştırma

Hariciler hareketi ve onunla birlikte ortaya çıkan Nehrevan savaşı, İslam tarihi ve Emirülmüminin İmam Ali b. Ebu Talib (a.s) hükümeti döneminin ibretlerle dolu olaylarından sayılmaktadır. Zira Haricilerin davranış biçimi, dini geçmişleri ve İslam'ın zahiri görünüşüne olan bağlılıkları; bununla birlikte İmam'a karşı savaşmaları, tümüyle Ali'nin yönteminde çok önemli ve kritik işlerden sayılmıştır. Onlarla savaşın ne kadar zor olduğunu İmam Ali'nin (a.s) buyurduğu, "Ben fitnenin gözünü çıkardım. Benim dışımda hiç kimse ona cüret edemiyordu." sözünden idrak etmek mümkündür.

Evet, gerçekten de zahiri anlamda Kur'ânî görünen, alınlarında secde izleri bulunan o insanlara kılıç çekmek ve tümünün kökünü kazımak pek basit bir iş değildi.

Bu araştırmada her şeyden önce Hariciler güruhunun sosyolojik yapısını, onların İmam Ali (a.s) karşısındaki inat ve cehaletle karışık sert tutumlarının nasıl şekillendiğini tarih ve hadis kaynaklarına dayanarak ortaya koymaya çalışacağız.

Din ve İtidal

“İslam vasat dindir”¹ Onun öğretileri hep itidali, kapsamlı bakışı ve detaylı düşünmeyi, her türlü ifrattan, tek taraflı bakıştan uzak durmanın lüzumunu ortaya koymaktadır.

İslam dinini maddi-manevi tekâmül programı olarak tanımlayan; onun bireysel ve toplumsal tüm maslahatları ihtiva eden bir kapsamı olduğunu belirten, tek taraflı bakış ve ifratı ümmetin en büyük tehlikesi sayan ve bereketli hayatı boyunca hep bu gerçeği vurgulayan Resulullah (s.a.a), şöyle buyuruyordu: "Allah'ın dinini ancak onun tüm yönlerine vakıf olan biri ayakta tutabilir."²

1 -Bakara/143.

2 -Kenzu'l-Ummal, c. 3, s. 84, h. 5612; Şehru'l-Ahbar, c. 2, s. 389

وكان(صلى الله عليه وآله) يرى أنّ الذين يحملون النظرة الشمولية المستوعبة للدين ، ويُحيطون بجميع التعاليم الدينية في مجال الفكر ، والقول ، والتكامل الفردي والاجتماعي هم وحدهم الذين تُثمر جهودهم في نصرة الدين ، وكان يحرص على تعليم ذلك لأئمة . ومن هنا كان(صلى الله عليه وآله) يقول :

«إِنَّ دِينَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَنْ يَنْصُرَهُ إِلَّا مَنْ حَاطَهُ مِنْ جَمِيعِ جَوَانِبِهِ»¹ .

ورسول الله(صلى الله عليه وآله) - إلى جوار ما كانت تعيشه الأمة من تعاليم سيرته الوضاعة التي يُحفظها بها من أجل هدايتها واستقامتها على الطريقة ، وجعلها الأمة الوسط - كان يدلّ على القدوة في هذا المجال ، ويؤكد تمسك المسلمين بسيرة العترة التي كان يعرفها للأمة بوصفها المثال البارز للاعتدال والوسطية² . وقد أشار الأئمة(عليهم السلام) إلى منزلة أهل البيت ومكانتهم ، من ذلك دعاء الإمام السجّاد(عليه السلام) في الصلوات الشعبانية ، حيث جاء فيها :

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ الْفُلْكِ الْجَارِيَةِ فِي اللَّجَجِ الْغَامِرَةِ ؛ يَأْمُنُ مَنْ رَكِبَهَا ، وَيَعْرِقُ مَنْ تَرَكَهَا ، الْمُتَقَدِّمُ لَهُمْ مَارِقٌ ، وَالْمُتَأَخِّرُ عَنْهُمْ زَاهِقٌ ، وَاللَّازِمُ لَهُمْ لَاحِقٌ³ .

وهكذا تبه أئمة الدين الناس على لزوم الاعتدال في الفكر والحياة ، وأكدوا ذلك . ويمكننا أن ندرك من هذا كله أنّ الخروج عن جادة الاعتدال ، والسقوط في حضيض الإفراط والتطرّف لا يستتبع إلا الشذوذ ، وربّما الانجراف مع تيار الفساد .

ومثل الخوارج - في نطاق الثقافة الإسلامية - تياراً متطرفاً ذا مواقف حادة متشنجة بعيدة عن الاعتدال ، ونُعتوا في الأحاديث النبوية بصفة «التعمّق» :

«إِنَّ أَقْوَاماً يَتَعَمَّقُونَ فِي الدِّينِ يَمْرُقُونَ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرِّمِيَّةِ» .

ونتناول هذا الاصطلاح فيما يأتي بإيجاز قبل أن نتحدّث عن جذور تيار الخوارج :

- 1 . الفردوس : ج 1 ص 234 ح 897 عن ابن عباس ، كنز العمال : ج 10 ص 171 ح 28886 .
- 2 . راجع : كتاب «أهل البيت في الكتاب والسنة» .
- 3 . مصباح المتهجد : ص 361 ح 485 عن الإمام الصادق(عليه السلام) و ص 828 ح 888 ، الإقبال : ج 3 ص 300 كلاهما عن مجاهد ، المزار الكبير : ص 401 ح 1 عن العباس بن مجاهد ، بحار الأنوار : ج 90 ص 20 .

Resulullah (s.a.a) bu gerçeğe inanıyor ve onu ümmete öğretme hususunda çaba sarf ediyordu. Zira ancak fikir ve eylemde bireysel ve sosyal tekâmül için dinin tüm yönlerini gören ve tüm öğretilerini dikkate alan kimselerin çabaları dine yardım edebilirdi. Bu yüzden: "Allah'ın dinine ancak onun tüm yönlerine vakıf olanlar yardım edebilir."¹ diye buyuruyordu

Resulullah (s.a.a) ümmetin hidayeti için gerekli olan öğretileri sunmasının yanı sıra onları kemal yoluna ve vasat bir ümmet olma noktasına taşıyacak somut örnekler de gösterdi; Müslümanlara sünnetine ve Ehlibeyt'ine (a.s) sarılmalarını emretti; kendi Ehlibeyt'ini (a.s) itidal ve vasat yolun seçkin simaları olarak tanımladı.²

İmamlar (a.s) da Ehlibeyt'in (a.s) bu konumuna işaret etmişlerdir. Mesela İmam Seccad (a.s) Şaban ayına özgü salâvatları içeren duasında şöyle buyurmuştur: 'Allahım! Muhammed ve hanedanına salât-ü selam gönder; azgın dalgalar arasında akıp giden o gemiye (salat-ü selam gönder), ona binen güvende olur, ondan ayrılan boğulur; onlardan öne geçen sapıtır, onlardan geriye kalan helak olur, onların yanında bulunan muradına erer.'³

Görüldüğü üzere ilahi önderler düşünce ve yaşamda itidalin gerekliliğini hep vurgulamışlardır. Tüm bunlardan Haricilerin itidal yolundan saptıkları ve ifrata düştükleri için fesat çıkardıkları anlaşılmaktadır.

Haricilerin İslami kültür havzasındaki konumuna bakıldığında onların fanatik ve ifratçı bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Haricilerin bu yönleri nebevi hadislerde "taammuk/dini bağnazlık" olarak nitelendirilmiştir: "Hiç şüphesiz birtakım gruplar dinde bağnazlık sergileyecekler ve okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar."

Haricilerin temellerini oluşturan faktörlerden söz etmeden önce bu ibareyi biraz açalım:

1 -Firdevs, c. 1, s. 234, h. 897, İbn-i Abbas'tan rivayet etmiştir; Kenzul-Ummal, c. 10, s. 171, h. 28886

2 -Bkz. "Ehlu'l-Beyt fi'l-Kitab ve's-Sünne"

3 -Misbahu'l-Muteheccid, s. 261, h. 485, İmam Sadık'tan (a.s) rivayet etmiştir ve s. 828, h. 888; el-İkbal, c. 3, s. 300, her ikisi de Mücahid'den rivayet etmişlerdir; el-Mezaru'l-Kebir, s. 401, h. 1, Abbas b. Mücahit'ten rivayet etmiştir; *Biharu'l-Envar*, c. 90, s. 20

التطرف الديني في اصطلاح الحديث

ذكرنا أنّ الإسلام دينٌ وسطٌ يرفض الإفراط ، والتطرف ، والخروج عن الاعتدال ، ولنا أن نلمس هذه الحقيقة في التعاليم الدينية بعناوين متنوعة . منها : إنّنا نلاحظ أنّ الإفراط والتطرف وردا في لسان الأحاديث والروايات تحت عنوان «التعمق» ، قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) :

«إِيَّاكُمْ وَالتَّعَمُّقُ فِي الدِّينِ ! فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ جَعَلَهُ سَهْلًا ، فَخُذُوا مِنْهُ مَا تُطِيقُونَ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَا دَامَ مِنْ عَمَلٍ صَالِحٍ وَإِنْ كَانَ يَسِيرًا»¹ .

ونُلقي فيما يأتي نظرة عابرة على هذه المفردة مستهدين بما ذكره أرباب المعاجم . قال الخليل بن أحمد الفراهيدي : المتعمق : المبالغ في الأمر المنشود فيه الذي يطلب أقصى غايته² .

وجاء في «لسان العرب» : المتعمق : المبالغ في الأمر المتشدد فيه الذي يطلب أقصى غايته³ .

ونجد هذا المعنى أيضاً في كلام المحدثين ؛ فقد ذهبوا في شرح روايات جمّة إلى أنّ التعمق هو الإغراق في الخروج عن الاعتدال ، والإفراط في مقابل الاعتدال⁴ .

إنّ التنقيب عن مواضع استعمال «التعمق» في المعاجم والأحاديث الإسلامية المنقولة في مصادر الفريقين لا يُريب الباحث في أنّ المراد من هذه الكلمة في الثقافة الإسلامية ليس إلّا الإفراط ، والتطرف ، والخروج عن الاعتدال .

1 . كنز العمال : ج3 ص35 ح5348 نقلاً عن أبي القاسم بن بشران في أماليه عن عمر ، الجامع الصغير : ج1 ص452 ح2933 .

2 . كتاب العين : ص579 .

3 . لسان العرب : ج10 ص271 ، النهاية : ج3 ص299 .

4 . قال المجلسي (قدس سره) في بيان ما روي عن الإمام الكاظم (عليه السلام) : «لا تعمق في الوضوء» : أي يكثر الماء ، أو بالمبالغة كثيراً في إيصال الماء زائداً عن الإسباغ المطلوب . بحار الأنوار : ج80 ص258 وراجع وسائل الشيعة : ج1 ص434 «باب استحباب صفق الوجه بالماء قليلاً عند الوضوء وكراهة المبالغة في الضرب ، والتعمق في الوضوء» وصحيح البخاري : ج6 ص2661 «باب ما يكره من التعمق والتنازع في العلم والغلو في الدين والبدع» .

Hadis Dilinde Dini Fanatizm

Daha önce İslam'ın vasat bir din olduğunu her türlü ifrat ve fanatikliğe, itidalden çıkmaya karşı olduğunu belirttik. Dini öğretiler arasında bu gerçeği çeşitli ifadelerle görmekteyiz. Hadisler ve rivayetlerde ifrat ve fanatiklik "Taammuk/bağnazlık" ifadesiyle beyan edilmiştir. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur: "Dinde bağnazlıktan sakının! Zira Allah onu kolay kılmıştır; o halde dinden yapabildiğiniz kadarını alın, hiç şüphesiz Allah az da olsa amelin salih ve devamlı olanını sever."¹

Şimdi lügat âlimlerinin bu kelime hakkındaki görüşlerine azıcık göz atalım:

Halil b. Ahmed Ferahidi der ki: "Mutaammık, kendi hedefinde aşırı giden ve en son noktayı isteyen kişidir."²

Lisanu'l-Arab kitabında ise şöyle gelmiştir: "Mutaammık, bir işte aşırı giden ve onu zorlaştıran, onun nihayetine ulaşmak isteyen kimse-
dir."³

Bu manayı muhaddislerin beyanında da görmekteyiz. Muhaddisler birçok rivayetin açıklama ve şerhinde "taammuk" ifadesini, itidalden çıkış, aşırıcilık ve itidal karşısında ifrat olarak nitelemişlerdir.⁴

Her iki mektebin (sünni ve şia) lügat ve hadis kaynaklarında geçen "taammuk" sözcüğünün kullanım alanlarına bakıldığında bu sözcüğün İslam kültüründe ifrat, fanatiklik ve itidalden çıkış anlamına geldiği konusunda hiçbir kuşku kalmamaktadır.

1 -*Kenzu'l-Ummal*, c. 3, s. 35, h. 5348, Ebu'l-Kasım b. Bişran, Emali adlı eserinde Ömer'den rivayet etmiştir; el-Camiu's-Sagır, c. 1, s. 452, h. 2933

2 -*Kitabu'l-Ayn*, s. 579

3 -*Lisanu'l-Arab*, c. 10, s. 271; en-Nihaye, c. 3, s. 299

4 -Meclisi (r.a), İmam Kazım'dan (a.s) rivayet edilen "Abdeste taammuk etmeyin" şeklinde nakledilen rivayetin açıklamasında şöyle demiştir: Yani istenenden daha fazla ölçüde su kullanmak ve onu bedene ulaştırmakta haddinden çok çaba sarfetmektir. (*Biharul-Envar*, c. 80, s. 258; *Vesailu's-Şia*, c. 1, s. 434; "Yüzü az su ile yıkamanın istihbabı ve mübalağa ile yüze fazla su vurmanın, abdestte taammukun kerhati babı"; *Sahih-i Buhari* c. 6, s. 2661 "İlimde taammuk ve nizanın, dinde aşırıcilık ve bidatlerin kötü olduğu babı")

وعلى أي حال لو لم يكن إلا الحديث الذي أوردناه آنفاً لكفى به برهاناً على ما نقول .

وكان النبي (صلى الله عليه وآله) يوصي أصحابه دائماً ألا يتجاوزوا حد الاعتدال في أمور الدين ، ولا يُخرجوا أنفسهم ، ولا يفقدوا حماسهم ونشاطهم في العبادة ، وأن يُراعوا حدود السنة ، ولأن المجال هنا يضيق عن ذكر جل وصاياه وتعاليمه التربوية المليئة بالدروس والعبر ، الجديرة بالقراءة والتأمل . فإننا نذكر نزراً يسيراً منها :

«ألا وإن لكل عبادة شرّة ، ثمّ تصيرُ إلى فترة ، فمن صارت شرّة عبادته إلى سنّتي فقد اهتدى ، ومن خالف سنّتي فقد ضلّ ، وكان عمله في تباب ، أما إني أصلي وأناّم ، وأصوم وأفطر ، وأضحك وأبكي ؛ فمن رغب عن مناهجي وسنّتي فليس منّي»¹ .

وكان (صلى الله عليه وآله) ينظر في مرآة الزمان إلى أفراد من أمته يناهضون الحق لإفراطهم وتطرّفهم ، ويصرّون على موقفهم إصراراً سرعان ما يُبعدهم عن الدين وحقائقه ،

ولذا قال في حقهم : «إنّ أقواماً يتعمّقون في الدين يمزقون كما يمزق السهم من الرميّة»² .

وقال مشيراً إلى علامات هؤلاء : «إنّ فيكم قوماً يعبدون ويدأبون يعني يُعجبون الناس وتُعجبهم أنفسهم ، يمزقون من الدين كما يمزق السهم من الرميّة» .

فالتعمّق هو التطرّف والإفراط ، وإذا ما جعل ميزاناً لأفعال الآخرين فلا يُنتج إلا الحكم الجائر ؛ فيرى الحقّ دوماً في جانبه ، وليس للآخرين حظّ منه ، وهذا النوع من الرؤى هو الذي يسبّب الفرقه ، ويستتبع الزيغ ويوجد الشقاق ، وبالتالي فيصبح دعامة للكفر ،

1 . الكافي : ج 2 ص 85 ح 1 وراجع كنز العمال : ج 16 ص 276 ح 44439 .

2 . راجع : ص 604 ح 2625 .

Her halükarda sadece getirdiğimiz rivayetler bunun ispatında yeterlidir. Resulullah (s.a.a) sürekli ashabına din işlerinde itidal sınırını aşmamalarını, kendilerini sıkıntıya sokmamalarını, ibadette heyecan ve neşatı kaybetmemelerini ve kendilerini sünnet sınırında korumalarını tavsiye ediyordu. Onun (s.a.a) bu konudaki tüm tavsiye ve öğretileri okunmaya değer ibret dersleridir. Ancak onların tümünü burada zikretme imkânımız olmamakla birlikte birkaç örnek getireceğiz:

"Her ibadette daha sonra gevşekliğe dönüşecek bir gaye vardır. İbadetindeki gayesi kendisini benim sünnetime ulaştıran kişi hidayet olmuştur; benim sünnetime muhalefet edense sapıklığa düşmüş, amelide hüsrana uğramıştır. İyi bilin ki ben namaz kılıyorum ve uyuyorum; oruç tutuyorum ve iftar ediyorum; gülüyorum ve ağlıyorum. O halde kim benim yöntemim ve sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir."¹

Resulullah (s.a.a) zaman aynasında ümmetinden bazı kişilerin ifrata düşerek hak karşısında direndiklerini, ayak direttiklerini ve bu duruşları üzerindeki ısrarlarıyla aslında ilahi dinden ve gerçeklerden uzaklaştıklarını görüyor ve onlar hakkında şöyle buyuruyordu: "Bazı topluluklar dinde bağnazlık yapıyorlar, ok yaydan çıktığı gibi ondan uzaklaşıyorlar."²

Ayrıca onların alametlerine işaret ederek şöyle buyurmuştur: "İçinizde bir topluluk var ki ibadetleriyle insanları şaşırtmaktalar ve bundan dolayı kendilerini beğenmektedirler. Onlar okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkarlar."³

O halde "taammuk" fanatiklik ve ifrat demektir. Başkalarının amelilerini ölçme vesilesi kılındığında sadece haksız hüküm verir; sürekli hakkı kendi yanında görür ve başkalarının ondan nasibi olduğuna inanmaz. Bu tür bir gidişat ayrılığa sebep olur, kin doğurur ve düşmanlık icat eder; sonuç itibarıyla de küfre zemine oluşturur.

1 -*el-Kaфі*, c. 2, s. 85, h. 1. Ayrıca bkz. *Kenzu'l-Ummal*, c. 16, s. 276, h. 44439

2 -*Müsne'd-i İbn-i Hanbel*, c. 4, s. 318, h. 12615, Enes İbnî Malik'ten rivayet etmiştir.

3 -*Müsne'd-i İbn-i Hanbel*, c. 3, s. 189.

وحسبنا في المقام كلام أمير المؤمنين (عليه السلام) في بيان هذه الحقيقة ، وأنَّ التعمق أحد أسس الكفر ، إذ يقول :
«وَالْكَفْرُ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمَ : عَلَى التَّعَمُّقِ ، وَالتَّنَازُعِ ، وَالزَّيْغِ ، وَالشَّقَاقِ ; فَمَنْ تَعَمَّقَ لَمْ يُنِبْ إِلَى الْحَقِّ»¹ .

ومثل هؤلاء المتعمقين بتماديهم في ظنونهم وأوهامهم ، وإغراقهم في أفكارهم ، ومن ثمَّ أساليبهم المفرطة ، لا يجدون مجالاً للإجابة إلى الحق ، ومن هنا لا ينقادون للإسلام ، وهل الإسلام إلا التسليم للحق ، والإقرار به ، والخضوع له بعد فهمه ؟
والمؤسف أن مشكلة الخوارج الكبرى قد تمثلت في توجيهاتهم المتطرفة المفرطة اللامتناهية ، لذلك آل أمرهم إلى حكمهم بالكفر على كل من لا يرى رأيهم ولا يعمل عملهم !

نقطة البداية في الانحراف

إنَّ عدداً من المسلمين في عصر صدر الإسلام لم يتلقَّ تحذير النبي (صلى الله عليه وآله) من «التعمق» بكثير من الجدِّية ؛ لأسباب سنعرضها عند الحديث عن جذور «التعمق» ؛ فهؤلاء قد تجاوزوا السنَّة النبويَّة ، وأفرطوا في نزعاتهم حتى وثقوا في بعض المرات واجترأوا يؤاخذون النبي (صلى الله عليه وآله) إذ كان (صلى الله عليه وآله) في أحد الأيام مشغولاً بتوزيع الغنائم ، وقسمتها بمراعاة مصالح معيَّنة ، فهبَّ أحد هؤلاء «المتقدِّسين» ، وقد سؤلت له نفسه أنه أعدل من رسول الله (صلى الله عليه وآله) في القسمة بزعمه ، وطلب منه أن يعدل في التوزيع ! وطعن في تقسيمه القائم على التعاليم القرآنيَّة ، وكان أثر السجود بائناً على جبهته ، ورأسه مخلوق على طريقة «المتقدِّسين» يومئذ ورفع عقيرته بغلظة وفضاظة قائلاً : «يا مُحَمَّدُ ، وَاللَّهِ مَا تَعْدِلُ !» فقال له النبي (صلى الله عليه وآله) مُغَضَباً :

1 . نهج البلاغة : الحكمة 31 ، الكافي : ج 2 ص 392 ح 1 عن سليم بن قيس ، الخصال : ص 232 ح 74 عن الأصمغ بن نباتة ، تحف العقول : ص 166 كلَّها نحوه ، روضة الواعظين : ص 53 وفيه «ينسب» بدل «ينب» .

Burada Emirülmüminin (a.s) bu gerçeği beyan eden şu sözü bizim için yeterlidir. Zira "taammuku" küfrün temellerinden saymış ve şöyle buyurmuştur: "Küfür dört esas üzerindedir: Bağnazlık, niza, haktan sapmak ve düşmanlık. Bağnazlık yapan hakka ulaşamaz."¹

Bu tür bağnaz kişiler kendi aşırı evham ve kuruntularına dayandıkları, ifratçı üsluplarıyla tepki gösterdikleri için hakka dönüş yolu bulamazlar. Bu yüzden İslam'a teslim olmazlar. Acaba İslam hakka teslimiyet, onu ikrar etmek ve anladıktan sonra boyun eğmekten başka bir şey midir?

Maalesef Haricilerin bu büyük sorunu, onları marjinal ve nihayeti olmayan aşırı görüşlere sahip fertlere dönüştürmüştür.

Bu yüzden kendileriyle aynı görüşü paylaşmayan ve onlar gibi amel etmeyenlerin kâfir olduklarına hüküm etmişlerdir!

Sapkınlıkta Başlangıç Noktası

İslamın ilk yıllarında yaşayan Müslümanlardan bir kısmı [daha sonra "taammuk/dini bağnazlığın" köklerinde belirteceğimiz sebeplerden dolayı] Peygamberin (s.a.a) "taammuk" konusundaki uyarılarını ciddiye almadılar. Nebvi sünnetin sınırlarını aştılar. Aşırı ve ifratçı tutumlarıyla bazen Peygamberi (s.a.a) bile eleştiriyorlardı. Peygamber (s.a.a) savaş sonrasında birtakım maslahatlara dayalı olarak ganimeti paylaştığında kendisini "mukaddes" sayan ve Peygamberden (s.a.a) daha adil taksim yapabileceğini sanan biri, Resulullah'tan (s.a.a) ganimeti adilce paylaşmasını istedi! Resulullah'ın (s.a.a) Kur'ân öğretileriyle şekillenmiş olan paylaşmasını eleştirdi. Alnında secde izi bulunan ve o günün "mukaddeslerinin" göstergesi olarak başını tıraş etmiş olan bu şahıs sesini yükselterek şöyle konuştu: 'Ey Muhammed! Vallahi adil davranmıyorsun!' Mübarek yüzünde kızgınlık izleri belirten Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu:

1 -Nehcu'l-Belaga, 31. Hikmetli söz; *el-Kafi*, c. 2, s. 392, h. 1, Süleym b. Kays'tan rivayet etmiştir; *el-Hisal*, s. 232, h. 74, Esbağ b. Nebate'den rivayet etmiştir; *Tuhafu'l-Ukul*, s. 166; *Ravzetu'l-Vaizin*, s. 53.

وَيَحْكُ ! فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ ؟ !

وَهُمُ الصَّحَابَةُ بِقَتْلِهِ لِمَوْقِفِهِ الْوَقْحَ هَذَا ، بَيِّنُ أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) مَنَعَهُمْ ، وَحَكَّى لَهُمْ صُورَةً عَنْ مُسْتَقْبَلِهِ ، وَأَنبَأَهُمْ بِأَنَّهُ وَرَفَقَاءَهُ بَعِيدُونَ عَنِ الْحَقِّ مِنْ مُنْطَلَقِ «التَّعَمُّقِ» وَقَالَ : «سَيَكُونُ لَهُ شِيعَةٌ يَتَعَمَّقُونَ فِي الدِّينِ حَتَّى يَخْرُجُوا مِنْهُ».¹

وَقَالَ فِي خَبَرٍ آخَرَ : «إِنَّهُ يَخْرُجُ هَذَا فِي أَمْثَالِهِ وَفِي أَشْبَاهِهِ وَفِي ضُرْبَائِهِ يَأْتِيهِمُ الشَّيْطَانُ مِنْ قَبْلِ دِينِهِمْ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ، لَا يَتَعَلَّقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ بِشَيْءٍ».² والعجب أَنَّ هَؤُلَاءِ قَدْ تَقَمَّصُوا الزَّهْدَ ، وَعَلَيْهِمْ سِمَاءُ الْعَابِدِينَ أَوْ هَيْئَةُ الزَّاهِدِينَ ، بَيِّنُ أَنَّهُمْ - مِنْ مَنْظَرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) - مِنَ الدِّينِ خَارِجُونَ ، وَعَنِ الْحَقِّ وَالْحَقِيقَةِ بَعِيدُونَ ، وَهُمْ الَّذِينَ كَانُوا يَسْتَمُونَ أَنْفُسَهُمْ «الْقُرَاءَ» أَيْضاً ، فِي حِينِ أَبَانَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) عَلَيْهِ هَذِهِ الصِّفَةُ وَجَلَّى طَبِيعَتَهَا أَيْضاً ، فَقَدْ قَالَ (صلى الله عليه وآله) : «يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ خُلُوقَهُمْ أَوْ حَنَاجِرَهُمْ!».³

وَيَحْسَنُ بِنَا أَنْ نَتَحَدَّثَ بِإِجْمَالٍ عَنْ مُصْطَلَحِ «الْقُرَاءَ» ؛ لِمَا كَانَ لَهُ مِنْ أَرْضِيَّةٍ اجْتِمَاعِيَّةٍ فِي التَّارِيخِ الْإِسْلَامِيِّ .

تِيَارُ الْقُرَاءِ وَتَبْلُورِهِ

كَانَ فِي الْمَجْتَمَعِ الْإِسْلَامِيِّ أَشْخَاصٌ مَشْهُورُونَ بِحُسْنِ الْقِرَاءَةِ ، وَحَظِي هَؤُلَاءِ بِشَعْبِيَّةٍ لَافِتَةٍ لِلنَّظَرِ ، وَإِقْبَالٍ حَسَنٍ بَيْنَ النَّاسِ ، حَتَّى غَدَا عُنْوَانُ «الْقَارِئِ» امْتِيَازاً لَهُ أَثَرٌ فِي تَعْيِينِ الْمَنَاصِبِ أحياناً⁴ .

وَقَدْ أَزْدَادَ عَدَدُهُمْ بِمَرُورِ الْأَيَّامِ ، وَكَانُوا يَخْلُقُونَ رُؤُوسَهُمْ عَلَى طَرِيقَةٍ خَاصَّةٍ⁵

1 . مسند ابن حنبل : ج 2 ص 681 ح 7059 ، كنز العمال : ج 11 ص 200 ح 31222 .

2 . كنز العمال : ج 11 ص 306 ح 31587 .

3 . راجع : ص 604 ح 2626 .

4 . تاريخ الطبري : ج 3 ص 99 ، الطبقات الكبرى : ج 2 ص 352 و ج 1 ص 226 ، جوامع السيرة النبوية لابن حزم : ص 203 ، وراجع تفصيل ذلك في «تاريخ القرآن» للدكتور راميار : ص 231 . 233 .

5 . قال ابن أبي الحديد : كان شعارهم أَنَّهُمْ يَخْلُقُونَ وَسْطَ رُؤُوسِهِمْ وَيُقِي الشَّعْرَ مُسْتَدِيرًا حَوْلَهُ كَالْإِكْلِيلِ (شرح نهج البلاغة : ج 8 ص 123 وراجع بحار الأنوار : ج 68 ص 289) .

"Yazıklar olsun sana! Ben adil davranmadıktan sonra kim adil davranacak?!" Peygamberin (s.a.a) yarenleri bu küstahlığına karşılık onu öldürmek istediklerinde Peygamber (s.a.a) buna engel oldu. O şahsın gelecekteki çehresini müminlere göstermek için "Taammuk/dinde bağnazlık" tabiriyle o ve benzerlerinin haktan uzak olduklarını belirtmek amacıyla şöyle buyurdu: "Çok yakında onun takipçileri olacak; onlar dinde o kadar yersiz derinleşecek ve bağnazlık edecekler ki sonunda ondan çıkacaklar."¹

Başka bir rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Bu şahıs kendisine benzeyen emsalleri arasında huruç edecek; şeytan onlara dinleri tarafından gelecek; onlar da aynen okun yaydan çıktığı gibi dinden çıkacaklar. İslam'dan hiçbir şeye bağlı kalmayacaklar."²

Züht gömleği giymiş, üzerlerinde abitlerin görünümü veya zahitlerin heybeti bulunan o insanların hali ne kadar garipti. Onlar Peygamberin (s.a.a) görüşüne göre dinin dışında ve hakikatten uzak kimselerdi. Onlar "kâri" ünvanını da taşıyorlardı. Nitekim Peygamber (s.a.a) onların bu sıfatlarını da beyan etmiş ve 'Kur'ân okurlar ama Kur'ân onların gırtlaklarından öteye geçmez!³ diye buyurarak onların gerçek çehrelerini ortaya koymuştur.

"Kâri" ünvanının İslam tarihinde toplumsal bir yeri olması hasebiyle kısaca bu kavramı beyanı etmekte fayda vardır:

Kâri Akımı ve Bu Akımın Şekillenmesi

İslam toplumunda bazıları Kur'ân'ı güzel okumakla meşhur olmuştu. Bu tür kişiler toplumda sevilip sayılan kimselerdi. Öyle ki bazen makamlara atanacak kişilerin belirlenmesinde "kâri" ünvanı bir imtiyaz sayılıyordu. Bu tür kişiler zamanla çoğaldılar. Onlar kendilerini tanıtmak için özel bir şekilde başlarını traş ederlerdi.⁴

1-Müsned-i İbn-i Hanbel c.2, s.681, h.7059; Kenzu'l-Ummal, c.11, s.200, h.31222

2 - Kenzu'l-Ummal, c.11, s.306, h.31587, İbn-i Cerir'den rivayet etmiştir.

3 - Bkz. s.604, h.2626.

4 - İbn-i Ebi'l-Hadid diyor ki: Onlar başlarının ortasını traş ediyorlar ve etrafındaki saçları bırakarak taç şeklinde bir görünüm oluştuyorlardı. (Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.8, s.123. Ayrıca bkz. Biharu'l-Envar, c.68, s.289).

ويضعون عليها برانس خاصة لتمييزهم عن غيرهم ، فعرفوا بـ«أصحاب البرانس» .
وكان القراء متفرقين في مكة ، والمدينة ، والشام ، والكوفة ، لكن معظمهم كان في الكوفة¹ . ولم يشتركوا في الشؤون السياسية غالباً ، بيد أنهم طفقوا ينتقدون عثمان في أيام خلافته ، ولم يطبق انتقادهم وتعنيفهم فنفاهم ، ولهم في الثورة عليه وقتله دور أيضاً .

دور القراء في جيش الإمام علي

كان القراء - بسابقتهم الفكرية والسياسية والاجتماعية هذه - يشكلون قسماً لافتاً للنظر من جيش الإمام(عليه السلام) ، وعرفوا بالشجاعة والإقدام والقتال ، وكان لهم موقع في جيشه(عليه السلام) ، بحيث إنهم لما أيدوا في النهروان تركوا فراغاً مشهوداً في الجيش . ويدل على موقعهم أيضاً أن معاوية عندما شن غاراته ، وحث الإمام(عليه السلام)جنده على الدفاع عن الثغور ، فلم يسمع جواباً منهم ، قال أحد أصحابه :
«ما أحوج أمير المؤمنين(عليه السلام) ومن معه إلى أصحاب النهروان!»² .

القراء وفرض التحكيم على الإمام

تُما يؤسف له أن هؤلاء القراء بماضيهم المعروف قد خدعتهم - وهم في جيش الإمام(عليه السلام) - المكائد الخفية لمعاوية وعمرو بن العاص وعملائهما ، بسبب تطرفهم ، وإفراطهم أو تعمقهم على حدّ تعبير النبي(صلى الله عليه وآله) ، ففرضوا التحكيم على الإمام(عليه السلام) .

لقد احتال ابن العاص وسؤل للجيش مكيدته في وقت أوشك أن يطوى فيه ملف الشام إلى الأبد ، وتستريح الأمة من هذه الفتنة العمياء السوداء ، وأمر برفع المصاحف على الرماح دلالة على الكف عن القتال ، وأماراً على تحكيم كتاب الله فيه ، فأتخذ أولئك القراء موقفهم المشين المشهور ، وهم المعروفون بسطحيتهم ونظرهم إلى ظاهر الأمور لا باطنها ، ولم يروا وجه الحيلة ،

1 . حياة الشعر في الكوفة : ص244 .

2 . الأمالي للطوسي : ص174 ح293 ، الغارات : ج2 ص481 ؛ شرح نهج البلاغة : ج2 ص90 .

Başlarına "burnus" denilen bir şapka takıyorlardı. Bu yüzden onlara "ashab-ı beranis" de deniliyordu.

"Kârilere" Mekke, Medine, Şam ve Küfe'de yayılmışlardı. Ancak onların büyük çoğunluğu Küfe'deydi.¹ Onlar genellikle siyasi işlere karışmazlardı. Bununla birlikte Osman'ın hilafeti zamanında onun aleyhinde eleştirilere başladılar. Osman, onların eleştiri ve itirazlarını kaldıramadığı için kendilerini sürgün etti. "Kârilere" de onun aleyhine gerçekleştirilen ayaklanma ve öldürülme olayına iştirak ettiler.

Kârilere İmam Ali (a.s) Ordusundaki Rolü

Kârilere bu düşünsel, siyasal ve sosyal geçmişleriyle İmam'ın ordusunun dikkate değer bir bölümünü oluşturmaktaydı. Onlar şecaat, yiğitlik ve savaşçılıkla tanınıyorlardı. Onların İmam'ın ordusundaki konumu ancak Nehrevan savaşından sonra anlaşıldı. Nitekim bu savaşın ardından İmam'ın ordusunda büyük bir boşluk meydana gelmişti. Muaviye saldırılarını başlattığında İmam, ordusunu sınırları savunmaları konusunda tahrik ve teşvik etti. Ancak onlardan istediği cevabı alamadığında yarenlerinden biri şöyle dedi: "Emirülmüminin ve yanındakiler Nehrevanlılara ne kadar da muhtaçtır!"²

Kârilere ve Hakemiyetin İmam'a Dayatılması

Maalesef kârilere bu maruf geçmişleriyle birlikte aşırı ve ifratçı tutumları [bu bölümün rivayetlerinde gelecek olan] Resulullah'ın (s.a.a) "taammuk/dini bağnazlık" diye ifade ettiği davranışları yüzünden Muaviye ve Amr b. As'ın gizli tuzaklarına düştüler; onların İmam'ın ordusu içindeki unsurlarına dönüşerek hakemiyeti İmam'a dayattılar. Hem de öyle bir zamanda ki Şam ordusunun defteri neredeyse ebedi olarak dürülecekti; İslam camiası ebedi olarak bu kör fitneden ve o karanlık yollardan kurtulacaktı. Amr b. As kurguladığı bir hileyle savaştan vazgeçtiklerini göstermesi ve güya Allah'ın kitabının bu savaşta hakem olması için Kur'ân'ları mızrakların başına geçirip kaldırmalarını emretti. Sığ görüşlü kârilere bu sahnenin ardındaki hileyi göremiyorlardı.

1 -Hayatu's-Şuara Fi'l-Kufe, s.244.

2 - el-Emali, Tusi, s.174, h.293; el-Ğarat, c.2, s.481; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.90.

فأجبروا الإمام (عليه السلام) على قبول التحكيم ، والإمساك عن القتال تعظيماً لحرمة القرآن بزعمهم ، وأكروهوه على ذلك بالرغم من معارضته (عليه السلام) ومعه الخاصة من أصحابه ، وهددوه بالقتل عند الرفض ، ولم يكن له (عليه السلام) سبيل إلا الاستجابة لذلك المنطق المتعسف الحاوي الجهول ؛ لما كان لهم من تغلغل ونفوذ في جيشه ، وقيل الإمام (عليه السلام) اقتراحهم ، فاستدعى «مالكاً» الذي كان قد تقدّم في المعركة واقترّب من فسطاط معاوية . وهكذا انطلت الخديعة ، وواجهت حكومة الإمام (عليه السلام) مشكلة جدية .

انفصال القراء عن الإمام

ما لبث أن أميط اللثام ، وافتضحت خديعة معاوية ، وأدرك القراء السطحيون خطأهم وانخداعهم بمكيدة رفع المصاحف ، ولكنهم بدل أن يستفيقوا فيعيدوا الحق إلى نصابه ، والماء إلى مسابه نراهم كايروا بمضاعفة تطرفهم ، وجملهم ، وإفراطهم ، ونظرتهم الضيقة المغلقة ، واجترحو سيئة أكبر من سابقتها ، فقالوا للإمام (عليه السلام) : لقد كفرنا بفعلنا هذا ، وإنا نائبون منه ، وأنت كفرت أيضاً ؛ فعليك أن تتوب مثلنا ، وتنكث ما عاهدت عليه معاوية ، وتعود إلى مقاتلته !

ولا ريب في أنّ نكث الإمام عهدَه - مضافاً إلى ما فيه من مخالفة لسيرته وأسلوبه وتعاليم دينه - يُفضي إلى تضيق هؤلاء «المتقّدين» المتعتّين الخناق على الإمام (عليه السلام) ، وتحديد نطاق حكومته إلى درجة ينفلت معها زمام الأمور ، ويفقد (عليه السلام) القدرة على صنع قراره في الحرب والسلم ، والسياسة والإدارة ؛ وتخرج الأمور المهمة من يده . فلذا واجه (عليه السلام) هذا الطلب الجهول بكلّ قوّة ، لكنّ أولئك القراء بدل أن يتأملوا في هشاشة موقفهم الأحمق هذا ، افترقوا - عند الرجوع من صقّين - عن أمير المؤمنين وإمام المتديّنين ؛ انطلافاً من «التعمّق» في الدين والإفراط في السلوك المشين ، وعسكروا في «حروراء» قريباً من الكوفة .

انقلاب «القراء» إلى «المارقين»

أجل ، تحقّقت نبوءة رسول الله (صلى الله عليه وآله) ؛ وإذا الذين كانوا بالأمس وجوه المسلمين البارزة ، ومُن جمعوا في حياتهم بين الجهاد والقتال ، والزهد والعبادة ، يقفون اليوم أمام الدين وإمام المسلمين بسبب إصابتهم بداء التعمّق والتطرف ؛ متذرّعين بذريعة الدفاع عن ساحة القرآن وحريم الدين .

Onlar kendilerine göre Kur'ân'ın saygınlığını korumak adına İmam ve özel yarenlerinin muhalefetine rağmen onu hakemiyeti kabule ve savaşı bırakmaya mecbur ettiler. Onlar, aksi durumda İmamı öldürmekle tehdit ettiler. İmam, ordudaki nüfuzları yüzünden onların bu basiretsiz ve cahilce zorbalıklarını kabullenmekten başka çare görmedi. Dolayısıyla önerilerini kabul etti ve Muaviye'nin çadırının önüne kadar ilerlemiş olan Malik'i geri çağırdı. Böylece kurulan tuzak işe yaramış ve Ali'nin hakimiyeti ciddi bir sorunla karşı karşıya kalmıştı.

Kârilerin İmamdan Ayrılması

Çok geçmeden perdeler kalktı ve Muaviye'nin hilesi aşikâr oldu. Sığ görüşlü kâriler aldatıldıklarını ve hata ettiklerini anladılar. Fakat bu defa da uyanacakları ve hatalarını telafi edecekleri yerde aşırıcılıklarına, cehalet ve ifratçılıklarına, tek taraflı bakışlarına devam ederek daha büyük bir hataya düştüler. Onlar diyorlardı ki: 'Bu amel küfür sebebidir. Biz tövbe ediyoruz; sen de kâfir olmuşsun, tövbe etmelisin. Muaviye ile olan anlaşmanı bozmalısın ve savaşı yeniden başlatmalısın.'

Hiç şüphesiz İmam (a.s) tarafından anlaşmayı bozmanın kabulü, [onun yöntemine ve İslam'ın düsturlarına aykırı olmakla birlikte] netice itibarıyla bir grup "mukaddes" geçinen ifratçıları, savaş ve barış konusunda, siyaset ve idare alanında ve kritik birçok noktada karar mercii konumuna getirecek, İmam'ın hakimiyet alanını daraltacaktı. Bu yüzden İmam ifratçıların bu cahilce istekleri karşısında tam bir güçle durdu. Kâriler kendi duruşlarının yanlışlığı üzerinde düşünecekleri yerde yine dinde bağnazlığa, davranışta ifrata düşerek bu defa da Sıffin'den döndüklerinde İmam ve dindarlardan ayrıldılar; Küfe yakınlarında "Haravra" isminde bir köye gidip orada konuşlandılar.

"Karilerin" "Marikin'e/Haricilere" Dönüşmesi

Evet, Peygamber'in (s.a.a) gelecekle ilgili verdiği haberler gerçekleşti ve o gün Müslümanların, hayatlarını cihat, ibadet ve zühde vermiş ileri gelen simaları, dinde bağnazlığa müptela oldukları için Kur'ân'ı ve dinin harimini savunmak adına din ve Müslümanların İmam'ının karşısında durdular.

وهكذا أخرجهم داء الإفراط والتطرف من الدين حتى لم يبق في نفوسهم للدين من أثر
وهكذا استحقوا عنوان «المارقين» الذي كان رسول الله (صلى الله عليه وآله) قد
وصفهم به من قبل . ومما كان (صلى الله عليه وآله) قد قاله للإمام (عليه السلام) :
«يا عَلِيُّ ! لَوْلَا أَنْتَ لَمَّا قُوتِلَ أَهْلُ النَّهْرِ ، قَالَ : فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! وَمَنْ أَهْلُ
النَّهْرِ ؟ قَالَ : قَوْمٌ يَمُرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمُرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ»¹ .

الإمام ومباهاته باجتماع فتنة «التعمق»

اتضح مما ذكرناه إلى الآن حول تيار «التعمق» والوجوه المنتمية إليه أنّ الاصطدام به
كان عملاً صعباً ، وحقيقة الأمر أنّ استئصال جذور هذه الفتنة - التي كانت في ظاهرها
تیاراً وطيداً في التدين - عملٌ في غاية الإعضال ، وكان الإمام (عليه السلام) يرى أنّ إبادة
هذا التيار واقتلاع جذور الفتنة من مفاخر عصر خلافته ، فقد قال (عليه السلام) :
«إِنِّي فَقَأْتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَمْ يَكُنْ لِيَجْتَرِئَ عَلَيْهَا أَحَدٌ غَيْرِي»² .

إنّ قتال أدعياء الحقّ ; القراء الذين كانت ترنيمات القرآن قد ملأت حياتهم ، وجرى
على سنتهم نداء «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ» وهم يسير ربّانية الظاهر ، عملٌ جدُّ عسير ; فهؤلاء
كانوا يُحيون الليل بالعبادة ، ويحزّون للأذقان سُبُجداً سجدات طويلة ، وجباههم ثننات من
كثرة السجود . وكانوا لا يعرفون حدّاً لانتقاد غيرهم ، واشتهروا بوصفهم رجالاً أولي شأن
وقوة في الدين . لكن وأسفاه ! إذ كانوا مرضى القلوب ، ضيقي الأفكار ، صغار العقول .
من هنا كان الاصطدام بتيار «التعمق» - بناءً على ما ذكر - ممّا لم يقدر عليه يومئذ إلا
الإمام (عليه السلام) وكان قمعه يتطلّب بصيرة وحزماً خاصاً متميّزاً لم يقدر عليه سوى
علي (عليه السلام) . وهذه الكلمة كلمته المشهورة التي نطق بها بعد قتال الخوارج لم يقلها -
لذلك - في حربه مع «الناكثين» و«القاسطين» فإنّه ما قال في قتال هاتين الطائفتين : «لَمْ
يَكُنْ لِيَجْتَرِئَ عَلَيْهَا أَحَدٌ غَيْرِي» أو «لَوْلَا أَنَا مَا قُوتِلَ . . .» ، بيد أنّه قال ذلك في قتال
الخوارج .

1 . راجع : ص 606 ح 2633 .

2 . راجع : ص 12 .

Böylece ifrat hastalığı onları dinden öyle bir uzaklaştırdı ki artık dindarlıklarından hiçbir eser kalmamıştı. Bu yüzden onlar "Marik'in/Hariciler" adını aldılar. Resulullah (s.a.a) daha önce onları anlatırken bu ifadeyi kullanarak İmam Ali'ye (a.s) şöyle buyurmuştu: 'Ey Ali! Eğer sen olmazsan kimse Nehr halkıyla savaşmazdı.' (Ali diyor) Dedim ki: 'Ey Allah'ın Resülü! Nehr halkı kimlerdir?' Buyurdu: 'Onlar bir topluluktur ki okun hedef noktasından çıkıp uzaklaştığı gibi İslam'dan çıkacaklar.'¹

İmam'ın Dini Bağnazlık Fitnesini Sökmesi İle Övünmesi

Dini bağnazlık akımına kapılan simalar hakkında buraya kadar ifade ettiklerimizden bu işin bir hayli zor olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu akım zahiri görüntüsüyle dindarlık konusunda bir direniş olarak görüldüğü için bu fitnenin sökülmesini zorlaştırıyordu. İmam, kendi hükümeti döneminde bu akımı durdurmasını ve bu fitnenin kökünü kurutmasını övünç duyduğu konulardan biri olarak saymış ve şöyle buyurmuştur: "Ben fitnenin gözünü çıkardım; benim dışımda kimse buna cüret edemezdi."²

Dışarıdan bakıldığında haklı gibi görünen, güzel Kur'ân okumaları yaşamlarını kuşatmış olan, görünüşte sadece Allah'ı isteyen ve dillerinde "Hüküm ancak Allah'ındır!" feryatları bulunan bu kârilere savaşmak oldukça zordu. Onlar geceleri ibadetle geçiriyorlardı; uzun secdelere kapanmaları neticesinde alınları nasırlaşmıştı. Onlar eleştiride hiçbir sınır tanımıyorlardı. Din yolunda önemli ve sağlam şahsiyetler olarak tanınmışlardı. Ancak ne yazık ki gönülleri hasta, düşünceleri dar ve akılları kıttı. O dönemde dini bağnazlığın hakkından Ali'den (a.s) başkası gelemezdi. Kârilere akımının durdurulması özel bir basiret ve sertlik gerektiriyordu. Bunu da ancak Ali (a.s) yapabiliirdi. İmam (a.s) "Nakisın ve "Kasitin" gruplarıyla karşılaştığında "Ben olmasaydım başka biri bunu yapamazdı" dememiştir; ancak "Hariciler" fitnesine karşı savaşında "Benden başka biri buna cüret edemezdi" veya "Ben olmasaydım kimse onlarla savaşmazdı..." diye buyurmuştur.

1 - *el-Emali*, Tusi, s.200, h.341; *İrşadu'l-Kulub*, s.255; *Keşfu'l-Ğumme*, c.2, s.20.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 93. Hutbe.

جذور التعق

لننظر الآن من أين ظهر هذا التيار ، وكيف ؟ ولماذا ظهر إن دراسة جذور هذا التيار ، والوقوف على بواث انحراف أصحابه يعتبران من أهم موضوعاته وتتجلى أهمية هذه الدراسة بملاحظة إخبار النبي (صلى الله عليه وآله) والإمام علي (عليه السلام) باستمرار هذا التيار عبر التاريخ الإسلامي ، وأن مقارنة التطرف والإفراط ، واليقظة والحذر منها حاجة لازمة للأمة الإسلامية .

قال النبي (صلى الله عليه وآله) في استمرار هذا التيار الفكري :

«كُلَّمَا قُطِعَ مِنْهُمْ قَرْنٌ نَشَأَ قَرْنٌ ثُمَّ يَخْرُجُ فِي بَقِيَّتِهِمُ الدَّجَالُ»¹.

وعندما أريد الخوارج في النهروان وقيل للإمام (عليه السلام) : هلك القوم بأجمعهم ، قال (عليه السلام) :

«كَلَّا وَاللَّهِ ، إِنَّهُمْ نُطِفَ فِي أَصْلَابِ الرِّجَالِ وَقَرَارَاتِ النِّسَاءِ ؛ كَلَّمَا نَجَمَ مِنْهُمْ قَرْنٌ قُطِعَ ، حَتَّى يَكُونَ آخِرُهُمْ لُصُوصاً سَلَّابِينَ»².

من هنا ، ينبغي التوفّر قبل كلّ شيء على دراسة نفسيّات المارقين ، والتنقيب عن جذور «التعق» ، واستقصاء مهادت هذا التطرف ، لعلّ في ذلك عبرة لمعتبر في عصرنا هذا وجميع الأعصار .

1 - الجهل

لا مناص من عدّ الجهل أوّل عامل في دراسة جذور «التعق» وقد نصّت الأحاديث والروايات على هذه النقطة ؛ فإننا نلاحظ علياً (عليه السلام) ينظر إلى الجهل مصدراً للإفراط والتفريط ، والتطرف والتلكؤ ، قال (عليه السلام) :

«لَا تَرَى الْجَاهِلَ إِلَّا مُفْرِطاً أَوْ مُقَرِّطاً»³.

وهكذا نجده في كلام الإمام الباقر (عليه السلام) إذ عدّه أساس تطرف الخوارج وموقفهم المفرط ،

1 . مسند الطيالسي : ص 303 ، كنز العمال : ج 11 ص 316 ح 31609 .

2 . راجع : ج 4 ص 38 ح 2735 .

3 . نهج البلاغة : الحكمة 70 ، بحار الأنوار : ج 1 ص 159 ح 35 .

Dini Bağnazlığın Kökleri

Şimdi bu akımın nerede ve ne şekilde ortaya çıktığına bakalım. İbret almak için bu akımın köklerini irdelemek ve sapkınlık faktörlerini bulmak önemli bir konudur. Bu önem Peygamberin (s.a.a) ve Ali'nin (a.s) daha önce bildirdiği gerçekler göz önüne alındığında fevkalade bir ehemmiyet kazanmaktadır. Zira bu akım sürekli İslam tarihinde var olacaktır; aşırıcılık ve dini bağnazlığa karşı mücadeledeki basiret, İslam ümmetinin her zaman ihtiyaç duyacağı bir konudur.

Peygamber (s.a.a) fikirsel akımın devam edeceği konusunda şöyle buyurdu:

"Ne zaman onlardan bir dal kesilecek olursa başka bir dal çıkacak; sonunda onların geriye kalanlarından Deccal ortaya çıkacaktır."¹

Hariciler Nehrevan'da öldürüldükten sonra İmam'a (a.s) "onların tümü öldürüldü" denildiğinde buyurdu: "Asla! Onlar kişilerin belleğinde ve kadınların rahimlerindedirler. Ne zaman ki onlardan bir dal yeşerirse kesilir; sonuncuları ise bir avuç yağmacı hırsız olarak ortaya çıkarlar."²

Her şeyden önce Marikin güruhunun psikolojik yapılarını incelemek, asrımıza ve bütün asırlara ışık tutan bir ibret olması için dini bağnazlığın köklerine inmek ve bu akımın zeminlerini bulmak gerekir.

1-Cehalet

Dini bağnazlık akımının kökleri konusunda cehaleti birinci faktör olarak saymak gerekir. İslami rivayetlerde buna açıkça değinilmiştir. İmam Ali (a.s) ifrat ve tefriti, aşırıcılık ve ihmalkârlığı cehaletin ürünü olarak nitelemiş ve şöyle buyurmuştur: "Cahili, mutlaka ya ifratçı ya da tefritçi olduğu halde görürsün."³

İmam Muhammed Bakır'ın da (a.s) cehaleti, Haricilerin aşırıcıkları ve ifratçı tutumlarının temeli olarak saydığını görüyoruz.

1 - *Müsned-i et-Tayalisi*, s.303; *Kenzu'l-Ummal*, c.11, s.316, h.30609.

2 - Bkz. c.4, s.38, h.2735.

3 - *Nehcü'l-Belağa*, 70. Hikmetli söz; *Biharu'l-Envar*, c.1, s.159, h.35.

فقد قال إسماعيل الجعفي : سألت أبا جعفر (عليه السلام) عن الدين الذي لا يسع العباد جهله ؟ فقال :

«الدِّينُ واسِعٌ ، ولكنَّ الخَوارجَ ضَيَّقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ مِنْ جَهْلِهِمْ»¹ .
وهذه هي النقطة التي أكدها أمير المؤمنين (عليه السلام) من قبل عند تحليله النفسي والفكري للخوارج وسبب تطرفهم ونزعاتهم المفرطة ، فقال :
« . . . ولكن مُنِيتُ بِمَعَشَرٍ أَخَفَّاءِ الهامِ ، سَفَهَاءِ الْأَحْلَامِ »² .
وقال في كلام آخر يخاطبهم به :

«وَأَنْتُمْ - وَاللَّهِ - مَعَاشِرُ أَخَفَّاءِ الهامِ سَفَهَاءِ الْأَحْلَامِ»³ .
وفي كلام رفيع له (عليه السلام) كان يهدف منه إيقاظهم ، أوصاهم في سياق توضيح بعض الحقائق أن يرفعوا عن لجأهم وعملهم الذي يسوّله لهم جهلهم ، وأن يتبينوا طريق الاعتدال ، وأشار فيه إلى خلقهم وجبلتهم فقال (عليه السلام) :
«ثُمَّ أَنْتُمْ بَشَرَاءُ النَّاسِ ، وَمَنْ رَمَى بِهِ الشَّيْطَانُ مَرَامِيَهُ ، وَضَرَبَ بِهِ تَبِيَهُ . وَسَيَلِكُ فِي صِنْفَانِ : مُجِبٌّ مُفْرِطٌ يَذْهَبُ بِهِ الْحُبُّ إِلَى غَيْرِ الْحَقِّ ؛ وَمُبْغِضٌ مُفْرِطٌ يَذْهَبُ بِهِ الْبُغْضُ إِلَى غَيْرِ الْحَقِّ . وَخَيْرُ النَّاسِ فِي حَالِ الْتَمَطُّ الْأَوْسَطُ ؛ فَالزَّمُوهُ»⁴ .

العقل مقياس الأعمال

إنّ التعقل ، والانطلاق من العقل في العمل ، وقياس السلوك بالفكر والتفكير كلّ أولئك في غاية الأهمية من منظار الدين . وللدين تأكيد عجيب في هذا المجال ، فقد قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) :

1 . الكافي : ج2 ص405 ح6 ، تهذيب الأحكام : ج2 ص368 ح1529 ، كتاب من لا يحضره الفقيه : ج1 ص257 ح791 .

2 . راجع : ج4 ص27 ح2715 .

3 . تاريخ الطبري : ج5 ص85 .

4 . نهج البلاغة : الخطبة 127 ، بحار الأنوار : ج33 ص373 ح604 .

İsmail Cufi diyor ki: İmam Bakır'dan (a.s) din hakkında herkesin muhakkak bilmesi gereken şeyin ne olduğunu sorduğumda şöyle buyurdu: "Din geniştir. Ancak Hariciler cahillikleri yüzünden onu kendilerine daralttılar."¹

Bu, aynı zamanda İmam Ali'nin (a.s) Haricilerin psikolojik ve düşünsel yapılarını analiz ederken aşırı ve ifratçı eğilimlerinin sebebine dair üzerinde tekitle durduğu noktadır. İmam şöyle buyurmuştur: "... Lakin ben, akıllı hafif ve ahmakça kuruntuları olan bir cemaate müptela oldum."²

Başka bir konuşmasında onlara hitaben şöyle buyuruyordu: "Allah'a yemin olsun ki sizler, akıllı hafif ve ahmakça kuruntuları olan bir cemaatsiniz."³

İmam, Haricileri uyarmayı hedeflediği yüce sözünde, birtakım gerçekleri ortaya koyarken onlara inatçılıktan ve cehaletle amel etmekten vazgeçmelerini, itidal yolunu tutmalarını tavsiye ediyor; sonra da onların ahlak ve davranışlarına işaret ederek şöyle buyuruyordu: "Siz insanların en şerlilerisiniz; şeytanın kendi yollarına sevk ettiği ve şaşkınlığa düşürdüğü kimselersiniz. Benim hakkımda iki sınıf helak olacaktır: Bir kısmı kendisini haktan uzaklaştıracak ölçüde beni aşırı sevenler, diğer kısmı ise kendisini haktan uzaklaştırıp sapıklığa götürecek ölçüde bana aşırı buğz edenler. İnsanların en hayırlıları; hakkımda ne ileri gidip ne de geri kalan, orta yolu seçenleridir. Öyleyse ona bağlı olun."⁴

Akıl Amellerin Ölçüsüdür

Akılcılık ve amelde akıldan yararlanmak, davranışta düşünce ve tefekkürü ölçü almak; tüm bunlar din açısından son derece önemlidir. Dinin bu alanda acayip vurgusu vardır. Resulullah (s.a.a) şöyle buyurmuştur:

1 - *el-Kafi*, c.2, s.405, h.6; *Tehzibu'l-Ahkam*, c.2, s.368, h.1529; *Men La Yahduruhu'l-Fakih*, c.1, s.257, h.791.

2 - Bkz. c.4, s.27, h.2715.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.85.

4 - *Nehcü'l-Belağa*, 127. Hutbe; *Biharü'l-Envar*, c.33, s.373, h.604.

«ما قَسَمَ اللهُ لِلْعِبَادِ شَيْئاً أَفْضَلَ مِنَ الْعَقْلِ ، فَتَوَمُّ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ سَهْرِ الْجَاهِلِ ، وإِقَامَةُ الْعَاقِلِ أَفْضَلُ مِنْ شُخُوصِ الْجَاهِلِ»¹ .

من هنا ، لا يقيم وزن للأعمال التي لا تُمارَس من وحي العقل ، ولا للجهود المنطلقة من الجهل والحمق . وهكذا كان الخوارج في خفة عقولهم وجهلهم ؛ فإنهم لم يلجؤوا إلى ركن وثيق في الدين مع جميع ما كانوا عليه من العبادة وقيام الليل . والغريب أنهم لم يظفروا بمعتقدات راسخة قطّ مع ما عرفوا به من استبسالهم في ساحات الوغى ، وعباداتهم الطويلة ، وتحملهم مشقّات في العبادة . وهذا كلّهُ لم يؤدّ دوراً تكاملياً في عقائدهم . وحين سمع أمير المؤمنين (عليه السلام) رجلاً من الحرورية يتهجد ويقرأ ، قال : «تَوَمُّ عَلَى يَقِينٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاةٍ فِي شَكٍّ»² .

عمق جهل الخوارج

إنّ جهل الخوارج مُدهش إلى درجة أنهم كانوا في مَرِيّة وشكّ من أمرهم حتى اللحظات الأخيرة من الحرب التي أوقدوها وزهقت فيها أرواحهم ، بيد أنهم لم ينعفوا عن مكابرتهم . وهذه من النقاط المهمة في تحليل شخصيتهم ، أي أنهم على الرغم من تطرّفهم الشديد في العمل لم يلجؤوا إلى ركن وثيق في العقيدة . وعلى سبيل المثال لما هلك أحدهم في النهروان قال : «حَبَّذا الرُّوحَةُ إِلَى الْجَنَّةِ» ، فقال قائدهم عبد الله بن وهب : ما أدري ألى الجنة أم إلى النار ؟ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَعْدٍ كَانَ يَرَى هَذَا الْمَشْهَدَ :

«إِنَّمَا حَضَرْتُ اغْتِرَاراً بِهَذَا ، وَأَرَاهُ قَدْ شَكَّ ! ! فَانْخَزَلَ بِجَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَمَالَ إِلَى نَاحِيَةِ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ» .

1 . الكافي : ج 1 ص 12 ح 11 ، المحاسن : ج 1 ص 308 ح 609 .

2 . نهج البلاغة : الحكمة 97 ، غرر الحكم : ح 9958 ، عيون الحكم والمواعظ : ص 497 ح 9163 .

"Allah, insanlar arasında akıldan daha üstün bir şeyi pay etmiş değildir. Akıllı insanın gecesini uykuyla geçirmesi, cahilin gece boyunca uyanık kalmasından daha hayırlıdır. Akıllı insanın durması, cahilin (*hac ve cihad gibi sebeplerle*) harekete geçmesinden daha iyidir."¹

Dolayısıyla akıldan ilham almaksızın yapılan amellerin; cehalet ve ahmaklıkla sarfedilen çabaların hiçbir değeri yoktur. Hariciler, akıllarının hafifliği ve cehaletleri ile bu şekilde davranıyorlardı. Onlar, yaptıkları onca ibadet ve geceyi kıyamla geçiriyor olmalarına rağmen dinde sağlam bir dayanak bulamadılar; savaş meydanlarında meşhur olan kahramanlıklarına, uzun ibadetlerine ve ibadet uğruna katlandıkları meşakkatlere rağmen köklü inançlara ulaşamamaları da çok gariptir. Tüm bu ameller onların inançlarını geliştirecek bir etki bırakmadı. Emirülmüminin (a.s) Haravralı (Harici) bir kişinin teheccüd namazı ve Kur'ân okumakla meşgul olduğunu duyunca şöyle buyurdu: "Yakin üzere uyumak, şek üzere namaz kılmaktan hayırlıdır."²

Haricilerin Cehaletinin Derinliği

Haricilerin cehalet derecesi dehşet vericiydi; çıkardıkları ve içinde helak oldukları savaşın hatta son anlarında bile kendi işleri konusunda şek ve şüphe içindeydiler. Buna rağmen inatçılıklarından vazgeçmiyorlardı. Bu, onların şahsiyetlerinin tahlili konusunda önemli noktalardan biridir. Yani onlar, amel konusunda şidetli ölçüde tutucu olmakla birlikte inanç konusunda sağlam bir dayanakları yoktu.

Örnek olarak; içlerinden biri Nehrevan'da helak olduğunda şöyle diyordu: "Cennete yolculuğun mübarek olsun!" Bunun üzerine onların lideri olan Abdullah b. Vahab dedi ki: "Bilmiyorum, bu yolculuk cennete mi yoksa ateşe mi (çıkarsın)?" Beni Esed kabilesinden bu olayı gözlemleyen bir kişi dedi ki: "Ben bu adama aldanıp savaşa geldim; şimdi görüyorum ki kendisi şüpheyi düşmüş!!" Sonra da yarenlerinden olan bir cemaatle ondan ayrılarak Ebu Eyyub Ensari'ye doğru yöneldi.

1 - *el-Kafi*, c.1, s.12, h.11; *el-Mahasin*, c.1,s.308, h.609.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 97. Hikmetli Söz; *Gureru'l-Hikem*, h.9958; *Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz*, s.497, h.9163.

ونُذِّكرُ بأنَّ جوابَ صادق آلِ محمد (صلى الله عليه وآله) بشأنِ الخوارجِ جديرٌ بالمطالعة والتأمل . فقد سَمَّاهُم «الشُّكَّاكُ» ، وتبَّه أيضاً على مواقفهم من الوجهة النفسِيَّة ، فعن جميل بن درَّاج : قالَ رَجُلٌ لِرَبِّهِ عَبْدِ اللَّهِ [الإمامِ الصَّادِقِ] (عليه السلام) : الخَوارجُ شُكَّاكٌ ؟ فقالَ : نَعَمْ . قالَ : كَيْفَ وَهُمْ يَدْعُونَ إِلَى الْبِرَازِ ؟ قالَ : ذَلِكَ مِمَّا يَجِدُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ¹ .

والنقطة الملفتة للانتباه في هذا الحوار هي أنَّ السائل يجد صعوبة في أن يقرَّ بأنَّ رجالاً يشهرون سيوفهم ويقاتلون دفاعاً عن عقيدة مشوبة بالشك والارتياب . وجواب الإمام (عليه السلام) هو أنَّهم لا ينطلقون في تحرُّكهم من وحي عقيدة راسخة معيَّنة ، بل من وحي عواطف باطنيَّة دعَّتْهم إلى اتِّخاذ مثل ذلك الموقف ، وهذه النقطة شديدة الإثارة للتأمل والدعوة إلى الاعتبار ، فقد يحدث - بل كثيراً ما يحدث - أن يقع الإنسان دونما تفكير أسيراً لعواطفه دفعةً واحدة ، في المواطن المثيرة والمواضع التي تحكمها اللحظة الحاضرة إلى درجة يتعطل معها عقله بغتةً ، وهو يعيش إعصار العاطفة ، فإذا ما سكن هذا الإعصار وهدأت فورته يفهم الراكب موجته ماذا كان فعل ، وكيف فَقَدَ كنزه ! وكلام الإمام (عليه السلام) يدلُّ على أنَّ تحرُّك المارقين لم يعتمد على عقيدة راسخة . وفيما ذكرناه - وفي غيره من الحقائق التي تصدق على حياة بعضهم - إنارة وبيان لهذه الحقيقة .

2 - حبُّ الدنيا

يمكن أن نعدَّ حبَّ الدنيا وتأثير مغرياتها العامل الثاني لانحراف الخوارج ، مهما تعددت أشكال هذا الحبِّ ومؤثراته . وهذا الموضوع في الحقيقة أهمُّ عامل في زيغ التيارات الثلاثة : الناكثين والقاسطين والمارقين . وقد تعرَّض الإمام (عليه السلام) إلى هذه الحقيقة في كلام عميق له قال فيه :

«فَلَمَّا نَهَضْتُ بِالْأَمْرِ نَكَّتْ طَائِفَةٌ ، وَمَرَقَتْ أُخْرَى ، وَقَسَطَ آخَرُونَ ، كَأَنَّهُمْ لَمْ يَسْمَعُوا كَلَامَ اللَّهِ حَيْثُ يَقُولُ :

1 . تهذيب الأحكام : ج 6 ص 145 ح 251 .

İmam Sadık'ın (a.s), Hariciler hakkındaki (bir soruya verdiği) cevap üzerinde düşünmeye değer bir husustur; İmam (a.s) onlara "şek edenler" ismini vermiş ve psikolojik açıdan durumlarını ortaya koymuştur. Cemil b. Derrac diyor ki: Adamın biri Ebu Abdullah'a [İmam Sadık'a] "Hariciler şek edenler midir?" diye sorunca İmam buyurdu: "Evet." Adam dedi ki: "O halde nasıl savaşa davet ediyorlardı?" İmam buyurdu: "Bu, kendi içlerinde buldukları şeydendi."¹

Bu diyalogta dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Soruyu soran adam, birtakım kişilerin şüpheyle karışık bir inancı savunmak için kılıçlarını çekip savaşmalarını anlamakta zorlanmıştı. İmam'ın cevabı ise şu olmuştur: Onların hareketleri sağlam ve belirgin bir inançtan esinlenmemiş, aksine içlerindeki duyguları onları bu duruşu sergilemeye itmiştir. Bu nokta gerçekten de ibret verici ve şiddetle üzerinde düşünölmeye değer bir konudur. Bazen [hatta çoğu zaman] insan, heyecanlı ve anlık sahnelerde düşünmeksizin duygusuna öyle bir esir düşer ki artık hislerin çıkardığı tufanda akıl işlevselliğini yitirir; ancak bu tufan yatıştığında duygusallık merkebine binen insan ne yaptığını, kendisini ve sermayesini nasıl heba ettiğini anlar!

İmam'ın sözü, Haricilerin hareketinin sağlam itikadi bir dayanaktan yoksun olduğunu göstermektedir. Zikredilen sahneler ve onlardan bazılarının yaşantısındaki gerçekler, bu hakikati açık şekilde ortaya koymuştur.

2- Dünya Sevgisi

Tüm çeşit ve farklı tezahürleriyle dünya sevgisi ve onun aldatıcı etkilerini Haricileri saptıran ikinci faktör olarak sayabiliriz. Bu, aynı zamanda İmam Ali'ye (a.s) karşı şekillenen üç akımın da (Nakisin, Kasitin ve Marikin) sapkınlığındaki en önemli faktördür. İmam (a.s) bu gerçeğe şu derin beyanı ile değinmiştir:

"Ama işi elime alınca bir bölüm hemen biatten döndü, ahdini bozdu. Başka bir bölüm ok yaydan fırlar gibi fırladı, çıktı; öbürleri de zulme saptılar. Sanki onlar her türlü noksan sıfatlardan münezzeh olan Allah'ın

1 - *Tehzibu'l-Ahkam*, c.6, s.145, h.251.

﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ

لِلْمُتَّقِينَ﴾¹. بلى والله ، لقد سمعوها ووعوها ، ولكنهم حليت الدنيا في أعينهم ، وراقهم زبرجها².

ولعل ما جاء في التاريخ حول الخوارج يجعل التصديق بهذا الموضوع عسيراً بعض العسر ، ذلك أن قوماً اتخذوا الزهد شعاراً لهم ، وظهروا بمظهر العازفين عن الدنيا ، وأنعبوا أنفسهم في العبادة ، وجاوزوا حد الاعتدال فيها ، ورغبوا عن ماديّات هذه الحياة ، وكانوا يُبلون بلاءً حسناً في ميادين القتال ، كيف يكون حب الدنيا من معنى بالنسبة إليهم ؟ ! وهنا ينبغي أن نقول : «هاهنا ألف مسألة هي أدق من الشعرة»³. فللاقبال على الدنيا معالم ووجوه ، ذلك أن منهم من يتشدد فيها على نفسه حيناً ، ويعنف بها ؛ لكي يكون مشهوراً محبوباً بين الناس ، ويذيع صيته ، ويتحدث المتحدثون باسمه ! أجل :

كُلُّ مَنْ فِي الْوُجُودِ يَطْلُبُ صَيْدًا *** إِنَّمَا الْإِخْتِلَافُ فِي الشَّبَكَاتِ

وليس للمرء أن يُخلص دخيلته فيها ما لم يخلص من حباله النفس وخب الشيطان ، ومن الواضح أن الإقبال على الدنيا - إذا كان في قالب التدبّر ولباس أهل الآخرة - أخطر بكثير مما إذا كان في قالب حب الدنيا واللهث وراءها ، وفي زي الإتراف . ذلك أن من العسير إدراك هذه الحقيقة من وراء ذلك الظاهر .

ولنا أن نلمس هذه الحقيقة بوضوح في تصوير شامل للإمام أمير المؤمنين(عليه السلام) يتحدث فيه عن أصناف الناس في عصره ، قال(عليه السلام) :

«وَمِنْهُمْ مَنْ يَطْلُبُ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ وَلَا يَطْلُبُ الْآخِرَةَ بِعَمَلِ الدُّنْيَا ،

1 . القصص : 83 .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 3 ، الإرشاد : ج 1 ص 289 ، الاحتجاج : ج 1 ص 457 ح 105 ، الطرائف : ص 418 .

3 . ترجمة لمثل فارسي .

"İşte ahiret yurdu; biz onu yeryüzünde yücelik ve bozgunculuk dilemeyenlere veririz. Akıbet takva sahiplerininindir."¹ buyurduğunu duymamışlardı! Evet, andolsun Allah'a elbette duydular ve anladılar da. Ama dünya gözlerine süslenmiş, bezenmiş bir şekilde göründü, onun bezentisi, süsü hoş geldi onlara."²

Şayet tarihte Hariciler hakkında anlatılmış olanlar, bu konuyu tasdik etmeyi biraz zorlaştırabilir. Onlar zühdü (dünyaya rağbetsizliği) slogan edinmiş bir topluluktur; dünyadan kaçanlar olarak görünüyordular. Nefislerini ibadette yormuş, bu konuda itidal sınırını geçmişlerdi; bu dünyanın maddiyatından kendilerini soyutlamışlardı. Savaş meydanlarında çok güzel şekilde imtihan veriyorlardı. O halde onlar hakkında dünya sevgisinin ne anlamı var ki?! Şunu söylememiz yerinde olur; "Burada kıldan ince bin tane mesele vardır." Dünyaya yönelişin çeşitli tezahür ve şekilleri vardır. Bazıları kendisini sıkıntıya sokarak ve nefesine zahmet vermek suretiyle halk arasında meşhur olmak ve onların sempatisini kazanmak, herkesin kendisinden söz ettiği kişi konumuna gelmek ister:

Varlık aleminde herkes arar avını

Kurmuş olsa da farklı tuzaklarını

İnsan nefsin tuzağından ve şeytanın pususundan kurtulmadıkça iç dünyasını halis olmayan davranışlardan arındıramaz. Eğer dünya sevgisi, dindarlık ve ahiret ehli görünme kisvesi altında tezahür ederse bu, dünyaya dalmak ve maddi nimetlerin peşinden gitmek kalıbındaki bir dünya sevgisinden daha tehlikeli olur. Zira böyle bir görüntünün ardındaki hakikati idrak etmek oldukça zordur. İmam Ali (a.s) kendi dönemindeki halk sınıflarından kapsamlı bir görüntü sunmak suretiyle bu gerçeği çok açık şekilde şöyle beyan etmiştir:

"Bir kısmı da dünyayı ahiret ameliyle (ibadet ve kulluğunu gösteriş yaparak) ister ve ahireti ise asla dünya ameliyle (gerçek ibadet, zühd ve takvayla) talep etmez.

1 - Kasas/83.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 3. Hutbe; el-İrşad, c.1, s.289; el-İhticac, c.1, s.457, h.105; et-Taraif, s.418.

قَدْ طَامَنَ مِنْ شَخْصِهِ ، وَقَارَبَ مِنْ خَطْوِهِ ، وَشَمَّرَ مِنْ ثَوْبِهِ ، وَرَخَّرَفَ مِنْ نَفْسِهِ لِلْأَمَانَةِ ، وَاتَّخَذَ سِتْرَ اللَّهِ ذَرِيعَةً إِلَى الْمَعْصِيَةِ»¹ .

ومن الصعب تمييز النماذج الماثلة لطلاب الدنيا بخاصة طلابها الذين عليهم مسحة التوجه إلى الآخرة ، فهذا اللون من التوجه لا يظهر إلا عند محطات الاختبار وفي منعطفات الحياة الوعرة ، وهناك تنجلي جوهره الباطن ، ونعم ما قاله الإمام(عليه السلام) في هذا المجال :

«فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ عِلْمُ جَوَاهِرِ الرِّجَالِ»² .

إن إدراك الحقيقة المستخفية وراء حجاب الرياء والتدليس أمر لا يمتدي إليه كل أحد ؛ فهو يتطلب بصيرة عميقة ثاقبة كبصيرة مالك الأشتر ، حتى يتسنى أن يرى حب الدنيا كامناً وراء السجود الطويلة والزعات الخادعة بريق قداستها المفتعلة . لقد كان مالك على مشارف النصر في صفين ، وتقدم حتى اقترب من خيمة طلاب السلطة ، لكنه أكره على التفهق تحت ضغط «القراء» . وحين عاد خاطبهم بحرقه وألم ، فقال لهم :

«يَا أَصْحَابَ الْجَبَاهِ السُّودِ ! كُنَّا نَظُنُّ صَلَوَاتِكُمْ زَهَادَةً فِي الدُّنْيَا ، وَشَوْقاً إِلَى لِقَاءِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ ، فَلَا أَرَى فِرَارَكُمْ إِلَّا إِلَى الدُّنْيَا مِنَ الْمَوْتِ ، أَلَا قُبْحاً يَا أَشْبَاهَ النَّبِيِّ الْجَلَّالَةِ»³ .

وهذا اللون من طلب الدنيا وضروب حبها والركون إليها ورد أيضاً في كلام تربيوي للإمام زين العابدين وسيّد الساجدين(عليه السلام) يبعث على التذكير والتنبيه ، فلنقرأ معاً :

«إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ حَسَنَ سَمْتُهُ وَهَدْيُهُ ، وَتَوَاتَوْا فِي مَنْطِقِهِ ، وَتَخَاضَعَ فِي حَرَكَاتِهِ ، فَرَوَيْدًا لَا يُعَزَّرُكُمْ ؛ فَمَا أَكْثَرَ مَنْ يُعْجِزُهُ تَنَاوُلُ الدُّنْيَا وَرُكُوبُ الْمَحَارِمِ مِنْهَا لِضَعْفِ نَيْتِهِ ، وَمَهَانَتِهِ ، وَجُبْنِ قَلْبِهِ ؛ فَتَنْصَبَ الدِّينَ فَحًّا لَهَا ، فَهُوَ لَا يَزَالُ يَخْتَلُ النَّاسَ بِظَاهِرِهِ ؛ فَإِنْ تَمَكَّنَ مِنْ حَرَامٍ اقْتَحَمَهُ .

1 . نهج البلاغة : الخطبة 32 ، بحار الأنوار : ج 78 ص 5 ح 54 .

2 . نهج البلاغة : الحكمة 217 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 50 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 387 ؛ وقعة صفين : ص 491 .

Kendini mütevazı gösterir, adımlarını (zararsız insanlar gibi) birbirine yakın atar, (ibadet için) eteğini toplar, kendini emin-güvenilir kılmak için süsler. Yüce Allah'ın örtüsünü de günahlara bir vesile kılar."¹

Zahiri görüntüleriyle ahiret talibi olanlardaki dünya sevgisinin somut olarak tezahür etmesi oldukça zordur. Bu tür eğilimler genellikle yaşantının zorlu badire ve imtihanlarında kendisini gösterir. Zira insanların niçindeki cevherler ancak bu tür şartlarda ortaya çıkar. Nitekim İmam (a.s) bu konuda şöyle buyurmuştur:

'İnsanların cevheri, durumların değişmesinde bilinir.'²

Riya ve hile ardına gizlenmiş olan gerçeği görebilmek herkesin işi değildir. Bu, Malik Eşter'in basireti gibi derin bir basiret ve keskin bir bakış gerektirir ki uzun secdeler ve mukaddes görünme çabaları ardındaki dünya sevgisini görebilsin. Malik, Sıffin'de zaferin eşiğine gelmiş ve hükümet taliplerinin çadırının önüne varmıştı ki kârihlerin baskısıyla geri dönmek zorunda kaldı. Döndüğünde içi yanmış ve acı duymuş bir halde onlara hitaben şöyle konuştu:

"Ey alınları siyah topluluk! Sizin namazlarınızın dünyada zahitlik ve Allah'a kavuşma özlemi olduğunu sanıyorduk. Ancak sizin ölümden dünyaya kaçtığınızı görüyorum. Bilmelisiniz ki işiniz necaset yiyen yaşlı develer gibi çirkindir!"³

Dünya sevgisinin bu rengi ve ona yönelişin çeşitli şekilleri, secde edenlerin efendisi olan İmam Zeynelabidin'in (a.s) eğitici sözlerinde de geçmiştir ki hep birlikte bu uyarıcı ve ibret verici sözleri okuyalım:

"Birinin davranış ve gidişatının güzel olduğunu, yavaş konuştuğunu; hareketlerinde tevazu gösterdiğini gördüğünüzde dikkatli olun, sizi aldatmasın! Zira iradesindeki zaafi, nefsindeki alçaklığı ve kalbindeki korkusundan dolayı dünya ve haramlara ulaşmaktan aciz olan nice kişiler vardır; bu yüzden dini dünyaya ulaşmak için tuzak olarak kullanırlar. Böyle biri, sürekli zahiri ile insanları aldatır; harama yol bulduğunda ise ona dalar.

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 32. Hutbe; *Biharü'l-Envar*, c.78, s.5, h.54.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 217. Hikmetli söz.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.50; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.387; *Vak'at-u Sıffin*, s.491.

وَإِذَا وَجَدْتُمُوهُ يَعُفُّ عَنِ الْمَالِ الْحَرَامِ فَرُوداً لَا يَغُرُّكُمْ ؛ فَإِنَّ شَهَوَاتِ الْخَلْقِ مُخْتَلِفَةٌ ؛ فَمَا أَكْثَرَ مَنْ يَنْبُو عَنِ الْمَالِ الْحَرَامِ وَإِنْ كَثُرَ ، وَيَحْمِلُ نَفْسَهُ عَلَى شَوْهَاءَ قَبِيحَةٍ فَيَأْتِي مِنْهَا مُحَرَّمًا ، فَإِذَا وَجَدْتُمُوهُ يَعُفُّ عَنِ ذَلِكَ فَرُوداً لَا يَغُرُّكُمْ حَتَّى تَنْظُرُوا مَا عَقَدَهُ عَقْلُهُ ، فَمَا أَكْثَرَ مَنْ تَرَكَ ذَلِكَ أَجْمَعَ ، ثُمَّ لَا يَرْجِعُ إِلَى عَقْلِ مَتْنٍ ، فَيَكُونُ مَا يُفْسِدُهُ بِجَهْلِهِ أَكْثَرَ مِمَّا يُصْلِحُهُ بِعَقْلِهِ ، فَإِذَا وَجَدْتُمْ عَقْلَهُ مَتِينًا ، فَرُوداً لَا يَغُرُّكُمْ حَتَّى تَنْظُرُوا : أَمَعَ هَوَاهُ يَكُونُ عَلَى عَقْلِهِ ، أَوْ يَكُونُ مَعَ عَقْلِهِ عَلَى هَوَاهُ ؟ وَكَيْفَ مَحَبَّتُهُ لِلرِّئَاسَةِ الْبَاطِلَةِ وَزُهْدُهُ فِيهَا ؟ فَإِنَّ فِي النَّاسِ مَنْ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ يَتَزَكَّى الدُّنْيَا لِلدُّنْيَا ، وَيَرَى أَنَّ لَذَّةَ الرِّئَاسَةِ الْبَاطِلَةِ أَفْضَلُ مِنْ لَذَّةِ الْأَمْوَالِ وَالنَّعَمِ الْمُبَاحَةِ الْمُحَلَّلَةِ ، فَيَتَزَكَّى ذَلِكَ أَجْمَعَ طَلَبًا لِلرِّئَاسَةِ الْبَاطِلَةِ ، حَتَّى إِذَا قِيلَ لَهُ : اتَّقِ اللَّهَ ، أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ ، فَحَسَبَهُ جَهَنَّمَ ، وَلَبَسَ الْمَهَادُ ؛ فَهُوَ يَخْطُ خَبَطَ عَشْوَاءَ ، يَقُودُهُ أَوَّلُ بَاطِلٍ إِلَى أَبْعَدِ غَايَاتِ الْخَسَارَةِ ، وَيُمِدُّهُ رَبُّهُ بَعْدَ طَلَبِهِ لِمَا لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ فِي طُغْيَانِهِ ، فَهُوَ يُجِلُّ مَا حَرَّمَ اللَّهُ ، وَيُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ ، لَا يُبَالِي مَا فَاتَ مِنْ دِينِهِ إِذَا سَلِمَتْ لَهُ رِئَاسَتُهُ الَّتِي قَدْ شَقِيَ مِنْ أَجْلِهَا ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا .

وَلَكِنَّ الرَّجُلَ كُلَّ الرَّجُلِ نِعَمَ الرَّجُلِ هُوَ الَّذِي جَعَلَ هَوَاهُ تَبَعًا لِأَمْرِ اللَّهِ ، وَقُوَاهُ مَبْذُولَةً فِي رِضَى اللَّهِ ، يَرَى الدُّلَّ مَعَ الْحَقِّ أَقْرَبَ إِلَى عِزِّ الْأَبَدِ مِنَ الْعِزِّ فِي الْبَاطِلِ ، وَيَعْلَمُ أَنَّ قَلِيلَ مَا يَحْتَمِلُهُ مِنْ صَرَائِهَا يُؤَدِّيهِ إِلَى دَوَامِ النَّعِيمِ فِي دَارٍ لَا تَبِيدُ وَلَا تَنْفَدُ ، وَأَنَّ كَثِيرَ مَا يُلَحِّقُهُ مِنْ سَرَائِهَا إِنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ يُؤَدِّيهِ إِلَى عَذَابٍ لَا انْقِطَاعَ لَهُ وَلَا زَوَالَ ، فَذَلِكُمْ الرَّجُلُ نِعَمَ الرَّجُلِ ، فِيهِ فَتَمَسَّكُوا ، وَبُسْتَيْتِهِ فَاقْتَدُوا ، وَإِلَى رَبِّكُمْ بِهِ فَتَوَسَّلُوا ؛ فَإِنَّهُ لَا تُرَدُّ لَهُ دَعْوَةٌ ، وَلَا تُحْيَبُ لَهُ طَلِبَةٌ»¹ .

1 . الاحتجاج : ج2 ص159 ح192 ، التفسير المنسوب إلى الإمام العسكري (عليه السلام) : ص53 ح27 كلاهما عن الإمام الرضا (عليه السلام) ، تنبيه الخواطر : ج2 ص99 ، بحار الأنوار : ج2 ص84 ح10 .

Onun haramdan yüz çevirdiğini görürseniz dikkatli olun, sizi aldatmasın! Zira insanların temayülleri çeşitlidir. Nice haram maldan – her ne kadar çok olsa bile– yüz çevirdiği halde çirkin bir kadın gördüğünde onunla haram ilişki kurmaktan çekinmeyen kişiler vardır. Birinin böyle bir çirkinlikten uzak durduğunu gördüğünüzde dikkatli olun, sizi kandırmasın! Onun aklının neye bağlandığına bakın. Zira tüm bunları terk ettiği halde sağlam bir akla dönmeyen nice insanlar vardır; böylece cehaletiyle bozdukları, aklıyla düzeltereklerinden çok olur. Birinin aklının sağlam olduğunu görürseniz dikkatli olun, sakın sizi aldatmasın; bakın, acaba hevesiyle mi aklına hükmediyor yoksa aklıyla mı hevesine? Batıl riyasetlere sevgisinin nasıl olduğuna ve onlar hakkındaki zühdüne bakın! Zira insanlar arasında dünya için dünyayı terk edip de dünya ve ahiret hüsrânına uğrayanlar vardır; [böyleleri] batıl riyasetin lezzetini, mübah ve helal mallar ve nimetlerden daha üstün görür; batıl riyaseti istediğinden bunların tümünü terk eder. Hatta ona, "Allah'tan sakın" dendiğinde kibir ve gururu onu günaha sürükler. İşte böylesine cehennem yeter, ne kötü konaktır orası!" O, gece körlerinin hatasına düşer ve ilk batıl, onu hüsrânın son noktalarına götürür; gücü yetmediği işe karar vermesinin ardından Rabbi onu azgınlığında bırakıverir. Sonra da o, Allah'ın haram kıldığı şeyi helal sayar ve Allah'ın helal kıldığını haram eder. Uğrunda kendisini zahmete attığı riyasete ulaştığında ise artık dininden kaybolup giden şeyi umursamaz. Onlar, Allah'ın kendilerine gazap ettiği, lanetlediği ve kendileri için alçaltıcı azap hazırladığı kimselerdir.

Ancak tam anlamıyla kâmil ve güzel kişi, hevesini Allah'ın buyruğuna tabi kılan, güçlerini Allah'ın rızasına masraf eden kişidir; hakla olan zilleti, ebedi izzete batıldaki izzetten daha yakın görür. Tahammül ettiği azıcık zorlukların kendisini ebedi ve sonsuz yurttaki sürekli nimetlere, heva-hevesine uyarak ulaştığı hoşlukların ise kendisini kesintisi olmayan daimi azaba ulaştıracağını bilmektedir. İşte bu kişi ne güzel bir kişidir! O halde böylesine tutunun, onun sünnetine uyun, Rabbinize ulaşmakta onu vesile edinin; zira onun duası reddedilmez ve isteği cevapsız kalmaz."¹

1- *el-İhticac*, c.2, s.159, h.192; İmam Hasan Askeri'ye isnad edilen "et-Tefsir" kitabı, s.53, h.27, her ikisi de İmam Rıza'dan (a.s); Tenbihu'l-Hevatir, c.2, s.84, h.10.

آثار التعق

من المناسب أن نتحدث عن آثار «التعق» بعد أن تعرّفنا على طبيعته وجذوره ; فإنّا نلاحظ أنّ الأحاديث التي أحصت أخطار الجاهل «المتنسك» هي في الحقيقة قد صوّرت آثار «التعق» الضارة . وقرأ في هذه الأحاديث : أنّ النبي (صلى الله عليه وآله) أخبر بهلاك أمته على يد العلماء الفجار ، والعباد الجهال . وقد تجسّد هذا الخبر في أيام حكومة الإمام أمير المؤمنين (عليه السلام) واتخذ شكله يومئذ ، قال (عليه السلام) : «قَصَمَ ظَهْرِي عَالِمٌ مُتَهَيِّئٌ ، وَجَاهِلٌ مُتَنَسِّكٌ»¹ .

وقال : «قَطَعَ ظَهْرِي اثْنَانِ : عَالِمٌ فَاسِقٌ . . . وَجَاهِلٌ نَاسِكٌ»² وقال في خطبة له (عليه السلام) :

«قَطَعَ ظَهْرِي رَجُلَانِ مِنَ الدُّنْيَا : رَجُلٌ عَلِيمُ اللِّسَانِ فَاسِقٌ ، وَرَجُلٌ جَاهِلُ الْقَلْبِ نَاسِكٌ ; هَذَا يَصُدُّ بِلِسَانِهِ عَنِ فِسْقِهِ ، وَهَذَا يَنْسُكُهُ عَنْ جَهْلِهِ ; فَاتَّقُوا الْفَاسِقَ مِنَ الْعُلَمَاءِ ، وَالْجَاهِلَ مِنَ الْمُتَعَبِّدِينَ ، أُولَئِكَ فِتْنَةُ كُلِّ مَفْتُونٍ»³ .

نلاحظ هنا أنّ الإمام (عليه السلام) بكلماته هذه يذكر بمشكلة حكومته في الحقيقة ، وأنّه يلفتنا إلى أنّ حكومته قد تلقت ضربتين قاصمتين من شريحتين ، وأنّ عمودها الفقري قد أصيب وتضعضع بذلك ، وهاتان الشريحتان هما :

- 1 - العلماء المتهتكون ; وهم الوجوه البارزة الذين أوقدوا فتنة الجمل وصفين (الناكثون والقاسطون) ومهدوا سبل الفساد ، وقسطوا ونكثوا عامدين .
- 2 - الجهال العابدون الذين واجهوا الإمام (عليه السلام) في النهروان بسيماء الزاهدين وباسم الدين منطلقين من جهلهم وحمقهم .

1 . منية المرید : ص 181 ، غرر الحكم : ح 9665 .

2 . تنبيه الخواطر : ج 1 ص 82 .

3 . الخصال : ص 69 ح 103 ، مشكاة الأنوار : ص 238 ح 687 ، روضة الواعظين : ص 10 ، بحار الأنوار :

ج 2 ص 106 ح 3 .

"Teammukun/Dini Bağnazlığın Etkileri"

Dini bağnazlık ve köklerini tanıdığımızı göre şimdi onun etkileri hakkında konuşmamız münasip olacaktır. Dikkatle incelediğimiz zaman "dini hükümlere bağlı" cahilin tehlikelerini sayan hadislerin aslında "teammukun/dini bağnazlığın" zararlı etkilerini saydığını görürüz. Bu hadislerde şunu okuyoruz: Peygamber (s.a.a), ümmetinin günahkâr alimler ve cahil abidler eliyle helak olacağını bildirmiştir. Bu haber, İmam Emirülmüminin (a.s) hükümeti döneminde şekillenmiş ve somut olarak görülmüştür. İmam (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Belimi fasık alim ve kendini ibadete adanmış cahil kırdı."¹

Yine şöyle buyurmuştur: "İki kişi belimi kırdı: Fasık alim... ve kendini ibadete veren cahil."²

Bir hutbesinde de şöyle buyurmuştur:

"Dünyadan iki kişi belimi kırdı: Konuşmasını iyi bilen fasık ve kalbi cahil abid. Biri diliyle fışkınlı österken diğeri ibadetiyle cehaletini gizler. Alimler arasından fasık olanından ve abidlerin cahilinden sakının. Zira onlar her fitneye düşenin fitnesidirler."³

Görüyoruz ki İmam (a.s) bu sözleriyle aslında hükümetindeki temel sorunu hatırlatmakta; hükümetinin iki yönden ve iki grup tarafından çok ağır darbe aldığını ve bu darbeye belinin kırıldığını bize bildirmektedir. Bu iki grup şunlardır:

1- Fasık alimler; onlar Cemel ve Sıffin fitnesinin ateşini çıkaran, fesad yollarını açan toplumun ileri gelen belirgin çehreleriydi. Nakisin ve Kasitin olarak tanınan bu kişiler bilerek zulüm ettiler ve ahitlerini bozdular.

2- Nehrevan'da zahitlerin simasıyla ve cehalete dayalı din ismiyle İmam'ın (a.s) karşısında duran cahil abidler.

1 - *Minyetu'l-Murid*, s.181; *Gureru'l-Hikem*, h.9665.

2 - *Tenbihu'l-Havatir*, c.1, s.82.

3 - *el-Hisal*, s.69, h.103; *Mışkatu'l-Envar*, s.238, h.687; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.10; *Biharu'l-Envar*, c.2, s.106, h.3.

وهكذا ، فلا قيمة لعبادات الجاهل المنتسك ، ولا وزن لتبجدياته ، ولا خلاق له منها .
وليس هذا فحسب ، بل إنهم يشكّلون خطراً عظيماً على الإسلام والحكومة الإسلامية ،
وبعبارة أخرى : مثّل العالم المنتهك في خطره على النظام الإسلامي كمثل الجاهل المنتسك
في خطره على الأمة الإسلامية والنظام الإسلامي أيضاً .
ولا غزو أن تُختم حياة الإمام (عليه السلام) على يد هذه الشريحة الثانية ، فدلّ واقع
التاريخ على أن خطر العباد الجاهلين أشدّ وأكبر .
فاستبان - إذن - أن أمر ثمره وأضرّها لشجرة «التعمّق» الخبيثة - الضاربة جذورها في
الجهل وحب الدنيا والمرتدية لباس الدين - هو تقويض أركان النظام الإسلامي . والآن نعرّج
على أغصان هذه الشجرة بشيء من التوضيح :

1 - العُجب

العُجب ، والزهو ، والتعظم ، كلّ ذلك يمثّل أول غصن للتعمّق ، والنظر ،
والتنسك الجاهل . وقد مُني القراء بهذه الأدواء الويلة ؛ لإفراطهم في تعبدتهم وتنسكهم ،
ونظرهم إلى هذا المرض على أنّه قيمة مهمّة . وزعموا - بفعل هذا المرض - أن ليس في الناس
من هو أفضل منهم . ومن هنا سأل رسول الله (صلى الله عليه وآله) أحدهم بغية كشف
باطنه الخفيّ له ووضعه أمامه ، فقال :
«أُفْلِتَ فِي نَفْسِكَ حِينَ وَقَفْتَ عَلَى الْمَجْلِسِ : لَيْسَ فِي الْقَوْمِ خَيْرٌ مِنِّي ؟ قَالَ :
نَعَمْ !» . فأراد (صلى الله عليه وآله) أن ينبّه على إصابته بداء الزهو والعُجب . وقال فيه
وفي نظائره :

«إِنَّ فِيكُمْ قَوْمًا يَدَّابُونَ وَيَعْمَلُونَ حَتَّى يُعْجِبُوا النَّاسَ وَتُعْجِبَهُمْ أَنْفُسُهُمْ»¹ .

خطر العُجب

العُجب أخطر الأمراض الأخلاقية ، فإذا استفحل عند أحد غداً عُضالاً ، وأودى
بصاحبه .

1 . فتح الباري : ج 12 ص 289 عن أنس .

Dolayısıyla kendisini ibadete vermiş olan cahilin ibadeti, hiçbir değer taşımamakla ve bunların kendisine hiçbir yararı olmamakla birlikte İslam ümmeti ve hükümeti için de ciddi bir tehlikedir. Başka bir ifadeyle; nasıl ki fasık alim İslam hükümeti için bir tehlikeyse aynı şekilde cahil abid de İslam ümmeti ve hükümeti için bir tehlikedir.

Nitekim İmam'ın (a.s) hayatına ikinci unsurun eliyle son verildi. Tarihi gerçekler de kendisini ibadete vermiş cahil abidlerin tehlikesinin daha şiddetli ve daha tahrip edici olduğunu göstermiştir.

Anlaşılan o ki cehalet ve din kalıbındaki dünya sevgisi kökü üzerinde bitmiş çirkin dini bağınazlık ağacının en acı ve zararlı meyvesi, İslami düzenin sütunlarını tahrip etmesidir. Şimdi bu ağacın dalları hakkında biraz açıklamada bulunalım:

1- Ucb Kapılmak (Kendi Görüşünü Beğenmek)

Ucb, kibir ve büyüklük duygusuna kapılmak yersiz derinleşmenin, aşırıcılık ve cahilce ibadete dalışın ilk koludur. Kâriler, ibadet ve dini merasimlerdeki aşırıcılıkları, bunu da önemli bir değer telakki etmeleriyle bu çirkin hastalığa bulaşmışlardı. Onlar [bu hastalıkları sayesinde] halkın arasında kendilerinden daha üstün kimsenin olmadığına inanıyorlardı. Resulullah'ın (s.a.a) onlardan birinin içindeki duyguyu açığa çıkarıp kendisine göstermek için şu soruyu sordu:

"Mecliste durduğun sırada kendi kendine "bu topluluk arasında benden daha iyisi yoktur" dedin mi?"

Adam, "Evet!" diye cevap verdi.

Peygamber (s.a.a) bununla ona, kibir ve ucb hastalığına yakalanmış olduğunu göstermek istedi. O ve benzerleri hakkında da şöyle buyurdu: "Aranızda bir topluluk var ki davranışlarıyla ve amelleriyle insanları şaşırtırlar ve kendilerini beğenirler."¹

Ucbun Tehlikesi

Ucb, ahlaki hastalıkların en tehlikelisidir. Bu hastalık birinde ilerlese artık tedavisi mümkün olmaz ve helaketle sonuçlanır.

1 - *Fethu'l-Bari*, c.12, s.289, Enes'ten rivayet etmiştir.

وكلام صادق آل محمد (عليه السلام) آية بيّنة على هذه الحقيقة ، قال (عليه السلام) :
«مَنْ أُعْجِبَ بِنَفْسِهِ هَلَكَ ، وَمَنْ أُعْجِبَ بِرَأْيِهِ هَلَكَ ، وَإِنَّ عَيْسَى بْنَ مَرْيَمَ (عليه السلام) قَالَ : دَاوَيْتُ الْمَرْضَى فَشَفَيْتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ ، وَأَبْرَأْتُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِ اللَّهِ ، وَعَالَجْتُ الْمَوْتَى فَأَحْيَيْتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ ، وَعَالَجْتُ الْأَحْمَقَّ ؛ فَلَمْ أَقْدِرْ عَلَى إِصْلَاحِهِ ! فَقِيلَ : يَا رُوحَ اللَّهِ ، وَمَا الْأَحْمَقُّ ؟ قَالَ : الْمُعْجَبُ بِرَأْيِهِ وَنَفْسِهِ ، الَّذِي يَرَى الْفَضْلَ كُلَّهُ لَهُ لَا عَلَيْهِ ، وَيُوجِبُ الْحَقَّ كُلَّهُ لِنَفْسِهِ ، وَلَا يُوجِبُ عَلَيْهَا حَقًّا ، فَذَلِكَ الْأَحْمَقُّ الَّذِي لَا حِيلَةَ فِي مُدَاوَاتِهِ»¹ .

وقال السيّد الإمام الخميني (رحمه الله) في وصيته لابنه :
«يَا بُنَيَّ اعْتَقِ نَفْسَكَ مِنْ رَقِّ الزُّهْوِ وَالْعُجْبِ ؛ فَإِنَّهُ إِرْثُ الشَّيْطَانِ الَّذِي عَصَى اللَّهَ تَعَالَى فِي الْخُضُوعِ لَوْلِيَّتِهِ وَصِفَتِهِ جَلٍّ وَعَلَا بِسَبَبِهِ . وَاعْلَمْ أَنَّ جَمِيعَ بَلَايَا الْإِنْسَانِ مِنْ هَذَا الْإِرْثِ الشَّيْطَانِيِّ ، فَهُوَ أَصْلُ أَصُولِ الْفِتْنَةِ»² .
وإذا ترسّخ هذا الداء في نفس أحد ، فلا ينفعه عندئذ أي عمل من أعماله في نجاته وتكامله . وقال الإمام الصادق (عليه السلام) :
«قَالَ إِبْلِيسُ - لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ - لِجُنُودِهِ : إِذَا اسْتَمَكَنْتُمْ مِنْ ابْنِ آدَمَ فِي ثَلَاثَ ، لَمْ أُبَالِ مَا عَمِلَ ؛ فَإِنَّهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ مِنْهُ : إِذَا اسْتَكْثَرَ عَمَلَهُ ، وَنَسِيَ ذَنْبَهُ ، وَدَخَلَهُ الْعُجْبُ»³ .

إنّ داء العجب في الحقيقة يحول دون استمتاع المرء ببركات أعماله الصالحة من جهة ، ويُفضي إلى ضروب الانحرافات الأخلاقية من جهة أخرى . وهكذا ينبغي أن نوّكد أنّ سائر أعراض «التعقّق» التي سنشير إليها لاحقاً ترشّف من هذه الرذيلة .

1 . الاختصاص : ص 221 عن أبي الربيع الشامي ، بحار الأنوار : ج 72 ص 320 ح 35 .

2 . صحيفة النور «مجموعة كلمات الإمام الخميني» : ج 22 ص 371 .

3 . الخصال : ص 112 ح 86 عن عبد الرحمن بن الحجاج ، روضة الواعظين : ص 418 ، بحار الأنوار : ج 72 ص 315 ح 15 .

İmam Sadık'ın (a.s) şu sözü bu gerçeği gözler önüne sermektedir:

“Kim kendisini beğenirse helak olur; her kim kendi görüşünü beğenirse helak olur. Meryem oğlu İsa (a.s) dedi ki: "Tüm hastaları tedavi ettim ve Allah'ın izniyle onları iyileştirdim; Allah'ın izniyle abraş ve cüzam hastalarına şifa verdim. Ölülerini tedavi ettim ve Allah'ın izniyle onları dirilttim. Ahmakı tedavi etmeye çalıştım, ancak onu düzeltmeye gücüm yetmedi!" Ona, "Ey Ruhullah! Ahmak kimdir?" diye sorulduğunda buyurdu: Kendi görüşünü ve kendisini beğenen kimse; o, bütün fazileti kendisinde görür, başkasında değil; hakkın tümünü kendisinde görür ve kendisi aleyhinde hiçbir hakkı kabul etmez. İşte tedavisi için hiçbir çare bulunmayan ahmak böyle kişidir."¹

İmam Humeyni –rahmetullah aleyhi– oğluna olan vasiyetinde şöyle demiştir:

'Ey oğulcuğum! Nefsini bencillik ve kendini beğenmişlik esaretinden kurtar. Zira bu, şeytanın mirasıdır; o, kendisini beğendiği için Yüce Allah'ın velisine ve seçtiğine boyun eğmek konusundaki emrine başkaldırdı. Şunu bil ki insanın başına gelen belaların hepsi bu şeytani mirastandır ve bu, fitnenin köklerinin köküdür."²

Eğer bu hastalık birinin vücudunda kökleşirse artık yapacağı hiçbir amel kendisini kurtarmak ve tekamül etmesi için faydalı olmayacaktır. İmam Sadık (a.s) buyuruyor:

"İblis –lanetullah aleyh– askerlerine dedi ki: Adem oğlunda üç haslet oluşturma imkanı bulduğumda artık onun yapacağı ameli umursamam; zira o makbul olmayacaktır: Amelini çok sayarsa, günahını unutursa ve içine ucb (kendini beğenmişlik) girerse."³

Aslında ucb hastalığı bir taraftan insanı güzel amellerin bereketlerinden mahrum bırakmakta, diğer taraftan ise çeşitli ahlaki ve ameli sapkınlıklara yol açmaktadır. Şunu vurgulamak gerekir ki dini bağnazlığın işaret edeceğimiz diğer etkileri de bu rezil sıfattan kaynağını almaktadır.

1 - el-İhtisas, s.221, Ebu Rabi Şami'den rivayet etmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.72, s.320, h.35.

2 - Sahifetu'n-Nur (Mecmuat-u Kelimat'il-İmam Humeyni), c.22, s.371.

3 - el-Hisal, s.112, h.86, Abdurrahman b. Haccac'dan rivayet etmiştir; *Ravzatu'l-Vaizin*, s.418; *Biharu'l-Envar*, c.72, s.315, h.15.

2 - استدامة الجهل

وتمثل الغصن الآخر من أغصان شجرة «التعمق» ، ولها في العجب جذور على نحو ما ؛ فحينما يُفَرط الإنسان في عمله ، وينطلق فيه بلا تعقل ، ويرى نفسه أفضل من الآخرين من دون منازع ؛ فإنه لا يعيد النظر في فكره وعمله ، ويسعى في جهله ، ويلج فيه ، ويظلّ حبيسَ حالته .

ومن هنا قال الإمام الهادي (عليه السلام) :

«العُجْبُ صَارِفٌ عَنِ طَلَبِ الْعِلْمِ ، دَاعٍ إِلَى التَّخَبُّطِ فِي الْجَهْلِ»¹ .

وفي الواقع أنّ داء العُجب يُلقِي الإنسان في الجهل المركّب حقّاً ، و«المتعمق» - كما قلنا - يرى أنّ ما يفعله هو الأفضل ، فلمْ التأمّل وإعادة النظر فيه إذن ؟
وتحدّث القرآن الكريم عن أمثال هذا النموذج بنحو يدعو إلى الاعتبار والانتعاض .
قال جلّ من قائل :

﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ

أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾² . وحين ثلّيت هذه الآية الكريمة عند الإمام (عليه السلام) ، قال :
«أهلُ حَرَوْرَاءَ مِنْهُمْ»³ .

وهكذا يأسر العجب الإنسان في الجهل ، والمفتون بهذا الجهل لا يرى نفسه جاهلاً أبداً ، ولا ينفكّ من هذا القيد بتاتاً ، وكلام الإمام (عليه السلام) في هذا الشأن معبر ناطق بليغ ، فقد قال (عليه السلام) في وصيته لابنه الحسن (عليه السلام) :

«إِنَّ الْجَاهِلَ مَنْ عَدَّ نَفْسَهُ - بِمَا جَهِلَ مِنْ مَعْرِفَةِ الْعِلْمِ - عَالِمًا ، وَيَرَاهُ مُكْتَفِيًا ؛ فَمَا يَزَالُ لِلْعُلَمَاءِ مُبَاعِدًا ، وَعَلَيْهِمْ زَارِبًا ، وَلِمَنْ خَالَفَهُ مُخْطِئًا ، وَلِمَا لَمْ يَعْرِفْ مِنَ الْأُمُورِ مُضِلًّا

1 . نزهة الناظر : ص 140 ح 16 ، بحار الأنوار : ج 72 ص 199 ح 27 وراجع الدرّة الباهرة : ص 42 .

2 . الكهف : 103 و 104 .

3 . راجع : ص 609 ح 2643 .

2- Cehaleti Sürdürmek

Dini bağnazlığın etkilerinden biri de cehaleti sürdürmektir. Cehaleti sürdürmenin kökleri, ucb sıfatında gizlidir. Amelinde aşırıcılığa düşen ve akılcılıktan uzaklaşarak ifratla çaba sarf eden biri, kendisini diğerlerinden bir baş ilerde gördüğü için asla düşünce ve işini gözden geçirmeye yanaşmaz. Böylece cehalet içinde çaba sarf eder, ona ayak dretir ve cehalet ipiyle bağlanmış olarak kalır.

Bu yüzden İmam Hadî (a.s) şöyle buyurmuştur:

"Ucb, ilim aramaktan alıkoyar ve cehalete dalışa davet eder."¹

Aslında ucb hastalığı, insanı kör cehalet içinde bırakır. Yersiz derinleşmiş bağnaz kişi, [daha önce de belirttiğimiz gibi] kendi yaptığı işi "en iyisi" olarak görür. Bu yüzden artık gözden geçirme ve üzerinde düşünmeye ne hacet var ki?! Kur'ân-ı Kerim oldukça ibret verici bir ifadeyle bu tür kişiler hakkında şöyle buyurmuştur:

"De ki: İşledikleri işler bakımından en fazla ziyan edenler kimlerdir, haber vereyim mi size? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar."²

Bu ayet-i kerime İmam'ın (a.s) yanında okunduğunda şöyle buyurdu:

"Haravra ehli (Hariciler) onlardandır."³

İşte bu şekilde ucb, insanı cehalet içinde tutar; böyle bir cehaletin pençesine düşmüş olan kişi asla kendisini cahil olarak görmez ve bu durumdan da asla kurtulamaz. İmam'ın (a.s) bu minvaldeki sözü açık ibret dersi veren bir konuşmacıdır. İmam Ali (a.s), oğlu İmam Hasan'a olan vasiyetinde şöyle buyurmuştur:

"Cahil, [ilimden nasipsiz olmakla birlikte] kendisini alim sayan ve kendi görüşüyle yetinen kimsedir. O, sürekli alimlerden uzak durur ve onları ayıplar; kendisine muhalefet edeni de hatalı olarak niteler; bilmediği işleri sapkınlık görür.

1 - Nüzhetu'n-Nazır, s.140, h.16; Biharü'l-Envar, c.72, s.199, h.27. Ayrıca bkz. ed-Dürretü'l-Bahire, s.42.

2 - Kehf/103-104.

3 - Bkz.s.609, h.2643.

فَإِذَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنَ الْأُمُورِ مَا لَمْ يَعْرِفْهُ أَنْكَرَهُ وَكَذَّبَ بِهِ وَقَالَ بِجَهَالَتِهِ : مَا أَعْرِفُ
هَذَا ، وَمَا أَرَاهُ كَانَ ، وَمَا أَظُنُّ أَنْ يَكُونَ ، وَأَنْتَى كَانَ ؟ ! وَذَلِكَ لِثِقَتِهِ بِرَأْيِهِ ، وَقَلَّةِ
مَعْرِفَتِهِ بِجَهَالَتِهِ . فَمَا يَنْفَكُ - بِمَا يَرَى مِمَّا يَلْتَبِسُ عَلَيْهِ رَأْيُهُ مِمَّا لَا يَعْرِفُ - لِلْجَهْلِ
مُسْتَفِيداً ، وَلِلْحَقِّ مُنْكَرِاً ، وَفِي الْجَهَالَةِ مُتَحَيِّراً ، وَعَنْ طَلَبِ الْعِلْمِ مُسْتَكْبِراً»¹ .

3 - التكفير والاثم

إنَّ إحدى الثمار المُرّة المضرة للتطرف المنطلق من الجهل ، والإفراط الهشّ
الخواوي ، و«التعمق» في الدين ، وحبّ التمحور المنبثق منه هي اِثْمُ الآخرين
بالخروج من الدين ؛ فالسطحيّون المتحجّرون الزاهون بأنفسهم العادّون سلوكهم معياراً
للحقّ يحكمون على الآخرين بلا أناة ولا أساس ، ويقصمون ظهر كلّ من لا يفكر
تفكيرهم بعضا التكفير . وهكذا كان الخوارج ، فهم الذين كانوا قد فرضوا التحكيم
على الإمام(عليه السلام) غير آذنين لأنفسهم بالتفكير فيه والتأمل فيما ابتدعوه ولو
قليلاً ، ثم حملوا عصا التكفير وكفّروا الإمام(عليه السلام) وهو الذي كان كيان الإيمان
المائل ، وصورة الحقّ المتجسّد ، ومظهر الرّبانيّة الرفيعة . والعجب أنّهم قد أفتوا بقتل
كلّ من لم يعتقد بعقيدتهم ، وأقدموا على ذلك عملياً ، فقتلوا أشخاصاً في هذا
السبيل² . وواصلوا نهجهم على هذا المنوال ، وشرّعوا التكفير ، وقالوا بكفر كلّ من
يرتكب الكبيرة . ومن هنا ، لما سُئِلَ أحد قادتهم ؛ وهو قطري بن الفُجاءة ، في
إحدى المعارك : هل تقاتل أم لا ؟ فأجاب بالنفي ، ثمّ استدرك فعزم على القتال ،
قال جنده : كَذَّبَ وَكَفَّرَ . وعرضوا به قائلين : «دَابَّةُ اللَّهِ» ، فحكم عليهم بالكفر³ .

1 . تحف العقول : ص73 ، بحار الأنوار : ج77 ص203 ح1 نقلاً عن كتاب الرسائل للكليني .

2 . من جملتهم عبد الله بن خباب بن الارت ، وقصّته مشهورة .

3 . راجع الكامل للميرزا : ج3 ص1334 .

Kendisine bilgisi olmayan işler hakkında bir konu sunulduğunda onu inkâr eder ve yalanlar; cahilliğinden dolayı der ki: "Bunu bilmiyorum, olduğuna da inanmıyorum; olacağını sanmıyorum; nerde böyle bir şey olmuş?!" Tüm bunlar kendi görüşüne olan güveni ve cehaletine olan bilgisinin azlığından kaynaklanır. Bilmediği şeyde kendi görüşünü gördüğünden iş kendisine karmaşık görünür ve cehaleti yüzünden asla faydalanamaz; hakkı inkârdan, cehalette bocalamaktan ayrılmaz ve kendisini büyük gördüğünden ilim aramak peşinde olmaz."¹

3- Tekfircilik ve İtham

Aşırıcılığın cehaletten, temelsiz ve içi boş ifratçılıktan, dini bağnazlıktan ve onun neticesi olan olan istibdaddan meydana gelen acı ve zararlı meyvelerinden biri de başkalarını dinsizlikle itham etmektir. Kendini beğenmiş ve taşlaşmış sığ görüşlü bu insanlar, kendilerini ve kendi davranışlarını hakkın ölçüsü olarak gördükleri için diğerleri hakkında hüküm vermede hiç de zorlanmamışlar, kendileri gibi düşünmeyenlerin kafasına tekfircilik sopasını indirmişlerdir. Hariciler böyleydiler. Onlar hakemiyeti İmam'a (a.s) dayatmışlardı; hem de kendilerine bile düşünme izni vermeden, çıkardıkları bidat hakkında azıcık da olsa kafa yormadan... Sonra da tekfircilik sopasını havaya kaldırdılar ve imanın sembolü, hakkaniyetin somut ve canlı şekli, Yüce Rabbaniyetin tecellisi olan İmam Ali'yi (a.s) tekfir ettiler. Daha da acayip olan şudur ki kendilerinin inancını taşımayan herkesin öldürülmesi gerektiğine fetva verdiler ve bunu uygulamaya koydular; bu yolda bazılarını da öldürdüler.² Bu minvalde yollarını sürdürdüler; tekfirciliği bir kanun haline getirdiler. Büyük günah işleyen herkesi kâfir saydılar. Bu yüzden savaşımlardan birinde komutanlarından biri olan "Katari b. Fucae"ye savaşıp savaşmayacağını sorduklarında onun olumsuz cevap vermesi ve ardından da savaşmaya karar vermesine karşılık "O yalan söyledi ve kâfir oldu" dediler. Ordusu onu "Dabbetu'l-Arz" olarak çağırdığı için Katari de onların kâfir olduklarına hükmetti.³

1 - Tuhefu'l-Ukul, s.73; *Biharu'l-Envar*, c.77, s.203, h.1, Kuleyni'nin "er-Resail"

2 - Onlardan biri Abdullah b. Hubab İrs'tir ve hikâyesi meşhurdur.

3 - Bkz. *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1334.

4 - التعصب واللجاج

اللجاج من وحي الجهل والتعصب الأعمى إفراز آخر من الإفرازات الخطرة للتطرف الديني والعجب المنبثق منه . وهكذا فالشخص المتعصب مرتين بحالة الزيف والضلال بحيث تتعدى نجاته . من هذا المنطلق ، ولما اتصف به الخوارج ، خاطبهم الإمام(عليه السلام) قائلاً :
«أَيُّهَا الْعَصَابَةُ الَّتِي أَخْرَجْتَهَا عِدَاوَةُ الْمِرَاءِ وَاللَّجَاجَةِ ، وَصَدَّهَا عَنِ الْحَقِّ الْهَوَى ، وَطَمَحَ بِهَا النَّزَقُ»¹ ، وَأَصْبَحَتْ فِي اللَّبْسِ وَالْخَطْبِ الْعَظِيمِ»² .

وهكذا «الملتعمقون» و «المتعصبون» أولو اللجاجة لم ينظروا فيما يعتقدون به قط ، ولم يخلوا فيه الخطأ فيرونه بحاجة إلى إعادة نظر وتمحيص . من هنا صموا عن سماع توجيهات الإمام(عليه السلام) الناصحة الشفيقة ، ولم يعيدوا النظر في مواقفهم حين حاورهم ابن عباس وغيره من رُسل الإمام(عليه السلام) حواراً استدلالياً واعياً ، بل أنهم قد تصاموا عن الكلام ؛ لئلا يسمعوهُ فيؤثر فيهم . قال عبد الله بن وهب ، وهو يقاتل :
«أَلْقُوا الزَّمَاحَ ، وَسَلُّوا سُيُوفَكُمْ مِنْ جُفُونِهَا ؛ فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يُنَاشِدُوكُمْ كَمَا نَاشِدُوكُمْ يَوْمَ حَزْرَاءَ!»³ .

وصرخوا بعد مناظرة للإمام(عليه السلام) معهم قائلين : «لَا تُخَاطِبُوهُمْ وَلَا تُكَلِّمُوهُمْ»⁴ .

ولما سمعوا احتجاج ابن عباس الرصين ، وقد أغلق عليهم منافذ التذرع والتشبث ، مستهدياً بالقرآن الكريم ، صاحوا :
«لَا تَجْعَلُوا احْتِجَاجَ فُرَيْشٍ حُجَّةً عَلَيْكُمْ ؛ فَإِنَّ هَذَا مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِمْ : ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾»⁵ !

1 . النَّزَقُ : خَفَّةٌ فِي كُلِّ أَمْرٍ وَعَجَلَةٌ فِي جَهْلٍ وَحَقٌّ (لسان العرب : ج10 ص352) .

2 . تاريخ الطبري : ج5 ص84 .

3 . صحيح مسلم : ج2 ص748 ح156 ، سنن أبي داود : ج4 ص245 ح4768 .

4 . تاريخ الطبري : ج5 ص85 ، الإمامة والسياسة : ج1 ص169 .

5 . الزخرف : 58 .

4- Taassup ve İnat

Dini aşırıcilık sonuçlarından biri de cehaletten mütevellid olan inat ve kör taassuptur; ucb ve bencillik de ondan kaynaklanır. İfratçı ve bağınaz kişi sürekli sapkınlığın avucunda olduğundan onun kurtuluşu imkânsızdır. Ali (a.s), Haricilerin bu özelliğine dikkat çekmiş, onlara hitaben şöyle buyurmuştur:

"Ey düşmanlık ve taassubun ayaklandığı, nefsanî arzusunun haktan alıkoyduğu, ahmakca yapılan aceleciliğin peşinde sürükleyerek hataya ve büyük bir sıkıntıya düşürdüğü cemaat!"¹

Böylece "yersiz derinleşen bağınazlar" ve inatçı "mutaassıplar" asla inandıkları şey üzerinde düşünmüyor, onda hata olabileceği ihtimalini vermedikleri için yeniden gözden geçirme ve dikkatlice inceleme ihtiyacı duymuyorlardı. İşte bu yüzden İmam'ın (a.s) şefkat dolu nasihatlerine kulak kabartmıyorlardı. İbn-i Abbas'ın ve İmam'ın (a.s) diğer elçilerinin delillerle dolu konuşmaları karşısında duruşlarını gözden geçirme gereği duymadılar. İlginçtir ki bazen kendilerini etkileyebilir endişesiyle söz dinlemeye bile yanaşmıyorlardı! Abdullah b. Vahab savaş anında diyordu ki: 'Mızrakları atın ve kılıçları kınlarından çekin. Onların Haravra gününde olduğu gibi sizleri ikna etmelerinden korkuyorum.'²

İmam'ın (a.s), onlarla yaptığı münazaranın ardından şöyle bağırdılar: "Onları muhatap almayın, onlarla konuşmayın."³

İbn-i Abbas'ın Kur'ân'a dayalı sağlam delillerle tüm bahane kapılarını onlara kapatan konuşmasını duyduklarında şöyle bağırdılar:

"Kureyş'in getirdiği delili aleyhinize bir hüccet kılmayın! Bu adam, hakkında Allah'ın **"Gerçekten onlar tartışmacı bir topluluktur."**⁴ buyurduğu kimselerdendir."⁵

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.84.

2 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.748, h.156; *Sünen-i Ebi Davud*, c.4, s.245, h.4768.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.85; *el-İmamet ve 's-Siyaset*, c.1, s.169.

4 - *Zuhurf/58*.

5 - *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1079.

وحين سمعوا أجوبته القوية في حوار آخر وعَبَوْا عن رَدِّه ، رفعوا عقيرتهم بوجهه مخاطبين إِيَّاه بقولهم : «أَمْسِكْ عَنَّا غَرْبَ لِسَانِكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ ؛ فَإِنَّهُ طَلَّقَ ذُلُقَ عَوَاصٍ عَلَى مَوْضِعِ الْحُجَّةِ !»¹.

وعلى هذا فالخوارج - وبعنوان آخر «القرءاء» ، وأخيراً «المتعقون» في الدين ، وفيما نتج عنهم من الإفراط ، والتطرف ، والجهل ، واللجاجة - قد ظلُّوا على كفرهم ، وصاروا مصدراً للغيّ والضياغ في المجتمع الإسلامي .

دور المتغلغلين

ينبغي في الحتام ألا نغفل عن نقطة في تحليل فتنة الخوارج واستقصاء جذورها ، وتمثل هذه النقطة في دور المتغلغلين بخاصة «القاسطين» في انحراف «المارقين» ، مع تذكيرنا بصعوبة العثور على وثائق تاريخية لإثبات هذا الموضوع نتيجةً للسريّة الموجودة في هذا المجال بشكل طبيعي ، بيد أننا يتسنى لنا أن نبلغ ما نصبوا إليه إلى حدٍّ ما عبر قرائن معيّنة ، ومن هذه القرائن التي يمكن أن تساعد الباحث في هذا الحقل : دراسة دور الأشعث بن قيس في هذه الفتنة².

إنّ التأمل في النصوص التاريخية ، لاسيّما فيما ذكره كتاب «وقعة صفّين» الثمين حول الأشعث وموقفه في ذروة القتال يوم صفّين وما بعده لا يدع مجالاً للشكّ في أنّه لم يرتبط بالإمام (عليه السلام) ولم يُوالِه قطّ ، وأنّه كان عنصراً متغلغلاً عميلاً للمعاوية في جيشه (عليه السلام) ، ويعود ذلك إمّا لإقالته عن ولاية آذربايجان³ ، وعزله عن رئاسة قبيلته⁴ ، أو لتقلّباته الاعتقاديّة واضطراب عقائده الدينيّة ، ممّا دفع ابن أبي الحديد أن يقول : «كُلُّ فساد كان في خلافة عليّ (عليه السلام) وكلُّ اضطراب حدّث فأصله الأشعث»⁵.

1 . راجع : ص 636 ح 2672 .

2 . راجع : ج 7 ص 257 (الأشعث بن قيس) .

3 . وقعة صفّين : ص 21 .

4 . وقعة صفّين : ص 137 . 139 .

5 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 279 وليتأمل في تنمّة كلام ابن أبي الحديد .

Başka bir münazarada İbn-i Abbas'ın sağlam cevaplarını duyunca reddetmekten aciz kaldılar ve şöyle bağırdılar:

"Ey İbn-i Abbas! Dilinin keskinliğini bizden uzak tut! Zira o çok açık ve sivridir; delil yerinde derince nüfuz ediyor!"

Binaenaleyh "Hariciler", başka bir ifadeyle "kârilere" ya da "dinde yersiz derinleşen bağnazlar", sığ görüşleri, ifratçı tutumları, cehalet ve taassupları içinde hep kaldılar. İslam camiasında da sapkınlık ve felakete yol açtılar.

Nüfuz Edici Unsurların Rolü

Hariciler fitnesinin köklerinin analizinin son bölümünde gözden kaçmaması gereken bir hususta şudur: Nüfuz edici dış unsurların (özellikle de "Kasitin" güruhunun unsurları) "Haricilerin" sapmasında rolü olmuştur. Her ne kadar tabii olarak bu alanda meydana gelen gizlilikler yüzünden tarihi belgelerle bu iddiayı ispat etmek zor olsa bile birtakım karineler yoluyla maksada ulaşmak mümkündür. Söz konusu fitnede Eş'as b. Kays'ın rolünün incelenmesi, bu alanda araştırmacıya yardım edecek karinelerden biridir.¹

Tarihi belgeler incelendiğinde, özellikle çok değerli "Vak'at-u Sıffin" kitabında Eş'as'ın Sıffin Savaşı'nın zirvesindeki tutumuna ve daha sonraki duruşuna bakıldığında onun Azerbaycan valiliğinden² ve kabilinin başkanlığından³ azledilmesi veya itikadi değişkenlikleri ve dini inançlarındaki istikrarsızlığı sebebiyle İmamla (a.s) hiçbir ilgisinin bulunmadığı ve asla ona bağlı olmadığı; onun İmam'ın (a.s) ordusunda Muaviye'ye ait nüfuz edici bir unsur olduğu konusunda hiçbir şüphe kalmamaktadır. İbn-i Ebu'l Hadid'in şu sözü de bu gerçeği teyit etmektedir:

"Ali'nin (a.s) hilafetinde oluşan her fesadın ve ortaya çıkan her huzursuzluğun temeli Eş'as'tır."⁴

1 - Bkz. c.7, s.257 (Eş'as b. Kays).

2 - *Vak'at-u Sıffin*, s.21.

3 - *Vak'at-u Sıffin*, s.137-139.

4 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.279, İbn-i Eb'il Hadid'in sözünün üzerinde düşünülmesi gerekir.

وكان الأشعث متبهاً بارتباطه بمعاوية ، وهو نفسه كان منتبهاً إلى هذه النقطة ، حذراً منها ، وكان يحاول ألا يعمل ما يفرضه ويكشف للناس حقيقته ، وقد راودته فكرة التوجه إلى معاوية بعد عزله ، فمنعه قومه من ذلك¹ . وارتباطاته مع معاوية ، وحواره مع رُسُلِهِ إليه دليل على نفاقه² .

وعندما احتدم القتال ، وتضعض جيش معاوية ، ولاحت في الأفق بشائر آيات النصر لجيش الإمام(عليه السلام) ، خطب الأشعث بقبيلته ، وأقزعه ذاكراً ترمّل النساء ويثم الأطفال ، فبان وهن عجيب في صفوفهم³ . ولما رفع أصحاب معاوية المصاحف بمكيدة ابن العاص ، خطب الأشعث وأكره الإمام(عليه السلام) على قبول التحكيم⁴ . وحينما وافق الإمام على التحكيم ، واختار مالك الأشتر أو عبد الله بن عباس ممثلاً عنه ، عمل الأشعث بكل ماله من قوة للحيلولة دون ذلك⁵ . ولما كُتِبَ نص التحكيم رفعه أمام الجيش ، فصاح بعض الأفراد قائلين : لا حكم إلا لله⁶ . و بعد أن انكشفت أسرار المؤامرة قليلاً هب أولئك المخدوعون فاتهموا علياً(عليه السلام) بالإثم ، وطلبوا منه أن يتوب . وعندما أراد(عليه السلام) أن يُحمد نار الفتنة بأسلوب لطيف ، ويُعَيِّنَ الناس نحو الشام واصل الأشعث إثارته للفتنة ، وحاول أن يُرجع المخدوعين الذين كانوا عازمين على الذهاب مدعين بالحق إلى موضعهم الأول ، فزاد بذلك إيقاد الفتنة⁷ .

وهكذا زرع الأشعث بذرة الفتنة ، واتخذ سبيله مع أشخاص كثيرين ، وخرج من جيش الإمام(عليه السلام) ، وقصد الكوفة .

وكان الأشعث ملوث النفس ، سقيم الفكر ، ذا موقف معاد ، واستطاع أن يمارس دوراً خبيثاً مؤثراً في إثارة الفتنة إبان حرب النهروان .

1 . وقعة صفين : ص21 .

2 . وقعة صفين : ص408 ، تاريخ يعقوبي : ج2 ص188 .

3 . وقعة صفين : ص481 .

4 . وقعة صفين : ص482 .

5 . وقعة صفين : ص499 .

6 . وقعة صفين : ص512 .

7 . شرح نهج البلاغة : ج2 ص280 .

Eş'as, Muaviye ile irtibat halinde olmakla itham edilmekteydi; kendisi de bunun farkında olduğundan hep ihtiyatlı davranıyor, kendisini açığa çıkaracak bir iş yapmamak için çaba sarf ediyordu. Görevden alındıktan sonra Muaviye'ye yönelmek düşüncesini ortaya atmış, ancak kavmi ona engel olmuştu.¹ Onun Muaviye ile irtibat halinde olması ve gönderdiği elçilerle görüşmesi nifakının delilidir.²

Savaşın tam kızgınlığı ve Muaviye ordusunun çaresinin tükendiği, İmam'ın ordusunda ise zafer nişaneleri görüldüğü bir anda Eş'as, kabilesine bir konuşma yaptı; kadınların dul, çocukların yetim kalacağından söz ederek onları korkuttu. Bunun üzerine onların saflarında müthiş bir gevşeklik oluştu.³ Muaviye'nin yarenleri İbn-i As'ın hilesi ile Kur'ân'ları havaya kaldırdıklarında Eş'as bir konuşma yaptı ve İmamı (a.s) hakemiyeti kabul etmeye zorladı.⁴ İmam (a.s), hakemlik konusuna muvafakat edince Malik Eşter veya Abdullah b. Abbas'ın kendisini temsil etmesini istedi. Eş'as ise buna engel olmak için tüm gücünü ortaya koydu.⁵ Hakemiyet metni yazıldığında onu ordunun önünde havaya kaldırdı. Bunun üzerine bazıları şöyle seslendiler: La Hükme İlla Lillah/Hüküm ancak Allah'ındır!⁶ Kısa süre sonra entrikanın sırları ortaya çıkınca kandırılmışlar, Ali'yi (a.s) günahla suçlayarak kendisinden tövbe etmesini istediler. İmam (a.s) fitne ateşini söndürmek ve orduyu Şam'a doğru harekete hazırlamak için uğraştığında Eş'as fitnesini sürdürdü; hakka boyun eğmek üzere giden kandırılmışları, önceki tutumlarına geri döndürmek için çalıştı ve böylece fitne ateşini artırdı.⁷

Eş'as bu şekilde fitne tohumunu ekmiş oldu. Birçoklarını yanına alarak İmam'ın (a.s) ordusundan ayrılıp Küfe yolunu tuttu.

Eş'as kirli ruha, hasta düşünceye ve düşmanca bir duruşa sahipti. Böylece Nehrevan savaşı olurken fitnecilik rolünü çok etkili biçimde yerine getirdi.

1 - *Vak'at-u Sıffin*, s.21.

2 - *Vak'at-u Sıffin*, s.408; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.188.

3 - *Vak'at-u Sıffin*, s.408; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.188.

4 - *Vak'at-u Sıffin*, s.482.

5 - *Vak'at-u Sıffin*, s.499.

6 - *Vak'at-u Sıffin*, s.512.

7 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.280.

وكان يتخذ المواقف من منطلق الأهواء ، والميول المادية ، والعصبيات القبلية متلبساً برداء المعايير الإلهية والإنسانية ، وحرى بالذكر أيضاً أنّ الإمام (عليه السلام) عندما اختار عبد الله بن عباس للتحكيم قال الأشعث : لا والله ، لا يحكم فيها مُضَرِّيانِ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ ، ولكن اجعلهُ رجلاً من أهل اليمين إذ جعلوا رجلاً من مُضَرٍّ ، فقال عليّ : إني أخاف أن يُخدعَ يمينيكم ؛ فإنَّ عمراً ليس من الله في شيء إذا كان له في أمر هوى .

فقال الأشعث : والله لا أن يحكما ببعض ما نكره وأحدهما من أهل اليمين ، أحبُّ إلينا من أن يكون بعض ما نُحِبُّ في حكمهما وهما مُضَرِّيانِ¹ .

وهكذا فالعصبيّة القبليّة والعريكة الجاهليّة التي كان عليها الأشعث وعدد من أصحابه هي التي أوقدت فتنة النهروان بعد تلك الأحداث ، ممّا أدّى إلى أن يُقرن رجل أحق غير واع كأبي موسى الأشعري اليمني إلى رجل محتال مكر مثير للفتن كعمرو بن العاص ، ويبدّل من بعدها مجرى التاريخ الإسلامي !

1 . راجع : ص 517 ح 2587 .

O, ilahi ve insani ölçüler kisvesini giyerek nefsanî arzular, maddî eğilimler ve kabilecilik taassuplarından yana duruşlar sergiliyordu. Şunu zikretmek yerinde olur ki İmam (a.s) hakemiyet için Abdullah b. Abbas'ı seçtiğinde Eş'as dedi ki: "Allah'a yemin olsun ki hayır! Kıyamet de kopuncaya dek Muzer kabilesinden iki kişi bu konuda hakemlik etmeyecektir. Onlar Muzer kabilesinden bir kişiyi seçtiklerine göre sen de Yemen halkından bir kişiyi seç." Ali (a.s) ona şöyle buyurdu: "Ben, sizin Yemenlinizin aldatılmasından korkuyorum. Zira Amr bir işe hevesli oldu mu Allah'tan korkacak biri değildir."

Eş'as dedi ki: "Vallahi onlardan birinin Yemenli olması halinde bir miktar hoşumuza gitmeyecek şekilde hüküm vermeleri, bize, her ikisinin de Muzerli olduğu halde hoşumuza gidecek şekilde hüküm vermelerinden daha sevimlidir."¹

Kabileci ve cahili taassup köküne dayanan mizaç sahibi Eş'as ve daha sonra Nehrevan akımını oluşturan yarenlerinden birkaç kişi Yemenli Ebu Musa Eş'ari gibi dar görüşlü ve ahmak birinin Amr b. As gibi hilekâr, düzenbaz ve fitne makinesi olan birinin karşısına çıkmasına sebep oldular. Sonrasında da İslam tarihinin seyri değiştirildi!

1 - Bkz. s.517, h.2587.

الفصل الأول : نظرة عامة

1 / 1

أسماء مُسْعَرِي الحَرْبِ

وصفت النصوص التاريخية والحديثية مثيري حرب النهروان بخمس صفات، هي:

1 - المارقون

أول من نعتهم بهذا الاسم هو رسول الله (صلى الله عليه وآله)، وذلك أنه كان يرى بالبصيرة الإلهية بأن هذه الفئة بسبب تطرفها الديني تترك من الدين بسرعة بحيث لا يبقى عليها أي أثر من الآثار الحقيقية للدين؛ فقال في هذا المجال: «يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ¹ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَةِ؛ فَيَنْظُرُ الرَّامِي إِلَى سَهْمِهِ، إِلَى نَصْلِهِ، إِلَى رِصَافِهِ، فَيَتَمَارَى فِي الْفَوْقَةِ هَلْ عَلِقَ بِهَا مِنَ الدَّمِ شَيْءٌ»².

2 - الحرورية

أما سبب تسميتهم بالحرورية فقد أورد المبرّد في كتابه «الكامل» ما يلي:
وكان سبب تسميتهم الحرورية أنّ عليّاً رضوان الله عليه لما ناظرهم - بعد مناظرة ابن عباس إياهم - كان فيما قال لهم:

«أَلَا تَعْلَمُونَ أَنَّ هَؤُلَاءِ الْقَوْمَ لَمَّا رَفَعُوا الْمَصَاحِفَ قُلْتُ لَكُمْ: إِنَّ هَذِهِ مَكِيدَةٌ وَوَهْنٌ، وَأَنْتُمْ لَوْ قَصَدُوا إِلَى حُكْمِ الْمَصَاحِفِ لَمْ يَأْتُونِي³. ثُمَّ سَأَلُونِي التَّحْكِيمَ،

1 . «يمرقون من الدين . . .» أي يجوزونه ويخرقونه ويتعدونه كما يخرق السهم المرمي به ويخرج منه ، ومنه حديث عليّ : «أمرت بقتال المارقين» يعني الخوارج (النهاية : ج4 ص320) .

2 . صحيح البخاري : ج6 ص2540 ح6532 ، صحيح مسلم : ج2 ص743 ح147 كلاهما عن أبي سعيد ، سنن أبي داود : ج4 ص243 ح4765 عن أبي سعيد وأنس بن مالك ، مسند ابن حنبل : ج4 ص121 ح11579 عن أبي سعيد ومالك وكلاهما نحوه .

3 . في شرح نهج البلاغة : «لأتوني» .

Birinci Fasıl

Genel Bakış

1/1

Savaşı Çıkaranların İsimleri

Tarih ve hadis metinlerinde Nehrevan savaşını çıkaranlar beş isimle anılmışlardır.

1- Marikin (Dinden Çıkanlar)

Onları bu isimle vasıflandıran ilk kişi Resulullah'tır (s.a.a). Zira Resulullah (s.a.a), bu güruhun dini ifratçılık sebebiyle hızla dinden çıkacağını, öyle ki artık üzerlerinde dinin gerçeklerinden hiçbir eser kalmayacağını ilahi basiretle görmekteydi. Bu hususta şöyle buyurdu: "Ok hedefinden çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar; öyle ki okçu okuna, okun demirine ve ucundaki yarığa bakar; sonra, acaba ona kan bulaşmış mı bulaşmamış mı diye tereddüd eder"¹

2- Haravriyye

Onların bu isimle anılmasının sebebine dair Muberrred, "el-Kamil" kitabında şunları getirmiştir:

Onlara Haravriyye ismi verilmesinin sebebi şu olmuştur: Ali (a.s), İbn-i Abbas'ın ardından onlarla münazara yaparken onlara şöyle demişti: 'Bilmiyor musunuz, o kavim Kur'ân'ları kaldırdığında size demiştim ki: Bu iş, hile ve gevşekliktir. Onlar Kur'ân'ın hükmünü istiyor olsalardı benimle savaşmaya gelmemiş olurlardı. Sonra da benden hakemlik istediler.

1 - *Sahih-i Buhari*, c.6, s.2540, h.6532; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.743, h.147, her ikisi de Ebu Said'den rivayet etmişlerdir; *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.243, h.4765, Ebu Said ve Enes b. Malik'ten rivayet etmiştir; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.121, h.11579, Ebu Said ve Malik'ten rivayet etmiştir.

، أَفَعَلِمْتُمْ أَنَّهُ مَا كَانَ مِنْكُمْ أَحَدٌ أَكْرَهَ لِذَلِكَ مِنِّي؟ قالوا: اللَّهُمَّ نَعَمْ... فَرَجَعَ مَعَهُ مِنْهُمْ
الْفَانِ مِنْ حَرُورَاءَ، وَقَدْ كَانُوا تَجَمَّعُوا بِهَا. فَقَالَ لَهُمْ عَلِيُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ: مَا تُسَمِّيكُمْ؟
ثُمَّ قَالَ: أَتُمُّ الْحَرُورِيَّةَ؛ لِاجْتِمَاعِكُمْ بِحَرُورَاءَ»¹.

3- الشُّرَاة

وهذا الاسم يحمل معنيين متضادين:

أ - مأخوذ من «شَرَى» بمعنى «غضب» وقيل في معناه: سُمُّوا بذلك لأنَّهم غضبوا
وَلَجَّوْا².

ب - مأخوذ من «شَرَى» بمعنى «باع». وكان الخوارج يعتبرون أنفسهم «شُرَاة»
بهذا المعنى ، بزعمهم أَنَّهُمْ شَرَوْا دَنِيَاهُمْ بِالْآخِرَةِ ، وَأَنَّهُمْ مُصَدِّقُونَ لِلآيَةِ الْكَرِيمَةِ: ﴿وَمَنْ
النَّاسُ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾^{3 4}.

وقال علي(عليه السلام) في ردِّ هذه التصوُّر الجاهل : بَلْ إِنَّهُمْ مُصَدِّقُونَ لِهَذِهِ الْآيَةِ:
﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ
يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾⁵.

4- الخوارج

وهذا الاسم من الأسماء المعروفة لمثيري حرب النهروان ، وسُمُّوا بهذا الاسم
لخروجهم عن طاعة الإمام علي(عليه السلام) وتمزدهم على حكمه⁶.

1 . الكامل للميرزا : ج 3 ص 1099 ، شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 274 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 350 وراجع
مروج الذهب : ج 2 ص 405 .
2 . تاج العروس : ج 19 ص 568 ، لسان العرب : ج 14 ص 429 .
3 . البقرة : 207 .
4 . تاج العروس : ج 19 ص 568 ، لسان العرب : ج 14 ص 429 .
5 . الكهف : 103 و 104 .
6 . مجمع البحرين : ج 1 ص 502 .

Hatırlıyor musunuz, aranızdan bu işe benden daha çok rahatsız olan yoktu?'

Dediler ki: 'Allah şahittir ki evet...'

Bunun üzerine Haravra'dan iki bin kişi onunla birlikte geri döndü. Onlar, daha önce orada toplanmışlardı. Ali (a.s) onlara şöyle buyurdu: "Size ne isim verelim?" Sonra da: Sizler "Haravriye"siniz. Çünkü Haravra'da toplanmıştınız." diye buyurdu¹

3- Şurat (öfkeliiler veya satılmışlar)

Bu isimin aslı 'Şera' olup 'gazap etti' ve 'sattı' olmak üzere iki farklı manaya gelmektedir.

Hariciler öfkeli ve inatçı oldukları için gazap manasına gelen Şera diye anılmışlardır.

Ama Hariciler kendileri için Şera'nın 'Sattı' manasını seçmişlerdir. Zira onlar kendi zanlarınca dünyalarını ahiretleri karşılığında sattıklarına ve "*İnsanların öylesi de var ki Allah rızasına nail olmak için kendisini satar, Allah rızasını alır.*"² ayetine mazhar olduklarına inanırlardı.³

Ali (a.s) bu cahilce tasavvuru reddetmek için şöyle buyurmuştur: Hayır, onlar şu ayetin örneğidirler: "*De ki: İşledikleri işler bakımından en fazla ziyan edenler kimlerdir, haber vereyim mi size? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.*"⁴

4- Havaric (Hariciler)

Bu isim Nehrevan savaşını çıkaranların en meşhur isimlerindendir. Onlara, İmam Ali'nin (a.s) itaatinden çıktıkları ve onun hükmüne baş kaldırdıkları için bu isim verilmiştir.⁵

1 - el-Kamil, Muberrred, c.3, s.1099; Şerh-i Nehcü'l-Belağa, c.2, s.274; Biharul-Envar, c.33, s.350. Ayrıca bkz. Murucu'z-Zeheb, c.2, s.405.

2 - Bakara/207.

3 - Tacu'l-Arus, c.19, s.568; Lisanu'l-Arab, c.14, s.429.

4 - Kehf/103-104.

5 - Mecmau'l-Bahreyn, c.1, s.502.

5 - البغاة

البغاة: مشتق من البغي بمعنى التعدي والظلم والفساد. فعندما سُئِلَ علي (عليه السلام) عن أصحاب النهروان هل هم مشركون أم منافقون؟ ستمهم بغاة. ولهذه التسمية جذر قرآني حيث يقول الباري تعالى: ﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾¹.

ومما ينبغي الالتفات إليه في هذا المضمار أن الأسماء الثلاثة الأول خاص بأصحاب النهروان، وأما «الخارج» و «الباغي» فيشملان الناكثين والقاسطين أيضاً، بل يطلقان على كل من تمرد على الإمام العادل.

2 / 1

إخبار النبي عن خصائصهم ومصيرهم

- 2624 . رسول الله (صلى الله عليه وآله) - في الحرورية - : يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ مَرْوَقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ^{2 3} .
- 2625 . عنه (صلى الله عليه وآله) : إِنَّ أَقْوَاماً يَتَعَمَّقُونَ فِي الدِّينِ ، يَمْرُقُونَ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ⁴ .

2626 . صحيح البخاري عن أبي سلمة وعطاء بن يسار :

- 1 . الحجرات : 9 .
- 2 . الرميّة : الصيد الذي ترميه فتقصده وينفذ فيه سهمك . وقيل : هي كلّ دابة مرميّة (النهاية : ج 2 ص 268) .
- 3 . صحيح البخاري : ج 6 ص 2540 ح 6533 عن عبد الله بن عمر ، مسند ابن حنبل : ج 4 ص 67 ح 11285 و ص 137 ح 11648 و ص 146 ح 11695 ، سنن النسائي : ج 5 ص 88 ، سنن أبي داود : ج 4 ص 243 ح 4764 والخمسة الأخيرة عن أبي سعيد الخدري و ص 244 ح 4767 عن سويد بن غفلة و ح 4768 عن زيد بن وهب الجهني وكلاهما عن الإمام علي (عليه السلام) عنه (صلى الله عليه وآله) ، سنن ابن ماجه : ج 1 ص 59 ح 168 عن عبد الله بن مسعود ؛ الإيضاح : ص 49 ، العمدة : ص 464 ح 973 عن سهل بن حنيف .
- 4 . مسند ابن حنبل : ج 4 ص 318 ح 12615 عن أنس بن مالك ، كنز العمال : ج 11 ص 288 ح 31543 نقلاً عن ابن جرير .

5- Buğat

Buğat kelimesinin kökü "beğy" olup haddi aşma, zulüm ve fesad anlamına gelir. İmam Ali'ye (a.s) Nehrevan ashabı hakkında "müşrik midirler yoksa münafık mıdırılar?" diye sorulduğunda onlara "Buğat/haddi aşanlar" ismini verdi. Bu ismin Kur'âni bir kökeni de vardır. Yüce Yaratıcı şöyle buyuruyor: *"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer (Allah'ın emrine) dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve (onlara) adaletli davranın. Çünkü Allah, adaletli davrananları sever."*¹

Bu konuda dikkat edilmesi gereken husus ilk üç ismin Nehrevan ashabına özel olduğu konusudur. "Harici" ve "Bağı" ismi ise "Nakisın (ahdini bozanlar) ve Kasitin (zalimler)" gruplarını da kapsamakta, hatta adil imama başkaldıran herkes için kullanılmaktadır.

2/1

PEYGAMBERİN (S.A.A) HARİCİLERİN ÖZELLİKLERİNİ VE ÂKİBETİNİ HABER VERMESİ

2624- Resulullah (s.a.a) [Haravriyye hakkında buyuruyor]: Onlar, okun hedeften çıktığı gibi İslamdan çıkarlar.²

2625- Resulullah (s.a.a): Birtakım topluluklar dinde yersiz derinleşirler; okun hedeften çıkması gibi de ondan çıkıverirler.³

2626- Sahih-i Buhari [Ebu Seleme ve Ata b. Yesar'dan]:

1 - Hucurat/9.

2 - Sahih-i Buhari, c.6, s.2540, h.6533, Abdullah b. Ömer'den rivayet etmiştir; Müsned-i İbn-i Hanbel, c.4, s.67, h.11285, s.137, h.11648 ve s.146, h.11695; Sünen-i Nesai, c.5, s.88; Sünen-i Ebu Davud, c.4, s.243, h.4764, son beş rivayet Ebu Said Hudri'den rivayet edilmiştir, s.244, h.4767, Suveyd b. Gafle'den ve h.4768, Zeyd b. Vahab Ceheni'den, her ikisi de İmam Ali (a.s) vasıtasıyla Resulullah'tan (s.a.a) rivayet etmişlerdir; Sünen-i İbn-i Mace, c.1, s.59, h.168, Abdullah b. Mesud'dan rivayet etmiştir; el-İzah, s.49; el-Umde, s.464, h.973, Sehl b. Huneyf'ten rivayet etmiştir.

3 - Müsned-i İbn-i Hanbel, c.4, s.318, h.12615, Enes b. Malik'ten rivayet etmiştir; Kenzu'l-Ummal, c.11, s.288, h.31543, İbn-i Cerir'den rivayet etmiştir.

إِنَّمَا أَتَى أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ فَسَأَلَهُ عَنِ الْحَزْرِيَّةِ : أَسَمِعْتَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) ؟ قَالَ : لَا أَدْرِي مَا الْحَزْرِيَّةُ ؟ سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : يُخْرَجُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ - وَلَمْ يَقُلْ مِنْهَا - قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ ، مَعَ صَلَاتِهِمْ ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ خُلُوقَهُمْ أَوْ خَنَاجِرُهُمْ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرَوِّقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَّةِ فَيَنْظُرُ الزَّامِي إِلَى سَهْمِهِ ، إِلَى نَصْلِهِ ، إِلَى رِصَافِهِ¹ ، فَيَتَبَارَى² فِي الْفَوْقَةِ ، هَلْ عَلِقَ بِهَا مِنَ الدَّمِ شَيْءٌ³ .

2627 . صحيح مسلم عن أبي سعيد الخدري : إِنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) ذَكَرَ قَوْمًا يَكُونُونَ فِي أُمَّتِهِ يَخْرُجُونَ فِي فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ ، سِيَاهُهُمُ التَّحَالُقُ ، هُمُ شَرُّ الْخَلْقِ - أَوْ مِنْ أَشَرِّ الْخَلْقِ - يَبْتَلُهُمُ أَدْنَى الطَّائِفَتَيْنِ إِلَى الْحَقِّ⁴ .

2628 . صحيح مسلم عن أبي ذر : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) : إِنَّ بَعْدِي مِنْ أُمَّتِي - أَوْ سَيَكُونُ بَعْدِي مِنْ أُمَّتِي - قَوْمٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ خَلْقَهُمْ ، يَخْرُجُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يُخْرَجُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ، ثُمَّ لَا يَعُودُونَ فِيهِ . هُمُ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ^{5 6} .

2629 . رسول الله (صلى الله عليه وآله) : تَمَرُقُ مَارِقَةٌ فِي فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ ، فَيَبْلِي قَتْلُهُمْ أَوَّلَى الطَّائِفَتَيْنِ⁷ بِالْحَقِّ⁸ .

1 . الرِّصَافُ : عَقَبٌ يُلَوَّى عَلَى مَدْخَلِ النِّصْلِ فِيهِ (النهاية : ج 2 ص 227) .

2 . تَمَارَى : شَاكَّ (لسان العرب : ج 15 ص 278) .

3 . صحيح البخاري : ج 6 ص 2540 ح 6532 ، صحيح مسلم : ج 2 ص 743 ح 147 ، سنن أبي داود :

ج 4 ص 243 ح 4765 عن أبي سعيد وأنس بن مالك ، مسند ابن حنبل : ج 4 ص 121 ح 11759 عن أبي سعيد وكلاهما نحوه .

4 . صحيح مسلم : ج 2 ص 745 ح 149 ، مسند ابن حنبل : ج 4 ص 12 ح 11018 ، صحيح ابن حبان :

ج 15 ص 138 ح 6740 .

5 . الخلق : الناس ، والخلقة : البهائم ، وقيل : هما بمعنى واحد ، ويريد بهما : جميع الخلائق (النهاية : ج 2 ص 70) .

6 . صحيح مسلم : ج 2 ص 750 ح 158 ، سنن ابن ماجه : ج 1 ص 60 ح 170 ، سنن الدارمي : ج 2

ص 660 ح 2344 ، المعجم الكبير : ج 5 ص 20 ح 4461 كلُّها عن أبي ذر ورافع بن عمرو .

7 . المقصود من الطائفتين هما الطائفتان المتحاربتان في صفين .

8 . صحيح مسلم : ج 2 ص 746 ح 152 و ص 745 ح 150 ، سنن أبي داود : ج 4 ص 217 ح 4667 ،

مسند ابن حنبل : ج 4 ص 65 ح 11275 و ص 97 ح 11448 و ص 192 ح 11921 ، خصائص أمير المؤمنين

للنسائي : ص 301 ح 167 وليس فيه «في فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ» و ص 302 ح 171 و ح 170 و ح 172 ، السنن

الكبرى : ج 8 ص 294 ح 16695 و ص 324 ح 16779 كلُّها عن أبي سعيد الخدري والأربعة الأخيرة نحوه .

O ikisi Ebu Said Hudri'nin yanına geldiler ve ona Haravriyye hakkında Peygamberden (s.a.a) bir şey duyup duymadığını sordular. Ebu Said dedi ki: Haravriye'nin ne olduğunu bilmiyorum. Peygamberin (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Bu ümmette ("bu ümmetten" buyurmadı) bir kavim çıkacak, kendi namazlarının yanında sizin namazınızı küçümseyecekler; Kur'ân'ı okudukları halde boğazlarından veya gırtlaklarından öteye geçmeyecek; ok hedefinden çıktığı gibi onlar da dinden çıkacaklar; öyle ki okçu okuna, okun demirine ve ucundaki yarığa bakar; sonra (okun hızından dolayı) acaba ona kan bulaşmış mı? diye tereddüt eder."¹

2627- Sahih-i Müslim [Ebu Said Hudri'den]: Peygamber (s.a.a) ümmeti içinde halktan uzaklaşacak olan, görünüşlerinde başları tıraş edilmiş bir gürühtan söz etti; onlar halkın en kötülerini veya en kötülerindendirler. Hakka en yakın olan iki gruptan biri onları öldürecektir.²

2628- Sahih-i Müslim [Ebuzer'den]: Resulullah (s.a.a) şöyle buyurdu: Benden sonra ümmetimden [veya benden sonra çok yakında ümmetimden] Kur'ân'ı okudukları halde boğazlarından öteye geçmeyecek bir kavim gelecek; ok hedeften çıktığı gibi dinden çıkacaklar, sonra da ona dönmeyecekler. Onlar halkın ve yaratılmışların en kötüsüdürler.³

2629- Resulullah (s.a.a): Halktan bir grup dinden çıkacak, sonra da iki taifeden hakka en yakın olanı onları öldürecektir.⁴

1- *Sahih-i Buhari*, c.6, s.2540, h.6532; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.743, h.147; *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.243, h.4765, Ebu Said ve Enes b. Malik'ten rivayet etmiştir; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.121, h.11759, Ebu Said'den rivayet etmiştir.

2 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.745, h.149; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.12, h.11018; *Sahih-i İbn-i Habbab*, c.15, s.138, h.6740.

3 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.750, h.158; *Sünen-i İbn-i Mace*, c.1, s.60, h.170; *Sünen-i Daremi*, c.2, s.660, h.2344; *el-Mucemu'l-Kebir*, c.5, s.20, h.4461, hepsi de Ebuzer'den ve Rafi b. Amr'dan rivayet etmişlerdir.

4 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.746, h.152 ve s.745, h.150; *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.217, h.4667; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.65, h.11275, s.97, h.11448 ve s.192, h.11921; *Hasais-i Emirülmüminin*, Nesai, s.301, h.167 ve s.302, h.171 ve h.170 ve h.172; *es-Sünenü'l-Kubra*, c.8, s.294, h.16695 ve s.324, h.16779, hepsi de Ebu Said Hudri'den rivayet etmişlerdir.

2630 . عنه (صلى الله عليه وآله): تكون في أمتي فرقتان ; فَتَخْرُجُ مِنْ بَيْنِهِمَا مَارِقَةٌ ، يَلِي قَتْلَهُمْ أَوْلَاهُمْ بِالْحَقِّ ¹ .

2631 . عنه (صلى الله عليه وآله): إِنَّ فِرْقَةً تَخْرُجُ عِنْدَ اخْتِلَافِ التَّائِسِ ، تَقْتُلُهُمْ أَقْرَبُ الطَّائِفَتَيْنِ بِالْحَقِّ ² .

2632 . سنن أبي داود عن أبي سعيد الخدري وأنس بن مالك عن رسول الله (صلى الله عليه وآله): سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ ، قَوْمٌ يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسَيِّئُونَ الْفِعْلَ ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرِّمِيَّةِ ، لَا يَرْجِعُونَ حَتَّى يَرْتَدَّ عَلَى فُوقِهِ ، هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ ، طَوْبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتْلُوهُ ، يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ وَلَيْسُوا مِنْهُ فِي شَيْءٍ ، مَنْ قَاتَلَهُمْ كَانَ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ . قالوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا سِيَاهُمْ ؟ قَالَ : التَّحْلِيْقُ ³ .

2633 . رسول الله (صلى الله عليه وآله): يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الْأَسْنَانِ ، سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ ، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرِّمِيَّةِ ، لَا يُجَاوِزُ إِيْمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ؛ فَإِنَّ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ⁴ .

1 . صحيح مسلم : ج 2 ص 746 ح 151 ، مسند ابن حنبل : ج 4 ص 158 ح 11750 ، خصائص

أمير المؤمنين للنسائي : ص 301 ح 169 كلاهما نحوه وكلها عن أبي سعيد الخدري .

2 . المصنّف لابن أبي شيبة : ج 8 ص 737 ح 34 ، مسند أبي يعلى : ج 1 ص 249 ح 469 كلاهما عن أبي وائل

عن الإمام عليّ (عليه السلام) ، خصائص أمير المؤمنين للنسائي : ص 304 ح 173 عن أبي سعيد الخدري نحوه .

3 . سنن أبي داود : ج 4 ص 243 ح 4765 ، مسند ابن حنبل : ج 4 ص 446 ح 13337 وزاد فيه «يحقر

أحدهم صلاته مع صلاتهم ، وصيامه مع صيامهم» بعد «تراقبهم» ، السنن الكبرى : ج 8 ص 297 ح 16703 ، المستدرک علی الصحیحین : ج 2 ص 161 ح 2649 نحوه ؛ إعلام الوری : ج 1 ص 92 كلاهما عن أنس بن مالك .

4 . صحيح البخاري : ج 3 ص 1322 ح 3415 ، سنن أبي داود : ج 4 ص 244 ح 4767 ، السنن الكبرى :

ج 8 ص 325 ح 16781 ، صحيح مسلم : ج 2 ص 746 ح 154 ، سنن النسائي : ج 7 ص 119 ، مسند ابن

حنبل : ج 1 ص 177 ح 616 كلاهما عن سويد بن غفلة عن الإمام عليّ (عليه السلام) ، سنن الترمذي : ج 4 ص 481

ح 2188 ، سنن ابن ماجه : ج 1 ص 59 ح 168 ، مسند أبي يعلى : ج 5 ص 177 ح 5380 والثلاثة الأخيرة عن

عبد الله بن مسعود والستة الأخيرة نحوه .

2630- Resulullah (s.a.a): Ümmetimde iki fırka oluşacak: Bu iki fırkadan biri dinden çıkacak; hakka en yakın olanı onları öldürecek.¹

2631- Resulullah (s.a.a): İnsanlar ihtilafa düştüklerinde bir güruh dinden çıkacaktır. Onları iki taifeden hakka en yakın olanı öldürecektir.²

2632- Sünen-i Ebu Davud [*Ebu Said Hudri ve Enes b. Malik vasıtasıyla Resulullah'tan (s.a.a)*]: Çok yakında ümmetimde ihtilaf ve tefrika oluşacak. Güzel söz söyleyip kötü amel işleyen bir güruh Kur'ân'ı okudukları halde köprücük kemiğinden öteye geçmeyecek; okun hedeften çıktığı gibi dinden çıkacaklar; ok gezine dönünceye kadar [ki bu imkansızdır] onlar geri dönmeyeceklerdir. Onlar halkın ve yaratılmışların en kötüsüdürler. Ne mutlu onları öldürene ve onların öldürdüğüne! Allah'ın kitabından hiçbir nasıpları olmadığı halde ona davet ederler. Her kim onlarla savaşırsa Allah'a onlardan daha yakın olur.

Dediler ki: Ey Allah'ın Resülü! Onların alameti nedir?

Buyurdu: Başı traş etmek.³

2633- Resulullah (s.a.a): Ahir zamanda yaşları küçük, akılları az bir kavim gelecek; onlar, halkın en güzel sözünü söylerler ve ok hedeften çıkıp uzaklaştığı gibi İslam'dan uzaklaşırlar. İmanları boğazlarından öteye geçmez. Nerede karşınıza çıksalar öldürün onları! Zira onları öldürmede öldüren için kıyamet günü mükafat vardır.⁴

1 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.746, h.151; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.158, h.11750; *Hasais-i Emirülmüminin*, Nesai, s.301, h.169, hepsi de Ebu Said Hudri'den rivayet etmişlerdir.

2 - *el-Musannef*, İbn-i Ebu Şeybe, c.8, s.737, h.34; *Müsned-i Ebu Ya'la*, c.1, s.249, h.469, her ikisi de Ebu Vail vasıtasıyla İmam Ali'den (a.s) rivayet etmişlerdir; *Hasais-i Emiru'l-Müminin*, Nesai, s.304, h.173, Ebu Said Hudri'den rivayet etmiştir.

3 - *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.243, h.4765; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.4, s.446, h.13337; *es-Sünenü'l-Kubra*, c.8, s.297, h.16703; *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, c.2, s.161, h.2649; *İlamu'l-Vera*, c.1, s.92, her ikisi de Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir.

4 - *Sahih-i Buhari*, c.3, s.1322, h.3415; *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.244, h.4767; *es-Sünenü'l-Kubra*, c.8, s.325, h.16781; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.746, h.154; *Sünen-i Nesai*, c.7, s.119; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.1, s.177, h.616, Süveyd b. Gafle vasıtası ile İmam Ali'den (a.s) rivayet etmiştir; *Sünen-i Tirmizi*, c.4, s.481, h.2188; *Sünen-i İbn-i Mace*, c.1, s.59, h.168; *Müsned-i Ebu Ya'la*, c.5, s.177, h.5380, son üçü Abdullah b. Mesud'dan rivayet etmiştir.

2634 . المستدرك على الصحيحين عن أنس : إِنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله)
 قَالَ : سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي اخْتِلَافٌ وَفُرْقَةٌ ، وَسَيَجِيءُ قَوْمٌ يُعْجِبُونَكُمْ وَتُعْجِبُهُمْ أَنْفُسُهُمْ ،
 الَّذِينَ يَقْتُلُونَهُمْ أَوْلَى بِاللَّهِ مِنْهُمْ ، يُحْسِنُونَ الْقِيلَ وَيُسَيِّئُونَ الْفِعْلَ ، وَيَدْعُونَ إِلَى اللَّهِ
 وَلَيْسُوا مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَأَيُّمُوهُمْ¹ . قالوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أُنْعِمْتُمْ لَنَا .
 قَالَ : آيُهُمُ الْحَلْقُ وَالتَّسْبِيحُ . يَعْنِي اسْتِئْصَالَ التَّقْصِيرِ ، قَالَ : وَالتَّسْبِيحُ اسْتِئْصَالُ
 الشَّعْرِ² .

2635 . مسند ابن حنبل عن سعيد بن جهمان : كُنَّا نَقَاتِلُ الْخَوَارِجَ وَفِينَا
 عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى وَقَدْ لَحِقَ لَهُ غُلَامٌ بِالْخَوَارِجِ ، وَهُمْ مِنْ ذَلِكَ الشَّطْرِ وَخُنُ
 مِنْ ذَا الشَّطْرِ ، فَنادَيْنَاهُ : أبا فَيْرُوزَ ، أبا فَيْرُوزَ ! وَيَحْكُ ! هَذَا مَوْلَاكَ عَبْدُ اللَّهِ
 بْنُ أَبِي أَوْفَى ، قَالَ : نَعَمْ الرَّجُلُ هُوَ لَوْ هَاجَرَ !

قَالَ : مَا يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ ؟ قَالَ : قُلْنَا : يَقُولُ : نَعَمْ الرَّجُلُ لَوْ هَاجَرَ ! قَالَ :
 فَقَالَ : أِهْجَرَةُ بَعْدَ هِجْرَتِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ؟ ثُمَّ قَالَ : سَمِعْتُ
 رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : طُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ وَقَتَلُوهُ³ .

2636 . صحيح البخاري عن يسير بن عمرو : قُلْتُ لِسَهْلِ بْنِ حَنْفٍ : هَلْ
 سَمِعْتَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ فِي الْخَوَارِجِ شَيْئاً ؟ قَالَ : سَمِعْتُهُ يَقُولُ -
 وَأَهْوَى يَدَيْهِ قَبْلَ الْعِرَاقِ - : يَخْرِجُ مِنْهُ قَوْمٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ ، لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ ،

1 . أي اقتلوهم ، وهو مجاز (تاج العروس : ج 17 ص 711) .

2 . المستدرك على الصحيحين : ج 2 ص 160 ح 2648 .

3 . مسند ابن حنبل : ج 7 ص 54 ح 19170 و ص 106 ح 19431 ، السنة لابن أحمد بن حنبل : ص 279

ح 1447 ، الطبقات الكبرى : ج 4 ص 301 والثلاثة الأخيرة عن سعيد بن جهمان ، السنة لابن أبي عاصم : ص 424
 ح 906 عن أبي حفص وكلها نحوه .

2634- *el-Müstedrek ala's-Sahihayn* [Enes'ten]: Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: Çok yakında ümmetim içinde ihtilaf ve ayrılık çıkacaktır. Yakında beğeneceğiniz ve kendilerini beğenen bir kavim gelecektir. Onları öldürecek olanlar Allah'a onlardan daha yakındır. Onlar güzel söz söyleyip kötü amel edenlerdir; Allah'a davet ederler, oysa Ondan hiçbir nasipleri yoktur. Onlarla karşılaştığınızda öldürün onları!

Dediler ki: Ey Allah'ın Resulü! Onların özelliğini bize açıkla.

Buyurdu: Onların alametleri, traş ve tesbittir. (Yani saçlarını dipten kesecekler. Tesbit, kısaltmada aşırı gitmek manasındadır.)¹

2635- *Müsned-i İbn-i Hanbel* [Said b. Cemhan'dan]: Haricilerle savaşıyorduk. Abdullah b. Ebu Evfa aramızdaydı. Onun kölesi Haricilere katılmıştı. Onlar nehrin öbür kıyısında biz ise bu taraftaki kıyısında idik. Ona şöyle seslendik: Ey Ebu Firuz! Ey Ebu Firuz! Yazıklar olsun sana! Bu, senin efendin Abdullah b. Ebu Evfa'dır.

Dedi ki: Ne iyi adamdı, eğer hicret etseydi!

Abdullah dedi ki: Şu Allah'ın düşmanı ne diyor?

Dedi ki: Diyor ki: Ne iyi adamdı, eğer hicret etseydi!

Bunun üzerine Abdullah dedi ki: 'Acaba Resulullah'la (s.a.a) olan hicretimden sonra bir hicret mi var?' Sonra dedi ki: 'Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: Ne mutlu onları öldürene ve onların öldürdüğüne!'²

2636- *Sahih-i Buhari* [Yesir b. Amr'dan]: Sehl b. Hüneyf'e dedim ki: Acaba Peygamberin (s.a.a) Hariciler hakkında bir şey söylediğini duydun mu?

Dedi ki: Onun [Irak tarafına işaret ederek] şöyle buyurduğunu duydum: Oradan bir kavim çıkacak; Kur'ân'ı okuyacaklar ve [ancak okumaları] köprücük kemiğinden öteye geçmeyecek;

1 - *el-Müstedrek ala's-Sahihayn*, c.2, s.160, h.2648.

2 - *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.7, s.54, h.1917 ve s.106, h.19431; *es-Sünnet, İbn-i Ahmed b. Hanbel*, s.279, h.1447; *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.4, s.301, son üçü Said b. Cemhan'dan rivayet etmiştir; *es-Sünnet*, İbn-i Ebu Asim, s.424, h.906, Ebu Hafs'tan rivayet etmiştir.

، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ مُرُوقَ السَّهْمِ
مِنَ الرَّمِيَّةِ¹ .

2637 . شرح نهج البلاغة : قَدْ تَظَاهَرَتِ الْأَخْبَارُ - حَتَّى بَلَغَتْ حَدَّ التَّوَاتُرِ - بِمَا
وَعَدَ اللَّهُ تَعَالَى قَاتِلِي الْخَوَارِجِ مِنَ الثَّوَابِ عَلَى لِسَانِ رَسُولِهِ (صلى الله عليه وآله)² .

3 / 1

روايات عائشة فيهم

2638 . السنة عن أبي سعيد الرقاشي : دَخَلْتُ عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَتْ : مَا بَالُ
أَبِي الْحَسَنِ يَتَّقِلُ أَصْحَابَهُ الْقُرَاءَ ؟ ! قَالَ : قُلْتُ : يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ ، إِنَّا وَجَدْنَا فِي الْقَتْلِ
ذَا الثَّدْيَةِ . قَالَ :

فَشَهِقَتْ أَوْ تَنَفَّسَتْ ثُمَّ قَالَتْ : كَاتِمُ الشَّهَادَةِ مَعَ شَاهِدِ الزَّوْرِ ، سَمِعْتُ
رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَقُولُ : يَتَّقِلُ هَذِهِ الْعِصَابَةَ خَيْرُ أُمَّتِي³ .

2639 . شرح نهج البلاغة عن مسروق : إِنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ لَهُ لَمَّا عَرَفَتْ أَنَّ
عَلِيًّا (عليه السلام) قَتَلَ ذَا الثَّدْيَةِ : لَعَنَ اللَّهُ عَمْرَو بْنَ الْعَاصِ ! فَإِنَّهُ كَتَبَ إِلَيَّ يُخْبِرُنِي أَنَّهُ
قَتَلَهُ بِالْإِسْكَانْدَرِيَّةِ ، أَلَا إِنَّهُ لَيْسَ يَمْنَعُنِي مَا فِي نَفْسِي أَنْ أَقُولَ مَا سَمِعْتُهُ مِنْ
رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، يَقُولُ : يَفْتُلُهُ خَيْرُ أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي⁴ .

2640 . شرح نهج البلاغة عن مسروق : قَالَتْ لِي عَائِشَةُ : إِنَّكَ مِنْ وُلْدِي ،
وَمِنْ أَحَبِّهِمْ إِلَيَّ ، فَهَلْ عِنْدَكَ عِلْمٌ مِنَ الْمَخْدَجِ ؟

1 . صحيح البخاري : ج 6 ص 2541 ح 6535 ، صحيح مسلم : ج 2 ص 750 ح 159 ، مسند ابن حنبل :
ج 5 ص 410 ح 15977 ، السنة لابن أبي عاصم : ص 425 ح 908 كلها نحوه .
2 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 265 .
3 . السنة لابن أبي عاصم : ص 585 ح 1327 ، المعجم الأوسط : ج 7 ص 210 ح 7295 .
4 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 268 ؛ كشف الغمّة : ج 1 ص 158 عن أبي اليسر الأنصاري نحوه ،
بحار الأنوار : ج 33 ص 340 .

ok hedefinden çıkıp uzaklaştığı gibi İslam'dan çıkacaklar.¹

2637- Şerh-i Nehcü'l-Belağa : Yüce Allah'ın, Resulü (s.a.a) diliyle Haricileri öldürenlere vaat ettiği mükafat hakkındaki haberler oldukça fazladır, hatta tevatür haddine ulaşmıştır.²

3/1

AYŞE'NİN HARİCİLER HAKKINDAKİ RİVAYETLERİ

2638- es-Sünnet [Ebu Said Rakkaşi'den]: Ayşe'nin yanına vardım. Bana dedi ki: Ebul Hasan'a ne oluyor ki Kur'ân kâripleri olan yarenlerini öldürüyor?!

Dedim ki: Ey Müminlerin Annesi! Biz öldürülenler arasında Zu-Sudeyye'yi bulduk.

Ayşe derinden bir ah veya nefes çekti ve şöyle dedi: Şahitliği gizleyen yalancı şahit gibidir. [Onun için ben de gizlemeyeceğim ve söylüyorum:] Resulullah'ın (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Bu güruhu ümmetimin en hayırlısı öldürecektir."³

2639- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Mesruk'tan]: Ayşe, Ali'nin (a.s) Zu-Sudeyye'yi öldürdüğünü duyunca Mesruk'a dedi ki: Allah Amr b. As'a lanet etsin! Bana yazdığı mektubunda onu kendisinin İskenderiye'de öldürdüğünü haber vermişti. Şimdi o benim içimdeki şeyi, Resulullah'tan (s.a.a) işittiğim şu sözü söylememe engel olamaz: "Onu (Zu-Sudeyye'yi) ümmetimin benden sonra en hayırlısı öldürecektir."⁴

2640- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [Mesruk'tan]: Ayşe bana dedi ki: Sen benim evlatlarımdansın ve onların arasından bana en sevimli olansın. Acaba şu eli nakıs adam (Zu-Sudeyye) hakkında bilgin var mı?

1 - *Sahih-i Buhari*, c.6, s.2541, h.6535; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.750, h.159; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.5, s.410, h.15977; *es-Sünnet*, İbn-i Ebu Asim, s.425, h.908.

2 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.265.

3 - *es-Sünnet*, İbn-i Ebu Asim, s.585, h.1327; *el-Mucamu'l-Evsat*, c.7, s.210, h.7295.

4 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.268; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.158, Ebu Yusr En-sari'den rivayet etmiştir; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.340.

فَقُلْتُ : نَعَمْ ، قَتَلَهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَى نَهْرٍ يُقَالُ لِاعْلَاهُ : تَامَرًا ، وَلَا سَفْلَهُ :
النَّهْرَوَانُ ، بَيْنَ لَخَاقِيْقٍ¹ وَطَرْفَاءَ .
قَالَتْ : ابْغِي عَلَى ذَلِكَ بَيْتَةً ، فَأَقِمْتُ رِجَالًا شَهِدُوا عِنْدَهَا بِذَلِكَ .
فَقُلْتُ لَهَا : سَأَلْتُكَ بِصَاحِبِ الْقَبْرِ ، مَا الَّذِي سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه
وآله) فِيهِمْ ؟
فَقَالَتْ : نَعَمْ ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ : إِنَّهُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ ، يَقْتُلُهُمْ خَيْرُ الْخَلْقِ
وَالْخَلِيقَةِ ، وَأَقْرَبُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَسِيلَةً² .

4 / 1

المَارِقُونَ مِنْ وَجْهَةِ قَظَرِ الْإِمَامِ

2641 . الإمام الحسين عن الإمام علي (عليهما السلام) : أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ أَهْلِ
النَّهْرَوَانِ³ أَمْشُرِكِينَ كَانُوا ؟ قَالَ : مِنْ الشِّرْكِ فَرَّوْا ، فَقِيلَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ،
مُنَافِقِينَ كَانُوا ؟ قَالَ : الْمُنَافِقُونَ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ، فَقِيلَ لَهُ : فَمَا هُمْ ؟ قَالَ :
قَوْمٌ بَعَوْا عَلَيْنَا ، فَتَصَرَّنَا اللَّهُ عَلَيْهِمْ⁴ .

1 . اللخاقيق : واحدها لحقوق ; وهي شقوق في الأرض (لسان العرب : ج 10 ص 329) .

2 . شرح نَجْمِ الْبَلَاغَةِ : ج 2 ص 267 ، المناقب لابن المغازلي : ص 56 ح 79 ; شرح الأخبار : ج 1 ص 141
ح 74 ، كشف الغمّة : ج 1 ص 159 ، المناقب للكوبي : ج 2 ص 361 ح 839 و ص 534 ح 1035 كلّها نحوه
وراجع فتح الباري : ج 12 ص 286 ومجمع الزوائد : ج 6 ص 359 ح 10447 وبشارة المصطفى : ص 241 وعوالي
الآل : ج 4 ص 87 ح 110 والمسترشد : ص 281 ح 92 وشرح الأخبار : ج 2 ص 59 ح 421 و ص 64 ح 428 .

3 . نهروان : هي كورة واسعة بين بغداد وواسط من الجانب الشرقي ، حدّها الأعلى متصل ببغداد ، وفيها عدّة بلاد
متوسطة ، وكان بها وقعة لأمر المؤمنين عليّ بن أبي طالب (عليه السلام) مع الخوارج مشهورة (معجم البلدان : ج 5 ص 324) .

4 . الجعفریات : ص 234 ، مسند زيد : ص 410 وفيه «أهل الجمل وصفين وأهل النهروان» بدل «أهل
النهروان» ; السنن الكبرى : ج 8 ص 302 ح 16722 عن شقيق بن سلمة ، المصنّف لابن أبي شيبه : ج 8 ص 743
ح 62 عن طارق بن شهاب ، تفسير القرطبي : ج 16 ص 323 عن الحارث الأعور وفيه «أهل البغي من أهل الجمل
وصفين» بدل «أهل النهروان» ، البداية والنهاية : ج 7 ص 290 عن علقمة بن عامر والأربعة الأخيرة من دون إسناد إلى
المعصوم وكلّها نحوه .

Dedim ki: Evet, Ali b. Ebu Talib onu nehrin yanında öldürdü. O nehrin yukarısına Tamerra, aşağısına ise Nehrevan deniliyor. Derelerle ilgin ağaçları arasındadır.

Ayşe dedi ki: Benim için buna dair şahit getir.

Ben de birkaç kişi getirdim; onlar Ayşe'nin yanında buna şahitlik ettiler.

Ona dedim ki: Seni şu kabrin sahibine (Peygamberin (s.a.a) kabrine) yemin veriyorum, Resulullah'tan (s.a.a) onlar hakkında ne duydu?

Ayşe dedi ki: Evet, onun şöyle buyurduğunu duydum: Onlar halkın ve yaratılmışların en kötüsüdürler. Onları halkın ve yaratılmışların en iyisi ve Allah katında vesile olarak en yakın olanı öldürecektir.¹

4/1

İMAM'IN BAKIŞ AÇISINDAN HARİCİLER

2641- İmam Hüseyin (a.s) İmam Ali'den (a.s) Nehrevan² halkı hakkında "Onlar müşrikler miydi?" diye sorulduğunda buyurdu ki: Şirkten kaçmışlardı.

Denildi ki: Ey Emirülmüminin! Münafık mıydılar?

Buyurdu: Münafıklar Allah'ı çok az zikrederler.

Denildi ki: O halde onlar ne idiler?

1 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.267; *el-Menakib*, İbn-i Meğazili, s.56, h.79; *Şerhu'l-Ahbar*, c.1, s.141, h.74; *Keşfu'l-Gümme*, c.1, s.159; *el-Menakib*, Kufi, c.2, s.361, h.839 ve s.534, h.1035. Ayrıca bkz. *Fethü'l-Bari*, c.12, s.286; *Mecmeu'z-Zevaid*, c.6, s.359, h.10447; *Bişaretu'l-Mustafa*, s.241; *Evaliu'l-Leali*, c.4, s.87, h.110; *el-Müsterşed*, s.281, h.92; *Şerhu'l-Ahbar*, c.2, s.59, h.421 ve s.64, h.428.

2 - Nehrevan, Bağdat ve Vasıt'ın doğusunda geniş bir bölgedir. Üst taraftan sınırı Bağdat'a dayanır. Orada birkaç küçük şehir vardır. Emirülmüminin'le (a.s) Hariciler arasındaki meşhur savaş bu bölgede cereyan etmiştir. (*Mucemu'l-Buldan*, c.5, s.324).

قال : قَوْمٌ بَعَوْا عَلَيْنَا ، فَتَصَرَّنَا اللَّهُ عَلَيْهِمْ ¹ .

2642 . الفتوح عن حبيب بن عاصم الأزدي - للإمام علي (عليه السلام) - : يا أمير المؤمنين ، هؤلاء الذين ثقتلهم ، أكفأهم ؟

فَقَالَ عَلِيٌّ : مِنَ الْكَفْرِ هَرَبُوا ، وفيه وَقَعُوا . قال : أَفَمُنَافِقُونَ ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ : إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا . قال : فَمَا هُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى أَقَاتِلَهُمْ عَلَى بَصِيرَةٍ وَيَقِينُ ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ : هُمْ قَوْمٌ مَرَقُوا مِنْ دِينِ الْإِسْلَامِ ، كَمَا مَرَقَ السَّهْمُ مِنَ الرِّمَّةِ ؛ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ فَلَا يَتَجَاوَرُ تَرْاقِيَهُمْ ، فَطُوبَى لِمَنْ قَتَلَهُمْ أَوْ قَتَلُوهُ ² .

2643 . المستدرك على الصحيحين عن عامر بن واثلة : سَمِعْتُ عَلِيًّا (رضي الله عنه) قَامَ فَقَالَ : سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي ، وَلَنْ تَسْأَلُوا بَعْدِي مِثْلِي .

فَقَامَ ابْنُ الْكَوَاءِ فَقَالَ : مَنْ «الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ» ³ ؟ قَالَ : مُنَافِقُو قُرَيْشٍ قَالَ : فَمَنْ (الَّذِينَ صَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا) ⁴ ؟ قَالَ : مِنْهُمْ أَهْلُ حَزْرَاءَ ⁵ . ⁶

1 . الجعفریات : ص 234 ، مسند زيد : ص 410 وفيه «أهل الجمل وصقین وأهل النهروان» بدل «أهل النهروان» ؛ السنن الكبرى : ج 8 ص 302 ح 16722 عن شقيق بن سلمة ، المصنّف لابن أبي شيبة : ج 8 ص 743 ح 62 عن طارق بن شهاب ، تفسير القرطبي : ج 16 ص 323 عن الحارث الأعور وفيه «أهل البغي من أهل الجمل وصقین» بدل «أهل النهروان» ، البداية والنهاية : ج 7 ص 290 عن علقمة بن عامر والأربعة الأخيرة من دون إسناد إلى المعصوم وكلها نحوه .

2 . الفتوح : ج 4 ص 272 .

3 . إبراهيم : 28 .

4 . الكهف : 104 .

5 . حَزْرَاءُ : هي قرية بظاهر الكوفة ، وقيل : موضع على ميلين منها ؛ نزل به الخوارج الذين خالفوا علي بن أبي طالب (رضي الله عنه) ، فنسبوا إليها (معجم البلدان : ج 2 ص 245) .

6 . المستدرك على الصحيحين : ج 2 ص 383 ح 3342 ، السنة لابن أحمد بن حنبل : ص 278 ح 1443 نحوه ، المناقب لابن المغازلي : ص 58 ح 84 وفيه «وبلك هم أهل حَزْرَاءَ» ؛ العمدة : ص 461 ح 967 كلها نحوه وراجع تفسير الطبري : ج 9 الجزء 16 ص 34 .

Buyurdu: Bize karşı haddi aşan bir topluluktular; Allah da bizi onlara karşı zafere ulaştırdı.¹

2642- el-Futuh: Habib b. Asim Ezdi, İmam Ali'ye (a.s) "Ey Emirülmüminin! Kendilerine karşı savaştığımız şu insanlar kâfir midirler?" diye sordu. Ali (a.s) buyurdu ki: 'Küfürden kaçtılar ve ona düştüler.' O, 'Yoksa onlar münafık mıdır?' diye sorduğunda Ali (a.s) buyurdu: 'Doğrusu münafıklar Allah'ı pek az zikrederler.' Bunun üzerine Habib şöyle sordu: 'Ey Emirülmüminin! O halde onlar nedirler ki onlar karşı savaşımızda basiret ve yakın üzere olalım?' Ali (a.s) şöyle cevap verdi: 'Onlar okun hedeften çıkıp uzaklaştığı gibi İslam dininden çıkıp uzaklaşmış bir topluluktur; Kur'ân'ı okurlar, ancak [okumaları] köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Ne mutlu onları öldürene ve onların öldürdüğüne!'²

2643- el-Mustedrek ala's-Sahihayn [Amir b. Vasile'den]: Ali'nin (a.s) ayağa kalkarak şöyle buyurduğunu duydum: 'Beni kaybetmeden önce sorun bana; benden sonra asla soramayacaksınız.'

Bunun üzerine İbn-i Kevva ayağa kalkarak: "**Allah'ın nimetini küfre değişenler ve kavimlerini helâk yurduna sürükleyenler**"³ kimlerdir?' diye sordu. Ali (a.s): 'Kureyş münafıkları.' diye buyurdu. İbn-i Kevva: 'Dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sananlar kimlerdir?' diye sorduğunda Ali (a.s) şöyle buyurdu: 'Haravra⁴ halkı onlardandır.'⁵

1 - el-Caferiyat, s.234; Müsned-i Zeyd, s.410, "Nehrevan halkı" yerine "Cemel, Sıffin ve Nehrevan halkı" şeklinde geçmiştir; *es-Sünenu'l-Kubra*, c.8, s.302, h.16722, Şakik b. Seleme'den; el-Müsannef, İbn-i Ebu Şeybe, c.8, s.743, h.62; Tarık b. Şihab'dan; Tefsir-i Kurtubi, c.16, s.323, Haris A'ver'den, "Nehrevan halkı" yerine "Cemel ve Nehrevan halkından olan azgınlar" şeklinde geçmiştir; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.290, Alkeme b. Amir'den rivayet etmiştir; son dört rivayet ve diğer tüm rivayetler Masuma isnat edilmemiştir.

2 - *el-Futuh*, c.4, s.272.

3 - İbrahim/28.

4 - Küfe sırtlarında bir köydür. Küfe'ye iki mil uzaklıkta olduğu söylenmektedir. Ali'yle (a.s) düşmanlığı olan Hariciler orada toplandılar. Bu yüzden oraya nisbet edilmişlerdir. (*Mucemu'l-Buldan*, c.2, s.245).

5 - *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.2, s.383, h.3342; *es-Sünnet*, İbn-i Ahmed b. Hanbel, s.278, h.1443; *el-Menakib*, İbn-i Meğazili, s.58, h.84, bu kaynakta "Vay olsun sana, onlar Haravra ehlidir" şeklinde geçmiştir; el-Umde, s.461, h.967. Ayrıca bkz. Tefsir-i Taberi, c.9, cüz.16, s.34.

2644 . الكامل للمبرد : إِنَّ عَلِيًّا (رضي الله عنه) تَلِيَ بِحَضْرَتِهِ : ﴿قُلْ هَلْ تُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا * الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾¹ فَقَالَ عَلِيٌّ : أَهْلُ حَرَوْرَاءَ مِنْهُمْ² .

2645 . نهج البلاغة : سَمِعَ عَلِيٌّ (عليه السلام) رَجُلًا مِنَ الْحَرَوْرِيَّةِ يَتَهَجَّدُ وَيَقْرَأُ ، فَقَالَ : نَوْمٌ عَلَى يَقِينٍ خَيْرٌ مِنْ صَلَاةٍ فِي شَكٍّ³ .

2646 . إرشاد القلوب : إِنَّهُ [عَلِيًّا (عليه السلام)] خَرَجَ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنْ مَسْجِدِ الْكُوفَةِ مُتَوَجِّهًا إِلَى دَارِهِ وَقَدْ مَضَى رُبْعٌ مِنَ اللَّيْلِ وَمَعَهُ كُمِيلُ بْنُ زِيَادٍ - وَكَانَ مِنْ خِيَارِ شِيعَتِهِ وَمُحِبِّهِ - فَوَصَلَ فِي الطَّرِيقِ إِلَى بَابِ رَجُلٍ يَتْلُو الْقُرْآنَ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ ، وَيَقْرَأُ قَوْلَهُ تَعَالَى : (أَمَّنْ هُوَ قَنِيتٌ ءَانَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَالَ مِمَّا يَخَذِرُ الْأَخْزَرَ وَيَرْجُوا رَحْمَةً رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَؤُلَ الْأَلْبَابِ)⁴ ، بِصَوْتِ شَجِيٍّ خَزِينٍ ، فَاسْتَحَسَنَ ذَلِكَ كُمِيلٌ فِي بَاطِنِهِ ، وَأَعْجَبَهُ حَالُ الرَّجُلِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَقُولَ شَيْئًا ، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ (عليه السلام) وَقَالَ : يَا كُمِيلُ ، لَا تُعْجِبُكَ طَنَظْنَةُ الرَّجُلِ ، إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَسَأُنَبِّئُكَ فِيمَا بَعْدَ ، فَتَحَيَّرَ كُمِيلٌ لِمُشَافَهَتِهِ لَهُ عَلَى مَا فِي بَاطِنِهِ ، وَشَهِادَتِهِ لِلرَّجُلِ بِالنَّارِ مَعَ كَوْنِهِ فِي هَذَا الْأَمْرِ ، وَفِي تِلْكَ الْحَالَةِ الْحَسَنَةِ ظَاهِرًا فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ ، فَسَكَتَ كُمِيلٌ مُتَعَجِّبًا مُتَفَكِّرًا فِي ذَلِكَ الْأَمْرِ .

وَمَضَى مُدَّةً مُتَطَاوِلَةً إِلَى أَنْ آَلَ حَالُ الْخَوَارِجِ إِلَى مَا آَلَ ، وَقَاتَلَهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) ، وَكَانُوا يَحْفَظُونَ الْقُرْآنَ كَمَا أُنْزِلَ ،

1 . الكهف : 103 و 104 .

2 . الكامل للمبرد : ج 3 ص 1107 ، المعيار والموازنة : ص 299 ، تفسير الطبري : ج 9 الجزء 16 ص 34 عن أبي الطفيل نحوه ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 352 .

3 . نهج البلاغة : الحكمة 97 ، خصائص الأئمة (عليهم السلام) : ص 95 وراجع عيون الحكم والمواعظ : ص 497 ح 9163 و غرر الحكم : ح 9958 و كنز العمال : ج 3 ص 800 ح 8801 .

4 . الزمر : 9 .

2644- el-Kamil, Muberrred: Ali'nin (a.s) huzurunda, '*De ki: Ameller bakımından en çok hüsrana uğrayacak olanları size haber vereyim mi? Onların, dünya hayatındaki bütün çabaları boşa gitmişken, kendilerini gerçekte güzel iş yapmakta sanıyorlar.*'¹ ayeti okunduğunda şöyle buyurdu: Haravra halkı bunlardandır.²

2645- Nehcü'l-Belağa: Haravralı bir adamın teheccüd namazı kıldığını ve Kur'ân okuduğunu işitince şöyle buyurdu: 'Yakîn üzere olan uyku, şüphe halinde kılınan namazdan daha hayırlıdır.'³

2646- İrşadu'l-Kulub: Bir gece Ali Küfe mescidinden evine doğru yola çıktı. Gecenin dörtte biri geçmişti. Seçkin takipçilerinden ve dostlarından olan Kumeyl b. Ziyad da Ali'yle (a.s) birlikteydi. Yolda bir adamın kapısına vardı; adam gecenin o vaktinde şu ayeti okuyordu: "Hiç o, âhiretten sakınarak ve Rabbinin rahmetini umarak geceleri secde eden, kıyamda bulunan ve böylece itâat ve ibâdet eden kişiye benzer mi? De ki: Eşit olur mu bilenlerle bilmeyenler? Bunu ancak aklı başında olanlar düşünür, bundan ancak onlar öğüt alır."⁴

Bu ayeti çok yanık ve hazin bir sesle okuyordu. Kumeyl, kendi içinde bunu güzel saydı ve o adamın durumunu çok beğendi, ancak hiçbir şey söylemedi. Ali (a.s) ona döndü ve şöyle buyurdu: 'Ey Kumeyl! Şu adamın vızıltısı sana hoş gelmesin. Zira o, ateş ehliindendir. Çok yakında sana [onun hakkında] haber vereceğim.' Kumeyl, İmam'ın onun içinden geçenlerle konuşmasından ve bu adamın o an içinde bulunduğu bu güzel haline rağmen ateş ehli olacağına tanıklık etmesinden hayrete düştü. Kumeyl bu konuda şaşkınlık ve tefekkür içinde sükût etti.

Uzun bir süre geçti ve Haricilerin durumu içine düştükleri hale vardı; Emirülmüminin (a.s) onlarla savaştı. Onlar ki, Kur'ân'ı nazil olduğu gibi ezberliyorlardı.

1 - Kehf/103-104.

2 - el-Kamil, Muberrred, c.3, s.1107; el-Mi'yar ve'l-Muvazene, s.299; Tefsir-i Taberi, c.9, cüz.16, s.34, Ebu Tufeyl'den; Biharul-Envar, c.33, s.352.

3 - Nehcü'l-Belağa, 97. hikmetli söz; Hasaisu'l-Eimme, s.95. Ayrıca bkz. Uyunu'l-Hikem ve'l-Mevaiz, s.497, h.9163; Ğureru'l-Hikem, h.9958; Kenzu'l-Ummal, c.3, s.800, h.8801.

4 - Zümer/9.

وَالْتَفَتَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى كُمَيْلِ بْنِ زِيَادٍ وَهُوَ وَقَفَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَالسَّيْفُ فِي يَدِهِ يَقْطُرُ دَمًا ، وَرُؤُوسُ أُولَئِكَ الْكَفَرَةِ الْفَجَرَةِ مُحَلَّقَةٌ عَلَى الْأَرْضِ ، فَوَضَعَ رَأْسَ السَّيْفِ مِنْ رَأْسِ تِلْكَ الرُّؤُوسِ ، وَقَالَ : يَا كُمَيْلُ (أَمِنْ هُوَ قَتِيتَ عَائَةَ الْيَلِّ سَاجِدًا وَ قَالِمًا) أَيُّ هُوَ ذَلِكَ الشَّخْصُ الَّذِي كَانَ يَقْرَأُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ فَأَعْجَبَكَ حَالُهُ . فَقَبَّلَ كُمَيْلٌ مُقَدَّمَ قَدَمَيْهِ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهَ ¹ .

2647 . الإمام علي (عليه السلام) : إِنَّمَا أَصْبَحْنَا نُقَاتِلُ إِخْوَانَنَا فِي الْإِسْلَامِ عَلَى مَا دَخَلَ فِيهِ مِنَ الزَّيْغِ وَالْإِعْوَجَاجِ وَالشُّبُهَةِ وَالتَّأْوِيلِ ² .

5 / 1

مُباهاآت الإمام بِقَتَالِهِم

2648 . الإمام علي (عليه السلام) : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) : . . . : يَا عَلِيُّ ! أَنْتَ مِثِّي وَأَنَا مِنْكَ ، يَا عَلِيُّ ! لَوْلَا أَنْتَ لَمَا قُوتِلَ أَهْلُ النَّهْرِ ، فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! وَمَنْ أَهْلُ النَّهْرِ ؟ قَالَ : قَوْمٌ يَمْرِقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرِقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ³ .

2649 . عنه (عليه السلام) : أَنَا فَقَأْتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ⁴ .

1 . إرشاد القلوب : ص 226 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 399 ح 620 .

2 . نخب البلاغة : الخطبة 122 ، الاحتجاج : ج 1 ص 440 ح 100 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 369 ح 600 .

3 . الأمالي للطوسي : ص 200 ح 341 ، إرشاد القلوب : ص 255 ، كشف الغمة : ج 2 ص 20 كلها عن زيد بن علي عن آبائه (عليهم السلام) .

4 . المصنف لابن أبي شيبة : ج 8 ص 698 ح 81 عن المنهال بن عمرو ، تاريخ دمشق : ج 42 ص 474 عن زاذان ، حلية الأولياء : ج 1 ص 68 عن دُرّ ؛ تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 193 ، الغارات : ج 1 ص 6 عن زرّ بن حبیش ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 2 ص 144 وزاد في آخره « لم يكن ليفقأها غيري » .

Emirülmüminin (a.s) Kumeyl'in karşısında durmuştu ve elindeki kılıcından kan damlıyordu. O günahkâr kâfirlerin¹ traş edilmiş başları yere düşmüştü. Ali (a.s) kılıcının ucunu o başların büyüğünün üzerine bırakıp şöyle buyurdu: 'Ey Kumeyl!' dedi ve "Yoksa geceleri secde eden, kıyamda bulunan..." ayetini okudu Yani bu, o gece Kur'ân okuyan ve durumu senin hoşuna giden şahıstır. Bunun üzerine Kumeyl İmam'ın ayaklarına düşüp öptü ve Allah'tan mağfiret diledi.²

2647- İmam Ali (a.s): İslam'da kardeşler olduğumuz halde, İslam'a giren eğrilik, sapıklık, şüphe ve tevil yüzünden birbirimizle savaşmaktayız.³

5/1

İMAM'IN HARİCİLERLE SAVAŞINDAN GURUR DUYMASI

2648- İmam Ali (a.s): Resulullah (s.a.a) buyurdu: ...Ey Ali! Sen bendensin ve ben sendenim. Ey Ali! Sen olmasaydın Nehr ehliyle savaşılmazdı.

Dedim ki: Ey Allah'ın Resulü! Nehr ehli kimlerdir?

Buyurdu: Okun hedeften çıkıp uzaklaştığı gibi İslam'dan çıkıp uzaklaşan bir kavimdir.⁴

2649- İmam Ali (a.s): Ben fitnenin gözünü kör ettim.⁵

1 -Bu ibare İmam'dan (a.s) değil ravinin kendisindendir. Zira bu bab da ki diğer ibarelerle uyuşmamaktadır.

2 - İrşadu'l-Kulub, s.226; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.399, h.620.

3 - *Nehcü'l-Belağa*, 122. hutbe; *el-İhticac*, c.1, s.440, h.100; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.369, h.600.

4 - *el-Emali*, Tusi, s.200, h.241; İrşadu'l-Kulub, s.255; *Keşfu'l-Ğumme*, c.2, s.20, hepsi de Zeyd b. Ali vasıtasıyla babalarından (hepsine Allah'ın selamı olsun) rivayet etmişlerdir.

5 - *el-Musannef*, İbn-i Ebu Şeybe, c.8, s.698, h.81, Minhal b. Amr'dan rivayet etmiştir; *Tarih-i Dimeşk*, c.42, s.474, Zazan'dan rivayet etmiştir; *Hilyetu'l-Evliya*, c.1, s.68, Zer'den rivayet etmiştir; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.193; *el-Ğarat*, c.1, s.6, Zer b. Hubeyş'ten rivayet etmiştir; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.2, s.144, son bölüme de şu cümleyi eklemiştir: "Benden başkası onu kör edemezdi."

2650 . عنه(عليه السلام): أَمَّا بَعْدَ حَمْدِ اللَّهِ وَالشَّانِ عَلَيْهِ ، أَيُّهَا النَّاسُ ! فَإِنِّي فَقَّاتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَمْ يَكُنْ لِيَجْتَرِيَّ عَلَيْهَا أَحَدٌ غَيْرِي بَعْدَ أَنْ مَاجَ غَيْبُهَا ، وَاشْتَدَّ كَلْبُهَا^{1 2} .

2651 . عنه(عليه السلام): أَنَا فَقَّاتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَوْلَا أَنَا مَا قُوتِلَ أَهْلُ النَّهْرَوَانِ ، وَأَهْلُ الْجَمَلِ ، وَلَوْلَا أَنِّي أَخَشَى أَنْ تَتْرَكُوا الْعَمَلَ لَا خَبَرْتُكُمْ بِالَّذِي قَضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ (صلى الله عليه وآله) لِمَنْ قَاتَلَهُمْ مُبْصِرًا لِضَلَالِهِمْ عَارِفًا بِالْهُدَى الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ³ .

2652 . الغارات عن زَرِّ بْنِ حَبِيش: خَطَبَ عَلِيٌّ (عليه السلام) بِالنَّهْرَوَانِ . . . فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ : أَيُّهَا النَّاسُ ! أَمَّا بَعْدُ ؛ أَنَا فَقَّاتُ عَيْنَ الْفِتْنَةِ ، وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ لِيَجْتَرِيَّ عَلَيْهَا غَيْرِي . . . وَلَوْ لَمْ أَكُ فِيكُمْ مَا قُوتِلَ أَصْحَابُ الْجَمَلِ ، وَأَهْلُ النَّهْرَوَانِ . وَابْنُ اللَّهِ ، لَوْلَا أَنْ تَنْكَلُوا ، وَتَدْعُوا الْعَمَلَ ، لِحَدَّثْتُكُمْ بِمَا قَضَى اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ (صلى الله عليه وآله) لِمَنْ قَاتَلَهُمْ مُبْصِرًا لِضَلَالَتِهِمْ ، عَارِفًا لِلْهُدَى الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ⁴ .

6 / 1

نَهْيُ الْإِمَامِ عَنْ قِتَالِهِمْ بَعْدَهُ

2653 . نهج البلاغة: قَالَ (عليه السلام): لَا تُقَاتِلُوا الْخَوَارِجَ بَعْدِي ؛ فَلَيْسَ مَنْ طَلَبَ الْحَقَّ فَأَخْطَأَهُ كَمَنْ طَلَبَ الْبَاطِلَ فَأَدْرَكَهُ .

1 . الْكَلْبُ : يَعْرُضُ لِلْإِنْسَانِ مِنْ عَضِّ الْكَلْبِ الْكَلْبِ ، فَيُصِيبُهُ شَبْهُ الْجُنُونِ ، فَلَا يَعِضُ أَحَدًا إِلَّا الْكَلْبُ ، وَيَمْتَنِعُ مِنْ شَرِبِ الْمَاءِ حَتَّى يَمُوتَ عَطْشًا (لسان العرب: ج 1 ص 723) .

2 . نَهْجُ الْبَلَاغَةِ : الْخُطْبَةُ 93 ، بَحَارُ الْأَنْوَارِ : ج 41 ص 348 ح 61 ؛ يَنْابِيعُ الْمَوْدَّةِ : ج 3 ص 433 ح 3 .

3 . خُصَائِصُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ لِلنِّسَائِيِّ : ص 324 ح 188 ، السَّنَةُ لِابْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ : ص 273 ح 1421 ، حَلِيَّةُ الْأَوْلِيَاءِ : ج 4 ص 186 ؛ الْغَارَاتُ : ج 1 ص 16 كُلُّهَا عَنْ زَرِّ بْنِ حَبِيش .

4 . الْغَارَاتُ : ج 1 ص 4 ، تَارِيخُ الْيَعْقُوبِيِّ : ج 2 ص 193 نَحْوَهُ وَلَيْسَ فِيهِ مِنْ «وَأَمَّ اللَّهُ . . .» ، كَشَفُ الْغَمَّةِ : ج 1 ص 244 ، كِتَابُ سَلِيمِ بْنِ قَيْسٍ : ج 2 ص 712 ح 17 وَزَادَ فِيهِ «وَلَا أَهْلَ صَقِّينَ» بَعْدَ «أَصْحَابِ الْجَمَلِ» ، شَرْحُ الْأَخْبَارِ : ج 2 ص 39 ح 410 وَزَادَ فِيهِ «وَلَا أَهْلَ الشَّامِ» بَعْدَ «أَصْحَابِ الْجَمَلِ» وَ ص 286 ح 601 عَنْ أَبِي مَرْثَمِ الْأَنْصَارِيِّ ؛ شَرْحُ نَهْجِ الْبَلَاغَةِ : ج 7 ص 57 وَفِيهِ مِنْ «وَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ لِيَجْتَرِيَّ . . .» .

2650- İmam Ali (a.s): Allah'a hamd ve senalar olsun. Ey insanlar, fitnenin gözünü ben kör ettim, dalgalar halinde yayılan karanlığına, azgınlaşan kudurganlığına benden başkası dalamazdı.¹

2651- İmam Ali (a.s): Ben fitnenin gözünü kör ettim. Ben olmasaydım Nehrevan ehli ve Cemel ehline karşı savaşılmazdı. Eğer farzları bırakmanızdan korkmasaydım Yüce Allah'ın Peygamberinizin (s.a.a) diliyle [onların sapkınlıklarına basiretle ve bizim üzerinde bulunduğumuz hidayeti tanıyarak] onlara karşı savaşanlara nasıl bir mükafat belirlediğini size haber verirdim.²

2652- el-Ğarat [Zer b. Hubeyş'ten]: Ali (a.s) Nehrevan'da bir konuşma yaptı... Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: Ey insanlar! Ben fitnenin gözünü kör ettim; benim dışımda kimse buna cüret edemezdi... Eğer ben aranızda olmasaydım Cemel ashâbı ve Nehrevan halkına karşı savaşılmazdı. Allah'a yemin olsun ki geri çekilmeniz ve işi bırakmanız [kaygısı] olmasaydı onların sapkınlıklarına basiretle ve bizim üzerinde bulunduğumuz hidayete arif olarak onlara karşı savaşanlara Allah'ın nasıl bir mükafat kıldığını Peygamberinizin (s.a.a) diliyle size haber verirdim.³

6/1

İMAM'IN KENDİSİNDEN SONRA HARİCİLERLE SAVAŞI MEN ETMESİ

2653- Nehc'ül Belağa: Benden sonra Haricileri öldürmeyin; zira hakkı elde etmek isteyip de hata eden kimse, batılı isteyip elde edene benzemez.

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 93. hutbe; *Biharu'l-Envar*, c.41, s.348, h.61; *Yenabiu'l-Mevedde*, c.3, s.433, h.3.

2 - Hasais-u Emiru'l-Müminin, Nesai, s.324, h.188; *es-Sünnet, İbn-i Ahmed b. Hanbel*, s.273, h.1421; *Hilyetu'l-Evliya*, c.4, s.186; *el-Ğarat*, c.1, s.16, hepsi de Zer b. Hubeyş'ten rivayet etmişlerdir.

3 - *el-Ğarat*, c.1, s.4; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.193, "Allah'a yemin olsun ki.." bölümünü zikretmemiş; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.244; Süleym b. Kays'ın kitabı, c.2, s.712, h.17, "Cemel ashâbı"ndan sonra "Sıffin ehli"ni de eklemiş; *Şerhu'l-Ahbar*, c.2, s.39, h.410, "Cemel ashâbı"ndan sonra "Şam halkı" nı da eklemiş ve s.286, h.601, Ebu Meryem Ensari'den rivayet etmiştir; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.7, s.57, bu kaynakta "Benim dışımda kimse buna cüret etmezdi..." cümlesinden itibaren gelmiştir.

قَالَ الشَّرِيفُ الرَّضِيُّ : يَعْنِي مُعَاوِيَةَ وَأَصْحَابَهُ¹ .

2654 . الإمام الباقر (عليه السلام) : ذُكِرَتِ الْحَرَوْرِيَّةُ عِنْدَ عَلِيٍّ (عليه السلام) قَالَ :

إِنْ خَرَجُوا مَعَ جَمَاعَةٍ أَوْ عَلَى إِمَامٍ عَادِلٍ فَقَاتِلُوهُمْ ، وَإِنْ خَرَجُوا عَلَى إِمَامٍ جَائِرٍ فَلَا تُقَاتِلُوهُمْ ؛ فَإِنَّ لَهُمْ فِي ذَلِكَ مَقَالاً² .

2655 . المصنّف عن عبد الله بن الحارث عن رجل من بني نضير بن معاوية : كُنَّا عِنْدَ عَلِيٍّ فَذَكَرُوا أَهْلَ النَّهْرِ ، فَسَبَّهمُ رَجُلٌ فَقَالَ عَلِيٌّ : لَا تَسُبُّوهُمْ ، وَلَكِنْ إِنْ خَرَجُوا عَلَى إِمَامٍ عَادِلٍ فَقَاتِلُوهُمْ ، وَإِنْ خَرَجُوا عَلَى إِمَامٍ جَائِرٍ فَلَا تُقَاتِلُوهُمْ ؛ فَإِنَّ لَهُمْ بِذَلِكَ مَقَالاً³ .

1 . نصح البلاغة: الخطبة 61 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 434 . قال ابن أبي الحديد : «مراده أن الخوارج ضلّوا بشبهة دخلت عليهم ، وكانوا يطلبون الحق ، ولهم في الجملة تمسك بالدين ، ومحاماة عن عقيدة اعتقدوها ، وإن أخطئوا فيها ، وأمّا معاوية فلم يكن يطلب الحق وإنما كان ذا باطل ، لا يحامي عن اعتقاد قد بناه على شبهة . وأحواله كانت تدلّ على ذلك . فإنه لم يكن من أرباب الدين ، ولا ظهر عنه نسك ، ولا صلاح حال ، وكان مترفاً يذهب مال الفيء في مآربه وتمهيد ملكه ، ويصانع به عن سلطانه .

وكانت أحواله كلّها مؤذنة بانسلاخه عن العدالة ، وإصرار على الباطل ، وإذا كان كذلك لم يجوز أن ينصر المسلمون سلطانه ، وتحارب الخوارج عليه وإن كانوا أهل ضلال ، لأنهم أحسن حالا منه ، فإنهم كانوا ينهون عن المنكر ، ويرون الخروج على أئمة الجور واجباً» (شرح نصح البلاغة : ج 5 ص 78) .

2 . علل الشرائع : ص 603 ح 71 ، تهذيب الأحكام : ج 6 ص 145 ح 252 كلاهما عن السكوني عن الإمام الصادق (عليه السلام) وفيه «على إمام عادل أو جماعة» بدل «مع جماعة أو على إمام عادل» .

3 . المصنّف لابن أبي شيبة : ج 8 ص 737 ح 36 ، كنز العمال : ج 11 ص 320 ح 31621 نقلاً عن ابن جرير و ح 31620 نقلاً عن خشيش في الاستقامة وابن جرير نحوه ؛ المناقب للكوبي : ج 2 ص 332 ح 807 .

Seyyid Razi diyor ki: '[Bu sözle] Muaviye ve yarenlerini kastetmektedir.'¹

2654- İmam Bakır (a.s): Ali'nin (a.s) yanında Haravriye'den (Haricilerden) söz edildiğinde şöyle buyurdu: Eğer bir cemaatle birlikte olurlar ya da adil bir öndere karşı huruç ederlerse onlarla savaşın. Eğer zalim bir öndere karşı huruç ederlerlerse onlarla savaşmayın. Zira bu işte onların bir sözü (delil) vardır.²

2655- el-Musannef [*Abdullah b. Haris vasıtasıyla Beni Nezir b. Muaviye kabilesinden bir kişiden*]: Ali'nin (a.s) yanında idik. Nehr ahalisinden söz ettiklerinde bir kişi onlara sebbetti. Ali (a.s) buyurdu ki: Onlara sebbetmeyin. Ancak adil bir öndere karşı ayaklanırlarsa onlarla savaşın; eğer zalim bir öndere karşı ayaklanırlarsa onlarla savaşmayın. Zira onların bu konuda sözü (delili) vardır.³

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 61. Hutbe; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.434; İbn-i Ebu'l Hadid diyor ki: İmam'ın (a.s) maksadı, Haricilerin içlerine düşen bir şüphe sebebiyle sapıklardı; onlar aslında hakkı arıyorlardı. Dolayısıyla genel olarak dine sarılıyor ve bir inancı savunuyorlardı. Gerçi inançta hataya düşmüşlerdi. Oysa Muaviye böyle değildi; o hakkın peşinde değildi, batılın ta kendisiydi; şüphe üzerine kurduğu bir inancı da savunmuyordu. Onun hareketleri bunu göstermektedir. O, dindarlardan değildi, kendisinden herhangi bir ibadet ve güzel hal zahir olmamıştır. Beytülmalı nefsanî arzularını tatmin etmekte, hakimiyetini sağlamlaştırma yolunda ve gücünü korumak için harcadığı rüşvetlerde kullanıyordu. Onun bütün tutumları adaletten napsiz ve batıla ısrarlı olduğunu ortaya koymaktaydı. Hal böyle olunca Müslümanlara onun saltanatını desteklemeleri caiz olmazdı. Hariciler her ne kadar sapkın idiyse de Muaviye hükümetine karşı savaşıyorlardı. Onların durumu Muaviye'den daha iyiydi. Zira kötülükten men ediyorlar ve zalim önderlere karşı kıyamı vacip görüyorlardı. (*Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.5, s.78).

2 - İlelu's-Şerayi, s.603, h.71; *Tehzibu'l-Ahkam*, c.6, s.145, h.252, her ikisi de Sekuni vasıtasıyla İmam Sadık'tan (a.s) rivayet etmişlerdir. Bu kaynakta "Eğer bir cemaatle birlikte olurlar ya da adil bir öndere karşı.." yerine "Eğer bir cemaat veya adil öndere karşı..." şeklinde geçmiştir.

3 - *el-Musannef*, İbn-i Ebu Şeybe, c.8, s.737, h.36; *Kenzu'l-Ummal*, c.11, s.320, h.31621, İbn-i Cerir'den rivayet etmiştir ve h.31620, el-İstikame kitabında Haşîş'ten rivayet etmiştir, İbn-i Cerir'den de benzerini getirmiştir; *el-Menakib*, Kufi, c.2, s.332, h.807.

7 / 1

هُويَّةُ رُؤَسَائِهِمْ

انبثق الخوارج من قلب فئة كانت تسكن الكوفة وتعرف باسم «القراء». وجاءت نشأتهم في ظل مشاعر جيّاشة استفحلت في الأيام الأخيرة من معركة صفّين، ولم تأت من نوازع قائمة على التفكير والتعقّل. كان زمام قيادتهم العسكريّة بيد شبت بن ربيعي، فيما كان زمام زعامتهم الدينيّة والفكريّة بيد عبد الله ابن الكوّاء.

وفي أعقاب تقلّص حدّة المشاعر، ومن بعد المناظرات والاحتجاجات التي أجراها معهم الإمام عليّ (عليه السلام) وعبد الله بن عبّاس، انشقّ هذان الشخصان عن الخوارج وعادا إلى جيش الإمام عليّ (عليه السلام)، وكانا في عداد جيشه عند اضطرام معركة النهروان، وتولّى شبت بن ربيعي قيادة ميسرة جيش الإمام. وأخذ بزمام قيادة الخوارج فيما بعد أفراد من عامّة الناس ومن مجاهيلهم، ولا تتوفّر بين أيدينا معلومات عنهم.

وقد وردت أسماء أشخاص مثل شريح بن أوفى، وزيد بن الحصين، وحمزة بن سنان في عداد الشخصيّات البارزة للخوارج، ولكن لا تتوفّر لدينا معلومات عن حياتهم وسيرتهم.

1 - 7 / 1

حُرْقُوضُ بَنِي زُهَيْرٍ

كان حرقوض من الصحابة¹، ولكنّه خاو من الاعتقاد الراسخ. وقد ذكرنا كلمته البذيئة النابية لرسول الله (صلى الله عليه وآله) في غزوة حنين،

1 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 76 ، أسد الغابة : ج 1 ص 714 الرقم 1127 و ج 2 ص 214 الرقم 1541 وفيه «اسمه الآخر : ذو الحُويصرة ، وذو الندية» ، الإصابة : ج 2 ص 44 الرقم 1666 وفيه «عدّ هذين اسمين لشخصين» . ولمزيد الاطلاع على مختلف الأقوال في هذه المسألة راجع فتح الباري : ج 12 ص 292 .

7/1

HARİCİLERİN BAŞKANLARININ HÜVİYETİ

Hariciler, Küfe'de yerleşmiş olan bir fitnenin kalbinden "kârilere" ismiyle ortaya çıktılar. Onların çıkış noktası Sıffin Savaşı'nın ardından gelen günlerdeki duygularının kabarması ve şiddetlenmesiyle oluştu. Dolayısıyla bu hareket, düşünsel ve akli temeller üzerine kurulmadı. Onların askeri yönetimi Şebes b. Ribî'nin elinde, dini ve fikri liderlikleri ise Abdullah b. Kevvâ'nın uhdesindeydi.

Onların kabarmış duygularının şiddeti geçince; İmam Ali (a.s) ve Abdullah b. Abbas'ın münazaraları ve delillere dayalı konuşmalarının ardından bu iki şahıs Haricilerden ayrılarak İmam'ın ordusuna geri döndüler. Nehrevan savaşı vuku bulduğunda İmam'ın askerleri arasında yer aldılar. Hatta Şebes b. Ribî İmam'ın ordusunun sol kanadının komutanlığını üstlendi. Ondan sonra Haricilerin liderliğini sıradan halkın arasından birtakım kişiler üstlendiler ki onlar hakkında elimizde malumat yoktur.

Elbette Şureyh b. Evfa, Zeyd b. Husayn ve Hamza b. Sinan gibi kişiler Haricilerin öne çıkan şahsiyetlerinden sayılmıştır. Ancak onların hayatı ve siyreti hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır.

1-7/1

HURKUS B. ZUHEYR

Hurkus, sahabedendi.¹ Ancak o, sağlam ve köklü bir inançtan yoksundu. Huneyn savaşında onun Resulullah'a (s.a.a) söylediği iğrenç sözünü ve Peygamberin (s.a.a) ona verdiği cevabı zikretmiştik.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.4, s.76; *Usdu'l-Ğabe*, c.1, s.714, no:1127 ve c.2, s.214, no:1541, bu kaynakta "Onun diğer isimleri Zu'l-Huveysara ve Zu's-Sudeyye'dir" şeklinde geçmiştir; *el-İsabe*, c.2, s.44, no:1666, bu kaynakta bu iki ismin iki ayrı şahıs için olduğunu söylüyor; bu konudaki çeşitli görüşlerden haberdar olmak için bkz. *Fethu'l-Bari*, c.12, s.292.

إذ قال له : اعدِلْ يا مُحَمَّد ! وكذلك جواب النبي (صلى الله عليه وآله) له ¹ . أمره عمر بن الخطاب بقمع التمرد الذي قام به الهرمزان في خوزستان ، فنجح في مهمته ² . وشارك في الثورة على عثمان . وهم أصحاب الجمل بقتله ، لكنّه استطاع الفرار من أيديهم ³ . كان في عداد أصحاب الإمام أمير المؤمنين (عليه السلام) أيام خلافته ، لكنّه انخدع بمكيذة عمرو بن العاص في صفين ، ووقف بوجه الإمام (عليه السلام) ، وقام بدور مهم في فرض التحكيم ، بما كان يحمله من أرضية فكرية وروحية منحرفة كما أشرنا إلى ذلك سلفاً . وكان عنصراً مؤثراً أيضاً في تنظيم الخوارج لحرب الإمام (عليه السلام) . كما كان متشدداً في عداوته له وحقده عليه ⁴ . وهو وإن رفض الإمارة على أصحاب النهروان ، لكنّه كان على رجالهم في تلك المعركة ⁵ . ثم قتلته الإمام (عليه السلام) فيها ⁶ . وكان رسول الله (صلى الله عليه وآله) قد أخبر بهلاكه في النهروان ، وعن كيفية ذلك . وبعد معركة النهروان قال الإمام (عليه السلام) : أطلبوه ، فلم يجدوه ، فقال (عليه السلام) مؤكداً : إرجعوا ، فوالله ما كذبت ولا كذبت مرّتين أو ثلاثاً ثم وجدوه في خربة ⁷ . فهذا التأكيد دليل على حقايق الإمام (عليه السلام) من جهة ، وعلى انحراف الخوارج وضلالهم الثابت من جهة أخرى ، وهو خطوة لتثبيت قلوب أصحاب الإمام (عليه السلام) الذين كان قد شق عليهم قتال أناس يتظاهرون بالزهد والعبادة . وهكذا أصحّر الإمام (عليه السلام) بحقه وثبات خطاه هو وأصحابه مراراً في معركة النهروان .

- 1 . صحيح البخاري : ج 3 ص 1321 ح 3414 ، صحيح مسلم : ج 2 ص 744 ح 148 .
- 2 . أسد الغابة : ج 1 ص 714 الرقم 1127 ، الإصابة : ج 2 ص 44 الرقم 1666 ، تاريخ الطبري : ج 4 ص 76 .
- 3 . تاريخ الطبري : ج 4 ص 472 .
- 4 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 72 .
- 5 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 85 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 405 ، الأخبار الطوال : ص 210 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 289 .
- 6 . كشف الغمّة : ج 1 ص 266 ؛ الفتوح : ج 4 ص 273 .
- 7 . صحيح مسلم : ج 2 ص 749 ح 157 ، تاريخ بغداد : ج 10 ص 305 الرقم 5453 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 292 .

O, Peygambere (s.a.) "Ey Muhammed! Adil davran!" demişti.¹ Ömer b. Hattab halifeliğinde, ona Hürmüzan'ın Huzistan bölgesinde çıkardığı isyanı bastırmasını emretti; o da bu görevinde başarılı oldu.² Osman aleyhindeki ayaklanmaya katıldı. Cemel ashabı onu öldürmeye yeltendi, ancak kaçarak onların ellerinden kurtulabildi.³

İmam Emirülmüminin'in (a.s) hilafeti döneminde onun yarenleri arasındaydı. Ancak Amr b. As'ın Sıffin'deki hilesine kanıp İmam'ın karşısında yer aldı. Taşıdığı [daha önce işaret ettiğimiz] düşünce yapısı ve sapkın ruhiyesinin etkisiyle hakemiyetin dayatılmasında önemli rol oynadı.

O, aynı zamanda İmamla savaşmaları için Haricileri örgütleyen etkin bir unsurdu. İmam'a şiddetli ölçüde kin ve düşmanlık besliyordu.⁴ Her ne kadar Nehrevanlılara emir olmayı kabul etmediyse de bu savaşta onların piyade güçlerine komutanlık etti.⁵ İmam (a.s) bu savaşta onu öldürdü.⁶ Resulullah (s.a.a) onun Nehrevan'da helak olacağını ve bunun ne şekilde gerçekleşeceğini haber vermişti. Nehrevan harbinden sonra İmam, "Onu bulun!" diye emretti. Ancak onu bulamadılar. Bunun üzerine tekitle iki defa veya üç defa şöyle buyurdu: "Geri dönün (ve arayın). Allah'a yemin olsun ki ne yalan söylemişim, ne de bana yalan söylenmiştir!" Sonra onu bir harabede buldular.⁷

Bu tekit, bir taraftan İmam'ın (a.s) hakkaniyetine delil olmakta, diğer taraftan Haricilerde sabit olan sapkınlık va dalaleti göstermektedir. Ayrıca İmam'ın (a.s) yarenlerinden, bu tür zühd ve ibadet gösterişinde bulunan insanlarla savaşmanın kendilerine ağır gelenlerin kalplerini sağlamlaştıran bir adımdır. İşte İmam (a.s) bu şekilde Nehrevan savaşında haklılığına, kendisinin ve ashabının attığı adımın sağlamlığına dair defalarca vurgu yapmıştır.

1 - *Sahih-i Buhari*, c.3, s.1321, h.3414; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.744, h.148.

2 - *Usdu'l-Ğabe*, c.1, s.714, no:1127; *el-İsabe*, c.2, s.44, no:1666; *Tarih-i Taberi*, c.4, s.76.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.4, s.472.

4 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.72.

5 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.85; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.405; *el-Ahbaru't-Tival*, s.210; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.289.

6 - *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.266; *el-Futuh*, c.4, s.273.

7 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.749, h.157; *Tarih-i Bağdat*, c.10, s.305, no:5453; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.292.

2656 . الإرشاد : لَمَّا قَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) غَنَائِمَ حُنَيْنٍ ، أَقْبَلَ رَجُلٌ طَوَالَ آدَمُ أَجَنًّا¹ ، بَيْنَ عَيْنَيْهِ أَثَرُ السُّجُودِ ، فَسَلَّمَ وَلَمْ يَخُصَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) ، ثُمَّ قَالَ : قَدْ رَأَيْتُكَ وَمَا صَنَعْتَ فِي هَذِهِ الْغَنَائِمِ . قَالَ : وَكَيْفَ رَأَيْتَ ؟ قَالَ : لَمْ أَرَكَ عَدَلْتَ ! فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَقَالَ : وَيْلَكَ ! إِذَا لَمْ يَكُنِ الْعَدْلُ عِنْدِي فَعِنْدَ مَنْ يَكُونُ ؟ ! فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ : أَلَا نَقْتُلُهُ ؟ فَقَالَ : دَعُوهُ ؛ سَيَكُونُ لَهُ أَتْبَاعٌ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ ، يَقْتُلُهُمُ اللَّهُ عَلَى يَدِ أَحَبِّ الْخَلْقِ إِلَيْهِ مِنْ بَعْدِي . فَقَتَلَهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ (عليه السلام) فِيمَنْ قَتَلَ يَوْمَ النَّهْرَوَانِ مِنَ الْخَوَارِجِ² .

2657 . صحيح مسلم عن جابر بن عبد الله : أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَلَيْهِ وَآلَهُ بِالْجِعْرَانَةِ مُنْصَرَفَهُ مِنْ حُنَيْنٍ وَفِي ثَوْبٍ بِلَالٍ فِصَّةٌ ، وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَلَيْهِ وَآلَهُ يَقْبِضُ مِنْهَا ، يُعْطِي النَّاسَ ، فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! اْعْدِلْ . قَالَ : وَيْلَكَ ! وَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ ؟ لَقَدْ خِبتَ وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَعْدِلُ . فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ : دَعْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَقْتُلْ هَذَا الْمُنَافِقَ . فَقَالَ : مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ يَتَحَدَّثَ النَّاسُ أَنِّي أَقْتُلُ أَصْحَابِي ، إِنَّ هَذَا وَأَصْحَابَهُ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ ، يَمْرُقُونَ مِنْهُ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ³ .

2658 . الستة عن عبد الله بن عمرو بن العاص : أَتَاهُ رَجُلٌ - يَعْنِي النَّبِيَّ (صلى الله عليه وآله) - وَهُوَ يَقْسِمُ تَبْرًا يَوْمَ حُنَيْنٍ ، فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! اْعْدِلْ ، فَقَالَ : وَيْحَكَ ! إِنْ لَمْ أَعْدِلْ عِنْدَ مَنْ يُلْتَمَسُ الْعَدْلُ ؟ ثُمَّ قَالَ :

1 . الأدمة : السُّمرة . وأجنأ : أي أحذب الظهر (لسان العرب : ج 12 ص 11 و ج 1 ص 50) .

2 . الإرشاد : ج 1 ص 148 ، إعلام الوري : ج 1 ص 387 ، كشف الغمّة : ج 1 ص 225 .

3 . صحيح مسلم : ج 2 ص 740 ح 142 ، السنن الكبرى للنسائي : ج 5 ص 31 ح 8087 ، المعجم الأوسط : ج 9 ص 34 ح 9060 ، مسند ابن حنبل : ج 5 ص 128 ح 14810 ، صحيح ابن حبان : ج 11 ص 148 ح 4819 كلاهما نحوه .

2656- el-İrşad: Resulullah (s.a.a) Huneyn savaşı ganimetlerini taksim ettiğinde uzun boylu, buğday renkli, kambur ve alnında secde izi olan bir adam ileri gelip selam verdi, ama Resulullah'ın (s.a.a) şahsına selam vermedi. Sonra da dedi ki: 'Bu ganimetlere ne yaptığını iyi gördüm.' Resulullah: 'Ne gördün?' diye sorduğunda dedi ki: 'Adil davranmadığını gördüm!' Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) öfkelenerek şöyle buyurdu: 'Yazıklar olsun sana! Eğer adalet benim yanımda olmayacaksa kimin yanında olacaktır?!' Buna karşılık Müslümanlar, "Onu öldürmeyelim mi?" diye sorduklarında Resulullah (s.a.a) buyurdu: "Onu bırakın; çok yakında onun takipçileri olacak. Onlar okun hedeften çıkıp uzaklaştığı gibi dinden çıkacaklar. Allah, onları benden sonra halkın kendisine en sevgili olanının eliyle öldürecekler." Emirülmüminin Ali b. Ebu Talip'in (a.s) Nehrevan savaşında öldürdüğü Haricilerden birisi de bu şahıstı.¹

2657- Sahih-i Müslim [Cabir b. Abdullah'tan]: Huneyn savaşı dönüşünde Cirane'de Resulullah (s.a.a) Bilal'in elbisesinde (eteğinde) bulunan (ganimetlerden olan) gümüşü alıyor ve askerlere veriyordu ki bir adam gelerek şöyle dedi: 'Ey Muhammed! Adil davran!' Peygamber (s.a.a) buyurdu: 'Yazıklar olsun sana! Eğer ben adil davranmazsam kim adil davranabilir?! Eğer ben adil olmasaydım sen ümitsizlik ve hüsrana düşerdin!' Ömer b. Hattab: 'Ey Resulullah! Müsade et, şu münafığı öldüreyim!' dediğinde Allah Resulü (s.a.a) şöyle buyurdu: 'İnsanların, benim ashabımı öldürdüğümünden söz etmelerinden Allah'a sığınırım! Bu ve yarenleri Kur'ân'ı okuyorlar ve [okuyuşları] gırtlaklarından öteye geçmiyor. Okun hedeften çıktığı gibi dinden çıkarlar.'²

2658- es-Sünnet [Abdullah b. Amr b. As'tan]: Huneyn savaşından sonra [ganimet alınan] altınları bölüştürdüğü sırada bir kişi Peygamberin (s.a.a) yanına gelip dedi ki: 'Ey Muhammed! Adil davran!' Peygamber (s.a.a) buyurdu: 'Yazıklar olsun sana! Eğer ben adil davranmazsam kimden adalet beklenir?!' Daha sonra şöyle buyurdu:

1 - el-İrşad, c.1, s.148; İlamu'l-Vera, c.1, s.387; Keşfu'l-Ğumme, c.1, s.225.

2 - Sahih-i Müslim, c.2, s.740, h.142; es-Sunenu'l-Kubra, Nesai, c.5, s.31, h.8087; el Mucemu'l-Evsat, c.9, s.34, h.9060; Müsned-i İbn-i Hanbel, c.5, s.128, h.14810; Sahih-i İbn-i Heban, c.11, s.148, h.4819.

يُوشِكُ أَنْ يَأْتِيَ قَوْمٌ مِثْلُ هَذَا يَسْأَلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَهُمْ أَعْدَاؤُهُ ، يَقْرَءُونَ كِتَابَ اللَّهِ ، مُحَلِّقَةً رُؤُوسَهُمْ ، إِذَا خَرَجُوا فَأَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ ¹ .

2659 . صحيح البخاري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن : إِنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخَدْرِيَّ قَالَ : بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَهُوَ يَقْسِمُ قَسِماً ، أَتَاهُ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ - وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ - فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ! أَعْدِلْ ، فَقَالَ : وَيْلَكَ ! وَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ ؟ قَدْ خَبِتْ وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَعْدِلْ .
فَقَالَ عُمَرُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَتَدْنِي فِيهِ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ ؟

فَقَالَ : دَعَهُ ؛ فَإِنَّ لَهُ أَصْحَاباً يَحْقِرُ أَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ ، وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ ، يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيَهُمْ ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ .
يُنْظَرُ إِلَى نَصْلِهِ فَلَا يَوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ، ثُمَّ يَنْظَرُ إِلَى رِصَافِهِ فَمَا يَوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ، ثُمَّ يَنْظَرُ إِلَى نَضِيئِهِ - وَهُوَ قَدْحُهُ ² - فَلَا يَوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ، ثُمَّ يَنْظَرُ إِلَى قُدْذِهِ ³ فَلَا يَوْجَدُ فِيهِ شَيْءٌ ، قَدْ سَبَقَ الْفَرْثُ وَالْدَّمُ .

أَيُّهُمْ رَجُلٌ أَسْوَدُ ، إِحْدَى عَضْدِيهِ مِثْلُ تَدْيِ الْمَرَأَةِ ، أَوْ مِثْلُ الْبُضْعَةِ تَدْرَدُرُ ، وَيَخْرُجُونَ عَلَى حِينٍ فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ .

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ : فَأَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) عَلَيْهِ وَآلِهِ ، وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَاتَلَهُمْ وَأَنَا مَعَهُ ، فَأَمَرَ بِذَلِكَ الرَّجُلِ فَالْتِمَسَ ، فَأُتِيَ بِهِ حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهِ عَلَى نَعْتِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) الَّذِي نَعْتُهُ ⁴ .

1 . السَّيِّئَةُ لَابْنِ أَبِي عَاصِمٍ : ص 446 ح 944 ، الْمُسْتَدْرَكُ عَلَى الصَّحِيحَيْنِ : ج 2 ص 159 ح 2644 نحوه ،

كُنْزُ الْعَمَالِ : ج 11 ص 316 ح 31610 نقلاً عن ابن جرير .

2 . الْقَدْحُ : السَّهْمُ (الْخِيَالُ : ج 4 ص 20) .

3 . الْقُدْذُ : رِيشُ السَّهْمِ (لِسَانُ الْعَرَبِ : ج 3 ص 504) .

4 . صحيح البخاري : ج 3 ص 1321 ح 3414 ، صحيح مسلم : ج 2 ص 744 ح 148 ، أَسَدُ الْغَابَةِ : ج 2

ص 214 الرِّقْمُ 1541 كلاهما عن أبي سلمة والضَّحَّاك ، مُسْنَدُ ابْنِ حَنْبَلٍ : ج 2 ص 680 ح 7059 ، السَّيِّئَةُ لَابْنِ

هَشَامٍ : ج 4 ص 139 كلاهما عن عبد الله بن عمرو بن العاص نحوه .

'Yakında bu adama benzeyen bir kavim gelecek; Allah'ın kitabını isteyecekler, halbuki ona düşmandırlar. Allah'ın kitabını okuyacaklar ve başlarını traş edecekler. Huruç ettikleri zaman boyunlarını vurun onların!'¹

2659- Sahih-i Buhari [*Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan*]: Ebu Said Hudri dedi ki: 'Biz Resulullah'ın (s.a.a) huzurundaydık. O, ganimetleri taksim ediyordu ki [Beni Temim kabilesinden olan] Zu'l-Huveysire yanına gelip dedi ki: 'Ey Allah'ın Resülü! Adil davran!' Bunun üzerine Resulullah (s.a.a) ona şöyle buyurdu: 'Yazıklar olsun sana! Eğer ben adil davranmazsam kim adil davranacak?! Eğer ben adil davranmadıysam sen ziyan etmiş, hüsrana düşmüşsündür!'

Ömer dedi ki: 'Ey Allah'ın Resülü! Bana izin ver de onun boynunu vurayım!'

Resulullah (s.a.a) buyurdu: 'Bırak onu! Onun yarenleri olacak ve her biriniz, onların namazının yanında kendi namazını küçümseyecek; onların orucunun yanında kendi orucunu küçük sayacaksınız. Kur'ân'ı okuyacaklar ve (okumaları) köprücük kemiklerinden öteye geçmeyecek; okun hedeften çıktığı gibi dinden çıkacaklar. [Okçu] okun ucuna bakar; orada bir şey bulunmaz. Sonra okun sapına bakar, orda da bir şey görünmez. Daha sonra okun ucundaki yarığa bakar, yine bir şey bulamaz. Sonra okun kanadına bakar, orda da bir şey bulunmaz. Halbuki ok (avlanan hayvana ait) işkembeden ve kandan (süratle) geçmiştir. (Çok süratle delip geçtiği için üzerinde kan kalmamıştır). Onların alameti bir kişidir ki pazularından biri kadın memesi gibi ya da ağızda çiğnenmiş bir parça et gibidir! Onlar, halkın tefrikaya düştüğü bir zamanda ayaklanacaklar.'

Ebu Said diyor ki: 'Şahadet getiririm ki ben bu hadisi Resulullah'tan (s.a.a) duydum ve şahadet ederim ki Ali b. Ebu Talib onlarla savaştı, ben de onunla birlikteydim. Sonra o adamın bulunmasını emretti. Bulunup getirildiğinde ona baktım; Peygamberin (s.a.a) vasıflandırdığı özelliğin aynısını onda gördüm.'²

1 - *es-Sünnet*, İbn-i Ebu Asim, s.446, h.944; *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.2, s.159, h.2644; *Kenzu'l-Ummal*, c.11, s.316, h.31610, İbn-i Cerir'den rivayet etmiştir.

2 - *Sahih-i Buhari*, c.3, s.1321, h.3414; *Sahih-i Müslim*, c.2, s.744, h.148; *Usdu'l-Ğabe*, c.2, s.214, no:1541, her ikisi de Ebu Seleme ve Zehhak'tan rivayet etmiştir; *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.2, s.680, h.7059; *es-Siyretu'n-Nebeviye*, İbn-i Hişam, c.4, s.139, her ikisi de Abdullah b. Amr b. As'tan rivayet etmiştir.

2660 . الكامل للمبرّد : يروى أنّ رجلاً أسودَ شديدَ بياضِ الثّيابِ وقَفَ على رسولِ الله (صلى الله عليه وآله) وهو يقسمُ غنائمَ خيبر - ولم تكن إلاّ لمن شهدَ الحديبية - فأقبلَ ذلكَ الأسودُ على رسولِ الله (صلى الله عليه وآله) ، فقالَ : ما عدلتَ منذُ اليوم !

فغضبَ رسولُ الله (صلى الله عليه وآله) حتّى رُويَ الغضبُ في وجهه ، فقالَ عمرُ بنُ الخطّابِ : أ لا أقتلهُ يا رسولَ الله ؟
فقالَ : إنّه سيكونُ لهذا ولا صحابه نَبأ .

قالَ أبو العباس : وفي حديث آخر : إنّ رسولَ الله (صلى الله عليه وآله) قالَ له : ويحك ! فمَن يعدلُ إذا لم أعِدل ؟

ثم قالَ لابي بكر : أقتلهُ ، فمضى ثمّ رجعَ ، فقالَ : يا رسولَ الله ، رأيتهُ راکعاً .
ثم قالَ لعمر : أقتلهُ ، فمضى ثمّ رجعَ ، فقالَ : يا رسولَ الله ، رأيتهُ ساجداً .
ثم قالَ لعليّ : أقتلهُ ، فمضى ثمّ رجعَ ، فقالَ : يا رسولَ الله ، لم أَره¹ .

2661 . مسند أبي يعلى عن أنس بن مالك : كانَ رجلٌ على عهدِ رسولِ الله (صلى الله عليه وآله) يغزو معَ رسولِ الله (صلى الله عليه وآله) ، فإذا رجعَ وخطَّ عن راحلتيه ، عمَدَ إلى مسجدِ الرسولِ ، فجعلَ يُصلي فيه فيطيلُ الصّلاةَ ، حتّى جعلَ بعضُ أصحابِ النبيّ (صلى الله عليه وآله) يرونَ أنّ له فضلاً عليهم . فمَرَّ يوماً ورسولُ الله (صلى الله عليه وآله) قاعدٌ في أصحابه . فقالَ له بعضُ أصحابه :

1 . الكامل للمبرّد : ج 3 ص 1108 ؛ دعائم الإسلام : ج 1 ص 389 نحوه .

2660- *el-Kamil, Muberred*: Rivayete göre üzerinde bembeyaz bir elbise bulunan siyah bir adam Hayber ganimetlerini bölüştürmekle meşgul olan Resulullah'ın (s.a.a) yanına geldi. [Bu ganimetler sadece Hudeybiye'de hazır bulunanlara aitti]. Siyah adam Resulullah'a (s.a.a) dedi ki: 'Bugün hiç adil davranmadın!'

Resulullah (s.a.a) öfkelenildi; yüzünde gazabının belirtileri görüldü. Ömer b. Hattab dedi ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Onu öldürmeyeyim mi?'

Buyurdu: 'Çok yakındır o ve yarenlerine ait bir haber olacaktır.'

Ebu'l-Abbas diyor ki: Başka bir rivayette şöyle gelmiştir: Resulullah (s.a.a) ona buyurdu ki: 'Yazıklar olsun sana! Ben adil davranmazsam kim adil davranabilir?!'

Daha sonra Ebubekir'e şöyle buyurdu: 'Onu öldür!'

Ebubekir gitti, sonra geri döndü ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Onu rüku halinde gördüm!'

Sonra Ömer'e buyurdu: 'Onu öldür!'

Ömer gitti, sonra geri döndü ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Onu secde halinde gördüm!'

Daha sonra Ali'ye buyurdu: 'Onu öldür!'

Ali (a.s) gitti; sonra geri döndü ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Onu görmedim.'¹

2661- *Müsned-i Ebu Ye'la* [Enes b. Malik'ten]: Resulullah (s.a.a) döneminde yanında savaşan bir adam vardı. Döndüğünde yükünü indirir ve Peygamber (s.a.a) mescidine yönelirdi. Orada namaza durur ve uzun-uzadıya namaz kılardı. Hatta Peygamberin (s.a.a) ashabından bazıları, onun kendilerinden üstün olduğunu zannetmeye başladılar. Bir gün Resulullah (s.a.a) ashabı arasında oturmuşken o adam [yanlarından] geçti. Ashabından bazıları dediler ki:

1 - *el-Kamil, Muberred*, c.3, s.1108; *Deaimu'l-İslam*, c.1, s.389.

يَا نَبِيَّ اللَّهِ ، هَذَا ذَاكَ الرَّجُلُ - فَأَمَّا أَرْسَلَ إِلَيْهِ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ، وَإِنَّمَا جَاءَ مِنْ قَبْلِ نَفْسِهِ - فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) مُقْبِلًا قَالَ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ بَيْنَ عَيْنَيْهِ سُفْعَةً¹ مِنَ الشَّيْطَانِ . فَلَمَّا وَقَفَ عَلَى الْمَجْلِسِ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) : أَقُلْتَ فِي نَفْسِكَ حِينَ وَقَفْتَ عَلَى الْمَجْلِسِ : لَيْسَ فِي الْقَوْمِ خَيْرٌ مِنِّي ؟ . قَالَ : نَعَمْ !²

2 - 7 / 1

عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ

تولّى قيادة الخوارج في فتنه النهروان . وليس في أيدينا معلومات تُذكر عن ماضيه . علماً أنّه لم يُثمّ بالأمر في بداية تبلور التيار الخارجي ؛ فقد كان ابن الكوّاء أمير الصلاة ، وشبّث بن ربعي أمير الحرب³ . ثم انفصلا عن الخوارج فيما بعد⁴ ، ثمّ دفعهم إلى البحث عن قائد جديد لهم . وكان المرشّحون للقيادة : هم زيد بن حُصين ، وحرقوق بن زهير ، وحمزة بن سنان ، وشريح بن أوفى ، بيد أنّهم رفضوا ذلك ، فتأمّر عبد الله بن وهب عليهم⁵ . ونظّمهم من أجل الحرب ، ودعاهم إليها في خطّبه الحماسيّة ، وحذّره من التحدّث إلى الإمام أمير المؤمنين عليّ بن أبي طالب (عليه السلام) ، والاستماع إلى خطّبه⁶ . وتدّل بعض النصوص التاريخيّة على أنّه لم يكن ثابت العقيدة في طريقه الذي كان قد اختاره لنفسه⁷ .

ونقل المؤرّخون أنّه دعا الإمام عليّاً (عليه السلام) إلى البراز بكلّ وقاحة وصلافة ، ولكنّه قُتل في اللحظات الأولى التي واجه فيها ليث الوغى الذي لا ندّه⁸ .

1 . أي علامة (النهاية : ج 2 ص 375) .

2 . مسند أبي يعلى : ج 4 ص 154 ح 4113 وراجع المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 187 .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 63 ، مروج الذهب : ج 2 ص 405 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 393 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 127 وفيه «عليهم ابن الكوّاء» ولم يذكر شبّث بن ربعي .

4 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 136 ، الفتوح : ج 4 ص 254 .

5 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 134 و 137 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 75 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 399 ؛ تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 191 ، كشف الغمّة : ج 1 ص 265 .

6 . صحيح مسلم : ج 2 ص 748 ح 156 ، سنن أبي داود : ج 4 ص 245 ح 4768 ، السنن الكبرى : ج 8 ص 295 ح 16700 ؛ العمدة : ج 4 ص 972 .

7 . الكامل للميرد : ج 3 ص 1105 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 146 .

8 . راجع : ج 4 ص 32 (مقاتلة الإمام عبد الله بن وهب) .

'Ey Allah'ın Resulü! İşte o adam, budur.' [Ya Peygamber (s.a.a) onu çağırması için birini gönderdi veya onun kendisi geldi.] Resulullah (s.a.a) onun kendisine doğru geldiğini gördüğünde şöyle buyurdu:

"Canımı elinde bulundurana yemin olsun ki bu adamın iki gözü arasında şeytandan bir alamet görüyorum!" Adam, meclise karşı durduğunda Resulullah (s.a.a) ona buyurdu ki: 'Bu meclisin karşısında durduğun anda kendi kendine şöyle dedin mi: Şu topluluk içinde benden daha iyisi yoktur!' Dedi ki: Evet!¹

2-7/1

ABDULLAH B. VAHAB

O, Nehrevan fitnesinde Haricilerin komutanlığını üslenmişti. Onun geçmiş hakkında elimizde bilgi yoktur. Ancak şunu biliyoruz ki Hariciler akımı şekillenmeye başladığında o komutan değildi. İbn-i Kevva namaz emiri (imamı), Şebes b. Ribî ise savaş emiriydi.² O ikisi daha sonra Haricilerden ayrıldılar.³ Bu durum, onları kendilerine yeni komutan bulma arayışına itti. Komutanlık adayları şunlardı: Zeyd b. Husayn, Hurkus b. Zühayr, Hamza b. Sinan ve Şureyh b. Evfa. Ancak hiçbirisi komutanlığı kabul etmeyince onlar üzerine emir olma görevi Abdullah b. Vahab'ın uhdesine bırakıldı.⁴ Abdullah da onları savaş için hazırlıyor, yaptığı hamaset dolu konuşmalarla savaşa çağırıyor ve onları İmam Emirülmüminin'le (a.s) konuşmaktan ve onun konuşmalarını dinlemekten sakındırıyordu.⁵

Bazı tarihi belgeler, onun kendisi için seçtiği yol hakkında sabit bir inancı olmadığını göstermektedir.⁶

Tarihçiler onun küstahça ve övünerek İmam Ali'yi (a.s) teke tek savaşa çağırdığını nakletmişlerdir. Ancak o eşsiz aslanın karşısına çıktığı savaşın ilk anlarında öldürüldü.⁷

1 - *Müsned-i Ebu Ya'la*, c.4, s.154, h.4113; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.3, s.187

2 - *Tarih-i Taberî*, c.5, s.63; *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.405; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.393; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.127, bu kaynakta "Başlarında İbn-i Kevva vardı" demiş ve Şebes b. Ribî'den söz etmemiştir.

3 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.136; *el-Futuh*, c.4, s.254.

4 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.134 ve s.137; *Tarih-i Taberî*, c.5, s.75; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.399; *Tarih-i Yakubî*, c.2, s.191; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.265.

5 - *Sahih-i Müslim*, c.2, s.748, h.156; *Sünen-i Ebu Davud*, c.4, s.245, h.4768; *es-Sünenü'l-Kubra*, c.8, s.295, h.16700; *el-Umde*, s.464, h.972.

6- *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1105; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.146.

7 - Bkz. c.4, s.32 (Mukateletu'l-İmam Abdullah b. Vahab)

الفصل الثاني : مواصفات الحرب

1 / 2

تاريخها

بعدما يقرب من سنة واحدة على واقعة صفّين، وفي وقت لم تكن قد أخذت فيه نيران هذه الحرب الدامية، اندلع لهيب ثالث حرب داخلية منطلقاً هذه المرة من داخل جيش الإمام وبزعامة المتطرفين من المسلمين.

وهكذا كان الإمام منذ تسلمه لزام السلطة السياسية يواجه في كلّ عام حرباً أهلية. إنّ تاريخ وقوع معركة النهروان غير محدّد على وجه الدقّة؛ فقد ذكر بعض المؤرّخين أنّها وقعت سنة 38 هـ¹، بينما ذكر آخرون أنّها وقعت سنة 37 هـ²، وأشار غيرهم الى وقوعها سنة 39 هـ³

ويبدو أنّ الرأي الأول أقرب إلى الصواب؛ فبالإضافة إلى أنّ الكثير من أصحاب السير - أو أكثرهم كما يقول الطبري - يذهبون إلى هذا القول؛ فإنّ التتبع الدقيق لمجريات الأحداث في عهد حكومة الإمام علي(عليه السلام) يؤيّد هذا الرأي أيضاً

وأما الشهر الذي وقعت فيه معركة النهروان فلم يُشر إليه أكثر المؤرّخين إلاّ أنّ البعض منهم يرى أنّها حدثت في شهر صفر سنة 38 هـ⁴ ويرى آخرون أنّها كانت في شهر شعبان سنة 38 هـ⁵ ويبدو أنّ القول الصحيح هو الأوّل أي في شهر صفر سنة 38 هـ؛ لأنّ وقت التحكيم كان قد عُيّن في شهر رمضان، ومن بعده جُمع الإمام جيشاً وسار به نحو الشام، وإذا به يواجه تمرد الخوارج عليه.

-
- 1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 91 وفيه «وهذا القول عليه أكثر أهل السير» ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 407 ، مروج الذهب : ج 2 ص 361 و ص 415 ، أنساب الأشراف : ج 2 ص 362 ، تاريخ الإسلام للذهبي : ج 3 ص 588
 - 2 . أسد الغابة : ج 1 ص 714 الرقم 1127 ، التنبيه والإشراف : ص 256 .
 - 3 . تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 193 .
 - 4 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 136 ، تاريخ الإسلام للذهبي : ج 3 ص 588 .
 - 5 . تاريخ الإسلام للذهبي : ج 3 ص 588 .

İKİNCİ FASIL

SAVAŞIN ÖZELLİKLERİ

1/2

Savaşın Tarihi

Sıffin Savaşı üzerinden yaklaşık bir yıl geçmiş ve henüz bu kanlı savaşın ateşi sönmemişti ki bu defa İmam'ın (a.s) kendi ordusu içinden ve Müslümanlar arasından ifratçı bir grubun başını çektiği üçüncü iç savaş çıktı.

Nehrevan savaşının vuku bulma tarihi tam olarak belli değildir. Bazı tarihçiler bu savaşın Hicri 38 yılında,¹ bazıları Hicri 37 yılında² ve bir kısmı da Hicri 39 yılında³ gerçekleştiğini söylemişlerdir.

Birinci görüş doğruya daha yakın görünmektedir. Taberi'nin de söylediği gibi siyer yazarlarının çoğu bu görüş üzerinde durmuştur. Ayrıca İmam'ın (a.s) hükümeti dönemindeki olayların akışının dikkatle araştırılması da bu görüşü desteklemektedir.

Ancak Nehrevan savaşının vuku bulduğu aya tarihçilerin çoğu işaret etmemiştir. Sadece onlardan bazıları bu savaşın Hicri 38 yılının Safer ayında⁴ gerçekleştiği görüşündedir. Bazıları da savaşın Hicri 38 yılının Şaban ayında⁵ vuku bulduğu kanaatindedir. Birinci görüş, yani savaşın Hicri 38 yılının Safer ayında vuku bulduğu daha doğru görünmektedir. Zira hakemiyet tarihi için Ramazan ayı belirlenmişti; sonrasında da İmam orduyu hazırlayarak Şam'a doğru hareket etmiş, bu arada Haricilerin isyanıyla karşılaşmıştı.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.91, bu kaynakta "Siyer yazarlarının çoğu bu görüş üzeredirler" geçmiştir; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.407; *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.361 ve s.415; *Ensabu'l-Eşraf*, c.2, s.362; *Tarih-i İslam*, Zehebi, c.3, s.588.

2 - *Usdu'l-Ğabe*, c.1, s.714, no:1127; *et-Tenbih ve'l-İşraf*, s.256.

3 - *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.193.

4 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.136; *Tarih-i İslam*, Zehebi, c.3, s.588.

5 - *Tarih-i İslam*, Zehebi, c.3, s.588.

وكانت مدة الحرب قصيرة جداً وما لبثت أن خمدت على وجه السرعة¹.

2 / 2

مكائنها

دارت رحى الحرب في النهروان وهي كورة واسعة بين بغداد وواسط من الجانب الشرقي² على أربعة فراسخ من بغداد³.

3 / 2

عدد المشاركين فيها

شكل جيش الإمام أمير المؤمنين (عليه السلام) أكثر من ثمانية وستين ألفاً؛ وذلك أن الإمام (عليه السلام) تهيأ لقتال أهل الشام، ولم يكن عزم على قتال الخوارج⁴. وأما جيش الخوارج فكان أربعة آلاف⁵، أو ألفين وثمانمائة⁶.

2662 . تاريخ الطبري عن جبر بن نوف : جمَعَ [الإمام عليّ (عليه السلام)] إليه رؤوس أهل الكوفة ، ورؤوس الأسباع ، ورؤوس القبائل ، ووجوه الناس ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال :

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 86 وفيه «فأهيدوا في الساعة» ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 406 وفيه «فأهلكوا في ساعة» ، الأخبار الطوال : ص 210 وفيه «وقتل الخوارج كلّها روضة واحدة» ، الفتوح : ج 4 ص 274 وفيه «لم تكن إلا ساعة حتى قتلوا بأجمعهم» ؛ تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 193 وفيه «التخمت الحرب بينهم مع زوال الشمس ؛ فأقامت مقدار ساعتين من النهار» ، كشف الغمة : ج 1 ص 267 وفيه «لم يكن إلا ساعة حتى قتلوا» .

2 . معجم البلدان : ج 5 ص 325 .

3 . مجمع البحرين : ج 3 ص 1689 .

4 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 80 ، مروج الذهب : ج 2 ص 415 .

5 . مروج الذهب : ج 2 ص 415 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 146 ، الفتوح : ج 4 ص 270 وفيه «فاستأمن إليه [الإمام عليّ (عليه السلام)] منهم ثمانية آلاف وبقي على حربه أربعة آلاف» ؛ تاريخ يعقوبي : ج 2 ص 193 وفيه «فرجع يومئذ من الخوارج ألفان وأقام أربعة آلاف» .

6 . الكامل للمبرّد : ج 3 ص 1105 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 86 وفيه بعد رفع راية الأمان بأمر الإمام عليّ (عليه السلام) «كان الذين بقوا مع عبد الله بن وهب ألفين وثمانمئة» .

Bu savaş oldukça kısa sürdü ve ateşi kısa sürede söndürüldü.¹

2/2

SAVAŞIN YERİ

Savaş, Bağdat ile Vasıt arasında geniş bir bölge olan Nehrevan'da vuku buldu. Nehrevan, Bağdat'ın doğusuna dört fersah² uzaklıktadır.³

3/2

SAVAŞA KATILANLARIN SAYISI

İmam Emirülmüminin'in (a.s) ordusu altmış sekiz bin kişiden fazlaydı. Zira İmam Şam ordusuyla savaşmak için hazırlanmıştı ve Haricilerle savaşma kastı yoktu.⁴ Haricilerin ordusu ise dört bin⁵ veya iki bin sekiz yüz kişiden oluşmaktaydı.⁶

2662- Tarih-i Taberi [Cebr b. Nevften]: İmam Ali (a.s) Küfe halkının başkanlarını, yedi cemaatin başındakilerini, kabilelerin reislerini ve halkın ileri gelenlerini etrafına topladı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu:

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.86, bu kaynakta "bir saatte yok edildiler" ibaresi vardır; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.406, bu kaynakta "bir saat içinde helak edildiler" ibaresi geçmiştir; *el-Ahbaru't-Tival*, s.210, bu kaynakta "Hariciler topyekün bir hamlede öldürüldüler" ibaresi vardır; *el-Futuh*, c.4, s.274, bu kaynakta "Sadece bir saat içinde hepsi öldürüldü" ibaresi geçmiştir; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.193, bu kaynakta "Aralarındaki savaş gün ortasında başladı ve iki saat kadar sürdü" diye yazılıdır; *Keşfu'l-Gümme*, c.1, s.267, bu kaynakta "Sadece bir saat sürdü ve hepsi öldürüldü" demiştir.

2 - *Mucemu'l-Buldan*, c.5, s.325.

3 - *Mecmeu'l-Bahreyn*, c.3, s.1689.

4 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.80; *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.415.

5 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.415; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.146; *el-Futuh*, c.4, s.270, bu kaynakta "İmam Ali (a.s) sekiz bin tanesine aman verdi; onlardan dört bini İmamla savaşa devam etti" yazılıdır; *Tarih-i Yakubi*, c.2, s.193, bu kaynakta "O gün Haricilerden iki bini döndü, dört bini kaldı." şeklinde geçmiştir

6 - *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1105; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.86, bu kaynakta İmam Ali'nin (a.s) emriyle aman sancağının yükseltmesinin ardından "Abdullah b. Vahab'ın yanında iki bin sekiz yüz kişi kaldı." diye yazılıdır.

يا أهل الكوفة ! أنتم إخواني ، وأنصاري ، وأعواني على الحق ، وصحابتي على جهاد عدوي المجلين بكم ، أضرب المدير ، وأرجو تمام طاعة المستقبل ، وقد بعثت إلى أهل البصرة فاستنفرتهم إليكم فلم يأتني منهم إلا ثلاثة آلاف ومئتا رجل ، فأعينوني بمناصرة جليّة ، خليّة من الغش ، إنكم . . .¹ مخرجنا إلى صفين ، بل استجمعوا بأجمعكم ، وإني أسألكم أن يكتب لي رئيس كل قوم ما في عشيرته من المقاتلة ، وأبناء المقاتلة الذين أدركوا القتال ، وعبدان عشيرته ومواليهم ، ثم يرفع ذلك إلينا .

فقام سعيد بن قيس الهمداني فقال : يا أمير المؤمنين سمعاً وطاعة ، ووداً ونصيحة ، أنا أول الناس جاء بما سألت وبها طلبت .

وقام معقل بن قيس الرياحي فقال له نحواً من ذلك . وقام عدي بن حاتم وزياد بن حصّة وحجر بن عدي وأشرف الناس والقبائل فقالوا مثل ذلك .

ثم إن الرؤوس كتبوا من فيهم ، ثم رفعوهم إليه ، وأمروا أبناءهم وعبيدهم ومواليهم أن يخرجوا معهم ، وألا يتخلّف منهم عنهم أحد ، فرفعوا إليه أربعين ألف مقاتل ، وسبعة عشر ألفاً من الأبناء ممن أدرك ، وثمانية آلاف من مواليهم وعبيدهم ، وقالوا : يا أمير المؤمنين أما من عندنا من المقاتلة وأبناء المقاتلة ممن قد بلغ الحلم وأطاق القتال فقد رفعنا إليك منهم ذوي القوة والجلد ، وأمروناهم بالشخص معنا ، ومنهم ضعفاء وهم في ضياعنا وأشياء مما يصلحنا . وكانت العرب سبعة وخمسين ألفاً من أهل الكوفة ، ومن مواليهم ومماليكهم ثمانية آلاف ، وكان جميع أهل الكوفة خمسة وستين ألفاً وثلاثة آلاف ومئتي رجل من أهل البصرة ، وكان جميع من معه ثمانية وستين ألفاً ومئتي رجل² .

1 . في هامش المصدر : سقطت كلمات في الأصل .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 79 .

'Ey Küfe halkı! Sizler benim kardeşlerim, yardımcılarımla, hak üzerinde yarenlerimsiniz; yurdunuzu işgal eden düşmanıma karşı cihad arkadaşlarımsınız. Sırtını dönüp kaçanı vuracağım ve yönelenin tam bir itaat içinde olacağını ümit edeceğim. Ben Basralılara bir haber gönderip onları size yardım etmeye çağırdım. Ancak onlardan sadece üç bin iki yüz kişi bana geldi. O halde bana açık yüreklilikle ve hıyranetten uzak olarak yardım edin. Siz...¹ Sıffin'e bizimle birlikte yola çıkmıştınız. Şimdi tüm gücünüzü toplayın. Ben sizden şunu istiyorum: Her kavmin büyüğü, kabilesinde kaç tane savaşçı ve savaşabilme yaşına ulaşmış oğulları olduğunu, kabilesinin kölelerini ve aralarında anlaşma bulunan kişileri yazsın ve bunu bize göndersin.'

Said b. Kays Hemdani ayağa kalktı ve şöyle dedi: 'Ey Emirülmüminin! İştittik ve itaat ettik; hem de severek ve hayrını dileyerek! Ben istediğin ve talepte bulunduğun şeyi yerine getirecek ilk kişiyim.'

Ardından Makil b. Kays Riyahi ayağa kalkıp buna benzer bir konuşma yaptı. Adiy b. Hatem, Ziyad b. Hasefe, Hucr b. Adiy, halkın ileri gelenleri ve kabilelerin başkanları da benzer konuşmalar yaptılar.

Reisler kavimleri içinde kimlerin olduğunu yazıp İmam'a (a.s) ulaştırdılar. Oğullarına, kölelerine ve aralarında anlaşma bulunan kişilere, Kufelilerle birlikte yola çıkmalarını, aralarından tek bir kişinin bile onlardan geri kalmamasını emrettiler. Böylece kırk bin savaşçı, on yedi bin yeni yetişmiş genç, sekiz bini de köleler ve anlaşma sağlanmış kişileri gönderdiler. Onlar dediler ki: 'Ey Emirülmüminin! Yanımızda bulunan savaşçıları ve teklif çağına ulaşmış savaşma gücü olan gençlerden kuvvetli olanları sana gönderdik. Onlara bizimle birlikte hareket etmelerini emrettik. Onlardan savaşa gücü yetmeyenleri [yanımızda getirmiyoruz] mallarımız üzerine korucu olarak bıraktık.'

Böylece Küfe'deki Araptan elli yedi bin kişiye köleler ve anlaşmalı olan mevaliden de sekiz bin kişi eklenince altmış beş bin kişi oldular. Basra halkından da üç bin ikiyüz kişi geldi. Bunlarla birlikte İmam'ın (a.s) yanındakilerin toplam sayısı altmış sekiz bin iki yüz kişiye ulaştı.²

1 - Asıl kaynakta bazı sözcükler düşmüş.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.79.

2663 . تاريخ الطبري عن أبي سلمة الزهري - في ذكر ما بقي من أصحاب
النَّهْرَوانِ بَعْدَ إعطاء الإمام لَهُمُ الأمانَ - :
كانوا أربعة آلاف ، فكانَ الَّذِينَ بقوا مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بنِ وَهْبٍ مِنْهُمُ أَلْفَيْنِ وَثَمَانِمِئَةٍ¹ .

4 / 2

قادة جيش الإمام

قائد الميمنة : حُجْرُ بْنُ عَدِيٍّ الْكِنْدِيُّ .
قائد الميسرة : شَبَثُ بْنُ رَبِيعٍ أَوْ مَعْقِلُ بْنُ قَيْسِ الرِّياحِيِّ .
قائد الخيالة : أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ .
قائد الرِّجالة : أَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ .
قائد أهل المدينة : قَيْسُ بْنُ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ² .

5 / 2

قادة جيش المارقين

قائد الميمنة : زَيْدُ بْنُ حُصَيْنِ الطَّائِي .
قائد الميسرة : شُرَيْحُ بْنُ أَوْفَى الْعَبْسِيِّ .
قائد الخيالة : حَمَزَةُ بْنُ سِنانِ الْأَسَدِيِّ .
قائد الرِّجالة : حُرْقُوصُ بْنُ زُهَيْرِ السَّعْدِيِّ³ .
وقيل : قائد الميمنة : يَزِيدُ بْنُ حُصَيْنِ ، وقائد الخيل : عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ⁴ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 86 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 169 نحوه وراجع أنساب الأشراف : ج 3 ص 146
2 . أنساب الأشراف : ج 3 ص 146 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 85 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 405 ،
الأخبار الطوال : ص 210 ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 169 وزاد في آخره «ووقف عليّ في القلب في مضر» ، البداية
والنهاية : ج 7 ص 289 .
3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 85 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 405 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 289 .
4 . الأخبار الطوال : ص 210 .

2663- Tarih-i Taberi [*Ebu Seleme Zuhri'den*] İmam'ın (a.s) kendilerine aman vermesinin ardından Nehrevan ashabından geriye kalanlardan söz ederken: Onlar dört bin kişiydiler. Sonra onlardan iki bin sekiz yüz kişi Abdullah b. Vahab'ın yanında kaldı.¹

4/2

İMAM'IN ORDU KOMUTANLARI

Sağ kanadın komutanı: Hucr b. Adiy Kindi.

Sol kanadın komutanı: Şebes b. Ribi veya Makil b. Kays Riyahi.

Süvari birliklerin komutanı: Ebu Eyyub Ensari.

Piyade güçlerin komutanı: Ebu Katade Ensari.

Medine halkının komutanı: Kays b. Sa'd b. Ubade Ensari.²

5/2

HARİCİLER ORDUSUNUN KOMUTANLARI

Sağ kanadın komutanı: Zeyd b. Husayn Tai.

Sol kanadın komutanı: Şureyh b. Evfa Abesi.

Süvarilerin komutanı: Hamza b. Sinan Esedi.

Piyadelerin komutanı: Hurkus b. Züheyr Sa'di.³

Sağ kanadın komutanının Yezid b. Husayn ve süvarilerin komutanının ise Abdullah b. Vahab olduğu da söylenmiştir.⁴

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.86; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.169. Ayrıca bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.146.

2 - *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.146; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.85; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.405; *el-Ahbaru't-Tival*, s.210; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.169, son bölüme şu cümleyi eklemiştir: "Ali de (a.s) Muzer kabilesinin arasında ordunun merkezinde durdu"; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.289.

3 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.85; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.405; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.289.

4 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.210.

الفصل الثالث : مسير المارقين إلى النهروان

1 / 3

بداية الفرقة

2664 . تاريخ الطبري عن عمارة بن ربيعة - في صفّة جيش الإمام (عليه السلام) - : خَرَجُوا مَعَ عَلِيٍّ إِلَى صِفِّينَ وَهُمْ مُتَوَادُّونَ أَحِبَّاءُ ، فَرَجَعُوا مُتَبَاغِضِينَ أَعْدَاءُ ، مَا بَرِحُوا مِنْ عَسْكَرِهِمْ بِصِفِّينَ حَتَّى فَشَا فِيهِمُ التَّحْكِيمُ ، وَلَقَدْ أَقْبَلُوا يَتَدَافِعُونَ الطَّرِيقَ كُلَّهُ ، وَيَتَشَاتَمُونَ ، وَيَضْطَرِبُونَ بِالسَّيَاطِ ؛ يَقُولُ الْخَوَارِجُ : يَا أَعْدَاءَ اللَّهِ ! أَدْهَنْتُمْ فِي أَمْرِ اللَّهِ عِزَّ وَجَلًّا ، وَحَكَمْتُمْ !

وَقَالَ الْآخَرُونَ : فَارَقْتُمْ إِمَامَنَا ، وَفَرَقْتُمْ جَمَاعَتَنَا !

فَلَمَّا دَخَلَ عَلِيٌّ الْكُوفَةَ لَمْ يَدْخُلُوا مَعَهُ حَتَّى أَتَوْا حَرَوْرَاءَ ، فَزَلَّ بِهَا مِنْهُمْ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا ، وَنَادَى مُنَادِيهِمْ : إِنَّ أَمِيرَ الْقِتَالِ شَبَّثَ بِنُ رِبْعِي التَّمِيمِيِّ ، وَأَمِيرَ الصَّلَاةِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْكَوَاءِ الْيَشْكُرِيُّ ، وَالْأَمْرُ شُورَى بَعْدَ الْفَتْحِ ، وَالْبَيْعَةُ لِلَّهِ عِزَّ وَجَلًّا ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ¹ .

2665 . الكامل في التاريخ : لَمَّا رَجَعَ عَلِيٌّ مِنْ صِفِّينَ فَارَقَهُ الْخَوَارِجُ وَأَتَوْا

حَرَوْرَاءَ ، فَزَلَّ بِهَا مِنْهُمْ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا ، وَنَادَى مُنَادِيهِمْ :

1 . تاريخ الطبري : ج5 ص63 ، أنساب الأشراف : ج3 ص114 نحوه .

ÜÇÜNCÜ FASIL

HARİCİLERİN NEHREVAN'A HAREKETİ

1/3

Ayrılığın Başlangıcı

2664- Tarih-i Taberi [*İmam'ın (a.s) ordusunun özellikleri hakkında Umare b. Rabia'dan*]: Onlar Ali'nin (a.s) yanında Sıffine doğru yola çıktıklarında birbirlerine karşı muhabbet ve sevgi besliyorlardı. Döndüklerinde ise birbirlerine karşı öfke dolu düşmanlara dönüşmüşlerdi. Henüz Sıffin'deki karargâhlarında iken hakemlik konusu aralarına ayrılık düşürdü. Yol boyunca birbirleri ile çekişiyorlar, birbirlerine sövüyorlar ve bazen de birbirlerini kamçılarla vuruyorlardı. Hariciler diyorlardı ki: Ey Allah'ın düşmanları! Yüce Allah'ın işinde uzlaşma yapmanız ve hakem tutunuz!

Diğerleri de diyorlardı ki: İmamımızdan ayrıldınız ve cemaatimizi böldünüz!

Ali (a.s) Küfe'ye girdiğinde onunla birlikte giriş yapmadılar, Haravra¹ köyüne gittiler. Onlardan on iki bin kişi bu köyde konakladı ve tellalları şöyle seslendi: Savaş emiri Şebes b. Ribî Temîmî ve namaz emiri (cemaat imamı) Abdullah b. Kevva Yeşkuri'dir. Zaferden sonra iş Şûraya bırakılacak. Biat, izzet ve celal sahibi Allah'dır. [Aramızda] İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek [olacaktır].²

2665- el-Kamil fi't-Tarih : Ali (a.s) Sıffin'den döndüğünde Hariciler ondan ayrılarak Haravra'ya geldiler. Onlardan on iki bin kişi bu köyde konakladı ve tellalları şöyle seslendi:

1 - Haravra, Küfe sırtlarında bulunan bir köydür; oraya iki mil uzaklıkta olduğu söylenmiştir. Ali b. Ebu Talib'e muhalefet eden Hariciler oraya konuşlandılar. Sonra da bu adla anıldılar. (*Mucemu'l-Buldan*, c.2, s.245).

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.63; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.114.

إِنَّ أَمِيرَ الْقِتَالِ شَبْتُ بْنُ رَبِيعٍ التَّمِيمِيَّ ، وَأَمِيرَ الصَّلَاةِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْكَوَا الْيَشْكُرِيُّ ،
وَالْأَمْرُ شُورَى بَعْدَ الْفَتْحِ ، وَالْبَيْعَةُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ ، وَالنَّهْيُ عَنِ
الْمُنْكَرِ .

فَلَمَّا سَمِعَ عَلِيٌّ ذَلِكَ وَأَصْحَابُهُ قَامَتِ الشَّيْعَةُ ، فَقَالُوا لَهُ : فِي أَعْنَاقِنَا بَيْعَةٌ ثَانِيَةٌ ، نَحْنُ
أَوْلِيَاءُ مِنَ الْبَيْتِ ، وَأَعْدَاءُ مِنَ عَادِيَّتِ .

فَقَالَتِ الْخَوَارِجُ : إَسْتَبَقْتُمْ أَنْتُمْ وَأَهْلُ الشَّامِ إِلَى الْكُفْرِ كَفَرَسِي رِهَانٍ¹ ؛ بَايَعَ أَهْلُ الشَّامِ
مُعَاوِيَةَ عَلَى مَا أَحَبُّوا وَكَرِهُوا ، وَبَايَعْتُمْ أَنْتُمْ عَلِيًّا عَلَى أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ مِنَ الْوَالِي ، وَأَعْدَاءُ مِنَ
عَادِي .

فَقَالَ لَهُمْ زِيَادُ بْنُ النَّضْرِ : وَاللَّهِ ، مَا بَسَطَ عَلِيٌّ يَدَهُ فَبَايَعْنَاهُ قَطُّ إِلَّا عَلَى كِتَابِ
اللَّهِ ، وَسُنَّةِ نَبِيِّهِ ، وَلَكِنَّكُمْ لَمَّا خَالَفْتُمُوهُ جَاءَتْهُ شَيْعَتُهُ فَقَالُوا لَهُ : نَحْنُ أَوْلِيَاءُ مِنَ الْبَيْتِ ،
وَأَعْدَاءُ مِنَ عَادِيَّتِ ، وَنَحْنُ كَذَلِكَ ، وَهُوَ عَلَى الْحَقِّ وَالْهُدَى ، وَمَنْ خَالَفَهُ ضَالٌّ مُضِلٌّ² .
2666 . تاريخ الطبري عن الزهري : تَفَرَّقَ أَهْلُ صِفِّينَ حِينَ حُكِّمَ الْحَكَمَانِ . . .
فَلَمَّا انْصَرَفَ عَلِيٌّ خَالَفَتِ الْحَزَوِيَّةُ وَخَرَجَتْ - وَكَانَ ذَلِكَ أَوَّلَ مَا ظَهَرَتْ - فَأَذَنُوهُ
بِالْحَرْبِ ، وَرَدُّوا عَلَيْهِ أَنْ حَكَّمَ بَيْنَ آدَمَ فِي حُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَقَالُوا : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ
سُبْحَانَهُ ! وَقَاتَلُوا³ .

2 / 3

احتجاج الإمام على زُرْعَةٍ وَخُرْقُوصِ

2667 . تاريخ الطبري عن عون بن أبي جحيفة : إِنَّ عَلِيًّا لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ
أَبَا مُوسَى لِلْحُكُومَةِ أَتَاهُ رَجُلَانِ مِنَ الْخَوَارِجِ :

1 . هَاكَفَرَسِي رِهَان : يُضْرَبُ لاثْنَيْنِ يَسْتَبِقَانِ إِلَى غَايَةِ فَيَسْتَوِيَانِ (تاج العروس : ج 8 ص 394) .

2 . الكامل في التاريخ : ج 2 ص 393 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 63 و 64 عن عمارة بن ربيعة .

3 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 57 وراجع الكامل في التاريخ : ج 2 ص 390 .

'Savaş emiri Şebes b. Ribî Temîmî ve namaz emiri (cemaat imamı) Abdullah b. Kevva Yeşkuri'dir. Zaferden sonra iş Şûraya bırakılacak. Biat, izzet ve celal sahibi Allah'adır. [İşler] İyiliği emretmek ve kötülükten men etmek [üzerine olacaktır].'

Ali (a.s) ve ashabı bunu duyduklarında Şialar kalkıp dediler ki: 'Boynumuzda ikinci bir biat daha var; bizler senin dost olduklarınla dostuz ve düşman olduğun kimselerin de düşmanlarıyız.'

Hariciler dediler: 'Sizler Şam halkıyla birlikte yarış atları gibi küfre girmek konusunda yarıştınız. Şamlılar hoşlarına giden ve gitmeyen her işte Muaviye'ye biat ettiler. Sizler de dostuna dost, düşmanına düşman olmak üzere Ali'ye biat ettiniz!'

Bunun üzerine Ziyad b. Nazre onlara şöyle dedi: 'Allah'a yemin olsun ki ne zaman kendisine biat etmemiz için Ali elini uzattıysa ona Allah'ın kitabı ve Peygamberinin (s.a.a) sünneti üzerine biat ettik. Ancak sizler Ali'ye muhalefet ettiğinizde Şiaları ona gelerek dediler ki: "Biz, senin dost olduklarının dostları ve düşman olduklarının da düşmanlarıyız." Biz de böyleyiz. O hak ve hidayet üzeredir. Ona muhalefet eden ise sapkındır, saptırıcıdır.'¹

2666- Tarih-i Taberi [Zuhri'den]: Hakemler hakemliğe getirildiklerinde Sıffin ehli ayrılığa düştü... Ali (a.s) döndüğünde Harveriyye güruhu (Hariciler) ona muhalefet ederek ayaklandılar [bu onlardan görülen ilk başkaldırıydı]. Sonra ona karşı savaş ilan ettiler; Adem oğlunu Allah'ın hükmü konusunda hakem kılmasını reddettiler ve "Hüküm ancak Allah'a aittir" diyerek onunla savaştılar.²

2/3

İMAM'IN ZUR'A'YA VE HURKUS'A DELİL GETİRMESİ

2667- Tarih-i Taberi [Avn b. Ebu Cuhayfe'den]: Ali (a.s) Ebu Musa'yı hakemlik için göndermek istediğinde Haricilerden iki kişi yanına geldi.

1 - *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.393; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.63 ve 64, Umare b. Rabi'dan rivayet etmiştir.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.57. Ayrıca bkz. *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.390.

زُرْعَةُ بْنُ الْبُرْجِ الطَّائِي ، وَحُرْقُوصُ بْنُ زُهَيْرِ السَّعْدِيِّ ، فَدَخَلَا عَلَيْهِ ، فَقَالَا لَهُ : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ !

فَقَالَ عَلِيٌّ : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ .

فَقَالَ لَهُ حُرْقُوصُ : ثُبْ مِنْ خَطِيئَتِكَ ، وَارْجِعْ عَنْ قَضِيَّتِكَ ، وَاخْرُجْ بِنَا إِلَى عَدُوِّنَا نُقَاتِلْهُمْ حَتَّى نَلْقَى رَبَّنَا !

فَقَالَ لَهُمُ عَلِيٌّ : قَدْ أَرَدْتُكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَعَصَيْتُمُونِي ، وَقَدْ كَتَبْنَا بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ كِتَابًا ، وَشَرَطْنَا شُرُوطًا ، وَأَعْطَيْنَا عَلَيْهَا عَهْدَنَا وَمَوَاقِفَنَا ، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾¹ .

فَقَالَ لَهُ حُرْقُوصُ : ذَلِكَ ذَنْبٌ يَنْبَغِي أَنْ تَتُوبَ مِنْهُ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : مَا هُوَ ذَنْبٌ ، وَلَكِنَّهُ مَجْزُؤٌ مِنَ الرَّأْيِ ، وَضَعُفٌ مِنَ الْفِعْلِ ، وَقَدْ تَقَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ فِيمَا كَانَ مِنْهُ ، وَنَهَيْتُكُمْ عَنْهُ .

فَقَالَ لَهُ زُرْعَةُ بْنُ الْبُرْجِ : أَمَا وَاللَّهِ يَا عَلِيُّ لَئِنْ لَمْ تَدْعَ تَحْكِيمَ الرِّجَالِ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَاتِلْتُكَ ؛ أَطْلُبُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ وَرِضْوَانَهُ !

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ : بُؤْسًا لَكَ ، مَا أَشَقَّاكَ ! كَأَنِّي بِكَ قَتِيلًا تَسْفِي عَلَيْكَ الرِّيحُ .

قَالَ : وَدِدْتُ أَنْ قَدْ كَانَ ذَلِكَ .

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ : لَوْ كُنْتُ مُحِقًّا كَانَ فِي الْمَوْتِ عَلَى الْحَقِّ تَعَزِيَّةٌ عَنِ الدُّنْيَا ، إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ اسْتَهْوَاكُمْ ، فَاتَّقُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ ، إِنَّهُ لَا خَيْرَ لَكُمْ فِي دُنْيَا تُقَاتِلُونَ عَلَيْهَا .

Onlar Zur'a b. Burc Tai ve Hurkus b. Züheyr Sa'di idi. Ali'nin (a.s) yanına yaklaşılarak dediler ki: Hüküm ancak Allah'a aittir!

Bunun üzerine Ali de (a.s) "Hüküm ancak Allah'a aittir" dedi.

Hurkus ona dedi ki: Hatandan tövbe et, kararından vazgeç ve bizimle birlikte düşmanımıza doğru yola çık ki Rabbimize kavuşuncaya kadar onlarla savaşalım!

Ali (a.s) onlara buyurdu ki: Bunu (ben) sizden istemiştim. Ancak siz bana baş kaldırdınız. Biz kendimizle onlar arasında bir yazı yazdık ve şartlar koştuk; bunlar üzerine de ahitler ve sağlam sözler verdik. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **"Ahidleştığınız zaman, Allah'ın ahidini yerine getirin, pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın; çünkü Allah'ı üzerinize kefil kılmışsınızdır. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı bilir."**¹

Hurkus ona dedi ki: Bu, tövbe edilmesi gereken bir günahdır.

Ali (a.s) buyurdu: Bu günah değil; ancak görüşte gevşeklik ve davranışta zafiyettir. Ben daha önce bu konuda ne gerektiyse size sundum ve bundan sizi men ettim.

Bunun üzerine Zur'a b. Burc dedi ki: Ey Ali! Şunu bil ki Allah'a yemin olsun, eğer insanları Allah'ın kitabında hakem kılmayı bırakmazsan seninle savaşacağım; bununla da Allah'ın inayeti ve rızasını arayacağım!

Ali (a.s) ona şöyle buyurdu: Ne kötüdür halin ve ne kadar da bedbahtsın! Senin öldürülmüş ve rüzgarın üzerine toz savurduğu halini görür gibiyim!

Dedi ki: Ben de bunun olmasını istiyorum.

Ali (a.s) ona şöyle buyurdu: Eğer haklı olsaydın doğrusu hak üzere ölümde dünyadan kurtuluş ve rahatlama vardır. Hiç şüphesiz şeytan sizi kandırmış. O halde Allah'tan sakının ki uğruna öldürüleceğiniz bir dünyada sizin için hayır yoktur.

1 - Nahl/91.

فَخَرَجَا مِنْ عِنْدِهِ يُحْكِمَانِ¹ .

3 / 3

إشخاض عبد الله بن عباس إليهم

2668 . الإمام علي (عليه السلام) - من وصيته لعبد الله بن العباس لما بعثه للإحتجاج على الخوارج - : لا تُخاصِمُهُم بِالْقُرْآنِ ؛ فَإِنَّ الْقُرْآنَ حَمَلٌ ذُو وُجُوهِ ؛ تَقُولُ وَيَقُولُونَ ، وَلَكِنْ حَاجِبُهُمُ بِالسُّنَّةِ ، فَإِنَّهُمْ لَنْ يَجِدُوا عَنْهَا مَحِيصاً² .

2669 . الفتوح - في ذكر ابتداء أخبار الخوارج من الشراة وخروجهم على علي (عليه السلام) - : بَيْنَا عَلِيٌّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ مُقِيمٌ بِالْكُوفَةِ يَنْتَظِرُ انْقِضَاءَ الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مُعَاوِيَةَ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى مُحَارَبَةِ أَهْلِ الشَّامِ ، إِذْ تَحَرَّكَ طَائِفَةٌ مِنْ خَاصَّةِ أَصْحَابِهِ فِي أَرْبَعَةِ آلَافٍ فَارِسَ ، وَهُمْ مِنَ النُّسَاكِ الْعُبَادِ أَصْحَابِ الْبَرَانِسِ ، فَخَرَجُوا عَنِ الْكُوفَةِ وَتَحَرَّيُوا ، وَخَالَفُوا عَلِيّاً كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَقَالُوا : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ، وَلَا طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ .

قَالَ : وَانْحَارَ إِلَيْهِمْ يَتَفَّ عَنْ ثَمَانِيَةِ آلَافٍ رَجُلٌ مِمَّنْ يَرَى رَأْيَهُمْ . قَالَ : فَصَارَ الْقَوْمُ فِي اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفاً ، وَسَارُوا حَتَّى نَزَلُوا بِحَزْرَاءَ ، وَأَمَرُوا عَلَيْهِمُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْكَوَّاءِ قَالَ : فَدَعَا عَلِيٌّ (رضي الله عنه) بِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ، فَأَرْسَلَهُ إِلَيْهِمْ ، وَقَالَ : يَا بَنَ عَبَّاسِ امْضِ إِلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ فَانْظُرْ مَا هُمْ عَلَيْهِ ، وَلِإِذَا اجْتَمَعُوا .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 72 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 398 وليس فيه من «لو كنت محققاً» إلى «تقاتلون عليها» ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 129 عن الزهري ؛ المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 188 كلاهما نحوه .
2 . نهج البلاغة : الكتاب 77 ، بحار الأنوار : ج 2 ص 245 ح 56 ؛ ربيع الأبرار : ج 1 ص 691 وفيه «خاصمهم» بدل «حاججهم» .

Bunun üzerine hakemlik sloganı atarak ("Hüküm ancak Allah'ındır" diyerek) Ali'nin (a.s) yanından ayrıldılar.¹

3/3

ABDULLAH B. ABBAS'I HARİCİLERE GÖNDERMESİ

2668- İmam Ali (a.s) [Abdullah b. Abbas'ı Haricilere delil göstermesi için gönderdiğinde ona ettiği vasiyetinden]: Onlarla Kur'ân'a dayanarak tartışma; çünkü Kur'ân, pek çok anlam taşıyan bir kitaptır. Sen bir şey söylersin, onlar da (başka) bir şey söylerler. Fakat onlara sünnetle delil getir; çünkü onlar, ondan kaçmaya hiçbir yol bulamazlar.²

2669- el-Futuh [*Şuratttan olan Haricilerin hadisesinin başlangıcından ve Ali'ye (a.s) karşı ayaklanmalarından söz ederken*]: Ali (a.s) Küfe'de Muaviye ile arasındaki anlaşma süresinin sona ermesini, sonra da Şamlılarla savaşa dönmeyi bekliyordu. O esnada has yarenlerinden kendisini ibadete vermiş ve abitlerin taktığı özel şapkalar takan (Ashab-ı Beranis) dört bin atlı harekete geçerek Küfe'den çıktılar, teşkilatlandılar ve Ali'ye (a.s) karşı muhalefete kalkışarak dediler ki: "Hüküm ancak Allah'ındır ve Allah'a isyan edene itaat edilmez."

Onlara, kendileriyle aynı görüşü taşıyan yaklaşık sekiz bin kişi daha katıldı; böylece sayıları on iki bin oldu. Onlar hareket ederek Haravra bölgesine yerleştiler. Abdullah b. Kevva'yı kendilerine emir ettiler.

Ali (a.s), Abdullah b. Abbas'ı çağırarak ona: 'Ey İbn-i Abbas! Şu kavime git ve ne üzerinde olduklarına, ne için toplandıklarına bir bakıver!' diye buyurdu

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.72; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.398, bu kaynakta "Eğer haklı olsaydın..." cümlesinden "...uğruna öldürüleceğiniz bir dünyada sizin için hayır yoktur" bölümüne kadar olan kısmı zikretmemiş; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.129, Zuhri'den rivayet etmiştir; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.3, s.188.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 77. mektup; *Biharu'l-Envar*, c.2, s.245, h.56; *Rebiu'l-Ebrar*, c.1, s.691.

قال : فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمُ ابْنُ عَبَّاسٍ ، حَتَّى إِذَا أَشْرَفَ عَلَيْهِمْ وَنَظَرُوا إِلَيْهِ نَادَاهُ بَعْضُهُمْ وَقَالَ : وَيْلَكَ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ ، أَكْفَرْتَ بِرَبِّكَ كَمَا كَفَرَ صَاحِبُكَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : إِنِّي لَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَكَلِّمَكُمْ كُلَّكُمْ ، وَلَكِنْ انْظُرُوا أَيُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا يَأْتِي وَيَذَرُ فَلْيَخْرُجْ إِلَيَّ ؛ حَتَّى أَكَلِّمَهُ .

قال : فَخَرَجَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ : عَتَّابُ بْنُ الْأَعْوَرِ الثَّعْلَبِيُّ حَتَّى وَقَفَ قُبَالَتَهُ - وَكَانَ الْقُرْآنُ إِنَّمَا كَانَ مُمَثَّلًا بَيْنَ عَيْنَيْهِ - فَجَعَلَ يَقُولُ وَيَحْتَجُّ وَيَتَكَلَّمُ بِمَا يُرِيدُ ، وَابْنُ عَبَّاسٍ سَاكِتٌ لَا يُكَلِّمُهُ شَيْءٌ ، حَتَّى إِذَا فَرَغَ مِنْ كَلَامِهِ أَقْبَلَ عَلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ : إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَضْرِبَ لَكَ مَثَلًا ، فَإِنْ كُنْتَ عَاقِلًا فَافْهَمْ . فَقَالَ الْخَارِجِيُّ : قُلْ مَا بَدَأَ لَكَ .

فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ : خَبِّرْنِي عَنْ دَارِ الْإِسْلَامِ هَذِهِ هَلْ تَعْلَمُ لِمَنْ هِيَ ، وَمَنْ بَنَاهَا ؟

فَقَالَ الْخَارِجِيُّ : نَعَمْ ، هِيَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَهُوَ الَّذِي بَنَاهَا عَلَى أَنْبِيَائِهِ وَأَهْلِ طَاعَتِهِ ، ثُمَّ أَمَرَ مَنْ بَعَثَهُ إِلَيْهَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ أَنْ يَأْمُرُوا الْأُمَّةَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ، فَامَنَ قَوْمٌ ، وَكَفَرَ قَوْمٌ ، وَآخِرُ مَنْ بَعَثَهُ إِلَيْهَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) . فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : صَدَقْتَ . وَلَكِنْ خَبِّرْنِي عَنْ مُحَمَّدٍ حِينَ بُعِثَ إِلَى دَارِ الْإِسْلَامِ فَبَنَاهَا - كَمَا بَنَاهَا غَيْرُهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ - هَلْ أَحْكَمَ عِمَارَتَهَا ، وَبَيَّنَّ حُدُودَهَا ، وَأَوْقَفَ الْأُمَّةَ عَلَى سُبُلِهَا وَعَمَلِهَا وَشَرَائِعِ أَحْكَامِهَا وَمَعَالِمِ دِينِهَا ؟ قَالَ الْخَارِجِيُّ : نَعَمْ ، قَدْ فَعَلَ مُحَمَّدٌ ذَلِكَ .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَخَبِّرْنِي الْآنَ عَنْ مُحَمَّدٍ هَلْ بَقِيَ فِيهَا ، أَوْ رَحَلَ عَنْهَا ؟ قَالَ الْخَارِجِيُّ : بَلْ رَحَلَ عَنْهَا .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَخَبِّرْنِي رَحَلَ عَنْهَا وَهِيَ كَامِلَةٌ الْعِمَارَةُ بَيْنَهُ الْحُدُودِ ، أَمْ رَحَلَ عَنْهَا وَهِيَ خَرِبَةٌ لَا عُمُرَانَ فِيهَا ؟

İbn-i Abbas onlara doğru gitti. Kendisini gördüklerinde bazıları ona şöyle bağırdılar: 'Yazıklar olsun sana ey İbn-i Abbas! Sen de mi sahibin Ali b. Ebu Talib gibi Rabbine karşı kâfir oldun?!'

İbn-i Abbas dedi ki: 'Benim hepinize cevap verecek gücüm yok. Ancak bakın, aranızdan neyi getirip neyi bırakacağını en iyi bilen birini karşıma çıkarın da onunla konuşayım.'

Bunun üzerine aralarından Attab b. A'ver Salebi denilen bir kişi gelip İbn-i Abbas'ın karşısında durdu. Sanki Kur'ân onun gözlerinin önündeydi. Konuşmaya başladı; delil getiriyordu ve istediği her şeyi söylüyordu. İbn-i Abbas ise susmuş ve hiçbir şey söylemiyordu. Adam, sözünü tamamlayınca İbn-i Abbas ona yaklaşıp dedi ki: 'Sana bir misal getirmek istiyorum. Eğer akıllı isen onu düşün!'

Harici: Kafanda olanı söyle.'

İbn-i Abbas: Bana şu İslam yurdundan haber ver; onun kime ait olduğunu ve kimin onu kurduğunu biliyor musun?

Harici: Evet, o Yüce Allah'a aittir; onu peygamberleri ve kendisine itaat edenler için kurmuştur. Sonra da ümmetlere, Ondan başkasına kulluk etmemelerini buyursunlar diye peygamberlerini oraya gönderdi; bir grup iman etti, bir grup ise kâfir oldu. Oraya gönderdiği peygamberlerin sonuncusu da Muhammed'dir (s.a.a).

İbn-i Abbas: Doğru söyledin. Ancak bana şunu söyle; Allah Muhammed'i (s.a.a) gönderdiğinde o da diğer peygamberler gibi İslam yurdunu kurup orayı abad etti mi, sınırlarını açıkladı mı; ümmete onun yolları ve yöntemini, ahkâmının kurallarını ve dininin alametlerini bildirdi mi?

Harici: Evet, Muhammed bunu yaptı.

İbn-i Abbas: Şimdi bana söyle; Muhammed bu ümmet arasında kaldı mı yoksa ondan ayrıldı mı?

Harici: Evet, ümmet arasından ayrıldı.

İbn-i Abbas: Bana şunu da söyle; o, ümmet arasından ayrıldığında İslam yurdu tamamen abat ve sınırları belli miydi yoksa o ayrıldığı sırada harabe ve bayındırlıktan yoksun muydu?

قَالَ الْخَارِجِيُّ : بَلْ رَحَلَ عَنْهَا وَهِيَ كَامِلَةٌ الْعِمَارَةُ ، بَيِّنَةُ الْحُدُودِ ، قَائِمَةٌ الْمَنَارِ .
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : صَدَقْتَ الْآنَ ، فَخَبِّرْنِي هَلْ كَانَ لِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله) أَحَدٌ يَقُومُ بِعِمَارَةِ هَذِهِ الدَّارِ مِنْ بَعْدِهِ أَمْ لَا ؟
 قَالَ الْخَارِجِيُّ : بَلَى ، قَدْ كَانَ لَهُ صَحَابَةٌ وَأَهْلُ بَيْتٍ وَوَصِيُّ وَذُرِّيَّةٌ يَقُومُونَ بِعِمَارَةِ هَذِهِ الدَّارِ مِنْ بَعْدِهِ .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَفَعَلُوا أَمْ لَمْ يَفْعَلُوا ؟
 قَالَ الْخَارِجِيُّ : بَلَى ، قَدْ فَعَلُوا وَعَمَّرُوا هَذِهِ الدَّارَ مِنْ بَعْدِهِ .
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَخَبِّرْنِي الْآنَ عَنْ هَذِهِ الدَّارِ مِنْ بَعْدِهِ هَلْ هِيَ الْيَوْمَ عَلَى مَا تَرَكَهَا مُحَمَّدٌ (صلى الله عليه وآله) مِنْ كَمَالِ عِمَارَتِهَا وَقَوَامِ حُدُودِهَا ، أَمْ هِيَ خَرِبَةٌ عَاطِلَةٌ الْحُدُودِ ؟

قَالَ الْخَارِجِيُّ : بَلْ هِيَ عَاطِلَةٌ الْحُدُودِ خَرِبَةٌ .
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : أَفَذُرِّيَّتُهُ وَلَيْتَ هَذِهِ الْخَرَابِ ، أَمْ أُمُّتُهُ ؟
 قَالَ : بَلْ أُمُّتُهُ .
 قَالَ : قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : أَفَأَنْتَ مِنَ الْأُمَّةِ أَوْ مِنَ الذَّرِيَّةِ ؟
 قَالَ : أَنَا مِنَ الْأُمَّةِ .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : يَا عَتَّابُ فَخَبِّرْنِي الْآنَ عَنْكَ كَيْفَ تَرَجُّو النَّجَاةَ مِنَ النَّارِ وَأَنْتَ مِنْ أُمَّةٍ قَدْ أَخْرَبَتْ دَارَ اللَّهِ وَدَارَ رَسُولِهِ ، وَعَطَلَتْ حُدُودَهَا ؟
 فَقَالَ الْخَارِجِيُّ : إِنَّا لِلَّهِ ۖ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ، وَيَحْكُ يَا بَنَ عَبَّاسٍ ! احْتَلَّتْ وَاللَّهِ حَتَّى أَوْقَعْتَنِي فِي أَمْرٍ عَظِيمٍ ، وَالزَّمَنْتَنِي الْحُجَّةَ ، حَتَّى جَعَلْتَنِي مِمَّنْ أَخْرَبَ دَارَ اللَّهِ . وَلَكِنْ وَيَحْكُ يَا بَنَ عَبَّاسٍ فَكَيْفَ الْحِيلَةُ فِي التَّخْلِيسِ مِمَّا أَنَا فِيهِ ؟
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : الْحِيلَةُ فِي ذَلِكَ أَنْ تَسْعَى فِي عِمَارَةِ مَا أَخْرَبَتْهُ الْأُمَّةُ مِنْ دَارِ الْإِسْلَامِ .

قَالَ : فَذُلُّنِي عَلَى السَّعْيِ فِي ذَلِكَ .

Harici: Evet, o ayrıldığında İslam yurdu tamamen abat idi, sınırları belli ve nişaneleri ayakta idi.

İbn-i Abbas: Şimdi doğru söyledin. Öyleyse bana şunu söyle; Muhammed'den (s.a.a) sonra bu yurdu abat edecek biri var mıydı, yok muydu?

Harici: Evet, kendisinden sonra bu yurdu abat edecek sahabesi, Ehlibeyti, vasisi ve nesli vardı.

İbn-i Abbas: Bunu yaptılar mı yapmadılar mı?

Harici: Evet, yaptılar ve ondan sonra bu yurdu abat ettiler.

İbn-i Abbas: Peki bana ondan sonra bu yurdun şimdiki durumunu söyle! Acaba bugün o, Muhammed'in (s.a.a) bırakıp gittiği gündeki gibi tam bir bayındırlık içinde ve sınırları sapasağlam mıdır? Yoksa harabeye dönmüş ve sınırları bırakılmış bir halde midir?

Harici: Evet, bugün harabeye dönmüş ve sınırları bırakılmış bir haldedir.

İbn-i Abbas: Acaba zürriyeti mi (hanedanı) yoksa ümmeti mi bu tahribatın sorumlusudur?

Harici: Elbette ümmeti.

İbn-i Abbas: Sen ümmetten misin yoksa zürriyetten mi?

Harici: Ben ümmetenim.

İbn-i Abbas: Ey Attab! Şimdi bana kendinden haber ver; ümmetten olduğuna göre, Allah ve Resulünün yurdunu harabeye dönüştürdüğün, onun sınırlarını bıraktığın için nasıl ateşten kurtulacağını ümit edebilirsin?

Harici: Doğrusu biz Allah'tanız ve sadece O'na dönücüleriz. Yazıklar olsun sana ey İbn-i Abbas! Allah'a yemin olsun ki çare buldun ve beni çok ağır bir işin içine düşürdün, delilinle beni bağladın. Öyle ki beni Allah'ın yurdunu harap edenlerden kıldın. Ey İbn-i Abbas! Yazıklar olsun sana! Şimdi içine düştüğüm bu durumdan bir çıkış yolu nedir?

İbn-i Abbas: Tek çare, ümmetin İslam yurdunda meydana getirdiği tahribatı onarmak için çaba sarf etmektir.

Harici: Bana bu çaba yolunu göster.

قال ابن عباس : إِنَّ أَوَّلَ مَا يَجِبُ عَلَيْكَ فِي ذَلِكَ أَنْ تَعْلَمَ مَنْ سَعَى فِي خَرَابِ هَذِهِ الدَّارِ فِتْنَادِيَهُ ، وَتَعْلَمَ مَنْ يُرِيدُ عِمَارَتَهَا فِتْوَالِيَهُ .

قال : صَدَقْتَ يَا بَنَ عَبَّاسَ ، وَاللَّهِ مَا أَعْرِفُ أَحَدًا فِي هَذَا الْوَقْتِ يُجِبُّ عِمَارَةَ دَارِ الْإِسْلَامِ غَيْرَ ابْنِ عَمِّكَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ لَوْلَا أَنَّهُ حَكَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ قَيْسٍ فِي حَقِّ هُوَ لَهُ قال ابن عباس : وَبِحَاكَ يَا عَتَّابُ ، إِنَّا وَجَدْنَا الْحُكُومَةَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ؛ إِنَّهُ قَالَ تَعَالَى : ﴿ فَابْتَغُوا حَكْمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِّنْ أَهْلَيْهَا إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ﴾¹ ، وَقَالَ تَعَالَى : ﴿ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ ﴾² .

قال : فَصَاحَتِ الْخَوَارِجُ مِنْ كُلِّ نَاحِيَةٍ وَقَالُوا : فَكأنَّ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ عِنْدَكَ مِنَ الْعُدُولِ ، وَأَنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ رَأْسًا ، وَفِي الْإِسْلَامِ ذَنْبًا ، وَهُوَ الْأَبْتَرُ ابْنُ الْأَبْتَرِ ، مِمَّنْ قَاتَلَ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) ، وَفَتَنَ أُمَّتَهُ مِنْ بَعْدِهِ !

قال : فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسَ : يَا هَؤُلَاءِ ! إِنَّ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ لَمْ يَكُنْ حَكَمًا ، أَفَتَحْتَجُّونَ بِهِ عَلَيْنَا ؟ إِنَّمَا كَانَ حَكَمًا لِمُعَاوِيَةَ ، وَقَدْ أَرَادَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنْ يَبْعَثَنِي أَنَا فَأَكُونَ لَهُ حَكَمًا ، فَأَيُّكُمْ عَلَيْهِ وَقُلْتُمْ : قَدْ رَضِينَا بِأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ، وَقَدْ كَانَ أَبُو مُوسَى - لَعْمَرِي - رَضِيَ فِي نَفْسِهِ وَصُحْبَتِهِ وَإِسْلَامِهِ وَسَابِقَتِهِ ، غَيْرَ أَنَّهُ خُدِعَ فَقَالَ مَا قَالَ ، وَلَيْسَ يَلْزَمُنَا مِنْ خُدَيْعَةِ عَمْرُو بْنِ الْعَاصِ لِأَبِي مُوسَى ، فَاتَّقُوا رَبَّكُمْ ، وَارْجِعُوا إِلَى مَا كُنْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ طَاعَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ، فَإِنَّهُ وَإِنْ كَانَ قَاعِدًا عَنْ طَلَبِ حَقِّهِ فَإِنَّمَا يَنْتَظِرُ انْقِضَاءَ الْمُدَّةِ ثُمَّ يَعُودُ إِلَى مُحَارَبَةِ الْقَوْمِ ، وَلَيْسَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مِمَّنْ يَقْعُدُ عَنْ حَقِّ جَعَلَهُ اللَّهُ لَهُ .

قال : فَصَاحَتِ الْخَوَارِجُ ؛ وَقَالُوا : هَيْهَاتَ يَا بَنَ عَبَّاسَ ! نَحْنُ لَا نَتَوَلَّى عَلِيًّا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ أَبَدًا ،

1 . النساء : 35 .

2 . المائدة : 95 .

İbn-i Abbas: Sana ilk vacip olan şey bu yurdu harap etmede çaba sarf edeni bilip ona düşman olman, onu onarmak isteyeniyi de tanıyıp dostu olmandır.

Harici: Ey İbn-i Abbas! Doğru söyledin. Allah'a yemin olsun ki şu anda İslam yurdunu amcan oğlu Ali b. Ebu Talib dışında abat etmeği seven birini tanımıyorum. Tabi ki Abdullah b. Kays'ı (Ebu Musa Eş'ari) kendisine ait bir hakta hakem kılmamış olsaydı.

İbn-i Abbas: Yazıklar olsun sana ey Attab! Biz hakemliği Allah'ın kitabında gördük. Yüce Allah şöyle buyurdu: "**...koca tarafından bir hakem, kadın tarafından da bir hakem gönderin. Aralarının düzelmesini dilerlerse Allah da bu hususta başarı verir onlara**"¹ ve şöyle buyurdu: "**...sizden iki adâlet sahibi ona hükmetsin...**"²

Bunun üzerine Hariciler her taraftan bağırmaya başlayıp dediler ki: Güya Amr b. As senin yanında adil kişilerdendir. Oysa sen de biliyorsun ki o, cahiliye döneminde [küfrün] elebaşydı; İslam döneminde ise kuyruktu. O, ebter (soyu kesik) oğlu ebterdir. Muhammed'le (s.a.a) savaşanların arasındaydı ve ondan sonra da ümmetinde fitne çıkardı!

İbn-i Abbas dedi ki: Ey cemaat! Amr b. As (bize) hakem değildi ki! Şimdi onunla bana delil mi getiriyorsunuz?! O, Muaviye'nin hakemiydi. Emirülmüminin Ali (a.s) beni ona karşı hakem olarak göndermek istemişti. Ancak siz bunu kabul etmediniz ve dediniz ki: Biz Ebu Musa Eş'ari'ye razı olduk. Canıma yemin olsun ki Ebu Musa şahsiyeti, sahabeliği ve İslam'daki geçmişi ile razı olunacak biriydi. Ancak kandırıldı ve söyledi söyleyeceğini! Ancak Amr b. As'ın Ebu Musa'yı kandırması da bizi bağlamamıştır. O halde Rabbinizden sakının ve daha önce üzerinde bulunduğunuz Emirülmüminin'e itaate geri dönün. O, her ne kadar hakkını aramaktan geri durmuşsa da sadece anlaşma süresinin geçmesini beklemektedir. Daha sonra o topluluğa karşı savaşa geri dönecektir. Ali, Allah'ın kendisi için kıldığı hakkı bırakacak biri değildir.

Hariciler yine bağırarak şöyle dediler: Heyhat (Asla) Ey İbn-i Abbas! Biz bugünden sonra asla Ali'yi seçmeyeceğiz.

1 - Nisa/35.

2 - Maide/95.

فَارْجِعْ إِلَيْهِ وَقُلْ لَهُ فَلْيَخْرُجْ إِلَيْنَا بِنَفْسِهِ ؛ حَتَّى نَحْتَجَّ عَلَيْهِ ، وَنَسْمَعَ كَلَامَهُ ، وَيَسْمَعَ مِنْ كَلَامِنَا ، فَلَعَلَّنَا إِنْ سَمِعْنَا مِنْهُ شَيْئًا يَعْلُقُ إِمَّا¹ أَنْ نَرْجِعَ عَمَّا اجْتَمَعْنَا عَلَيْهِ مِنْ حَرْبِهِ .

قَالَ : فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ إِلَى عَلِيٍّ (رضي الله عنه) فَخَبَّرَهُ بِذَلِكَ² .
2670 . شرح نهج البلاغة عن عمر مولى غفرة : لَمَّا رَجَعَ عَلِيٌّ (عليه السلام) مِنْ صَقِينِ إِلَى الْكُوفَةِ ، أَقَامَ الْخَوَارِجُ حَتَّى جَمَّوا³ ، ثُمَّ خَرَجُوا إِلَى صَحْرَاءٍ بِالْكُوفَةِ تُسَمَّى خَزَوْرَاءَ ، فَنادَوْا : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ۖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ . أَلَا إِنَّ عَلِيًّا وَمُعَاوِيَةَ أَشْرَكَا فِي حُكْمِ اللَّهِ .

فَأَرْسَلَ عَلِيٌّ (عليه السلام) إِلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ ، فَتَنَظَّرَ فِي أَمْرِهِمْ ، وَكَلَّمَهُمْ ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى عَلِيٍّ (عليه السلام) ، فَقَالَ لَهُ : مَا رَأَيْتَ ؟
 فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : وَاللَّهِ ، مَا أُدْرِي مَا هُمْ !
 فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ (عليه السلام) : رَأَيْتَهُمْ مُنَافِقِينَ ؟
 قَالَ : وَاللَّهِ ، مَا سِجَاهُهُمْ بِسِيمَا الْمُنَافِقِينَ ، إِنَّ بَيْنَ أَعْيُنِهِمْ لَآثَرَ السُّجُودِ ، وَهُمْ يَتَأَوَّلُونَ الْقُرْآنَ .

فَقَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام) : دَعَوْهُمْ مَا لَمْ يَسْفِكُوا دَمًا ، أَوْ يَغْصِبُوا مَالًا . وَأَرْسَلَ إِلَيْهِمْ : مَا هَذَا الَّذِي أَحْدَثْتُمْ ، وَمَا تُرِيدُونَ ؟
 قَالُوا : تُرِيدُ أَنْ نَخْرُجَ نَحْنُ وَأَنْتَ وَمَنْ كَانَ مَعَنَا بِصَفِينِ ثَلَاثَ لَيَالٍ ، وَنَتَوَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ أَمْرِ الْحَكَمَيْنِ ، ثُمَّ نَسِيرَ إِلَى مُعَاوِيَةَ فَنُقَاتِلَهُ ، حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ .
 فَقَالَ عَلِيٌّ (عليه السلام) : فَهَلَّا قُلْتُمْ هَذَا حِينَ بَعَثْنَا الْحَكَمَيْنِ ، وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ الْعَهْدَ ، وَأَعْطَيْنَاهُمُوهُ ! أَلَا قُلْتُمْ هَذَا حِينَئِذٍ !

1 . كذا في المصدر ، ولعل «إمّا» زائدة .

2 . الفتوح : ج 4 ص 251 وراجع المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 188 .

3 . جَمَّ الشَّيْءُ : كَثُرَ (لسان العرب : ج 12 ص 105) .

Şimdi ona dön ve de ki; bizzat kendisi bize gelsin; onunla tartışalım, sözünü işitelim ve o da bizim sözümüzü dinlesin. Şayet ondan bir söz işitiriz de bu bizi, ona karşı savaşmak gayesinden vazgeçirir.

Bunun üzerine Abdullah b. Abbas Ali'nin (a.s) yanına geri döndü ve bunu ona bildirdi.¹

2670- Şerh-i Nehcü'l-Belağa [*Ğafere'nin azad ettiği kölesi Ömer'den*]: Ali (a.s) Sıffin'den döndüğünde Hariciler ayaklandılar; sayıları çoğalınca Küfe'de bulunan Haravra ismindeki bir sahraya gittiler. Onlar şöyle sesleniyorlardı: Müşrikler istemese de hüküm ancak Allah'ındır. Bilinmeli ki Ali ve Muaviye Allah'ın hükmüne (başkalarını) şerik kıldılar.

Ali (a.s), işlerine nezaret etmesi ve kendileriyle konuşması için Abdullah b. Abbas'ı onlara gönderdi. İbn-i Abbas geri döndüğünde Ali (a.s) ona, "Ne gördün?" diye sordu.

İbn-i Abbas dedi ki: Vallahi onların ne olduğunu bilmiyorum!

Ali (a.s) ona buyurdu: Onların münafık olduklarını mı gördün?

İbn-i Abbas dedi ki: Allah'a yemin olsun ki hayır; yüzleri münafıkların yüzü değil. Zira alınlarında secde izi var ve onlar Kur'an'ı tevîl ediyorlar.

Ali (a.s) buyurdu: "Kan dökmedikleri ve mal gasp etmedikleri sürece onları kendi hallerine bırakın."

Sonra da onlara şu mesajı gönderdi: "Bu çıkardığımız iş nedir ve ne istiyorsunuz?"

Dediler ki: Biz de, sen de ve bizimle birlikte olan herkes yola çıkıp üç gece Sıffin'de kalacağız; iki hakemin işinden dolayı Allah'a tövbe edeceğiz. Sonra da Muaviye'ye doğru hareket edip Allah'ın bizimle onun arasında hüküm vereceği ana kadar onunla savaşacağız.

Ali (a.s) buyurdu: Niçin bunu, hakemlerden söz alıp onlara sorumluluk yükleyerek kendilerini gönderdiğimiz vakit söylemediniz? O zaman bunu söylemediniz ki!

1 - *el-Futuh*, c.4, s.251. Ayrıca bkz. *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.3, s.188.

قالوا : كُنَّا قَدْ طَالَتِ الْحَرْبُ عَلَيْنَا ، وَاشْتَدَّ الْبَأْسُ ، وَكَثُرَ الْجِرَاحُ ، وَخَلَا الْكُرَاعُ وَالسِّلَاحُ .

فَقَالَ لَهُمْ : أَفَحِينَ اشْتَدَّ الْبَأْسُ عَلَيْكُمْ عَاهَدْتُمْ ، فَلَمَّا وَجَدْتُمْ الْجَمَامَ¹ قُلْتُمْ : نَنْقُضُ الْعَهْدَ ! إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ كَانَ يَفِي لِلْمُشْرِكِينَ ، أَفَتَأْمُرُونَنِي بِنَقْضِهِ !²

2671 . الكامل للمبرّد : ذَكَرَ أَهْلُ الْعِلْمِ مِنْ غَيْرِ وَجْهٍ أَنَّ عَلِيًّا (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَمَّا وَجَّهَ إِلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ لِيُنَازِلَهُمْ ، قَالَ لَهُمْ : مَا الَّذِي تَقْعُمُ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ؟ قالوا : قَدْ كَانَ لِلْمُؤْمِنِينَ أَمِيرًا ، فَلَمَّا حَكَّمْ فِي دِينِ اللَّهِ خَرَجَ مِنَ الْإِيمَانِ ، فَلْيَنْدُبْ بَعْدَ إِقْرَارِهِ بِالْكَفْرِ نَعْدُ لَهُ .

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : مَا يَلْبَغِي لِمُؤْمِنٍ لَمْ يَشُبْ إِيمَانُهُ شَكٌّ أَنْ يَقَرَّ عَلَى نَفْسِهِ بِالْكَفْرِ . قالوا : إِنَّهُ قَدْ حَكَّم .

قَالَ : إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَمَرَنَا بِالتَّحْكِيمِ فِي قَتْلِ صَيْدٍ ، فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ : (يَحْكُمُ بِهِيَ دَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ) ، فَكَيْفَ فِي إِمَامَةٍ قَدْ أَشْكَلَتْ عَلَى الْمُسْلِمِينَ ؟ ! فقالوا : إِنَّهُ قَدْ حَكَّم عَلَيْهِ فَلَمْ يَرْضَ .

فَقَالَ : إِنَّ الْحُكُومَةَ كَالْإِمَامَةِ ، وَمَتَى فَسَقَ الْإِمَامُ وَجَبَتْ مَعْصِيَتُهُ ، وَكَذَلِكَ الْحُكَّامُ ، لَمَّا خَالَفُوا نُبُذَتْ أَقْوَالُهُمْ .

فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : لَا تَجْعَلُوا احْتِجَاجَ قُرَيْشٍ حُجَّةً عَلَيْكُمْ ؛ فَإِنَّ هَذَا مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِمْ : ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾³ ، وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿وَتُنذِرُ بِهِ قَوْمًا لُّدًّا﴾^{4 5} .

1 . الجمام : الراحة (لسان العرب : ج 12 ص 105) .

2 . شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 310 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 343 ح 587 .

3 . الزخرف : 58 .

4 . مريم : 97 .

5 . الكامل للمبرّد : ج 3 ص 1079 ، شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 273 ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 349 .

Dediler ki: O zaman üzerimizdeki savaş uzamıştı; sıkıntılar şiddetlenmiş, yaralar çoğalmıştı, merkeb ve silah tükenmişti.

Ali (a.s) onlara şöyle buyurdu: "Acaba üzerinizdeki sıkıntı şiddetlenince anlaşma yaptınız ve rahata kavuştuğunuzda ise "Ahdi bozacağız" mı diyorsunuz?! Hiç şüphesiz Resulullah (s.a.a) müşriklerle yaptığı anlaşmaya [bile] bağlı kalıyordu. Şimdi siz benden bunu bozmamı mı istiyorsunuz?!"¹

2671- el-Kamil, Muberrred: İlim erbabı muhtelif kanallarla şöyle nakletmişlerdir: Ali (a.s), kendileri ile münazara etmesi için Abdullah b. Abbas'ı onlara gönderdi. İbn-i Abbas onlara dedi ki: Sizi Emirül-müminin'e (a.s) isyan ettiren şey nedir?

Dediler ki: Müminlerin bir emiri vardı. O, Allah'ın dininde hakem seçince imandan çıkmış oldu. Şimdi kâfir olduğunu ikrar edip tövbe etsin, biz de ona dönelim.

İbn-i Abbas dedi ki: İmanına şek karışmamış bir mümine kendi küfrünü ikrar etmesi yakışmaz.

Dediler ki: O hakem seçti.

İbn-i Abbas dedi ki: Yüce Allah bize bir avın öldürülmesi konusunda hakem tutmayı emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "...içinizden adalet sahibi iki kişi hüküm versin." Neden Müslümanlar için bir sorun olan önderlik meselesinde bu olmasın?!

Dediler ki: Ancak burada hakemlik onun aleyhine gerçekleşmiş ve o (buna) razı olmamıştır.

İbn-i Abbas ise şöyle dedi: Hakemlik imamlık gibidir. İmam fasık olduğunda nasıl ona karşı çıkılması gerekiyorsa iki hakem konusunda da durum aynıdır; ne zaman hakka muhalefet ederlerse sözleri kenara atılır.

Haricilerden bazıları bazısına şöyle dedi: "Kureyş'in getirdiği delili aleyhinize bir hüccet kılmayın! Bu adam, Allah'ın hakkında buyurduğu **"Gerçekten onlar tartışmacı bir toplulukturlar"**² ve **"İnat edenleri de onunla korkutasın"**³ kimselerdendir."⁴

1 - *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.310; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.343, h.587.

2 - Zuhruf/58.

3 - Meryem/97.

4 - *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1079; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.273; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.249.

2672 . الكامل للمبرّد : كَانَ أَصْحَابُ النُّخَيْلَةِ¹ قَالُوا لِابْنِ عَبَّاسٍ : إِنْ كَانَ عَلِيٌّ عَلَى حَقٍّ لَمْ يَشْكُكَ فِيهِ وَحَكَمَ مُضْطَرًّا ، فَمَا بِهِ حَيْثُ ظَفِرَ لَمْ يَسِبْ ؟

فَقَالَ لَهُمُ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَدْ سَمِعْتُمُ الْجَوَابَ فِي التَّحْكِيمِ ، فَأَمَّا قَوْلُكُمْ فِي السِّبَاءِ أَفَكُنْتُمْ سَابِينَ أُمَّكُمْ عَائِشَةَ ؟ ! فَوَضَعُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ ، وَقَالُوا : أَمْسِكْ عَنَّا غَرْبَ لِسَانِكَ² يَا ابْنَ عَبَّاسٍ ؛ فَإِنَّهُ طَلَّقَ ذَلِكَ³ ، عَوَّضَ عَلَى مَوْضِعِ الْحُجَّةِ⁴ .

2673 . تاريخ الطبري عن عمارة بن ربيعة - في ذكرِ الخوارج - : بَعَثَ عَلِيٌّ ابْنَ عَبَّاسٍ إِلَيْهِمْ ، فَقَالَ : لَا تَعْجَلْ إِلَى جَوَابِهِمْ وَخُصُومَتِهِمْ حَتَّى آتِيكَ . فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ حَتَّى أَتَاهُمْ ، فَأَقْبَلُوا يُكَلِّمُونَهُ ، فَلَمْ يَصِرْ حَتَّى رَاجِعُهُمْ فَقَالَ : مَا تَقْمَتُمْ مِنَ الْحَكَمِينَ ؛ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : (إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا) ، فَكَيْفَ بِأُمَّةٍ مُحَمَّدٌ (صلى الله عليه وآله) .

فَقَالَتِ الْخَوَارِجُ : قُلْنَا : أَمَّا مَا جَعَلَ حُكْمَهُ إِلَى النَّاسِ وَأَمَرَ بِالنَّظَرِ فِيهِ وَالْإِصْلَاحَ لَهُ ، فَهُوَ إِلَيْهِمْ كَمَا أَمَرَ بِهِ ، وَمَا حَكَمَ فَأَمْضَاهُ فَلَيْسَ لِلْعِبَادِ أَنْ يَنْظُرُوا فِيهِ ؛ حَكَمَ فِي الزَّانِي مِئَةَ جَلْدَةٍ ، وَفِي السَّارِقِ بِقَطْعِ يَدِهِ ، فَلَيْسَ لِلْعِبَادِ أَنْ يَنْظُرُوا فِي هَذَا .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ : (يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ) .

1 . النُّخَيْلَةُ : موضع قرب الكوفة على سمت الشام، وهو الموضع الذي خرج إليه الإمام علي (عليه السلام) (معجم البلدان : ج 5 ص 278).

2 . غرب اللسان : حدّته (لسان العرب : ج 1 ص 641) .

3 . لسان دُلْقَى طَلَّقَ : فصيح (لسان العرب : ج 10 ص 110) .

4 . الكامل للمبرّد : ج 3 ص 1162 .

2672- el-Kamil, Muberrred: Nuheyle ashabı¹ İbn-i Abbas'a şöyle diyorlardı: Eğer Ali haklı idiyse ve bunda şüphesi yok idiyse, hakemliğe de zorlandıysa; peki zafere ulaştığında neden esir almadı?

İbn-i Abbas onlara dedi ki: Hakemlik konusunda cevabı aldınız. Ama esirler konusuna gelince; acaba sizler anneniz Ayşe'yi esir mi alacaktınız?!

Bunun üzerine parmaklarını kulaklarına götürüp dediler ki: Ey İbn-i Abbas! Dilinin keskinliğini bizden uzak tut! Zira o çok açık ve sivri-dir; delil yerinde derince nüfuz ediyor!²

2673- Tarih-i Taberi [*Haricilerden söz ederken Umare b. Rabbia'dan*]: Ali (a.s) İbn-i Abbas'ı onlara gönderdiğinde dedi ki: 'Ben gelinceye kadar onlara cevap vermede ve tartışmaya girmede acele davranma.'

İbn-i Abbas onlara doğru yola çıktı. Onlara vardığında kendisiyle konuşmaya başladılar. O da sabredemeyip Haricilere cevap vermeye başladı.

O, haricilere dedi ki: Hakemler (in tayin edilmesi) konusunda ne gibi sakınca gördünüz? Oysa Yüce Allah buyurmuştur: "Eğer iki hakem aralarının düzelmesini dilerlerse Allah da bu hususta başarı verir onlara" (Nisa 35). Neden Muhammed (s.a.a) ümmeti hakkında böyle olmasın?

Hariciler dediler ki: Biz diyoruz ki: Allah'ın hakkında hüküm vermeyi, üzerinde görüş yürütmeyi ve düzeltmeyi insanlara bıraktığı konuda iş, Allah'ın emrettiği gibidir. Ama üzerinde Allah'ın bizzat hüküm verdiği ve kesin belirttiği bir konuda, mesela zina eden kişiye yüz kırbaç vurulması veya hırsızlık edenin elinin kesilmesi gibi konularda kulların görüş belirtme hakkı yoktur.

İbn-i Abbas: Yüce Allah şöyle buyuruyor: "...içinizden adalet sahibi iki kişi hüküm versin."

1 - Nuheyle, Küfe yakınlarında ve Şam yönünde bulunan bir bölgedir. İmam Ali (a.s) askeri hareket için oraya doğru yola çıkmıştır. (*Mucemu'l-Buldan*, c.5, s.278).

2 - *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1162.

فَقَالُوا : أَوْتَجَعَلُ الْحُكْمَ فِي الصَّيْدِ ، وَالْحَدَثِ يَكُونُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَزَوْجِهَا كَالْحُكْمِ فِي دِمَاءِ الْمُسْلِمِينَ !

وَقَالَتِ الْخَوَارِجُ : قُلْنَا لَهُ : فَهَذِهِ الْآيَةُ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ ، أَعَدَلُ عِنْدَكَ ابْنُ الْعَاصِ وَهُوَ بِالْأَمْسِ يُقَاتِلُنَا وَيَسْفِكُ دِمَاءَنَا ! فَإِنْ كَانَ عَدْلًا فَلَسْنَا بِعُدُولٍ ، وَنَحْنُ أَهْلُ حَرَبِهِ ، وَقَدْ حَكَّمْتُمْ فِي أَمْرِ اللَّهِ الرَّجَالَ ، وَقَدْ أَمْضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حُكْمَهُ فِي مُعَاوِيَةَ وَحِزْبِهِ أَنْ يُقْتَلُوا أَوْ يَرْجِعُوا ، وَقَبْلَ ذَلِكَ مَا دَعَوْنَاهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَبَوْهُ ، ثُمَّ كَتَبْتُمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ كِتَابًا ، وَجَعَلْتُمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ الْمُوَادَعَةَ وَالِاسْتِفَاضَةَ ، وَقَدْ قَطَعَ عَزَّ وَجَلَّ الْإِسْتِفَاضَةَ وَالْمُوَادَعَةَ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَهْلِ الْحَرْبِ مُنْذُ نَزَلَتْ بَرَاءَةُ ، إِلَّا مَنْ أَقَرَّ بِالْجِزْيَةِ¹ .

2674 . شرح الأخبار عن عبد الله بن عباس : أُرْسِلَنِي عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عليه السلام) إِلَى الْخَوَارِجِ الْحَرَوِيَّةِ لِأَكْلَمِهِمْ ، فَكَلَّمْتُهُمْ . فَقَالُوا : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ . فَقُلْتُ : أَجَلٌ ، وَلَكِنْ أَمَا تَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَقَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿يَحْكُمُ بَيْنِي دَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾² ، وَقَوْلُهُ : ﴿وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾³ ، وَقَوْلُهُ : ﴿فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِمْ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِمْ﴾⁴ ! وَقَدْ شَهِدَ مَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) إِذْ حَكَمَ سَعْدًا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ ، فَلَمَّا حَكَمَ فِيهِمْ بِالْحَقِّ أَجَازَ حُكْمَهُ ، وَقَالَ : لَقَدْ حَكَمْتُ فِيهِمْ بِحُكْمِ اللَّهِ مِنْ فَوْقِ سَبْعَةِ أَرْقَعَةٍ ، فَهَلْ تَقُولُونَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أَخْطَأَ فِي تَحْكِيمِ سَعْدٍ فِي بَنِي قُرَيْظَةَ ؟ !

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 64 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 393 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 122 ، المعيار والموازنة : ص 194 كلاهما نحوه .

2 . المائدة : 95 .

3 . المائدة : 49 .

4 . النساء : 35 .

Hariciler: Acaba sen, avla ilgili hükmü ve karı-koca arasında çıkan meseleyi Müslümanların kanları hakkındaki hükümle bir mi tutmaktasın?!

(Yine) Hariciler şöyle dediler: İbn-i Abbas'a dedik ki: Bu ayeti bizimle senin aranda delil saydık. Acaba senin yanında İbn-i As adil midir? Daha dün bizimle savaşıyordu, kanlarımızı döküyordu! Eğer o adilse biz adil değiliz demektir. Çünkü biz onunla savaşıyoruz. Siz Allah'ın işinde kişileri hakem kıldınız. Halbuki Yüce Allah, Muaviye ve cemaati hakkında hükmünü kesin olarak belirtmiştir; ya öldürülürler, ya da (hakka) dönerler. Daha önce her ne kadar onları Allah'ın kitabına çağırdıysak da buna yanaşmadılar. Sonra da onunla kendiniz arasında bir anlaşma yazdınız; uzlaştınız ve serbest dolaşım hakkı tanıdınız. Oysa Yüce Allah Tövbe suresini indirmekle birlikte Müslümanların, harp halinde bulunan kâfirlerle uzlaşmasını ve onlara serbest dolaşım hakkı tanımalarını yasakladı. Ancak cizye ödemeleri durumu hariç.¹

2674- Şerhu'l-Ahbar [Abdullah b. Abbas'tan]: Emirülmüminin Ali (a.s), beni kendileriyle konuşmam için Haravriyye Haricilerine gönderdi. Ben de gidip onlarla konuştum. Dediler ki: "Hüküm ancak Allah'ındır." Ben de dedim ki: 'Evet. Ama siz Kur'ân okumuyor musunuz ve Yüce Allah'ın "...içinizden adalet sahibi iki kişi hüküm versin"², "onlar arasında Allah'ın indirdiği ile hüküm ver"³, "öyleyse erkeğin ailesinden bir hakem, kadının da ailesinden bir hakem gönderin"⁴ sözlerini görmüyor musunuz?! İçinizden şahit olanlar şahit olmuşlardır ki Resulullah (s.a.a) Saad'ı Benî Kurayze kabilesi hakkında hakem kıldı. Saad, onlar hakkında hak üzere hakemlik yaptığı sürece Peygamber (s.a.a) onun hükmünü geçerli saydı ve şöyle buyurdu: "Doğrusu sen yedi göğün ötesinden hüküm indiren, Allah'ın hükmüyle hükmettin." Diyebilir misiniz ki Resulullah (s.a.a) Saad'ı, Beni Kurayze kabilesi üzerine hakem kılmakla hata işledi?!

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.64; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.393; Ensabu'l-Eşraf, c.3, s.122; el-Mi'yar ve'l-Muvazene, s.194.

2 - Maide/95.

3 - Maide/49.

4 - Nisa/35.

وَأَيْسَرُ عِنْدَكُمْ أَوْجَبُ أَنْ يُحْكَمَ فِيهِ : أَمْرٌ مَا بَيْنَ رَجُلٍ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ ، أَوْ جِزَاءُ صَيْدٍ يُصَيْبُهُ مُحَرِّمٌ ، أَوْ الْحُكْمُ فِي أُمَّةٍ قَدْ اخْتَلَفَتْ وَقَتْلَ بَعْضُهَا بَعْضًا ؛ لِيَرْجِعَ مِنْهَا إِلَى حُكْمِ الْكِتَابِ مَنْ خَالَفَهُ ، فَتُحَقَّقَ دِمَاءُ الْأُمَّةِ وَيُلَمَّ شَعْنُهَا ؟

فَقَالَ لَهُمُ ابْنُ الْكَوَّاءِ : دَعُوا مَا يَقُولُ هَذَا وَأَصْحَابُهُ ، وَأَقْبِلُوا عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ ؛ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَخْبَرَ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ خَصِمُونَ¹ .

4 / 3

خُرُوجُ الْإِمَامِ إِلَى حَرَوْرَاءَ وَتَوْبَةُ جَمَاعَةٍ مِنَ الْخَوَارِجِ

2675 . الفتح - بَعْدَ ذِكْرِ رُجُوعِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ مِنْ حَرَوْرَاءَ وَإِخْبَارِهِ الْإِمَامَ بِمَا جَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْخَوَارِجِ - : رَكِبَ عَلِيٌّ إِلَى الْقَوْمِ فِي مِئَةِ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ ، حَتَّى وَافَاهُمْ بِحَرَوْرَاءَ ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الْخَوَارِجُ رَكِبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْكَوَّاءِ فِي مِئَةِ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى وَاقَعَهُ .

فَقَالَ لَهُ عَلِيٌّ : يَا بَنَ الْكَوَّاءِ إِنَّ الْكَلَامَ كَثِيرٌ ، ابْرُزْ إِلَيَّ مِنْ أَصْحَابِكَ حَتَّى أَكَلِّمَكَ .

قَالَ ابْنُ الْكَوَّاءِ : وَأَنَا آمِنٌ مِنْ سَيْفِكَ .

قَالَ عَلِيٌّ : نَعَمْ ، وَأَنْتَ آمِنٌ مِنْ سَيْفِي .

قَالَ : فَخَرَجَ ابْنُ الْكَوَّاءِ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَصْحَابِهِ وَدَنَوْا مِنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) .

قَالَ : وَذَهَبَ ابْنُ الْكَوَّاءِ لِيَتَكَلَّمَ فَصَاحَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ وَقَالَ : أَسْكُتْ ؛ حَتَّى يَتَكَلَّمَ مَنْ هُوَ أَحَقُّ بِالْكَلَامِ مِنْكَ .

قَالَ : فَسَكَتَ ابْنُ الْكَوَّاءِ ، وَتَكَلَّمَ عَلِيٌّ بَنُ أَبِي طَالِبٍ ، فَذَكَرَ الْحَرْبَ الَّذِي كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ مُعَاوِيَةَ ، وَذَكَرَ الْيَوْمَ الَّذِي رُفِعَتْ فِيهِ الْمَصَاحِفُ ، وَكَيْفَ اتَّفَقُوا عَلَى الْحَكَمَيْنِ ،

1 . شرح الأخبار : ج2 ص46 ح413 وراجع تاريخ دمشق : ج42 ص466 .

Bunlardan hangisi size göre üzerinde hakemlik yapılması için daha vaciptir: Erkeklerle karısı arasındaki bir mesele üzerinde mi yoksa ihramlı birinin avlanması cezası konusunda mı yahut ihtilafa düşmüş ve birbirini öldürmüş bir ümmetin kanlarını korumak ve dağınlığını gidermek için onların aykırı hareket edenini Allah'ın kitabına döndürmek hakkında mı?!

İbn-i Kevva onlara dedi ki: Bu adam ve arkadaşlarının söylediklerini bırakın ve üzerinde bulunduğunuz şeye yönelin. Zira Yüce Allah, onların "tartışmacı bir topluluk olduklarını" bildirmiştir.¹

4/3

İMAM'IN HARAVRA'YA HAREKETİ VE HARİCİLERDEN BİR GRUBUN TÖVBE ETMESİ

2675- el-Futuh [Abdullah b. Abbas'ın Haravra'dan dönüşü ve kendisiyle Hariciler arasında geçen diyalogu İmam'a bildirmesinden söz ettikten sonra]: Ali (a.s), ashabından yüz kişiyle birlikte merkebine binerek Haricilere doğru hareket etti; Haravra'da onlarla buluştu. Bu haber Haricilere ulaştığında Abdullah b. Kevva da arkadaşlarından yüz kişiyle birlikte merkebine binerek İmamı karşılamaya gitti.

Ali (a.s) ona buyurdu ki: Ey İbn-i Kevva! Söz çoktur. Yarenlerinin arasından çık, yanıma gel de seninle konuşayım.

İbn-i Kevva dedi ki: Acaba kılıcından güvende miyim?

Ali (a.s) buyurdu: Evet, kılıcımdan güvendesin.

Bunun üzerine İbn-i Kevva yarenlerinden on kişiyle birlikte Ali'nin (a.s) yanına yaklaştı. İbn-i Kevva konuşmaya başlamak istediğinde Ali'nin (a.s) yarenlerinden biri şöyle bağırdı: 'Sesini kes de konuşmaya senden daha layık olan konuşsun!'

Bunun üzerine İbn-i Kevva sustu ve Ali b. Ebu Talib (a.s) konuştu. Kendisiyle Muaviye arasında cereyan eden savaştan söz etti. Kur'ân'ların havaya kaldırıldığı günü ve iki hakem üzerinde ne şekilde ittifak ettiklerini anlattı.

1 - Şerhu'l-Ahbar, c.2, s.46, h.413. Ayrıca bkz. Tarih-i Dimeşk, c.42, s.466.

ثُمَّ قَالَ لَهُ عَلِيٌّ : وَيْحَكَ يَا بَنَ الْكَوَاءِ ، أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي رُفِعَتْ فِيهِ الْمَصَاحِفُ : كَيْفَ أَهْلُ الشَّامِ يُرِيدُونَ أَنْ يَخْدَعُوكُمْ بِهَا ؟ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ بِأَنَّهُمْ قَدْ عَصَّهْمُ السِّلَاحُ وَكَاعُوا¹ عَنِ الْحَرْبِ ، فَدَرُونِي أَنَا جِزَّهُمْ ، فَأَيُّكُمْ عَلَيٌّ وَقُلْتُمْ : إِنَّ الْقَوْمَ قَدْ دَعَوْنَا إِلَى كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَجِبْهُمْ إِلَى ذَلِكَ ، وَإِلَّا لَمْ تُقَاتِلْ مَعَكَ ، وَإِلَّا دَفَعْنَاكَ إِلَيْهِمْ ! فَلَمَّا أَجَبْتُمْ إِلَى ذَلِكَ وَأَرَدْتُ أَنْ أُبْعَثَ ابْنَ عَمِّي عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ لِيَكُونَ لِي حَكَمًا ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ لَا يَبْتَغِي بِشَيْءٍ مِنْ عَرَضِ هَذِهِ الدُّنْيَا وَلَا يَطْمَعُ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ فِي خَدِيعَتِهِ ، فَأَبَى عَلَيٌّ مِنْكُمْ مَنْ أَبِي ، وَجِئْتُمُونِي بِأَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ وَقُلْتُمْ : قَدْ رَضِينَا بِهَذَا . فَأَجَبْتُمْ إِلَيْهِ وَأَنَا كَارِهِ ، وَلَوْ أَصَبْتُ أَعْوَانًا غَيْرَكُمْ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ لَمَّا أَجَبْتُكُمْ . ثُمَّ إِنِّي اشْتَرَطْتُ عَلَى الْحَكَمَيْنِ بِخَضَرَتِكُمْ أَنْ يَحْكُمَا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ فَاتِحَتِهِ إِلَى خَاتَمَتِهِ أَوْ السُّنَّةِ الْجَامِعَةِ ، فَإِنْ هُمَا لَمْ يَفْعَلَا ذَلِكَ فَلَا طَاعَةَ لَهُمَا عَلَيٌّ ، أَكَانَ ذَلِكَ أَمْ لَمْ يَكُنْ ؟ فَقَالَ ابْنُ الْكَوَاءِ : صَدَقْتَ ، قَدْ كَانَ هَذَا بَعِينَهُ ، فَلِمَ لَا تَرْجِعْ إِلَى حَرْبِ الْقَوْمِ إِذْ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ الْحَكَمَيْنِ لَمْ يَحْكُمَا بِالْحَقِّ ، وَأَنْ أَحَدَهُمَا خَدَعَ صَاحِبَهُ ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ : إِنَّهُ لَيْسَ إِلَى حَرْبِ الْقَوْمِ سَبِيلٌ إِلَى انْقِضَاءِ الْمُدَّةِ الَّتِي ضَرَبْتَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ .

قَالَ ابْنُ الْكَوَاءِ : فَأَنْتَ مُجِيعٌ عَلَى ذَلِكَ ؟

قَالَ : وَهَلْ يَسْغُنِي إِلَّا ذَلِكَ ؟ أَنْظِرْ يَا بَنَ الْكَوَاءِ أَتِي أَصَبْتُ أَعْوَانًا وَأَقْعُدُ عَنْ حَقِّي ؟

قَالَ : فَعِنْدَهَا بَطْنٌ² ابْنُ الْكَوَاءِ فَرَسَهُ وَصَارَ إِلَى عَلِيٍّ مَعَ الْعَشْرَةِ الَّذِينَ كَانُوا مَعَهُ ، وَرَجَعُوا عَنْ رَأْيِ الْخَوَارِجِ ، وَانْصَرَفُوا مَعَ عَلِيٍّ إِلَى الْكُوفَةِ ، وَتَفَرَّقَ الْبَاقُونَ وَهُمْ يَقُولُونَ : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ، وَلَا طَاعَةَ لِمَنْ عَصَى اللَّهَ³ .

1 . كَاعَ : جُنَّ (لسان العرب : ج 8 ص 317) .

2 . بَطْنُهُ : ضَرْبٌ بَطْنُهُ (لسان العرب : ج 13 ص 54) .

3 . الْفَتْوح : ج 4 ص 253 وراجع المناقب لابن شهر آشوب : ج 3 ص 189 وكشف الغمّة : ج 1 ص 264 .

Sonra Ali (a.s) ona şöyle dedi: 'Ey İbn-i Kevva! Yazıklar olsun sana! Kur'ân'ların havaya kaldırıldığı gün size Şamlıların sizi bunlarla nasıl kandırmak istediklerini dememiş miydim? Silahlar onları ısırılmış ve artık savaşmaktan korkmuşlardır, bırakın beni de işlerini bitireyim onların! diye size dememiş miydim? Ancak siz benim bu sözümü kabul etmediniz ve dediniz ki: 'Şu topluluk bizi Allah'ın kitabına davet etmiş; öyleyse onlardan bunu kabul et! Yoksa seninle birlikte savaşamayacağız; aksi halde seni onlara teslim edeceğiz!' Ben de sizin teklifinizi kabul edip amcam oğlu Abdullah b. Abbas'ı kendi tarafımdan hakem olsun diye göndermek istedim. Zira o, şu dünyanın nasibinden bir şey aramayan biridir; hiç kimse de onu aldatmaya heveslenemez. Ancak aranızdan kabul etmeyenler, bunu benden kabul etmedi. Bana Ebu Musa Eş'ari'yi getirdiniz ve dediniz ki: 'Biz buna razı olduk.' Ben de istemediğim halde bu teklifinizi kabul ettim. Eğer o anda sizin dışınızda yarenlerim olsaydı asla bunu sizden kabul etmezdim. Sonra ben, sizin huzurunuzda hakemlere başından sonuna kadar Allah'ın indirdiği ile ya da ihtilafın olmadığı sünnete dayanarak hakemlik etmelerini şart koştum. Eğer o ikisi bunu yapmazsa benim onlara itaat etmem söz konusu değildi. Böyle miydi, değil miydi?

İbn-i Kevva dedi ki: Doğru söyledin, aynen öyleydi. Peki hakemlerin hak üzere hakemlik etmediklerini ve birinin diğerini aldattığını bildiğin halde niçin onlarla savaşa geri dönmedin.

Ali (a.s) buyurdu: Benimle onlar arasında kararlaştırılmış süre dolmadan önce o toplulukla savaşmaya hiçbir yol yoktur.

İbn-i Kevva dedi: Acaba buna kararlı mısın?

Ali (a.s) buyurdu: Acaba başka çarem var mıdır? Ey İbn-i Kevva! Bir bak, eğer yarenlerim olsa ben hakkımdan geri kalacak biri miyim?

Bunun üzerine İbn-i Kevva atının karnına vurdu, yanındaki on kişiyle birlikte İmam Ali'ye (a.s) katıldı; onlar Haricilik görüşünden vazgeçtiler ve Ali'yle (a.s) birlikte Küfe'ye döndüler. Geri kalanlar ise "Hüküm ancak Allah'ındır; Allah'a isyan edene itaat edilmez" diyerek dağıldılar.¹

1 - *el-Futuh*, c.4, s.253. Ayrıca bkz. *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.3, s.189; *Keşfu'l-Ğumme*, c.1, s.264.

2676 . الأخبار الطوال - في ذكر احتجاجات الإمام علي (عليه السلام) على الخوارج - : قال : ليخرج إلي رجل منكم ترضون به حتى أقول ويقول ، فإن وجبت علي الحجة أقررت لكم وثبتت إلى الله ، وإن وجبت عليكم فأتقوا الذي مرّدكم إليه .

فقالوا لعبد الله بن الكواء - وكان من كبراءهم - : أخرج إليه حتى تُحاجّه ، فخرج إليه . فقال علي : هل رضيتم ؟ قالوا : نعم . قال : اللهم اشهد ؛ فكفى بك شهيداً .

فقال علي (رضي الله عنه) : يا ابن الكواء ، ما الذي تقمّم علي بعد رضاكم بولايتي ، وجهادكم معي ، وطاعتكم لي ؟ فهلاً برثتم مني يوم الجملة ؟

قال ابن الكواء : لم يكن هناك تحكيم .

فقال علي : يا ابن الكواء ، أنا أهدى أم رسول الله (صلى الله عليه وآله) ؟

قال ابن الكواء : بل رسول الله (صلى الله عليه وآله) .

قال : فما سمعت قول الله عز وجل : ﴿ قُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ﴾¹ ، أكان الله يشكّ أنهم هم الكاذبون ؟

قال : إنّ ذلك احتجاج عليهم ، وأنت شككت في نفسك حين رضيت بالحكمين ، فتحنّ أخرى أن نشكّ فيك .

قال : وإنّ الله تعالى يقول : ﴿ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ أَهْدَى مِنْهُمَا أَتَّبِعْهُ ﴾² .

1 . آل عمران : 61 .

2 . القصص : 49 .

2676- el-Ahbaru't-Tival [*İmam Ali'nin (a.s) Haricilere deliller getirmesinden söz ederken*]: Kendisinden razı olduğunuz bir kişiyi karşınıza çıkarın da onunla konuşayım; ben sözümü söyleyeyim, o da sözünü söylesin. Eğer aleyhimde delil sabit olursa size ikrarda bulunup Allah'a tövbe edeyim; yok, eğer sizin aleyhinizde delil sabit olursa dönüşünüz kendisine olacak Allah'tan sakının.

Hariciler, kendi büyüklerinden olan Abdullah b. Kevva'ya dediler ki: 'Karşısına çık ve ona delil getir.' O da Ali'nin (a.s) karşısına çıktı. Ali (a.s) onlardan: 'Acaba (buna) razı oldunuz mu?' diye sorduğunda dediler ki: 'Evet.' Ali (a.s) dedi ki: 'Allahım! Sen şahit ol, şahit olarak sen yetersin!'

Ali (a.s) buyurdu: Ey İbn-i Kevva! Benim velayetime rıza göstermeniz, benimle birlikte cihada katılmanız ve bana itaat etmenizin ardından bende ne kusur gördünüz? Niçin Cemel günü benden uzaklaşmadınız?

İbn-i Kevva dedi ki: Orada hakemlik yoktu.

Ali (a.s) buyurdu: Ey İbn-i Kevva! Ben mi hidayete daha yakınım Resulullah mı (s.a.a)?

İbn-i Keva dedi ki: Resulullah (s.a.a).

Ali (a.s) buyurdu: İzzet ve celal sahibi Allah'ın (Mübahele olayında ki) şu sözünü işitmedin mi: "**Gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım.**"¹ Acaba Allah onların yalancılar olabileceği konusunda şüphe mi ediyordu?

İbn-i Kevva dedi ki: Bu onlar aleyhinde bir delildir. Sen hakemliğe razı olduğunda kendinde (haklılığında) şüpheye düştün. O halde biz senin üzerinde şüphe etmeye daha layığız.

Ali (a.s) buyurdu: Yüce Allah buyuruyor: "**Eğer doğru söylüyorsanız, Allah katından bu ikisinden hidayet bakımından daha üstün bir kitap getirin de ben de ona uyayım!**"²

1 - Ali İmran/61.

2 - Kasas/49.

قال ابن الكوّاء : ذلك أيضاً احتجاج منه عليهم .
 فلم يزل عليّ (عليه السلام) يُجّاج ابن الكوّاء بهذا وشبهه ، فقال ابن الكوّاء : أنت
 صادق في جميع ما تقول ، غير أنّك كفرت حين حكمت الحكمين .
 قال عليّ : ويحك يابن الكوّاء ، إنّي إنّا حكمت أبا موسى وحده ، وحكم معاوية
 عمراً .

قال ابن الكوّاء : فإنّ أبا موسى كان كافراً .
 قال عليّ : ويحك ، متى كفر ، أحين بعثته ، أم حين حكم ؟
 قال : لا ، بل حين حكم .

قال : أفلا ترى أنّي إنّا بعثته مسلماً ، فكفر - في قولك - بعد أن بعثته ، أرايت لو
 أنّ رسول الله (صلى الله عليه وآله) بعث رجلاً من المسلمين إلى أناس من الكافرين
 ليدعوهم إلى الله ، فدعاهم إلى غيره ، هل كان على رسول الله (صلى الله عليه وآله)
 من ذلك شيء ؟
 قال : لا .

قال : ويحك ، فما كان عليّ إن ضلّ أبو موسى ؟ أفيجلّ لكم بضلالة أبي موسى أن
 تضعوا سيوفكم على عواتيقكم فتعترضوا بها الناس ؟ !
 فلما سمع عظماء الخوارج ذلك قالوا لابن الكوّاء : انصرف ، ودع مخاطبة الرجل .
 فانصرف إلى أصحابه ، وأبى القوم إلا التّبادي في الغي¹ .

2677 . الكامل للمبرد - في ذكر الخوارج - : يروى أنّ عليّاً في أوّل خروج القوم
 عليه دعا صعصعة بن صوحان العبديّ - وقد كان وجهه إليهم - وزياد بن النضر الحارثيّ
 مع عبد الله بن العباس ، فقال لصعصعة : بأيّ القوم رأيتم أشدّ إطفاءً ؟
 فقال : يزيد بن قيس الأرحبيّ .

İbn-i Kevva dedi ki: Bu da onlar üzerinde bir delildir.

Ali (a.s), İbn-i Kevva'ya sürekli bu ve benzer delilleri getiriyordu.

İbn-i Kevva dedi ki: Sen, tüm söylediklerinde doğru diyorsun. Ancak hakemleri kabul ettiğin için kâfir oldun.

Ali (a.s) buyurdu: Yazıklar olsun sana ey İbn-i Kevva! Ben sadece Ebu Musa'yı hakem kıldım. Amr'ı hakem kılan, Muaviye idi.

İbn-i Kevva dedi: O halde Ebu Musa kâfir oldu.

Ali (a.s) buyurdu: Yazıklar olsun sana! Ne zaman kafir oldu? Ben onu gönderdiğim zaman mı yoksa hakemlik ettiğinde mi?

Dedi ki: Hakemlik ettiğinde.

Ali (a.s) buyurdu: Ben onu gönderdiğimde Müslümandı ve senin sözüne göre kendisini göndermemin ardından kâfir olduğunu görmedin mi? Senin görüşüne göre Peygamber (s.a.a) Müslümanlardan bir kişiyi, kendilerini Allah'a davet etmesi için kâfirlerden bir güruha gönderirse, ancak bu kişi onları Allah'tan başkasına çağırırsa bundan dolayı Resulullah'ın (s.a.a) üzerine bir suç gelir mi?

İbn-i Kevva dedi ki: Hayır.

Ali (a.s) buyurdu: Yazıklar olsun sana! O halde Ebu Musa saptıysa benim suçum nedir? Ebu Musa saptı diye kılıçlarınızı çekip omuzlarınızda tutarak onlarla Müslümanlara saldırmanız size caiz mi oluyor?!

Haricilerin büyükleri bu sözü duyunca İbn-i Kevva'ya dediler ki: Geri dön ve şu adamı muhatap almayı bırak.

O da arkadaşlarının arasına döndü; böylece bu kavim sapkınlık içinde kalmaktan başka bir şeye yanaşmadılar.¹

2677- el-Kamil, Muberrred [*Hariciler'den söz ederken*]: Nakledildiğine göre Ali (a.s) o topluluk ilk ayaklandığı sırada [daha önce de onlara gönderdiği] Sa'saa b. Suhan Abdi, Ziyad b. Nazr Harisi ve Abdullah b. Abbas'ı çağırıldı. Sonra Sa'saa'dan: "Onların en çok kimin etrafında toplandıklarını gördün?" diye sorduğunda Sa'saa dedi ki: 'Yezid b. Kays Erhebi'nin.'

1 - *el-Ahbaru't-Tival*, s.208.

فَرَكِبَ عَلِيٌّ إِلَيْهِمْ إِلَى حَرَوْرَاءَ ، فَجَعَلَ يَتَخَلَّلُهُمْ حَتَّى صَارَ إِلَى مَضْرِبِ يَزِيدَ بْنِ قَيْسٍ ، فَصَلَّى فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ، ثُمَّ خَرَجَ فَاتَّكَأَ عَلَى قَوْسِهِ ، وَأَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ ، ثُمَّ قَالَ : هَذَا مَقَامُ مَنْ فَلَجَ فِيهِ فَلَجُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، أَسْأَلُكُمْ اللَّهَ ، أَعَلِمْتُمْ أَحَدًا مِنْكُمْ كَانَ أَكْرَهُ لِلْحُكُومَةِ مِنِّي ؟

قالوا : اللَّهُمَّ لَا .

قال : أَفَعَلِمْتُمْ أَنَّكُمْ أَكْرَهُتُمُونِي حَتَّى قَبِلْتُمَهَا ؟

قالوا : اللَّهُمَّ نَعَمْ .

قال : فَعَلَامَ خَالَفْتُمُونِي وَنَابَذْتُمُونِي ؟

قالوا : إِنَّا أَتَيْنَا ذَنْبًا عَظِيمًا ، فَتُبْنَا إِلَى اللَّهِ ، فَتُبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْهُ وَاسْتَغْفِرُهُ نَعْدُ لَكَ .

فَقَالَ عَلِيٌّ : إِنِّي أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ . فَارْجِعُوا مَعَهُ ، وَهُمْ سِتَّةُ آلَافٍ . فَلَمَّا اسْتَقَرُّوا بِالْكُوفَةِ أَشَاعُوا أَنَّ عَلِيًّا رَجَعَ عَنِ التَّحْكِيمِ وَرَأَاهُ ضَالًّا ، وَقَالُوا : إِنَّمَا يَنْتَظِرُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يَسْمَنَ الْكَرَاعُ ، وَيُجِبَى الْمَالُ ، فَيَنْهَضَ إِلَى الشَّامِ .

فَأَتَى الْأَشْعَثُ بْنُ قَيْسٍ عَلِيًّا فَقَالَ : يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، إِنَّ النَّاسَ قَدْ تَحَدَّثُوا أَنَّكَ رَأَيْتَ الْحُكُومَةَ ضَالًّا ، وَالْإِقَامَةَ عَلَيْهَا كُفْرًا !

فَخَطَبَ عَلِيٌّ النَّاسَ فَقَالَ : مَنْ زَعَمَ أَنِّي رَجَعْتُ عَنِ الْحُكُومَةِ فَقَدْ كَذَبَ ، وَمَنْ رَأَاهُ ضَالًّا فَهُوَ أَضَلُّ . فَخَرَجَتِ الْخَوَارِجُ مِنَ الْمَسْجِدِ ، فَحَكَّمَتْ ، فَقِيلَ لِعَلِيٍّ : إِنَّهُمْ خَارِجُونَ عَلَيْكَ .

Bunun üzerine Ali (a.s) merkebine binerek Haravra'da onların arasında at koşturmaya, dolaşmaya başladı. Yezid b. Kays'ın çadırına gitti. Orada iki rekat namaz kıldı. Sonra dışarı çıkıp yayına yaslanarak halka yöneldi ve şöyle buyurdu: "Burası öyle bir yerdir ki kim burada zafere ulaşırsa kıyamet günü de zafere ulaşmıştır. Sizleri Allah'a yemin veriyorum acaba hakemiyetten benden daha çok rahatsızlık duyan birini biliyor muydunuz?

Dediler ki: Allah şahittir ki hayır.

Buyurdu: Biliyor muydunuz ki beni hakemiyeti kabul etmeye siz mecbur bıraktınız?

Dediler ki: Allah şahittir ki evet.

Buyurdu: O halde neye dayanarak bana muhalefet ettiniz, benimle savaştınız?

Dediler ki: Biz büyük bir günah işledik. Sonra da Allah'a tövbe ettik. Şimdi bu günahı Allah'a tövbe edip O'ndan bağışlanma dile, biz de sana geri dönelim!

Ali (a.s) buyurdu: Ben bütün günahlardan dolayı Allah'tan mağfiret diliyorum.

Onlar da [görüşlerinden] geri döndüler. Sayıları altı bindi. Küfe'ye yerleştiklerinde Ali'nin hakemlikten döndüğünü ve bunu bir sapkınlık olarak gördüğünü yaydılar.

Dediler ki: Emirülmüminin (a.s) Şam'a doğru harekete geçmek için merkeplerin semizleşmesi ve malların toparlanmasını beklemektedir.

Eş'as b. Kays Ali'ye (a.s) gelip şöyle dedi: Ey Emirülmüminin! İnsanlar diyorlar ki sen, hakemliği sapkınlık ve hakem seçmeyi küfür olarak görmektesin!

Buna karşılık Ali (a.s) bir konuşma yaparak şöyle buyurdu: 'Kim benim hakemiyetten döndüğümü söylemişse yalan demiştir ve kim de bunu sapkınlık olarak görmüşse o daha sapkındır.'

Bunun üzerine Hariciler hakemlik sloganı atarak ["hüküm ancak Allah'ındır" diyerek] mescidden dışarı çıktılar. Ali'ye (a.s) denildi ki: Onlar sana karşı ayaklanmaktadırlar.

فَقَالَ : لَا أَقَاتِلُهُمْ حَتَّى يُقَاتِلُونِي ، وَسَيَفْعَلُونَ ¹ .

2678 . تاريخ الطبري عن عمارة بن ربيعة - في ذكر الحوارج - : بَعَثَ عَلِيُّ زِيَادَ ابْنَ النَّضْرِ إِلَيْهِمْ فَقَالَ : أَنْظِرْ بَأَيِّ رُؤُوسِهِمْ هُمْ أَشَدُّ إِطَافَةً . فَنَظَرَ ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ لَمْ يَرَهُمْ عِنْدَ رَجُلٍ أَكْثَرَ مِنْهُمْ عِنْدَ يَزِيدَ بْنِ قَيْسٍ .

فَخَرَجَ عَلِيٌّ فِي النَّاسِ حَتَّى دَخَلَ إِلَيْهِمْ ، فَأَتَى فُسْطَاطَ يَزِيدَ بْنِ قَيْسٍ ، فَدَخَلَهُ فَتَوَضَّأَ فِيهِ ، وَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ ، وَأَمَرَهُ عَلَى أَصْبَهَانَ ² وَالزَّيَّ ³ . ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِمْ وَهُمْ يُخَاصِمُونَ ابْنَ عَبَّاسٍ ، فَقَالَ : إِنَّهُ عَن كَلَامِهِمْ ، أَلَمْ أَنْهَكَ رَجُلَكَ اللَّهُ ! ثُمَّ تَكَلَّمَ فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا مَقَامٌ مِّنْ أَفْلَجٍ فِيهِ كَانَ أَوَّلَى بِالْفُلْجِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَمَنْ نَطَّقَ فِيهِ وَأَوْعَثَ ⁴ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا . ثُمَّ قَالَ لَهُمْ : مَنْ زَعَمَ بِكُمْ ؟
قالوا : ابْنُ الْكَوَاءِ .

قَالَ عَلِيٌّ : فَمَا أَخْرَجَكُمْ عَلَيْنَا ؟

قالوا : حُكُومَتُكُمْ يَوْمَ صَقِينٍ .

قَالَ : أَنْشُدُكُمْ بِاللَّهِ ، أَمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُمْ حَيْثُ رَفَعُوا الْمَصَاحِفَ ، فَقُلْتُمْ : نُجِيبُهُمْ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ ، قُلْتُ لَكُمْ : إِنِّي أَعْلَمُ بِالْقَوْمِ مِنْكُمْ ، إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِأَصْحَابِ دِينٍ وَلَا قُرْآنٍ ، إِنِّي صَحَبْتُهُمْ وَعَرَفْتُهُمْ أَطْفَالًا وَرِجَالًا ، فَكَانُوا شَرَّ أَطْفَالٍ وَشَرَّ رِجَالٍ . إِمضُوا عَلَى حَقِّكُمْ وَصِدْقِكُمْ ، فَإِنَّا رَفَعُ الْقَوْمِ هَذِهِ الْمَصَاحِفَ خَدِيعَةً وَدَهْنًا ⁵

1 . الكامل للمبرِّد : ج 3 ص 1130 ، شرح نهج البلاغة : ج 2 ص 278 نحوه ؛ بحار الأنوار : ج 33 ص 353 وراجع أنساب الأشراف : ج 3 ص 130 .

2 . إصبهان : هي مركز محافظة اصفهان ، وتعدّ واحدة من المدن الكبيرة والقديمة في إيران ، تقع هذه المدينة على بعد 400 كيلو متر من جنوب طهران . وكانت عاصمة إيران إبان العهد الصفوي .

3 . الزِّي : واحدة من المدن الإيرانية القديمة ، وتعدّ الآن إحدى مناطق مدينة طهران ، وكان لها في السابق مكانة متميّزة ، وقد تخرّج منها عدد وفير من العلماء الأفاضل .

4 . أَوْعَثَ فَلَان : إِذَا خَلَطَ ، وَالْوَعَثُ : فَسَادُ الْأَمْرِ وَاجْتِلَاطُهُ (لسان العرب : ج 2 ص 202) .

5 . ذَهَنَ الرَّجُلُ : إِذَا نَافَقَ (لسان العرب : ج 13 ص 162) .

Ali (a.s) buyurdu: Benimle savaşmadıkları sürece onlarla savaşmayacağım; ancak çok yakında bunu yapacaklar!¹

2678- Tarih-i Taberi [*Haricilerden söz ederken Umare b. Rabbia'dan*]: Ali (a.s), Ziyad b. Nazr'ı onlara gönderdi ve şöyle buyurdu: 'Başkanlarından hangisinin etrafına daha çok toplandıklarına bak!'

O da gidip baktı ve onların herkesten çok Yezid b. Kays'ın etrafına toplandıkları haberini verdi.

Bunun üzerine Ali (a.s) bir grup cemaatle onların yanına vardı. Sonra da gidip Yezid b. Kays'ın çadırına girdi; orada abdest alıp iki rekat namaz kıldı. İsfahan² ve Rey³ hükümetini ona verdi. Sonra dışarı çıkıp onların yanına geldi; İbn-i Abbas'la tartışıyorlardı. Ali (a.s) buyurdu ki: "Allah sana rahmet etsin, onlarla konuşmaktan vazgeç; seni bundan men etmedim mi?!" Daha sonra bir konuşma yaptı. Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle buyurdu: "Allahım! Burası öyle bir yerdir ki kim burada zafere ulaşırsa kıyamet günü de zafere ulaşmıştır. Kim burada konuşur ve bozarsa o, ahirette kör ve sapkın olur." Sonra "Sizin önderiniz kim?" diye sordu.

Dediler ki: "İbn-i Kevva'dır."

Ali (a.s) buyurdu: Sizi bize karşı ayaklandıran şey nedir?

Dediler ki: Sıffin gününde hakemliği kabul edişiniz!

Ali (a.s) buyurdu ki: Sizi Allah'a yemin veriyorum; biliyor musunuz Kur'ân'ları havaya kaldırdıklarında demiştiniz ki: 'Onların Allah'ın kitabına çağrısına icabet edeceğiz.' Ben de size demiştim ki: Ben onları sizden daha iyi tanırım. Onlar ne din, ne de Kur'ân ehliidirler. Ben çocukluk dönemlerinde de büyüklüklerinde de onlarla yoldaşlık ettim; onlar, çocukların da büyüklerin de en kötüsüyüdüler. Kendi hakkınıza ve doğruluğunuza doğru ilerleyin.

1 - *el-Kamil*, Muberrred, c.3, s.1130; *Şerh-i Nehcü'l-Belağa*, c.2, s.278; *Biharu'l-Envar*, c.33, s.353. Ayrıca bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.130.

2 - İsfahan İran'ın büyük ve eski şehirlerinden biridir. Tahran'ın güneyinden 400 km ötede bulunan bu şehir Safeviler döneminde İran'ın başkentiydi.

3 - İran'ın eski şehirlerinden biri olan bu bölge bugün Tahran'ın kasbalarından biridir. Eskiden çok önemli bir konumu vardı. Oradan fazilet erbabı alimler çıkmıştır.

وَمَكِيدَةٌ ، فَرَدَدْتُمْ عَلَيَّ رَأْيِي ، وَقُلْتُمْ : لَا ، بَلْ تَقْبَلُ مِنْهُمْ . فَقُلْتُ لَكُمْ : اذْكُرُوا قَوْلِي لَكُمْ ، وَمَعْصِيَتَكُمْ إِلَيَّ ، فَلَمَّا أُبَيِّتُمْ إِلَّا الْكِتَابَ اشْتَرَطْتُ عَلَى الْحَكَمَيْنِ أَنْ يُحْيِيَا مَا أَحْيَا الْقُرْآنُ ، وَأَنْ يُمَيِّتَا مَا أَمَاتَ الْقُرْآنُ ، فَإِنْ حَكَمَا بِحُكْمِ الْقُرْآنِ فَلَيْسَ لَنَا أَنْ نُخَالِفَ حَكْمًا يَحْكُمُ بِمَا فِي الْقُرْآنِ ، وَإِنْ أُبَيَّا فَتَحْنُ مِنْ حُكْمَيْهَا بَرَاءً .

قالوا له : فَخَرَّنا أ تَرَاهُ عَدْلًا تَحْكِمُ الرِّجَالَ فِي الدِّمَاءِ ؟

فَقَالَ : إِنَّا لَسْنَا حَكَمْنَا الرِّجَالَ ، إِنَّمَا حَكَمْنَا الْقُرْآنَ ، وَهَذَا الْقُرْآنُ إِنَّمَا هُوَ خَطٌّ مَسْطُورٌ بَيْنَ دَفْتَيْنِ لَا يَنْطِقُ ، إِنَّمَا يَتَكَلَّمُ بِهِ الرِّجَالُ .

قالوا : فَخَرَّنا عَنِ الْأَجْلِ ، لِمَ جَعَلْتَهُ فِيمَا بَيْنَكَ وَبَيْنَهُمْ ؟

قَالَ : لِيَعْلَمَ الْجَاهِلُ ، وَيَتَثَبَّتَ الْعَالِمُ ، وَلَعَلَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُصْلِحَ فِي هَذِهِ الْهُدَنَةِ هَذِهِ الْأُمَّةَ . ادْخُلُوا مِصْرَكُمْ رَحِمَكُمُ اللَّهُ . فَدَخَلُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ¹ .

2679 . العقد الفريد - فِي ذِكْرِ كَلَامِ الْإِمَامِ مَعَ ابْنِ الْكَوَّاءِ - : فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ : يَا بْنَ الْكَوَّاءِ ، إِنَّهُ مَنْ أَذْنَبَ فِي هَذَا الدِّينِ ذَنْبًا يَكُونُ فِي الْإِسْلَامِ حَدَثًا اسْتَتَبْنَاهُ مِنْ ذَلِكَ الذَّنْبِ بِعَيْنِهِ ، وَإِنْ تَوَبَّكَ أَنْ تَعْرِفَ هُدًى مَا خَرَجْتَ مِنْهُ ، وَضَلَّالَ مَا دَخَلْتَ فِيهِ .

قَالَ ابْنُ الْكَوَّاءِ : إِنَّمَا لَا نُنْكِرُ أَنَّ قَدْ فُتِنَّا . فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ جُرْمُوزٍ : أَدْرَكْنَا وَاللَّهِ هَذِهِ الْآيَةَ : (الْم * أَحْسِبِ النَّاسَ أَنْ يَتَزَكُّوا أَنْ يَقُولُوا ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ)² - وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ مِنْ قُرَاءِ أَهْلِ حَزْرَاءِ - .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 65 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 393 ؛ الإرشاد : ج 1 ص 270 نحوه وفيه من «فحمد الله عز وجل . . .» .

2 . العنكبوت : 1 و 2 .

Şu kavim sadece sizi aldatmak, gevşetmek ve kandırmak için Kur'ân'ları havaya kaldırmışlardır. Ancak sizler benim görüşümü reddettiniz ve dediniz ki: 'Hayır, onlardan [bu teklifi] kabul edeceğiz.' Ben de size dedim ki: Size söylediğim bu sözümü ve bana baş kaldırmanızı hatırlınızda tutun! Sizler Kur'ân'dan [onun hakemliğinden] başka bir şeyi kabul etmeyince ben de hakemlere Kur'ân'ın dirilttiğini diriltmeleri ve Kur'ân'ın öldürdüğünü öldürmeleri şartını koştum; eğer Kur'ân'ın hükmü ile hüküm verirlerse bize Allah'ın kitabının hükmüyle hakemlik etmiş birine muhalefet etmek düşmez; eğer hakemler bunu kabul etmezlerse bu durumda biz de onların hükmünden uzağız.

Dediler ki: Bize söyler misin; acaba kanlar konusunda kişileri hakem kılmayı uygun görüyor musun?

Buyurdu ki: Biz kişileri hakem kılmadık. Biz sadece Kur'ân'ı hakem kıldık. Bu Kur'ân iki cilt arasında yazılı olan bir hattır, konuşmaz; ancak kişiler onunla konuşur.

Dediler ki: Bize söyler misin, niçin kendinle onlar arasında bir süre belirledin?

Buyurdu: Cahil bilsin ve alim de sebat göstere sin diye; belki de Yüce Allah bu sükûnet süresi içinde bu ümmeti ıslah eder. Allah size rahmet etsin, şehirlerinize girin.

Böylece hepsi [şehirlerine] girdiler.¹

2679-el-İkdu'l-Ferid [*İmam'ın İbn-i Kevva ile olan konuşmasını anlatırken*]: Ali (a.s), ona dedi ki: Ey İbn-i Kevva! Kim bu dinde bidat sayılan bir günah işlerse onu, bu günahı tövbe etmeye çağırırız; senin tövben ise çıktığın hidayeti ve içine düştüğün sapkınlığı tanımandır!

İbn-i Kevva dedi ki: Biz fitneye düştüğümüzü inkâr etmiyoruz.

Bunun üzerine Haravra kâriyelerinden olan Abdullah b. Amr b. Curmuz Ali'ye (a.s) dedi ki: Biz şu ayeti idrak etmişiz: "**Elif Lam Mim. İnsanlar, (sadece) "İman ettik" diyerek, sınanmadan bırakılacaklarını mı sandılar?**"²

1 - Tarih-i Taberi, c.5, s.65; el-Kamil fi't-Tarih, c.2, s.393; el-İrşad, c.1, s.270.

2 - Ankebut/1 - 2.

فَرَجَعُوا فَصَلُّوا خَلْفَ عَلِيٍّ الظُّهْرَ ، وَانصَرَفُوا مَعَهُ إِلَى الْكُوفَةِ . ثُمَّ اخْتَلَفُوا بَعْدَ ذَلِكَ فِي رَجْعَتِهِمْ ، وَلَا مَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا¹ .

5 / 3

صَبْرُ الْإِمَامِ عَلَى أَذَاهُمْ وَرِفْقُهُ بِهِمْ

2680 . تاريخ الطبري عن أبي رزين : لَمَّا وَقَعَ التَّحَكُّمُ وَرَجَعَ عَلِيٌّ مِنْ صِفِّينَ رَجَعُوا مُبَايِنِينَ لَهُ ، فَلَمَّا انْتَهَوْا إِلَى النَّهْرِ أَقَامُوا بِهِ ، فَدَخَلَ عَلِيٌّ فِي النَّاسِ الْكُوفَةَ ، وَنَزَلُوا بِحَزْوَرَاءَ ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ ، فَرَجَعَ وَلَمْ يَصْنَعْ شَيْئًا . فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ عَلِيٌّ فَكَلَّمَهُمْ حَتَّى وَقَعَ الرِّضَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ ، فَدَخَلُوا الْكُوفَةَ . فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ : إِنَّ النَّاسَ قَدْ تَحَدَّثُوا أَنَّكَ رَجَعْتَ لَهُمْ عَنْ كُفْرِكَ .

فَخَطَبَ النَّاسَ فِي صَلَاةِ الظُّهْرِ ، فَذَكَرَ أَمْرَهُمْ ، فَعَابَهُ ، فَوَثَبُوا مِنْ نَوَاجِي الْمَسْجِدِ يَقُولُونَ : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ .

وَاسْتَقْبَلَهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ وَاضِعٌ إصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ ، فَقَالَ : ﴿وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾² .

فَقَالَ عَلِيٌّ : ﴿قَاضِرٌ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾^{3 4} .

1 . العقد الفريد : ج 3 ص 345 ، جواهر المطالب : ج 2 ص 69 .

2 . الزمر : 65 .

3 . الروم : 60 .

4 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 73 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 285 .

Sonra dönüp Ali'nin arkasında öğlen namazını kıldılar ve onunla birlikte Küfe'ye döndüler. Daha sonra bu dönüşleri konusunda aralarında ihtilafa düşerek birbirlerini kınadılar.¹

5/3

İMAM'IN HARİCİLERİN EZİYETİNE SABRETMEŞİ VE ONLARA YUMUŞAK DAVRANMASI

2680- Tarih-i Taberi [Ebu Zerrin'den]: Hakemiyet olayı vuku bulunca Ali (a.s) Sıffin'den geri döndü. Onlar da Ali'den (a.s) ayrılmış olarak geri döndüler ve Nehr'e vardıklarında oraya yerleştiler. Ali (a.s) ordusuyla birlikte Küfe'ye girdiğinde onlar Haravra'da iniverdiler. Bunun üzerine Ali (a.s), Abdullah b. Abbas'ı onlara gönderdi. Abdullah hiçbir şey yapmadan dönünce Ali (a.s) onlara doğru hareket etti; kendileriyle konuştu ve sonunda araları düzelince Küfe'ye geldiler.

Adamın biri Ali'ye (a.s) gelip dedi ki: İnsanlar senin için, onların isteğiyle küfründen döndüğünü söylemekteler.

Bunun üzerine Ali (a.s) öğlen namazında halka hitap etti ve onların sayiasını dile getirerek bu davranışı kınadı. Buna karşılık Hariciler mescidin her köşesinden fırlayarak "Hüküm ancak Allah'ındır" demeye başladılar.

Onların arasından iki parmağını kulaklarına tıkamış olan bir kişi İmam'ın (a.s) karşısında durarak şu ayeti okudu: "**Andolsun, sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşacak olursan, şüphesiz amellerin boşa çıkacak ve elbette sen, hüsrana uğrayanlardan olacaksın.**"²

Ali de (a.s) şu ayeti okudu: "**Sabret. Şüphesiz, Allah'ın va'di gerçektir. Kesin imana sahip olmayanlar sakın seni tedirginliğe sürüklemesinler.**"³⁻¹

1 - el-İkdu'l-Ferid, c.3, s.345; Cevahiru'l-Metalib, c.2, s.69.

2 - Zümer/65.

3 - Rum/60.

2681 . الإمام الصادق (عليه السلام) : إِنَّ عَلِيًّا (عليه السلام) كَانَ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ فَقَرَأَ ابْنُ الْكَوَّاءِ وَهُوَ خَلْفُهُ : (وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لِلَّذِينَ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) . فَأَنْصَتَ عَلِيٌّ (عليه السلام) ; تَعْظِيمًا لِلْقُرْآنِ حَتَّى فَرَغَ مِنَ الْآيَةِ ، ثُمَّ عَادَ فِي قِرَاءَتِهِ ، ثُمَّ عَادَ ابْنُ الْكَوَّاءِ الْآيَةَ ، فَأَنْصَتَ عَلِيٌّ (عليه السلام) أَيْضًا ، ثُمَّ قَرَأَ ، فَأَعَادَ ابْنُ الْكَوَّاءِ فَأَنْصَتَ عَلِيٌّ (عليه السلام) ، ثُمَّ قَالَ : ﴿فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ﴾ ، ثُمَّ أَتَمَّ السُّورَةَ ، ثُمَّ رَكَعَ² .

2682 . مروج الذهب عن الصلت بن بهرام : لَمَّا قَدِمَ عَلِيٌّ الْكُوفَةَ جَعَلَتْ الْحَرَوْرِيَّةُ تُنَادِيهِ وَهُوَ عَلَى الْمَنْبَرِ : جَزَعْتَ مِنَ الْبَلِيَّةِ ، وَرَضِيتَ بِالْقَضِيَّةِ ، وَقَبِلْتَ الدِّيَّةَ ، لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ . فَيَقُولُ : حُكْمَ اللَّهِ أَنْتَظِرُ فِيكُمْ . فَيَقُولُونَ : (وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لِلَّذِينَ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) .

فَيَقُولُ عَلِيٌّ : (فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ)³ .

2683 . تاريخ الطبري عن كثير بن بهز الحضرمي : قَامَ عَلِيٌّ فِي الثَّلَاثِ يَخْطُبُهُمْ ذَاتَ يَوْمٍ ، فَقَالَ رَجُلٌ - مِنْ جَانِبِ الْمَسْجِدِ - : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ . فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ، ثُمَّ تَوَالَى عِدَّةُ رِجَالٍ يُحَكِّمُونَ .

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.73; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.285.

2 . تهذيب الأحكام : ج 3 ص 35 ح 127 عن معاوية بن وهب ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 2 ص 113 من دون إسناد إلى المعصوم ؛ المستدرك على الصحيحين : ج 3 ص 158 ح 4704 ، السنن الكبرى : ج 2 ص 348 ح 3327 كلاهما عن أبي يحيى نحوه وليس فيهما «ابن الكواء» .

3 . مروج الذهب : ج 2 ص 406 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 128 وراجع تاريخ الطبري : ج 5 ص 73 والبداية والنهاية : ج 7 ص 282 .

2681- İmam Sadık (a.s): Ali (a.s) sabah namazında iken arkasında bulunan İbn-i Kevva şu ayeti okudu: "Andolsun, sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşacak olursan, şüphesiz amellerin boşa çıkacak ve elbette sen, hüsrana uğrayanlardan olacaksın." Ali (a.s), Kur'ân'a saygı göstermek için o, ayeti tamamlayıncaya kadar sükût etti. Sonra kendi kıraatine devam etti. İbn-i Kevva bu ayeti tekrar okumaya başladı. Ali (a.s) yine sükût etti. Sonra kıraatine devam etti. İbn-i Kevva bir daha tekrarladı. Ali de (a.s) sükût etti, sonra da **"Sabret. Şüphesiz, Allah'ın va'di gerçektir. Kesin imana sahip olmayanlar sakın seni tedirginliğe sürüklemesinler"**¹ ayetini okuyarak sureyi tamamladı ve rükûya gitti.²

2682- Murucu'z-Zeheb [Salt b. Behram'dan]: Ali (a.s) Küfe'ye vardığında Haravriyye cemaati, o minberde iken şöyle bağırmaya başladı: Belada kararsızlık gösterdin, hakemliğe razı oldun, alçaklığı kabul ettin; hüküm ancak Allah'ındır!

Ali (a.s), buna karşılık şöyle dedi: "Allah'ın sizin hakkınızdaki hükmünü bekliyorum."

Onlar şöyle diyorlardı: "Andolsun, sana ve senden öncekilere vahyolundu ki: Eğer şirk koşacak olursan, şüphesiz amellerin boşa çıkacak ve elbette sen, hüsrana uğrayanlardan olacaksın."

Ali (a.s) ise şu ayeti okudu: "Sabret. Şüphesiz, Allah'ın va'di gerçektir. Kesin imana sahip olmayanlar sakın seni tedirginliğe sürüklemesinler".³

2683- Tarih-i Taberi [Kesir b. Behzu'l-Hazremi'den]: Birgün Ali (a.s) ayağa kalkmış halka konuşma yapıyordu. Mescidin bir köşesinden adamın biri dedi ki: 'Hüküm ancak Allah'ındır.' Başka biri de ayağa kalkarak aynı sözü söyledi. Daha sonra bir grup peşpeşe hakemlik sloganı attılar [yani "hüküm ancak Allah'ındır" dediler].

1 - Rum/60.

2 - *Tehzibu'l-Ahkam*, c.3, s.35, h.127, Muaviye b. Vahab'dan rivayet etmiştir; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.2, s.113, Masum İmam'a (a.s) isnat etmeksizin rivayet etmiştir; *el-Mustedrek ala's-Sahihayn*, c.3, s.158, h.4704; *es-Sünenü'l-Kubra*, c.2, s.348, h.3327, her ikisi de Ebu Yahya'dan rivayet etmişlerdir; son iki kaynakta "İbn-i Kevva" zikredilmemiş.

3 - *Murucu'z-Zeheb*, c.2, s.406; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.128. Ayrıca bkz. *Tarih-i Taberi*, c.5, s.73; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.282.

فَقَالَ عَلِيٌّ : اللَّهُ أَكْبَرُ ، كَلِمَةُ حَقٍّ يُلْتَمَسُ بِهَا بَاطِلٌ ! أَمَا إِنَّ لَكُمْ عِنْدَنَا ثَلَاثًا مَا صَحِبْتُمُونَا : لَا نَمْنَعُكُمْ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ تَذْكُرُوا فِيهَا اسْمَهُ ، وَلَا نَمْنَعُكُمْ الْفِيءَ مَا دَامَتْ أَيْدِيكُمْ مَعَ أَيْدِينَا ، وَلَا نُقَاتِلُكُمْ حَتَّى تَبْدُوْنَا . ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَكَانِهِ الَّذِي كَانَ فِيهِ مِنْ خُطْبَتِهِ¹ .

2684 . دعائم الإسلام : خَطَبَ [عَلِيٌّ(عليه السلام)] بِالْكُوفَةِ فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْخَوَارِجِ فَقَالَ : لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ . فَسَكَتَ عَلِيٌّ ، ثُمَّ قَامَ آخِرُ وَآخِرُ ، فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَيْهِ قَالَ : كَلِمَةُ حَقٍّ يُرَادُ بِهَا بَاطِلٌ ، لَكُمْ عِنْدَنَا ثَلَاثُ خِصَالٍ : لَا نَمْنَعُكُمْ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ تُصَلُّوا فِيهَا ، وَلَا نَمْنَعُكُمْ الْفِيءَ مَا كَانَتْ أَيْدِيكُمْ مَعَ أَيْدِينَا ، وَلَا نَبْدُوْكُمْ بِحَرْبٍ حَتَّى تَبْدُوْنَا بِهِ ، وَأَشْهَدُ لَقَدْ أَخْبَرَنِي النَّبِيُّ الصَّادِقُ عَنِ الرُّوحِ الْأَمِينِ عَنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ أَنَّهُ لَا يَخْرُجُ عَلَيْنَا مِنْكُمْ فِرْقَةٌ - قُلْتُ أَوْ كَثُرَتْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ - إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ حَتْفَهَا عَلَى أَيْدِينَا ، وَأَنْ أَفْضَلَ الْجِهَادِ جِهَادُكُمْ ، وَأَفْضَلَ الشُّهَادِ مَنْ قَتَلْتُمُوهُ ، وَأَفْضَلَ الْمُجَاهِدِينَ مَنْ قَتَلْتُمْ ; فَاعْمَلُوا مَا أَنْتُمْ عَامِلُونَ ، فَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَخْسِرُ الْمُبْطِلُونَ ، وَ﴿لِكُلِّ نَبِيٍّ مُسْتَمَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾^{2 3} .

2685 . تاريخ الطبري عن عبد الملك بن أبي حرة الحنفي : إِنَّ عَلِيًّا خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ يَخْطُبُ ، فَإِنَّهُ لَفِي خُطْبَتِهِ إِذْ حَكَمَتِ الْمُحَكَّمَةُ فِي جَوَانِبِ الْمَسْجِدِ ،

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 73 ، السنن الكبرى : ج 8 ص 319 ح 16763 عن كثير بن نمر ، الكامل في التاريخ ج 2 ص 398 ، البداية والنهاية : ج 7 ص 282 ؛ الإيضاح : ص 474 ، المناقب للكويني : ج 2 ص 341 ح 818 عن كثير بن نمر وكلها نحوه وراجع البداية والنهاية : ج 7 ص 285 .

2 . الأنعام : 67 .

3 . دعائم الإسلام : ج 1 ص 393 وراجع تاريخ ابن خلدون : ج 2 ص 637 .

Ali (a.s) dedi ki: "Allahü Ekber! Söz haktır, [ama] onunla batıl kastediliyor! Bizimle birlikte olduğunuz sürece üç hakkınız vardır: Sizlerin, Allah'ın mescidlerine gelmenize ve oralarda Allah'ın ismini zikretmenize engel olmayacağız. Elleriniz bizim ellerimizle birlikte olduğu sürece sizi ganimetten mahrum etmeyeceğiz. Bizimle savaşa başlamadığınız sürece sizinle savaşmayacağız." Daha sonra konuşmasına kaldığı yerden devam etti.¹

2684- *Deaimu'l-İslam*: Ali (a.s) Küfe'de hutbe okuduğu sırada Haricilerden bir kişi ayağa kalkıp "hüküm ancak Allah'ındır" dedi. Ali (a.s) sükût etti. Sonra başka biri ayağa kalktı, derken başka biri... Sayıları çoğalınca Ali (a.s) buyurdu: Söz haktır, [ama] onunla batıl kastedilmektedir. Siz bizim yanımızda üç şeyden nasiplenirsiniz: Allah'ın mescidlerinde namaz kıldığınız sürece sizi ondan engellemeyiz; elleriniz bizim elimizle birlikte olduğu sürece sizi ganimetten mahrum etmeyiz; bizimle savaşa başlamadığınız müddetçe sizinle savaşmayız. Ben şahitlik ederim ki doğru sözlü Peygamber (s.a.a), Ruhul-Emin'den (Cebrail'den), o da âlemlerin Rabbinden bana şu haberi verdi: Sizden [kıyamete kadar sayıca az veya çok] hiçbir fırka bize karşı ayaklanmayacaktır ki Allah onun kanını bizim elimizle dökmemiş olsun; en üstün cihad size karşı yapılan cihaddır; şehitlerin en faziletlisi sizlerin öldürdüğüdür; mücahitlerin en üstünü ise sizi öldürenidir. Şimdi yapacağınızı yapın. Batıla sapanlar kıyamet günü hüsrana düşeceklerdir. **"Her haberin gerçekleşeceği bir zamanı vardır. İleride bileceksiniz."**²⁻³

2685- *Tarih-i Taberi* [Abdumelik b. Ebu Hurre Hanefi'den]: Bir gün Ali (a.s) hutbe okumak için [minbere] çıktı. Tam hutbesini okuduğu sırada mescidin çeşitli köşelerinden Hariciler "hüküm ancak Allah'ındır" diye seslenmeye başladılar.

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.73; es-Sünenü'l-Kubra, c.8, s.319, h.16763, Kesir b. Nemir'den rivayet etmiştir; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.398; *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.282; *el-İzah*, s.474; *el-Menakib*, Kufi, c.2, s.341, h.818, Kesir b. Nemir'den rivayet etmiştir; rivayetlerin tümü birbirinin benzeridir. Ayrıca bkz. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.7, s.285.

2 - Enam/67.

3 - *Deaimu'l-İslam*, c.1, s.393. Ayrıca bkz. *Tarih-i İbn-i Haldun*, c.2, s.637.

، فَقَالَ عَلِيٌّ : اللَّهُ أَكْبَرُ ، كَلِمَةُ حَقٍّ يُرَادُ بِهَا بَاطِلٌ ! إِنْ سَكَتُوا عَمَّنَاهُمْ ، وَإِنْ تَكَلَّمُوا حَبَجْنَاهُمْ ، وَإِنْ خَرَجُوا عَلَيْنَا فَاقْتُلْنَاهُمْ .

فَوَثَّبَ يَزِيدُ بْنُ عَاصِمٍ الْمُحَارِبِيُّ فَقَالَ : الْحَمْدُ لِلَّهِ غَيْرَ مُؤَدَّعٍ رَبُّنَا ، وَلَا مُسْتَغْنَى عَنْهُ . اللَّهُمَّ ، إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ إِعْطَاءِ الدِّيَّةِ فِي دِينِنَا ؛ فَإِنَّ إِعْطَاءَ الدِّيَّةِ فِي الدِّينِ إِدْهَانٌ فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، وَذُلٌّ رَاجِعٌ بِأَهْلِهِ إِلَى سَخَطِ اللَّهِ . يَا عَلِيُّ ، أِبَالِقْتَلِ تُخَوِّفُنَا ؟ أَمَا وَاللَّهِ ، إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ نَضْرِبَكُمْ بِهَا عَمَّا قَلِيلٍ غَيْرَ مُصَفَّحَاتٍ ، ثُمَّ تَتَعَلَّمَنَّ أُنْيَا أَوْلَى بِهَا صِلِيًّا . ثُمَّ خَرَجَ بِهِمْ هُوَ وَاخْوَةٌ لَهُ ثَلَاثَةٌ هُوَ رَابِعُهُمْ فَأَصَابُوا مَعَ الْخَوَارِجِ بِالنَّهْرِ ، وَأَصِيبَ أَحَدُهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ بِالنُّخَيْلَةِ¹ .

2686 . الإمام علي (عليه السلام) - من كلام له في الخوارج لما سمع قولهم :
لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ - : كَلِمَةُ حَقٍّ يُرَادُ بِهَا بَاطِلٌ ! نَعَمْ ، إِنَّهُ لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ ، وَلَكِنْ هَؤُلَاءِ يَقُولُونَ : لَا إِمْرَةَ إِلَّا لِلَّهِ ، وَإِنَّهُ لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَمِيرٍ ؛ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ ؛ يَعْمَلُ فِي إِمْرَتِهِ الْمُؤْمِنُ ، وَيَسْتَمْتِعُ فِيهَا الْكَافِرُ ، وَيُبْلَغُ اللَّهُ فِيهَا الْأَجَلَ ، وَيُجْمَعُ بِهِ الْفَيْءُ ، وَيُقَاتَلُ بِهِ الْعَدُوُّ ، وَتَأْمَنُ بِهِ السُّبُلُ ، وَيُؤْخَذُ بِهِ لِلضَّعِيفِ مِنَ الْقَوِيِّ ، حَتَّى يَسْتَرِيحَ بَرٌّ ، وَيُسْتَرَاحَ مِنْ فَاجِرٍ² .

2687 . نهج البلاغة : رُوِيَ أَنَّهُ (عليه السلام) كَانَ جَالِسًا فِي أَصْحَابِهِ ، فَمَرَّتْ بِهِمْ امْرَأَةٌ جَمِيلَةٌ ، فَرَمَقَهَا الْقَوْمُ بِأَبْصَارِهِمْ ، فَقَالَ (عليه السلام) : إِنَّ أَبْصَارَ هَذِهِ الْفُحُولِ طَوَامِحُ ، وَإِنَّ ذَلِكَ سَبَبُ هَبَابِهَا³ ، فَإِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى امْرَأَةٍ تُعْجِبُهُ فَلْيَلَامِسْ أَهْلَهُ ، فَإِنَّمَا هِيَ امْرَأَةٌ كَأَمْرَاتِهِ .

1 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 72 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 398 .

2 . نهج البلاغة : الخطبة 40 ، بحار الأنوار : ج 33 ص 358 ح 593 وراجع أنساب الأشراف : ج 3 ص 135

3 . الهية . بالكسر . : هياج الفحل ، وهب التيس هبابا : هاج وثب للسفاد (لسان العرب : ج 1 ص 778) .

Ali (a.s) dedi ki: 'Allahu Ekber! Söz haktır ama onunla batıl kastedilmektedir! Eğer sükût ederlerse onları da diğerleri gibi görürüz; eğer konuşurlarsa kendilerine delil getiririz ve eğer bize karşı ayaklanırlarsa onlarla savaşıyoruz.'

Bunun üzerine Yezid b. Asim Muharibi ileri çıktı ve dedi ki: 'Hamd Allah'a mahsustur; Rabbimiz terk edilmeyen ve kendisinden ihtiyaçsız kalınmayandır! Allahım! Dinimizde zilleti kabullenmekten sana sığınırız; zira dinde zilleti kabullenmek Allah'ın emrine hıyanettir ve ehlini Allah'ın hışmına götürecek bir alçaklıktır. Ey Ali! Bizi öldürülmekle mi korkutuyorsun?! Şunu bil ki Allah'a yemin olsun, ben çok yakında kılıçlarımızla sizi vuracağımızı ümit etmekteyim. İşte o zaman hangimizin cehennem ateşinde yanmaya daha layık olduğunu bileceksin!'

Sonra o ve kendisinin dördüncüsü olduğu üç kardeşiyle birlikte mescitten dışarı çıktılar. Üçü Haricilerle birlikte Nehr'in yanında; biri ise daha sonra Nuheyle'de öldürüldü.¹

2686- İmam Ali (a.s) [Ali'nin (a.s) Hariciler'in "hüküm ancak Allah'ındır" sözünü duyduğunda yaptığı konuşmadan] Söz haktır, ama onunla batıl kastedilmektedir. Evet, şüphesiz ki hüküm ancak Allah'ındır. Lakin onlar "Emirlik ancak Allah'ındır" diyorlar. Oysa insanlara iyi veya kötü bir emir gerekir. Böylece mümin onun emri altında (iyilikle) amel eder ve kâfir onun emri altında faydalar bulur. Allah onun emri-buyruğu altında (herkesi mukadder kıldığı) ecele ulaştırır. Vergiler onunla toplanır ve düşmanla onun emri altında savaşılar. Yollar onunla güvenli olur. Zayıfın hakkı güçlüden onunla alınır. Böylece iyi kişi huzura erer ve kötüden (şerrinden) huzura kavuşulur.²

2687- Nehcü'l-Belağa: Ashabıyla oturmakta iken güzel bir kadın önlerinden geçti; oradakiler hep birden gözlerini kadına diktiler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Bu erkeklerin gözleri, tamaha kapılmıştır! Bu tamah, şehvetin tahrik olmasına sebep olur. Sizden birinin gözü beğendiği ve hoşlandığı bir kadına ilişince, hemen gidip kendi zevcesine yaklaşsın. Çünkü o da kendi karısı gibi bir kadındır."

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.72; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.398.

2 - *Nehcü'l-Belağa*, 40. Hutbe; *Biharü'l-Envar*, c.33, s.358, h.593. Ayrıca bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.135.

فَقَالَ رَجُلٌ مِّنَ الْخَوَارِجِ : قَاتِلَهُ اللَّهُ ، كَافِرًا مَا أَفْقَهُهُ !
فَوَثَّبَ الْقَوْمُ لِيَقْتُلُوهُ . فَقَالَ (عليه السلام) : زُوَيْدًا ؛ إِنَّمَا هُوَ سَبٌّ بِسَبِّ ، أَوْ عَقْوٌ
عَنْ ذَنْبٍ ¹ .

6 / 3

يَعْتَهُمُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ

2688 . تاريخ الطبري عن عبد الملك بن أبي حرة : إِنَّ عَلِيًّا لَمَّا بَعَثَ أَبَا مُوسَى
لِإِنفَازِ الْحُكُومَةِ أَلْقَيْتِ الْخَوَارِجَ بَعْضُهَا بَعْضًا ، فَاجْتَمَعُوا فِي مَنْزِلِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهَبٍ
الرَّاسِيِّ ، فَحَمِدَ اللَّهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ وَهَبٍ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَ : أَمَّا بَعْدُ ، فَوَاللَّهِ
مَا يَنْبَغِي لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ بِالرَّحْمَنِ وَيُتَّبِعُونَ إِلَى حُكْمِ الْقُرْآنِ أَنْ تَكُونَ هَذِهِ الدُّنْيَا - الَّتِي
الرِّضَا بِهَا وَالرُّكُونُ بِهَا وَالْإِيثَارُ إِثَارًا عَنَاءٌ وَتَبَارٌ - آثَرٌ عِنْدَهُمْ مِنَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ ،
وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَالْقَوْلِ بِالْحَقِّ ، وَإِنْ مَنَّ وَضُرَّ فَإِنَّهُ مَنْ يُمْنٌ وَيُضَرُّ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا
فَإِنَّ ثَوَابَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِضْوَانُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْخُلُودُ فِي جَنَّتِهِ . فَاخْرُجُوا بِنَا إِخْوَانَنَا مِنْ
هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا إِلَى بَعْضِ كُورِ الْجِبَالِ ، أَوْ إِلَى بَعْضِ هَذِهِ الْمَدَائِنِ ، مُنْكَرِينَ
لِهَذِهِ الْبِدْعِ الْمُضِلَّةِ .

فَقَالَ لَهُ حُرْقُوصُ بْنُ زُهَيْرٍ : إِنَّ الْمَتَاعَ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ، وَإِنَّ الْفِرَاقَ لَهَا وَشَيْكٌ ،
فَلَا تَدْعُونَكُمْ زِينَتَهَا وَبَهْجَتَهَا إِلَى الْمَقَامِ بِهَا ، وَلَا تَلْفَتْنَكُمْ عَنْ طَلَبِ الْحَقِّ ، وَإِنْكَارِ الظُّلْمِ ،
فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ .

فَقَالَ حَمْرَةُ بْنُ سِنَانِ الْأَسَدِيِّ : يَا قَوْمُ ! إِنَّ الرَّاْيَ مَا رَأَيْتُمْ ، فَوَلُّوا أَمْرَكُمْ رَجُلًا
مِنْكُمْ ، فَإِنَّهُ لَا بُدَّ لَكُمْ مِنْ عِمَادٍ وَسِنَادٍ وَرَايَةٍ تَحْفَظُونَ بِهَا ، وَتَرْجِعُونَ إِلَيْهَا . فَعَرَضُوهَا عَلَى
زَيْدِ بْنِ حُصَيْنِ الطَّلَاطِيِّ ، فَأَبَى ، وَعَرَضُوهَا عَلَى حُرْقُوصِ بْنِ زُهَيْرٍ ، فَأَبَى ، وَعَلَى حَمْرَةَ
بْنَ سِنَانٍ وَشُرَيْحِ بْنِ أَوْفَى الْعِيسِيِّ

1 . نصح البلاغة : الحكمة 420 ، المناقب لابن شهر آشوب : ج 2 ص 113 وفيه «هناتهما» بدل «هياتهما» .

Haricilerden biri, "Allah kahretsin bu kâfiri, ne kadar da bilgilidir!" dediğinde halk onu öldürmek için hücum etti. İmam (a.s) bu durumu görünce şöyle buyurdu: "Yavaş olun! Bu sadece bir sövüştür; ona sövüşle ya da günahını bağışlamakla karşılık verilir."¹

6/3

HARİCİLERİN ABDULLAH B. VAHAB'A BİAT ETMELERİ

2688- Tarih-i Taberi [*Abdumelik b. Ebu Hurre'den*]: Ali (a.s) Ebu Musa'yı hakemlik görevini yerine getirmesi için seçtiğinde Hariciler birbirleriyle görüşmek için Abdullah b. Vahab Rasibi'nin evinde toplandılar. Abdullah b. Vahab Allah'a hamd-ü senada bulunduktan sonra şöyle konuştu: Allah'a yemin olsun ki Rahman'a iman edip Kur'ân'ın hükmüne yönelmiş bir topluma [rıza gösterilip dayanılmasında, tercih edilmesinde zahmet ve helaket olan] şu dünyayı emr-i maruf ve nehy-i münkerden, hakkı söylemekten önde tutması yakışmaz; her ne kadar eksiklik ve zarara uğrasa da. Zira bu dünyada eksiklik ve zarar görenin kıyamet günündeki mükafâtı, Allah'ın hoşnutluğu ve cennetlerindeki ebedi hayattır. O halde kendimizi ve kardeşlerimizi halkı zalim olan şu şehirden çıkararak dağlık bölgelerin ya da şu şehirlerin birine gidelim; böylece şu saptırıcı bidatleri kabul etmediğimizi gösterelim.

Hurkus b. Zühayr ona dedi ki: Şu dünyanın lezzeti azdır ve ondan ayrılmak yakındır. O halde sakın dünyanın ziyneti ve görkemi sizi orada kalmaya, böylece hakkı talep edip zulme karşı durmaktan geri kalmaya davet etmesin. Hiç şüphesiz Allah, sakınanlar ve iyilerle birlikte.

Hamza b. Sinan Esedi de şöyle dedi: Ey kavmim! Görüş, sizin görüşünüzdür. O halde işinizi aranızdan bir kişiye teslim edin. Zira sizin bir direğe ve dayanağa, etrafında toplanacağınız, ona döneceğiniz bir sancağa ihtiyacınız vardır.

Bunun üzerine emirliği Zeyd b. Husayn Tai'ye sundular; ancak o kabul etmedi. Sonra Hurkus b. Zühayr'e sundular, o da kabul etmeyince Hamza b. Sinan'a ve Şureyh b. Evfa Abisi'ye teklif ettiler.

1 - *Nehcü'l-Belağa*, 420. Hikmetli Söz; *el-Menakib*, İbn-i Şehraşub, c.2, s.113.

فَأَيُّهَا ، وَعَرَّضُوهَا عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهَبٍ ، فَقَالَ : هَاتُوهَا ، أَمَا وَاللَّهِ لَا آخُذُهَا رَغْبَةً فِي الدُّنْيَا ، وَلَا أَدْعُهَا فَرَقًا¹ مِنَ الْمَوْتِ . فَبَايَعُوهُ لِعَشْرِ خَلَوْنَ مِنْ سُؤَالٍ ، وَكَانَ يُقَالُ لَهُ : ذُو الثَّنَاتِ .

ثُمَّ اجْتَمَعُوا فِي مَنْزِلِ شَرِيحِ بْنِ أَوْفَى الْعَبْسِيِّ ، فَقَالَ ابْنُ وَهَبٍ : إِشْخَصُوا بِنَا إِلَى بَلَدَةٍ نَجْتَمِعُ فِيهَا لِإِنْفَازِ حُكْمِ اللَّهِ ، فَإِنَّكُمْ أَهْلُ الْحَقِّ .

قَالَ شَرِيحٌ : نَخْرُجُ إِلَى الْمَدَائِنِ فَتَنْزِلُهَا ، وَنَأْخُذُ بِأَبْوَابِهَا ، وَنُخْرِجُ مِنْهَا سُكَّانَهَا ، وَنَبْعَثُ إِلَى إِخْوَانِنَا مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ فَيَقْدَمُونَ عَلَيْنَا .

فَقَالَ زَيْدُ بْنُ حُصَيْنٍ : إِنَّكُمْ إِنْ خَرَجْتُمْ مُجْتَمِعِينَ اتَّبَعْتُمْ ، وَلَكِنْ اخْرُجُوا وَحِدَانًا مُسْتَخْفِينَ ، فَأَمَّا الْمَدَائِنُ فَإِنَّ فِيهَا مَنْ يَمْنَعُكُمْ ، وَلَكِنْ سَيُرَوْنَ حَتَّى تَنْزِلُوا جِسْرَ النَّهْرَوَانِ وَتُكَاتِبُوا إِخْوَانَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ . قَالُوا : هَذَا الرَّأْيُ .

وَكَتَبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهَبٍ إِلَى مَنْ بِالْبَصْرَةِ مِنْهُمْ يُعْلِمُهُمْ مَا اجْتَمَعُوا عَلَيْهِ ، وَيُخَبِّرُهُمْ عَلَى اللَّحَاقِ بِهِمْ ، وَسَيَّرَ الْكِتَابَ إِلَيْهِمْ ، فَأَجَابُوهُ أَنَّهُمْ عَلَى اللَّحَاقِ بِهِ .

فَلَمَّا عَزَمُوا عَلَى الْمَسِيرِ تَعَبَدُوا لَيْلَتَهُمْ ؛ وَكَانَتْ لَيْلَةُ الْجُمُعَةِ وَيَوْمُ الْجُمُعَةِ ، وَسَارُوا يَوْمَ السَّبْتِ ، فَخَرَجَ شَرِيحُ بْنُ أَوْفَى الْعَبْسِيُّ وَهُوَ يَتْلُو قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى : فَخَرَجَ مِنْهَا خَالِفًا يَتَرَقَّبُ ﴿قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾² وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَى ﴿رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾³ .

1 . الفَرَقُ : الخوف والفرع (النهاية : ج3 ص438) .

2 . القصص : 21 و 22 .

3 . تاريخ الطبري : ج5 ص74 ، الكامل في التاريخ : ج2 ص398 ، الأخبار الطوال : ص202 نحوه وفيه «حمزة بن سيار ويزيد بن حصين» بدل «حمزة بن سنان وزيد بن حصين» وراجع أنساب الأشراف : ج3 ص137 .

Fakat o ikisi de bunu kabul etmedi. Abdullah b. Vahab'a emirliği sunduklarında o dedi ki: 'Kabul ediyorum. Ama Allah'a yemin olsun ki onu dünyaya rağbet ettiğim için almadığım gibi ölümden korkarak da bırakmayacağım.'

Böylece Şevval ayının onuncu günü ona biat ettiler. Abdullah b. Vahab'a "Zu's- Sefinat/Nasırların sahibi" deniliyordu.

Daha sonra Şureyh b. Evfa Abisi'nin evinde toplandılar. İbn-i Vahab dedi ki: Bir araya toplanarak Allah'ın hükmünü uygulayabileceğimiz bir beldeye doğru yola çıkalım; zira sizler hak ehlisiniz.

Şureyh dedi ki: Medain'e doğru gidelim ve oraya yerleşelim; o şehrin kapılarını turalım ve sakinlerini oradan çıkaralım. Basra halkından olan kardeşlerimize haber gönderirsek onlar da bize katılacaklardır.

Zeyd b. Husayn ise şöyle dedi: Sizler eğer topluca yola çıkacak olursanız takip edilirsiniz. Onun için gizlice ve teker teker yola çıkın. Medain'e gelince; orada sizi engelleyecek kimseler vardır. Fakat yola çıkın, Nehrevan köprüsüne vardığınızda da Basra halkından olan kardeşlerinize mektup yazın.

Dediler ki: Doğru görüş budur.

Abdullah b. Vahab Basra'daki arkadaşlarına bir mektup yazarak ne için toplandıklarını duyurdu ve onları kendilerine katılmaya teşvik etti; sonra da onu Basralılara gönderdi. Onlar da ona katılacaklarını bildirdiler.

Yola çıkmaya karar verdiklerinde Perşembeyi Cuma gününe bağlayan geceydi; o geceyi ibadetle geçirdiler. Cumayı da geçirdikten sonra Cumartesi günü yola çıktılar. Şureyh b. Evfa Abisi ileri çıkarak Yüce Allah'ın şu sözünü okudu: "Böylece oradan korku içinde (çevreyi) gözetleyerek çıkıp gitti: **"Rabbim, zalimler topluluğundan beni kurtar"** dedi.

Medyen'e doğru yöneldiğinde de şu ayeti okudu: **"Umarım Rabbim, beni doğru bir yola yöneltip iletir."**¹⁻²

1 - Kasas/21-22.

2 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.74; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.398; *el-Ahbaru't-Tival*, s.202, bu kaynakta "Hamza b. Sinan ve Zeyd b. Husayn" yerine "Hamza b. Seyyar ve Yezid b. Husayn" zikredilmiştir. Ayrıca bkz. *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.137.

7 / 3

فَتْلُهُمْ ابْنَ خَبَّابٍ وَأَمْرَاتُهُ وَهِيَ حُبْلَى

2689 . مسند ابن حنبل عن أيوب عن حميد بن هلال عن رجل من عبد القيس كان من الخوارج ثم فارقه قال : دَخَلُوا قَرْيَةً ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خَبَّابٍ ، ذَعِرًا يُجَرِّ رِدَاءَهُ ، فَقَالُوا : لَمْ تُرْعَ ، قَالَ : وَاللَّهِ لَقَدْ رُعْتُمُونِي !

قالوا : أَنْتَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ خَبَّابٍ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ؟
 قَالَ : نَعَمْ . قالوا¹ : فَهَلْ سَمِعْتَ مِنْ أَبِيكَ حَدِيثًا يُحَدِّثُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) تُحَدِّثُنَاهُ ؟

قَالَ : نَعَمْ ، سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أَنَّهُ ذَكَرَ فِتْنَةً ، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي ، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي . قَالَ : فَإِنْ أَدْرَكَتْ ذَلِكَ فَكُنْ عَبْدَ اللَّهِ الْمَقْتُولَ - قَالَ أَيُّوبُ : وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا قَالَ : وَلَا تَكُنْ عَبْدَ اللَّهِ الْقَاتِلَ . .

قالوا : أ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ أَبِيكَ يُحَدِّثُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ؟
 قَالَ : نَعَمْ .

قَالَ : فَقَدَّمُوهُ عَلَى صَفَّةِ النَّهْرِ ، فَضَرَبُوا عُنُقَهُ ، فَسَالَ دَمُهُ كَأَنَّهُ شِرَاكُ نَعْلٍ مَا ابْدَقَرَّ²

1 . في المصدر : «قال» ، والتصحيح من تاريخ الطبري .

2 . ما ابْدَقَرَّ دَمُهُ : ما تَفَرَّقَ ولا تَمَدَّر (لسان العرب : ج 4 ص 51) .

7/3

İBN-İ HABBAB VE HAMİLE EŞİNİN HARİCİLER TARAFINDAN ÖLDÜRÜLMESİ

2689- Müsned-i İbn-i Hanbel [Eyyüb, Hamid b. Hilal vasıtasıyla Abdulkays kabilesine mensup ve önceden Haricilerden olduğu halde sonra onlardan ayrılan bir kişiden şöyle nakletmiştir]: [Hariciler] Bir köye girdiler. Bunun üzerine Abdullah b. Habbab korkuya kapılmış bir halde ve cübbesini sürükleyerek dışarı çıktı.

Dediler: Korkmadın mı?

Dedi ki: Vallahi siz beni korkuttunuz!

Dediler ki: Sen, Resulullah'ın (s.a.a) sahabesi Habbab'ın oğlu Abdullah mısın?

Dedi ki: Evet.

Dediler ki: Hiç babandan Resulullah'tan (s.a.a) rivayet ettiği bir hadis duymuş musun ki onu bize aktarasın?

Dedi ki: Evet. Onun Resulullah'tan (s.a.a) şu hadisi naklettiğini duydum: Resulullah (s.a.a) bir fitneden söz etti ki onda oturan ayakta olandan daha iyidir; onda ayakta bulunan yürüyenden daha iyidir ve onda yürüyen koşandan daha iyidir. [Peygamber (s.a.a)] Buyurdu: Eğer bu fitneyle karşılaşırsan Allah'ın öldürülen kulu ol. [Eyyüb diyor: Ben bu sözden sadece şunu anlıyorum: Allah'ın öldüren kulu olma.]

Dediler ki: Sen bu hadisi babanın Resulullah'tan (s.a.a) naklettiğini duydun mu?

Dedi ki: Evet.

Bunun üzerine onu nehrin kıyısına getirerek boynunu vurdular; onun kanı öyle ince bir şekilde ve dağılmadan aktı ki sanki ayakkabı bağıydı.

، وَبَقَرُوا أُمَّ وَلَدِهِ عَمَّا فِي بَطْنِهَا¹ .

2690 . تاريخ الطبري عن حميد بن هلال : إِنَّ الْخَارِجَةَ الَّتِي أَقْبَلَتْ مِنَ الْبَصْرَةِ جَاءَتْ حَتَّى دَنَّتْ مِنْ إِخْوَانِهَا بِالنَّهْرِ ، فَخَرَجَتْ عِصَابَةً مِنْهُمْ ، فَإِذَا هُمْ بِرَجُلٍ يَسُوقُ بِامْرَأَةٍ عَلَى حِمَارٍ ، فَعَبَرُوا إِلَيْهِ ، فَدَعَوْهُ ، فَتَهَدَّدُوهُ وَأَفْرَعُوهُ ، وَقَالُوا لَهُ : مَنْ أَنْتَ ؟ قَالَ : أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنِ خَتَّابٍ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) . ثُمَّ أَهْوَى إِلَى ثَوْبِهِ يَتَنَاوَلُهُ مِنَ الْأَرْضِ ، وَكَانَ سَقَطَ عَنْهُ لَمَّا أَفْرَعُوهُ .

فَقَالُوا لَهُ : أَفْرَعْنَاكَ ؟

قَالَ : نَعَمْ .

قَالُوا لَهُ : لَا رَوْعَ عَلَيْكَ ، فَحَدَّثْنَا عَنْ أَبِيكَ بِحَدِيثِ سَمِعَهُ مِنَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) .

قَالَ : حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) أَنَّ فِتْنَةً تَكُونُ ، يَمُوتُ فِيهَا قَلْبُ الرَّجُلِ كَمَا يَمُوتُ فِيهَا بَدَنُهُ ، يُمَسِّي فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ فِيهَا كَافِرًا ، وَيُصْبِحُ فِيهَا كَافِرًا وَيُمَسِّي فِيهَا مُؤْمِنًا .

فَقَالُوا : لِهَذَا الْحَدِيثِ سَأَلْنَاكَ ، فَمَا تَقُولُ فِي أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ ؟

فَأَثْنَى عَلَيْهِمَا خَيْرًا .

قَالُوا : مَا تَقُولُ فِي عُثْمَانَ ، فِي أَوَّلِ خِلَافَتِهِ وَفِي آخِرِهَا ؟

قَالَ : إِنَّهُ كَانَ مُحَقِّقًا فِي أَوَّلِهَا وَفِي آخِرِهَا .

قَالُوا : فَمَا تَقُولُ فِي عَلِيٍّ قَبْلَ التَّحْكِيمِ وَبَعْدَهُ ؟

1 . مسند ابن حنبل : ج 7 ص 452 ح 21121 ، تاريخ الطبري : ج 5 ص 81 ، الطبقات الكبرى : ج 5 ص 245 وفيه «أُتِيَ بِنِ هَمِيدِ بْنِ هَلَالٍ» ، مسند أبي يعلى : ج 6 ص 374 ح 7180 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 143 نحوه ، تاريخ بغداد : ج 1 ص 205 الرقم 46 نحوه وذكر فيه أيضاً «إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ خَتَّابٍ وَلَدَ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) ؛ وَكَانَ مَوْصُوفًا بِالْخَيْرِ وَالصَّلَاحِ وَالْفَضْلِ» وفي ج 7 ص 237 : «إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ خَتَّابٍ كَانَ عَامِلَ الْإِمَامِ عَلِيِّ (عليه السلام) عَلَى النَّهْرَوَانِ» .

Onun hamile eşinin de karnını yarararak rahmindeki cenini çıkardılar.¹

2690- Tarih-i Taberi [*Hamid b. Hilal'dan*]: Basra'dan yola çıkan Hariciler nehrin kıyısında kardeşlerine yaklaştılar. Onlardan bir grup, yolda üzerinde bir kadın bulunan eşeğini süren bir kişiyle karşılaştılar. Ona doğru gittiler, kendisini çağırdılar; tehdit edip korkuttular. Ona "Kimsin sen?" diye sordular. O, "Ben Resulullah'ın (s.a.a) sahabetisi olan Habbab'ın oğlu Abdullah'ım" dedi. Daha sonra kendisini korkuttuklarında üzerinden yere düşen elbisesini almak için eğildi.

Ondan: 'Seni korkuttuk mu?' diye sorduklarında, "Evet" diye cevap verdi.

Hariciler: Sana korku yoktur (rahat ol)! Şimdi babanın Peygamberden (s.a.a) naklettiği ve senin ondan duyduğun bir hadis söyle de belki ondan faydalanırsın.

Abdullah: Babam Resulullah'tan (s.a.a) şu hadisi nakletti: Bir fitne çıkacak, onda kişinin bedeni nasıl ölüyorsa kalbi de ölecektir. Bu fitnede akşam mümin olan, sabah olduğunda kâfir olacaktır; (yine) bu fitnede sabah kâfir olduğu halde akşam olduğunda mümin olacaktır.

Hariciler: Bu hadisten dolayı sana soruyoruz; Ebubekir ve Ömer hakkında ne diyorsun?

İbn-i Habbab o ikisini övdü.

Hariciler: Osman hakkında; hilafetinin başlangıcı ve sonu için ne söylersin?

Abdullah: O, hilafetinin başında da sonunda da haklıydı.

Hariciler: Hakemlikten öncesi ve sonrası için Ali hakkında ne diyorsun?

1 - *Müsned-i İbn-i Hanbel*, c.7, s.452, h.21121; *Tarih-i Taberi*, c.5, s.81; *et-Tabakatu'l-Kubra*, c.5, s.245, bu kaynakta "Eyyüb b. Hamid b. Hilal" şeklinde kaydedilmiştir; *Müsned-i Ebu Ya'la*, c.6, s.374, h.7180; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.143; *Tarih-i Bağdat*, c.1, s.205, no:46, bu kaynakta şöyle geçmiştir: "Abdullah b. Habbab Resulullah'ın (s.a.a) zamanında doğdu; hayır, salah ve faziletle anılırdı" ve c.7, s.237'de ise "Abdullah b. Habbab, İmam Ali'nin (a.s) Nehrevan valisiydi." diye yazmıştır.

قال : إِنَّهُ أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنْكُمْ ، وَأَشَدُّ تَوَقُّيًّا عَلَى دِينِهِ ، وَأَنْقَذُ بَصِيرَةً .
 فقالوا : إِنَّكَ تَتَّبِعُ الْهَوَى ، وَتُوَالِي الرِّجَالَ عَلَى أَسْمَائِهَا لَا عَلَى أَعْمَالِهَا ، وَاللَّهُ لَيَنْقُضَنَّكَ
 قِتْلَةً مَا قَتَلْنَاكَ أَحَدًا . فَأَخَذُوهُ فَكَتَفُوهُ ، ثُمَّ أَقْبَلُوا بِهِ وَبِامْرَأَتِهِ وَهِيَ حُبْلَى مُتِمَّةٌ¹ ، حَتَّى
 نَزَلُوا تَحْتَ نَخْلٍ مَوَاقِرَ ، فَسَقَطَتْ مِنْهُ رُطْبَةٌ ، فَأَخَذَهَا أَحَدُهُمْ فَقَذَفَ بِهَا فِي فَمِهِ ،
 فَقَالَ أَحَدُهُمْ : بَغَيْرِ حِلِّهَا وَبَغَيْرِ ثَمَنِ ! فَلَفَظَهَا وَأَلْقَاهَا مِنْ فَمِهِ . ثُمَّ أَخَذَ سَيْفَهُ ؛ فَأَخَذَ
 يَمِينَهُ فَمَرَّ بِهِ خِنْزِيرٌ لِأَهْلِ الدِّمَةِ ، فَصَرَبَهُ بِسَيْفِهِ ، فَقَالُوا : هَذَا فَسَادٌ فِي الْأَرْضِ !
 فَأَتَى صَاحِبُ الْخِنْزِيرِ فَأَرْضَاهُ مِنْ خِنْزِيرِهِ .

فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ مِنْهُمْ ابْنُ خَبَّابٍ قَالَ : لَئِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فِيمَا أَرَى فَمَا عَلَيَّ مِنْكُمْ
 بَأْسٌ ، إِنِّي لَمُسْلِمٌ ، مَا أَحْدَثْتُ فِي الْإِسْلَامِ حَدَثًا ، وَلَقَدْ أَمْسُتُمُونِي ؛ قُلْتُمْ : لَا رَوْعَ
 عَلَيْكَ .

فَجَاؤُوا بِهِ فَأَضْجَعُوهُ ، فَذَبَحُوهُ ، وَسَلَّ دَمُهُ فِي الْمَاءِ . وَأَقْبَلُوا إِلَى الْمَرْأَةِ ، فَقَالَتْ :
 إِنِّي إِنَّمَا أَنَا امْرَأَةٌ ، أَلَا تَتَّقُونَ اللَّهَ ! فَبَقَرُوا بَطْنَهَا ، وَقَتَلُوا ثَلَاثَ نِسْوَةٍ مِنْ طَيِّءَ ،
 وَقَتَلُوا أُمَّ سِنَانِ الصَّيْدَاوِيَّةِ² .

1 . أَمَّتَ الْحَبْلَى فِيهِ مُتِمَّةٌ : إِذَا تَمَّتْ أَيَّامُ حَمْلِهَا (لسان العرب : ج 12 ص 68) .

2 . تاريخ الطبري : ج 5 ص 81 ، الكامل في التاريخ : ج 2 ص 403 ، أنساب الأشراف : ج 3 ص 142 عن
 أبي مجلز ، الإمامة والسياسة : ج 1 ص 167 كلاهما نحوه .

Abdullah: O, Allah'ı sizden daha iyi tanır, dinindeki takvası daha güçlü ve basireti daha derindir.

Hariciler: Sen, nefsinin arzusuna uymaktasın; kişilerin işlerini değil de isimlerini takip etmekteisin. Allah'a yemin olsun ki hiç kimseyi öldürmediğimiz bir şekilde seni öldüreceğiz.

Sonra onu tutukladılar ve omuzlarından bağladılar. Onu ve hamilelik dönemini tamamlamak üzere olan eşini getirip mahsulü bol olan bir hurma ağacının altına indirdiler. Ağaçtan bir hurma düştü. Haricilerden biri onu alıp ağzına attı. Başka biri dedi ki: 'Helal olmadığı halde ve ücretsiz olarak mı [yiyorsun]?!' O da hemen o hurmayı ağzından çıkarıp attı. Sonra kılıcını alıp sağ tarafına doğru yürümeye başladı. Zımmi bir kâfire ait bir domuz yanından geçtiğinde kılıcıyla onu vurdu. Ona dediler ki: 'Bu iş yeryüzünde bozgunculuktur!' Domuzun sahibi gelince domuzuna karşılık onu [ücretini ödeyerek] razı ettiler.

İbn-i Habbab onların bu hareketlerini görünce dedi ki: Gördüklerimde doğruysanız bana sizden taraf bir zarar gelmeyecektir. Zira ben Müslümanım; İslam'da bidatta çıkarmadım. Bana aman verip, 'Sana korku yoktur.' dediniz.

Fakat Hariciler onu böğrü üzerine yatırıp başını kestiler; kanı suya aktı. Kadına yöneldiklerinde, "Ben sadece bir kadını; Allah'tan çekinmez misiniz?!" dediği halde onun karnını yarıdılar. Tay kabilesinden üç kadını ve Saydavi kabilesinden Ümmü Sinan'ı da öldürdüler.¹

1 - *Tarih-i Taberi*, c.5, s.81; *el-Kamil fi't-Tarih*, c.2, s.403; *Ensabu'l-Eşraf*, c.3, s.142, Ebu Mucliz'den rivayet etmiştir; *el-İmamet ve's-Siyaset*, c.1, s.167.

ÜÇÜNCÜ FASIL 5

ALİ SİYASETİ.....5

Muaviye'yi Azletmesi.....	5
<i>Muaviye'yi Neden Görevden Aldı?</i>	6
Çığırkanlıktan Uzak Durmak.....	13
İmam Muaviye'yi Biate Çağırıyor	17
Muaviye'nin İmam'a Cevabındaki Siyaset.....	17
Şam'a Vali Tayin Edip Göndermesi	21
Cerir b. Abdullah'ı Muaviye'ye Göndermesi	23
Muaviye Savaşa Hazırlık İçin Vakit Öldürüyor	27
İmam'ın Ashabı Savaş Hazır olduklarını Duyuruyorlar	27
İmam'ın Cemel Savaşı'ndan Önce Muaviye'yle Savaşa Hazırlanması	29

DÖRDÜNCÜ FASIL 35

PROPAGANDA SAVAŞI 35

İmam'ın Muaviye'ye Gönderdiği Nasihatnamesi.....	35
Muaviye'nin Küstahça Cevabı.....	37
İmam'ın Muaviye'yi Savaştan Sakındırdığı Mektubu.....	37
Muaviye'nin Verdiği Küstahça Cevap.....	39
İmam'ın Ona Savaşta Ne Olacağını Bildirdiği Mektubu	39
Muaviye'nin Küstahça Verdiği Cevap.....	39
İmam'ın Muaviye'ye Akibetini Haber Verdiği Mektubu	41
Muaviye'nin İmam'ı Savaşa Çağırdığı Küstahça Mektubu.....	41
Propaganda Savaşında Muaviye'nin Hilesi.....	43
İmam'ın Akılcı Cevapları	51

Muaviye'nin Osman'ın Kanı Hakkında İmam'a Gönderdiği Mektupları ..	57
İmam'ın Bu Mektuplara Verdiği Kapsamlı Cevaplar	67
İmam'ın Muaviye'yi Hakkı Olmayan Şeyi İstemesinden Sakındırdığı Mektubu.....	81
Muaviye'nin Küstahca Cevabı.....	85
İmam'ın Muaviye'ye Gönderdiği Diğer Mektuplar	85
İmam'ın, Mektubunda Muaviye'yi ve Görüşünü Tenkit Etmesi.....	91
Propaganda Savaşında Muaviye'nin Hedefleri Ve İmam'ın Cevapları.....	93
Muhammed b. Ebubekir'in Muaviye'ye Mektubu	101
Muaviye'nin Muhammed b. Ebubekir'e Cevabı	103
BEŞİNCİ FASIL	109
MUAVİYE'NİN SAVAŞA HAZIRLANMASI.....	109
Amr b. As'ın Önerisi.....	109
Amr b. As'tan Yardım İstemesi	109
Şartlı Vezirlik Vaadi.....	111
Osman'ın Gömleğinin İstismarı	117
Rum ile Uzlaşmak	119
Mekke ve Medine'den Yardım Talebi	121
Savaş İlanı	123
ALTINCI FASIL.....	127
İMAM'IN SİFFİN'E DOĞRU HAREKETİ.....	127
İmam'ın Sıffin'e Hareketi Konusundaki İstişaresi	127
İmam'ın Yola Çıkmadan Önceki Konuşması	129
İmam'ın Duası ile Güneşin Dönüşü	133

İmam'ın Kerbela'ya Vardığında Ağlaması.....	133
Ordunun Medain'den Geçmesi	137
Ordunun el-Enbar'dan Geçmesi.....	141
"Manastırın Suyu" Haberi	143
Belih'te Konaklama	147
Rakka'ya Varış.....	151
İmam'ın Muaviye'ye Mektubu ve Onun Cevabı	153
Eşter, Ordunun Öncü Birliklerinin Komutanı	155
İki Ordu Öncülerinin Karşılaşması.....	159

YEDİNCİ FASIL 165

İKİ ORDUNUN KARŞI KARŞIYA GELMESİ 165

Giriş	165
Savaş İçin Saf Düzenine Geçilmesi.....	169
Muaviye Ordusunun Suyu Kesmesi	173
İmam'ın, Ashabını Suya Hâkim Olmaya Teşviki	181
İmam'ın Ashabının Suya Hâkim Olması	181
Kötülüğe İyilikle Karşılık Vermek.....	189
Savaş Meydanında Hüccet Getirmek	193
Savaşın Başlaması	197
Sulh Ümidi İle Ateşkes.....	199
Muaviye'nin Temsilcilerinin Tartışmaları	205
Hidayet Ümidiyle Vakit Geçirmek.....	209

SEKİZİNCİ FASIL.....213

SAVAŞ 213

İmam'ın Savaştan Önceki Duası	213
Savaş Emri.....	217
İmam'ın Yarenlerini Savaşa Teşvik Etmesi.....	219
Savaşın İlk Günü	223
Savaşın İkinci Günü	223
Savaşın Üçüncü Günü	225
Savaşın Dördüncü Günü.....	227
Savaşın Beşinci Günü.....	231
Savaşın Altıncı Günü.....	233
Savaşın Yedinci Günü	235

DOKUZUNCU FASIL 237

SAVAŞIN ŞİDDETLENMESİ.....237

Toplu Savaş	237
Abdullah b. Budeyl'in Şehadeti	243
Ebu Haysem b. Teyyihan'ın Şehadeti	247
Uveys (Veysel) b. Amir Karani'nin Şehadeti	249
Haşim b. Utbe'nin Savaşı ve Bir Gencin Tövbesi	251
Haşim b. Utbe.....	255
Ammar b. Yasir'in Şehadeti.....	261
Ammar'ın Şehadetinden Sonra Muaviye Ordusunda Sarsıntı	269
Zü'ş-Şahadeteyn (İki Şahadet Sahibi) Huzeyme b. Sabit'in Şehadeti.....	273
Eşter'in Savaşı ve Harpteki Temel Rolü	273
İmam'ın Bizzat Savaşması.....	281
Amr b. As'ın Rezaleti	299
Muaviye'nin İmam'ı Savaşla Tehdit Etmesi	303

İmam'ın Muaviye'nin Mektubuna Cevabı	305
Savaş Çağrısına Vurgu	309
İmam'ın Savaşa Davetinden Bir Hatıra	315
İmam'ın Muaviye'nin de Aralarında Bulunduğu Topluluğa Hücumu	317
Savaş Esnasında Muaviye'nin İmam'a Gönderdiği Mektup	323
İmam'ın Muaviye'ye Cevabı	325
Muaviye'nin Savaştan Kurtulmak İçin Başvurduğu Hile	327
İmam'ın Cevabı.....	329
Muaviye İbn-i Abbas'a Tevessül Ediyor	333
İbn-i Abbas'ın Amr'a Cevabı	335
Muaviye'nin İbn-i Abbas'a Mektubu	337
İbn-i Abbas'ın Muaviye'ye Cevabı	339

ONUNCU FASIL 343

EN ÇETİN GÜNLER 343

Perşembe Günü Vakası.....	343
Leyletü'l-Harir/Gürleme Gecesi	349
İmam'ın Gürleme Gecesi ve Günündeki Duası	353

ON BİRİNCİ FASIL.....359

SAVAŞIN DURMASI.....359

Gece Hilesi	359
İmam'ın Kur'ân'lar Kaldırılmadan Önceki Duası	363
Kur'ân'ların Havaya Kaldırılması	365
İmam Alnı Lekeli Yarenlerinin Kuşatmasında.....	373
Eşter'in Savaş Meydanından Dönmesi	379

Muaviye'nin Sevinci	383
Muaviye'nin İmam'a Mektubu.....	385
İmam'ın Muaviye'ye Cevabı ve Hakemliği Kabul Etmesi.....	387
İmam'ın Yarenlerini Serzeniş Etmesi	389
ON İKİNCİ FASIL	391
HAKEM TAYİNİ	391
Hakemlik Belgesi	399
Eşter'in Belgenin İçeriğinden Hoşnutsuzluğu.....	407
İmam'ın Ashabı Arasında Görüş İhtilafı.....	409
ON ÜÇÜNCÜ FASIL	413
SIFFIN'DEN DÖNÜŞ.....	413
İmam'ın Sıffin Dönüşündeki Hutbesi	413
İmam'ın Hazireyn'de ki Oğlu Hasan'a Mektubu	417
İtirazın Patlak Vermeye Başlaması.....	437
Küfe'ye Girişle Başka Bir Fitnenin Başlaması	443
ON DÖRDÜNCÜ FASIL	447
HAKEMİYET ÇADIRI	447
Hakemlerin Değerlendirmesi.....	447
İbn-i Abbas'ın Ebu Musa'ya Telkini	449
Şureyh b. Hani'nin Ebu Musa'ya Telkini	453
Ahnef b. Kays'ın Ebu Musa'ya Telkini.....	455
Muaviye'nin Amr b. As'a Telkini	457
İmam'ın Amr b. As'a Nasihati	457

Hakemlerin Müzakereleri	459
Hakemlerin Görüşü	467
Hakemlerin Haberi İmam'a Ulaştığındaki Yaptığı Konuşma	473
Hakemiyet Olayı Hakkında Birkaç Mesele	475
1- Hakemiyetin Kabul Edilme Sebebi	475
2- Neden Ebu Musa?	477
3- Hakemliğin Konusu	479
4- İmam'ın Ordusunun Aldanma Sebebi	481
5- Haricilerin Tövbesinin Ardından İmam'ın Bu Fırsatı Değerlendirmeme Hikmeti	485
Marikin (Hariciler) ve Sapkınlıklarının Kökleri Hakkında Bir Araştırma	493
Din ve İtidal	493
Hadis Dilinde Dini Fanatizm	497
Sapkınlıkta Başlangıç Noktası	501
Kârilere Akımı ve Bu Akımın Şekillenmesi	503
Kârilere İmamdan Ayrılması	507
"Karilerin" "Marikin'e/Haricilere" Dönüşmesi	507
İmam'ın Dini Bağnazlık Fitnesini Sökmesi İle Övünmesi	509
Dini Bağnazlığın Kökleri	511
1-Cehalet	511
Akıl Amellerin Ölçüsüdür	513
Haricilerin Cehaletinin Derinliği	515
2- Dünya Sevgisi	517
"Teammukun/Dini Bağnazlığın Etkileri"	525
1- Uebe Kapılmak (Kendi Görüşünü Beğenmek)	527
2- Cehaleti Sürdürmek	531

3- Tekfircilik ve İtham	533
4- Taassup ve İnat	535
Birinci Fasl	543
Genel Bakış	543
Savaşı Çıkaranların İsimleri	543
1- Marikin (Dinden Çıkanlar)	543
2- Haravriyye	543
3- Şurat (öfkeliiler veya satılmışlar)	545
4- Havaric (Hariciler)	545
5- Buğat	547
Peygamberin (s.a.a) Haricilerin Özelliklerini ve Âkibetini Haber Vermesi	547
Ayşe'nin Hariciler Hakkındaki Rivayetleri	555
İmam'ın Bakış Açısından Hariciler	557
İmam'ın Haricilerle Savaşından Gurur Duyması	563
İmam'ın Kendisinden Sonra Haricilerle Savaşı Men Etmesi	565
Haricilerin Başkanlarının Hüviyeti	569
Hurkus b. Zuheyr	569
İkinci Fasl	581
Savaşın Özellikleri	581
Savaşın Tarihi	581
Savaşın Yeri	583
Savaşa Katılanların Sayısı	583
İmam'ın Ordu Komutanları	587

Nehrevan Savaşı / 3. Fasil: Haricilerin Nehrevan'a Hareketi.....	651
Hariciler Ordusunun Komutanları.....	587
Üçüncü Fasil.....	589
Haricilerin Nehrevan'a Hareketi.....	589
Ayrılığın Başlangıcı.....	589
İmam'ın Zur'a'ya ve Hurkus'a Delil Getirmesi	591
Abdullah b. Abbas'ı Haricilere Göndermesi.....	595
İmam'ın Haravra'ya Hareketi ve Haricilerden Bir Grubun Tövbesi	611
İmam'ın Haricilerin Eziyetine Sabretmesi ve Onlara Yumuşak Davranması.....	625
Haricilerin Abdullah b. Vahab'a Biat Etmeleri.....	633
İbn-i Habbab ve Hamile Eşinin Hariciler Tarafından Öldürülmesi.....	637